

Acest volum este dedicat obștii Mănăstirii Putna și Starețului ei, arhimandritul Melchisedec Velnic, care au sprijinit duhovnicește, material și logistic realizarea întregii lucrări.

Aducem calde mulțumiri celor care au susținut financiar documentarea, redactarea și tipărirea volumului de față:

Familia Corneliu și Natașa Paraschivescu din București,

Familia Leopold și Altanca Biesiadovschi din Rădăuți,

Familia Dan și Anda-Ecaterina Popescu din București,

Familia Marian și Anca Tudorache din București,

Familia Călin și Ioana Niculescu din București,

Frații Lucian și George Neacșu din Focșani.

IEROM. MARCU PETCU

NICOLAE LIHĂNCEANU

PR. ADRIAN PINTILIE

RAMONA-ANCA CREȚU

PAGINI
DIN ISTORIA MONAHISMULUI ORTODOX
ÎN REVISTELE TEOLOGICE DIN ROMÂNIA

CULTURĂ, ARTĂ, DOCUMENTE

Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului PIMEN,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

EDITURA BIBLIOTECHII NAȚIONALE A ROMÂNIEI
EDITURA MITROPOLIT IACOV PUTNEANU
2011

Reviste utilizate la alcătuirea acestei lucrări:

Biserica Ortodoxă Română (1881-1989); *Mitropolia Moldovei și Sucevei/ Teologie și Viață* (1925-2007); *Mitropolia Ardealului/ Revista Teologică* (1956-2007); *Mitropolia Olteniei* (1950-2007); *Mitropolia Banatului/Altarul Banatului* (1947-2007); *Glasul Bisericii* (1945-2007); *Studii Teologice* (1949-2007); *Ortodoxia* (1949-2007); *Amvonul*, București (1891-1893); *Apostolul*, București (1900-1901 și 1924-1943); *Biserica și Școala*, Galați (1889-1897); *Buletinul Eparhiei Argeșului*, Argeș (după 1926); *Buletinul Eparhiei Hușilor*, Huși (1924-1934); *Calea Vieții*, Curtea de Argeș (1904-1912); *Candela*, Cernăuți, (1882-1914; 1923-1946); *Consolatorul*, București (1879-1880; 1898-1904); *Cronica Hușilor*, Huși (din 1934); *Cronica Romanului*, Roman (după 1924); *Cuvântul Adevărului*, Rm. Vâlcea (1902-1909); *Fântâna Darurilor*, București (după 1923); *Îngerul*, Buzău (1925-1940); *Menirea Preotului*, Rm. Vâlcea (1890-1898); *Păstorul Ortodox*, Pitești (1904-1912; după 1923); *Păstorul Tutovei*, Bârlad (după 1923); *Revista Ortodoxă*, București (1912-1916); *Revista Societății clerului argeșean „Frăția”*, Pitești (1900-1904); *Revista Teologică*, Iași (1883-1887); *Școala și Biserica*, București (1898-1914); *Viața Ilustrată*, Sibiu și Cluj (1934-1940); *Viața Monahală*, Iași-Cetățuia (din 1933); *Vîitorul, revistă bisericească și didactică*, Iași (1898-1904); București (1904-1916); *Vocea Bisericii*, București (1894-1896); *Revista de Istorie Bisericească*, București (1943).

Referenț științific:

Teologie – Lector Dr. Ionuț-Alexandru Tudorie de la Facultatea de Teologie din București

Istorie – Cercet. Dr. Oana Mădălina Popescu din cadrul Institutului „Nicolae Iorga” din București

Colaboratori:

Conf. Dr. Elena Târziman, Director General al Bibliotecii Naționale a României

Arhim. Policarp Chițulescu, Director a Bibliotecii Sfântului Sinod

Ion-Dragoș Vlădescu, Secretar General, Editurile Patriarhiei Române

Ierod. Paulin Ilucă, Mh. Atanasie Avram de la Mănăstirea Putna, județul Suceava

Bibliografi Gabriela Dumitrescu, Alexie-Marian și Nicoleta Emandache de la Biblioteca Academiei Române

Prof. Cristina Vișega, Prof. Iulia-Cătălina Rei, Prof. Rodica Onciu, Prof. Maria Bălței,

Prof. Viruța Irimescu din orașul Rădăuți, județul Suceava

Prof. Elena Andriescu din comuna Putna, județul Suceava

Tehnoredactare și Coperta: Mh. Iachint Sabău de la Mănăstirea Putna, județul Suceava
Ing. Violeta Negrea din București

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele teologice din

România / ierom. Marcu Petcu, Nicolae Lihănceanu, pr. Adrian Pintilie,

Ramona-Anca Crețu ; tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului

Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților. - București : Editura

Bibliotecii Naționale a României ; Putna : Mitropolit Iacov Putneanul,

2011.

3 vol.

ISBN 978-973-8366-20-6

Vol. 3. : Cultură, artă, documente. - 2011. - ISBN 978-973-8366-23-7 ; ISBN 978-606-92292-7-9

I. Marcu Petcu, ieromonah

II. Lihănceanu, Nicolae

III. Pintilie, Adrian

IV. Crețu, Ramona-Anca

271(498)

Volumul este disponibil în format electronic pe:

<http://www.centrulstefancelmare.ro/ro/publicatii/#imo-3>

<http://www.bibnat.ro/dyn-doc/publicatii/pagini%20din%20istoria%20monahismului%20ortodox.pdf>

CUVÂNT ÎNAINTE

În trecutul istoric al vieții noastre monahale, cultura și arta au constat din traduceri din operele Sfinților Părinți, cărți de învățătură și zidire sufletească. Popularizarea lor s-a făcut la început pe calea manuscriselor (mai târziu a tipografiei) și prin pictarea de sfinte icoane, „cărți” de teologie pe înțelesul fiecărui bun creștin. În domeniul cântărilor bisericești monahii noștri nu au fost atât copiatori ale unor cântări bisericești din țările vecine ortodoxe ci au întocmit ei înșiși cântări în duhul învățaturii Sfintei noastre Ortodoxii cu o contribuție proprie la îmbogățirea formulelor melodice care să ajute sufletul spre înălțarea lui întru propășirea trăirii duhovnicești. Sfintele icoane zugrăvite pe pereții bisericilor, pe lemn sau pe pânză aplicată pe lemn, brodate, sculptate sau lucrate în metal, constituie astăzi valori de patrimoniu național.

Pentru a transmite mesajul, icoana are rostul ei și anume acela de oglindire a vieții de sfințenie a persoanelor zugrăvite, al dematerializării și transfigurării naturii. Flora, fauna și relieful au nevoie ca meșterul iconar să trăiască o viață de cumpătare, de înfrânare, înduhovnicindu-se, sfințindu-și viața prin împărtășirea din harul Sfintelor Taine, îndeosebi împărtășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Prin statutul lor duhovnicesc, monahii pot mai lesne să se pregătească sufletește pentru a picta o icoană și chiar a traduce din operele Sfinților Părinți, lucrare care cere nu numai cunoștințe în domeniul lingvistic ci și o trăire duhovnicească, așa cum a avut-o Sfântul Părinte care a scris cartea respectivă de învățătură și zidire sufletească. Frumosul artei bisericești nu aparține atât frumosului estetic, cât mai ales frumosului moral, frumosului virtuților creștinești. Cultura cărții nu constă în înmagazinare de cunoștințe în minte, ci în cunoștințe de învățătură moral-duhovnicească, învățătură cum să te lepezi de patimi, ca să se sălășluiască în tine Duhul Sfânt, Vistierul bunătăților și Dătătorul de viață veșnică. Cultura promovată de mănăstirile noastre a fost o cultură a sufletului în primul rând și apoi una a minții, a minții pentru a se înduhovnici și nu pentru a se înălța prin îngâmfare, slavă deșartă.

Cultura și arta din mănăstirile noastre au fost create sub îndrumarea permanentă a învățaturii Sfintei noastre Ortodoxii privind desăvârșirea sufletească a omului. Purtând în chip tainic și pecetea nevointelor duhovnicești a

meșterului operei, ea cucerește sufletul; amintirea lor rămâne permanent nu numai în minte, ci și, mai ales, în suflet, deoarece cultura și arta noastră bisericească sunt percepute nu numai cu ochii trupului, ci, în primul rând, cu ochii sufletului, cu ochii chipului lui Dumnezeu din om care tinde spre desăvârșire așa cum dorește cerbul apele izvoarelor.

În perioada regimului comunist-ateu vizitatorii mănăstirilor veneau ca turiști și se întorceau ca pelerini, creștini întăriți în credință, în adevărul și frumusețea sfintei noastre credințe ortodoxe.

În lăcașurile monahale au fost create opere de cultură și artă cu un specific al sufletului nostru, având ca model opere de referință aparținând țărilor din familia noastră ortodoxă cu care am avut legături permanente, amintite în lucrarea de față.

Specificul culturii și artei noastre a însemnat o îmbogățire a mijloacelor de exprimare și înțelegerea mesajului de sfințire a vieții noastre; cultura și arta din mănăstirile noastre au însemnat ceea ce Nicolae Iorga a numit pentru Țările Române „Bizanț după Bizanț”; au însemnat nu numai o continuare a unei tradiții de cultură și artă, ci și o nouă treaptă spre desăvârșirea fără de sfârșit în cele ale vieții de sfințenie prin harisma culturii și artei creștine și naționale, în același timp cultură și artă care înseamnă slava și cinstea poporului, a neamului nostru, care vor fi prezentate la sfârșitul veacurilor în fața tronului de judecată a lui Dumnezeu (Apoc 21, 26).

Binecuvântăm strădania alcătuitoarelor și ostenitorilor acestei lucrări prețioase pentru zidirea sufletească a celui care va citi aceste valoroase pagini!

† P I M E N

+binez

ARHIEPISCOP AL SUCEVEI ȘI RĂDĂUȚILOR

PREFAȚĂ

Ultimul volum al ghidului bibliografic dedicat istoriei monahismului ortodox reflectat în revistele bisericești din România, atât cele care încă se mai tipăresc, cât și cele care, din varii motive, au încetat să mai fie publicate, acoperă o arie tematică extrem de interesantă: *cultura și arta în viața monahală*. Astfel, de la arhitectura lăcașurilor de cult ale unor mănăstiri, sunt trecute în revistă toate indicațiile bibliografice care se referă la pictura (exterioară și interioară), icoane, gravuri, sculpturi, broderii, articole de orfevrărie, clopote, pomelnice și alte însemnări, manuscrise și tipărituri, traduceri ale Sfintei Scripturi în limba română, centre tipografice, școlile monahale, relațiile cu Sfântul Munte Athos și cu Bisericile Ortodoxe surori, relațiile cu eterodocșii, relația dintre Biserică (în special reprezentanții vieții monahale) și Stat în Țările Române, activitățile filantropice dezvoltate de diferite lavre monahale, precum și indicarea unor documente inedite din Condicile Mitropoliilor din Ungrovlahia și Moldova.

Relația dintre cultură și artă, pe de o parte, și centrele monahale importante de pe teritoriul României, pe de altă parte, este extrem de ușor de conturat: până la organizarea României moderne începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, lavrele monahale au fost cele care reușiseră să devină, după modelul clasic bizantin, adevărate școli de formare intelectuală. Aici erau preluate diverse *curriculae* școlare, erau pregătiți copiiști de manuscrise și traducători, precum și meșteri iconari, sculptori, etc.

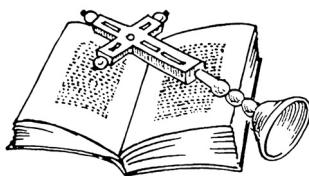
În mod cert, foarte multe dintre indicațiile bibliografice incluse în acest volum vor completa informațiile volumelor speciale dedicate culturii și artei din mănăstirile României Mari, precum și colecția *Documenta Romaniae Historica*. Astfel, nu doar cei interesați de aceste direcții de cercetare din spațiul Bisericii vor fi îmbogățiți prin referințele de primă mână furnizate de acest volum, dar în special toți cercetătorii din zona istoriei laice care erau obișnuși până de curând să apeleze în exclusivitate la arhivele instituțiilor de Stat pentru documentare vor descoperi o bogată sursă de informare.

De asemenea, efortul celor patru autori este vizibil. Aceeași împărțire judicioasă a materialul, aranjată în mod intuitiv, va ajuta pe orice cercetător ajuns în fața acestui volum să descopere cu ușurință indicațiile folositoare. Numărul relativ mare de publicații periodice consultate pentru alcătuirea acestui ghid bibliografic oferă senzația de exhaustivitate, ținta oricărui cercetător pasionat.

Mulțumim tuturor celor care s-au ostenit să ofere celor interesați un material necesar în vederea abordării oricărei teme dedicate culturii și artei dezvoltate în relație cu mănăstirile românești.

București, 10 octombrie 2011

I.-A. T.

I. STUDII ȘI MATERIALE DESPRE CULTURĂ ȘI ARTĂ LA NIVEL GENERAL

***, „Odoarele vechi biserici”, în: *Menirea Preotului VII* (1896), 8, p. 1-3.

Se amintește despre importanța conservării tuturor obiectelor vechi de cult bisericesc, acestea fiind păstrate fie în muzeul din București, fie în diverse mănăstiri.

***, „Din sfintele odoare luate la muzeul din București, de pe la monastirile din Eparhia Râmnicului Noul Severin”, în: *Cuvântul Adevărului V* (1906), 15, p. 115-116.

La București, în 1902, a apărut o broșură în limba franceză intitulată „Arta religioasă la muzeul din București”, de Jules Brun, cu o prefață de Gr. Tocilescu, în care sunt cuprinse toate obiectele de cult și în special cărți bisericești, adunate de la mănăstirile Tismana, Cozia, Bistrița, Horezu și Brâncoveni. Se preia din broșură și enumeră aceste sfinte odoare, ocupându-se doar de cărțile liturgice și de rugăciune: „Evanghelia”, caligrafiată de mâna Sf. Nicodim de la Tismana – text slavon, pe pergament, „Evanghelia” de la Sf. Dumitru din Galați, „Evanghelia slavonă” – manuscris, pe hârtie daneză, dăruită Mănăstirii Bistrița de jupânul Marcea, mare postelnic și soția sa Marga în vremea lui Neagoe Basarab, „Evanghelia” de la Horezu – text grecesc și românesc, tipărită în București, la 1693 în tipografia Sf. Mitropolii, „Liturgia” dăruită Mănăstirii Tismana de logofătul Matei, două „Evanghelii” de la Horezu, „Cartea de rugăciuni” a lui Neagoe Basarab, „Evangheliile” imprimate în limba slavonă pe pergament. Se nu este finalizat.

***, „Din sfintele odoare luate la muzeul din București, de pe la monastirile din Eparhia Râmnicului Noul Severin”, în: *Cuvântul Adevărului V* (1906), 16, p. 125-126.

Se continuă informațiile preluate din broșura în limba franceză intitulată „Arta religioasă la muzeul din București”, de Jules Brun, cu o prefață de Gr. Tocilescu, vorbind despre „Epitafe”, „Alte broderii și strofe”, „Argintării”, titluri de odoare luate la muzeul din București.

***, „Din sfintele odoare luate la muzeul din București, de pe la monastirile din Eparhia Râmnicului Noul Severin”, în: *Cuvântul Adevărului V* (1907), 17 și 18, p. 138-139.

Se reproduc în continuare informații preluate din broșura în limba franceză intitulată „Arta religioasă la muzeul din București”, de Jules Brun, cu o prefață de Gr. Tocilescu, vorbind despre cățui și cădelnițe, cruci, chivote, icoane.

Ursăcescu, V., econom, „Vechile noastre monumente religioase și odoarele lor”, în *BORom* XLI (1922-1923), 8, p. 570-575.

Izvorul vechilor opere de artă a fost religia. Autorul spune: „neamul românesc nu are în ființă alte monumente decât cele religioase”. Biserica a fost instituția care a păstrat limba și naționalitatea românilor transilvăneni. Cele mai vechi biserici ale noastre au fost făcute din lemn – Dragoș Vodă a ridicat o biserică din lemn la Olovăț (Volovăț), care a fost înlocuită de Ștefan cel Mare cu una din zid; Bogdan I a ridicat o biserică din lemn la Rădăuți, care a fost înlocuită de Alexandru cel Bun cu una din zid. Una dintre cele mai vechi biserici de cărămidă de la noi din țară este Biserica domnească din Curtea de Argeș, unde s-au descoperit morminte ale domnitorilor Basarabi din secolul al XIV-lea. Bisericile din zid sunt făcute după arhitectura bizantină, dar la ele se pot observa atât influențele autohtone, cât și cele străine. Autorul scrie că în fruntea vechilor noastre biserici stau biserica Curtea de Argeș și biserica Trei Ierarhi din Iași.

După aceea, V. Ursăcescu arată rolul de seamă pe care l-au avut mănăstirile în trecut. Aici au înflorit artele, de aici s-a răspândit cultura, urmând o serie de argumentări:

- de la Sfântul Nicodim ne-a rămas o „Evangelie” scrisă pe pergament în 1403;

- la Mănăstirea Bistrița s-a scris cel mai vechi pomelnic al domnitorilor moldoveni și cea mai veche cronică moldovenească, iar o astfel de lucrare s-a găsit și la Mănăstirea Putna.

- la unele mănăstiri s-au tipărit pentru creștinii din Orient, cu cheltuiala domnului Constantin Brâncoveanu, cărți în limbile slavă, greacă, arabă și georgiană prin osârdia lui Antim Ivireanu.

- în prima jumătate a secolului al XVII-lea s-a început tipărirea cărților în limba română iar în mănăstiri existau școli unde se învăța carte – este amintit aici ca dascăl al lui Ștefan Vodă fiul lui Petru Schiopu, ieromonahul Teodosie Barbovski. Limba oficială până în 1650 a fost slavona.

Mănăstirile au fost cele care în vremuri de restriște au fost cetăți de apărare și se dă ca exemplu faptul că domnul Racoviță Vodă s-a retras la Mănăstirea Cetățuia unde s-a apărat de ungurii lui Ferent. La 1923 doar la Mănăstirea Neamț se mai păstra vechiul turn de observație.

Tot în mănăstiri s-au cultivat artele precum: pictura, sculptura, miniaturistica, astfel pe „Evangeliarul” de la Voroneț întâlnim chipul lui Ștefan cel Mare.

Se amintește mai departe de Mănăstirea Lipovăț de lângă Vaslui care era la 1923 biserică parohială. Se spune că s-a mai numit și Mănăstirea Zugravilor, unde conform tradiției au viețuit călugări zugravi.

La Biserica domnească de la Curtea de Argeș s-a ajuns la vechea pictură ce data dinainte de anul 1400; chipul domnului Mircea cel Bătrân pictat la Cozia este o copie, dar este cel adevărat; doamna Despina a lui Neagoe Basarab s-a călugărit după moartea fiului ei Teodosie, sub numele de Platoniada, iar Stana fiica ei cea mare s-a călugărit sub numele de Sofronia pentru a-și ispăși păcatul (otrăvirea lui Ștefăniță Vodă); Teodora, mama lui Mihai Viteazu s-a călugărit sub numele de Teofana; Barbu Craiovescu s-a călugărit sub numele de Pahomie la Mănăstirea Bistrița; în secolul al XV-lea găsim doi domni foști călugări, Vlad Călugărul și Radu Paisie, care

au avut înainte de călugărire numele de Petru; în Moldova, Joldea a fost trimis în mod silit la călugărire; Mănăstirea Snagov era destinată pentru a se îngropa condamnații politici la moarte; instituțiile spitalicești își au începutul în spitale vechi mănăstirești numite bolnițe.

Ursăcescu, V., econom, „Vechile noastre monumente religioase și odoarele lor”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 9, p. 624-632.

Articolul este alcătuit din două părți. În prima parte sunt prezentate mai multe monumente care prezintă sau amintesc de fapte dramatice sau glorioase din trecut.

Autorul scrie că o parte din pisania bisericii Mănăstirii Proboata, a lui Petru Rareș, conține un rând care s-ar traduce astfel „biserica a fost ridicată în al IV-lea an de stăpânire împărătească” fapt care arată cum erau socotiți domnitorii în trecut.

Se prezintă monumentele și odoarele care amintesc despre fapte din trecutul nostru, prezentându-ne câteva exemple. Sunt abordate pietrele de mormânt, țesăturile, icoanele, crucile purtătoare etc.

a) Unele dintre pietrele de mormânt de la Mănăstirea Snagov amintesc de lupta dintre Dănești și Drăculești, este vorba mai exact despre pietrele de mormânt ale fiilor și soției postelnicului Dragomir, care arată că cei patru fii ai postelnicului fuseseră omorâți de Mircea Ciobanu și de doamna Chiajna, iar mama lor, jupâneasa Marga, s-a călugărit sub numele Eufrosina. Inscripția de pe piatra mormântală a jupânesei Marga este reprodușă în articol. Tot la Snagov este zugrăvită și familia doamnei Chiajna.

Se dau următoarele exemple: piatra de mormânt de la Găiseni a boierului Stroe din 1542 arată că moartea acestuia s-a datorat unei răscoale contra domnului; piatra de mormânt de la Mănăstirea Dintr-un Lemn a lui Gheorghe, fiul lui Șerban Basarab, din 1739, arată cât de mult a pribegit acesta; piatra de mormânt a mitropolitului Iacob Stamate prezintă informații despre viața acestuia; pe piatra de mormânt a lui Stroe Buzescu (căpitanul lui Mihai Viteazu) este sculptată lupta acestuia cu nepotul hanului tătar iar pe piatra de mormânt a clucerului Goleșcu, de la Vierș, este sculptată moartea sa pe când lupta contra oștilor lui Ioan Vodă cel Cumplit.

b) Sunt amintite două țesături care se găsesc la Mănăstirea Putna, cea care a fost pusă pe mormântul doamnei Maria de Mangop și cea în care se văd, față în față, domnul Ștefan și doamna Maria (fiica lui Radu). Prima țesătură amintește de viața tristă pe care a avut-o doamna Maria de Mangop, iar cea de-a doua este dominată de sentimentul veseliei. Mai este amintit și epitrahilul de mătase de la Mănăstirea Bistrița (Oltenia) pe care găsim chipul lui Barbu Craiovescu.

c) Icoane – o icoană dată Schitului Ostrov amintește despre durerea doamnei Despina (soția lui Neagoe Basarab) care după ce și-a văzut mai întâi soțul și apoi fiul mort s-a călugărit sub numele de Platonida.

d) Cruci purtătoare de inscripții – crucea ce a fost dăruită în 1663 Mănăstirii Snagov de doamna Mara, soția lui Grigorie Ghica, amintește de uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino și de îmbolnăvirea de epilepsie a fiului domnului.

În a doua parte a articolului se amintește despre forma actualelor monumente. Multe din vechile ctitorii religioase au fost refăcute de-a lungul timpului. Prin acest proces s-a alterat sau chiar s-a schimbat în totalitate forma inițială. Biserica Craio-

veștilor a fost refăcută de G. Bibescu și Barbu Știrbei schimbându-i-se forma, din biserica lui Ștefan cel Mare din Huși (1494) nu a mai rămas decât pisană, iar restul a suferit numeroase modificări. Pentru a se preveni, pe viitor, continuarea acestor distrugereri s-au dat legi care să reglementeze chestiunea restaurărilor în anii: 1860, 1864, 1874, 1892, 1902, 1913, 1919.

Autorul militează pentru ca vechile monumente să fie restaurate doar sub avizul celor de la Comisia Monumentelor Istorice, pentru ca astfel să nu se mai strice sau să se altereze forma, arhitectura monumentelor sau chiar a vechilor odoare bisericești.

Giuglea, G., „Coresi face cea dintâi apropiere între *romani* și *rumâni*”, în: *BORom* LIII (1935), 5-6, p. 226-228.

Autorul amintește de Grigore Ureche și cronică sa, însă susține, în mod inovator, că și mai înainte de această sursă există o trimitere, desigur, mai vagă, la matricea latină a poporului român.

Pasajul din „Apostol”, tipărit de Coresi, în 1563, surprinde filiera latină a neamului nostru. Contextualizând, este urmărit fragmentul în care Pavel și Sila sunt prinși de către cetățenii romani și duși înaintea autorităților de către aceștia, din colonia Filippi, Macedonia. În textul slav se spune „Romanilor”, denumire ce a fost împrumutată atât de cronicari, cât și de scriitorii și traducătorii bisericești. În „Codicele Voronețean” se zice, de asemenea, „Râmleni”, autorul articolului precizând și variantele grecești, ca și pe cele latine, surse de bază. În „Codicele lui Coresi”, se afirmă „noi Rumâni sântemu”, fiind prima legătură care se stabilește la noi între ideea de „Roman” și „Rumân”. Această apropiere, consideră autorul studiului de față, nu poate fi considerată strict întâmplătoare, contextuală. În acest caz, „greșeala” s-ar fi putut comite dacă traducătorii și colaboratorii diaconului Coresi ar fi avut în față un text latin, unde ar fi găsit numele de „Romani”, pe care l-ar fi tradus „Români”, forma slavă și cea grecească fiind mult prea departe de cea românească. Lucrul poate fi, însă, verificat printr-un studiu sistematic, filologic.

Un alt fapt surprinzător ar putea fi acela că Mihail Moxa, în cronică sa din 1620, procedează la fel, asemănarea izbitoare producând identificarea până la confundare a celor două nume. Mai târziu, învățatul mitropolit Dosoftei al Moldovei suprapune și el cele două neamuri în „Viețile Sfinților”, nu din cauza lipsei de știință, ci, dimpotrivă, în cunoștință de cauză în ceea ce privește originea noastră latină, ca de altfel și la Miron Costin ori Grigore Ureche. Se poate așadar vorbi despre o legătură pe deplin conștientă, asumată.

Prin acest periplu, autorul studiului tinde a crede că și preoții și traducătorii lui Coresi au avut o intuiție, o vagă idee despre români și limba latină, prin contactul lor cu școala sașilor. Prin urmare, prima licărire a ideii de latinitate, prima atestare a originii latine poate fi socotită ca venind din Ardeal, prin această carte bisericească de la 1563.

N., I. Ș., „Note bibliografice”, Petru Coriolan; „Arta românească în Transilvania”, Sibiu, 1943, în: *BORom* LXII (1944), 7-12, p. 336-337. Recenzie.

Petru Coriolan spune că bisericile din piatră din Transilvania există datorită boierilor și voievozilor din Țara Românească și Moldova. Se găsesc biserici în stil

bizantino-român, stil intermediar între stilul bizantin și cel apusean și stil aproape pur apusean. Se remarcă biserici ca Densuș, Prislop, Râmeți, Cosma, Vad, Lupșa etc. În 1927 în Transilvania erau 1274 de biserici de lemn. Cea mai veche dintre ele se găsește la Almașul Mic (Hunedoara) și datează din 1624. Autorul face o descriere generală a bisericilor din lemn din Transilvania amintește despre pictura pe sticlă și despre icoane. Cea mai veche icoană este cea a Sfântului Nicolae de la Mănăstirea Vadului datând din 1531.

Reli, S., prof. dr., „Cultura religioasă în mănăstirile noastre voevdodale”, în: *Candela* (LV-LVI) 1944-1945, p. 1-12.

În secolul al XIV-lea, când în Țările Române s-a pus temelia unei vieți monahale practicate după normele de la Sf. Munte Athos, prin Sfântul Nicodim de la Tismana, prin ucenicii lui și prin grija pentru bunurile sufletești ale voievozilor noștri, mulți călugări din Bulgaria și Serbia s-au refugiat la nord de Dunăre. În mănăstirile noastre se întemeiază biblioteci și școli de slavonă cu un învățământ propriu, călugării copiind cu multă sârguință cărțile necesare serviciului divin.

În secolele XIV, XV și XVI, cultura slavonă de la noi era în floare, fiind sporită prin focarele de cultură religioasă din mănăstiri. Cel mai mare cărturar a fost un mare logofăt al lui Mircea cel Mare, care s-a călugărit și scria sub numele de „monahul Filoteiu”. De asemenea, pe timpul lui Ștefan cel Mare, cultura religioasă românească, în formă slavonă, cultivată în mănăstirile din Moldova era foarte dezvoltată. La Academia Română se păstrează 644 de manuscrise slavone, provenite din colecțiile Muzeului de Antichități și din arhivele mănăstirilor principale din Țara Românească și Moldova.

Cele mai importante scrieri slavone sunt: un „Sbornic” slavon din 1394, „Tratatele ascetice ale lui Ioan Damaschin”, care se păstrează la Mănăstirea Sucevița (sec. XIV), „Tetra-Evangheliarul de la Humor”, un „Tetra-Evangheliar” dăruit de Ștefan cel Mare Mănăstirii Putna la 23 martie 1488, un „Tetra-Evangheliar” dat de Ștefan Vodă la Mănăstirea Putna înainte de moartea sa, o „Evanghelie Apracos” de la Mănăstirea Sucevița. Alte manuscrise din sec. al XV-lea păstrate la Mănăstirea Putna sunt: un „Zlatoust” scris de călugărul Chiriac (1474); o operă de cuprins ascetic „Leastvița” sau „Scara lui Ioan Climax” (1472), un „Minei” (1468), un „Tipicon” (1431). Printre manuscrisele slavone din sec al XVI-lea sunt păstrate: un „Mineiu” la Mănăstirea Putna (1504), un „Evangheliar” la mănăstirea lipovenească din Fântâna Albă (1526), un „Sobornic” la Mănăstirea Putna (1574).

În secolul al XVI-lea, literatura bisericească primește un avânt puternic prin activitatea cărturărească bogată a mitropolitului Moldovei, Gheorghe Movilă. La mijlocul secolului al XVII-lea începe, în locul manuscriselor, seria cărților bisericești tipărite în limba slavonă din Moldova. După evaluarea unor cercetări, numărul manuscriselor care s-au scris în Țările Române s-ar ridica la aproximativ zece mii de exemplare.

Capitolul 2, „În epoca începuturilor școlii românești”, conține informații referitoare la școlile înființate în mănăstiri. Instrucția la mănăstiri avea un caracter religios și nu s-a mărginit numai la scris, citit și deprinderea limbii slavone, ci cuprindea în programa ei și cântările bisericești. Primele școli s-au înființat în marile

mănăstiri de la Tismana, Argeș, Neamț și Roman, în sec. al XIV-lea, iar în secolele următoare, la Cozia, Bistrița Olteniei, Snagov din Țara Românească, la Bistrița, Putna, Moldovița, Voroneț și altele din Moldova .

Ștefănescu, I. D., prof., „Pictura bisericească II”, în: *BORom* LXIII (1945), 6, p. 213-220.

Referindu-se la pictura din unele bazine paleocreștine, autorul constată că acestea au fost ornate cu picturi în mozaic sau alte tehnici, înfățișând teme nepotrivite, scene mitologice, păgâne, inspirate din viața oamenilor bogați ai lumii elenistice. Descoperiri noi, realizate pe țărmul Eufratului, au arătat că în multe sinagogi evreiești sunt ilustrate teme liturgice, locuri și portrete din Vechiul Testament. Acestea pătrund, însă, cu greu în bazinele paleocreștine care, abia din secolul al IV-lea și următoarele păstrează picturi murale, mai ales mozaicuri, inspirate din liturghii, Noul Testament, viețile sfinților mari mucenici.

Se observă, așadar, grija Sfinților Părinți și îndreptările impuse pictorilor, astfel încât pictura bisericească să illustreze, să explice și să arate învățătura creștină. Mozaicurile celebrelor ctitorii ale Sfinților Împărați Constantin și Elena din Palestina, ruinate și des restaurate, păstrează totuși multe elemente iconografice, ce le amintesc pe cele originale, alături de alte diverse obiecte bisericești ce reproduc picturi murale și mozaicuri din bazinele constantiniene. Toate acestea dovedesc faptul că pictura era considerată un vehicul al ideilor evanghelice, având rolul de a transforma în imagini explicări de ordin liturgic, evanghelic și istoric. Decorurile murale din Roma, Ravenna, Salonic, Constantinopol, Africa creștină și Siria, dar și din țara noastră, fiind de o valoare artistică excepțională, confirmă ideea că Biserica a fost o adevărată școală, educând și prin imagine credincioșii. Picturile bisericilor din Bucovina, Moldova, Transilvania, Oltenia și Muntenia sunt adevărate cărți și formează mici enciclopedii teologice pline de erudiție. În continuarea articolului, autorul realizează o descriere amănunțită a picturii din bazinele românești, adăugând că, astfel, iconografia, ca știință, are un cuprins foarte bogat.

Ștefănescu, I. D., „Pictura bisericească III”, în: *BORom* LXIII (1945), 7-8, p. 293-301.

Studiind pictura bisericească, autorul constată că aceasta este realizată, de cele mai multe ori, după un anumit program iconografic considerat de artiști canonic, impus de tradiția Bisericii și care vizează scenele și portretele ce trebuie zugrăvite pe bolțile și pereții unei biserici, locul pe care îl ocupă acestea, ordinea și amănuntele cu care sunt înfățișate. Adaugă, însă și faptul că programele iconografice se diferențiază după sursele de inspirație, de la o epocă la alta, precum și în funcție de zonă, fiind mereu altele în Apus, la Bizanț și în Orientul creștin. Diferențierea devine mai complexă, căci orice program iconografic se realizează și în legătură cu tradiția și cugetarea religioasă a fiecărui popor, a fiecărei regiuni din lumea creștină, iar în țările de cultură și viață religioasă intensă deosebirile sunt și mai puternice.

Trebuie amintit și faptul că programul iconografic al decorului pictural a fost întotdeauna întocmit și în corelație cu destinația monumentului, cu dimensiunile

edificiului, cu suprafețele de pictat, cu hramul bisericii, cu intenția ctitorului sau a decoratorului. Cum niciunul din aceste aspecte esențiale nu poate fi prevăzut, autorul consideră că ideea programului tip nu are teme științific. Această idee greșită a unui program iconografic unic și stereotip are la bază un fel de manual de iconografie complicat, cu noțiuni de ordine tehnică, numit „erminia”. În următoarele pagini ale articolului, autorul realizează o prezentare a erminiilor, care au circulat în țările noastre încă din secolul al XVII-lea, sub diferite înfățișări, fiind considerate de artiști drept un cod sacro-sanct. Pe ele își întemeiau programul decorului, culegând toate amănuntele compoziției scenelor și prezentării figurilor sfinților. Apărând sub forma unor tratate de pictură întemeiate pe un număr de creații alese drept model, erminiile s-au născut din admirația față de acestea, precum și din nevoia de a descoperi reguli și metode care să îl orienteze pe decorator. Cu toate acestea, ele se întemeiază pe o catalogare neînțeleasă a unor lucrări artistice privite cu totul superficial și, din păcate, constituie o lovitură dată personalității și creației artistului.

În țările românești, a rămas celebră erminia lui Dionisie din Furna de la Athos ce este răspunzătoare de mediocritatea evidentă a decorurilor din Țara Românească și Moldova, începând cu epoca lui Brâncoveanu și a lui Duca Voievod. Rolul lor nefast s-a manifestat prin faptul că i-au convins pe decoratori de inutilitatea oricărui studiu al textelor religioase și a oricărei efortări de inspirație sau cugetare personală, care constituie un lucru fundamental în pictura religioasă. Studiul textelor și a vieții religioase, cunoașterea adâncă a liturgiilor oferă artistului materialul indispensabil și prilejul de a cugeta, făcând astfel din iconografie o știință completă.

Vartolomeu, Diacul, „Monumentele noastre de artă religioasă”, în: *BORom* LXXI (1953), 4, p. 346-361.

Autorul, exemplificând amănunțit, înfățișează ctitorului grija deosebită pe care a purtat-o conducerea bisericească în frunte cu patriarhul Justinian pentru repararea, restaurarea și conservarea monumentelor de artă bisericească. Se trece în evidență importanța monumentelor religioase, ele fiind nu numai lăcașuri de cult sau bunuri de importanță strict bisericească, ci, în același timp, bunuri ale poporului care, în cursul generațiilor, și-au marcat în ele amprentele luptelor politice și sociale.

Sunt surprinse greșelile care s-au făcut în decursul vremii, în problema restaurărilor, fiind date câteva exemple în acest sens: fresca de la Mănăstirea Dealul a fost acoperită cu tencuială, s-au suprapus picturile în ulei peste frescele din trecut sau au fost înlocuite cu cele apusene (exemplu fiind ctitoria lui Neogoe Basarab de la Curtea de Argeș). Cel care a pornit organizat și metodic la repararea și restaurarea monumentelor de artă religioasă a fost patriarhul Justinian Marina, acesta coordonând activitățile de reparare, restaurare și construire a 70 de biserici și mănăstiri de pe întreg cuprinsul țării, în perioada 1951-1952.

De monumentele istorice s-a ocupat Serviciul Tehnic al Administrației patriarhale, care a colaborat cu Comisia Monumentelor Istorice. Lucrările picturale au fost făcute de specialiști care au lucrat sub îndrumarea și controlul Comisiei de Pictură din Administrația patriarhală. Articolul surprinde lucrările efectuate la următoarele mănăstiri: Plumbuita, ctitoria lui Matei Basarab, biserica Colțea din București,

ctitorie de la 1700 a spătarului Mihai Cantacuzino, Mănăstirea Antim din București, biserica Mănăstirii Țigănești, ctitoria brâncovenească de la Hurezu, biserica Mănăstirii Căldărușani, Mănăstirea Pasărea, Mănăstirea Borzești, Văcărești. Demnă de amintit este restaurarea realizată la Mănăstirea Zamfira, unde, după grele strădanii, pictorii Vânătorul și Călinescu au reușit să scoată la iveală de sub stratul suprapus, prospețimea picturii lui Grigorescu. Se precizează că, tot în aceeași perioadă, s-au strămutat și reclădit bisericuțele din Breaza, satul Cermegești din Vâlcea, cea din Sinaia, la Schitul Techirghiol și cea din Predeal, la Schitul Dragoslavele. Articolul conține numeroase fotografii.

Ștefănescu, D. I., „Spor fericit al averii noastre culturale: tezaurul de artă revenit din U.R.S.S”, în: *BORom* LXXV (1957), 1-2, p. 183-189.

Duse în 1917 la Moscova, unele obiecte din tezaurul de artă al țării noastre au revenit în vara lui 1957 la Muzeul de Artă al R.P R. Autorul enumeră ce anume din tezaur s-a reîntors în țară, descriind unele obiecte și făcând legătura lor cu trecutul nostru istoric. Tezaurul arheologic cuprinde un număr de lucrări de aur, în frunte cu „Cloșca cu puii de aur”, găsit la Pietroasa.

Colecția numismatică înfățișează exemplare rare de monede grecești, romane, românești și medalii. Colecția de pictură completează muzeele noastre, luminând evoluția artistică dintre 1870-1914: Nicolae Grigorescu, Gh. D. Mirea, A. G. Verona. Operele de artă religioasă cuprind icoane originale de lemn, manuscrise cu miniaturi, sculpturi din lemn, panaghiare, țesături brodate (epitaful de la Cozia, cel a lui Siluan din 1437, epitaful de la Dobrovăț, mitre arhieresti), vase liturgice de argint sau aurite, cădelnițe etc. Ștefan cel Mare, Alexandru Lăpușeanul, Petru Rareș, Constantin Brâncoveanu sunt doar câteva nume din zestrea cărora s-au reîntors lucruri de tezaur de artă românească. Ele vor completa tezaurul Mănăstirilor Putna, Dragomirna, Neamț și din alte muzee ale țării, oferind cercetătorilor prilejul de a lumina multe lucruri necunoscute ale istoriei și culturii.

Simonescu, Dan, „Puncte de vedere pentru aprecierea Literaturii române religioase medievale”, în: *GBis* XVII (1958), 4, p. 344-353.

Începuturile culturii scrise a românilor sunt profund legate de viața lor spirituală, de credința în Dumnezeu și de raportarea la sacru a fiecărui individ, fie om simplu, slujitor al bisericii sau voievod. Religia, alături de istorie, este cel dintâi fundal de manifestare a culturii scrise și a literaturii. Cartea religioasă românească este mai întâi o carte de cult în limba slavonă, apoi o carte de cult în limba română. Traducerea ei prilejuiește cea dintâi exprimare a creativității prin cuvânt în limba română, chiar dacă timidă, aproape insesizabilă la început.

Se prezintă trăsături ale literaturii religioase, făcând apel la scrierile vremii: „Psaltirea Șcheiană”, „Hurmuzachi”, „Voronețeană”, „Psaltirea în versuri” a lui Dosoftei, „Didahiile” lui Antim Ivireanu.

O contribuție importantă la dezvoltarea literaturii religioase a avut-o Sfântului Nicodim cel care a întemeiat în secolul al XIV-lea Mănăstirile Vodița și Tismana și au pus temelia primei școli românești.

Șesan, Milan, prof., „Introducerea limbii române în Biserică” în *StTeol*, Seria a II-a, XI (1959), 1-2, p. 57-60.

Pornind de la „Codicele Voronețean” și „Psaltirea Scheiană”, sunt prezentate diferite idei susținute de diferiți specialiști care au ajuns la concluzia necesității introducerii limbii române în biserică.

Teodorescu, Barbu, Barnea, I., „Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei”, în: *BORom LXXVII* (1959), 7-10, p. 827-888.

Articolul este structurat în două părți intitulate: „Cărturari, tipografi, biblioteci, școli” și respectiv „Artele”.

În partea de început se amintesc câteva date istorice referitoare la monahismul din nordul Olteniei, acesta apărând înainte de 1359, când a fost consfințită Mitropolia Ungrovlahiei. Se afirmă că Nicodim a pus piatra de temelie a culturii noastre, sub ocrotirea bizantinismului, întemeiată pe un substrat popular al civilizației sătești, păstrate prin limbă, fără a fi cuprinse în documente. Se prezintă cultura slavo-bizantină care, în decurs de 600 de ani, a căpătat forme românești. Prima formă de cultură din timpul lui Nicodim a fost arta copistului, realizându-se texte religioase, necesare cultului, după manuscrise aduse din sudul Dunării. La Vodița și Tismana se consemnează existența școlilor de caligrafie. Din 1405 datează „Evangheliarul” de la Tismana al lui Nicodim care formează astfel tradiția copiștilor caligrafi în mănăstirile oltenești Tismana, Cozia, Bistrița. Se amintește în continuare și de copistul Moldovei, Gavriil Uricovici.

Tipul de carte a lui Nicodim nu a circulat, rămânând izolat în cadrul Mitropoliei Ungrovlahiei, bănuindu-se că motivul a fost autocrația dobândită de acesta, potrivit hotărârii domnești. Primii cărturari ai țării au fost călugării și aparțin culturii slavo-bizantine. Seria lor o deschide Nicodim, căruia îi aparține întreg secolul la XV-lea, care se evidențiază prin zidirea de biserici și scriere de cărți în slavonă, Tismana fiind primul centru de cultură, prima școală de învățatură după tipicul atonit. În secolul următor, Bistrița continuă cultura slavo-antonită a Neamțului și nu a Tismanei, rămânând ca nume de seamă cel al caligrafului Marcea (Marcel?) din 1519. Se amintește și numele caligrafului Ioan Sârbul din Craiova, autor al unui „Tetravanghel” slavon din 1580. Apar apoi scrieri românești. Se traduce „Alexandria”, iar Teodosie Rudeanu scrie în românește povestea lui Mihai Viteazul.

„Învățăturile lui Neagoe Basarab” reprezintă una dintre cele mai valoroase opere literare din literatura noastră veche din secolul al XVI-lea, opera fiind pur religioasă și sintetizează concepțiile social-culturale ale epocii. Se discută apoi controversele referitoare la vechimea textului păstrat și limba în care au fost scrise aceste învățături reprezentative pentru gândirea și spiritualitatea românească. Se precizează în continuarea articolului că, în timpul episcopului de Râmnic, Teofil al II-lea (1619-1637) și fost egumen al Mănăstirii Bistrița, călugărul Mihai Moxa a tradus și prelucrat cel mai vechi document în limba română, „Pravila de la Govora” și un „Liturghier”. Apar din acest moment dicționare utile scrierii, fiind amintite: cel mai vechi dicționar slavo-român, de 66 cuvinte, scris în Oltenia în secolul al XVII-lea, „Lexiconul slavo-românesc și tâlcuirea numelor” al monahului Mardarie, de la Mănăstirea Cozia, dicțio-

narul scris de Mihail Logofătul, din Târgoviște, din 1678, un fragment dintr-un dicționar din Bistrița, de pe la 1700, dicționarul ierodiaconului Misail, de pe lângă Mitropolia din București, de la 1741, o gramatică slavonească a lui Antim Ivireanu, din 1697.

Se prezintă apoi dezvoltarea culturii, exemplificând cu opere din perioada diferitelor domnii din Țările Române. Cronicile muntene au pornit prin anele și pomelnicele mănăstirilor domnești. În timpul lui Radu-Șerban, călugărul grec Matei al Mirelor, a scris „Cronici și Acoluții”, dar și „Consilii morale”. Apoi în timpul lui Neagoe Basarab din Țara Românească, o largă circulație a avut-o „Viața Sfântului Nifon” a lui Gavril Protul, importantă și prin datele istorice cuprinzând anii 1496-1521. Urmează domnia lui Matei Basarab, în perioada căruia sunt primiți la curtea din Târgoviște cărturari greci, tipărindu-se cărți care vor fi cunoscute și utilizate în mănăstirile balcanice. Această activitate a fost continuată apoi cu sprijinul lui Șerban Vodă Cantacuzino și a fratelui său Constantin Stolnicul Cantacuzino, care au susținut cultura greacă și pe cea a tipăririi cărților grecești. Opera care domină secolul acesta este „Biblia” lui Șerban Cantacuzino de la 1688, cel mai de seamă monument de limbă pe care îl aduce Biserica Muntenă întregului neam românesc. De importanță sunt și manuscrisele lui Coresi și cele din „Palia de la Orăștie”.

După puțin timp s-a remarcat figura cărturarului, oratorului, artistului, tipografului și marelui organizator și făuritor de opere, georgianul Antim Ivireanu. Acesta, sprijinit de Constantin Brâncoveanu, se remarcă în mod deosebit prin „Didahiile” sale, mărturisitoare de credință și formă de limbă. Urmașul său la Râmnic a fost Damaschin (1708-1725), socotit un mare cărturar prin traducerile în românește: „Tipicul”, „Molitelnicul”, „Triodul”, „Penticostarul”, „Mineele”, „Catavasierul”, „Antologhionul”, „Apocalipsul Sfântului Ioan Bagoslovul”, „Tâlcul Evangheliilor a lui Teofilact Bulgarul”, „Catehismul” și „Învățătura despre cele șapte Taine”. După Coresi, a fost al doilea care încearcă să răspândească citirea și cântarea religioasă a slujbei. S-a remarcat și prin înființarea unei școli românești, la Râmnic și alta latinească, la Craiova. Tot la Râmnic se arată că a păstorit și Chesarie, care a tradus și tipărit șase din cele 12 „Minee” și a creat o școală la Craiova și alta românească, la București. S-au remarcat și unii clerici, modești în promovarea limbii române în biserică, precum Cosma, episcop de Buzău, care, în 1756, tipărește „Psaltirea românească” și „Catavasierul”, în 1768, iar în Oltenia, Chesarie Cozeanu, călugăr care traduce pe la 1750, versuri în stil popular și cu nuanță creștină. Tot la Râmnic, episcopul Filaret, continuă tipăririle lui Chesarie. Ca un sprijinitor al episcopului se remarcă și egumenul Mănăstirii Hurez, cărturarul Rafail monahul, care a strâns o frumoasă bibliotecă de manuscrise și cărți și a creat o școală la Căldărușani și Cernica. În jurul arhierelui Filaret s-au format și doi scriitori, Naum Râmnicianul și Dionisie Eclesiarhul, cel din urmă fiind pisar a numeroase condici de mănăstiri (Tismana, Govora, Bistrița, Strehăia, Sadova, Jitianu, Bucovăț, Arnota, Cotroceni) și autorul „Chronografului” Țării Românești cu faptele istorice ale anilor 1764-1819. În meritul Mitropoliei Ungrovlahiei revin și lucrări de literatură teologică precum „Tâlcul Evangheliilor” a lui Damaschin, „Cuvintele lui Efreem Sirul” în traducerea logofătului Mihalcea, „Preoția cu datoriile clerului mirean” ale mitropolitului Grigorie din

1764. Mai departe sunt enumerați și alți cărturari care au contribuit la dezvoltarea culturii românești cum ar fi mitropolitul Grigorie al IV-lea (Niculescu), care traduce în românește „Kiriacodromionul” din 1801 și „Cuvintele Sfântului Vasile cel Mare”.

Despre tipografia aflăm că, de la începutul lor, acestea îndeplinesc opera de misionarism cultural în lumea slavă și grecească a ortodoxismului. Primul care a adus o tipografie în Țara Românească a fost domnul Radu cel Mare, în perioada căruia, călugărul Macarie, între 1493-1496, realizează primele trei tipăriri: „Liturgierul” de la 1508, „Octoiul” de la 1510 și „Tetraevanghelul” la 1512, cel din urmă fiind și ilustrat de mână, rămânând una din capodoperele artei grafice românești. După o pauză de 30 de ani, articolul amintește de Dimitrie Liubovici (Liubavici), de la care au rămas două tipăriri de la Târgoviște, în 1545 și 1547. Urmează Diaconul Coresi care, deși ardelean, a tipărit la Brașov și la Târgoviște. După 1635 se începe o nouă epocă în activitate tipografică. Tipografiile în Muntenia s-au aflat la Câmpulung (1635-1650), la Târgoviște (1545-1821), Govora (1637-1642), Dealu (1642-1647) și se statornicesc în 1678, la București. E înlocuită cartea frumoasă, în stil venețian, cu cartea utilă, după tiparele rusești. În „Psaltirea slavă” de la Govora, din 1637, tipărită de călugărul Meletie Macedonianul, apare pentru prima dată cartea paginată sus, în dreapta.

Lucrările mai importante tipărite în acel timp au fost: „Pravila de la Govora” din 1640, prima carte tipărită în limba română în timpul lui Matei Basarab și a mitropolitului Teofil și terminată la Dealul, în 1642; „Imitația lui Hristos”, tipărită la Dealul în 1647, de către Udriște Năsturel; „Îndreptării Legii”, lucrare ilustrată care apare la Târgoviște în 1652, prin traducerea lui Daniil Andrieș, panonianul, Ignatie Pietriti și Pantelimon Ligaridi, sub directă observație a mitropolitului Ștefan; „Cheia înțelesului”, prima lucrare tipărită la București, în 1678, iar de la această dată, până în 1860, în această tipografie, care primise numele de Tipografia Sfintei Mitropolii sau Tipografia Domnească, s-au tipărit peste 300 de cărți. Tipografia își extinde activitatea și va susține și alte tipografii din țară, precum pe cea a Episcopiei Buzăului sau pe cea de la Snagov.

În 1688, se tipărește „Biblia” lui Șerban Cantacuzino cu 946 de pagini, caracterizată în continuarea articolului. Tipografia Mitropoliei avea și o secție grecească, unde s-au tipărit câteva cărți în greacă. Mai apar și alte tipografii, cum ar fi cea a Râmnicului, iar cărțile recapătă frumusețea prin ilustrații. În continuare se remarcă activitatea tipografică a lui Antim Ivireanu – 10 ani la Snagov (1696-1705), după care ajungând episcop de Râmnic ia cu sine la 16 martie 1705 și tipografia. O altă tipografie din București era cea a „Școalelor Văcărești”, înființată în 1740, sub mitropolitul Neofit Criveanul, cu cele trebuincioase aduse de la vechea tipografie din Târgoviște, apoi mutată la Mănăstirea Colțea și, în final, contopită cu cea a Mitropoliei.

În 1862, alfabetul chirilic e înlocuit de Alexandru Ioan Cuza cu cel latin, iar în 1881, se hotărăște înființarea unei tipografii de editare a cărților bisericești, care ia ființă la 17 ianuarie 1882 în localul Școlii primare nr. 3 de sub Dealul Mitropoliei. Prima carte de slujbă tipărită cu litere latine a fost „Orologiul Mare”. Se precizează că, până în 1925, din tescurile acestei tipografii au ieșit peste 120 de cărți de slujbă. Ca o filială a acesteia, ia ființă una la Cernica. În următorii ani, activitatea tipografiilor de la Buzău și Râmnic se împutinează, ajungând ca prin 1906 să dispară.

Despre biblioteci se scrie în articol că în urma unor cercetări, se constată existența unei biblioteci mai cuprinzătoare, cu cel puțin 88 de exemplare, la Tismana. Lui Grigorie Tocilescu îi revine meritul de a fi descoperit atât manuscrisele de la Tismana, cât și pe cele din 1885, de la Bistrița, adică 120 de manuscrise, dintre care 72 slavone, 4 grecești, 44 românești și 267 de cărți tipărite. Mai târziu, Alexandru Odobescu, în 1860, a descoperit adevărata comoară culturală a bibliotecii de la Bistrița cuprinzând vreo 320 de volume, menționate în articol. Altă bibliotecă de aceeași importanță s-a aflat la Cozia, unde s-au identificat peste 200 de cărți, fiind enumerate și aici titlurile ce se regăsesc în această bibliotecă. Mai sunt menționate bibliotecile de la Hurezi, cuprinzând colecția de cărți a domnului Constantin Brâncoveanu, cu un catalog întocmit la 1791, alcătuită din 382 de volume și un alt catalog la 1804 unde sunt enumerate cărțile și autorii, cea de la Mănăstirea Brâncoveni din Romanați, remarcându-se „Tetraevanghelul” lui Macarie din 1512, cea de la Mărgineni, Prahova, unde se afla celebra colecție de cărți a stolnicului Costantin Cantacuzino, biblioteca Mavrocordaiilor de la Văcărești. Biblioteca Mitropoliei a existat înainte de secolul al XVII-lea, fiind gospodărită și organizată cu catalog sistematic de Antim Ivireanu și s-a strâns aici un fond bogat de cărți românești, slavonești și grecești, atât din literatura teologică, cât și din alte sfere. Un catalog al Bibliotecii a fost întocmit în 1836 de Petrache Poienarul, din care rezultă că posedă aproximativ 10.000 de volume, cu un conținut variat. În afară de bibliotecile mari și vechi care s-au enumerat, Odobescu identifică la 1860 și foarte multe biblioteci locale, mici, cu cărți din secolele XVII-XVIII.

Capitolul referitor la școli informează că, inițial, școala a fost o ucenicie, apoi prin secolul al XV-lea sunt cunoscute prin Oltenia și Argeș, celule școlare de calligrafie și grămătică. Fostul patriarh de Constantinopol, Nifon al II-lea, a dat o nouă organizare la 1504 bisericii din Țara Românească, incluzând și școala și formând trei curente: la Târgoviște, Râmnic și Buzău. Primele școli mai statornice, cu tradiție și durată au fost la Tismana, Bistrița, Craiova, Râmnicu Vâlcea, Cozia, Hurezi, Cernica, Căldărușani, Câmpulung, Curtea de Argeș și Buzău. Din secolul al XVII-lea se înmulțesc școlile în românește, dezvoltându-se mai ales cele de „grămătică”, din jurul Episcopiei Râmnicului, iar la București, la Mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și a Tuturor Sfinților (Antim). Se aminește despre o școală românească înființată la cererea episcopului Damaschin de Râmnic, la 1719, la Râmnic și alta la Craiova.

La 26 aprilie 1775, Ipsilante înființa la Mănăstirea Obedeana un fel de Seminar, fiind primul de acest fel din Țările Române. O instituție cu caracter de școală superioară se afla la Sfântul Sava, adică Academia grecească (1678-1818), inițiatorii și susținătorii ei fiind Cantacuzinii. Se predă în grecește, fiind limba de bază în școală, dar se învăța totodată latina, italiana și franceza. Potrivit reformelor date de Alexandru Ipsilante, s-au introdus în studiu și științele matematice și naturale, totul fiind organizat în patru cicluri. Printr-un „Regulament Organic”, dat în timpul lui Mavrocordat, se pun bazele adevăratului învățământ teologic în Țările Române, prin școli speciale la Iași, București și Craiova, cursul durând patru ani, iar din 1893 Seminarul avea șapte clase. Facultatea de Teologie se deschide la 4 noiembrie 1884.

În partea a doua a lucrării, autorul I. Barnea amintește despre arte. Artă Țărilor Române, în epoca feudală, este în cea mai mare parte de factură bisericească și a fost realizată cu cheltuiala domnilor sau a boierilor, purtând, în general, pecetea Bizanțului, de care depindeau spiritual. Se prezintă evoluția pe secole. Pentru secolele XIV-XV se aduc informații despre Mănăstirea Mitropoliei din Argeș, reconstruită de Neagoe Basarab, despre ctitoria lui Alexandru Nicolae Basarab (1352-1364), despre biserica Sfântul Nicolae Domnesc, la care atât arhitectura, cât și pictura păstrează stilul bizantin, tehnica de stil și programul iconografic fiind model pentru alte biserici din Țările Române. Deschizătorul unui nou curent, cel bizantino-sârbesc, în arhitectura bisericilor din Țara Românească, a fost călugărul greco-sârb Nicodim, care a fost ctitorul spiritul al Mănăstirilor Vodița și Tismana. Ultimul și cel mai de seamă reprezentant al bisericilor pe plan simplu, fără cupolă pe naos, datează din 1385 și este biserica de la Cotmeana. Biserica principală a Mănăstirii Cozia, cu hramul Sfânta Treime (1386) este unul dintre cele mai bine păstrate monumente, împletind arhitectura sârbească cu cea existentă în Țara Românească.

Se prezintă în continuare arhitectura, pictura cu decorul exterior și obiectele de cult, reprezentativ fiind „epitaful de la Cozia”, din 1396, icoanele acestei biserici. Alte biserici ale secolului al XIV-lea sunt: schiturile Cetățuia și Corbii de Piatră, mănăstirile Snagov, Glavacioc, Strugalea, biserica Brădet. Din secolul al XV-lea se amintește biserica lui Vlad Țepeș de la Târgușor și Comana. Radu cel Frumos, în 1574, a construit Mănăstirea Tânganul, iar Vald Călugărul (1482-1495), Mănăstirile Glavacioc și tot atunci se naște Mănăstirea Bistrița a boierilor craiovești. Pentru secolul al XVI-lea sunt reprezentative și se descrie arhitectura, sculptura și pictura de la Mănăstirea Dealul, pe care Radu cel Mare o reînnoiește, biserica Mănăstirii Curtea de Argeș, vechea Mitropolie de la Târgoviște, refăcută de Neagoe Basarab și terminată de Radu Paisie (1535-1545), biserica fiind restaurată o dată în timpul lui Matei Basarab și a doua oară sub Constantin Brâncoveanu. O altă ctitorie a lui Neagoe Basarab a fost biserica Mănăstirii Snagov (1517-1521), înălțată pe locul unei biserici din secolul al XIV-lea, fiind inspirată din construcții de la Athos și Constantinopol. Mai sunt enumerate o serie de biserițe mici aparținând acestui secol: biserica Hârtiești-Câmpulung (1532), biserica Mănăstirii Valea (1537), biserica Curtea Veche (București), biserica fostei Mănăstiri Mărcuța (1588-1592), biserica Mihai Vodă (1591). Fiecare dintre aceste biserici avea o școală locală de arhitectură și un stil propriu de construcție.

Un monument aparte în arhitectura românească a fost marcat de Biserica Domnească din Târgoviște, construită de Petru Cercel în 1583. Din perioada acestui secol, s-au remarcat o serie de obiecte de cult, icoane, broderii și țesături, scoțând în evidență arta miniaturii. Din prima parte a secolului al XVII-lea se merită să fie amintite Mănăstirea Radu Vodă din București și cea din Bălteni. În această perioadă de renaștere artistică s-au refăcut biserici și mănăstiri mai vechi, amenințate cu ruina: Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung (1636), Plumbuita de lângă București (1647). S-au construit apoi peste 30 de biserici și mănăstiri, dintre care s-au păstrat o bună parte, dar le lipsește unitatea secolului al XVI-lea, imitându-se, în parte planurile bisericilor mai vechi, iar cel sârbesc este modificat. Se amintesc: biserica din

Călinești (Ploiești, 1636, cu tradiție orientală), biserica Mănăstirii Căldărușani (1638), Plătărești (1646), Gherghița Ploiești (1641), Golești (1646), Sfântu Nicolae (1650) și Sfinții Împărați din Târgoviște (1650). Excepție face biserica Stelea din Târgoviște (1645), ctitoria lui Vasile Lupu care imită, în formă generală, biserica Trei Ierarhi, din Iași, pătrunzând astfel în arhitectura bisericilor din Muntenia, un însemnat curent de asemănare moldovenească.

După Matei Basarab nu se mai imită planul bizantino-sârbesc, ci numai planul bisericilor mai vechi din Muntenia. O ctitorie aparținând ultimului tip și păstrată în înfățișarea originală este biserica Mitropoliei din București (1656-1658). Planul acesteia a fost reluat la biserica Mănăstirii Cotroceni (1679), ctitorie a lui Șerban Cantacuzino. O caracteristică a epocii este împletirea dintre tehnica de lucru occidentală și interpretarea orientală. Se enumeră și alte biserici de același tip: biserica Doamnei Maria (1686), biserica Colțea (1691), biserica Fundenii Doamnei (1699), biserica Mănăstirii Sinaia (1699).

Înflorirea artistică atinge apogeul în timpul lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), ctitoriile lui distingându-se prin armonia și eleganța proporțiilor, precum și prin împodobirea lor cu sculpturi și zugrăveli strălucitoare, draperii, veșminte și odoare, realizându-se astfel noul stil artistic, „stilul brâncovenesc”. Prima ctitorie este biserica Paraclis de la Mogoșoaia (1688). Un interes deosebit pentru pridvor și decorul exterior prezintă biserica Curții Domnești din Doicești (1706). Domnitorul a zidit și biserica Sfântul Nicolae din Făgăraș (1697) și tot în Transilvania, bisericele din Poiana Mărului și Sâmbăta de Sus. Se continuă după aceea să se construiască cu meșteri formați la Școala Brâncovenească, terminându-se astfel, în 1715, mănăstirea cu hramul Tuturor Sfinților din București, întemeiată de mitropolitul Antim Ivireanul.

Ultimul monument de artă feudală religioasă, din Țara Românească este Mănăstirea Văcărești (1716-1722), ctitorie a lui Nicolae Mavrocordat, planul ei fiind o îmbinare cu cel al bisericii episcopale de la Argeș și cu cel al bisericii Mitropoliei din București. La începutul secolului al XVIII-lea apar biserici mărunte, ctitorii ale boierilor și negustorilor, la sate păstrându-se caracterul specific popular, iar la orașe pătrunzând tot mai mult influența occidentală. Din ultima categorie se amintesc: „Scaune” (1705), „Negustori” (1726), „Schitul Maicilor” (1727), „Mântuleasa” (1734), „Sfântul Spiridon Vechi” (1747), „Batiște” (1764), „Bucur”, „Brădești” (1751) și altele. Sculptura în piatră și lemn a cunoscut în secolele XVII-XVIII o mare dezvoltare. După tehnică și stil se disting patru categorii principale de sculptură în piatră: de tradiție mai veche, cu influențe armeno-georgiene, cu influență moldovenească, cu caracter occidental și cu caracter local. Din punctul de vedere al picturii, acum se dezvoltă gustul pentru portret, crescând numărul meșterilor iconari și al icoanelor, iar calitatea artistică este diferită, fiind îmbinate stilurile vechi cu cele orientale și occidentale. Articolul conține imagini.

Stănculescu, F. Ioan, magistrand, „Reforme, rânduieli și stări bisericesti în epoca fanariotă”, în: *BORom LXXXI* (1963), 5-6, p. 522-545.

Se face bilanțul schimbărilor care s-au produs în politica bisericească în epoca domniilor fanariote, greutățile prin care au trecut Mitropoliile din Țara Românească

și din Moldova în această perioadă. Se analizează principalele reforme sau schimbări cu caracter de reformă în privința raporturilor externe ale celor două Mitropolii, raporturile noi care s-au stabilit între domnitor și Biserică, măsurile privind conducerea internă a Bisericii.

Studiul cuprinde opt părți. În prima parte, poziția interortodoxă a mitropoliilor române se constată că din cele mai vechi timpuri cele două instituții erau autocefale, adică se conduceau prin organe proprii, fără niciun amestec străin. Se precizează o serie de lucrări și documente care atestă autocefalele celor două mitropolii. Domnitorii fanarioți și acoliții lor au nesocotit starea de independență a celor două mitropolii, lucru atestat prin numeroase documente. Un act important în acest sens este cel din 1 ianuarie 1752, al Sinodului ținut la Iași, în timpul mitropolitului Iacob Putneanu, care a luat atitudine împotriva numirii străinilor în ierarhia Bisericii din Moldova. În această perioadă grea documentele vremii atestă actele de binefacere din partea Bisericii Ruse. Sunt precizate relațiile dintre cele două mitropolii și Rusia.

A doua parte a studiului face referire la domnitori și Biserică. În perioada fanarioță (1714-1821) s-au schimbat 40 de domnitori în Țara Românească și 36 în Moldova. Desele modificări au influențat situația poporului și viața bisericească. Aceste influențe veneau direct din Fanar. Patriarhia de Constantinopol intenționa a supune cele două Mitropolii cu scopul de a trimite oamenii săi să le administreze. Sunt amintite câteva acte ale domnilor fanarioți, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, din care se desprinde amestecul lor în problemele interne ale Bisericii noastre. Sunt prezentate și aspectele pozitive ale unor domnitori fanarioți prin reformele înfăptuite.

În partea a treia a lucrării se aduc informații despre cârmuirea internă a Bisericii. Domnitorii fanarioți au găsit o viață bisericească organizată, cu rânduieli canonice tradiționale. Autoritatea supremă legislativă era „Adunarea Obștească” sau „Soborul” care era alcătuită din domnitor, Consiliul administrativ, mitropolitul, episcopii și egumenii mănăstirilor celor mai însemnate. Sinodul era convocat foarte rar, deoarece domnul în treburile de cârmuire bisericească lucra direct cu mitropolitul. În decursul secolului al XVIII-lea amestecul domnitorilor fanarioți în judecarea preoților a fost din ce în ce mai mare. În plan civil au fost puse în vigoare o serie de legi grecești dar una singură cu aplicare la viața bisericească.

Partea a patra face referire la alegerea și instituirea arhierilor. Prin reformele introduse de Constantin Mavrocordat în Moldova a fost prevăzut și sistemul de alegere al arhierilor. S-a legiferat ca aceștia să fie aleși de Sinodul episcopilor prin vot, înlăturându-se abuzul numirii de către domni și boieri a ierarhilor. Mai târziu domnul intervine în alegerea arhierilor. Sunt prezentate câteva exemple din Mitropolia Moldovei. Atât în Țara Românească cât și în Moldova s-a înmulțit numărul arhierilor titulari și ca o consecință a amestecului domnitorilor în treburile bisericești.

Capitolul cinci face precizări despre alegerea și instituirea clerului cu mir. Din documentele vremii se desprinde ideea că această alegere se făcea cu participarea mirenilor, atât în Moldova cât și în Țara Românească. Candidatul la preoție, după ce era hirotonit, primea o „carte de preoție” sau, dacă era făcut diacon, primea o carte de diaconie. Protopopii din secolul al XVIII-lea aveau o putere administrativă mare fiind câte doi în capitalele județelor.

Partea a șasea a studiului face referire la măsurile privitoare la călugări și mănăstiri, fiind prezentate unele cu caracter de reformă menite să așeze ordinea și disciplina în mănăstiri. Cel care a început să reformeze starea de decădere în care se aflau mănăstirile a fost Nicolae Mavrocordat. Sunt precizate dispozițiile respective în Moldova și Țara Românească, măsuri luate de Alexandru Ipsilanti.

În capitolul șapte sunt prezentate școlile de formare a clerului și a personalului bisericesc. În secolul al XVIII-lea nu exista o școală specială de pregătire a clerului în Țara Românească. Domnitorii fanarioți au dat hrisoave pentru înființarea de școli pentru muzica psaltică. O astfel de școală a fost înființată la Buzău. Candidații la preoție căpătau astfel de cunoștințe și la Mănăstirea Antim din București. Curtea Domnească a fost prefăcută de Constantin Mavrocordat într-o adevărată școală pentru cultivarea clerului. Alexandru Ipsilanti a înființat o școală pentru cei ce vor să intre în treapta preoției. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, după pilda lui Antim Ivireanul, cartea slavonească din biserici a fost înlocuită cu cea românească. În 1816 a început Gheorghe Lazăr lupta pentru școala românească de la Sf. Sava, iar peste doi ani s-a desființat școala grecească și s-a mărit cea românească.

Partea a opta a lucrării face referire la bunurile mănăstirilor închinare. Pătrunderea călugărilor străini atât în Țara Românească cât și în Moldova, la conducerea celor mai importante mănăstiri a însemnat mari neorânduiri în viața duhovnicească a acestor lăcașuri monahale. Grecii au folosit după bunul lor plac averile mănăstirilor, făcându-le hrisoave de închinăciune fără știrea și voia Soborului, furându-le în acest mod tot avutul. O astfel de situație a avut-o și Mănăstirea Cernica.

Dintre domnitorii fanarioți care a intervenit cu unele măsuri de reformă pentru a curma abuzurile a fost Constantin Mavrocordat. Închinările de mănăstiri au avut urmări nefaste pentru veniturile țării. Mitropolitul Andrei Șaguna, tocmai din Transilvania, a atras atenția asupra acestei situații. Cel care a căutat să îndrepte printr-o hotărâre domnească această stare a fost Constantin Hangherli în 1798. Odată cu venirea la conducerea țării a lui Alexandru Moruzi, aceste hotărâri au fost schimbate. Sunt precizate schimbările respective prin „Regulamentul” dat în luna decembrie 1799. Cercetarea și aprecierea reformelor, rânduierilor și stărilor bisericești din epoca fanariotă, crează o înțelegere mai limpede asupra unei perioade de frământări din trecutul țării și asupra cursului pe care viața bisericească l-a urmat după anul 1821.

Haneș, V. Petre, „Cercetări vechi și noi despre Nicolae Milescu”, în: *BORom* LXXXII, (1964), 5-6, p. 562-588.

Studiul cuprinde o sinteză a cercetărilor întreprinse, în ultimul secol, asupra operei cu caracter teologic a lui Nicolae Milescu. În cercetarea activității cărturărești a lui N. Milescu s-au observat trei perioade distincte: I) 1866-1898; II) 1898-1958; III) din 1958 până în (1964). Autorul studiului prezintă ce s-a scris, mai important, în aceste perioade.

I. Prima perioadă a fost cercetată de B.P. Hașdeu. Studiul intitulat „Nicolae Milescu-Spătar” este format din două părți. Se prezintă părțile privitoare la N. Milescu, traducător de opere bisericești, între care și „Biblia de la 1688”, activitate desfășurată mai cu seamă la Constantinopol, din îndemnul lui Șerban Cantacuzino.

Cărțile au fost tipărite apoi de Șerban Cantacuzino, după ce a ajuns domn și după ce N. Milescu se stabilise în Rusia. Aceste cărți tipărite de Șerban Cantacuzino, apoi de Constantin Brâncoveanu, sunt în număr de opt: „Liturghia de la 1680”, „Evanghelia de la 1682”, „Apostolul de la 1683”, „Biblia de la 1688”, „Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur de la 1691”, „Pravoslovnica mărturisire de la 1691”, „Evanghelia greco-română de la 1693”, „Mineiul de la 1693”. Se prezintă mai multe păreri în legătură cu traducerea „Bibliei de la 1688”.

Tot în prima perioadă s-au preocupat de N. Milescu, printr-un curs gimnazial și cinci cursuri universitare: I.G. Sbiera, V.A. Urechea, Al. Philippide, la Iași și București. S-a stabilit că Nicolae Milescu este traducătorul „Bibliei de la 1688” și s-a deschis perspectiva descoperirii unor alte traduceri de-ale lui. S-a mai stabilit că „Istoria Țării Românești” îi aparține.

II. Perioada 1898-1958.

În această perioadă se amintește tot mai puțin de N. Milescu, chiar i se contestă anumite merite. Sunt prezentate părerile respective.

III. Perioada 1958-(1964)

În 1958 când s-au împlinit 250 de ani de la moartea sa, revista „Ortodoxia” a consacrat aniversării un număr special, intitulat „Opera teologică a lui N. Milescu”. Se prezintă personalitatea lui N. Milescu urmând articole de specialitate „Opera teologică și apologetică a spătarului N. Milescu”. Se revăd studiile făcute de scriitor la Constantinopol, unde se încrucișau cultura orientală cu cea occidentală. Prin operele sale cu caracter teologic, N. Milescu ține de cultura orientală, iar prin operele profane de cea occidentală. Se precizează că activitatea lui a trecut prin două faze: cea românească, cu opere teologice și cea rusească cu opere istorico-teologice. În 1962, revista „Glasul Bisericii” a publicat opere păstrate de Academia Română. Tot în această revistă a fost publicat articolul „Nicolae Milescu - traducătorul Bibliei de la 1688”, în care se studiază cele două păreri despre traducătorii acestei Biblii: una în favoarea fraților Radu și Ștefan Greceanu, circulând mai ales în Muntenia și la Brașov, alta în favoarea lui Milescu, circulând în Moldova și printre învățații greci din Orient. Se precizează că cercetările vor continua, deoarece în multe privințe nu s-a stabilit un punct de vedere comun, fiindcă multe erori mai dăinuie și fiindcă activitatea teologică a lui N. Milescu se dovedește din ce în ce mai multiplă și mai complexă.

Popescu, Gabriel, „Conservarea și restaurarea monumentelor istorice din țara noastră în anii puterii populare”, în: *BORom* LXXXII, (1964), 11-12, p. 1160-1162.

Sunt prezentate aspecte din comunicarea prof. arhitect Grigore Ionescu, director al Direcției Monumentelor Istorice, publicată în numărul festiv al revistei „Arhitectura R.P.R.”. Comunicarea prezintă o deosebită importanță, atât pentru cunoașterea instituțiilor care activează la noi în vederea ocrotirii moștenirii culturale din trecut, cât și pentru informațiile pe care ni le oferă asupra muncii de restaurare a monumentelor. Se precizează că abia de la sfârșitul secolului al XIX-lea se poate vorbi de grija de a nu se altera caracterul original al monumentelor. Se amintește și din activitatea înaintașilor, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În secolul

al XIX-lea, activitatea de restaurare a fost concepută în mod nefericit. Sunt precizate mănăstirile care au fost desfigurate între 1840-1855.

Comisia Monumentelor Publice, înființată în 1892, a avut o activitate redusă din lipsa mijloacelor materiale. Reorganizată sub denumirea de Comisia Monumentelor Istorice, ea a fost înzestrată în 1906 cu un serviciu tehnic propriu. Se menționează monumentele restaurate în această perioadă. Se precizează grija pentru păstrarea și restaurarea monumentelor istorice în anii puterii populare. În 1951, în cadrul Academiei, a fost înființată Comisia Științifică a Muzeelor și Monumentelor Istorice, care a cercetat, inventariat și triat un număr de 3359 clădiri, 111 centre arheologice, 405 monumente de artă plastică și 466 monumente de interes istoric. În 1959, toate serviciile competente au fost concentrate într-o singură unitate centrală: Direcția Monumentelor Istorice, atașată Comitetului de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistematizare.

Alegerea obiectivelor și executarea lucrărilor se face ținând seama de urgența în funcție de stadiul de degradare, importanța istorică și artistică, repartizarea rațională a fondurilor pe obiective. Se precizează care sunt clădirile la care se execută lucrări de restaurare și care urmează a fi restaurate.

A., B., „Monumente de arhitectură și artă bisericească din Arhiepiscopia Craiovei”, în: *BORom*, LXXXII, (1964), 11- 12, p. 1163-1164.

Se evidențiază importanța pliantului înfățișând monumentele istorice bisericesti din Arhiepiscopia Craiovei, apărut la editura Mitropoliei Olteniei, întocmit prin grija Î.P.S. Firmilian al Olteniei. Se precizează utilitatea acestui pliant, care prezintă, în linii mari, printr-un cuvânt lămuritor, particularitățile principalelor monumente bisericesti din Oltenia, trăsăturile care alcătuiesc personalitatea lor arhitectonică și de artă, conturată în cadrul geografic și turistic al Arhiepiscopiei Craiovei. Acest cadru este amplu înfățișat în harta prezentată. Se citează, din „Cuvântul introductiv”, câteva pasaje care scot în evidență cele mai de seamă monumente pentru înțelegerea procesului de formare a artei în Țara Românească, unul dintre acestea fiind Tismana. La Vodița și la Tismana s-au întâlnit modelele sârbo-bizantine, aduse la noi de starețul Nicodim, cu cele locale. Îmbinarea acestora a dat naștere planului în formă de trifoi sau treflat. Monumentele cu plan treflat sunt: Tismana, Bucovățul, Jitianul, Gura Motrului. Pliantul prezintă, pe cea de-a doua pagină, imaginile mănăstirilor și schiturilor din Oltenia.

Vărtosu, Emil, „Sigiliul Bisericii „Sfântul Nicolae” din Șchei-Brașov” în: *BORom* LXXXII (1964), 11-12, p. 1107-1109.

În 1939, N. Iorga a găsit și a publicat întipărirea în tuș negru a unui sigiliu al bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. Se face descrierea acestui sigiliu. Se află amintite și legende în limba slavă. N. Iorga considera că a fost realizat pe vremea lui Neagoe Basarab, fapt ce-l face deosebit de interesant.

Autorul consideră că sigiliul n-a fost făcută la Brașov, nici în Țara Românească că astfel s-ar fi scris corect numele localității Brașov. Se precizează că prin modul în care este realizată imaginea, sigiliul prezintă, alături de interesul istoric și

un interes artistic. El poate fi din timpul lui Neagoe Basarab, primul ctitor al bisericii Sf. Nicolae din Șchei, aparținând primei jumătăți a secolului al XVI-lea.

Alături de prezentarea acestui important sigiliu original se prezintă și un sigiliu fals. Cel din urmă a fost aplicat pe un hrisov din 10 iulie 1517. Se face descrierea sigiliului respectiv. Se aduc argumente că nu este autentic și nici scrisul hrisovului nu corespunde cu scrisul cunoscut al gramaticului Cătar, ci este un scris cursiv de secol următor. Se consideră că actul respectiv este un fals, întocmit cam pe la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Găină, D. I., „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, în :*GBis* XXIII (1964), 11-12, p. 1132-1133.

Recenzie ce sistematizează informațiile despre cultura moldovenească din timpul lui Ștefan cel Mare, făcând referire la cultura scrisă orășenească, emisiile monetare, pictura de la Voroneț, portretele lui Ștefan cel Mare, broderii din perioada ștefaniană.

Alexianu, Al., „Doi români, ctitori în Bulgaria și în Pind (1643-1644)”, în: *BORom* LXXXIII, (1965), 7-8, p. 771-776.

Se prezintă un documentar al lui Marcu Beza care, făcând o călătorie prin Balcani, descoperă în Pind, la mănăstirea Vlasiu o frescă reprezentând chipurile a doi dregători necunoscuți până atunci. Inscripția, în limba greacă, lămură rostul picturii „S-a fost zidit cu cheltuiala preacinstiului și preanobilului Arhon Gheorghe, a soției sale, Cherața și a fiului Chir Constantin, anul 1644”. În arhiva mănăstirii s-a găsit o scrisoare din 1639 din care reieșea că dăruitorii Mănăstirii Vlasiu erau români de origine, care ocupau la acea dată unele dregătorii în principate, Constantin fiind postelnic iar tatăl, Gheorghe, sluger în timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu.

Aceleași chipuri ale celor doi boieri pământeni, sunt descoperite de către autor în fresca din 1643 a altei biserici din Bulgaria, a Mănăstirii Bașcava (de la Bacikovo?). S-au făcut tot felul de cercetări pentru a stabili cine erau acei boieri și s-a stabilit că mai sigur ar fi fost din Moldova și ar fi urmat exemplul domnului Vasile Lupu, care obișnuia să facă astfel de milostenii peste granițe. Articolul conține imagini cu cele două fresce.

Bănățeanu, Ion, doctorand, „Aspecte mai de seamă ale artei religioase românești și sârbești între secolele al XIV-lea și al XVI-lea”, în: *BORom* LXXXIV (1966), 7-8, p. 791-807.

Între cele două popoare vecine, român și sârb, au existat legături de prietenie, de rudenie între familiile domnitoare, precum și împrumuturi reciproce în plan politic, economic, cultural, bisericesc și artistic religios. Cercetând istoria bisericească, autorul observă că monahismul românesc a avut strânse legături cu ortodoxia de la sudul Dunării și cu Muntele Athos. Sfântul Nicodim, alături de alți monahi români, este considerat reorganizatorul vieții monahale românești. Spre sfârșitul secolului al XIV-lea, pe teritoriul românesc existau peste 20 de mănăstiri.

Se aduc informații asupra unor trăsături ale artei religioase în diferite școli din provinciile sârbești, autorul explicând detaliile arhitecturale ale bisericilor construite în această perioadă la noi, făcând analogie cu diferite biserici din Serbia, de exemplu pictura pronaosului de la Cozia are asemănări cu cea a bisericii sârbe din Manasija. În Moldova, în epoca lui Petru Rareș, apare ca o inovație moldovenească pictura exterioară a mănăstirilor, caracteristică la noi, deși unii cercetători afirmă că pictura moldovenească ar fi suferit o influență de la sârbi, afirmație care nu se susține. Despre miniaturile românești s-a afirmat, fără dovezi, că ar fi fost executate sub o oarecare influență bizantină, dar rămâne incontestabilă frumusețea lor ca desen și colorit. De mare valoare artistică a rămas din acea vreme „Evangeliarul” Sfântului Nicodim de la Tismana, ferecat în argint și terminat la Prislop în 1405.

Referindu-se la broderiile liturgice, autorul afirmă că unele sunt din import, dar cele realizate la Tismana sau Cozia reprezintă veritabile opere de artă. Majoritatea cercetătorilor de artă români au evidențiat rolul pe care Sfântul Nicodim l-a jucat în elaborarea formelor structurale și decorative care caracterizează grupul bisericilor: Vodița, Tismana, Cozia. S-au făcut afirmații că nu arhitectura românească ar datora oarecare influențe celei sârbești care s-a dezvoltat pe Valea Moravei, ci situația s-ar prezenta tocmai invers.

Se trec apoi în revistă toate mănăstirile din Țara Românească, descriindu-le din punct de vedere arhitectural și istoric, făcând observațiile ce se impun în legătură cu influențele străine din construcția lor, constatând că unele nu au nimic în comun cu tehnica de construcție sârbească. De asemenea se remarcă faptul că în câteva biserici din Moldova se poate observa, în arhitectura lor, principii inaugurate de șantierul de construcții Vodița- Cozia- Tismana, cum ar fi la Siret, Sfântul Gheorghe din Botoșani sau Sfântul Nicolae din Popăuți.

Băbuș, Grigore, arhim., „Preocupări și înfăptuiri pentru ridicarea culturii teologice”, în: *BORom* LXXXVI (1968), 6, p. 763-767.

Biserica Ortodoxă Română a fost pentru popor și țară o vatră de cultură nu numai duhovnicească, ci și culturală. Alături de stat și de particular, Biserica a strâns și a depozitat cartea bisericească și pe cea de cultură în mănăstiri și biserici, de unde roadele ei s-au răspândit în rândurile poporului credincios. Biblioteca mănăstirească a avut un mare rol în educarea și creșterea neamului nu numai pe linia credinței religioase, ci pe aceea a iubirii de țară și popor. De la ea pornind, s-a înfiripat cu timpul modesta bibliotecă parohială în fiecare sat, iar în scaunele episcopale și mitropolitane biblioteca a fost bogăția cea mai râvnită și ca număr, dar și ca varietate de conținut spiritual aducând la mântuire pe tot omul.

De-a lungul timpului clericii cărturari au adunat cu grijă carte elinească sau slavonă, au tipărit și au tradus în curat grai românesc nu numai cărți de slujbă, ci și de zidire sufletească. Răspunzând îndemnului din 1932 al patriarhului Miron Cristea de a dona o carte pentru Biblioteca Patriarhiei, aceasta s-a îmbogățit simțitor. Însuși patriarhul și-a donat biblioteca personală așa cum a făcut-o înaintea sa și mitropolitul primat al Țării Românești, Arămescu-Donici. De la acesta din urmă s-a primit „Codex argenteus”, incunabul al episcopului got Ulphilas, tipărit de Upsala, amintită

pentru vechimea ei istorică și alte cărți rare și mai ales străine. Academia Română a pus la dispoziție un număr mare de publicații cărți și reviste pentru creșterea bibliotecii Sfintei Patriarhii. Zestrea bibliotecii s-a îmbogățit cu manuscrise vechi și noi, slavone și românești, cu tipărituri vechi slavone și românești, cu colecții de reviste bisericești și laice, cu opere mai noi, românești și străine, cu conținut religios, istoric, literar și filozofic. La acestea toate se adaugă meritele patriarhului Nicodim Munteanu, fost în tinerețe stareț al Mănăstirii Neamț, om îndrăgostit de scris și ale patriarhului Iustinian, care a dat o bună organizare și a îmbunătățit cele trei biblioteci de teologie ortodoxă din București: Biblioteca Sfântului Sinod, Biblioteca Palatului patriarhal și Biblioteca Institutului Teologic.

Alocând fonduri pentru cărți, dăruind cărțile sale personale și cele primite de la diferite personalități străine care au vizitat Biserica Ortodoxă Română, patriarhul Iustinian poate fi considerat un adevărat ctitor al actualelor Biblioteci patriarhale. Se prezintă cărțile rare și donațiile importante ale fiecăreia dintre cele trei biblioteci amintite, precum și numărul de volume donat. Pentru păstrarea cărților, bibliotecile au fost înzestrate cu un mobilier trainic și artistic lucrat, sculptat de Gr. Dumitrescu în atelierele Patriarhiei. Articolul conține imagini și un rezumat în limba franceză.

Stănculescu, N., „Istoria cărții românești”, în: *GBis* XXVIII (1969), 1-2, p. 221-231.

O istorie complexă a ceea ce este carte românească, cu foarte multe precizări și descrieri de carte religioasă. Se abordează problema apariției bibliotecilor.

Botez, A. Al., „Cu Marcu Beza, prin mănăstirile, muzeele și bibliotecile din Orientul Apropiat”, în *BORom* LXXXVII (1969), 3-4, p. 442-446.

Marcu Beza, de la a cărui moarte se împlinesc în martie 1969 două decenii, a fost primul reprezentant oficial al statului nostru la Ierusalim, care s-a preocupat în calitate sa și de ridicarea așezămintelor românești de la Ierusalim și Iordan, ctitorite de patriarhul Miron, de Î.P.S. Tit Simedrea, restaurate și pictate de Patriarhia Română condusă de Preafericitul Iustinian. Fiind Consul al țării noastre la Ierusalim, Marcu Beza, a cutreierat toate țările Orientul Apropiat, răscolind prin muzee, mănăstiri și biblioteci, dând la iveală hrisoave, cărți de cult, manuscrise, obiecte de cult cu valoare istorică, artistică și culturală. Cercetările sale au fost publicate în „Memoriile” Academiei Române, apoi în volumul cu reproduceri în culori „Urme românești în Răsăritul Ortodox”, în două ediții, ultima în 1937.

Originar din comuna românească Vlahoclisura din Pind, Marcu Beza a făcut liceul românesc la Bitolia și a studiat filozofia la Universitatea din București. Titu Maiorescu l-a remarcat, trimitându-l cu o bursă la Londra. După terminarea studiilor rămâne ca viceconsul la Legația română din Anglia. Desfășoară o bogată activitate literară ca poet, prozator și traducător. Cunoscător al limbilor greacă și turcă, în 1932 a fost transferat Consul general la Ierusalim până în 1940. Răscolind cu interes bibliotecile și arhivele Patriarhiei ecumenice ale Patriarhiilor din Antiohia, din Ierusalim și din Alexandria, ale mănăstirilor Sinai, din Cipru, Rodos, Patmos, Andros și

Ilios, a notat și a fotografiat tot ce putea interesa istoria și legăturile noastre cu Răsăritul Ortodox.

Rodul acestei munci bogate în rezultate îl prezintă autorul în articolul său, înșirând tot ce a găsit românesc Marcu Beza la mănăstirile Sinai, Sf. Sava din Palestina, la Zografu, Hilandar, Esfigmenu, Xenofont, Caracalu, Xiropotamu, Dionisiu, Cutlumuș din Sf. Munte Athos, în tezaurul Patriarhiei Ierusalimului, în mănăstirile Chicu și Mahera din Cipru, la Mănăstirea Varlaam de la Meteora (Grecia), la Patriarhia din Constantinopol, la biblioteca Sf. Mormânt, în muzeele Etnografic și Benaki din Atena și la Biblioteca Națională a Atenei, în Epir la Mănăstirea Zița, în Damasc la Patriarhia Antiohiei, în insulele Rodos și Patmos. Chiar dacă aceste piese de tezaur al culturii și istoriei noastre nu vor reveni niciodată pe pământul țării noastre, știm astăzi despre existența lor, datorită lui Marcu Beza, cercetător patriot și pasionat, care a contribuit la descoperirea unor comori istorice și artistice ale trecutului poporului nostru.

Bărbulescu, C., „Recenzii. Alexandru Duțu, „Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700- 1821). Studii și texte”, București, Editura pentru literatură, 1968, 398 p.”, în: *BORom* LXXXVII (1969), 5- 6, p. 626- 629.

Al. Duțu în „Introducerea” cărții sale apreciază că limba română în secolul al XVIII-lea înregistrează o victorie prin cultivarea literaturii. În afară de cărțile de cult, întâlnim o literatură în care gustul literar, legătura dintre artistic și istoric și dintre cuvântul scris și limba vorbită sunt remarcabile. Autorul cărții înscrie opera stolnicului Cantacuzino și a lui Cantemir în conceptul de „enciclopedism umanist”.

În primul capitol, intitulat „Peregrinarea cărților de «desfătare» brâncovenești ; prezintă importanța și locul „Florii darurilor” (1700), a „Pildelor filozofești” (1713) în procesul de diversificare a genului de literatură populară, ca și a „Alexandriei”.

Capitolul al II-lea, intitulat „Râmnicenii și problema timpului”; înfățișează opera cărturarilor bisericești: Damaschin, Chesarie, Grigorie, Chiriac și Naum. Prefețele lui Chesarie la cele șase volume de „Mineie”, publicate între 1773-1782, reflectă gradul de asimilare a culturii europene de către episcopul de Râmnic. Grigorie Râmnicianu, autor al unor numeroase opere manuscrise, crede în funcția de bastion al țărilor române și privește progresul european ca un dar fructificat de om și care provine din partea providenței. Chiriac Râmnicianu copiază manuscrise, cărți, adună scrieri de la Muntele Athos, îmbinând cărturăria cu dragostea de patrie. Dionisie Eclesiarhul, autor al „Hronografului Țării Românești” se remarcă prin grija deosebită pentru documentul istoric. Naum Râmnicianu exprimă necesitatea „sincronizării” vieții noastre culturale cu mișcarea europeană.

Capitolul al III-lea, intitulat „Explorările cărturarilor moldoveni”; descrie curentul iluminist moldovenesc, orientarea franceză a cărturarilor moldoveni și rolul acordat rațiunii în rezolvarea problemelor sociale. Cărțile care pătrund în cultura românească se realizează prin filiera boierilor și a cărturarilor moldoveni. Cultura românească din Moldova se definește în cadrul larg al „conștiinței ortodoxe”, care urma o tradiție culturală, întemeiată pe ideea de apărare a creștinătății.

Capitolul al IV-lea, cu titlul „Preocupările „moralicești” transilvănene”; redă caracterul dinamic al ideilor exprimate în cultura transilvăneană de Școala Ardelească. Prin opere istorice și lingvistice se evidențiază romanitatea limbii noastre, lupta pentru libertate națională și spirituală. „Esopia” (București, 1821) redă în prefață motivele care au determinat reeditarea ei, precizându-se noile idei progresiste despre rostul omului în viața cotidiană și de societate. Autorul cărții indică lucrări originale care și-au adus contribuția în cultura secolului luminilor în care spiritul laic, raționalizant, e preponderent și subliniază importanța circulației cărții de o parte și de alta a Carpaților pentru generația pașoptistă.

Ultimul capitol, având ca titlul „Cartea într-o epocă de transformări”; insistă asupra unor idei exprimate de Grigorie Râmniceanu și Samuil Micu referitoare la modernizarea culturii, care evoluează de la „raționalismul ortodox” al umaniștilor spre laicizarea concepției de viață. Menționându-se o serie de trăsături specifice spiritualității românești se afirmă că iluminismul românesc nu a fost o formă de occidentalizare, fiind deschis spre mase. În prefețele cărților de cult tipărite se găsește stilul „colocvial” (Chesarie).

Cartea românească realizează o sinteză originală, prin stil și prin ancorarea ei în destinele istorice ale poporului român. Reluând o idee a lui N. Iorga, Al. Duțu notează că la popoarele sud-est europene unitatea culturii a fost întreținută cu grijă de fiecare popor în parte, în cadrul rezistenței față de un imperiu, care aparținea unei alte legi, unei alte religii. Cu spirit obiectiv, Al. Duțu remarcă faptul că mitropolii și episcopii români aparțin mediului sătesc iar cărțile tipărite nu formează o „literatură clericală”, ele fiind destinate uzului liturgic. De asemenea, el subliniază „o bogată și diversificată conștiință artistică” din care mai târziu va apărea beletristica modernă română.

Apreciind lucrarea recenzată ca o cercetare documentată în problemele culturii europene, autorul B. Bărbulescu propune ca o astfel de lucrare de sinteză să fie publicată într-o limbă de circulație mondială, deschizând astfel oamenilor de cultură din alte țări noi perspective în aprecierea și evaluarea culturii românești.

Ștefănescu, I. D., „Arta în epoca lui Ștefan cel Mare”, în: *GBis* XXX (1971), 5-6, p. 489-495.

Vorbind despre artă în timpul epocii ștefaniene, autorul prezintă informații de ordin istoric și tehnic referitoare la această perioadă cum ar fi originalitatea procedurii de boltire a naosului, decorul arhitectonic și broderiile.

Ștefănescu, I. D., „Preocupări de artă religioasă în trecutul Bisericii Ortodoxe Române”, în *BORom* XC (1972), 7-8, p. 806-818.

Articol de sinteză în care sunt redat eforturile unor istorici și cărturari de a publica materiale privind istoria artei bisericești în toate cele trei țări române, cu referiri speciale la mănăstiri și schituri. Sunt amintite astfel studiile și cercetările făcute de: profesorii Coriolan Petranu și Alexandru Lapedatu pentru Transilvania, Victor Brătulescu pentru Maramureș, Alexandru Odobescu în Țara Românească, Constantin Erbiceanu și preotul Constantin Bobulescu în Moldova, arhitectul Karl Romstorfer pentru Bucovina etc. Sunt elogiare apoi personalități ca N. Iorga, Orest

Tafrali, profesorul C. Fortunescu de la Craiova, profesorul Virgil Vătășianu de la Cluj etc. Pentru cele mai importante mănăstiri și schituri (Vodița, Cernica, Neamț, Râșca etc) sunt amintite personalități ale vieții monahale (mitropoliții Atanasie Mironescu și Tit Simedrea, arhiereul Narcis Crețulescu etc.) ce au publicat materiale referitoare la istoria acestora.

Se face un inventar al mănăstirilor ce posedă colecții de artă bisericească amintindu-se grija pentru păstrarea și restaurarea lor de-a lungul secolului XX.

Săndulescu-Verna, C., prof., „Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului”, în: *MitrBan* XXIV (1974), 4-6, p. 375-376.

Cartea prezentată a fost scrisă de Ion. B. Mureșianu, care face o incursiune în istoria Banatului, referindu-se în special la istoria artei din acest spațiu românesc. Sunt menționate legăturile cu zonele de peste munți, articolul vorbind despre icoanele lucrate în lemn din secolele XVIII-XIX sau despre cele pictate pe sticlă, aflate în centrul de iconari de la Nicula. Sunt aduse informații despre sculptură, broderii și manuscrise și cărți. Cartea are un catalog ce cuprinde piesele Colecției de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, în număr de 431.

Andeescu, Ștefan, „Începuturile istoriografiei în Moldova,” în: *BORom* XCIII (1975), 1-2, p. 232-242.

Se oferă date despre documentele care au ca obiect baza istoriei Moldovei în veacurile XIV-XV. Acestea au fost: „Letopisețul anonim al Moldovei”, „Letopisețul de la Putna nr. 1” (1561), „Letopisețul de la Putna nr. 2”, „Traducerea românească a Letopisețului de la Putna”, „Cronica scurtă a Moldovei”, „Cronica moldo-germană”, „Cronica moldo-polonă (1564-1565)”, „Cronica sârbo-moldovenească”, „Cronica moldo-rusă” și „Letopisețul Țării Moldovei” de Grigore Ureche redactat în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Ca „epocă de aur” a acestor scrieri pot fi considerați anii lui Alexandru Lăpușneanul. Structura delimitării cronicilor este atribuită lui B.P. Hașdeu. Se mai regăsesc în articol cele două etape ale istoriografiei în Moldova și păreri, interpretări despre începuturile acesteia expuse de către B.P. Hașdeu, Ioan Bogdan, Nicolae Iorga, Ștefan Orășanu, Ilie Minea și P.P. Panaitescu.

Porcescu, Sc., pr., „Colecția de arta religioasă veche a Arhiepiscopiei Tismaniei și Caransebeșului”, în: *MitrMold* LI (1975), 1-2, p. 174-175.

Recenzia de față are drept subiect cartea „Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului”, colecție fondată în 1962 și care, în 1975, avea aproximativ 1000 de piese. Articolul cuprinde 151 de ilustrații cu piese ale colecției.

Voinea, Ion Vasile, pr. doctorand, „Preotul Profesor Ioan Lupaș, Istoric al Bisericii Ortodoxe Române”, în: *BORom* XCV (1977), 7-8, p. 786-797.

Ioan Lupaș, născut în 1880 în Sălișteța Sibiului, rămâne orfan de tată la vârsta dedoiani. Este prezentată o scurtă biografie a preotului profesor Ioan Lupaș și un

istoric al Bisericii Ortodoxe Române al aceleiași perioade. Din totalul publicațiilor părintelui profesor, o bună parte se referă la probleme din istoria Bisericii noastre. Atenția lui s-a îndreptat spre vechimea creștinismului la români, precum și a vechimii organizării bisericești din Transilvania. De asemenea, și-a ațintit privirea asupra primelor publicații, a cărților bisericești tipărite în limba română, precum și a rostului lor în viața noastră atât bisericească, cât și națională. A închinat pagini nemuritoare și chiar monografii întregi unor ierarhi, clerici și teologi de pe întreg cuprinsul patriei noastre.

Dima-Drăgan, Corneliu, dr., „Biblioteca Mavrocordaților de la Mănăstirea Văcărești”, în: *BORom XCV* (1977), 9-12, p. 1035-1043.

Se consemnează informații despre tipăriturile Mavrocordaților. Biblioteca acestora a fost vândută de Constantin Mavrocordat la Constantinopol cu suma de 600000 de taleri. Tipărituri se mai găsesc după 1780 la Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Liceului „Nicolae Bălcescu” din Craiova, Biblioteca „Mihai Eminescu” Iași, „British Museum” Londra, Biblioteca Națională din Viena, Paris și Atena. Articolul încearcă să reconstituie vechea bibliotecă de la Văcărești prin elementul esențial „ex-libris-ul”.

Inițial, până în 1709, Nicolae a semnat cărțile cu „ex Libris Nicolaj Mavrocordati Constantinopolitani”. După urcarea în scaunul Moldovei adaugă și „...Principis Moldaviae”. Marca de proprietate a domnului a cunoscut trei etape: „Ex Libris Jo. Nicolaj Mavrocordati Principis Valachiae”, urmat de „Ex. Libris Jo. Nicolai Mavrocordati Principis olim Moldaviae nunc Valachiae” și ultima în 1722 „Ex libris Jo Nicolai Mavrocordati de Scarlatti Principis Moldaviae et Valachiae”.

Posesori de cărți au fost și cei doi fii ai săi, Scarlat Mavrocordat și Constantin Mavrocordat. În continuare sunt prezentate sursele din care au fost preluate unele principii și completitudinea colecției voievodale. Soarta bibliotecii a rămas neclară, însă, după două secole, este în pragul reconstituirii în casele stăreției de la Văcărești.

Ganea, Ioasaf, arhid. prof., „Toaca în cultul Bisericii Ortodoxe Române” în *BORom XCVII* (1979), 1-2, p. 89-96.

Radu, Dumitru, pr. prof., „Cartea bisericească, factor de promovare a unității spirituale, lingvistice și cultural- naționale a poporului român”, în *BORom XCVII* (1979), 1-2, p. 97-130.

Popp, Augustin Z. N., „Eminescu și Biserica străbună”, în *BORom XCVII* (1979), 5-6, p. 724-744.

Bulacu, Mihail, pr. prof., „Lumina Evangheliei în opera lui Eminescu (Legenda Luceafărului)”, în *BORom XCVII* (1979), 5-6, p. 744-767.

Ionescu, Ion, pr., „Tezaure ale culturii românești aflate în Austria”, în *BORom XCIX* (1981), 3-4, p. 362-366.

Printre numeroase obiecte antice și de factură laică întâlnim și câteva din perioada medievală cu specific religios: „Tetraevanghelul” lucrat de monahul Filip

din porunca lui Ștefan cel Mare pentru a fi dăruit Mănăstirii Zografu din Sf. Munte Athos; „Tetraevangelul” lui Petru Rareș, dăruit de acesta Mănăstirii Xiropotamu, Psaltirea scrisă pentru Alexandru Iliăș, domnul Țării Românești etc.

Se face descrierea fiecărui obiect în parte.

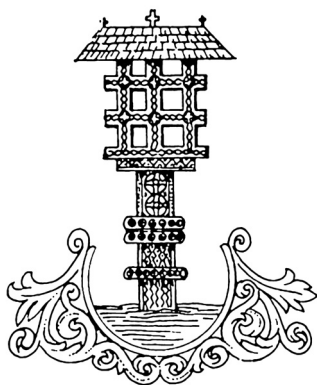
Spătărelu, Mihai, drd., „Influența artei bizantine în Țara Românească în secolul al XIV-lea”, în *BORom CIV* (1986), 5-6, p. 102-115.

Studiul conține informații despre mănăstirile Vodița, Curtea de Argeș, Cozia, Corbii de Piatră.

Berezovschi, Tamara, „Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, modele culturale și biblioteconomice”, în: *AltBan XIII* (2002), 1-3, p. 118-123.

Matei Basarab aduce în țară două tipografii, una la Mănăstirea Câmpulung, cealaltă la Govora, mutată apoi la Mănăstirea Dealu și de acolo la Târgoviște în 1646. Informații asupra unor ctitorii: Mănăstirea Arnota (aproximativ 1638); Mănăstirea Brâncoveni (1640); Mănăstirea Plumbuita (aproximativ 1647). Sunt consemnate clădirile și biserica Episcopiei din Buzău (1649), Mănăstirea Căldărușani (1637-1638), Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung (1635-1636), Mănăstirea Drăgănești (1647), Mănăstirea Plătărești (1640), Mănăstirea Soveja (1645), Mănăstirea Strehaia (1645).

Dintre ctitoriile lui Vasile Lupu sunt menționate Sfinții Trei Ierarhi și Golia din Iași. Se amintește despre „Pravilele” apărute în timpul lui Vasile Lupu. Materialul conține o bibliografie de treisprezece cărți.

II. ARHITECTURA LĂCAȘURILOR MONAHALE

Resmiriță, A., „Arhitectura noastră bisericească. Stilul bizantin în arhitectura bisericilor noastre și formele străine împrumutate din diferite alte stiluri”, în: *BORom XVIII* (1894-1895), 2, p. 154-172.

Articolul cuprinde câteva observații ale autorului cu privire la arhitectura bisericilor noastre. Se face, pentru început, o descriere generală a stilului bizantin și a bisericilor noastre. Urmează apoi câteva considerații asupra arhitecturii bisericilor noastre având în vedere forma ferestrelor, dispunerea lor, clopotnița, turla, catapeteasma, pridvorul etc. De la A. Resmiriță aflăm următoarele: a) catapeteasmă în stil curat bizantin găsim la Mănăstirile Govora și Stavropoleos; b) catapeteasmă în stil rococo găsim la Episcopia Romanului; c) turlă în spirală găsim la Curtea de Argeș, acesta fiind aspect original, o astfel de turlă mai găsim și la biserica „Toți Sfinții” din Vâlcea și biserica Grecescu din Turnul Severin.

Se amintește apoi despre adaosuri din Orient și Occident la stilul bizantin și se prezintă cauzele care au dus la aceste adaosuri. Stil roman amestecat cu cel bizantin găsim la biserica mare a Mănăstirii Neamț, la Episcopia Romanului, Episcopia Hușilor etc.

Stil bizantin cu elemente din Georgia găsim la biserica Antim, la capela Mănăstirii Neamț, la biserica Trei Ierarhi din Iași. Elemente de arhitectură rusească întâlnim la Mănăstirile Neamț, Agapia și Secu. Elemente renascentiste pot fi identificate la biserica Sfânta Ecaterina, Sfântul Ilie din Rahova etc.

P. G., „Vechile noastre biserici”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 5, p. 510-517.

Se precizează că, până la anul 1915, s-au restaurat Mănăstirea Curtea de Argeș, Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi și Mănăstirea Sfântul Nicolae (Domnesc) din Iași și că se vor termina de restaurat în viitorul apropiat - Mitropolia din Târgoviște și biserica Sfântul Dumitru din Craiova. Prin renovare, unor biserici li s-a distrus aspectul inițial, un exemplu în acest sens fiind biserica Măgureanu. În 1915 se aflau în construcție, în România, peste 500 de biserici.

La propunerea lui Nicolae Iorga făcută ministrului cultelor, Duca, s-a cerut ca toate bisericile construite înainte de anul 1834 să fie declarate monumente istorice, pentru ca astfel nimeni să nu mai dărâme sau să repare o biserică fără o prealabilă cercetare. Autorul redă expunerea de motive a ministrului Duca și decretul regal referitor la această chestiune. După aceea autorul prezintă un caz prin care biserica din comuna Brezoaiele a fost distrusă prin restaurare. În acest sens este redat raportul domnului Traianescu adresat Casei Bisericii referitor la această chestiune. În raport găsim redată pisania bisericii din Brezoaiele care datează de la 1769, are hramul Adormirea Maicii Domnului și a fost zidită de Gheorghe Serali biv vel Stolnic și

Smaranda. Este amintit și cazul bisericii din comuna Brăiloiu (Dâmbovița) ce are hramul Sfântul Nicolae și care a fost zidită de Pătrașcu Brezoianu în 1715 și a fost terminată de Ștefan Brezoianu în 1749. Mai este amintit și cazul bisericii din Scăioși-Fundeni (Prahova) care datează de la 1750.

***, **Bibliografie**, „P. Constantinescu-Iași, „Decorația bisericilor moldovenești”, în: *BORom* XLVII (1929), 6, p. 575.

Cartea are 65 de pagini.

Visarion al Hotinului, episcopul, „Cărți reviste, ziare”. „Lucrări istorice de mare interes”, în: *BORom* XLVIII (1930), 10, p. 993-994. Recenzie.

De la P.S. Visarion Puiu suntem informați despre apariția cărților lui Gheorghe Balș, „Bisericile lui Ștefan cel Mare”, publicație de 325 pagini și „Bisericile Moldovenești din veacul al XVI-lea”, publicație de 393 de pagini, precum și de cartea lui N. Ghica Budești, „Evoluția arhitecturii în Muntenia”. Toate conțin materiale de o foarte mare importanță istorică.

I., B., „Note bibliografice, Gostynski T. «Cine a fost autorul bisericii Golia?» în *Revista istorică*, vol. XXX (1944), p. 55-60” în: *BORom* LXIII (1945), 7-8, p. 393. Recenzie.

La biserica Golia au lucrat meșteri italieni după cum informează Corneliu Magni. Gostynski T. pleacă de la legăturile de rudenie ale lui Vasile Lupu cu familia prințului polonez Radziwil și arată că biserica Sf. Treime din Olyka, biserică ce a fost zidită între 1635-1640 de către meșteri italieni, se aseamănă foarte mult din punct de vedere arhitectural cu biserica Golia.

Moiescu, Gh. I., diac. prof., „Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești”, în: *MitrOlt* VI (1954), 1-3, p. 110-113.

Autorul amintește despre rolul important pe care Ștefan cel Mare și Petru Rareș l-au avut în statornicirea stilului moldovenesc. Influențele rusești se pot observa în iconografie, arhitectură (turla înaltă), turnuri laterale, clopotnițe, dar și în brâuri de piatră precum cel de la Dragomirna. Printre cele mai reprezentative mănăstiri în acest sens se numără Sfinții Trei Ierarhi, Putna și Cetățuia.

Porcescu, Scarlat, pr., „Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești”, în: *MitrMold* XXXI (1955), 3, p. 151-156.

În carte se prezintă diferitele evenimente istorice care au făcut posibile legăturile dintre spațiul rusesc și cel românesc. Aflăm despre obiectele de artă religioasă din Moldova și Muntenia care se păstrează în Rusia și despre influențele rusești din arhitectură, dintre care fac parte planul triconic și împodobirile arhitecturale de pe biserici. Un rol important în circulația acestor influențe l-au avut meșterii și arhitecții veniți în Țările Române.

Brânzei, Dumitru, „Începuturile arhitecturii religioase în Moldova și ctitoriile de la Baia din sec. XV-XVI”, în: *MitrMold XXXI* (1955), 7-8, p. 381-390.

Pentru a scoate în evidență începuturile arhitecturii religioase în Moldova, se amintește despre influențele pe care le suportă arhitectura din această zonă, detaliind informațiile referitoare la stilul moldovenesc. Materialul conține date și despre biserica catolică din Baia, bisericile lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

Corivan, N., „Arta religioasă în epoca lui Ștefan cel Mare”, în: *MitrMold XXXIII* (1957), 8-9, p. 575-590.

Informațiile analizează caracteristicile arhitecturii moldovenești din epoca lui Ștefan cel Mare, urmărind și evoluția arhitectonică din această perioadă. Astfel aflăm despre: sistemul de boltire a naosului și a pronaosului, sistemul de aerisire și cel de acustică, despre contrafoturi, turnuri, abside, cărămidă smălțuită, existența gropniței, a ușii cu arc frânt. Totodată, în această perioadă, se dezvoltă foarte mult sculptura în piatră. Tehnica utilizată în pictură este dominată de figura în frescă. Alte detalii vizează iconografia, cu inspirațiile de factură populară și locală, tablourile votive, atelierele de broderie de la Moldovița și Putna, legarea în argint a cărților bisericești, scolile de miniaturști. Textul este însoțit de bibliografie.

Brătulescu, V., „Arhitectul moldovean din secolul al XVII-lea, Gligorie Cornescul”, în: *MitrMold XXXVII* (1961), 9-12, p. 701-703.

Grigorie Cornescul, prezentat în acest articol, a fost arhitectul-restaurator al Mănăstirii Curtea de Argeș și arhitectul Mănăstirii Cetățuia.

Gherasim, Oreste, pr., „Petru Comărnescu, Îndreptar artistic al monumentelor din Nordul Moldovei, cu o precuvântare de Eusebiu Camilar, București”, 1962, p. 346” în: *Ort*, XV (1963), 2, p. 274-277.

Cartea este împărțită pe capitole: cultura și artele în epoca feudală, stilul moldovenesc în arhitectură, monumente ridicate de Ștefan cel Mare și urmașii săi, pictura în epoca feudală (stiluri și meșteri), fresce reprezentative: de la Voroneț, Pătrăuți, Sf. Ilie - Suceava, Sf. Gheorghe - Hârlău, Sf. Nicolae - Dorohoi, Popăuți, Sf. Gheorghe - Suceava, Sf. Dimitrie - Suceava, Mănăstirile Probota, Humor, Vatra Moldoviței, Sucevița, Dragomirna, biserica din Arbore, compoziții votive și portrete istorice.

Brătulescu, Victor, prof., „Elemente de artă arhitecturală și picturală la biserica din satul Viforita, comuna Aninoasa, Raionul Târgoviște”, în: *GBis XXII* (1963), 11-12, p. 1054-1059

Se face descrierea arhitecturii și picturii acestei biserici.

Georgescu, Vlad, „Istoria Arhitecturii în România”, în: *BORom LXXXII* (1964), 3-4, p. 302-395.

În 1963 a fost publicată „Istoria arhitecturii în România, Vol. I, De la orânduirea comunei primitive până în sec al XVI-lea”, a prof. arhitect Grigore Ionescu,

unul din cei mai de seamă specialiști ai istoriei arhitecturii românești. Redactarea acestei lucrări a fost o problemă dificilă, în primul rând, din cauza vastității temei.

Autorul a împărțit lucrarea în patru secțiuni: I. „Comuna primitivă și orânduirea sclavagistă”, a II-a – „Epoca feudală”, a III-a. – „Perioada modernă” și a IV-a – „Perioada contemporană”, de după 1944. Volumul apărut cuprinde istoria arhitecturii din timpul comunei primitive și până în secolul al XVI-lea, o perioadă importantă în care se află domnia lui Ștefan cel Mare.

În volumul I sunt tratate problemele dificile prin lipsa materialului secolelor VI-X, precum și cele legate de geneza artei feudale în Țările Române. Un merit al lucrării este legarea permanentă a istoriei arhitecturii de mediul social și istoric. Numeroasele pagini cuprind descrieri generale ale societății din epoca analizată, ceea ce permite o mai profundă înțelegere a fenomenului arhitectonic. Autorul nu s-a limitat numai la analizarea istoriei arhitecturii românești, ci a cuprins în sinteza sa și creațiile arhitectonice ale minorităților naționale. A definit trăsăturile particulare ale artei arhitectonice din țara noastră: inventivitatea constructivă, folosirea materialelor locale, simțul deosebit în stabilirea proporțiilor și în ornamentație.

Se analizează mai întâi construcțiile arhitectonice din perioada orânduirii comunei primitive. Își exemplifică expunerea cu materialul arheologic descoperit în săpăturile efectuate. Se arată că în epoca bronzului și la începutul epocii fierului se continuă tipul de construcții neolitice. În capitolul referitor la arhitectura epocii sclavagiste, un loc important este rezervat descrierii construcțiilor din orașele grecești, precum și a celor din vremea stăpânirii romane. A așezat începuturile arhitecturii feudale în secolul X-XII, accentuând asupra caracterului diferențiat, pe provincii și a influențelor diferite: orientale, bizantine, musulmane, occidentale. A scos în evidență caracterul de continuitate în dezvoltarea arhitecturii, faptul că fiecare nouă etapă nu distruge stilul vechi, ci îl înglobează și-l dezvoltă.

Pentru perioada feudală s-a folosit de rezultatele ultimelor săpături arheologice. În Transilvania sunt prezente elemente ale arhitecturii occidentale. În perioada feudalismului arhitectura română își creează acum trăsături specifice care vor da naștere unor stiluri originale. Arhitectura bisericească a fost supusă mult mai puțin influențelor apusene. Secolul al XIV-lea a marcat un pas important pe calea dezvoltării arhitecturii religioase în România prin construirea mănăstirilor: Tismana, Cozia, Bistrița, Neamț, Humor, Moldovița. A subliniat, pentru această epocă, influența sârbă în modul de a concepe construcțiile în Țara Românească. În Transilvania avea loc trecerea de la stilul romano-gotic la cel gotic integral, atât în construcțiile laice cât și în cele bisericești. În Moldova, epoca lui Ștefan cel Mare a reprezentat o perioadă importantă. Autorul a analizat amănunțit, cele trei categorii în care se pot grupa bisericile moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare, subliniind caracterul unitar al stilului și legătura lui cu arta populară, precum și adaptarea la mediul geografic românesc. Către mijlocul secolului al XVI-lea s-a încheiat în Moldova formarea stilului moldovenesc. Constructorii moldoveni aduc și elemente noi pe care autorul le analizează. Sunt menționate mănăstirile de la Bistrița, Slatina și Sucevița.

În Țara Românească este analizată arhitectura și scoasă în evidență valoarea construcțiilor religioase de la Mănăstirea Dealu și biserica de la Curtea de Argeș. În

Transilvania, în secolul al XVI-lea, fenomenul principal a fost adaptarea la stilul Renașterii care a pătruns prin Ungaria, în vremea domniei lui Matei Corvin. Arhitectura Renașterii s-a manifestat în toată plenitudinea numai în construcția castelelor nobiliare. Autorul recenziei consideră utilă bibliografia întocmită, ca și indicele de localități, monumente, persoane, fotografiile și planșele care completează textul.

Baltag, Gh., „Arhitectura bisericească în epoca lui Petru Rareș”, în: *MitrMold* XL (1964), 5-6, p. 257-263.

Arhitectura bisericească în epoca lui Petru Rareș este ilustrată prin scoaterea în evidență a caracteristicilor arhitectonice ale bisericilor vremii, cu numele de meșteri și zugravi care au marcat aceste lăcașuri.

Carmazin-Cacovski, arhitect dr., „Barocul bisericesc din Iași”, în: *MitrMold* VLI (1965), 9-10, p. 513-523.

Studiul de față prezintă câteva biserici ieșene reprezentative pentru stilul baroc, curent al picturii ale cărui caracteristici sunt descrise în introducere la modul general. Cele mai valoroase piese de artă de tip baroc datează din secolele XVII-XVIII, când Petru Movilă a întărit relațiile culturale dintre Iași și Kiev.

Edificiul cel mai reprezentativ pentru stilul baroc este biserica Sfântul Gheorghe, care a fost și sediul Mitropoliei. Alte biserici, atât laice, cât și din mănăstiri, cum sunt Cetățuia și Socola, au preluat doar unele elemente de stil baroc. Prezentarea evoluției arhitecturale a diferitelor biserici se oprește și la biserica Golia, care reprezintă o îmbinare între stilurile bizantin și baroc. Dintre elementele sale baroce face parte portalul decorativ de la intrarea principală a bisericii.

Andreescu, Ștefan, „Putna și închegarea stilului moldovenesc în arhitectură”, în: *BORom* LXXXIV (1966), 7-8, p. 647-649.

Procesul evoluției artelor în vremea lui Ștefan cel Mare a fost permanent ascendent, străbătând mai multe etape: a) prima corespunde începutului domniei lui Ștefan, încă tributară principiilor și metodelor epocii precedente; b) următoarea etapă, încadrată între 1475-1486, oferă imaginea unei intense activități constructive în domeniul refacerii și întăririi vechilor cetăți și mănăstiri, când se ajunge la o maturizare a stilului caracteristic acestei epoci; c) după anul 1487, când au fost ridicate bisericile de la Milișăuți și Pătrăuți, având o perioadă de maximă înflorire a arhitecturii românești încheiată în primele decenii ale secolului al XV-lea, după moartea lui Patru Rareș.

Biserica mare a Mănăstirii Neamț, zidită în 1497, era considerată ca fiind prima construcție unde apar toate subdiviziunile folosite în arhitectura moldovenească din secolul al XVI-lea și pridvor închis, pronaos, camera mormintelor (gropnița) și naos. Cercetările ulterioare au dus la concluzia că Mănăstirea Moldovița avea gropniță cu un secol înaintea celei de la Neamț. Urmărind firul zbuciumatei istorii a Putnei, cu cele două incendii din 1480 și 1536, cu distrugerile provocate de cazaci și cu refacerile ei, nu s-a putut afirma la un moment dat cât de originală este forma actuală a bisericii lui Ștefan.

Săpăturile arheologice inițiate la Putna în 1955-1956, au adus însă informații prețioase și anume că existența pridvorului închis este din secolul al XV-lea și că temeliile lui se leagă de pronaos. În pridvor se află mormântul mitropolitului Teoctist, mort în 1478, iar în pronaosul cel mare, e îngropat în 1517 Bogdan cel Orb. În concluzie, biserica de la Putna este cea dintâi cunoscută în arhitectura moldovenească, unde apare elementul „pridvor” utilizat atât de des în epocile de mai târziu. Sondajele arheologice au confirmat cu certitudine că temeliile actuale ale construcției corespund cu cele inițiale, deci Mănăstirea Putna este o realizare arhitectonică excepțională pentru perioada premergătoare cristalizării stilului moldovenesc în arhitectură.

Balș, Ștefan, „Mănăstirea Putna, monument de arhitectură”, în: *MitrMold XLII* (1966), 7-8, p. 428-442.

Mănăstirea Putna reprezintă un monument arhitectural de o valoare inestimabilă atât pentru cultura bisericească, cât și pentru cea laică. Fațadele sale reprezintă elemente care nu pot fi atribuite veacului al XV-lea, ci corespund veacului al XVII-lea. Autorul descrie aceste elemente și specifică cărei domnii îi sunt caracteristice (folosind multe imagini) și cu ce alte biserici se aseamănă. Articolul cuprinde și planul bisericii, precum și prezentarea incintei mănăstirii și a turnului intrării.

Vintilescu, Petre, preot prof., „Arhitectura bizantină a Principatelor române”, în: *BORom LXXXV* (1967), 9-10, p. 1024-1044.

Începutul articolului prezintă informații despre primele biserici din Țara Românească în stil bizantin și sârbo-atonit. Arta bizantină pătrunde la noi prin intermediul țărilor slave din sudul Dunării, profund bizantinizate. În Muntenia, acest stil bizantin se remarcă prin biserica în formă de cruce greacă și apoi sub forma derivației atonite (plan treflat), ambele răspândite în Serbia. Cel mai vechi monument este biserica Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș, construită după 1330, ca o capelă pentru Curtea domnească, de către voievodul Basarab cel Mare și sfințită de fiul acestuia, Nicolae Alexandru (1352-1364), fără a fi pictată, pictura fiind făcută în timpul lui Radu Vodă, zis Negru. A fost restaurată în 1911. Autorul descrie științific arhitectura bisericii. Ca și în Rusia, arta bizantină în Principatele Române continuă și după căderea Constantinopolului așa cum nu s-a întâmplat și în statele din sudul Dunării.

Planul constantinopolitan, în cruce greacă, îl întâlnim la următoarele biserici: Mitropolia veche din Târgoviște, începută în 1518 de Neagoe Basarab, biserica Domnească din Târgoviște (1583, ctitorie a lui Petru Cercel), Sfântul Dumitru din Craiova, restaurată de Matei Basarab, biserica Sărindar din București, a lui Matei Basarab, între timp dărâmată. În arhitectura lor se remarcă o evoluție față de cea de la Argeș, pe care autorul o explică, la care se adaugă un nou curent sub forma unei derivații a arhitecturii bizantine, împrumutată de Serbia, de la bisericile Athosului și adusă la noi prin legăturile de rudenie ale domnitorilor români cu sudul Dunării. Astfel se întâlnește planul treflat, după modelul Athosului, care împreună formează stilul vechi din Muntenia. Prototipul apare la Mănăstirea Vodița (1374) și Tismana, unde naosul este despărțit de pronaos printr-un zid, în care e practică o ușă, sistem continuat până în secolul al XVI-lea. Pe același plan sârb atonit sunt construite și

ctitoriile lui Mircea cel Bătrân, Cotmeana (1389) și Cozia (1393) și modesta bisericuță din Brădet (județul Argeș). Din secolul al XV-lea nu ne-a rămas niciun monument din cauza războaielor și certurilor pentru domnie. Restaurările prelucrează stilul primitiv, adăugând în secolele următoare turla mică pe pronaos, pridvor, brâu orizontal.

În partea a doua a studiului se amintește despre primele combinații ale stilului constantinopolitan și sârbesc în arta română în monumentele de la începutul secolului al XVI-lea, Mănăstirea Dealul (ctitoria lui Radu cel Mare) și biserica episcopală din Argeș (ridicată în 1512 de Neagoe Basarab). Autorul aduce informații referitoare la arhitectură, conturând elementele preluate din stilul bizantin, respectiv, sârbesc, precizând că, prin concepția și structura lor, aceste biserici muntene reprezintă o notă originală românească, ele fiind ulterior folosite ca model pentru alte lăcașe de cult. Astfel, planul bisericii episcopale din Argeș se poate recunoaște în București, la biserica Radu Vodă (1615), la biserica patriarhală (1655), Mănăstirea Cotroceni (1679) și Mănăstirea Văcărești (1716).

În partea a treia articolului se vorbește despre stilul curent al bisericilor muntenești din secolele XVI-XVII, susținând că celelalte monumente religioase aparținând acestei perioade au un stil mai simplu, atât ca plan, cât și ca arhitectură, fiind de dimensiuni mai mici (sunt menționate bisericile de la Vlașca -1562, Stănești -1537, biserica Mănăstirii Valea Muscel -1537, bolnița Mănăstirii Cozia -1594, Curtea Veche din București -1559). O particularitate aparte o are biserica Mihai Vodă (1594), din București, cu două încăperi pentru proscomidiar și diaconicon, între care se află încadrat altarul. Specific românesc este încingerea fațadelor cu un brâu care le împarte în două registre, decorate separat, de exemplu la Bucovăț, Mofleni (1570), Tutana (1589), Mărcuța (Ilfov, 1587-1593) și Mihai Vodă din București (1594).

Următorul capitol al articolului se referă la noul plan de biserică de origine pur românească, specific epocii lui Matei Basarab (se amintesc edificiile: Gherghița din Prahova -1641; Strehaia din Mehedinți-1645; Golești -1646; biserica Doamna din București - 1683). Apare acum pridvorul cu arcade deschise pe trei laturi, care se va extinde și va fi nelipsit în secolele următoare. La Ludești, Dâmbovița, (1680) și la Filipeștii de Pădure, Prahova (1688), pridvorul îmbracă o formă poligonală. Pridvorul trilateral apare la Tismana și Bălteni (Ilfov). Elemente împrumutate din arhitectura moldovenească se observă la biserica Sfinții Împărați din Târgoviște (1650, ctitoria lui Matei Basarab), după ce Vasile Lupu construie biserica Stelea în 1645, la Târgoviște.

Partea a cincea subliniază ultima evoluție a noului stil românesc în timpul domniilor fanariote și până în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Începând cu secolul al XVII-lea se renunță la stilul bizantin și sârbesc și se practică planul românesc al bisericii episcopale de la Argeș, adăugându-se câte un pridvor deschis cu arcade (se exemplifică în acest sens biserica Patriarhiei din București -1655, ctitoria lui Constantin Vodă Cârnu, biserica Mănăstirii Cotroceni întemeiată de Șerban Vodă Cantacuzino). Se prezintă stilurile diferitelor biserici din Muntenia, printre care și al ctitoriei lui Constantin Brâncoveanu, Mănăstirea Hurezi (1691-1692), al bisericii din Doicești (1706), subliniind caracteristica stilului brâncovenesc ce constă în predo-

minanța decorului sculptural și pictural. Sculptura în lemn și piatră împodobește biserica în secolul al XVII-lea. Stilul brâncovenesc poate fi admirat la ctitoriile spătarului Mihail Cantacuzino (biserica Colțea din București -1700; catedrala din Râmnicu Sărat -1697; biserica Fundenii Doamnei - 1699, din Ilfov), la Mănăstirea Antim - 1715, apoi la biserica Crețulescu, ctitorie a logofătului Iordache Crețulescu - 1722 și la biserica Enei -1724, zidită de logofătul Pană Negoiescu.

Epoca fanariotă debutează cu ctitoria lui Nicolae Mavrocordat, Mănăstirea Văcărești (1716-1722), din București. În ultima parte se aduce în discuție caracteristica stilului din epoca fanariotă, care este modificat în formele decorului exterior prin introducerea unui element oriental, de origine turcească și anume cercurile frânte și se completează cu un al doilea element, reprezentat prin panouri sau medalioane circulare sau adâncite, care împodobesc fațadele bisericilor Stavropoleos (1724-1730), Sfântul Elefterie (1747) și Sfântul Ștefan (1768), din București.

Sunt precizate informații despre arhitectura din Moldova într-un capitol separat al studiului. Despre începuturile arhitecturii moldovenești și stilului moldo-bizantin din epoca lui Ștefan cel Mare, aflăm că cea mai veche biserică de zid din Moldova este la Rădăuți, construită pe la mijlocul secolului al XIV-lea, sub domnia lui Bogdan I, cu elemente bizantine, romanice și gotice, căreia Alexandru Lăpușneanul îi adaugă un pridvor în 1559. Planul treflat sârbo-atonit apare la biserica Sfânta Treime din Siret, construită înainte de Ștefan cel Mare, biserica servind ca prototip pentru construirea bisericilor de mai târziu, din timpul lui Ștefan. Bisericile construite de Petru Mușat (1378-1393) și Alexandru cel Bun (1400-1432) au fost refăcute și transformate de Ștefan cel Mare și urmașii săi, cum este cazul Mănăstirilor Neamț, Probota, Bistrița și Moldovița, așa încât, necunoscându-se starea lor originală, autorul conchide că bisericile de la Rădăuți și Siret caracterizează prima epoca din istoria arhitecturii bisericești din Moldova.

A doua epocă ar fi reprezentată de timpul domniei lui Ștefan cel Mare, când se încheagă stilul specific moldovenesc, care este o îmbinare armonioasă între fondul bizantin în planul bisericii, în forma bolților și arcurilor și o seamă de elemente de decor, cu o prelucrare a stilului gotic și mai târziu, cu unele influențe armene exprimate prin decorul exterior sculptural. Bisericile construite în prima parte a domniei lui Ștefan cel Mare sunt tributare arhitecturii vechi cum este cea de la Dolheștii Mari, înainte de 1481, ctitoria lui Șendrea, Portarul Sucevei, biserica Sfântul Nicolae din Bălinești (1499), ctitoria logofătului Nicolae Tăutul și biserica Sfintei Cruci din Voloč, din 1500-1502, ctitoria lui Ștefan. Autorul analizează caracteristicile bisericii construite de Ștefan cel Mare, grupându-le în funcție de ce au ele reprezentativ și remarcând că biserica Sfântul Gheorghe din Hârlău rămâne, incontestabil, monumentul perfect al vremii lui Ștefan cel Mare.

Cea mai mare ca lungime, este biserica Mănăstirii Neamț, ridicată de Ștefan cel Mare în 1497, ea fiind veche ctitorie a lui Petru Mușat. Urmează prezentarea arhitecturii din epoca lui Petru Rareș (1527-1538 și 1541-1546) și în restul secolului al XVI-lea. Se păstrează stilul treflat de origine bizantino atonit, planul lungit, ca la Mănăstirea Neamț, un element nou reprezentându-l pridvorul deschis ca la biserica Arbore (1502), biserica din Părhăuți (1522), biserica Mănăstirii Humor (1530) și

biserica Mănăstirii Moldovița (1532). Pridvorul deschis evoluează spre pridvorul închis, obținut la biserica Sfântul Dumitru din Suceava, Baia (1532) și Episcopia de la Roman (1542). Pridvorul devine ca o caracteristică a bisericilor nou construite și se adaugă și celor mai vechi, cum a fost cazul la Rădăuți, Voroneț și Tazlău.

O trăsătură originală a bisericilor din această perioadă o constituie pictura exterioară, cum este cea de la Mănăstirea Humor (1530) și de la Mănăstirea Moldovița (1532), aplicat și monumentelor mai vechi de la finele secolului al XV-lea, iar ultimul fiind Mănăstirea Sucevița (1582-1583). Decorul arhitectural s-a păstrat însă, fidelă fiind prima ctitorie a lui Petru Rareș, biserica Mănăstirii Probota (1530) și biserica episcopală din Roman, ultima ctitorie (1542-1550). Același model, dar fără gropniță, este reprodus de biserica ridicată în 1554 de Alexandru Lăpușeanul la Mănăstirea Bistrița, vechea ctitorie a lui Alexandru cel Bun și la biserica Mănăstirii Slatina. În continuare studiul amintește despre ultima evoluție a arhitecturii moldovenești în secolul al XVII-lea, când se observă o puternică influență bizantină sub formă localizată în Muntenia, cum este biserica Mănăstirii Galata (1584), construită lângă Iași de Petru Șchiopul. Influența muntenească apare mai izbitoare în ornamentația exterioară, când apare prima dată în Moldova brâul dințat, care împarte fațada în două registre. La biserica Aroneanu (1594), lângă Iași, întâlnim elemente decorative noi, dispuse după un procedeu oriental, elemente ce se regăsesc și la ctitoria mitropolitului Anastasie Crimca - Mănăstirea Dragomirna (1606), căreia autorul îi face o descriere amănunțită. O îmbinare între stilul muntenească și moldovenească se poate constata și la Mănăstirea Secu, biserica Barnovschi din Iași (1627), Mirăuți - Suceava.

Se fac analogii arhitecturale între Dragomirna, Mănăstirea Solca (1612-1620) și Mănăstirea Bârnova (1629). Cele două curente inițiate de biserica Galata, în ceea ce privește planul și de Dragomirna, în materie de decor, se observă îmbinate la biserica Sfinții Trei Ierarhi (1639), ctitoria lui Vasile Lupul, care reprezintă monumentul cel mai însemnat al arhitecturii moldovenești, îndeosebi prin bogata ornamentație exterioară și interioară. Mai sunt prezentate: arhitectura Mănăstirii Golia, preluată ca model de Mănăstirea Cașin, biserica Mănăstirii Putna, zidită din nou în 1662 de Gheorghe Ștefan, Mănăstirea Cetățuia (1672, Iași, ridicată de Ioan Duca Vodă), biserica Zamca Suceava, Bozieni Bacău.

Partea finală a articolului amintește despre decadența ce se instalează în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, influențele străine alterând profund tradiția arhitecturii moldovenești. Sunt menționate următoarele biserici: Sfântul Spiridon din Iași (1804) și Frumoasa (1836), care nu se impun prin arhitectură, ci prin dimensiuni. Catedrala mitropolitană din Iași, construită în stil „empire” rusesc între 1833-1839, de arhitectul rus Sungurov în timpul mitropolitului Veniamin Costachi, dar terminată în 1887, are elemente neclasice. Articolul conține imagini.

Vintilescu, Petre, pr. prof., „Clopotnițe”, în: *BORom* LXXXVI (1968), 1-2, p. 199-208.

Se amintește despre uzul păgân și cel creștin al clopotelor, despre toacă, despre clopotnițele din Occidentul și Orientul creștin. O anexă a bisericii este și clopotnița, unde se află suspendate clopotele. Acestea nu sunt o inovație creștină, ele fiind

utilizate și în Antichitatea păgână, greacă și romană pentru semnalarea anumitor momente din activitatea vieții civile și religioase.

În epoca a doua a istoricii bisericii, când ea a început să se bucure de un regim de libertate, clopotele se foloseau pentru a vesti credincioșilor timpurile serviciului divin, decesele, momentele înmormântărilor și a altor solemnități. În perioada anterioară, anunțurile se făceau de către arhidiacon, la sfârșitul slujbei, prin diaconi sau curieri speciali, sau prin practica trompetei, a clopoțeilor, prin toacă, prin ciocanul de lemn cu care se lovea în ușile chiliilor.

Clopotele s-au folosit în Biserica creștină, în Apus, pe la începutul secolului al VI-lea, după informația oferită de starețul mănăstirii din Lucullano. Ele se foloseau nu numai în mănăstiri ci și în parohii pentru anunțarea serviciului divin de duminică, numindu-se „signum”, „campana”, „campanum” și „nola”, în cazul ultimelor două numele luându-se după localitățile unde se fabricau. În Evul Mediu clopotele aveau mărimi moderate, cel mai mare fiind cel de la Notre Dame de Paris și „clopotul-împărat” turnat în 1733 pentru uzul bisericilor din Kremlinul Moscovei.

În Orient, pentru invitarea călugărilor și credincioșilor la serviciile divine s-a folosit toaca din secolul al V-lea, ea fiind din lemn sau din fier. În Răsărit, clopotele s-au folosit abia în secolul al IX-lea, când Ursus, dogele Veneției, a trimis în dar împăratului Bizantin, Mihail al III-lea, 12 clopote, pe la 857. Acesta le-a așezat într-o clopotniță pe care a construit-o în fața bisericii Sfânta Sofia, din Constantinopol. Mai târziu, s-a introdus clopotul și la mănăstirea Lavra din Muntele Athos, dar adoptarea lor în Bisericile Orientale a mers foarte încet, chiar prin folosirea lor în paralel cu toaca. În bisericile de rit bizantin, clopotele s-au introdus după instaurarea Imperiului Latin de Răsărit, prin secolul al XIII-lea și următoarele.

În afară de Rusia, clopotele n-au jucat în Răsărit, până în timpurile mai noi, un rol atât de însemnat ca în Apus. La început, neavând dimensiuni mari, clopotele se așezau în clopotnițe simple, improvizate în turnuri înălțate deasupra bisericilor, dar în Apus au fost construite turnuri speciale, clopotnițe cu multe etaje. Se prezintă câteva din cele mai importante clopotnițe din Occident, cu specificul lor arhitectonic. În Orient se întâlnesc clopotnițe construite deasupra nartexului, la bisericile mari, iar la cele mici, alături, în curte. Autorul exemplifică evoluția clopotnițelor cu edificii din Grecia, Athos și Rusia.

În Muntenia și Moldova stilul diferitelor tipuri de clopotnițe ce s-au păstrat din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea se găsește într-o evidentă analogie cu cele rusești. Clopotnițele legate de structura bisericii sunt rare la Bălinești (1499), la Arbore (1502), Părhăuți (1522). Cele mai multe clopotnițe sunt construite separat de biserică. „Zvonițele” sunt slab reprezentate în Bucovina: la Siret, Zăhărești, Mili-șăuți, Bădeuți, Maica Domnului din Ițcani, Sfântul Ioan Botezătorul din Suceava. Autorul descrie câteva tipuri de clopotnițe din Moldova și Muntenia, evidențiind trăsăturile lor caracteristice (Bistrița-Neamț, Sfântul Ioan din Piatra Neamț, Popăuți-Botoșani, Dobrovăț-Vaslui, Brebu-Prahova, Brâncoveni-Romanați, Turnul de la Biserica Colțea-București) și câteva clopotnițe integrate în corpul bisericilor, construite în noul stil românesc inaugurat în epoca lui Matei Basarab (ctitoria lui Brâncoveanu din Mogoșoaia – 1688, biserica Doamnei din București, Golești-Muscel, biserica Crețulescu,

biserica Olari, Sfântul Ștefan din București, Filipeștii de Pădure- Prahova, Sfântul Nicolae din Suceava-1611, Mănăstirea Bârnova, Nicorița, Barnovschi-1627, Vovidenia-1645, Sfântul Ilie, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ioan Botezătorul-1631 din Iași și altele).

Mănăstirile au continuat să păstreze tipul clopotnițelor separate de clădirea bisericii, având o încăpere ce servea de ascunzătoare pentru obiectele de preț ale mănăstirii. După secolul al VII-lea, clopotnițele devin mai scunde, camera clopotnițelor având două arcade alăturate, iar construirea unui cerdac sau foișor la etaj, spre curte, le dă o notă de eleganță (Antim, Aninoasa, Vărzărești).

Chihaiia, Pavel, „Două rapoarte ale arhitectului Ioan Schlatter din 1847”, în: *BORom LXXXVI* (1968), 3-5, p. 489-496.

După epoca lui Constantin Brâncoveanu, când s-au refăcut și consolidat multe monumente vechi de artă ale Țării Românești, a urmat o perioadă de neglijare a acestora, fapt ce l-a determinat pe domnul Gheorghe Bibescu să intervină angajând pentru complexitatea acestor lucrări arhitecți străini, cu studii de specialitate și experiență cum au fost vienezii: Iulius Fraivald, Anton Heft și Ioan Schlatter. Ultimul dintre aceștia primește titlul de „arhitect mănăstiresc” și restaurează monumentele de artă în secolul al XIX-lea. Nefamiliarizați cu trăsăturile artei din Țara Românească, ei au reconstruit vechile edificii fără a le conserva aspectul original, iar modernizarea în stil neogotic a vechilor noastre mănăstiri este desfigurată, nereușită din punct de vedere artistic.

Manuscrisele păstrate de la primii arhitecți din Țara Românească, lipsite de planșele anexe, constituie documente pentru istoricul de artă. Rapoartele necesarului de materiale ale arhitecților, conțin nu numai proiectele noilor clădiri care urmează să se construiască în incinta mănăstirilor ci și situația vestigiilor care se dărâmă sau trebuie a fi dărâmate. Relatarea despre existența acestora este importantă pentru reconstituirea virtuală a acestor monumente.

„Epoca restaurărilor” din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a distrus multe etape din evoluția artei noastre vechi, iar reconstituirea vechilor monumente trebuie să reîntregească hiatusurile acestei evoluții și să îmbogățească semnificația operelor existente. Articolul cuprinde două anexe în care sunt prezentate rapoartele arhitectului Ioan Schlatter adresate Departamentului Credinței în legătură cu starea în care se găseau Sfânta Mitropolie din Târgoviște și toate clădirile mănăstirești ce se aflau în lucrare în vara anului 1846, constituind de fapt, o dare de seamă către Departament. Importanța acestor documente este evidentă, pentru cei interesați în restaurarea vechilor noastre monumente de artă, deși s-au avansat și idei nefaste în ele, cum a fost dărâmarea Mitropoliei din Târgoviște.

Crețeanu, Radu, „Recenzie. Dr. Arh. Gheorghe Curinschi, «Restaurarea monumentelor», Editura tehnică, București, 1969, 292 p.”, în: *BORom LXXXVII* (1969), 1-2, p. 230-234.

Volumul „Restaurarea monumentelor” constituie prima lucrare de sinteză consacrată acestei discipline în țara noastră și reprezintă modul unei activități susținute,

desfășurată atât pe tărâmul învățământului superior, cât și al practicii restaurărilor. Dubla calificare a autorului cărții a determinat ca, în expunerea sa, teoria și practica restaurărilor să fie tratate într-o strânsă legătură, principiile fiind exemplificate prin operațiile de restaurare îndeplinite în România și alte țări.

Ilustrația bogată și comentată prin ample legende în limba română și franceză înfățișează rezolvări tipice ale problemelor restaurărilor din țara noastră prin cele 68 de cazuri înfățișate prin imagini. Lucrarea se adresează nu numai specialiștilor, arhitecți, istorici și istorici de artă, ci și publicului cultivat românesc și străin și tuturor beneficiarilor de monumente istorice. Făcând o succintă prezentare a lucrării, recenzantul insistă mai mult asupra aspectelor ce interesează monumentele religioase din țara noastră.

Lucrarea cuprinde două părți mari: „Istoria și teoria conservării și restaurării monumentelor” și „Metodologia conservării și restaurării monumentelor”.

În capitolul introductiv, autorul clasifică monumentele, exemplificându-le, apoi analizează conținutul ideii de restaurare, deosebind lucrările de conservare de cele de restaurare propriu-zisă, prezentând diferite tipuri de restaurare. Un capitol este consacrat „Cauzelor degradării monumentelor și ale alterării aspectului lor original”. Autorul condamnă desfigurarea unor monumente care au fost restaurate greșit, multe la mijlocul secolului al XIX-lea, bisericile pierzându-și astfel aspectul lor original prin intervenții de ordin funcțional. Cu toate acestea se apreciază și unele restaurări din vechime, făcute cu grija respectării formelor originale ale lăcașului, precum și completarea unor edificii cu noi componente valoroase, dând ca exemplu restaurările făcute la porunca lui Șerban Vodă Cantacuzino la mănăstirea Curtea de Argeș și mănăstirea Dintr-un Lemn, cele făcute în timpul lui Constantin Brâncoveanu, apoi pridvorul închis de la Voroneț adăugat de Petru Rareș la ctitoria lui Ștefan cel Mare și biserica Sfântul Mihail din Cluj.

Un capitol de teorie a modului cum a descris problema restaurărilor în Europa se intitulează „Evoluția concepțiilor de restaurare”. Autorul se oprește îndelung asupra „restaurărilor doctrinare” ale celebrului arhitect și restaurator francez Eugène Viollet-le-Duc (1814-1879), împotriva cărora s-a dezvoltat apoi concepția restaurărilor „istorice”. Principiile aplicate în restaurarea monumentelor au fost consfințite pe plan internațional de „Carta de la Atena” din 1931 și de „Carta internațională” elaborată de Congresul arhitecților întrunit la Veneția în 1964.

Capitolul „Teoria și practica restaurărilor în România” arată modul cum doctrinele schițate și au găsit aplicarea la noi. În secolul al XIX-lea, sub arhitectul Schlatter s-au făcut restaurări greșite, ireparabile patrimoniului nostru artistic între anii 1840- 1870, în Muntenia. A doua etapă a restaurării, etapa Lecomte du Nouy s-a desfășurat în România în ultimele trei decenii ale veacului trecut și a pus în practică până la extrem, principiile școlii restaurărilor doctrinare, dărâmând și reclădind din temelie trei monumente însemnate, biserica Sf. Nicolae-Domnesc din Iași, vechea Mitropolie din Târgoviște și biserica Sf. Dumitru din Craiova, care astăzi sunt copii ale originalelor. La începutul secolului al XX-lea sub influența ideilor școlii italiene se produce o reacție împotriva restaurărilor arbitrare ale lui Lecomte du Nouy.

Exemplul îl constituie restaurarea bisericii Sf. Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeș începută în 1911 de arhitectul Grigore Cerchez.

Între cele două războaie mondiale, arhitecții restauratori ai Comisiei Monumentelor Istorice au executat lucrări importante având grija conservării și consolidării tuturor elementelor valoroase, cristalizându-se astfel o școală națională în sensul principiilor restaurării istorice. Școala românească de restaurare a reconstituit între 1931- 1937 turlele bisericilor Sf. Elefterie-Vechi, Krețulescu, Mihai-Vodă, Pătroaia, iar după război, ale bisericilor Snagov, Balamuci, Scaune, Brebu și ale paraclisului Mitropoliei din București. Expunerea continuă cu analiza restaurărilor din perioada postbelică, când s-au executat lucrări complexe la Patriarhie, la mănăstirile Neamț, Sucevița, Dragomirna, Brebu, Hurez și altele.

În partea a doua a volumului sunt abordate principalele probleme privind „Metodologia conservării și restaurării monumentelor”, începând cu natura cercetărilor complexe, continuând cu analiza categoriilor lucrărilor de restaurare și încheind cu capitolul ce aduce precizările necesare în probleme privind „Tehnica tradițională și contemporană a restaurării”.

Ca o critică adusă cărții este neluarea în discuție a lucrărilor de restaurare a picturii murale, amintindu-se doar în ultimul capitol câteva lămuriri cu caracter tehnic referitoare la „conservarea tencuielilor pictate”. De asemenea, ar fi fost necesare unele lămuriri privind motivele încetării ritmului restaurărilor de frescă în ultima vreme și ar fi fost utilă o listă a ilustrațiilor și un indice al monumentelor citate. Autorul recenziei recomandă redactorului de volum mai multă atenție la ortografierea numelor proprii străine și observă o confuzie la o biserică din lemn, dar apreciază cartea pentru prezentarea modernă a ilustrației.

Constantinescu, Horia, pr., „Influența Cantacuzinilor în arhitectura noastră religioasă”, în: *GBis XXXI* (1972), 5-6, p. 597-608.

Articolul cuprinde mențiuni referitoare la prezentarea stilului arhitectonic creat de Cantacuzini. Sunt inserate știri despre Mănăstirile Râmnicu Sărat, Cotroceni, Sinaia.

Popa, A., prof., „Influențele moldovenești în stilul unor biserici de lemn din Transilvania”, în: *MitrMold XLIX* (1973), 9-10, p. 672-681.

Însemnare despre influențele arhitectonice moldovenești în stilul unor biserici de lemn din Transilvania, cu imagini menite să illustreze această teză.

Braniște, Ene, pr. prof., „Mai multă grijă pentru forma arhitectonică a Bisericilor Ortodoxe”, în *BORom XCVII* (1979), 9-12, p. 1135-1140.

Panait-Cristache, Ioana, dr., „Biserica de lemn – document al unității românești”, în *BORom C* (1982), 3-4, p. 315-325.

Între numeroasele biserici de lemn amintite de autoare în articol menționăm prezența celor din vetrele monahale: Schitul Cetățuia din județul Vaslui, Schitul Orășeni județul Botoșani, Schitul Cotești-Vrancea, Schitul „Călugărița” de la Horodnicul de Jos, județul Suceava, biserica fostei Mănăstiri Lupșa, biserica „lui Dragoș

vodă” de la Volovăț, strămutată la Putna de Ștefan cel Mare și Sfânt, biserica de la Broșteni-Suceava, cea a mănăstirii Trestiana-Iași, a Schitului Ștoborani-Vaslui, a Schitului Cozla-Neamț etc. Bisericile sunt încadrate în categorii arhitectonice bine precizate.

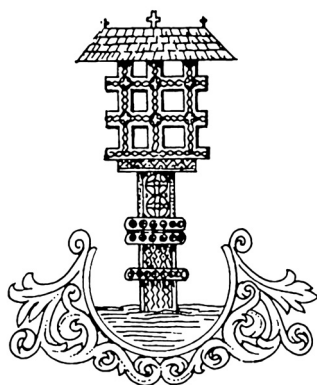
Sofronie, Ramiro, conf. dr., „Comportarea Bisericilor de plan trilobat la cutremur”, în *BORom C* (1982), 11-12, p. 990-1000.

Studiu interesant mai ales prin faptul că sintetizează evoluția arhitecturii bisericilor cu plan trilobat între ele incluzându-se și numeroase centre mănăstirești: Vodița, Tismana, Cozia, Galata, Gura Motrului, Viforâta, biserica schitului Cornetu-Vâlcea etc. Un capitol aparte este rezervat mănăstirii Curtea de Argeș unde se amintește despre legenda Meșterului Manole. „Conformarea anti-seismică” și „Principii de consolidare” sunt alte două capitole în care se rezumă câteva soluții tehnice adoptate de diferiți constructori și arhitecți în decursul timpului fiind prezentate numeroase exemple din Țările Române.

Cr.-P., I., „Alba-Iulia: mărturii arhitectonice ale continuității și unității românești”, în *BORom CI* (1983), 1-2, p. 83-91.

Ionescu, Lucia, „Un valoros ansamblu de artă medievală din secolul al XVII-lea din Iași”, în: *MitrMold LXIV* (1988), 2, p. 98-101.

Studiul acesta se referă la o serie de biserici medievale fortificate din Iași, caracterizate prin amplasarea clopotniței deasupra pridvorului: Mănăstirea Bârnova (1626), Bârnovschi (1627), Sfântul Ioan Botezătorul (1635), Vovidenia (1645) și Sfântul Ioan Gură de Aur (1682). Autorul se oprește mai în detaliu doar asupra bisericii Sfântul Ioan Botezătorul, căreia îi prezintă și analizează arhitectura, iconostasul și pictura.

III. PICTURA, SCULPTURA ȘI GRAVURA ȘI REPREZENTANȚII LOR

III.1. PICTURA MURALĂ

Popescu, Nic. M., diaconul, „Biserica din Râfov”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 10, p. 1137-1140.

Biserica cu hramul Sfântul Nicolae a fost zidită în 1743 de jupân Dumitru Paharnicul feciorul lui Ienache Râfoveanu – fapt atestat de pisania sa, care este reprodusă în articol. Se face o descriere a acestei biserici și se menționează în mod special pictura interioară realizată de Nicolae Preotul, Stroe, Barbu, Matei, Ioan. Zugrăvirea bisericii a fost terminată în 1748. În sfântul lăcaș se găsesc mai multe cărți din secolul al XVIII-lea, printre care se numără și o „Evanghelie” din 1750 ce are o inscripție, reprodusă în articol, în care sunt amintite Mănăstirile Snagov, Văcărești și Cotroceni.

Scriban, arhim., „Însemnări mărunte. Comori de artă bisericească la Catedrala din Târgu-Jiu”, în: *BORom XLIV* (1926), 10, p. 622.

Cercetându-se zidăria catedralei din Târgu-Jiu pentru a i se face o nouă reparație s-a descoperit zugrăveala de acum 178 de ani, adică din 1848.

Grigorie Botoșăneanu, L., arhiereu, „Cărți, reviste, ziare. O carte nouă ce ne arată podoabe vechi și ctitori de mănăstiri”, în: *BORom XLVI* (1928), 11, p. 1040-1042.

Cartea aduce informații despre profesorul Ioan D. Ștefănescu. Acesta a obținut doctoratul în Științe bizantine la Sorbona. El a scris o carte care a apărut în Colecția „Orient et Byzance” în trei volume. Două dintre ele poartă titlul „L’Evolution de la Peinture Religieuse en Bucovine et en Moldavie”, iar al treilea „Contribution a L’Etude des Peintures MOURALES VALAQUES”. Profesorul Ștefănescu a restaurat pictura de la Mănăstirea Agapia și a înființat în incinta mănăstirii un muzeu cu obiecte de valoare.

Grigore Botoșăneanu, arhiereu, „Cărți, reviste, ziare. «L’evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie» de I.D. Ștefănescu”, în: *BORom XLVIII* (1930), 2, p. 168-169. Recenzie.

I.D. Ștefănescu descrie în lucrarea sa monumentele religioase din Moldova și Bucovina, precizând la fiecare timpul când a fost construit și mai ales momentul realizării picturii. Într-un capitol special autorul studiază iconografia și explică scenele religioase.

G., I. M., „Note bibliografice, Săndulescu Verna C. Diac., «Zugravii de la Buzău. Contribuții la istoria picturii bisericești», Buzău 1937, 24 p”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 144-145. Recenzie.

În lucrare sunt amintiți Ivan Rusu cel care a deschis o școală de zugravi la Mănăstirea Căldărușani în 1798 și care a continuat până în 1810, Nicolae Teodorescu, care a venit aici să învețe meșteșugul zugrăvirii bisericilor și după ce l-a învățat a deschis o școală de zugravi la Buzău cu ajutorul episcopului Chesarie. Nicolae Teodorescu a zugrăvit Episcopia din Buzău, a închis școala și a mers la București să zugrăvească biserica Mitropoliei, după aceea el s-a întors la Buzău și și-a redeschis școala în 1837. A murit în 1880 și a fost îngropat la Mănăstirea Ciolanu.

Tătărescu, ucenic a lui Nicolae Teodorescu, care a fost trimis de Chesarie al Buzăului să studieze la Roma, după întoarcerea în țară, a fost profesor și apoi director al școlii de Belle-Arte din București. El a zugrăvit 52 de biserici printre care se numără și Mitropolia din Iași și biserica Madona-Dudu din Craiova.

Alți ucenici ai lui Teodorescu au fost Dumitrache Mehtupciu, Belisare Parachivescu, Costache Dumitrescu, Filip Negulescu, Dimitrie Teodorescu care a zugrăvit biserica Schitului românesc Prodromul din Muntele Athos.

G., I. M., „Note bibliografice. Brătulescu Victor, «Frescele de la Voroneț» în revista *Artă și tehnică grafică*, Caiet 2, dec. 1937, p. 49-59”, în: *BORom* LVI (1938), 5-6, p. 287. Recenzie.

Mănăstirea Voroneț este ctitoria lui Ștefan cel Mare din 1488. Zugrăvelile bisericii nu sunt toate din acel timp. Pisania din pronaos vine în sprijinul acestei afirmații, arătându-se că a fost zugrăvită în 1550 de mitropolitul Teofan, iar cea din exonarthex și din jurul bisericii arată că sunt făcute de mitropolitul Grigorie Roșca la 1547.

D. Șt. P., „Note bibliografice. Bobulescu C. «Lăutari și hori în pictura bisericilor noastre», București 1940, 80 p”, în: *BORom* LX (1942), 5-6, p. 228-229. Recenzie.

În bisericile Sf. Gheorghe și Șubești din Câmpulung găsim pictată minunea din Cana Galileii, scenă în care apar doi trâmbițași și un țiterăș. Scena Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul pictată la bisericile din: Ostrov, Scăueni Vâlcea, Sfinții Îngeri din Curtea de Argeș, Giulești-Vâlcea conține lăutari.

La biserica Fundeni din Câmpulung Muscel întâlnim pictată scena pildei bogatului și a săracului Lazăr, unde bogatul stă la masă și este înveselit de lăutari. La Voroneț, Sucevița, Hurezi se află pictată scena în care David liniștește chinurile lui Saul cântându-i din cobză. În scena Nașterii Mântuitorului și a drumului către Golgota pictată la Biserica Doamnei din București întâlnim personaje care cântă la tobe sau din fluier, iar în scena prinderii Mântuitorului pictată la Mănăstirea Pătrăuți îi vedem pe cei care vin să-L lege pe Hristos că sunt însoțiți de surle și de tobe. În bisericile din Boiștea Dărmănești și Lunca Asăului (Bacău) este pictată scena în care un bețiv are o oală de vin în mână, iar un drac îi cântă din vioară. Psalmul 148 este reprezentat la mănăstirile: Hurez, Cozia, Aninoasa, Colțea etc.

Barnea I., diacon dr., „O temă de iconografie occidentală în pictura bisericilor moldovenești”, în: *BORom* LXIII (1945), 4-5, p. 106-125. Cu patru fotografii.

Sunt prezentate câteva dintre scenele iconografice reprezentative ale bisericilor din nordul Moldovei. Autorul scoate la iveală și câteva note originale ale vechii picturi religioase moldovenești. Dintre scenele reprezentative menționăm: Mielul – scenă care se întâlnește la bisericile din epoca lui Ștefan cel Mare; Sfânta Treime sub înfățișarea Celui Vechi de zile; Sfânta Treime sub următoarea înfățișare: Dumnezeu Tatăl este simbolizat de Cel Vechi de zile, Mântuitorul stă alături, iar între Ei se află crucea și deasupra crucii se află un porumbel care îl simbolizează pe Duhul Sfânt.

I. Barnea arată la ce biserici și mănăstiri din Țările Române întâlnim scenele menționate mai sus: Mănăstirile Snagov, Moldovița, Sucevița, Humor, Dragomirna, Cozia, biserica episcopală din Roman etc.

***, „Note bibliografice. Romanescu Marcel „Odoarele noastre bisericești”, extras din *Revista de Istorie Bisericească*, Craiova, 1943, 24 p. + 8 pl”, în: *BORom* LXIII (1945), 10, p. 453-455. Recenzie.

Se prezintă diferite odoare bisericești aflate în țară și peste hotare. El nu numai că le prezintă, ci le și analizează și stabilește influențele străine și aportul național în făurirea odoarelor. Sunt amintite și icoana Maicii Domnului Hodgiritria de la Mănăstirea Dintr-un Lemn, patrafirul marelui clucer Manea Perișanu din 1528, care la 1945 se afla la Muzeul Național din Belgrad, și scoarța argintată a „Evangelheliarului” lui Popa Grecianu, care în 1945 se afla la o mănăstire din Serbia.

Barnea, I., „Note bibliografice. I.D. Ștefănescu «Le monastere de Snagov, le decor peint de l’eglise», în *Revista Istorică Română* XIV(1944), fasc. III, p. 297-306”, în: *BORom* LXIII (1945), 4-5, p. 155-156. Recenzie.

Întâlnim câteva amănunte interesante despre pictura bisericii Mănăstirii Snagov cum ar fi faptul că o parte datează din secolul al XIV-lea, iar cea mai mare parte a fost refăcută în secolul al XVI-lea, fiind împropătată în secolele XVIII-XIX. La 1945 se afla dispusă în trei straturi suprapuse. Din punct de vedere iconografic Mănăstirea Snagov se aseamănă cu Mănăstirea Cozia, Mănăstirea Curtea de Argeș și biserica Stănești. Tot în articol sunt amintite și următoarele teme iconografice pe care le întâlnim la Mănăstirea Snagov: Mandylion-Keramion, cel mai vechi din Țara Românească îl întâlnim la biserica Stănești, Sfânta Treime cu Cel Vechi de zile, portretele papilor.

Șerbănescu, I. Nicolae, pr., „Împresurarea Țarigradului în zugrăveala bisericilor noastre” în: *Ort*, V (1953), 3, p. 438-463.

Autorul face un scurt istoric al Constantinopolului până la căderea sub turci la 1453. Urmează prezentarea unor scene cu căderea Constantinopolului de pe frescele ce împodobesc biserici din Moldova; bisericile Mănăstirilor Moldovița și Humor, bisericile Uspenia din Baia și Sf. Gheorghe din Suceava. Articolul conține și imagini ale frescelor de la Mănăstirea Moldovița.

Vlăduceanu, V., preot dr., „Pictorii bănăţeni din secolul al XIX-lea”, în: *MitrBan VIII* (1958), 1-3, p. 237-243.

Recenzie la cartea scrisă de Ion Frunzetti. Se precizează faptul că biserica mănăstirească din Lipova reprezintă locul unde se păstrează cele mai vechi urme de pictură bisericească, fiind consemnate toate descoperirile de aici realizate odată cu restaurarea din 1928. Pentru a surprinde evoluţia picturii bisericeşti în secolul al XIX-lea, autorul surprinde informaţiile referitoare la fragmentele din vechiul iconostas de la Mănăstirea Partoş, despre pictura în frescă din interiorul bisericii Mănăstirii Bodrog, care îşi cunoaşte începuturile în secolul al XIII-lea, despre şcoala de pictură bisericească de la Mănăstirea Săraca, de lângă Şemlacul mare în jurul anilor 1730 şi din Mănăstirea Srediştea Mare, lângă Vârşeţ, în jurul anului 1736. Se mai aminteşte despre realizările pictorilor Mihail Velceleanu, Constantin Daniel, Nicolae Popescu şi Ioan Zaicu.

Vlăduceanu, Victor, preot dr., „Vechi urme de pictură bisericească în Banat”, în: *MitrBan VIII* (1958), 4-6, p. 49-75.

Informaţiile încropesc istoricul bisericii mănăstireşti de la Lipova, dar şi a oraşului cu acelaşi nume, biserica fiind zidită în 1338, având ca hram Adormirea Maicii Domnului. Referitor la Episcopia Lipovei, sunt amintiţi titularii acesteia, iar în 1726 este amintită încorporarea ei în dieceza Timişoarei. Lucrări de restaurare a bisericii mănăstireşti de la Lipova au fost realizate în 1928, în articol prezentându-se aspecte referitoare la pictură. Biserica a fost catedrală episcopală, mitropolitană, în timpul ocupaţiei turceşti, pe la mijlocul secolului al XVII-lea fiind transformată în moschee.

Privind istoricul Mănăstirii de la Partoş, aflăm anul întemeierii - 1186, dar şi despre daniile oferite acestui sfânt lăcaş de către Vlaicu Vodă al Ţării Româneşti. Alte informaţii vizează zidirile din 1486 şi 1600, mitropolii înmormântaţi aici, biserica mănăstirii (se dau dimensiunile acesteia, precizându-se că nu are pictură murală, dar are câteva icoane cu valoare artistică), despre uşile împărăteşti din biserică. Referitor la antimisul mănăstirii, care atestă existenţa unei Mitropolii la Timişoara în secolul al XVIII-lea, se dă traducerea textului de la anul 1750.

Denumirile de Hudust, Huduş, Hodust, Hodus au fost date mănăstirii care din mijlocul secolului al XVIII-lea devine Mănăstirea Hodoş-Bodrog. Se prezintă actele ce atestă existenţa acestui sfânt lăcaş încă din secolul al XIII-lea, iar din 1651 edificiul devine sediul mitropolitan. În 1771, mănăstirea avea 12 călugări, mulţi ierarhi ai bisericii din Ardeal şi Banat primind călugăria aici (în text nu se dau nume). Se descrie amănunţit fresca mănăstirii, care se găseşte doar în solee şi altar.

Mănăstirea Săraca, situată lângă satul Şemlacul Mic a cunoscut de-a lungul timpului diferite denumiri: Şumig, Şemliug, Semluc, Şemlac, Morava, neexistând documente istorice cu privire la întemeiere şi ctitori. Lăcaşul datează din secolele XII-XIII, fiind prezentate documente care vorbesc despre această atestare şi are hramul Schimbarea la Faţă. Din informaţiile despre pictura bisericii aflăm că are frescă în stil bizantin, fiind prezentate motivele decorative şi sunt descrise scenele zugrăvite. Arhitectural, biserica are formă de cruce greacă. Articolul cuprinde 41 note bibliografice.

Ioan, Constantin, pr., „Cina cea de Taină în pictură bisericească din Țările Române (sec. XIV-XIX)”, în: *GBis XVII* (1958), 8, p. 756-764.

În lucrarea de față sunt enumerate diferite reprezentări ale „Cinei de taină” cu exemple de biserici sau mănăstiri în care se regăsesc: cu masa în formă de „sigma lunar”; cu Mântuitorul „in dextio cornu” dreapta mesei (Mănăstirea Humor, Mănăstirea Sucevița); cu Mântuitorul „in sinistro cornu”; cu Mântuitorul în colțul stâng al mesei (biserica episcopală din Rădăuți, Mănăstirea Voroneț); cu Mântuitorul în mijlocul ucenicilor (Mănăstirea Vatra Moldoviței); cu masa în formă de potcoavă (Mănăstirea Dobrovăț, Mănăstirea Dragomirna); cu masa ovală sau rotundă (pe un epitrahir de la Mănăstirea Putna secolul al XV-lea, Mănăstirea Golia, Mănăstirea Moldovița); cu masa dreptunghiulară (în Ardeal).

Brătulescu, Victor, prof., „Zugravi de biserici din sec. al XVIII lea și al XIX-lea”, în: *GBis XVIII* (1959), 3-4, p. 269-281.

Se redau nume de zugravi de biserici sau de icoane din București și împrejurimi, fiind amintiți ieromonahii David de la Cernica și Ierotei de la Mănăstirea Radu Vodă. Sunt prezentate apoi imagini din interiorul bisericii și ale unui potir, aparținând fostei Mănăstiri Sărindar.

Stoide, C. A., „Știri despre câțiva zugrafi moldoveni în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea”, în: *MitrMold XXXV* (1959), 7-8, p. 421-431.

În articol autorul prezintă informații despre zugraviile Mănăstirilor Precista-Ocna, Crucea de la Brazi, Răchitoasa și Brădeștii, detaliind aspecte despre zugravul Theofan Ieromonahul.

Brătulescu, Victor, prof., „Izvoarele picturii în Banat”, în: *MitrBan XI* (1961), 5-6, p. 22-43.

Articolul îl prezintă pe Dobromir Zugravul care în 1518 a pictat biserica Mănăstirii Bistrița (Vâlcea), ctitorie a Craioveștilor, dar rezidită de către voievodul George Dimitrie Bibescu (1846-1848). Același Dobromir Zugravul pictează ctitoria lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, lucrare pe care o finalizează în 1526, zugrăvind și Mănăstirea Tismana, pe care o termină în 1564 și Mitropolia din Târgoviște. Se aduc informații prețioase despre pictura Mănăstirii Tismana, care adăpostește zugrăveli din patru epoci diferite, 1564, 1732, 1766, când mănăstirea este rezugrăvită de către Dimitrie Diacon și 1844 ultima pictura fiind realizată de Alexe, zugrav din Câmpulung. Se aduc informații prin care se descrie pictura din toată biserica inclusiv portretele ctitorilor, se amintește despre zugravul Vasile Alexe (diaconul) și de școala sa de zugravi.

Ștefănescu, I. D., „Opera lui Grigorescu din Mănăstirea Agapia”, în: *MitrMold XXXVII* (1961), 7-8, p. 538-559.

Articolul debutează cu informații despre Mănăstirea Agapia, după care se dă textul contractului de pictare și se prezintă programul iconografic, precum și biografia și activitatea pictorului Nicolae Grigorescu. Sunt redate imagini din pictura bisericii.

Brătulescu, Victor, prof., „Zugravul Constantinos”, în: *MitrOlt XIII* (1961), 10-12, p. 688-698.

Zugravul Constantinos a trăit în Țara Românească în secolele XVII-XVIII. A pictat paraclisul Mănăstirii Hurez în 1694 și biserica Coziei în 1707, precum și pridvorul de la biserica mare a Mănăstirii Dintr-un Lemn în 1684. Autorul oferă descrierea unora dintre fresce.

Brătulescu, Victor, prof., „Elemente de artă picturală și sculpturală la Biserica Mănăstirii Sinaia”, în: *GBis XXI* (1962), 1-2, p. 67-73.

Se aduc informații despre elementele de artă picturală și sculpturală de la biserica Mănăstirii Sinaia, așezământ ctitoresc care la început a fost metoc al Mănăstirii Colțea din București, numită Sinaia după muntele Sinai. Suntem informați și despre conținutul actelor mănăstirii și lista stareților de la acest așezământ monahal.

Ionescu, I., „Școala de pictură de la Huși”, în: *MitrOlt XIV* (1962), 7-9, p. 559-564.

Cuprinde informații despre „Școala de pictură de la Huși”, înființată în 1694, despre biserica mare ce este lucrată de zugravul grec Constantinos și despre celelalte clădiri ale ansamblului monastic. De asemenea, aflăm date despre Mănăstirile Surpatele, Bistrița, Schitul, Păpușa, Arnota, Ostrov, Sărăcinești, Mamul, Dintr-un Lemn și despre schiturile Sfântul Ștefan și Sfinții Apostoli.

Neaga, N., „Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei”, în: *MitrBan XIII* (1963), 1-2, p. 122-124.

Se prezintă sub aspect iconografic Mănăstirile Sfântul Nicolae-Popăuți (Botoșani), Mănăstirea Probota, Humor, Sucevița, Dragomirna, Vatra Moldoviței, Putna. Cartea prezintă 80 de ilustrații.

Brătulescu, Victor, „Zugravi de biserică în Oltenia în veacul al XVI-lea”, în: *MitrOlt XV* (1963), 3-4, p. 197-206.

Se prezintă activitatea zugravilor David și Radoslav de la Bolnița Coziei și a zugravului de la Mănăstirea Căluu, unde se găsește primul portret al lui Mihai Viteazul.

Brătulescu, Victor, „Zugravul Dobromir”, în: *MitrOlt XV* (1963), 5-6, p. 362-370.

Material biografic despre zugravul Dobromir, cel care a zugrăvit biserica Mănăstirii Dealul și a participat la pictarea Mănăstirilor Tismana și Bistrița. Se prezintă cele trei inscripții care amintesc despre el.

Crăciunaș, Irineu, „Pictura bisericii de la Mănăstirea Moldovița”, *MitrMold XXXIX* (1963), 7-8, p. 389-417.

Picturile în frescă de la bisericile moldovenești din veacurile al XV-lea – al XVI-lea au o însemnătate deosebită pentru cultura românească, laică și bisericească. Autorul încearcă să contureze un tablou al specificului și evoluției ei, din care reiese

că pictura exterioară din Moldova s-a generalizat în secolul al XVI-lea, mai ales după anul 1530, pornind din premise locale și nu după o influență exterioară.

P. Comarnescu a emis ipoteza potrivit căreia mitropolitul Grigorie Roșca a fost inițiatorul și îndrumatorul picturilor murale exterioare. Pictura de la Moldovița a fost executată în 1537. Meșterii ei rămân necunoscuți, supoziția fiind că au lucrat mai multe mâini. Sunt descrise registrele de pictură exterioară, cu detalii prețioase, dar și pictura din interior și din gropniță.

Bulat, T. G., „Pictorul N. Grigorescu la Mănăstirea Agapia”, în: *MitrMold* XXXIX (1963), 11-12, p. 715-723.

Se amintește despre pictorul Nicolae Grigorescu ca pictor al Mănăstirii Agapia. În anexă este reprodus contractul său și celelalte acte referitoare la pictarea acestui sfânt lăcaș.

Brătulescu, Victor, prof., „Dascălii de zugrăvi Ioan Siulincu de la Râmnic și Argeș”, în: *MitrOlt* XV (1963), 11-12, p. 859-871.

Școala de zugrăvi s-a aflat începând cu anul 1700 sub conducerea lui Pârvul Mutul și l-a avut printre dascăli pe Ioan, zugravul Coziei. Sunt descrise icoanele acestuia, Sfânta Treime de la Tismana și cele de la Cozia. Se mai amintește despre activitatea ucenicului său, Mincu.

Brătulescu, Victor, „Pictura Suceviței și datarea ei”, în: *MitrMold* XL (1964), 5-6, p. 206-228.

Paginile de față reunesc date despre zugravii Mănăstirii Sucevița, despre pictorii ei și datarea picturii, suprafața pictată și timpul de lucru care a fost necesar pentru realizarea interiorului și exteriorului lăcașului.

Stoian, Nicolae, „Sorin Ulea, «Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăț», în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, Ed. Academiei R.P.R., 2, 1962, p. 483 – 485”, în: *MitrMold* XLI (1965), 3-4, p. 247.

Recenzie a studiului lui Sorin Ulea, care stabilește că pictura din interiorul Mănăstirii Dobrovăț nu a fost executată în timpul lui Ștefan cel Mare, ci este opera zugravilor lui Petru Rareș, realizată în toamna anului 1529. Importanța datării de la Dobrovăț este subliniată, întrucât constituie începutul activității de zugrăvire a bisericilor de pe vremea lui Petru Rareș.

Pascu, Caius, pr., „Din începuturile picturii bănățene”, în: *MitrBan* XV (1965), 4-6, p. 351-361.

Pentru a realiza o istorie a începuturilor picturii bănățene, se amintește de școala întemeiată de Sfântul Nicodim la Tismana, unde s-au dezvoltat mult artele plastice. În Banat, Vasile Alexievici a fost cel care a întemeiat la Mănăstirea Srediștea Mică o școală unde se învăța și pictură. Unul dintre marii zugrăvi și pictori bănățeni a făcut parte din echipa de lucru care a executat lucrările picturale la biserica Mănăstirii Tismana între anii 1732-1735.

Panait-Cristache, Ioana, „Pârvu Mutu-Zugravul”, în: *GBis* XXIV (1965), 7-8, p. 691-699.

În decorația picturală a lăcașurilor religioase Pârvu Mutu Zugravul a lăsat dovezi de o incontestabilă valoare artistică. Se amintesc evenimente ce conturează biografia acestuia, amintindu-se câteva dintre mănăstirile zugrăvite de el: Negru, Câmpulung, Cotroceni, Sinaia (1690), Sfântul Gheorghe cel Nou, Târgu Râmnicului (1691).

† **Crăciunaș, Irineu**, „Vechea pictură bisericească din Moldova. (veac. XV-XVIII)”, în: *MitrMold* XLI (1965), 9-10, p. 468-502.

Cea mai veche pictură bisericească descoperită datează din secolul X și se află în biserica rupestră din Basarabi, Medgidia. Despre o împământenire a picturii bisericești, de sorginte bizantină, se poate vorbi abia în prima jumătate a secolului al XV-lea, în cadrul celei mai vechi construcții bisericești cunoscute din Moldova, biserica Sfântul Nicolae din Rădăuți, cunoscută sub numele de Bogdana.

Fragmente de pictură din veacul al XV-lea se păstrează și la Humor, Moldovița, Neamț. „Tetraevanghelul” scris de monahul Gavriil de la Mănăstirea Neamț în 1429 este pictat cu patru evangheliști. În epoca lui Ștefan cel Mare a avut loc formarea școlii moldovenești de pictură care a fost o școală națională de tradiție bizantină. Secolul al XVI-lea este considerat secolul de aur al picturii vechi moldovenești. În această perioadă se dezvoltă pictura exterioară, fenomen caracteristic epocii lui Petru Rareș. Toate acestea sunt analizate, amănunțit.

Pentelescu, N., „Zugravii suceveni: Vasile Chițăscul și Vasile Suliman”, în: *MitrMold* XLIII (1967), 3-4, p. 310-313.

Însemnare. Se referă la zugravii suceveni care au lucrat pe la diferite mănăstiri.

Brătulescu, V., prof., „Frescele lui Dobromir zugravul Mănăstirii Curtea de Argeș”, în: *MitrOlt* XIX (1967), 7-8, p. 582-597.

Autorul descrie tablourile votive din frescele lui Dobromir, portretele ctitorilor, în care apar Neagoe Basarab și familia, Radu de la Afumați, Doamna Ruxandra și Mircea cel Bătrân și 28 de imagini cu chipuri de sfinți.

Bucevschi, O., prof., „Pictura votivă din nordul Olteniei”, în: *GBis* XXVII (1968), 9-10, p. 1082-1085.

Recenzie ce are ca obiect un studiu legat de pictura din nordul Olteniei.

Mihail, Paul, pr., „O pictură murală inedită a lui Eustasie Altini”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 11-12, p. 709-713.

Eustasie Altini a fost cel care a pictat vechea catapeteasmă a bisericii episcopale din Huși. Pictura murală despre care se amintește în aceste pagini este o icoană a Maicii Domnului cu pruncul.

† **Irineu, Crăciunaș, episcop vicar**, „Bisericile cu pictură exterioară din Moldova I”, în: *MitrMold* XLV (1969), 7-9, p. 406-444.

Această primă parte a studiului despre pictura exterioară din Moldova debutează cu date generale în special din epoca lui Petru Rareș și descrie bisericile existente în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Pictura exterioară ajunge să decoreze pereții bisericilor mai ales după anul 1530, iar odată cu marea dezvoltare a acestei picturi încep să se decoreze și biserici mai vechi, cum ar fi cele de la Mănăstirile Neamț și Voroneț. Pe lângă lămurirea originii acestui tip de pictură, autorul abordează și semnificația teologică a scenelor, prezentând câteva dintre cele mai reprezentative pentru pictura exterioară din Moldova. În ultima parte a articolului sunt prezentate bisericile cu pictura exterioară păstrată integral - Humor, Moldovița, Arbore, Voroneț și Sucevița, apoi cele cu pictura păstrată parțial – turnul clopotniță de la Mănăstirea Neamț, precum și biserica acesteia.

† **Irineu, Crăciunaș, episcop vicar**, „Bisericile cu pictură exterioară păstrată parțial (II)”, în: *MitrMold XLVI* (1970), 3-6, p. 133-153.

Paginile de față cuprind continuarea studiului apărut în revista „Mitropoliei Moldovei și Sucevei” din 1969, nr. 7-9, care avea drept subiect pictura exterioară a bisericilor. Dacă în articolul anterior s-a vorbit despre începuturile picturii exterioare și despre mănăstirile cu pictura păstrată integral, acum aflăm mai multe informații despre bisericile care și-au păstrat-o doar parțial: biserica Mănăstirii Probota, Sfântul Gheorghe din Suceava, Sfântul Dumitru din Suceava, Adormirea Maicii Domnului din Baia, Bălinești, Coșula, Sfântul Ilie din Suceava și biserica Mănăstirii Slatina. Alt capitol al articolului prezintă bisericile cu pictura exterioară azi dispărută: biserica Mănăstirii Putna, biserica Sfântul Gheorghe din Hârlău, biserica Milișăuți, biserica Pătrăuți, biserica Sfântul Ioan din Vaslui, biserica Bogdana din Rădăuți.

Stănculescu, Ioan F., „Pictură murală din Transilvania (sec. XIV-XV)”, în: *GBis XXIX* (1970), 5-6, p. 622-628.

Recenzie. Prezintă amănunțit evoluția picturii murale din Transilvania.

Diaconescu, Emil, prof., „Zugravi de biserici necunoscuți”, în: *MitrMold XLVI* (1970), 7-8, p. 531-548.

Dintre mănăstirile ale căror zugravi au rămas necunoscuți de-a lungul vremii și care sunt amintite în acest articol fac parte și Mănăstirile Neamț, Sfântul Spiridon, Răpciunița de sub Ceahlău, Durău, Pocrov, Mavramol și Ceșmanu (sau Sfinții Arhangheli) din Galați, Grăjdeni-Tutova, Râșca etc. Articolul cuprinde anexe cu contractele pentru zugrăveală ale acestor așezăminte.

† **Irineu, Crăciunaș, episcop vicar**, „Bisericile cu pictură exterioară din Moldova (III)”, în: *MitrMold XLVI* (1970), 9-10, p. 480-520.

A treia parte a acestui studiu asupra picturii exterioare a bisericilor din Moldova se referă la pictura exterioară de dată mai recentă, prezentă la biserica Mănăstirii Bistrița, la biserica Mirăuți din Suceava, la Sfântul Nicolae Domnesc din Iași și la ecleziarhia Mănăstirii Sfântul Ioan din Suceava. Prezentarea picturii acestor bi-

serici este realizată cu ajutorul documentelor. Alte informații generale privesc programul iconografic și repartizarea temelor pe fațadele bisericilor în pictura recentă.

Autorul lămurește faptul că niciuna dintre temele iconografice nu a fost reprezentată anterior. Printre acestea se numără „Judecata de Apoi”, „Acatistul Maicii Domnului”, „Rugul în flăcări”, „Asediul Constantinopolului”, „Arborele lui Iesei”, „Cina”, „Filozofii antici”, „Pilda fiului risipitor”. Analiza modului în care aceste teme au fost reprezentate pe fațadele bisericilor este completată de lămurirea semnificațiilor lor. În final, sunt aduse date suplimentare despre originea, dezvoltarea și factorii care au influențat pictura exterioară în Moldova.

Ionescu, I., pr., „Pictura murală din Țara Românească și din Moldova și raporturilor sale cu pictura Europei de sud-est din cursul secolului al XVI-lea”, în: *MitrOlt XXIII* (1971), 1-2, p. 443-446.

În cursul secolului al XVI-lea pictura murală din Moldova și Țara Românească se afla în unitate programatică și coerență stilistică și în raporturi cu pictura Europei sud-estice, întrucât se poate vorbi despre o activitate a meșterilor străini veniți în Țările Române. Ca exemplu, se amintește că la bolnița Coziei au lucrat meșterii sârbi David și Radoslav, iar la Râșca, zugravul Stamatello Kotronas din Zakynthos. Aflăm informații despre atelierele de pictură din Moldova, de la Putna, în special din timpul lui Ștefan cel Mare și sunt enumerate bisericile pictate în a doua jumătate a domniei sale. Totodată, se menționează faptul că la Mănăstirile Argeș și Tismana au lucrat de fapt doi zugravi, dintre care cel cunoscut, Dobromir, ar fi „cel tânăr”.

† **Crăciunaș, Irineu, episcop vicar,** „Temele iconografice reprezentate în pictura exterioară din Moldova (I)”, în: *MitrMold XLVII* (1971), 9-12, p. 631-644.

Prima parte a acestui studiu complex despre tematica iconografică a picturii exterioare din Moldova cuprinde o clasificare a mănăstirilor care au avut și încă mai au pictură exterioară, în funcție de gradul conservării acesteia. Aflăm despre faptul că secolul dezvoltării picturii exterioare este considerat secolul al XVI-lea, motiv pentru care erminiile folosite de pictori sunt puțin sau deloc cunoscute. De exemplu, erminia lui Dionisie Furna nu cuprinde nicio informație cu privire la pictura exterioară. Se poate totuși presupune că și canonul iconografic aplicat la prima biserică pictată – Probota sau Sfântul Gheorghe din Hârlău - a rămas stabilit și va fi repetat la celelalte lăcașuri. Cele mai importante teme ale acestui canon sunt: „Acatistul Maicii Domnului”, „Asediul Constantinopolului”, „Arborele lui Iesei cu filosofii antici”, „Biserica cerească”, „Judecata de Apoi” și „Vămile Văzduhului”. Articolul cuprinde și o prezentare generală a temelor iconografice din interiorul bisericilor moldovenești amintite.

Drăguț, Vasile, prof., „Un capitol unic al artei universale: bisericile au pictură exterioară din Moldova”, în: *MitrMold XLVII* (1971), 9-12, p. 675-678.

Însemnare despre bisericile cu pictură exterioară din Moldova, care debutează cu schițarea contextului istoric al secolului al XV-lea, când acest gen de pictură a apărut pe teritoriul țării noastre. Una dintre ipotezele pe care le expune autorul este că tematica picturii vizează apărarea de dușmanii țării de pe vremea aceea. Spre exemplu, în

scena Judecării de Apoi, condamnații sunt majoritatea tătari și turci! Se dau date despre scena Imnului Acatist al Maicii Domnului și despre Aseidiul Constantinopolului, autorul punctând anumite aspecte importante despre pictura exterioară de la Mănăstirile Humor, Moldovița și, mai în detaliu, Voroneț, precum și despre meșteri.

† **Crăciunaș, Irineu**, „Acatistul Maicii Domnului în pictura exterioară din Moldova”, în: *MitrMold* XLVIII (1972), 5-6, p. 297-340.

„Acatistul Maicii Domnului” reprezintă o temă iconografică des întâlnită în pictura exterioară a bisericilor românești și constă în reprezentarea în 24 de scene a fiecărei strofe din „Imnul Acatist”, al cărui autor și dată a alcătuirii sunt menționate în articol. În Țara Românească, cea mai veche reprezentare picturală a acestei teme se găsește în pronaosul bisericii mari de la Cozia și datează din 1394. Alte repere ale acestei regiuni sunt Snagov, cu pictura din 1540, Bolnița de la Cozia din 1543, Tismana, cu o reprezentare din 1564 și Dobreni-Ilfov. În Moldova, Acatistul Maicii Domnului este reprezentat întotdeauna pe fațada principală a bisericii, numai la Mănăstirea Voroneț fiind pe latura de nord. Acatistul de la Mănăstirea Moldovița face subiectul unei prezentări amănunțite, completată de imagini.

Vasiliiu, Ștefan-Vlăduț, doctorand pr., „Pictura bisericească din Muntenia și Oltenia în secolele al XIV-lea și al XV-lea”, în *BORom* XC (1972), 9-10, p. 1052-1064.

Prima parte a studiului intitulată „Urme de pictură la monumentele anterioare secolului al XIV-lea, de pe teritoriul actual al țării noastre” amintește mai întâi despre bazilicile creștine de la Sucidava, Histria, Tomis, Garvăn, Basarabi-Murfatlar după care se consemnează câte ceva despre vechea biserică a Mănăstirii Vodița și prima biserică domnească din Curtea de Argeș construită spre finele secolului al XIII-lea și începutul celui de-al XIV-lea.

În capitolul al II-lea „Pictura bisericilor românești din secolul al XIV-lea, păstrate până astăzi” este analizată și detaliată pictura din biserică „Sf. Nicolae Domnesc” din Curtea de Argeș și cea din biserică Mănăstirii Cozia. Ultima parte a articolului numită „Resturi păstrate de la monumentele din secolul al XV-lea” amintește despre picturile bisericilor din mănăstirile Strugalea, Brădetul, Tismana I, Bistrița de Vâlcea.

Vasiliiu, Ștefan-Vlăduț, pr. doctorand, „Pictura religioasă din Muntenia și Oltenia în secolul al XVI-lea”, în *BORom* XC (1972), 11-12, p. 1238-1248.

Studiul de față analizează tehnic și stilistic pictura din biserică lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, devenită reședință episcopală, pe cea din biserică Mănăstirii Snagov, din biserică Mănăstirii Bucovăț (Dolj) și pe cea din biserică Mănăstirii Stănești (Vâlcea).

Nagy, Jozsef, prof. dr., „Frescele minunate ale lăcașurilor sfinte din Moldova pe timbrele românești”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 9-10, p. 686-692.

Însemnarea de față are drept subiect apariția frescelor mănăstirilor din Moldova pe timbrele românești, începând cu anul 1969. Aceste timbre erau cu detalii sau

scene de ansamblu de pe pereții bisericilor și ai mănăstirilor, cum sunt Moldovița, Sucevița, Voroneț și Arbore. Autorul oferă nu mai puțin de 20 de imagini cu astfel de timbre.

Crețeanu, Radu, „«Pictura murală din nordul Moldovei» de Virgil Vătășianu, Ed. Meridiane, București, 1974, 40 p., 16 ilustrații în text + 110 planșe atașate color”, în *BORom* XCII (1974), 11-12, p. 1423-1425.

Recenzie scrisă de Radu Crețeanu care prezintă albumul „Pictura murală din nordul Moldovei”, apărut la editura Meridiane, București, 1974. Descrisă în termeni elogioși, lucrarea este comparată cu altele similare apărute înainte. Sunt subliniate notele originale: informații noi, imagini noi etc.

Burcă, Gh., „Virgil Vătășianu, „Pictura murală din Nordul Moldovei”, Ed. Meridiane, București, 1974, 150 p”, în: *MitrMold* LI (1975), 1-2, p. 171-174.

Din recenzia cărții „Pictura murală din nordul Moldovei” a lui Virgil Vătășianu suntem informați că aceasta debutează cu o prezentare a elementelor arhitectonice caracteristice locului, după care urmează un studiu asupra picturii murale interioare și exterioare a bisericilor. Pictura exterioară este tratată pe larg, autorul încercând să păstreze o anumită tematică.

Irimia, Bogdana, „Erminia tradițională românească în picturile murale de la Mira Cantemireștilor”, în: *BORom* XCV (1977), 1-3, p. 177-183.

Articolul însumează rezultatele cercetării picturilor murale de la biserica Mănăstirii Mira-Focșani efectuate în 1973, lucrările fiind conduse de arhimandritul Nicolae Diaconu de la Direcția Patrimoniului Cultural Național. Foarte multe informații noi au fost aduse de către Irina Mardare și Ion Neagoe, pictori restauratori. Fiind situată într-o zonă seismică, biserica a fost avariata de numeroase cutremure care au afectat atât zidăria, cât și picturile în frescă. Este prezentat un scurt istoric, precum și poziția geografică a mănăstirii.

Ionescu, I. pr., „Zugravi și centre românești de pictură în Transilvania sec. al XVIII-lea”, în: *GBis* XXXVIII (1979), 5-6, p. 637-640.

Se realizează o notă biografică și se amintește despre zugravul Iosif Ieromonahul, autor al ansamblurilor murale de la Hurez (1701), Surpatele (1707), bolnița Mănăstirii Bistrița (1710), Schitul Păpușa (1712).

Georgescu, I. L., prof. și Roman Ialomițeanul, episcop, „Zugravi care au pregătit apariția picturii laice și maeștri ai picturii laice, zugravi de biserici”, în *BORom* XCVII (1979), 9-12, p. 1141-1166.

Micle, Venianim, arhim., „Pictură murală în epoca lui Matei Basarab”, în: *GBis* XXXIX (1980), 10-12, p. 953-956. Recenzie.

Se descrie pictura din biserica Mănăstirilor Arnota, Topolnița și Dobreni.

Avakian, Arutium, „Probleme de restaurare a frescelor”, în *BORom* XCIX (1981), 1-2, p. 175-245.

Studiu foarte amplu și bine documentat ce debutează cu un „Cuvânt înainte” și o „Introducere” semnată de I.D. Ștefănescu. Partea întâi cuprinde mai multe capitole: 1. Tehnica picturilor murale din India și Ceylon 2. Mănăstirea budistă Adjana Tapa (Asia Centrală) 3. Tehnica frescei din Italia 4. Tehnica frescei din vechea Rusie 5. Fresca romană din Franța 6. Pictura murală de la mănăstirea Suprasla (Polonia)

7. Frescele din țară. În acest subcapitol sunt descrise frescele din multe biserici și mănăstiri din întreaga țară dintre care amintim Stavropoleos din București, biserica mare a Mănăstirii Brâncoveni, Pitești, bolnița Mănăstirii Brâncoveni, Sf. Mercurie din Plătărești Ilfov, Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, Sf. Nicolae din Scăueni Rm. Vâlcea etc.

După acestea începe un amplu capitol intitulat „Aspectele de degradare a frescelor și cauzele lor” urmat de un altul: „Condițiile necesare unei bune conservări a picturilor murale în frescă”. În continuare se fac considerații generale privind „Atelierul de restaurare” incluzând aici detalii privitoare la mobilier, scule necesare etc.

Partea a doua a studiului se referă la „Operații de restaurare și consolidare a frescelor” cuprinzând următoarele subcapitole: 1. Pregătirea materialelor, 2. Pregătirea mortarului de frescă, 3. Pregătirea zidului pentru pictură, 4. Aplicarea mortarului de frescă pe zid, 5. Aplicarea stratului de mortar pentru pictură, 6. Aplicarea pe zid a mortarului de diferite compoziții, 7. Aplicarea unei fresce peste alta în vederea extragerii ei, 8. Curățirea frescelor, 9. Lucrări pregătitoare pentru consolidarea unei fresce burdușite 10. Astuparea crăpăturilor adânci și a ciocăniturilor.

Capitole aparte sunt dedicate dezvelirii frescelor de sub straturi de văruială, extragerii frescelor de pe alte fresce, consolidării frescelor extrase, încadrării frescelor, întregirii frescelor sfărâmate, reconstituirii și întregirii picturilor în frescă. Câteva planșe prezintă instrumente și metode de lucru.

Medeșanu, Andrei, pr., „O restituire: tabloul votiv al Mănăstirii Prislop”, în: *MitrBan XXXI* (1981), 2, p. 77-80.

Se urmărește reconstituirea unui tablou votiv existent la Mănăstirea Prislop, pornindu-se de la descrierea făcută într-un manuscris maghiar, din deceniul 5 al secolului al XIX-lea, semnat de medicul din Deva, Lugași Fodor Andras. Textului îi este anexat și un desen ce înfățișează tabloul votiv, acest desen redând în întregime și inscripția de pe el din 1759. Se analizează conținutul tabloului și se compară cu datele deja existente.

Duicu, Sebastian Sorin, prof. și Berendei, Marcel, arh., „Mărturii artistice bisericești din Câmpia Doljeană”, în: *MitrOlt XXXIX* (1987), 4, p. 105-115.

Studiul cuprinde o abordare artistică a câtorva elemente din mai multe mănăstiri din Câmpia Doljeană, printre care: tabloul votiv al lui Alexandru al II-lea cu familia sa, care se află în biserica mănăstirii; edificiul Mănăstirii Jitianu; biserica Sfinții Voievozi a fostei mănăstiri ridicată de postelnicul Istratie Leurdeanu în secolul al XVII-lea lângă satul Ciutura; biserica Mănăstirii Segarcea, ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea cu hramul Uspensia; biserica Sfântul Nicolae a Mănăstirii Sadova, ctitorită de Matei Basarab în 1633, cu descrierea tablourilor votive.

Vasiliu, Anca, „Convenție și libertate în iconografia picturilor murale brâncovenești”, în: *GBis* XXXXVII (1988), 5, p. 70-79.

Sunt prezentate date generale privind stilul brâncovenesc și imagini cu picturi reprezentative din Mănăstirile Polovragi, Cozia și Schitul Hurezi.

Pogonat, Tatiana și Boldura, Oliviu, „Conservarea și restaurarea picturilor murale exterioare de la biserica monument istoric a fostei mănăstiri Voroneț”, în *BORom* CVII (1989), 11-12, p. 148-170.

Ioanid, Costin, „Frescele din catedrala ortodoxă română din Târgu-Mureș, ultima operă a pictorului Nicolae Stoica”, în *BORom* CVII (1989), 11-12, p. 170-173.

III.2. ICOANE ȘI ICONOGRAFIE

Craioveanu, Ghenadie, „Iconografia bisericii ortodoxe. Reflexiuni asupra a două icoane de la Mănăstirea Bunea”, în: *BORom* X (1886-1887), 3, p. 172-184.

Reflecțiile sunt generate de tablourile publicate în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*. În acest studiu, structurat pe trei capitole majore, Ghenadie Craioveanu prezintă: în prima parte elementele iconografiei bisericești, elementul biblic și cel cultural, în partea a doua considerații istorice asupra iconografiei din Biserica Ortodoxă, unde amintește despre tipurile icoanei Mântuitorului și ale Sfintei Treimi, precum și despre aureola icoanelor, iar în partea a treia prezintă reflecții speciale asupra celor două icoane de la Mănăstirea Bunea, unde amintește despre Manuil Panselin.

Autorul îl numește pe acesta din urmă, „Meșterul Manole al Atonului” și prezintă câteva date biografice despre el. S-a născut la Tesalonic la sfârșitul secolului al XV-lea și a trăit până la jumătatea secolului al XVI-lea, a zugrăvit biserica catedrală a Atonului și biserica catedrală din Tesalonic, a fost un reformator al modului de pictare a icoanelor. Toate icoanele pictate de el, ale sfinților sau ale Mântuitorului, nu au aureole, așa cum sunt și cele de la Mănăstirea Bunea. Se mai adaugă apoi câteva date despre iconografia lui Panselin și modul în care acesta își alcătua culorile. Autorul crede că cele două icoane de la Bunea, icoana Mântuitorului și cea a Sfintei Treimi, sunt produsul unui discipol al școlii lui Panselin aducând următoarele argumente: lipsa existenței aureolelor și reprezentarea chipurilor asemănătoare cu cea făcută de Panselin.

Melchisedec, episcop, „Tratat despre cinstirea icoanelor în biserica ortodoxă și despre icoanele făcătoare de minuni din România Ortodoxă”, în: *BORom* XIV (1890-1891), 1, p. 18-58.

Tratatul P.S. Melchisedec are două părți. Prima parte se constituie într-o privire generală asupra dogmei cinstirii icoanelor arătându-ne temeiurile acestei cinstiri, hotărârile Sinodului VII ecumenic, argumentele protestanților în ceea ce privește

cinstirea icoanelor – nu numai că arată aceste argumente ale protestanților, dar le și combate arătând că cinstirea icoanelor pe lângă alte elemente rămâne un factor principal care desparte Biserica Ortodoxă de cea protestantă.

În partea a doua a tratatului se arată modul în care creștinul ortodox român cinstește sfințele icoane. Tot aici se amintește despre icoanele care au lăcrimat și despre icoanele făcătoare de minuni. P.S. Melchisedec, referindu-se la cele din prima categorie, relatează pe baza Letopisețului Moldovei, despre o icoană a Maicii Domnului care a lăcrimat în 1672, la o biserică de lângă Hotin după care relatează și despre lăcrimarea din 1854, pe care a văzut-o cu ochii săi, a icoanei Maicii Domnului de la Mănăstirea Socola. Despre icoană aceasta din urmă aflăm că datează din 1830, an în care întreaga Mănăstire Socola a fost refăcută, deoarece a avut mult de suferit în urma incendiului din 1828. P.S. Melchisedec amintește și despre alte „lăcrimări ale icoanelor” care s-au întâmplat în satele Măscălești, Cristești, Trifești. După Prea Sfinția Sa, lăcrimarea unei icoane însemna prevestirea unei calamități. Referindu-se la lăcrimarea icoanei de la Mănăstirea Socola se arată că într-adevăr acest eveniment a însemnat prevestirea decăderii mănăstirii și a Seminarului ei. La 1890 mănăstirea era „aproape pustie, iar Seminarul a fost mutat la Iași”.

În finalul tratatului este prezentată o listă cu icoanele făcătoare de minuni din România. Aici am menționat doar icoanele făcătoare de minuni aflate în mănăstiri: icoana Maicii Domnului din Mănăstirea Neamț, icoana Sfintei Ana din Mănăstirea Bistrița din Moldova, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Golia, icoana Maicii Domnului din Mitropolia Iașilor, icoana Maicii Domnului din Mănăstirea Agapia care s-a aflat mai înainte la Schitul Gârcina, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Adam din județul Tutova, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Florești, icoana Maicii Domnului din Mănăstirea Mavromolul din Galați, icoana Maicii Domnului de la Schitul Dălhăuți, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Socola, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Banului, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Sărindar, icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Dintr-un Lemn, icoana Maicii Domnului de la Schitul Nămăiești.

Stănescu, Dumitru, „Cea mai veche icoană la Români”, în: *Școala și Biserica* IX (1906), 4, p. 49-51.

Sunt aduse informații despre muzeul de la Curtea de Argeș, ale cărui baze s-au pus recent. Autorul apreciază și face descrierea amănunțită a unei icoane a Maicii Domnului ce ar fi aparținut Doamnei Despina, soția lui Neagoe Basarab. Se apreciază vechimea icoanei, considerându-se că a fost făcută înainte de anul 1529, când îndurerata doamnă s-a călugărit, luând numele Platonida, împreună cu fiica sa Stana, văduva domnului moldovean Ștefăniță cel Tânăr, care murise în 1529. Stana a luat în călugărie numele Sofronia.

Gheorghiu, N.-A., „Manualul de pictură bisericească a lui Dionisie de Furna. Un nou manuscris românesc”, în: *BORom* LIII (1935), 9-10, p. 491-493.

Autorul studiului de față aduce o completare la cercetările efectuate de către Vasile Grecu, privind erminiile bizantine. Aceste manuale de artă bisericească au avut

o largă paletă de circulație în spațiul românesc la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor. Astfel, N.A. Gheorghiu glosează pe o versiune a unui manuscris românesc după „Manualul de pictură bisericească a lui Dionisie de Furna”. În legătură cu acesta, Grecu fixase deja faptul că manualul reprezintă o compilație, tradusă în 1805 în limba română de ieromonahul Marcu, vestit prin munca lui de cărturar.

Manuscrisul pe care se bazează studiile lui Grecu aparținuse lui Nicolae Teodorescu, dascăl la școala de zugrăvi din Episcopia Buzăului. Autorul prezentului articol se apleacă însă asupra unui alt manuscris, din 1842, necunoscut până atunci, care cuprinde aceeași versiune a lui Dionisie. În plus, el sprijină ideea că traducerea lui Marcu au fost binevenite pentru pictorii de biserici din acea vreme. Textul nu poartă niciun nume, el fiind atribuit neoficial lui Gheorghe Stoenescu din Pitești, care se presupune că se afla în legătură cu celălalt meșter sus pomenit, Nicolae Teodorescu din Buzău, de la care e posibil să fi obținut originalul. Urmând direct ordinea textului sursă, se poate afirma că manuscrisul nou descoperit reprezintă o redare întocmai a originalului. Deși lipsesc primele trei file care ar fi cuprins precuvântarea ieromonahului Marcu, acesta debutează cu tabla de materii, apoi cu rugăciunea adresată lui Dumnezeu, lucru păstrat conform originalului. Cuprinsul începe cu partea tehnică și continuă cu partea iconografică propriu-zisă, sfârșind cu trei rețete, prin care se ilustrează din nou a fi copia fidelă a originalului. În plus, anumite detalii întăresc cele susținute.

Spre exemplificare, autorul crede că copistul a scăpat din vedere faptul că paginația este diferită în manuscrisul său, copiind numărul de pagini adecvat originalului. Greșeala a fost ulterior conștientizată, observându-se rectificările de rigoare. Paginația greșită corespunde întocmai cu paginația originalului. Apoi, un alt amănunt concludent este acela al adăugării în original a descrierii scenei potopului, care a fost omisă din tabla de materii. Copistul a redat întocmai originalul, uitând că în scară nu a pomenit un asemenea microepisod. Schițele examinate devin expresia unei presimțiri a necesității de înnoire din Biserica Română de la acea vreme, reîmprospătare efectuată deja prin Gheorghe Tattarescu, dar care ar trebui, sugerează autorul, să țină cont de tradiția artei noastre bisericești, care se născuse și crescuse din sufletul poporului.

Săndulescu, Verna C., diac., „Zugravul Grigorie. Începătorul curentului realist în pictura românească”, în: *BORom LV* (1937), 7-8, p. 487-491.

Se consemnează importanța lui Grigorie Zugravul, nume de care se leagă revoluția în pictura noastră bisericească, în stilul Renașterii, maniera italiană, care, dacă împrejurările ar fi fost prielnice, s-ar fi remarcat cu siguranță și în pictura profană. Trecerea de la caracterul vechi, bizantin la stilul realist s-a făcut la noi pe nesimțite, răspândindu-se astfel după 1830 în toată țara, odată cu meșteșugul zugrăvelii în ulei. Întemeierea a fost însă realizată cu un pătrar de veac înainte de 1800, de către Grigorie Zugravul, despre care nu se știau foarte multe lucruri. Odată cu descoperirea „caietului de izvoade”, s-au înmulțit și informațiile biografice.

Acesta se iscălește Grigorie Popovici sau Papathodor, fiind feciorul preotului Tudor zugravul, din satul Frunzărești, de lângă București. A învățat meșteșugul de la dascălul Ioan, despre care nu avem multe vești, la care s-a tocmit să stea ucenic timp

de șase ani, 1766-1772. În 1775 Grigorie se găsea în Croația, lucrând la zugrăvirea Mănăstirii Lepavina, unde și-a continuat însemnările din caietul său cu schițe, început în 1768. În cadrul acestuia, un singur desen apare de la maestrul său Ioan, lucrat cu o măiestrie rară, celelalte, minunate miniaturi în peniță, introducând uneori, unde s-a putut, de o parte și de alta a sfinților și peisaje cu arbori, cetăți sau corăbii în perspectivă, sunt creații originale.

Astfel, forme vechi de chipuri se împletesc cu cerințele noi ale artei, în caiet găsim și studii asupra proporțiilor corpului, asupra umbrelor proprii ale corpurilor sau asupra celor aruncate, studiind cu mîgală și pricepere ceea ce el vedea în realitate. Pictura așa cum era înțeleasă de el, naturalistă, nu și-a găsit însă acoperire la noi. Întors în țară în 1776, Grigorie a lucrat foarte multe icoane, întrebuintând, în toate, genul nou, acestea păstrându-se la muzeul Comisiunii Monumentelor Istorice din București, ca și la alte biserici din Capitală. Autorul studiului de față este de părere că tabloul reprezentându-l pe Nicolae Vodă Mavrogheni în 1789 împărțind daruri elevilor de la Școala Sfântul Sava ar fi lucrat tot de Grigorie. Numele său se întâlnește pentru ultima oară în 1800, pe o icoană care se păstrează la Mănăstirea Cernica, semnată „Grigorie Frujinescu”.

Iorga, Nicolae, „Cum se făcea o catapeteasmă și o zugrăveală de biserică”, în: *BORom* LVII (1939), 1-2, p. 4-6.

Autorul preia informațiile din colecția de documente brâncovenești „Așezămintele Brâncovenești. O sută de ani de la înființare, 1838-1938”, făcută publică de Emil și Ion Vîrtosu. Astfel, articolul redă contractul încheiat între domnița Bălașa Lambrino, născută Brâncoveanu, fiica lui Constantin-Vodă și Dimitrie Gheorghiu, pentru catapeteasma bisericii bucureștene, dorindu-se ca aceasta să o întrecă pe cea luată ca model, de la biserica Sărindar, a lui Matei Basarab. Se va face și un „proschinetariu” și tot Dimitrie Gheorghiu trebuie să se ocupe de scaunul domnesc, de amvon și de ușă.

Pentru pictură, era prevăzut ca, la 12 noiembrie 1752, să se facă învoiala cu Andrei Zugravul din Craiova, care va trebui să termine lucrarea în două veri. Contractul prevedea și sumele necesare, atât pentru materiale, clopote, odăjdii, cât și pentru hrana și plata meseriașilor. Documentul mai arată și faptul că pictura din 1838 la biserica nouă, realizată de cunoscutul zugrav Nicolae polcovnicul, s-a făcut cu materiale de calitate, după modelul vechii biserici, ce se dărâma. Se mai arată că „urâta” zidire din 1881 e întocmită după planurile lui Al. Opreșcu și ale unor nemți, cu aprobarea lui Lecomte de Nouy.

Popescu, Șt. Dumitru, „Note bibliografice, Tit Simedrea, episcopul Hotinului «Icoana junghiată de la Argeș. Glosă pe marginea vieții Sfântului Nifon», Sibiu, 1940, p. 9, extras din Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, la 20 de ani arhipăstorie”, în: *BORom* LIX (1941), 5-6, p. 321-322. Recenzie.

Neagoe Basarab a reușit să aducă din Constantinopol sfânta icoană a Precistei înjunghiată de un evreu. Demersuri în acest sens a făcut și domnul Radu cel Mare,

dar nu a reușit. Aducerea icoanei a avut loc înainte de data de 15 august 1517, când a fost târnosită Mănăstirea Argeșului. Icoana a fost pusă spre închinare în această mănăstire. Autorul îl citează pe Constantin Filipescu care spune că acest odor duhovnicesc a fost adus în 1515. La 1688 icoana se afla încă în mănăstire, dar la 1746 ea dispăruse. Se redă apoi în articol legenda icoanei și se spune că aceasta, până să fie adusă la Mănăstirea Argeș, a fost așezată în diferite biserici din Constantinopol. O știre dată de pisarul Alexandru, conform căreia în Mănăstirea Pervilept să găsește icoana Precistei înjunghiată de un evreu, este comentată în sensul că au existat două icoane diferite cu aceeași legendă.

D., Șt. P., „Note bibliografice. Simonescu Dan «Originea unor teme iconografice românești» în „Buletinul nr. 3 al Institutului de Istorie a Românilor A. D. Xenopol Iași”, 1942, p. 43-53”, în: *BORom LX* (1942), 5-6, p. 231. Recenzie.

Autorul utilizează următoarele izvoare de inspirație iconografică:

„Alexandria”, roman popular al cărui personaje sunt zugrăvite la bisericile Șubești și Sfântul Gheorghe din Câmpulung;

„Fiziologul”, întâlnit la icoana Pantocratorului din Mănăstirea Aninoasa.

„Roata lumii”, întâlnită la biserica din Rășinari;

„Evangheliile Apocrif”, întâlnite la icoanele de la Cetățuia și Bărboi din Iași;

Literatura Apocaliptică, întâlnită la icoanele din Bisericile Șubești și Sf. Gheorghe-Olari

Literatură aghiografică, Sfântul Sisoe și Sfântul Hristofor, întâlniți la biserica din Șubești, fostul Schit Vineți din Spineni, jud. Olt, Mănăstirea Frumoasa etc.

***, „Școala de desen și pictură din Mănăstirea Agapia și pictorul N. Grigorescu”, în: *BORom LXIV* (1946), 4-6, p. 228-229.

În arhiva Mănăstirii Agapia, s-a găsit o adresă, din 8 februarie 1860, a stareței către „Comisia pentru regularizarea averilor bisericesti”, prin care se solicita trecerea în buget a unei sume pentru procurarea obiectelor necesare școlii de desen din mănăstire, pe care o urmau câteva eleve – maici și surori de acolo. Astfel, se dovedește o temeinică înțelegere de către marele pictor Nicolae Grigorescu a rolului educativ al artei, precum și o adâncă pătrundere a puterii tradiției culturale și artistice a mediului.

Ștefănescu, I. D., „Averea de artă religioasă a Moldovei: Tezaurul de la Putna”, în: *MitrMold XXXIII* (1957), 8-9, p. 591-601.

Se descrie amănunțit tezaurul și tripticul lui Ștefan. Despre icoane ce înfățișează Nașterea Domnului, Botezul Domnului, Înălțarea Domnului și altele. Pentru a contura tezaurul de artă religioasă pe care îl deținea Mănăstirea Putna, în documentul dat este realizată descrierea amănunțită a acestuia și a „Tripticului” lui Ștefan cel Mare.

Cocora, Gabriel, preot, „Școala de zugrăvi de la Buzău”, în: *BORom LXXXII* (1964), 3-4, p. 336-371.

Izvorât dintr-o necesitate religioasă, meșteșugul zugrăvitului a luat o mare dezvoltare în epoca feudală; când domnitorii și boierii își manifestau atașamentul față

de Biserică și prin zidiri de lăcașuri de cult care trebuiau împodobite. De aceea numărul zidarilor a crescut. Deprinderea acestui meșteșug s-a făcut în școli sporadic și târziu. Deprinderea meșteșugului zugrăvirii se făcea, de regulă, de la alt zugrav mai priceput sau din mănăstiri. Zugravul Pârvu Mutul și-a însușit acest meșteșug de la un călugăr din Mănăstirea Câmpulung.

Au existat școli în Mănăstirea Hurezi și în Mănăstirea Căldărușani. Din preocupările conducerii superioare bisericești de a organiza astfel de școli nu se cunosc știri, decât de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. O astfel de școală a fost înființată la Râmnicu-Vâlcea cu ajutorul episcopului Filaret, în 1785, de către Ioan Zugravul. Sunt prezentați câțiva meșteri zugravi care s-au format la aceste școli.

Sunt amintite apoi date din viața și activitatea zugravului Nicolae, originar din Focșani, care s-a remarcat în arta picturii și a ajuns să figureze în arhondologia țării și a fost ridicat la rangul de Pitar. Opera zugravului Nicolae Teodorescu a constat în: zugrăviri de biserici, icoane, epitafe, portrete și tablouri cu subiecte religioase. Pictura lui poate fi identificată prin câteva trăsături caracteristice. Se cunosc 17 biserici pictate de pitarul Nicolae. Sunt prezentate bisericile respective și, cu probabilitate, ordinea în care au fost pictate. Despre numărul icoanelor realizate nu se știe nimic. Cunoscut ca cel mai bun zugrav, a fost angajat și în Capitală de conducerea bisericii Curtea Veche „să dreagă” trei icoane împărătești și să zugrăvească din nou 49 de icoane praznicale, pe aramă, ce se păstrează până acum. S-a dovedit și un înzestrat portretist. S-a afirmat că a lucrat 12 portrete ale episcopului Chesarie al Buzăului. Au rămas cunoscute doar șapte, deși nesemnate. Se precizează dimensiunile și locul unde se găsesc portretele respective. A fost comparat cu pictorul Gh. Tattarescu, deși Nicolae Teodorescu nu a făcut școală înaltă ca acesta și a demonstrat aceeași îndemnare în arta portretului, dezvăluind siguranța liniilor și eleganța formelor.

Ca lucrări de șevalet a avut: „Zâna apei”, „Roata lumii”, „Călugărul răstignit” și „Mănăstirea Rătești”. Tabloul „Roata lumii” se găsește la Episcopia Buzăului. Este descris tabloul „Roata lumii”, care a fost zugrăvită prea puțin în biserici, datorită execuției migăloase. Este descris și tabloul „Mănăstirea Rătești”, lucrat în 1867, în ulei pe pânză, 110x80 cm. După ce a venit în Buzău, la cererea episcopului Chesarie, pitarul Nicolae Teodorescu a deschis în chiliile din incinta Episcopiei o școală de zugravi. Având o concepție nouă, realistă, dobândită din pictura rusă prin Ioan Rusul de la Căldărușani și îmbinată cu cea apuseană a lui Eustațiu Altini, Nicolae Teodorescu a inițiat elevii săi în tainele desenului, cu cunoștințe anatomice realiste, prepararea culorilor în tehnica tradițională și portretul. Elevii au fost puțini la număr; Iordache Gheorghe Tattarescu, nepot de soră și crescut de el din 1826, când a rămas orfan de ambii părinți, Grigore Stănescu și Tomiță Ploșteanul. Aceștia au lucrat alături de Nicolae Teodorescu, la pictura catedralei episcopale din Buzău.

În 1835 școala a fost închisă, pitarul Nicolae pleacă la București, împreună cu nepotul său Tattarescu, pentru a picta catedrala mitropolitană. Școala a fost redeschisă în 1837 în casele proprii de pe strada Banului, având elevi noi, iar din cei vechi, doar pe nepotul său. Se prezintă, în continuare activitatea elevilor lui Nicolae Teodorescu: Gheorghe Tattarescu, Dimitrie Teodorescu, Costrache Dimitrescu, Ghiță Vasilescu, Dumitrache Mehtupciu, Filip Negulescu, D.G. Nicoleanu, Nicolae Șa-

lescu. Cel mai strălucit și plin de talent elev al pitarului Nicolae a fost Gheorghe Tattarescu, care a fost crescut de unchiul său, Nicolae de care și-a legat toată viața și căruia i-a datorat cariera sa de renumit pictor religios. A fost trimis la studii în Italia, cu o bursă de către episcopul Chesarie.

Sunt prezentate șapte opere din perioada de formare, semnate și datate, documente unice care demonstrează gradul înalt în care Tattarescu și-a însușit arta picturii, încadrată perfect în tradiția vechilor iconari, mai ales a celor din secolul al XVIII-lea. Dimitrie Teodorescu a fost, după Tattarescu, cel mai talentat elev al pitarului Nicolae. Este prezentată activitatea acestuia, bisericile zugrăvite de el în ordine cronologică. Apoi se amintește despre activitatea celorlalți elevi. Pentru a cunoaște caracteristicile acestei școli de zugrăvi se recomandă a cerceta bisericile zugrăvite, în special de Nicolae Teodorescu, cea mai bine păstrată fiind catedrala Episcopiei Buzăului. Școala de zugrăvi de la Buzău a adus o direcție nouă în pictura bisericească realistă, o îmbinare de stil rusesc și stil occidental, prin cei doi dascăli: Matei Polcovnicul și Eustațiu Altini. Studiul cuprinde imagini.

Metes, Ștefan, „Zugravii și icoanele pe hârtie (xilografuri - stampe) și sticlă din Transilvania”, în: *BORom LXXXII* (1964), 7- 8, p. 730- 774.

Studiul se ocupă de o altă ramură a artei, de icoanele pe hârtie și pe sticlă, care a avut o epocă de mare înflorire și largă răspândire în secolul al XVIII-lea, al XIX-lea, mai ales și primele două decenii din secolul al XX-lea. Treptat ea a dispărut, împreună cu autorii ei zugrăvi-meșteri. Studiul cuprinde opt părți.

„Studii despre icoanele pe hârtie și pe sticlă”;

a) Icoane pe hârtie. Cei care au semnalat valoarea pentru arta populară a acestor creații au fost: N. Iorga, Gheorghe Oprescu, Ion Mușlea. Sunt precizate studiile autorilor respectivi.

b) Icoane pe sticlă. Primul cercetător și cel mai competent a fost Ion Mușlea. El și-a expus opiniile într-o comunicare făcută la „Congresul internațional al artelor populare” ținut la Praga, în 1929. Alți cercetători: Lena Constante, Gheorghe Pavelescu, I.C. Ioanidu și G.G. Rădulescu, Vasile V. Niculescu. Sunt precizate studiile autorilor respectivi.

„Xilografurile și originea lor”;

Xilografurile își au originea în cărțile bisericești de la diferite mănăstiri din Principatele Române, fiind executate de meșteri gravori, fie mireni sau călugări și care circulau de la o mănăstire sau tipografie la alta. Tipografii și gravorii iscusiți făceau clișeele de lemn, pe care apoi imprimau icoanele cu diferite scene religioase. De-a lungul veacurilor, relațiile dintre românii din Transilvania, cei din Moldova și Țara Românească n-au putut fi întrerupte niciodată. Aceste împrejurări favorabile au contribuit în mod esențial și decisiv, la nașterea acestei ramuri artistice și la răspândirea produselor ei. Mulți călugări, români ardeleni s-au refugiat peste munți în Moldova și Țara Românească. Între aceștia, crescuți prin diferite mănăstiri, au fost mulți tipografi-gravori și zugrăvi, care cu arta lor au împodobit cărțile bisericești, icoanele și zidurile bisericilor. Sunt precizate câteva nume și lucrări executate la Blaj, Brașov și la Mănăstirea Neamț.

„Numele și statutul meșterilor xilografiori transilvani și icoanele lor semnate”;

Meșteri xilografiori au existat încă din secolul al XVII-lea, dar nu se cunosc numele și centrele unde au lucrat. Cea mai veche operă este cea din 1700, cu inscripție slavonă, descrisă de Nicolae Iorga și publicată de Ion Mușlea, reprezentând pe „Adam și Eva”. Sunt precizate și alte stampe publicate cu inscripție slavă, ceea ce este o dovadă de vechime. Sunt precizate și alte stampe întâlnite la Brașov, Sibiu, Făgăraș, în colecția bibliotecii Universității din Cluj. Se crede că au existat meșteri xilografiori și în Banat și chiar în părțile Hunedoarei. Autorul s-a oprit mai mult asupra xilografiorilor din Hășdate, un mic sat, vecin cu Nicula, unde la sfârșitul secolului al XVIII-lea s-a produs minunea cu icoana Maicii Domnului. Se prezintă căile prin care au învățat țărani din Hășdate meșteșugul de a face clișee-gravuri și de a imprima pe ele stampele-icoane pe hârtie, fiind cunoscute vreo 80 în diferite colecții particulare și muzee. Se cunosc și numele a cinci autori de stampe în Hășdate. Cel mai vechi și mai valoros a fost Gheorghe Pop. Se precizează cele 11 icoane semnate de el, șapte având și anul. Se prezintă urmașii lui Gheorghe Pop și lucrările lor. Se precizează că cele prezentate în studiul respectiv sunt puține față de miile de exemplare ce au fost răspândite pe pământul românesc.

„Centrele, zugravii și icoanele pe sticlă”;

Originea acestor icoane a preocupat pe muți specialiști. Se crede că îndemnul și învățătura a venit din Austria catolică, unde se practica în secolul al XVII-lea pictura pe sticlă. Nu se poate fixa vechimea acestui meșteșug întrebunțat la noi de zugravi, fiindcă cea mai veche icoană pe sticlă cunoscută datează din 1778, aflată în satul Ribicioara de Jos- Hunedoara, iar la Nicula din 1802. În nordul Moldovei, în localitățile Rădăuți și Voroneț s-au lucrat icoane pe sticlă, sub influența austriacă. Se prezintă cei mai vestiți meșteri și operele lor. Se începe cu localitatea Nicula. Aici au fost mai mulți zugravi, dar nu-și notau numele pe icoane. Se cunosc numele a patru meșteri. Se prezintă lucrările meșterilor din Nicula, localitățile în care s-au răspândit: Brașov, Făgăraș, Alba Iulia, satele vecine, cu subiectul lor, colecția sau revista unde se găsesc ori s-au publicat. Se prezintă apoi meșterii zugravi din revista din cinci sate de pe Valea Sebeșului: Lancrăm, Loiz, Căpâlna, Săsciori, Sebeș. Se prezintă genealogia unor familii de zugravi din Lancrăm și icoanele pictate de aceștia. Apoi alți meșteri zugravi și picturile păstrate din celelalte localități. Se prezintă o listă a icoanelor pe sticlă care n-au dată și nici semnăturile autorilor, dar care se găsesc în cuprinsul celor mai de seamă centre examinate în acest studiu: Nicula, Scheiul-Brașovului, Făgăraș cu satele din Valea Sebeșului. Se precizează că numărul icoanelor pe sticlă e mult mai mare decât cel prezentat în studiul de față.

„Teritoriul de desfăcere al icoanelor pe hârtie (xilografiori-stampe) și sticlă”;

Desfăcerea acestor icoane nu se mărginește numai la satul sau orașul unde se produceau, ori la mănăstirea din apropiere, ci teritoriul este mult mai intens, prin negustori de icoane care umblau din loc în loc. Ion Mușlea prezintă astfel de negustori și localitățile unde au vândut icoane. Sunt prezentați și alți vânzători de icoane. Uneori sunt rău primiți din cauza icoanelor, care nu corespundeau regulilor strict canonice și ortodoxe. Sunt exemplificate asemenea cazuri. Se prezintă și o statistică din satul Drăguș, ținutul Oltului, cu numărul mare al icoanelor găsite acolo în 1932.

Se precizează că mai bine de două treimi au fost cumpărate de la zugravii din Braşov şi o treime de la cei din Ţara Oltului. Se precizează în ce direcţie s-au îndreptat spre vânzare, icoanele pe hârtie şi sticlă din cele vreo zece sate cunoscute din partea sudică a Transilvaniei, care s-au remarcat prin valoare artistică şi care surprind faţă de cele de la Nicula şi Hăşdate.

Nu se trece cu vederea nici interesul material al iconarilor vânzători. Dacă în Ţara Românească au existat împrejurări favorabile care au putut înlesni, prin iconarii vânzători ambulanţi, desfacerea icoanelor pe sticlă din Valea Sebeşului, ţinutul Sibiuului, Făgăraş şi Scheii Braşovului, pătrunderea mai masivă a acestor icoane în Moldova s-a lovit de două obstacole. În Bucovina austriacă, încă din secolul al XVIII-lea, în localităţile Rădăuţi şi Voroneţ, se lucrau icoane pe sticlă, fiind răspândite în Moldova; iar în Moldova icoanele se făceau după procedee arhaice, întrebunţând modele luate din cărţile bisericeşti. Se remarcă rolul pe care l-au îndeplinit, atât autorii zugravi, cât şi iconarii vânzători ambulanţi de icoane pe hârtie şi sticlă din Transilvania, în cursul celor două veacuri şi până în 1914, sub raportul cultural-artistic.

„Execuţia tehnică a icoanelor pe hârtie şi sticlă”;

a) Tehnica xilogravurilor-stampelor. Este explicată această tehnică de către Andrei Man din Hăşdate, elementul de bază fiind lemnul de măr sau păr, fără noduri, bine uscat şi geluit la care se adaugă hârtia. De obicei gravura copie o altă stampă existentă ori mai veche şi numai meşterii iscusiţi făceau alte noi stampe. Aceşti meşteri erau rari iar gravurile lor erau căutate şi preţuite, aşa cum au fost cele ale călugărilor de la Mănăstirea Neamţ. Se explică procedeul folosit în execuţia tehnică. Un clişeu dădea de obicei 100 stampe şi zilnic se trăgeau până la 500 de bucăţi. Se explică tehnica obţinerii culorilor folosite: roşu, galben şi verde.

b) Tehnica icoanelor pe sticlă. Se prezintă informaţii mai bogate decât cele privitoare la stampe, de la Niculas, Şcheiul-Braşovului, satul Loz şi din Valea Sebeşului, fără să se cunoască ceva despre modul cum se executau cele din Hunedoara, Banat, Bihor. Pentru zugrăvitul unei icoane pe sticlă erau necesare trei materii: sticla, culorile şi lemnul pentru ramă. Culorile erau cumpărate. Se prezintă tehnica pregătirii culorilor şi denumirile lor. Desenarea icoanelor se făcea după un model pe hârtie pus sub sticla destinată. Icoana era mai întâi urzită, i se aplicau culorile, se scriau inscripţiile, în final fiind retuşată de iconarul şef. Procedeele de lucru erau aproape identice. Se prezintă unele deosebiri. Fiind cererile mari, în prima jumătate a secolul al XVIII-lea se folosesc şabloanele. Apare producţia în serie. În perioada a treia, care începe în primele decenii ale secolul al XIX-lea, apar câteva talente puternice, iar arta icoanelor pe sticlă încetează să mai fie tributară şablonului. Sunt prezentate câteva nume pentru această perioadă.

„Subiectele şi frumuseţea artistică a icoanelor pe hârtie şi sticlă”;

a) Subiectele icoanelor. Din numărul redus de stampe care s-au păstrat majoritatea au subiecte religioase. Sunt precizate denumirile. Se mai întâlnesc şi icoane cu subiecte profane, cu inscripţii latine sau ungureşti. În urma celor trei statistici făcute, două în ţinutul Oltului şi una în Valea Sebeşului, se prezintă subiectele acestor icoane. Pentru înţelegerea mai deplină a anumitor scene de pe icoane, se recomandă

lectura celor două volume ale profesorului N. Cartoian, „Cărțile populare în literatura românească” - I. „Epoca influenței sud-slave” și II „Epoca influenței grecești”.

O altă sursă de inspirație pentru icoanele pe sticlă a fost autohtonul, mediul în care trăia meșterul: natura, cerul, munții, cetățile, oamenii, animalele. Toate acestea, completate de scenele biblice și cele din cărțile populare apocrife, de legende, au dat această artă iconografică care a început să fie tot mai prețuită.

b) Valoarea artistică a icoanelor. Primul care a semnalat valoarea acestor icoane a fost N. Iorga, apoi Gh. Oprescu, P. Mușlea, Lena Constante. Prospețimea și simplitatea icoanelor pe sticlă își reflectă rădăcinile în curățenia sufletească a credincioșilor de la sate. Sunt prezentate câteva trăsături ale icoanelor și îndemnul de a fi cercetate.

„Cauzele dispariției icoanelor stampe și pe sticlă”;

Cei care au contribuit la această pierdere au fost chiar meșterii iconari care au degradat icoanele prin producerea și reproducerea în serii sau șabloane în mii de exemplare, cu scop mercantil, reducând numărul meșterilor de valoare reală. O altă cauză a fost apariția tot mai numeroasă a pictorilor, cu școală superioară, care erau angajați în toate părțile, la zugrăvirea noilor biserici sau a celor vechi din diferite sate sau orașe. Articolul conține imagini.

Cocora, Gabriel, pr., „Date noi despre anii de formație ai pictorului Gheorghe Tattarescu”, în: *BORom LXXXIII*, (1965), 5-6, p. 593-599.

Pictorul Tattarescu și-a însușit cultura artistică în două perioade distincte: una în țară, la școala de zugrăvi de la Buzău, timp de opt ani (1829-1837) și alta în străinătate, timp de șase ani, la Roma (1 mai 1845-noiembrie 1851). Potrivit unor știri tradiționale i se atribuie executarea tâmplilor de la Mănăstirea Cheia, Vintilă Vodă-Buzău, cea de la biserica din Onești, singura operă semnată din acea perioadă fiind portretul episcopului Chesarie al Buzăului. Autorul arată că după 150 de ani de la viețuirea pictorului Tattarescu pe meleagurile buzoiene, s-au făcut cercetări asupra înclinațiilor tânărului zugrav în arta penelului, prin examinarea a șapte lucrări cu o întreită însemnătate:

a) Ca operă de artă fiind icoane alese, frumos pictate, desenate cu înțeles și sentiment, corespondând unei împletiri între iconografia vremii și cea apuseană;

b) Ca aspect al evoluției artei noastre bisericești, evidențind legătura de tehnică și de inspirație cu trecutul artei din Țara Românească și în special cu stilul secolului al XVIII-lea;

c) Ca documente ale istoriei artei de la noi din țară, fiind lucrate înaintea studiilor sale în Italia.

Icoanele lui Tattarescu îl înfățișează ca pe un ucenic al iconarilor munteni. În afară de două pictate pe pânză „Lângă cruce stând...” (1844 la mănăstirea Ciolanu, Buzău) și una înfățișând condacul al nouălea din Acatistul Maicii Domnului, celelalte cinci sunt lucrate pe lemn, în tehnica tradițională a iconarilor vechi bizantini și balcanici - Marele Mucenic Dimitrie (1845), „Sfânta Treime”, „Sfinții 40 Mucenici”; „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe și Sfântul Mare Mucenic Dimitrie”, „Învieria lui Hristos”, pictate între 1844-1845 la Mănăstirea Rătești-Buzău. Se prezintă pe scurt

cele șapte lucrări cu dimensiunile, materialul folosit, compoziție și colorit cât și modul cum s-au păstrat. Articolul conține patru imagini cu icoanele descrise mai sus.

B., C., „Două mărturii din cultura românească a veacului al XVIII-lea”, în: *BORom LXXXV* (1967), 9-10, p. 1063-1065. Recenzie.

Autorul face recenzia articolului „Modele tradiționale și observații din realitate în pictura muntenească a veacului al XVIII-lea: Caietul de modele a lui Radu Zugravul”, apărut în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, pe 1967, tom. XIV, nr. 1, p. 57-68, a Teodorei Voinescu, în care autoarea prezintă două manuscrise din colecția Bibliotecii Academiei: nr. 4602 și nr. 5307. Deși păstrate în lucrări separate, totuși, succesiunea cronologică a desenelor impune considerarea lor ca formând un singur caiet. Ele constituiau repertorii de modele, cu tipuri iconografice și forme compoziționale tradiționale, studii de portret sau chiar elemente de peisaj.

În Biblioteca Academiei există multe manuscrise, „ermirii” grecești datând din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, care au fost consultate de zugravii români. Pentru înțelegerea spiritului „ermiilor” se recomandă cartea lui Vasile Grecul, „Cărți din pictura bisericească bizantină”. Cele două manuscrise sunt opera zugravului Radu, născut la începutul secolului al XVIII-lea, fiind cunoscute sub numele de „Caietul de modele a lui Avram Zugravul din Târgoviște”, caietul fiind menționat prima dată de Mihail Kogălniceanu. Desenele lui Radu, lucrate în peniță, în cerneală neagră sau sepie, colorate cu vopsele din coloranți vegetali, reprezintă un număr mare de profeți, de sfinți somptuos îmbrăcați și compoziții ale pictorilor din naosul și altarul bisericii Sfântul Nicolae Domnesc. El își notează modelele și din cărțile tipărite în secolul al XVII-lea și după gravurile din lemn din „Îndreptarea legii”, Târgoviște, 1653. Acest amănunt subliniază importanța acordată modelului în practica picturii.

Inedită e pictura de la Gura Văii, unde portretele profeților au fost înlocuite cu portrete ale contemporanilor săi, unii îmbrăcați țărănește. În „Caietul de modele” al lui Radu Zugravul se interferează tendința originalității portretisticii autohtone cu linia descendentă a pierderii treptate a legăturii cu izvoarele de tradiție bizantină.

Iancu, I. Nic., preot, „Odoare sfinte și cărți vechi din biserica parohială Bunești-Argeș”, în: *BORom LXXXV* (1967), 11-12, p. 1214-1217.

Satul Bunești din Argeș își trage numele de la armașul Bunea, căruia Mihai Viteazul i-a dat această moșie ca răsplată pentru faptele sale de vitejie. Se prezintă bisericile care au existat în acest sat de la 1600 până în 1881, când s-a zidit biserica parohială cu hramul Sfântul Mare Mucenic Gheorghe.

Între anii 1600 și 1750 au fost două biserici și un schit de călugări. Prima biserică din cătunul „Robii” a fost din lemn, iar a doua din cătunul „Valea Moșului” din zid. Schitul era din lemn, așezat în fața bisericii parohiale actuale. Între 1750-1883 a fost o biserică de zid, cu hramul „Sfântul Ierarh Nicolae”, construită de comisarul Neagul. De la această biserică s-au păstrat o cruce de mână cu picior pentru Sfânta Masă, un artoforiu, o icoană de lemn veche reprezentând pe Sfântul Nicolae și pe Sfânta Filoteia și ușile împărătești deosebit de frumos sculptate. Toate aceste odoare sunt descrise în detalii.

În 1833, credincioșii din Bunești au construit o altă biserică de zid în locul celei vechi, cu hramul Sfânta Cuvioasă Paraschiva. De la aceasta s-au păstrat următoarele icoane sfinte și cărți vechi, pe care autorul le prezintă în toată frumusețea lor, indicând și donatorii: icoana hramului, două icoane împărățești, una reprezentând pe Mântuitorul și cealaltă pe Sfântul Nicolae, o cruce cu picior pentru Sfânta Masă, „Sfânta Evanghelie” din 1864, un ceaslov și două icoane împărățești, a Mântuitorului și a Maicii Domnului cu Pruncul în brațe, pictate în 1881 de G. Stoenescu, icoane ce au fost recunoscute de pictorii ce au restaurat ulterior biserica, ca fiind o neprețuită capodoperă de artă creștină.

Năsturel, Ș. P. și Vătămanu, N., „Icoana de hram a Paraclisului de la spitalul Colțea, operă a lui Pârvu Mutu”, în: *BORom* LXXXVI (1968), 1-2, p. 184-188.

Pe lângă activitatea de pictor de biserici, Pârvu Mutu a fost și pictor de icoane, activitate mai puțin cunoscută din cauza numărului redus de opere ajunse până la noi și a greutății de identificare. Autorii articolului au identificat o icoană a lui Pârvu Mutu în Biserica Colțea din București, reprezentând pe Sfinții Cozma și Damian, „doctori fără de arginți”, pictată pe lemn și îmbrăcată în argint aurit, căreia îi fac o plastică descriere. Procedeele tehnice folosite indică caracteristicile picturii lui Pârvu Mutu.

Alături de această icoană au găsit și o altă icoană reprezentând pe cei Trei Ierarhi, hramul acestui sfânt lăcaș, prinsă în peretele altarului, ceea ce pledează pentru existența ei în acel loc chiar de la edificarea monumentului, de prin 1701-1702. În 1776 ea a fost îmbrăcată în argint. Știind numele pictorului bisericii, acesta se impune a fi și autorul icoanelor de hram, adică Pârvu Mutu. Autorii aduc pentru argumentare alte icoane, asemănătoare celor de la Colțea, care se găsesc în muzeul Mănăstirii Sinaia, pictate tot de Pârvu Mutu în 1696. Icoana Sfinților Cozma și Damian are, pe lângă valoare artistică și una documentară, medico-istorică.

În complexul așezământului de la Colțea a existat primul spital din țară, care avea Paraclisul dedicat Sfinților Cozma și Damian, icoana prezentată fiind icoana de hram a Paraclisului. Deoarece vechea clădire din 1704-1715 a fost dărâmată, pentru a se clădi un nou spital, în 1837 desființându-se Paraclisul, icoana a fost mutată în biserica principală de la Colțea. Articolul conține o imagine.

Brădulescu, Victor, „Icoane din Biserica Veche de lemn - Putna”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 5-6, p. 326.

Biserica Veche de lemn de la Putna conține mai multe piese de o valoare artistică deosebită, cum sunt tâmpla sculptată în amestec de stil baroc, cu motive vegetale, icoanele împărățești, semnate de zugrăvi. Anton s-a semnat în 1760 pe icoana lui Iisus, Ioan Zugrav s-a semnat pe icoana Sfântului Nicolae, a Sfântului Andrei, pe icoana Maicii Domnului și pe icoana hramului.

Șchiopu, A. Iulian, doctorand, „Tâmpla (catapeteasma) Bisericilor Ortodoxe”, în: *BORom* LXXXVI, (1968), 11-12, p. 1365-1381.

Tâmpla sau catapeteasma sau iconostasul este acel perete acoperit de icoane care separă altarul de restul bisericii. În forma actuală, ea este o apariție destul de

târzie în evoluția tipului arhitectonic bizantin al bisericilor ortodoxe. Bisericile vechi atât din Răsărit, cât și din Apus nu aveau tâmplă. Ea s-a dezvoltat de la sine, nefiind impusă de autoritățile bisericești și nici fundamentată teologic fiind, însă, necesară pentru săvârșirea sacrificiului euharistic în practica fixată prin tradiția bizantină.

Cuvântul „catapeteasmă” este de origine grecească, un verb care înseamnă „a desface sau a desfășura ceva (o pânză, un vâl, un sul de hârtie) de sus în jos, a întinde, a acoperi”. În Vechiul Testament, s-a aplicat ca o perdea la Cortul Mărturie, care despărțea „Locul Sfânt” de „Locul prea Sfânt”. După construirea Templului din Ierusalim, se numea catapeteasmă, perdeaua care despărțea altarul Templului, „Sfânta Sfintelor”, de restul interiorului. Termenul de „iconostas”, de dată mai recentă, întâlnit la George Codinus Curopalata din secolul al XIV-lea, s-a încetățenit la ruși, pe când la greci și români se utilizează cuvântul „tâmplă”, din latinescul „templum”, la plural, „templa”. Cu timpul, s-a trecut la înțelesul de catapeteasmă, ea făcând distincția dintre corabie și credincioșii laici în cadrul Bisericii luptătoare și exprimând concepția ortodoxă despre raportul Bisericii pământești și Biserica cerească.

În bisericile primelor veacuri creștine, altarul era separat de naos printr-o împrejmuire, un grilaj sau o perdea, de înălțime diferită, făcută din zid, metal, lemn, marmură sau piatră, numită de greci grilajuri sau zăbrele, îngrădituri, iar la latini „cancelli”. Autorul descrie câteva modele de cancelli păstrate în muzeele din Apus. În Dobrogea de astăzi, s-au găsit fragmente de cancelli din vechile basilici din secolele IV-VIII și din bisericuțele de tip protobizantin. În bisericuța rupestră de la „Chilia” lui Daniil Sihastrul de la Putna există un fel de „cancelli” construit din blocuri de piatră, înalte de $\frac{3}{4}$ m, care despărțea altarul de naos.

După înfrângerea iconoclasmului, în bisericile de tip bizantin, spre deosebire de cele apusene, s-a dezvoltat iconostasul pentru a ascunde de privirile credincioșilor laici misterele săvârșite în altar. Catapeteasma de argint din biserica Sf. Sofia de pe vremea împăratului Iustinian, cu icoana Mântuitorului, a Maicii Domnului, a Arhanghelilor, Profeților și Apostolilor, impresiona prin frumusețea ei. În secolele IX-XIV, catapeteasma a evoluat, luând naștere iconostasul de zid în secolul XIV, iar în secolul al XVI-lea, se mai adaugă un rând de icoane, ale profeților și, deasupra, Crucea răstignirii, având în dreapta pe Maica Domnului iar în stânga, pe Sf. Ioan Evanghelistul. Dezvoltarea excesivă a iconostasului prin acumularea de icoane mobile a avut loc în Rusia (Novgorod), unde s-a dezvoltat sculptura în lemn și pictura de icoane în stilul pictorului Andrei Rubliov, în sec. XIV-XVI, de unde s-a extins în tot Răsăritul ortodox.

Catapeteasma cuprinde trei uși: două laterale, numite diaconești sau îngerești, prin care ies din altar diaconii care închipuiesc pe îngeri, și ușa centrală, împărătească, pentru că prin ea intră Hristos Domnul, sub simbolul Sfintei Evanghelii și sub forma Sfintelor Daruri, prin ea intră și episcopul, iar în vechiul Bizanț, intra chiar împăratul. Dvera închide sau deschide ușile împărătești în momente hotărâte. Pe fața dinspre naos, catapeteasma este înfrumusețată cu sculpturi ornamentale și icoane în două-trei rânduri, terminându-se sus cu Sfânta Cruce. În țara noastră, sculptura lemnului pentru catapetesme a cunoscut o epocă de înflorire în secolele XVII-XVIII, în epoca stilului brâncovenesc. Tâmpelile din metal, zid sau piatră au o ornamentație simplă, fiind mai mult un suport al icoanelor.

Iconografia iconostasului este bine stabilită prin tradiție, iar icoanele împărătești au un rol important în pietatea liturgică, atât pentru clerici în anumite momente ale slujbei, cât și pentru credincioși. Pe ușile laterale diaconești sunt reprezentați arhanghelii Mihail și Gavriil, mai rar sfinți militari, în calitatea lor de păzitori ai raiului pe care-l simbolizează altarul. În dreapta se află apoi icoana hramului bisericii iar în stânga, un sfânt la care poporul are multă evlavie. Deasupra lor se află icoanele praznicelor împărătești apoi ale Sfinților Apostoli, în rândul următor icoanele proorocilor, iar în vârf, Sf. Cruce cu Mântuitorul răstignit. În bisericile rusești, mai există un rând în plus, al patriarhilor.

Ușile împărătești sunt împodobite cu icoane reprezentând Bunavestire, cei patru evangheliști și altele. Deasupra ușilor sunt icoanele praznicelor împărătești, având în mijloc Cina cea de taină. În centrul rândului următor se află icoana Maicii Domnului cu Pruncul. Crucea cu Mântuitorul răstignit are de o parte icoana Maicii Domnului, iar în cealaltă parte, icoana Sf. Evanghelist Ioan stând în picioare, în poziție de adorare, icoane numite „molene”, adică rugători, mijlocitori. Iar toate trei icoanele cu Crucea se numesc, în artă, „trimorfii”. Întregul iconostas are ca scop de a pune în fața credincioșilor un rezumat al întregii istorii a mântuirii, istorie pe care o recapitulează în chip ritual și Sf. Liturghie, săvârșită în Sfântul Altar.

Unul dintre cele mai vechi iconostase se află în Rusia, la catedrala Bunavestire din Kremlin, datând din a doua jumătate a secolului al XV-lea, construit din zid și decorat cu icoanele executate de Andrei Rubliov și colaboratorul său, Teofan Grecul, pe care autorul îl descrie în amănunte, urmat de altele, tot în bisericile rusești. La mănăstirile din Sfântul Munte se întâlnesc iconostase vechi, majoritatea din lemn, din secolul al XVII-lea - mănăstirile Karies (1607), Lavra (1631) și Pantocrator (1643). O catapetasmă din marmură se găsește la Mănăstirea Sf. Luca din Flocida (Grecia) și o alta la Mitropolia din Mistra (Grecia) de mare valoare artistică.

Tâmpile din biserici românești mai vechi

A) În bisericile din Muntenia.

Cele mai vechi biserici din Muntenia, Sân Nicoară și Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (secolul al XIV-lea) se pare că aveau catapetesme scunde, de tip arhaic (cancelli). La Sfântul Nicolae Domnesc, actuala tâmplă de zid a fost construită la mijlocul secolului al XVIII-lea, în timpul mitropolitului Neofit și păstrează și cele trei rânduri de icoane ale catapetesmelor clasice, zugrăvite de Radu Sin Mihai din Târgoviște, o mândrie a picturii noastre bisericești.

Din sec. al XVI-lea, avem catapetasmă de zid la Mănăstirea Snagov, iar din sec. al XVII-lea s-au păstrat mai multe catapetesme din lemn sculptat de mare valoare artistică. Mai importante sunt: tâmpla Bisericii Domnești din Târgoviște, a Mănăstirii Sărindar din București, ambele atribuite lui Matei Basarab, urmate de cele de la Arnota, Govora, Hurezi, vechea Mitropolie din Târgoviște, Sf. Gheorghe Nou din București, Colțea, Paraclisul patriarhal, biserica Scaune, biserica Stavropoleos din București ș.a.. Autorul descrie unele din aceste catapetesme, adevărate monumente de artă.

B) În bisericile din Moldova.

La cea mai veche biserică din Moldova, păstrată în forma ei originală, biserica Sf. Nicolae din Rădăuți (secolul al XIV-lea), tâmpla actuală de zid datează dintr-o

epocă ulterioară zidirii bisericii (probabil secolul al XVI-lea). Cele mai vechi fragmente de tâmplă moldovenești păstrate până azi sunt cele de la mănăstirile Humor și Moldovița (secolul al XVI-lea), făcute de mitropolitul Gheorghe Movilă, prima în 1590, iar a doua, în 1593. Un stil asemănător îl are și iconostasul de la Mănăstirea Probota. Autorul descrie și iconostasele de la mănăstirile Moldovița, Voroneț, biserica Sf. Gheorghe din Iași (Mitropolia veche), Sucevița, Putna, Neamț, Bistrița și Agapia cu trăsăturile lor caracteristice. Din catapeteasma bisericii din Arbore, se mai păstrează doar o icoană zugrăvită pe lemn, iar catapeteasma din lemn aurit de la fosta Mănăstire Solca, datată 1613, a fost dusă după 1775 la Mănăstirea Dragomirna.

În atelierele Institutului Biblic al Patriarhiei Române, sub îndrumarea patriarhului Iustinian, se construiesc catapetesme noi, considerate minunate opere de artă ale sculpturii noastre bisericești în lemn și piatră. Renumitul sculptor Gr. Dumitrescu este realizatorul multor lucrări, dintre care se remarcă capodopera artei noastre bisericești, tâmpla bisericii Sf. Elefterie (Nou) din București, din lemn sculptat. Sub păstorirea Preafericitului Iustinian s-a făcut din marmură albă și maro tâmpla bisercii Cașin, s-a înlocuit tâmpla de la Antim, făcută de sculptorul Babic în secolul trecut, cu tâmpla originală din piatră, păstrată la Stavropoleos, s-au executat tâmplesle de la biserica din Ierusalim, cea de la Paraclisul Episcopal din Arad și capodopera de la biserica sătească din Bogata Olteană, realizată de sculptorul Gr. Dumitrescu. O altă realizare a patriarhului au fost cele patru icoane mari împărătești care împodobesc catapeteasma catedralei patriarhale din București, executate într-o tehnică nouă, în email de către Olga Oteteleșanu. Articolul conține imagini.

Popovici, Victoria, „Alexandru Efremov, «Icoane de la Bistrița Craioveștilor» în „Revista Muzeelor” 1969, nr. 5, p. 467-470”, în: *BORom LXXXVIII* (1970), 5-6, p. 625-629. Recenzie.

Alexandru Efremov amintește în acest articol despre icoanele Maicii Domnului Hodighitria și Deisis, ce provin de la Schitul Păpușa, dar care sunt originare de la Mănăstirea Bistrița. Ambele icoane sunt expuse în secția de artă veche a Muzeului de Artă al României. Efremov expune părerea lui V. Drăghiceanu, conform căreia icoanele datează din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și că ar proveni de la Schitul Păpușa. Din ghidul Muzeului de Artă suntem informați că ambele provin de la Mănăstirea Bistrița, însă doar icoana Maicii Domnului datează din secolul al XVI-lea. Alexandru Efremov insistă pe faptul că ambele icoane provin de la Mănăstirea Bistrița și face o analiză comparativă între acestea și două icoane ale bisericii din Păr – icoana Maicii Domnului cu Pruncul și icoana Deisis, evidențiind deosebirile dintre icoane, fapt ce atestă că provin de la artiști diferiți. Autorul demonstrează că icoanele de la biserica din Păr sunt pereche cu cele expuse la muzeu datându-le ca fiind din secolul al XVI-lea. Se mai amintește că sunt asemănătoare cu cele trei icoane de școală cretană pictate pe ambele fețe ce erau dispuse în pronaosul bisericii episcopale de la Curtea de Argeș. În articol găsim argumentate și analogii existente între pictura murală din bolnița Bistriței, Iisus Pantocrator de la Păr și icoana Hodighitria de la muzeu.

Iordache, Ioan, pr., „Portrete de donator în pictura de icoane din Țara Românească”, în: *MitrOlt XXIV* (1972), 3-4, p. 309-311. Recenzie.

Cuprinde analiza stilistică și iconografică a portretelor pictate pe șapte icoane din Valahia, dintre care cele mai importante sunt:

- a) Sfântul Nicolae, realizată în 1518, în care apar Neagoe cu fii săi și soția Despina;
- b) Sfinții Simeon și Sava lucrată în 1522 în care sunt Neagoe și Despina cu fiucele;
- c) Coborârea de pe Cruce, unde este Despina în doliu;
- d) Sfântul Nifon lângă care apare chipul lui Neagoe Basarab;
- e) două copii în care Neagoe sărută mâna Sfântului Nifon;
- f) Hristos pe cruce de la Schitul Crasna, unde apar Matei Basarab și mitropolitul Ștefan, primul fiind localizat la baza crucii.

Zidaru, Gheorghe, „Descoperirea prin restaurare a unei icoane bizantine la Mănăstirea Secu-Neamț: *Maica Domnului cu pruncul-Cipriota*”, în: *MitrMold L* (1974), 3-4, p. 285-293.

Se face o însemnare despre descoperirea icoanei bizantine Maica Domnului cu Pruncul, numită și „Cipriota”, la Mănăstirea Secu, despre starea acesteia înainte de restaurare și despre procesul restaurării. Articolul cuprinde imagini.

Mărculescu, Octavian, „Trei icoane vechi din „Biserica Domnească” (Câmpulung Muscel)”, în *BORom XCII* (1974), 7-8, p. 1012-1018.

Octavian Mărculescu descrie trei icoane vechi, nemenționate în studiile lui N. Iorga, I.D. Ștefănescu și Virgil Vătășeanu. Este vorba despre trei icoane ale Maicii Domnului aflate în Biserica Domnească din Câmpulung Muscel: „Adormirea Maicii Domnului”, „Izvorul Tămăduirii” și „Maica Domnului „cu trei mâini””.

Tipul, compoziția și realizarea artistică a icoanelor merită să fie cunoscute și de aceea autorul articolului le descrie cu atenție, subtil, începând cu trăsăturile fizice, veșminte, poziție, atitudine și sfârșind cu sugestia chipului. Articolul are fotografii cu fiecare din cele trei icoane.

Constantinescu, Horia, pr., „Icoane vechi românești”, în: *GBis XXXVI* (1977), 7-9, p. 775-777. Recenzie.

Sunt prezentate colecțiile de icoane vechi românești existente la Mănăstirile Văratec, Antim, Putna, Agapia, Humor, Bistrița, Moldovița, Pângărați și de la Gai. Materialul conține ilustrații.

Stanciu, Roman, episcop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și Georgescu, I.L., prof., „Aspecte și tendințe în evoluția picturii bisericești la români”, în: *BORom XCV* (1977), 9-12, p. 998-1011.

A. Focillon afirma că România posedă una dintre cele mai importante școli de artă europeană în lucrarea sa „La peinture au XIX-e et XX-e siècle”, Paris, 1928, p. 422. Este totuși neîndoielnic că zugravii contemporani s-au îndepărtat în mod vădit de stilul romanizat, solemn, teatral și monumental al lui Tattarescu. Este îmbucurător că au respins spiritul străin al acestei picturi, că au înțeles neaderența ei la arta

noastră ortodoxă. Pe deasupra diversităților stilistice manifestate de zugravii români de-a lungul secolelor, se poate vorbi de existența unei școli românești de pictură bisericească, care, păstrând nucleul vechilor erminii bizantine, a știut să-l îmbrace în haină autohtonă, caracterizată prin lumină, culoare și sentiment. Aceste trăsături caracteristice izvorăsc din fondul nostru temperamental natural, cu suprema sa expresie, folclorul.

Mihalcu, Mihail, „Erminiile de pictură, mărturii scrise unice pentru istoria științei”, în *BORom C* (1982), 5-6, p. 518-534.

Ca prezentare, partea tehnică a erminiilor românești, ca și cele athonite, se aseamănă cu rețetările tehnice medievale, apărute cu multe secole în urmă în Europa apuseană.

În diferitele texte manuscrise de erminii volumul, detalierea și titlurile diferă de la unul la altul. De aceea majoritatea manuscriselor conțin adnotări marginale foarte importante pentru studiul actualizării cunoștințelor de specialitate în fiecare epocă. Se fac importante observații asupra structurii conținutului și a termenilor tehnici utilizați.

Bălăceanu, Ion, pr. drd., „Pictori și zugravi bisericești la români în secolul al XIX-lea”, în *BORom C* (1982), 5-6, p. 535-549.

Studiu de sinteză ce evocă mai întâi începuturile picturii românești prin exemple de la biserica domnească din Curtea de Argeș (1352-1366) și Cozia (1390), ajungând la realizările pictorului târgoviștean Dobromir ce a realizat pictura bisericii lui Neagoe de la Curtea de Argeș și mergând mai departe spre pictura de la Hurezi și spre cea monumentală, interioară și exterioară, de la mănăstirile din nordul Moldovei.

Capitolul dedicat celor mai importante școli de pictură consemnează operele realizate de Constantinos la Hurezi și Pârvu Mutu ce a deschis la București „o școală de zugravi”. Tot o astfel de școală a funcționat în 1785 la Râmnicul Vâlcea, în timpul episcopului Filaret, sub conducerea lui Ioan Zugravul.

Sunt evocate apoi în capitole separate școlile de pictură de al Cernica și Căldărușani și cea de la Buzău. Ultimul capitol, dedicat pictorilor de renume din secolul al XIX-lea prezintă informații bogate despre: Nicolae Polcovnicu, întemeietorul școlii de la Cernica și Căldărușani; Nicolae Teodorescu, întemeietorul școlii de la Buzău; Gheorghe Tattarescu; Nicolae Grigorescu; Constantin Lecca și Mișu Popp.

Juravle, Vasile, pr. drd., „Reprezentarea Sf. Vasile cel Mare în iconografia bisericească ortodoxă (în pictura murală și în icoane)”, în *BORom C* (1982), 7-8, p. 663-673.

Printre sursele cele mai importante ale descrierii chipului fizic ale Sf. Vasile cel Mare se află Panegiricul sau „Cuvântarea funebră” rostită de Sf. Grigorie de Nazianz la moartea prietenului său datele furnizate de acesta fiind dezvoltate în Sinaxarul Ortodox realizat, probabil, de Simeon Metafrast în secolul al X-lea.

Cea mai veche reprezentare a Sf. Vasile se află în biserica Sf. Sofia din Ohrida (Macedonia) fiind vorba de o pictură în frescă din secolul al XI-lea. Din secolul XII a rămas o reprezentare a sfântului în Capela Palatină din Palermo (Italia) iar în Rusia

apare pe ușile împărătești ale bisericii din Tver sau, în același loc, în biserica din Krivoje. De al 1388 datează o miniatură cu bustul ierarhului aflată azi la Moscova, în același oraș, la galeriile Tretiakov fiind prezentă o icoană de secol XIV în care alături de Sf. Vasile cel Mare apare Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Anastasia și Sf. Ioan Hrisostom.

Articolul se continuă cu prezentarea înfățișării sfântului în pictura murală, în iconografie, în miniaturistică, în xilogravură și în frumoasele broderii medievale moldovenești, explicațiile și argumentațiile fiind însoțite de numeroase imagini.

Strugariu, Constantin, drd., „Nicolae Grigorescu ca pictor bisericesc”, în *BORom* CI (1983), 3-4, p. 214-224.

Guşă, Ștefan, protos., „Nicolae Tonitza – 100 de ani de la naștere”, în *BORom* CIII (1985), 7-8, p. 589-615.

† **Plămădeală, Antonie, mitropolitul Ardealului,** „Icoanele pe sticlă în Transilvania”, în: *MitrArd* XXXII (1987), 6, p. 34-40.

Este prezentată arta pe sticlă, mai întâi la modul general, după care se face referire la picturile Mănăstirilor Prislop, Nicula și Sâmbăta de Sus.

III.3. GRAVURĂ ȘI XILOGRAVURĂ

Vornicescu, Nestor, arhim., „Două xilogravuri – clișee vechi la Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou din Suceava”, în: *BORom* LXXXIV (1966), 1-2, p. 209-228.

Materialul tipografic din secolele trecute, lucrat la noi, este deosebit de interesant pentru istoria artei noastre grafice. Xilogravuri, clișee din secolul al XVII-lea (1658-1659, 1661), sunt dovezi ce se găsesc și în „Colecția de obiecte bisericești a Mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou din Suceava”. Din 1522, când a fost sfințită și până în 1677, biserica acestei mănăstiri a fost catedrală mitropolitană, unde sub îndrumarea mitropoliților Teoctist al II-lea, Grigorie Roșca, Teofan de la Râșca, Anastasie Crimca sau Varlaam Moțoc s-au executat și păstrat multe odoare bisericești, lucrute de iscusiți caligrafi, miniaturiști, zugravi, sculptori și argintari din epocă. După 1677 această mănăstire a suferit vitregiile vremurilor, Sfintele Moaște ale Sfântului Ioan cel Nou, împreună cu numeroase odoare, fiind transportate în Polonia, în 1686, iar în 1775 Bucovina intră sub stăpânirea austriacă așa încât, astăzi, în Mănăstirea de la Suceava se mai află puține lucruri de valoare artistică și istorică, cum ar fi argintăria raclei Sfântului Ioan cel Nou, două cruci sculptate, două icoane împărătești, patru coloane pentru baldachinul raclei, foișorul din curte, catapeteasma și cinci xilogravuri – clișee tipografice necunoscute.

Se prezintă detaliat două dintre aceste plăci din lemn de tei, gravate în relief pe ambele fețe. Ele au fost aduse din altă parte pentru a se folosi în cadrul tipografiei bisericești care a funcționat la Suceava până când s-a mutat la Neamț. În 1908, colecția de stampe de la Biblioteca Academiei s-a îmbogățit cu trei icoane vechi, slavo-grecești din 1659, o icoană de la Mănăstirea Sucevița din 1855 și o icoană slavo-grecescă, unele dintre acestea fiind trase după xilogravurile amintite mai sus.

La Sucevița a existat o legătură de cărți și un atelier de tipărit icoane, unde se făceau stampe după procedeul primitiv numit „chiroxilografie”, aici lucrând iscusitul xilograf de la Sucevița, monahul Veniamin Jacotă (1855-1859). Cele două xilografuri au anumite asemănări cu cele executate de ieromonahul Ilie pentru tipărițile mitropolitului Varlaam. Articolul conține imagini.

Vornicescu, Nestor, „O xilografură din 1661: imaginea celor două căi”, în: *MitrMold* XLII (1966), 5-6, p. 302-316.

Xilografura care face subiectul acestor pagini este o piesă din colecția Mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou din Suceava, realizată în 1661, cu numărul de inventar 721/1963. Textul este scris în slava veche, doar un singur cuvânt fiind în limba ebraică, iar posibilul ei autor este Ioan Sculptorul de la Moldovița sau Moldova. Se face descrierea xilografurii.

Carmazin-Cacovschi, V., prof. dr., „Motive ornamentale în gravuri din secolul trecut”, în: *MitrMold* L (1974), 1-2, p. 123-126.

Se fac câteva însemnări despre motivele ornamentale din gravurile secolului al XIX-lea, în special de la Mănăstirea Neamț, oferindu-se imagini ilustrative.

Ligor, Al., „Autorități laice și personaje din mediul monahal înfățișate în gravurile cărților vechi românești”, în: *MitrMold* LIV (1978), 3-4, p. 381-383.

În gravurile vechilor cărți românești apar figuri laice și monahale, dintre care cele mai importante sunt cea a mitropolitului Gavril Calimachi, a lui Paisie Velicovskii, a lui Ierotei Naxul și a lui Nicodim de la Athos.

Florea, N., diac., „Gravorul Ivan Bacov la Râmnic”, în: *MitrOlt* XXXVI (1984), 3-4, p. 218-220.

Pe gravorul Ivan Bacov, după călugărie devenit monahul Ioanichie, îl întâlnim în contextul tipografic de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în Țara Românească, sub păstorirea mitropolitului Antim Ivireanul. Sunt enumerate tipărituri, xilografuri ale monahului și imagini cu acesta.

Florea, N., diac., „Gravorul Mihai Râmnicianul”, în: *MitrOlt* XXVII (1985), 1-2, p. 83-89.

Articolul urmărește să consemneze rolul pe care l-a avut tipograful Mihai la tiparnița de la Râmnic. Sunt prezentate imagini cu gravuri și informații despre alte tipărituri și xilografuri executate la Râmnic de Mihai Râmnicianul.

III.4. SCULPTURA

Zugrav, I., dr., „O prețioasă cruce de la Mitropolitul Grigorie Roșca”, în: *Candela* XLIX (1938), 1-12, p. 304-318.

Informații referitoare la o cruce de mână ce se păstrează la catedrala din Cernăuți. Folosită la sfințirea apei de Bobotează, crucea impresionează atât prin dimen-

siunile sale neobișnuit de mari (59 cm, 2 kg), cât și prin frumusețea sculpturii și a ferecăturii ei. Sculptată dintr-o singură bucată de lemn de cedru, forma ei este în opt colțuri, formate din trei bare transversale drepte, fiind ferecată în argint aurit și împodobită cu pietre scumpe. Din inscripțiile sale reiese că aceasta este donată Mănăstirii Voroneț de către mitropolitul Sucevei, Grigorie Roșca, vărul lui Petru Rareș, în 1553. Crucea, lucrată cu mișcă de către popa Nichifor, se aseamănă cu o alta dăruită de către mitropolitul Grigorie Roșca Mănăstirii Neamț, în 1560, având probabil același meșter. Cruci asemănătoare, din această epocă, se găsesc și la Mănăstirile Putna, Dragomirna și Secu.

A doua parte a articolului cuprinde „Descrierea reprezentațiilor sculpturale de pe cruce”. Numărul scenelor este de 31 sau 33, în funcție de cum se socotesc evangheliștii, 15 pe față și restul pe verso. Cele 15 scene redată sunt: „Bunavestire”, „Vindecarea orbului”, „Vindecarea slăbănogului la lacul Vitesda”, „Întâmpinarea Domnului”, „Adormirea Maicii Domnului”, „Învierea lui Lazăr”, „Intrarea în Ierusalim”, „Iisus la 12 ani între cărturari în templu”, „Botezul Domnului”, „Înălțarea Sfintei Cruci”, „Primirea celor trei îngeri din partea lui Avram”, „Răstignirea”, „Întâlnirea cu femeia samarineancă”, „Cercarea lui Toma”, „Maica Domnului desmierdându-și pruncul”. Pe cealaltă față a crucii sunt reprezentate scenele: „Sfinții Evangheliști Luca și Matei”, „Pogorârea Duhului Sfânt”, „Paza mormântului Mântuitorului”, „Luarea de pe cruce”, „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”, „Înmormântarea lui Hristos”, „Schimbarea la Față”, „Învierea lui Hristos”, „Cei patruzeci de mucenici”, „Mironosițele”, „Înălțarea Domnului”, „Sf. M. M. Gheorghe”, „Nașterea Domnului”, numele evangheliștilor și simbolurile lor înaripate, un om, un leu, un taur și un vultur, „Evangheliștii Marcu și Ioan”, „Pantocrator - Iisus cu brațele întinse binecuvântând lumea”. Articolul conține două imagini, șapte fotografii, și text în limba slavonă.

Popescu, Paulin, pr., „Cruce memoriale în București”, în: *BORom* LXXVIII (1960), 11-12, p. 1078-1114.

Se prezintă date despre tipuri de cruce memoriale din București, împărțite după ctitorie în voievodale, chiriarhale, votive ale sfetnicilor din Divan, ale negustorilor sau ale meșteșugarilor.

Despre Crucea lui Leon Vodă aflăm că este cea mai veche, fiind situată în curtea bisericii Sfântul Dumitru-Slobozia, ridicată în 1631. Este o cruce votivă, marcând locul unei bătălii date la marginea cetății Bucureștilor de Leon Vodă, fiul lui Ștefan Tomșa, împotriva „pribegilor ce au venit de peste munte”. Autorul precizează că a mai fost refăcută la 8 septembrie 1744 de către Vistierul Năsturel și jupâneasa lui, Ancuța.

Crucea lui Papa Brâncoveanu se află la poalele Dealului Patriarhiei și amintește despre răscoala seimenilor și a dorobanților din timpul lui Constantin Șerban Cârnuț, din 1655, marcând locul unde tatăl lui Constantin Brâncoveanu a fost ucis. Inițial acolo a fost o cruce de stejar care a dăinuit 68 de ani, aceasta fiind înlocuită ulterior cu una din piatră.

Crucea serdarului Matei Mogoș, este un monument ce amintește despre foametea și ciurma de la 1718, fiind situată în altarul bisericii Oborul Vechi.

Crucea mitropolitului Neofit a fost pusă ca piatră de hotar în 1742 de către mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei.

Crucile din Parcul Libertății sunt în număr de trei, Crucea mare, de la Sălătrucul Argeșului (1584), Crucea de cimitir (1617) și Crucea lui Matei Basarab (1642), așezate acolo în 1906, cu ocazia expoziției agricole. Acestea au fost aduse din diferite regiuni al țării.

Legăturile româno-ruse din trecut au fost și ele marcate cu unele cruci monumentale aflate în București, dintre ele fiind descrise amănunțit în articol următoarele: crucea generalului Miloradovici, de la Muzeul Româno-Rus; crucea din Șoseaua Măgurele și crucea de lângă Halele Obor. Spre sfârșitul articolului, se amintește și despre existența altor cruci memoriale în București, cea din curtea bisericii Bradului, cea din curtea bisericii Sfânta Treime –Dudești etc.

Mărculescu, Octavian, „O capodoperă de sculptură în lemn: jețul domnesc de la Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung Muscel”, în: *BORom* LXXXV (1967), 5-6, p. 631-633.

În naosul Mănăstirii Negru-Vodă din Câmpulung Muscel, se află, lângă mormântul voievodului Nicolae Alexandru Basarab, un jeț domnesc, împodobit cu o sculptură originală a unor meșteri români formați la școala lui Brâncoveanu. Autorul descrie detaliile acestui jeț, datându-l la sfârșitul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XVIII-lea și afirmând că nu seamănă cu niciunul dintre jețurile din Moldova. Este o lucrare de o rară frumusețe și originalitate, executată în noul stil românesc, stilul brâncovenesc și donată, probabil, de Constantin Brâncoveanu sau de unul din boierii săi. Articolul conține imagini.

Brătulescu, Victor, prof., „Inițiale, formule, monograme și elemente decorative pe lespezile mormântale din mănăstirile lui Neagoe”, în: *MitrBan* XVII (1967), 7-9, p. 521-528.

În studiul dat întâlnim informația că Mănăstirea Curtea de Argeș a fost zidită în vatra vechii mănăstiri care în 1359 l-a primit ca ierarh pe Iachint de Vicina. Este cuprinsă aici descrierea decorației sculpturale a pietrelor de mormânt și importanța lor ca documente istorice (lespedea comună a celor trei fii ai lui Neagoe, piatra lui Neagoe, piatra Stanei - Despina, Anghelina, fiica lui Neagoe, cea a lui Radu de la Afumați, a Despinei Platonida).

Brătulescu, Victor, prof., „Monumente de arhitectură din Târgoviște. Monumentele Voievodale de la Târgoviște și Arnota”, în: *GBis* XXVI (1967), 1-2, p. 291-322.

Din articol aflăm cine sunt meșterii pietrari ai lespezilor funerare de la Mănăstirea Arnota. Se amintește despre existența unui sacrofrag de piatră din secolului al XIV-lea, de la Mănăstirea Cozia.

IV. BRODERII, ANTIMISE, ORFEVRĂRIE, CLOPOTE ȘI ALTE ODOARE

IV.1. BRODERII

Popescu, Șt. Dumitru, „Note bibliografice, Turdeanu Emile «La broderie religieuse en Roumanie. Les epitaphioi moldaves aux XV-e et XVI-e siècles», în *Cercetări Literare*, vol. VI, București 1940, p. 164-214 + X planșe”, în: *BORom* LIX (1941), 7-8, p. 462-463. Recenzie.

Autorul studiază cele 15 epitafuri care ne-au rămas de la domnia, călugării și boierii Moldovei. Primul epitaf a fost făcut cu cheltuiala mitropolitului Moldovei, Macarie, la 1428 și a fost numit epitaful lui Alexandru cel Bun. Autorul recenziei prezintă o scurtă analiză a acestui epitaf. Al doilea epitaf, al ieromonahului Silvan, egumenul Mănăstirii Neamț este de la 1441 și reprezintă un tip mai evoluat al „aerului” de la Ohrida.

Cele șapte epitafe rămase din epoca lui Ștefan cel Mare demonstrează existența a două școli: una la Moldovița și una la Putna. Trăsăturile școlii specifice de la Mănăstirea Putna le are și epitaful dăruit Mănăstirii Dobrovăț care a fost început în timpul lui Ștefan cel Mare și terminat de Bogdan al III-lea cel Orb. În secolul al XVI-lea broderia religioasă străbate trei etape de evoluție. Prima s-a dezvoltat în timpul lui Petru Rareș când se formează o nouă școală de broderie. A doua etapă a avut loc în timpul lui Alexandru Lăpușneanu, iar ultima este înfățișată prin epitafele: a) a lui Ieremia Movilă, care a fost dăruit Mănăstirii Sucevița și b) al lui Nestor Ureche, care a fost dăruit Mănăstirii Secu. Centrul acestei activități a fost Mănăstirea Sucevița. Autorul amintește apoi despre problema pe care o ridică studiul lui E. Turdeanu referitor la locul unde a fost lucrat epitaful lui Nestor Ureche.

Popescu, Șt. D., „Note bibliografice, Turdeanu Emile «La broderie religieuse en Roumanie. Les etoles des XV-e et XVI-e siècles», în „Buletinul Institutului Român din Sofia”, an I, nr. 1, București 1941, p. 5-62”, în: *BORom* LX (1942), 7-8, p. 373-375. Recenzie.

Cel mai vechi epitrahil român cunoscut istoricilor datează din vremea lui Alexandru cel Bun. Se face o scurtă descriere a acestuia. Epitrahilele din epoca lui Ștefan cel Mare se împart în două categorii după modul execuției. Prima imită riguros modelul inițial, în această categorie situându-se epitrahilul de la Putna din 1469. A doua categorie se detașează de model printr-un stil sincer și subtil. Din această secțiune fac parte patru epitrahile: primul datează din 1478 sau 1479, al doilea a fost lucrat la curtea voievodală pentru Mănăstirea Dobrovăț, al treilea a fost

brodat la Mănăstirea Putna în perioada 1504-1505 și ultimul se păstrează la Mănăstirea Voroneț, dar s-a lucrat la Putna prin 1488-1490.

Din timpul lui Petru Rareș se păstrează patru epitrahile: primul a fost dăruit de către domnul Mănăstirii Dionisiu în 1545, al doilea se află tot acolo, al treilea poate fi văzut la Mănăstirea Vatoped, iar ultimul a fost dăruit Mănăstirii Esfigmenu. Toate aceste broderii sunt descrise în amănunt.

Din a doua școală de broderie religioasă a secolului al XVI-lea sunt prezentate două epitrahile. Primul se află la Mănăstirea Slatina, iar cel de-al doilea a fost dăruit de către Grigorie Filerie Mănăstirii Neamț. Autorul amintește apoi despre orarul de la Mănăstirea Tismana și despre epitrahilul dăruit Mănăstirii Bistrița de către boierii Craiovești. Din articol mai aflăm că, la 1500, domnul Radu cel Mare dăruiește Mănăstirii Govora un patrafir, iar în 1521 monahul Pahomie (Barbu Craiovescu) dăruiește Mănăstirii Bistrița un epitrahil țesut.

Georgescu, I. I., „O broderie necunoscută din vremea lui Neagoe Basarab”, în: *MitrOlt XI* (1959), 5-6, p. 386-387.

Este descris un epitrahil cu scena „Punerii în mormânt”, lucrat între anii 1512 și 1519 la o mănăstire olteană.

Giurescu, Dinu C., „Contribuții la studiul broderiilor de la Trei Ierarhi”, în: *MitrMold XXXVI* (1960), 3-4, p. 215-238.

Prezentarea și descrierea dverelor și a altor broderii. Se fac precizări cu privire la ornamentală, desen, colorit, tehnică. Textul este însoțit de imagini sugestive.

Jacotă, Dorin, „Dvera «Adormirii» de la Dragomirna”, în: *MitrMold XXVI* (1960), 3-4, p. 272-272.

Însemnarea cuprinde descrierea dverei „Adormirii” de la Mănăstirea Dragomirna, copie simplificată și de mici dimensiuni a celei de la Putna - „Dvera cea mare a Adormirii”.

Jacotă, Dorin, „Procovețele de la Dragomirna”, în: *MitrMold XXXVI* (1960), 5-6, p. 394-395.

Paginile de față cuprind descrierea a trei acoperăminte de sfinte vase de la Mănăstirea Dragomirna, asemănătoare celor de la Putna. Fiecare dintre ele cuprinde câte o scenă distinctă, asupra căror autorul se oprește pentru a le descrie. Primul, datând din 1559, realizat la Mănăstirea Voroneț, cuprinde scena Sfințirii Pâinii, al doilea, de dată necunoscută, scena Junghierii Mielului, iar al treilea scena Sfințirii Vinului, datând tot din 1559 și fiind făcut pe cheltuiala „fostului Mitropolit Grigorie”.

Năsturel, P. Ș., „Un patrafir de la Ion Moțoc Vornicul”, în: *MitrMold XXXVII* (1961), 9-12, p. 666-673.

Articolul conține o imagine a epitrahilului lui Ion Moțoc, schema dispunerii grafice a sfinților țesuți pe el, și o imagine cu un detaliu.

Brătulescu, V., „Dvera de la biserica Sf. Sava din Iași”, în: *MitrMold* XXXVII (1961), 9-12, p. 699-700.

Însemnare care cuprinde descrierea materialului și compoziției dverei de la biserica Sfântul Sava din Iași.

Lector, „Despre odoarele de la Mănăstirea Putna”, în: *GBis* XXI (1962), 1-2, p. 84-85.

Recenzie ce cuprinde descrierea unui acoperământ și a cinci epitrahile de la Mănăstirea Putna.

Ionescu, I., prof., „O dveră necunoscută de la Argeș și rostul acelorora de la Mănăstirea Putna și Slatina”, în: *MitrOlt* XIV (1962), 3-4, p. 256-257.

Informațiile oferite în acest articol sunt culese din însemnările lui Paul de Alep. Este descrisă dvera ușii de la naosul bisericii de la Curtea de Argeș, care era cusută cu fir de aur și în care era reprezentată icoana Adormirii Maicii Domnului. Autorul lămurește faptul că vălurile de la Putna și Slatina nu erau perdele pentru ușile împărătești, ci țineau loc de ușă ca atare.

Ionescu, I., „Cercetări asupra unor broderii din Țara Românească și Moldova”, în: *MitrOlt* XIV (1962), 7-9, p. 557-559. Recenzie.

Cuprinde descrierea epitrahilului moldovenesc de la Bistrița-Olt, a epitrahilului cu arhieriei de la Dragomirna, a Poalei de icoană și a epitafului de la Dragomirna.

Georgescu, I. I., „Năsturel, Petre, Ș., «Cercetări asupra unor broderii din Țara Românească și Moldova (veacurile XV-XVIII)», în *Studii și cercetări de Istoria Artei*, anul VIII (1961), p. 475-483”, în: *MitrMold* XXXIX (1963), 1-2, p. 132-134. Recenzie.

Piese descrise în cartea recenzată sunt mai multe broderii din Țara Românească și Moldova. Epitrahilul din veacul al XV-lea, păstrat odinioară la Mănăstirea Bistrița Olteană, este o piesă luată din veșmântăria suceveană de mitropolitul Teofan al III-lea când s-a stabilit la Bistrița. Poala de icoană de la Mănăstirea Dragomirna din 1612 este o danie a mitropolitului Anastasie Crimca și înfățișează icoana Adormirii Maicii Domnului. Tot în muzeul Mănăstirii Dragomirna se află un „epitaf” din anii 1625-1626 dăruit de Anastasie Crimca și un epitrahil arhieresc.

Brătulescu, Victor, „Țesături și broderii din sec XVII de la biserica Coșula”, în: *MitrMold* XXXIX (1963), 5-6, p. 259-273.

Articolul debutează cu date despre cercetările lui Nicolae Iorga privind Mănăstirea Coșula, fiind descrise apoi acoperământul pentru disc, acoperământul pentru potir, cel cu scena răstignirii Mântuitorului, aerul, epitrahilul, omoforul și inscripțiile de pe toate aceste broderii și țesături din secolul al XVII-lea.

Rezuș, Petru, pr. prof., „Epitafele și lucrările bisericești de artă de la Mănăstirea Moldovița”, în: *MitrMold* XXXIX (1963), 7-8, p. 502-512.

Piese de artă prezentate în paginile acestui articol sunt epitaful egumenului Anastasie din 1484, epitaful lui Ștefan cel Mare din 1494, jilțul domnesc, stranele, tetrapodiile din vremea lui Petru Rareș, pomelnicul triptic de lemn al episcopului Efreim din secolul al XVII-lea, toate aflate în tezaurul Moldoviței.

Brătulescu, Victor, „Inscripțiile slavone și cutia cu broderiile religioase de la fosta Mănăstire Coșula”, în: *MitrMold* XL (1964), 7-8, p. 443-447.

Broderiile religioase de la fosta Mănăstire Coșula sunt immortalizate în imagini în cadrul acestui articol, care cuprinde și traducerea inscripțiilor slavone.

Cocora, Gabriel, pr., „O dveră neconoscută de la Petru Șchiopul”, în: *BORom* LXXXIII, (1965), 3-4, p. 349-354.

Un loc de seamă în istoria artelor noastre feudale îl au broderiile religioase, din rândul cărora cel mai mare număr îl dețin epitafele, epitrahilele, procovețele și dverele. Autorul se oprește asupra unei dvere, donație a lui Petre Șchiopul, care atât prin bogăția materialului din care a fost lucrată și corectitudinea cu care au fost redată personajele cât și prin continuarea tehnicii din epoca lui Ștefan cel Mare, se caracterizează ca o adevărată operă de artă. Se arată că, la data articolului, dvera se afla la Episcopia Buzăului, adusă fiind, din 1959, de la fosta Mănăstire Cotești, din comuna cu același nume, la vreo 16 km de Focșani. Se cunoaște donatorul ca fiind domnul Moldovei Petru Șchiopul (1574-1579), dar necunoscându-se cui a fost donată, amintindu-se pe scurt fel de fel de ipoteze care s-au susținut de-a lungul anilor.

După aceea este descrisă această dveră - inscripția formând un singur rând, sub scena „Anastasis”, având următorul text în limba slavonă – este redat în articol textul original și cel tradus – „A binecredinciosului Domnului nostru Io Petru Voevod la leat 7085 (1576-1577)”.

Se prezintă înfățișarea dverei cu dimensiunile ei și cu existența altei inscripții slavone cusute cu fir de aur, care în traducere reprezintă „Învierea lui Hristos, Dumnezeu”. Întreaga broderie este executată pe mătase gri-verzui.

Scena „Pogorârea la iad”, redată pe această broderie, are personaje bine proporționate și individualizate și este lucrată cu fir de aur și argint, îmbinate cu fire de mătase. Tehnica folosită este aceeași cu broderia din vremea lui Ștefan cel Mare, ceea ce ar sugera ipoteza că ar fi fost lucrată la Putna sau o altă mănăstire unde se practica această artă. Articolul conține fotografii.

Porcescu, Sc., „Două lucrări de artă din prima jumătate a sec. al XVII-lea”, în: *MitrMold* XLII (1966), 3-4, p. 238-242.

Însemnare care se referă la două portrete brodate aflate în sala gotică a bisericii Sfinții Trei Ierarhi. Portretele aparțin doamnei Tudosca, prima soție a domnului Vasile Lupu și fiului lor Ioan, mort în fragedă tinerețe. Autorul încearcă să surprindă importanța acestor lucrări de artă, din prima jumătate a secolului al XVII-lea pentru evoluția artei feudale moldovenești.

Nicolescu, Corina, „Tezaurul de broderii și țesături al Mănăstirii Putna”, în: *MitrMold* XLII (1966), 7-8, p. 443-459.

Sunt prezentate și analizate mai multe piese care fac parte din tezaurul de broderii și țesături al Mănăstirii Putna. Dintre acestea, cele mai importante sunt un „Minei” pe luna aprilie realizat de diaconul Nicodim în 1467, un epitrahil brodat în 1469 și o cădelniță din argint aurit realizată în stil gotic în 1470, ambele dăruite Putnei de Ștefan cel Mare. Aflăm apoi amănunte despre colecția de țesături italiene și despre manuscrisele mănăstirii, cu câteva imagini ilustrative.

Bănățeanu, Ioan, drd., „Broderii și țesături liturgice din Țara Românească (veacurile XIV-XVIII) în lumina cercetărilor mai noi”, în: *GBis XXVI* (1967), 1-2, p. 66-82.

Se prezintă pentru sec. XIV-XVI o bederniță și patru epitrahile de la Mănăstirea Tismana, un epitaf de la Cozia și alte obiecte de la Govora și Bistrița, iar pentru sec. XVII-XVIII obiecte de la Mănăstirile Mărgineni, Tismana, Cotroceni.

Bănățeanu, Ion, drd., „Țesături și broderii liturgice din Moldova (veacurile XV-XVIII) în lumina cercetărilor mai noi”, în: *GBis XXVI* (1967), 5-6, p. 511-525.

Mărturiile trecutului sunt consemnate și prin păstrarea unor țesături și broderii liturgice aparținând secolelor al XV-lea – al XVIII-lea. Avem astfel păstrate din epoca lui Alexandru cel Bun un epitaf al principesei Euthimia care se găsește la Putna, din epoca lui Ștefan cel Mare mai multe epitafe - cel mai vechi din această epocă este la Moldovița (datat din 1484), iar altele se păstrează la Putna, Sucevița, Dobrovăț. Din epoca lui Vasile Lupu sunt amintite diferite „poale de icoane”. Cercetările au descoperit și alte broderii tip „aer” sau epitaf și la Neamț, Bistrița, Episcopia Rădăuților, la care se adaugă trei „procoveți” (pocrovețe sau acoperăminte de sfinte vase) la Mănăstirea Dragomirna.

Crețeanu, Radu, „Recenzie. Maria Ana Musicescu, «Broderia medievală românească», Editura Meridiane, București, 1996, p. 56, text + 101 ilustrații în afară de text (16 în culori)”, în: *BORom LXXXVII* (1969), 9- 10, p. 1088- 1090.

Deși s-au scris și alte studii și articole despre broderia veche românească, albumul „Broderia medievală românească” publicat de Editura Meridiane a cercetătoarei Maria Ana Musicescu aduce în tratarea acestei probleme două elemente noi: este prima sinteză asupra broderiei medievale românești apărută într-un volum de sine stătător și prima lucrare despre broderia românească frumos ilustrată printr-un număr de planșe în culori și în alb-negru.

Monografia este o contribuție românească la arta întregului Orient creștin și, fiind publicată și în versiune franceză, va face cunoscute peste hotare comorile artistice ce ilustrează 600 de ani de civilizație românească. Adresându-se specialiștilor și iubitorilor de artă medievală lucrarea, cu excepția a doar două elemente, înfățișează piese cu caracter religios: fie liturgic (epitafuri, aere, epitrahile etc.), fie funerar (acoperăminte de mormânt), fie decorativ-bisericesc (dvere, poală de icoană), unele din ele reprezentând danii ale ctitorilor. Deși autorii broderiilor sunt toți necunoscuți, majoritatea au fost lucrate în mănăstiri, așezând broderia în rândul artelor majore (ca pictură, miniatură), broderia fiind o „pictură cu acul”.

Autorul recenziei prezintă structura albumului, periodizarea cu exemplificări de piese și evoluția broderiei medievale, care odată cu stingerea tematicii religioase, accelerată de influențele apusene, scade treptat și calitatea lucrului și a materialelor. Se impune observația critică a neconcordanței între numerotarea din catalog și cea a ilustrațiilor și se constată unele neglijențe în alcătuirea bibliografiei și lipsa unui glosar a termenilor de specialitate. Aceste observații critice nu scad însă valoarea incontestabilă a lucrării Mariei Ana Musicescu.

Păcurariu, M., „Broderia medievală românească”, în: *MitrOlt XXII* (1970), 1-2, p. 135-136. Recenzie.

Cartea ce face subiectul acestei recenzii prezintă evoluția artei broderiei românești pe etape istorice. Perioada începuturilor se referă la cea mai veche mențiune cunoscută privind o danie de broderii din Țările Române, făcută de Vladislav Vlaicu pentru Mănăstirea Vodița. Aici se prezintă și alte odoare ale Mănăstirii Tismana.

Perioadei clasice îi aparțin epitafulurile de la Mănăstirile Putna, Moldovița, Dobrovăț și cele patru dvere de la Putna. Pentru perioada post-clasică cea mai reprezentativă piesă este Acoperământul de mormânt al lui Ieremia Movilă de la Mănăstirea Sucevița. Perioada barocă desfășurată în secolele XVIII-XIX se caracterizează prin dezvoltarea și creșterea utilizării elementelor decorative. Cele mai multe piese din această etapă se găsesc la Mănăstirile Neamț, Văratice, Agapia și Secu. Se dau 101 fotografii cu reproduceri de broderii.

Mărculescu, Octavian, Epitaful de la Mănăstirea Negru-Vodă din Câmpulung-Muscel, în: *BORom XCI* (1973), 1-2, p. 433-436

Articolul se referă la un vechi epitaful ce se află în pronaosul bisericii Mănăstirii Negru-Vodă din Câmpulung-Muscel. Autorul prezintă dimensiunile epitafului, materialul din care este confecționat, structura compoziției și descrierea inscripției.

Epitaful este din canava brodată iar compoziția înfățișează o schemă tradițională bizantină cu două scene religioase „Coborârea de pe cruce” (în dreapta) și „Plângerea” (în stânga). Broderia este realizată cu fir de aur și de argint, cu fir de mătase colorată: café-niu, galben, negru și roșu închis. În cele patru colțuri sunt înfățișați cei patru evangheliști cu simbolurile lor, dar în compoziție apar și soarele și luna. Scena „Coborârii de pe cruce” îl are în centru pe Hristos și alte cinci personaje, fiecare cu o atitudine îndurerată. Compoziția este realistă, cu chipuri expresive, armonioasă în ansamblu, o operă deosebită.

Scena „Plângerii” are culori mai închise: negru, castaniu și liliachiu și este realizată tot cu fir de aur și de argint. Apar șase personaje dispuse simetric, cu figuri îndurate și cu gesturi discrete: în centru este Iisus Hristos înconjurat de Maica Domnului, Maria Magdalena, Maria lui Cleopa, Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, Nicodim și Iosif din Arimateia.

Inscripția care încadrează epitaful este scrisă cu litere chirilice românești. Broderia a fost realizată de Maria Ruset și nepoata sa Maria Grădișteanca.

Epitaful este important nu numai artistic (tehnică, personaje, echilibru), dar și prin compoziție, reunind două teme religioase care se regăsesc și pe alte epitafuluri: cel

de la biserica Rășcanu, de la Cotroceni, din 1680, de la M-rea Tismana, din 1681 și pe cel de la „Biserica Doamnei” din București, 1683.

Broderia de la Mănăstirea Negru-Vodă din Câmpulung-Muscel este o operă originală deoarece continuă linia bizantină în care predomină elementul figurativ și nu cel ornamental vegetal și floral. Articolul are și o fotografie a epitafului.

Nicolescu, Corina, „Broderiile din Moldova. Aere și epitafe”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 1-2, p. 62-80.

Studiul de față are drept subiect broderiile moldovenești, în special aere și epitafe de la Mănăstirile Putna, Moldovița, Sucevița, Neamț, Secu și Dragomirna. Acestea sunt analizate și împărțite pe categorii.

Nicolescu, Corina, „Broderiile din Moldova. Aere și epitafe”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 9-10, p. 656-671.

Studiul este continuarea celui din nr. 1-2/1973. Autoarea formează fișe de catalog pentru aerele și epitafele de la Putna, Neamț, Moldovița și Dobrovăț, menționând epoca în care au fost făcute, locul de păstrare al lor, istoricul, tehnica și materialul, dimensiunile și starea lor actuală de conservare.

Simion, Victor, „Un punct de vedere privind raportul dintre tabloul votiv și portretele brodate de la Trei Ierarh – Iași din vremea lui Vasile Lupu”, în: *TV* IV (1994), 11-12, p. 140-142.

Însemnările de față cuprind o scurtă biografie a domnului Vasile Lupu și analiza broderiilor de la Mănăstirea Trei Ierarhi, care au fost gândite ca portrete laice. Aceste portrete brodate au servit drept model pentru tabloul votiv.

IV.2. ANTIMISE

Iorga, N., „Un antimis al mitropolitului Luca (1606)”, în: *BORom* LIII (1935), 9-10, p. 484-487. Cu text în limba slavonă. Cu o fotografie.

Articolul reprezintă forma scrisă a comunicării ținute la ședința Academiei Române, pe 22 noiembrie 1935. Tema dezbaterii ia în calcul antimisele, adică pânzele de in sau de mătase, cuprinzând moaște, care se așază pe Sfânta Masă în cadrul Sfintei liturghii. Pe acestea sunt înfățișate fie Cina cea de taină, fie punerea în mormânt, alături fiind marcați evangheliștii sau vreun sfânt patron. De asemenea, într-un colț trebuie să apară și numele episcopului care a sfințit antimisul. Acest amănunt se crede că poate sluji la determinarea relațiilor stabilite între biserici, respectiv între episcopiile aflate la distanță.

Astfel, N. Iorga sesizează asemenea raporturi în secuimea românească din secolul al XVIII-lea, unde se găsesc antimise de la episcopii de Roman, deci de cealaltă parte a muntelui. Și în Ardeal, sau chiar în Maramureș s-a remarcat existența unor pânze din Muntenia, semn că dialogul bisericilor era unul autentic. În ceea ce privește păstrarea acestora, autorul remarcă că fiecare regiune a țării a conservat asemenea piese sfinte, oferind chiar o listă în ordine cronologică. Astfel, în Țara

Românească se găsească antimise de pe vremea mitropolitului cărturar Teodosie, al urmașului Antim, opera acestui mare meșter înainte de care nu se identifică la noi secvențe evanghelice, ale lui Neofit din Creta, respectiv Grigorie I, Filaret ori Ignatie.

În Ardeal, tradiția este sincronă cu Muntenia: pânze de pe vremea lui Iosif Budai, contemporan mitropolitului Teodosie, apoi Varlaam, Teofil și Atanasie, la care se observă râvna de a scrie românește, unii fiind episcopi sârbi. În Maramureș, autorul constată o altă redactare, sub influența ucraineană, inscripțiile fiind în slavonă. În ceea ce privește Moldova, aici se remarcă o mai slabă păstrare a acestor urme de trecut bisericesc. De pe vremea lui Pahomie de Roman întâlnim antimise slavone, pentru ca Ghedeon să introducă limba română, regăsită apoi și pe alte antimise. Oprindu-se apoi asupra antimiselor muntenești, autorul ia în discuție o descoperire recentă a unui exemplar, păstrat ca prin minune, din Schitul argeșean Brădetul. El înfățișează la mijloc o cruce cu bară largă, liniile literelor ce o înconjoară fiind lucrate miniatural, cu extrem de multă migală și finețe. Pânza este de pe vremea mitropolitului Luca din Cipru, 1602-1629, cunoscut artist caligraf, cleric de o mare dărnicie. Autorul încheie articolul de față printr-o sugestie la adresa Academiei Române de a face o statistică a antimiselor și de a le păstra ca pe obiecte de o inestimabilă valoare culturală.

Jacotă, Dorin, „Un antimis din timpul Domnitorului Gheorghe Ștefan”, în: *MitrMold XXXV* (1959), 1-2, p. 135-137.

Antimisul analizat se află în muzeul Mănăstirii Putna sub numele „Antimis din secolul al XVII-lea”. Pentru că lipsește inscripția nu se știe exact nici titlul său, nici când a fost folosit. Ceea ce se știe sigur este că aparține domniei lui Gheorghe Ștefan. Se descrie imaginea și materialul din care a fost lucrat.

Cocora, Gabriel, pr., „Antimisul mitropolitului Antim Ivireanul”, în: *MitrOlt XVIII* (1966), 9-10, p. 835-837.

Autorul lămurește cum a propus mitropolitul Antim Ivireanu să fie făcute antimisele și este descris cel din 1692.

Ivan, I., „Sfântul Antimis. Importanța unor Sfinte Antimise de la Mănăstirile Neamț și Secu”, în: *MitrMold XLIV* (1968), 5-6, p. 269-297.

Studiul prezent cuprinde un subcapitol despre antimisile de la Mănăstirile Neamț și Secu. La Secu se află un antimis de pe vremea mitropolitului Varlaam care, din 1648, a devenit proprietatea Mănăstirii Agapia. Descrierea sa este însoțită de câteva imagini. La Mănăstirea Neamț se află un antimis din 1714 al episcopului de Roman, Pahomie, care l-a dăruit ctitoriei sale, Schitul Pocrov. Un altul, aflat tot la Neamț, este incomplet și provine de la patriarhul Antiohiei. Modul în care aceste antimise au ajuns din alte locuri tocmai la Neamț rămâne nelămurit.

Bodogae, T., pr. prof., „Despre antimisele mitropolitului Andrei Șaguna și despre unele semnificații speciale ale lor”, în: *MitrArd XXIX* (1984), 1-2, p. 103-107.

Obiectul de studiu al acestui articol îl reprezintă antimisele mitropolitului Andrei Șaguna. Pe lângă oferirea informațiilor cu privire la situația antimiselor în secolele XVIII-XIX, este realizată o descriere a antimiselor mitropolitului și semnificațiile speciale ale acestora.

Sebastian, D. Sorin, pr., „Vechi Sfinte antimise din Colecția de la Mănăstirea Jitianu - Craiova”, în: *MitrOlt XXXVI* (1984), 11-12, p. 712-730.

Introducerea acestui articol cuprinde un istoric general al antimiselor, după care sunt analizate succesiv o serie de antimise ce fac parte din colecția Mănăstirii Jitianu. Articolul cuprinde un tabel din care putem afla donatorii și anii donării antimiselor.

Cherescu, Pavel, diac. lect., „Antimisele din Colecția Muzeului Arhiepiscopiei Sibiului. Studiu istorico-liturgic (partea I)”, în: *Rteol IV* (1994), 3, p. 43-76.

Prima parte a acestui studiu istorico-liturgic prezintă cele mai vechi antimise păstrate în biserica noastră, încă de la începutul secolului al XVII-lea. Se dau numele celor 16 ierarhi de la care provin antimisele din colecția Muzeului Arhiepiscopiei Sibiului. Aflăm astfel că există zece antimise provenind de la Mitropolia Ungrovlahiei, primul fiind cel al mitropolitului Varlaam din 1672, opt provenind de la Episcopia Râmnicului, trei de la Episcopia Buzăului și alte trei de la Mitropolia Moldovei.

Cotoșman, Gheorghe, prof. dr., „Vechile antimise din bisericile Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului”, în: *MitrBan XVII* (1967), 4-6, p. 263-289.

Se descriu amănunțit și se prezintă evoluția în istorie a următoarelor antimise:

- a) Antimisul mitropolitului Paul Nenadovici al Karlowitzului;
- b) Antimisul episcopului Ioan Georgievici al Caransebeșului și Vârșetului;
- c) Antimisul episcopului Ioan Georgievici al Karlowitzului;
- d) Antimisul episcopului Ștefan Stratimirovici (1790-1837) al Karlowitzului;
- e) Antimisul episcopului Visarion Pavlovici al Bacikii;
- f) Antimisul episcopului Grigorie (1749-1764) al Râmnicului;
- g) Antimisul episcopului Maxim Manuilovici (1829-1833) al Vârșetului, Lugojului, Caransebeșului, Orșova-Mihadiei I Proci;
- h) Antimisul episcopului Vichentie Ioanovici Vidac (1759-1774) al Timișoarei și Lipovei;
- i) Antimisul episcopului Procopie Ivacicovici (1853-1873) al Aradului, Ienopolei, Halmagiului;
- j) Antimisul episcopului Ioan Mețianu al Aradului;
- k) Antimisul episcopului dr. Andrei Magieru (1936-1960) al Aradului;
- l) Antimisul episcopului Evghenie al Bucovinei;
- m) Antimisul mitropolitului primat dr. Koman Arănescu Donici al României.

În final se prezintă un tablou cu 21 de antimise la care se specifică numele arhierelui care a imprimat, parohia sau comuna, hramul bisericii, anul imprimării în ordinea vechimii. Se dau șase fotografii.

IV.3. ORFEVRĂRIE

G.,I.M., „Note bibliografice. Vârtosu Emil «Odoare românești la Stambul» în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, XXVIII, 1935, fasc. 83 și extras, Vălenii de Munte, 1936, 26 p”, în: *BORom* LIV (1936), 11-12, p. 784. Recenzie.

Sunt prezentate câteva obiecte găsite de domnul Vârtosu Emil în Muzeul Vechiul Serai din Istanbul - trei săbii cu inscripții bizantine care au aparținut lui Constantin Brâncoveanu, săbii moldovenești din secolul al XV-lea și un chivot de aur ferecat cu pietre prețioase în care se păstrează capul Sfântului Ioan Botezătorul. Din pisania slavonească aflată pe capac reiese că acest chivot a fost făcut de Neagoe Basarab (1512-1521) și dăruit Mănăstirii Dionisiu din Muntele Athos.

Barnea, I., „Note bibliografice. Romanescu Marcel «Argintăria la Bănățeni și României Balcanici în veacurile XVI-XVIII», în „Revista Istorică Română”, vol. XI-XII (1941-1942), p. 95-131 + 1 rezumat în limba germană și 14 planșe”, în: *BORom* LXI (1943), 4-6, p. 294-298. Recenzie.

Se descriu 12 lucrări ale meșterilor bănățeni și ale românilor din Balcani, executate între secolele XVI-XVIII. Se prezintă fiecare din aceste 12 lucrări și se spune cine le-a executat, în ce an, făcându-se câte o descriere a fiecăreia. Printre aceste lucrări se află și chivotul Mănăstirii Tismana executat în 1671 de către Marcu și Iacov, meșteri zltari din școala Chiprovățului.

Romalo, Nadejda, „Cupa de argint a Logofătului Coresi”, în: *BORom* LXXIX (1961), 11-12, p. 1103-1110.

Se precizează că între obiectele de argint, păstrate în tezaure, din secolele XVI-XVII figurau la loc de frunte cupele de argint, care erau folosite, atât în Principate, cât și în Transilvania. Ele erau cele mai căutate obiecte de dar pentru domni și boieri pentru a primi confirmarea unei donații, cumpărări de moșie și erau folosite și ca obiecte de amanet, dar și ca obiecte de schimb. Se găseau des menționate în foile de zestre. Fiind lucrate în metal prețios și apreciate, ele constituie o categorie aparte de odoare, mai ales acelea donate unor biserici sau mănăstiri și având gravate inscripții cu indicarea numelui și calității donatorului.

Cupa de argint, dăruită de logofătul Coresi Mănăstirii Mislea în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a figurat printre obiectele de la expoziția de numismatică medalistică și arheologie deschisă în sălile Fundației Dalles, în octombrie 1933. În urma actului descoperit de autor, datat din 24 martie 1577, importanța acestei cupe a crescut. Documentul precizează modul în care a ajuns în patrimoniul mănăstirii. Deoarece sunt rare cazurile când proveniența și data unui obiect vechi pot fi confirmate printr-un document contemporan, autorul consideră că este util să revină asupra acestei cupe de argint și să comunice informațiile ce le-a adunat. Se descrie forma cupei, ornamentele, monograma bătută. Ea este aproape identică cu cupa de argint a marelui postelnic Drăgan, publicată de Constantin Moisil. Autorul consideră că a fost lucrată de un meșter argintar din Transilvania. La mijlocul cupei se găsește o inscripție în limba slavă, fiind gravată ulterior.

Se precizează că între logofătul Coresi și diaconul Coresi pare a nu fi existat niciun fel de legătură de rudenie. De asemenea se menționează că în „Genealogiile documentate ale familiilor boierești” de Ștefan D. Grecianu, vol. 2, pag. 193, a fost găsit un document rezumat care se referă la cupa respectivă, originalul aflându-se la Academie, scris în slavonește, printre actele familiei Bărcănescu. Documentul prezintă data de 24 martie 1577. Este prezentat textul în limba slavonă și traducerea lui alături de facsimil. În continuarea articolului se fac câteva observații referitoare la document. Cupa a fost depusă la Mănăstirea Mislea în 1577, când s-a făcut vânzarea unei bucăți din moșia Mirosłavești către logofătul Coresi. Articolul cuprinde imagini.

Brătulescu, Victor, prof., „Inscripții și însemnări documentare. Zugravi și meșteri argintari la biserici din București”, în: *GBis XXI* (1962), 3-4, p. 342-371.

Sunt descrise icoanele și odoarele bisericii lui Mihai-Vodă, ale bisericii Oborului Vechi și ale Mănăstirii Pantelimon.

Mihai, Mănuță, pr., „O cutie de moaște din secolul al XVII-lea”, în: *BORom LXXXI* (1963), 7-8, p. 792-802.

În documentar se face prezentarea unei cutii purtătoare de moaște, de un interes deosebit, care se află în depozitul Muzeului de Istorie al Moldovei din Iași. Mai întâi, se precizează ce înțelege Biserica creștină prin moaște, evlavia credincioșilor față de acestea, locul unde se păstrează moaștele. Cutiuțele, chivoturile, sicriășele aveau diferite numiri. În Orient ele apar după numirea grecească de engolpia. Se menționează că obiectul pe care-l poartă arhieriei la piept se cheamă tot engolpion deoarece conține moaște. Un tip de relicviar, de o formă mai mare și deosebit de engolpioane și crucile relicviarii, dar prin formă mai aproape de relicviariile inițiale sunt așa numitele cutii de moaște, care purtau sau duceau dintr-un loc în altul sfinte moaște, dar și relicve în această ultimă categorie încadrându-se și obiectul prezentat de autor.

Se precizează că aceste cutii purtătoare de moaște se găsesc extrem de rar, fiind oprite a se comercializa. În părțile Haliciului s-a găsit o asemenea cutie păstrătoare de moaște, din aramă, care datează din secolul al XIV-lea. În tezaurul Mănăstirii Tismana se găsește o cutie de moaște din 1671, de la egumenul Petrariu. La Mănăstirea Putna se găsește o cutie rotundă de argint în care se află o parte din moaștele Sf. Ștefan Arhidiaconul și o bucățică din cămașa lui.

Forma obiectului aflat în Muzeul de Istorie al Moldovei este deosebită, unică în felul său, mărintrind patrimoniul artistic moldovenesc, deci și aria culturii moldovenești medievale. Autorul descrie amănunțit cutia de argint, aurită, cu formă rectangulară cu o lungime de 8 cm, înălțimea 9 cm și lățimea 2,3 cm. Pe aversul cutiei este înfățișat Sf. Gheorghe omorând balaurul, iar pe revers, icoana Sf. Trei Ierarhi. Cele două icoane sunt descrise amănunțit. Sunt descrise apoi părțile laterale și fundul cutiei, făcându-se referiri la ornamente, autorul oprindu-se asupra tehnicii folosite pentru realizarea lor.

Se remarcă în mod deosebit, tehnica cizelării în care meșterul a folosit și hașurarea. După grafica folosită se fixează locul și timpul în care a trăit meșterul -

este perioada când se trecea de la scrierea greacă și slavă la cea moldovenească. Din toate detaliile prezentate s-a constatat că acest obiect de artă a aparținut celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea și că meșterul a fost, după toate probabilitățile, un moldovean. Forma cutiei, ca și dimensiunile ei, arată că în ea se păstrau moaște ale unuia sau ale mai multor sfinți, fiind aduse de o persoană anume, cleric, la locul destinat, mitropolii, episcopii, pentru ca de aici să se împartă pe la bisericile din nou zidite și așezate la picioarele Sf. Mese. De aici, de la mitropolii și episcopii, erau date de către ierarhii locului și pentru engalpioanele arhieresti, sau a celor credincioși care doreau să le poarte la piept, drept ocrotitoare, în cutii speciale, numite relicvarii. Obiectul acestui studiu face dovada existenței unei culturi artistice, care s-a desfășurat mereu pe teritoriul Moldovei. Articolul conține imagini

Ionescu, Lucia, „Donații și donatori în colecția de argintărie a bisericii Mănăstirii Sf. Spiridon din Iași”, în: *TV VI* (1996), 1-6, p. 121-127.

Printre informațiile cuprinse în acest studiu se numără și faptul că actuala clădire a bisericii datează din 1847 și că mormintele adăpostite aici aparțin lui Grigore Ghica al III-lea, lui Constantin Ghica, Ioan Calimachi și unor logofăți. Corpul articolului este alcătuit de prezentarea mai multor obiecte ale colecției de argintărie a Mănăstirii Sfântul Spiridon, dintre care fac parte reprezentarea Sfântului Spiridon, pictată în tempera în 1757 și ferecată în 1768, un policandru de mari dimensiuni cu 24 de brațe și foarte multe piese păstrate din secolul al XIX-lea, inclusiv un chivot cu patru coloane. La fiecare dintre obiectele prezentate se face o mică descriere și un scurt istoric.

Paradais, Claudiu, dr., „Două portrete voievodale pe un epitrahil brodat datând din sec. XV existent la Mănăstirea Putna”, în: *TV VIII* (1998), 1-4, p. 223-228.

Cele două portrete voievodale sunt descrise în detaliu, autorul prezentând diferitele păreri ale specialiștilor muzeografi asupra acestora, precum și controversele iscate de anumite opinii diferite. Spre final sunt prezentate câteva considerații personale ale autorului.

IV. 4. CLOPOTE ȘI CLOPOTARI

***, „Inscripțiunea clopotului celui mare de la Biserica Domnescă din orașul Curtea de Argeș”, în: *Revista societății clerului argeșian „Frăția” I* (1900), 2, p. 5-6.

Articolul conține inscripția clopotului mare din biserica Domnească, de la Curtea de Argeș. De refacerea acestui clopot se leagă numele Prea Sfinției Sale, chir Iosif, episcop de Argeș, adăugându-se material prin purtarea de grijă a arhimandritului Theodosie, năstavnicul Mănăstirii Cozia.

C., E., „Ceva despre Mitropolia Moldovei”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 10, p. 1123-1128.

Sunt redat dintr-un catalog imprimat în vechile ceasloave din Mănăstirea Neamț date împreună cu note de pe clopotele existente în Mitropolia Moldovei. În finalul articolului sunt reproduse inscripțiile de pe clopotele Mitropoliei, din care aflăm că la 1827 a fost un incendiu în Iași, care a afectat și Mitropolia.

***, „Știri. Clopotul Mitropoliei”, în: *BORom* LI (1933), 7-8, p. 285.

Preluând informația din ziarul „Adevărul”, articolul anunță că Mitropolia a hotărât, împreună cu Primăria, să ridice o clopotniță nouă în care să așeze clopotul cel mare al Mitropoliei, ce fusese dat jos cu doi ani în urmă.

Cazacu, N., pr., „Inscripții de pe clopotele unor biserici din București”, în: *GBis* XXI (1962), 1-2, p. 151-166.

În studiu sunt amintite inscripțiile identificate pe clopotul mare dat de „chiria Antim Ivireanu” bisericii Tuturor Sfinților (Antim), pe clopotul mare de la Mănăstirea Cotroceni, al doilea, turnat în 1824, pe un clopot de la Schitul Icoanei, plătit de maica Macaria, pe clopotele mare și mic de la Mănăstirea Mihai- Vodă, pe clopotul mic de la „M(ănăstire) a Obor(ului) Vechi” turnat în 1852 și de pe clopotul mare de la Mănăstirea Radu Vodă, făcut în august 1836.

Stoide, Const. A., „Despre clopote și clopotari în Țările Române sec. XIV-XIX”, în: *GBis* XXX (1971), 7-8, p. 705-728.

Articolul cuprinde informații despre istoricul și evoluția tehnicii făuririi clopotelor în Europa, despre inscripțiile descoperite pe clopote. Subiectul este tratat diferențiat, pe zone: Transilvania, Moldova, Țara Românească. Articolul este inserat cu numeroase imagini și note.

Stoide, Const. A., „Despre clopote și clopotari în Țările Române sec. XIV-XIX (continuare)”, în: *GBis* XXX (1971), 9-10, p. 887-911.

Sunt date informații despre clopotele din Țara Românească și Moldova din a doua jumătate a sec. al XVII-lea până în secolul al XIX-lea. Textul este însoțit de numeroase note.

IV.5. PANAGHIARE

Năsturel, Petre Ș., „Un panaghiar moldovenesc necunoscut din 1678”, în: *MitrMold* XXXVI (1960), 7-8, p. 445-450.

Acest panaghiar moldovenesc din 1678, păstrat doar pe jumătate și despre care nu se știe cu certitudine cărei mănăstiri sau biserici a fost închinat, este legat de numele voievodului Antonie Ruset al Moldovei și este posibil să fie un dar cu care voievodul a înzestrat biserica Sfântul Nicolae din Iași. Autorul oferă descrierea lui, cu două imagini și o listă cu alte 14 panaghiare.

Șerbănescu, I. Niculae, preot, „Panaghiarul de la Snagov. Câteva lămuriri asupra Panaghiarului și rostului său liturgic”, în: *BORom* LXXX (1962), 5-6, p. 543-576.

Se prezintă date sumare despre Mănăstirea Snagov, începând cu secolul al XIV-lea, din timpul lui Mircea cel Bătrân, până în anii recentți, când a fost restaurată și și-a recăpătat înfățișarea de altădată. Pe lângă unele proprietăți, acest monument a fost înzestrat și cu diferite obiecte de cult. Din argintăria mănăstirii s-au mai păstrat următoarele obiecte: o anaforniță de argint aurit, un panaghiar de argint aurit, o cruce, un chivot de argint, o cătuie de argint, ușa de stejar în două canaturi, o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul în brațe, datând din secolul al XVI-lea. Obiectele sunt descrise pe scurt în articolul de față, precizându-se unde se află în prezent.

Panaghiarul este descris detaliat. Acesta este alcătuit din două tasuri de forma unei farfurioare, cu adâncitură destul de pronunțată, lucrate din argint masiv, prinse între ele printr-o balama formată din cinci dințișori găuriți prin mijloc, cele două tasuri fiind prezentate amănunțit. Autorul înfățișează bogata împodobire a panaghiarului de la Snagov, care a fost dăruit sfântului lăcaș de Drăghici Vintilescu în 1491. Pentru prima dată, este descris de Al. Odobescu în 1862, în opera „Câteva ore la Snagov”. S-a afirmat că ar fi opera vreunui argintar bizantin, sau ar fi putut fi făcut în Veneția, sau în alt oraș de pe țărmul Adriaticeii. În ultimul timp s-a admis că ar fi produsul argintăriei muntene, fiind lucrat în țară. S-a precizat că podoabele lui aparțin atât stilului oriental-bizantin, prin chipurile sfinților cu cunoscutele lor linii picturale bizantine, cât și celui apusean, prin aplicele în relief și prin des amintita triplă arcadă pseudogotică. Amândouă curente erau cunoscute în țara noastră la sfârșitul secolului al XV-lea. Unul venea din Ardeal, iar celălalt de la populația creștină de peste Dunăre.

Sunt prezentate diferite păreri și afirmații în legătură cu data executării și donatorul panaghiarului. Este prezentată, de asemenea, istoria panaghiarului din 1491, când a fost dăruit Mănăstirii Snagov, unde a rămas timp de aproape patru veacuri, până în vara anului 1956 când, odată cu tezaurul restituit de URSS, s-a reîntors la București după o absență de 40 de ani. Actualmente face parte din patrimoniul Muzeului de Artă, sectorul de artă feudală. În ceea ce privește numele folosit, autorul face deosebire între panaghiar și engolpion, termen cu care a fost înlocuit. Se precizează că engolpionul este purtat exclusiv de arhieriei, la piept, atât la sfințele slujbe, cât și în îmbrăcămintea lor obișnuită. Panaghiarul de la Snagov nu poate fi folosit în acest scop. El este un obiect liturgic care servea pentru „păstrarea și ridicarea Panaghiei”.

Autorul dedică acest studiu, despre panaghiarul de la Snagov, amintirii arheologului Alexandru Odobescu, cu prilejul împlinirii a o sută de ani de când el, cel dintâi, a descris acest obiect. Studiul cuprinde imagini.

Ștefănescu, I., d. prof., „Panaghiarul de la Bisericiani și alte câteva (Neamț, Pângărați, Secu)”, în: *MitrMold* LII (1976), 9-12, p. 767-773.

Punctul de focalizare al acestui studiu este „Panaghiarul de la Bisericiani” din secolul al XVII-lea, care acum este păstrat în muzeul Mănăstirii Agapia, panaghiar unic prin faptul că păstrează slujba completă a înălțării Panaghiei. Prezentarea acestuia prilejuiește un scurt excurs în istoria panaghiarelor, precum și lămurirea simbolismului scenelor sale. Tot la Agapia este păstrat și un panaghiar de la Mănăstirea Pângărați, care, conform inscripțiilor, datează din 1522.

V. ACTIVITATEA MUZICALĂ ȘI REPREZENTANȚII EI

C., E., „Întâia carte de cântări bisericești în românește cunoscută până acum”, în: *BORom XXI* (1897-1898), 3, p. 292-304.

Autorul reproduce: a) titlul cărții - din care aflăm că datează din timpul păstoririi mitropolitului Antim Ivireanu; b) prefața acesteia - care arată că lucrarea a fost dedicată domnului Constantin Brâncoveanu; c) stihurile de la începutul ei care, de asemenea, sunt dedicate domnului Constantin Brâncoveanu. Se prezintă în final cuprinsul și forma cărții. Mai este de menționat și faptul că acest manuscris este semnat de ieromonahul Filotei- psaltul Mitropoliei Ungrovlahiei.

Popescu, M. Nicolae, „Ediția Prohodului ieromonahului Macarie și edițiile altora”, în: *BORom XXXII* (1908-1909), 4, p. 427-441.

În 1731 episcopul Râmnicului, Inochentie, a tipărit pentru prima dată „Triodul” în limba română, după traducerea făcută de Damaschin al Râmnicului. La început, „Prohodul” tradus în limba română era neritmat, iar atunci când era cântat producea disonanțe. Primele încercări de ritmare ale Prohodului s-au făcut în secolul al XIX-lea. Ioan Prale Moldoveanu a versificat în 1810, la Mănăstirea Slatina, „Prohodul Domnului și al Sfintei Fecioare”. Acestea au fost tipărite în 1820. Nicolae M. Popescu prezintă defectele acestei versiuni. La 1829, arhimandritul Gherasim de la Grădești a alcătuit Prohodul pe măsuri.

Cei care au reușit ritmarea Prohodului au fost episcopul Chesarie al Buzăului și ieromonahul Macarie. Acesta din urmă încă din tinerețe și-a manifestat dorința de a pune „Prohodul” pe versuri. Anton Pann arată că Macarie nu a făcut altceva decât să corecteze o ediție care circula în manuscris și care mai fusese corectată de Matache cântărețul de la Buzău. Autorul își manifestă îndoiala față de această afirmație a lui Anton Pann. În 1836 „Prohodul” lui Macarie a văzut lumina tiparului și a fost însoțit de o prefață a episcopului Chesarie al Buzăului. Se precizează că cel ce a tradus „Prohodul” și l-a pus pe versuri este Macarie, iar episcopul Chesarie este doar inițiatorul și susținătorul acestui proiect.

Anton Pan a tipărit în 1846 „Prohodul” cu binecuvântarea mitropolitului Neofit. Această versiune nu este decât o prelucrare a „Prohodului” lui Macarie. În 1853 Anton Pann tipărește o a doua versiune a „Prohodului” său.

Dimitrie Suceveanu a tipărit de mai multe ori „Prohodul” lui Macarie astfel: la 1847 l-a tipărit în tipografia Mitropoliei din Iași cu binecuvântarea mitropolitului

Meletie, la 1856 l-a tipărit în tipografia Mănăstirii Neamț unde era stareț Dionisie Romano, l-a tipărit la București în 1873 și în 1896.

Arhimandritul Dionisie, fostul stareț al Mănăstirii Neamț, în vremea în care era locțiitor de episcop al Buzăului a scos, în 1860, a treia ediție a „Prohodului” în tipografia Episcopiei Buzăului unde era director Atanasie. În 1868, Dionisie, episcop al Buzăului, a tipărit pentru a patra oară „Prohodul” în tipografia Episcopiei Buzăului.

Ștefan Popescu a scos în 1862 și în 1868, în București, o altă ediție a „Prohodului” cu ajutorul arhimandritului Grigorie Tuleica. În 1902, I. Popescu Pasărea a scos o altă ediție a „Prohodului.

În 1872, Oprea Demetrescu a tipărit și el Prohodul la Râmnicu Vâlcea. Arhiepiscopul Ghenadie Argeșiu în „Albina muzicală” a pus „Prohodul” lui Macarie. După ce spune toate acestea N. M. Popescu arată particularitățile fiecărei ediții, amintite mai sus și, în finalul articolului spune câteva cuvinte despre așa-zisele „ediții de speculă ale Prohodului”.

***, „Acte și scrisori din trecut”, în: *Cuvântul Adevărului* VII (15 decembrie 1908, 1 ianuarie 1909), 17 și 18, p. 204-205.

Sunt reproduse diferite acte vechi:

1. În 1844 se înființează primul cor și institut coral din București. Ca director al acestei instituții este chemat arhimandritul Visarion (Rusul), eclesiarhul Mănăstirii Curtea-Veche. La 1845, Visarion dorește să caute elevi mai pe alesul său și cere printr-o petiție, care este reprodusă aici, permisiunea mitropolitului Neofil, să-l lase pe pitarul Mihuleț să aleagă copii cu talent muzical și din eparhia Râmnicului;

2. Documentul prin care mitropolitul acceptă cererea lui Visarion;

3. Descoperindu-se un talent bun muzical în persoana preotului Ioan Porumb de la biserica Sfânta Treime din Craiova, Visarion, îl înduplecă pe acesta să ceară mitropolitului strămutarea sa la Curtea Veche din București.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom* XXXVI (1912-1913), 5, p. 417-428.

Sunt redat:

1. O copie după ordinul Mitropoliei Ungrovlahiei din data de 14 aprilie 1912. Acest document se referă la înființarea unei comisii pentru examinarea cântăreților bisericești.

2. O copie după adresa Mitropoliei Ungrovlahiei către P.S. Evghenie Piteșteanu din data de 19 iunie 1912, referitoare la cântăreții bisericești.

3. O copie după raportul și după procesul verbal depus de P.S. Evghenie Piteșteanu, Președintele Comisiei pentru examinarea cântăreților bisericești din Mitropolia Ungrovlahiei. Din raport aflăm că școala de muzică de pe lângă Mitropolie s-a reînființat în 1896-1897, amănunte despre cântăreții bisericești și despre Ioan P. Pasărea.

***, „Cuvântarea Î.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei Pimen, pronunțată în ziua de 21 august 1912 în catedrala mitropolitană cu prilejul deschiderii congresului general al cântăreților bisericești”, în: *BORom* XXXVI (1912-1913), 6, p. 615-618.

În cuvântare este arătată importanța cântărețului bisericesc ca membru al comunității liturgice a credincioșilor.

***, „Copie după raportul numărul 36 înregistrat la nr. 3319 din 4 iulie 1913, al Seminarului de cântăreți bisericești”, în: *BORom XXXVII* (1913-1914), 4, p. 416-421.

Este reprodus raportul făcut de D. Rânzescu despre școala de cântăreți bisericești de pe lângă Mitropolia Ungrovlahiei. Tot în articol este redat și un proces verbal despre examenul de la sfârșitul anului 1913 ce s-a dat la școala de cântăreți bisericești.

***, „Știri. Călugări în fruntea școlilor de cântăreți”, în: *BORom XLIV* (1926), 11, p. 687.

Din revista „Glasul monahilor” din luna noiembrie a anului 1926 aflăm că șapte școli de cântăreți sunt conduse de călugări. Sunt prezentate aceste școli.

Dimitrie, Ionescu, maestru de muzică pensionar, Mănăstirea Agaton, „Corurile de maici”, în: *MitrMold III* (1927), 1, p. 19.

Informațiile vizează corurile de maici de la Mănăstirea Văratec și Agafton.

Popescu-Pasărea, I., „Muzica bizantină”, în: *BORom XLIX* (1931), 2-3, p. 206-211.

Cel care a unificat cântarea bisericilor creștine din Orient este Sfântul Ioan Damaschin. La români cântarea bizantină s-a infiltrat treptat în secolul al XIV-lea. Introducerea și răspândirea acestei cântării la noi a fost favorizată și de căderea Constantinopolului. Epoca fanariotă reprezintă întronarea completă a muzicii bizantine în biserica noastră. Se reproduce un fragment din prefața „Irmologhionului” tipărit de Macarie Ieromonahul la Viena în 1823, în care se descrie situația cântăreților bisericești români.

Apariția cântării în limba română în Biserica noastră se leagă de numele lui Filotei Ieromonahul protopsaltul Mitropoliei din București care este autorul primei lucrări de muzică bisericească română. Mihalache Moldoveanu a tălmăcit „Anastasimatarul” în 1767 din limba greacă în limba română și pentru aceasta, la 1784, când domnul Mihail Șuțu a înființat școala muzicală de la biserica Sfântul Sava l-a numit ca dascăl de cântări tocmai pe acesta. Vasilache Moldoveanu a tradus heruvice și chinonice. Dar adevărații întemeietori ai cântării bisericești române sunt Macarie Ieromonahul și Anton Pann.

Macarie Ieromonahul a tipărit la Viena „Teoreticonul”, „Anastasimatarul” (ce a fost închinat mitropolitului Veniamin Costache) și „Irmologhionul”. Tot el a înființat școli de cântări bisericești la Mănăstirea Neamț, la Buzău, la Câmpu-Lung, Ploiești și București.

Anton Pann a fost profesor la Seminarul din Râmnicu Vâlcea și la Seminarul Sfintei Mitropolii din București. Școlile de cântări bisericești a mitropolitului Dionisie Lupu și a mitropolitului Veniamin Costache și-au continuat existența și sub mitropoliții Grigorie și Meletie, după care au decăzut treptat fiind desființate odată cu secularizarea averilor mănăstirești.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a considerat cântarea psaltică drept un produs al grecilor și a decretat în 1865 înlăturarea ei din biserica română și înlocuirea acestei muzici cu cea armonică.

Câțiva ani mai târziu cântarea psaltică a fost restabilită în drepturi. I. Popescu-Pasărea reproduce aici ce spune profesorul Bourgault Doucoudroy de la Conservatorul din Paris despre muzica psaltică. În 1884 Gavriil Muzicescu a transpus cântările bisericești pe notația modernă, „Anastasimatarul” său fiind respins de Sfântul Sinod. Adversari ai transcrierii muzicii psaltice pe notația modernă au fost: profesorul Ștefan Popescu, arhiereul Nifon Niculescu Ploieșteanu (ajuns mai târziu episcop al Dunării de Jos) și arhiereul Teofil Mihăilescu. Patriarhul Miron Cristea a solicitat înființarea Academiei de muzică bisericească.

Scriban, arhim., „Moartea Maestrului Corului Mitropoliei din București”, în: *BORom* L (1932), 9, p. 610.

Se anunță încetarea din viață a maestrului corului Mitropoliei din București, Gheorghe Cucu, la numai 50 de ani. Răposatul a fost profesor la Academia de Muzică, la Academia bisericească a Mitropoliei, profesor la Seminarul Nifon, membru al Societății compozitorilor români și ajutor maestru al Societății „Carmen”.

Țincoca, Ioan P., econ., „Cronica internă. Referat către Î.P.S. Mitropolit al Moldovei, despre Școala de cântăreți din Iași”, în: *BORom* LI (1933), 7-8, p. 331-336.

Se redă referatul întocmit de econ. Țincoca Ioan P., cu ocazia examinării școlii de cântăreți din Iași, în zilele de 12-15 iunie. Astfel, în urma examinării cântăreților, precum și a elevilor școlii, autorul face câteva observații și propuneri, referitoare la: materia studiată (ce cuprinde unele cântări cărora li se acordă prea multă atenție, comparativ cu utilitatea lor prezentă), cărțile prea grele și variate alcătuite de oameni lipsiți de pedagogie; constrângerea elevilor de a învăța și a citi în alfabetul chirilic, precum și necesitatea transpunerii cântării bisericești cu notație orientală, pe notație lineară, occidentală, care să se învețe în toate școlile din țară. Prin aceste elemente, s-ar ușura învățarea muzicii bisericești și astfel, în cei patru ani de școală, elevii ar putea aprofunda studiul Sfintei Scripturi, mai ales a Noului Testament, precum și Catehismul, Liturgica, Istoria Bisericii (generale și române), Istoria Națională, Limba Română, Aritmetica. De asemenea, ar dispune de timpul necesar pentru practica în ocupația de cântăreț, dar și pentru a învăța o meserie cât mai utilă.

***, „Note bibliografice. Stupcanu Teoctist «Muzica orientală bisericească la românii» în *Viața Monahală*, I (1933), p. 269”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 127.

Autorul amintește despre ieromonahul Filotei, compozitor și interpret.

***, „Profesori noi la Academia Muzicală Religioasă”, în: *BORom* L (1932), 12, p. 814.

Se anunță faptul că preotul I. Popescu Pasărea, profesor de muzică bisericească la ambele Seminarii din București, a fost numit profesor de teorie și solfegiu

comparat la Academia de muzică religioasă din București. De asemenea, I. Chirescu a fost numit profesor de armonie și contrapunct, iar I. Popovici a fost desemnat profesor de cântec gregorian. Părintele dr. Gr. Cristescu a fost înălțat la treapta de profesor titular.

Petrescu, I. D., pr., „Manuscrise psaltice grecești din veacul al XVIII”, în: *BORom* LII (1934), 3-4, p. 180-187. Cu și text în limba slavonă.

Tema articolului o reprezintă muzica bisericească din secolul al XVIII-lea, cercetată pe manuscrisele psaltice grecești, de la Academia Română. Autorul ia ca punct de plecare a muzicii ecleziastice după sistema cea nouă, ulterior temă de confruntare, prefața „Irmologhionului” lui Macarie, din 1823. Sunt redată astfel câteva premise considerate temeinice, din care se va construi, pe parcurs, discursul contra înfăptuirilor realizate de Macarie. Este susținut faptul că Macarie nu face un istoric al cântării, ci privește pur și simplu cântarea timpului său, cu influențe orientale, așadar cu un amestec pronunțat de elemente străine, profane. În acest context, se argumentează îmbrățișarea sistemului celei noi, care „împrumută ceva și de la occidentali”, putându-se astfel obține puritatea liniei melodice și desființându-se caracterul sobru de până atunci.

Autorul semnaleză o contradicție în ceea ce privește gândirea lui Macarie, care se pronunță în favoarea influenței divine a cântărilor, ele fiind pecetea Duhului Sfânt, a cerului și a sfințeniei, dar care se arată totodată deschis producțiilor muzicale ale psaltilor din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea. Se afirmă că: „acea cântare veche pare că nu o cunoaște nici acum”, pentru ca, ulterior, autorul să susțină totala necunoaștere a celei din secolele XIV și XV. Este remarcat faptul că în vremea lui Macarie predomină în biserică decadența și denaturarea, înstrăinarea muzicii bisericești de spiritul și tradiția spirituală a bisericii răsăritene, prin imitații de game orientale, căci se introdusese muzică profană de către diferiți psalți cu renume, chiar și de către cel amintit, nemaivorbindu-se de sfințenia cântării bisericești. Nefiind de acord cu această direcție, autorul trage un semnal de alarmă și susține începuturile reformei lui Hrisant, Grigorie și Hurmuz, operă prin care se căuta stăvilirea răului, dar care nu a adus progresul sperat în muzica bisericească răsăriteană, adică aceea întoarcere la duhul „sfințeniei și al inspirației de sus” văzută unilateral.

Popescu, M. Nicolae, pr., „Macarie Psaltul. 100 de ani de la moartea lui (1836-1936)”, în: *BORom* LIV (1936), 9-10, p. 545-553.

Studiul de față comemorează împlinirea unui veac de la trecerea la cele veșnice a ieromonahului Macarie Psaltul, cel care a tradus, muzical vorbind, psaltirea grecească, adaptându-o la sunetele limbii române. Despre acest studios maestru al muzicii psaltice nu se cunosc multe informații. Se știe doar că a purtat numele de Periețeanu, presupunându-se a fi de obârșie de undeva din zona Ialomiței, având un frate stolnic și o soră călugăriță, aceasta din urmă ctitor al Mănăstirii Viforâta și stareță.

Încă din copilărie a avut o predispoziție spre cântarea bisericească, în care l-a îndrumat Constantin, protopsaltul de pe vremea mitropolitului Dositei Filliti. De la acesta Macarie a deprins limba grecească, tainele și meșteșugul de a scrie cântări de

varianta veche. Se crede că a studiat la Academia grecească din București, deprinzând cărturăria (nici slavona nu-i era străină) de la Grigorie Râmnicăneanu, vestit călugăr de la Școala română Sfântul Sava. Pe lângă varianta veche, Macarie învăța și sistemul nou, reforma psaltică înfăptuită la Constantinopol în 1814 și adusă la București doi ani mai târziu, unde va fi înființată și o Școală domnească de muzică la biserica Șelari. Printre nerăbdătorii învățăcei s-a numărat și el, care, după ce deprinde „metoda”, începe să transpună cântări din sistemul veche în sistemul nou.

În 1819 ajunge mitropolit al Țării Române Dionisie Lupu, care îi promite, după o susținută cuvântare înflăcărată, înființarea unei școli de muzică în limba țării. Aceasta se va deschide sub direcția înrăurire a lui Macarie, căruia îi revine sarcina de a prelua în graiul patriei cântările bisericești, până atunci efectuate în limba grecească, adesea neînțeleasă. Greaua însărcinare este însă îndeplinită, rolul lui Macarie legându-se astfel de naționalizarea muzicii bisericești, prin introducerea psalticii în biserică fără jertfirea nici a melodiei, nici a limbii române. Autorul studiului, în cunoștință de cauză, afirmă că munca depusă de Macarie a fost dificilă deoarece în limba noastră textul cântărilor nu este ca în limba grecească, prozodic nepotrivindu-se nici în ceea ce privește accentul cuvintelor, nici în ceea ce privește alcătuirea frazei românești. Macarie a lucrat îndelung, găsind îmbinarea armonioasă a celor două, păstrând și tonul cuvântului și al frazei, dar nepierzând nici melodia acesteia.

Odată depășită această problemă, s-au ivit piedici în ceea ce privește tipărirea, pe de o parte împotrivirea grecilor, pe de altă parte precaritatea resurselor de ordin material. Tipografia muzicală psaltică, cea dintâi înființată la nivel mondial, a lui Petru Efesiu, nu dorea muzică românească. Neizbutind în București, Macarie pleacă în 1820 la Buda, cheltuiala urmând să fie suportată de mitropolitul Dionisie. Dar, fiind pe punctul de a porni publicarea, izbucnește în țară revoluția lui Tudor Vladimirescu, mitropolitul trebuind să fugă la Brașov și astfel ajutorul făgăduit trebuia să mai aștepte. Se întoarce în Ardeal și reușește să convingă un negustor să-și ofere sprijinul, tipărirea urmând a se face la Viena. În 1823 ies primele trei cărți de cântări: „Teoriticonul”, „Anastasimatarul”, „Irmologhionul”, închinat mitropolitului Veniamin Costache, următoarea publicație fiind în 1827, la București. Preambulul acestora traduce aceeași firească îmbinare a dragostei de neam și a evlaviei ortodoxe.

Treptat, Macarie capătă adevărată admirație mai multor dascăli și învățați din țară, reușind chiar să înființeze mai multe școli de muzică psaltică, după metoda nouă. Tot el este autorul primelor imne școlare. În 1829 pleacă în Moldova, fiind numit egumen la Mănăstirea Bârnova, timp în care trece pe la Mănăstirea Neamțului, întocmind cărți pentru părinții de aici. În 1833 se întoarce la București, pe lângă Mănăstirea Căldărușani, luând în primire și conducerea tipografiei, unde va publica între 1834 și 1836, „Viețile Sfinților”, „Oglinda omului” și „Prohodul Domnului”. Tot în acest interval de timp se instalează din ce în ce mai crunt bătrânețea, îngrijirea lui revenind surorii sale, maica Iustina Periețeanu, la Mănăstirea Viforâta.

Către sfârșitul anului 1836, Macarie trece la cele veșnice, manuscrisele încredințate celei ce l-a îngrijit ajungând peste ani în mâna episcopului Chesarie, care le-a dat spre păstrare diaconului Iosif Naniescu, viitorul mitropolit al Moldovei. Păs-

trându-le cu grijă și întocmind prețioase însemnări, acesta le-a legat și le-a încredințat Academiei Române.

Petrescu, I. D., preotul, „Transcrierea muzicii psaltice în Biserica Ortodoxă Română”, în: *BORom LV* (1937), 1-2, p. 22-29.

Problema transcrierii muzicii psaltice preocupă, de multă vreme, cercurile muzicale, preoți și profesori muzicanți, reclamând o rezolvare atât în perspectivă cultural-artistică, dar și bisericească ori pur teoretică. Aceasta trebuie să țină seama de evoluția muzicii bisericești orientale; spre exemplificare, se amintește de o serie de semne din secolele X-XV, care se reîntâlnesc și în notația grafică a secolelor XVI-XIX. Ele pot fi transpuse în notație lineară, fără vreo atingere a liniei melodice sau a originalității. Începând cu veacul al XVI-lea și culminând cu al XVIII-lea, numărul semnelor muzicale se înmulțesc foarte mult, ca urmare a influenței suferite dinspre arta muzicală orientală, persană, arabă, curdă, armeană, caracterul ei simplu, linear, sobru și pios fiind alterat prin acceptarea acestor infiltrații străine.

Acest nou fel de a cânta a fost adoptat de cântăreți ai vechiului Bizanț, ei amestecând elemente disparate, socotite estetice, simțindu-se, în consecință, nevoia înmulțirii semnelor existente. Prin aceasta însă se urmărea nu atât o interpretare muzicală, deci o indicație interpretativă, cât o îmbogățire a grafiei și a terminologiei muzicale, devenit adevărat labirint. Abundența semnelor coboară pe o pantă alunecoasă în ceea ce privește valoarea interpretativă, potențând subiectivismul cântărețului. Această fază de corupere a muzicii vor să o îndrepte la începutul secolului al XIX-lea trei muzicanți: mitropolitul Hrisant al Prusiei, Hurmuz Hartofilaxul și Grigorie Protopsaltul, prin reducerea unor semne, respectiv concentrarea altora, prin fixarea gamelor muzicale și prin adoptarea un ritm nou. Rezultatul lucrării lor a luat denumirea de „sistema cea nouă”, reformă adusă în țară la noi de Petru Efesiu și adoptată de Macarie Psaltul, care o răspândește în traduceri și școlile sale. Dar chiar și în sistema nouă, adaugă în cunoștință de cauză autorul, deși reduse, semnele nu au o interpretare precisă, ele atârând adesea de executant. Chiar tratatele teoretice dau indicații cvasiaproximative de tălmăcire a semnelor, mai mult chiar, același psalt va interpreta în mai multe feluri un hypostas, după dispoziția, împrejurarea și motivele ce i se prezintă. În acest punct al interpretării personale, în mobilitatea și instabilitatea sunetelor, ei cred că constă originalitatea muzicii, care face să nu poată fi transpusă în notație occidentală. Dimpotrivă, originalitatea depinde de stilul ei distinct și nicidecum de maniera de a o reprezenta, lucru aplicabil în prealabil.

Încercarea lui Gavriil Muzicescu, din 1885, de a transpune în notație lineară cărțile de psaltichie nu a reușit datorită faptului că nu avea o bază științifică. De altfel, nici Sfântul Sinod nu i-a aprobat cererea! Aceași soartă a avut-o și maestrul Kiriac în 1926, cântările sale neavând „aroma stilului bisericesc”. Orice tentativă de a da viață muzicii actuale bisericești nu va cunoaște izbânda, pentru că „actuala muzică bisericească reprezintă termenul cvasifinal al unui lung proces de decadentă”, acum influențată de coralul nemțesc, de opera rusească și de muzica italiană.

Elementele viabile se impun a fi păstrate, ele însumând originalitatea muzicii bisericești, putând fi transcrise cu precizie. Celelalte, care suferă modificarea, nu

aduc cu sine nimic nou, negăsindu-și ființa în documentele vechi. Așadar, în problema transcrierii se impun câteva norme: textele să fie vechi, documentare, declarate normative; să se păstreze elemente viabile din muzica psaltică; să aibă loc diatonicizarea muzicii psaltice, prin înlăturarea gamelor cromatice și enarmonice, datorate corupției cântecului, care ar aduce purificarea în însăși ființa ei; să se înlătore toate elemente străine, indiferent de natura lor; să se interzică a se cânta în biserică muzică ce nu întrunește caracterul muzicii pure bisericești și să se fixeze un canon liturgic muzical.

Vasile, ierom., „Școlile de cântări la Mănăstiri”, în: *MitrMold* (1938), 11, p. 431-432.

Principala informație se referă la hotărârea luată de mitropolitul Nicodim Munteanu de a organiza o școală de cântăreți la Mănăstirea Neamț. Exemplul i-a fost urmat pe de o parte de eparhia Dunării de Jos, prin Mănăstirea Cocoș și de eparhia Hotinului, prin Mănăstirea Rughi, iar pe de altă parte de Mitropolia Chișinăului, prin Mănăstirea Hârbovățului.

Vasilache, Vasile, protos., „Încă o școală de cântăreți la mănăstire” în: *BORom* LVIII (1940), 1-2, p. 102-103.

Patriarhul Nicodim a mutat școala de cântăreți din București la Mănăstirea Căldărușani. În articol mai aflăm și despre problema școlii de cântăreți de la Neamț și anume dacă să mai existe sau nu.

Manolache, Teodor N., „Note bibliografice. Breazul G. «Învățământul muzical în Principatele Românești de la primele începuturi până la sfârșitul secolului al XVIII-lea», în *Anuarul Conservatorului Regal de Muzică și Artă Domnească din București pe 1941-1942*, publicat de Mihail Jora, București (1943), Imprimeria „Tiparul Universitar” în 8, p. 3-42”, în: *BORom* LXI (1943), 4-6, p. 286-287. Recenzie.

Din recenzie aflăm: a) că la Mănăstirea Neamț exista în secolul al XVII-lea o școală de carte unde se învățau și cele șapte glasuri, b) că învățământul muzical a progresat foarte mult în secolul al XVIII-lea, c) că la biserica Colțea existau școli pentru diferite învățături inclusiv și pentru muzică – acest lucru reiese din gramata patriarhului Samuil al Alexandriei din 1715, d) că muzica bisericească se învăța la școlile de la Sfântul Sava, biserica Obedeanu, Episcopia Argeșului etc.

Teodor, S., pr., „Pripealele monahului Filotei de la Cozia”, în: *MitrOlt* VI (1954), 4-6, p. 177-190.

Sunt prezentate și descrise în amănunt manuscrisele unde se găsesc pripealele. Singurele care se cunosc în România sunt treisprezece slavonești, alte unsprezece, tot slavonești, aflându-se în străinătate. Știindu-se importanța acestora, se prezintă diferite ediții ale pripealelor.

Delcea, Al., pr., „Dimitrie Suceveanu - 100 de ani de la tipărirea Idiomelarului unit cu Docsastarul”, în: *GBis* XV (1956), 6-7, p. 331-332.

Lucrarea menționată este tradusă din limba greacă de către Dimitrie Suceveanu și călugărul Dosoftei, protopsalt al Mănăstirii Neamț, fiind tipărită la Mănăstirea Neamț în 1856, cu binecuvântarea mitropolitului Sofronie Miclescu. Articolul cuprinde și o biografie a lui Dimitrie Suceveanu (1816-1898).

D., S., „Protosinghelul Varlaam. Contribuții la Istoria muzicii bisericești”, în: *GBis XVII* (1958), 5, p. 457-482.

„Contribuții la Istoria muzicii bisericești” cuprinde date biografice despre protosinghelul Varlaam, cel care a fost cântăreț și profesor la biserica Sfântul Nicolae Șchei din Brașov, participant la Revoluția de la 1848, inspector al închisorilor din Moldova și renumit predicator.

Cocora, Gabriel, pr., „Școala de psaltichie de la Buzău”, în: *BORom LXXVIII* (1960), 9-10, p. 844-871.

La începutul secolului al XIX-lea predarea muzicii psaltice începe să ia amploare. La Iași, în 1805, mitropolitul Veniamin înființa o astfel de școală, iar în 1817, pe 16 iunie, la București lua ființă o școală de muzică bisericească la biserica Sfântul Nicolae Șelari (aici vor învăța renumiții psalți: Anton Pann, Panait Enghiurliu, protopsaltul Mitropoliei din București și ieromonahul Macarie).

La Buzău nu se știe nimic despre existența unei școli speciale de muzică psaltică, dar existența a două școli, una grecească și alta duhovnicească, pe lângă Episcopie, atestate documentar la 9 ianuarie 1725, o presupune ca existând. Școlile pentru pregătirea cântăreților bisericești se înmulțesc după 1834, dar nu se păstrează informații despre existența lor, articolul consemnând doar dispoziția din 8 februarie 1857, prin care Alexandru Ghica, la propunerea mitropolitului, aprobă să funcționeze câte o școală de muzică bisericească pe lângă Seminarul Mitropoliei și al episcopiiilor, ca mărturie în acest sens. Odată cu înființarea Seminarelor prevăzute de Regulamentele Organice, cântarea bisericească devine obligatorie, ca materie de învățământ.

Episcopul Chesarie al Buzăului l-a îndemnat și l-a susținut pe Anton Pann să traducă și să tipărească diferite cărți de muzică psaltică, astfel încât, în 1841 acesta tipărește „Doxastarul”. Opera cea mai de seamă pe care a înfăptuit-o arhiepiscopul Chesarie pe tărâmul muzical este tipărirea „Prohodului” în limba română, tot el hotărând la 14 august 1845 ca să fie trimis la Sfânta Episcopie câte un reprezentant din fiecare mănăstire pentru a învăța muzica psaltică. Urmașul lui Chesarie, episcopul Filotei, l-a ajutat pe Anton Pann să tipărească „Noul Doxastar”, „Noul Anastasimatar” și să compună „Antifoane ce se cântă la ecteniile serii, dimineții și ale Sfintei Liturghii”. Filotei tipărește în tipografia episcopiei, în 1856, un „curs de cântări muzicale din cele ale dascălului Macarie și ale lui Anton Pann”, retipărind și „Prohodul” în 1853 (acesta mai apare în 1860 în cea de-a treia ediție și în 1868 în cea de-a patra). În continuare articolul detaliază activitatea depusă în susținerea și dezvoltarea vechii școli psaltice de către mitropolitul Iosif Naniescu, Neagu Ionescu, ieromonahul Serafim Vintileanu, protosinghelul Varlaam și Nicolae Severeanu.

Ivan, I., „Manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț”, în: *MitrMold XXVI* (1960), 9-12, p. 602-614.

Articolul privind manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț reunește informații despre gruparea acestora, despre circulația și posesorii lor și despre câțiva compozitori de muzică psaltică.

Stănculescu, Ioan, drd., „Gavril Musicescu precursor al transcrierii muzicii psaltice pe notație liniară”, în: *GBis XX* (1961), 5-6, p. 420-427.

Gavril Musicescu a fost precursor al transcrierii muzicii psaltice pe notație liniară, transcriere care era dorită și de Sfântul Paisie de la Neamț, care preia modelul de la Kiev. Episcopul Melchisedec al Romanului întocmește un regulament al transcrierii în 1881, prima carte apărând în 1883.

Ionescu, I., pr., „«Cartea de cântece» a lui Eustație de la Putna”, în: *MitrOlt XV* (1963), 3-4, p. 270-272 Recenzie.

Această carte, abordată în studiu, este, de fapt, „Irmologhionul” cu criptograme al protopsaltului Eustatie, de acum 450 de ani (în 1963). Despre Eustație se menționează că știa bine limbile slavă și greacă. Această „Irmologhion” a fost scris între anii 1504-1511. Se face analiza cărții.

Metes, Ștefan, „Școlile de muzică și cântare bisericească din Iași (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania”, în: *MitrArd X* (1965), 7-8, p. 511-520.

În încercarea de a contura situația școlilor de muzică bisericească din țară autorul se oprește asupra Școlii de Muzică și Cântare Bisericească din Iași, atestată documentar din 1558 și ocrotită de Alexandru Lăpușneanul și asupra școlii de la București, ocrotită de Constantin Brâncoveanu. Cele mai importante cărți pentru aceste tipuri de școli din acea perioadă sunt „Psaltichia românească” a ieromonahului Filotei, din care există doar un singur manuscris original la Academia din București și „Psaltichia” lui Ioan Duma. Autorul analizează comparativ aceste „Psaltichii” și menționează și o a treia, a călugărului Naum Râmnicenul, din 1788.

Ciobanu, Gheorghe, „Cultura muzicală bizantină pe teritoriul României până în secolul al XVIII-lea”, în: *GBis XXV* (1966), 11-12, p. 1052-1060.

Paginile reunesc informații despre școala muzicală de la Mănăstirea Putna din secolul al XVI-lea, despre o școală muzicală de la București din secolul al XVIII-lea, iar la sfârșitul secolului al XVIII-lea este menționată o școală muzicală la Mănăstirea Neamț.

Cosma, Viorel, „Mențiuni istorice românești privitoare la interpretare în muzică bizantină (secolele XIV-XVIII)”, în: *BORom LXXXV* (1967), 9-10, p. 1051-1056.

Relațiile populației din bazinul carpato-dunărean cu Bizanțul își au începutul între secolele IV-VI, deși documente scrise, istorice și muzicale, apar la noi după întemeierea celor trei principate naționale (secolul al XIV-lea). După 1400, numărul manuscriselor muzicale bisericești crește, situând România în primele rânduri ale arhivelor bizantine de mare valoare artistică și istorică din lume. Lăsând specialiștilor

bizantinologi examinarea acestora, autorul își propune să semnaleze istoric mărturiile documentare românești privitoare la interpretarea cântecului de strană.

Din cercetările muzicologilor George Breazul și Gheorghe Ciobanul rezultă că arta interpretativă a cunoscut o înflorire la noi în secolul al XVI-lea, școala de la Mănăstirea Putna bucurându-se de un prestigiu unanim în Europa răsăriteană. Domnitorii Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanul sau Petru Șchiopul au sprijinit cântarea bizantină, care a strălucit la Putna, Dragomirna, Neamț și Iași, stârnind admirația străinilor. Documentele din secolul al XVIII-lea semnalează numele câtorva vestiți români: Dimcea cântărețul, Arsenie ieromonahul Coziei, Calist protopsaltul Mitropoliei din București. Până la sfârșitul secolului al XVII-lea, în biserica noastră serviciul liturgic de rit bizantin s-a oficiat în limbile greacă și slavonă, iar răspunsurile se dădeau antifonic, strana din stânga în grecește, iar cea din dreapta în slavonă, care era condusă de un „protopsalt” și, pe lângă repertoriul liturgic propriu-zis, se cântau și piese de preamărire a arhierelui.

Limba română în cult s-a introdus abia în secolul al XVIII-lea. Documentele istorice consemnează momente când cântecul tradițional de strană răsuna și în afara bisericii: la Curtea Domnească, la mese și la praznice se cânta un Polihronic, alt repertoriu era specific ceremonialului de instalare a domnului sau mitropolitului, la cununie sau înmormântări. Sărbătorile de Crăciun, Anul Nou, Bobotează și Paște străluceau prin repertoriul de cântări. Din păcate, practica transmiterii cântării bizantine s-a făcut pe cale orală, lipsind izvoarele istorice scrise sau păstrându-se vagi indicații. Meșteșugul interpretării muzicii bizantine a constituit o preocupare specială a școlii de la Putna, după cum reiese dintr-o criptogramă a lui Euastație. Din prefața ieromonahului Macarie la „Irmologhion” (1823) aflăm că psalții noștri aveau un stil propriu, denumit „vlahica”, expresie a vechiului stil tradițional de strană. În lupta pentru puritatea interpretării de strană în Biserica Ortodoxă Română n-a existat cântare orală până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Din „Cronica Ghiculeștilor” (1695-1754) aflăm că Sinodul obștesc convocat de Constantin Vodă Mavrocordat interzicea laicilor să cânte și să citească în biserică. Muzica instrumentală nu s-a practicat în slujba religioasă la români. Laicii au preluat unele melodii, transformându-le în cântece de stea, colinde. Alteori unele melodii psaltice (de exemplu Condacul Nașterii Domnului) au devenit purtătoare de texte religioase pentru alte condace scrise, pentru catisme. Acest fenomen de împrumut a dus însă la modificări ale stilului interpretativ, dictat de accente, metru, topica versului. După introducerea limbii române de cult, teoreticienii au încercat să precizeze în scris și semnele interpretării psaltice. Pentru a ști cum s-a cântat la noi cu veacuri în urmă trebuie analizate elementele de structură muzicală prin cercetarea manuscriselor psaltice cu mențiunile semnalate în documentele românești existente.

Popescu, Gabriel, „Recenzii. Două evenimente muzicale de seamă. O lucrare monumentală despre muzica bizantină”, în: *BORom* LXXXV (1967), 9-10, p. 1057-1059.

În 1932, celebrul profesor de la Schola Cantorum, Amedeo Gastone, mărturisea că vechile manuscrise ale cântării bisericești bizantine au devenit greu de citit, iar

cercetătorii n-au ajuns a descifra notația lor specifică pentru a dezlega tainele acelei muzici, dar remarcă contribuția unui preot român, dublat de un muzician, care s-a învrednicit să citească aceste manuscrise. Este vorba de preotul Ioan D. Petrescu, de la biserica Sfântul Visarion din București, licențiat în teologie și care a studiat și la Conservatorul de Muzică din București. Fiind la Paris din 1924, în calitate de superior al Capelei Ortodoxe Române, el a cercetat în toate bibliotecile importante ale Apusului muzica veche bisericească și, în 1932, a publicat lucrarea „Les idiomélés et le canon de l'office de Noël- d'apres des manuscrits grecs de XI-e, XII-e, XIII-e et XIV-e” lucrare premiată în Franța.

Părintele I.D. Petrescu a funcționat și ca profesor la Academia de Muzică religioasă din București și a publicat numeroase studii privind cântarea Bisericii Bizantine, a participat la congrese, colocvii și simpozioane de bizantinologie, în țară și peste hotare. La aniversarea de 80 de ani, în 1964, părintele I.D. Petrescu arăta preoțimii din capitală manuscrisul despre „Modurile și semnele muzicii bizantine”, lucrare de mare profunzime și întindere, în care, pe baza manuscriselor grecești din secolul XI-XVIII, se arată evoluția muzicii bizantine cu formele ei de-a lungul veacurilor. Autorul face o succintă recenzie a acestei cărți, concluzionând că lucrarea este un tratat de muzică comparată, o gramatică muzicală, un important instrument pentru cercetătorii domeniului, iar autorul ei o mândrie pentru școala muzicală românească.

Ciobanu, Gh., „Manuscrisele psaltice românești din secolul al XVIII-lea”, în: *GBis XXVI* (1967), 11-12, p. 1118-1123.

În manuscrisele psaltice românești din secolul al XVIII-lea se precizează că pe la jumătatea secolului al XVII-lea a început să se cânte și românește în biserică. Sunt prezentate șapte manuscrise de la Academia Română cu muzică în întregime sau parțial în românește.

Popescu, G. Ioan, diacon doctorand, „Învățământul muzical în Biserica Ortodoxă Română”, în: *BORom LXXXVII* (1969), 9-10, p. 1027- 1061.

De la începuturi până în secolul al XVIII-lea, inclusiv, în cultul creștin cântarea religioasă a ocupat de la început un loc important, folosindu-se o bogată și variată producție de cântări și imnuri sacre, unele de origine biblică, iar altele alcătuite de imnografi și melozi din secolul al IV-lea înainte. Aceste cântări, la început simple și fără pretenții artistice, s-au dezvoltat cu timpul perfecționându-se în strânsă legătură cu înțelesul adânc al învățăturilor dumnezeiești. Biserica a instituit școli speciale cu dascăli, dând naștere unui învățământ al cântărilor bisericești. Primele școli de muzică au fost la Constantinopol în timpul împăratului Teodosie cel Mare, iar în secolul al VI-lea, sub împăratul Iustinian sunt menționați 25 de cântăreți la biserica Sf. Sofia între care protopsaltul avea misiunea de a învăța cântările pe ceilalți. În secolul al X-lea, în cadrul curților împărătești și patriarhale din răsăritul ortodox, figurau persoane cu titlul de demnitari numiți „domestici” și „maiestrii”, care erau dascălii cântărilor bisericești. Aceste școli s-au răspândit în toate țările ortodoxe din Asia Mică, Africa și Europa, cu modificările inerente condițiilor istorico-culturale și genului muzical al popoarelor respective.

Țara Românească și Moldova.

Deși despre existența unor școli bisericești se pomenește numai din secolul al XIV-lea, se crede că ele au existat de când există religia și biserica pentru că învățătura de credință trebuia însoțită de cântarea bisericească. Pe la 1300 nu existau alte școli decât cele ale mănăstirilor și bisericilor mari, iar pregătirea acestora consta în învățarea pe de rost a rugăciunilor din „Ceaslov”, în învățarea după auz a cântărilor pe cele opt glasuri și apoi citirea „Psaltirii” în slavonește. Cântarea era încadrată de alte obiecte de învățământ necesare cultului: citit, scris, ritual etc..

Cântarea bisericească se admite că era cântarea grecească după sistemul Sf. Ioan Damaschinul, adică a celor opt glasuri care a ajuns la noi prin filieră slavă, din sudul Dunării sau prin misionari greci, locuitori ai cetăților din Dobrogea. Cântarea se învăța după auz, nu după note și în slavonește. Un manuscris din secolul al XI-lea sau al XII-lea cu caracter muzical, redactat în țara noastră, demonstrează că la noi se folosea muzica bizantină. Astfel de manuscrise au circulat și s-au folosit în toate provinciile românești. Dascălii erau călugări mai bătrâni, la început bulgari, care îi învățau pe cei tineri cântarea și rânduiala slujbelor. Dintre ei se distinge figura lui Filotei Monahul de la Mănăstirea Cozia, fost logofăt al lui Mircea cel Bătrân, care posedea cunoștințe muzicale deosebite și a alcătuit „Pripeale”, care s-au răspândit până la Neamț și Moscova. Elevii erau călugări sau laici, doritori să devină preoți ori dascăli. Unii istorici susțin că a existat o școală a lui Alexandru cel Bun la Suceava, condusă de Grigorie Țamblac. Existența școlii de la Putna din secolele XV-XVI nu este atestată documentar, dar manuscrisul protopsaltului Eustație, care cuprinde numele unor compozitori, călugări la Putna, ar fi o dovadă despre existența unei școli muzicale la Putna în secolul al XVI-lea. Cântărețul putnean Eustație a scris „Ritoria”, adică „Arta vorbirii” și „Gramatichia”, care ar fi o metodică a învățării muzicii.

Ca o continuare a școlii de la Putna, vine școala de psaltichie a lui Alexandru Lăpușneanu, a cărei localizare incertă oscilează între Suceava, Iași și Putna. Această școală pregătea și elevi de peste hotare (Liov, Przemysl), învățându-i cântarea grecească și slavonă. Un manuscris din secolul al XVI-lea a lui Manuel Hrisoy, aflat la Biblioteca Universității din Iași, atestă că prima notație psaltică întrebuițată în țara noastră a fost semiografia vechii sisteme a lui Damaschin - Cucuzel. Victorioasă ieșind cântarea grecească pe aceasta și-au însușit-o și psalții români, mai ales după traducerea textului liturgic în limba română.

În Moldova, în 1640 se înființează școala lui Vasile Lupu, după modelul și cu profesori din Kiev, pe vremea când Petru Movilă ajunsese mitropolit al Kievului. Pe lângă alte discipline de studiu, muzica se învăța pe baza notației muzicale. Școala a avut o durată scurtă, desființându-se după mazierea domnului. Paul de Alep apreciază cântarea bisericească din Moldova și Muntenia, spunând că la strana dreaptă se cânta grecește, iar la cea stângă românește. În Muntenia, la 1704, în București, exista o școală domnească de muzică bisericească înființată de Constantin Brâncoveanu, unde învăța și un dascăl ardelean. Tot la începutul secolului al XVIII-lea se înființează pe lângă spitalul Colțea, o școală cu profil larg, cu o secție destinată muzicii bisericești, având ca dascăl pe Dima, cântărețul.

Școala de la biserica Sf. Gheorghe Vechi a fost cea mai veche școală românească cu un învățământ muzical bazat după ureche, elevii ținând isonul psaltilor. În

a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar, pe lângă școlile din orașele mai importante și dascăli pentru predarea muzicii. Școala de cântăreți organizată de domnitori la București s-a desființat în timp din lipsă de elevi și din cauză că introducerea cântărilor bisericești în limba română întâmpină o mare opoziție din partea grecilor. Egumenii mănăstirilor fiind greci, n-au susținut cu personal inițiativa școlilor românești. Și școala lui Dimcea protopsaltul, înființată la 1800 în cămăruța de la Hanul Constantin Vodă și unde învățau 17 ucenici n-a durat mult și nici altele înființate la începutul secolului al XIX-lea, fiindcă boierii au cerut desființarea lor. Au fost multe școli pe la mănăstiri, mitropolii și episcopii despre care nu s-au păstrat informații. Se prezintă localitățile și dascălii unde au existat școli în domeniul muzical din Muntenia și Moldova, amintind printre alții de învățatul călugăr Naum Râmniceanul, care a scris în 1788 o „Psaltichie”. Mulțimea cărților de cult („Octoih”, „Triod”, „Catavasier”, „Liturghier” etc.) tipărite mai ales în secolul al XVIII-lea sunt o dovadă a existenței unei muzici bisericești complete.

Școlile de cântări din Transilvania.

Până în secolul al X-lea, viața religioasă a românilor ardeleni era identică sub toate aspectele cu cea a românilor din sudul Carpaților, primind învățătura de credință bizantină și cântarea bisericească, sub forma slavonă. De prin secolul al XII-lea viața lor bisericească se complică datorită tendințelor prozelitiste catolice, dar poporul a rămas fidel credinței și tradiției ortodoxe. Învățarea cântărilor se face în școlile din mănăstiri și biserici. Copiii care doreau o învățătură mai aleasă plecau în mănăstirile din Țara Românească sau Moldova. În Transilvania merită amintită școala bisericii Sf. Nicolae din Șchei-Brașov, înființată în 1745 care până la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888) a avut cântarea bisericească permanent în program. După 1651 se afirmă puternic curentul de introducere a limbii române în cultul ortodox. Iau ființă multe școli sătești în limba română, care se înmulțesc mai ales în secolul al XVIII-lea după ce au fost desființate mănăstirile. Prin aceste școli, românii doreau să-și salveze limba, cultul și muzica bisericească.

Contribuția unor dascăli și autori de Psaltichie transilvăneni la românizarea cântărilor bisericești în secolul XIX și XX.

„Memoriul pentru cântările bisericești în România”, întocmit de învățatul episcop Melchisedec al Romanului și prezentat Sfântului Sinod în 1882, în problema transcrierii muzicii psaltice pe noile linii a rămas singurul studiu care face o privire istorică asupra trecutului muzicii noastre bisericești din Țara Românească și Moldova. În Transilvania, după desființarea majorității mănăstirilor românești, viața bisericească a intrat într-o perioadă de criză, cântarea bisericească ortodoxă decăzând. Poporul, ca să-și păstreze unitatea de credință, a trecut munții, în aceste momente grele, învățând cântarea bisericească la școlile din Muntenia, iar din cele trei manuscrise de muzică psaltică în limba română cunoscute în secolul al XVIII-lea, două din ele au ca autori doi româno-transilvăneni.

Problema romanizării cântărilor bisericești.

În cazul cântărilor bisericești, romanizarea indică, pe de o parte, tălmăcirea sau adaptarea melodiilor bisericești grecești la textul românesc deja tradus, iar, pe de altă parte, adaptarea lor la firea și gustul poporului nostru, pentru a le face mai ușor

înțelese și acceptate, adică improprierea lor. Cântarea bisericească în limba română, a urmat după traducerea integrală a textului bisericesc. Se prezintă cronologic procesul romanizării cântării bisericești în secolul al XVIII-lea și primele două decenii din secolului al XIX-lea.

„Psaltichia românească” a lui Filotei Ieromonahul, scrisă în vremea lui Constantin Brâncoveanu, n-a putut fi tipărită din cauza morții domnului, rămânând în manuscris ca primul document de muzică bisericească în limba română pe care-l avem, cuprinzând toate cântările Bisericii ce se cântă în tot anul. Perioada a doua a „românirii” se face cu mai mult curaj în secolul al XIX-lea. În 1751 apare altă carte de „Psaltichie românească”, opera lui Ioan Duma Brașoveanu, iar 1767, psaltul Mihalache Moldoveanu traduce un „Anastasimatar”, la care se adaugă și alții. A doua perioadă a românizării cuprinde timpul de la Reformă încoace, de la apariția cărților lui Macarie în 1823, continuând cu Anton Pann și ceilalți psalți din secolul al XIX-lea. Având experiența înaintașilor, fiind psalți calificați, profitând de prezența unui mitropolit român la cârma Bisericii și de reforma notației psaltice adusă de Petru Efesiu în 1816, pe care și-au însușit-o și Macarie și Anton Pann cu toți contemporanii și urmașii lor, ei au putut să-și ușureze munca făcând-o roditoare, aducând înțelegere și frumusețe cântării bisericești în limba română.

Apelând la cunoștințele de specialitate, autorul articolului explică modificările făcute de Macarie Ieromonahul și de Anton Pann diferitelor cântări, adaptând linia melodică la spiritul limbii românești punând ca noutate și unele probleme de estetică muzicală vocală. La evoluția fenomenului românizării cântărilor bisericești și-au adus contribuția lor mai modestă și mai puțin cunoscută și dascălii transilvăneni, trei în secolul al XVIII-lea și doi în secolul al XIX-lea: Bucur Grămăticul din Sâmbata de Sus, pregătit la școala lui Constantin Brâncoveanu din București, Ioan Duma din Brașov, cu studii teologice și muzicale la București, autor al unui manuscris de „Psaltichie românească”, Naum Râmniceanu, român din Jina Sibiului, cel mai învățat călugăr din vremea sa, care scrie în românește „Psaltichie meșteșugul cântărilor bisericești pe glasuri” în 1788, fiind un mare patriot și apărător al ortodoxiei, Nil- Nicolae Poponea Sibianul, dascăl de sistema cea nouă a psaltichiei grecești și românești la școala de cântări bisericești înființată de mitropolitul Dionisie Lupu, alături de Ieromonahul Macarie, ambii autori ai unor cărți de muzică românească și colaboratori prieteni și George Ucenescu, pe care, la cererea brașovenilor, Anton Pann îl pregătește în tainele muzicii bisericești psaltice, pentru a se întoarce ca toți ceilalți ardeleni pe pământul Transilvaniei spre a pune în practică, în bisericile lor, cântarea bisericească corectă, învățată la școlile din Țara Românească.

Se prezintă apoi informațiile cunoscute despre fiecare persoană în parte, subliniindu-se rolul lor în răspândirea culturii muzicale și teologice în Transilvania vitregită de încercările istoriei sale. Dintre multele lucrări muzicale, unele tipărite, iar altele în manuscris ale lui G. Ucenescu, cea mai însemnată este manuscrisul intitulat „Tractatul teoretico-practico de muzică eclesiastică greco- orientală”, pe care autorul îl analizează în articolul său, făcând analogii cu scrierile lui Anton Pann și Macarie Ieromonahul. G. Ucenescu s-a remarcat ca un psalt renumit, un bun profesor, un pedagog desăvârșit, un talentat muzician și compozitor de muzică bisericească. Atât

timp cât relațiile dintre Țările Române au fost strânse, cântarea bisericească din Ardeal a fost apărută și a rămas conformă cu cea din Muntenia și Moldova. După aceea ea a luat o direcție populară, din cauza situației speciale prin care a trecut Biserica Ortodoxă din Transilvania, redresându-se pe cât posibil datorită activității dascălilor ardeleni școliți în Țara Românească.

Acțiunea întreprinsă de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de a generaliza cântarea psaltică omofonă constituie o revenire, o reactualizare, a cântărilor bisericești ortodoxe pe care Biserica Ortodoxă din Ardeal le-a avut și pentru menținerea cărora au luptat atât de mult dascălii ardeleni la vremea lor. Acum, această acțiune se realizează în condițiile unei unități bisericești naționale și cu oameni bine pregătiți din punct de vedere muzical.

Bucur, Barbu Sebastian, „Monumente muzicale. Filotei Sin Agăi Jipei - prima «psaltichie românească» cunoscută până acum.”, în: *BORom LXXXVII* (1969), 9- 10, p. 1066- 1075.

Cântarea care a însoțit cultul în biserică datează cu multe veacuri înainte de întemeierea primelor cnezate și voievodate românești. Când statul bulgar a fost sfărmat de împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul, în 1018, mulți clerici s-au refugiat în nordul Dunării, aducând cu ei și alfabetul chirilic și ritmul slavon, slăbind astfel influența latină. Sistemul grecesc de cântare al Sf. Ioan Damaschin s-a introdus de timpuriu printre slavi și, de aici, prin legăturile lor la români, fiind modificat după gustul lor, învățat după auz în mod practic, dar neschimbându-i-se caracterul primar.

Limba slavonă s-a folosit în cărțile bisericești până la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, când apar forme de limbă română. În epoca de tranziție, s-a introdus pentru serviciul liturgic forma greacă. Muzica psaltică a fost introdusă și ea de timpuriu la noi, existând două curente: unul slavon și unul grec. Ne fiind înțelese de popor și de cler, a trebuit ca limba română să devină limba Bisericii. Procesul de naționalizare a slujbelor religioase, început în timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu cu citirea „Cazaniei” în românește la strană, va fi continuat de Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu.

În 1682 se tipărește „Evangelhia” în limba română, în 1683 „Apostolul”, iar la Iași, Dosoftei tipărise în 1679 „Liturgierul” în românește. Antim Ivireanul traduce în limba română cărțile de cult. Se impunea însă potrivirea textului românesc pe melodia tradițională, care nu putea fi schimbată. Primul care s-a încumetat să facă o carte de „Psaltichie” în limba română a fost Filotei Sin Agăi Jipei, la începutul secolului al XVIII-lea de la care ne-a rămas un manuscris cu note muzicale psaltice în limba română datat la 24 decembrie 1713. Din prefață aflăm că era român și a scris această carte de cântări la îndemnul mitropolitului Antim Ivireanul, fiind dedicată domnului Constantin Brâncoveanu. Filotei a adaptat pentru prima dată în limba română textul poetic la cel muzical. Autorul face o descriere în detalii a manuscrisului, afirmând că pe la 1650 de cânta la o strană românește după traduceri neoficiale în românește, înainte de tipărirea cărților de cult în limba română.

Primele cărți de cult manuscrite după care s-a cântat în românește par a fi Octoihurile mici. Dacă Filotei s-a folosit de aceste Octoihuri manuscrite sau de cel

tipărit la 1712 nu se știe. Probabil a folosit Octoihurile manuscrise, deoarece în 1713 „Psaltichia sa” era terminată, fiind o lucrare destul de voluminoasă. Cu siguranță a folosit „Catavasierul” pe care el însuși l-a tradus și tipărit la Târgoviște în 1714, deoarece se găsesc unele texte identice în ambele cărți. Muzica bizantină este un produs la care a colaborat întreaga Ortodoxie orientală, nu e un produs pur original al Bizanțului sau al Constantinopolului. Influența bisericească și psaltică a Constantinopolului a asigurat, mai ales din secolele XI-XII unitatea cântării prin generalizarea aceluiași tipic. Aceeași cântare a ajuns până la noi cu modificări care constau în adaptări, înfrumusețări, datorate melozilor și maiștrilor.

Deci, psaltichia bizantină s-a utilizat în bisericile noastre din Muntenia și Moldova, suferind o localizare prin aplicarea unei note specifice naționale, fără a desființa esența psaltichiei originale. Filotei a respectat melodia originală, înlocuind textul grecesc cu cel românesc și adaptându-l la melodia tradițională și invers. Filotei a prescurtat unele cântări și a compus altele românești, în spiritul celor vechi. Prezența câtorva manuscrise ulterioare, identice cu cel al lui Filotei, confirmă folosirea îndelungată a muzicii lui în biserică. Un exemplu îl constituie un manuscris al lui Naum Râmnicăneanu, scris în iulie 1788 și care conține similitudini cu cele ale lui Filotei. La fel găsim părți identice și în manuscrisul lui „Ioan Sin Radului Dumei Brașovean”.

Din manuscrisul lui Filotei se poate constata gradul de înrâurire pe care muzica bisericească a vremii a putut-o exercita asupra cântecului popular și invers. Manuscrisul lui Filotei n-a putut fi studiat din cauza inaccesibilității notației psaltice, fiind scris într-o notație muzicală care nu se mai poate descifra acum de nici un cântăreț. Studiile întreprinse de francezi asupra vechii muzici ar putea conduce la descifrarea acestor cântări vechi. Deci învățarea psaltichiei era un lucru greu și anevoios. Pentru cei interesați de muzica noastră veche, se adaugă la acest studiu patru anexe în facsimil, transcrise cu notație dublă, în scopul de a arăta cum este această muzică. Articolul conține imagini.

Naghiu, Iosif E., prof., „Istoria muzicii românești”, în: *MitrBan* XX (1970), 1-3, p. 238- 239.

Paginile cuprind date despre istoria muzicii românești, extrase din cartea scrisă de Petru Brâncuși în care se amintește despre școala de muzică de la Putna, dar și despre cea de la Mănăstirea Colțea ce avea o secție de muzică bisericească. Este amintită contribuția lui Macarie Ieromonahul în dezvoltarea muzicii bisericești și se aduc date despre protopsaltul Eustație.

Panțiru, Grigorie, diac. și Smochină, N., „Un vechi imn despre Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava”, în: *BORom* LXXXVIII (1970), 5-6, p. 602-606. Cudouăfotografii.

Autorii articolului demonstrează printr-o atentă analiză a textului și a melodiei imnului Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava că acesta este o creație românească cu text slavon și melodie în stilul bizantin al epocii, autorul acestei creații fiind Eustație Protopsaltul, monah de la Mănăstirea Putna. Melodia Imnului Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava este transpusă pe note în două manuscrise: unul aflat în Mănăstirea

Putna (înainte de 1500) și unul aflat în Biblioteca „Lenin” din Moscova (1511). Autorii consideră că imnul este creația lui Eustație deoarece, în manuscrise, Eustație indica faptul când un imn aparținea altui autor. Autorii fac apoi o analiză literară a Imnului Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava și redau pe note acest imn. Prin această analiză autorii demonstrează nu numai că Eustație este autorul imnului Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, ci și faptul că școala muzicală de la Putna avea principii de compoziție în crearea melodiilor.

Ivan, I., prof. diac., „Ioan Cart și activitatea sa muzicala la Mănăstirea Neamț”, în: *MitrMold XLVII* (1971), 1-2, p. 107-115.

Ioan Cart a fost profesor de muzica vocală, compozitor și dirijor, iar activitatea sa muzicală la Mănăstirea Neamț a debutat la 7 decembrie 1859. La 27 septembrie 1861 este obligat să organizeze corurile de călugărițe din Mănăstirile Agapia și Vărațic, Mănăstiri la care va afirma că și-a restrâns obligațiile la 6 octombrie 1863 - ceea ce înseamnă că la acea dată activitatea sa la Mănăstirea Neamț se încheiasă. Profesorul s-a mutat la București după ce în 1864 s-au deschis porțile Conservatorului de muzică.

Stănculescu, N., prof., „Pagini din istoria muzicii românești. Vol. II”, în: *GBis XXX* (1971), 1-2, p. 178-192. Recenzie.

Studiul al II-lea cuprinde pagini din istoria muzicii bisericești românești. Este amintit Sfântul Niceta de Remesiana (secolele IV-V), unul dintre primii doctrinari ai muzicii creștine și autor al Te-Deum-ului. Un rol important în dezvoltarea muzicii bisericești l-au avut mănăstirile și monahii. Este consemnată contribuția în acest domeniu a lui Macarie Ieromonahul.

Ciobanu, Gh., prof. „Muzica bisericească la români”, în *BORom XC* (1972), 1-2, p. 162-195.

Primul capitol al lucrării, intitulat „Origine. Vechime” aduce informații despre modalitățile de manifestare a activității muzicale pe teritoriul țării noastre din primele veacuri creștine până la formarea statelor feudale românești. Capitolul II tratează muzica bisericească în Țara Românească și Moldova din perioada medievală până în secolul XX. Sunt amintite „Pripelele” monahului Filotei de la Cozia, școala muzicală de la Putna în frunte cu Eustație Protopsaltul, „Psaltichia românească” a ieromonahului Filotei sin Agăi Jipei din timpul lui Constantin Brâncoveanu (1713), școala muzicală de la București reprezentată prin Macarie ieromonahul și Anton Pann etc. Se dau exemple tehnice ale evoluțiilor și transformărilor ce au avut loc în muzica psaltică românească.

Cel de-al treilea capitol „Muzica bisericească în Transilvania și Banat” abordează tehnic de multe ori tema mai ales din perspectiva variantelor Bugariu, Cunțanu, Morariu cu numeroase exemple și a variantelor Banat, Lugojan, Lipovan, Oradea, Blaj. Finalul subliniază atât diferențele cât și legăturile existente între muzica psaltică de sorginte greacă și cea din zona banato-transilvană aflată sub influență sârbească.

Valdman, Traian, pr., „Cărțile de cântări bisericești ale lui Macarie Ieromonahul - 150 de ani de la apariția lor”, în: *GBis XXXII* (1973), 7-8, p. 725-732.

Lucrarea conține material informativ privind viața și activitatea lui Macarie Ieromonahul. Primele cărți de cântări bisericești tipărite în limba română au fost: „Theoriticon sau privire cuprinzătoare a meșteșugului muzicii bisericești după așezământul Sistemii ceii noao” (19 capitole), „Anastasimariu bisericesc după așezământul Sistemii ceii noao” și „Irmologion sau Catavaseriu Musicesc”.

Stănculescu, Ioan, F., „Hronicul muzicii românești”, în: *GBis XXXII* (1973), 9-10, p. 1151-1157. Recenzie.

Tratează muzica bisericească, amintind despre școala de la Putna, „Psaltichia” românească din 1713, „Psaltichia” lui Filotei Jipa (sin Agăi).

Vornicesu, Nestor Severineanu, „Cântecul lui Adam” într-un vechi manuscris psaltic de la Strihareț”, în *BORom XCII* (1974), 7-8, p. 1030-1037.

La Schitul Strihareț, în apropiere de municipiul Slatina, din jud. Olt, se găsește o colecție de manuscrise psaltice. Unul dintre ele nu are titlu, ci numai o indicație cum se cântă; el cuprinde un poem de 60 de rânduri, primele 11 versuri având notație bizantină. Este o copie inedită a poemului „Cântecul lui Adam”.

Se presupune că a fost copiat de renumitul Macarie ieromonahul care a transpus majoritatea cântărilor bisericești în notația nouă bizantină, la începutul secolului al XIX-lea.

În cântec se întâlnește motivul „zapisului” (legământului) pe care-l face Adam (omul) cu diavolul, motiv ce a străbătut toată iconografia liturgică și a trecut și în literatura universală profană (vezi „Faust” de Goethe). Articolul are o Anexă și un rezumat în lb. franceză.

Barbu-Bucur, Sebastian, lect., „Manuscrise psaltice în notație neobizantină care conțin Propedii, aflate în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România”, în: *GBis XXXIII* (1974), 9-10, p. 895-911.

Sunt descrise manuscrise slavo-grecești, manuscrise grecești și manuscrise românești, manuscrise care prezintă noțiuni de muzică psaltică.

Barbu-Bucur, Sebastian, lect., „Elemente teoretice în arta lui Filotei Sin Agăi Jipui - Gramatica muzicală”, în: *GBis XXXIV* (1975), 7-8, p. 591-622.

Se consemnează faptul că în 1710 s-a desfășurat prima slujbă ținută în întregime în limba română. Sunt inserate și informații care au ca scop descrierea manualului de Gramatică muzicală și punctarea importanței acestuia, a tehnicii și metodelor care au fost utilizate pentru alcătuirea cărții, fiind redată și unele noțiuni de gramatică muzicală. Articolul conține opt anexe și cinci imagini din manuscris.

Moldoveanu, Nicu, diac. lector., „Manuscrise muzicale bizantine cu notații ante-chrysantică din Biblioteca Sf. Sinod și Biblioteca Palatului Patriarhal din București”, în: *GBis XXXIV* (1975), 7-8, p. 806-812.

Prezentarea unor manuscrise muzicale grecești: 46, 43, 28, 10 de la biblioteca Sfântului Sinod și manuscrisele grecești 206, 235, 185 de la biblioteca Palatului patriarhal.

Dincă, George, diac., „Chipuri de ierarhi compozitori, traducători, prelu crători și mari cântăreți ai muzicii bisericești în perioada 1813-1909”, în: *GBis* XXXIV (1975), 7-8, p. 812-823.

Lucrarea conține repere biografice și bibliografice ale episcopului Ghenadie Țeposu-Argeșiu, mitropolitului Silvestru Andrievici-Morariu și ale mitropolitului Iosif Naniescu.

Barbu-Bucur, Sebastian, „Theoreticonul lui Macarie (1823)”, în: *GBis* XXXV (1976), 5-6, p. 652-656. Recenzie.

O scurtă descriere a lucrării amintite în titlu care are ca scop prezentarea istoriei muzicii psaltice.

Dincă, George, diac., „Chipuri de ierarhi compozitori, traducători, prelucrători și mari cântăreți ai muzicii bisericești”, în: *GBis* XXXVI (1977), 1-2, p. 139-145.

Material în care se consemnează informații referitoare la viața și activitățile întreprinse în perioada 1849-1923 de către episcopii Gherasim Timuș (Piteșteanul), Gherasim Safirin (Craioveanul), Nifon Niculescu (Ploieșteanul). În special sunt prezentate informații despre opera și activitatea desfășurată pe plan muzical.

Dincă, George, diac., „Chipuri de ierarhi compozitori și mari cântăreți bisericești din sec. al XX-lea”, în: *GBis* XXXVI (1977), 10-12, p. 956-962.

Informații despre viața și activitatea episcopilor Evghenie Humulescu (Piteșteanul) și Gherontie Nicolau (arhiereu vicar la Tomis) și mai ales despre înclinația lor spre muzica bisericească.

Barbu-Bucur, Sebastian, lect., „Documente ale culturii muzicale vocale în Muntenia, Moldova și Transilvania”, în: *GBis* XXXVII (1978), 3-4, p. 387-395.

Se prezintă documentele ce vorbesc despre cultura muzicală. Astfel, cele două manuscrise grecești IV/39 adăpostit de Biblioteca Centrală din Iași și respectiv manuscrisul 953 de la Academia Română, aduc informații referitoare la secolul al XIV-lea. În secolul al XV-lea este menționată activitatea lui Filotei de la Cozia, iar pentru secolul al XVI-lea datele sunt păstrate de manuscrisul 61 de la Academia Română cu șase cântări monodice, în care este consemnată activitatea lui Filotei sin Agăi.

Moldoveanu, Nicu, diac. conf. dr., „Muzica în Moldova secolului al XVI-lea: mărturii noi”, în *BORom* XCVII (1979), 9-12, p. 1193-1222.

Barbu-Bucur, Sebastian, „Învățământul psaltic până la reforma lui Hrisant. Școli și propedii”, în *BORom* XCVIII (1980), 3-4, p. 481-509.

Studiu foarte bine documentat despre istoria muzicii psaltice românește care, după o introducere la nivel general, analizează apoi fiecare școală muzicală românească din toate provinciile țării, prezentându-se numele muzicienilor (laici sau

călugări) a manuscriselor sau a cărților specifice fiecărei școli până începutul secolului al XIX-lea.

Sunt abordate și unele chestiuni tehnice (ex. „Ftoralele”, un exercițiu de paraloghie cuprinzând majoritatea mărturiilor, etc.) studiul incluzând și o serie de fotografii ilustrative preluate din diverse manuscrise.

Sandu, B., „Din opera muzicală a lui Ghelasie arhimandritul. Mărimurile, creația lui Filotei monahul de la Cozia”, în: *MitrOlt XXXII* (1980), 3-6, p. 507-508.

Se face o analiză a operelor celor doi monahi, cu o fotocopie ce cuprinde „mărimurile” de la Sf. Ierarh Nicolae.

Barbu-Bucur, Sebastian, „Acțiunea de «românire» a cântărilor psaltice și determinările ei social-patriotice. Filotei sin Agăi Jipei și alți autori din secolul al XVIII-lea”, în *BORom XCVIII* (1980), 7-8, p. 836-856.

Se amintesc mai întâi cele mai vechi cântări românești cu muzică și text (1540, 1570...) după care autorul menționează rolul lui Dimitrie Cantemir și al lui Constantin Brâncoveanu în românizarea muzicii psaltice. Prima carte cu neume muzicale psaltice în limba română aparține lui Filotei sin Agăi Jipei, psalt la Mitropolia Ungrovlahiei și a fost finalizată la 24 decembrie 1713. Se face apoi analiza de specialitate a conținutului cărții. Un presupus ucenic al lui Filotei numit Șarban scrie „Catavasiile Floriilor” iar ucenicul acestuia, un oarecare Ioan Duma, fiul lui Radu Duma Brașoveanu, va realiza o valoroasă „Psaltichie românească” de 339 de file. Analiza comparativă între aceasta din urmă și creația lui Filotei aduce numeroase amănunte și interpretări pentru fiecare operă. Se enumeră apoi o serie de autori ce extind aria cântărilor în limba română, ultimele referiri făcându-se la Macarie ieromonahul, Mihalache Moldoveanu și Anton Pann.

Barbu-Bucur, Sebastian, prof., „Monumente muzicale în Biserica Ortodoxă Română. Filotei sin Agăi Jipei-prima psaltichie românească”, în: *GBis XXXIX* (1980), 10-12, p. 852-876.

Document ce cuprinde informații despre genealogia familiei lui Filothei Jipa și date despre prima „Psaltichie”. Articolul este însoțit de 16 anexe care arată proprietățile familiei.

Barbu-Bucur, Sebastian, „Monumente muzicale în Biserica Ortodoxă Română, Filothei sin Agăi Jipei – Prima Psaltichie românească”, în *BORom XCIX* (1981), 3-4, p. 370-406.

Articolul debutează cu reliefașul importanței pe care Constantin Brâncoveanu începe să o acorde limbii române și în special introducerii acesteia în biserică și în psaltichia românească. Capodopera muzicală a lui Filothei sin Agăi Jipei constă tocmai în realizarea primei „Psaltichii românești” ea atestând cântarea în românește și existența unei școli organizate de muzică în limba română.

Studiul se continuă cu analiza preocupărilor anterioare, câteva cuvinte despre autor, stabilirea datei și a locului realizării manuscrisului. Se face apoi descrierea

manuscrisului în mai multe subcapitole: „Denumirea Manuscrisului”; „Descrierea fizică a manuscrisului”; „Caracterul muzicii. Notația muzicală. Izvoare.”; „Conținut. Autori.”. Capitolul ce urmează prezintă texte literare folosite în alcătuirea „Psaltichiei” fiind analizate apoi, în alt capitol, aspecte ale românirii cântărilor psaltice la Filothei – loc unde sunt introduse câteva exemplificări pe notație liniară. Studiul se finalizează cu prezentarea celor mai importante creații proprii ale lui Filothei.

Barbu-Bucur, Sebastian, prof., „Monumente muzicale în Biserica Ortodoxă Română”, în: *GBis XXXX* (1981), 3-5, p. 475-509.

Din datele biografice consemnate se desprinde ideea că Filotei sin agăi Jipei este aceeași persoană cu Filothei Sfetagorețul și cu Filothei Ieromonahul. „ot Mitropolie” care traduce și tipărește primul catavasier în limba română (secolul al XVII-lea). Paginile conțin elemente ce descriu operele „Învățăturile creștinești”, „Floarea darului” și „Catavasierul”.

Moldoveanu, Nicu, diac. dr. conf., „Muzica bisericească la români în sec. al XIX-lea partea I”, în: *GBis XXXXI* (1982), 11-12, p. 883-915.

Autorul relatează viața și opera lui Macarie Ieromonahul (n. 1775-80), a lui Varlaam Bărnănescu, protosinghel (n.1808), a lui Ghelasie Basarabeanu Arhimandritul și a lui Iosif Naniescu, cel care a fost episcop de Argeș și mitropolit al Moldovei.

Moldoveanu, Nicu, diac. dr. conf., „Muzica bisericească la români în sec. al XIX-lea partea II”, în: *GBis XXXXII* (1983), 9-12, p. 594-624.

În lucrare găsim date despre Nectarie - ieroschimonahul de la Sfântul Munte, Nectarie Frimu - ierodiaconul, Nectarie - arhieru de Tripoleos, Silvestru Morariu - Andrievici - mitropolit al Bucovinei.

Velea, Marin, diac. prof., „Școala muzicală de la Putna, în context general românesc și balcanic (sec. XV-XVI)”, în *BORom CII* (1984), 3-4, p. 232-237.

Moldoveanu, Nicu, diac. conf., „Cercetări asupra manuscriselor în notație bizantină existente în Biblioteca Națională din Viena”, în *BORom CII* (1984), 3-4, p. 238-245.

Moldoveanu, Nicu, diac. conf., „Muzica psaltică în Biserica noastră în prima jumătate a sec. XX (Partea I)”, în *BORom CIII* (1985), 7-8, p. 615-636.

Barbu-Bucur, Sebastian, prof. dr., „Manuscrise muzicale românești la Muntele Athos”, în: *MitrArd XXXII* (1987), 4, p. 17-27.

Articolul conține o amplă descriere a „Anastasimatarului” de la Schitul Prodromu cu referiri la conținutul, data și locul scrierii și circulația manuscrisului. Alături de această prezentare sunt aduse la cunoștință legăturile mănăstirilor românești, Brădet, Tismana, cu manuscrisele românești, ajunse mai apoi la Athos.

Vasile, Vasile, „Dezvoltarea muzicii religioase în timpul stăreției lui Paisie Velicovschi (cel Mare)”, în: *TV IV* (1994), 11-12, p. 84-102.

Articolul prezintă informații despre manuscrisele păstrate la Mănăstirile Neamț și Putna, dar nu doar despre cele privitoare la muzica religioasă (de exemplu se amintește „Psaltirea slavonă” din 1529, de la Neamț). Autorul încearcă creionarea tradiției muzicale din lavra nemțeană prin amintirea manuscriselor ce pot fi găsite aici. Sunt amintite, de asemenea și motivele poposirii lui Paisie cel Mare la Neamț în 1779, pentru ca mai apoi să fie istorisiți cei 10 ani de activitate ai școlii de muzică de la Dragomirna. În 1782 începe să se afirme școala de la Neamț, sub conducerea monahului Iosif. În final sunt considerate operele și importanța monahului Iosif, articolul încheindu-se cu diferite păreri despre evoluția muzicii în această lavră.

Belean, Nicolae, pr. prof. dr., „Apropierea muzicii religioase din Banat de cântarea bizantină, prin intermediul preoților și călugărilor veniți în Banat din Țara Românească, Moldova și Transilvania”, în: *AltBan XI* (2000), 1-3, p. 191-195.

Se prezintă importanța activității egumenului Naum Râmnicăeanu între anii 1788-1795. A stat la Mănăstirea Hodoș-Bodrog timp de șapte ani, fiind dascăl, cântăreț și promotor al muzicii psaltice. În 1788 redactează „psaltichia” sa, iar în 1802 îl găsim în Episcopia Buzăului, profesor la școala episcopiei, predând și muzica psaltică. Anul 1821 îl găsește tot la Episcopia Buzăului în calitate de psalt.

Isăroiu, Ion, pr. lect., „Un prețios manuscris psaltic din Mănăstirea Clocoiov-Slatina”, în: *GBis LIX* (2000), 5-8, p. 182-189.

Se face referire la manuscrisul 5916 ce cuprinde un „Liturgier” și un „Anastasimatar”. Materialul face descrierea acestora și a podobiilor lui Ghelasie Basarabeanul.

Velea, Marin, pr. conf. dr., „Manuscrisele muzicale românești de la Muntele Athos”, în: *GBis LIX* (2000), 9-12, p. 288-290. Recenzie.

Se amintește de cele 260 de manuscrise păstrate în șapte mănăstiri, schituri și chilii atonite cu viețuitori români. Lucrarea reprezintă doar o parte din marele patrimoniu românesc din Athos.

Isăroiu, Ion, pr. lect. dr., „Procesul *românirii* cântărilor irmologice în concepția episcopului Ghenadie Țeposu -125 de ani de la moarte sa”, în: *GBis, LXIV* (2005), 9-12, p. 403-416.

Date biografice despre episcopul Ghenadie Țeposu (1813-1877). A fost singurul dintre clericii români care a avut o concepție strict personală cu privire la stilul irmologic. Se informații despre lucrarea acestuia, „Albina muzicală” - cântări din „Octoih”, „Triod”, „Penticostar”.

VI. POMELNICE ȘI ÎNSEMNĂRI

Erbiceanu, C., „Pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei”, în: *BORom* XIII (1889-1890), 11, p. 689-697.

Sunt redat atât pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei, cât și cele două prefețe ale sale. Interesant este faptul că acest pomelnic conține și o cerere de iertare pentru cei ce s-au sinucis (???). Constantin Erbiceanu spune că pomelnicul a fost scris după unul mai vechi, în timpul mitropolitului Varlaam între anii 1673-1709, de către ieromonahul Ghervasie de la Mănăstirea Putna. Constantin Erbiceanu arată motivul pentru care Ghervasie a venit în București în timpul domnului Constantin Brâncoveanu.

C., E., „Pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei”, în: *BORom* XIV (1890-1891), 1, p. 65-74.

Sunt redat: pomelnicul Sfintei Mitropolii din București pentru pomenirea ctitorilor, pomelnicul mitropoliților țării începând de la Antim Ivireanul și până la Grigorie Dascălu, pomelnicul domnitorilor Țării Românești și al familiilor lor începând cu Radul Negru și terminându-se cu Constantin Racoviță. Mai sunt pomeniți și cei ce se află în mormintele din și de lângă biserica Mitropoliei – boieri, domnitori și ierarhi.

***, „Un manuscris românesc scris de arhimandritul Chiriac Romniceanu. Cuprinzând însemnări asupra genealogiei și activității lui Tudor Vladimirescu”, în: *BORom* XIV (1890-1891), 6, p. 408-422.

Autorul spune că în acest manuscris sunt cuprinse transcrieri ale pomelnicelor vechi de la Mănăstirea Tismana, Schitul Iezerul și Cioclovina. Manuscrisul cuprinde și pomelnicul familiei lui Tudor Vladimirescu, rânduiala sfeștaniei, un tratat asupra celor șapte fapte bune trupești.

Pomelnicele conțin numele domnitorilor Țării Românești începând de la Antonie Voievod (1669) și terminând cu Ștefan Voievod (1714), numele mitropoliților și episcopilor țării de la Teodosie (1668) până la Atanasie. Apoi sunt redat pomelnice particulare din care aflăm genealogia unor familii, de exemplu familia episcopului de Râmnic, Grigorie, familia lui Antonie Schimonahul, a lui Ilarion, egumenul Mănăstirii Cozia, a boierilor Fărcășani etc. După acestea urmează învățătura duhovnicească a Sf. Dimitrie de Rostov și un Tipic când și cum să se pomenească cei morți.

Urmează pomelnicul Schitului Cioclovina care începe cu câțiva împărați ruși după care se întrerupe brusc și se continuă cu o gramatică de muzică psaltică, pe sistem vechi, scrisă în limba română, apoi se continuă mai departe cu pomelnicul domnitorilor români care începe de la Mircea cel Bătrân (1382) și se termină cu Dimitrie Ghica (1822). În continuare este prezentat pomelnicul lui Dionisie Lupu,

din care aflăm care erau schiturile dependente de Mănăstirea Tismana: Cioclovina, Topolnița, Mocerlița, Sporeștii, Scăunelul, Valea cu Apă, Teiușul, Biserica din Vârful Cioclov, Biserica din Cerneț, Glivaș, Sf. Troiță – aflată peste Dunăre. Lucrarea prezintă mai departe pomelnicul ctitorilor Schitului Cioclovina însoțit de un catalog al părinților ce trăiau la anul 1812 în schit, la care se adaugă catalogul egumenilor Mănăstirii Tismana. Găsim reproduse mai departe pomelnicul lui Chiriac Romniceanu, un pomelnic al părinților cernicani, pomelnicul lui Manolache Brâncoveanu, cel al lui Tudor Vladimirescu, urmat de pomelnicul boierilor Argeteni ș.a. (sunt pomelnicele majorității familiilor din Cerneț). În toate aceste pomelnice îi putem recunoaște pe cei care au luat parte la mișcarea lui Tudor Vladimirescu. Pe lângă cele enunțate mai sus, în articol sunt redată prefața acestui manuscris și viața Schimonahului Antonie (de la Iezerul Vâlcii).

*** „Sfânta Episcopie a Râmnicului Noul Severin. Pomelnicul Bisericii Gănescului”, în: *BORom XV* (1891-1892), 3, p. 246-269.

Este redat pomelnicul bisericii din Craiova cu hramul Sfântului Nicolae și Sfântul Ioan Botezătorul numită a Gănescului și apoi supranumită „Metocul Episcopiei”. Autorul face o descriere a acestui pomelnic, arătându-ne că el a fost scris de Filaret, episcopul Râmnicului și redă atât prefața acestuia, cât și conținutul său. Se menționează că primul ctitor al acestei biserici, numită a Gănescului, a fost Teodor Săpunariu. Acesta, împreună cu dascălul Barbu, a pus piatra de temelie a bisericii fiind ajutați de Barbu Gănescu care a donat locul de construcție al bisericii. Se precizează că aceasta a fost terminată în 1757, iar de la acest an până la 1779, ea a funcționat ca biserică de mir. Din 1779 devine metoc al Episcopiei Râmnicului.

Pomelnicul acestei biserici conține: „Pomelnicul Domnitorilor” de la 1752 până la 1759, „Pomelnicul Mitropoliților și Arhiereilor” de la 1752-1789, însă în acest pomelnic sunt trecuți și trei episcopi ai Râmnicului de dinainte de anul 1752, Damaschin, Inochentie și Clement. Întâlnim apoi și pomelnicele unor boieri și clerici: a lui Teodor Săpunariu, al Dascălului Barbu, al Comisului Gheorghe, al Diaconului Moșoi, al arhimandritului Ștefan, al Căpitanului Gheorghe Simescu, al lui Ștefan Buchenu, al Magdalinei Monahia Scurtulesei, al logofătului Vasile, al monahului Teofan Fărcășanu. Nu lipsesc nici pomelnicele ierarhilor ctitori, al P.S. Chesarie care a fost episcop al Râmnicului între 1774-1780, al episcopului de Râmnic Filaret și al episcopului Râmnicului Calinic. Firesc, alături de toate acestea mai apar și alte pomelnice ale unor diferite familii și persoane ce au sprijinit material metocul în diferite perioade istorice.

D., „Dipticele sau pomelnicele bisericesti și pomelnicul bisericii Domnița Bălașa din București.”, în: *BORom XX* (1896-1897), 4, p. 291-322.

Articolul este compus din două părți – în prima este prezentat un istoric al pomelnicelor, autorul arătând originea și numirile acestuia, iar în a doua parte este prezentat pomelnicul bisericii Domnița Bălașa din București.

Prezentarea pomelnicului bisericii Domnița Bălașa începe vorbindu-ne despre modul cum a fost scris acesta. El cuprinde o parte originală - paginile 1-25 și parțial

pagina 30 și o a doua parte, care a fost scrisă ulterior, formată din paginile 26-29, 30 parțial și 31. Autorul redă cuprinsul pomelnicului. Primele două pagini cuprind titlul pomelnicului, amănunte despre alcătuirea acestuia și amănunte despre împrejurările în care a fost scris. Paginile 3-10 cuprind învățăături bisericești, mai ales îndemnuri la milostenie către cei vii. Paginile 11-14 conțin pomelnicul obștesc, paginile 15-18 conțin pomelnicele mitropoliților și ale domnitorilor Țării Românești, pagina 20 conține pomelnicul lui Nicolae Brâncoveanu, pagina 21 cuprinde pomelnicul domniței Bălașa, pagina 22 conține pomelnicul Mariei, se scrie că aceasta e posibil să fie rudă cu ctitorii bisericii, paginile 23-24 conțin pomelnicul Banului Constantin Crețulescu, pagina 25 conține pomelnicul căpitanului Sandu iar pagina 30 conține pomelnicul preotului Radu. Autorul redă și pomelnicele conținute de paginile 26-29, 30 parțial și pagina 31. Acestea sunt pomelnicul Mariei Pânzăreasca, pomelnicul Catincăi Stirboiacăi, pomelnicul lui Istrate Crețulescu, pomelnicul lui Dancu Toma.

G., „Cronica bisericească. Pomelnicul lui Ștefan cel Mare și al boierilor săi”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 3, p. 340-342.

Este reprodus atât pomelnicul lui Ștefan cel Mare, cât și cel al boierilor săi.

C. E., „Ceva despre Mitropolia Moldovei”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 10, p. 1123-1128.

Este reprodus pomelnicul mitropoliților Moldovei – la unii dintre ei se arată și mănăstirea din care proveneau și ce au făcut mai important. Note mai amănunțite găsim la mitropoliții Iacov, Veniamin și Sofronie. În finalul articolului sunt reproduse inscripțiile de pe clopotele Mitropoliei, din care aflăm că la 1827 a fost un incendiu în Iași, care a afectat și Mitropolia.

Dan, Dimitrie, „Natanail Natan Dreleanul”, în: *Candela XXXIII* (1914), 5, p. 223-226.

Sunt prezentate nume din lunile septembrie și octombrie din Pomelnicul Mănăstirii Putna.

Dan, Dimitrie, „Natanail Natan Dreteanul”, în: *Candela XXXIII* (1914), 6, p. 271-274.

Sunt prezentate nume din lunile octombrie și noiembrie din Pomelnicul Mănăstirii Putna.

Dan, Dimitrie, „Natanail Natan Dreteanul”, în: *Candela XXXIII* (1914), 7, p. 321-324.

Sunt prezentate nume din lunile noiembrie și decembrie din Pomelnicul Mănăstirii Putna.

Dan, Dimitrie, „Natanail Natan Dreteanul”, în: *Candela XXXIII* (1914), 8, p. 367-370.

Sunt prezentate nume din lunile decembrie din Pomelnicul Mănăstirii Putna.

Ursăcescu, V., ec., „Însemnări de pe cărți vechi bisericești”, în: *BORom XLIV* (1926), 10, p. 588-592.

Sunt prezentate și redată o serie de însemnări de pe vechi cărți bisericești. Întâlnim următoarele însemnări:

- cea de pe un „Minei” slavon din 1638 tipărit la Lemberg ce conține un blestem;
- cea de pe un „Evhologhiu” din 1729 care a fost la biserica Schitului Măgarul;
- cea de pe o „Cazanie” de dinainte de anul 1800.

Sunt redată apoi însemnări care vorbesc despre certuri pentru cărți și arată că preoții făceau eforturi deosebite pentru procurarea lor:

- însemnarea de la sfârșitul secolului al XVIII-lea pusă pe o Evangheliu ce a fost tipărită în 1682;

- însemnarea de la 1720 de pe „Cazania lui Varlaam” din 1643;
- însemnarea de pe un „Molitfelnic” din 1740 de la biserica Vulpe din Iași;
- însemnarea de pe un „Apostol” din 1745.

Mai sunt prezentate și redată următoarele însemnări:

- cea de pe un „Octoih” din 1774;
- însemnarea de pe un „Molitfelnic” din 1834;
- însemnarea de pe un „Octoih” din biblioteca Episcopiei Râmnicului;
- însemnarea de la 1769 de pe un „Penticostar” de la Vălenii de Munte unde a fost un egumen grec și preoți români.

O altă însemnare care conține date despre întemeierea unei biserici este aceea de pe un „Penticostar” de la biserica domnească din Bârlad din care rezultă că în 1752 Ion Bogdan a făcut Schitul Fătăciunii. În locul acestui schit a existat mai înainte o mănăstire care la începutul secolului al XVIII-lea a fost arsă de tătari. În finalul articolului sunt prezentate și reproduse o serie de însemnări de pe cărți vechi bisericești care se referă la „necazurile vieții preoțești”.

Ursăcescu, V., ec., „Însemnări de pe cărți vechi bisericești (continuare)”, în: *BORom XLIV* (1926), 12, p. 703-709. A se vedea articolul din revista *B.O.R.* XLIV (1926), 10, p. 588-592.

Sunt reproduse:

- o serie de însemnări referitoare la greutățile pe care le întâmpinau călugării care scriau sau traduceau cărțile;
- însemnarea din octombrie 1776 pusă de arhimandritul Vartolomei Mazereanu pe o traducere făcută de el la „Trebnicului lui Petru Movilă”;
- însemnarea de la 1798 pusă pe o „Cazanie” care arată că și călugărițele se ocupau cu scrisul;
- însemnări care vorbesc despre nemulțumirile vieții mănăstirești – cea de pe un manuscris slavon de după anul 1700;
- însemnarea pusă pe un „Apostol” din Vatra Dornei care arată că mulți călugări erau și dascăli de copii;
- însemnarea pusă la 1733 pe „Dogmatiki didascalie” ce a fost tipărită în 1703 de Sf. Antim Ivireanul;

- însemnarea de pe o „Evanghelie” a bisericii din Râfov din care reiese că unele din mănăstirile noastre erau locuri de pedeapsă pentru greșeli politice;
 - însemnări care vorbesc despre diferite fenomene meteorologice, atmosferice, terestre, foamete, epidemii și despre incendiul din București de la 1804;
 - însemnare care arată că unii chiriarhi dăruiau celor care aveau merite bisericești deosebite câte o carte;
 - însemnări care arată că multe cărți au fost luate de turci sau tătari și răscum-părate de români;
 - însemnări care arată modul în care erau văzuți rușii la noi.
- Autorul redă și o serie de însemnări care vorbesc despre trecutul nostru:
- cea de pe o carte de la Mănăstirea Neamț din care aflăm că la 13 iulie 1447 i s-a tăiat capul voievodului Moldovei, Ștefan (fiul lui Alexandru Vodă), de către Roman Voievod (fiul lui Ilie Voievod) și a fost îngropat în Mănăstirea Neamț;
 - cea de pe o „Cazanie” care arată că la 1733 domnul Moldovei, Grigorie, a devenit domnitor al Țării Românești, iar domnul Constantin al Țării Românești a devenit domnitor al Moldovei, iar cei doi când au mers să-și ia scaunele în primire s-au întâlnit pe drum la Focșani;
 - cea referitoare la mazilirea lui Constantin Hangerli din care aflăm că trupul acestuia a fost îngropat la Mănăstirea Sfântul Spiridon Nou;
 - cea referitoare la fuga lui Mihail Șuțu din 1802;
 - cea în care se arată cum descrie ieromonahul Calinic cele petrecute la Mănăstirea Cernica în legătură cu evenimentele de la 1821.

Ursăcescu, V., ec., „Două Pomelnice”, în: *Buletinul Episcopiei Hușilor* VI (1929), 9, p. 140-141.

În muzeul cu obiecte vechi bisericești de la Episcopia Hușilor se află două pomelnice, unul al Episcopiei, iar altul adus de la biserica fostului Schit Brădicești din județul Fălciu, fost metoc al episcopiei. Este reprodus conținutul pomelnicelor.

Ursăcescu, V., ec., „Două Pomelnice-Pomelnicul de la schitul Brădicești”, în: *Buletinul Episcopiei Hușilor* VI (1929), 10, p. 152-154.

Este o continuare a *Buletinului Episcopiei Hușilor* VI (1929), 9, p. 140-141.

Articolul conține pomelnicul cu ieromonahi, episcopi și ctitori. Dacă vom compara numele scrise în cele două pomelnice, vom observa că ele diferă, iar confruntând cu documentele trecutului ne dăm seama că cea de-a doua variantă este mai exactă. Schitul Brădicești a fost întemeiat în 1691 de episcopul Hușilor, Varlaam, fiind așezat în mijlocul pădurilor. În 1840, turcii au prădat zona respectivă. Lupta de la Stăniilești a adus episcopiei noi pagube, iar în 1739 s-a dat o altă luptă. Deci, din cauza acestor prădăciuni și chiar a unui incendiu, s-a pierdut lista exactă cu nume. Altă cauză ar fi aceea că persoana care a copiat pomelnicul în 1691 a scăpat ceva din vedere sau chiar faptul că unele nume nu existau în vechiul pomelnic.

Brătulescu, Victor, „Pisanii, pomelnice și însemnări din Mănăstirea Sărăcinești-Vâlcea”, în: *MitrOlt* VII (1955), 1-2, p. 84-95.

Sunt oferite informații despre câteva pisanii din piatră de la Mănăstirea Sărăcinești-Vâlcea, dintre care cea mai importantă este cea din 1962, precum și despre pomelnicile de la aceeași mănăstire, în special despre cele două scrise de Zosim în 1689.

Bălașa, D., pr., „Pomelnicul Mănăstirii Dintr-un Lemn, scris de Dionisie - eclesiarhul Mitropoliei București”, în: *MitrOlt VIII* (1956), 1-3, p. 128-129.

Paginile acestui studiu cuprind descrierea pe larg a pomelnicului Mănăstirii Dintr-un Lemn, scris în 1804 de cronicarul Dionisie, eclesiarh al Mitropoliei din București.

Bălașa, D., pr., „Pomelnicul Mănăstirii Dintr-un Lemn, scris de Dionisie - eclesiarhul Mitropoliei București”, în: *MitrOlt VIII* (1956), 6-7, p. 260-269.

Aceste pagini sunt continuarea studiului din nr.1-3 și redau textul celor 62 de file ale pomelnicului Mănăstirii Dintr-un Lemn scris de Dionisie.

Răuțescu, Ioan I., pr., „Schitul Nămăești”, în: *GBis XVI* (1957), 8-9, p. 565-586.

Amănunțele legate de Schitul Nămăești privesc, pe scurt, locația acestuia și surprind detaliat aspecte legate de viața sa monahală.

Sunt redată câteva legende și tradiții legate de existența așezării monahicești, un extras din cartografia făcută de armatele rusești (1810) cu numele preoților și alte date istorice despre biserică, o listă cu hrisoave care atestă schitul și daniile făcute de domnitori, o listă cu călugărițele și preoții ce se aflau în schit în octombrie 1840, un pomelnic scris în 1843 cu ctitorii și donatorii de până atunci, o listă a stareților de la începutul secolului al XX-lea.

Gheorghiu, Aurel, „Mănăstirea Viforâta”, în: *GBis XVI* (1957), 10-11, p. 718-728.

Prezentarea de față punctează amănunte legate de aspectul interior și exterior al lăcașului de cult, cuprinde o listă cu daniile făcute de domnitori, un pomelnic al ctitorilor următori întemeietorului și un altul al starețelor, fiind amintite și o parte din odorele vechi ale mănăstirii.

Alexandru, D., „Completări la istoricul Mănăstirii Mamul”, în *MitrOlt IX* (1957), 11-12, p. 816-825.

Informațiile care se prezintă sunt extrase din patru documente, trei pomelnice și o condică de vizitatori ce a fost înființată pe 18 martie 1858 și a fost încheiată la 4 octombrie 1863 când intră în grija statului. Analizându-se cele trei pomelnice se ajunge la concluzia că sunt recopieri ale aceluiași pomelnic. Se menționează că în 1860 existau 18 călugărițe și că aici nu se mânca niciodată carne. Se prezintă starețele care au fost la această mănăstire, apoi se transcrie pomelnicul cel mare care are ca dată (luată de pe fila 1, verso) anul 1859. În încheiere se rețin numele câtorva personalități care au făcut însemnări în condică.

Nedelescu, Emil, pr., „Pomelnicul Sfintei Mănăstiri Văleni-Argeș”, în: *MitrOlt IX* (1957), 11-12, p. 831-844.

Pe lângă scurtul istoric al Mănăstirii Văleni-Argeș care este atestată din secolul al XVII-lea, autorul oferă o prezentare a conținutului celor 52 de pagini ale pomelnicului acestei mănăstiri, aflat în manuscris, în roșu și negru, dintre anii 1866-1869.

Vârtolaș, Gh., pr., „Biserica din Tazlău”, în: *MitrMold XXXIV* (1958), 11-12, p. 903-909.

Este prezentat, între altele și pomelnicul mănăstirii tradus din limba slavă în limba greacă (când era Stavropighie) și în limba română de către arhimandritul Gherman Ionescu. Acest pomelnic cuprinde aproape întreg șirul de domnitori moldoveni până la anul 1711, când a fost închinată.

Cotoșman, Gh., prof. dr., „300 de ani de la căderea sub turci a Banatului, Caransebeșului și Lugojului”, în: *MitrBan VIII* (1958), 12, p. 7-20.

Locuri și oameni prin care s-a consolidat istoria. Se activează activitatea episcopului Ioanichie, al 18-lea episcop al Caransebeșului, surprinzând atitudinea sa din 1658, când și-a apărat cu curaj turma, dar și grija pe care a manifestat-o pentru „Școala gramaticască” de aici. Damaschin Udra este cel care a scris Pomelnicul cel vechi al Episcopiei Caransebeșului.

Brătulescu, Victor, „Pomelnicul triptic al lui Alexandru Lăpușneanu, din Mănăstirea Slatina”, în: *MitrMold XXXV* (1959), 3-4, p. 179-187.

Tripticul evocat este o copie dintre anii 1777-1792 a pomelnicului Mănăstirii Slatina. Fiind o copie târzie, conține nume de monahi de la Slatina, Sucevița, Moldovița, Neamț, Drusca, Voroneț, Putna, Secu, Râșca, Probota, Dragomirna. Este format din opt coloane. Pe fața capacelor laterale sunt reprezentați Alexandru Lăpușneanu și Doamna Ruxandra. Se prezintă în detaliu acest pomelnic pe cele opt coloane cu toate numele incluse.

Brătulescu, Victor, prof., „Pomelnicul Schitului Brădet de pe apa Vilsanului”, în: *MitrOlt XI* (1959), 5-6, p. 364-369.

Schitul Brădet a fost ctitorit în secolul al XIV-lea și zugrăvit în secolul al XVIII-lea. Pomelnicul acestui schit datează din anii 1645-1646 și este sub forma unui triptic. Se realizează descrierea lui amintindu-se și despre zugravul Caloianu.

Damian, Bogdan, „Inscripții rusești și ucrainene din anii 1491-1805 aflate pe teritoriul Republicii Populare Române”, în: *BORom LXXVII* (1959), 10-11, p. 1018-1025.

În studiul realizat, autorul prezintă câteva inscripții și grafite identificate în Moldova: un text de pe o piatră de mormânt aflată în subsolul Muzeului din Suceava, câteva texte ce vorbesc despre vizitarea mănăstirilor moldovenești Sucevița, Humor, Moldovița și Voroneț unde sunt apreciate frescele. Articolul conține anexe cu textele inscripțiilor.

Cioculescu, Șerban, „Recenzie. În marginea Întâieii Cronici a Țării Românești”, în: *BORom LXXIX* (1961), 1-2, p. 195-207.

Autorul examinează critic „Letopisețul Cantacuzinesc”, editat de M. C. Grecescu și Dan Simonescu, o amplă lucrare însoțită de o introducere cu anexe, cu texte fotocopyate, cu un indice de persoane și locuri și de motive, cu o prezentare grafică deosebită. Editat prima oară de Nicolae Bălcescu în „Magazinul istoric pentru Dacia”, „Letopisețul Cantacuzinesc” a rămas asemenea „Cronicilor muntene” ulterioare în aceeași obscuritate ca toată istoriografia veche a Țării Românești în contrast cu destinul luminos al literaturii cronicărești moldovene.

Se consideră că este necesară o punere în valoare a cronicarilor munteni, pe nedrept desconsiderați, aducând obiecții asupra notelor de subsol, față de „Indicele de nume” de persoane și locuri, considerat prea sumar, nesatisfăcând curiozitatea istorică elementară, nici pe cea geografică, existând nume proprii date greșit, față de „Indicele de materii”. La o nouă reeditare propune lărgirea anexelor și a indicilor de ambele feluri, precum și prezența unui „Glosar” care să explice toți termenii învechiți cu care numai lingviștii și filologii mai sunt familiarizați. Acest „Glosar” ar trebui să explice nu numai sensurile felurite ale aceluiași cuvânt, dar și înțelesul vechi al câte unui cuvânt comparativ cu cel folosit în prezent. Articolul cuprinde importante trimiteri bibliografice.

Gâlia, Andrei, prot. stavr. dr., „Pomelnicul ctitorilor bisericii din comuna Porcești scris la anul 1780”, în: *MitrArd* VI. (1961), 7-8, p. 481-483.

Alături de pomelnicul ctitorilor bisericii din comuna Porcești, autorul aduce informații despre călugării care aparțineau mănăstirilor de pe Valea Oltului și care veneau la Mănăstirea Porcești.

Diaconescu, Ilie, pr., „Icoane vechi, manuscrise și pietre de morminte la Mănăstirea Glavacioc”, în: *GBis* XX (1961), 7-8, p. 635-669.

Sunt descrise multe icoane, dintre care zece mai amănunțit. Există o descriere a pomelnicului, a pietrelor de mormânt și a inscripțiilor acestora.

Nițescu, Const., pr. dr., „Mănăstirea Dealu”, în: *GBis* XX (1961), 7-8, p. 670-695.

Autorul realizează o prezentare a Mănăstirii Dealu, articolul cuprinzând un scurt istoric al secolului al XV-lea, detalii despre așezarea lăcașului de cult, acesta fiind înconjurat de Mănăstirile Panaghia, Gorgota, Viforâta, descrierea bisericii, activitatea tipografică desfășurată aici - prima carte tipărită fiind „Liturgherul slavon” (1508), daniile voievodale făcute mănăstirii în decursul anilor, pomelnicul mănăstirii și o listă a stareților de la Dealu.

Zugrav, I., „Un pomelnic manuscris. Pomelnic întocmit după 1750 aflat la Mănăstirea Sfântului Onufrie de lângă Siret”, în: *MitrMold* XXXVII (1961), 9-12, p. 674-682.

Pomelnicul care face subiectul acestor pagini a fost întocmit după anul 1750, în timpul păstoririi mitropolitului Iacob Putneanul și se afla la Mănăstirea Sfântul Onufrie de lângă Siret, acum biserică de mir în satul Mănăstioara.

Sacerdoțeanu, A., „Pomelnicul Mănăstirii Govora”, în: *MitrOlt* XIII (1961), 10-12, p. 789-823.

Este un exemplar unic, care s-a păstrat într-o copie relativ târzie (1777). Se amintește despre pomelnicul domnitorilor care este fragmentar, dar succesiunea este corectă. Prima listă este cea a boierilor mari și cuprinde 656 de nume. O a doua are 68 de nume de boieri tăiați de turci în vremea lui Radu Voievod. Mai este prezentată o listă cu 548 de nume ale boierilor care au rămas în viață. Tot de pe vremea lui Radu este o listă cu 36 de nume de sârbi. La lista egumenilor se prezintă 14 nume, primul fiind al lui Dorotei (din vremea lui Radu), la care se adaugă 52 de nume ale „ieromonahilor egumeni”. Se dau listele și cu toți ceilalți viețuitori. În finalul articolul se redă textul întregului pomelnic scris de ieromonahul Visarion, structurat pe 57 de file.

Gheorghiu, Aurel I., „Golgota - pagini din Istoria Bisericii Române”, în: *GBis XXI* (1962), 3-4, p. 318-341.

Autorul reunește informații despre așezarea Mănăstirii Golgota, descriind împrejurimile și locuitorii, despre legende ce stau la baza întemeierii lăcașului de cult, întemeietor fiind Pătrașcu cel Bun la 1597. Edificiul a fost sub „obida” mănăstirilor de la Meteora. Între cele șase anexe ale materialului face parte actul de ctitorie și pomelnicul ctitoricesc.

Sacerdațeanu, A., „Pomelnicul Mănăstirii Iezerul”, în: *MitrOlt XIV* (1962), 7-9, p. 527-544.

Pomelnicul Mănăstirii Iezerul, redat în paginile de față, este păstrat în copii din secolul al XVIII-lea. Acest pomelnic reprezintă un document relevant pentru viața Schivnicului Antonie de la Iezer. Se redă textul integral al pomelnicului.

Cocora, Gabriel, pr., „Biserica de la Burca - monument de artă brâncovenească”, în: *GBis XXII* (1963), 5-6, p. 515-534.

Cea mai veche știre documentară despre biserica de la Burca – impresionant monument de artă brâncovenească – se referă la închinarea ei ca metoc al Episcopiei Buzăului la 1741. Alte informații înfățișează așezarea, descrierea actuală a bisericii, vechea arhitectură a complexului mănăstiresc. Ca documente foarte importante se reproduce pomelnicul ctitorilor, actul de închinare, cele legate de proprietăți. În final se dau informații despre egumeni și școlile existente aici de-a lungul vremurilor.

Nițescu, Constantin, pr. dr., „Târgoviște - Biserici din epoca lui Matei Basarab (sec. XVII)”, în: *GBis XXII* (1963), 7-8, p. 700-713.

Expunere în care este descrisă și biserica Sfântul Dumitru, ctitorită de Dimitrie Buzinca la 1693, care a fost metoc al Mitropoliei Târgoviștene. Sunt redade inscripții (inclusiv cele în slavonă) și pomelnicul metocului.

Porcescu, Scarlat, pr., „Pomelnicul triptic de la Mănăstirea Moldovița”, în: *MitrMold XXXIX* (1963), 7-8, p. 530-545.

În cadrul unei prezentări generale despre pomelnice, autorul se concentrează pe pomelnicul episcopului Anastasie, un triptic datat la 5 iulie 1644 și aflat la Mănăstirea Moldovița. Descrierea subliniază valoarea artistică și documentară a pomelnicului.

Andreescu, Ștefan, „În legătură cu datarea pomelnicului Mănăstirii Bistrița (Vâlcea)”, în: *MitrOlt XVII* (1965), 1-2, p. 52-53.

Pomelnicul Mănăstirii Bistrița se află într-un manuscris de 94 de foi, considerat a fi copiat între anii 1693-1705.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Pomelnicul Mănăstirii Argeșului”, în: *BORom LXXXIII*, (1965), 3-4, p. 297-330.

Se „Pomelnicul Mănăstirii Argeșului”, surprinzând importanța istorică a documentelor, conținând și o scurtă descriere a fiecăruia. Importanța pomelnicelor pentru studiul istoriei constă în rolul pe care îl servesc atât cultului genealogiei, cât și istoriei politice și social-culturale, fiind pentru unele perioade istorice, unicele documente care aduc mărturii valabile. „Pomelnicul Mănăstirii Argeșului”, provenind de la cea mai veche reședință mitropolitană a țării, nu s-a păstrat în original ci în trei copii succesive:

- a) scris de anonim în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea;
- b) copia lui Ghiurco Râmniceanul din 1785;
- c) copia lui Dionisie Eclesiarhul din 1809;

Se prezintă o ediție care a avut în vedere toate trei manuscrisele. Sunt prezentate toate trei copiile, caracteristicile și diferențele dintre ele, acestea constând în unele lipsuri sau adăugiri. Limba originalului a fost slavona, pe care a transcris-o și primul copist. Informațiile pe care le deține acest pomelnic sunt numeroase, ele cuprinzând nume importante ale domnilor, boierilor, cât și liste cu nume de boieri și dregătoriile lor, morți în luptele cu turcii, apoi sunt numeroase danii de obiecte de cult, cărți, danii bănești, în vite sau stupi.

Importante pentru legăturile cu ardelenii sunt pomelnicele boierilor din acele ținuturi, iar pentru istoria arhitecturii, informațiile despre reparații și construcții, despre restaurarea clopotelor. În continuare, se face o descriere a manuscriselor, cuprinzând: materialul folosit (hârtia, cerneala), liniatura folosită, punctuația, limba (slavă și română), ilustrația (folosită la cartea mai veche), caracteristica legăturii etc. Articolul are reprodus textul pomelnicelor.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Pomelnicele a 60 biserici din București”, în: *GBis XXIV* (1965), 3-4, p. 294-318.

Studiul de față cuprinde analizarea câtorva pomelnice aparținând unor biserici din București. Pe etichetele unei vechi cărți scria: „Condică a Sfintei Mitropolii Valahii în care sunt trecute numele ctitorilor a diferite mănăstiri”.

Diaconescu, Ilie Gh., pr., „Mănăstirea Mislea”, în: *GBis XXIV* (1965), 5-6, p. 459-486.

Articol în care se amintește despre Mănăstirea Mislea și biserica Sfânta Parascheva care a fost metoc al Mănăstirii Mislea din Prahova (1782). Sunt redată diferite inscripții și pomelnice și de asemenea sunt prezentate câteva cruci de piatră.

Andreescu, Ștefan, „O mențiune privitoare la episcopul Climent al Râmnicului”, în: *MitrOlt* (1965), 7-8, p. 631-632.

Climent a fost numit episcop al Râmnicului din 1753. Autorul amintește activitatea sa de egumen la Polovragi, prezentând și Pomelnicul mare al mănăstirii.

Antofie, Radu, pr., „Istoricul bisericii Gârlași din Buzău”, în: *GBis XXIV* (1965), 9-10, p. 825-847.

Autorul ordonează informațiile despre biserica Gârlași din Buzău, transmitând detalii legate de pomelnic, odoare, restaurarea realizată în 1929, după ce timp de 50 de ani a fost închisă. Se face descrierea bisericii. Din pisanie aflăm că „au numit-o schit și au închinat-o la schitul de la Poiana Mărului în 1780”.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Pomelnicul Mănăstirii Bistrița Olteană”, în: *MitrOlt XVIII* (1966), 5-6, p. 477-509.

În studiu este analizat pomelnicul ce are 92 de foi. Acesta a fost scris de mai multe mâini, în el apărând trei nume de scriitori: „Dionisie eclesiarh Bisriței” la foaia 88 verso, „Pahomie monah” la foaia 22, datat în 1804 și „Pafnutie monah” la foile 33-34, datat în 1827. Pomelnicul cuprinde, printe altele, domnii până la Costantin Brâncoveanu, arhieriei până la Ilarion, ieromonahii până la Ștefan și, bineînțeles, ctitorii. Imaginea de început este scena Adormirii Maicii Domnului. Se descrie pomelnicul, se prezintă conținutul, redându-se conținutul foilor celor mai importante.

Brădulescu, Victor, prof., „Date noi privitoare la pomelnic și la zugrăvirea și poleirea temeliei de piatră a Mănăstirii Antim din București”, în: *MitrOlt XVIII* (1966), 9-10, p. 841-844.

Este prezentat pomelnicul monahului Pahomie și este descrisă temelia de piatră a Mănăstirii Antim.

Bălașa, D., pr., „Două pomelnice ale schitului Cetățuia din Râmnicul Vâlcei”, în: *MitrOlt XIX* (1967), 3-4, p. 261-268.

Schitul Cetățuia, fost schit de călugări, cu hramul Sfinții Arhangheli, a fost metoc al Mitropoliei Țării Românești, menționat în documente în 1613. Primul Pomelnic studiat în acest articol are 41 de file, descrise fiecare în parte și reprezintă un manuscris al ierodiaconului Grigorie, completat în 1814 cu alte pomelnice scrise de Partenie Zograful. În acest pomelnic, ultimul domn menționat este „Io Mihai”, ultimul mitropolit Grigorie și ultimul episcop de Râmnic, „Filaret”. Al doilea pomelnic prezentat aici este din 1826 și aparține lui „Ioan Zograful sin Nicolae Beșleagă”. Inițial a avut cinci file și apoi i s-au mai adăugat 27. Se face descrierea lui.

Sacerdoțeanu, A., „Pomelnicul Mănăstirii Glavacioc”, în: *GBis XXVI* (1967), 3-4, p. 366-372.

Se reproduce textul pomelnicului Mănăstirii Glavacioc după o copie din 1800.

Cocora, Gabriel, „Câteva știri despre Mănăstirea Râtești”, în: *GBis XXVI* (1967), 5-6, p. 597-608.

Atestată documentar la 6 mai 1634, ctitorie a familiei Brâncescu, Mănăstirea Râtești a fost metoc al Schitului Poiana Mărului. Document ce cuprinde istoricul mănăstirii, iar în anexe se dă pomelnicul scris de „Artimie de Clementi”, ierodiacon de la Neamț (30 septembrie 1857).

Ivan, I., diac. prof., „Două pomelnice triptice ctitorești din secolul al XVIII-lea”, în: *MitrMold* XLIII (1967), 7-8, p. 542-544. Însemnare.

După o introducere generală despre pomelnice, autorul se oprește asupra cuprinsului pomelnicilor de la Mănăstirile Vovidenia și Pocrov.

Andreescu, Ștefan, „Observații asupra pomelnicului Mănăstirii Argeș”, în: *GBis* XXVI (1967), 7-8, p. 800-829.

Prezentarea pomelnicului Mănăstirii Argeș este însoțită de precizarea că acest pomelnic ni s-a păstrat prin intermediul a trei copii successive, cea mai veche fiind din secolul al XVII-lea, urmând apoi cea din 1785 și cea din 1809.

Brătulescu, Victor, „Câteva date suplimentare asupra bisericii de lemn din comuna Putna”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 1-2, p. 92-93.

Cele câteva date suplimentare aduse de acest articol în legătura cu biserica veche de lemn din Putna se referă la un pomelnic triptic început în vremea lui Gheorghe Ștefan, urmașul lui Vasile Lupu și la câteva însemnări de pe trei icoane împărătești din catapeteasma de lemn, din 1760.

Brătulescu, Victor, „Pomelnicul cel mare al Mănăstirii Sucevița”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 3-4, p. 185-204.

După descrierea exterioară a pomelnicului cel mare de la Mănăstirea Sucevița, a inscripției și după datarea acestuia, autorul trece la prezentarea conținutului său pe secțiuni: capacul din stânga, placa centrală, capacul din dreapta, dar și textul, paralel în slavonă și română, pe rând analizate.

Turcu, Constantin, „Mănăstirea Bistrița”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 3-4, p. 212-219.

Despre Mănăstirea Bistrița de Neamț aflăm informații legate de poziționarea geografică, vechime, izvoarele istorice de atestare, pomelnicul mănăstirii și alte documente de danie, al căror conținut este redat în textul articolului.

Bălașa, D., pr., „Pomelnicul unui schit de maici necunoscut, metoc al Mănăstirii Brădetul (Argeș)”, în: *MitrOlt* XXI (1969), 9-10, p. 736-741.

Se redă pomelnicul metocului de la Costești, scris de Ilarion monahul pe 13 file.

Ionescu, I., pr. prof., „Grija pentru monumentele istorice și de artă religioasă ale Î.P.S. Firmilian”, în: *MitrOlt* XXII (1970), 5-6, p. 439-450.

Se face prezentarea elementelor neogotice introduse la Mănăstirea Bistrița Olteană și a modificărilor de la Mănăstirile Tismana și Arnota. Articolul cuprinde o imagine cu o filă din pomelnicul Mănăstirii Tismana.

Bălașa, D., pr., „Schitul Teiușului din Gorj”, în: *MitrOlt XXIII* (1971), 5-6, p. 389-395.

Schitul Teiușului a fost o sihăstrie a Tismanei, situată pe versantul al treilea (de răsărit) care coboară din Piscul Teiușului. Autorul descrie și redă textul pomelnicului din 1814, care este un manuscris al cronicarului Dionisie Eclesiarhul.

Vlăiculescu, Emilian, pr., „Biserica Mănăstirii din orașul Vălenii de Munte”, în: *GBis XXX* (1971), 9-10, p. 847-861.

Consemnarea istoricului bisericii din orașul Vălenii de Munte, ctitorită în 1680 de Hagi Stoian Clucerul și de soția sa și închinată, în 1681, Mănăstirii Cotroceni. Materialul informativ cuprinde șase anexe în care este prezentat și vechiul pomelnic de închinare.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Pomelnicul schitului Pietreni”, în: *MitrOlt XXIV* (1972), 1-2, p. 105-113.

Biserica Schitului Pietreni din județul Vâlcea a fost zidită în 1701. Autorul redă în întregime textul pomelnicului aflat în manuscrisul nr. 1245 (fost nr. 6368), achiziționat în 1950 de la L. Cardas.

Ivan, I., diac. prof., „Schitul Nechit”, în: *MitrMold LI* (1975), 1-2, p. 123-132.

În textul articolului este conturat istoricul Schitului Nechit, localizarea sa pe moșia „Siliștea de la Nechid” prilejuind și lămurirea toponimului. Autorul mai prezintă câteva însemnări de pe cărțile de la Nechit, în legătură cu schitul și pomelnicul ctitoresc.

Păcurariu, Mircea, „Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei în secolul al XVI-lea”, în: *MitrMold LI* (1975), 3-4, p. 221-257.

Acest material istoric structurează date biografice și informații despre activitatea mitropoliților Moldovei din secolul al XVI-lea: Teoctist al II-lea, Calistrat, Teofan I (care a înnoit pictura din pronaosul bisericii de la Voroneț), Grigorie Roșca, Gheorghe de la Bistrița, Teofan al II-lea (cu cele trei păstoriri ale sale), Nicanor, Mitrofan, Mardarie, Teodosie Barbovschi. Este prezentat pomelnicul fiecărui mitropolit, cu datele de înscăunare și retragere.

Păcurariu, Mircea, prof. pr., „Contribuții la istoria Episcopiiilor Romanului și Rădăuților în secolul al XVI-lea”, în: *MitrMold LII* (1976), 5-6, p. 322-337.

Articolul de față cuprinde o prezentare a episcopilor Romanului și Rădăuților din secolul al XVI-lea și a pomelnicilor lor.

Corfus, Ilie, prof., „Însemnări de pe manuscrise și cărți de cult privind istoria Bisericii Ortodoxe Române”, în: *BORom XCIV* (1976), 7-8, p. 798-817.

Articolul prezintă 152 de note marginale, culese de pe manuscrisele și cărțile vechi românești din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Aceste note aduc amănunte, precizări și contribuții noi la istoria Bisericii din Țara Româ-

nească, Transilvania și Moldova începând din secolul al XVIII-lea și până la jumătatea secolului al XIX-lea.

Merișca, Costin, „Vechiul pomelnic al Mănăstirii Pionul”, în: *MitrMold* LIV (1978), 1-2, p. 144-161.

Pomelnicul vechi al Mănăstirii Pionul de la Poalele Ceahlăului este un document important pentru istoria bisericească, atât datorită faptului că reprezintă o sursă pentru istoricul lăcașului, cât și pentru că este al doilea triptic din întreaga țară ca vechime, păstrat în original din 1639. La importanța sa mai contribuie faptul că este unul dintre documentele care păstrează primele încercări de înlocuire a limbii slavone cu româna. Autorul oferă o descriere a pomelnicului, menționând și frumoasele nume călugărești care apar în el și expune transcrierea și traducerea lui pe coloane.

Djamo-Diaconița, Lucia, „Un pomelnic necunoscut al Mănăstirii Cozia”, în: *MitrOlt* XXXI (1979), 10-12, p. 731-736.

Se face prezentarea unui amplu pomelnic al Mănăstirii Cozia, cu date importante despre istoria mănăstirii, dar și a Țării Românești, cuprinzând și imagini selectate din pomelnic.

Diaconescu, Ilie Gh., pr., „O carte veche de jertfelnic a mănăstirii Glavacioc”, în *BORom* C (1982), 1-2, p. 180-188.

Cartea veche de jertfelnic abordată în acest studiu este de fapt un „proscomisarion”, adică un pomelnic, scris la 13 iulie 1742 de către ieromonahul Serafim din îndemnul egumenului Iona de la Rumele. În acea vreme domnitor era Mihai Racoviță iar mitropolit al Ungrovlahiei era „chir Neofit”. Se face apoi descrierea manuscrisului cu menționarea însemnării egumenului Iona asupra stării și meremetisirii ctitoriei. În Anexa se dă textul integral al pomelnicului!

Iorgulescu, Vasile, pr. drd., „Pomelnicul Schitului Teiuș, Județul Vâlcea”, în: *MitrOlt* XXXVI (1984), 1-2, p. 89-99.

Schitul Teiuș a fost metoc al Mănăstirii Govora. Găsim aici informații despre localizarea sa, despre întemeiere, cu o descriere amănunțită a pomelnicului schitului.

Ivan, I., diac., „Stareți ai Mănăstirii Bistrița și ierarhi cu metania din această mănăstire”, în: *MitrMold* LX (1984), 10-12, p. 805-819.

Însemnare în care sunt prezentați stareții Mănăstirii Bistrița pe secole, începând cu veacul al XIV-lea, când mănăstirea nu era încă întemeiată, ci exista doar o așezare sihăstrească.

În ultima parte este redat pomelnicul Mănăstirii Bistrița, care cuprinde 59 de nume și în care sunt prezentați ierarhii ridicăți de la această mănăstire.

Cristoceea, Spiridon, prof., „Pomelnicul Mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel”, în: *GBis* XXXXVI (1987), 3, p. 35-68.

Articolul își propune să facă o trecere în revistă a tuturor pomelnicilor pe care le-a avut Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung Muscel, incluzând cele cinci

pomelnice pierdute: cel al voievodului Nicolae Alexandru (1351/1352-1618/1628), cel al lui Matei Basarab (de la 1638 până după 1875), ambele pe lemn; pomelnicul copie aparținând lui Matei Basarab scris pe o foaie de hârtie; pomelnicul lui Constantin Brâncoveanu (scris pe un caiet la 1710), cel de la 1831 scris pe un caiet la îndemnul egumenului Filaret și încă trei pomelnice redade în articol: cel de la 1758/1716 scris pe un caiet păstrat la Biblioteca Academiei, cel semnalat de D. Simionescu în 1923 și cel semnalat de pr. Ioan Răuțescu. În material sunt prezentate și imagini cu coperta și un fragment din pomelnicul Mănăstirii Negru Vodă.

Ionescu, Gion D. și Popescu, Grigore, pr., „Complexul monahic Radu Vodă din București, ctitoria Mihneștilor”, în: *GBis* LI (1992), 1-3, p. 70-92.

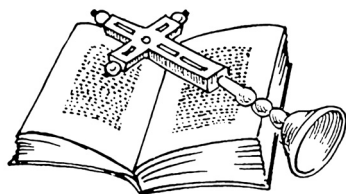
Informațiile vizează contextul istoric în care este construit complexul monahal Radu Vodă și descrierea acestuia, dar și precizarea locului mănăstirii în planul Bucureștiului, fiind însoțite de prezentarea pomelnicului.

Ivan, Ioan, „Un pomelnic triptic al fostei mănăstiri de maici de la Topolița – județul Neamț”, în: *TV* IV (1994), 5-7, p. 200-203.

O scurtă descriere a pomelnicului Mănăstirii Topolița, ce datează din 1748, ce a fost rescris la 1840. Ca particularitate, în acesta sunt descrise persoanele înscrise pe el. Sunt amintite schimonahiile ce au fost starețe la Vărațic.

Aioanei, Timotei, arhim., „Mitropolitul Visaron Puiu și Schitul Vovidenia”, în: *TV* XIV (2004), 7-12, p. 343-347.

Schitul Vovidenia a fost pentru mitropolitul Visarion Puiu un loc de suflet. Aici a construit o casă arhierescă în 1937. A suportat cheltuielile pentru acoperirea cu tablă a bisericii. În 1927 a lăsat un pomelnic ctitoricesc al cărui text este redat în articol.

VII. MANUSCRISELE: REALIZAREA ȘI CIRCULAȚIA LOR

Enăceanu, G., arhimandrit „Plângerea Sfintei Mănăstiri a Silvașului”, în: *BORom* IV (1877-1878), 8, p. 496-507.

Este redat un manuscris aflat în biblioteca Mănăstirii Căldărușani intitulat „Plângerea Sfintei Mănăstiri a Silvașului”. Manuscrisul conține o scriere în versuri consemnată în tradiția populară. Această creație literară „Plângerea Sfintei Mănăstiri a Silvașului” conține fapte istorice referitoare la câteva mănăstiri din Țara Românească și Transilvania (Vodița, Tismana) și la „unirea” unei fracțiuni a Bisericii ortodoxe din Transilvania cu Roma. Autorul, într-una din notele de subsol scrie „dacă Mănăstirea Silvașului a fost refăcută la 1520 de Domnița Zamfira, atunci ea a fost ctitorită în primele decenii ale secolului XIV”. Această afirmație are la bază un hrisov al domnului Vladislav I care arată că „Mănăstirea Apele fundată de către Sfântul Nicodim mai pe urmă de cea a Silvașului își are începutul la 1342”.

Ghenadie al Râmnicului, „Trei manuscripte slavone”, în: *BORom* X (1886-1887), 12, p. 968-975. Cu text în slavonă.

Gr. Vosresenski a publicat în 1882 la Sankt Petersburg o lucrare care se numește „Manuscripte slavice, păstrate în Bibliotecile străine: a Berlinului, a Pragăi, a Ljubljanei, a Zagrebului și ale Belgradului”, în care descrie 71 de manuscripte slavone aflate în biblioteci din afara Rusiei. Sunt prezentate trei manuscripte care prezintă un deosebit interes pentru trecutul culturii noastre. Primul manuscris este un „Nomocanon” ce se află la muzeul din Praga, este datat din secolul al XV-lea și cuprinde câteva date referitoare la luptele lui Mircea și Mihail cu turcii. Este făcută o scurtă descriere a acestui manuscris.

Al doilea manuscris este un „Tetraevanghel” aflat într-o bibliotecă în Viena, acesta fiind datat la 1502 și a fost scris în Mănăstirea Zograful din porunca lui Ștefan cel Mare. Se face o descriere acestui manuscris.

Al treilea manuscris este un „Apostol” aflat în biblioteca din Viena, datat în 1610, scris de către Anastasie Crimca. Acest „Apostol” a fost dat de către Anastasie Crimca, Mănăstirii Dragomirna în memoria părinților săi. O notă aflată pe foile 11 și 15 ale manuscrisului arată că acesta a fost luat la anul 1653 din Mănăstirea Dragomirna, de către cazaci, dar a fost returnat la scurt timp. Ghenadie al Râmnicului prezintă o scurtă descriere a acestui manuscris, din care aflăm că, la pagina 74, se află și portretul mitropolitului Anastasie Crimca.

Erbiceanu, Constantin, „Cea mai veche explicație a Liturghiei și a tot ritualului din biserica ortodoxă în limba românească de Ieromonahul Ioanichie Cacavela”, în: *BORom XIII* (1889-1890), 3, p. 152-156.

Constantin Erbiceanu prezintă în acest articol două manuscrise care conțin „Explicarea Sfintei Liturghii”, carte care a fost imprimată în 1793 la Iași.

Primul manuscris este datat în 1706 și este exact acea explicație a Sfintei Liturghii. Acest manuscris a fost scris de ieromonahul Ioasaf, Superiorul mănăstirii cu hramul Sfinților Arhangheli. Manuscrisul cuprinde: rezumatul învățăturii bisericești și o expunere a dogmelor bisericii ortodoxe. El a fost realizat după cartea lui Nicolae Vulgaris intitulată „Explicarea Sfintei Liturghii”, ediția din 1681 de la Veneția. Al doilea manuscris a fost scris de dascălul Nicolae Duma și datează din 1776. În acesta din urmă pe lângă explicarea Sfintei Liturghii mai întâlnim și o notă despre episcopul Gherasim al Buzăului și câteva leacuri tradiționale pentru diferite afecțiuni.

C., E., „O notă pusă pe un Tetraevanghel slavon din Mănăstirea Golia din Iași”, în: *BORom XIII* (1889-1890), 12, p. 698.

Din această notă aflăm că „Tetraevanghelul” a fost furat de tătari și răscumpărat de Ioan Golia, Marele Logofăt și dăruit bisericii zidite de el pentru sufletul său, al soției și rudelor sale și pentru cel ce de la început l-a scris și l-a lucrat, în 1575. Tetraevanghelul este ferecat în argint și aurit.

C., E., „Un manuscris românesc care cuprinde Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom în grecește și slavonește și un Catehism contra luteranilor”, în: *BORom XIV* (1890-1891), 7, p. 521-537.

Se arată că manuscrisul datează din 1720, fapt atestat de ectenia prezentată la începutul manuscrisului, în care este pomenit mitropolitul Daniil. În acest manuscris, alături de Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur se află și un „Catehism” în limba română. „Catehismul” e posibil să fie o copie a celui realizat de Varlaam, mitropolitul Moldovei. Fiind structurat sub forma întrebare-răspuns, catehismul analizat este redat pe scurt în articol.

Erbiceanu, C., „Un manuscris românesc”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 10, p. 801-82.

Manuscrisul a fost scris de către Andronic din Mănăstirea Neamț, are 200 de foi și cuprinde elemente de istorie bisericească, istoria imperiului rus de la 1726 la 1826, și un memoriu amănunțit asupra evenimentelor de la 1821, în care se amintește de luptele de la Târgu Neamț și de la Mănăstirea Secu. Este redat atât memoriul evenimentelor de la 1821, cât și extrase care cuprind fapte privitoare la istoria bisericească a românilor. Aceste extrase se referă la decapitarea lui Constantin Brâncoveanu, starea clerului din Moldova din timpul lui Constantin Mavrocordat, școala de traducători de la Mănăstirea Neamț – prilej cu care sunt amintiți Dorotei, fost stareț al mănăstirii, Macarie care a tradus din grecește în limba română „Cartea Sfântului Macarie”, Ilarion și Gherontie care a tipărit în București „Tâlcuirea la Evanghelie a lui Teofilact”.

Memoriul asupra Eteriei cuprinde: desfășurarea evenimentelor la Constantinopol - evenimente care au dus la spânzurarea patriarhului în ziua de Paști, desfășurarea evenimentelor în Țara Românească și Moldova. În Moldova, aflăm că, de frica turcilor, o mulțime de oameni în frunte cu câțiva boieri și cu episcopul Romanului, care a luat cu el averea episcopiei, s-au refugiat la Mănăstirea Secu. Turcii au aflat de aceasta și au mers acolo. Între timp episcopul Romanului s-a refugiat în Bucovina. Au avut loc o serie de lupte între turci și eteriști la Mănăstirea Secu și în împrejurimile acesteia. Au fost lupte și la Mănăstirea Slatina, care au dus la incendierea mănăstirii.

C., E., „Un manuscris românesc. Cuprinzând serviciile bisericești la întâmplări de boli grele în special ciumă”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 11, p. 868-876.

După opinia autorului manuscrisul este din prima domnie a lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească. Autorul face o caracterizare a acestei scrieri și reproduce conținutul său. Sunt redată câteva rugăciuni compuse de Gheorghe Papadopol, rugăciuni ce erau citite de preoți în fața credincioșilor imediat după Sfânta Liturghie. Din nota de subsol aflăm că Gheorghe Papadopol era de origine din Creta.

C., E., „Un manuscris românesc din școala greacă din Iași”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 11, p. 876-878.

Manuscrisul cuprinde un rezumat compus de Goudela, filosoful școlii domnești din Iași. El datează din 1817. Se prezintă pe scurt conținutul acestui manuscris. Din articol mai aflăm că acest Goudela s-a născut la Tesaha în 1780, a făcut studii la Viena, Pesta și Paris și a trecut la cele veșnice în Iași.

C., E., „Alt manuscris românesc”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 11, p. 878-880.

Manuscrisul cuprinde prima cartea românească școlară care a fost predată în școlile de la Trei Ierarhi din Iași. Ea se intitulează „Elementele Gheometriei Theoretico-practicești”. Autorul face în articol o caracterizare a acestei cărți și prezintă conținutul ei.

C., E., „Un alt manuscris românesc”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 11, p. 881-902.

Andrei, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, a scris o tâlcuire la Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul. În 1704 aceasta a fost tradusă din limba slavonă în limba română. Manuscrisul cuprinde această lucrare, prefața fiind scrisă de un român, Tarasie Ieromonahul, în limba slavonă. Ea a fost tradusă din slavonă în română de către Damaschin fost episcop al Hușilor, care a ajuns episcop al Buzăului. Este redată această prefață, care conține și o poezie. Manuscrisul prezentat de autor a fost scris la 1794 și, probabil, în opinia sa, a fost scris direct după cel original. Se fac aprecieri asupra formei și conținutului acestui manuscris, în care găsim și o „Omilie la Pogorârea Sfântului Duh” a Sfântului Ioan Gură de Aur, reproducă în articol.

C., E., „Două manuscripte ale Arhimandritului Macarie, predicatorul Evangheliei în Mitropolia din București”, în: *BORom XVIII* (1894-1895), 4, p. 298-307.

În articol nu sunt prezentate două, ci chiar trei manuscrise ale arhimandritului Macarie. Primul manuscris este o „Bucoavnă” care a fost tipărită în 1779, cu binecuvântarea lui Grigorie al Ungrovlahiei în zilele domnului Alexandru Ipsilant. Este redat conținutul acestui manuscris care este structurat sub formă de întrebare și răspuns.

Al doilea manuscris cuprinde „Viața Sfântului Ioan Damaschin” și este o traducere după scrierea lui Ioan, patriarhul Ierusalimului, care a fost afierosită Mănăstirii Cernica în zilele lui Nicolae Constantin Caragea, în păstoria lui Grigorie II al Ungrovlahiei, în 1782. Este redată prefața și este prezentat, pe scurt, conținutul acestui manuscris.

Al treilea manuscris conține „Tâlcuirea Sfântului Ioan Gură de Aur” la psalmii 140, 141, 142, 129. Acest manuscris este un manuscris incomplet, deoarece el cuprinde doar un fragment dintr-o lucrare mai vastă. În finalul articolului se amintește puțin despre Macarie – care era originar din Transilvania, a fost educat în Muntenia, a scris și a tradus multe cărți, a fost tipograf al Mitropoliei din București și a trecut la cele veșnice la Mănăstirea Cernica.

C., E., „Câteva cuvinte asupra a două manuscripte ce cuprind *Istoria bisericească a lui Teodoret*”, în: *BORom XVIII* (1894-1895), 9, p. 695-714.

Primul manuscris este al arhimandritului Macarie și este datat din 1787. Manuscrisul cuprinde o traducere în limba română a „Istoriei bisericești a lui Teodoret. Despre Macarie mai aflăm că a tradus „Tipicul cel Mare” al Sfântului Sava, „Viața Sfântului Ioan Damaschin” și a compus și un „Abecedar românesc”. El a încetat din viață la Mănăstirea Cernica.

Al doilea manuscris aparține mitropolitului Veniamin Costache, este datat din 1845, perioadă în care Veniamin era retras la Mănăstirea Slatina. Manuscrisul lui Veniamin cuprinde o traducere în limba română a „Istoriei bisericești a lui Teodoret”, traducere care a fost făcută după Evghenie Vulgaris. În decursul mai multor numere ale revistei „Biserica Ortodoxă Română” este redată această traducere a mitropolitului Veniamin.

Dan, Dimitrie, „Dare de samă asupra celor mai vechi evanghelii manuscrise armene aflătoare în Moldova și Bucovina”, în: *Candela XV* (1896), 4-5, p. 114-122.

Sunt prezentate patru Evanghelii armene. Prima descrisă este și cea mai veche, fiind scrisă în anul 714 al erei armene (anul 1265 al erei comune), în Mănăstirea Mașghevor. A doua Evanghelie manuscrisă, ce se află la biserica armenească din Iași, este scrisă în anul 800 a erei armene (1351), în orașul Caffa din Crimeea. A treia Evanghelie, păstrată la biblioteca Epitropiei armene din Botoșani, nu este foarte bine conservată, lipsindu-i copertile și o mulțime de foi. Ultima Evanghelie scrisă la Suceava se păstrează la biserica parohială armeană a Sfintei Cruci din Suceava. Aceasta este foarte bine păstrată, fiind învelită în catifea roșie bătută în argint.

G., „Dare de seamă, «Cronici inedite atingătoare de istoria românilor, adunate și publicate cu traduceri și adnotații de Ion Bogdan», București, 1895”, în: *BORom XX* (1896-1897), 2, p. 228-232. Recenzie.

Lucrarea lui I. Bogdan conține trei texte de cronici: „Letopisețul de la Bistrița” (1359-1506), „Cronica sârbo-moldovenească de la Neamț” (1325-1512) și „Cronica moldo-polonă” de Nicolae Brzeschi (1359-1566). Autorul amintește apoi despre conținutul „Codicelui de la Tulcea” – acest „Codice” conține cel mai vechi Letopiseț moldovenesc. Autorul scrie că începutul istoriografiei moldovenești are loc în același timp cu înființarea Mănăstirii Bistrița din Moldova în vremea lui Alexandru cel Bun, deci scrierea istoriei țării Moldovei ia naștere în Biserică. În final este prezentat cuprinsul „Sbornicului” de la Neamț care, pe lângă scrieri cu conținut religios, mai conține și notițe despre mitropolii Iosif, Teoctist și Gheorghe ai Moldovei.

Antipa, Eugeniu, „Un catalog de manuscrise”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 1, p. 102-105.

Este vorba despre un catalog care conține 153 de manuscrise, 46 dintre ele fiind păstrate în Biblioteca Patriarhiei din Ierusalim. Unele manuscrise conțin note referitoare la istoria noastră. Printre acestea se află și o Evanghelie din secolul al XVII-lea, scrisă în slavonă, în Moldova, din porunca domnului Istrate Dabija pentru Mănăstirea Cașin. O altă notă de pe aceeași „Evanghelie” spune că ea a fost scrisă de ieromonahul Tarasie în Mănăstirea Rompuschin în 1665. Mai este și un manuscris care conține o altă Evanghelie, care a fost scrisă de diaconul Mihail la 1680 și trimisă de la Mănăstirea cu hramul Sfântul Nicolae Pombrata (Probota?) la Ierusalim. Tot în această Evanghelie mai găsim și o notă referitoare la mănăstirile Bostrița (Bistrița ?), Toxoloiu (?), Casino (Cașin?). Un alt manuscris conține o Evanghelie slavonă din secolul al XIII-lea. Dintr-o notă de pe această Evanghelie reiese că a fost scrisă în Principatele Dunărene din porunca unui principe, de către un preot Nicolae, „în Mănăstirea Prea Curatei Stăpânei Noastre”. În fine, un alt manuscris conține o notă din care reiese că a fost scris de către ieromonahul Antim (Antim Ivireanu).

C., E., „Un manuscris original al episcopului de Argeș, Grigorie”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 2-3, p. 179-187.

Acest manuscris a fost scris de către arhimandritul Grigorie Râmnicăneanu. El cuprinde scrierea „Cămara drepte credințe”. Din prefața ce este reprodușă în articol aflăm că la 1793 mitropolit al Ungrovlahiei era Filaret, care avea vârsta de 51 de ani și că Grigorie a tradus cartea lui Teofil al Campaniei („Cămara drepte credințe”) la îndemnul arhierelui Iosif, cel care va ajunge episcop al Argeșului.

Manuscrisul are 110 capitole în care sunt tratate taina Sfintei Treimi, Facerea, Cele 10 porunci, Cele 7 Taine ale Bisericii, obiceiuri și superstiții păgâne, probleme de morală etc. Scrierea este sub forma unui dialog între un stareț și un ucenic. Tot în articol este reproduș și capitolul din această scriere intitulat „Despre politicienii falși”. Despre arhimandritul Grigorie Râmnicăneanu aflăm că a devenit episcop al Argeșului după Ilarion (cel care s-a retras la Brașov după Eterie și care a revenit în scaunul Episcopiei Argeșului în 1828) până în 1828 când a trecut la cele veșnice.

Iorga, N., „Manuscrisele Mănăstirii Cernica”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 2-3, p. 207-234.

Se precizează că mănăstirea a fost ridicată la începutul secolului al XVII-lea de vornicul Cernica Știrbei și că biserica cu hramul Sfântul Gheorghe din ostrovul mic al mănăstirii a fost ridicată în secolul al XIX-lea. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea începe marea reformă a monahismului în Țările Române prin Vasile de la Poiana Mărului și Paisie Velicikovski, ucenicii acestuia din urmă răspândindu-se peste tot în cele două Principate – Gherontie și Dorotei au mers la București pentru a studia greaca, Chiriac din Râmnic a ajuns egumen al Mănăstirii Căluui, Gheorghe a ajuns stareț al Mănăstirii Cernica. Până la venirea lui Gheorghe ca stareț al Cernicăi, aici mai stătuse un singur cărturar și anume Macarie. Urmașul lui Gheorghe la stăreția mănăstirii, Calinic, a mărit biblioteca mănăstirii și a făcut multe alte lucruri care au crescut faima sfântului lăcaș.

După ce relatează acestea N. Iorga prezintă 250 de manuscrise pe care le-a găsit în biblioteca Mănăstirii Cernica. Prezentarea manuscriselor conține titlul lor, notițe referitoare la istoria bisericească și politică a românilor – dacă sunt conținute de manuscrise se face și o scurtă descriere a manuscriselor.

Am menționat aici, păstrând numerotarea lui N. Iorga, doar manuscrisele prezentate în articol care conțin următoarele date: note, nume de monahi, nume de mănăstiri etc.

Acestea sunt:

6. „Cartea pentru ascultare” – copiată la 21 mai 1813 de Chiriac ieromonah, duhovnic și nacialnic sfântului Schit Cioclovina;

10. „Tripeasnițele: facerea lui Iosif – dintr-ale smeritului Chiriac Romniceanu”;

12. „Înainte cuvântare, fiind alcătuită asupra cărții Sfântului Nilu de la Sorsca, de shimonahul starețul Vasile cel din Țara muntenească de la schitul Poiana Mărului”;

15. „A cuviosului părintelui nostru P. Damaschinu cuvinte scurte 24 după Alfavita” – are o notă în care se amintește de mitropolitul Filaret al II-lea;

17. „Slujba Sfântului Dimitrie Basarabov” - notă în care sunt pomeniți Chiriac Râmniceanu, care a fost egumen și la Mănăstirea Căluui și egumenul Daniil al Argeșului ș.a;

20. „Cei 12 psalmi doesebi” notă referitoare la Paisie starețul Mănăstirii Neamț;

26. „Ale lui Filotei monahulu, egumenulu lăcașului rugulu”;

29. „Învățăturile Părintelui nostru Teodor Studitul” - notă în care se arată că a fost scris de ieromonahul Silvestru de la Mănăstirea Sinaia;

37. „Povestire pentru minunile ce s-au făcut în sfânta Mănăstire Cernica în vremea cuvioșiei sale părintelui Calinic, starețul acestei mănăstiri” - notă în care sunt relatate câteva minuni;

39. „Adunare de învățături ale multor filosofi” - scrisă cu osteneala lui Nicodim Greceanu și dedicată lui Timotei ieromonahul, năstavnicul Cernicăi- acest Nicodim a tipărit la Sibiu „Învățături de multe științe folositoare” în 1811;

45. „Cuvânt pentru a doua venire a lui Iisus Hristos” - semnată de „Teofil și Veofiiil ambii monahi”;

50. „Nil de la Azorsca” - scris la 1808 de ieromonahul Chiril schimnic din Mănăstirea Tismana;

51. „Pogrebania lui Hristos scrisă în 1829 și așezată după cele grecești cu măsuri” de arhimandritul Gherasim - notă în care sunt menționați: mitropolitul Filaret, arhimandritul Grigorie Râmnicăeanu, Chiriac Râmnicăeanu, metocul Plăviceni al Crețulescului;

55. „Viața cuviosului Ieromonah Gheorghe, starețul Cernicăi”;

66. „Istoria Lavrei Sfântului Atanasie”, tradusă din grecește de Chiriac de la Mănăstirea Sfântul Daniil din București;

85. „Efrem Sirul” - carte scrisă de ieromonahul Terapont de la Sihăstria Secului, în vremea aceea la Secu era Paisie Velicikovski cu ucenicii săi;

87. „Bisericeasca istorie: a II-a carte” - cartea lui Meletie al Artei tradusă de Naum Râmnicăeanu;

88. „Tâlcuirea Psaltirii” carte ce a fost dăruită Mănăstirii Bistrița de monahul Misail;

93. „Rânduiala cum se cade a primii ovreei care sunt de toată vârsta...” - notă în care se amintește despre uciderea lui Constantin Hangerli (1799) și de mitropolitul Dionisie;

94. „Cheia înțeleșului” - tradusă din rusă de Varlaam mitropolitul Ungrovlahiei;

96. „Bisericeasca istorie a lui Meletie Mitropolitul Atenelor” - tradusă de Naum Râmnicăeanu;

97. „Scrisoarea starețului Atanasie către starețul Paisie” - copiată de monahul Rafail de la Mănăstirea Hurezi, tot aici aflăm că Paisie a stat la Mănăstirea Dragomirna de la 1763 până la 1775;

99. „Din bisericăasca istorie” - cuprinde și un „Cuvânt de întâmpinare la Preasfântul Veniamin episcopul Hușilor care a fost trimis să fie prezent la îngroparea starețului Paisie” - Veniamin a ajuns episcop al Hușilor în 1792, iar Paisie a trecut la cele veșnice în 1794, tot aici este cuprinsă și o notă referitoare la Isaac un ucenic al lui Paisie care a alcătuit un frumos „Cuvânt de îngropăciune” rostit la înmormântarea starețului Paisie și care a corectat „Chiriacodromiul” din 1811 și l-a tradus pe Sfântul Efrem Sirul;

100. „Vasile cel Nou. Dintr-ale smeritului și nevrednicului călugăr Chiriac Râmnicăeanu”;

103. „Despre taine” - notă în care este amintit Ioanichie de la Mănăstirea Dolgopoloscoi de la Câmpulung;

106. „Plângerile zilelor săptămânii” - scrisă în Episcopia Râmnicului de ierodiaconul Grigorie în 1780;

107. „Piatra smintelii a lui Ilie Miniati” - tălmăcită în 1792 de Teofil monahul.

110. „Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Apostol și fratele Domnului Iacov” - tradusă din grecește în românește de ieromonahul Partenie, ecleșiarhul Episcopiei Râmnicului, în 1756;

114. „Isaac Sirul” - notă care arată că un schimonah pe nume Isaac a trecut la cele veșnice în 1817 în data de 25 ianuarie;

125. „Viața Sfântului Nicolae și ale altora” - scrisă de Macarie în 1782, acest Macarie a mai scris: o gramatică românească, un dicționar slavo-român, o „Bucoavnă”, l-a tradus pe Teodoret și a alcătuit „Viața Sfântului Ioan Damaschin”;

126. „Întrebări și răspunsuri de ale filosofilor” - note din care aflăm: că în data de 25 martie 1780 Filaret a primit păstoria eparhiei Râmnicului, că în 18 septembrie

1787, mitropolitul Grigorie a trecut la cele veșnice, că la 26 septembrie 1787 Cosma al Buzăului a ajuns mitropolit, că trupul lui Constantin Hangerli a fost îngropat la Mănăstirea Sfântul Spiridon cel Nou, că la 1802 a avut loc un puternic cutremur de pământ care a afectat toate bisericile din București, că la 1804 a avut loc un mare incendiu în București, incendiu care a afectat Mănăstirea Sfântul Gheorghe, că la 26 ianuarie 1813 a fost hirotonit ca arhiepiscop și episcop al Râmnicului, Galaction, vărul sau nepotul mitropolitului Nectarie;

129. „Pateric după Daponte”;

130. „Pateric legat de Chiriac Râmniceanu”;

137. „Teotocarion” scris de Pahomie ierodiaconul de la Sfântul Mihail din București în 1784;

137 bis. „Varasnufie și Ioan”. Copie după traducerea de sub Alexandru Moruzi scrisă în Cernica;

139. „Diata starețului Gheorghe dată Cernicăi la 13 martie 1785”;

142. „Istoria bisericească a lui Meletie”, tradusă de Naum Râmniceanu;

151. „Cuvinte la sărbători de Nichifor Teotochis”, traduse din porunca mitropolitului Filaret;

153. „Minuni ale sfinților” - are adăugat lista cu numele cărților ce se aflau în Mănăstirea Cernica în 1848;

154. „Volumul I din Istoria bisericească a lui Meletie al Artei”, tradus de Naum Râmniceanu;

156. „Înțelegătoarea scară a lui Iacov”, tradusă și dăruită Cernicăi în 1782 - ea cuprinde și stihuri politice scrise de Macarie gramaticul și traducătorul;

162. „Tâlcul Teodoritului întru Cântarea Cântărilor”, carte care a aparținut lui Macarie dascălul cel mare;

168. „Viețile Sfinților traduse de Macarie: Decembrie și următoarele scris în 1777”;

179. „Paradeisos” - scris în vremea lui Alexandru Ipsilanti și a mitropolitului Grigorie cu ajutorul protosinghelului Filaret de dascălul Macarie;

197. „Viețile Sfinților”, traduse și scrise de Macarie, 8 martie 1780- manuscris ce a fost proprietatea lui Gherontie monahul (călugăr la Neamț care a învățat la școala domnească din București);

202. „Sfaturi duhovnicești”, scrise de monahul Doroftei în secolul al XVIII-lea (un paisian din Neamț care l-a întovărășit pe Gherontie la școala din București);

208. „Istoria bisericească a lui Meletie al Artei” - tradusă de Naum Râmniceanu;

209. „Viețile Sfinților pe Aprilie traduse de Macarie 1775”;

210. „Dioptra tradusă de un Stoico dascăl, însă veche și fără de înțelegere, apoi diortosită după gramatica românească în 1789 de ierodiaconul Gherasim” - N. Iorga spune că acesta pare a fi același cu tipograful din Neamț;

216. „Cuvinte bisericești”, traducere din grecește la Mănăstirile Slatina și Neamț;

227. „Psaltichie greacă” - notă în care este menționată Mănăstirea Plătărești;

235. „Antonie cel Mare. 8 cărți lucrătoare din Filocalia ce s-au prescris de Sfinția Sa Iachint starețu din Cernica în vremea bătrânului Arhimandrit Gheorghe” - notă din care aflăm mai multe nume de monahi, că Mănăstirea Mihai Vodă este

închinată la Mănăstirea Simopetra, date referitoare la Mănăstirea Cernica, date referitoare la Mănăstirea Tismana ș.a .

C., E., „Notă dintr-un manuscris al Arhimandritului Chiriac Râmniceanu”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 2, p. 210-214.

Manuscrisul are titlul „Lexicon de numele sfinților ce se află în fiecare lună...” și la sfârșitul său se află o notă pe care Constantin Erbiceanu ne-o redă în articol. Din aceasta aflăm că mitropolitul Grigorie Dascălul a fost călugărit la Mănăstirea Neamț, el fiind un ucenic al mitropolitului Veniamin Costachi. Se face o scurtă comparație între destinele celor doi ierarhi, Veniamin Costachi și Grigorie Dascălul, ambii au fost „mari iubitori de patrie”, ambii au fost exilați și ambii au revenit apoi în scaunele lor. Tot în notă sunt pomeniți: Chiriac despre care aflăm că era din Râmnic, a fost egumen la Mănăstirea Căluui, a fost profesor de gramatică; Grigorie Râmniceanu, despre care aflăm că a fost un cărturar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a tradus cartea „Cămara drepte credințe” din îndemnul primului episcop al Argeșului, Ilarion Gheorghiadis, a fost egumen la Mănăstirea Dealu și a fost episcop al Argeșului după Ilarion.

Tot în articol este reprodusă o altă notă, dintr-un alt manuscris, care amintește despre armonia și eleganța limbii române, scrisă de către un călugăr, Isaac, din județul Buzău pe la 1780. Se presupune că Isaac era din Eparhia Buzăului și că era un foarte bun cunoscător al limbilor latină, greacă și slavonă.

Lapedatu, Alex., „Manuscritele găsite la Mănăstirea Dălhăuți de domnii Nicolae Iorga și P. Gârboviceanu”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 5, p. 539-545.

Sunt prezentate 22 de manuscrise. Prezentarea conține titlul manuscriselor, datarea, autorul, amănunte despre conținut etc.

1. „Psaltire tălmăcită” - cartea a fost scrisă în 1755 de Constantin. Dintr-o notă aflăm că ea a fost cumpărată de ieromonahul Silvestru și donată la Schitul Dălhăuți.

2. Manuscris care conține: a) „Vederea lui Chir Daniil” b) „Viața și mucenicia ce i s-a întâmplat lui Atanasie tatăl lui Daniil în cetatea Telvinul”. Dintr-o notă aflăm că a fost tălmăcit din limba greacă în limba română de dascălul Ilarion în 1763.

3. „A cuviosului părintelui nostru Petru Damschin cartea I și a II-a”. Cartea I a fost transcrisă în 1772 și a fost dăruită în 1815 ieroschimonahului Samuil de la Schitul Sihastru.

4. „Învățăturile lui Efreim Sirul” - manuscris ce a fost scris în Schitul Vrancea, de Ioan Tip (ajuns apoi ieromonahul Ilarion), în zilele lui Constantin Moruzi, cu cheltuiala starețului Schitului Vrancea, Neofit.

5. Manuscris ce cuprinde: a) „Din viața preacuviosului părintelui nostru Filimon Pustnicul, cuvânt pentru făr de grija minții” b) „A preacuviosului părintelui nostru Isaac Sirul pentru celor noi începători și așezarea și cele ce nu se cade aceloră”. Acest manuscris este al Schitului Vrancea.

6. Manuscris ce conține: a) „Mărturie pentru Sfântul Calist a lui Meletie al Atenelor” b) „Cuvânt la Schimbarea la Față” c) „Viața cuviosului părintelui nostru Paisie cel Mare”.

7. „Grăunte de muștar” - a fost scris de Nicolae în Ostrovul Cernicăi în 1792. Este prezentat conținutul acestui manuscris.

8. „Întrebări bogoslovești și cu răspunsuri” - anul 1741.

9. „Carte de rugăciuni” - a fost scrisă la 1793, în Schitul Găvanului, în vremea lui Alexandru Moruzi, în timpul păstoririi episcopului Buzăului, Dositei și în timpul starețului Dionisie, de către ieromonahul Visarion.

10. „Cărticică” - din 1756.

11. Manuscrisul conține: a) „Împărăția lui Octavie Chesar” b) „Învățăături creștinești” și este din secolul al XVIII-lea.

12. „Pravila Sfinților Apostoli” - secolul al XVIII-lea.

13. „Miscelaneu” - cuprinde viața Sfântului Vasile cel Nou.

14. „Pateric” - secolul al XVIII-lea.

15. „Irmologhion” - manuscrisul conține o notă din care aflăm că aparține ieromonahului Anania, din Mănăstirea Râșca.

16. „Psaltichie” - secolul al XIX-lea.

17. „Psaltichie” - secolul al XIX-lea.

18. „Psaltichie” - secolul al XIX-lea.

19. „Isaac Sirul” - secolul al XIX-lea.

20. „Apologia Apostolului Pavel” - secolul al XIX-lea.

21. Manuscris ce conține: a) „Slujba Sfintei Filoftea” - moaștele Sfintei se află la Argeș. Slujba a fost făcută de Isaac Schimonahul și dascălul Mănăstirii Neamț. b) „Rânduiala la chipul cel mare al îngerilor”.

22. „Urmare de rugăciune pentru izbăvirea celui ce pătimește de băntuiala și asupra duhurilor necurate” - cartea a fost scrisă în 1853, de monahul Porfirie, cu cheltuiala starețului Schitului Dălhăuți, arhimandritul P. Vinedict (Benedict).

Lapedatu, Alex., „Manuscrisele de la Biserici și Râșca”, în: *BORom* XXVIII (1904-1905), 10, p. 1142-1152.

La începutul studiului se amintește despre manuscrise care au rămas din timpuri vechi, secolele XVI-XVIII. Este prezentat un manuscris. Acesta se intitulează „Tâlcuirea Evangheliilor de Teofilact al Bulgariei”. El a fost scris în 1761 de Popa Floru, dascălul slavonesc de la biserica Sfântul Gheorghe din București. Alexandru Lapedatu prezintă conținutul acestui manuscris și redă atât foaia de început - foaie care este preluată dintr-un manuscris asemănător din 1764, cât și prefața acestui manuscris.

Prefața este dedicată episcopului de Râmnic, Grigorie. Dintr-o notă de subsol aflăm că Grigorie a fost episcop al Râmnicului între anii 1749-1764, el fiind înlocuit de Partenie și că același Grigorie a trecut la cele veșnice în 1777. Grigorie a fost urmat în scaunul Episcopiei de Râmnic de Chesarie care a păstorit între 1771-1773 ca locotenent, iar din 1773 până în 1780 ca episcop titular. Din prefața redată aflăm că Popa Floru a folosit ca izvor pentru scrierea sa traducerea episcopului de Râmnic, Damaschin. Dintr-o altă notă de subsol aflăm că Damaschin a fost episcop al Buzăului între anii 1705-1708 și apoi al Râmnicului între anii 1708-1725.

Lapedatu, Alex., „Manuscrisele de la Bisericani și Râșca”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 6, p. 685-701. Cu text în slavonă.

A se vedea articolul de mai sus în *BORom XXVIII*, 1904-1905, nr. 10, p. 1142-1152. Sunt prezentate alte manuscrise.

2. „Tetraevanghel slav” - manuscris slavon din secolul al XVI-lea - este din timpul lui Vintilă Vodă (1532-1535).

3. „Carte de suflet folositoare” - 1775.

4. „Psaltirea lui Macarie” - a fost scrisă de Macarie autorul „Cronicii moldovenești” care îi poartă numele (1504-1541), acesta a fost episcop al Romanului între anii (1530-1557). Autorul reproduce însemnarea din 1716 de pe această „Psaltire”, care a fost scrisă de ieromonahul Ghedeon. Tot aici întâlnim o însemnare din care aflăm că Ene Calistru a fost egumen al Mănăstirii Râșca între anii 1750-1778. Dintr-o notă de subsol aflăm că Teoctist a fost egumen la Neamț de la 1483, până la sfârșitul secolului când a ajuns episcop al Romanului, iar în 1509 a ajuns mitropolit al Moldovei. A trecut la cele veșnice în 1528 și a fost înmormântat la Neamț. Se precizează că ctitori ai Mănăstirii Râșca sunt considerați Petru Rareș și Macarie, mănăstirea, în înfățișarea ei de la 1905, fiind ctitorită de vornicul Costea în 1611.

5. „Tetraevanghel slav” - secolul al XVI-lea.

6. Manuscrisele arhimandritului Vartolomei Mazereanu - listă a lucrărilor cunoscute până la 1905, ale acestui cărturar putnean. „Letopisețul țării Moldovei”; „Istoria Mănăstirii Putna” (1761); „Slujba prea cuviosului părintelui nostru Onufrie” - la această lucrare este reprodus titlul; „Condica Mănăstirii Putna” (1764); „Ithica Ierapolitică” (1764); „Leastveața Sfântului Ioan Scărarul” (1766) - la această lucrare este reprodus titlul, din care aflăm că a fost scrisă în zilele mitropolitului Gavriil și ale episcopului de Rădăuți Dositei; „Letopisețul tălmăcit de pe rusie pe moldovenie” (1766); „Învățăturile prea cuviosului părintelui nostru Avva Dorotei” (1766) - la această lucrare este reprodus titlul din care aflăm că la Bisericani era arhimandritul Misail și proegumenul Sava; „Pavecernic”, „Mănăstirea Putna” (1767); Manuscris care conține: „Panachidnicul, Canonul la Pavicerniță, Paraclisul Sfinților Apostoli Petru și Pavel” - lucrare la care este reprodus titlul din care aflăm că egumen la Solca era Venedict; „Orânduiala chipului celui mare îngeresc”; „Letopisețul care s-au tălmăcit de pe slavonie pe moldovenie” (1768) - lucrare la care este reprodus titlul din care aflăm că egumen la Putna era Pahomie; „Trebnicul mitropolitului Petru Movilă” (1776) - lucrare la care este reprodus titlul; „Liturgia arhierescă” (1770); „Condica Mănăstirii Solca” (1771); „Letopisețul Țării Moldovei” (1773); „Codex Miscellanus” (1774); „Condica Mănăstirii Voroneț” (1775); „Catihis pentru învățătura copiilor celor mici” (1775); „Panachidnic sau slujba parastasului la Sf. Mănăstire Putna” (1778-1779); „Condica Mănăstirii Humor” (1779); „Cuvinte din prologul moschicesc”; „Învățătura dulce sau livada înflorită”.

Lapedatu, Alex., „Manuscrisele de la Bisericani și Râșca”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 7, p. 770-787.

A se vedea articolul de mai sus în *B.O.R. XXIX* (1905-1906), 6, p. 685-701.

În continuare sunt prezentate alte manuscrise de la Bisericani și Râșca.

7. „Cazanii” - secolul al XVII-lea - conține o însemnare care este reprodusă în articol și din care aflăm că această carte a fost dată la 1772 egumenului Mănăstirii Neamț, Varlaam. Tot aici este reprodusă și o însemnare de pe altă „Cazanie” din care aflăm că a fost scrisă de Radu Grămăticul la porunca episcopului Misail al Buzăului și care prezintă amănunte despre întâlnirea de la Focșani dintre domnitorii Constantin Mavrocordat și Grigorie II Ghica, din luna aprilie a anului 1733.

8. „Letopisețul țării Moldovei” - secolul al XIX-lea. Conține o însemnare, reprodusă în articol, din care aflăm că a fost scris cu osârdia și cu cheltuiala lui Isaia Râșcanu, la 1832, de Mitrofan Monahul.

9. „Pomelnicul Mănăstirii Râșca” - începutul secolului al XIX-lea. Sunt reproduse titlul acestui pomelnic și o parte din pomelnicul ctitorilor. Pomelnicul a fost făcut în timpul egumeniei arhimandritului Sofronie.

10. „Paterice” - a) de la sfârșitul secolului al XVII-lea, scris la Mănăstirea Agapia, la 1789, de monahul Galaction de la Mănăstirea Hangul.

b) din secolul al XIX-lea, scris de monahul Mitrofan, ieromonahul de la Bisericiani în zilele egumenului Veniamin, în 1803.

c) de la începutul secolului al XIX-lea, scris cu cheltuiala lui Antonie arhimandritul și egumenul Mănăstirii Râșca în 1809.

10. „Psaltirea tâlcuită”, tipărită în Rusia în secolul al XVIII-lea.

11. „Din cele ale lui Calist Catafaghiotul, 1779.

12. „A smeritului Nichita Stihat”, la începutul secolului al XIX-lea.

13. „Cuvintele lui Efreim Sirul” – a) din secolul al XVIII-lea; b) din secolul al XIX-lea în vremea egumeniei la Râșca a lui Antonie; c) din secolul al XIX-lea – este reprodusă însemnarea lui Mitrofan cel care a scris această carte.

14. „Cuvânt a lui Efreim Sirul”, scris la Mănăstirea Secu în 1762 de Rafail monahul după un izvod tălmăcit din grecește de Mihalcea Logofătul. Autorul crede că este vorba despre Mihalcea Litterati. Știri despre viața acestuia găsim într-o carte dată de egumenul de la Schitul Titireciu, Ursache, Schitului Țearca din Vâlcea, la 1 septembrie 1726. Schitul Țearca a fost făcut de ieromonahul grec Dionisie, în timpul lui Duca Vodă, dar s-a ruinat. Logofătul Litterati a venit de la Constantinopol și a înnoit acest schit. Mihalcea Litterati a mai scris și „Comoara lui Damaschin”, în 1747, în vremea mitropolitului Neofit Criteanu, „Chita florilor”, în 1729, carte care a fost dedicată lui Inochentie și a cărei prefață este reprodusă în articol.

15. „Isaac Sirul”, scrisă în timpul exarhului Gavriil, în vremea egumeniei la Bisericiani a lui Dositei, de ieromonahul Mitrofan la 1811.

16. „Cuviosului Părintelui nostru Petru Damaschin cuvinte scurte 24”, secolul al XIX-lea.

17. „Prohodul Adormirii Maicii Domnului” secolul al XIX-lea.

18. „Epitafii sau Prohoade” – reprodus titlul, din care aflăm că la 1814 egumen la Mănăstirea Râșca era arhimandritul Sofronie.

Lapedatu, Alex., „Manuscrisele de la Râșca și Bisericiani”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 8, p. 908-918.

A se vedea articolul de mai sus în *BORom An XXIX*, 1905-1906, nr. 7, p. 770-787.

În continuare sunt prezentate alte manuscrise de la Mănăstirile Râșca și Bisericiani.

18. „Semnele venirii lui Antihrist și ale sfârșitului veacului”, 1703, are o însemnare care este reprodusă în articol.

19. „Tipicon”, începutul secolului al XIX-lea, scris de arhimandritul Sofronie din Mănăstirea Cozia.

20. „Cântarea cântărilor a fericitului Teodoret episcopul Chyrului tâlcuire”, cartea a fost scrisă de ieroschimonahul Ioan în timpul egumenului Sofronie.

21. „Cuvinte bisericești”, însemnare „Dometian ot schitu Hâncu”.

22. „Irmologhion” – a) sfârșitul secolului al XVII-lea; b) sfârșitul secolului al XVIII-lea; c) începutul secolului al XIX-lea – conține o însemnare a lui Sofronie, arhimandritul de la Râșca.

23. „Miscelaneu”, începutul secolului XIX. Este reprodus cuprinsul său. Cartea a aparținut Mănăstirii Râșca.

24. „Învățătură pentru cei ce vor să primească călugăria” a) sfârșitul secolului al XVIII-lea; b) începutul secolului al XIX-lea.

25. „Ale cuviosului părintelui nostru Isaia Pustnicul porunci celor ce s-au lepădat de lume. Cuvinte” – secolul al XVIII-lea, a fost scris de ieromonahul Ioanichie, în zilele lui Alexandru Calimah, în vremea păstoririi mitropolitului Iacov, în vremea egumeniei la Râșca a lui Chiril, în 1795.

26. „A celui întru sfinți părintelui nostru Nil. Cuvânt pustnicesc” – începutul secolului XIX.

27. „Canoanele Născătoarei de Dumnezeu” – a) sfârșitul secolului al XVII-lea, conține mai multe însemnări din care menționăm: la 1840 în vremea arhimandritului Isaia au fost la Mănăstirea Râșca trei consuli, unul francez, unul rus și unul neamț; la 1842 arhimandritul Isaia a trecut la cele veșnice în satul Hărmănești; la 1842 egumen la Râșca era Teodor; b) sfârșitul secolului al XVIII-lea.

28. „Scara raiului” sfârșitul secolului al XVIII-lea.

29. „Patericul Pecerscâi”, sfârșitul secolului al XVIII-lea.

30. „Carte de slujbe bisericești”, secolul al XIX-lea.

31. „Psaltichii”, sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În finalul articolului sunt reproduse două note, una luată dintr-un „Ceaslov” din 1692, în care se arată că Vodă a luat egumenul Mănăstirii Câmpulung și l-a pus la Mănăstirea Hurezi și a doua pusă pe „Îndreptarea legii” din 1652, în care se amintește de războiul ruso-turc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Erbiceanu, C., „Încercări poetice din 1793 de ierodiaconul Gherasim din Mitropolia Ungrovlahiei”, în: *BORom XXXI* (1907-1908), 6, p. 663-673.

Încercările poetice amintite în titlu s-au păstrat într-un manuscris intitulat „Dioptra”, ce are un profund caracter moral. Constantin Erbiceanu reproduce în articol titlul manuscrisului în care este amintit faptul că acesta a fost găsit în biserica Sfinților 40 de mucenici din București ce era metocul Episcopiei Râmnicului după care sunt notate o serie de stihuri și o însemnare a autorului. Se menționează că la capitolul 35 din această scriere este notat „Dioptra”. În articol este amintit și faptul că traducerile din scrierile Sfinților Părinți s-au aflat în biblioteca Mănăstirii Neamț, dar din păcate acestea s-au pierdut în urma unui incendiu care a avut loc în vremea

egumeniei lui Dionisie, cel care mai târziu va ajunge episcop al Buzăului, în același timp viețuind în mănăstire și celebrul Sofronie Vârnav.

Mateescu, C. N., „Din literatura mănăstirească”, în: *Cuvântul Adevărului* VII (1908), 16, p. 190-192.

Se reproduce textul unei poezii aparținând literaturii religioase, autorul acesteia fiind un monah, necunoscându-se nici locul, nici timpul scrierii, dar presupunându-se că ar aparține veacului al XVIII-lea.

Erbiceanu, C., „Câteva cuvinte asupra Cazaniei următoare a Sfântului Efreim Sirul de mare importanță”, în: *BORom* XXXII (1908-1909), 4, p. 395-408.

În studiu se analizează un manuscris cu titlul „Tâlcuirea Apocalipsei Sfântului Ioan Teologul, de Andrei Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, după elinie pravoslavnic dialect nou și bine alcătuit de părintele Lavrentie Zizania, tipărită în vremea lui Constantin Brâncoveanu în timpul păstoririi mitropolitului Teodosie în 1704”. Această scriere a fost tradusă în limba română de Damaschin, episcopul Buzăului. Damaschin este cel ce a tradus în mare parte cărțile de cultbisericesc. Constantin Erbiceanu spune „Damaschin alături de Mitrofan episcopul, Antim mitropolitul și Veniamin Costache sunt urzitorii și întemeietorii graiului bisericesc românesc din Biserica națională”. După acestea Constantin Erbiceanu arată de ce a transcris această „Cazanie următoare” și ne-o redă în articol.

Dan, Dmitrie, „O evangheliie a lui Ștefan cel Mare în München”, în: *Candela* XXXII (1913), 12, p. 636-638.

Este prezentată Evanghelia scrisă la ordinul voievodului Ștefan cel Mare și dăruită bisericii din Cetatea Hotinului în 1492. Această Evangheliie nu a stat mult în Cetatea Hotinului deoarece a fost cumpărată de Petru Movilă, „Mitropolitul Kievului, Galiției și a întregii Roșii”, ducând-o la Mănăstirea Pereska, în 1637. Cartea este legată în piele cafenie, având întipărite cu aur insignele (însemnele) Moldovei. Articolul conține text în slavonă.

Berechet, Șt., „Comori slavo-române răspândite”, în: *BORom* XL (1921-1922), 8, p. 618-628.

Cu ocazia unei vizite în Rusia, Ștefan Berechet a cercetat biblioteca bogătașului P.I. Sciukin, căruia profesorul Iațimirski i-a vândut mai multe manuscrise românești slave. Cu privire la fapta lui Iațimirski este relatată părerea profesorului de la Universitatea din Petrograd, Sobloveski.

Sunt prezentate o serie de note luate din două cataloage ale prof. Al. Iațimirski, referitoare la manuscrisele slavo-românești din biblioteca bogătașului Sciukin. Aceste note conțin descrierea manuscriselor, conținutul lor și alte mici note de pe aceste manuscrise (ce sunt redată în întregime în articol) care au însemnătate pentru istoria bisericească a românilor.

1. „Psaltire din secolul XVI” –prezintă unele asemănări cu „Evanghelia de la Dobrovăț” (care la începutul secolului al XX-lea se afla în Biblioteca din Petrograd)

și cu „Hronograful” din 1620 din Mănăstirea Bistrița (care la începutul secolului al XX-lea se afla la muzeul „Rumanițev”). O notă de la final de pe această „Psaltire” arată că ea a fost făcută de „monahul Iorist” (Iorest) din Mănăstirea Bisericiani în vremea egumeniei lui Nil.

2. „Apostol din secolul XV-XVI” – despre care aflăm că a fost adus din Moldova.

3. „Sbornic de cuvinte și învățăături din 1615” – o notă de pe acesta arată că a fost făcut de mitropolitul Moldovei, Anastasie Crimca și dat Mănăstirii Dragomirna spre pomenirea părinților săi Ioan și Cristina. O altă notă de pe această carte arată că ea a fost copiată de Petru în 1723.

4. „Tetraevanghel din secolul al XIV-lea” – a fost adus din Basarabia.

5. „Tetraevanghel din 1530” – în el găsim o notă în care este amintit ierodiaconul Teodosie și tot în el găsim și cu ce alte fapte ascetice se poate înlocui postul pentru pustnici.

6. „Tetraevanghel din 1539” – conține două note: una care arată că a fost copiată în 1539 și o alta, din 1715, care arată că la această dată a fost răscumpărat și dat de soția lui Constantin Cazimir Mănăstirii cu hramul Sfântul Ilie.

7. „Tetraevanghel din 1547” – conține două note: una din 1699 care arată că popa Ioan a dăruit această carte Schitului Milcov (cu hramul Mihail și Gavriil ce a fost întemeiat de guvernatorul Lupu) și altă notă care arată că această carte a fost copiată de monahul Acacie (Acachie) în Mănăstirea Neamț în 1547.

8. „Tetraevanghel din secolul al XVI-lea” – are o notă în care se pomenește de Mănăstirea Bisericiani.

9. „Apostol din 1631” – conține două note: una care arată că această carte a fost scrisă de Partenie de la Mănăstirea Bisericiani și alta care arată că zidul ce înconjoară această mănăstire a fost terminat în 1632 în vremea egumenului Partenie.

10. „Epistola Apostolului Iacob” - începutul secolului al XVI-lea.

11. „Psaltire cu Ceaslov din secolul al XVI-lea”- conține o notă din care aflăm că această carte a fost legată și înnoită în 1719 de ierodiaconul Antonie din Mănăstirea Putna în zilele lui Mihail Racoviță (1703-1705, 1707-1709, 1716-1726) în vremea episcopului Calist al Rădăuților (1708-mai 1728).

12. „Psaltire cu Ceaslov din secolul XVI-lea” – conține două note: prima din care aflăm că această carte a fost legată de ieromonahul Antonie de la Mănăstirea Agapia, în 1738 și a doua din care aflăm că ea a fost făcută de ieromonahul Teofil și dată Mănăstirii Agapia, în 1582, în vremea lui Nicanor al Romanului.

13. „Fragmente dintr-o *Psaltire* din secolul al XVI-lea”- conține o notă din care aflăm că această carte a fost dată Mănăstirii Neamț.

14. „Liturghier” – conține o notă care arată faptul că acesta a fost copiat de ieromonahul Gheorghe din Mănăstirea Bisericiani în 1631.

15. „Octoih din 1669”- conține o notă care arată că această carte a fost făcută de mitropolitul Ghedeon al Moldovei (care își avea metania la Secu) și dată Mănăstirii Agapia. Se prezintă aici și alte daruri ale mitropolitului Ghedeon: un „Tetraevanghel” din 1664 scris de copistul Daniil, un „Tetraevanghel” din 1665 scris de ieromonahul Teofil din Mănăstirea Neamț pentru Mitropolia din Suceava.

16. „Octoih de la 1669” – conține o notă care arată că a fost scris de Danul din Țara Românească.

17. „Prolog pe ianuarie-aprilie 1625” – conține o notă care arată că a fost făcut de Anastasie Crimca și dat Mitropoliei din Târgoviște în vremea în care aici păstorea mitropolitul Luca.

G., I. M., „Note bibliografice, Mihailovici Paul Diac., «Regestele actelor moldovenești din arhiva de la Constantinopol a Sf. Mormânt», Chișinău, 1934, p. 56. extras din revista Soc. Istorico-arheologice bisericești din Basarbia, vol. XXIV (1934)”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 573-574.

Mihailovici Paul prezintă aceste regeste scrise în anii 1609-1863.

G., I. M., „Note bibliografice, Racoveanu G., «Un Lavsaicon completat cu mâna în anii 1835 și 1842 de Gheorghe Zograf», în revista *Artă și tehnică grafică*, nr. 1, 1937, p. 17-20”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 136. Recenzie.

„Lavsaiconul” a fost tipărit în vremea mitropolitului Filaret al Ungrovlahiei, în 1760. Multe dintre foile acestui „Lavsaicon” lipseau și de aceea ele au fost completate de „zograful” Gheorghe.

G., I. M., „Note bibliografice. Iorga N., «Vechile legături românești în piele» în revista *Artă și tehnică grafică*, caietul 9(1939), p. 7-10”, în: *BORom* LVII (1939), 9-10, p. 577. Recenzie.

Articolul conține date cu privire la vechile legături în piele ale diferitelor manuscrise și tipărituri.

G., I. M., „Note bibliografice. Vîrtosu Emil «Condici de documente cu miniaturi ale Mănăstirilor Radu-Vodă și Cotroceni», în revista *Artă și tehnică grafică*, caietul 9, 1939, p. 48-56, în: *BORom* LVII (1939), 9-10, p. 579. Recenzie.

Condica Mănăstirii Radu-Vodă este scrisă în 1794 de Chiriță Gheorghe Domușciul Drăstorean. Condica Mănăstirii Cotroceni a fost scrisă de Dionisie Eclesiarhul între anii 1799-1806, la cererea egumenului Visarion.

Simedrea, Tit, „Tetraevanghelul vistiernicului Matiaș”, în: *BORom* LII (1934), 3-4, p. 154-179. Cu note de subsol și text în limba slavonă.

Studiul de față ia în considerare o temă mai veche, tratată de același autor, aceea a manuscriselor. Astfel după ce a abordat „Tetraevanghelul” slav, manuscris moldovenesc datând încă din 1529, interesul autorului se oprește asupra unui alt „Tetraevangheliar” slav, „manuscript moldovenesc” din 1535, dăruit Mănăstirii Dovrobăț de Matiaș, marele vistiernic al lui Petru Rareș și de fratele său Sima.

Înainte de a începe investigațiile propriu-zise, autorul tatonează terenul de cercetare, prin câteva observații lansate asupra termenilor „tetraevanghel, evanghelie, evangheliar și evanghelistar”. El constată lipsa de precizie în ceea ce privește utilizarea terminologiei, dând exemplu pe profesorul I. Bogdan care este de părere că manuscrisele sunt interesante doar din perspectiva tehnicii artistice, oferind conferinței

sale titlul de „Evangheliile de la...”, în interiorul căreia sunt sesizate denumirile de „Tetraevanghel, Evangheliar și Evanghelie” pentru una și aceeași carte, Evangheliile de la Humor și Voroneț. Sunt astfel combătute atât mărginirea criteriilor de interes, existând și un interes liturgic, pe lângă cel istoric și tehnic, dar, mai cu seamă, se remarcă confuzia termenilor utilizați total greșit.

Tit Simedrea face un scurt istoric al fiecărei noțiuni în parte, subliniind deosebiri de rigoare. Astfel, „Tetraevangheliar” și „Evanghelia” reprezintă două tipuri distincte ale uneia și aceleași cărți liturgice, a cărei citire este atestată încă din primele veacuri ale creștinismului. Autorul notează că prima a fost în uzul bisericii noastre până la 1682, cea de-a doua fiind și în vremea conceperii studiului. „Tetraevangheliar” este un tip propriu de carte liturgică, premergătoare „Evangheliei” și care cuprinde cele patru evanghelii așezate în ordinea canonică răsăriteană: Matei, Marcu, Luca și Ioan, pentru uzul liturgic, text continuu, fără împărțire în capitole. Fiecare evanghelie e divizată în pericope sau „zaceale”, care sunt marcate pe marginea paginilor textului. Fiecare pericopă începe cu majusculă, scrisă fiind, de cele mai multe ori, cu cerneală de culoare diferită. Pe marginile de sus ori de jos urmează indicațiile tipiconale, menționându-se duminica sau ziua în care se citește pericopa respectivă. În bisericile de limbă slavă, autorul constată faptul că această carte a rămas în uz până în zilele sale, deși poartă titlul de „Evanghelie”. După alipirea Basarabiei de către ruși, Sinodul de la Petersburg a voit să impună și bisericilor din această provincie „Tetraevangheliar” în locul „Evangheliei”, care era în folosință de mai bine de 190 de ani, cerând de asemenea ca toate cărțile ce urmează a se tipări să fie concepute după modelul slav.

În 1819, mitropolitul Basarabiei, Gavriil Bănulescu Bodoni a cerut învoire Sinodului rus să tipărească „Evanghelia” și „Apostolul” după rânduiala de la moldoveni, motivându-și alegerea prin faptul că „Evanghelia” are avantajul găsirii imediate a evangheliei de citit. Deși aprobată, această cerere se concretizează abia în 1855, când se va tipări „Evanghelia la Chișinău”, luând ca bază cea tipărită la Buda, în 1812. În ceea ce privește „Evanghelia”, aceasta este definită drept carte liturgică ce conține pericopele evanghelice în ordinea în care trebuiesc citite în cursul anului la Liturghie sau la alte slujbe, cuprinzând cele patru evanghelii nu în ordinea lor canonică, cum o aflăm în „Tetraevangheliar”, ci în ordinea paragrafelor ce trebuiesc lecturate, începând cu ziua întâia de Paști. Ea este un tip mai nou și mai evoluat decât ultima menționată, tocmai prin dispoziția internă a pericopelor, a căror întrebuintare devine extrem de facilă.

În biserica noastră prima „Evanghelie” apare la București, în 1682, pe filieră greacă, toate cele care au urmat a se tipări preluând acest model, spre deosebire de „Tetraevangheliar” redactat după model slavon. În consecință, „Evanghelistarul” nu este altceva decât un tipicon sistematic al „Evangheliei”, datând din aceeași perioadă în care a fost concepută „Evanghelia”, dar existând la început ca o carte distinctă. Ulterior, ea a sfârșit prin a fi încorporată în „Evanghelie”, la sfârșitul acesteia. El a fost alcătuit în 1588, de către Emanuil Glizonie, fiind tipărit pentru prima oară la Veneția. „Evanghelistarul” este așadar un fel de indice ce cuprinde 35 de tabele, succesiunea evangheliilor și a citirii pericopelor lor la Liturghia din fiecare zi a anului, cu vos-

cresnele și glasurile ce se cântă în fiecare duminică, așezate pe săptămâni, precum și datele referitoare la ziua când va cădea sărbătoarea Sfintelor Paști. Evanghelistarul apare pentru prima dată în edițiile românești în 1750, în „Evanghelia” tipărită la București, sub titlul de „Însemnări”, iar a doua oară în „Evanghelia” tipărită la Buda, în 1812.

După lămurirea aparatului conceptual, autorul trece la analiza „Tetraevangheliului” vistiernicului Matiaș, din secolul al XVI-lea, conținând 260 de file nepaginate, dintre care două albe, de început și de final. Limba acestuia este asemănătoare cu cea utilizată în „Evanghelia” slavo-greacă de la 1429, tipărită la Oxford, toate lămuririle introduse fiind scrise cu aur. Pagina de unde începe fiecare evanghelie e împodobită cu un frontispiciu-miniatură, ca și literele de început ale fiecărui text. Motivele ornamentale redau entrelacuri, rinsouri și frunze. Sunt utilizate patru culori: verde, albastru, roșu și aur, fila cu care începea textul fiind deplasată, din greșeala ultimului legător, manuscrisul neavând „poartă”. De asemenea este întâlnit înscrisul „Glavele de la Mateiu”, urmând o predoslovie a lui Teofilact, arhiepiscopul Bulgarilor, din care lipsește însă finalul, finalul textului evanghelistului amintit, ornamentul fiind reprezentat de o cruce de aur împodobită cu raze, urmând numele Sfintei Evanghelii, numărul de stihuri, anul în care aceasta a fost scrisă pentru prima dată și o notă, care anunță finalul textului, înscrisă cu aur.

Evanghelia de la Marcu se remarcă printr-un frontispiciu miniatură colorată, care diferă de cel anterior prin dispoziția motivelor decorative, cu același titlu cu majuscule de aur, ca și însemnele finalului evangheliei și a contextului când aceasta a fost scrisă. Ca și celelalte două, Evanghelia de la Luca e precedată de un indice al glavelor, prefața, frontispiciul și titlul nedeosebindu-se de celelalte, marcând și cei 15 ani după Înălțarea lui Hristos, dată la care a fost scrisă. Evanghelia de la Ioan, e însoțită de aceleași amănunte, motivul decorativ fiind un vrej terminat la ambele capete cu câte o frunză. La finele evangheliei urmează câteva lămuriri de tipic, expuse pe larg în studiul de față și însoțite de textul original, urmând apoi inscripția „Tetraevangherului”, amintind de vistiernicul Matei și de fratele său Sima, care au închinat această sfântă carte Mănăstirii Dovrovăț, alături de un blestem pentru eventualele tentative de înstrăinare survenite din rândul familiei, luate în calcul într-un viitor apropiat. Inscripția cuprinde și anul finalizării acestui „Tetraevangheliu”, 5 februarie 1535, în vremea primei domnii a lui Petru Rareș.

După această analiză, atenția autorului se înclină și asupra personalității celor care au înfrumusețat mănăstirea prin dăruirea acestui prețios „Tetraevangheliu”. Astfel, deși există în indicație o afirmație care spune că Sima a scris „Tetraevangheliu”, ea trebuie înțeleasă în sensul că acesta a plătit ca să fie scris, copistul însă nefiind cunoscut. În ceea ce privește mănăstirea căreia i-a fost donat acesta, Dobrovăț a fost zidită de către Ștefan cel Mare, isprăvită fiind la doar două luni la încetarea lui din viață, neapucând însă să o zugrăvească. Petru Rareș a fost acela care a finalizat pictura și împodobirea sfântului lăcaș, după cum reiese din pisania bisericii, 1522. După cum observă un cercetător, preluat de autorul de față, această dată nu e plauzibilă, căci Petru Rareș nu era încă domnul Moldovei. În anul dăruirii „Tetraevangheliului”, în 1535, se poate ca în mănăstire să fi fost începută pictura și împodobirea ei, dar nicidecum încheierea acestora, lucru explicabil și prin faptul că

Matei încredințează această carte nu Mănăstirii Coșula, ctitoria sa, ci la Dovrovăț, care se afla încă în perioada finalizării, contribuind la înfrumusețarea ei.

Cu privire la informațiile despre Matei și Sima, acestea lipsesc în legătură cu ultimul, ceea ce atestă faptul că se afla într-o dregătorie mică pe vremea domnului. Matei, „om foarte prudent și chibzuit” apare din documentele vremii ca unul dintre cei mai de seamă sfinctici ai lui Petru Rareș, însărcinat uneori și cu chestiuni diplomatice secrete, el prevăzând, după cum susțin anumite scrieri, consecințele politicii neastâmpărate și aventuroase a domnului său. Dacă calitățile sale ar fi fost îndoielnice, acesta n-ar fi fost înaintat la rangul de mare logofăt de către urmașul la tron, Ștefan Vodă Lăcustă. În cea de-a doua domnie a lui Petru Rareș (1541-1547) e restabilit în funcția de mare vistiernic, fiind chiar promovat ca mare logofăt, funcție ce și-o va păstra și în timpul succesorului, Iliș Vodă.

Dintre ctitoriile lui Matiaș autorul enumeră Mănăstirea Coșula, județul Botoșani, zidită în 1535 după un plan asemănător celor ctitorite de Ștefan cel Mare, mănăstire de călugări până în 1864 și biserica din satul Horodniceni, județul Baia, isprăvită în 1539, în vremea domniei lui Ștefan Lăcustă, construcția fiind asemănătoare cu cea din Râșca, remarcându-se în cadrul pisaniei, un scut ce împodobește biserica, cu două cruci suprapuse în etaj, ce amintesc de crucea potențată a cavalerilor Sfântului Mormânt. Odată cu aceasta, este scoasă în evidență gustul artistic și cultura lui Matiaș, care cunoștea foarte bine limba latină, lucru rezultat din scrisorile și întrevederile cu Ion, arhiepiscopul Lyonului și trimisul secret al lui Carol al V-lea, căruia i-a lăsat o impresie excelentă.

Fecioru, D., pr., „Un catalog vechi de manuscrise și cărți al bibliotecii Mănăstirii Neamț”, în: *BORom LIX* (1941), 7-8, p. 414-443.

Printre manuscrisele Mănăstirii Neamț se află și unul care cuprinde un catalog de manuscrise românești și grecești existente în biblioteca Mănăstirii Neamț. Printr-o notă de subsol, autorul scrie despre acest manuscris că arată valoarea cărților ce se aflau în biblioteca mănăstirii în vremea lui Paisie Velicikovski. Manuscrisul este important fiindcă arată: numele mai multor copişti și traducători necunoscuți ai mișcării piasiene și o serie de opere patristice care au fost traduse în limba română.

Se precizează că acest catalog a fost scris între 1800-1825. Pr. D. Fecioru până să redea acest catalog, face o scurtă descriere a acestuia și amintește de alcătuirea sa. Catalogul cuprinde cinci coloane: prima arată câte cărți de respectivul fel are biserica, coloana a doua arată numele autorului și titlul cărții, coloana a treia indică formatul cărții, coloana a patra arată numărul de foi al fiecărei cărți, iar coloana a cincea dă numele traducătorului sau al copistului. Este redat catalogul, iar în finalul articolului este redat și un manuscris din 1843, care este mai mult o condică ce conține numele cărților care se aflau la acea dată în biblioteca Mănăstirii Neamț precum și numele cărților ce se aflau pe la părinți.

Ciuhandu, Gh., dr., „Un vechi Molitfelnic manuscris din Bihor în legătură cu alte Molitfelnice”, în: *BORom LIX* (1941), 9-10, p. 536-576.

Autorul face la început un scurt istoric al „Molitfelnicelor” ce s-au tipărit la noi. Primul „Molitfelnic slavon” cu cuprinsul în limba română s-a tipărit la 1545 la

Târgoviște. Apoi se prezintă molitfelnicile românești care s-au tipărit la noi. Primul, după „Bibliografia Veche Românească”, este cel al mitropolitului Dosoftei imprimat la Iași în 1681, al doilea este al mitropolitului Varlaam scos la Belgrad în 1689, ele fiind urmate de „Molitfelnicul de la Buzău” din 1699 - acesta era jumătate slavon jumătate românesc, „Molitfelnicul de la Râmnic” din 1706, „Molitfelnicul de la Târgoviște” în 1713.

Bazându-se pe câteva date din „Molitfelnicul mitropolitului Dosoftei”, autorul ajunge la concluzia că prima ediție în română a acestuia datează de la 1674, a doua de la 1681, iar a treia de la 1683. Se arată că molitfelnicul manuscris este mult mai vechi decât cel tipărit de Dosoftei. Referindu-se la originea celui mai vechi „Molitfelnic” românesc domnul Ciuhandu face afirmația: „să căutăm în cuprinsul bisericii de sub stăpânirea ungurească”. După aceea se face o descriere a acestui manuscris și o analiză a titlului din care aflăm că mai mulți copiiști au completat de-a lungul timpului acest Molitfelnic se fac câteva constatări referitoare la conținut sub aspect de ritual și de limbă ale Molitfelnicului manuscris. Autorul analizează rânduiala îngropării în Bihor, în raport cu ritualul slavon și cel moldovean, ritualul îngropării în săptămâna patimilor etc. În finalul articolului sunt prezentate concluziile autorului.

Barnea, I., „Note bibliografice. Popescu Vâlcea G., «Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1668)» în „Analecta”, p. 131-151 +42 fig”, în: *BORom* LXI (1943), 1-3, p. 138-140. Recenzie.

Ne este prezentat „unul dintre cele mai prețioase și mai caracteristice manuscrise cu miniaturi pe care le are Academia Română”. Acest manuscris cuprinde „Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur și a lui Vasile cel Mare și alte fapte preoțești și arhieresti”. Autorul studiului face o descriere și prezintă pe larg acest manuscris.

Barnea, I., „Note bibliografice. Romanescu Marcel «Tetraevanghelul de la Craiova din 1580 și alte cărți bisericești» (Extras din *Arhivele Olteniei*, an XXI, nr.119-124, ian-dec. 1942), Ramuri-Craiova 16p + 8 fot”, în: *BORom* LXI (1943), 4-6, p. 289-290. Recenzie.

În recenzie sunt prezentate un istoric și o descriere a „Tetraevanghelului” de la Craiova, un istoric și o scurtă descriere a unui „Liturghier” din 1616. „Tetraevanghelul” a fost scris în timpul domniei lui Mihnea II Turcitul. El a fost cumpărat de Părvu logofătul care l-a dăruit în 1581 Mănăstirii Crivelnic.

În 1684 acest „Tetraevanghel” a fost cumpărat de Comnen și dăruit Mănăstirii Racovița de lângă Belgrad. În 1739 cartea a fost dusă la Mănăstirea Velika Remeta. Acestă capodoperă, spune autorul, seamănă cu „Evangheliarul slavon” din 1583. „Liturghierul” prezentat în recenzie a fost scris la Mănăstirea Moldovița în 1616 de către ieromonahul Epifanie, spre a fi dăruit episcopului Efreim al Romanului.

Ivan, Ioan, diac., „Trei manuscrise scrise de un caligraf nemțean”, în: *MitrMold* (1955), 12, p. 848-851.

Documentul conține prezentarea manuscriselor, evidențierea unor nume de caligrafi și concluzii referitoare la materialele sus menționate.

Georgescu, I. I., „Contribuții la studiul manuscriselor ilustrate din Mănăstirile Sucevița și Dragomirna”, în: *MitrOlt* IX (1957), 5-6, p. 412-413.

Primul manuscris prezentat în acest studiu este „Tetraevanghelul” de la Sucevița. Se mai amintește despre școala de copişti de la Dragomirna.

Teodorescu, Barbu, „Cartea Românească înainte de apariția tiparului (sec. X-XVI)”, în: *GBis* XVIII (1959), 7-12, p. 620-632.

Circulația cărților în Țările Române înainte de apariția tiparului (sec. al X-lea – al XVI-lea) era frecventă. Prezența acestor cărți alogene este semnalată în special în mănăstiri, unde existau biblioteci, exemple fiind Mănăstirile Neamț, Putna, Tismana.

Iufu, Ioan, „Sbornicul lui Gherman (1359)” în: *Ort* XII (1960), 2, p. 253-279.

Este prezentat în acest studiu „Sbornicul lui Gherman” de la 1359, carte ce a aparținut inițial Mănăstirii Voroneț. Se face descrierea manuscrisului, este prezentat autorul, locul, data scrierii, limba și ortografia manuscrisului. „Sbornicul” cuprinde 44 de predici și vieți ale sfinților printre care și „Viața Cuvioasei Parascheva”.

Ștrempel, G. N., „«Copişti de manuscrise românești până la 1800», vol. I, București, 1959”, în: *MitrMold* XXXVI (1960), 3-4, p. 256-260.

În cartea „Copişti de manuscrise românești până la 1800” se aduc informații referitoare la evoluția și modul în care s-au păstrat diferite manuscrise. Se face referire la un număr mare de manuscrise ce au rămas de la mitropolitul Iacob Putneanul (1750-1760). Multe altele s-au pierdut din cauza distrugerilor turcilor, tătarilor sau din simplă neglijență, un exemplu în acest sens fiind incendiul din 1862 de la Neamț, în care au fost pierdute numeroase unicate. Altor manuscrise li s-au pierdut urma fiind duse peste graniță. Se arată că, în Transilvania, în secolele XVII-XVIII a existat o tendință de a imita tiparul până la mici detalii.

Vornicescu, N., „În legătură cu unele cărți vechi bisericești”, în: *MitrMold* XXVI (1960), 3-4, p. 262-263.

Dintre cărțile vechi bisericești evocate în acest studiu, cea mai importantă este o copie din secolul al XVII-lea a „Tâlcului Evangheliilor și a Molitvelnicului *rumânesc*” din 1564. Copia a fost găsită în biserica comunei Sumugi din apropierea Beiușului, de către preotul Gheorghe Cuihandu și îl are drept autor pe diaconul Ioan din Pocovește.

Răuțescu, Ioan, pr., „Un manuscris din 1833 privitor la zidirea și înființarea unei biserici lângă orașul Câmpulung-Muscel”, în: *GBis* XIX (1960), 9-10, p. 817-823.

Textul acestui manuscris din 1833 relatează modul cum s-a zidit biserica din Mărcuș, lângă Câmpulung-Muscel, de către Constantin Aninoșeanu, nepotul arhiman-dritului David (1755-23 iulie 1812) a cărui viață este redată în prima parte a articolului și cu a cărui cheltuială a fost făcută biserica (1830-1833), sfințită la 28 mai 1833.

***, „Începuturile scrisului românesc”, în: *GBis* XX (1961), 1-2, p. 178-179.
Recenzie.

Amintește de școlile mănăstirești de la Tismana, Neamț, Peri, adevărate focare de cultură și rezistență împotriva catolicismului.

***, „Tetraevanghelul românesc (1493) din Bavaria”, în: *GBis XX* (1961), 1-2, p. 181.

Recenzie în cuprinsul căreia este amintit și faptul că în Biblioteca din Bavaria se află „Codexul slav nr.1”, care este de fapt „Tetraevanghelul” ilustrat din 1493.

Iufu, Ioan, „Recenzii. Un valoros catalog al manuscriselor slave din Biblioteca Academiei R.P.R”, „P.P. Panaitescu, Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R.P.R. vol. I, București 1959, 406 p.” în: *BORom LXXIX* (1961), 3-4, p. 393-400.

Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R., în număr de 730, au o importanță deosebită atât pentru cunoașterea perioadei slavismului cultural la români, cât și pentru studierea limbii și literaturii slave în general. Cea mai mare valoare o au manuscrisele din secolul al XV-lea, pentru lămurirea problemei începutului literaturii slave la români. Un rol important în acest sens îl constituie publicarea de către Academie a „Catalogului manuscriselor slave din Biblioteca Academiei”, întocmit de P.P. Panaitescu, volumul I.

Descrierea manuscriselor slave este mult mai amplă decât cea făcută de A.I. Iațimirki din St. Petersburg, 1905. Fiind prima încercare de acest gen, făcută în țara noastră, catalogul are unele lipsuri care pot fi îndreptate în celelalte două volume. Autorul recenziei semnalează câteva dintre ele. P.P. Panaitescu n-a ținut seama de numerotarea pe coli făcută de alcătuitoarii manuscriselor respective și de aici, majoritatea greșelilor care apar în catalog. Se explică câteva cazuri. Nu s-a ținut seama întotdeauna, la începutul fiecărei predici de ziua de prăznuire, de numărul de ordine și de numărul filelor fiecărei lucrări în parte. Sunt precizate manuscrisele respective.

De un mare ajutor la stabilirea filiației manuscriselor slave din țara noastră sunt titlurile lucrărilor cuprinse în cărțile respective. După identitatea titlurilor se poate afla dacă un manuscris din secolul al XV-lea este copiat după altul din secolul al XIV-lea sau dacă aflăm în fața unor texte revizuite din secolul al XV-lea. Titlurile trebuie să fie reproduse în cataloagele întocmite așa cum au fost scrise de alcătuitoarii „sbornicilor”, redându-le în întregime și păstrându-se chiar și cu prescurtările făcute. Sunt semnalate și aici câteva lipsuri. Urmează precizarea altor greșeli ce s-au strecurat la transcrierea textelor slave și a altora apărute în restul catalogului.

După toate aceste informații se face precizarea că P.P. Panaitescu a pus la dispoziția cercetătorilor, la Biblioteca Academiei, sub formă de manuscrise și celelalte două volume ale Catalogului, solicitând colaborarea tuturor celor interesați în vederea îmbunătățirii manuscrisului acestei opere de certă valoare științifică, cu scopul de a se semnala eventualele scăpări și neajunsuri.

Molin, V., „Un aspect din complexul artei religioase românești”, în: *MitrMold XXXVII* (1961), 5-6, p. 437-446.

Articolul se axează pe analiza literei inițiale (majuscula) din miniatura moldovenească și a tiparului de la Neamț în general.

Păcurariu, Mircea, „Manuscrisele românești din biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor”, în: *MitrMold* XXXVII (1961), 7-8, p. 526-533.

Sunt enumerate, datate și făcute unele însemnări despre manuscrisele românești din Biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor.

***, „Vechea artă românească în muzeele din Europa”, în: *GBis* XX (1961), 7-8, p. 1137-1138. Recenzie.

Se amintește că cele mai vechi manuscrise din muzeele Europei sunt originare din Moldova. Unul dintre acestea este „Evangelia slavono-grecescă” executată la Mănăstirea Neamț de călugărul Gavril în 1429 (manuscris aflat azi în Biblioteca Bodleiană din Oxford).

Porcescu, Scarlat, pr., „Un manuscris al arhimandritului cărturar Vartolomeu Măzăreanu în biblioteca Mănăstirii Secu”, în: *MitrMold* XXXVII (1961), 7-8, p. 569-572.

Manuscrisul arhimandritului cărturar Varolomeu Mazereanu din biblioteca Mănăstirii Secu, la care se referă autorul, este o „Panahidă tălmăcită de pe slove”, scrisă caligrafic în chirilică în Mănăstirea Putna în 1777. Sunt descrise particularitățile acestui manuscris.

Georgescu, I. I., „O copie necunoscută a *Litopisețului Cantacuzinesc*”, în: *MitrOlt* XIII (1961), 7-8, p. 498-549.

„Letopisețul Cantacuzinesc” prezentat în acest articol este un manuscris din biblioteca Mănăstirii Neamț care a aparținut arhierului Varsanufie. Manuscrisul se mai numește și „Istoria Țării Românești de la 1290 până la 1690”.

Popescu, Paulin, preot, „Manuscrise slavone din Mănăstirea Putna” în: *BORom* LXXX (1962), 1-2, p. 105-145

Motivul care a determinat înflorirea culturii slave în mănăstirea Putna, pe vremea lui Ștefan cel Mare, a fost nevoia imediată a cărților de cult. Tradiția venea din mănăstirea Neamț, unde Gavriil Monahul, numit Uric și o serie de copiiști anonimi au realizat frumoase manuscrise pe pergament și hârtie, încă din vremea lui Alexandru cel Bun. Autorul a cercetat urmele primelor izvoare culturale slavone pe pământul Moldovei. Cultura slavonă a ajuns în Moldova prin trei direcții: din Rusia Kieveană, din Bulgaria și din Serbia. Locul de fixare a culturii slavone în Moldova a fost Suceava și cele dintâi mănăstiri: Neamț, Probota și Bistrița, unde au fost redactate primele lucrări.

În afară de numele lui Gavriil Uric, primii ctitori ai scrisului slavon nu se cunosc. În epoca mușatinilor, a lui Alexandru cel Bun și al urmașilor săi, au fost consemnați mai mult de 50 de copiiști. În epoca lui Ștefan cel Mare au fost menționați mai mult de 40 de pisari, dieci, grămatici, dascăli și mari logofeți. Domnitorul a cerut

să se scrie „Cronica Moldovei”. S-au sapat lespezi pentru toate mormintele existente ale antecesorilor mușatini și urmașilor lui Alexandru cel Bun. Bisericile zidite sunt înzestrate cu pisanii; manuscrisele se însemnează cu notițe native. Se naște o conștiință istorică. În afară de mulțimea scriitorilor din cancelaria voievodală se întâlnesc și numele unor serii de scriitori, caligrafi ai manuscriselor pe hârtie și pergament. Din perioada lui Ștefan cel Mare și de mai târziu, Mănăstirea Putna păstrează o bogată zestre de manuscrise slavone. Sunt menționate următoarele:

1. Hrisoave pe pergament

Se păstrează în muzeul Mănăstirii Putna o serie de hrisoave pe pergament din secolele XV– XVIII în legătură cu dreptul de proprietate asupra bunurilor primite de la Ștefan cel Mare, dăruite de diferiți sfetnici ai domniei, sau de episcopi. În mănăstire se păstrează și unele urice, ce privesc proprietățile altor așezăminte și persoane. Se crede că aceste acte au fost date spre păstrare în vremurile de restriște, sau că proprietățile menționate au devenit între timp proprietatea Putnei. Se prezintă în continuare, în ordine cronologică, cele 12 hrisoave care se păstrează în Mănăstirea Putna, nouă dintre ele fiind din perioada lui Ștefan cel Mare.

2. Evangheliare

2.a) Evangheliare pe pergament.

a1. Evangheliarul Putnean - sec al XIII-lea (????) (Manuscrisul slavon scris pe pergament, legat în scoarțe de tei, acoperite în piele gravată cu ornamente și chenare, este descris amănunțit.)

a2. Evangheliarul de la Humor al lui Nicodim – 1473. Este prima operă din epoca lui Ștefan cel Mare, caligrafiată somptuos. Manuscris slavon, pe pergament, ferecat în scoarțe de argint aurite, cizelate, cu icoanele Învierii și Adormirii, cu portretul lui Ștefan cel Mare pe o filă, cu frontispicii și miniaturi la fiecare Evanghelie, cu icoanele celor patru evangheliști și chenare bogate, evangheliarul reprezintă culmea măiestriei în miniatură și caligrafie. Autorul aduce precizări în legătură cu alcătuirea acestuia.

a3. Evangheliarul lui Paladie – 1488.

a4. Evangheliarul lui Ștefan cel Mare – 1504-1507. A fost început în anul morții lui Ștefan cel Mare și terminat în vremea domniei lui Bogdan cel Orb.

a5. Evangheliarul lui Petru Albotă – 1563. Donat de logofătul Petru Albotă Mănăstirii Putna, pentru pomenirea lui și a părinților săi.

2.b) Evangheliare pe hârtie.

Sunt prezentate o serie de cinci Evangheliare, scrise pe hârtie cu conținut biblic și folosință liturgică, care completează seria manuscriselor slavone din Mănăstirea Putna.

b1. Evangheliarul lui Martin Vasevici din 1599. Este cel mai vechi manuscris pe hârtie din colecția evangheliarelor Mănăstirii Putna. Este donație a unui boier de rangul II, un manuscris frumos caligrafiat, ferecat în argint aurit de Ioachim Zlătaru din Suceava după modelele luate din Mănăstirea Putna.

b2. Evangheliarul de la Solca din 1623. A fost adus la Putna după desființarea Mănăstirii Solca, în urma ocupării Bucovinei de către austrieci, în 1775, alături de alte bunuri care alcătuiau zestrea mănăstirii.

b3. Evangheliarul lui Vasile Obedenschi din sec. XVII.

b4. Evangheliierul preotului Ion Banilovschi din sec. XVII.

b5. Evangheliar – fragment din sec. XV-XVI

Se amintește și despre o filă volantă la Evanghelia lui Marcu, care face parte dintr-un manuscris înstrăinat.

3. „Apostolul lui Ștefan at Volovăț” din sec. al XVII-lea. Manuscris slavon pe hârtie, probabil din 1650, legat în scoarțe de piele, gravat din sec. al XVIII-lea.

4. Cărți de cult

Odată cu fondarea Mănăstirii Putna în 1466, s-a pus problema procurării cărților de cult. Printre caligrafiile veniți din Mănăstirea Neamțului împreună cu starețul Ioasaf s-a numărat și ieromonahul Nicodim, caligraful unui „Minei pe luna aprilie”, din 1467. În biblioteca mănăstirii se află o colecție de încă șapte Mineie. Din ultimul au rămas doar două file volante. Unele dintre ele au însemnări native, în limba slavonă, ca aparținând epocii lui Ștefan cel Mare, altele au caracterul epocii în ceea ce privește caligrafia, legătura în piele gravată a scoarțelor și, mai ales, filigranele hârtiei. Sunt prezentate cele șapte Mineie.

Urmează apoi prezentarea următoarelor cărți: „Triodul” pe două coloane din sec. XV-XVI și „Triodul Penticostar” din sec. XV-XVI. Alături de acestea de o răspândire mai largă s-a bucurat „Psaltirea”, atât înainte cât și după apariția tiparului. În ordinea vechimii sunt analizate: „Psaltirea cea Mare” din sec. XV; „Psaltirea de la Solca” din sec. XVII; „Psaltirea lui Avramie Boldur” din sec. XV; „Psaltirea Ieromonahului Iorest” din sec. XV-XVI; „Psaltirea Mică” din sec. XV-XVI.

După aceea, se prezintă alte două cărți liturgice: „Pavecernic - Bogorodicinic” din 1493 și „Moliftelnic” din 1560.

Autorul a făcut o prezentare descriptivă a manuscriselor respective și a insistat, mai ales, pe analiza operelor anonime și a celor mai puțin cunoscute din epoca lui Ștefan cel Mare și din secolul al XVI-lea. Studiul cuprinde imagini fotografice.

Alexe, Ștefan, „Un manuscris grecesc din biblioteca Mănăstirii Neamț”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 5-6, p. 355-364.

Manuscrisul grecesc la care se referă autorul este unul de muzică psaltică, aflat la biblioteca Mănăstirii Neamț la cota 7 (cota veche 126) și are 161 de foi. Acesta a fost scris la Neamț de către ieromonahul Visarion în 1837 și conține „Rânduiala de la trapeză din a doua zi după hram” (pomenirea ctitorilor). Pe lângă descrierea sa în amănunt, mai aflăm câteva date și despre autor.

Seranfinceanu, I., prof. dr., „Un manuscris slav important din biblioteca Mănăstirii Neamț: Liturghierul lui Ion Logofătul”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 5-6, p. 365-408.

„Liturghierul” lui Ion Logofătul, aflat la Mănăstirea Neamț, este al doilea „Liturghier” din țară în ordinea vechimii. Este un pergament manuscris cu numărul 173 – în limba slavonă mediobulgară, care datează de la sfârșitul secolului al XV-lea. Prezentarea acestei lucrări prilejuiește amintirea a 24 de copii călugări din perioada paisiană și gruparea manuscriselor din biblioteca Mănăstirii Neamț după cuprinsul lor. În ceea ce privește manuscrisul lui Ion Logofătul, autorul scoate în evidență

particularitățile exterioare și ornamentația, cuprinsul, particularitățile de limbă și ortografie, încadrându-l și istoric. Articolul cuprinde imagini.

Popescu, Paulin, preot, „Manuscrise slavone din Mănăstirea Putna” în: *BORom* LXXX (1962), 7-8, p. 688-711.

Articolul continuă studiul privind „Manuscrisele slavone din Mănăstirea Putna” cu partea a cincea: „Cărți de învățătură, Pravile, Psaltichii”

Mănăstirea Putna a jucat un rol însemnat în dezvoltarea literaturii slavone din Moldova, începând din secolul al XV-lea. Acest lucru este dovedit de numărul mare de manuscrise existente la muzeul și biblioteca sa. În studiul de față, autorul a încercat o identificare a manuscriselor slavone necunoscute și o situare a lor în timp. Pentru aceasta a făcut o descriere a manuscriselor, a caligrafiei, a legăturii în scoarțe de lemn, acoperite cu piele gravată, cu ornamente specifice secolului al XV-lea și al XVI-lea. A urmărit însemnările din viața cărților, notițele native, filigranele în hârtie. A explicat titlurile manuscriselor și a precizat numărul de inventar și anul înregistrării în biblioteca Mănăstirii Putna.

Sunt prezentate următoarele manuscrisele: „Leastvița – Scara Sfântului Ioan”, „Viața și faptele Sfântului Ioan Zlataust”- sec. XV; „Cuvântările Sfântului Ioan Zlataust” – 1470; „Sladkaia paucenie” – „Dulce învățătură”- sec. XV – XVI; „Kniga Paucenie” – „Carte de învățătură”- sec. XV – XVI; „Sfântul Efreim Sirul, 101 slave”; „Sfântul Efreim Sirul, 209 slave”, sec. XV-XVI; „Cazania”, filă răzleață, sec. XV; „Sbornicul lui Iacob”, 1474; „Sbornic anonim, pe luna decembrie”, sec. XV; „Învățăturile Prea Cuviosului Avă Dorothei”, sec. XV-XVI; „Învățăturile Avei Dorothei către ucenicii săi”, sec. XVI; „Începutul pildelor lui Solomon și înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah”, sec. XV-XVI; „Pravila Sfinților Apostoli”, sec. XVI; „Pravila Sfinților Apostoli și a toată lumea Soboare”, sec. XVI-XVII; „Psaltichia, carte de muzică bisericească”, sec. XV-XVI;

Manuscrise slavone mai noi: sec. XVII-XVIII.

În afară de manuscrisele slavone din epoca lui Ștefan cel Mare și cele din secolul al XVI-lea, când în Mănăstirea Putna s-a păstrat o tradiție miniaturistică de școală, îndeletnicirile cărțurărești au fost continuate și mai târziu, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. Din această perioadă s-au păstrat un număr de manuscrise, care însă nu mai au unitatea de stil preocuparea caligrafică artistică de altădată. Din această categorie, se păstrează câteva manuscrise chiar și după ce a apărut tiparul.

Sunt prezentate cititorului: „Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin” din 1613, scrisă de Avramie ieromonahul; „Tâlcuirea Evangheliei” din 1668; „Tâlcuirea Evangheliei, sec. XVII-XVIII; „Leastvița” din Sihăstria Putnei, scrisă de ieromonahul Silvestru, în 1726; Sfântul Isaac Sirul, secolul al XVIII-lea; „Rânduielei duhovnicești ale Prea Cuviosului Părinte Macarie”, 1752; „Sfântul Simion -Noul Teolog, Sbornic” din sec. al XVIII-lea; „Patericul”, sec. al XVIII-lea; „Patericul mic”, sec. al XVIII-lea; „Dimitrie al Rostovului, Kniga Glema”, 1733; „Rânduielei duhovnicești ale starețului Teodosie”, 1778.

Datorită identificării unor manuscrise slavone, pe bază de filigrane în hârtie, patrimoniul cultural al epocii lui Ștefan cel Mare s-a îmbogățit cu circa 20 de titluri

noi. Prezența atâtor manuscrise slave în epoca lui Ștefan cel Mare, situează Mănăstirea Putna ca al doilea centru de dezvoltare a literaturii slavone din Moldova, în sec. XV-XVI, după Mănăstirea Neamț. Autorul a accentuat, încă o dată, strălucirea culturală a epocii lui Ștefan cel Mare, care a promovat cultura slavonă sub aspectul vechii literaturi bisericești. Prezentul studiu, despre manuscrisele slavone din Mănăstirea Putna, a adus o completare la opera de înregistrare a patrimoniului cultural din cele mai vechi timpuri. Studiul cuprinde imagini.

Mihail, Paul, pr., „Manuscrisul slav de la Schitul Mare din Galiția (1641) aflat la Iași”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 7-8, p. 587-603.

În studiu sunt cuprinse date istorice despre Schitul Mare din Galiția, locul în care a fost păstrat manuscrisul slav pe care se axează prezentarea lui Paul Mihail. Descrierea acestui manuscris din 1641 și a conținutului său nu se poate face fără lămurirea legăturilor care existau între autorul lui, Savin Banu și Schitul Mare.

Perva, Gh., prof., „Manuscrisele din biblioteca Episcopiei Aradului”, în: *MitrBan XII* (1962), 7-8, p. 392-395.

Fondul bibliotecii Episcopiei Aradului este format din 142 de manuscrise, majoritatea aparținând Mănăstirii Hodoș-Bodrog. Se prezintă în amănunt numai trei dintre acestea, scrise de Ioan Barac: manuscrisul numărul 61 – „Patimile cele minunate ale vestitului crai celui grecesc din Ioaki Odiseus”, manuscrisul numărul 66 – „Întâiul corabiarul carele au scornit corabia pre mare” și manuscrisul numărul 65 – „Graiuri moralicești într-o istorioară” al unui scriitor Loreti.

Popescu, Paulin, preot, „Mărcile de hârtie filigranate pe manuscrisele slavone din Mănăstirea Putna”, în: *BORom LXXX* (1962), 9-10, p. 938-957.

Se aduc unele precizări în legătură cu mărcile de hârtie imprimate odată cu fabricarea celulozei, în așa fel încât ele sunt vizibile, în alb, numai dacă foaia de carte este privită în zare. În lucrările de specialitate, aceste semne, aparent invizibile, au fost numite „filigrane în hârtie”. Acestea au fost imprimate cu mijloace tehnice diferite. Hârtia veche are două tipuri de semne: filigrane de linii, care sunt semne industriale și filigrane de figuri, care sunt semne comerciale, ce arată simbolul fabricii de hârtie, stema localității, emblemele caselor care comercializau materialul, blazonul cumpărătorului.

Manuscrisele slavone din secolul al XV-lea și al XVI-lea au fost marcate cu filigrane foarte variate. Cele 67 de semne sunt analizate în articolul de față, în ordinea frecvenței acestora în manuscrise.

Păcurariu, M., „Manuscris din biblioteca Episcopiei Romanului, Teofilact al Bulgariei, Cuvinte la Sfânta Evanghelie”, în: *MitrMold XXXIX* (1963), 5-6, p. 289-290.

Manuscrisul la care fac referire aceste pagini este datat la sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea. Manuscrisul este descris în amănunt, inclusiv cu greșelile de pagină, fiind redat cuprinsul său, pe file.

Zugrav, I., „Trei manuscrise liturgice de la episcopul Efreim al Rădăuților”, în: *MitrMold XXXIX* (1963), 7-8, p. 456-471.

După o introducere biografică despre episcopul Efreim al Rădăuților, sunt prezentate trei manuscrise ale acestuia : „Tetraevangheliarul” din 1613, „Psaltirea” și „Anghelistul” sau „Octoihul”.

Brătulescu, Victor, „Ornamentica manuscriselor slavone provenite de la Mănăstirea Moldovița și aflate la Mănăstirile Dragomirna, Sucevița și în alte părți”, în: *MitrMold XXXIX* (1963), 7-8, p. 472-501.

Manuscrisele slavone pe care le prezintă Victor Brătulescu oferă spre analiză mai multe aspecte, cum sunt titlurile, inițialele, frontispiciile, vignetele, chenarele, legătura lor în scoarțe de lemn și motivele ornamentale de pe învelișurile de piele. Autorul face o împărțire a manuscriselor înstrăinate de la Mănăstirea Moldovița pe categorii și secole.

Iufu, I., „Despre prototipurile literaturii slavo-române din secolul al XV-lea”, în: *MitrOlt XV* (1963), 7-8, p. 511-535.

Din multele manuscrise prezentate în acest articol menționăm doar câteva: „Tetraevanghelul” de la Neamț, scris pe pergament la sfârșitul secolului al XIV-lea; „Tipicul Sf. Sava” din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, de la Mănăstirea Dragomirna cu nr. de inventar 813; „Cuvinte pustnicești” ale Sf. Vasile cel Mare, de la Dragomirna, nr. de inventar 707, sfârșitul sec. al XIV-lea.

***, „Manuscrise slave în bibliotecile din țara noastră”, în: *GBis XXII* (1963), 11-12, p. 1095. Recenzie.

Sunt amintite șapte manuscrise de la Mănăstirea Hodoș Bodrog-Arad și unsprezece din biblioteca mitropolitană din Sibiu.

***, „O copie necunoscută a cronicilor moldovenești”, în: *GBis XXIII* (1964), 1-2, p. 171-172. Recenzie.

E abordat un manuscris aparținând Bibliotecii Centrale a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj cuprinzând o transcriere, din 1807, a călugărului Ioasaf, după o copie pierdută, făcută de ieromonahul Sava din Roman după culegerea corespunzătoare a lui Nicolae Costin.

Chihaia, Pavel, „Hrisovul din 13 noiembrie 1618 pentru biserica domnească din Câmpulung-Muscel”, în: *GBis XXIII* (1964), 3-4, p. 295-336.

Hrisovul prezentat este un document care a ridicat probleme în „procesul Bădeștilor”. După prezentarea detaliată a acestui conflict juridic se arată faptul că biserica domnească din Câmpulung-Muscel a aparținut unei mănăstiri.

Molin, Virgil, „Copiști moldoveni în Banat la începutul secolului al XVIII-lea”, în: *MitrBan XIV* (1964), 4-6, p. 210-221.

Singurii copişti moldoveni cunoscuți care au activat în Banat la începutul secolului al XVIII-lea sunt ieromonahul Agaton Moldoveanul din Iași și dascălul Vasile Sturza. Autorul se concentrează pe manuscrisul pentru care ieromonahul Agaton a rămas cunoscut – „Molitvelnicul” scris în 1701 la Șiria (Arad), între 2 iulie și 25 august. Se analizează limba în care fost scris, caligrafia și particularitățile grafice.

Mihail, Paul, pr., „Un *Octoih*, manuscris slav din secolul al XVI-lea”, în: *MitrMold* XL (1964), 5-6, p. 298-301.

Lucrarea urmărește descrierea amănunțită a unui manuscris slav din secolul al XVI-lea, un „Octoih” găsit la biserica din Pătrăuți, Suceava. Este redată, în traducere, o parte din textul său.

Zugrav, I., „Un tetraevanghel manuscris slav de la biserica, azi dispărută, Cuvioasa Parascheva din Suceava”, în: *MitrMold* XL (1964), 9-10, p. 475-483.

„Tetraevangheliarul slav” prezentat în lucrare este un important document istoric care a aparținut fostei biserici Cuvioasa Parascheva din Suceava, întrucât amintește despre 17 biserici și o mănăstire de călugărițe la Ițcanii Vechi. Descrierea manuscrisului este completată de imaginile cu frontispiciile pe care le conține.

Redacția, „„Psaltirea Șcheiană» în contextul vechii culturi românești”, în: *GBis* XXIII (1964), 9-10, p. 982-984.

Recenzie ce cuprinde o analiză pe mai multe planuri a „Psaltirii Șcheiene”. Manuscrisul psaltirii e o copie după unul anterior, textul fiind scris în „grai rotacizat”. Traducerea a fost făcută din slavonă.

Mihail, Paul, preot, „Leastvița („Scara Raiului”) - traducerea lui Varlaam de la Secu într-o nouă redacție”; în: *BORom* LXXXII, (1964), 11- 12, p. 1069-1084.

A fost atribuită activității cărturărești din tinerețe a mitropolitului Varlaam al Moldovei traducerea „Leastviței” sau „Scara Raiului”, al lui Ioan Sinaitul, supranumit „Scărarul”. Până la publicarea de către Gh. Ghibănescu, în 1915, a studiului „Leastvița lui Ion Scăraru, traducere de Varlaam Mitropolitul Moldovei către 1618”, manuscrisul traducerii lui Varlaam de la Secu era cunoscut prin citarea lui în „Istoria limbii și literaturii române”, Ed. II, Iași, 1898, al lui Aron Densușeanu care făcea parte din colecția profesorului universitar Aron Densușeanu.

Învățatul rus A.I. Iațimirski a descris acest manuscris. El a apreciat că traducerea română este făcută cu îndemânare și cu pricepere, în limbă curată și expresivă. Arată că este scris pe 287 foi, cu 40 de rânduri pe două coloane, în stânga cel slavonesc, în dreapta cel românesc. Din însemnările publicate de A. I. Iațimirski se arată că la început manuscrisul poartă iscălitura mitropolitului, semnalată de Neofit Scriban din 1843. Până atunci manuscrisul a aparținut Mănăstirii Secu.

Manuscrisul de la Mănăstirea Secu a trecut la Mănăstirea Neamț, iar de acolo a fost adus la „Seminarul Veniamin” de la Mănăstirea Socola, unde i s-a aplicat pecetea Seminarului, la 1852. În a doua jumătate a secolului, manuscrisul a făcut parte din colecția profesorului Aron Deusușeanu, unde a fost văzut de A.I. Iațimirski.

La începutul secolului al XX-lea, a intrat în posesia lui Gh. Ghibănescu din Iași. Acesta din urmă face o descriere a manuscrisului și publică numeroasele însemnări de pe acesta. Semnalează de asemenea existența altor șapte manuscrise din Biblioteca Academiei cuprinzând copii ale „Leastviței” și face schema filiației cu manuscrisul ce-l descrie. Ajunge astfel la concluzia că autorul traducerii „Leastviței” este Varlaam. După 16 ani de la publicarea acestui studiu, în 1931- 1933 Gh. Ghibănescu publică și prefața manuscrisului lui Varlaam, adică „Cuvântul înainte al tălmăcitorului în slavonește și românește”. Manuscrisul a rămas încă 30 de ani nevăzut de cercetători, până în 1963, când a fost achiziționat de la familia Ghibănescu de Biblioteca Academiei.

La exemplarele cunoscute de la Biblioteca Academiei, autorul studiului contribuie cu o nouă mărturie documentară despre paternitatea traducerii de către Varlaam a „Leastviței”. Autorul posedă un manuscris copiat în 1803, care cuprinde întreaga prefață a traducătorului Varlaam de la Secu, așezată în fruntea manuscrisului, textul integral al celor 30 de trepte și „Cuvânt către păstor” în 15 capete. Copia din 1803, scrisă în Mănăstirea Dobrușa din Moldova, conține elemente noi de veridicitate a textului și atestă că s-a folosit pentru redactare și alte cărți. Textul „Leastviței” în manuscrisul din 1803, are numele de „Scara raiului, de învățătură călugărească, cu care învață pe fieștecarele creștin cum să cade să viețuiască”. Urmează descrierea manuscrisului din 1803.

Se precizează mărimea, hârtia, numărul de pagini, modul cum este legat, scrierea, literele. Se prezintă „Cuprinsul”, „Cuvântul înainte”, însemnările ulterioare de pe manuscris. Se prezintă apoi valoarea elementelor inedite ale manuscrisului din 1803. Se face și o paralelă între manuscrisul achiziționat în 1963 și cel copiat la 1803. Se ajunge la concluzia că textul slavon al „Leastviței” de pe care a tradus Varlaam este un text slavo-rusesc, care a circulat în mănăstirile din Moldova. Manuscrisul din 1803 este copiat de pe un prototip apropiat traducerii originale a lui Varlaam, comparat și cu alte copii de manuscrise pe care copistul Misail le-a avut în față.

Paul, Zam, „Miniatura și ornamentul cărții manuscrise din Țările Române sec XIV- XVIII”, în: *MitrMold* XLI (1965), 3-4, p. 243 -244.

Recenzie a cărții „Miniatura și ornamentul cărții manuscrise din Țările Române secolele XIV-XVIII”, această lucrare analizează 76 de manuscrise din Țările Române, copiate în acea perioadă și care au fost prezentate într-o expoziție. Găsim informații despre arta miniaturală, care începând cu secolul al XV-lea cunoaște o evoluție mai bogată în Moldova. Spre exemplu, la Mănăstirea Neamț a fost copiat în 1429 un „Evangeliar”, păstrat astăzi la Biblioteca Bodleiană din Oxford. Toate aceste manuscrise au avut drept model miniaturile și caligrafia bizantină. Analiza motivelor decorative scoate în evidență asemănarea lor cu cele bizantine.

T., M., „Mihail, Paul, pr., «Două manuscrise necunoscute din secolul al XVIII-lea», în „Romanoslavica” X, 1964, p. 457-463”, în: *MitrMold* XLI (1965), 3-4, p. 248-249. Recenzie.

Cele două manuscrise necunoscute din secolul al XVIII-lea asupra cărora se oprește autorul cărții recenzate sunt copiate: primul - de către starețul Vasile de la Poiana Mărului și cuprinde scrieri din Sfinții Părinți, iar al doilea - de către arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, în 1770 și este un roman religios numit „Deziderie”.

Crețu, I., „Eminescu și Cărticica sfătuitoare a Monahului Nicodim”, în: *BORom* LXXXIII (1965), 5-6, p. 575-583.

Între manuscrisele vechi românești, cu caracter religios și istoric, rămase de la Eminescu, se află și „Cărticica sfătuitoare” a monahului Nicodim de la Sfântul Munte, tradusă de un călugăr anonim de la Mănăstirea Neamț. Se menționează că manuscrisul se află, la data publicării acestui articol în secția de articole și manuscrise a Academiei Române și este redat întreg titlul.

„Cărticica” nu este chiar așa mică după denumire, ea cuprinzând 501 pagini scrise caligrafic, încadrate în chenar și legate în piele. Dintr-un cuvânt către cititor, se desprinde caracterul său de manual cuprinzător de norme pentru viața ascetică a monahilor. Articolul de față relatează prețuirea pe care Eminescu a avut-o față de paginile acestei cărticele, imaginile, figurile de gândire și de stil împrumutate de la scriitorii Antichității și Evului Mediu, plăcându-i mult poetului.

Din capitolele manuscrisului călugăresc, cele care l-au interesat îndeosebi pe Eminescu sunt: „Pentru păzirea vederii”, „Ce iaste vederea și ochii”, „Pentru păzirea auzului”. Foarte multe expresii și cuvinte inspirate din materialul monahului din „Cărticica Sfătuitoare” s-au (re)găsit în paginile de atelier ale lui Eminescu pe care mai târziu le-a utilizat în poemul „Călin” și alte poezii de ale sale.

Articolul mai amintește o serie de 25 cărți și manuscrise vechi rămase de la poet, care evidențiază faptul că Eminescu a avut o mare prețuire pentru cartea veche manuscrisă sau tipărită. Se reproduce fragmente din acest document, dar și din alte manuscrise de-ale lui Eminescu.

Păcurariu, Mircea, „Manuscrise de la Episcopia Romanului”, în: *MitrMold* XLI (1965), 5-6, p. 325-328.

Manuscrisul prezentat în cadrul acestui articol poartă numele de „Psaltirea cu tâlc” și a fost copiat în secolul al XVII-lea, în anii 1778-1779. Descrierea „Psaltirii” se referă la cuprinsul ei, fiecărui verset fiindu-i asociată o scurtă tâlcuire.

Păcurariu, Mircea, „Manuscrise de la Episcopia Romanului și Hușilor”, în: *MitrMold* XLII (1966), 1-2, p. 110-112.

Dintre cele câteva manuscrise ale Episcopiei Romanului și Hușilor abordate în paginile de față se remarcă un „Apostol” din secolul al XVIII-lea (1741), al cărui cuprins de 178 de foi este redat alături de evidențierea însemnărilor de primă mână și de a doua mână. Un al doilea manuscris abordat în articol este un „Omoglasnic” din 1780, de 81 de file, la care de asemenea sunt redată însemnările de primă și a doua mână.

Ionescu, I. pr., „Există o *Cazanie* moldovenească în sec. al XIV-lea”, în: *MitrOlt* XVIII (1966), 7-8, p. 743-747.

Studiu despre izvoarele „Cazaniei lui Varlaam”, în care este susținut faptul că există o „Cazanie” anterioară ei, din secolul al XIV-lea.

Basarab, M., „Există o *Cazanie* moldovenească în sec al XVI-lea? În legătură cu izvoarele Cazaniei lui Varlaam”, în: *MitrBan* XVII (1967), 1-3, p. 217-220.

Recenzie la studiul dr. Atanasie Popa, în care se realizează comparații între „Cazania popii Urs din Cotiglit”, copiată în 1680, „Codicele Drăganu”, „Codicele Sibian”, „Cazania de la Cluj”. Se arată că a existat o „Cazanie” anterioară celei de la 1643 a lui Varlaam.

Zugrav, I., pr. prof., „Un vechi manuscris cu *Istoriei persăști* din biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava”, în: *MitrMold* XLIII (1967), 11-12, p. 702-705.

Acesta este un manuscris aflat la biblioteca Mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, cu numărul 5 (număr de inventar vechi 1411), care poartă numele „Povestiri arabe, O mie și una de nopți”. Manuscrisul este scris în chirilică cursivă - nu se știe exact de către cine, dar autorul prezintă câteva ipoteze.

Vâlcea-Popescu, G., „Școala miniaturistă de la Dragomirna”, în: *BORom* LXXXVI (1968), 3-5, p. 455-468.

Situată la 12 km de Suceava, ctitoria mitropolitului Anastasie Crimca, Mănăstirea Dragomirna este vestită nu numai prin insolita sa biserică, sfințită în 1609, dar și prin odoarele ei, mai ales prin manuscritele cu miniaturi, la care a lucrat însuși mitropolitul Crimca. Unele personalități ale culturii noastre au cerut publicarea unui album care să cuprindă odoarele de artă ale trecutului nostru, păstrate în mănăstiri, pentru a avea modele de artă națională, străbune, curat românești și să nu le mai căutăm la străini.

Mitropolitul Atanasie Crimca a înzestrat mănăstirea sa cu cărți de cult scrise cu mâna și împodobite cu ornamente și miniaturi, cu toate că arta tipografică ajunsese a fi destul de cunoscută în acel timp. Obiceiul cărților manuscrise și împodobite este foarte vechi și cunoscut de toate popoarele civilizate, el formând pe vremea lui Constantin cel Mare școala bizantină, cu iradiere apoi în Orient și Occident. La noi, manuscritele, pe lângă artă, au completat istoria. Primul manuscris cu miniaturi, copiat și împodobit de Gavril Monahul, apare în Moldova, în secolul al XV-lea și este acum la Biblioteca din Oxford. Probabil că primele manuscrite artistice lucrate în Muntenia, s-au pierdut. În Moldova pot fi menționate ca centre de activitate miniaturistică: Putna, Neamț, Rădăuți, Sucevița. O mulțime de manuscrite, în special Evangheliare, sunt copiate și împodobite în secolul al XV-lea și al XVI-lea, începutul făcându-l „Evanghelia” lui Gavriil Uric, din 1429.

Autorul citează manuscritele păstrate din această perioadă, afirmând că meșteșugul copierii și împodobirii manuscritelor cu ornamente și miniaturi a continuat și în secolul al XVII-lea la Dragomirna, de unde se cunosc astăzi 10 manuscrite necesare cultului pe care autorul le numește, le clasifică și indică locul unde pot fi găsite. Se descrie apoi fiecare manuscris prezentându-se și distribuția textului la

următoarele lucrări de la Dragomirna: „Tetraevangheliarul”, „Apostolul (nr. 22)”, „Evanghelia”, „Apostolul (nr. 6 – Viena)”, „Liturghierul”(nr. 4), „Liturghierul” (nr. 5), „Patericul”, „Tetraevangheliarul” (de la Biblioteca din Liow), „Tetraevangheliarul”(nr. 2), „Liturghierul” (nr. 3) și „Psaltirea”.

Următoarea parte a articolului face referire la „Originalitatea iconografică a „Psaltirii de la Dragomirna”. „Psaltirile” au fost împodobite cu scene și figuri legate mai mult sau mai puțin de textul pe lângă care erau așezate, ele ocupând un rol important în istoria miniaturisticii generale. Charles Diehl împarte manuscrisele Psalmilor cu miniaturi în două categorii distincte: a) grupul „aristocratic”, cu miniaturi în plină pagină, puțin numeroase și cu subiecte împrumutate din istoria lui David și b) grupul „monastic și teologic”, cu ilustrație marginală, foarte abundentă și variată. Miniaturile din „Psaltirea” de la Dragomirna se caracterizează prin ingeniozitatea artistului de a reuni cele două grupuri.

În general, miniaturile de la Dragomirna urmează, cu câteva excepții, textul pe lângă care au fost reprezentate, prezentând pe David în rugăciune, dând sfat leviților, sau muștră de Natan pentru păcatele sale, arătând Chivotul Legii (sau pe tânărul împărat Solomon) mulțimilor. În afară de miniaturile în plină pagină și acelea răspândite printre texte, se observă o serie de miniaturi, tot în plină pagină, însă etajate și despărțite printr-o linie orizontală puternică, o metodă de practică bizantină din secolul al VI-lea, întâlnită în „Evanghelia din Rossano”.

Ilustrarea de la Dragomirna este tot bizantină ca idee, dar forma este originală. Chipurile nu au fost copiate de nicăieri, ci au fost create de imaginația artistului, sprijinită numai pe text. Artistul a adus nou în scenele sale elementul național. Astfel, David poartă pe cap coroana voievozilor noștri, instrumentele muzicale sunt tulpnicile, cobzele, tobele și trompetele românești, cetățile au ziduri cu turnuri moldovenești, în al căror vârf este o cruce, chivotul legii are forma unei biserici moldovenești, cu turnuri cu cruce. „Psaltirea” de la Dragomirna este prima și ultima operă de acest gen în miniaturistica românească, rămânând un model de iconografie locală originală. Articolul conține imagini.

Popovici, Victoria, prof., „Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească, *Tetraevanghelul* popii Nicodim”, în: *MitrOlt XX* (1968), 5-6, p. 475-478. Recenzie.

Cuprinde istoricul și descrierea „Tetraevanghelului” Sf. Nicodim de la Tismana care este primul manuscris cu dată certă scris pe teritoriul țării noastre.

Vâlcea-Popescu, G., „Școala miniaturistică de la Dragomirna”, în: *BORom LXXXV*, (1968), 7-8, p. 759-772.

Prima parte a articolului face referire la „Însemnările de pe manuscrise”. „Tetraevangheliarul”, cu număr de inventar 1/1934 cuprinde două însemnări: una redă numele celui ce a executat lucrarea, adică mitropolitul Sucevei, Anastasie Crimca, în 1609, iar a doua însemnare consfințește donarea manuscrisului Mănăstirii Dragomirna, în 1609, în timpul domniei lui Constantin Movilă, fiul lui Ieremia Movilă, cu blestem asupra celor ce îl vor fura însușindu-l sau vânzându-l.

„Apostolul”, cu număr de inventar 22/1934, manuscris slav aflat la Biblioteca Academiei Române cuprinde o însemnare în limba slavonă cu același conținut cu cel redat mai sus, scris la porunca mitropolitului Crimca de către diaconul Dimitrie Belinski în 1610.

„Evanghelia”, cu număr de inventar 7/1934, cuprinde trei însemnări: prima, în limba slavonă, are conținutul celor prezentate anterior; a doua, în limba română cu litere chirilice, unde se arată că lucrarea a fost redată mănăstirii, după ce a fost recuperată de la cazacii ce au prădat Suceava, de către Gavriil Hatnean, în timpul lui Ștefan Voievod, fiul lui Vasile Lupu, în 18 septembrie 1651, iar a treia, în slavonește, spune că diaconul Dimitrie Vasilevici Belinski a scris însemnările în 1610 la porunca arhiepiscopului Anastasie Crimca.

„Apostolul de la Viena” conține trei însemnări: prima, în limba slavonă, e socotită ca un testament al mitropolitului Crimca, a doua, în slavonă, menționează că „acest sfânt praxiu a fost făcut, legat și aurit de mitropolitul Anastasie și dăruit Dragomirnei spre pomenirea sa și a părinților săi, Ioan și Cristina”, iar a treia însemnare, în slavonă, informează că manuscrisul a fost răscumpărat de vornicul Toma Cantacuzino și doamna lui Ana, de la cazacii lui Timus Hmelnițki care au jefuit mănăstirea la 10 august 1653 și a fost redat Mănăstirii Dragomirna spre pomenirea familiei lor.

„Liturghierul”, cu număr de inventar 5/1934 cuprinde unsprezece însemnări: prima conține sfârșitul unei rugăciuni din postul Crăciunului, a doua este o rugăciune de curățire pentru preoți, ce slujesc la sfântul altar, a treia însemnare conține note de pomelnice, indicându-se sumele de bani ce trebuia să fie plătite de credincioși și numele celui ce a scris rugăciunile, Iulian Teodorovici Ionețchi. În limba română, a patra însemnare, informează despre răscumpărarea „Liturghierului” de către negustorul Statie în țara căzăcească și trimiterea ei mănăstirii de origine, iar a cincea indică pe Neculce, aducând la mănăstire pe nepotul său, Alexei Balaban, în 1667. Însemnările următoare dau informații despre autorul manuscrisului, mitropolitul Crimca, despre alți recuperatori și donatori și se încheie cu o rugăciune de la începutul Postului Mare.

„Otecinic sau Pateric” are două însemnări: prima spune că lucrarea este făcută de mitropolitul Crimca și donată în timpul lui Ștefan Tomșa, 13 martie 1616, iar a doua afirmă că acest Pateric l-a scris Vasile în 1612.

„Tetraevangheliarul de la Lwow” conține două însemnări: prima, în limba slavonă, arată că a fost scris de călugărul Teofil de la Mănăstirea Voroneț în 1614, la porunca mitropolitului Crimca și pictat de Ștefan din Suceava în 1617. A doua însemnare precizează că „Evanghelia” a fost dată Mănăstirii Dragomirna în timpul voievodului Grigorie Ghica și a fiului său, Grigorie, la 8 august 1658.

„Tetraevangheliarul” cu număr de inventar 2/1934, prin însemnarea sa informează că este alcătuit de mitropolitul Anastasie și dăruit Dragomirnei pentru pomenirea sa și a părinților săi, Ioan și Cristina, în timpul lui Ștefan Tomșa, la 6 septembrie 1615 și că toate lucrările sale se încheie cu blestemul tipic.

„Liturghierul” cu număr de inventar 3/1934 cuprinde două însemnări: în prima se arată că este opera lui Anastasie Crimca, donată Mănăstirii Dragomirna cu hramul

Pogorârea Sfântului Duh, în timpul domniei lui Alexandru Movilă, a fratelui său Bogdan și a mamei lor, doamna Elisabeta, la 6 iunie 1616. A doua însemnare amintește despre răscumpărarea manuscrisului în țara cazacilor de către marele vameș Pan Saul și jupâneasa lui Erina și donarea lui Dragomirnei spre veșnică pomenire la 2 iunie 1656.

„Psaltirea”, cu număr de inventar 6/1934 are trei însemnări, două din ele indică ca autor pe mitropolitul Crimca cu informațiile cunoscute din celelalte manuscrise, dăruită la 6 iunie 1616, în vremea fraților Alexandru și Bogdan Movilă și a mamei lor, Elisabeta, iar o însemnare amintește de răscumpărarea „Psaltirei” de la un ostaș cazac de către doamna lui Vasile Voievod, Ecaterina, legată în argint, aurită și redată, la 28 septembrie 1653, Mănăstirii Dragomirna.

Partea a doua a articolului aduce în discuție „Ornamentația manuscriselor”. Împodobirea cu ornamente a manuscriselor de la Dragomirna constă în întrebuintărea simultană a două motive decorative: motivul abstract format din entrelacuri și motivul decorativ floral. Primul motiv este legat de tradiția vechilor manuscrise orientale, bizantine și vechi-românești, iar cel de-al doilea reprezintă evoluția ornamentului sub influența Renașterii, dar mai ales observarea naturii locale. La baza începuturilor școlii miniaturistice de la Dragomirna stă manuscrisul „Tetraevangheliarul de la Sucevița”, cu număr de inventar 24/1853, unde se găsesc cele două motive decorative entrelac și floral, reluate de manuscrisele de la Dragomirna. Motivul floral capătă un rol esențial, încât ar putea fi numite mai degrabă manuscrisele cu flori de la Dragomirna, decât manuscrisele cu miniaturi. Florile sunt stilizate, mai apropiate de stilul bizantin reprezentând cicoarea, garoafa, micșuneaua etc.

Literele inițiale din manuscrisele Dragomirnei sunt executate cu eleganță și suplețe. Procedul lucrului este cel al inițialelor lucrate în entrelacuri și inițialelor lucrate în rînsouri. Trei manuscrise poartă semnătura copistului Dimitrie Vasilevici Belinschi, celelalte fiind opera altor călugări anonimi din școala de la Dragomirna, condusă de Anastasie Crimca. Talentați caligrafi și decoratori, ei au dăruit opere strălucitoare, care dănuiesc peste secole, demonstrând caracterul de unitate al acestei școli miniaturistice. Autorul prezintă dispoziția vinițelor și inițialelor în fiecare manuscris.

Partea a treia a studiului face referire la „Legătura manuscriselor”. Dacă interiorul manuscriselor conținea o împodobire dusă până la perfecțiune și exteriorul trebuia să aibă o ferecătură scumpă, după valoarea operei. Muzeele mănăstirilor, în special ale celor moldovenești, conțin un număr prețios de manuscrise, ferecate în argint și aur, cum ar fi „Evangheliarele” de la Putna, Neamț, Humor, Sucevița etc., „Evanghelia lui Cîndea”, lucrată în 1435-1436, „Evangheliile” de la Feleac și de la Neamț sau cea de la Humor din 1487, „Panaghiaarul de la Neamțu” din 1502. Românii, importatori la început în această artă, au devenit meșteri capabili să facă ceva mai bun decât vestiții argintari din Sibiu, după cum afirmă Neagoe Basarab într-o scrisoare adresată burghezilor din Sibiu, cu privire la nemulțumirea sa, în legătură cu lucrarea lui Celestin, concetățeanul lor.

Pe ferecăturile unor manuscrise de la Dragomirna se inscripționează numele executorului, Gligorie Moisiu, nume aflat și pe „Tetraevangheliarul lui Ieremia

Movilă” din 1607 de la Mănăstirea Sucevița. Celelalte manuscrise prezintă aceleași caracteristici de execuție, care demonstrează existența unui atelier de argintărie, probabil la Suceava. La Dragomirna s-au păstrat patru manuscrise ferecate în argint aurit: „Tetraevangheliarul”, cu număr de inventar 1/1934, „Liturghierul”, cu număr de inventar 4/1934, „Tetraevangheliarul” cu număr de inventar 2/1934 și „Liturghierul” cu număr de inventar 3/1934, pe care autorul le descrie în detalii referitoare la scenele reprezentate și la arta argintăriei. Față de ferecăturile celor două manuscrise de la Sucevița făcute cu trei ani înainte, se observă o evoluție meșteșugărească în atelierul lui Gligorie Moisiu privind cele patru manuscrise de la Dragomirna.

La dorința mitropolitului Anastasie Crimca, la rândul său un mare artist, s-au adus unele inovații: motivul frânghiei discontinue, bordura în filigran și sistemul cotorului format din lănișoare împletite, zale, fiind mai practic și mai durabil la închiderea și deschiderea unui manuscris de dimensiuni mari. Opere ca acestea ieșite din atelierul de argintărie al românului Gligorie Moisiu, plin de vigoare și neprețuită execuție, pot rivaliza sau sta alături de cele mai frumoase legături de cărți în metal pe care le-a produs geniul artistic al celorlalte popoare. Articolul cuprinde imagini.

B., G., „Recenzie. G. Ștrempel, «Un cronograf ilustrat, atribuit mitropolitului Antim Ivireanul», în „Romanoslavica”, XII (1966), București, p. 309-353”, în: *BORom* LXXXVI (1968), 7-8, p. 975-977.

Manuscrisul original al „Cronografului” se află în Biblioteca Academiei de Științe din Kiev sub numărul de inventar 379. Manuscrisul cronograf a fost dăruit în 1709 domnului Constantin Brâncoveanu și el prezintă istoria prescurtată a lumii vechi, date din istoria greco-romană, istoria și genealogia biblică, cu peste 500 de imagini.

Autorul recenziei descrie manuscrisul subliniind că textul se desfășoară pe două coloane, cu unele erori sau incomplet, după spusele lui G. Ștrempel, ceea ce face ca în această operă a miniaturisticii românești să descifrăm un interes mai mult artistic decât religios. Cronograful conține 503 de portrete, 3 schițe și 8 desene, reprezentând diferite scene biblice. Portretul lui David seamănă cu portretul lui Mircea cel Bătrân sau a lui Alexandru cel Bun. Veșmintele regelui Manase sunt asemănătoare celor ale lui Constantin Brâncoveanu din iconografia noastră. În toate, arta miniaturistică atinge perfecțiunea. „Cronograful” ajunge în posesia vornicului Dumitrașco Săcară, apoi la arhiepiscopul Antonie, de unde, în 1884, e trimis la Biblioteca Academiei Teologice din Kiev. G. Ștrempel afirmă că Antim Ivireanul s-a inspirat mai mult din cronografe, din fragmente de istorie persană, ebraică, greco-romană și nu direct din Biblie.

În Biblioteca Academiei României se află un manuscris, numărul 2609, cu 1000 de pagini de text cronograf, care conține elemente similare privind valorile iconografice. Limba e aleasă, textul fiind opera lui Antim prin stilul și cultura deosebită, iar pe o pagină există semnătura lui. Ștrempel descrie manuscrisul după o copie fotografică alb-negru, opinând că mitropolitul Antim nu e ilustratorul acestui „Cronograf”, deoarece la acea dată era bătrân. Nu e exclus ca cel care a caligrafiat și ilustrat manuscrisul sub supravegherea mitropolitului, să fi fost preotul Nicola. În țară mai sunt două copii după acest „Cronograf”: un rulo de hârtie aflat la Biblioteca

Academiei, scris de popa Flor și o a doua copie, lucrată de pictorul C. Petrescu, care se află la Mănăstirea Cernica.

B., G., „Recenzie. Ion Radu Mircea, «Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească: Tetraevanghelul popii Nicodim (1404-1405)», în „Romanoslavica”, București, XIII (1966), p. 203-221”, în: *BORom* LXXXVI, (1968), 7-8, p. 977-979.

Cel mai vechi manuscris cu dată sigură din țara noastră este „Tetraevanghelul lui Nicodim”, scris pe pergament în 1404-1405, de „popa Nicodim”, probabil la Mănăstirea Vodița și se afla în 1966 la Muzeul de Artă al României. Studiile făcute asupra lui redau aspecte în mod disparat. Textul e tipic ortodox, Evangheliile apărând fără predosloviile lui Teofilact al Bulgariei, ceea ce denotă un izvod mai vechi decât cel utilizat de slavii meridionali în secolele XIV-XV, necunoscut în Țările Românești.

Autorul studiului descrie manuscrisul în mod obiectiv, cu observațiile ce se impun de către textul acestuia. I. Iufu a susținut într-o lucrare a sa că acest manuscris a slujit ca model lui Gavril Uric de la Neamț. Ion Radu Mircea respinge această opinie, constatând deosebiri esențiale între manuscrisele celor doi. Cel al lui Nicodim nu a fost folosit ca model nici de copiii munteni de mai târziu. Prezentând miniaturile, I.R. Mircea apreciază frumusețea celor patru frontispicii, iar titlul fiecărei Evanghelii e scris cu litere de aur. Descrierea frontispiciilor este făcută în detalii, subliniindu-se inegalabila valoare artistică și calitatea miniaturistică realizată prin calitățile de culoare. Izvorul de inspirație al decorației manuscrisului lui Nicodim se află în arta bizantină, în manuscrisele grecești.

Bogăția de motive florale și păsări, fondul bogat de aur cu miniaturile Paleologilor, armonia coloristică, relieful desenului caracterizează ornamentația „Tetraevanghelului” lui Nicodim ca și miniaturile bizantino-bulgare de la Târnovo. Cele două coperti de lemn ferecate cu argint aurit redau „Răstignirea” și „Învierea”, reliefarea personajelor fiind deosebit de reușită. În încheierea recenziei se consemnează că prezentarea „Tetraevanghelului” lui Nicodim făcută de I.R. Mircea cu competență, completează prin studiul său contribuția importantă pe care a adus-o Emil Lăzărescu în „Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească”, apărut în 1965, în „Romanoslavica” XI.

Vornicescu, Nestor, arhim., „Manuscrisele Arhierelui Narcis Crețulescu din biblioteca Mănăstirii Neamț”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 7-8, p. 431-436.

Autorul amintește de manuscrisul numărul 171 din anii 1905-1906, care cuprinde inscripțiile Mănăstirilor Neamț și Secu și a schiturilor din împrejurimi. Paginile cuprinse între 9 și 19 din adaos sunt relevante în acest sens.

Pistru, Chiril, „Tetraevanghelul de la Suceava - manuscris slav”, în: *MitrMold* XLIV (1968), 7-8, p. 442-444. Însemnare.

„Tetraevanghelul de la Suceava” este un manuscris al ieromonahului Macarie de la Putna, făcut pe cheltuiala lui Barbovschi, pârcălab de Suceava. Astăzi el se află la muzeul Mănăstirii Rila din Bulgaria. Autorul descrie caligrafia și ornamentele sale.

Popescu Vâlcea, Gh., „Școala miniaturistică de la Dragomirna”, în: *BORom*, LXXXVI, (1968), 9-10, p. 1186-1211.

Prima parte a acestui articol face referire la „Descrierea și analiza miniaturilor și a temelor iconografice din „Tetraevangheliarul” cu numărul de inventar 1/1934”. Școala miniaturistică de la Dragomirna, prin particularitățile ei specifice și prin contribuția adusă la patrimoniul culturii, impune ca să fie descrise și analizate miniaturile pe care le cuprind diferitele manuscrise întocmite aici. Autorul prezintă desenele din „Tetraevangheliarul” amintit, descriind și analizând fiecare miniatură în ordinea filelor manuscrisului, descriind-o și analizând-o în funcție de tema iconografică reprezentată. La sfârșit, a acordat o atenție aparte subiectelor: „Ciclul patimilor”, „Figurația Evangheliștilor și problema cadrului în miniaturi” și „Portretul mitropolitului Anastasie Crimca”, în manuscrisele lucrate la Dragomirna.

Prima scenă descrisă este cea care reprezintă Înălțarea Domnului. Ca temă iconografică, scena Înălțării Domnului începe să fie reprezentată în secolul al IV-lea, iar primul monument ce mărturisește aceasta este poarta bisericii Sfintei Sabina din Roma. În miniatura cu Înălțarea Domnului din manuscrisul sirian nr. 56, de la Biblioteca din Florența, scris în anul 586 în Mănăstirea Sfântul Ioan din Zgaba, în Mesopotamia, de către călugărul Rabula, se constată o nouă compoziție și un alt sens al scenei în raport cu cele semnalate. Autorul descrie și această reprezentare, continuând documentat, cu reprezentarea scenei Înălțării Domnului, de-a lungul secolelor, în cadrul picturii din bisericile și mănăstirile din diferite locuri ale lumii, de la Bizanț până la Roma, din Rusia și Moldova până la Veneția, precizând și locul ei în biserică (de cele mai multe ori decorând cupola, alături de scena Pogorârea Sfântului Duh). În bisericile moldovenești, se întâlnește Înălțarea Domnului la Popăuți, la Voroneț, Suceava și Sucevița, păstrând formula siriană. Autorul picturii de la Dragomirna se inspiră din exemplul de la Sucevița, dar dă scenei o amploare nemaicunoscută până atunci, introducând elemente noi care completează și înfrumusețează tabloul inițial.

Se continuă apoi studiul cu descrierea miniaturilor de pe paginile următoare: Deisis, Schimbarea la Față, Adormirea Maicii Domnului, Nașterea Mântuitorului, Botezul, Coborârea la iad, Dreptul Enoh, Sf. Ilie Tezviteanul și Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Evanghelist Matei, Doi serafimi, Spălarea picioarelor mucenicilor, Rugăciunea din grădina Ghetsimani și altele, făcând pentru fiecare miniatură analogii cu alte reprezentări din lume sau din țara noastră, comentând tema iconografică, acolo unde se impune, cu caracteristicile ei.

Artistul a încercat să redea în „Tetraevangheliarul” cu numărul de inventar 1/1934, cel mai vechi dintre manuscrisele de la Dragomirna, „Ciclul Patimilor” sub influența picturilor murale ale timpului sau a manuscriselor de la Sucevița. Scenele nu urmează ca în manuscrisele Suceviței ritmul strâns al ciclului, ci sunt răspândite în toată lucrarea lăsând să se intercaleze între ele alte scene străine acestui ciclu, cum sunt: doi serafimi, portretul evanghelistului Marcu, Pilat spălându-și mâinile, Iuda aduce banii și se spânzură, Sfânta Treime nouetamentară și vechitamentară, portrete de prooroci, Deisis.

„Ciclul Patimilor” este reprezentat începând cu „Spălarea picioarelor”, „Iisus în grădina Ghetsimani”, „Iisus prins de mulțime”, „Iisus în fața lui Ana și Caiafa”, „Ridicarea pe Cruce”, „Răstignirea”, „Coborârea de pe Cruce” și altele.

În partea următoare a articolului se amintește despre „Figurația Evangheliștilor și problema cadrului în miniaturi”. Reprezentarea portretelor Sfinților Evangheliști în miniaturile de la Dragomirna nu diferă de cele pe care arta moldovenească le-a primit din manuscrisele grecești sau slavone înainte de secolul al XV-lea. Dintre cele două tipuri de reprezentare, cel mai mult folosit este acela în care Evangheliștii stau jos și, mai rar, tipul în care figurile stau în picioare. O altă distincție este în privința cum sunt prezentați evangheliștii: singuri în scenă sau însoțiți de simboluri. Miniaturile de la Dragomirna au adoptat tipul evangheliștilor stând jos și însoțiți de simboluri, Sf. Evanghelist Ioan fiind însoțit de ucenicul Prohor. În „Tetraevangheliarul” 1/1934, evangheliștii sunt prezentați fără simboluri, cu fondul scenei din arhitecturi antice.

Se prezintă scenele cu evangheliștii în câteva din manuscrisele de la Dragomirna, comparându-le cu alte reprezentări și observând ca element de noutate părăsirea fondului arhitectural al clădirii antice și înlocuirea cu elementul național, reprezentat prin turnuri zvelte ale porților și clădirilor, precum și introducerea unor portrete ale Fecioarei, Mântuitorului, Celui vechi de zile, Sfinți, în diferite locuri ale scenei principale. Practica introducerii în cadru, în partea superioară, inferioară, verticală sau în colțuri a unor personaje secundare este de origine bizantină și a fost întrebuințată atât în manuscrisele miniaturate cât și pe icoane, în sudul balcanic, la noi și în Rusia. Icoanele rusești, având posibilitate de circulație, au influențat probabil și miniaturile de la Dragomirna.

Un capitol separat al studiului amintește despre „Portretul mitropolitului Anastasie Crimca”. Toate manuscrisele de la Dragomirna, exceptând „Apostolul” de la Academia Română și „Evanghelia” cu numărul de inventar 7/1934, reprezintă portretul mitropolitului Crimca, stând îngenunchiat fie în fața Sfintei Treimi, a sfinților patroni sau evangheliști, a biseriței schitului sau a Sfinților Ierarhi. Sub influența artei bizantine s-a introdus și în bisericile moldovenești reprezentarea ctitorului sau donatorului în tabloul votiv. Autorul descrie portretul mitropolitului Anastasie Crimca aflat pe miniaturile manuscriselor de la Dragomirna, care imortalizează, peste veacuri, figura unui mare vlădică artist român și înfățișează pe filele de pergament ale trecutului, pe primul autoportretist în plastica românească. Articolul conține imagini.

Popescu Vâlcea, G., „Școala miniaturistică de la Dragomirna”, în: *BORom* LXXXVI, (1968), 11-12, p. 1343-1359.

Autorul descrie și analizează în detalii miniaturile pe care le cuprind următoarele manuscrise de la Dragomirna: „Apostolul” ms. slav nr. 22, „Evanghelia” cu numărul de inventar 7/1934, „Apostolul” de la Viena, „Liturghierul” cu numărul de inventar 4/1934, „Liturghierul” cu numărul de inventar 5/1934, „Tetraevangheliarul” de la Biblioteca din Lwow și „Tetraevangheliarul” cu numărul de inventar 2/1934, prezentând caracteristicile școlii miniaturistice de la Dragomirna și studiind acele miniaturi care constituie o temă iconografică.

Astfel, în legătură cu tema iconografică care prezintă pe Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, autorul afirmă că, deși era de origine grecească, a ajuns la noi sfânt național reprezentat alături de Sf. Mare Mucenic Gheorghe în miniaturile din „Liturghierul” cu numărul de inventar 3/1934 și „Apostolul” de la Viena. Prima reprezentare a acestui sfânt în pictura Bisericii noastre datează de pe la 1498, în decorarea pereților capelei Mănăstirii Bistrița, iar începând din 1530 ea devine aproape obligatorie în bisericile moldovenești, deși nicio biserică nu poartă numele lui. Moaștele Sf. Ioan Cel Nou se află la Biserica Sf. Gheorghe din Suceava, fiind considerat un martir național al Moldovei, iar în 1635 două altare au fost consacrate în onoarea sfântului în bisericile din Moldova. Comparând tema iconografică Arhanghelul Mihail omorând fiara apocaliptică, autorul constată că atributele și prezența lui Iisus Emanuelec apare în manuscrisul „Apostolul” de la Viena, nu s-a mai cunoscut până la școala de la Dragomirna decât în iconografia rusă.

Referindu-se la tema iconografică a Bunevestiri, după ce face o comparație cu reprezentarea ei la alte popoare, în diferite timpuri, autorul precizează că tipul iconografic de la Dragomirna este cel bizantin, iar miniatura Întâmpinarea Domnului din „Tetraevangheliarul” cu numărul de inventar 2/1934 de la Dragomirna se leagă strâns, prin particularitățile sale, de tema de la Sucevița. Realizarea artistică a miniaturii prezentate în aceste manuscrise de la Dragomirna impresionează peste timp, rămânând o mărturie a credinței strămoșilor noștri și a geniului lor creator. Articolul conține imagini.

Popescu Vâlcea, Gh., „Școala miniaturistică de la Dragomirna”, în: *BORom* LXXXVII (1969), nr. 1-2, p. 197-209.

Se face descrierea și analiza miniaturilor și a temelor iconografice din diferite manuscrise provenind de la Mănăstirea Dragomirna.

Autorul continuă în acest articol studierea, descrierea și analiza miniaturilor ultimelor manuscrise de la Dragomirna „Liturghierul” cu numărul de inventar 3/1934 și „Psaltirea” cu numărul de inventar 6/1934 și, ca o încheiere a articolelor precedente în care au fost studiate miniaturile de la Dragomirna, în acest articol se prezintă și considerațiile generale asupra stilului și tehnicii școlii miniaturistice de la Mănăstirea Dragomirna.

„Liturghierul” cu numărul de inventar 3/1934 cuprinde douăzeci de miniaturi („Sfânta Treime în Vechiul Testament”, „Sfinții Gheorghe și Ioan cel Nou”, „Pogorârea Sfântului Duh”, „Sfântul Ioan Gură de Aur”, „Împărtășirea Apostolilor”, „Maica Domnului cu Pruncul”, „Junghierea Mielului sau Pruncul pe disc”, „Sfântul Nicolae” și „Sfânta Parascheva” și altele), care sunt descrise în detalii, iar pentru „Împărtășirea Apostolilor”, „Junghierea Mielului sau Pruncul pe disc”, „Iisus dormind sau Ochiul care veghează” autorul prezintă tema iconografică cu reprezentarea sa din diferite locuri și timpuri.

„Psaltirea” cu numărul de inventar 6/1934 conține treizeci și nouă de pagini cu diferite miniaturi, predominând scenele care-l înfățișează pe împăratul David în diverse ipostaze. Ca temă iconografică, Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul, patronii schitului apar frecvent în miniaturile de la Dragomirna, iar în Moldova a fost preluat

obiceiul din arta bizantină ca o ctitorie să aibă mai mulți sfinți patroni. Alegerea acestor sfinți nu este întâmplătoare, ci are un adânc substrat teologic deși, în afară de Dragomirna, nu se cunoaște un alt exemplu în care acești sfinți să fie luați ca patroni sau să fie reprezentați împreună în pictură sau în miniatură.

Stilul și tehnica în arta miniaturistică de la Dragomirna dau manuscriselor o notă precisă de individualitate comparativ cu celelalte miniaturi românești. Articolul conține desenele în mod decorativ, conducându-se după modele bizantine, adică împodobirea fiecărui manuscris prezintă două părți: imagini și ornamente, bine desenate, dar se deosebește de operele bizantine care păstrează aspectul organic al figurii și desenul obiectelor cu caracterul lor individual. Arta școlii de la Dragomirna este o artă religioasă populară, în care se observă o tradiție a miniaturisticii autohtone, completată cu idei noi, inspirate din arta monumentală a bisericilor locale.

Artiștii tind spre abstract, scenele miniaturilor fiind prezentate într-o stilizare originală, în care geometrizarea arhitecturilor se compune plăcut cu liniile sinuoase care desenează siluetele personajelor, îmbrăcate toate în aceleași veșminte, tunică și mantie sau numai tunică. Excepții fac câțiva sfinți liturghisitori și mitropolitul Crimca, reprezentați în veșminte arhieresti. Fondul scenelor este adesea fără peisaj. Clădirile apar în variantă antică cu un spirit local sau clădiri specifice arhitecturii moldovenești cu turnuri ascuțite, ziduri crenelate etc.. Pagina este umplută cu motive vegetale sau stânci. Personajele însemnate sunt lucrate în proporții mai mari. Nota de originalitate a acestor miniaturi constă în cromatica originală, redată prin culori puternice, aproape stridente (roșu, verde, galben, violet, alb și negru) și ca un leitmotiv apare aurul.

Stilul lor specific este redat de siluetele lungi și subțiri, picioare și mâini la fel, iar fizionomia feței e conturată din câteva linii de peniță și două puncte negre pentru ochi. Farmecul miniaturilor, pe lângă armonia culorilor este dat de o naivitate sinceră de exprimare, specifică artistului popular, dovedind și o evoluție față de miniaturile anterioare și având un caracter monumental. Atanasie Crimca a folosit ca sursă de inspirație în miniaturile sale pictura murală moldovenească și icoanele, el fiind pictorul principal, ajutat și de ucenicii săi într-o unitate de concepție și de execuție. Articolul conține imagini.

Naghiu, Iosif E., prof., „*Psaltirea de la Mehadia*”, în: *MitrBan XIX* (1969), 1-3, p. 171-172.

Se analizează patru foi rupte dintr-o psaltire slavo-română scrisă pe pergament și se face o analiză fonetică a „*Psaltirii de la Mehadia*” scrisă între anii 1580-1600.

Bărbulescu, C., „Recenzii. Ion Radu Mircea «*Contribution à la vie et à l'oeuvre de Gavriil Uric*» în „*Revue des études sud-est européennes*”, Bucarest, VI (1968), nr. 4, p. 573- 594.”, în: *BORom*, LXXXVII (1969), 5- 6, p. 629- 632.

Între anii 1424- 1449 caligraful moldovean Gavriil Uric scrie 14 manuscrise pe care le semnează și două nesemnate, a căror paternitate este discutabilă. Scrise într-o epocă anterioară lui Ștefan cel Mare, ele au servit ca prototipuri pentru scrierile de acest gen în secolul al XVI-lea și al XVII-lea. Copii reproducând opere literare

bizantine și sud-slave, aceste manuscrise sunt importante pentru a reconstitui arhetipurile creațiilor lui Eftimie de Târnova și Grigorie Țamblac sau ale altor scriitori anonimi ai vremii.

Autorul cărții enumeră mai multe lucrări care s-au ocupat de aceste manuscrise, aducând argument diferite. După aceea Ioan Radu Mircea prezintă fragmente din manuscrisele copiate de Gavriil unde se menționează el însuși și locurile unde se află numele lui sau al tatălui său. În cel mai vechi pomelnic („Pomelnicul Mănăstirii Bistrița”) se păstrează o informație prețioasă despre Gavriil Uric, tatăl său Paisie, fiind monah ca și Gavriil. Cercetătorii au afirmat că aparținea unei familii de boieri moldoveni și și-a desfășurat activitatea la Mănăstirea Neamț, unde era egumen atunci Silvan. Comparând grafia, A.I. Iațimirski afirma că 30 de manuscrise aparținând Mănăstirii Neamț sau altor biblioteci au fost scrise de Gavriil, iar alți cercetători au redus numărul la 13-14 manuscrise. Folosind în transcrierea textelor nu numai caligrafia meticuloasă semiuncială, ci și pe cea cu caractere cursive, recitirea și îndreptarea lor, unde se impunea, duce la acceptarea afirmației lui A.I. Iațimirski, iar atribuirea lui Gavriil Uric a manuscriselor din Biblioteca Academiei de Științe din Leningrad nr. 13, 3, 19 și 13, 3, 20 sau din Biblioteca Saltikov-Scedrin din Leningrad se adevărește a fi exactă. Scrisul său cursiv de tip grecesc, deși rar întrebunțat a avut continuatori în secolul al XV-lea și al XVI-lea în Moldova, dovadă fiind unele manuscrise de la Sucevița, Putna sau Biblioteca Academiei, originea scrierii fiind din Peninsula Balcanică, în secolul al XIV-lea. Manuscrisele lui Gavriil Uric constituie opera de artă a caligrafiei și ornamentației, cu inițiale sobre, cu litere regulate, frumos scrise, excelând cu cele două „Tetraevangeliare”.

Școala de copişti din Moldova a influențat prin realizările sale, atât țările vecine cât mai ales în Răsărit, unde scrisul moldovenesc a fost luat ca model de alți copişti și iubitori ai cărții de artă. Articolul lui Ioan Radu Mircea are o anexă care prezintă cele 16 manuscrise ale lui Gavriil Uric, cu caracteristici, filigrane, precizări privind hârtia și elemente bibliografice.

Bărbulescu, C., „Recenzii. I. I. Roman, «Un document românesc scris la Brașov în sec al XVI-lea», în „Studii și Articole de Istorie”, București, XI (1968), p. 263-264”, în: *BORom* LXXXVII (1969), 5- 6, p. 632-634.

N. Iorga în „Socotelile Brașovului” din „Analele Academiei Române” seria a doua, tom. XXI, 1898-1899, „Memoriile Secției Istorice”, p. 262 afirmă că „Scrisoarea adresată de Popa Iane lui Luca Hirscher, judele Brașovului” este scrisă pe la 1580. Reluând studiile asupra ei, I. I. Roman identifică, între sec. al XIII-lea și al XVII-lea, șapte nume de Luca Hirscher, toți domnitori ai Brașovului. Ca jude al acestui oraș a fost, însă, unul singur (1561-1564 și 1567-1590).

N. Iorga publică două scrisori în „Brașovul și românii” adunate lui Lica Hirscher, cu adresativul de „jude”, pe care I.I. Roman îl consideră ca o greșeală deoarece în vremea lui Bunearsinovici, expeditorul, L. Hirscher era doar senator al orașului, fapt care l-a determinat pe Nicolae Iorga să oscileze în datarea documentului. Personalitatea lui Popa Iane, mort în 1591, e cunoscută, el fiind acela care l-a ajutat pe Coresi în opera de traducere și tipărire a cărților bisericești. Documentul

respectiv - monument de limbă veche - aparține sigur secolului al XVI-lea. I.I. Roman publică articolul „Primul document românesc brașovean cunoscut: Scrisoarea Popei Iane” în „Limba română”, București, XVIII (1969), nr. 1, p. 69- 73, aducând noi precizări.

Pomenirea în document (scrisoare) a lui Luca Hrischer, care a patronat tipărirea „Cazaniei a II-a” a lui Coresi, a fost singurul document de datare invocat de N. Iorga. Astăzi documentul e cuprins și în „Catalogul documentelor românești” din „Arhivele Statului Brașov”, vol. I, 1521-1799, București 1955, p. 1, nr. 2. Cercetând datele „când a preoțit Popa Iane”, autorul articolului consideră că documentul ar fi fost scris între 1573 și 1590, scrisoarea popii Iane devenind astfel primul document românesc brașovean păstrat până în zilele noastre, scrisă în graiul local. Analizând cele 15 rânduri ale scrisorii popii Iane cu particularitățile ei fonetice și sintactice, I.I. Roman demonstrează că acestea sunt caracteristice pentru graiul din sudul Transilvaniei și Munteniei, aducând ca argumente studii lingvistice ale diverșilor autori.

Enescu, N. C., „Ștefan vel dascăl de la Putna”, în: *MitrMold XLV* (1969), 5-6, p. 348-353.

Începuturile activității dascălului Ștefan de la Mănăstirea Putna sunt necunoscute, dar aflăm că este menționat pentru prima dată în 1778 de către un profesor de la Academia Duhovnicească a mănăstirii. Ștefan este traducătorul din grecește al manuscrisului „Esopiei”, traducere realizată între anii 1769-1774. Acest manuscris, ale cărui particularități sunt analizate de către autor, cuprinde viața filozofului „Ezop” și pildele lui. În 1785 îl găsim pe Ștefan la Iași, iar în 1791 aflăm că se semnează pe un manuscris al unei „Alexandrii” muntene, păstrat la Mănăstirea Vorona din Botoșani.

Ionescu, Dimitrie Gh., prof., „Cartea românească și vechi biblioteci în orașul și județul Buzău (1431-1700)”, în: *GBis XXVIII* (1969), 7-8, p. 835-843.

Autorul amintește în material despre școala existentă în chiliile episcopiei după înființare (1504), despre continuitatea acesteia și în secolul al XVII-lea, despre caligrafii și miniaturistii de la Schitul Poiana Mărului.

Naghiu, Iosif E., prof., „Psaltirea lui Dimitrie Pandovici”, în: *MitrBan XX* (1970), 1-3, p. 239-240.

Se realizează o prezentare a „Psaltirii lui Dimitrie”, scrisă la jumătatea secolului al XVIII-lea, consemnându-se faptul că autorul acesteia a mai scris încă cinci cărți. Cele două exemplare ale Psaltirii prezentate aici, au fost identificate la Mănăstirea Hodoș, având inscripționat la sfârșit textul „lui Dumnezeu laudă de Dimitrie Pandovici”, text care atestă cu exactitate identitatea autorului.

Olteanu, Pandele, prof., „Metoda filologiei comparate în studierea izvoarelor și în identificarea versiunii neogrecești a operei *Șcara* tradusă de Mitropolitul Varlaam”, în: *MitrOlt XXII* (1970), 5-6, p. 543-566.

În acest studiu sunt comparate versiunile din neogreacă, slavonă și românească a „Scării” și se ajunge la concluzia că originalul tradus de Varlaam este „Șcara Paradisului” a lui Maximus Margunios.

Popescu, Gabriel, „Un manuscris al Didahiilor mitropolitului Antim Ivireanul în Biblioteca Patriarhiei Române” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXII (1970), 9-10, p. 685-688.

Se prezintă mai întâi un manuscris în limba română, cu scriere chirilică, după care sunt descrise volumul, copertile și ornamentele. Cuprinsul este alcătuit din 33 de didahii cu textul aproape identic cu cel din ediția Strempele. Se face apoi comparația a două fragmente de text din cele două ediții. Datarea: jumătatea veacului al XVIII-lea.

Pistru, Chiril, pr., „101 manuscrise slave în Transilvania (sec. XII-XVII) I. – Biblioteca Episcopiei ortodoxe a Aradului”, în *BORom* XCVI (1978), 1-2, p. 127-148.

Sunt prezentate o gamă largă de manuscrise („Psaltire”, „Ceașloav”, „Apostol”, „Tetraevangheliar”, „Minei”, „Sbornic” etc) provenite și din unele mănăstiri și schituri transilvane, bănățene (ex. Hodoș-Bodrog) sau din afara granițelor țării. Sunt redată însemnările de pe fiecare exemplar în paralel cu descrierea manuscrisului, notele prezentate putând fi foarte importante pentru istoria bisericească.

Pistru, Chiril, pr. lector, „Manuscrisele slave în biblioteca Episcopiei Aradului”, în: *MitrBan* XXII (1972), 1-3, p. 83-94.

Sunt prezentate 15 manuscrise slave printre care: „Apostolul”, „Liturghierul”, „Ceașlovul”, „Tetra-Evangheliar” și „Acatistierul”. Aceste documente sunt datate, se descrie cuprinsul lor, punctându-se precizările cele mai importante la care se notează filele și se prezintă și elementele decorative.

Bălașa, D., pr., „Constantin Brâncoveanu voievod și Ioan Arhimandritul - un manuscris inedit al lui Ioan, egumenul Mănăstirii Hurezi (1692-1726) – prezentare și transcriere”, în: *MitrOlt* XXV (1973), 11-12, p. 993-1001.

Manuscrisul descris în aceste pagini are două titluri de capitole: primul, „Catastih cu toate cealea ce am făcut și am adaos la Sfânta Mănăstire aceasta Ourezii, cât am fost egumen, eu smeritul Ioan Arhimandritul”, iar al doilea, „Catastih de toate sculele și dajdiile și de alte odoară ce au dat Sfintei Mănăstiri Ourezilor Domnul nostru Ioan Basarab voievod, ctitorul Sfintei Mănăstiri”.

Ioan a fost egumenul Hurezilor timp de 30 de ani, din 1692. Acest manuscris a făcut posibilă analiza limbii din grafia sa. Este prezentată fiecare dintre cele 16 file ale manuscrisului.

Mihail, Paul, pr., „Predicile lui Antim Ivireanul, contribuții unificatoare ale limbii române literare” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXVI (1974), 1-2, p. 53-59.

Este prezentat manuscrisul din 1814, a cărui copie s-a făcut de pe un altul adus din Țara Românească în Moldova de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Se face descrierea manuscrisului și o comparație între cel din 1814 și cel după care s-a făcut copia.

Constantinescu, Radu, „Manuscrise și cărți vechi din biblioteca Patriarhiei și a Sfântului Sinod”, în *BORom* XCII (1974), 7-8, p. 1040-1047.

Articolul are ca subiect o inventariere a manuscriselor aflate în bibliotecile Patriarhiei Române: Biblioteca Palatului Patriarhal și Biblioteca Sfântului Sinod.

Manuscrisele române și cele grecești au fost inventariate. Autorul se oprește mai mult asupra celor slave. În Biblioteca Centrală a Patriarhiei sunt trei, iar în Biblioteca Sf. Sinod sunt 125. Apoi se trec în revistă cele mai vechi codice rusești neinventariate încă, notându-se atât numărul manuscrisului cât și anul apariției, alături de o descriere sumară.

Se fac referiri mai în amănunt asupra celei mai vechi cărți slave aflate în Biblioteca Sf. Sinod: un „Trebnic” imprimat la Gorazolc, în Bosnia. Articolul are și un rezumat în lb. franceză.

***, „Sbornicul (Prăznicar) din Transilvania”, în *BORom* XCII (1974), 7-8, p. 1048-1050.

Între vechile manuscrise românești din Transilvania se află și un „Sbornic”. Manuscrisul se păstrează la muzeul Mănăstirii Gai (suburbia Aradului) și aparține Bibliotecii Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului. Datează din sec. al XVII-lea, lipsesc filele cu data, locul și autorul lui. Are 297 de foi, cu 16 rânduri pe pagină.

Manuscrisul este valoros datorită fenomenelor lingvistice întâlnite în informații: punctuație, ortografie, lexic, morfologie, ornamente, calitatea hârtiei etc.

El a fost scris înainte de 1705, probabil, într-o mănăstire din nordul Bucovinei. Este de proveniență necunoscută. Articolul are și trei fotografii ale unor pagini din manuscris.

Tudor, Sandu, pr., „Un manuscris cu implicații paisiene”, în: *GBis* XXXIII (1974), 9-10, p. 912-916.

Se descrie manuscrisul cu opera Sfântului Isaac Sirul identificat în 1802 în comuna Mânzălești - județul Buzău. În urma confruntării celor patru manuscrise ce conțin „Cuvintele Sfântului Isaac Sirul”, se ajunge la concluzia că manuscrisul de la Mănăstirea Neamț urmează celui existent la Academia Română.

***, „Arhieraticonul român de la 1705 copiat de Axinte Uricariul”, în *BORom* XCII (1974), 11-12, p. 1403-1413.

Se prezintă un manuscris important din sec. al XVIII-lea al cărui autor este Axinte Uricariul (?-cca. 1731). Acesta era un om învățat, știutor de lb. greacă, latină și slavonă, copist la cancelaria domnească din 1702, iar sub domnul Nicolae Mavrocordat devine cronicarul curții. După lucrările lui și astăzi se editează cronicile moldovenești din sec. al XVII-lea.

Manuscrisul, care păstrează iscălitura sa, era destinat folosinței la Mitropolia Moldovei; se presupune că a fost comandat cu prilejul înscăunării domnului Antioh Cantemir, în 1705.

Pentru alcătuirea „Arhieraticonului”, copistul a folosit textele liturghiilor Sfinților Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigorie cel Mare, pe care le-a copiat

din „rânduiala sfintei și dumnezeieștii liturghii”, de la Buzău, din 1702. A scris un capitol aparte cu motivele care circulau în lb. română pentru diferite trebuințe, motive ce se citesc numai de către arhieriei.

Autorul descrie, în continuare, manuscrisul: dimensiuni, nr. de foi, tipul hârtiei, desenele, scrierea, legătura, după care prezintă conținutul manuscrisului. Articolul are cinci fotografii și o Anexă.

Ioanicescu, I., pr., „Slujbelnicul mitropolitului Ștefan al Ungroslaviei”, în: *MitrOlt XXVI* (1974), 11-12, p. 1084-1085. Recenzie.

Acest slujbelnic conține 114 file cu text în litere chirilice, cu ornamente și miniaturi, reprezentând Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur și a Sfântului Vasile cel Mare. Conține „Crezul” în limba română.

Mihail, Paul, pr., „Manuscrite românești din biblioteca Mitropoliei Moldovei”, în: *MitrMold LI* (1975), 1-2, p. 133-164.

Se prezintă 17 manuscrise românești aflate în biblioteca Mitropoliei Moldovei, cu o descriere pe file cuprinzând însemnările pe care le au fiecare în parte.

Burcă, Gh., „*Slujbelnicul* mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei”, în: *MitrMold LI* (1975), 1-2, p. 170-171.

În recenzia cărții lui Gheorghe Popescu-Vâlcea sunt cuprinse informații despre „Slujbelnicul” mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, manuscris cu miniaturi care poate fi privit mai ales ca un manual de iconografie liturgică. Printre alte detalii care privesc manuscrisul, este menționat și faptul că rânduiala de slujbă și „Crezul” sunt scrise în limba română.

Constantinescu, R., „O predică slavo-română necunoscută de la începuturile secolului al XV-lea” în: *BORom XCIII* (1975), 3-4, p. 317-321.

Articolul conține reproducerea unei predici dintr-un manuscris de la Pângărați, spusă de Grigorie Țamblac și o analiză succintă a acestei predici.

Pană, Marin N., diac. drd., „Manuscrite liturgice din biblioteca Patriarhiei Române”, în: *GBis, XXXIV* (1975), 7-8, p. 824-834.

Sunt prezentate informații despre 38 de manuscrise liturgice din biblioteca Patriarhiei Române.

Ionescu, I., pr., „Constantin Rezachievi, «Un tetraevanghel necunoscut aparținând familiei dinspre mamă a lui Ștefan cel Mare», în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VIII, Editura Academiei R.S. România, p. 161-163”, în: *BORom XCIII* (1975), 9-10, p. 1189-1190.

Recenzia consemnează informații despre familia lui Ștefan cel Mare, acestea fiind descoperite într-un „Tetraevanghel”. Acesta fost descoperit la Biblioteca Națională din Varșovia și conține la sfârșit o inscripție prin care cneaghina Teodora,

numită Dragna dăruiește „Sfânta Evanghelie” Mitropoliei din Suceava. Dragna se presupune că ar fi fost călugăriță.

Însemnările găsite aici consemnează că Ștefan era cunoscut drept fiu unic al lui Bogdan al II-lea, dar mai avea două surori pe nume Maria și Sora. Sunt amintite date despre mama domnului Ștefan și despre fratele acesteia, Vlaicu, despre Duma, vărul drept al lui Ștefan. Duma se presupune că ar fi fost tatăl Dragnei (Theodora). Într-una din campaniile din 1595 sau 1600, „Tetraevangheliarul” ar fi ajuns în Polonia la familia lui J. Zamoyski.

Mihail, Paul, pr., „Manuscrise românești din Biblioteca Mitropoliei Moldovei”, în: *MitrMold* LII (1976), 1-2, p. 120-146.

Autorul realizează o prezentare a conținutului manuscriselor românești din biblioteca Mitropoliei Moldovei, de la numărul 31 până la numărul 50.

Iacobescu, Ilie V., pr., „*Slujbelnicul* mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1688)”, în: *MitrBan* XXVI (1976), 10-12, p. 296-298.

„*Slujbelnicul* mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1688)” este un manuscris, o valoroasă operă de artă miniaturistică, important pentru introducerea limbii române în cult. Documentul este inventariat la biblioteca Academiei Române sub cota „Manuscris românesc, nr. 1790”. Autorul redă 40 de file din manuscris, studiul fiind însoțit și de bibliografie.

Ștrempel, Gabriel, dr., „Pr. Paul Mihail, «Manuscrise Românești din Biblioteca Mitropoliei Moldovei», în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor, L (1974), nr. 5-6, p. 432-460, LI (1975), nr. 1-2, p. 133-164 și LII (1976), nr. 1-2, p. 120-146”, în: *BORom* XCV (1977), 1-3, p. 198-199.

Articolul prezintă prestigioasa și oficioasa revistă ieșeană ce a publicat descrierea exhaustivă a fondului de manuscrise românești pe care îl păstrează în biblioteca sa Mitropolia Moldovei.

Constantinescu, Radu, „Glose teologice inedite din secolul al XV-lea”, în: *BORom* XCV (1977), 7-8, p. 807-813.

Manuscrisul găsit în vara anului 1973 printre cele ale fondului „Mazurin” de la Arhivele din Moscova a fost prescris în 1413 de către „popa Domentian” și un anume Gavriil. Acest codice slav cuprinde alături de „Scara” lui Ioan Sinaitul, cunoscuta operă ascetică din secolele VI-VII, 16 cuvântări alcătuite în secolul al IV-lea de Sfântul Grigore Teologul, episcopul Nazianzului.

Acest vechi codice reprezintă cea dintâi mărturie în ordine cronologică asupra activității culturale în Moldova Mușatinilor. Cea mai mare parte a gloselor și comentariilor din manuscrise au conținut polemic, istoric, literar, apologetic sau filozofic. Se în continuare glosele, precum și câteva imagini cu file din acestea.

Pistrui, Chiril, pr., „101 manuscrise slave în Transilvania sec. XII-XVII (II): Bibiloteca Mănăstirii Bodrog”, în *BORom* XCVI (1978), 3-4, p. 303-310.

În notele și însemnările de pe manuscrisele prezentate sunt amintiți o serie de călugări și clerici copiiști sau compactori. Se dau amănunte despre legăturile cu mănăstirea Gomionița de pe actualul teritoriu al Bosniei-Herțegovina.

Magda-Istrate, Cornelia, „Un *Evangheliar* manuscris de la jumătatea secolului al XVII-lea”, în: *MitrMold* LIV (1978), 3-4, p. 377-379.

Însemnare despre un „Evangheliar” de la jumătatea secolului al XVII-lea, aflat în manuscris la Schitul Ghireasca, înființat în jurul anului 1680.

Pistrui, Chiril, pr., „101 manuscrise slave în Transilvania sec. XII-XVIII (III): Biblioteca Academiei Române, filiala Cluj”, în *BORom* XCVI (1978), 5-6, p. 608-624.

Stănciulescu, Alexandru, pr., „O variantă a Letopisețului Cantacuzinesc”, în: *MitrOlt* XXX (1978), 7-9, p. 660-663.

Se prezintă un manuscris aflat în muzeul Mănăstirii Caldărușani și analizează textul de cronică al acestuia.

Bălan, Ioanichie, ierod., „Circulația Patericului în manuscrise românești”, în *BORom* XCVII (1979), 1-2, p. 131-153.

Ivan, I., „Lucrări ale Sfântului Vasile cel Mare în manuscrise și tipărituri la Mănăstirea Neamț”, în: *MitrMold* LV (1979), 1-2, p. 99-113.

Articolul debutează cu o introducere generală în viața Sfântului Vasile cel Mare și cu prezentarea principiilor monahale stabilite de el. Se amintește că, în 1407, Mănăstirea Neamț s-a unit cu Mănăstirea Bistrița sub conducerea starețului Domețian, după care sunt prezentate cinci exemplare de ștampile cu chipul Sfântului Vasile, realizate pe gravuri nemțene din lemn. Lucrările Sfântului aflate în manuscrise și cărți în biblioteca Mănăstirii Neamț sunt analizate, punându-se accent pe traducerea „Hexameronului”. Articolul cuprinde cinci anexe importante.

Pistrui, Chiril, pr., „101 manuscrise slave în Transilvania sec. XII-XVIII – Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj”, în *BORom* XCVII (1979), 3-4, p. 531-562.

Ivaniuc, Florența, „Documente românești în arhive străine (partea I)”, în *BORom* XCVII (1979), 5-6, p. 768-775.

Sunt expuse și analizate documente privind mănăstirile Râșca din județul Suceava și Bârnova, Cetățuia și Galata din Iași. Este amintită importanța contribuției a cercetătorilor Constantin Esarcu, Paul Mihailovici, Constantin Erbiceanu și Marcu Beza în publicarea documentelor românești din arhivele străine.

Bălan, Ioanichie, ierom., „Circulația Lavsaiconului și Limonarului în manuscrise românești”, în *BORom* XCVII (1979), 9-12, p. 1188-1192.

Diaconescu, Ilie Gh., pr., „Noi observații privind un vechi Evangheliar”, în *BORom* XCVIII (1980), 3-4, p. 510-514.

Se face prezentarea și descrierea „Evangheliarului domnesc” de la 1574 descoperit în biblioteca harleiană din British Muzeum și semnalat în 1878 de istoricul și teologul Fedor Uspenski. Acesta a fost scris din îndemnul și pentru folosința voievodului Petru IV Cercel de către Radu grămaticul, fiul Drăghici din Mănăcești de pe Argeș.

Stănciulescu, Alexandru, pr., „Letopisețul cantacuzinesc – varianta Căldărușani (inedită)”, în *BORom* XCVIII (1980), 5-6, 656-662.

După opinia autorului manuscrisul descoperit la Mănăstirea Căldărușani este un fragment dintr-o variantă inedită a „Istoriei Țării Românești (1290-1690)” sau, pe scurt, Letopisețul Cantacuzinesc. A fost terminat de copiat de Meletie ieromonahul în 15 mai 1802. Fragmentul de cronică face referire la epoca lui Matei Basarab.

Bălan, Ioanichie, ierom., „Circulația «Scării» Sfântului Ioan Scărarul în manuscrise românești”, în *BORom* XCVIII (1980), 7-8, p. 857-865.

Cea mai veche copie manuscrisă a acestei lucrări se află la mănăstirea Putna fiind realizată de către monahul Vasile la porunca lui Ștefan cel Mare în 1472. Tot la Putna, în 1726, ieromonahul Silvestru realizează o altă copie în limba slavonă. „Scara” realizată de mitropolitul, canonizat, Varlaam al Moldovei, la mănăstirea Secu, este descrisă detaliat mai ales în ceea ce privește însemnările ce sunt reproduse integral. Un alt manuscris important este amintit a fi cel realizat de arhimandritul putnean Vartolomei Mazereanu pentru mănăstirea Bisericiani. La Râșca, în 1798, Meletie ierodiacon realizează și el o copie manuscrisă a „Scării”. Mănăstirea Cernica este și ea amintită cu două manuscrise din această operă după care sunt menționate exemplarele realizate la Câmpulung, Bistrița de Vâlcea, Hurezi, Neamț, etc. la multe dintre rele fiind redată și însemnările. În Anexa studiului este reprodus conținutul paginilor 154-156verso: „Stepena și cuvântul 17. Pentru nesimțire și omorârea sufletului”

Stănciulescu-Bîrda, Alexandru, pr., „Letopisețul cantacuzinesc (varianta Căldărușani)”, în *BORom* XCIX (1981), 1-2, p. 144-174.

Aceste pagini reprezintă de fapt cea de-a doua parte a articolului dedicat manuscrisului de la Mănăstirea Căldărușani, aici fiind redat textul propriu-zis al acestuia și care poartă titlul: „Viața domnului Mateiu Basarab Vo(i)evod după hronograful cel de obște ce se află aicea și scriere pentru domnia lui până la sfârșit”.

Diaconescu, Ilie Gh., pr., „Manuscrise miscelane necunoscute ale Mitropoliei Țării Românești”, în *BORom* XCIX (1981), 5-6, p. 654-662.

Manuscrisele analizate datează din anii dominației fanariote fiind realizate sub păstorirea mitropoliților: Grigorie (1769-1787), Cosma de Buzău (1787-1790), Filaret al II-lea (1792-1793) și Dositei Filitti (1793-1810). Ele cuprind cărții de hirotonie, scrisori arhieresti, mărturii ale duhovnicului pentru candidații la preoție, tâlcuiri biblice, diferite sfaturi și prevederi liturgice și, mai ales, o „Condică de

hirotonii” din timpul lui Filaret al II-lea. Anexa conține transcrierea unor texte din manuscrisele miscelane.

Constantinescu, Dumitru, prof. dr., „Circulația cărților religioase românești și importanța însemnărilor de pe ele”, în: *GBis XXXX* (1981), 6-8, p. 679-689.

Informații despre „Tetraevanghelul” scris de monahul Gavril Uric, dăruit de Alexandru Cel Bun Mănăstirii Neamț. Se face o analiză a însemnărilor de pe acesta după care se amintește și despre alte „Tetraevanghele” din afara granițelor țării, din Kiev, Viena.

Porcescu, Sc., „Tetraevangheliarul de la Humor (1473) cu portretul lui Ștefan cel Mare. Un secol de la prezentarea sa la Academia Română (1881-1981)”, în: *MitrMold LVII* (1981), 7-9, p. 498-529.

Studiul apărut la un secol de la prezentarea „Tetraevangheliarului de la Umor” cu portretul lui Ștefan cel Mare la Academia Română, oferă un scurt istoric al manuscrisului și câteva imagini, inclusiv ale portretului domnului așa cum pot fi văzute la Mănăstirile Dobrovăț (pe un epitrahil), Voroneț (în tabloul votiv) și Putna (pe o dveră).

Mihail, Paul, pr., „Noi mărturii românești de la Athos”, în *BORom C* (1982), 5-6, p. 550-564.

Mai întâi se face un scurt istoric al prezenței manuscriselor românești în diferite lăcașe monahale athonite cum ar fi: mănăstirile Hilandar și Xenofont, chilia Intrarea Maicii Domnului în Biserică, de pe moșia mănăstirii Dionisiu, chilia Adormirii Maicii Domnului etc. După aceea se purcede la descrierea amănunțită a unor manuscrise miscelane cu scrieri din Sfinții Părinți ce au circulat pe la Karulia, Kapsokalivia, Katunakia, schiturile Lacu, Provata, Sf. Ana etc.

Studiul este însoțit de numeroase fotografii, integrate în text, analiza manuscriselor mergând uneori până la studiu comparativ la nivel de amănunt. Interesant este că într-unul din ele este amintită „mănăstirea Mirăuți” (din Suceava)!

Dobjanschi, A. și Simion, V., „O temă iconografică rară și semnificația ei în contextul artei vechi românești”, în: *GBis XXXXIV* (1985), 5-6, p. 380-395.

Prezentarea „Tetraevangheliei” slavone care a aparținut Mănăstirii Cotroceni, închinată în 1681 de Șerban Voievod. A fost scrisă în 1616 de Luca, mitropolit al Ungrovlahiei. Articolul conține și imagini.

Micle, Veniamin, arhim., „Concepția teologică a lui Samuil Micu oglindită în manuscrisul «Cunoștință pre scurt a istoriei bisericești»” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXXVII (1985), 7-8, p. 487-510.

Este prezentată viața și activitatea ilustrului teolog, născut în septembrie 1745, fiu de protopop și nepot de episcop, care urmează cursuri la Blaj unde arată pasiune pentru studiu. În 1772 se stabilește la Mănăstirea Sf. Treime din Blaj, după care ocupă o serie de funcții - de la profesor de etică și matematică până la traducător.

Conținutul teologic al manuscrisului este redat pe teme: „Despre credința cea adevărată”, „Despre soboare și sinoade”, „Despre papalitate și originea primatului papal”, „Ortodoxia, păstrătoare a adevărului”, „Schisma din 1054”.

Ursu, N. A., „Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la Mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț”, în: *TV IV* (1994), 11-12, p. 58-83.

Sunt zugrăvite viețile și activitatea ieromonahilor Macarie, Ilarion, Isaac, Gherontie, Climent și Iosif și a arhidiaconilor Grigorie și Ștefan, care au făcut parte din școala de traducători români aflată sub oblăduirea starețului Paisie.

Manu, Dănuț, pr. conf. cr., „Mitropolitul Antim Ivireanul, ctitor al literaturii române vechi”, în: *GBis LIX* (2000), 9-12, p. 80-115.

Studiul descrie istoricul tipografiei în Țara Românească. Sunt prezentate 64 de mărturii scrise care arată prezența și activitatea Sfântului Antim. Articolul cuprinde descrierea celor cinci manuscrise care s-au păstrat de la acesta până în timpurile noastre.

Mihail, Zamfira, prof. dr., „Receptarea scrierilor isihaste în limba română în secolul al XVII-lea”, în: *TV XI* (2001), 1-7, p. 151-159.

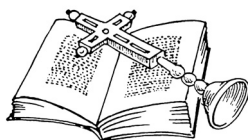
Studiul de față are drept subiect curentul isihast în Țările Române și opera de traduceri a monahilor și episcopilor din Moldova, din limba greacă în limba română a scrierilor isihaste, în perioada secolului al XVII-lea. Este subliniat rolul mitropolitului Varlaam al Moldovei în dezvoltarea culturii românești. Sunt amintiți ucenicii Sfântului Paisie de la Mănăstirea Neamț care au tradus „Scara”, scrisă de Sf. Ioan Climax, precum și traducătorii de la Cernica și Căldărușani și starețul Vasile de la Poiana Mărului, toți fiind reprezentanți ai curentului isihast.

Oltean, Vasile, pr. dr., „Cuviosul Nicodim de la Tismana într-un manuscris din veacul al XVI-lea, descoperit în șcheii Brașovului”, în: *Rteol XIV* (2006), 4, p. 182-190.

Manuscrisul din secolul al XVI-lea este o scrisoare, a cărui text autorul articolului îl redă integral, aparținând monahului Pavel, urmaș al Sfântului Nicodim, care confirmă misiunea pe care Sfântul a avut-o în Italia.

Tascovici, Radu, pr. lect. univ. dr., „Manuscrisele copiate în Mănăstirea Negru-Vodă din Câmpulung Muscel”, în: *Rteol XVII* (2007), 3, p. 304-318.

Din paginile de față aflăm despre activitatea desfășurată la Mănăstirea Negru-Vodă începând cu secolul al XVII-lea, despre manuscrisele copiate aici și tipăriturile realizate, precum și despre copiii acestui așezământ.

VIII. TIPAR, TIPOGRAFII, TIPĂRITURI

VIII.1. TIPĂRIREA SFINTEI SCRIPTURI

Erbiceanu, C., „Tetraevanghelul Diaconului Coresi”, în: *BORom* XII (1888-1889), 5, p. 380-382.

Constantin Erbiceanu, în acest articol, face o scurtă descriere și un mic istoric al „Tetraevanghelului” Diaconului Coresi.

Petrescu, Al., diacon, „O Evanghelie de la 1682”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 7, p. 825-830.

Se analizează și descrie o „Evanghelie”, care se afla la Mănăstirea Dintr-un Lemn. „Evanghelia” este ferecată în argint și poleită cu aur. Dintr-o notă din interiorul ei aflăm că a fost dăruită de spătarul Constantin Brâncoveanu (viitorul domnitor), la 1684, Mănăstirii Dintr-un Lemn. Se reproduce apoi: titlul ei, câteva fragmente din „Prefață” și pericopa care se citește în Duminica Sfintelor Paști.

Din fragmentele de „Prefață” aflăm că a ieșit de sub teascurile tipografiei Mitropoliei. Autorul presupune că la traducerea acestei „Evanghelii” pe lângă stolnicul Iordache a luat parte și ieromonahul Damaschin Gherbest (episcop al Buzăului la 1708) și frații Greceanu. Dintr-o altă notă aflată în această carte, aflăm că anul în care a fost tipărită este 1682 și că cel care a tipărit-o se numește Chiriac.

Petrescu, Al., diacon, „O Evanghelie de la 1693”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 9, p. 1040-1044. Cu text în limba greacă.

Este vorba despre o „Evanghelie” ce se afla (la 1902) la Mănăstirea Dintr-un Lemn. Aceasta a fost dăruită de doamna Maria (soția lui Constantin Brâncoveanu) Schitului Surpatele, în 1694. Dintr-o notă de subsol aflăm că în 1871 schitul amintit s-a desființat, iar o parte din maicile de aici s-au mutat, luând cu ele odoarele de la Surpatele, la Mănăstirea Dintr-un Lemn.

După aceea autorul articolului amintește de alte danii pe care le-a făcut doamna Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu – la 1694 a dat o anaforniță la Schitul Surpatele și o alta la Mănăstirea Dintr-un Lemn; - la 1697 a dat o cădelniță de argint la Mănăstirea Hurezi. Tot cu cheltuiala doamnei Maria s-a refăcut Schitul Hurezi. În finalul articolului este reprodus titlul „Evangheliei”.

Petrescu, Al., diacon, „O Evanghelie de la 1693”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 10, p. 1145-1153. Cu text în limba greacă.

Continuare - a se vedea articolul de mai sus (în *BORom* XXVI, 1902-1903, nr. 9, p. 1040-1044).

Sunt reproduse: „Prefața” acestei „Evanghelii”, nota lui Atanasie Moldoveanu, nota lui Antim Ivireanu și pericopa Botezului Domnului. Autorul arată care au fost cei care au luat parte la lucrarea și tipărirea „Evangheliei” de la 1693: Șerban Greceanu (fratele lui Radu Greceanu), Atanasie Moldoveanu și Antim Ivireanu.

G., „Sfânta Scriptură sau Biblia”, în: *BORom* XXXII (1908-1909), 8, p. 893-899.

În prima parte a articolului se amintește despre însemnătatea cunoașterii Sfintei Scripturi. Tot aici găsim și câteva cuvinte despre Bibliile traduse în limba română și anume: „Biblia episcopului de Buzău, Filotei” ce a fost tipărită în tipografia Episcopiei Buzăului între anii 1854-1856 aici fiindu-ne reprodus un fragment din introducerea acestei Biblii în care se arată importanța Sfintei Scripturi pentru creștini; „Biblia lui Andrei Șaguna” ce a fost tipărită la Sibiu între anii 1856-1858 aici fiindu-ne reprodus un fragment din introducerea sa în care se arată necesitatea traducerii cuvântului lui Dumnezeu în limba română; „Biblia tradusă de Societatea Britanică”. În a doua parte, autorul articolului arată că este absolut necesar ca Biblia să fie tradusă în limba română și reproduce hotărârea Sfântului Sinod referitoare la această chestiune.

Popescu Mălăiești, I., pr., „Biblia tipărită de Șaguna”, în: *BORom* XXXIII (1909-1910), 7, p. 746-750.

La început sunt redate câteva fragmente care arată că cele două traduceri – „Noul Testament de la Bălgrad” din 1648 și „Biblia de la 1688” sunt „izvoarele cari au izvorât întâia dată apa vieții veșnice pentru neamul acesta”. Andrei Șaguna a început tipărirea Bibliiei în 1856 și a terminat-o în 1858. Autorul prezintă în câteva cuvinte „Biblia lui Andrei Șaguna”.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom* XXXVII (1913-1914), 7, p. 425-474.

12. Hotărârile Comisiei Sfântului Sinod pentru revizuirea și retipărirea Sfintei Scripturi. Observații, critici și erezii în Mica Biblie. Datele oficiale la revizuirea Bibliiei.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom* XXXVIII (1914-1915), 4, p. 285-292.

Sunt redate două documente referitoare la revizuirea și tipărirea Bibliiei.

Mălăiești Popescu, I., pr., „Traducerea Sfintei Scripturi” în: *StTeol*, Seria I, III (1931), 2, p. 47-62.

Tratează problema traducerilor și tipăriturilor făcute în limba română. Găsim informații despre „Psaltirea” tradusă de Coresi la anul 1577 după textul slavon, despre „Noul Testament” (1648) tradus de Silvestru ieromonahul, despre traducerea de la Blaj (1795) a lui Samuil Klein, despre tipăriturile lui Șaguna; despre traducerea Societății Biblice Britanice (sec XIX); despre „Psaltirea în versuri” a lui Dosoftei. După aceea se face o analiză a psalmului 1 în mai multe traduceri și se dă un tabel cu

următoarele texte ale Bibliei: textul ebraic (după Kittel), textul grec(Septuaginta), textul latin(Vulgata), textul român (Șcheian).

***, „Cronică internă. Un text îndreptat al Noului Testament”, în: *BORom* LI (1933), 7-8, p. 380.

Articolul preia o informație a părintelui dr. Gr. Cristescu, din ziarul „Calendarul”, potrivit căreia urma a se tipări un nou text al Noului Testament, lucrat de părintele dr. Vasile Gheorghiu, profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Acesta s-a străduit să ofere o lucrare cât mai fidelă față de textul ieșit din mâna Sfinților Apostoli și a ucenicilor acestora.

Balaur, I., „Cronica internă. Noua traducere a Sfintei Scripturi”, în: *BORom* LIV (1936), 5-6, p. 337-339.

Cronica are în vedere finalizarea unei noi traduceri a Bibliei, realizată la îndemnul patriarhului Miron, cu ajutorul mitropolitului Nicodim al Moldovei și al preoților Grigore Pișculescu (Gala Galaction) și Vasile Radu, profesori la Facultatea de Teologie din Chișinău. Începută în 1930, aceasta a văzut lumina tiparului după șase ani, la editura „Cărților Bisericești”, fiind scoasă într-un tiraj de 10 mii de exemplare, cheltuielile ridicându-se în jurul sumei de trei milioane.

Vasilache, Vasile, ierom., „Avem Biblii”, în: *MitrMold* XIII (1938), 12, p. 487-493.

Sunt aduse informații despre diferite ediții și traduceri făcute Bibliei în decursul vremurilor. Este precizat faptul că traducerea făcută de Cornițescu nu a fost dorită deoarece era făcută după modele de traduceri apusene. Sunt consemnate date despre „Noul Testament” tipărit la Neamț în 1924, ediția a patra a acestuia apărând în 1937. Numărul de exemplare din toate cele patru ediții a fost de 50.000. Se prezintă ediția tipărită de Sf. Sinod în 1936 și care a fost realizată de Î.P.S. Nicodim, Gala Galaction și Vasile Radu. Se aduc informații și despre altă ediție, din 1938, care cuprindea tălmăcirea doar a pr. Galaction și a lui V. Radu. Se face o comparație între traducerea Sf. Sinod din 1936, traducerea ediției Sf. Sinod făcută de P.S. Irineu și dl. Teodor M. Popescu în 1938 și traducerea mitropolitului Nicodim, ediția a IV-a. (prima ediție a apărut în 1924).

Cocora, Gabriel, pr., „O sută de ani de la tipărirea Bibliei de Buzău”, în: *GBis* XIV (1955), 3-4, p. 211-216.

Studiul reunește câteva informații pe linie cultural-religioasă: 30 noiembrie 1846 data trecerii la Domnul a episcopului Chesarie a Buzăului; arhimandritul Filotei este ales episcop al Buzăului la 15 septembrie 1850 și instalat la 17 septembrie 1850. Fiind reînființată tipografia, în 1856 se tipărește un curs de cântări bisericești, iar pentru tipărirea Bibliei, se preia modelul tipării Bibliei de la Blaj.

Marcu, Grigorie T., pr. prof., „Sfânta Scriptură în limba română”, în: *MitrOlt* IX (1957), 3-4, p. 149-160.

Articolul de față este un istoric al tuturor traducerilor, parțiale sau integrale, din Sfânta Scriptură de pe teritoriul României până la data respectivă, dintre care cele mai importante sunt „Codicele Voronețian”, „Psaltirea Șcheiană”, „Tetraevangheliul” din 1560, „Noul Testament” din 1648 și „Biblia de București”.

Teodorescu, Barbu, „Circulația vechii cărți bisericești – Contribuție la un catalog cumulativ”, în: *BORom LXXIX* (1961), 1-2, p. 169-194.

Prima cerință a metodei științifice este documentarea. Pentru a studia literatura veche românească este nevoie de documentare pentru a se ști cât s-a scris și unde se păstrează documentele. Având în vedere alcătuirea unui catalog cumulativ, autorul încearcă să înregistreze cartea liturgică cu locul ei de apartenență, căutând-o în studiile de specialitate, în articolele periodice. Cercetarea s-a făcut în cadrul fiecărui centru tipografic din trecut, urmărind fiecare tipăritură, factorul care a contribuit la întocmirea lor, cât și unele aspecte din viața culturală a trecutului românesc.

Tipografia Episcopiei Râmnicului a ajuns fruntașă atât prin cărturarii care au condus-o, cât și prin locul unde a fost situată, adică prin așezarea sa geografică. S-au remarcat trei cărturari: Antim Ivireanu, care a deschis drumul, a adus tipografia de la Snagov la Râmnic, Damaschin, care a răspândit cartea de limbă românească pe o arie întinsă a țării, mai ales în Ardeal, Banat, Oltenia și Chesarie, care reînnoiește tipografia și răspândește pretutindeni cele „12 Minee ale anului”, împreună cu urmașul său, Filaret. Tipăriturile de la Râmnic s-au păstrat până la data redactării articolului.

Primele tipografii în Țările Române au tipărit cărți în limba slavonă, destinate a satisface cerințele întregii Ortodoxii Răsăritene. În acest sens au lucrat atât Macarie Liubavici, cât și tipografiile voievozilor Matei Basarab și Brâncoveanu. Deși tipografiile au devenit locale, fiecare provincie avându-și centrul său, cărțile au circulat din loc în loc, făcând ca literatura liturgică să fie răspândită din Oltenia în Banat, Sibiu, Ardeal, Țara Făgărașului. Așezarea geografică a tipografiei de la Râmnic a contribuit din plin la răspândirea în tot Ardealul a cărților, de-a lungul secolului al XVIII-lea. Începutul secolului al XVIII-lea aduce o înnoire a culturii prin tipărirea cărților liturgice în românește, un rol important avându-l Damaschin, episcop de Râmnic, a cărui operă a fost continuată de episcopul Inochentie și ieromonahul Lavrentie. Cei care au urmat după Damaschin au fost: episcopul Climent, episcopul Partenie de Râmnic, Chesarie (a fost un sprijinitor al literaturii liturgice în românește), arhieriei Filaret, Nectarie, Galaction și Neofit, care au avut același ideal de a răspândi cartea românească pretutindeni.

Articolul conține în continuare o enumerare a tipografilor: Antim Ivireanu, urmat de ucenicii săi, Ieremia Atanasievici – a deschis o epocă nouă în tipografia de la Râmnic; apoi Constantin, Dimitrie, Mihail - cei trei fii ai lui Ieremia. Autorul cercetează lucrările tipărite la Râmnic oferind și informații despre datarea lor în Bibliografia Românească Veche: „Acatistul”, de la Râmnic, „Antologhiera”, „Apostolul”, „Catavasiera”, „Cazania”, „Cesloavele”, „Evangheliile”, „Liturghiera”, „Molitfelnicul”, „Octoiul”, „Penticostarul”, „Psaltirea”, „Triodul”.

Studiul cuprinde și un tabel al cărților de cult, cu edițiile sigure și organizate alfabetic. Cele mai răspândite tipărituri în Maramureș sunt „Antologhionul” și

„Penticostarul” urmate de alte cărți liturgice, autorul precizând localitățile unde se află acestea. Este prezentată circulația acestor cărți în localitățile din Ardeal, precizând că în Țara Românească nu se cunoaște circulația, din lipsa izvoarelor istorice. În marile lăcașuri boierești și domnești: Tismana, Bistrița, Hurezi, Brâncoveni s-au păstrat și cele peste 30 de cărți de dogmatică teologică lucrate la Râmnic și care nu se întâlnesc în bisericile de sat. Nicolae Iorga a oferit o bază privind circulația vechilor cărți bisericești în „Inscripții din Bisericile României”, care formează volumul 15 din „Studii și Documente”.

Molin, Virgil, „Note pe marginea unui exemplar din *Tetraevanghelul* de la Belgrad (1552)”, în: *MitrBan* XII (1962), 11-12, p. 668-685.

Exemplarul din „*Tetraevanghelul* de la Belgrad” din 1552, care face subiectul acestui articol, a fost găsit la Mănăstirea Hodoș-Bodrog. Autorul îl supune unei analize comparative cu „*Tetraevanghelul* lui Macarie” din 1512, pentru a demonstra că a fost tipărit cu adevărat la Belgrad, dar nu în cetatea Belgrad, ci într-o localitate cu nume identic aflată pe coasta dalmatină. Cu această ocazie aflăm și alte detalii despre activitatea lui Macarie la Veneția și Cetinje (Cetinje).

Hameș, Petre V., „N. Milescu traducător necunoscut a opt cărți cunoscute”, în: *GBis* XXIII (1964), 1-2, p. 53-67.

Articolul demonstrează că semnatarii prefețelor următoarelor cărți nu sunt și autorii lor, autor fiind N. Milescu. Cărțile cu pricina sunt: „*Liturghia*”, de la 1680, „*Evanghelia*”, de la 1682, „*Apostolul Sfântului Ioan Gură de Aur*”, 1683, „*Mărgăritarele*”, 1691, „*Pravoslavnică Mărturisire*”, 1691, „*Evanghelia greco-romană*” 1693, „*Mineiul*”, de la 1698 (12 vol.), „*Biblia de la 1688*”.

Redacția, „*Tetraevangheliarul* de la Sibiu, tipărit în 1546. Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească”, în: *GBis* XXVII (1968), 1-2, p. 203-215.

Sunt redat aspecte legate de „*Tetraevanghelul*” lui Coresi și „*Evangheliarul*” din Londra, despre un Cronograf ilustrat, atribuit mitropolitului Antim Ivireanu. Se face referire și la rolul lui Nicodim de la Tismana în dezvoltarea culturii românești.

Secaș, Gheorghe, preot, „Recenzii. Biblia sau Sfânta Scriptură. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Iustinian patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod București, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1968, p. 1396 + 6 hărți”, în: *BORom* LXXXVII (1969), 7- 8, p. 845- 846.

Cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de conducere a Bisericii, patriarhul Iustinian a scos o nouă ediție a Sfintei Scripturi în graiul românesc, vorbit și înțeles de întregul popor. Comparând versete din noua ediție a „Bibliei” cu ediții mai vechi sau cu cele apărute în limbi străine, autorul remarcă superioritatea, sugestivitatea și frumusețea actualei Scripturi românești. În cuvântul către cititori, Preafericitului Iustinian arată că Sfântul Sinod a hotărât ca noua ediție a Bibliei să fie tipărită după

următoarele texte: „Vechiul Testament”, după Biblia din 1936, cu trimerile revizuite din 1944, textul Psalmilor s-a reprodus după „Psaltirea” tipărită în 1957, iar „Noul Testament”, după ediția din 1951, aprobată de Sfântul Sinod. Ca preot, autorul recenziei își exprimă marea bucurie și mulțumire sufletească, recunoștința inimii pentru acest dar neprețuit care s-a făcut credincioșilor Bisericii noastre. „Iisus Hristos stăpânește în Biblie și citind-o să ascultăm și să păzim cuvântul lui Dumnezeu”.

Ivan, I., prof. diac., „*Noul Testament* editat în 1818 la Mănăstirea Neamț”, în: *MitrMold XLVII* (1971), 3-4, p. 281-284.

Însemnarea de față se referă la Noul Testament editat în 1818 la Mănăstirea Neamț, cunoscut și sub numele de „Noul Testament adică Așezământ 1818”, apărut în zilele domnului Scarlat Alexandru Calimah, cu binecuvântarea mitropolitului Veniamin. Acesta a fost tradus după izvoare grecești, la traducere colaborând moldoveni, munteni și transilvăneni, printre care se numără mitropolitul Veniamin, episcopul Iosif al Argeșului și starețul Slivestru de la Neamț.

Bodogae, Teodor, pr. dr., „Și totuși, prima carte românească s-a tipărit la Sibiu”, în: *MitrArd XVII* (1972), 1-2, p. 82-89.

Articolul demonstrează că prima carte românească s-a tipărit la Sibiu, aducând considerații asupra „Evangheliarului slavo-român” din 1551-1553 și prezentând câteva fotocopii.

Petrescu, Nicolae, pr. prof., „*Noul Testament, 1972*”, în: *MitrBan XXIII* (1973), 4-6, p. 349-351.

Despre „Noul Testament cu psalmi” tipărit în 1972 cu binecuvântarea Prefericitului Justinian, care cuprinde patru părți: „Canonul Noului Testament”, „Cartea Psalmilor”, „Îndrumar” (cum se citește Apostolul și Sfânta Evanghelie în fiecare zi) și „Călăuza biblică”.

Plămădeală, Antonie, episcop vicar-patriarhal dr., „Biblia de la 1936”, în: *BORom XCVII* (1979), 3-4, p. 414-450.

Braicu, Doina, „Un exemplar valoros al Evangheliei de la București 1682, dăruit de Șerban Cantacuzino Bisericii Ortodoxe din Tilișea”, în: *MitrArd XXV* (1980), 7-9, p. 751-759.

Se informează despre un exemplar valoros al „Evangheliei” dăruit de Șerban Cantacuzino bisericii ortodoxe din Tilișea. Pe lângă datele referitoare la contextul tipăririi „Evangheliei” de la București în 1682, sunt redată notițe de pe „Evanghelie”, imagini cu aceasta și, în final, este prezentată o analiză a ferecăturii.

Ionescu, I., pr., „Palia de la Orăștie (1581-1982) - patru secole de la tipărire”, în: *GBis XXXXI* (1982), 7-8, p. 536-552.

Este prezentată amănunțit „Palia de la Orăștie” (160 de foi), fiind analizate elemente generale și alte aspecte, articolul fiind însoțit de imagini.

Mircea, Ioan, pr., „Traduceri greșite ale Sfintei Scripturi în limba română”, în *BORom* CI (1983), 3-4, p. 184-200.

Ionescu, I., pr., „Patru sute de ani de la tipărirea *Paliei* de la Orăștie (1581 – 1582)”, în: *MitrOlt* XXXV (1983), 7-8, p. 535-540.

Cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la tipărirea „*Paliei* de la Orăștie”, paginile prezintă această lucrare care cuprinde primele două cărți din Biblie, „*Facerea*” și „*Ieșirea*”. Sunt menționați traducătorii „*Paliei*”, tipografii ei, Șerban și Marian, se face o analiză lingvistică și se amintește despre contextul politic, cultural și bisericesc în care această carte a fost tipărită.

Păcurariu, Mircea, pr. prof. dr., „Legăturile culturale bisericești între români și ruși în secolul al XIX-lea” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXXIX (1987), 2, p. 89-95.

În sec. al XIX-lea au fost mult legături culturale între români și ruși datorate, în special, traducerilor din rusă în română. În 1817 la Petersburg se tipărește „*Noul Testament*” în românește, manualele folosite în Seminarii fiind de asemenea traduse sau preluate din rusește.

Șerbănescu, Niculae, pr. prof., „Sfânta Scriptură tălmăcită în limba română”, în *BORom* CVII (1989), 3-4, p. 41-78.

Abrundan, Dumitru, pr. prof. dr., „O dispută dintre Șaguna și Heliade Rădulescu pe tema traducerii *Bibliei*”, în: *RTeol* III(1993), 2, p. 44-53.

Articolul aduce informații despre conflictul dintre Andrei Șaguna și Ion Heliade Rădulescu și despre alte persoane implicate de ambele părți. Motivul disputei este o traducere în limba română a „*Bibliei*” realizată de Heliade Rădulescu și apărută la Paris în 1858.

VIII.2. NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAD

Popescu, Gabriel, „Predosloviile Noului Testament de la Bălgrad - 1648” în: *BORom* LXXXII (1964), 5-6, p. 597-599.

„*Noul Testament de la Bălgrad*” din ianuarie 1648 este cea dintâi traducere a Noului Testament în limba română. Numeroase pagini sunt un bogat material de căutare și aduc noi lucruri asupra operei și a împrejurărilor în care a fost scrisă. „*Noul Testament de la Bălgrad*” are două prefețe: „*Predoslovia către măriia sa craiul Ardealului*”, semnată de mitropolitul Simion Ștefan și „*Predoslovia către cititori*”, din care apar și izvoarele traducerii. Mai există 23 de „*Predoslovii*” la fiecare carte a Noului Testament cuprinzând și date despre autorii cărților Noului Testament.

Sunt prezentate argumentele pe care G.F. Țepelea le aduce pentru originalitatea „*Predosloviilor*”. Tot G.F. Țepelea înfățișează, apoi, elementele noi pe care le aduc „*Predosloviile*”. Acestea prezintă interes prin conținutul lor, prin raportul lor cu texte bisericești și prin problemele de limbă și stil pe care le ocazionatează. Din punct de vedere filologic, se remarcă în *Predoslovii* o combinație de stiluri: oral,

didactic și punerea în circulație a unor termeni noi și interesul pentru etimologia unor termeni din limba greacă și ebraică. G.F. Țepelea crede că „Predosloviile” aparțin mai multor autori, fapt dovedit de deosebirile ortografice în redactare. De aceea și traducerea este considerată opera mai multor cărturari ardeleni.

Redacția, „Predosloviile Noului Testament de la Bălgrad (1648)”, în: *GBis* XXIII (1964), 9-10, p. 984-986.

Recenzie în care sunt analizate „Predosloviile” Noului Testament de la Bălgrad (1648).

Istrate, G., prof. univ., „Un moment important în istoria limbii române literare: *Noul Testament* de la Bălgrad (1648)”, în: *MitrMold* XLVIII (1972), 9-12, p. 749-774.

„Noul Testament de la Belgrad” este prezentat în cadrul acestui studiu sub aspectul relevanței pe care l-a avut în formarea limbii române literare. În „Predoslavie” se pun mai multe probleme, care privesc unitatea limbii și circulația cuvintelor și a neologismelor. Analiza traducerii din perspectivă morfologică și sintactică este completată de o analiză comparativă care pune Noul Testament din 1648 alături de „Biblia de la București” din 1688. O altă comparație este realizată între unele cuvinte care apar în aceste două traduceri, precum și în „Codicele Voronețian”.

Marcu, Grigorie, pr. prof., „Considerații asupra Noului Testament din 1648” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXV (1973), 9-10, p. 605-618.

Informații noi despre „Noul Testament” tipărit sub atenția mitropolitului Simion Ștefan (1643-1654) și cu tălmăcirea făcută de ieromonahul Silvestru, dar nu pentru opera integrală. Este prezentată însemnătatea editorială, isagogică (introdusivă) și exegetică.

Bogdan, Petru, prof., „Considerații generale asupra *Noului Testament* de la Bălgrad (1648) a mitropolitului Ștefan”, în: *MitrBan* XXIII (1973), 10-12, p. 636-647.

Studiul analizează prima traducere și tipărire a „Noului Testament” în limba română, traducere realizată de către mitropolitul Simion Ștefan. Această traducere are o importantă valoare istorică și literară.

Documentul conține 336 de file, din care cam 100 de file reprezintă explicații pe marginea textului. Se prezintă în amănunt cartea „Noului Testament”. Sunt redată și date biografice despre mitropolitul Simion Ștefan, român ardelean, erudit cărturar care tipărește și „Psaltirea” în 1651.

***, „325 de ani de la apariția «Noului Testament de la Belgrad»”, în: *BORom* XCI (1973), nr. 11-12, p. 1206-1215.

Se consemnează un eveniment deosebit, 325 de ani de la apariția Noului Testament de la Belgrad, la 20 ian. 1973.

Această primă ediție a Noului Testament în limba română a apărut în timpul mitropolitului Simion Ștefan (1648), traducerea lui însemnând un act de culturalizare a poporului, traducătorii fiind deplin conștienți de latinitatea limbii noastre.

Lucrarea este importantă și datorită celor două predoslovii care oferă informații asupra tălmăcitorilor, a izvoarelor folosite, a particularităților limbii utilizate. Traducătorii au folosit o limbă română unitară, înțeleasă de toți românii. De aceea, „Noul Testament de la Alba Iulia”, alături de „Cazania lui Varlaam”, constituie temelia limbii române literare.

Notele marginale din Noul Testament reprezintă un început de dicționar explicativ. Sunt date și scurte comentarii la unele versete.

Autorul, pr.prof. Mircea Păcurariu, subliniază importanța apariției Noului Testament și activitatea mitropolitului Ilarion Ștefan. Prezentarea se încheie cu o listă bibliografică.

Marcu, Grigorie, pr. dr., „*Noul Testament* de la Bălgărad (Alba-Iulia), în contextul istoric-literar al Bibliei Românești”, în: *MitrArd* XIX (1974), 1-2, p. 84-95.

Articolul, apărut la aniversarea a 325 de ani de la tipărirea „Noului Testament de la Bălgrad”, cuprinde informații referitoare la „Noul Testament”, la contextul istoric-literar al „Bibliei românești” și la alte tipăriri ardelene.

Rădulescu, Corneliu, pr., „Monumente de artă, limbă și cultură românească *Noul Testament de la Bălgrad (1648)* și *Biblia de la București (1688)*”, în: *GBis* XXXVII (1988), 3, p. 141-144.

Se prezintă contextul istoric, dar mai ales cultural în care apar cele două tipăriri: „Noul Testament de la Bălgrad” (1648) și „Biblia de la București” (1688).

Dianu, Al., „*Noul Testament* de la Bălgrad (Alba-Iulia), 1648. Un nepieritor monument de literatură religioasă de limbă literară și de conștiință românească”, în: *MitrOlt* XL (1988), p. 22-28.

Articolul marchează aniversarea a 340 de ani de la tipărirea „Noului Testament de la Bălgrad”, operă a mitropolitului Simion Ștefan, care a tipărit și „Psaltirea” din 1651. „Noul Testament” a fost tipărit din necesitatea opunerii la prozelitismul calvin. Un exemplar al cărții se află și în colecția de carte veche românească a profesorului C.N. Mateescu.

VIII.3. BIBLIA DE LA BUCUREȘTI

Petrescu, Al., „Biblia Românească de la 1688”, în: *BORom* XXVII (1903-1904), 2, p. 132-148.

Sunt arătate împrejurările în care a apărut „Biblia de la 1688”. În secolul al XVII-lea se tipăresc o serie de cărți în limba română: „Pravila de la Govora”, „Pravila lui Vasile Lupu”, „Îndreptarea legii” a lui Matei Basarab. Din cauza faptului că în afară de câțiva învățați care știau grecește și slavonește, poporul simplu nu

cunoștea aceste limbi, s-a impus nevoia de a se tipări cărți de cult în limba română, pentru ca tot norodul să înțeleagă Cuvântul lui Dumnezeu. Astfel, prin râvna mitropolitului Teodosie și a domnului Șerban Cantacuzino, la 1682 este tradusă „Evanghelia”. Se impunea însă traducerea întregii Scripturi.

Sunt menționați cei care au luat parte la traducerea și tipărirea acestei „Biblii”: spătarul Nicolae Milescu, arhiereul Ghermano Nisis, grec de origine, frații Greceanu, Mitrofan episcopul de Huși, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Teodosie. Acesta din urmă își avea metania în Mănăstirea Cozia și a ajuns mitropolit datorită capacităților sale între anii 1669-1673 și 1679-1709.

Izvorul primar al „Bibliei de la 1688”, a fost Septuaginta. Articolul mai cuprinde și un mic studiu al acestei lucrări. Fila I conține titlul lucrării, iar pe contrapagină se află stema Țării Românești și opt stihuri referitoare la stema domnului Șerban Cantacuzino (stihurile sunt redată în articol). Fila II conține prefața domnului Șerban Cantacuzino, care este reprodusă în articol în întregime, iar fața a doua conține o altă prefață elogioasă, adresată lui Șerban Cantacuzino de către Dositei, patriarhul Ierusalimului care, de asemenea este reprodusă în articol.

Petrescu, Al., pr., „Biblia Românească de la 1688.”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 3, p. 285-291.

Articolul începe cu câteva date despre Dositei patriarhul Ierusalimului: a fost patriarh al Ierusalimului între 1672-1707 și a avut un rol însemnat în lupta bisericii ortodoxe contra propagandei protestante și catolice în Orient. El a scris o prefață la a III-a ediție a „Mărturisirii de Credință” a lui Petru Movilă, care s-a publicat la 1699 în București.

Autorul revine la „Biblia de la 1688” și spune că pe fila 5 găsim tabla de materii (cuprinsul), apoi urmează câteva file libere urmate de conținutul propriu-zis al Sfintei Scripturi. În finalul articolului, autorul face o scurtă analiză filologică a unor pasaje din Sfânta Scriptură.

Gheorghiu, N. A., „Cronica internă. 250 de ani de la tipărirea Bibliei lui Șerban Vodă”, în: *BORom LVI* (1938), 9-10, p. 599-602.

Articolul de față se constituie într-o evocare a personalității lui Șerban Vodă Cantacuzino, de al cărui nume se leagă tipărirea, în 1688, a Bibliei, cuprinzând Vechiul și Noul Testament. Autorul încearcă o conturare a portretului voievodului, mai ales din prisma epistolei semnată de el și care se regăsește la începutul cărții. Prin aceasta, se dezvăluie râvna omului învățat de a realiza o temeinică operă, care să reziste peste veacuri. Epistola lui Șerban Vodă este urmată de cea a patriarhului Dosoftei al Ierusalimului, care i-o dedică domnului, precizând că el s-a făcut vrednic de o asemenea lucrare, atât prin obârșia nobilă, cât și prin faptele sale. Autorul amintește și faptul că la tălmăcirea Bibliei au contribuit cei mai de seamă tâlcuitori, printre care și arhiereul Gherman de Nisa, cu toții străduindu-se a realiza o operă meșteșugită, care să unifice graiul nostru din diferite regiuni, imprimându-i pecetea unei adevărate limbi literare.

T. N. M., „Note bibliografice. «Biblia lui Șerban (1688)», Ediție îngrijită de D. Murărașu, București, Editura „Cartea Românească”, (1945), 56 p., 140 lei („Pagini alese”, serie nouă, nr. 57)”, în: *BORom* LXIII (1945), 7-8, p. 391.

Se face referire la ultimul număr din colecția „Pagini alese”, editată de „Cartea Românească”, pe care D. Murărașu îl consacră Bibliei lui Șerban Cantacuzino (1688). După unele considerații generale, sunt transcrise, aleatoriu, câteva capitole din Biblie, iar la sfârșit se găsește o pagină cu explicarea cuvintelor arhaice. Autorul consideră că ar fi fost mai indicat ca transcrierea capitolelor din cărțile ce compun Sf. Scriptură să nu includă doar genul didactic, ci și cel istoric și cel profetic. Cu toate acestea, publicarea celor două broșuri cu conținut religios aduce un real serviciu culturii și spiritualității noastre.

Redacția, „Două ediții ale Bibliei de la București 1688?”, în: *GBis* XXIII (1964), 7-8, p. 742-745.

Recenzie la o lucrare care lămurește diferite ipoteze cu privire la tipărirea „Bibliei de la București” din 1688.

Plămădeală, Antonie, „Biblia de la București. Cine a făcut traducerea?”, în *BORom* XCVI (1978), 9-10, p. 1004-1018.

Cristache-Panait, Ioana, dr., „Considerații privitoare la prezența în Transilvania a tipăriturilor bucureștene din veacul al XVII-lea”, în *BORom* XCIX (1981), 3-4, p. 334-341.

Numeroase citate din inscripțiile de pe cărțile descoperite în bisericile transilvănene mărturisesc despre strânsele legături existente între românii de pe ambii versanți ai Carpaților. Se acordă o atenție specială răspândirii „Bibliei lui Șerban Cantacuzino” de la 1688.

Dură, Nicolae V., pr. prof. dr., „Trei veacuri de la apariția *Bibliei de la București* (1688) monument de seamă al limbii literare românești”, în: *MitrBan* XXXVIII (1988), 3, p. 21-29.

„Biblia de la București” a fost tradusă și tipărită din inițiativa și cu cheltuiala voievodului Șerban Cantacuzino. Manuscrisul a intrat sub tipar în noiembrie 1688, fiind terminat în septembrie 1689. Se prezintă cele mai importante informații din „Prefața” și „Postfața” Bibliei, despre izvoarele folosite în alcătuirea ei, date despre „Biblia lui Nicolae Milescu”. Din prefață aflăm că „Biblia” a avut și binecuvântarea Patriarhiei ecumenice de Constantinopol. Sunt analizate limbile în care acest monument de seamă a fost scris, consemnându-se importanța lui.

†Plămădeală, Antonie, dr. mitropolitul Ardealului, „Biblia de la București, 1688-1988”, în: *MitrArd* XXXIII (1988), 6, p. 94-97.

Articol aniversar scris cu ocazia împlinirii a 340 de ani de la tipărirea „Noului Testament” la Alba-Iulia (1648) și a 300 de ani de la tipărirea „Bibliei de la București”

(1688), ce prezintă importanța tipăririi cărților, rolul „Bibliei”, precum și informații importante despre traducătorii „Bibliei” și circulația „Bibliei de la București”.

Mihoc, V., pr. prof., „*Biblia de la București* la a 300-a aniversare”, în: *MitrArd* XXXIII (1988), 6, p. 98-99.

Articolul cuprinde atât date generale despre Sfânta Scriptură, cât și manifestările organizate cu ocazia împlinirii a 300 de ani de la tipărirea „Bibliei de la București”.

Morau, Mihai, „Prezentarea ediției Jubiliare a *Bibliei de la București*” în: *StTeol*, Seria a II-a, XL (1988), 6, p. 7-9.

Analizată sumar „Ediția Jubiliară a Bibliei”, textul a fost același cu al „Bibliei de la 1688” care s-a tradus în cea mai mare parte după textul Septuagintei. Sunt prezentate date despre „Biblia de la Frankfurt”.

Dură, Nicolae, pr. prof. dr., „Biblia de la București (1688)- 300 de ani de la prima tipărire integrală a Bibliei în versiunea românească” în: *StTeol*, Seria a II-a, XL (1988), 6, p. 9-29.

Un studiu care are informații despre „Biblie”, scrisă în graiul strămoșesc până în 1638, despre „Biblia lui Șerban Cantacuzino”, „Psaltirea Șcheaiană”, „Psaltirea Voronețeană”. Se face un istoric al tiparului la români, despre traduceri și edițiile parțiale ce s-au păstrat din sec. al XV-lea și al XVI-lea. Cu privire la „Biblia de la București” se analizează și se prezintă izvorul, litera și ostenitorii ei.

Șerbănescu, Niculae, pr. prof., „Biblia de la București – 300 de ani de la apariție (1688-1988)”, în *BORom* CVI (1988), 9-10, p. 69-82.

Galeriu, Constantin, pr. prof., „Biblia de la 1688 în slujirea dreptei credințe și a unității poporului român”, în *BORom* CVI (1988), 9-10, p. 83-102.

Abrudan, Dumitru, pr. prof., „Biblia lui Șerban tricentenară”, în *BORom* CVI (1988), 9-10, p. 102-117.

***, „Celebrarea Bibliei de la București – cuvântare rostită de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Simpozionul „Aniversarea a 300 de ani de la apariția Bibliei de la București””, în *BORom* CVI (1988), 11-12, p. 21-29.

Anania, V. Bartolomeu, arhim., „Biblia lui Șerban – monument de limbă teologică și literatură românească”, în *BORom* CVI (1988), 11-12, p. 94-103.

Coman, Constantin, pr. asist. dr., „Secolul al XVII-lea românesc și Biblia de la București” în: *StTeol*, Seria a II-a, XLI (1989), 2, p. 10-29.

Prezentarea pe larg a secolului al XVIII-lea pentru a înțelege mai bine și fenomenul apariției „Bibliei”, despre situația politică - cele treizeci sunt autonome față de puterea otomană; situația bisericească - recunoașterea mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova; situația culturală – tipărirea anterioară anului 1688. Descrierea epocilor lui Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncu-

veanu, în Țara Românească și a lui Vasile Lupu în Moldova. Legat de activitatea tipografică, sunt prezentate toate tipăriturile ce prezintă interes pentru această temă, iar despre „Biblia de la 1688” se amintesc: traducătorii, ostenitorii, limba folosită. Se dau câteva opinii ale cărturarilor despre această „Biblie”: N. Iorga, Î.P.S. Antonie Plămădeală, P.F. Teoctist.

Muntean, Cristian, pr. drd., „Problema izvoarelor Bibliei de la București”, în: *GBis* LIX (2000), 5-8, p. 73-83.

Studiul de față se împarte în două părți. Una în care sunt notate izvoarele indirecte, făcându-se apel la detalii privitoare la secolul al XVII-lea și la primele traduceri ale textelor biblice: „Codicele Voronețean”, „Psaltirea Șcheiană”, iar cea de a doua face referire la izvoarele directe, vorbind despre traducerile „Bibliei”.

Dură, Nicolae V., pr. prof. dr., „Biblia de la București, 1688, monument de seamă al culturii umaniste europene” în: *Ort* XLIV (2004), 1-2, p. 16-29.

Informații despre textul scripturistic de-a lungul istoriei, apariția tiparului, primii tipografi români, despre înlocuirea limbii latine cu cea slavonă în B.O.R., traduceri în limba română ale „Bibliei” și contextul tipăririi „Bibliei de la București”.

VIII.4. CAZANIA LUI VARLAAM

Ursăcescu, V., pr., „Cazania lui Varlaam”, în: *Buletinul Episcopiei Hușilor I* (1925), 13, p. 102-104.

Articolul amintește despre evoluția limbii române și rolul scrierilor religioase la dezvoltarea culturală. De la întemeierea Principatelor limba de stat cât și în biserică a fost slavona. Primele tipărituri în limba română le-a realizat, la Brașov, diaconul Coresi, dar evenimentul literar cel mai important îl constituie tipărirea primei cărți, în românește, la Iași, în 1643 apărută cu titlul: „Carte românească de învățătură Duminecele peste an și la praznice împărătești și la svanți mari. Cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasile Voivodul și Domnul țării Mol(dovei) și în multe scripturi tălmăcită și în limba sloveniască pre limba romeniiască. De Varlaam Mitropolitul de țara Moldovii. În tipariul domnesc în Mănăstirea a Trăă S(veti)teli în Iași de la H(ri)s(tos) 1643”.

Articolul conține numeroase informații despre carte, fiind reproduse fragmente. Realizarea ei a durat timp îndelungat din motive necunoscute.

Manolache, Teodor N., „Varlaam Mitropolitul Moldovei «Cazania, 1643», București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, 506 p”, în: *BORom* LXI (1943), 4-6, p. 298-301. Recenzie.

Din recenzie aflăm că această „Cazanie” a fost scrisă ca un răspuns al ortodoxiei împotriva tendințelor de calvinizare. Mitropolitul Varlaam, prin această „Cazanie” reafirmă valorile spirituale ale ortodoxiei. „Cazania” a fost publicată sub titlul „Carte românească de învățătură, Duminecele de preste an și la praznice împărătești” și tipărită

la tipografia de la Trei Ierarhi. Cartea a fost scrisă în limba română și conține 74 de predici, precum și câteva legende referitoare la viețile unor sfinți.

Fundația Regală cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la publicarea acestei cărți, a pus în circulație o nouă ediție. În recenzie este făcută o analiză a acestei noi ediții.

Codreș, Aristotel, pr., „Note bibliografice. Mureșanu Florea «Cazania lui Varlaam 1643-1943», Cluj, 1944, p. 274+ XVI”, în: *BORom* LXIII (1945), 4-5, p. 159-160. Recenzie.

Lucrarea conține un studiu asupra „Cazaniei” mitropolitului Varlaam.

Cuprinsul lucrării lui Florea Mureșanu – în primul capitol se amintește despre viața lui Varlaam, originea sa, activitatea sa ca mitropolit al Moldovei, sfârșitul vieții sale; capitolul al doilea cuprinde o descriere a „Cazaniei”; capitolul al treilea cuprinde lista reeditărilor „Cazaniei” și a manuscriselor lui Varlaam. Este amintit și faptul că printre tipăriturile lui Petru Movilă figurează și „Cazania” patriarhului Calist al Constantinopolului, care a fost tradusă și tipărită la Kiev, în Lavra Pecerska în 1637.

Chițu, Viorel I., „Însemnătatea Cazaniei lui Varlaam”, în: *GBis* XIX (1960), 9-10, p. 771-786.

Autorul face o prezentare a timpului în care apare „Cazania lui Varlaam”, surprinzând aspectele din punct de vedere cultural-bisericesc, apoi dă informații despre data și locul tipăririi, „Cărții românești de învățătură” și o analiză a cuprinsului ei.

Mihail, Paul, preot, „Știri noi privind circulația Cazaniei mitropolitului Varlaam”, în: *BORom* LXXXII (1964), 3-4, p. 372-388.

„Cazania mitropolitului Varlaam” sau „Cartea românească de învățătură...” a apărut la Iași în 1643. Cartea a fost tipărită cu cheltuiala voievodului Vasile Lupu în tipografia de la „Trei Ierarhi”. Ea este imprimată în format folio, în două culori, roșu și negru. Cuprinde 505 foi, este ornamentată cu xilografuri artistice, semnate de Ilie și pe hârtie cu filigrane. Nu se cunoaște numărul exemplarelor imprimate. Se știe că au fost imprimate două ediții, care se deosebesc prin foaia de titlu și verso-ul foii 280. Sunt precizate deosebirile.

În articol s-au adăugat știri noi, referitoare la întinsa răspândire a „Cazaniei” mitropolitului Varlaam. Aceste știri au fost culese din nouă exemplare ale „Cazaniei” care au fost notate cu cifre latine. Sunt precizate cele nouă exemplare și locul unde se află. Au mai fost reproduse, în anexă și însemnările de pe alte două exemplare ale „Cazaniei” și au fost semnalate alte două exemplare aflate la Muzeul Catedralei Sfântul Gheorghe din Iași și un altul la Muzeul de Istoria Moldovei din Iași. Toate au fost înregistrate pentru întocmirea în viitor a listei exemplarelor „Cazaniei” aflate sau semnalate în Moldova, după 325 de ani de la tipărirea ei.

Primele nouă exemplare notate au circulat foarte mult și sunt, în mare parte, șterse prin uzura foilor. Exemplarele au fost (re)legate în decursul timpului. Datorită marilor dimensiuni, cartea a fost purtată prin mijloace rudimentare și a fost păstrată de multe ori la umezeală, încât legătura de scândură și piele a ajuns să se deterioreze.

Sunt prezentate pe rând cele nouă exemplare. Se precizează gradul de uzură, urmele de ceară păstrate pe anumite foi, alte însemnări. Sunt menționați posesorii acestor cărți. Majoritatea au fost preoți, diaconi, ieromonahi, biserici sau mănăstiri. Unele însemnări au caracter de cronici, înregistrând fapte din viața țării. Sunt consemnate și evenimente legate de natură și alte însemnări cu caracter particular. Majoritatea știrilor particulare se referă la răscumpărarea cărții care a fost prădată de la biserica sau mănăstirea în care se găsea de către năvălitori și dusă peste hotar. Multe însemnări sunt de la cei ce au citit „Cazania” în decursul timpului sau care au dat-o ca împrumut ca să fie citită.

Dăruirea „Cazaniei” unei biserici este actul cel mai important al posesorului cărții. Sunt precizate însemnările care arată că această carte a fost dăruită, cumpărată, unele exemplare au trecut în cursul timpului în posesia a zeci de persoane și au făcut un ocol mare. Exemplarele cercetate au scos la iveală o notă necunoscută în circulația „Cazaniei”. S-a arătat că în Transilvania de nord au existat 24 de exemplare ale Cazaniei și există urme despre alte nouă exemplare care dovedesc că au circulat în Transilvania. Exemplarele I, II, III; IV, VII; VIII aduc probe documentare că și în alte regiuni, dincolo de hotarele țării, a circulat Cazania lui Varlaam, fiind folosită nu numai de români. Se precizează exemplarele respective. În continuare, sunt descrise cele nouă exemplare ale Cazaniei.

Popa, Al., prof., „Texte vechi în *Cazania* lui Varlaam”, în: *MitrArd* X (1965); 1-3, p. 73-99.

Se prezintă în studiul de față sursele textelor vechi din „Cazania lui Varlaam”: „Codicele Drăganu”, care cuprinde texte mai vechi de anul 1634 – este redat cuprinsul cu titlurile; „Codicele Sibian”, care cuprinde cazanii la sărbători mai mari și la câțiva sfinți, două texte apocrife și slujbele Patimilor, Bobotezei și Paștilor; „Cazania de la Cluj”, care cuprinde aceleași texte ca și „Codicele Sibian”, mai puțin canonul Paștilor. Pentru a întări aceste texte ca izvoare ale „Cazaniei lui Varlaam”, autorul realizează un tablou comparativ între toate aceste cazanii, la care se adaugă și „Cazania lui Urs”. Articolul este anexat cu exemple de cazanii din fiecare.

Schian, Octavian, prof., „Circulația *Cazaniei* lui Varlaam în Transilvania”, în: *MitrOlt* XXII (1970), 5-6, p. 524-532.

Despre „Cazania lui Varlaam” în Transilvania aflăm că Nicolae Iorga vorbea în 1905 de existența a 20 de exemplare în Brașov și Alba-Iulia. În 1943, Florea Mușșan ridică numărul lor la 24 de exemplare, însă cercetările mai noi arată mai multe.

Băjău, Ioan, pr. drd., „Contribuții mai noi cu privire la izvoarele Cazaniei mitropolitului Varlaam al Moldovei” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXVI (1974), 9-10, p. 748-758.

Sunt prezentate izvoarele „Cazaniei lui Varlaam”: „Cazania Sf. Calist” în limba greacă (inițial) și în limba slavă (ulterior) tradusă în română de Varlaam în jurul anului 1637; „Comoara” lui Damaschin Studitul; apoi izvoarele românești: „Codicele Drăganu”; „Codicele Sibian”; „Cazania de la Cluj”; prototipul „Cazaniei

lui Popa Ursu”. Se fac comparații și analize pentru a vedea elementele comune. Contribuția personală este de necontestat.

Dudaș, Florian, „Exemplare ale *Cazaniei* lui Varlaam identificate în părțile Zarandului”, în: *MitrArd* XXIV (1979), 7-9, p. 713-714.

Articolul aduce informații despre mitropolitul Varlaam, activitățile desfășurate de acesta, precum și rodul strădaniei sale cărturărești, respectiv „Cazania”. În cuprinsul acestui articol sunt prezentate și câteva exemplare ale „Cazaniei lui Varlaam” identificate în părțile Zarandului.

Boghian, M., „Cazania lui Varlaam în Transilvania”, în: *MitrArd* XXIX (1984), 5-6, p. 414-417. Recenzie.

Cartea este formată din două părți. Prima, structurată întreicărți, este intitulată „Cazania lui Varlaam în Transilvania”, iar a doua parte este „Catalogul exemplarelor Cazaniei în Transilvania”. Cartea este însoțită de 77 de ilustrații.

Băndean, Ioan, pr. drd., „Circulația *Cazaniei* lui Varlaam Mitropolitul Moldovei în ținuturile Bistriței și Năsăudului”, în: *MitrArd* XXX (1985), 5-6, p. 304-310.

Articolul, referitor la „Cazania lui Varlaam”, cuprinde o prezentare generală a acesteia și informații despre o serie de exemplare ale „Cazaniei”, răspândite în ținuturile Năsăudului și Bistriței.

Dură, Nicolae, pr. asist., „Cazania lui Varlaam în Transilvania”, în: *MitrArd* XXXI (1986), 2, p. 269-271. Recenzie.

Cartea recenzată de preotul Nicolae Dură are două părți: prima – „Circulația Cazaniei lui Varlaam în Transilvania”, iar a doua – „Catalogul exemplarelor Cazaniei lui Varlaam în Transilvania”. Articolul cuprinde o bibliografie selectivă și 61 de pagini cu ilustrații.

Bălțat, Visarion, ierod. drd., „Aspecte dogmatice în *Cazania* mitropolitului Varlaam”, în: *MitrArd* XXXIV (1989), 5, p. 37-52.

Obiectul de studiu al acestui articol este „Cazania lui Varlaam”, autorul prezentând date biografice și bibliografice ale mitropolitului Varlaam al Moldovei, informații cu privire la lucrarea mai sus menționată, la contribuția ei în păstrarea și întărirea unității de credință a poporului român, precum și aspecte dogmatice în „Cazania mitropolitului Varlaam”.

Rădulescu, Paraschiva-Lucia, prof., „Valori expresive ale limbii literare românești în Cazania lui Varlaam” în: *StTeol*, Seria a II-a, XLIII (1991), 5-6, p. 110-138.

Date biografice ale mitropolitului Varlaam, despre epoca și realizările acestuia, cărțile tipărite, contribuția scrierilor ierarhului la dezvoltarea limbii române, stilul personal și despre temele tratate în „Cazanii”.

Toma, Stela, „Cazania lui Varlaam după 350 de ani(1643-1993)” în: *StTeol*, Seria a II-a, XLV (1993), 1-2, p. 47-76.

Scurte informații despre viața lui Varlaam, activitatea desfășurată ca mitropolit, formarea culturală și duhovnicească și calitatea lui de bun român.

Descrierea „Cazaniei” are 505 file, tipar îndouăculori, roșu și negru. Se amintește despre frontispicii, vignete, prezentarea conținutului, despre cele două părți: prima parte - 54 cazanii, a II-a parte - 21 cazanii. Cuprinde toate genurile omiletice, prezentarea ideilor celor mai importante cuprinse în „Cazanii”, analizarea stilului și autorii care au făcut studii privind „Cazania”.

Toma, Stela, „Apărarea Ortodoxiei în Cazania lui Varlaam” în: *Ort* XLVI (1994), 2-3, p. 141-150.

Prezintă contextul apariției „Cazaniei mitropolitului Varlaam” (1643), impactul pe care l-a avut și rolul acesteia în viața mănăstirilor și în apărarea Ortodoxiei.

VIII.5. TIPĂRIREA CĂRȚILOR DE CULT, DE PREDICI ȘI A MANUALELOR

Constantin, Erbiceanu, „Liturghierul din 1702, imprimat de Șerban Cantacuzino Vel Paharnic”, în: *BORom* XIII (1889-1890), 3, p. 157-164.

Liturghierul imprimat de Șerban Cantacuzino Vel Paharnic a fost imprimat la tipografia Episcopiei Buzăului. Tot tipicul celor trei Liturghii este în limba română. Constantin Erbiceanu redă în articol prefața acestui Liturghier, prefață pe care o consideră ca fiind „un model de limbă pentru acele timpuri”. La sfârșitul Liturghierului se află o enciclică, care este redată în articol, a mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei adresată către tot clerul eparhiei sale, în care sunt descrise multe dintre obiectele sfințite necesare săvârșirii Sfințelor Taine și mai ales a Sfintei Euharistii.

C., E., „Prefețele la Liturghierul Emino-arab scrise de Atanasie fostul patriarh al Antiohiei și imprimate în această carte la 1701, la Snagov”, în: *BORom* XIII (1889-1890), 9, p. 531-539. Cu text în greacă.

Sunt redade cele două prefețe ale acestui Liturghier elino-arab. Din prefețe aflăm că Liturghierul a fost tipărit în urma venirii lui Atanasie, fostul patriarh al Antiohiei, în Țara Românească și cererii pe care acesta i-a făcut-o domnului Constantin Brâncoveanu, de a se milostivi și de a susține material tipărirea unei astfel de cărți. Domnitorul a îndeplinit cererea lui Atanasie și l-a însărcinat pe Antim Ivireanu cu tipărirea cărții. Așadar acest Liturghier a fost tipărit pe cheltuiala domnului Constantin Brâncoveanu de către Antim Ivireanu în Mănăstirea Snagov, în 1701, sub atenta supraveghere a lui Atanasie. Ambele prefețe îi aduc laude domnului Constantin Brâncoveanu. De menționat că la sfârșitul prefeței a doua se găsește o poezie în limba greacă a doctorului Ioan Comnen referitoare la poporul român. Constantin Erbiceanu, după ce redă aceste două prefețe, face o scurtă descriere a Liturghierului Emino-arab. Acesta are 253 de pagini și cuprinde tipicul Liturghiei în

limbile greacă și arabă, iar la finalul său se află scrise doar în limba arabă rugăciunile Sfintei Împărășanii.

***, „Introducerea scrisă și pusă la începutul Liturghierului publicat în 1834 de marele prelat al românilor Mitropolitul Veniamin. Prin care se arată naturală cerință de a se înlocui cuvintele slavone intrate în limba română, ca neînțelese de popor și ca nepotrivite firii limbii noastre române”, în: *BORom* XIV (1890-1891), 9, p. 712-717.

La începutul secolului al XIX-lea, datorită ocupațiilor militare silnice și a influențelor străine se poate constata tendința de a se reintroduce cuvinte slavone în cărțile de cult. Contra acestui „curent” dacă-l putem numi așa, s-a ridicat mitropolitul Veniamin Costache. Este redată prefața la Liturghierul, publicat în 1834 de către Veniamin, prefață care cuprinde un scurt istoric al fenomenului de introducere a limbii române în cult. În această prefață mitropolitul ia atitudine împotriva tendinței sus menționate spunând: „ori de câte ori avem cuvinte potrivite în limbă pentru a exprima termenii și expresiile slavone introduse arbitrar să le înlocuim cu cele românești ale neamului”.

C., E., „Cel întâi «Triod» imprimat în românește”, în: *BORom* XV (1891-1892), 2, p. 127-132.

Acest „Triod” a fost tradus din limba greacă de Damaschin care a fost episcop al Râmnicului între 1710-1726. De la Constantin Erbiceanu aflăm că Damaschin a fost mai înainte profesor și episcop la Buzău. El s-a ocupat și cu traducerea cărților bisericești în limba română. Damaschin a tradus: „Antologhiul”, „Penticostarul”, „Triodul”, „Octoiul” și a luat parte la tipărirea „Bibliei lui Șerban Cantacuzino”. Acest „Triod” a fost tipărit în tipografia Episcopiei de Râmnic, de către urmașul lui Damaschin în scaun, Inochentie, la 1831. Este redată prefața acestui „Triod”, prefață care a fost scrisă de Inochentie. În ea este arătată însemnătatea acestei cărți.

Erbiceanu, C., „Cel dintâi «Octoih» imprimat în Valahia în românește”, în: *BORom* XVI (1892-1893), 10, p. 800-804.

Este redată prefața „Octoihului”, care a fost scrisă de către Gheorghe Radovici Tipograful. „Octoihul” s-a tipărit în 1712 de către Gheorghe Radovici. Textul său a fost tradus de către mitropolitul Antim Ivireanu după un original în limba greacă. Din prefață aflăm cuprinsul tipăririi din care dăm seama că acesta era un „Octoih mic” destinat celor ce se pregăteau pentru a deveni preoți sau cântăreți bisericești. În finalul articolului se arată importanța textului acestui Octoih.

Erbiceanu, C., „Prefața Evhologhiului imprimat la 1730 în Episcopia Râmnicului”, în: *BORom* XVII (1893-1894), 4, p. 319-325.

Acest „Evhologhiu” în limba română a fost tipărit cu cheltuiala episcopului Râmnicului, Inochentie, în 1730, de către Ieremia Athanasevici. Este redată în întregime prefața acestei cărți. Aici, episcopul Inochentie demonstrează că introducerea limbii române în cultul bisericesc nu este o inovație.

Erbiceanu, C., „Antologiu de Antim Ivireanu”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 6, p. 418-427. Cu note explicativă.

„Antologiu” analizat a fost tipărit în timpul mitropolitului Teodosie în tipografia din Mănăstirea Snagov, în 1697. Este redată prefața sa, prefață care a fost scrisă de către ieromonahul Galaction Vidale și care conține referiri la epoca domniei lui Constantin Brâncoveanu și date despre conținutul acestui „Antologiu”. Tot în prefață se amintește și despre puterea rugăciunii.

C., E., „Serviciul Cuvioasei Maicii noastre Parascheva și a Sfântului Grigorie Decapolitul”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 9, p. 708-715. Cu text în greacă.

Cartea a fost tipărită în 1692, de către Antim Ivireanu. Autorul scrie că ea este cea dintâi dintre cele tipărite de acesta. Introducerea a fost scrisă de către Șerban, al doilea logofăt, aici fiind descrisă activitatea literară întreprinsă de Constantin Brâncoveanu. Este reprodus cuprinsul acestei introduceri. De asemenea sunt reproduse și însemnările de pe coperta cărții. Într-una din ele aflăm că mitropolitul Teodosie a dăruit această carte Mănăstirii Glavacioc, la 1692. Se prezintă pe lângă conținutul cărții și câteva date despre Matei al Mirelor – care era de origine din Pogoniana, a fost egumen la Mănăstirea Dealu între anii 1590-1621 și a alcătuit numeroase opere.

C., E., „Material pentru literatura Bisericească și națională. Bucoavnă”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 2, p. 156-166.

Sub păstorirea lui Grigorie (Socoteanu) când acesta era episcop la Râmnic s-a tipărit în 1749 o „Bucoavnă”, autor fiind însuși Grigorie. În 1779 s-a tipărit cu cheltuiala și cu binecuvântarea mitropolitului Grigorie (al II-lea) al Ungrovlahiei, „Bucoavnă”. Aceasta este o carte ce privește atât învățătura copiilor, cât și a celor mari, având un puternic conținut moral. Autorul acestei din urmă „Bucoavne” a fost Macarie, un călugăr care a trăit la Mănăstirea Cernica, apoi la Căldărușani și care a fost tipograf și arhimandrit al Mitropoliei. Acesta era un bun cunoscător al limbilor greacă și slavonă. Alături de „Bucoavnă”, Macarie a mai avut și alte scrieri. Numărul lor exact nu se știe, dar sunt menționate ca manuscrise ale sale: „Istoria Bisericească” a lui Teodoret, „Viața Sfântului Ioan Damaschin”, „Tipicul Sfântului Sava”, imprimat la Neamț. „Bucoavnă” are mai întâi o scurtă învățătură, apoi urmează partea I structurată sub forma întrebare-răspuns, care cuprinde: „Pentru fireasca cunoștință cea dumnezeiască care povățuiește către credința cea Evanghelică”. Un alt fapt foarte interesant este menționat de autorul articolului și anume că la o cercetare făcută de el la Mănăstirea Căldărușani a găsit acolo candelile și manuscrise cu semnătura lui Antim Ivireanul.

C., E., „Material pentru istoria bisericească și națională. Bucoavnă” (continuare), în: *BORom XXVII* (1903-1904), 3, p. 274-284.

Sunt reproduse întrebările de la 12 la 24 din prima parte a „Bucoavnei”, care se referă la facerea omului și a lumii, providența divină, cinstirea lui Dumnezeu, faptă și răsplată. Tot aici sunt redată și 21 de întrebări din a doua parte a „Bucoavnei”, care se referă la Credință, Evangheliie, Simbolul Credinței, Botez, Sfânta Împărtășanie ș.a.

Bizerea, P., „Tipicul Bisericesc”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 5, p. 360-364.

În 1918 în București a apărut a treia ediție a „Tipicului Bisericesc”. Bisericile din Banat și Transilvania au avut ca povățuitor „Tipiconul” de la finele „Catavasierului” lui Constantin Diaconovici, ce a fost tipărit la Buda în 1826 cu binecuvântarea mitropolitului de Carloviț, Ștefan Stratimirovici. Bisericile din Bucovina au avut ca povățuitor „Tipicul” tipărit de mitropolitul Silvestru Morariu Andrievici în 1883 la Cernăuți. Ambele tipicuri (cel din Banat și Transilvania și cel din Bucovina) au fost compuse după „Tipicul Sfântului Sava” tipărit în România de mitropolitul Veniamin Costache la Mănăstirea Neamț în 1816. Alte ediții ale „Tipicului”: în 1851 mitropolitul Nifon a tipărit un „Tipic” asemănător cu cel al Patriarhiei de Constantinopol, acesta fiind retipărit în 1893 în „Tipografia Cărților Bisericești”. Se prezintă apoi cuprinsul „Tipicului” din 1918, normele generale ale acestuia și amănunțele care au fost pierdute la acest tipic.

Scriban, arhimandrit, „Cărți, reviste, ziare. O descoperire literară”, în: *BORom* XLVII (1929), 3, p. 275-276.

Din articol aflăm despre „Psaltirea slavonă” de la 1577-1580. Din comunicarea făcută de pr. Ursăcescu Academiei Române aflăm că această carte a fost tipărită de Diaconul Coresi.

Balaur, D., „Biserici în Moldova de Răsărit. Județul Lăpușna (1928). I. Cărți românești de slujbă bisericească care au trecut Prutul”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 38-59.

Articolul de față ilustrează o primă parte a unui studiu mai consistent, o privire de ansamblu asupra cărților de cult care au fost aduse, în secolul al XIX-lea, în Moldova de Răsărit, respectiv județul Lăpușna luat spre investigare, de către preoții care aveau legături cu România. Înainte de a face inventarul acestora, autorul motivează alegerea acestui subiect, în special în ceea ce privește orașul Lăpușna. În primul rând, întinderea considerabilă a județului, care trece de hotarele lui naturale și intră în zona de antestepă și stepă care-l înconjoară, fiind chiar mai mare decât Codrul însuși, altă regiune geografică cu personalitate de peste Prut, din care Lăpușna cuprinde, preia și reprezintă multe caracteristici întâlnite și peste granițele clar determinate.

Un al doilea suport motivațional se evidențiază prin faptul că județul ales este din punct de vedere istoric aproape același cu acela pomenit de Dimitrie Cantemir și Rizzi Zannoni pe harta Moldovei la începutul secolului al XVIII-lea. În plus, pe lângă aspectul întinderii, există și opinia conform căreia, în inima Moldovei de Est, „Lăpușna e curat românească”. Autorul mărturisește că și-a adunat materialul studiului călătorind din sat în sat, încă din 1928, descoperind că aceste cărți au ajuns în Răsărit ca urmare a unei stăruințe temeinice, spre deosebire de cele de la Chișinău, care erau trimise oficial bisericilor, prin protopopi. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, contextul general era acela al tipăriturii cu litere latine, acest fapt coincidând cu succesiunea scrierii chirilice, puțin atestate însă în satele din Lăpușna, spre deosebire de cele de la Chișinău, unde se tipărea cu litere slave.

Cu toate acestea, constată autorul studiului de față, cărți de dincolo de Prut au pătruns în Moldova de Răsărit, în special „Apostolul” și „Mineele” lunare. Acestea ajungeau la timp în mai toate bisericile de atunci, fiind necesare slujbelor, unele constituind un real model pentru retipărirea lor la Chișinău. Ele nu s-au păstrat însă în întregime, în unele lăcașuri existând câte una din cele absolut trebuitoare, cu data tipării posterioară celei mai vechi biserici din sat, ceea ce traduce faptul că în trecut au mai fost și alte cărți, nepăstrate, după care s-a săvârșit slujba bisericească. Altele au fost deteriorate ori împărțite pe la casele credincioșilor. Cele care s-au păstrat însă sunt în mare parte molitvelnicele, care conțin și însemnări, lucru de care autorul promite a se ocupa într-o alt studiu.

În ceea ce privește menționarea ființării unor acte oficiale, care să ateste cărțile românești de peste graniță, autorul pomenește de raportul protopopului Teodor Lașcov, din 1871, adresat episcopului Pavel, care enumeră câteva personalități ilustre ce au progresat prin „citirea cărților povățuitoare...în limba moldovenească, aduse aici din Moldova”. Ulterior acesta identifică un alt raport, din 1872, adresat aceluiași episcop, prin care se subliniază nevoia altor tipăriri, căci „aducerea cărților de peste graniță nici nu corespunde locului cu pricina schimbării limbii, a caracterelor și de teama influențelor subtile a așa zisului catolicism apusean, ostil ortodoxiei”.

Alte documente inventariate anunță aducerea în țară de către preoți a unor cantități importante de cărți românești, la început nepecetluite de vamă. O întreagă rezoluție presupunea ca acestea să fie examinate, pentru ca, în cele din urmă, să se constate că ele sunt în conformitate cu „Mineele” lunare întrebuițate în Eparhia Chișinăului. Odată cu acest raport, s-a hotărât depunerea lor la Mănăstirea Noul Neamț și încunoștiințarea și la vama Ungheni. În continuare, autorul face o detaliată trecere în revistă, pe câteva pagini, a indicilor cronologici de cărți românești de slujbă bisericească care au trecut Prutul.

Balaur, D., „Biserici în Moldova de Răsărit. Județul Lăpușna (1928). Însemnări de pe cărți românești de slujbă bisericească care au trecut Prutul”, în: *BORom* LII (1934), 3-4, p. 189-208.

Articolul de față reprezintă o continuare a studiului început de d-l Balaur în legătură cu bisericile de dincolo de Prut, din județul Lăpușna, ales după considerabila întindere, ce cuprindea chiar regiunea Codrilor, dar și după faptul că însuma inima tradiției Moldovei de Răsărit. Astfel, sunt redată o parte din însemnele găsite pe cărțile liturgice, în diferite biserici și mănăstiri din această zonă, după cercetările sistematice întreprinse în 1928. Informațiile transcrise întocmai devin garantul autenticității tezei conform căreia în Basarabia au pătruns, în plin secol XVIII, cărți bisericești din Moldova și Muntenia.

Toate lăcașurile de cult dețin astfel de cărți, pe care au realizat inscripții variate, nota comună fiind cea referitoare la numele celui care a contribuit la achiziționarea lor și la anul donației/cumpărării. Ele au avut, de-a lungul timpului, un rol marcant în ceea ce privește viața culturală a românilor de aici, din Basarabia secolului al XIX-lea, în contextul în care nu exista tipografie la Chișinău. Bucureștiul, Râmnicu-Vâlcea, Iașiul, Sibiu și Blajul au fost, în acel timp, centrele care alimentau

nevoia spirituală a românilor de peste Prut, căci chiar și atunci când tipografia de la Chișinău și-a început activitatea, ea n-a făcut decât să retipărească lucrările tipărite în Muntenia și Moldova.

Filitti, Ioan C., „O Psaltire de la 1817”, în: *BORom* LII (1934), 5-6, p. 473-475.

Articolul are ca temă Psaltirea de la 1817, tipărită în timpul domniei lui Ioan Gheorghe Caragea, la Râmnicu-Vâlcea, reeditare a celei din 1779, care a cunoscut și variantele din 1784, 1796 și 1806. După câteva informații cu privire la caracterul formal: textul încadrat în chenar, stema Munteniei, șase pagini de predoslovie semnate de Chesarie, episcopul Râmniului, articolul surprinde și caracterul unic al psaltirii, fiind singura carte bisericească tipărită sub auspiciile episcopului Constantin Filitti și cu ajutorul tipografului Dimitrie Mihailo Popovici și a fiilor săi, Gheorghe și Nicolae. Autorul semnaleză și existența unei alte Psaltiri, datând din același an, 1817, conservată la Academia Română, diferită însă de cea în discuție, prin doar câteva cuvinte de pe prima pagină. Explicația găsită de autor este aceea că episcopul Constantin Filitti a luat asupra-și cheltuiala tiparului, așa că unele exemplare s-au tipărit cu numele lui, iar altele cu numele titularului eparhiei unde se afla tipografia.

Balaur, D., „Anthologhioanele din 1766. Studiu de bibliografie”, în: *BORom* LIII (1935), 9-10, p. 433-445. Cu text în limba slavonă. Cu o fotografie.

Studiul de față face referire la o ediție a unei cărți ecleziastice, Antologhionul din 1766. Autorul demonstrează, cu o precizie și o documentație uimitoare, coincidența a două exemplare tipărite în același an, considerate până atunci a fi ediții diferite: cel de la București și cel de la Căldărușani. Balaur citează pe câțiva autori în lucrările cărora apar scrierile amintite, printre care Aurel Filimon, care, deși constată unele lipsuri comune celor două cărți, nu duce mai departe asemănarea identificată.

D. Fecioru semnaleză coincidențele întâlnite între textele de la București și cele de la Căldărușani - referitoare la unele greșeli comune și la același uzaj al literelor – dar nici el nu îndrăznește a afirma că „Anthologhionul” de la București, respectiv Căldărușani, este aceeași tipăritură căreia i s-a atribuit un alt loc de editare. Acesta menționează, în ciuda genului proxim întâlnit, că cele două nu au nicio legătură.

Autorul de față susține, pe baza deschiderii căii de către cei mai sus numiți, că cele două tipărituri sunt de fapt una și aceeași. Toate argumentele aduse validează această opinie: același format, foaie de titlu identică, gravura respectând aceleași compartimente, identitate de text și de caracter, așezare a literelor, anumite particularități de scriere, similitudine de stihuri de pe foaia verso. În acest sens, sunt utilizate și citate care întăresc cu lux de detalii declarația făcută. Singura diferență existentă s-ar putea datora tipografiei, care avea rolul de a mai rectifica eventualele greșeli apărute în cazul unor cuvinte deja semnalate ori a tehnicii tipografice adoptate, spre exemplu distanța dintre unele cuvinte. Date fiind aceste identități observate sistematic, „Anthologhionul” de la București este unul și același cu cel de la Căldărușani!

Problema tipăririi în locuri diferite rămâne, însă, deschisă. Autorul studiului trece în revistă câteva deosebiri și asemănări ale „Anthologhionului” București-Căldărușani cu cel de la Râmnic, tipărit în același an, dovedind că cel din urmă e o altă

culegere. Deși formatul și paginația este aceeași, foaia de titlu diferă, de asemenea și foaia cu compartimente. În plus, prefața, inexistentă în exemplul sus amintit, aici devine o prezentă, alături de caracterul literelor și de punctuație. Exemplificatoare în acest sens este suita de detalii pe care autorul o oferă în trena argumentației sale, demonstrând că „Anthologhicul” de la Râmnic are mai mult text decât cel de la București-Căldărușani.

Berechet, Gr. Șt., „Un catavasier necunoscut din 1743”, în: *BORom* LIV (1936), 1-2, p. 61-66. Cu o fotografie.

Printre darurile făcute Institutului de Istoria vechiului drept românesc din Iași se numără și o carte de cult, „Catavasierul”, necunoscută de bibliografia românească veche. Are 301 pagini și este tipărită în trei limbi: română, slavonă și greacă - în limba română sunt date doar titlurile - toate fiind însă redată cu caractere chirilice. A fost tipărită la Episcopia Buzăului, în 1743, în timpul episcopului Metodie și sub voievodul Mihail Racoviță.

Bejan, Dimitrie, „Edițiile românești ale Molitvenicului”, în: *BORom* LIV (1936), 11-12, p. 679-692.

Studiul de față constituie o cercetare istorică asupra edițiilor acestei cărți bisericești, numită „Molitvelnic”, cartea cu cea mai largă utilizare în cultul Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, subliniază autorul pe bază de documente, din 1564, când apare prima ediție și până în 1936, pot fi identificate peste 52 de ediții. Fiecare mitropolit, care a ajuns la cârmuirea bisericii noastre, și-a legat numele de apariția a cel puțin unei ediții de Molitvelnic.

Astfel, din totalul amintit, 22 de versiuni urmează rânduiala grecească, având și adaosuri după cea slavonă, șapte merg după un „ustav moschicesc”, două sunt în slavonă, având doar tipicul în românește. Deosebirile dintre rânduiala grecească și cea slavă constau în numărul mai mare a molitvelor, 153 în prima și abia 111, în cea de-a doua. De la observațiile de ordin general, autorul glosează către acelea particulare, astfel încât următoarele pagini ale articolului redau rezultatele documentărilor privind edițiile acestei cărți, ordonate pe secole, precizând locul și limba, respectiv autorul sub oblăduirea căruia aceasta apare. Astfel, cel dintâi molitvelnic datează din veacul al XVI-lea, (1564), luând naștere la Brașov, sub supravegherea tipografului Coresi, în contextul propășirii curentului calvin.

Secolul următor se remarcă prin alte patru ediții. Primul din acest veac, dar al doilea în ordine cronologică, ținând seama și de cel al lui Coresi, apare în 1681, la Iași, datorându-și existența condeiiului mitropolitului Dosoftei. Urmează „Molitvelnicul” din 1689, Bălgrad-Alba Iulia, cu binecuvântarea mitropolitului Varlaam. Celelalte două cunosc doar tipicul în românește și apar în 1699, respectiv 1701 (ediția a II-a), la Buzău, prin osteneala mitropolitului Mitrofan. Autorul distinge faptul că toate acestea reiau rânduiala celor slave, având același cuprins, aceleași greșeli tipografice și de text, dar cu singura diferență a numărului de rugăciuni mai mare, pe măsură ce apropiem de secolul al XVIII-lea, lucru explicabil prin pioneratul

pe care îl reprezintă în timp, ca și prin lupta cu tradiția, cu limba oficială, slavona și cu mentalitatea epocii.

Primirea acestor tipărituri devine explicabilă prin regăsirea setei de cuvânt în limba română, poporul, uneori chiar și clerul neînțelegând sensul cuvintelor slujbelor din biserică. În plus, odată cu primele cărți de cult în limba română, se câștiga slăbirea influenței slave. Veacul al XVIII-lea este unul fructuos, propice tipăririi a numeroase cărți, aducând la lumină încă 22 de versiuni ale „Molitvelnicului”. Printre acestea se numără, la 1706, cel a lui Antim, tipărit la Râmnic, 1713 la Târgoviște, 1729, sub îndrumarea lui Daniil, la București, apoi 1749 la Iași, ultimul datând din 1794, sub oblăduirea lui Dositei și altele. Dintre cele 22, 14 dintre ele urmează rânduiala grecească, două au adaosuri slave, iar șase urmează o rânduială „moschi-cească”. Începând cu exemplarul din 1729, Liturghiile se scot din Molitvelnic, formând o carte de sine stătătoare. Secolul următor comportă prefaceri, dovada completei treziri la viață a poporului român, în contextul zbuciumat al epocii fiind evidentă slăbirea interesului pentru literatura religioasă. Acum se publică 19 „Molitvelnice”, înființându-se și tipografii noi, precum cea de la Neamț și Chișinău. În secolul XX, Biserica Ortodoxă Română este ridicată la rangul de Patriarhie, tipărindu-se trei astfel de „Molitvelnice”, ediții sinodale, la București, două la Blaj și două la Chișinău.

Gheorghiu, N. A., „Glosse bibliografice. I. Emile Legrand și «Didahiile», lui Ilie Miniati, II. Întâia ediție a „Mineiului”, pe octombrie, Râmnic, 1776”, în: *BORom LIV* (1936), 11-12, p. 893-896. Cu text în limba slavonă.

Interesul autorului de față cade, în prima parte a studiului, asupra personalității lui Emile Legrand, care a publicat opt volume remarcabile, a căror informație a fost culeasă prin întreținerea unei numeroase corespondențe, în diferite țări și centre de cultură grecească. Metoda aleasă ridică însă și semne de întrebare, în acest sens putând fi sesizate și unele inexactități. Un exemplu concludent ar fi menționarea traducerii „Cazaniei de prăznuire la toate Praznicile cele Domnești” a lui Ilie Miniati ca aparținând anului 1700, informație dobândită de la un profesor român, Emile Picot.

Astfel, urmând linia de gândire a anului deja indicat, Legrand s-a arătat surprins că traducerea românească a apărut mai înainte de a se tipări cea dintâi ediție grecească a lor. Neverificând veridicitatea informației primite, Legrand ar fi vrut să știe dacă traducerea românească reprezintă același text cu originalul grecesc. Într-adevăr, tinde a sublinia autorul articolului de față, cea dintâi ediție grecească a cunoscut lumina tiparului abia în 1717, iar, după datele pe care le avea Legrand, varianta românească apăruse cu 17 ani înainte. Informația este însă falsă, inexactitatea provenind dintr-o greșeală a lui Picot, care a citit data cărții românești în anii de la facerea lumii, confundând o literă chirilică. Adevăratul an era 1742, identitatea celor două texte având la bază informații total eronate.

Cea de-a doua parte a articolului ia în considerare întâia ediție a „Mineiului”, apărut la Râmnic, între 1776-1780, pe luna octombrie. Acesta a fost tipărit în cursul anului 1776, în două versiuni, ambele putându-se regăsi la Academia Română. Prima ediție deține titlurile cântărilor din text doar în limba slavonă, imprimate de

Constandin Mihail Popovici. Episcopul Chesarie al Râmnicului a sesizat unele neajunsuri în aceasta, pe care nu le-a putut trece cu vederea, el încredințând textul, pentru a doua variantă, în mâinile altor meșteri tipografi. Titlurile au fost tâlcuite în română, iar textul a cunoscut și unele ornamente, traducând dorința de perfecționare a tipografilor.

Popescu, Nicolae M., preotul, „Slavă sau mărire? Diortosind Molitfelnicul”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 492-497.

Articolul lămurește temeiurile pe care ediția nouă a „Molitfelnicului” din 1937 și „Aghiasmatarul” înlocuiește peste tot cuvântul „Slavă” cu „Mărire”, „Slavă” fiind utilizat doar în anumite cazuri. Prin investigarea, în „Molitfelnicul vechi românesc”, a numărului întrebuițării acestor două cuvinte s-a constatat că „Slavă” este folosit doar în formula: „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”, „Slavă ție Hristoase!”, „Mărire” fiind folosit de 18 ori, în corpul rugăciunilor, la ecfonise și tropare.

Cauza utilizării acestui ultim cuvânt este explicată prin faptul că „Molitfelnicul românesc” a fost tradus după cel grecesc, tipărit la Veneția în 1691. Traducătorul român a tradus rugăciunile și canoanele fără formulele de începutul ale slujbelor, oriunde găsea acel cuvânt, tălmăcindu-l „Mărire”. Zicerea slavonă a rămas numai ca indicație la stihirile Canoanelor. Și așa, cu „Mărire”, s-au tipărit numeroase ediții de „Molitfelnic” din veacurile al XVIII-lea, al XIX-lea și al XX-lea, până în ediția din 1910, când, fără motiv, „Mărirea” a fost înlocuită peste tot de „Slavă”.

Această ediție din 1910 s-a reprodus fără schimbare în anii 1920 și 1926. În continuare, autorul adaugă motivele pentru care a reintrodus, corectând „Molitfelnicul” și „Aghiasmatarul” din 1937, cuvântul „Mărire”. În primul rând se crede că „Mărire” are un trecut mai vechi, de peste 200 de ani, în „Molitfelnicul românesc” fiind înlăturat fără rost. Apoi, chiar bătrânii cărturari, Antim Ivireanu, Damaschin Dascălușul, l-au tălmăcit astfel și nu „Slavă”, ei știind și slavonește și grecește.

În ultimul rând, este adusă în sprijin afirmația lui Maiorescu, conform căreia acolo unde avem două cuvinte, unul roman și un altul slavon, desemnând aceeași realitate, trebuie a-l păstra pe primul. Pentru a nu sărăci limba română, s-a menținut și ultimul cuvânt, deși folosit în cazuri mai rare.

Popescu, Victor N., preotul, „O nouă ediție a Molitfelnicului”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 518-522.

Articolul amintește de cele 53 de ediții ale „Molitfelnicului”, cunoscute între 1564 și 1926, motivând și necesitatea apariției uneia noi. Citându-l pe Bejan, se readuce în prim plan motivul care a stat la baza acestei răspândiri: nevoia de cuvânt scris în limba română, motiv insuficient de puternic, după cum apreciază autorul studiului de față. Astfel, acesta consideră că numărul mare de „Molitfelnice” întâlnite se explică prin faptul că nu este o carte cu o rânduială fixă. Așadar, necesitatea anumitor rugăciuni, dinamica vieții spirituale a credincioșilor a determinat un număr bogat de astfel de variante, de care se leagă multă sfințenie.

În popor ea a mai fost numită și „Cartea”, alături de „Evanghelie”, sălășluind doar în biserică și oferind autoritate în fața credincioșilor: „Molitfelnicul” cuprinde

întreaga viață religioasă a întregii lumi ortodoxe după rânduiala canonică”. După ocolul istoric și motivarea necesității, autorul informează despre apariția ediției noi. Pentru a răspunde cât mai bine nevoilor comunității ortodoxe, Sfântul Sinod a luat în calcul și câteva chestiuni, care să asigure calitatea „Molitifnelnicului”: înfățișarea exterioară să arate faptul că este o carte sfântă, la fel și cea interioară, asigurând un caracter deosebit paginației, redarea graiului într-o topică și o frază cât mai aproape de a omului comun, a credinciosului de rând în vederea unei bune înțelegeri. Meritul îndreptării textului după vechile izvoare îi revine părintelui Niculae M. Popescu și altora din partea tehnică, ca și Sfântului Sinod și patriarhului Miron.

Popescu, Niculae M., preotul, „Diortosind Molitifnelnic (Ediția Sfântului Sinod, București, 1937)”, în: *BORom LV (1937)*, 11-12, p. 695-711.

Articolul de față aduce unele aprecieri, întemeiate în urma îndeplinirii sarcinii de supraveghetor la tipărirea cărților bisericești, despre noua ediție a „Molitifnelnicului” din 1937. Astfel, observând lucrurile din interior, în urma cercetării tuturor „Molitifnelnicelor” și a variantei grecești din care au fost traduse, autorul este îndreptățit a formula, pe baza acestora, câteva opinii. În ceea ce privește titlul cărții, se cunoaște o variație de titluri. Varianta „Molitvenic” este explicabilă, crede autorul studiului, prin influența sud slavă, din care a fost preluat termenul. Odată cu înrăurirea rusească, de sub Matei Basarab, cartea se intitulează „Trebnic”.

În vremea lui Constantin Brâncoveanu se întărește influența grecească, unele purtând chiar denumirea de „Evhologhion”, titlu la care se adaugă și explicația. Autorul a optat așadar pentru „Molitifnelnic”, noțiunea cea mai utilizată și cunoscută de preoți. Referitor la denumirea capitolelor, s-a constatat că edițiile vechi utilizează termenul slav de „rânduială” în ceea ce privește Sfintele Taine, pe cel grec de „rugăciune”, la fel ca și sinonimul „molitvă” și alte noțiuni redată de autor în limba greacă. În fața acestui peisaj divers, autorul se pronunță pentru traducerea exactă a unor cuvinte, așa cum apar ele în textul grec: „slujbă, rugăciune, rânduială”.

Ordinea cuprinsului s-a impus de la sine, căci în Molitifnelnicele de până atunci exista adesea un amestec fără noimă. Așadar, s-au așezat rugăciunile cu chibzuință în capitole, planul urmat fiind vizibil în „Scara Molitifnelnicului”, sau chiar într-un indice special, numit „Alfavitar”. De asemenea, s-au introdus și câteva completări, înșirând câteva rugăciuni care răspund nevoilor de astăzi ale credincioșilor, ele neexistând în textul grec. Totodată, s-au înlăturat altele, socotite netrebuincioase contemporanității. Traducerea se arată a fi făcută cu multă chibzuială, numai după ce au fost cercetate variantele vechi, preluând, eventual rectificând cu multă grijă fiecare termen în parte. În ceea ce privește topica, pentru a nu se pierde farmecul limbii, s-a păstrat varianta veche, schimbându-o doar pe alocuri, unde era neapărată trebuință. Pentru a arăta modalitatea în care s-a procedat, este dată spre exemplificare „Rugăciunea de iertare”, cu textul vechi și traducerea acestuia din 1937.

Iorga, Nicolae, „O tipăritură necunoscută a Mitropolitului muntean Mitrofan”, în: *BORom LVII (1939)*, 1-2, p. 1-3. Cu fotografii.

Amintind de conflictul ce a existat între mitropolitul Mitrofan al Țării Românești și Antim Ivireanu, se face cunoscut faptul că Mitrofan contribuise la operele de traducere a Bibliei de la 1688, dar și la lucrările tipografice ale lui Antim însuși. El era un călugăr din Mănăstirea Dionisatu, de la Athos, pe care Brâncoveanu și-l alesese ca duhovnic. Se menționează că înainte de primirea cărjei de mitropolit, Mitrofan a supravegheat și a sprijinit tipărirea „Liturghierului” din Veneția, editat la 1714, sprijinit financiar și de Antonio Bartoli, tipărirea fiind o dovadă a strânselor legături între Țara Românească și Veneția. Autorul mai adaugă și faptul că, Institutul de Istorie Universală cumpărase de curând un exemplar din această carte. Articolul conține două imagini cu începutul și titlul „Liturghierului” de la Veneția.

Manolache, Teodor N., „Note bibliografice. Tagliani C., «O Psaltire românească necunoscută din 1748» în *Analele Academiei Române*, Memoriile secțiunii literare, Seria III, Tomul XI, Mem. 8, București 1942, 12 p+5 pl”, în *BORom LXI* (1943), 1-3, p. 134. Recenzie.

Din recenzie aflăm că în Biblioteca Universității din Bologna se găsește o „Psaltire” românească de la 1748. Aceasta nu a fost semnalată în Bibliografia Veche Românească ea fiind cu totul deosebită de „Psaltirea” tipărită în același an la București. Această „Psaltire” a fost tipărită la Iași.

Manolache, Teodor N., „Note bibliografice. Nistor I., «Psaltirea de la Movilău» în *Cartea Moldovanului pe anul 1943* întocmită de N.P. Smochină și Diomid Strungaru. (Biblioteca revistei Moldova Nouă, nr. 1, 1943), București, *Dacia Traiană*, p. 113-114”, în: *BORom LXI* (1943), 4-6, p. 288. Recenzie.

Din recenzie aflăm că în comuna Crasna, din județul Movilău, din Transnistria se găsește o „Psaltire” în limba moldovenească care a fost tipărită la Movilău, în 1796. Tipografia de la Movilău a fost înființată de Mihail Strilbițchi. În 1794 această tipografie se afla la Dubăsari unde a apărut „Ceașlovul cel Mare cu multe rânduieli ale bisericii” în limba moldovenească.

Manolache, Teodor N., „Note bibliografice. Dosoftei Mitropolitul «Psalmi în versuri» ediție îngrijită de D. Murașu. București, Ed. Cartea Românească, 1943, 48 p”, în: *BORom XLI* (1943), 7-9, p. 401-402. Recenzie.

Prima oară „Psaltirea” mitropolitului Dosoftei a fost tipărită la Uniew în 1673. După autor „Psaltirea în versuri” „constituie adevăratul început al poeziei românești fiind în același timp o mare lucrare de frământare a graiului nostru pentru a-l face capabil de vederea unui înalt fond moral și estetic”. Dosoftei a creat un puternic curent pentru naționalizarea serviciului religios. Din recenzie aflăm că autorul îi atribuie lui Dosoftei origine română, dar P.P. Panaitescu afirmă că Dosoftei provenea dintr-o familie de negustori din Lemberg.

Căciulă, Olimp N., pr., „Cartea de cult în ultimul deceniu (1948-1958)”, în: *GBis XVII* (1958), 6-7, p. 554-559.

Se amintește despre cărțile de cult apărute în perioada 1948-1958: „Evanghelia pentru vecernia de Paști” (1949); „Liturghierele” din 1950 și 1956; „Psaltirea”; „Molitfelnicul”.

Lupaș, I., pr. prof., „*Kiriadromionul* lui Nikifor Theotokis și pătrunderea lui în serviciul amvoanelor românești”, în: *MitrOlt X* (1958), 5-6, p. 325-331.

Pe lângă datele biografice privind viața lui Nikifor Theotokis, studiul aduce în prim plan „Kiriadromionul” său, tradus în română din inițiativa mitropolitului Dosoftei Filitis (1793-1812), traducere terminată în 1799 de către monahii Gherontie și Grigorie. „Kiriadromionul” iese de sub tipar în 1801 în Țara Românească, iar în 1811 apare în Moldova o ediție îmbogățită.

Negrescu, Ioan, „Epoca slavonă și introducerea tiparului în Țara Românească”, în: *MitrOlt X* (1958), 5-6, p. 369-382.

Istoricul tiparului slavon în țara noastră, care face subiectul acestui articol, are ca moment important tipărirea „Liturghierului” din 1508. Se prezintă și un istoric al dezvoltării limbii și a tipăriturilor din această perioadă.

Godeanu, Virgil, pr., „Cu privire la liturghierul slavonesc al ieromonahului Macarie (1508)”, în: *GBis XVII* (1958), 6-7, p. 597-600.

Lucrarea conține informații importante despre tipărirea „Liturghierului” în 1508 de către Macarie Ieromonahul.

Braniște, Ene, preot profesor, „Liturghierul slavon tipărit de Macarie la 1508”, în: *BORom LXXVI*, (1958), 10-11, p. 1035-2068.

Se împlinesc 450 de ani de când monahul muntenegrean Macarie a tipărit într-o localitate, pe care nu ne-o spune, în Țara Românească, un „Liturghier” în limba slavonă întrebuințată atunci ca limbă de cult în biserica noastră.

Din punct de vedere bisericesc, această primă carte tipărită pe pământ românesc, constituie cartea cea mai importantă de slujbă, folosită încă două secole de atunci înainte, până la înlocuirea ei cu cea românească.

Primele exemplare ale „Liturghierului” lui Macarie au fost descoperite în 1860 de Alexandru Odobescu, la Mănăstirea Bistrița din Oltenia. Mai înainte se considera ca fiind prima ediție cea apărută la Veneția în 1519, sub îngrijirea ieromonahului Pahomie, din porunca principelui Muntenegrului. În rândul cercetătorilor au existat multe controverse, care s-au dovedit a fi confuze, referitoare la existența unui „Liturghier” înainte de 1508. Cel din 1508 este prima ediție tipărită a „Liturghierului” slavon. Edițiile princeps ale „Slujebnicului” tipărit pentru ortodocșii din alte părți, apar în urma celei ale lui Macarie, în tipografiile din diferite centre: la Veneția în 1519, la Vilna pentru rușii și ucrainenii în 1853, la Moscova pentru ruși în 1602 etc.

„Liturghierul” lui Macarie nu are o foaie care să indice titlul cărții, ci denumirea ei o deducem din tabla de materii sau de pe foaia finală unde se indică timpul tipăririi cărții. Macarie n-a folosit ca titlu sinonimul slav, iar denumirea sa a fost preluată și de edițiile „Liturghierului” românesc, cea de la Iași, din 1759.

Autorul face o prezentare amănunțită a cuprinsului subliniind mai ales particularitățile lui tipiconale și textuale în comparație cu rânduiala și formulările din alte „Liturghiere” grecești și slave din epoca aceea și de mai târziu, precum și cu traducerile românești ale „Liturghierului” nostru.

„Liturghierul” cuprinde: „Povățuirea către preot a Sfântului Vasile cel Mare”, „Rânduiala la dumnezeieștile slujbe, în ea și diaconicalele”, Rânduiala lui Filotei, La Proscomidie ritualul e asemănător cu cel de azi, cu excepția pomenirii a doi sfinți sârbi Sava și Simeon, „Rânduiala pregătirii sfinților slujitori pentru începutul Dumnezeștei Liturghii”, „Liturghia Sf Ioan Gură de Aur”, care nu se deosebește prea mult de cea de azi, „Liturghia Sf. Vasile”, „Liturghia Darurilor mai înainte sfințite”, „Celelalte piese liturgice”, care e ultima parte și este alcătuită din rugăciunile Vecerniei, a Litiei, a Utreniei, rugăciunea care se zice la coliva pomenirii Sfinților și două rugăciuni de dezlegare de păcate.

Liturghiile ortodoxe, care alcătuiesc „Liturghierul” de azi, au fost traduse pentru prima oară în slavonă în secolul al IX-lea - al X-lea fie de unul din cei doi apostoli misionari ai slavilor din sud, Metodiu și Chiril, fie de unul din ucenicii lor direcți. Această primă traducere constituie fondul original și comun al tuturor redacțiilor de mai târziu, circulând în toate bisericile de limbă slavonă, deci și la români din secolul al X-lea, când s-a introdus la noi limba bisericească slavă. În timp s-au mai adăugat modificări. În secolul al XIV-lea, patriarhul Eftimie al Târnovei, revizuind traducerile cărților de slujbă folosite de bulgari, ia ca bază în traducerea Sfintei Liturghii cartea patriarhului ecumenic Filotei intitulată „Diataxa liturgică”. Același lucru îl face în Rusia mitropolitul Ciprian. Macarie, însă, nu folosește nicio traducere din acestea, ci o traducere deosebită a „Diataxei grecești” a patriarhului Filotei, o traducere nouă, redactată probabil în Țara Românească, precum și traduceri slave din manuscrise mai vechi nerevizuite. Nu există dovezi că „Liturghierul” lui Macarie a circulat la slavii de peste Dunăre sau la cei din Nord și Răsărit, însă sunt dovezi suficiente că el a avut o largă circulație în bisericile ortodoxe de pe tot pământul românesc. Au fost descoperite cinci exemplare, din care trei sunt la Biblioteca Academiei.

„Liturghierul” a circulat și în copii, manuscrise și tipărituri în Țara Românească până în secolul al XVII-lea, servind ca original pentru prima traducere românească a „Liturghierului” lui Coresi, tipărit la Brașov în 1570, urmată de traducerea românească de la Iași a lui Dosoftei în 1679 și 1683 și de traducerea definitivă făcută și tipărită de Antim Ivireanul la Râmnic în 1706 sub titlul de „Evhologhiu” și la Târgoviște în 1713.

„Liturghierul” slavon tipărit la Veneția în cursul secolului al XVI-lea în patru ediții este reprodus după Macarie, cu ușoare îndreptări. În 1646, Arhimandritul Ioan la Mănăstirea Dealul tipărește o nouă ediție a „Liturghierului” slavon, depărtându-se de tipul macarian, orientându-se, atât ca tipic, cât și conținut, spre „Slujebnicul” de tip ucrainean, corectat și tipărit la Kiev de Petru Movilă. Această orientare nouă va fi menținută și în edițiile slavo-române, care fac tranziția către „Liturghierul românesc”.

Molin, Virgil, „Mențiuni bibliografice – încă două exemplare din Liturghierul de la 1508 și un exemplar din Evangheliarul macarian (1512)”, în: *BORom* LXXVII (1959), 2, p. 231-237.

Articolul începe cu prezentarea ideilor despre primele noastre tipărituri și importanța lor istorică, constituind un exemplu de tipar de excepțională factură calitativă potrivit epocii și condițiilor tehnice din acea vreme. Aceste tipărituri au fost: „Liturghirul” din 1508, „Octoihul” din 1510 și „Evangheliarul” de la 1512, cunoscute sub denumirea de „tipăriturile lui Macarie”. Se precizează că din aceste scrieri s-au păstrat foarte puține exemplare. Pe lângă volumele care se găseau la Biblioteca Academiei Române sau Biblioteca Centrală București, un „Liturghier” a mai fost descoperit la Biblioteca Institutului Teologic din Sibiu.

Al doilea „Liturghier” s-a aflat că a existat în biblioteca unui român ortodox originar dintr-un sat din Banat, născut la Budapesta, unde a și trăit. Din biblioteca sa, a bănățeanului de la Budapesta, au făcut parte peste 80 de vechi tipărituri slavoromâne, unele rarități de mare valoare și care au fost donate Bibliotecii Muzeului Național Maghiar. Dintre tipărituri au făcut parte și „Liturghierul” și „Tetravanghelul lui Macarie”, „Evangheliarul cu învățătură” (1641), „Noul Testament” (1648), „Psaltirea” (1651), un exemplar din „Octoihul” de la 1494, o „Psaltire” de la Veneția (1519), un alt „Octoih” (1536). Așadar moștenirea culturală lăsată de dr. Iuliu Teodorescu a fost de o importanță covârșitoare pentru viitoarele cercetări legate de descifrarea începutului de tipar din țara noastră.

Cioculescu, Șerban, „O sărbătoare a cărții românești. Patru sute de ani de la apariția Tetravanghelului lui Coresi”, în: *BORom LXXIX* (1961), 1-2, p. 161-168.

În 1958 s-au sărbătorit 450 de ani de la tipărirea „Liturghierului slavonesc”, la Târgoviște în 1508, sub Mihnea Voievod, din porunca lui Radu cel Mare, domnul Țării Românești, cu osteneala monahului tipograf Macarie. Limba slavonă era folosită în biserici și urma să mai fie folosită aproape două veacuri. De același tipograf, Macarie, au mai fost tipărite la Târgoviște încă două cărți: un „Octoih” în 1510 și un „Evangheliar” în 1512, iar mai târziu, un „Molitelnic”, în 1545 și un „Apostol”, în 1547.

Reforma din rândul Bisericii Apusene, cu cele două laturi, luteranismul și calvinismul, a avut pentru noi un rezultat fericit și anume grăbirea introducerii limbii naționale în Biserică. Judele Brașovului Johannes Benkner, fiul, l-a chemat în 1559, de la Târgoviște, pe diaconul Coresi pentru a tipări un nou „Catehism”. Acesta reducea tainele la două: Botezul și Împărtășania, desființa porunca a doua, scinda porunca a zecea și reproducea rugăciunile Tatăl Nostru, Crezul și Decalogul. În 1560 Coresi tipărește „Tetravanghelul”, prezentând în „Epilog” scopul tipării acestei cărți. Cartea a fost primită diferit, existând două atitudini diferite: una de slăvire și care îl înfățișează pe Coresi ca un reformator al limbii și alta opusă, care îi tăgăduiește orice merit.

Autorul ajunge la concluzia că opera este remarcabilă ca monument de limbă. Pentru exemplificare a reprodus câteva fragmente, urmărind, pe două coloane, texte din „Tetravanghelul” și „Biblia” lui Șerban, din „Tetravanghelul” și „Noul Testament” a lui Ioan în ediția Preafericitului Justinian din 1951. A constatat că traducătorii „Bibliei lui Șerban” s-au ținut foarte aproape de textul coresian. Un ecou îndepărtat din „Tetravanghel” stăruie și în ediția P.F. Justinian. Coresi a fost un tipograf cu experiență, dar și cu școala vieții. S-a strecurat printre luterani și calvini, a obținut de la judele Brașovului comenzi paralele de cărți bisericesti slavone și românești,

astfel încât în cei 22 de ani a tipărit nouă cărți românești, o „Psaltire” și un „Evangheliar slavo-român” și douăsprezece cărți slavone. Rezultatul a fost că reforma a falimentat Transilvania, tradiția bisericească slavonă a triumfat, iar primele texte bisericești românești au pus temelia limbii române literare.

Slăvoacă, Ștefan, pr., „Tâlcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor de peste an”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 1-2, p. 65-72.

Recenzie a cărții ce cuprinde „Tâlcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor de peste an”. Acestea sunt alcătuite de Preafericitul Iustinian, după „Kiriadromionul” lui Nikifor Teotoke. Găsim aici o scurtă prezentare biografică a acestuia din urmă și un scurt istoric al cazaniilor la români. Apoi este descrisă ediția din 1960, înfățișarea ei exterioară, împodobirea de pe fiecare pagină și cuprinsul, cu cele 57 de tâlcuiri și cazanii. Prezentarea tematicii acestor tâlcuiri cuprinde și o analiză a modului în care au fost ele realizate din punct de vedere omiletic.

Floca, Ioan, „Molitifelnicul Ortodox”, în: *MitrArd VII* (1962), 1-2, p. 93-115.

Articolul sintetizează mai multe studii asupra molitifelnicului la sfârșitul secolului al XVIII-lea, context în care sunt descrise „Molitifelnicul” tipărit de ieromonahul Macarie în 1514, alte ediții ale „Molitifelnicului slavon” (cu cinci exemplare aflate la Biblioteca Academiei), „Molitifelnicele slavo-române” de la Buzău din anii 1699-1701, „Molitifelnicele” în limba română, începând cu „Molitifelnicul românesc” din Brașov din 1564 și sfârșind cu cel de la București din 1794. Dintre acestea mai multe sunt păstrate în manuscris, iar altele sunt edițiile tipărite după cum urmează: șase la București, șapte la Râmnic, unul la Buzău, zece la Iași, patru la Blaj, unul la Târgoviște, unul la Brașov și două la Alba Iulia.

Crăciunaș, I., „Liturghierul lui Macarie”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 3-4, p. 270-271.

Recenzie a lucrării „Liturghierul lui Macarie”, care a fost tipărit în Țara Românească în timpul domnului Radu cel Mare și al urmașului său Mihnea cel Rău.

Bărbulescu, Daniela, „Mineiele de la Neamț 1830-1832”, în: *GBis XXI* (1962), 11-12, p. 1142-1160.

„Mineiele de la Neamț (1830-1832)”, apărute prin îndemnul mitropolitului Veniamin, cuprinde prezentarea în amănunt a acestor cărți de slujbă. Tipografiile sunt „schimonahul Isaiia și ieromonahul Inochentie”.

Bratan, I. D., prof., „Liturghierul lui Macarie”, în: *MitrOlt XIV* (1962), 10-12, p. 726-732. Recenzie.

Cartea recenzată pune la îndemâna oricui imaginea autentică a primei noastre tipărituri, „Liturghierul din 1508”, prin copia fotografică a întregii cărți. Studiul introductiv este de P.P. Panaitescu care se ocupă cu prezentarea celor cinci exemplare existente la noi. Apoi face o analiză a „Liturghierului”, sub mai multe aspecte.

Păcurariu, Mircea, „În legătură cu *Liturghierul* lui Coresi”, în: *MitrArd* VII (1962), 9-12, p. 789.

În această însemnare în legătură cu „*Liturghierul* lui Coresi”, în care sunt precizate data și locul tipăririi și importanța sa pentru limba și cultura română, se menționează că acesta este a șaptea carte păstrată de la tipograful Coresi.

Braniște, Ene, pr. prof., „Recenzii: O prețioasă ediție fotocopie a *Liturghierului* lui Macarie 1508”, în: *BORom* LXXXI (1963), 3-4, p. 380-383.

În 1958 s-au împlinit 450 de ani de la tipărirea primei cărți „*Liturghierul* slavon” al ieromonahului munte negrean Macarie, din 1508. Acest lucru a prilejuit apariția unei bogate literaturi de articole și studii despre această carte. Fiind puține exemplarele originale, s-a simțit nevoia retipăririi „*Liturghierului* lui Macarie” într-o nouă ediție apărută în 1961. Textul propriu-zis e precedat de un studiu introductiv, semnat de P.P. Panaitescu, având titlul „*Liturghierul* lui Macarie (1508) și începuturile tipografiei în Țările Române” și este împărțit în două părți:

a) un studiu bibliografic asupra *Liturghierului* intitulat „450 de ani de la prima carte tipărită în Țara Românească” (p.V-XXXII) și

b) alt studiu, istoric, cu titlul „Începuturile tipografiei în Țările Române” (p. XXXIII-LXXVIII), care cuprinde o cercetare de istorie culturală asupra apariției tiparului în țara noastră și a împrejurărilor social-politice în care s-a produs acest fapt. Se precizează că acest studiu cuprinde tot ce s-a scris mai bun, atât de P.P. Panaitescu, cât și de către alții, în legătură cu problema începuturilor tiparului în Țara Românească. Se fac unele precizări și observații în legătură cu descrierea cuprinsului *Liturghierului*. Se recomandă ca, la o eventuală nouă ediție, P.P. Panaitescu să revină asupra schimbărilor introduse în cursul tipăririi acestei lucrări. Se evidențiază meritul pe care îl are editorul - de a fi semnalat pentru prima oară unele greșeli observate de Macarie după tipărirea întregului *Liturghier* după ce multe din exemplarele cu greșeli fuseseră deja puse în circulație.

A doua parte a studiului introductiv cu titlul „Începuturile tipografiei în Țările Române” cuprinde unele constatări mai vechi ale autorului în legătură cu introducerea tiparului la noi în lumina noilor împrejurări economice, sociale și politice. Se demonstrează că înființarea tipografiei se datorează inițiativei Bisericii și oficialităților române din acea vreme. Se aduc dovezi despre lipsa oricărei legături între prima tipografie a lui Macarie de la Cetinje (Cetinje) din Muntenegru, de origine italiană și tipografia din Țara Românească, în care Macarie a tipărit cele trei cărți. Se pune la îndoială atât identitatea între Macarie tipograful și Macarie mitropolitul Țării Românești, numit de Neagoe Basarab la 1512, cât și afirmarea identității între Macarie tipograful și Macarie egumenul Mănăstirii sârbești Hilandar din Athos.

În capitolul final „Răsunetul și continuarea tipografiei lui Macarie” se prezintă unele date în legătură cu circulația cărților tipărite de acesta în Țara Românească și la slavii din sudul Dunării, importanța lor pentru istoria noastră culturală. Studiul se încheie cu o serie de concluzii în care se rezumă ideile de căpătenie cuprinse în el. Studiul are la sfârșit două rezumate, unul în limba rusă și altul în limba franceză.

Urmează un „Indice bibliografic” în legătură cu începutul tipografiei în Țara Românească alcătuit de Angela și Alexandru Duțu.

Ponderea cea mai mare a volumului editat de Academie cuprinde reproducerea completă, în copie fotografică, a „Liturghierului lui Macarie”, în varianta a doua, definitivă și corectată după exemplarul unicat al Bibliotecii Academiei, provenit din Mănăstirea Bistrița Olteană. Se precizează importanța noii ediții a „Liturghierului lui Macarie”, pentru cercetătorii lingviști, filologi și istorici literari.

Molin, Virgil, „Date noi cu privire la activitatea Diaconului Coresi ca editor”, în: *BORom* LXXXI (1963), 7-8, p. 781-791.

Se precizează că sunt încă multe aspecte ce s-ar mai putea cerceta în legătură cu editorul și tipograful Coresi. S-a constatat că sunt încă multe lacune și aspecte confuze. Nu se cunoaște data exactă a începerii activității de editor - tipograf și data mutării la Brașov; dacă în prealabil a activat la Târgoviște ca tipograf, precum nu este stabilită nici data presupusei înapoieri la Târgoviște. Nu se știe ce a tipărit exact și unde a tipărit fiecare carte. Nu sunt cunoscute amănunte de ordin tehnic cu privire la tiparnița în care a lucrat; dacă a lucrat complet independent, având întreprindere tipografică proprie sau a fost asociat.

Pentru perioada de la Brașov, la cei peste 20 de ani petrecuți în acest oraș, s-au fixat patru perioade deosebite. Prima a început din 1557 prin întovărășirea cu Hans Benkner și a durat până în 1564.

În a doua perioadă, după moartea lui Benkner, se asociază cu nobilul Forro Miklos, luptător în acțiunea de prozeletism, pentru cealaltă tabără de reformați, pentru calvinismul maghiar. Perioada este scurtă, se rezumă la anii 1564-1565.

În cea de-a treia etapă, Coresi s-a hotărât să devină editor pe cont propriu. Este cea mai lungă și zbuțuită: 1569-1579. Autorul se oprește mai mult la această etapă. Se arată care era situația lui Coresi la începutul celei de-a treia perioade și ce anume l-a determinat să se chivernisească singur în treburile editoriale. A căutat să facă față singur la greutățile financiare, fiind hotărât să desfășoare un plan editorial mai amplu, astfel încât de la 1570 până la 1580 aparițiile de cărți sunt mai numeroase. A pus accentul pe lansarea de ediții slavonești: „Zbornicul”, „Liturghierul”, „Evanghelionul”, „Psaltirea”, „Triodul”, ambele părți ale „Octoihului”. Dublează cele trei cărți: „Evanghelionul”, „Liturghierul” și „Psaltirea” apărute în perioadele premergătoare în românește.

Tot în perioada de la Brașov a intrat în legătură cu Petri Schirmer, furnizorul de hârtie și creditorul lui, care i-a pus la dispoziție cantitățile de hârtie de care avea nevoie, fără plata imediată. Această înlesnire l-a determinat să scoată o mulțime de tipărituri. În cea de-a patra perioadă și ultima din activitatea sa, Coresi a ajuns în mari dificultăți materiale. Petri Schirmer a încetat să-i mai acorde credite și a încercat să-și recâștige sumele creditate prin cărțile editate de Coresi. În această stare de derută financiară, Coresi ajunge să depindă de Lucas Hirscher - Hrăjilă, om de afaceri, cel mai avut om al Brașovului. El a căutat să lărgească cât mai mult aria de desfășurare a cărții. Și-a propus ca „Evanghelia” să fie negociată în toate ținuturile locuite de români, de la Suceava până la Dunăre, pe un spațiu larg ce urma să fie

împânzit cu tot felul de cărți bisericești pentru toți preoții valahi. Această activitate a fost întreruptă de moartea lui Coresi.

Ionescu, I., pr., „Recenzii: O contribuție valoroasă la cunoașterea începuturilor tiparului în limba română”, în: *BORom* LXXXI (1963), 11-12, p. 1224-1233.

Cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la tipărirea „Tetraevanghelului” diaconului Coresi (la Brașov în 1560-1561), în cadrul Institutului de Lingvistică din București, a apărut prima ediție critică alcătuită de Florica Dimitrescu, ajutată de un colectiv de colaboratori de specialitate. „Tetraevanghelul” a mai fost publicat în 1889, fără a se urmări aspectul filologic. Textul noii ediții reproduce exemplarul găsit la Mănăstirea Ciolanul, comparat și cu celelalte cinci exemplare cunoscute, iar în note textul este comparat cu „Evangheliarul” lui Radu de la Mănăcești, copie manuscrisă din 1574.

Reproducerea textului este precedată de un „Cuvânt înainte”, de un studiu introductiv în care se prezintă personalitatea diaconului Coresi și activitatea sa și informații despre „Tetraevanghel”. Introducerea este urmată de o descriere amănunțită a acestuia însoțită de un tabel rezumativ sinoptic, menit să ușureze compararea exemplarelor cunoscute până în prezent. Partea principală a lucrării o constituie editarea critică a textului. Din cele șase exemplare s-a reconstruit un text complet. În Anexă, ediția este însoțită de maximele întregului text, cuprinzând 497 pagini ale originalului, de un Indice de cuvinte și de Îndreptări.

Sunt prezentate apoi afirmații ale unor cercetători în legătură cu activitatea diaconului Coresi: Dan Simionescu, Pandele Olteanu și P.P. Panaitescu. Ultimul susține că trebuie părăsită teoria care explică venirea lui Coresi și întreaga activitate de publicare de cărți românești la Brașov numai prin propaganda luterană a municipalității orașului. Panaitescu dovedește că o tipografie condusă de el era independentă de conducerea luterană a Brașovului. Se menționează că scrierile tipărite de Coresi, de elevii și colaboratorii lui nu sunt luate în bloc ca fiind cărți luterane, ci cărți ortodoxe, ceea ce demonstrează că opera de introducere a limbii române în biserică trebuie socotită ca o operă de inițiativă românească ortodoxă. Autoarea Florica Dumitrescu atribuie lui Coresi și ucenicilor săi un rol important în făurirea limbii literare române. Sunt discutate deosebirile existente între limba primelor texte românești din nordul Ardealului și Maramureș și linia tipăriturilor lui Coresi. Sunt prezentate părerile privind textul traducerii manuscrise folosite de Coresi pentru „Tetraevanghel”.

Țepelea, F. G., „Mineele de la Râmnic. Contribuția lor la dezvoltarea limbii române literare și la biruința ei definitivă ca limbă de cult”, în: *BORom* LXXXIV (1966), 3-4, p. 369-387.

Deși s-au făcut în secolul al XVII-lea eforturi pentru unificarea limbii literare și pentru introducerea limbii române ca limbă de cult, rolul hotărâtor în eliminarea limbii slavone din cărțile de cult îl au în secolul al XVIII-lea cărturarii de la Râmnic și tiparnița înființată aici de către Antim Ivireanu. Dintre cele 137 de tipărituri de la Râmnic, între 1705-1825 „Mineele” (1776-1800), prin cele 12 volume mari repre-

zintă etapa finală a luptei dintre limba română și limba slavonă, închiindu-se cu victoria limbii române. Așa cum apariția „Bibliei de la București” din 1688 a fost pregătită de o serie de traduceri anterioare, tot așa și „Mineele” au fost precedate de lucrări ca: „Viața și petrecerea sfinților” a lui Dosoftei (1682-1686), „Mineele” de la Buzău (1698), traducerile manuscriselor lui Damaschin (1715-1725) și „Antologhionul” publicat la Râmnic în 1737.

Raporturile dintre textele anterioare și textele „Mineelor”, fără o analiză comparativă, sunt formulate de cercetători neștiințific și polemic. „Istoria limbii române”, volumul I, reia vechea teză a episcopilor Chesarie și Filaret, drept traducători cu unele rezerve față de rolul lui Filaret, grec, care nu cunoștea prea bine limba română. Autorul face o examinare critică asupra tezelor anterioare ale lui Dosoftei și a „Mineiului” de la Buzău, comparativ cu cele ale „Mineelor” de la Râmnic, reproducându-le paralel, aducând unele concluzii potrivit cărora traducerea a fost supusă unor modificări importante.

Manuscrisele lui Damaschin n-au fost păstrate în original, dar ele au fost reproduse parțial în mod fidel, în „Antologhionul” tipărit la Râmnic în 1737. Autorul compară din nou textele din „Antologhion” cu cele din „Mineele” de la Râmnic, subliniind că, în textul din 1737, cântările apar acum în limba română și nu în 1780. După 200 de ani, Sinodul Bisericii ortodoxe a reeditat textele de la Râmnic în 1894, fapt ce atestă calitățile literare ale cântărilor traduse de Damaschin. În „Predoslovia” „Mineiului pe Octombrie” episcopul Chesarie indică drept traducător, alături de el și de alți ostenitori și pe mitropolitul țării, Grigore. Pentru ultimele șase Minee se menționează a fi traducător episcopul Filaret, fapt pus la îndoială de istoricii literari, după o afirmație a lui N. Iorga. Tuturor acestora li se adaugă Rafail, Anatolie și Iordan Capadocianul.

Metzulescu, Stelian, „Monograme și antologii în grafica tipăriturilor din secolele al XVI-lea și al XVII-lea”, în: *GBis* XXVI (1967), 5-6, p. 532-554.

Autorul descrie mai multe monograme de pe diferite tipărituri cum ar fi „Liturghier slavonesc” (1520-1525), „Molitvenic”, „Triodul florilor” (1563), „Evangheliarul de la Belgrad” 1522 (cu imagini). Anexa cuprinde un tabel cu cărți bisericești slave din secolele XVI-XVII tipărite în Țara Românească, Veneția și Serbia cu frontispicii și vignete.

Alexianu, Al., „Călătoriile psalmilor mitropolitului Dosoftei”, în: *GBis* XXVI (1967), 11-12, p. 1124-1142.

Precizări cu privire la modul în care au fost utilizați psalmii mitropolitului Dosoftei. Astfel, mulți dintre ei au devenit colinde de Crăciun (de exemplu psalmul 46 devine colind în Ardeal), psalmul 48 cu multe modificări (cunoaște mare circulație în formă de manuscris) a ajuns în „Triod” cu titlul „Vers pentru judecata lui Dumnezeu, pentru cei ce nu se pocăiesc”, iar psalmul 49 ajunge să fie tipărit în secolul al XVIII-lea în „Chiriadodromion” la Bălgrad.

Șchiopu, Iulian A., drd., „Publicații mai importante din domeniul liturgicii în literatura teologică românească din sec. al XIX-lea”, în: *GBis* XXVII (1968), 1-2, p. 163-176.

Cele mai importante publicații din domeniul liturgicii în literatura teologică românească din secolul al XIX-lea cuprind fie explicații liturgice, fie manuale de liturgică sau manuale de tipic.

Stănculescu, Nela, prof., „Un octoih românesc din secolul al XVI-lea?”, în: *GBis* XXVIII (1969), 7-8, p. 939-940.

Recenzie în care se informează despre un „Octoih” al diaconului Oprea copiat între 1596-1610.

Simedrea, Tit, episcop, „Epilogul din Octoihul slavon (M. Dealu 1510) și identitatea de tipograf a lui Macarie din Țara Românească (1508-1512) cu Macarie din Muntenegru (1493-1496)”, în: *MitrOlt* XXII (1970), 7-8, p. 605-620.

Se analizează critic, sub mai multe aspecte, cuprinsul „Liturgierului” din 1508 și a „Octoihului” din 1494 și se arată că ieromonahul Macarie, tipograf din Țara Românească (1508-1512) nu este una și aceeași persoană cu ieromonahul Macarie, tipograf muntenegrean (1494-1495). Identitatea celor doi se baza pe asemănarea epilogului din „Octoihul” de la Mănăstirea Dealu din 1510 cu Prologul din „Octoihul” de la Cetinje din 1494.

Cristache-Panait, Ioana, „Tipăritura bucureșteană din veacul al XVIII-lea în satele transilvănene”, în: *GBis* XXXI (1972), 11-12, p. 1231-1238.

Pentru a justifica rolul covârșitor al tipăriturilor din secolul al XVIII-lea, autorul prezintă cărțile bisericești care au circulat în Transilvania în această perioadă: „Triod” (București 1742), „Chriacodromion” (1732), „Cazanii”, „Liturgier”. Cele opt anexe vorbesc despre locurile unde au fost identificate cele opt cărți bisericești mai importante.

Mihăescu, Doru Eugen, H., „Vechi tipărituri și manuscrise din biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 1-2, p. 129-134.

În acest studiu autorul s-a oprit asupra unor tipărituri din secolul al XVII-lea, șase la număr, aflate la biblioteca Episcopiei Romanului și Hușilor. Cea mai importantă dintre acestea este „Cazania lui Varlaam”. Sunt prezentate apoi trei manuscrise românești din veacul al XVIII-lea și un „Pateric” de 289 de pagini, tipărit în 1661 la Mănăstirea Pecerska din Kiev.

Ivan, I., diac. prof., „Cărți de ritual, de cuprins nou testamentar, tipărite la Mănăstirea Neamț în secolul al XIX-lea”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 3-4, p. 260-266.

Cele mai importante cărți bisericești de cult la care se face referire în acest articol sunt „Evanghelia”, „Apostolul” (Praxiul) și „Paremiul”. Autorul a inclus în lucrarea sa și două anexe. Prima este scrisoarea tipografului Ghervasie ieromonahul

către duhovnicul său Serafim de la Hangul, scrisoare datată în noiembrie 1821 și a doua este un exemplar al „Evangheliei” din 1821 cu o însemnare importantă.

Pop, Augustin Z. N., „Psaltirea în versuri» după trei veacuri”, în: *GBis XXXII* (1973), 5-6, p. 531-538.

Marcând o contribuție însemnată la dezvoltarea limbii și a literaturii române, „Psaltirea în versuri”, operă alcătuită din 8634 de versuri, reprezintă primul monument de proporții aparținând limbajului medieval românesc. Este prezentată evoluția acestei lucrări și în alte țări: Franța, Anglia, Boemia, Spania, Danemarca, Ungaria, Rusia, comparându-se psalmii în versuri din aceste limbi.

Rădan, Gheorghe M., pr., „Mitropolitul Dosoftei - evocare la 300 de ani de la tipărirea Psaltirii în versuri”, în: *GBis XXXII* (1973), 7-8, p. 712-718.

Descrierea epocii încărcate de istorie în care Dosoftei ajunge mitropolit, a activității acestuia. Documentația este completată de informații vizând „Psaltirea în versuri”.

***, „300 de ani de la apariția «Psaltirii în versuri» a Mitropolitului Dosoftei al Moldovei”, în: *BORom XCI* (1973), 11-12, pag. 1216-1237.

Se consemnează importanța apariției „Psaltirii în versuri” a mitropolitului Dosoftei, în urmă cu 300 de ani (1673, la Uniev, în Polonia).

Autorul prezintă „istoria” Psaltirii: modelul după care s-a făcut traducerea, contextul istoric și cultural făcând și o analiză stilistică și gramaticală a operei. Totodată se subliniază și valoarea artistică a traducerii în versuri de factură populară, mitropolitul Dosoftei fiind familiarizat cu această prozodie.

Psaltirea nu a fost destinată să fie utilizată liturgic, de aceea s-a tipărit în tiraj restrâns. Datorită valorii sale artistice, multe fragmente au devenit colinde și cântece de stea care au circulat până în sec. al XIX-lea.

După 1673, s-au mai încercat și alte traduceri în versuri ale Psaltirii: în 1827 de Ioan Prale la Iași și de poetul Vasile Militaru în 1933 la București, însă nu au putut egala frumusețea Psaltirii mitropolitului Dosoftei.

Autorul, pr. Nicolae Șerbănescu, subliniază valoarea acest monument literar și-l consideră pe Dosoftei ca întemeietor al poeziei culte române, scrise pe înțelesul tuturor românilor, un luptător pentru introducerea limbii române pretutindeni în Moldova.

***, „Evanghelia lui Șerban Cantacuzino și circulația ei în Țările Române”, în: *BORom XCI* (1973), nr. 11-12, pag. 1263-1265

Se înfățișează informații despre un exemplar al „Evangheliei” lui Șerban Cantacuzino, care a circulat pe teritoriul românesc. Acest lucru se deduce din însemnările care sunt făcute de către diverși proprietari temporari, pe marginea „Evangheliei”. Cartea este bine păstrată ceea ce înseamnă că toți care au citit-o au avut dragoste și evlavie pentru credință, Biserică și Sfânta Scriptură.

Articolul are o anexă cu însemnările făcute pe „Evanghelie” una fiind foarte importantă referindu-se la mazierea lui Constantin Brâncoveanu.

Bordeianu, Mihai, „*Psaltirea* românească de la Iași”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 11-12, p. 764-781.

Subiectul acestor pagini îl constituie „*Psaltirea* românească de la Iași”, descrisă în amănunt cu imagini ilustrative și cu exemple de psalmi.

Voștinariu, Teodor, pr. dr., „Prezența unei vechi cărți românești în Banat, *Molitfelnicul* de la Râmnic - 1747”, în: *MitrBan* XXIV (1974), 10-12, p. 682-684.

„*Molitfelnicul* de la Râmnic” din 1747 este tălmăcit din slavonește în limba română de „dascălul” Damaschin. Articolul precizează și alte informații despre „dascălul” Damaschin: participă la traducerea „*Bibliei* din 1688”, tipărește „*Apostolul*” românesc de la Buzău în 1704, tălmăcește în românește toate cărțile liturgice. Este prezentat „*Molitfelnicul*”, fiind aduse în discuție toate însemnările pe care le cuprinde acesta.

Cristache-Panait, Ioana, dr., „Tipăritura târgovișteană din sec. al XVIII-lea în satele transilvănene”, în: *GBis* XXXIII (1974), 11-12, p. 1100-1105.

Articolul sintetizează informații despre tipăriturile târgoviștene: „*Catavasier*” (1714), „*Ceaslov*” (1714), „*Liturghier*” (1713), „*Molitvenic*” (1713), „*Octoih*” (1712).

Rădulescu, Mihai, lector univ., „Un eveniment editorial «*Slujebnicul*» mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, de Dr. G. Popescu-Vîlcea”, în: *BORom* XCIII (1975), 3-4, p. 470-472.

În 1974, G. Popescu -Vîlcea a publicat „*Slujebnicul*” mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei ce conține texte și comentariile ilustrațiilor prezentate cu referire asupra caracterului popular și laic al artei cu care a fost realizată această carte de slujbă.

Rădulescu, Cornel, prof., „Primele traduceri românești ale cărților de ritual - sec. XVI-XVII”, în: *GBis* XXXIV (1975), 3-4, p. 349-355.

Studiul conturează importanța pe care au avut-o scrierile și cărțile de cult religios, mare parte tipărite în mănăstiri și de către tipografi-monahi, aparținând secolelor al XVI-lea – al XVII-lea la dezvoltarea limbii și a literaturii române. Limbile folosite în cultură în această perioadă au fost: latina populară, româna primitivă (străromâna), slavona și greaca.

Diaconescu, Ilie Gh., pr., „Un exemplar liturgic necunoscut: «*Slujba Sfântului Nifon*», Sibiu 1806”, în: *BORom* XCIII (1975), 5-6, p. 698-702.

Se consemnează informații cu privire la alcătuirea și conținutul unui exemplar liturgic: „*Slujba Sfântului Nifon*”, care a aparținut inițial unei biserici Sfântul Nicolae din Pitești. A fost dat spre tipărire prima dată în 1806 de către Iosif Sevastias-Argeșiu în tipografia lui Ioan Bart din Sibiu.

Rădulescu, Cornel, prof., „Primele traduceri românești ale cărților de ritual - sec. XVI-XVIII”, în: *GBis* XXXIV (1975), 5-6, p. 566-591.

Primele atestări ale utilizării limbii române în manuscris sunt traducerile din slavonă: „Codicele Voronețean”, „Psaltirea Scheiană”, „Psaltirea Voronețeană”, „Psaltirea Hurmuzachi”, tipăriturile lui Coresi.

Rădulescu, Cornel, prof., „Primele traduceri românești ale cărților de ritual-sec. XVI-XVIII”, în: *GBis* XXXIV (1975), 7-8, p. 779-806.

Secolul al XVII-lea a reprezentat o perioadă în care s-au realizat numeroase traduceri în domeniul cărților de cult religios. În acest sens, o bogată activitate tipografică au manifestat domnul Matei Basarab, mitropolitul Varlaam, mitropolitul Simion Ștefan (în Ardeal), Antim Ivireanul.

Geția, Gheorghe, prof., „Psaltirea în versuri, 1673”, în: *MitrBan* XXV (1975), 7-9, p. 477-479.

Este o ediție critică tipărită la Mănăstirea Neamț. Sunt însumate informațiile referitoare la diferitele ediții ale „Psaltirii în versuri” și despre opiniile unor critici literari referitoare la conținutul operei citate, discutându-se contribuția acesteia la dezvoltarea limbii române literare.

Rădulescu, Cornel, prof., „Primele traduceri românești ale cărților de ritual-sec. XVI-XVIII”, în: *GBis* XXXIV (1975), 9-10, p. 1028-1037.

Se consemnează activitatea lui Damaschin, episcop al Râmnicului (1708-1725), urmașul lui Antim Ivireanul, fiind prezentate tipăriturile efectuate pe vremea sa, dar și activitatea mitropolitului Iacob Putneanul și Iacob Stamate (1792-1803).

Mârza, Iacob și Furdui, Titus, „Tipărituri românești vechi imprimare la Alba-Iulia (Bălgrad)”, în: *MitrArd* XX (1975), 9-10, p. 608-617.

Se prezintă date importante cu privire la o serie de cărți românești vechi, tipărite la Alba-Iulia, printre care „Psaltirea” la 1651, „Molitifelnicul lui Ioan Zoba” la 1689, „Chiriadromionul” la 1699. Ca un plus de informații, se alătură și fotocopiile cu acestea.

Șerbănescu, Nicolae, preotul, „Încă o carte tipărită de Mitropolitul Antim Ivireanul”, în *BORom* XCIV (1976), 3-4, p. 349-355.

Antim Ivireanul este unul dintre cei mai de seamă ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Se câteva elemente din viața lui, se menționează că era gruzin, ivirean de origine, precum însuși spunea, dar accentul cade pe analiza unei cărți tipărită de către acesta. Este vorba de către un „Acatist al Maicii Domnului”, apărut în Sfânta Mănăstire Snagov în 1698. Cartea a fost achiziționată de către Biblioteca Patriarhiei Române prin anii 1968-1969 de către Vasile Bărbieru de la biserica „Sfântul Vasile”-Cotroceni din București. Este prezentată structura cărții, precum și câteva imagini din acest „Acatist”.

Stănculescu, Ioan F., pr., „Din istoria literaturii didactice românești”, în *GBis*, XXXV (1976), 9-12., p. 1024-1025. Recenzie.

Informații despre „Bucoavna” lui Iacob Putneanu, despre „Bucoavnele” românești de la Sibiu din timpul lui Andrei Șaguna, despre ceasloavele, psaltirile și alte cărți din secolul al XIX-lea.

Rădășanu, Petru, drd., „Tematica «Didahiilor» mitropolitului Antim Ivireanul” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXIX (1977), 5-8, p. 552-563.

Se face o caracterizare al veacului al XVIII-lea, vizând contextul politic, social, economic și moral în momentul apariției „Didahiilor” și importanța lor pentru trecut și prezent.

Neagoe, Gheorghe I., pr. drd., „Elemente de teologie fundamentală în prefețele Mineiei episcopului Chesarie de Râmnic” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXIX (1977), 9-10, p. 699-707.

Este vorba de mineiele pentru lunile octombrie și martie tipărite de Chesarie și de o scurtă biografie a editorului. Sunt analizate anumite teme centrale: Dumnezeu în Treime slăvit, creația și pronia divină, pregătirea mesianică a poporului ales, Întruparea, Biserica și relația între Revelație și istorie, eshatologie.

Olteanu, V. prof., „Izvoarele Octoihurilor coresiene din Șcheii Brașovului”, în *BORom* XCVII (1979), 3-4, p. 526-530.

Ionescu, Ion, pr. prof., „300 de ani de la tipărirea *Liturghierului* de Mitropolitul Dosoftei (1679-1969)”, în: *GBis* XXXVIII (1979), 9-10, p. 995-1015.

Este o prezentare a cărților tipărite în perioada de păstorire a mitropolitul Dosoftei, făcându-se precizarea că acesta tipărește doar în limba română. Se descrie activitatea mitropolitului Antim Ivireanul. Se redă în paralel textul rugăciunii Tatăl nostru din „Liturghierul lui Coresi”, din „Liturghierul lui Dosoftei” și cel al lui Antim Ivireanul.

Stănuleț, Constantin, pr. „Predoslovia Mineiului pe luna ianuarie a episcopului Chesarie al Râmnicului”, în *BORom* XCVIII (1980), 1-2, p. 167-172.

La început se demonstrează importanța „Predosloviilor” pentru evoluția limbii române menționându-se că „autorii erau conștienți de circulația cărților religioase în toate ținuturile locuite de români” și se observă faptul că „din nicio predoslovie de carte bisericească importantă nu lipsește cuvântul „român” și nici apelul la originea comună”. După aceea se redă integral prefața (predoslovia) „Mineiului” pe luna ianuarie (tipărit între 1776-1779) semnată de Chesarie al Râmnicului.

Buzescu, Nicolae, pr. prof., „Proloage la Pidalionul tipărit la Mănăstirea Neamț”, în *BORom* XCVIII (1980), 1-2, p. 216-226.

În paralel cu descrierea paginii de gardă în toate amănunțele ei (text, grafică, etc.) sunt redată cele două proloage întocmite de protosinghel Neofit Scriban la 10 noiembrie 1844 și, respectiv, mitropolitul Veniamin Costache în mănăstirea Slatina,

anul 1844. Se subliniază în context importanța acestei opere pentru legislația bisericească ortodoxă.

Șerbănescu, Nicolae, preotul, „Trei sute de ani de la tipărirea la Iași a «Psaltirii de-nțăles a Sfântului Împărat proroc David» de către mitropolitul Dosoftei al Moldovei 1680 – 11 aprilie – 1980”, în *BORom* XCVIII (1980), 11-12, p. 1159-1172.

Articolul începe cu o scurtă prezentare a vieții mitropolitului Dosoftei al Moldovei amintindu-se și principalele sale realizări în plan tipografic. Tiparnița Mitropoliei Moldovei reutilată cu materiale trimise de patriarhul Ioachim al Moscovei va scoate la lumină pe 11 aprilie 1680 „Psaltirea de-nțăles” a cărei descriere detaliată urmează în următoarele pagini prezentându-se însemnările în slavonă existente. Se precizează că este singura carte bilingvă editată de Dosoftei marcându-se importanța ei în contextul cultural al epocii. Se fac apoi câteva referiri la circulația acestei cărți pe teritoriul întregii țări.

Ionescu, I., pr. prof., „300 de ani de la tipărirea *Psaltirii în versuri* de Mitropolitul Dosoftei (1680-1980)”, în: *GBis* XXXIX (1980), 10-12, p. 836-845.

Material informativ în care este prezentată „Psaltirea de-nțăles” de la 11 aprilie 1680, este redat cuvântul către cititor al mitropolitului Dosoftei, se face comparație privitor la unele aspecte cu „Psaltirea șcheiană” și cea slavo-română (1577).

Măinaș, Constantin, „O contribuție la circulația cărților ivirene în Bihor: Ceaslovul de la 1715 găsit la Beiuș”, în *BORom* XCIX (1981), 3-4, p. 415-419.

Antim Ivireanu este prezentat mai întâi ca un strălucit promotor al limbii române atât prin darul desăvârșit al oratoriei pe care îl avea cât și prin impresionanta sa operă de tipograf. Se dau numeroase citate din „Didahii”. Rolul important (pe tărâm religios) jucat de Antim în Transilvania este subliniat și prin menționarea episodului de la 1711 când românii din Beiuș se împotriveau catolicizării afirmând că „ei țin de mitropolitul Munteniei Antim Ivireanul”!!! Se amintesc cele opt cărți ivirene ce au circulat în Bihor.

Sunt reproduse apoi ample citate din prefața Ceaslovului de la 1715 găsit la Beiuș precizându-se și faptul că acest exemplar are însemnări tipiconale realizate cu creionul, în limba română.

Mihail, Paul, pr., „*Molitvelnicul* mitropolitului Dosoftei, Iași-1681. La împlinirea a 300 de când a fost tipărit”, în: *MitrMold* LVII (1981), 4-6, p. 315-333.

Articolul a apărut cu ocazia împlinirii a trei sute de ani de la tipărirea „*Molitvelnicului*” mitropolitului Dosoftei în 1681. Prezentarea sa este completată de imagini cu pagini din carte și de câteva selecții de texte.

Braniște, Ene, pr. prof., „Limba Liturghierului românesc. Evoluția și importanța ei pentru formarea și unitatea limbii noastre literare”, în *BORom* C (1982), 3-4, p. 305-314.

După ce se precizează importanța „Liturghierului” pentru viața eclesială se amintesc cele mai importante exemplare sau ediții în care a circulat. Mai întâi a fost utilizat în variantă manuscrisă, cel mai reprezentativ pentru limba română fiind amintit cel realizat de Mihail Moxa de la Episcopia Râmnicului pe la 1620-1630. Prima traducere românească tipărită a „Liturghierului” ortodox a fost de fapt o traducere parțială (cuprindea doar rânduiala Proscomidiei și Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur), imprimată de diaconul Coresi la Brașov în 1570. A doua traducere românească tipărită a „Liturghierului” a fost cea a mitropolitului Dosoftei al Moldovei, la Iași, în 1679 și retipărită în 1683. O nouă traducere a „Liturghierului” pentru românii ortodocși s-a făcut la Sibiu între 1687 și 1689 din ordinul mitropolitului Varlaam al Transilvaniei.

Antim Ivireanu reușește să dea traducerea normativă și definitivă a Liturghierului românesc tipărit mai întâi la Vâlcea în 1706 și apoi la Târgoviște în 1713. După acest moment edițiile viitoare ale acestei cărți de cult se vor înmulți ele adaptându-se din ce în ce mai bine la evoluția limbii populare.

În timpul mitropolitului Iacob Putneanu apare o ediție revizuită de monahul Evloghie iar după 1815 influența rusă va pune o pecete importantă pe structura conținutului. La 1845 o ediție apărută la Iași introduce pentru prima oară cele două rugăciuni ample pentru vii și pentru cei adormiți de la Proscomidie. În 1887 apare primul „Liturghier” unic și oficial al Bisericii Ortodoxe Române ultima revizuire mai importantă fiind cea a părintelui profesor P. Vintilescu.

Popescu, Ion, pr. drd., „Aspecte dogmatice în Didahiile mitropolitului Antim Ivireanu” în: *StTeol*, Seria a II-a, XLIII (1991), 1, p. 107-119.

Date sumare despre activitatea lui Antim ca episcop și ca mitropolit. Se prezintă situația culturală și religioasă din acea perioadă și considerații generale asupra „Didahiilor”.

Mârza, Eva, dr, „Două tipărituri de la Bălgrad, *Bucoavna* și *Chiriadromionul*, la 300 de ani de la apariție”, în: *RTeol* IX (1999), 4, p. 77-87.

Publicat cu ocazia aniversării a 300 de ani de la apariția celor două tipărituri de la Bălgrad, articolul prezintă, în linii mari, tiparul în secolul al XVII-lea și tipărirea de la Alba-Iulia, oprindu-se asupra tipăririi „*Bucoavnei*” și a „*Chiriadromionului*” în 1699 și a descrierii acestora.

VIII.6. CENTRE TIPOGRAFICE, MEȘTERI TIPOGRAFI ȘI CIRCULAȚIA TIPĂRITURILOR

***, „Tipografia cărților bisericești. Act de inaugurare”, în: *BORom* VI (1881-1882), 1, p. 63-64.

Duminică, 17 ianuarie 1882, a fost inaugurată „Tipografia Cărților Bisericești” situată în strada Principatele Unite, nr. 34. Prima tipăritură a fost întâia coală din revista „*Biserica Ortodoxă Română*”, anul VI (1881-1882).

Erbiceanu, C., „Documente referitoare la istoria bisericească și politică a românilor”, în: *BORom* XXIII (1899-1900), 2, p. 126-156.

Sunt reproduse 20 de documente.

Primul se referă la istoria tipografiei. Aflăm astfel că mitropolitul Ungrovlahiei, Neofit (1738-1753), a reluat imprimarea de cărți bisericești – proces care din păcate aproape a stagnat după domnul Constantin Brâncoveanu, iar pentru aceasta a trebuit să refacă tipografia Mitropoliei. Documentul arată care erau cheltuielile necesare pentru tipărirea cărților, întreținerea unei tipografii și plata tipografilor care, uneori, erau scutiți de dări.

***, „Însemnări mărunte. O nouă tipografie bisericească”, în: *BORom* XL (1921-1922), 7, p. 559.

Prin râvna starețului Daniil și cu binecuvântarea mitropolitului Moldovei, Pimen, s-a înființat la Mănăstirea Neamț o nouă tipografie.

Berechet, Șt., „Viața unei tipografii basarabene”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 5, p. 348-360.

Articolul este structurat pe trei părți. În prima parte, Ștefan Berechet îi enumeră pe cei care au scris studii sau cărți referitoare la istoria Basarabiei după ce aceasta a fost luată de ruși în 1812. Sunt amintiți: Prof. I. Nestor, P. Haneș, Ștefan Ciobanu, Iosif Parhomovici, Visarion Puiu, Constantin Tomescu etc.

În a doua parte se amintește despre activitatea tipografică din Basarabia după anul 1812. În momentul în care ținutul românesc dintre Prut și Nistru a fost luat de ruși tipografia din Iași era ruinată, piesele acesteia aflându-se la Dubăsari. Singura tipografie care funcționa în Moldova, la acea vreme, era cea din Mănăstirea Neamț. La 25 septembrie 1813, Gavriil Bănulescu a cerut, printr-un raport, înființarea unei tipografii în Chișinău, o parte din acesta fiind reprodusă în articol. Din document aflăm că Gavriil Bănulescu l-a primit de la Mănăstirea Neamț ca tipograf pe Ignatie. Văzând că Sinodul Bisericii Ruse nu i-a dat un răspuns, Gavriil Bănulescu i-a scris o scrisoare mitropolitului Petersburgului, Ambrozie, în care arată necesitatea înființării acestei tipografii. Ștefan Berechet redă fragmente din scrisoare. Sinodul Rus a acceptat în cele din urmă deschiderea unei tipografii la Chișinău, dar cu unele observații astfel încât, în 1814, această tipografie funcționa, mitropolitul Gavriil Bănulescu fiind la conducerea sa, iar cel ce se ocupa de administrare era Ignatie. Sesizând lipsa de carte bisericească Gavriil Bănulescu a cerut Sinodului rus ca să aprobe tipărirea de cărți bisericești în românește, cerere acceptată cu condiția ca acestea să fie traduse după cele rusești. S-au tipărit astfel, la Chișinău, următoarele cărți bisericești în limba română: „Liturghier” (1815) - este redat un fragment din prefața sa, prefața ce a fost făcută chiar de mitropolit; „Mineiul de Obște” (1819); „Psaltirea” (1818) și „Catehismul” (1816).

După acestea, autorul articolului prezintă ce s-a mai imprimat la tipografia din Chișinău în secolul al XIX-lea: „Evanghelie” (1854), „Tipic”, „Minei” (1861), „Octoih” (1862), „Triod” (1863). În 1882, tipografia a fost închisă de episcopul Serghie, iar materialul tipografic a fost vândut Mănăstirii Noul Neamț care, la rândul ei,

l-a vândut unui evreu din Chișinău. În finalul acestei a doua părți vedem care a fost însemnătatea acestei tipografii pentru cartea românească din Basarabia.

În partea a treia sunt înfățișați pașii care au dus la redeschiderea tipografiei din Chișinău. După moartea arhierelui Antonie la această tipografie nu s-a mai tipărit nici o carte românească. Episcopul Iacob a cerut Sfântului Sinod al Bisericii Ruse să se reînființeze tipografia eparhială. Este redată cererea făcută în 1900 către Sinodul Bisericii Ruse referitoare la această chestiune. Cererea a fost aprobată în același an de către Sinod, dar cu anumite condiționări ce sunt redată în articol.

La 12 decembrie 1900, a fost tipărită prima foaie volantă în limbile română și rusă. Pentru această tiparniță episcopul Ismailului a trimis suma de 100 de ruble, iar părintele Xenofont de la schitul Suruceni a trimis o sumă de bani cu rugămintea de a se tipări o „Psaltire” în limba română. Arhiepiscopul Vladimir a aprobat ca aici să se tipărească cărți în limba română și slavonă.

Ștefan Berechet prezintă etapele reorganizării tipografiei și reluarea tipării cărților românești. La 26 octombrie 1906, tipografia a fost deschisă în mod oficial ea fiind sfințită de Arcadie, episcopul Cetății Albe, fiind de față și Vladimir episcopul de Chișinău și de Hotin. În rezumat sunt redată cuvântările rostite de cei doi ierarhi cu această ocazie. Cea mai de seamă lucrare care s-a realizat la această tipografie este „Viețile Sfinților” pe toate lunile.

Se precizează un amănunt interesant și anume că frații Mănăstirii Dobrușa împreună cu egumenul lor au dăruit o casă pentru a servi ca azil pentru cei fără adăpost.

Scriban, arhim., „Știri. Tipografie bisericească nouă”, în: *BORom XLV* (1927), 5, p. 316.

P.S. Ghenadie al Buzăului a luat hotărârea „să pună din nou în ființă” tipografia episcopiei, la care lucra pe vremea răposatului de bună amintire episcopul Chesarie.

Ioan, Răuțescu, preot, „Însemnări de pe cărțile vechi bisericești”, în: *BORom XLVI* (1928), 3, p. 236-243.

Cele mai multe însemnări arată: numele celor care au donat aceste cărți, costul lor, viața preoților sau a diaconilor, diferite evenimente ca războaie, boli, pribegii etc. Se prezintă în acest articol câteva însemnări, care se află pe cărțile bisericești din satele Rucăr, Dragoslavele și Cotenești.

Pr. Răuțescu începe cu expunerea însemnărilor găsite pe cărțile bisericești din satul Rucăr. Aceste însemnări sunt: pe un „Molitifelnic” – însemnare din 1771, care amintește despre posesorul acestei cărți, pe un alt „Molitifelnic” - însemnare din 1833 din vremea ocupației rusești. Autorul trece apoi la însemnările găsite pe cărți bisericești din satul Dragoslavele – în acest sat se află două biserici una de la 1661 ctitorită de Grigorie Ghica și alta de la 1745 zidită de vameșul Hristea. Aceste însemnări sunt: pe un „Triod” – însemnare în care apare numele vameșului Zota, din ea rezultă că satul Dragoslavele era vamă, o altă însemnare aflată pe același „Triod” despre ploile abundente din 1864; pe un „Apostol” – însemnare din 1743 pe care o redăm în întregime – „Acest „Apostol” a fost cumpărat în Sfânta biserică domnească din

Dragoslavele de vameșii: Sterie, Drăghicești și Hristea ca să fie pentru sufletele lor. Și cine va ispiti a-l lua din sfânta mănăstire, să fie neiertat în vecii vecilor. Amin”.

Se prezintă în finalul articolului însemnările găsite pe cărțile bisericești din satul Cotenești. Acesta sunt: pe „Cazania” tipărită la Govora în 1642 – însemnare din care aflăm că a fost cumpărată la începutul secolului al XIX-lea de Gheorghe din satul Cotenești și dăruită bisericii din același sat; pe o „Evanghelie” din 1682 – însemnare pe care autorul o datează a fi din perioada 1788-1792, această însemnare arată că Mănăstirea Prahovița a dăruit Schitului Negru Vodă această „Evanghelie”, deoarece Schitul Negru Vodă a avut mult de suferit de pe urma răzmeriței din timpul lui Nicolae Mavrogheni.

Ursăcescu, V., econom, „O pecete veche”, în: *Buletinul Episcopiei Hușilor* VII (1931), 2, p. 2-4.

La muzeul de obiecte vechi bisericești din Huși există o pecete veche care a fost dăruită de P.S. Iacov și a servit în monopolul acordat unei librării. Este prezentată pecetea și textul acesteia. La Chișinău s-au descoperit documente care, împreună cu această pecete, oglindesc o pagină din trecutul cultural al Moldovei, vorbind de mijloacele de răspândire ale culturii, de tipografiile din primul sfert al veacului al XIX-lea.

Din aceste documente aflăm că la începutul secolului trecut mai exista o tipografie, cea a străinului „Ioan Hardi tipograf”. El trebuia să tipărească doar cărți politice, nu și bisericești și să oprească pe altcineva care ar fi putut să dețină o tipografie atâta timp cât avea el. Deși tipografia lui a obținut monopolul lucrărilor din acea ramură încă din 1909, ea nu își oficializează dreptul câștigat decât în 1911. Nu se poate ști exact ce a făcut Hardi cu tipografia lui din lipsă de izvoare istorice.

***, „Note bibliografice, Păcescu T., «Tipografia Cărților bisericești» în „Boabe de grâu”, IV (1933), p. 664-672”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 125-126. Recenzie.

Este o monografie a celei mai vechi instituții de cultură a Bisericii noastre – Tiparnița Bisericească. Autorul (Păcescu T) tratează această chestiune doar de la introducerea caracterelor latine în cărțile de slujbă. „Tipografia Cărților Bisericești” reîncepe să funcționeze la 1882 în locul vechii tipografii reînființate la 1852 de mitropolitul Nifon. Se amintește apoi despre cărțile ieșite de sub teascurile acestei tipografii.

***, „Note Bibliografice, Dan Simonescu Un «Octoih» a lui Bojidar Vucovici la noi și legăturile acestui cu Tipografia Românească, în „Revista Istorică Română”, III (1933), p. 227-233.”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 127. Recenzie.

Academia Română a intrat în posesia părții a doua din „Octoihul slav” tipărit la îndemnul lui Bojidar Vucovic la Veneția în 1536-1537. Cartea vine din Banatul românesc, unde s-au găsit și alte cărți bisericești slave tipărite la Veneția. Autorul încearcă să stabilească legăturile tipografice ale tipografiei din Țara Românească cu imprimeria slavă din Veneția până la Coresi.

V., N. P., preot, „Note bibliografice. Stanca Sebastian dr., «Cărți călătore» în „Revista Teologică” (ianuarie -februarie), 1935, nr. 1-2”, în: *BORom* LIII (1935), 3-4, p. 221. Recenzie

Autorul vrea să arate cum legăturile spirituale între Ardeal și Țara Românească s-au făcut prin diferite cărți care treceau dintr-o parte în alta și prin mai multe mâini. Spre exemplu – un exemplar din „Cartea de învățătură” de la 1643 a mitropolitului Varlaam al Moldovei și un exemplar din „Îndreptarea Legii” de la 1652 dau interesante mărturii despre „călătoria” lor.

P., A., preot, „Note bibliografice, Arbore Virgiliu P., «Însemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani» în „Milcovia”, an II, p. 237-247, a III v. 1-2, p. 53-66 și a. IV, v. 1-2 p. 54-84”, în: *BORom* LIII (1935), 7-8, p. 418. Recenzie.

Lucrarea conține o contribuție remarcabilă la descifrarea și studiul însemnărilor de pe cărțile noastre bisericești.

† **T., S.,** „Note bibliografice. Cotoșman Gheorghe, «Din trecutul Banatului, Comuna și bisericile din Giridava-Morisena-Cenad», Timișoara, 1935, p. 397-401”, în: *BORom* LIII (1935), 7-8, p. 419-420. Recenzie.

În această notă bibliografică este redată prefața lui Niculae M. Popescu la această lucrare. Pe lângă aprecierile critice aflăm despre eforturile depuse de maghiari și sârbi spre a-i deznaționaliza pe români și că multe din satele studiate au cărți bisericești vechi tipărite în Țara Românească și Moldova – „Cazania lui Varlaam”, „Pravila Mare”, „Mineiele” lui Chesarie, episcopul Râmnicului.

G., I. M., „Note bibliografice, Crăciun I., «Cartea românească în decursul veacurilor», în revista „Viața ilustrată”, an IV, 1937, nr. 7, p. 15-17”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 570-571. Recenzie.

Cea mai veche tipăritură apărută pe pământul românesc este „Liturghierul” de la Târgoviște din 1508. Acesta a fost tipărit de Macarie. El a mai tipărit în 1510 un „Octoih” și în 1512 o „Evanghelie” din îndemnul domnului Neagoe Basarab. A IV-a carte cunoscută este „Octoihul” din 1535. Toate aceste cărți au fost tipărite în slavonă. În 1544 este tipărit, la Sibiu, un „Catehism românesc”. A VI-a tipăritură este un „Molitfelnic slavon” tipărit la Târgoviște în 1545. Din punctul de vedere al tipăriturilor din spațiul românesc, a doua jumătate a secolului al XVI-lea este marcată de diaconul Coresi.

Secolul al XVII-lea este secolul în care se fac primele demersuri pentru introducerea limbii române în cult. În acest secol apar: „Cazania de la Govora” 1642, „Cazania lui Varlaam” din 1643, „Pravila lui Vasile Lupu” apărută la Iași în 1646, „Noul Testament de la Belgrad” 1648, „Psaltirea în versuri” la 1673, „Biblia de la București” în 1688, „Mineiele” de la Buzău în 1698-1699. Începutul secolului al XVIII-lea este marcat de domnia lui Constantin Brâncoveanu. În timpul domniei sale s-au tipărit 75 de cărți dintre care jumătate au fost în limba română. După el au urmat

domniile fanariote 1716-1821, perioadă în care s-au tipărit 483 de cărți dintre care 401 sunt românești.

G., I. M., „Note bibliografice. Moisiil Constantin prof., «Prima carte tipărită în România», în revista „Artă și tehnică grafică”, caietul 2, decembrie 1937, p. 21-25”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 133. Recenzie.

Prima carte tipărită la noi a fost „Liturghierul” lui Macarie. Acesta a primit învoirea de la domnul Radu cel Mare să deschidă o tipografie la Târgoviște.

G., I. M., „Note bibliografice, Sacerdoțeanu Aurelian, «Predosloviile românești. I 1508-1647», București, 1938, 132 p”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 136. Recenzie.

Sacerdoțeanu Aurelian a strâns laolaltă și a retipărit „Predosloviile” românești din acea perioadă.

G., I. M., „Note bibliografice. Mihailovici Paul Pr., «Răspândirea tipăriturilor românești din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea», extras din „Luminătorul”, nr. XI, Chișinău 1938, 10 p”, în: *BORom* LVI (1938), 9-10, p. 590-591.

Știri despre răspândirea cărților românești apărute în Basarabia în vremea stăpânirii rusești.

Simonescu, Dan, „Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab”, în: *BORom* LVI (1938), 11-12, p. 866-880.

Se amintește despre politica culturală a domnului Țării Românești, Matei Basarab (1632-1654). Ne sunt prezentați atât cărturari și tipografi din vremea sa, cât și tipăriturile acestora. De asemenea, este prezentat și textul slavo-român al unei prefețe la un „Molitfelnic slavon”, tipărit în 1635.

D., Șt. P., „Note bibliografice. Papadopol P. I., «Din trecutul tiparului românesc. Câțiva tipografi români mânători de condei», București, 1940, 59 p”, în: *BORom* LX (1942), 5-6, p. 227. Recenzie.

Autorul arată rolul jucat de maeștrii tipografi în viața culturală a țărilor noastre. Sunt amintiți: diaconul Coresi, Dimitrie Liubavici, mitropolitul Petru Movilă, Antim Ivireanu, episcopul Mitrofan, Gh. Asachi ș.a.

***, „100 de ani de la înființarea Tipografiei Institutului Biblic”, în: *BORom* LXX (1952), 9-10, p. 561-565.

La 1 august 1952 s-au împlinit 100 de ani de la întemeierea tipografiei Mitropoliei Ungrovlahiei, devenită astăzi (1952) „Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă”. Este prezentată desfășurarea acestei sărbători și sunt reproduse părți din cuvântările rostite cu acest prilej de Constantin Andreescu și de pr. Gr. Burlușanu.

Din cuvântarea rostită de ultimul aflăm următoarele informații: întâiul ctitor al tipografiei Mitropoliei a fost mitropolitul Varlaam al Ungrovlahiei (1673-1679) care, la 1675, a făcut o vizită în Rusia și a adus cu el de acolo meșteri tipografi și cartea „Cheia înțelesului” pe care a tradus-o și a tipărit-o la 1678 în tipografia întemeiată de el. Tipografia a strălucit la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, în vremea mitropolitului Grigorie al II-lea care a mers într-o solie la Petersburg între anii 1769-1770 și în vremea mitropolitului Grigorie Dascălul (1823-1834). După anul 1838 tipografia și-a încetat activitatea.

La 1852 mitropolitul Nifon a luat decizia ca pe lângă Mitropolie să se (re)înființeze o tipografie și astfel, în 1859, tipografia Mitropoliei s-a unit cu cea de la Sfântul Sava. La 1882 s-a redeschis acest așezământ cu numele „Tipografia cărților bisericești”.

Bogdan, P. D., „Cărți rusești în Țara Românească sub Constantin Brâncoveanu”, în: *BORom LXXIV* (1956), 6-7, p. 543-557.

Legăturile politice ale lui Constantin Brâncoveanu cu Petru cel Mare au dus la închegarea legăturilor culturale, fiindcă prin relațiile Țării Românești cu Rusia, cultura rusă pătrunde în Muntenia. Tipăriturile rusești au fost numeroase, dar multe s-au pierdut, cele mai multe cărți având conținut religios. Cea mai veche carte rusească adusă în Țara Românească, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, este „Prologul” sau „Sinaxarul”, tipărit la Moscova în 1685, a doua este „Octoiul”, tipărit la Liov în 1686, a treia, cu foi lipsă, este „Psaltirea” (Liov, 1687), urmată de „Sbornicul” (Moscova, 1700) și „Mineiul pe luna aprilie” (Moscova, 1691) și ultima „Viețile Sfinților pe lunile decembrie-februarie” (Kiev, după 1690).

Deoarece în țară slujba din biserici se oficia în română și slavă, Constantin Brâncoveanu a achiziționat personal o serie de cărți necesare cultului religios. Cea mai veche carte rusească procurată de domnitor este un „Liturgier – slujebnic”, tipărit la Kiev în 1629, urmată în ordine de un „Octoih” (Liov, 1639), un „Triod-Penticostar” (Kiev, 1640), „Evhologhion Molitvoslov sau Trebnic” (Liov, 1645), „Apostolul” (Moscova, 1688), „Psaltirea” (Moscova, 1689), „Evhologhionul” (Moscova, 1689), „12 Mineie” (Moscova, 1689, 1690, 1691), „Octoiul” (Moscova, 1692) și ultima carte „Penticostarul” (Moscova, 1692). Cărțile sunt ornate în aur, multe din ele păstrându-se la Biblioteca Academiei și poartă pecetea lui Constantin Brâncoveanu.

Cartea rusească s-a răspândit în vremea lui Brâncoveanu nu numai sub formă tipărită, ci și sub cea de manuscris românesc tradus din limba rusă. Prima carte și cea mai importantă, este „Patericul Lavrei Pecerska” din Kiev, apărut la mijlocul secolului al XIII-lea la ruși), având ca autori pe Simion, episcopul de Vladimir și Policarp, monah al Lavrei. Manuscrisul românesc se află în Biblioteca Academiei. A doua carte este o tâlcuire la „Apocalipsis” a Sfântului Părintelui nostru Andrei, arhiepiscopul Kesariei Kappadochiei. Cartea s-a găsit în trei copii după traducerea episcopului Damaschin, manuscrisele păstrându-se în Biblioteca Academiei. Articolul amintește apoi despre un manuscris din 1703, care este o copie scrisă în limba rusă după o carte ce s-a tipărit la Moscova în 1698, care, la rândul ei, este o retipărire a ediției din 1648. Manuscrisul este dăruit de mitropolitul Teodosie Mănăstirii Cozia, după nota din 1708.

Bibliografia românească veche cunoaște și o tipăritură rusească imprimată în Țara Românească în vremea lui Constantin Brâncoveanu. Este vorba de o carte profană și anume de cunoscuta „Gramatică” a scriitorului rus Meletie Smotrițki (1578- 1633), o lucrare de inovație față de gramaticile slave. „Gramatica” a fost folosită ca manual până în 1755. Ediția din 1648 a circulat la noi, exemplarul aflat în Biblioteca Academiei aparținând stolnicului Constantin Cantacuzino și după el a învățat dascălul Damaschin, viitorul episcop de Buzău și apoi de Râmnic. Această ediție a „Gramaticii” o folosește Antim Ivireanul în 1697 pentru a tipări o nouă ediție a ei. Autorul redă prefața interesantă a „Gramaticii” și subliniază întrebuințarea ei practică.

Ionescu, Ioan, pr. prof. pensionar, „Întâiul deceniu cultural al primei tipografii din Episcopia Buzăului (1691-1701)”, în: *GBis XVI* (1957), 6-7, p. 445-446.

În studiu este menționat episcopul Mitrofan (1691-1703) și tipăriturile făcute de acesta la Buzău în primul deceniu cultural al primei tipografii existente în Episcopie (1691-1701). Între tipărituri menționăm: „Pravoslavnică Mărturisire” (1691), „Evanghelia greco-romană” (1693) (12 vol. în slavonește, iar Sinaxarele în românește), „Octoihul și Triodul” (1700), „Penticostarul” (1701).

Burlacu, Mihail, pr., „Cartea Românească de învățătură a marelui Varlaam Mitropolitul Moldovei”, în: *GBis XVI* (1957), 12, p. 908-920.

Mănăstirile au reprezentat adevărate focare ale culturii românești în decursul vremurilor. O contribuție importantă la dezvoltarea dimensiunii religioase a literaturii noastre a avut-o mitropolitul Varlaam, al Moldovei, fost stareț al Mănăstirii Secu, ales mitropolit în 1632. Datele de față conturează personalitatea marelui mitropolit, implicarea directă a acestuia în tipărirea cărților, dar și în susținerea unor lucrări de construcție fie la biserica Sfinții Trei Ierarhi, fie la Colegiul tipografiei. Cea mai însemnată din lucrările tipărite sub directa sa îndrumare este „Cartea românească de învățătură” (1643), lucrare cu un conținut de o importanță actuală.

Teodorescu, Barbu, „Prima tipografie a Țării Românești. (Macarie 1508-1512)”, în: *BORom LXXVI* (1958), 10-11, p. 983-1004.

Reconstituirea trecutului se face după documentele păstrate între care intră și cartea. Slaviștii consideră ca fiind scrise pe pământ românesc în slavonă „Savina cniga” și „Codex supraliensis”, o „Evanghelie și un „Minei” pe la începutul secolului al XI-lea, urmate de alte cinci, șase cărți caligrafiate premergătoare tipografiei. Cel mai vechi document cunoscut, al lui Vadislav, 25 noiembrie 1369, e scris și cu litere latinești. Mănăstirea era singurul focar de cultură fiindcă monahul era singurul știutor de carte.

Iachint, episcopul Vicinei, pune bazele Mitropoliei de la Argeș și biserica duce și impune cultura bizantină. În primele mănăstiri de la Vodița, Tismana, Motru, Prislop etc. Nicodim aduce forma monahală spirituală de la Athos. La Vodița întâlnește un „Tetraevanghel” donat de domnitor, cunoaștem „Evangheliarul din 1405”, scris la Tismana de Nicodim. Cultura slavonă s-a întărit în școlile mănăstirești de la

Neamț și Bistrița. În 1429, Gavril Uricovici scrie și pictează o „Evanghelie slavogreacă”, ale cărei elemente componente sunt analizate sumar în articol.

Cartea manuscrisă slavo-română e utilizată de Ștefan cel Mare pentru înzestrarea ctitoriilor sale și pentru daniile la Muntele Athos. Învățătura neamțeană se mută la Putna, unde arta broderiilor ia avânt, iar scrisul dă titlurile: „Psaltirea din 1470”, „Tetraevangelul” – cu o strălucită ornamentație din 1473, „Zbornicul” – din 1475 etc. În artă se împletesc elementele bizantine cu cele venețiene și săsești din Ardeal, într-o viziune artistică mereu înnoită. Articolul surprinde contribuția adusă la îmbogățirea culturii românești de către domnul Radu cel Mare. În 1861, Alexandru Odobescu decoperă la Mănăstirea Bistrița, printre alte 390 de volume vechi și foarte rău conservate șapte exemplare din „Liturghierul” din 1508 și două din „Evangheliarul” de la 1512, atribuite de cercetători lui Macarie, care, venind în Țara Românească, la curtea lui Radu cel Mare, îl sfătuiește să înființeze o tipografie.

Autorul face o prezentare completă a celor trei lucrări ale lui Macarie: „Liturghierul” din 1508, „Octoiul” din 1510 și „Evangheliarul” din 1512. Artă grafică venețiană s-a impus în toată lumea. Se prezintă un istoric al tipografiilor italiene, afirmând că în 1510-1511 tipografia este închisă și nu apare nici o lucrare, surprinzând și teoriile contradictorii asupra locului tipăririi lucrărilor lui Macarie (se concluzionează că acestea s-ar fi tipărit la o tipografie înființată de Radu cel Mare, la Bistrița).

Ivan, I., „Tipografia de la Mănăstirea Neamțu la 150 ani de activitate”, în: *MitrMold XXXIV* (1958), 3-4, p. 315-325.

Se analizează și descrie organizarea tiparniței nemțene pe epoci, între anii 1792-1807, 1807-1831, 1821-1859, 1859-1883, 1883-1922. Textul este însoțit de note.

Gheorghită, Ilie, pr., „Tipografia arabă din Mănăstirea Sf. Sava și venirea lui Silvestru patriarhul Antiohiei la Iași”, în: *MitrMold XXXIV* (1958), 5-6, p. 418-423.

Înființarea unei tipografii arabe la Mănăstirea Sfântul Sava a fost posibilă datorită legăturilor pe care Țările Române le-au stabilit cu arabii în secolele XVII-XVIII și pe care autorul le prezintă în introducerea celor două vizite ale patriarhului Silvestru în Principatele Române. El a fost cel care a refăcut tipografia arabă din București, din resturile literelor rămase de la Antim Ivireanul, pentru a o muta apoi la Sfântul Sava - stavropighia Sfântului Mormânt. În 1745 tipărește aici un „Liturghier”, a doua carte fiind „Arbitrul adevărului și expunerea dreptății” din 1746. Un an mai târziu apare „Colecția scrisorilor a două Sinoade din Constantinopol”, iar între anii 1746-1747 este tipărită „Cina cea divină”.

Bratu, Daniela, „Tipografii de la Buzău”, în: *GBis XVII* (1958), 8, p. 727-739.

Pornind de la aspecte generale, privind evoluția tipăriturilor pe teritoriul țării noastre, informațiile se particularizează, făcând referire strictă la Episcopia Buzăului în timpul lui Mitrofan (1691-1703) și la cele 15 cărți tipărite în perioada respectivă. Tipografia este închisă după moartea lui Mitrofan, fiind redeschisă în 1743. Există prezentată și o anexă cu lista cronologică a cărților tipărite la Buzău și a tipografiei care a înlesnit apariția lor.

Simonesu, Dan, „Târgoviștea, centru cultural tipografic (1508-1830)”, în: *GBis XVII* (1958), 9, p. 830-845.

Primele forme de manifestare ale culturii românești scrise sunt legate de religia creștină, de instituția eclezială și de necesitatea comunicării în interiorul comunității de credință. Târgoviște, capitala Țării Românești, a reprezentat un focar de cultură, articolul cuprinzând informații generale despre acest centru cultural tipografic și despre tipăriturile executate în zonă, în special la Mănăstirea Dealu. Aici, din inițiativa lui Radu cel Mare, se tipărește „Liturghierul slav” (1508) de către ieromonahul Macarie. Anexa cuprinde o listă a cărților tipărite la Târgoviște în perioada 1508-1830.

Rezuș, Petru, pr. prof., „Vechea tipografie din Rădăuți”, în: *MitrMold XXXV* (1959), 5-6, p. 298-302.

Se observă în mod detaliat activitatea tipografică din Rădăuți, autorul prezentând rolul tiparniței înființate aici în 1744 de către vlădica Varlaam. Se aduc informații despre primele tipărituri realizate aici, menționându-se aspecte din contribuția episcopului Iacob Putneanul (1745-1750).

Molin, Virgil, „Tradiția artistică a Moldovei și tipăriturile ieromonahului Macarie”, în: *MitrMold XXXV* (1959), 5-6, p. 303-313.

Articolul este scris la 450 de ani de la introducerea tiparului bisericesc. Se lămurește problema dacă tiparnița a fost adusă de la Cetinie sau a fost creată direct în Țara Românească. Este analizată personalitatea ieromonahului Macarie și opera sa, între date fiind consemnată și marea influență pe care a avut-o asupra acestuia centrul de caligrafie și miniatură de la Mănăstirea Neamț. Este surprinsă contribuția adusă în scopul consolidării tradiției artistice de către monahul Gavriil.

Theodorescu, Barbu, „Cartea veche românească 1508-1830”, în: *MitrOlt XI* (1959), 9-12, p. 589-602.

În acest studiu se prezintă cartea românească veche ca apanaj al bisericii, mai ales în primele secole ale dezvoltării ei. Se observă legăturile dintre tipografii și centrele vlădicești unde au apărut. Un subcapitol abordează toate tipografiile înființate în perioada 1508-1830, specificându-se că s-au tipărit aproximativ 2113 cărți. Se realizează mai multe statistici, unele pe centre tipografice, iar altele pe zone geografice. Se face un istoric al cărților de cult tipărite de-a lungul perioadei, dându-se o listă cu 24 de cărți de cult cu largă circulație (specificându-se anul apariției și ediția).

Turcu, Constantin, „Cărți, tipografi și tipografii din Moldova în secolul al XVIII-lea”, în: *MitrMold XXVI* (1960), 1-2, p. 21-31.

Studiu care reunește date despre activitatea tipografică din Moldova secolului al XVIII-lea. Paginile de față amintesc despre „Liturgia” tipărită în 1759 cu cheltuiala mitropolitului Iacob. În apelul către preoți acesta cere înțelegere pentru slavonismele făcute, deoarece limba „noastră” era săracă și altfel nu aveau cum traduce. Se dau informații despre tipograful și dascălul Duca Satirioviți de la Thasos, men-

ționat pentru prima dată în 1743 în domniile fanariote. Prima sa carte, tipărită în 1743, a fost Psalmii. Autorul oferă o listă completă cu 14 cărți cunoscute tipărite de Sotirioviici.

Cocora, Gabriel, pr., „Tipografia și tipăriturile de la Episcopia Buzăului”, în: *BORom LXXVIII* (1960), 3-4, p. 289-331.

În timpul domnului Constantin Brâncoveanu existau cinci tipografii funcționale: la Buzău, București, Snagov, Râmnic, Târgoviște. Cea de la Buzău ia ființă în 1691 odată cu alegerea ca episcop a lui Mitrofan (10 iunie 1691-1703). Se vor tipări aici 14 cărți cu osteneala și osârdia arhiereului-tipograf Mitrofan: un „Triod slavo-român” (1697), „12 Minee” (1698), „Molitvelnicul” (1699), „Triodion” (1700), un „Octoih” (1700), „Molitvelnic” (1701), „Penticostar” (1701), „Psaltire” (1701), „Ciaslov” și „Liturghier” (1702). La 3 octombrie 1703, este ales ca episcop Damaschin, în locul lui Mitrofan ce trecuse la Domnul. Acesta, în cei cinci ani de păstorire la Buzău (1703-1708), nu a tipărit decât „Apostolul” (1704).

Activitatea tipografică va fi continuată de episcopul Metodie, care îl aduce la tipografia din Buzău pe Ioan Stoicovici cel care tipărește între 1743 și 1745: „Apostol”, „Ceaslov”, „Catavasier” și „Acatist”. După aceea, din lipsă de meșter tipograf, tipografia abia mai funcționează în 1747, tipărindu-se un singur „Molitvelnic”. Din cauza decesului episcopului Metodie (23 martie 1748), cât și faptului că după el, într-o perioadă de 15 ani, se perindă la cârma episcopiei trei greci care nu erau interesați de tipărirea cărților românești, activitatea tipografică încetează până la episcopul Cosma, când se reia sporadic, apoi din 1768 până în 1832 încetează definitiv.

Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei- s-a stabilit între februarie 1832 și 13 aprilie 1833 la Buzău, hotărând ca să tipărească aici manuscrisele cu diferite traduceri pe care le făcuse anterior, astfel încât în septembrie 1832 apăreau patru cărți. Articolul continuă cu prezentarea activității tipografice în timpul episcopului Chesarie, când s-au tipărit 57 de cărți care pot fi împărțite după conținut în cărți de cult, școlare, de învățătură pentru preoțime, cuvântări, cărți morale, laice, periodice, constatându-se și lipsa cărților de muzică psaltică. Acest proiect va fi realizat de către episcopul Filotei, care înzestrea tipografia cu semne psaltice, retipărind o parte din cărțile de muzică psaltică ale ieromonahului Macarie, dar și altele. Din 1857, tipografia intră din nou în inactivitate, reluându-se munca prin stăruința arhimandritului Dionisie Romano, numit aici locotenent de episcop în iunie 1859. Tipografia își va înceta definitiv activitatea în 1873. Articolul conține date referitoare la cheltuielile de personal și la cele necesare întreținerii tipografiei, fiind prezentate, în ordine cronologică, toate cărțile tipărite de-a lungul anilor în acest centru cultural.

Teodorescu, Barbu, „Repertoriul cărții românești vechi (1508-1830)”, în: *BORom LXXVIII* (1960), 3-4, p. 339-366.

Până în 1508, literatura noastră era reprezentată prin cărți scrise de mână, majoritatea fiind în limba slavonă, primul astfel de manuscris datând de la începutul secolului al XI-lea. Prima carte tipărită este „Liturghierul” slavon a lui Macarie din 1508, în secolul al XVI-lea tipărindu-se sporadic 52 de cărți (35 în slavă, 14 în

română șitreiîn slavo-română), la Târgoviște, la Bistrița, Brașov, Sibiu, Orăștie, Bălgrad și Cluj.

Articolul aduce informații referitoare la aceste tipografii ale căror cheltuieli erau suportate de voievozi, fiind menționați ca tipografi Macarie și Coresi. Se precizează că între 1508 și 1830, perioadă în care tipografia a fost patronată de Biserică, s-au tipărit 2113 cărți în slavă, română și greacă, existând 29 de centre tipografice. Toate aceste cărți vechi românești sunt cunoscute prin intermediul lucrării „Bibliografie românească veche”, întocmită sub auspiciile Academiei Române. Articolul conține un repertoriu de date sumare privind cele 2113 cărți ale patrimoniului cultural românesc vechi.

Sacerdoțeanu, A., „Tipografia Episcopiei Râmnicului”, în: *MitrOlt XII* (1960), 5-6, p. 291-349.

Autorul expune istoricul tipografiei Episcopiei Râmnicului în perioada 1705-1825, cu tâlmăcitorii, diortisitorii și tipografii ei. De asemenea, se amintește despre arta gravurii și a ilustrării cărților și este oferită o listă a cărților tipărite la Râmnic – 136 de titluri.

Cocora, Gabriel, „Câteva știri despre tipografia de la Neamț”, în: *MitrMold XXXVI* (1960), 7-8, p. 477-480.

Însemnări referitoare la tipografia de la Mănăstirea Neamț, în care este precizată data înființării acesteia, respectiv 4 mai 1843. Se prezintă câteva scrisori prin care se arată că tipografia a fost înzestrată la 1856 cu literă de la Praga și hârtie de la Viena.

Molin, Virgil, „Tiparnița de la Râmnic, mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania (1705-1800)”, în: *MitrOlt XII* (1960), 7-8, p. 458-471.

Istoric al tiparniței de la Râmnic. Aflăm că a fost înființată în 1705, iar un an mai târziu, Antim Ivireanul tipărește primele cărți. Se prezintă activitatea de aici, specificându-se că anii 1730-1753 au fost de maximă productivitate. Se amintește apoi despre răspândirea cărții bisericești în Ardeal și Banat în secolul al XVIII-lea, arătându-se de ce privirile s-au îndreptat spre Râmnic, fiind aduse două argumente: așezarea geografică și faptul că acolo existau toate cărțile în versiune românească.

Molin, Virgil, „Contribuțiuni noi la istoricul relațiilor culturale cu Orientul Ortodox (1709-1712). Un ipodiacon ungrovlah, Mihail, fiul lui Ștefan, meșter de tipar în țări străine”, în: *BORom LXXIX* (1961), 3-4, p. 319-338.

Se crede că Mihail, fiul lui Ștefan, a fost originar din Ardeal, ieșit din marea masă anonimă de iobagi care au slujit pe la numeroase curți de grofi. A fost primit în cea dintâi treaptă de slujitor al Bisericii, acea de ipodiacon, probabil în Țara Românească. A trecut în Țara Românească, după cum au trecut mulți tineri ardeleni, din dorința de a se realiza. În timpul domnului Constantin Brâncoveanu, pe ipodiaconul Mihail „l-a ispitit tiparnița” fiind setos de carte și având și însușiri literare. S-a format la școala lui Antim Ivireanul, mai întâi la București, apoi la Snagov, unde i-a

apărut și prima carte încredințată spre executare tipografică, în care a publicat și câteva versuri omagiale la adresa domnului, precum și confesiunea de devotament față de dascălul său, Antim. Prestigiul său crescând, stăpân pe meserie și apreciat de Brâncoveanu, Mihai a fost trimis în misiune ortodoxă în Ardeal, la Alba Iulia, ca organizator și conducător al tiparniței de acolo.

În perioada 1698-1700, cât timp a rămas la Bălgrad, Mihai a tipărit două cărți: o „Bucoavnă” și un „Chiriadromion” sau „Evanghelia cu învățătură”. Cărțile nu au excelat sub aspect tehnic din cauza tiparului care era foarte vechi și tocit. După unirea cu Roma, la 1700, Mihai s-a întors în Țara Românească, la Râmnic, la îndrumătorul său Antim. Aici tipărește: „Slujba Adormirii Născătoarei de Dumnezeu” în 1706, „Molitvelnicul”, un „Octoih” și un „Antologhion”. După ce Antim Ivireanul a ajuns mitropolit, domnul Constantin Brâncoveanu l-a trimis pe Mihai împreună cu o echipă de specialiști în Georgia, în țara Iviriei, unde s-a născut Antim. Aici a tipărit în 1709, o „Evanghelie”, semnând „Mihai Ungrovlahul, fiul lui Ștefan”, apoi un „Liturghier”. În urma cercetărilor făcute, Dan Dumitrescu a publicat în revista „Studii” o listă cu nouă cărți tipărite de Mihai: în 1709, trei cărți bisericești („Evanghelie”, „Psalmii lui David”, „Molitvelnic”); în 1711, două cărți („Psalmii lui David”, „Învățătura ieromonahului Gherman” și o „Biblie”, rămasă neterminată). În 1712, ipodiaconul Mihai a părăsit Georgia și a plecat în Olanda, nemaicunoscându-se alte informații despre el.

Teodorescu, Barbu, „Circulația vechilor cărți bisericești de București (1508-1830)”, în: *GBis XX* (1961), 9-10, p. 879-921.

Autorul surprinde istoricul și evoluția tipografiei Țării Românești de la Câmpulung, Târgoviște și București. Tipografia era unde se afla Domnul și Vlădica. Există o argumentare cu documente că tipăriturile din București au avut o largă circulație în Maramureș, Bihor, Banat, Moldova, Muntenia, Oltenia.

Cocora, Gabriel, „O altă știre despre tipografia Mitropoliei Moldovei și Sucevei”, în: *MitrMold XXXIX* (1963), 3-4, p. 218-219. Însemnare.

Știrea despre tipografia Mitropoliei Moldovei și Sucevei o aflăm dintr-o scrisoare din 20 aprilie 1821 a mitropolitului Veniamin Costachi către „chir Dositei igumen monastirii Bogdanii”.

Molin, Virgil, „Tiparnița de la Râmnic în timpul episcopului Ioanichie”, în: *MitrOlt XV* (1963), 3-4, p. 187-196.

În introducere, acest articol prezintă condițiile de înființare a tiparniței de la Râmnic, accentul căzând pe etapa inițială, începând cu ierarhii Antim, Damaschin și Ioanichie. Despre Ioanichie ca editor se menționează că avea la îndemână manuscrise deja întocmite, dar ca tipograf a trebuit să refacă tiparnița. Astfel, în 1730 îl aduce la Râmnic pe Peter Barth, vestit tipograf din Ardeal. Acesta va refăce și va perfecționa tiparnița. Tot la perfecționarea ei muncesc și Johann Barth-tipograf și Ch. Witsch-armurier.

Cândea, Spiridon, pr. dr., „Diaconul Coresi simplu tipograf sau și traducător al cărților tipărite de el”, în: *MitrArd VIII* (1963), 4-6, p. 324-344.

Articolul de față debutează cu o discuție asupra originii diaconului Coresi. Sunt cântărite cele două ipoteze posibile, fie că ar fi din Insula Chios (Hios), fie că ar fi român neaoș, pentru ca în final, autorul să aducă dovezi în sprijinul faptului că s-a născut în Țara Românească, la Târgoviște. Activitatea sa de tipograf a început la Târgoviște și a continuat la Brașov, mai puțin la Sas-Sebuș. Cărțile tipărite de Coresi la care se face referire în acest articol sub prezumția că ar putea fi și traduse de el sunt: „Întrebare creștinească”, din 1559 - nu a fost și traducător; „Tetraevangheliarul” de la Brașov din anii 1560-1561 - nu a fost și traducător; „Apostolul” din 1563 de la Brașov - a fost o tipăritură a traducerii din maghiară făcută de altcineva; „Tâlcul Evangheliilor sau Cazaniile” de la Brașov din 1564; „Molitulvelnicul”; „Psaltirea” de la Brașov din 1570; „Liturghierul” de la Brașov din 1570 - nu a fost și traducător; „Evanghelia cu învățătură” de la Brașov din anii 1580-1581, ultima tipăritură a diaconului Coresi la Brașov și „Psaltirea slavo-română”, despre care nu se știe unde a fost tipărită.

Cocora, Gabriel, pr., „Prima editură religioasă din țara noastră”, în: *MitrOlt XV* (1963), 7-8, p. 604-612.

Prezentare istorică a editurii religioase. Prima a fost înființată la inițiativa lui Dionisie Romano și s-a numit „Biblioteca Religioasă Morală”. Redacția a fost la biserica Sf. Dimitrie din București – metocul Episcopiei Buzăului, primul „director” fiind Dimitrie Băltăceanu. Se prezintă ajutorul material acordat de unele personaje importante ale epocii. Se aduc informații despre abonații din diferite regiuni care, ca număr, erau în jur de 700, astfel ajungându-se la concluzia că tirajul era de maximum 1000 de cărți. Se face o scurtă descriere a patru cărți tipărite din 1850 până în 1853, câte una în fiecare an.

Zarea, Anatolie, „Biserica Trei Ierarhi din Iași”, în: *GBis XXIII* (1964), 5-6, p. 614-615.

Autorul redă în acest articol evenimente importante din istoricul bisericii Trei Ierarhi din Iași construită în 1669, cum ar fi înființarea școlii superioare, instalarea unei tipografii la 1640. Prima mențiune documentară este de la 3 octombrie 1615, dar cercetările arheologice au arătat că a fost întemeiată în a II-a jumătate a secolului al XVI-lea. A fost transformată în mănăstire la începutul secolului al XVII-lea și închinată Mănăstirii Ivir (2 aprilie 1625).

Ivan, Ioan, „Din activitatea tipografiei Centrului Mitropolitan”, în: *MitrMold XL* (1964), 7-8, p. 431-432.

Se prezintă activitatea tipografiei Centrului mitropolitan după anul 1952, de când a intrat în folosința Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Se precizează că și-a păstrat sediul la Mănăstirea Neamț.

Stoian, Nicolae, „Damaschin Mioc,« Date noi cu privire la Macarie tipograful, Studii - Revista de istorie 2», Ed. Academiei R.P.R, anul XVI - 1963, p. 429-440”, în: *MitrMold XLI* (1965), 5-6, p. 338. Recenzie.

Despre tipograful Macarie, din studiul care face subiectul acestor pagini, aflăm că în 1492 învața meșteșugul tiparului la Veneția, după care s-a întors la Muntenegru, urmând ca la Cetinje să înființeze o tipografie cu caractere slave. Între anii 1492-1496 tipărește mai multe cărți bisericești, în 1496 îl găsim la Veneția, apoi în anii 1504-1505 în Țara Românească. Între 1507 și 1512 desfășoară o activitate intensă ca tipograf, iar în 1521 devine mitropolit al Ungrovlahiei sub Neagoe Basarab.

Juhasz, Stefan, dr., „Filip Moldoveanul – inițiatorul tiparului românesc în Transilvania”, în: *MitrMold* XLI (1965), 5-6, p. 323-325.

Articolul de față cuprinde analiza a două studii ale profesorului Joko Sigismund, analiză din care reies câteva informații importante despre tiparul românesc din Transilvania. Aflăm că Tipografia din Sibiu exista încă din 1528 și că a avut de la bun început litere atât latine, cât și chirilice. Sunt prezentate argumentele care demonstrează faptul că „Tetraevangheliarul slavon” din 1546 a fost tipărit la Sibiu, precum și cele ce afirmă originea moldoveană a lui Filip, inițiatorul tiparului românesc în Transilvania, numit și „pictor” datorită talentului în decorarea manuscriselor și caligrafie.

***, „Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740-1750”, în: *BORom* LXXXIII (1965), 9-10, p. 845-942.

O primă parte a articolului vizează activitatea celor trei tipografii existente în perioada 1740-1750 în București, tipografii ce editau cărți bisericești prin intermediul cărora s-a modernizat forma limbii române scrise. În perioada 1740-1750, domni în Țara Românească au fost: Mihai Racoviță (1741-1744), Constantin Mavrocordat (1744-1748) și Grigorie al II-lea Ghica (1748-1752), iar mitropolit era Neofit Criteanul (1738-1753), vestit ierarh, preocupat de înzestrarea bisericilor cu cărți liturgice.

Capitolul I al articolului prezintă „Tipografia Școlii Văcărești”. Autorul menționează că, urmărind datele existente în „Bibliografia Românească Veche”, prima tiparniță bucureșteană întâlnită imprimând cărți religioase la sfârșitul secolului al XVIII-lea se numește „Tipografia Școlii Văcărești”. Analizând informațiile referitoare la denumirea acestei tipografii, autorul conchide că școala adăpostită de Mănăstirea Sfântul Sava din București nu era a familiei Văcărești și nici nu era întemeiată de aceasta, ci era „Academie”, cu limba de predare elenă, întemeiată de Constantin Vodă Brâncoveanu în 1694-1695. Se argumentează că tipografia Școlii Văcărești își trage numele de la „Colegiul Mănăstirii Văcărești”, din marginea Bucureștiului, numele fiind preluat la începutul păstoririi mitropolitului Neofit Cretanul, autorul folosind ca sursă de inspirație patru manuscrise: o informație de pe un „Hesoid”, manuscris grec din Biblioteca Sfântului Mormânt, o altă însemnare aflată pe o „Iliadă”, manuscris grec din aceeași bibliotecă, o știre scoasă dintr-o epistolă grecească din 1730, iunie, 20, trimisă patriarhului Hrisant al Ierusalimului și o alta, finală, care atestă că în Mănăstirea Văcărești a funcționat o școală de înalte studii de filozofie și matematică.

Referitor la momentul când apare această tipografie, autorul aduce argumente istorice, justificând că domnul Constantin Brâncoveanu a împlinit dorința patriarhului Hrisant de a avea o tipografie grecească în București, zidindu-i un loc pentru

aceasta în cuprinsul Mănăstirii Sfântul Sava. În ceea ce privește înzestrarea tiparنیței cu cele necesare editării, acest lucru se datorează mitropolitului Antim Ivireanu (acesta scrie în 1714 patriarhului Hrisant că a adus de la Târgoviște la București tiparنیța întreagă și că a suportat el cheltuielile necesare reparării și turnării unor litere stricate pe traseu). Se aduc și alte argumente ce sprijină afirmația de mai sus: o mărturie a învățatului ieromonah Mitrofan Grigoraș, care scrie în martie 1715 patriarhului Hrisant despre câtă hârtie a întrebuințat la tipărirea unei lucrări, dar și mărturia care vine de la mitropolitul Mitrofan al Țării Românești, care îl informează pe același patriarh Hrisant despre corecturile făcute lucrării patriarhului Dositei, editată la București.

În continuarea articolului autorul argumentează faptul că această tipografie a patriarhului Hrisant, căreia i se va zice mai târziu „tipografia Școlii Văcărești”, a început să lucreze către sfârșitul anului 1715, constatând existența unei cărți tipărite în 1715 („Istoria Patriarhilor Ierusalimului”, lucrare a patriarhului Dositei). Această tiparنیța a încetat a mai funcționa în 1742, în urma unor restricții impuse prin intermediul „hrisovului” dat de Mihai Racoviță, domnul Țării Românești, în 20 iulie 1742.

Partea a doua a articolului vizează „tipografia Domnească”, nume care a fost dat mai întâi tiparنیțelor înființate de Matei Vodă Basarab în Mănăstirea Câmpulung, dar și celei de la Govora, precum și celei de la Târgoviște, după care au mai purtat acest nume tipografiile înființate de Constantin Brâncoveanu la București (1690), Buzău (1691) și Snagov (1696). Dacă primele tipografii își încetează lucrul până în 1705, „tipografia Domnească” de la București și-a întrerupt activitatea în 1705, a reluat-o în 1725, iar după ce a terminat de imprimat „Catavasierul” din 1724 și-a oprit lucrul, reluându-l în 1745 din porunca lui Constantin Vodă Mavrocordat și cu binecuvântarea mitropolitului Neofit Criteanul. Autorul precizează că popa Stoica Iacovici, tipograful, a rămas fără activitate după desființarea Tipografiei Școlii Văcărești și, după oprirea activității în tipografia Mitropoliei, a luat cu chirie „Tipografia Domnească”, unde a tipărit: „Pravoslavnică mărturisire” (1745), „Psaltirea slavonă” (1745), „Ohtoihul” (1746), „Liturghia” (1746) și „Mărgăritarele” (1746). Nu se știe unde fusese adăpostită „tipografia Domnească” din București pe vremea ctitorului ei, dar în 1748 se află adăpostită în cuprinsul Mănăstirii Colțea. Prin „Hrisovul Domnesc” din 3 aprilie 1749, „tipografia Domnească” din București se desființează.

Partea a treia a articolului aduce informații referitoare la tipografia Sfintei Mitropolii, locul unde s-au tipărit pentru prima dată în Mitropolia Bucureștiului o culegere de predici (Cazanie) intitulată „Cheia înțeleșului”. Este prima tiparنیța înființată cu cheltuiala și pe numele Bisericii din Țara Românească, ridicată fiind din inițiativa mitropolitului Varlaam al Ungrovlahiei, în 1678, aici tipărindu-se: „Evanghelia” (1682), „Apostol” (1683), „Biblia” (1688), „Psaltirea” (1694). Până în 1728, tiparنیța mitropolitană din București n-a mai tipărit nicio carte, în afara cărții grecești, în versuri, a lui Antim („Sfaturi creștine-politice”- 1715), lucrul reluându-se în 1728, întrerupt fiind din nou în 1736, nemaitipărind nimic până în 1742, în vremea păștoririi mitropolitului Neofit Criteanul. În urma Hrisovului dat în 1742, tipografia Mitropoliei avea dreptul de editare a unor cărți bisericești.

În continuarea studiului sunt enumerate cărțile tipărite între 1740-1750 la această tipografie, care a lucrat fără întrerupere din 1742 la 1744, apoi nu mai tipărește nimic până în 1747, timp în care Biserica a fost înzestrată cu cărți liturgice tipărite la „Tipografia Domnească”. Cărțile editate aici sunt: „Catavasierul” (1742), „Cazanie” (1742), „Evanghelia” (1742), „Apostolul” (1743), „Penticostarul” (1743), „Liturgia” (1747), „Psaltirea” (1748), „Ceaslovul” (1748), „Carte de rugăciuni culese din Psaltire” (1749), „Evanghelia” (1750), „Cărticică de rugăciuni” (1747), „Orologhionul” (1747), „Ceaslovul”(1749).

Capitolul patru este intitulat „Înfățișarea unei tipografii bucureștene de pe la jumătatea veacului al XVIII-lea”. Atelierul de lucru tipografic era așezat într-o încăpere spațioasă, împărțită în două: - într-o parte erau zețaria și turnătoria cu litere, iar în cealaltă parte lucrau teascurile. În această parte autorul aduce informații detaliate despre slovele de metal, matrițe, teascuri, cerneală (neagră și roșie).

În capitolul V se amintește despre „Oamenii muncii, tipografi din anii 1740-1750”. Etimonul „a tipări” apare în scrisul românesc prima dată în „Tâlcul Evangheliilor”, imprimat de diaconul Coresi la Brașov, în 1564, iar apelativul „tipograf” apare documentar întâi în „Antologhionul” (slavonesc) imprimat în 1643 la Câmpulung de „Ștefan ieromonah, tipograf sârb”. Tipograful era un om de carte, chiar dacă n-avea tiparnița lui, era supraveghetorul atelierului tipografic, îndruma „feciorii” și făcea primele corecturi ale cărților, trebuia deci să cunoască ortografia românească, greacă și slavă. El plătea pe „feciori”, păstra materialul tipografic luat în primire, turna semnele tipografice din amestecul de metale, plumb și cositor.

„Feciorii” erau ajutoarele tipografului și erau împărțiți în „zețari” (culegeau literele din case, alcătuiau tablele și pregăteau formele), „drugari” și „feciorii propriu-ziși”. Diortositorul era cel care corecta greșelile de tipar. La tipografia Mitropoliei, pe lângă personalul prezentat mai sus, se afla și „eclesiarhul” care păstra materialul tipografic. Alte informații din acest capitol vizează: munca și salarizarea (se analizează comparativ „Așezământul” dat de mitropolitul Antim Ivireanul, unde se prezintă rânduiala editării cărților și modul în care trebuia plătit tipograful și „Tocmeala tipografilor” din 1747, dat de mitropolitul Neofit Criteanul), modul cum se tipărea o carte la tipografia Mitropoliei, prețul de cost al cărților.

Capitolul VI prezintă informații despre „Dascălii tipografi bucureșteni din a cincea decadă a veacului al XVIII-lea”, fiind menționați Popa Stoica Iacovici, tipograful și fratele său Radu logofătul Iacovici, Dimitrie Pandovici, Barbu Bucureșteanul și Grigorie. Stoica Iacovici se face cunoscut în 1715 ca tipograf la tipografia înființată de patriarhul Hrisant în Mănăstirea Sfântul Sava din București, apoi a început să editeze cărți pe seama sa în 1724, în vremea lui Nicolae Mavrocordat, în tiparnița domnească. Se aduc câteva detalii referitoare la viața tipografilor menționați anterior. Articolul conține numeroase anexe și imagini.

Ivan, I., „O completare a istoriei relațiilor comerciale ale tipografiei Mănăstirii Neamț în secolul al XIX-lea”, în: *MitrMold* XLII (1966), 5-6, p. 369-373.

Istoricul relațiilor comerciale ale tipografiei Mănăstirii Neamț în secolul al XIX-lea este prezentat pe etape. Între anii 1841-1850, relevantă este corespondența

cu librarul Iosif Romanov din București. În 1848, tipografia primește instrumente de la Praga. A doua etapă, cuprinsă între anii 1851-1860, este cea mai bogată în informații, fiind prezentate articolele cumpărate și corespondența tipografiei, urmând ca între anii 1861-1880 activitatea să fie redusă. Ultimul cont al tipografiei datează din 1874, după care reapare doar în 1900.

Coravu, Dimitrie, „Tipografi de la Râmnic în prima jumătate a secolului al XVIII-lea”, în: *MitrOlt XIX* (1967), 1-2, p. 45-58.

Tipografiile despre care se amintește în aceste pagini sunt :

a) Mihai Istvanovici - ucenicul lui Antim Ivireanul, trimis în 1699 de Constantin Brâncoveanu să înființeze tipografia de la Bălgrad. Ca tipograf apare la Râmnic în 1706; se prezintă cărțile tipărite de el;

b) Ilie Cernavodeanu - tipărește cărți traduse sau alcătuite de Damaschin, episcop de Râmnic (1702-1708);

c) Vladul Gheorghevici – tipograf în timpul episcopului Inochentie, apare pe o singură carte – „Liturghierul” din 1733;

d) Dimitrii Pandovici - prima oară apare ca tipograf la Râmnic în 1737; se dau cărțile tipărite de el.

Coravu, Dimitrie, drd., „Meșteri tipografi de la Râmnic din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primul pătrar al sec. al XIX-lea”, în: *MitrOlt XIX* (1967), 3-4, p. 247-260.

Se prezintă activitatea a două familii de tipografi: Atanasievici și Mihailovici. Din prima se cunosc patru membri:

- Ieremia, a cărui activitate se cunoaște din timpul păstoririi episcopului Ioanichie (1727-1735);

- Mihai despre care se cunoaște faptul că în 1742 devine tipograf.

De asemenea se face cunoscută și activitatea altor doi membri: Constantin și Gheorghe.

Din a doua familie aflăm câte ceva despre activitatea lui Constantin (fiul lui Mihai din familia Atanasievici) și despre fii săi: Gheorghe și Dumitru. Pe lângă aceste două familii se prezintă și activitatea lui Climent Ieromonahul care se află la Râmnic între anii 1776-1787. La fiecare în parte se descriu cărțile lor.

Serbănescu, Nicolae, preot, „Muzeul tiparului și al cărții vechi românești din Târgoviște”, în: *BORom LXXXV* (1967), 5-6, p. 618-630.

La Târgoviște, în casa renovată a lui Iordache Crețulescu, soțul Domniței Safta, fiica lui Constantin Brâncoveanu, s-a deschis la 11 mai 1967, un „Muzeu al tiparului și al cărților vechi românești” în care se oglindește evoluția scrisului și a limbii române de la începuturile lor până la generația pașoptistă. Muzeul cuprinde exponate ale istoriei tiparului în țara noastră în piese originale sau fotocopii de pe hrisoave, manuscrise și cărți scrise. Șirul exponatelor este intercalat cu texte frumos caligrafiate pe sticlă în care sunt înfățișate succint momentele cele mai însemnate din istoria tiparului și a cărții vechi românești.

Articolul mai conține date referitoare la istoricul tiparului, care pătrunde în Țara Românească la începutul secolului al XVI-lea, când, la Mănăstirea Dealul ieromonahul Macarie înființează prima tipografie cu ajutorul voievodului Radu cel Mare. Autorul precizează elementele care sunt expuse în Muzeu: tablourile ierarhilor cu rol important în istoria culturii românești, Varlaam, mitropolitul Moldovei, Dosoftei și Antim Ivireanul, două machete de teasuri tipografice constituite din lemn, una a preseii tipografice a lui Matei Basarab din 1640 și alta a tiparniței de la Cluj din 1778, numeroase exponate privind istoricul „morilor de hârtie” din Moldova și Țara Românească, panouri ce înfățișează forme ale celui mai vechi scris de la noi „miniaturile pe manuscrise” și alte panouri închinat mijloacelor de împodobire a cărților, xilografia cu modele în fotocopii, vitrine cu foarte puține lucrări originale (un „Evangheliar” cu miniaturi, un manuscris din secolul al XV-lea, un hrisov pe pergament de la Mihai Viteazul, din 13 august 1596).

În altă încăpere a Muzeului se prezintă dezvoltarea tiparului în cele trei provincii românești. Tiparnița lui Dimitrie Liuvovici din Târgoviște apare cu cărțile sale în fotocopii. Expoziția semnaleză apoi „Începutul folosirii limbii române în scris”, „Începuturile tiparului în Transilvania”, cu fotocopiile cărților apărute la Sibiu și Brașov. Un panou este dedicat activității tipografice a diaconului Coresi și exemplificată prin material ilustrativ din opera sa tipografică. Se mai precizează în articol că în cea de a treia cameră a Muzeului sunt prezentate exponate privind „Tiparul în secolul al XVII-lea” grupate pe panouri ce ilustrează tipărițiile din Țara Românească, din Moldova și din Transilvania. Autorul prezintă fiecare exponat precum și conținutul textului explicativ.

Printre lucrările originale din vitrine se află: „Biblia de la București” (1688) „Cazania” lui Varlaam (1643) și altele. O cameră este destinată „Tiparului în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea”. Materialul ilustrativ se referă la tiparnițele de la Snagov și Buzău, București (la Mitropolie, la Antim, la Colțea), Râmnic, Târgoviște, Iași, Mănăstirea Neamț, Cluj, Brașov, Sibiu și Blaj. Fiindcă la începutul secolului al XIX-lea apar primele gazete românești, un panou prezintă date despre „Primele ziare românești”. Informația din Muzeu privind tiparul și cărțile românești se întrerupe în jurul anului 1830, an în care epoca veche a tiparului românesc se poate considera încheiată, ulterior dezvoltându-se tipografiile moderne.

Molin, Virgil, „Observații și opinii noi în legătură cu tipărițiile ieromonahului Macarie (1508-1512)”, în: *MitrMold* XLIII (1967), 5-6, p. 382-388.

Articolul se constituie într-o analiză critică a opiniilor istoriografului P. Atanasov, sintetizate într-un studiu apărut în „Istorieski Pregled”, cu referire la tipărițiile ieromonahului Macarie.

Popescu, Gabriel, „Recenzie. Arta tipografilor de odinioară”, în: *BORom* LXXXV (1967), 5-6, p. 636-637.

Autorul comentează două articole de specialitate, publicate de Mircea Tomescu în revista „Poligrafia”, despre tehnica tipografică, forma grafică și ornamentarea cărților bisericești. În articolul intitulat „Forma grafică a primelor tipăriții

românești” din nr. 6-7 pe 1965, autorul apreciază calitatea tipăriturilor lui Macarie, prezentându-le particularitățile specifice. Capodopera grafică a tipăriturilor noastre din secolul al XVI-lea este „Evangheliarul” din 1512, care a servit ca model lui Coresi și tipăririi „Psaltirii lui Bojidar” din 1521 și primelor tipărituri moscovite din 1556-1563.

În cuprinsul articolului sunt ilustrații după „Liturghierul” lui Macarie de la 1508 și alte cărți bisericești vechi. În nr 2/1966 este publicat articolul „Forma grafică a cărții românești în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea” în care subliniază contribuția lui Dosoftei, Varlaam și Antim Ivireanul la realizarea formei grafice și a ornamentației cărților tipărite. Se prezintă caracteristicile cărților tipărite în această perioadă, remarcând că motivele florale și colonadele sunt inspirate din arhitectura autohtonă brâncovenească. Ca modele sunt amintite: „Biblia de la București” din 1688, lucrările de la Buzău etc. Pe foaia de titlu se imprimă stema țării sau a Mitropoliei.

Una din cărțile cele mai artistic lucrate este „Cazania lui Varlaam”, Iași, 1643, care cuprinde numeroase ilustrații, decorații autohtone, chipuri de sfinți. Cei mai iscusiți meșteri tipografi-gravori sunt amintiți ca fiind Antim Ivireanul, Mihail Ștefan, Mitrofan și Ursu Zugravu. Articolul este ilustrat policrom, cu pagini din tipărituri. În nr. 1/1967 este prezentat „Calendarul 1967”. Supraperta reprezintă un fragment dintr-o „vinieta decorativă a Evangheliarului moldovenesc” din 1502, aflat la Viena. Autorul precizează că pe scoarța legăturii este reprodusă rama cu elemente ornamentale din foaia de titlul a „Liturghierului grec-arab”, imprimat la Snagov la 1701.

Coravu, Dimitrie, doctorand, „Aspecte ale activității de tipărire și răspândire a cărților bisericești românești în Transilvania, Muntenia și Moldova în secolul al XVIII-lea”, în: *BORom* LXXXV (1967), 11-12, p. 1218-1228.

Activitatea de tipărire a vechilor cărți în Țările Române a fost studiată atât în ansamblu, cât și sub diferite aspecte (meșteșugăresc, artizanal, filologic, istoric), dintre lucrări remarcându-se monumentală „Bibliografie Românească Veche 1508-1830”. Autorul se referă în acest articol la activitatea de concurență dintre vechile tipografii românești din Principate, studiul fiind împărțit în cinci părți: „Preferința cărților tipărite la Râmnic, în Banat și Transilvania”, „Regimul răspândirii cărților provenite din Țara Românească și Moldova în Transilvania”, „Meșteri tipografi de la Râmnic și Iași folosiți în tipografiile din Blaj și Sibiu”, „Regimul răspândirii cărților provenite din Transilvania în Țara Românească și Moldova” și „Precizări bibliografice asupra unor ediții de cărți”.

Tipografia de la Râmnic, înființată de episcopi cărturari, ca Antim Ivireanul, Damaschin, Inochentie, Climent, Grigorie Socoteanul, Chesarie și Filaret a dus cu succes lupta de introducere a limbii române ca limbă de cult în Biserică, în secolul al XVIII-lea, în locul celei slavone, luptând prin tipărirea cărților de cult în limba română împotriva curentului grecesc de introducere a limbii grecești în biserica română. Aici se traduc în limba română „Mineele”- 1776-1780, sub episcopii Chesarie și Filaret dar și alte cărți. Consultând diferite statistici, autorul afirmă că Râmnicu-Vâlcea deține locul al doilea după București, în răspândirea cărților în Moldova din

secolul al XVIII-lea, iar în Banat și Transilvania, locul întâi, uneori fiind depășit de Blaj. În secolul al XVIII-lea, tipăriturile din Țara Românească și Moldova au circulat mult în Transilvania, deși aici s-au lovit de împotrivirea austrieșilor, care interziceau răspândirea cărților românești în această provincie ocupată de ei. Totuși, tipăriturile de la Râmnic prin episcopul Inochentie, au păstruns în Ardeal, având un depozit de cărți bisericești la Sibiu. Maria Tereza a dat două decrete în 1746 și 1747 pentru a interzice răspândirea cărților bisericești în Ardeal. Tot pentru a contracara circulația cărților tipărite în Principate, a luat ființă tipografia de la Blaj.

Din scrisorile episcopului Grigorie al Râmnicului către arhiepiscopul Dionisie Novacovici, din Ardeal, aflăm că, activitatea de extindere a tipăriturilor peste munți a continuat. Deși la Sibiu s-a înființat a doua tipografie, cărțile tipărite în Transilvania n-au fost apreciate de ortodocși, fiind suspectate de catolicizare. Unitatea spirituală a românilor nu a putut fi destrămată de încercările de stopare a promovării cărților bisericești, fapt care reiese și din „Pastorală” din 1761 a episcopului Grigorie al Râmnicului. Pentru a putea concura cu tipografiile din Țările Române, Blajul și Sibiu atrage specialiști din Iași și Râmnic, care reorganizează tiparnițele. Se tipărește, în 1765, „Evanghelia”, „Molitvenic”, „Acatistier”, „Psaltire” în 1791, „Acatist” în 1792 și „Pilde filozofești” în 1795.

Mitropolitul Țării Românești, Filaret al II-lea, cere domnului Alexandru Moruzi să oprească penetrarea din Transilvania a cărților românești, lucru pe care îl va face și mitropolitul Dositei, argumentând cererea prin greșelile strecurate în ele. În Moldova, episcopul Romanului, Meletie dă o circulară la Iași în 1805, prin care atrage atenția credincioșilor despre cărțile ce s-au strecurat în țară, falsificate în sens catolicizant, având ruptă foaia de început (foaia de titlu) pentru a nu se ști unde s-au tipărit. Autoritățile bisericești din Muntenia și Moldova au sesizat contrafacerea de către tipografia din Blaj a două cărți bisericești: „Apostol” și „Triod”, puse pe seama tipografiei din Râmnic. „Bibliografia Românească Veche” a consemnat doar „Apostol” din 1784, „Triodul” nefiind până în prezent identificat, dar din el a fost scoasă slujba Sfântului Grigorie Palama, în mare cinste la ortodocși, dar urât de catolici. Mai există o mistificare a „Octoihului” de la Râmnic din 1788. Autorul comparând edițiile apărute la Blaj cu cele de la Râmnic, constată că, ediția din 1788 nu este de la Râmnic ci de la Blaj, falsul trecând neobservat fiindcă avea un cuprins ortodox. Referindu-se la cele două ediții, apărute în 1783, ale cărții „Pilde filozofești”, după o analogie cu cărțile de la Râmnic, autorul conchide că ele au apărut la Sibiu.

Cocora, Gabriel, pr., „Alte știri referitoare la tipografia Episcopiei Buzăului”, în: *GBis XXVII* (1968), 1-2, p. 125-137.

Materialul redă știri referitoare la tipografia Episcopiei Buzăului care e reînființată în 1834. Se prezintă patru chitanțe date de episcopul Chesarie pentru cărțile vândute (cca. 1840) și sunt prezentate 12 cărți. Materialul este însoțit de anexe.

Sinescu, C., pr., „Contribuție la Bibliografia Românească Veche”, în: *MitrMold XLIV* (1968), 11-12, p. 704-709.

Cartea la care face referire autorul este a doua ediție a unui volum din „Viețile Sfinților” pe luna octombrie, tipărit la Mănăstirea Neamț în 1809 în chirilică. Din

analiza ei aflăm despre format, foaia de titlu, câteva frontispicii, despre hârtia folosită și despre modul în care a fost făcută paginația. Această ediție este studiată comparativ alături de prima, notându-se particularitățile de litere, cuvinte și de titlu. În încheierea articolului este redat cuprinsul cărții.

Molin, Virgil, „A intenționat Râmnicul să înființeze o tiparniță în Banat”, în: *MitrOlt XXI* (1969), 1-2, p. 67-71.

Despre cele enunțate în titlu se găsește o mențiune din 1767 în „Cronica lui Nicolae Stoica de Hațeg”: „că Popa Constantin, tipograf râmnician venise la Timișoara la episcopul Vichentie Ioanovici Vidac și ceru să-l lase să facă o tipografie cu banii lui (Constantin)... episcopul nu primi”. Inițiativa înființării unei tiparnițe în Banat a venit de fapt de la episcopul Râmnicului. Articolul mai menționează că acest „Popa Constantin” nu e același cu vestitul meșter de tipar de la Râmnic.

Cristache-Panait, Ioana, „Cărți vechi cu însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului”, în: *MitrBan XIX* (1969), 4-6, p. 264-271.

Despre „Noul Testament”, tipărit în 1648 prin strădania ieromonahului Silvestru (autorul „Evangheliei de la Govora”), care se păstrează în biserica Adormirea Maicii Domnului din Lipova. În 1751 începe activitatea tipografiei de la Blaj, evoluția acesteia și tipăriturile de aici fiind surprinse în paginile articolului. Se amintește și despre alte tipărituri păstrate în bisericile bănățene de lemn.

Bulat, T. G., „Tipografia Mitropoliei Bucureștilor în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea (1754-1890)”, în: *BORom LXXXVII* (1969), 7-8, p. 791-816.

Deși cu unele lacune, informațiile despre tipografia mitropolitană din București sunt bogate, ultimele fiind date de Î.P.S. Tit Simedrea în lucrarea „Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740- 1750”, apărută în 1965. Se face o prezentare a activității tipografiei mitropolitane bucureștene, de la această dată înainte pe timp de o jumătate de secol.

Urmașul mitropolitului Neofit Cretanul a fost tot un grec, Filaret I (1753- 1760), fost episcop al Buzăului, care s-a preocupat de treburile tipografiei, având alături de el la Iași pe mitropolitul Iacob I Putneanu, la Râmnic pe episcopul Grigorie Socoteanu și la Blaj pe mitropolitul Petru Pavel Aron. Acum tipograful Barbu Bucureșteanu tipărește în românește cu binecuvântarea și cheltuiiala mitropolitului Filaret I „Psaltirea”, în 1756. În 1759 se tipărea la București un „Ceaslov mic”, apoi „Slujba Sf. Visarion”, în grecește, iar în 1760 „Lavsaiconul”, care conținea vieți pustnicești de călugări și călugărițe.

După Filaret, în scaunul mitropolitan a venit românul Grigorie al II-lea (1760- 1787), om de cultură, care a avut o școală de instruire a clerului prin cartea tipărită, numită „școala grigoriană”. A dat la lumina tiparului opera rămasă în parte, în manuscrise, a vestitului dascăl Damaschin, fost episcop de Buzău și Râmnic, iar în 1760 „Evanghelia”, după care urmează o perioadă de penurie de tipărituri până în 1764 (când se amintește de un „Apostol”, de „Învățătura pentru ispovedanie” și de un „Molitvenic”). În 1765 apare o „Cazanie” și lucrarea lui Simeon, arhiepiscopul

Salonicului, intitulată „Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos” în limba română. În „Predoslovie” Chesarie arată însemnătatea cărții traduse de dânsul, cerându-și iertare pentru eventualele greșeli. În 1767 apare „Ceaslovul”, tot o lucrare voluminoasă ca și precedenta lucrată tot de tipograful Iordache Stoicovici și ucenicii săi. În 1768 apare pentru a doua oară „Cazania”, fiind tipograf râmnicianul Popa Contsntin, preot și „Penticostarion”, iar în predosloviile lor mitropolitul Grigorie al II-lea le prezintă însemnătatea și rolul lor în rândul credincioșilor și al bisericii. În 1769 mitropolitul Grigorie dispune tipărirea „Triodului” cu toată cheltuiala sa, tipograf fiind ieromonahul Grigorie și tipărirea celei de-a doua ediții a cărții lui Meletie Pigas, patriarh al Alexandriei intitulată „Învățătura ortodoxă” în grecește, cu cheltuiala patriarhului Efreim al Ierusalimului.

Urmează o întrerupere în activitatea tipografică până în 1774, când mitropolitul Grigorie dă la lumină „Apostolul”, tipărit pentru a patra oară, de Popa Constantin din Râmnic, în colaborare cu ieromonahul Ioachim, care va lucra și la tipărirea „Mineiilor” de Râmnic. Din îndemnul ieromonahului Grigorie, iconomul Mitropoliei, apare acum „Învățătura bisericească”, text reprodus după cartea lui Antim din 1710 și retipărită în 1741. Urmează apoi „Octoih”, iar în 1775 se tipărește pentru a doua oară lucrarea mitropolitului Antim, „Capete de poruncă” din 1714. Șirul tipăriturilor continuă cu „Evanghelia”, „Omilii” de Macarie Egipteanul, „Psaltirea” tipărită a doua oară, iar în 1777 apare un „Antologhion” și un „Ceaslov”, ambele tipărite de Dimitrie Petrovici, cu cheltuiala mitropolitului Grigorie al II-lea. În 1778 apare doar un „Ceaslov” iar în 1779 „Slujba Cuviosului Dimitrie de la Basarabov”, cu concursul arhimandritului Grigorie Delenul. În 1780 se tipărește în grecește și românește „Mic manual de legi” alcătuit de voievodul Alexandru Ipsilanti, „Dumnezeieștile și Sf. Liturghii”, o „Psaltire”, iar în 1781 apare „Catavasierul” și „Prăvilioara de taina ispovedaniei”, îndreptată și completată cu canoane de arhimandritul Grigorie Delenul. În 1782 apare „Penticostarion”, carte apreciată de mitropolitul Grigorie ca fiind mai importantă decât alte cărți bisericești afară de „Sf. Evanghelie”. În 1784, tiparnița de la Râmnic inundă piața cu numeroasele tipărituri iar la București apare doar o carte românească, „Apostolul”, la tipografia mitropolitană și una grecească la tipografia cea nouă „Însemnări fizice ale lui Iosif Misiiodax”.

În 1785, mitropolitul Grigorie Sidis, care și-a adus contribuția sa la îndreptarea „Apostolului”, după cel grecesc, tipărește un „Ceaslov”, apoi lucrează și la apariția „Antologhismului” din penultimul an al păstoriei lui Grigorie al II-lea care moare în primăvara anului 1787. Pentru fiecare carte, autorul articolului indică numărul de file, caracteristicile ei, autorii prefețelor, tipograful și principalii colaboratori. De la 9 octombrie 1787 până la 3 septembrie 1792, scaunul mitropolitan este ocupat de fostul episcop de Buzău, Cozma, fiul unui preot din Curtea de Argeș. Pentru Țările Române urmează vremuri grele din cauza izbucnirii în 1787 a războiului între turci și ruși, cu amestecul austrieșilor, care se va termina abia în 1791. Antrenat în problemele politice ale țării, arhiereul Cozma nu poate realiza decât foarte puțin ca mitropolit al țării. Abia în 1792 apare „Octoihul” cu binecuvântarea sa, dar prin munca și cheltuiala lui Grigorie Sidis. Cozma moare în 1792 de ciumă și îi urmează fostul episcop de Râmnic, Filaret (6 septembrie 1792- septembrie 1793), a cărui operă de traducător

și tipograf începută la București în timpul lui Grigorie al II-lea continuă la Râmnic, aceasta constituind un capitol important din istoria literaturii și cărții vechi românești. Ca mitropolit publică doar o singură carte, „Catavasierul” 1793. Din tipografie cărțile ieșeau nelegate, aceasta fiind o operație aparte. Mitropolitul Filaret cere domnului Al. C. Moruzi interzicerea prin lege a vânzării cărților străine în Muntenia, pentru a păzi credința ortodoxă și a spori tipografia, lucru aprobat de domnitor. După un an de cârmuire, mitropolitul Filaret demisionează și se retrage la Mănăstirea Căldărușani, unde moare în anul următor.

În fruntea Mitropoliei va veni un ierarh vrednic, Dositei Filitti, care va face eforturi pentru readucerea tipografiei la strălucirea ei de odinioară în cei 17 ani de păstorire (25 septembrie 1793 - 15 ianuarie 1810). Iubitor de carte bisericească tipărită, el dorește să difuzeze cărțile găsite în depozitul tipografiei mitropolitane în eparhiile vecine, după cum reiese dintr-o scrisoare adresată, probabil, lui Veniamin Costache, episcop de Huși (1792-1796). Simțind necesitatea unui nou „Molitfelnic”, mitropolitul Dositei în 1794, tipărește această carte de slujbă, urmată de „Pravoslavnia învățătură” și „Urmare pe scurt a drepte credințe”.

Cumpărând o fabrică de hârtie vândută cu sila de domnul Al. Moruzi Mitropoliei, Dositei tipărește în 1796 „Psaltirea”, în 1797 „Liturghia” și în 1798 „Triodul”. Tot el ajută și mișcarea de înnoire călugărească de la Mănăstirea Neamț, condusă de monahul Paisie Velicicovschi, prin tipărirea „Cărții folositoare de suflet” în 1799, prefața fiind scrisă de monahii nemțeni Gherontie și Grigorie, ultimul fiind viitorul mitropolit al Țării Românești. În 1800 va tipări a doua ediție și „Penticostarul”. Mitropolitul Dositei, ceruse călugărilor nemțeni și alte traduceri spre tipărire și astfel, în 1801, apare „Chiriadodromionul” cu două prefețe, prima scrisă de traducătorii Gherontie și Grigorie și a doua de însuși înaltul arhiereu. Tot în 1801 se tipărește a doua ediție din „Slujba Cuviosului Sf. Dimitrie de la Basarabov” întocmită în 1779 de Filaret Mireon, fostul mitropolit, la care se adaugă „Patimile Sf. Ioan Rumânul și ale Sf. Ioan de la Suceava”. În 1805 mitropolitul Dositei închiriază în anumite condiții tipografia mitropolitană vechiului ei tipograf Stanciu pe timp detreiani. În 1806 se tipărește un „Ceaslov”, în 1808 un „Evhologhion” pentru a doua oară, iar în 1809 „Învățătura creștinească” și „Orânduiala pentru sfințirea Bisericii”.

La 15 ianuarie 1810, Dositei este înlocuit cu Ignatie, fost mitropolit al Artei din Epir. După peregrinări prin mai multe locuri Dositei se va stabili la Brașov în 1812, unde va tipări cartea „Ușa pocăinții” tradusă de monahul Rafail de la Mănăstirea Neamț, la tipografia Herfurt din Brașov. În acest oraș va trece la cele veșnice în ziua de 14 decembrie 1826. Ierarhii timpului respectiv au fost români și greci, însuflețiți de aceleași idealuri și interese românești și au dat nașiei noastre prin tiparnița lor din Dealul Mitropoliei bucureștene o operă de mare importanță, făcând să se audă limba românească în toate straturile populației în decursul celei de-a doua jumătăți al sec. al XVIII-lea.

Ionescu, I., pr. prof., „Recenzii. Petre Ștefan, «Tipograful Coresi logofăt pământean», în „Limbă și literatură”, București, XVIII (1968), p. 13-25”, în: *BORom* LXXXVII (1969), 7-8, p. 846-851.

Interpretând informațiile pe care ni le dau documentele privind istoria Țării Românești din secolul al XVI-lea, autorul caută să stabilească genealogia lui Coresi ca fiind românească și nu grecească, din Chios, cum fusese socotită de Al. Odobescu și acceptată apoi de N. Iorga. Preocupări despre originea lui Coresi se întâlnesc la Nerva Hodoș, Stoica Nicolaescu, P.P. Panaitescu, prof. Dan Simonescu. Însuși diaconul Coresi afirma în epilogul „Psaltirii” românești, din 1570 că este român.

Cercetând documentele, autorul ajunge la concluzia că tipograful Coresi a fost fiul grămaticului Coresi și fratele logofătului Coresi. Se afirmă că în secolul al XVI-lea termenii grămatic, diac, diacon, șeț, logofăt desemnau fără distincție pe micul scriitor de limba slavonă dintr-o cancelarie. Coresi tipograful a fost considerat cleric, după semnătura „Diaconul Coresi”, rămasă aceeași tot timpul cât a tipărit la Brașov. Dar el nu a fost supus unor norme canonice, căci a tipărit cărți din porunca luteranilor sau calvinilor cu caracter eterodox, neimputându-i-se acest fapt de vreo autoritate ortodoxă. Dar, profesorul P.P. Panaitescu în lucrarea sa îl prezintă pe diaconul Coresi nu ca un susținător al Reformei, ci ca un adversar al ei, fiind un slujitor al Ortodoxiei.

Deci se constată unele confuzii și erori regretabile în interpretarea informațiilor referitoare la Coresi, date de autorul cărții recenzate. Din epilogul „Sbornicului slavonesc” din 1580 tipărit de Coresi în Sebeșul Săsesc se spune că a executat această tipăritură din porunca Preasfințitului mitropolit al Ardealului Chir Ghenadie, el „păcătosul și ticălosul Coresi diaconul”. Deci el era diacon și asculta de porunca arhierelui său, mărturie ce infirmă afirmația autorului cărții. Coresi a rămas diacon toată viața, fiind căsătorit și având un fiu, Șerban, căruia i-a transmis meșteșugul tipografic. Legătura sa cu preotul Toma din Brașov se poate constata din hotărârea instanței de judecată din Brașov din 1570, dată în procesul dintre Coresi și Laurențiu Fronius, orășean din Brașov.

Ivan, I., „Din istoricul tiparniței de la Mănăstirea Neamț”, în: *MitrMold* XLV (1969), 7-9, p. 510-512.

Printre aspectele importante semnalate în prezentarea activității tiparniței de la Mănăstirea Neamț, în special din perioada anilor 1859-1870, se numără și faptul că Antonie Dumbavă, egumen al Mănăstirii Bogdana, a activat ca tipograf aici. Sunt date precizări și despre un inventar al tipografiei din secolul al XIX-lea.

Bălăuță, Al. și Bălașa, D., pr., „Valori muzeale și cărțurărești din Arhiepiscopia Craiovei”, în: *MitrOlt* XXII (1970), 5-6, p. 451-468.

Se prezintă în paginile de față „Biblioteca Eparhială a Craiovei”, care deține cărți importante, precum „Evanghelia învățătoare” – Govora, 1642, „Îndreptarea legii” – Târgoviște, 1652, „Colecția-Muzeu de la Tismana”, cu unele piese, precum „Epitrahilul” din secolul al XIV-lea, „Colecția Mănăstirii Jitianu” cu două săli și colecția „Eufrosin Poteca”.

Chițimia, Ion C., prof., „Din vechea răspândire a cărții românești în Țara Oltului”, în: *MitrOlt* XXII (1970), 5-6, p. 533-542.

Se prezintă date despre „Cazania lui Varlaam”, „Evanghelia lui Șerban Cantacuzino”, „Evhologhion” (molitfelnic), „Antologhion”, adică „Floarea cuvintelor”, toate considerate cărți rare. Se dă o listă cu 30 de cărți dispărute.

Porcescu, Scarlat, pr., „Tiparnița de la biserica Sf. Trei Ierarhi - Iași. Cea dintâi carte imprimată în Moldova (1643)”, în: *MitrMold* XLVII (1971), 3-4, p. 204-214.

Cea dintâi carte imprimată în Moldova este „Cartea românească de învățătură la duminicile de peste an și la praznice împărătești și la svânți mari”, cunoscută sub numele de „Cazania lui Varlaam” și tipărită la biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași în 1643. Pentru a face această traducere, Varlaam a adunat mai multe tălmăcirii pe care le-a scris în propria limbă, creând astfel stilul cărturăresc al limbii române. Izvorul principal al „Cazaniei” este „Comoara” lui Damaschin Studitul. Articolul cuprinde o importantă bibliografie selectivă.

Bulat, T. G., „«Tiparnițele» moldovenești de carte bisericească de la Mitropolitul Varlaam la Mitropolitul Veniamin Costachi (1641-1808)”, în: *MitrMold* XLVII (1971), 5-6, p. 349-361.

Activitatea tipografică moldovenească din perioada secolelor XVII-XIX este foarte importantă pentru tipărirea de carte bisericească pe teritoriul țării noastre. Autorul amintește despre tiparnița unde au ieșit la lumină cărțile mitropolitului Varlaam, tiparniță care și-a încetat activitatea în 1646 și a fost reînființată de mitropolitul Dosoftei cu slove aduse din Moscova. Sunt prezentate pe scurt cărțile scoase cu binecuvântarea acestuia. Sunt date precizări despre tipografia grecească de la Iași, înființată în 1680, precum și despre activitatea tipografică din timpul regimului fanariot.

Mureșianu, Ion B., prof., „Circulația cărții de la Râmnic în Banat două tipăriri rămase necunoscute”, în: *MitrBan* XXI (1971), 7-9, p. 443-449.

În contextul mai larg al prezentării activității tipografice din Banat, sunt prezentate pe scurt cărțile tipărite de Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și de alte centre tipografice, cu insistență pe două tipăriri necunoscute: o „Psaltire” din 1743 și un „Ceaslov” din 1767, ambele tipărite la Râmnic.

Bulat, T. G., prof., „Tipografia Mitropoliei Bucureștilor între anii 1810-1864”, în *BORom* XC (1972), 5-6, p. 583-590.

După ce se amintește, în trecere, despre contribuțiile înaintașilor mitropolitului Grigorie IV Dascălul sunt redată cele 20 de tipăriri realizate de acesta în perioada 1823-1829 și 1833-1834. A doua parte a articolului cuprinde câteva documente ce ilustrează atât străduințele și reușita mitropolitului Nifon (1850-1875) de a reînființa „tipografia cărților bisericești”, cât și apropiata colaborare a acestuia cu starețul Neonil de la Mănăstirea Neamț.

Băltuță, Mitrofan, „Tipografia greacă de la Mănăstirea Cetățuia”, în: *MitrMold* XLVIII (1972), 7-8, p. 577-588.

Tipografia greacă de la Mănăstirea Cetățuia a funcționat către sfârșitul secolului al XVII-lea, între anii 1681-1694. A fost înființată cu cheltuiala patriarhului Dosoftei și cu ajutorul monahului Mitrofan și a avut un rol foarte important în conștiința românească ortodoxă, întrucât a fost considerată un triumf al ortodoxiei împotriva catolicismului inovator. Prima carte publicată aici, în 1682, a fost „Întâmpinarea contra primatului papei”, a cărei „Prefață”, scrisă în limba română, este redată în cuprinsul articolului. Activitatea tipografiei a fost temporar suspendată în chiar următorul an de la apariția acestei prime tipărituri. Pe lângă informațiile privind tipografia aflăm și alte date despre Mănăstirea Cetățuia, cum ar fi faptul că a fost sfințită la 29 iunie 1672 în timpul lui Duca Vodă, care a și închinat-o Patriarhiei de la Ierusalim. Pisania lăcașului este redată de către autor.

Grigoraș, N., „Primele cărți tipărite în tipografia de la Trei Ierarhi”, în: *MitrMold XLVIII* (1972), 11-12, p. 822-824.

După prezentarea pregătirilor pentru înființarea tipografiei ieșene de la Trei Ierarhi, autorul se oprește asupra celor mai timpurii tipărituri. Prima carte a apărut în 1642, „Catehismul” lui Varlaam, în care acesta condamnă calvinismul. Cartea a fost scrisă mai întâi în limba slavonă, apoi în românește în 1645, dar nu s-a păstrat nici unul dintre originale. Între anii 1643-1646 au apărut „Cazania lui Varlaam”, „Cele șapte taine”, „Acatistul Maicii Domnului” și altele, pentru ca între anii 1646-1651, probabil, să nu se mai fi tipărit nimic. În 1651 a apărut o „Bucoavnă” în limba greacă.

Stănculescu, N., pr., „Începuturile culturii și învățământului în județul Dâmbovița”, în: *GBis XXXI* (1972), 11-12, p. 1320-1326. Recenzie.

Material informativ despre activitatea tipografică de la Târgoviște, despre școlile care au funcționat aici, despre figurile cele mai importante ale culturii din zonă, fiind menționat episcopul Naum Râmniceanu (1764-1839).

Ivan, I., diac. prof., „Dimitrie Cantemir. Trei veacuri de la naștere 1673-1973. Contribuția Mănăstirii Neamț la tipărirea celei dintâi ediții în limba română a operei lui D. Cantemir *Descriptio Moldaviae*”, în: *MitrMold XLIX* (1973), 5-6, p. 369-375.

Sărbătorind trei secole de la nașterea lui Dimitrie Cantemir, autorul scoate în evidență importanța contribuției Mănăstirii Neamț la tipărirea celei dintâi ediții în limba română a operei marelui domnitor, „Descrierea Moldovei”. Articolul cuprinde o anexă cu „Predoslovia” la „Scrisoarea Moldovei” a tipografului Gherontie Ieromonahul, precum și o fotocopie a unei imagini din această „Scrisoare”.

Jivi, Aurel, asist., „Opere teologice bizantine editate în Țările Române de către patriarhul Dositei al Ierusalimului” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXVII (1975), 3-4, p. 219-225.

Descrierea secolului al XVII-lea mai ales în spațiul românesc; scurtă biografie a patriarhului Dositei. Prima carte tipărită a fost în 1682, în grecește, fiind vorba despre o lucrare a patriarhului Nectarie împotriva primatului papal, se dau și

izvoarele operei; a II-a carte „Tomul Dragostei”, Iași (1698), descrierea se face la fel; o altă carte-„Tomul Bucuriei” (1705) la Râmnic, episcop fiind Antim Ivireanul.

Serbănescu, N., pr. prof., „Tipografia ieromonahului Lavrentie de la Mănăstirea Plumbuita din București (sec XVI)” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXVIII (1976), 1-2, p. 20-40.

Se face analiza „Tetraevangheliarelor” de la Cluj, București, din Rusia și Bulgaria. În epilogul „Tetraevanghelului” de la Leningrad (singurul care are acest epilog) se dau informații importante în legătură cu locul de funcționare al tipografiei lui Lavrentie: mănăstirea care „are hramul Sf. Prooroc Ioan Botezătorul, de lângă București, pe râul Colentina”, adică Mănăstirea Plumbuita. Se prezintă câteva date istorice despre mănăstire, se arată cu argumente solide că Lavrentie a fost și tipograf și că la Plumbuita a fost prima tipografie din istoria orașului București. Lavrentie tipărește aici trei cărți: un „Tetraevanghel slavon” în două ediții și o „Psaltire”. Se cunosc 11 exemplare.

Rusu, D., „Tipografia în Moldova până la sfârșitul secolului al XVII-lea”, în: *MitrMold* LII (1976), 3-4, p. 254-264.

În Moldova secolului al XVI-lea nu existau tipografii, însă cărțile tipărite în Muntenia aveau o mare circulație. Autorul explică motivul pentru care tiparul a apărut atât de târziu în Moldova, în perioada lui Petru Movilă și modul în care acest lucru totuși s-a întâmplat. Aflăm despre „Pravila lui Vasile Lupu” și despre importanța mitropolitului Dosoftei în istoria tiparului moldovenesc. Sunt amintite tiparnița de la Sf. Nicolae Domnesc, din care nu au ieșit decât tipărituri în limba română și cea grecească de la Cetățuia.

Lăudat, I. D., prof., „Contribuția tipografiei din Râmnicu Vâlcea la promovarea cărții în veacul al XVIII-lea”, în: *MitrOlt* XXVIII (1976), 5-6, p. 360-369.

Autorul detaliază activitatea tipografiei din Râmnicu-Vâlcea desfășurată sub îndrumarea episcopilor Antim Ivireanul, Damaschin (1708-1725), Ștefan de la Govora (1726-1727), Inochentie de la Brâncoveni (1727-1735), Climent (1735-1748), Grigore Socoteanu (1749-1764), Partenie (1764-1770), Chesarie (1771-1780) și Filaret (1780-1792). Aflăm despre implicarea lor în tipărirea cărților în limba română și este oferită o listă a tipăriturilor făcute în timpul fiecăruia în parte.

Pârnuță, Gh., prof. dr., „Vechi urme de cultură la Episcopia Râmnicului și la Mănăstirile vâlcene (sec. al XVII-lea-al XVIII-lea)”, în: *MitrOlt* XXIX (1977), 4-6, p. 452-466.

Autorul enumeră o serie de învățați (traducători, tipografi, scriitori) care și-au desfășurat activitatea pe lângă mănăstiri, precum Govora, Bistrița, Cozia etc., precum și lucrările lor și prezintă un tablou al implicării Episcopiei Râmnicului și a mănăstirilor în dezvoltarea și răspândirea culturii.

Cocora, Gabriel, pr., „Un mare tipograf român din secolul al XVII-lea, de circulație europeană, episcopul Mitrofan al Buzăului”, în: *BORom* XCV (1977), 9-12, p. 981-995.

I. Bianu a publicat un articol intitulat „Mitrofan, episcopul Hușilor și al Buzăului, mare tipograf” în „Almanahul graficeii române, Craiova, 1927, p. 44-49”. Mitrofan nu a fost însă numai un mare tipograf și iscusit tehnician în ale tiparului, ci și o complexă personalitate: traducător, verificator, corector, gravor și poliglot. El a adus o bogată contribuție la strălucirea culturii din epoca brâncovenească.

Nu sunt dezvăluite multe date biografice sau amănunte cu privire la multiplele sale preocupări culturale. Sumarele informații pe care le avem despre el sunt datorită unor însemnări strecurate de el în tipăriturile sale. În 1683, Mitrofan a fost rânduit să cârmuiască Episcopia Hușilor dar, la 25 mai 1686, el părăsește scaunul episcopal din motive necunoscute.

În 1691 a fost promovat ca episcop de Buzău. Posedând calități artistice deosebite, cât și un conținut care interesa întreaga Ortodoxie, unele din tipăriturile lui Mitrofan au circulat și în afara hotarelor Principatelor. Astfel, câteva exemplare din „Mineie” au fost identificate în „Biblioteca națională din Sofia”, „Biblia din 1688”, carte rară, la Biblioteca imperială din Viena. Publicarea unor monumente de artă tipografică au fost apreciate peste hotare ca tipărituri foarte frumoase și reușite și sunt socotite cărți rare în marile biblioteci apusene, aceasta susținând afirmația că renumele său este de circulație europeană.

Mureșianu, Ion B., prof., „Importanța însemnărilor de pe tipăriturile bisericești din secolul XVIII aflate în biblioteca Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului”, în *MitrBan* XXVIII (1978), 1-3, p. 69-73.

Se precizează faptul că, până la anul 1800, biblioteca Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului avea peste 150 de ediții. Cercetările arată că numărul tipăriturilor venite din Țările Române în Banat în secolul al XVIII-lea este de cel puțin 1600 de exemplare, cea mai veche însemnare în limba română cunoscută până acum fiind descoperită pe o carte bisericească din Banat, din 1688. Sunt prezentate și alte însemnări.

Țigu, Viorel, „Însemnări de pe tipăriturile vechi (fondul de carte al Mitropoliei Banatului Timișoara)”, în: *MitrBan* XXVIII (1978), 1-3, p. 74- 94.

Se însemnări descoperite pe tipărituri vechi, acestea fiind împărțite astfel:

a) Cronică bisericești, istorice, familiale;

b) Însemnări cu caracter economic, bisericesc, istoric, școlar, social, meteorologic.

Articolul cuprinde și o listă cu lucrări ce se încadrează în aceeași categorie.

Nițu, Octavian, dr., „Diacul Lorinț” și tipografiile transilvănene”, în *BORom* XCVI (1978), 3-4, p. 311-333.

Se face o paralelă între activitatea ieromonahului Lavrentie tipograful și cea a diaconului Coresi emițându-se ipoteza că, la un moment dat, „diacul Lorinț” ar fi fost unul din colaboratorii lui Coresi.

Cunescu, Gheorghe, pr., „Tipar și cărturari”, în: *GBis XXXVII* (1978), 3-4, p. 418-421. Recenzie.

Date despre tipografiile din Episcopia Buzăului, având consemnate istoricul și tipăriturile, dar și despre cărturari: episcopii Mitrofan al Buzăului și Dionisie Romano.

Bulat, T. G., prof., „Tipografiile moldovenești de cărți bisericești de la Mitropolitul Veniamin Costachi până la secularizarea din 1864”, în: *MitrMold LIV* (1978), 3-4, p. 321-337.

Acest studiu despre tiparul moldovenesc din perioada mitropolitului Veniamin Costachi până la secularizarea din 1864 se oprește asupra cărților tipărite, asupra documentelor și a corespondenței relevante pentru situația tiparului, despre costurile de tipografie și banii adunați din vânzările cărților scoase.

Șerbănescu, N., pr. prof., „300 de ani de la înființarea tipografiei Mitropoliei Țării Românești”, în *BORom XCVI* (1978), 9-10, p. 963-1003.

Dudaș, Florin, „Tipărituri și manuscrise după tipărituri ale mitropolitului Dosoftei identificate în vestul Transilvaniei”, în: *MitrMold LIV* (1978), 9-12, p. 749-752.

Autorul realizează o descriere analitică a tipăriturilor și manuscriselor transilvănene realizate după modelul tipăriturilor mitropolitului Dosoftei, printre care se numără „Psaltirea românească în versuri”, „Liturghierul” și „Molitvelnicul”, „Viața și petrecerea svinților”.

Simonescu, Dan, prof., „Tipografia Mitropoliei Bucureștilor (1678-1978)”, în *BORom XCVI* (1978), 9-10, p. 1019-1026.

Chițimia, I. C., pr. prof., „Primele tipărituri slavo-române și importanța lor în context european și sud-est european”, în *BORom XCVI* (1978), 9-10, p. 1027-1031.

Mureșianu, Ion B., prof., „Tipar și cărturari”, în: *MitrBan XXVIII* (1978), 10-12, p. 766-767.

Cartea prezintă informații despre tiparnița vlădicească de la Buzău (subliniind rolul episcopului Mitrofan în promovarea și dezvoltarea interesului cărturăresc în zonă). Pentru prima dată este luată o inițiativă de a se înființa o tipografie la Argeș. Există date consemnate despre cum s-a tipărit primul DEX în limba română.

Aurel, M. și Cioroni, C., „Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877”, în: *GBis XXXVII* (1978), 9-12, p. 1075-1096.

Activitatea cărturărescă în secolul al XIX-lea cunoaște o intensă preocupare și în Dobrogea, în istoricul școlilor din această zonă menționându-se faptul că cea mai veche școală de aici este din 1774. Materialul prezintă legăturile dintre biserică din Dobrogea (avându-i ca reprezentanți pe mitropoliții Dârstei și Silistrei) și Țara Românească, dar face și o prezentare a cărților bisericești existente pe teritoriul

acestei provincii românești: „Floarea darului” (1706), „Evanghelia Greco-romană” (1821), „Letopisețul de la Bistrița” 1359-1508 (acesta a fost găsit la Tulcea).

Materialul mai conține informații referitoare la legăturile Mănăstirii Cocoș cu mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache și un catalog selectiv al cărților românești editate până în 1877 pe județe și localități, însoțit de imagini.

Dima-Drăgan, Cornelius, prof. dr., „Un mare tipograf român din sec. al XVII-lea, episcopul Mitrofan”, în: *MitrBan* XXXII (1982), 7-9, p. 457-467.

Lucrarea prezintă repere biografice despre cel care a fost considerat un mare tipograf român din secolul al XVII-lea, episcopul Mitrofan. Datele certifică faptul că în timp ce tipărea prima carte, în 1680, era ieromonah la Mănăstirea Bisericiani. A fost tipograful Mitropoliei Moldovei până în 1686, când a plecat în Țara Românească, documentul precizând că a avut mulți ucenici. După 1690, creează în Țara Românească o tipografie grecească, el fiind în același timp și cel care a creat literele pentru „Biblia de la București” (1688). A fost un mare traducător, bun cunoscător al limbii latine.

Din prezentarea amănunțită a activității tipografice fac parte informațiile despre tipografia românească de la Iași și cea grecească (1680), despre activitatea de la București, când tipărește „Biblia”, dar și despre activitatea de la Buzău (din 1691 este episcop de Buzău) unde tipărește cele 12 volume ale Mineelor în 1698.

Durac, Ion, pr., „Date noi privind înființarea tipografiei diecezane din Caransebeș”, în: *MitrBan* XXXIII (1983), 9-10, p. 615-619.

Episcopia Caransebeșului a fost reînființată în 1865, primul arhipăstor al acesteia fiind Ioan Popasu. Primul anunț privind înființarea tipografiei diecezane din această Episcopie apare în ziarul „Luminătorul”, în ianuarie 1885. Articolul cuprinde toate demersurile pentru înființarea acestei tiparnițe, textul fiind însoțit de anexe ce conțin trei documente.

Ciurea, Al. I., pr. prof. dr., „Tiparul, cartea și presa bisericească pe meleagurile Olteniei în prima sută de ani de la autocefalia B.O.R. (1885 – 1985)”, în: *MitrOlt* XXXVII (1985), 5-6, p. 366-375

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, autorul realizează o prezentare generală a tiparului oltenesc, a cărților tipărite și a presei bisericești.

Băndean, Ioan, pr. drd., „Circulația cărților vechi românești în ținuturile Bistriței și Năsăudului în secolul al XVIII-lea”, în: *MitrArd* XXXII (1987), 2, p. 79-89.

Studiul cuprinde mai întâi o scurtă prezentare a tezaurului de carte veche românească aflat la depozitul de la protopopiatul ortodox Bistrița după care urmează informații despre cronologia și proveniența cărților, circulația și inventarierea lor. În final este precizată valoarea religioasă și cultural-istorică a însemnărilor manuscrise.

Staicu, Constantin, pr., „De la Antim Ivireanul la Preafericitul Părinte Patriarh Teoctist” în: *StTeol*, Seria a II-a, XLIV (1992), 3-4, p. 52-65.

Este menționată la început prima instituție de cultură și școală românească, atestată documentar la Mănăstirea Cenad (sec. X), după care se amintește despre „Liturghierul” din 1508 și Macarie, episcopul Romanului (1531-1558). Se dau informații despre „Biblia” de la 1688, se face o comparație între „Didahii” și „Treptele slujirii creștine”, sunt prezentate date biografice despre Antim Ivireanul făcându-se în paralel prezentarea principalelor teme din „Treptele slujirii creștine”.

Popescu, Ionel, pr. prof., „Tiparul românesc diecezan din Caransebeș, 1885-1918”, în: *AltBan* VIII (1997), 7-9, p. 127-128.

Volumul cuprinde două părți:

- a) Tipografia diecezană. Librăria diecezană.
- b) Producția tipografică cu două subcapitole: „Producția de carte” și „Producția de periodice”.

VIII.7. LUCRĂRI CE SE REFERĂ LA INTRODUCEREA LIMBII ROMÂNE ȘI A GRAFIEI LATINE ÎN CULT

G., „Retipărirea cărților bisericești cu litere latine sau străbune, cu o scurtă introducere istorică”, în: *BORom* XIX (1895-1896), 10, p. 648-654.

Timp îndelungat limba slavonă a fost limba oficială în Țara Românească și Moldova. Se prezintă câteva păreri referitoare la perioada în care s-a introdus această limbă la noi. O cronică bulgară spune că în domnia lui Asan s-ar fi introdus limba slavonă la noi. Dimitrie Cantemir este de părere că limba slavonă s-ar fi introdus îndată după Sinodul de la Ferrara-Florența, 1438-1439, afirmație care este combătută de autor.

Ioan Bogdan afirmă că în debutul secolului al XIV-lea începe la noi o epocă de înflorire a literaturii și a artei bulgare. P.S. Melchisedec al Romanului spune că, din cauza turcilor, mulți dintre cărturarii bulgari și sârbi s-au refugiat în Țara Românească și Moldova, unde au ctitorit mănăstiri ca Vodița, Tismana, Neamț, Bisericani, Pobrata, Pângărați, Agapia etc. Autorul înclină să dea dreptate cronicii bulgare, deoarece cele mai vechi documente slavone românești sunt din secolul al XII-lea. Autorul enumeră câteva evenimente, care de-a lungul timpului i-au determinat pe bulgari să treacă Dunărea.

Prima reacție față de limba slavonă apare în secolul al XV-lea, când s-a scris „Codicele Voronețan”. În secolul al XVI-lea diaconul Coresi a scris în limba română „Tetravangelul”, „Psaltirea”, „Praxiul”(Faptele Apostolilor). Întâia tipografie românească a fost la Govora în Muntenia în 1634 și la Trei Ierarhi din Iași în 1640. Mitropolitul Moldovei, Varlaam, a fost un aprig luptător pentru introducerea limbii române în cult. În sprijinul acestei afirmații autorul redă un fragment din prefața la „Carte de învățătură dumnezeiască”. La fel, mitropolitul Dosoftei al Moldovei a luptat pentru introducerea limbii române în cult, autorul reproducând un fragment din prefața „Psaltirii”. În Țara Românească, în 1642, apare „Cazania de la Govora” și

„Cazania de la Câmpulung”. Mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei a fost un mare luptător pentru introducerea limbii române în cult. În prefața „Psaltirii de la Belgrad” se amintește despre nevoia tipăriturilor în limba română.

G., „Retipărirea cărților bisericești cu litere latine sau străbune, cu o scurtă introducere istorică”, în: *BORom XIX*(1895-1896), 11, p. 703-716.

În secolul al XVI-lea, primul care a folosit scrierea latină în paralel cu cea chirilică, a fost Luca Stroici. El a publicat la 1597 rugăciunea „Tatăl nostru” scrisă cu litere latine, rugăciune care este reprodusă în articol. În secolul al XVII-lea, preotul Ștefan Făgărășanu traduce „Catehismul calvinesc” și îl publică cu litere latine la Alba-Iulia la 1647 iar Vito Firluzio tipărește la Roma, în 1677, un „Catehism românesc” cu litere latine. În secolul al XIX-lea, mitropolitul Veniamin Costache a fost unul dintre cei mai aprigi luptători pentru introducerea alfabetului latin. Samuel Micu Klain, fiind ajutat de G. Șincai și Petru Maior, începe să răspândească în mijlocul poporului și să sistematizeze scrierea cu caractere latine. Astfel, el publică la Viena în 1780 „Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachiae”.

I. Heliade Rădulescu publică „Curierul de ambele sexe” în perioada 1844-1846 cu litere latine. Autorul spune că toate ziarele din Transilvania, de dinainte de 1860 erau scrise cu caractere latine. În timpul ministrului Ion Ghica, în 1860, este emis „Decretul pentru înlăturarea alfabetului chirilic și înlocuirea sa cu cel latin”. În finalul articolului sunt arătate demersurile făcute de Sfântul Sinod pentru transcrierea textelor cu litere latine și pentru revizuirea cărților bisericești de cult.

C., E., „Buchile chirilice”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 10, p. 1191-1195.

Se reproduce un articol scris de Naum Râmnicianu asupra literelor chirilice, prin care afirmă că scrierea cu litere latine nu poate produce toate sunetele vocale la fel ca scrierea cu buchii! Articolul este adresat către Marele Vornic Gheorghe Goleșcu și către profesorii școlilor naționale din București. Din articol aflăm că Naum „a învățat scrierea de la Rafail ce a fost diortositor al Episcopiei Râmnicului și apoi egumen al Hurezului”.

C., E., „Buchile chirilice (continuare)”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 10, p. 1262-1267.

A se vedea articolul din *B.O.R. XXXV* (1911-1912), 10, p. 1191-1195.

În continuare este redată partea a doua a articolului scris de Naum Râmnicianu asupra buchiilor chirilice.

Bănățeanul, I., „Din istoria străduințelor pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin în cărțile românești de ritual bisericesc”, în: *MitrBan IX* (1959), 7-8, p. 20- 25.

În studiul de mai sus sunt cuprinse textele a două prefețe în care este argumentată importanța înlocuirii alfabetului chirilic cu cel latin în cărțile românești de cult bisericesc. Este vorba despre textul ce-i aparține mitropolitului Miron Romanul, plasat în prefața la „Octoiul Mic” apărut în „Tipografia Arhidiecezană” la 8

noiembrie 1894 și textul mitropolitului Ioan Mețianu, text încadrat în prefața la „Evanghelia” apărută la Sibiu la 7 ianuarie 1906.

Tepelea, G. F., „Prima simplificare a ortografiei cu caractere chirilice”, în: *BORom* LXXXIII (1965), 7-8, p. 777-782.

Opinia că prima încercare de simplificare a alfabetului chirilic este făcută de Enăchiță Văcărescu în „Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduielelor gramaticii rumânești” din 1787, este combătută în acest articol, în care autorul susține argumentat că meritele în formarea unor principii de scriere și de simplificare a alfabetului chirilic o are lucrarea apărută în 1784, la Viena, intitulată „Orthografia sau scrisoare dreaptă pentru folosul școalelor neamnicești”.

Făcând un studiu comparativ al unor principii impuse separat în cele două studii, autorul afirmă că Enăchiță Văcărescu a cunoscut lucrarea tipărită la Viena cu trei ani înaintea studiului său, fiind influențat de aceasta. Mai importantă se remarcă a fi poziția identică adoptată în aceeași perioadă de câțiva cărturari români din provincii diferite. Preocupați de problema contactului cu masele populare prin intermediul scrisului, atât autorii „Orthografiei”, cât și Enăchiță reușesc să se sustragă curentului dominant din lingvistica europeană, acela al directivării limbii de către oamenii învățați și optează pentru consacrarea unor realități de fapt. Pe lângă meritul de a fi întreprins prima simplificare cunoscută prin intermediul tiparului, „Orthografia” aduce o serie de precizări cu privire la „slovele care seamănă și nu trebuie să le amestecăm”. Aceste precizări (care sunt detaliate în articolul de față) sunt utile pentru a urmări regulile respectate de câteva centre editoriale din cadrul Imperiului Habsburgic și în special cel de la Viena (tipografia lui Iosif Kurtbek) și cel de la Sibiu (Petru Bart).

Concluziile la care ajunge autorul articolului sunt că „Orthografia sau scrisoare dreaptă pentru folosul școalelor neamnicești”, tipărită la Viena în 1784 inaugurează seria lucrărilor tipărite care pledează pentru simplificarea alfabetului chirilic, eliminându-se cinci „slove”, se combat anumite tendințe dialectale, lucrarea aducând câteva precizări despre întrebuintarea anumitor litere în funcție de poziția lor, de valoarea fonetică, prin acestea ea putând servi ca auxiliar prețios în interpretarea grafiei chirilice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

VIII.8. DIVERSE TIPĂRITURI

Erbiceanu, C., „Material pentru istoria învățământului cărții la români. Învățătura cărții rumânești prin Biserică în secolul trecut”, în: *BORom* XII (1888-1889), 7, p. 480-492.

După ce amintește puțin despre contribuția clerului la dezvoltarea învățământului, Constantin Erbiceanu prezintă o carte tipărită la tipografia Episcopiei Râmnicului, în 1749, de către episcopul Grigorie. Această carte are titlul „Bucoavnă pentru învățătura pruncilor” și conține o prefață alcătuită de P.S. Grigorie, o scurtă tâlcuire a Sfintei Liturghii, explicarea celor 10 porunci, a Simbolului Credinței și a

Fericirilor, un mic catehism și „Învățătura bisericească a Vlădiciei Antim”, aceasta din urmă fiind tipărită pentru a doua oară.

C., E., „Maccsimile și sentințele mitropolitului Antim Ivireanu ”, în: *BORom XIV* (1890-1891), 5, p. 333-355.

Este redată traducerea în limba română din limba greacă a broșurii în versuri, a mitropolitului Antim Ivireanu, ediția imprimată în Mitropolia din București la 1715. Cărticica lui Antim Ivireanu cuprinde sfaturile pe care acesta le dă domnului Ioan Ștefan Cantacuzino, cu scopul de a-l îndemna la religiozitate și pioșenie căci, spune Antim, „numai un domnitor cu aceste calități putea împărți dreptatea fără părtinire”. Unele dintre ideile lui Antim sunt împrumutate din diferiți scriitori greci, latini și de la Sfinții Părinți. Cartea mitropolitului cuprinde patru părți – primele două conțin sfaturi pentru domnitor, iar celelalte două conțin sfaturi pentru sufletul acestuia. Antim arată în cartea sa că virtutea principală pe care trebuie s-o aibă domnul este rugăciunea. Finalul cărții conține rugăciuni pentru fiecare zi a săptămânii.

Erbiceanu, C., „Mystirio sau Sacrament sau Taine două din cele șapte. Lucrare făcută de Mitropolitul Ungrovlahiei Ștefan la 1651 și imprimată la Târgoviște”, în: *BORom XIV* (1890-1891), 9, p. 667-689.

Această carte a mitropolitului Ștefan, cuprinde explicarea Tainei Botezului și cea a Mirungerii. Sunt redată prefața acestei cărți și cuprinsul ei. În prefață, mitropolitul Ștefan arată necesitatea introducerii limbii române în cult – acest demers, spune mitropolitul Ștefan, lovindu-se de reticența unora. Tot în prefață, mitropolitul se justifică pentru ce a trebuit să scrie, totuși, cartea în limba slavonă și arată necesitatea și efectele Sfintei Taine a Botezului și a Mirungerii. Constantin Erbiceanu, pe lângă cele menționate mai sus, prezintă în articol și o scurtă analiză filologică a termenilor folosiți în lucrare.

Erbiceanu, C., „Învățătura preoților pe scurt. Despre cele 7 Taine ale Bisericii cu drepte dovediri din Pravila Sfinților Părinți, pe timpul lui Constantin Brâncoveanu de Mitropolitul Teodosie. (În tipografia domnească în Sfânta Episcopie de la Buzău”, în: *BORom XIV* (1890-1891), 9, p. 703-711.

Constantin Erbiceanu redă pasaje din cartea mitropolitului Teodosie, în care se arată cât de puternic era sentimentul de religiozitate al poporului.

În prefața cărții Teodosie arată însemnătatea ei precum și cauza care l-a îndemnat să o scrie. Prefața conține și câteva versuri ale lui Mitrofan, episcopul Buzăului, care sunt redată în articol.

Pasajele redată în articol, cuprind descrierea Sfântului Botez, învățături pentru preoți spre a le fi de folos atunci când administrează Taina Mirungerii, învățături pe care trebuie să le aibă în vedere preotul duhovnic, învățături referitoare la administrarea Tainei Sfintei Euharistii și o descriere despre Sfintele Paști și a abuzului ce se făcea cu Pasca.

C., E., „Chesarie Daponte. Material pentru literatura bisericească”, în: *BORom XV* (1891-1892), 2, p. 124-126.

Se precizează că, în 1780, Chesarie Daponte a imprimat la Veneția „Patericul Sfântului Grigorie Dialogul” și l-a afierosit episcopului de Râmnic, Chesarie, deoarece acesta i-a dat banii necesari pentru a imprima cartea menționată. Aceasta mai cuprinde viața și cuvintele Sf. Epifanie, cântări către Sfânta Născătoare de Dumnezeu și slujba Sfântului Atanasie. Se redă dedicația acestei cărți în care sunt descrise meritele episcopului Chesarie al Râmnicului.

C., E., „Învățătura bisericească a Vlădicăi Antim”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 10, p. 769-785.

Este redată prefața cărții analizate, din care aflăm îndemnul date de către mitropolitul Antim Ivireanu clericilor din eparhia Ungrovlahiei, date despre starea intelectuală și morală a preoților. Carte este împărțită în trei părți doctrinară, administrativă și disciplinară. Articolul abordează partea doctrinară care cuprinde explicarea rugăciunii Tatăl nostru, explicarea Simbolului de credință, expunerea și explicarea celor șapte Taine ale Bisericii și o scurtă expunere a moralei creștine.

Ghenadie al Râmnicului, „O Precuvântare”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 10, p. 786-799.

Se precizează că această „Precuvântare” ține loc de prefață la o istorie a literaturii ecleziastice a românilor ce în curând va fi publicată. În ea sunt arătate fazele literaturii ecleziastice românești, până la tipărirea „Bibliei lui Șerban Cantacuzino”. Autorul „Precuvântării” arată importanța „Tetraevanghelului” lui Coresi din 1561 și a „Evangheliei” sale de la 1580. Lucrările lui Coresi au fost urmate de „Pravila de la Govora”, „Evanghelia învățătoare”, traducerea Crezului în limba română – cel care a tradus Simbolul Credinței pentru prima dată în limba română fiind monahul Teodosie, cel care va ajunge mitropolit al Ungrovlahiei, „Mistirion” – traducerea mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei.

C., E., „Învățătura bisericească a Vlădicăi Antim”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 12, p. 912-922.

Este redată în continuare partea doctrinară a cărții lui Antim Ivireanu, parte în care acesta amintește despre cele 10 porunci, cele 7 daruri ale Duhului Sfânt, cele 7 păcate capitale, cele 12 roade ale milosteniei. Tot în această parte este cuprinsă și învățătura pentru spovedanie, care cuprinde sfaturi și îndrumări pentru duhovnici. Într-o notă de subsol, autorul enumeră câteva cărți scrise în limba română, care tratează și învățătura pentru spovedanie. Acestea sunt „Sinopsis” adică adunarea celor 7 Taine a celor 7 laude ale Sfintei Biserici; „Canoanele din Sfânta Pravilă ce sunt trebuincioase la taina duhovniciei”- tipărită în 1751 cu cheltuiala mitropolitului Iacov (Putneanul) al Moldovei, „Cereasca floare” tipărită cu osteneala și cheltuiala mitropolitului Iacov (Putneanul) al Moldovei, „Catihis”- tipărit la Iași în 1777 cu binecuvântarea mitropolitului Gavriil (Callimachi) al Moldovei, „Prăvilioară cu învățătura bisericească de taina ispovedaniei” tipărită cu binecuvântarea mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei la 1781, „Carte folositoare de suflet despărțită în trei părți

din care cea dintâi cuprinde învățătura către duhovnici..." tipărită la anul 1800 cu binecuvântarea mitropolitului Dositei al Ungrovlahiei ș.a.

C., E., „Învățătura bisericească a Vlădicăi Antim”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 2, p. 130-146.

Este redată, în continuare, partea doctrinară a cărții mitropolitului Antim Ivireanu, în care se amintește despre învățătura pentru spovedanie și care conține îndemnuri, sfaturi și rugăciuni adresate duhovnicilor.

Erbiceanu, C., „Învățătura bisericească a Vlădicăi Antim”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 3, p. 225-242.

Sunt redată părțile administrative și disciplinare ale cărții mitropolitului Antim Ivireanu. În aceste două capitole găsim învățături cu privire la mutarea preoților într-o altă parohie, slujirea într-o altă parohie, cununarea celor proveniți dintr-o altă țară, împărțirea muribunzilor, ctitorirea bisericilor, divorțurile etc.

Într-una din multele note de subsol, Constantin Erbiceanu amintește despre o tradiție legată de Sfântul Nichita Romanul.

Stănescu, B., „Din istoria Bisericii Române. Literatura bisericească”, în: *Școala și Biserica VI* (1903), 3, p. 35-37.

Este prezentată literatura bisericească. Multe cărți cu conținut religios au fost scrise atât în Muntenia cât și în Moldova în grecește, iar cele care apăreau în românește, erau scrise cu caractere chirilice. Tipărirea cărților grecești a început la Iași în 1639 și a ținut până la 1820, iar în Valahia de la 1650 până în secolul prezent (la 1903!). Scrierea cu caractere chirilice a durat până la 1860, fiind înlocuită cu cea latină. În acest timp, o singură scriere a apărut cu litere latine în 1838, aceasta fiind „Învățături de căpetenie ale Bisericii Răsăritului de Singhelul Neofit Scriban”. De asemenea, sunt enumerate cărțile apărute în timpul mitropolitului Dosoftei Filitis.

Lepădatu, Alex., „Un cuvânt asupra Gramaticii lui Enăchiță Văcărescu”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 3, p. 348-353.

Cartea „Observațiile sau băgările de seamă asupra regulilor și orânduieilor gramaticii românești” a fost tipărită în 1787, în două ediții. Prima ediție a apărut la tipografia Episcopiei Râmnicului, iar a doua a apărut la tipografia lui Iosif de Krutzbeck din Viena. Pentru că s-a tipărit această carte la tipografia Episcopiei Râmnicului, domnul Mavroghenii a acordat acestei tipografii o serie de privilegii. Se arată apoi de ce în același an 1787, s-a tipărit această carte la Viena „retipărirea Gramaticii lui Enăchiță Văcărescu venea din altă parte decât de la autor și răspundea unei necesități de cultură românească în monarhia vecină”.

C., E., „Analiza cărții ce cuprinde serviciul Cuvioasei Parascheva și a Cuviosului Sfânt Grigorie Decapolitul, imprimată pe grecește în timpul domnului Constantin Brâncoveanu de Antim Ivireanu”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 7, p. 756-766.

Cartea analizată este în limba greacă, a fost imprimată în tipografia domnească din București de Antim Ivireanu și cuprinde alături de slujbele amintite și note referitoare la istoria bisericească a românilor. Sunt reproduse câteva note din care aflăm că această carte, a fost dăruită de Constantin Brâncoveanu Mănăstirii Glavacioc, în 1697. Constantin Erbiceanu arată că slujba Cuvioasei Parascheva a fost scrisă de Meletie Sirigul, cel care a tradus în limba greacă și latină „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă. Se mai arată, reproducându-ne un fragment din cartea mitropolitului Varlaam al Moldovei intitulată „Carte românească de învățătura duminicilor de peste an și la praznicele împărătești și la Sfinții Mari”, modul în care au fost aduse în țară moaștele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava. În finalul articolului sunt redată atât titlul, cât și prefața acestei cărți, prefață ce a fost scrisă de Șerban, al doilea logofăt, rudă cu Constantin Brâncoveanu.

Erbiceanu C., „Precuvântarea de la Liturghia de la Buzău din 1702, făcută ca din partea paharnicului Șerban Cantacuzino”, în: *BORom* XXIX (1905-1906), 12, p. 1341-1345.

Se arată că este posibil ca această prefață care este reprodusă în articol, să fie făcută de episcopul Mitrofan al Buzăului.

Lapedatu, Alex, „Doi cărturari brașoveni din secolul XVIII. Ion și Radu Duma”, în: *BORom* XXXIX (1915-1916), 9, p. 952-966. Cu anexe.

Ion Duma a fost cântăreț și dascăl al bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului. Viața sa o aflăm din „Preoția sau îndreptarea preoților”(1786), „Rai nou” (1774), „Piatra credinței” (1777).

Radu Duma a făcut un „Minei pe luna Septembrie”și a tradus „Viața lui Petru cel Mare” și „Viața lui Dimitrie Ioanovici”.

Ion Duma a tradus „De imitatione Christi” și a făcut o copie de pe „Tâlcuirea lui Andrei Arhiepiscopul Cezareei Capadociei la Apocalipsa Sfântului Ioan făcută de Damaschin al Râmnicului la 1704 din ordinul mitropolitului Teodosie”. Se mai amintește despre o „Psaltire” (1751) – făcută de el în Țara Românească în timpul mitropolitului Neofit și de „Teologia Sfinților Părinți”.

În anexe sunt redată „Prologul cărții Raiului nou ce se numește Leimonarion”, „Pășunarea oilor celor cuvântătoare” - scurtă prezentare, „Teologia Sfinților Părinți” – scurtă prezentare, „Psaltire Românească” prezentare și mai multe stihuri precum și diferite note și însemnări din care aflăm că în timpul războiului ruso-turc din 1776-1777 exista un episcop Neofit la Cernavodă!

Ursăcescu, V., ec., „Crezul din veacul al XVI-lea”, în: *BORom* XLIV (1926), 2, p. 71.

Se amintește despre un exemplar dintr-o tipăritură privitoare la o carte din epoca coresiană intitulată „Întrebare creștinească” atribuită anului 1560 din care la 1926 se mai păstrau doar 11 foi. V. Ursăcescu redă în articol „Crezul” din această carte. În finalul articolului autorul scrie: „dacă Coresi și-a tipărit cartea servindu-se de „Catehismul” din 1544, ceea ce e foarte probabil, atunci în textul de mai sus

(„Crezul” redat în articol) avem cel mai vechi „Crez” în limba română al cărui alcătuitori sunt socotiți cei 12 Apostoli”.

Scriban, arhim., „Literatura pioasă în limba românească. Cărțile de pietate românești”, în: *BORom XLIV* (1926), 9, p. 524-529.

Articolul este alcătuit din patru părți. Prima se intitulează „Cunoștințe preliminare” și din ea aflăm că toate lucrările „de pietate” în limba românească sunt numai traduceri.

A doua parte - „Felul studiului”, arată în ce se cuprinde cercetarea tipăriturilor românești a cărților de pietate în limba românească și se demonstrează însemnătatea și tăria religioasă a acestor cărți.

A treia parte numită „Catalogul edițiilor românești” – în ea sunt enumerate cărțile 1) „Alfa vita sufletească”; 2) „Oglinda omului celui din lăuntru”; 3) „Îndeletnicirea pentru buna murire”; 4) „Mântuirea păcătoșilor”; 5) „Urmarea lui Iisus”; 6) „Mângâietorul celor întristați, bolnavi și bătrâni”; 7) „Viața repausaților noștri după moarte”; 8) „Momente de odihnă”; 9) „Vitania”; 10) „Drumul crucii”; 11) „Gândește-te bine”; 12) „În cer recunoaștem”; 13) „Carte folositoare de suflet”; 14) „Călătoria creștinului”; 15) „Arătarea glorioasă”; 16) „Calea către Dumnezeu”.

Ultima parte a articolului se intitulează „Cercetarea în parte a fiecărei cărți”. Aici sunt prezentate primele două cărți.

1. „Alfa-vita sufletească” – a fost tipărită pentru prima dată la Iași în 1755 cu binecuvântarea mitropolitului Iacov (Putneanul) al Moldovei. Originalul cărții este grecesc. O altă ediție a mai apărut la Sibiu în 1803 cu binecuvântarea episcopului Vasile Moga iar în 1839 arhimandritul Scriban îi prezintă cuprinsul și reproduce câteva fragmente din ea.

2. „Oglinda omului celui din lăuntru” – a fost tipărită în 1834 cu cheltuiala și cu binecuvântarea mitropolitului Veniamin Costache al Moldovei în Mănăstirea Neamț. Cartea este o traducere realizată de ieromonahul Chiriac din Mănăstirea Neamț făcută după un manuscris rus. Arhimandritul Scriban prezintă edițiile acestei cărți, alcătuirea ei și reproduce câteva fragmente.

Scriban, arhim., „Literatura pioasă în limba românească. Cărțile de pietate românești (continuare)”, în: *BORom XLIV* (1926), 10, p. 592-599. A se vedea articolul din revista *B.O.R.* XLIV (1926), 9, p. 524-529.

Sunt prezentate încă două „cărți de pietate” românești.

3. „Îndeletnicire despre buna murire” – cartea a fost scrisă în grecește de Evghenie Vulgaris și a fost tradusă în limba română de mitropolitul Veniamin Costache în vremea în care trăia retras la Mănăstirea Slatina în 1845. Cartea a fost tipărită pentru a doua oară în 1914. Se prezintă alcătuirea cărții și se redau câteva fragmente semnificative.

4. „Mântuirea păcătoșilor” – a fost scrisă în 1710 de monahul Agapie Criteanu, a fost tradusă în 1726 de scriitorul domnesc Pavel iar a treia ediție a acestei cărți a fost tipărită în București în 1911 de monahii de la Schitul „Icoana”, metoc al

Schitului românesc „Prodromu” din Muntele Athos. Este prezentată alcătuirea cărții și se redau unele pasaje.

Scriban, arhim., „Literatura pioasă în limba românească. Cărțile de pietate românești (continuare)”, în: *BORom XLIV* (1926), 12, p. 697-702. A se vedea articolul din revista *B.O.R.* XLIV (1926), 10, p. 592-599.

Sunt prezentate alte trei cărți de pietate românești.

5. „Mângâietorul celor întristați, bolnavi și bătrâni” – a fost tipărită în 1858 la Buzău de arhimandritul Dionisie Romano (care a ajuns mai târziu episcop al Buzăului). Cartea a cunoscut o a doua ediție în 1915 fiind editată de Nifon Niculescu - episcopul Dunării de Jos. Autorul prezintă titlul cărții, cuprinsul și reproduce câteva fragmente semnificative.

6. „Urmarea lui Iisus Hristos” – a fost scrisă în limba latină de Toma de Kempis și tradusă în limba română de Gavriil Munteanu în 1845. Udriște Năsturel a tradus-o în limba slavonă și această traducere a fost tipărită în 1647 la Mănăstirea Dealu. Arhimandritul Scriban prezintă alcătuirea acestei cărți și redă câteva fragmente mai importante.

7. „Carte folositoare de suflet” – a fost scrisă în grecește și tipărită în traducere românească la Iași, în 1819, din porunca și cu cheltuiala mitropolitului Veniamin Costache prin osteneala ieromonahului Stratonic și a monahului Atanasie. De asemenea, se prezintă cuprinsul cărții și se redau câteva fragmente semnificative.

Furtună, D., econom, „De imitatione Christi” – în românește”, în: *BORom XLVI* (1928), 2, p. 97-108.

Toma de Kempis (†1471) a scris această carte „De imitatione Christi” ca o reacție împotriva direcției scolastice a teologiei de pe acele vremuri. Sunt prezentate traducerile acestei cărți în limba română.

Vorbind despre prima traducere a acestei cărți se arată că arhimandritul Iuliu Scriban s-a înșelat când a afirmat că această carte a fost tradusă pentru prima dată de Gavriil Munteanu. Autorul demonstrează că această carte a fost tipărită la noi în limba slavonă în 1647, la tipografia din Mănăstirea Dealu cu cheltuiala Doamnei Elena și a lui Matei Basarab și cu ajutorul lui Udriște Năsturel. Primul care a tradus cartea în limba română a fost dascălul Ioan Duma, epitropul bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, în 1774 . Un exemplar din această traducere se găsește printre manuscrisele Mănăstirii Căldărușani.

Cel de al doilea care a tradus „De imitatione Christi” în limba română a fost episcopul Argeșului, Iosif. Acesta a tradus cartea în 1794 și, foarte interesant este faptul că Iosif al Argeșului nu a știut de traducerea lui Ioan Duma. Sunt redată prefețele scrise de Iosif al Argeșului la traducerea cărții mai sus menționate.

D., Furtună, econom, „De imitatione Christi” – în românește”, în: *BORom XLVI* (1928), 3, p. 199-205.

Al treilea traducător al acestei opere a fost ieromonahul Samuil Clain din Mănăstirea din Blaj. Acesta a tradus cartea în 1803. Al patrulea traducător al „Urmării

lui Hristos” a fost Gavriil Munteanu în 1845. Din inițiativa lui Gavriil Munteanu și a ierodiaconului Dionisie Romano a luat ființă la Buzău primul ziar bisericesc din România – „Vestitorul Bisericesc”. A cincea traducere a cărții „De imitatione Christi” a fost făcută de Gavriil Pop din Blaj, iar cea de-a șasea a aparținut mitropolitului Iosif Gheorghian în 1901. Sunt redată câteva paragrafe din aceste traduceri.

Scriban, arhimandrit, „Vechile omiletici românești. ”, în: *BORom XLVI* (1928), 7, p. 613-623.

Articolul arhimandritului Scriban este structurat în cinci părți. În prima, intitulată „Predica mai veche decât omiletica”, autorul arată că, mai întâi, învățătura a fost dată prin pilde. Tot în această secțiune aflăm opinia autorului conform căreia cea mai bună cuvântare de dinaintea apariției manualelor de omiletică este cea a lui Vartolomei Mazereanu – „Cuvântarea de la pomenirea lui Ștefan cel Mare” din secolul al XVIII-lea.

Partea a doua a articolului se intitulează „Omiletici vechi și noi” – aici sunt subliniate diferențele dintre omileticele din secolul al XIX-lea și cele din secolul al XX-lea.

Partea a treia este numită „Cea mai veche omiletică”. Aici autorul arată că cea mai veche scriere de acest gen în limba română a fost o traducere după o Omiletică scrisă în limba rusă, care a fost cuprinsă într-un studiu de pastorală al ierarhilor ruși Gheorghe Coninski și Partenie Sopovski. Traducerea după cei doi ierarhi ruși a fost imprimată la Buda în 1817.

A patra parte se intitulează „Omiletica lui Teoctist Scriban” – care este cea dintâi omiletică românească pe care o avem ca o carte întreagă. Teoctist Scriban a scris această carte pe vremea când era ieromonah și a intitulat-o „Omiletica sau știința despre literatura bisericească” – fiind tipărită în 1856. În 1858 a apărut un alt volum cu același titlu. Se prezintă în articol cuprinsul acestei omiletici.

Ultima parte se intitulează „Omiletica lui Dionisie Romano”. Acesta a fost arhimandrit, locțiitor de episcop al Episcopiei Buzăului și apoi episcop titular al Buzăului. Cartea sa se numește „Principii de retorică” și este mai mult o carte de retorică decât de omiletică. În finalul articolului este prezentat, pe scurt, conținutul acestei cărți.

***, „Știri. Carte cu bun spor”, în: *BORom L* (1932), 3, p. 286.

Se anunță că părintele Cicerone Iordăchescu, profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, a scos de sub tipar „Omiliile Sfântului Macarie Egipteanul”, traduse în grecește, care s-au epuizat după primul tiraj. Intenția autorului este de a mai scoate o ediție, făcând un sondaj de opinie în legătură cu cei care și-ar dori cartea, rugați să lase răspuns la Facultatea de Teologie.

***, „Bibliografie. Dionisie Areopagitul, «Ierarhia cerească, ierarhia bisericească» ”, în: *BORom L* (1932), 7, p. 510.

Se anunță apariția în 1932 a acestei cărți, de 100 de pagini, cu o traducere din limba greacă de preotul Ghe. Iordăchescu, profesor la Facultatea de teologie din

Chișinău. Acesta a mai tradus, de curând, o carte însemnată a Bisericii Răsăritene, „Omiliile duhovnicești ale Sfântului Macarie Egipteanul”.

Gheorghe, N. A., „Când a apărut Alfavita sufletească?”, în :*BORom* LV (1937), 1-2, p. 30-35. Cu text în limba slavonă.

Informații cu privire la anul apariției cărții „Alfavita sufletească”, cunoscută în patru exemplare, dintre care doar unul păstra foaia de titlu. Cercetătorii au stabilit de comun acord, pe baza unui exemplar doar, că aceasta s-a publicat la Iași, singura localitate care avea tipografie în acea vreme, în 1785. Aceasta este opinia atestată în „Bibliografia românească veche”, publicația lui Ion Bianu și Nerva Hodoș, din volumul al II-lea. Cercetări mai recente, inventariind și celelalte variante, au arătat că pista de localizare este falsă. Titlul corect s-a tipărit într-adevăr la Iași, data fiind însă alta; păstrându-se numele mitropolitului și al domnului țării, Matei Ghica (3 iulie 1753-29 februarie 1756), respectiv Iacov Putneanul (1750-1761), s-a stabilit că în decursul celor doi ani și jumătate ai domniei lui Ghica a văzut lumina tiparului și manuscrisul adus în discuție.

Titlul, încadrat în chenar, este asemănător cu cel din „Bucvarul”, tipărit tot la Iași, în aceeași perioadă, 1755. Pe baza acestei similarități, autorul studiului de față cadrează data apariției „Alfavitei sufletești” în 1755, deci cu 30 de ani înaintea celei oficiale, din „Bibliografia românească veche”. Sunt reproduse titlul acesteia, cuprinsul așezat pe primele patru pagini, urmând o notiță a copistului Chesarie din Țara Românească, probabil de la Mănăstirea Cernica, având chiar și un capitol introductiv, nepomenit în cuprins, pentru ca la sfârșit să se regăsească câteva versuri ale traducătorului cărții, Evloghie monahul. Tot aici se pomenește numele mitropolitului în timpul căreia s-a tipărit, fapt ce constituie un nou argument care poate fi folosit în vederea stabilirii anului apariției.

Simedrea, Tit, Gavriil, Protul, „Viața Sfântului Nifon Patriarhul Constantinopolului”, în: *BORom* LV (1937), 5-6, p. 257-299.

Articolul notează existența mai multor ediții despre viața Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului, printre care: „Biografia patriarhului Nifon în Turcia și în Țearra Românească, scrisă de Gabrielu, superiorului muntelui Athos”, editată întâia oară în „Arhiva Istorică a României” în 1865 de către B.P. Hasdeu, însoțită de o scurtă notă informativă în care se arată de ce manuscrisului îi lipseau câteva pagini, ediția completându-se după o copie din 1816. A doua ediție a văzut lumina tiparului în 1888, prin grija mitropolitului Iosif Naniescu în colaborare cu Constantin Erbiceanu. În ceea ce privește studiile dedicate acestei personalități, sunt enumerate: „Nifon II patriarhul Constantinopolului”, din 1914, scrisă de diaconul dr. Nicolae M. Popescu, care lămurește definitiv o seamă de probleme, apoi „Contribuțiile” lui Mazilu. Manuscrisele românești cunoscute ale „Vieții” sunt în număr de șapte: cel editat de Hasdeu, la 1865, (de la 1816), cel în care Hasdeu mărturisește că a completat finalul ediției sale, de la 1682 editat de Iosif Naniescu-Erbiceanu, un altul din veacul al XVIII-lea (1720-1730), un al patrulea din 1727, cel din 1817 și o a șaptea copie, de la începutul veacului al XIX-lea, în posesia lui Rizea Dobrescu.

Deoarece originalul grecesc, scris de Gavriil Protul, nu a putut fi găsit, studiul își propune să se limiteze la cele românești, cea mai bună fiind ediția Iosif Naniescu-Constantin Erbiceanu, pe care autorul se decide să o reediteze, ca pe un însemnat izvor al Țării Românești și al Bisericii. Valoarea ediției din 1682 crește și mai mult, susține autorul, privindu-o din perspectivă filologică, manuscrisul fiind o copie după un text mai vechi, lucru mărturisit chiar de copist, când în limba română se da o luptă între forme mai vechi, care să rămână - unele regionale, dar neconsecvent utilizate - și acelea noi care să le înlocuiască, având așadar și dovezi lingvistice.

Se constată că varianta cuprinde două feluri de graiuri, unul al originalului și altul al prescriitorului, lucru care oferă acestuia nu doar valoare istorică și hagiografică, dar și filologică. În ceea ce privește transcrierea, autorul motivează ideea de a reproduce întocmai pronunțarea autorului și nu eventualele greșeli pe care acesta le-a întrebuințat, fiind menționate înlocuirile făcute. În afară de textul biografiei, manuscrisul lui Iosif Naniescu mai cuprinde și pisania Mănăstirii Argeșului, „Cuvânt de învățătură al bunului creștin domn Neagoe Voevod”, „Inscripția” copistului, apoi câteva „Sfaturi”, care nu sunt altceva decât extrase din „Pildele lui Solomon”. La finalul „Cuvântului de învățătură...” se descoperă copistul, Ioan, ieromonah de la Mănăstirea Bistrița, din vremea lui Șerban Voievod, mitropolit fiind Teodosie. Autorul aduce un pios omagiu profesorului Giuglea, de la Universitatea din Cluj, după care aflăm transcrierea manuscrisului „Vieții Sfântului Nifon”, din 1682.

Bogdan, Damian P., „Contribuții la bibliografia românească veche” în „Tipărituri dintre anii 1546-1762 necunoscute la noi”, în: *BORom* LVI (1938), 11-12, p. 55-63. Cu text în limba slavonă.

Bibliografii români Ioan Bianu și Nerva Hodoș au depus o prodigioasă activitate, punând la îndemâna cercetătorilor tot ce s-a scris de la începutul tiparului și până în 1830. Întrucât au apărut o serie de studii referitoare la unele tipărituri, necunoscute Bibliografiei Românești Vechi, i-a urmat cu multă pricepere, Dan Simonescu, cu un volum de „Addenda și corrigenda”. Autorul își aduce contribuția la acest volum, descriind opt cărți tipărite în Țările Românești. Prima dintre ele este „Tetraevanghelul” de la 1546, prezentat de cercetătorul rus, prof. A. Petrov, într-un studiu publicat întâi în 1891 și apoi în 1906. Pe baza acestor documente, autorul oferă o descriere a cărții.

Cea de-a doua lucrare este o „Carte tipărită între anii 1576-1581. Sas-Sebeș”, de a cărei existență informează o foaie lipită în „Sbornicul” tipărit de Coresi, în 1580. Se redă textul acestui fragment în slavonă, precum și traducerea, adăugându-se faptul că apare și stema Bathoreștilor.

A treia carte la care se face referire este un „Catihisis slav”, apărut la Iași, în 1642, ca răspuns la catehismul calvinesc. După acesta s-a realizat o copie în 1754, cu caracter polemic, împotriva protestanților. În catalogul de manuscrise al Bibliotecii Academiei de științe din Petrograd, în care este descris acesta din urmă, se mai face referire și la un „Sbornic” din primul sfert al secolului al XVIII-lea, ce cuprinde predici la duminicile de peste an, în limbile rusă, greacă și latină. Pe fila 140 a acestuia

este redat, cel mai probabil, titlul complet al „Catehismului” slav, tipărit în 1642 la Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași.

Următoarele trei cărți pe care autorul le amintește sunt tipărite la Suceava, în 1726: două „Mineie” – unul pentru sărbători și unul general, precum și un „Octoih”. În 1884, acestea se aflau la muzeul Academiei Teologice din Kiev. În continuare, autorul descrie o „Bucoavnă latino-slavă”, apărută la Cluj, în 1746, pentru folosința ortodocșilor din Ungaria, cu text în latină și în slavă – bisericească. Lucrarea are două părți: prima cuprinde abecedarul, iar a doua, lectură formată din rugăciuni, părțile esențiale din catehism și cifrele.

Ultima lucrare la care se face referire este un „Catavasier”, apărut la Buzău, în 1762, care, probabil, a servit ca model ediției din 1768.

Simedrea, Tit., „Pe o veche carte românească, în: *MitrOlt* VII (1955), 1-2, p. 99-106.

Articolul se referă la cartea „Tâlcuirea Liturghiei” din 1697, tipărită la Iași.

Păcurariu, Mircea, magistrand, „Traduceri românești din literatura teologică rusă până la sfârșitul sec. XIX” în: *StTeol*, Seria a II-a, XI (1959), 3-4, p. 182-212.

Dintre cele mai importante traduceri se prezintă „Întâia învățătură pentru tineri”, Râmnic(1726), „Viețile sfinților” - traduse de ierodiaconul Ștefan, 12 vol., Neamț (1807-1815), „Viața starețului Paisie” - tradusă de ieromonah Chiriac, Neamț (1836), „Drept slăvitoarea învățătură” - tradusă de Veniamin Costachi, Iași (1839).

Bărbulescu, D., „O carte veche românească necunoscută *Acatist*, Râmnic, între anii 1737-1760”, în: *MitrOlt* XII (1960), 9-12, p. 701-704.

Se descrie în amănunt „Acatistul” de la Râmnic ce este diferit de cel din 1746, diortosit de Lavrentie Dimitrievici.

Smochină, N. și Smochină, N., Nicolae, „O traducere românească din sec. al XV-lea a cărții *Floarea Darurilor*” în: *BORom* LXXX (1962), 7-8, p. 712-741.

În studiul de față, autorii încearcă să dovedească că „Floarea Darurilor” a fost tradusă din limba italiană în limba română, sub domnia lui Ștefan cel Mare, iar din limba română a fost tradusă în limba slavă în 1492. Aceasta demonstrează că în afara „Scrisorii lui Neacșu” din 1521 și a tipăriturilor lui Coresi, cunoscute ca cele mai vechi texte românești, există altele mai vechi, din timpul lui Ștefan cel Mare.

„Floarea Darurilor” este o carte de morală, întocmită cu mare măiestrie de călugărul Tommaso Gozadini, originar din Bologna, în a doua jumătate a secolului al XII-lea. Ediția I, din 1474, are 34 de capitole, iar ediția a II-a are 35 de capitole. Toate se referă la virtuți și vicii. După o virtute se dă și viciul. Lucrarea se termină cu facerea lumii. Maximele sunt ilustrate cu chipuri simbolice de diferite animale, păsări, se cuprind și mici fragmente din cărțile sfinte. Lucrarea s-a bucurat de o popularitate foarte mare, s-a răspândit în tot Occidentul și în Orient, ajungând la peste 40 de ediții. A prezentat un interes deosebit și pentru trimișii lui Ștefan cel Mare la Veneția, locul unde a apărut ediția a doua. Profesorul N. Cartoian a semnalat

că în 1592 s-a tradus „Floarea Darurilor” din limba română sau „bogdănească” în limba slavă de către ieromonahul Veniamin Rusin, iar anterior, din limba italiană în limba română a fost tradusă de Gherman Valahul. Se dă titlul acestei traduceri în limba slavă, apoi în limba română și se prezintă știrile și dovezile cunoscute cu privire la traducerea cărții.

I. „Floarea Darurilor” din versiunea italiană în limba română

Pe baza materialului documentar existent, autorii au încercat să aducă o lămurire în această problemă deosebit de interesantă pentru istoria culturii și literaturii noastre vechi. Ei au susținut și argumentat, că anul traducerii „Florii Darurilor” din limba română în limba slavă este 1492, iar anul traducerii din limba italiană în limba română este 1478-1484. Se analizează manuscrisul slav 2748 din 1492 și se aduc argumente în favoarea tezei că traducerea „Florii Darurilor” în limba slavă a avut loc în 1492.

II. „Floarea Darurilor” în textele bilingve româno – slave din sec. al XVI-lea

Din prima jumătate a sec al XVI-lea, pe cuprinsul Moldovei, iar de la începutul jumătății a doua a acestui secol și pe cuprinsul Munteniei și al Ardealului, au circulat manuscrise bilingve din „Floarea Darurilor”. Aceste manuscrise au fost numite româno-slave și nu slavo-române, deoarece ele sunt traduceri din limba română în limba slavă. Această afirmație a fost susținută pe baza analizei textelor. S-a analizat manuscrisul 4620 din 1523 și manuscrisul 559. Sunt prezentate câteva fragmente și observațiile respective. Dintr-o analiză succintă reiese că textele 559 și 4620, atât versiunea slavă cât și cea românească, se deosebesc, ceea ce demonstrează că sunt două traduceri independente una față de alta.

În finalul studiului, autorii au desprins câteva concluzii:

a) „Floarea Darurilor” a fost tradusă din limba italiană în limba română, în Moldova, între anii 1478-1484, de către Gherman Postelnicul.

b) Din limba română ea a fost tradusă ulterior în limba slavă în 1492, de către ieromonahul Veniamin.

Traducerea în limba slavă nu putea să fie făcută în 1592, așa cum a susținut N. Cartoian, deoarece începând cu 1523, pe teritoriul Moldovei circula „Floarea Darurilor” în text bilingv româno-slav. Textul românesc din manuscrisul 4620 este o copie a traducerii în limba română, făcută de Gherman în sec. al XV-lea pe care a folosit-o și Veniamin pentru traducerea în limba slavă. „Floarea Darurilor” a pătruns în lumea ortodoxă de limbă liturgică slavă prin limba română, iar apoi din limba română în limba slavă a pătruns pe două căi: traducerea făcută de ieromonahul Veniamin în 1492 și traduceri făcute de români în sec. al XVI-lea. „Floarea Darurilor” a fost răspândită în numeroase exemplare în toate părțile locuite de români, atât în texte bilingve, cât și în texte făcute numai în limba română. Numeroasele românisme, fraze construite după gândirea românească, cuvinte românești cu declinație slavă sau trecute la genul după limba română, sunt o dovadă că traducătorul n-a avut la îndemână un text slav, ci un text românesc.

Păcurariu, Mircea, „Cărțile populare în literatura românească», Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, Editura

pentru Literatură București, (1963), Vol. I: XL+545 p., Vol. II: 414 p.”; în: *BORom* LXXXI (1963), 9-10, p. 1017-1021.

Ediția de față reprezintă o culegere a celor mai reprezentative cărți populare românești care au circulat din secolul al XVI-lea și până în prezent. Majoritatea au luat naștere în țări ale Asiei, fiind scrise în limbile indiană, arabă, persană și în dialectele lor, apoi traduse în limbile egipteană, greacă, slavă și mai târziu în limbile moderne ale diferitelor popoare europene. În ceea ce privește conținutul și scopul, scrierile de literatură populară sunt de două categorii: unele care au scop educativ, didactic sau moralizator și altele care înfățișează eroismul sau greutățile cu care au de luptat diferite personaje pozitive. Ele au constituit puncte de plecare pentru literatura cultă.

Sunt enumerate cărțile care s-au răspândit pe teritoriul țării noastre. Ediția respectivă este alcătuită din două volume ce cuprind un studiu introductiv însoțit de reproduceri, în întregime sau fragmente, din cărți populare, fiecare având și câte o scurtă introducere semnată de unul din autori.

Volumul I cuprinde nouă cărți populare împărțite în trei grupe: „Romane pseudo-istorice”; „Romanele înțelepciunii populare-satirice” și „Romanele moralizatoare”.

Volumul II cuprinde 11 reproduceri de cărți și povestiri populare împărțite în două grupe: „Romane cavaleresti și erotice” și „Povestiri și fragmente diverse”. Sunt prezentate romanele care aparțin fiecărei grupe. Lucrarea se încheie cu un „Glosar” și un „Indice analitic”.

Cardaș, Gh., „O tipăritură românească necunoscută din 1741”, în: *MitrOlt* XVI (1964), 1-2, p. 24-38.

Se prezintă și redă textul integral al unei broșuri din care s-au păstrat opt foi, despre care se crede că este un adaos la cartea lui Antim Ivireanul din 1741, „Învățătura bisericească”. Broșura conține o listă a întregii ierarhii bisericești din Valahia anulului 1741.

Sacerdoțeanu, A., „Documente de cultură românească veche”, în: *MitrOlt* XVI (1964), 5-6, p. 447-463.

Paginile din articol cuprind însemnări de pe cartea „Cheia înțeleșului” a mitropolitului Varlaam din 1678 din care aflăm că în 1642 o icoană ferecată costa 10 taleri. De pe un „Minei” din 1741 aflăm că a primit ca danie un loc de livadă.

B., C., „Recenzii. Două mărturii din cultura românească a veacului al XVIII-lea”, în: *BORom* LXXXV (1967), 9-10, p. 1065-1066.

Alexandru Duță afirmă în studiul recenzat că „Plidele filosofesti” Târgoviște 1713, ca și ediția grecească tipărită în același an, tot la Târgoviște, de Antim Ivireanul, ocupă un loc important în evoluția vechii noastre culturi românești. Conținutul lor provine din cartea francezului orientalist Antoine Galland „Les maximes des orientaux”. În această epocă, biserica românească e antrenată în formularea unor noi concepte conforme cu dezvoltarea culturală și obiectivele politice a celor două țări, de eliberare de sub dominația otomană, cărțile de acest gen având ca scop o adaptare integrală a existenței omenești în cadrul percepțelor creștine.

Pe plan cultural se reflectă o direcție anticatolică, mișcare patronată de Dositei al Ierusalimului și una de dezvoltare a unui umanism românesc ilustrat de Stolnicul Constantin Cantacuzino. Cele două tiraje ale „Pildelor filozoficești” din 1783, sunt mai voluminoase decât ediția din 1713, fiindcă editorul Grigorie Râmnicăeanul adaugă maxime la textul original. Consultând manuscrise din toate țările românești, precum și cărți complementare problemei menționate, Al. Duțu identifică filiere și direcții de dezvoltare a gândirii românești medievale. O creație a genului românesc medieval, cu rădăcini în filozofia patristică și conținând multe maxime o reprezintă „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”.

Publicarea cărților în limba românească și grecească era patronată de intelectualii munteni, care se orientau atunci către izvoarele de cultură europene. În Țările Române apare o sinteză în spiritul culturii, în care raționalismul, conceptele și imaginile clasice și europene medievale se întrepătrund cu specificul înțelepciunii populare românești. „Pildele filozoficești” ale lui Grigorie Râmnicăeanul (1783) acordă un loc preponderent omului activ și descriu comportamentul necesar omului de societate. Tinzându-se către o filozofie laică, în cărțile menționate în această recenzie se observă formularea unei sinteze Orient-Occident.

Circulația „Pildelor filozoficești” în toate provinciile românești dar și în Grecia, ca și alte tipărituri ale noastre, arată forța de iradiere a culturii în epoca brâncoveană și subliniază premisele umanistice și laice enunțate la sfârșitul celui de-al XVIII-lea secol.

Bulat, Toma G., prof. dr., „O carte bisericească pentru Banat tipărită la Iași, în 1765”, în: *MitrBan XX* (1970), 1-3, p. 138-144.

Cartea ce tratează temele pocăinței și a duhovniciei, se intitulează „Îndreptarea păcătosului cu duhul blândețelor precum Dohtoriloră, celora duhovnicești, așa și celoră ce să pocăească, întru folosă așezată. În Timișvarul Banatului la anul 1765 luna lui Iunie 8”, tipărită cu binecuvântarea mitropolitului Moldovei „Chyriu Chiru Gavriilu”, la tipografia Mitropoliei ieșene. Este tipărită special pentru Banat, prin îndemnul episcopului Vincențiu de la Timișoara.

Voicescu, C., pr. drd., „Cărți de zidire sufletească traduse din grecește și tipărite de Mitropolitul Grigore Dascălul”, în: *GBis XXXII* (1973), 7-8, p. 719-725.

Din activitatea cărțurărească a mitropolitului Grigore Dascălul se desprinde etapa în care acesta a realizat numeroase traduceri, perioadă cuprinsă între 1817-1834. Dintre cărți sunt menționate „Cuvinte șase pentru preoție”, a Sfântului Ioan Gură de Aur, „Cuvânt pentru preoție”, a Sfântului Grigorie de Nazianz, „Doao cuvine ale Sfântului Kassian Râmleanul”, „Cuvinte puține oarecare din ceale multe ale alui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur”.

Voicescu, C., „Cărți de spiritualitate ortodoxă scrise în limba greacă, traduse în românește și tipărite la Mănăstirea Neamț în secolul al XIX-lea”, în: *MitrMold L* (1974), 7-8, p. 630-637.

În cadrul însemnării date despre cărțile de spiritualitate ortodoxă apărute în românește la Mănăstirea Neamț în secolul al XIX-lea, se amintesc „Scara” Sfântului

Ioan Scărarul, „Viața Starețului Paisie”, „Cuvintele și învățăturile preacuviosului părintelui nostru Efreim Sirul”, „Cuvintele și învățăturile lui Isaac Sirul”, „Carte de suflet”, „Nevăzut războiu”, „Nicodim de la Athos pentru păzirea celor cinci simțuri”.

Mihail, Paul, pr., „Date noi despre ediția de la Râmnic a «Gramaticii slave» din 1755”, în *BORom* XCVI (1978), 1-2, p. 149-151.

Este evocată o adevărată „epopee” legată de colaborarea dintre mitropolitul sârb Pavel Nenadovici și episcopul Râmnicului Grigorie Socoteanu realizată în vederea editării (1755) și transportării la Karlovitz a „Gramaticii lui Smotrițki”.

Ivan, I., „Lucrări ale Sfântului Vasile cel Mare în manuscrise și tipărituri la Mănăstirea Neamț”, în: *MitrMold* LV (1979), 1-2, p. 99-113.

Articolul debutează cu o introducere generală în viața Sfântului Vasile cel Mare și cu prezentarea principiilor monahale stabilite de el. Se amintește că în 1407 Mănăstirea Neamț s-a unit cu Mănăstirea Bistrița sub conducerea starețului Domentian, după care sunt prezentate cinci exemplare de ștampile cu chipul Sfântului Vasile, realizate pe gravuri nemțești din lemn. Lucrările Sfântului aflate în manuscrise și cărți în biblioteca Mănăstirii Neamț sunt analizate, cu accent pe traducerea „Hexameronului”. Articolul cuprinde cinci anexe importante.

Stănuleț, Constantin, pr., „Predoslovii (II)”, în *BORom* XCVIII (1980), 3-4, p. 521-522.

Este redat textul integral intitulat „Predoslovie către toți pravoslavnicii creștini” care reprezintă de fapt prefața la „Bucoavna” tipărită de episcopul Grigorie al Râmnicului la anul 1749.

Stănuleț, Constantin, pr., „Predoslovii (III)”, în *BORom* XCVIII (1980), 5-6, 676-677.

Sunt prezentate două predoslovii. Prima este o prefață la cartea „Învățătura despre 7 Taine” a episcopului Damaschin al Râmnicului publicată la 1724. Cea de-a doua, „Cuvântu depreună cătră totă seminția rumâniască”, aparține lucrării mitropolitului Dosoftei al Moldovei „Dumnedăiasca Liturghie”, Iași, 1679.

Ioniță, Viorel, pr. prof. dr., „Traduceri românești din literatura teologică rusă în sec. al XIX-lea” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXXIX (1987), 6, p. 69-77.

Sunt prezentate 49 de lucrări (unele cu mici comentarii și precizări). Lista începe cu „Apologia” de Sf. Dimitrie al Rostovului tradusă de ierodiaconul Ștefan, Iași (1803) și se încheie cu „Cuvântări” de Inochentie al Harkovului, tradusă de Iosif Gheorghian, București (1897).

Câdea, Virgil, acad., „O carte veche, fostă a obștii cuviosului Paisie de la Neamțu”, în: *TV* XI (2001), 1-7, p. 161-164.

Cartea veche la care se referă articolul este o tipăritură grecească care se presupune că a făcut parte din biblioteca obștii de la Mănăstirea Neamț. Lucrarea este datată înainte de anul 1794, pe când Sfântul Paisie era arhimandrit.

VIII.9. BIBLIOGRAFII

***, „Bibliografie”, în: *BORom XXII* (1898-1899), 8, p. 823-833.

Academia Română a publicat „Bibliografia Românească Veche”, care cuprinde toate cărțile în limba română, slavă, greacă sau în alte limbi, tipărite în perioada 1508-1830 în Țările Române precum și cele tipărite de români în țări străine.

G., „Bibliografie”, în: *BORom XXII* (1898-1899), 10, p. 1059-1061.

Sunt prezentate amănunte despre două lucrări.

1. „Cazanii ce cuprind în sine Evangheliile tâlcuite ale duminicilor de peste an și cu cazaniile, Sinaxarul praznicelor împărătești și ale sfinților celor mari de peste an, după cele date la lumină în Sfânta Episcopie a Râmnicului Noul Severin pe vremea episcopului Filaret la anul 1781”. Tipografia Cărților Bisericești, București 1898.

2. „Cuvântări bisericești dedr. George Popovicu protoprezbiterul ort. în Lugoj”, Caransebeș, 1898.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 9, p. 821-842. Cu texte în limba greacă. Cu texte în limba latină.

Constantin Erbiceanu indică, în ordine cronologică, cărțile grecești tipărite în țară și în afara hotarelor țării cu ajutorul financiar al românilor. Sunt prezentate titlurile complete în limba greacă cu traducerile lor în limba română, iar din prefețele și conținuturile acestor cărți sunt extrase fragmentele care se referă la istoria națională și bisericească a românilor. Se argumentează că scopul acestei lucrări este să arate, pe de o parte, sacrificiile făcute de români pentru popoarele din Orient, iar pe de alta, să arate cât de răspândită era limba greacă printre români.

Despre tiparul grecesc din Iași aflăm că în 1680 aflându-se Dositei (cred că este vorba despre patriarhul Ierusalimului) la Iași, a constatat că moldovenii aveau tipar, iar grecii nu; și pentru aceasta a fost adus un ieromonah vlah cu numele Mitrofan care a primit suma de 600 de lei pentru pregătirea unui tipar. În 1683 Dositei a trimis hârtie și două epistole lui Duca Vodă, pentru a se tipări cartea lui Simeon al Tesalonicului.

1. Prima carte grecească care s-a tipărit la Mănăstirea Cetățuia se numește „Combaterea primatului papal” de patriarhul Ierusalimului Nectarie, ce a fost tipărită în 1682 de Mitrofan (fostul episcop de Huși și Buzău) și dedicată lui Duca Vodă. Această carte conține și viața patriarhului Nectarie, din al cărei cuprins aflăm că acesta a fost de patru ori în Moldova și o dată în Țara Românească: mai exact la Vasile Voievod a fost de trei ori și o dată în 1664 a fost la Dabija Vodă, iar în Țara Românească a fost în vremea lui Grigorie Voievod.

2. „Istoria celor săvârșite în Ungrovlahia începută de la Șerban Voievod până la Gavriil Voievod a ducelui prezent. Lucrată de către Matei al Mirelor și afierosită boierului Ioan Catarigi. În Veneția 1683”.

3. „Bravurile pre piosului și prea bravului Mihail Voievod, încă și câte s-a întâmplat în Ungrovlahia, din timpul de când a domnit Șerban Voievod până la

Gavriil Movilă Voievod. Mai cuprinde și sfaturile către Alexandru Iliăș Voievod și la toți următorii domni și plângerea despre Constantinopol. În Veneția 1683”.

4. „Serviciul Sfinților martiri Sergiu și Vach. Tipărită în Iași de către episcopul Hușilor Mitrofan în 1685”. Din prefața acestei cărți aflăm că Șerban Cantacuzino a ctitorit Mănăstirea Cotroceni, cu hramul Adormirea Maicii Domnului și a hotărât ca, tot aici, să fie serbați și sfinții Serghie și Vach.

5. „Divina Scriptura, nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia”. Prefața ei este reprodusă în întregime în articol.

6. „A fericitului Meletie Sirig, dascălul și protosinghelul bisericii mari din Constantinopol asupra capitolelor calvinești și a întrebărilor lui Chiril Lucaris, combatere. Și a lui Dositei patriarhul Ierusalimului manual împotriva greșelilor calvinice. Tipărită în zilele lui Constantin Brâncoveanu prin îngrijirea și corectarea prea învățatului Notar al Marii Biserici, Chir Mihail Macri din Ioanina. București 1690”.

Cartea conține și o epistolă a Sinodului de la Iași către domnul Vasile Lupu, epistolă prin care acesta este declarat „protector” și „apărător” al ortodoxiei și care este reprodusă în articol. Legat de această carte mai găsim și motivul pentru care a fost scrisă și serviciile pe care le-a adus Meletie Sirigul bisericii românești.

7. „Manual contra schismei papistașilor”, compus de ieromonahul Peloponesian și tipărit în zilele lui Constantin Brâncoveanu în tipografia din București în 1690.

8. „Ale lui Vasile Macedon autocratorul romeilor, capitole sfătuitoare 66 către fiul său Leon. Traduse de Hrisant Notara și tipărite în zilele lui Constantin Brâncoveanu, în tipografia din București de Antim Ieromonahul în 1691”.

Se precizează că Hrisant Notara pe vremea când era diacon, a fost dascăl al fiilor lui Constantin Brâncoveanu.

9. „Slujbele Cuvioasei maicii noastre Parascheva cea Nouă și a Sfântului Grigorie Decapolitul, împreună cu înainte prăznuirea Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu a intrării în biserică pentru că în aceeași zi cade și sărbătoarea sfântului. Tipărite cu porunca și cheltuiala lui Constantin Brâncoveanu, în București de Ieromonahul Antim din Ivir în 1692”.

10. „Tomul împăcării în care se cuprind scrierile anonime ale unora, ale lui Ioan Nomofilaxul, ale lui Gheorghie Coresie și ale lui Macarie Ieromonahul Macri și adunarea din Sf. Sofie, tipărit în anul mântuirii 1692. S-a tipărit la Dimitrie Pădure în Iași în 1694”.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 10, p. 988-1007. Cu texte în limba greacă.

Se prezintă în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (pentru mai multe detalii a se vedea articolul anterior).

11. „Cu harul lui Dumnezeu a evlavioasului Nemofilax Ioan Diaconul Eugenie. Cuvânt combătătoare hotărârii blasfemice și mincinoase compus în Florența în timpul Sinodului de către latini, s-a compus de către un ieromonah oarecare numit Ioachim, transcris din deosebite manuscripte, îndreptat și împărțit în capitole și părți de Dositei patriarhul Ierusalimului. Tipărit la Dimitrie Pădure, Iași 1694”.

12. „Manual despre unele nedumeriri și deslegări sau despre cercetarea și întărirea unor dogme necesare bisericii. Compus de Ioan Cariofil după cererea lui Constantin Cantacuzino. Și afierosit domnului Constantin Brâncoveanu.” Cartea a fost tipărită la Mănăstirea Snagov în 1697.

Tot aici Constantin Erbiceanu reproduce dedicația către domnul Constantin Brâncoveanu și prezintă amănunte despre viața lui Ioan Cariofil și școala din vremea lui Constantin Brâncoveanu.

13. „Antologiu peste tot anul, foarte bogat căci cuprinde nu numai serviciile din «Antologiile» ce se află, dar și toată Psaltirea cu Octoihul folositor....” Cartea a fost tipărită în zilele domnului Constantin Brâncoveanu prin îngrijirea și cheltuiala ieromonahului Galaction Vidali din insula Tinu și fost egumen al Marii Mănăstiri Lavra din Muntele Athos și prin corectarea domnului Panaghiot Sinopeu în Mănăstirea Snagov de Antim Ieromonahul, în 1697.

14. „Cuvânt panegiric la Sfântul Constantin pronunțat în Mitropolia Ungrovlahiei și afierosit lui Constantin Brâncoveanu... Tipărit în Mănăstirea Snagov de ieromonahul Antim din Iviria în 1697”. Cuvântul a fost compus de fiul cel mare al lui Constantin Brâncoveanu și rostit în catedrala mitropolitană de al doilea fiu al aceluiași domnitor, Ștefan.

15. „Tomul dragostei asupra latinilor, adunat și tipărit de Dositei patriarhul Ierusalimului în vremea lui Antioh Vodă al Moldovei în 1698”. Cartea conține o notă la final din care aflăm că a fost tipărită în Iași de Dionisie monahul și îndreptată de Ieremia Cacavela în 1698.

16. „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea, sau giudețul sufletului cu trupul, prin de trudă și de ostenință iubire a lui Ioan Dimitrie Constantin. Întâiu izvodit de iznoavă din Vechiul Testament și Noul Testament, în slava și folosința moldovenescului neam. În vremea lui Antioh Vodă...” Cartea a fost tipărită prin osteneala monahilor moldoveni Atanasie și Dionisie, în Iași, în 1698.

17. „Mărturisirea credinței ortodoxe a Bisericii universale și apostolice a răsăritului. Expunerea introductivă despre cele treimări virtuți credință, nădejde și dragostea. Tipărită cu cheltuiala domnului Constantin Brâncoveanu în 1699, în Mănăstirea Snagov de Antim Ivireanu”.

18. „Psaltirea profetului și împăratului David având la sfârșitul ei un adaos de șase psalmi și apodipnul mic, întâia dată tipărită în acest format prin ordinul și cheltuiala domnului Constantin Brâncoveanu în Mănăstirea Snagov în 1700 de Antim Ivireanu”.

19. „Proschinatarul Sfântului Munte al Atonului scris și tipărit în vremea lui Constantin Brâncoveanu, afierosit mitropolitului Ungrovlahiei Teodosie, cu îngrijirea și cheltuiala doctorului Ioan Comnen spre a se da în dar pioșilor pentru mântuirea sufletului său. Tipărită în Mănăstirea Snagov, în 1701, în teascurile tipografiei lui Antim Ivireanu prin osteneala și corectarea lui Ignatie Fotian ieromonahul”.

Cartea cuprinde darurile pe care le-au făcut românii mănăstirilor din Sfântul Munte până în 1701. Sunt prezentate și câteva date despre viața lui Ioan Comnen - acesta se trăgea din vechea familie a împăraților bizantini, a fost educat și și-a făcut studiile la Constantinopol și în Occident, dar datorită unor împrejurări a ajuns în Țara

Românească și s-a stabilit la curtea lui Constantin Brâncoveanu. Tot în timpul în care a venit Ioan Comnen la București, a fost adus aici și Sevastos Chimenitul pentru a fi profesor la Academia din București. Ioan Comnen a fost și el, profesor al Academiei din București. În 1700 Ioan Comnen a efectuat un pelerinaj la Muntele Athos și la Muntele Sinai după care s-a călugărit și și-a schimbat numele în Ierotei și, prin influența domnului Constantin Brâncoveanu, a fost făcut mitropolit al Dristrei.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 11, p. 1086-1113. Cu texte în limba greacă.

Se prezintă în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă. A se vedea articolul anterior în *BORom XXV* (1901-1902), 10, p. 988-1007.

În continuare sunt redată fragmentele referitoare la români din „Proschinatarul Sfântului Munte” alcătuit de Ioan Comnen (a se vedea a 19-a carte din Bibliografia greacă), din care aflăm următoarele:

-Marea Lavră a Sfântului Athanasie a fost reînnoită de Neagoe Basarab și tot acolo se găsește capul Sfântului Mihail al Sinadelor ferecat cu argint și cu pietre prețioase de către Constantin Brâncoveanu;

-Mănăstirea Ivirilor – a primit numeroase danii din partea lui Neagoe Basarab și a soției sale Despina, printre care se numără și dvera cusută cu fir de aur pentru a se pune înaintea icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului, iar pardoseala bisericii acestei mănăstiri a fost făcută de Șerban Cantacuzino;

-Mănăstirea Dionisiu – a fost înnoită de domnitorii Radu, Neagoe și zugrăvită de Voievodul Petru în 1580, iar doamna Ruxandra a lui Alexandru Lăpușeanu a făcut spitalul și trapeza acestei mănăstiri;

-Mănăstirea Pantocrator – a fost înnoită de logofeții Barbu și Gavriil din Țara Românească;

-Mănăstirea Xiropotamul – a fost restaurată de domnul Țării Românești, Alexandru;

-Mănăstirea Cutlumuș a fost reînnoită de domnitorii Neagoe, Radu, Mircea și Vintilă;

-Simon-Petra – la această mănăstire se află o Evanghelie dăruită de Mihai Viteazu;

-Mănăstirea Zografu – a fost reînnoită de domnul Ștefan cel Mare și Sfânt în 1502;

-Mănăstirea Dohiariul – a fost restaurată de domnul Alexandru Lăpușeanu;

-Mănăstirea Sfântul Pavel – a fost restaurată de domnul Constantin Brâncoveanu;

-Mănăstirea Xenofont a fost reînnoită de Matei Basarab și vornicul Duca cu fratele său Radu;

-Mănăstirea Sf. Grigorie (Grigoriu) – a fost reînnoită de Ștefan cel Mare;

-Mănăstirea Caracalu - a fost restaurată de domnul Moldovei Petru;

-Mănăstirea Stavronichita – a fost refăcută de domnul Șerban Cantacuzino.

În Muntele Athos mai există Mănăstirea Prodromu (lăcaș românesc) în care viețuiesc 120 de monahi (cifră din 1901 .), Mănăstirea Provata care a fost înființată de un român din Basarabia din familia Soroceanu, în care viețuiesc 30 de monahi (cifră din 1901) și Mănăstirea (chilia?) Sf. Pantelimon ce a fost refăcută de domnul Scarlat Calimah, la începutul secolului al XIX-lea.

Se continuă apoi prezentarea cărților din Bibliografia greacă.

20. „Liturghierul greco-arab” tipărit din ordinul și cu cheltuiala domnului Constantin Brâncoveanu, de către Antim Ivireanu în Mănăstirea Snagov, în 1701. Cartea a fost corectată de Ignatie Ieromonahul și Filitian din Haldea.

21. „Manuducere la buna educație, sau manual de citire tinerilor greci și vlahi care învață, tipărit cu cheltuiala lui Ioan Nicolae Darvari. În Viena în tipografia lui Gheorghe Vendoti, în 1791”.

22. „Eortologiu în care se tratează unele chestiuni - despre certitudinea cronologiei, despre toate sărbătorile și teoriile lor, despre Sfânta Paschă și despre unele canoane bisericești, despre minologiul cel mai scurt, lucrat de dascălul Academiei din București Sevastos Chimenitul și afierosit domnului Constantin Brâncoveanu, în vremea mitropolitului Teodosie, tipărit de Antim Ivireanu și corectat de Ignatie Fitianu în Mănăstirea Snagov în 1701”. Se prezintă conținutul acestei cărți.

23. „Despre preoție cuvânt de laudă compus de Hrisant patriarhul Ierusalimului și pronunțat de el în lăuntru mării biserici a Sfântului Mormânt, când s-a hirotonit mitropolit al Chesareei Palestinei în 1702, aprilie 5, în aceeași zi a Sfințelor Paști. S-a tipărit în București”. Autorul presupune că această carte s-a tipărit în același an - 1702.

24. „Cuvântul panegiric la cel întâi martiri a lui Hristos Ștefan”, compus de Ștefan, fiul lui Constantin Brâncoveanu. A fost tipărit în 1702, în București de către Antim Ivireanu.

25. „Învățătura dogmatică a Sfintei Biserici de Răsărit și Universale cuprinzând trei chestiuni:

- a) când se prefac Sfintele în trupul și sângele lui Hristos
- b) că Născătoarea de Dumnezeu a fost supusă păcatului strămoșesc
- c) că părțile nu se prefac în trupul și sângele lui Hristos”.

Cartea a fost alcătuită în zilele lui Constantin Brâncoveanu de Sevastios Chimenitul și afierosită patriarhului Ierusalimului Dositei și publicată cu cheltuiala postelnicului Gheorghe Castriotul în București, în 1703, de către Antim Ivireanu.

26. „Cuvânt panegiric la Adormirea Maicii Domnului compus de Ștefan fiul lui Constantin Brâncoveanu”. Acest cuvânt a fost rostit de fratele său Radu și tipărit de Antim Ivireanu.

27. „Învățătura dogmatică a Bisericii Ortodoxe și catolice, cuprinzând excepțional trei chestiuni: a) când se prefac Sfintele în trupul și sângele lui Hristos b) Fecioara Maria a fost supusă păcatului strămoșesc c) părțile nu se prefac în trupul și sângele lui Hristos”. Cartea a fost alcătuită în zilele lui Constantin Brâncoveanu de Sevastios Chimenitul și a fost afierosită lui Dositei patriarhul Ierusalimului și tipărită cu cheltuiala postelnicului Gheorghe Castriotul, în București, în 1703 de Antim Ivireanu. Autorul menționează că această carte a fost dedicată atât patriarhului Ierusalimului Dositei, cât și Țarului Rusiei Petru cel Mare.

28. „Explicarea și serviciul sfințirii Bisericii”. Cartea a fost afierosită patriarhului ecumenic Gavriil și a fost dată la tipar cu cheltuiala fostului mitropolit al Sofiei, Auxentie. A fost tipărită în București în 1703 de Antim Ivireanu, ediția fiind îngrijită și corectată de Ioan de Efes.

29. „Din Plutarh Hironeu traducere foarte exactă în limba apla a paralelilor grecești și romane, de preastrălucitul Constantin, fiul domnului Constantin Brâncoveanu”. Cartea a fost tipărită în București de Antim Ivireanu, în 1704. Aici autorul articolului redă prefața acestei cărți, prefață ce a fost scrisă de către Antim Ivireanu și câteva paralele din carte. Tot aici Constantin Erbiceanu prezintă câteva păreri cu privire la cunoștințele de limbă greacă ale lui Constantin Brâncoveanu și ale românilor în general.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 12, p. 1193-1210. Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul – din *BORom XXV*, 11, p. 1086-1113).

30. „Cuvântul la patima cea mântuitoare a lumii a cuvântului lui Dumnezeu-omul pronunțat și afierosit patriarhului Dositei al Ierusalimului de Radu, fiul lui Constantin Brâncoveanu și tipărit de Antim Ivireanu”.

31. „Tomul bucuriei în care se cuprind epistolele patriarhului Fotie al Constantinopolului. Sfântul și ecumenicul Sinod al VIII-lea, unele însemnări la acest sinod. Cele împotrivoare la primatul papei Romei ale lui Nicolae Doctorul Filosof. Cuvântul lui Meletie al Alexandriei asupra Primatului Papei. Dialogul Ieromonului monah asupra altui oarecare monah contra latinilor”.

Tomul a fost tipărit în zilele lui Constantin Brâncoveanu, în Episcopia Râmnicului de Antim, episcopul Râmnicului, în 1705, prin cheltuiala și cu îngrijirea lui Dositei patriarhul Ierusalimului. Sunt redete fragmente din prefața lui Dositei la această carte.

32. „Slujba părintelui nostru Visarion, Arhiepiscopul Larisei, făcătorul de minuni”. Cartea a fost tipărită în zilele lui Constantin Brâncoveanu, în 1705, de către episcopul Râmnicului, Antim Ivireanu, cu cheltuiala lui Ignatie, egumenul Mănăstirii Nucet. Ediția a fost îngrijită și corectată de Mitrofan Grigoras din Dodona. O nouă ediție a acestei cărți a apărut în 1797.

33. „Cuvânt panegiric la Sfântul Nicolae”. Cuvântul este dedicat lui Preda Brâncoveanu și a fost tipărit în Episcopia Râmnicului de către Mihail ipodiatonul Istfanovici, în 1707.

34. „Cuvânt la patima cea mântuitoare a Cuvântului lui Dumnezeu. Textul însă al patimilor a fost adunat din cei patru Evangheliști, numai din aceștia s-a pus, adică ce se numește adunat din cei patru de dascălul Gheorghie profesor de limba elină și latină a fiilor lui Constantin Brâncoveanu”. Cuvântul a fost tipărit în Episcopia Râmnicului de către Mihail ipodiatonul Istfanovici în 1707.

35. „Carte cuprinzând serviciul bisericesc de peste tot anul”. Cartea a fost tipărită în zilele lui Constantin Brâncoveanu de către mitropolitul Antim Ivireanu în 1709, în Mitropolia din Târgoviște, ediție ce a fost corectată și îngrijită de Mitrofan Grigoras din Dodona.

36. „Flori poetice adunate spre gloria și strălucita încununare a doctoro-filosofică a prea nobilului și prea învățatului domn Gheorghie Ipomena din patria Tra-

pezuntului, de preotul Ioan Avramiu și de acestea dedicate domnului Constantin Brâncoveanu”. Cartea a fost tipărită în Veneția, în 1709.

37. „Carte cuprinzând serviciul Sfintei Ecaterina și proshinitarul Sfântului Munte Sinai cu acelor dimprejur și a toate cele din el și despre el, cum și ordinea serviciului monastirei și a celor din el ce au fost până acum arhiepiscopi și un Egnomiu la Sfântul Munte Sinai și despre arabi”.

Cartea a fost tipărită în vremea lui Constantin Brâncoveanu, de către Antim Ivireanu, în Mitropolia din Târgoviște, în 1710. Ediția acestei cărți a fost îngrijită și corectată de ieromonahul Mitrofan Grigoras din Dodona. Această carte a fost retipărită și în 1727, de către Nicolae Saru la Veneția.

38. „Panoplia dogmatică a împăratului Alexie Comnen, cuprinzând în scurt scrierile fericiților și de Dumnezeu purtătorilor părinți, puse în ordine și în o armonia cugetată de Eftimie Zigaben”.

Cartea a fost afierosită fiului lui Constantin Brâncoveanu – Ștefan de mitropolitul Dristrei Atanasie și tipărită cu cheltuiala mitropolitului Ungrovlahiei Antim Ivireanu în 1710, în Mitropolia din Târgoviște. Ediția a fost corectată și îngrijită de Mitrofan Grigoras din Dodona.

39. „Varini Phavorini Camertis Nucerni Episcopi Magnum Dictionarium sive Thesaurus universae Linguae Graecae studiosorum usui valde perutilis ex multum variis et Antoribus collectus. Nova hac editione per Antonio Bortoli tipografum venetum diligentissime castigatus et copia Dictionum auctus”.

Cartea a fost tipărită în 1712 și este dedicată de către Antonio Bartoli domnului Constantin Brâncoveanu.

40. „Sentințe ale unor filosofi vechi, din italienește traduse în limba noastră apla și afierosite domnului Constantin Brâncoveanu” - cartea a fost tipărită cu cheltuiala lui Manu Apostolu, în Târgoviște, în 1713.

41. „Sfaturi creștine-politice către domnul Ștefan Cantacuzino, de mitropolitul Antim Ivireanu. Tipărite împreună cu oarecare rugăciuni de peste toată săptămâna”. Cartea a fost tipărită în Mitropolia din București, în 1715.

42. „Ioan Damaschin. Expunerea credinței ortodoxe. A aceluiași despre cei adormiți în credință”. Cartea a fost tipărită cu cheltuiala domnului Nicolae Alexandru al Moldovei, în Iași în Mănăstirea Sabba (cred că este Sava), cu binecuvântarea patriarhului Ierusalimului, Hrisant. Ediția a fost îngrijită și corectată de Ioan din Efes. Autorul prezintă pe scurt conținutul acestei cărți.

43. „Istorie despre cei care au fost patriarhi ai Ierusalimului, despărțită în 12 cărți începând de la Iacob fratele Domnului și cel întâi ierarh al Ierusalimului până în anul prezent, cuprinzând și dumnezeieștile adunări ale Sfinților Apostoli și sinoadele cele mai importante adunate din lumea ortodoxă și neortodoxă, ecumenice și locale și orice dogmă a Sfintei Biserici, în care se face amintire în ordine a tuturor autorităților Apusului și Răsăritului și a faptelor lor și a celor cinci Patriarhate și a lucrărilor lor și a administrațiilor și a prerogativelor ce au avut și a multor altor din Părinți Arhiepiscopi și Arhiepiscopii și a tuturor ieresiarhilor și eresurilor cum și a condamnărilor, a popoarelor și a unor conducători ai creștinismului....”

Cartea a fost scrisă de patriarhul Dositei al Ierusalimului, corectată de Hrisant, tot patriarh al Ierusalimului și tipărită în zilele domnului Ștefan Cantacuzino în București, în 1715.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 2-3, p. 193-206 .
Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – în *BORom* XXV, 12, p. 1293-1310).

44. „Sintagma a Preafericitului Patriarh al Ierusalimului Hrisant. Despre oficii, clerici și boeriile Sfintei Biserici a lui Hristos și însemnarea lor, a împărțirii și a rândului celui vechi și de acum și alte oare-care prea de nevoi celor numărați în cler și celor ce sunt arhieriei și despre cele cinci tronuri patriarhale și a Mitropoliilor lor... Despre arhiepiscopiile autocefale, cuprinzând tronurile supuse lor. Adunat din diferite praxe regulate..”. Cartea a fost tipărită la Târgoviște în 1715 de către ieromonahul Mitrofan din Dodona.

45. „Istoria Sfântă sau cele iudaice scrisă în rezumat de Alexandru Mavrocordat, tipărită cu cheltuiala lui Nicolae Vodă, în Mănăstirea Antim din București în 1716”. Ediție îngrijită și corectată de Ioan Postelnicul și tipărită de ieromonahul Dionisie Floru.

46. „Introducere în cele geografice și sferice” de Hrisant Notara. Cartea a fost scrisă și tipărită la cererea lui Scarlat Mavrocordat, fiul lui Nicolae Mavrocordat, la Paris în 1716.

47. „Despre Oficii”, carte scrisă de Nicolae Alexandru Mavrocordat, în zilele mitropolitului Daniil. Ediție ce a fost îngrijită și corectată de Gheorghe Trapezundianul, profesorul Școlii domnești din București și tipărită în Mănăstirea Antim, în 1719.

48. „Carte cuprinzând slujba Sfântului martir Neofit și a Sfântului Maxim Mărturisitorul”. A fost tipărită în București de preotul tipograf Stoica Iacoviță, în 1723.

49. „Manual despre superioritatea prin excelență a Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a dătătorului de viață Sfânt Mormânt în București 1728”.

50. „Manual despre purcederea Sfântului Spirit sau Aptologie către prea respectatul Domn Nicolae Comnen Papadopol, compusă de prea respectatul între ieromonahi și sfințiți învățători Christofor Emberocomitu din Ioanina. Tipărită în București, în 1728”.

51. „Omilii ale patriarhului Hrisant al Ierusalimului, date spre tipar prin îngrijirea și cheltuiala patriarhului Ierusalimului Meletie. Dedicat domnitorilor Grigorie Ghica al Țării Românești și Nicolae Alexandru al Moldovei. Tipărite în Veneția, în 1734”.

52. „Carte cuprinzând sfințitele servicii ale Sfântului Sfințit martir Haralambie de minuni făcătorul, a cuvioasei Matroana din orașul Hio, a celui întru Sfințiți Părintele nostru Spiridon al Trinitundiei”. Cartea a fost tipărită în timpul domnului Constantin Nicolae al Țării Românești, în vremea păstorii mitropolitului Ștefan, cu cheltuiala logofătului Constantin Gheorghiu Z din Sotiro-Zagora, în Sfânta Mitropolie din București, în 1736, de către preotul Stoica Iacovitz. Ediție îngrijită și corectată de Constantin Daponte

53. „Istoria Vechiului și Noului Testament cu icoane halcografice ale tuturor subiectelor și cu explicații scoase din Sfinții Părinți, pentru îndreptarea moravurilor oricărei persoane creștine. Traduse din limba italiană de Antoniu Catifor din Zachint și afierosită domnului Constantin Mavrocordat al Țării Românești. Tipărită la Veneția în 1737”.

54. „Cel ce se pocăiește se învață. Lucrare tradusă în limba noastră comună de Manuel Romanitu Criteanul și afierosită domnului Moldovei Constantin Mavrocordat. Tipărită la Veneția în 1742, la Nicolae Glichii din Ioanina”. Autorul reproduce aici dedicația lui Nicolae Glichii către domnul Constantin Mavrocordat.

55. „Gramatică despre Sintaxă a prea piosului domn Alexandru Mavrocordat... Împreună cu alta a lui Mihail Singhelul a scaunului apostolic al Ierusalimelor, dedicată principelui Constantin Mavrocordat”. Ediție îngrijită și corectată de Alexandru Cancelariul Doctor – filosof. Tipărită în Veneția, în 1745.

56. „Prescurtare de rugăciuni din Psaltire, adunată de prea Înțeleptul Ghenadie Scholarul, patriarhul Constantinopolului.” Cartea a fost tipărită în tipografia Mitropoliei Ungrovlahiei în București, în 1749 de către Stoica Iacoviță. Cartea conține o dedicație a mitropolitului Neofit către domnitor, dedicație în care mitropolitul spune că este grec, de origine din Creta.

57. „Mreja apostolică, adică cuvinte de suflet folositoare în Sfânta și marea patru-zecime și în postul de 40 de zile al nașterii lui Hristos”. Cartea a fost compusă de Nicolae Mavrodi Cefalonianul și tipărită tot cu banii săi și afierosită domnului Mihail Racoviță al Moldovei. Cartea a fost tipărită în 1756.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 4, p. 421-435. Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 2-3, p. 193-206).

58. „Lexicon în patru limbi cuprinzând adică aceste patru limbi greacă proză sau apla Romanică, Latină și Italiană.” Lexiconul a fost compus de Gheorghe Constantin din Ioanina și dedicat domnului Constantin Mavrocordat al Țării Românești. Cartea a fost tipărită la Veneția în 1757, cu cheltuiala aceluiași Gheorghe Constantin.

59. „Prescurtarea din istoria bisericească politică, împărțită în cinci părți din care cele dintâi pe scurt cuprind nu numai cele din Sfântul Munte Sinai, de Dumnezeu umblat, ci și încă cele din mănăstirea de Dumnezeu mărită de acolo aflată, iar cele din urmă cuprind cele ale împăraților atot pământului Egiptului până la Mohamet. Iar cealaltă despre același Selim și despre războiul ce a ridicat contra perșilor. Încă și despre eresul lui Tihil, noul profet al perșilor tratează. Fiecare parte are tabla sa...”. Cartea a fost scrisă de fostul patriarh al Ierusalimului Nectarie din Creta. Ea a fost tipărită la Veneția, din nou în 1758, de spătarul Spiridon Milia și afierosită domnului Moldovei Antonie. Prima oară această carte a fost tipărită în 1677.

60. „Istoria generală a otomanilor cuprinzând fiecare împărăție după starea sa de acum, adică provinciile sale, orașele, legile, comerțul, artele, religia, limba și orice alt curios și de însemnătate, după cum se arată în tabelă împreună cu harta geografică. Acum întâi adunată din istoricii cei mai siguri englezi și francezi și dată la lumină în limba noastră apla de Gheorghe Constantin din Ioanina”.

Cartea a fost afierosită domnului Constantin Brâncoveanu și tipărită cu cheltuiala lui Polizoe Lambanitioti din Ioanina la Veneția, în 1759.

61. „Nou Epistolar cuprinzând diferite caractere și exemple de epistole către price persoană oficială bisericească și lumească cu titlurile lor, după cum se obișnuiește astăzi în Lipsca Saxoniei în 1764”. Epistolarul cuprinde titlurile domnitorilor, ale soțiilor lor, ale mitropoliților și ale boierilor. Titulatura domnitorilor, a doamnelor și a boierilor este prezentată de Constantin Erbiceanu în articol.

62. „Oglinda femeilor în care se cuprind din Scriptură istoriile semnate conținute în Scriptura Veche despre femeile rele și bune. Compusă și în versuri lucrată de Constantin Daponte și dedicată doamnei Moldovei Elena Mavrocordat”. Cartea a fost tipărită cu cheltuiala lui Costi Avram Neohoritu în Lipsca, în 1766.

63. „Teatru politic tradus din latinește în limba noastră apla de către domnul Ungrovlahiei Nicolae Mavrocordat”. Cartea a fost tipărită la Lipsca, la Bernard Christofor Breitcopt, în 1766.

64. „Elementele fizicii adunate din cei mai noi de ieromonahul Nichifor Teotoche”. Ediție corectată de ieromonahul Amvrosie Pamper și tipărită cu cheltuiala lui Toma Mandacș din Castoria, în Lipsca Saxoniei, în 1766. Cartea amintită a fost folosită ca manual la Academia din Iași, până la 1800.

Nichifor Teotoche a fost profesor și director al Academiei din Iași. Constantin Erbiceanu redă aici dedicația către domnul Grigorie Ghica și amintește despre influența pe care a exercitat-o limba greacă asupra românilor. Apoi se prezintă câteva date biografice despre Nichifor Teotoche – originar din Kerchira, s-a născut în 1736, a făcut studii în Italia după care s-a întors în patria sa unde a devenit profesor, iar pentru faptul că era un apropiat al familiei Ghica atunci când aceasta a ajuns la conducerea Principatelor Române, Nichifor a fost adus de Grigorie Ghica pentru a conduce Academia din Iași. După ce a stat o perioadă la Iași, a plecat la Lipsca pentru a-și tipări scrierile. A fost chemat de ortodocșii din Veneția spre a le fi arhieru, dar a refuzat. În 1779 a fost hirotonit în Rusia ca arhiepiscop al Astrahanului. La 1796 s-a retras din această funcție pentru a se dedica scrisului. În 1806 a trecut la cele veșnice la Moscova. A scris numeroase cărți printre care se numără și „Elemente de matematică” în trei volume, „Elemente de fizică” în două volume, „Geografie”, „Despre meteori și electricitate”, „Cuvinte la Postul cel Mare”, „Chiriadromiul” etc

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 5, p. 518-529. Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 4, p. 421-435).

65. „Gramatica lui Teodor, introducere în cele patru cărți, comentariu la a patra, adunat din mulți de Neofit ierodiaconul Peloponesianul”. Cartea a fost tipărită în vremea lui Alexandru Ghica Voievod, în timpul păstoririi mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, din îndemnul lui Efraim al Ierusalimului, în tipografia nou înființată din București, în 1768.

66. „Josif Vrieniu monah, cele aflate după cerirea prea înălțatului, prea pioului fost domn al Moldovei Grigorie Alexandru Ghica, cu îngrijirea diaconului Vulgaris, în Lipsca, 1768”.

67. „Învățătura creștină a credinței noastre ortodoxe”. Cartea a fost tipărită în vremea domnului Alexandru Scarlat Ghica Voievod, în timpul păstoririi mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, în tipografia din București, în 1768.

68. „Alegere din toată Psaltirea, adunată de ierodiaconul Neofit din Peloponez”. Cartea a fost tipărită în vremea domnului Grigorie Alexandru Ghica Voievod, în timpul păstoririi mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, în București în 1769, de către ieromonahul Partenie Sumeliotul. Neofit este cel ce a scris celebra lucrare „Praștia” și a trecut la cele veșnice în Mănăstirea Cernica.

69. „Învățătura ortodoxă compusă de patriarhul Alexandriei Meletie Pigas”. Cartea a fost tipărită în vremea lui Grigorie Alexandru Ghica Vodă, în timpul păstoririi mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei. Ediție tipărită cu cheltuiala și îngrijirea patriarhului Ierusalimului Efrem, la tipografia ieromonahului Grigorie, în 1769. Se reproduce o parte din prefața acestei cărți.

70. „Luna august în 30. Slujba celui întru sfinți părintelui nostru Alexandru Arhiepiscopul Constantinopolului, compusă în 1767, după cererea preainălțatului și prea piosului Domn Alexandru Scarlat Ghica Voievod și revăzută de prea fericitul și prea înțeleptul patriarh al Ierusalimului Efrem...”. Cartea a fost tipărită cu osârdia și îngrijirea lui Ioan Văcărescu, la Veneția, în 1771.

71. „Șirul a cincizeci și unu de comentatori în Octateuh și în cele ale împăraților...” Cartea a fost tipărită la cererea domnului Alexandru Scarlat Ghica prin îngrijirea ieromonahului Nichifor Teotochi, în Lipsca, în 1772.

72. „Adunare de lucruri sfințite cuprinzând 104 istorii ale Vechiului Testament și a Noului Testament, tradusă din nemțește în limba obștească de acum a grecilor pentru ușoara introducere a copiilor în cele dumnezeiești de Polihrone Dimitrie din Tracia”. Cartea a fost tipărită în Lipsca, în 1775.

73. „Adunare de diferite poezii de laudă către prea înălțatul și prea piosul domn și Egeon a toată Ungrovlahia, Alexandru Ipsilanti, adunate de Nicolae Vellara cu a cărui cheltuială s-au dat în tipar, cu îngrijirea și corectarea doctorului filosof Thoma Mandacaș în 1777 în Lispeca”. Se face o scurtă analiză a acestor poezii.

74. „Cuvine panegirice ale lui Constantin Daponte în stihuri simple spre lauda diferiților sfinți, prima dată editate prin tipare cu cheltuiala spătarului Alcobache Rizu. Tipărite la Veneția în 1778”.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 6, p. 664-677. Cu texte în limba greacă. Cu texte în limba latină.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 5, p. 518-529).

75. „Colecție de legi, despre buna ordine și datoria fiecărui din judecători și a oficiilor Principatului Valahiei ce aparțin la poliție. Conducere a hotărârii de acum înainte a pricinilor întâmplare, adunate acum ca normă, cu dispozițiile bazilicalilor. Pentru susținerea certă a dreptului și spre neasuprirea celor săraci prin orice chip”. Cartea a fost lucrată de Alexandru Ipsilanti și tipărită în Mitropolia Ungrovlahiei în 1780.

76. „Manassis Eliadis oratio panegyrica, ad celsissimum ac serenissimum principem Dominum Dominum Ioanem Alexandrum Hypsilatam, serenissimum Ducem

totius Valachiae Positum etiam in principio Epistola dedicatoria. Lipsiae. Ex officina Breitkopfia 1781”.

Manase Eliade a fost profesor și director al Academiei din București. Tot aici este redată o parte din discursul de laudă adresat lui Alexandru Ipsilanti, parte în care sunt lăudate faptele lui Alexandru Ipsilanti în cei opt ani de domnie ai săi. Se prezintă și o scurtă biografie a lui Manasi Iliade – s-a născut în Menelicul (Menedicul?) Macedoniei, a învățat la București și în alte țări, după care s-a întors în București, unde a devenit profesor al Academiei. În timpul lui Alexandru Ipsilanti a fost trimis în Italia și Germania pentru a studia matematica. A trecut la cele veșnice în 1785, în București.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 7, p. 788-800. Cu texte în limba greacă. Cu texte în limba latină. Cu texte în limba franceză.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 6, p. 664-667).

77. „A fericitului Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului, asupra eresurilor și despre singura și dreapta credință a noastră a creștinilor și a serviciilor sfințite și a monastirilor, catalogul bisericeii. Despre templul Dumnezeuiesc și despre arhieriei din el, despre preoți și diaconi și cu care din aceste veșminte sfințite se îmbracă fiecare. Și despre sfințita mistagogie. Explicarea și la Simbolul credinței...”.

Cartea a fost tipărită cu cheltuiala domnului Ion Duca al Moldovei, prin îngrijirea și corectarea lui Ioan Molivid din Eraclia, în Mănăstirea Cetățuia în 1683. Este redată aici dedicația făcută domnului de Dositei patriarhul Ierusalimului

78. „Istoria bisericească a lui Meletie al Atenelor, tradusă din limba greacă în limba noastră apla, împărțită întreitomuri și îmbogățită cu multe însemnări și table de către Gheorghe Vendoti din Zachint și de el corectată”. Cartea a fost dată la tipar de Polizoe Lambanitiotul din Ioanina și tot de el dedicată domnului Nicolae Caragea. S-a tipărit în 1783, în Viena.

79. „Vitejiile prea piosului și prea viteazului Mihail Voeivod. Încă și câte s-au întâmplat în Ungrovlahia din timpul ce a domnit Șerban Voievod până la Gavriil Movilă Voievod. Cuprinde încă și sfaturile sufletești către Alexandru Iliăș Voievod și către toți următorii domni și o plângere despre Constantinopol 1785 Veneția. De Nicolae Glichii din Ioanina”. C. E. spune că lucrarea a fost scrisă de mitropolitul Matei al Mirelor, fost egumen al Mănăstirii Dealu.

80. „Grammatica Graeco-latina ex variis collecta. Georgeo Demeter. de Chald. Kvr Argirocastrense ex Evropea, Albania, a quo propriis observationibus, annotationibusque Epistolis sententiis, Graeco-latinis, illustrium quorundam virorum vitis et scientiarum definitionibus aucta. Nunc primo ipsius expensis impressa, ac reverentor, dicta serenissimo excelentissimoque Principi totius Moldaviae Domino, Domino. Alexandro Ioanni Mavrocordato. Viennae 1785”. Cartea a fost compusă de Gheorghie din Argiroastru.

81. „Refutation du traite D’Ocellus de la nature de L’Univers. Ouvrage de Jean ZAnetti Clutziar dédié à son Attesse serenissime Nicholas Mavrogene Prince regnant de Vallachie. Revù et corrigé, par Mons. George Vindoti. Vienne 1787”. Cartea a fost scrisă în București de Giani, atât în limba greacă, cât și în franceză.

Sunt redat câteva fragmente din prefața acestei cărți, o epistolă trimisă mitropolitului Grigorie (al II lea) al Ungrovlahiei din 1787, aflată de asemenea în carte.

82. „Cuprindere sinoptică a faptelor eroice a prea înălțatului, prea piosului și purtătorului nostru de triumf Domnului nostru și Egemon a toată Ungrovlahia Nicolae Mavrogheni”. Cartea a fost compusă de Manolache Perisanu și tipărită în București în 1789 de către tipograful Dimitrie. Este prezentat conținutul acestei cărți.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 8, p. 874-882. Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom* XXVI (1902-1903), 7, p. 788-800).

83. „Cuprindere sinoptică a faptelor eroice a preaînălțatului prea piosului, domn Nicolae Mavrogheni”. Lucrarea a fost alcătuită de Manolache Persianu și tipărită la tipografia din București, în 1789. Ediție îngrijită de Nicolae și Ioan Lazăr din Ioanina.

84. „Descrierea Valahiei cuprinzând poziția ei, modul administrării, veniturile și cheltuielile anuale și numerarea districtelor și a satelor din ele.” Lucrarea a fost alcătuită în timpul domnului Nicolae Mavrogheni și tipărită de Nicolae Lazăr din Ioanina la tipografia din București, în 1780.

85. „Lexicon în patru limbi franceză, italiană și romanică divizat întreivolume compus de Gheorghe Vendoti”. Lucrarea a fost alcătuită din ordinul lui Alexandru Mavrocordat. Ediție îngrijită de Dimitrie Pavlu din Epir și tipărită la Viena, în 1790.

86. „Triumful credinței ortodoxe. Opera lui Antonie Manuel din Moldovalahia, ce a fost mare serdar”. Cartea a fost tipărită cu cheltuiala lui Ioan Văcărescu. Ediție îngrijită de Dimitrie Pavlu și tipărită în Viena, în 1791.

87. „Catihis mic sau prescurtare de mărturisirea Ortodoxă a bisericii răsăritene a grecilor sau romeilor spre uzul fiilor bisericii răsăritului a grecilor și a vlahilor compusă de Sf. Sinod din Carlovitz, adunat la 1774. În Viena, anul 1791, la Iosif Bauemeister”.

88. „Istoria celor doi ani 1787 și 1788 cuprinzând faptele a războaielor prezente dintre nemți, ruși și turci, adunată din diferite izvoare ce s-au tipărit în limba italiană și franceză și tradusă în idioma noastră mai obștească a grecilor de către A.L. și cu toată îngrijirea de el corectate, 1791. În Veneția. La Dimitrie Teodosiu din Ioanina”.

89. „Văduva gânditoare și frumoasă”, comedie de Carol Goldoni. Ediție îngrijită de Polizoi Lambanițiotul din Ioanina și afierosită lui Ioan Dumitru Mavrogheni. Cartea a fost tipărită la Viena, în 1791.

90. „Geografie nouă culeasă din diferiți scriitori, de Daniile ieromonahul și Grigorie ierodiaconul Dimitreni”. Cartea a fost tipărită cu ajutorul financiar a lui Ivu Dorsin Hagi Ivu, la Viena, în 1791.

91. „Istoria Hersonezului Tauric, sau a Crimeei, Tartaria Mică cu țările învecinate ei”. Ediție tipărită cu cheltuiala lui Polizoe Lambanițiotul. Prefața cărții este dedicată mitropolitului Moldovei Gavriil.

92. „Vorbiri despre mulțime lumelor a domnului Fontenelle de la Academiiile și a Franciei propriu, a științelor și a învățăturilor enciclopedice, din Londra, Nanci, Berlin și

Roma. Traduse din limba franceză de Panaghiotache Cancelarul Codrică”. Lucrarea a fost făcută la ordinul domnului Mihail Șutu și a fost tipărită în Viena, în 1794.

93. „Metamorfozele lui P. Ovidiu Nasons”. Cartea a fost tradusă și tipărită la Veneția în 1794, de către Polizoe Lamaniiotul și dedicată domnului Constantin Hangerli.

94. „Explicarea Sfintei Liturghii”. Lucrarea a fost făcută de Constantin Daponte, tipărită la Viena, în 1795 și dedicată mitropolitului Filaret al Ungrovlahiei.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 9, p. 974-985. Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom* XXVI (1902-1903), 8, p. 874-882).

95. „Poeme Medicale”. Cartea a fost scrisă de doctorul Spitalului Sfântul Pantelimon din București, Dimitrie Caracaș. Se prezintă câteva date biografice despre Dimitrie Caracaș – s-a născut în 1734 la Siatîța, a studiat în țara sa natală (Macedonia) și apoi în Austria, după care a venit în București. A scris mai multe tratate din care menționăm „Cel în contra multor medicamente”, „Reacțiunea naturii”, „Despre luarea sângelui”. Cartea sa „Poeme medicale” este dedicată domnului Alexandru Moruzi, dedicația fiind reprodusă în articol. Cartea mai conține și o epigramă și versuri adresate episcopului de Râmnic, Filaret, precum și un epitaf al episcopului de Râmnic, Chesarie, care de asemenea sunt reproduse în articol.

96. „Adaos la istoria bisericească a lui Meletie Mitropolitul Atenelor spre continuarea celorlaltetretomuri”, lucrare alcătuită de Gheorghe Vendoti din Zachint și închinată lui Alexandru Moruzi. Ediție îngrijită de Polizoe Lambaniotul și tipărită la Viena, în 1775.

97. „A lui Dimitrie Cantemir, întâmplările cele mai vrednice de amintit în Valachia, traduse din germană. În Viena 1795”.

98. „Friederic Christian Baumeister. Logica compusă de el în latinește cu metod matematic după Volf. Tradusă din latinește în limba greacă de prea învățatul dascăl Nicolae Barcosi din Ioanina, dată la tipar cu cheltuiala lui Atanasie Gheorghiu Manusi, din Siastista, în Viena 1795”.

99. „Serviciul Sfântului Visarion”. Cartea a fost tipărită cu cheltuiala boierului Ioan Florescu la Viena, în 1797.

100. „Atlas sau hartă cuprinzând tabelele geografice generale a sferei pământului, după pozițiunea lui dreaptă paralelă și oblică și descrierea generală paralilogramă și variată a sferei pământului și a imicilului...” Cartea a fost lucrată de Gheorghe fiul vornicului Golescu și tipărită la Viena, în 1800.

101. „Elemente de aritmetică și algebră în Iena 1800”. Prefața cărții este dedicată lui Lambru Fotiade, directorul și primul profesor al școlii domnești din București.

102. „Învățătură introductivă, cuprinzând lexicon în patru limbi a celor patru limbi obștești, adică a celei romaice apla, a celei valahice, a celei bulgare și a celei albaneze...”. Lucrarea a fost alcătuită de Daniil din Moshopol. Ediție îngrijită de mitropolitul Pelagoniei, Nectarie, cu a cărui cheltuială s-a tipărit în 1802, în Viena.

103. „Filosofia chimică sau adevăruri elementare ale chimiei mai noi, așezate după un metod mai nou de A.F. Foucroix doctor și profesor de chimie în Paris. Tradusă în

grecește de T.M. Iliade, corectată și dată în tipar de Antim Gazi Arhimandritul de la Muntele Pileu din Milec...” Cartea a fost tipărită la Viena, în 1802.

104. „Chiriacodromiu sau explicarea și cu ea omilii la Evangheliile ce se citesc duminica în Sfintele Biserici ale ortodocșilor. În București 1803”.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 10, p. 1097-1113, Cu texte în limba greacă. Cu text în limba latină.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 9, p. 974-985).

105. „Zenobiu C. Pop. Metrică, două cărți în Viena 1803”. Cartea este dedicată lui Lambru Fotiade, profesor al Gimnaziului din București. Tot în această carte mai găsim și o dedicație către episcopul Buzăului, Costandie.

106. „Manual de astronomie, scris de Ieronim Laland, tradus în limba greacă vorbitoare de D.D. Filipide din Miliele muntelui Piliu. În Viena în 1803”. Cartea este dedicată lui Alexandru Moruzi domnul Moldovei, dedicație ce este redată în articol. Se menționează că Filipid este cel care a scris „Istoria Veche a României până la al doilea descălecat” și „Geografia României la 1816” și, tot el, este primul care a numit în grecește acest popor România.

107. „Elemente de Geografie adunate de Arhiepiscopul Nichifor Teotochi”. Cartea a fost tipărită la Viena, în 1804.

108. „Meditațiunile lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul”. Cartea a fost tipărită cu cheltuiala domnului Alexandru Moruzi în Viena, în 1805.

109. „Imn pentru Alexandru Ipsilanti”. Cartea a fost alcătuită de Polizoe Condu și tipărită la Viena, în 1805.

110. „Tucidid Oloru, despre războiul Peloponesiac” de Neofit Duca, tipărită la Viena în 1805. Cartea are o prefață care cuprinde o dedicație adresată mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei. Prefața este reprodușă în articol.

111. „Manual despre organizarea școlii grecești” de Neofit Duca. C.E. prezintă conținutul acestei cărți, conținut din care aflăm date despre modul în care funcționau școlile grecești din Principate. Despre Neofit Duca aflăm că a fost profesor de limba greacă la Academia din București între anii 1783-1800 și 1816-1821 și că a fost un mare apărător al limbii grecești.

112. „Cugetarea prea strălucitului pururea pomenitului Alexandru Mavrocordat Exaporitul, de Alexandru Constantin Moruzi Voievod, 1805, Viena”.

113. „Istoria Valahiei politică și geografică de la așezarea ei cea mai veche până la anul 1774”. Cartea a fost editată de frații Tunusli și tipărită la Viena, în 1806.

114. „Istoria Daciei Vechi, a Transilvaniei de acum, Valahiei și Moldovei adunate din deosebiți scriitori vechi și mai noi de Dionisie Fotino. În Viena 1818”.

115. „Învățătura sigură a gramaticii franceze a prea înălțatului de Dumnezeuiu iubitorului și prea înțeleptului Domn și Egemon a toată Ungrovlahia Domnul Domn Ioan Nicolae Constantin Caragea. În Viena 1806”.

116. „Istoria sinoptică a Greciei, împărțită în patru părți, compusă de un anonim în limba engleză pentru uzul școlilor din Londra, tradusă de el însuși în limba

germană și din ea tradusă în limba greacă apla, de P.P. Eftimie din Costangicul Macedoniei pentru trebuința școlilor noastre. În Viena 1807”.

117. „Elemente de logică și de filosofia Etică cărora le premerge istoria filosofiei... Cartea a fost scrisă de profesorul din Halle Gott Henecius și tradusă în limba greacă de vornicul Grigorie Brâncoveanu”. A fost tipărită în Viena, în 1808. Cartea conține o dedicație către Manuel Brâncoveanu (tatăl lui Grigorie Brâncoveanu), dedicație ce este reprodusă în articol.

118. „De decremento attera hominum aetatis periodo sau de Marasmo senili in specie, dissertatio inauguratis Medica, quam consensu illustris Medicorum ordini; in Academie Friedericiana pro gradu Doctoris Medicinae et Chirurgiae obtinendo publicae disquisitioni submittit Constantinus Athanasiades Philetas Epirota. Halae 1808”. Scrierea este dedicată mitropolitului Ungrovlahiei Dositei Fillitis.

119. „Reuniri de rugăciuni și ectenii numite în timp de război asupra vrășmașilor ce năvălesc asupra noastră și rugăciune de mulțumire traduse din limba rusească în cea grecească din porunca Exarhului Rusiei Gavriil”. Ediție îngrijită de mitropolitul Iriniupolei Grigorie și tipărită în Mănăstirea Golia, în 1809.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 11, p. 1259-1267. Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – în *BORom* XXVI (1902-1903), 10, p. 1097-1113).

120. „Slujba Sfântului Martir Ioan din Trapezunda, compusă de patriarhul Alexandriei Nichifor din Creta”. Cartea a fost publicată cu cheltuiala lui Toma Bughiuchi din Trapezunda, în tipografia grecească din Iași în 1819.

121. „Învățătura casnică a naturii pentru copii și copilele mici, editată de Dimitrie Darvari, cu cheltuiala fraților Darvari în Viena în 1810”.

122. „Fizica experimentală cuprinzând descoperirile cele mai noi, scrisă și tipărită în grecește pentru începători de profesorul din București Constantin Vardalah Egipteanu. În Viena 1812”. Este reprodusă prefața acestei cărți. Despre Constantin Vardalah aflăm că s-a născut în Cairo în 1775, a făcut studii la Alexandria, Smirna și în Italia, a venit în București și a fost profesor de matematică. În 1821 s-a refugiat în Transilvania, după care a mers la Odessa, unde a fost profesor până în 1830. A fost chemat la Capodistria, dar pe drum vasul său a naufragiat și el a trecut la cele veșnice. A scris „Retorica” (1815, Viena), „Gramatica limbii grecești”, „Lecții pentru copii”.

123. „Sinopsă mare a slujbei de noapte și de zi și de rugăciune pentru orice creștin, cuprinzând și Minologiul, cele ale Triodului și Penticostarului, Troparele, Condacele, Paschalia și alte de folos”. Cartea a fost tipărită în Iași, în 1813.

124. „Gramatică Romanică sau Macedo-vlahică, compusă și întâi la lumină dată de Mihail Gh. Boiangi, profesor al școlii grecești”. Cartea a fost tipărită la Viena, în 1813.

125. „Riga Valestenli. Imne ode cu adaosul și a altora oarecare. Iași 1814”.

126. „Apologia Istorică de Neofit Duca”, tipărită în 1816. Sunt prezentate câteva fragmente din prefața acestei cărți.

127. „Arta retoricii compusă pentru tineretul grecesc, afierosită prea străluciților și prea renumiților Domni Constantin și Gheorghe Caragea, bunelor speranțe ale grecilor, de Constantin Vardalah Egipteanul în Viena, în 1815”.

C., E., Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 12, p. 1357-1366, Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 11, p. 1259-1267).

128. „Economia practică a tuturor proprietăților agricole adunată din multe și îmbogățită cu părți proprii și însemnări de către Dimitrie Panaghiota ..” Cartea a fost tipărită la Viena în 1816.

129. „Codice politic al Principatului Moldaviei”. Cartea a fost tipărită în Iași, în tipografia de la Mănăstirea Trei Ierarhi, în 1816.

130. „Istoria României sau expunerea întâmplărilor amintite cele mai însemnate în stânga Dunării de Jos de la năvălirea Egiptenilor până la așezarea conducătorilor Românești a Țării Românești și a Moldovei”. Cartea este opera lui Dimitrie Filipide și a fost tipărită la Lipsca, în 1816.

131. „Geografia României spre înțelegerea mai acurată și mai deplină a istoriei ei.” Cartea a fost tipărită la Lipsca, în 1816.

132. „Epistola muștrătoare a noii filosofii către poporul grec”. Cartea a fost tipărită la Iași, în 1816.

133. „Combaterea dialogurilor alăturate la cârticica lui Eschim ale profesorului Neofit Duca, prin mărturia Sfinților Părinților noștri...” Cartea a fost tipărită în 1817.

134. „Rezumat din Filipicele lui Pompeius Trogus, acum întâi din latinește în limba eolodorică grecească tradusă și editat de apopiograful României. Lipsca 1817”.

135. „Serviciul Cuvioasei noastre Parascheva” – ediție editată și îngrijită de egumenul Mănăstirii Sfinților Trei Ierarhi Serafim și tipărită în Iași.

136. „Încercarea analizării diferențelor înțelesului, la cele de acum. Acum întâiu lucrată și publicată de apopiograful României și afierosită iubitorului de știință. Lipsca 1817”. Autorul cărții este Dimitrie Filipide.

137. „Înfruntarea legii jidovilor și a obiceiurilor lor, cu dovezi din Sfânta Scriptură... tradusă din limba moldovenească în cea grecească de Ioan Gheorghiu. ...”. Cartea a fost tipărită în 1818.

138. „Legiurile Domnitorului Ioan Gheorghe Caragea.” Cartea a fost tipărită în 1818, la Viena.

139. „Carte istorică cuprinzând în scurt deosebite și însemnate istorii, de Dorotei. 1818, Viena”.

140. „A lui Dimitrie Panaghiota Govdela, doctor și profesor de arte libere și filozofie, Elemente de aritmetică”. Cartea a fost tipărită la Iași, în 1818 și dedicată domnului Scarlat Calimah. Dedicția amintită este reprodusă în articol.

141. „Amorezatul. Dramă pastorală în două acte tradusă din limba germană în cea vorbitoarea a noastră apla de Ruxanda Samurcaș”. Cartea a fost tipărită în Iași, în 1816.

142. „Dialogurile lui Focion, că este foarte proprie morală în politică de Mabli. Traduceri de tânăra Ecaterina Șuțu și publicate de Teodor Negrea în Iași 1819”.

143. „Sfaturile mumei către fiică, traduse din scrierile cele mai alese a Doamnei Delamber în limba noastră, de către prea strălucita doamnă Ralu Șuțu și dedicate lui Alexandru Șuțu.” Cartea a fost tipărită în 1819, la Veneția.

144. „Slujba Sfântului martir Ioan din Trapezunda, compusă de patriarhul Alexandriei Nichifor din Creta”. Cartea a fost publicată cu cheltuiala lui Toma Bughiuchi din Trapezunda, în Iași, în 1819.

145. „Istoria generală din diferiți istorici vechi și noi culeasă și compusă în rezumat de N.P. în Iași 1820”.

146. „Tratat în istoria veche a Epirului de Nicolae Polien în Iași 1820”.

147. „Adunare din diferite tragedii, câte s-au reprezentat în teatrul din București”. Cartea a fost tipărită în tipografia din București.

C., E., „Bibliografia greacă”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 1, p. 76-84, Cu texte în limba greacă.

Sunt prezentate în continuare cărțile care fac parte din bibliografia greacă (a se vedea articolul anterior – din *BORom XXVI* (1902-1903), 12, p. 1357-1366).

148. „Noul Anastimatar prelucrat după metoda cea nouă a muzicii de dascăli din Constantinopol descoperitori ai noului sistem de muzică. Făcut la cererea lui Nicolae Șuțu în timpul mitropolitului Ungrovlahiei Dionisie”. Cartea a fost tipărită în 1820. Se oferă după aceea amănunte despre noile școli de muzică psaltică înființate la București, în 1817 și la Iași, în 1816.

149. „Imaginați morale ale învățatului profesor Polizoe Contos, dedicată mitropolitului Dionisie Lupu”. Cartea a fost tipărită în 1820. Este reproducă dedicația în versuri pentru mitropolitul Dionisie Lupu și se prezintă câteva date biografice despre Polizoe Contos.

150. „Istoria mitică relativă la Charit și Polidavru(?) (era ilizibil) dedicată domnului Nicolae Șuțu și tipărită la București în 1820”.

151. „Ruth- tragedia lui Voltaire”.

152. Gheorghe Donțiu „Soție rușinoasă” – comedie București 1827.

153. „Rezumat de istorie a grecilor noi de la năvălirea turcilor până în zilele noastre”.

154. „Istoria pe scurt a celor mai însemnate fapte din lume” de G.G. Brevad.

155. „Întrunirea celor 12 articole ale credinței creștinilor și oarecare îndrumări morale” de Polizoe C. și dedicată episcopului Râmnicului Neofit.

156. „Catehism de datoriile sociale cele mai însemnate” de M.C.

157. „Elemente de pedagogie adunate de Dimitrie Gonea”.

158. „Caligrafia greacă și franceză”.

159. „Octoihul lui Ioan Damaschin de M. și S. Christidi”.

160. „Tabele didactice”.

161. „Visul lui Lucian și dialogurile morților”.

162. „Christomatic din scriitorii greci”.

163. „Adunare de sentințe și percepte din deosebiți scriitori de Chiril”.

164. „Lirice de Luca Stefanide”.

165. „Engolpiu sfințit de ieromonahul Chiril”

166. „Istoria lui Enric Ensefles de M. Christide”.

167, 168. „Brutus și Algira de Voltaire”.

169. „Pedagogia nouă”.

170. „Cel stricat după închipuire” – comedie de Molière.

C., E., „Bibliografia greacă”, - prefață -, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 2, p. 126-131.

Bibliografia greacă cuprinde cărți grecești publicate sau imprimate în Principatele Române în perioada fanariotă. Sunt aduse în discuție următoarele idei: a) românii nu s-au folosit deloc de școlile grecești; b) între români, timp de un secol și jumătate nu exista „picior de român învățat”; c) stilul și stadiul la care se afla limba română etc.

G., „Bibliografia Românească veche”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 8, p. 948-951.

Academia Română, în ședința din data de 28 februarie 1895 a luat decizia să publice o lucrare asupra bibliografiei generale românești. În 1903 a apărut „Bibliografia românească de la 1508 la 1716”. Este prezentat planul după care a fost tipărită lucrarea și câteva cuvinte referitoare la ea. Tot de aici aflăm că prima carte tipărită la noi a fost „Liturghierul” lui Macarie la 1508. În final se redă un fragment din epilogul „Psaltirii românești” publicată de diaconul Coresi la 1570, din care aflăm ce l-a îndemnat pe Coresi să tipărească în limba română.

G., I. M., „Note bibliografice. Fecioru D., «Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică», vol. I, fasc. I, epoca de la 1691 până la 1833, București, 1937, 82 p. Extras din revista *STEOL*, an VI, 1937”, în: *BORom LVII* (1939), 5-6, p. 349. Recenzie.

Despre traducerile în limba română a literaturii patristice. De la autorul recenziei aflăm că Dimitrie Fecioru s-a oprit la anul 1833, deoarece acesta este data ultimelor tipărituri ale mitropolitului Grigorie Dascălul.

VIII.10. PERIODICE BISERICEȘTI

Săndulescu, Ioan, „Cea mai veche revistă bisericească”, în: *Păstorul Ortodox VII* (1908), 3, p. 120-132.

Se consemnează faptul că, cea mai veche revistă bisericească este „Vestitorul bisericesc – gazetă religioasă și morală”, apărută în data de 7 ianuarie 1839, la Buzău, la „Tipografia Sfintei Episcopii”. Se enumeră titlurile celor 48 de numere ale revistei din 1839 și face un scurt rezumat al acestora.

***, „Știri. Revista monahicească”, în: *BORom XLI* (1922-1923), 13, p. 1017.

Se anunță că a apărut și a ajuns la numărul 2 revista monahală intitulată „Glasul monahilor” editată de ieromonahul Dionisie Lungu.

Scriban, arhimandrit, „Știri. Gazetă pentru cultivarea călugărilor”, în: *BORom XLIII* (1925), 5, p. 317.

Se anunță că a ieșit de sub tipar o revistă lunară pentru cultivarea călugărilor. Se numește „Strigarea Mănăstirii” și este cărmuită de arhimandritul Scriban cu un comitet. Până acum exista pentru călugări doar foaia părintelui Lungu, „Glasul monahilor”.

Scriban, arhimandrit, „Știri. Tipografie bisericească în pregătire”, în: *BORom* XLVI (1928), 10, p. 954.

Din articol aflăm despre silința Episcopiei de Buzău de a-și întemeia o tipografie. Episcopia Buzăului tipărește următoarele ziare: „Buletinul Episcopiei”, „Glasul Adevărului” și revista „Îngerul”.

I., T. Vasilian, „Cea dintâi revistă bisericească din țara noastră”, în: *BORom* XLVI (1928), 11, p. 980-982.

Cea dintâi revistă bisericească din țara noastră a apărut la 7 ianuarie 1839 la Buzău și și-a continuat apariția timp de doi ani. Numele ei este „Vestitorul Bisericesc”. Redactorii ei au fost doi oameni de suflet: ierodiaconul Dionisie Romano (care a ajuns mai târziu episcop de Buzău) și Gavriil Munteanu. Se prezintă ecoul pe care l-a avut această publicație în presa din Transilvania.

***, „Știri. Când parohiile nu-și plătesc abonamentul”, în: *BORom* L (1932), 3, p. 284.

Deși are loc sărbătorirea jubileului revistei, neplata abonamentului de către parohii îi împiedică pe membrii publicației să creadă în existența, pe viitor, a aceleiași formule a revistei Biserica Ortodoxă Română.

***, „«Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe 1933», Cernăuți, 1933”, în: *BORom* LI (1933), 7-8, p. 290.

Cartea are 128 de pagini și cuprinde toate datele privitoare la persoanele și așezămintele bisericești din Bucovina.

***, „«Revista Teologică», împlinește 25 de ani de viață”, în: *BORom* LIII (1935), 3-4, p. 175-176.

Articolul de față consemnează celebrarea a două decenii și jumătate de la înființarea „Revistei Teologice” din Sibiu. Cu acest prilej, sunt prezentate câteva detalii istorice din începuturile revistei.

Înființată în 1907, revista a apărut din inițiativa particulară a mitropolitului Nicolae Ardeleanu, profesor la Institutul teologic „Andreian” din Sibiu. Ideea, încolțită în sufletul sfinției sale încă din perioada studenției, a prins viață atunci când acesta a primit acordul Societății studenților de la Teologie din București. Constatând inconsistenta viață spirituală, comparată mereu cu cea din vremea mitropolitului Șaguna, mitropolitul Nicolae reușește înființarea revistei, militând pentru spiritualizarea vieții creștine. El va rămâne, până la alegerea sa în scaunul de mitropolit, conducătorul entuziast al acesteia. Paginile ei s-au aflat până în 1923 sub oblăduirea episcopului Policarp Morușca, iar până la data redactării articolului de față, sub îndrumarea profesorului părinte Nicolae Colan.

Iordache, Teodor, pr., „Presa bisericească în perioada de formare”, în: *BORom* LVIII (1940), 9-10, p. 707-715.

La începutul articolului autorul prezintă situarea bisericii față de cultură în secolul al XIX-lea. Primul ziar cu specific religios s-a numit „Vestitorul bisericesc”, a apărut în perioada 1839-1842 și i-a avut ca directori pe ierodiaconul Dionisie Romano și pe profesorul Gavriil Munteanu. Această publicație avea și un supliment intitulat „Meditații religioase”. Autorul scrie că o formă de presă bisericească se poate găsi și în tipăriturile religioase, acestea fiind în cea mai mare parte traduceri iar traducătorii obișnuiau să pună la începutul cărților anumite cuvinte de lămurire. Uneori „Predosloviile” aveau un caracter polemic. Un exemplu în acest sens ar fi „Răspunsul la Catehismul Calvinesc al mitropolitului Varlaam al Moldovei” carte ce a fost scrisă de către logofătul Eustație și despre care se crede că ar fi fost scrisă de Varlaam însuși.

În 1724 episcopul Damaschin al Râmnicului scrie o carte despre cele 7 Sfinte Taine, carte care stârnește mânia catolicilor din Ardeal. Ca urmare a acestui fapt generalul Tige îi cere lui Damaschin să reia tipărirea acestei cărți, nu înainte de a-i trimite manuscrisul ei. La 1796, Iosif al Argeșului scrie „Împotriva volteriştilor, păgânilor adică celor fără Dumnezeu ai veacului acestuia”. La 1807, mitropolitul Veniamin în prefața cărții „Cele 7 Taine” îl atacă pe episcopul unit Ion Bob.

Între 1850-1852 apare o altă publicație „Ecoul Ecleziastic”. Cu doi ani înainte în Bucovina frații Hurmuzaki au scos „Gazeta românească pentru politică, religie și literatură”.

În 1853 apare ziarul lui Andrei Șaguna „Telegraful Român” iar autorul articolului prezintă numele redactorilor acestui ziar.

Între 1857-1859 se editează în București ziarul „Predicatorul”, redactorii săi fiind D. Dionisie și Ilie Benescu. În Moldova apare ziarul „Preutul” în 1861 fiind condus de Climentie Nicolae – director al Seminarului din Iași și susținător al canonicității – și Inochentie. Lupta pentru canonicitate a generat o serie de scrieri din partea lui Neofit Scriban care a fost declarat nebun. Scrierile acestuia sunt: „Răspuns guvernului și sinodului” (1865), „Apărarea dreptului și a adevărului”(1866), „Apolo- gii contra cleveților” (1867), „Răsturnarea ultimelor rătăcirii ale necanonici- tății”. În 1866 apar alte două publicații „Eclesia” – care îi avea ca directori pe Scarlat Rosetti și arhimandritul Clement Nicolau și „Dacia Română” care îi avea ca editori pe Romulus Scriban și pe Demetrie N. Preda. Se prezintă apoi alte ziare ecleziastice din acea perioadă dintre care menționăm: ziarul „Lumina”, ce a apărut la Arad între 1872-1875, ziarul „Dinariul bisericesc”, ziar bilingv (rusă, română) ce a apărut în Basarabia și care și-a schimbat numele în 1919 în „Luminătorul”, revista „Candela” – ce a apărut în Bucovina etc.

Perioada de formare a presei bisericești încetează odată cu apariția revistei „Biserica Ortodoxă Română”.

Morariu, Victor, prof. dr., „Pagini uitate din luptele bisericii românești (Romänische Revue, 1885-1894)”, în: *Candela* (1942), Volum comemorativ L, LI, LII (1939-1941), 50-52, p. 568-570.

Articolul oferă o descriere a revistei lunare „Romänische Revue”, o tribună germană de afirmare românească ce a apărut pe rând la Budapesta, Reșița, Viena,

Sibiu și la Timișoara, sub direcția publicistului bănățean dr. Corneliu Diaconovici. Această revistă avea menirea de a fi un organ de informații, care să transmită, într-o limbă de răspândire universală, știri despre situația și năzuințele poporului român.

Revista nu conținea doar articole despre politică, ci și studii de istorie, etnografie, literatură și știință, traduceri și recenzii la cărți. Un loc larg îl ocupa biserica și școala, revista conținând, în numerele sale, articole despre: mitropolitul Andrei Șaguna, atacurile împotriva autonomiei bisericești și îndeosebi contra școlii confessionale ortodoxe din Transilvania, jubileul de 50 de ani de păstorire a episcopului de Caransebeș Ioan Popasu, mitropolitul Miron Romanul, precum și alte informații cu caracter religios.

Nedelescu, Emil, pr., „O gazetă bisericească acum 100 de ani”, în: *MitrOlt X* (1958), 5-6, p. 422-426.

Subiectul acestui articol este „Predicatorul” – jurnal eclesiastic, gazetă care a apărut din 1 ianuarie 1857 până în februarie 1859, sub patronajul lui Nifon Rusescu (1850-1875). Se face prezentarea gazetei.

Burcă, Gh., „Publicații periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova”, în: *MitrMold LII* (1976), 1-2, p. 55-76.

Acest scurt istoric al periodicelor religioase din Moldova secolului al XIX-lea se oprește mai ales asupra revistei „Prutul”, care a apărut între 15 aprilie 1861 și 9 aprilie 1866. Datele istorice amintesc și despre corpul de redacție al acestei reviste.

Streza, Liviu, pr., „125 de ani de la apariția calendarelor Arhiepiscopiei Sibiului”, în: *BORom XCV* (1977), 7-8, p. 783-785.

„Calendarul”- carte a Arhiepiscopiei Sibiului – a intrat în cel de-al 125-lea an de apariție, fiind una din cele mai vechi publicații periodice cu apariție neîntreruptă din țara noastră. A apărut în 1853, purtând diferite denumiri până în zilele noastre. Această publicație a avut un rol însemnat în viața credincioșilor români transilvăneni. În zilele noastre, prin conținutul lor, aceste „Calendare” sunt prețioase izvoare pentru întregirea cunoașterii unor crâmpoie din viața Transilvaniei de altădată. Calendarele au îndeplinit și un rol cultural-educativ, având o contribuție însemnată la întărirea vieții sufletești a credincioșilor și la formarea lor cetățenească-patriotică.

Păcurariu, M., pr. prof., „Telegraful Român” la 125 de ani de la apariție”, în *BORom XCVI* (1978), 3-4, p. 252-266.

La 3 ianuarie 1978 s-au împlinit 125 de ani de la apariția ziarului „Telegraful Român”, organ de luptă națională, economică, socială și culturală a românilor din Transilvania, a cărui apariție a fost inițiată de arhiereul Andrei Șaguna. Sunt evocați unii din redactorii principali: Aaron Florian, Ioan Bădilă, Zaharia Boiu, pr. Nicolae Cristea, pr. Matei Voileanu, călugărul Eusebiu Roșca, pr. Nicolae Ivan viitor episcop.

Teodor V. Păcățian inaugurează o nouă epocă din „viața” acestui ziar în timpul păstoririi mitropolitului Ioan Mețianu după care urmează alți redactori, pe perioade mai scurte, între ei remarcându-se dr. Gheorghe Comșa, viitorul episcop de Arad,

Grigorie. Studiile, articolele și atitudinile diferitor personalități bisericești, culturale și politice tipărite în paginile acestui ziar de-a lungul timpului sunt punctate selectiv.

A doua parte a articolului amintește de evoluția periodicului după 1918 și, mai ales, după 1948 marcându-se din nou rolul său important în formarea și păstrarea conștiinței naționale românești în Transilvania.

Papuc, Gh., arhid., „Telegraful român”, 130 de ani de la apariția neîntreruptă”, în *BORom* CI (1983), 1-2, p. 110-115.

Stănculescu, Alex., pr., „Revista «Biserica Ortodoxă Română»” la 110 ani de la apariție, 1874 – octombrie – 1984”, în *BORom* CII (1984), 8-10, p. 645-659.

Ciurea, Al. I., pr. prof. dr., „Tiparul, cartea și presa bisericească pe meleagurile Olteniei în prima sută de ani de la autocefalia B.O.R. (1885 – 1985)”, în: *MitrOlt* XXXVII (1985), 5-6, p. 366-375.

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române, autorul realizează o prezentare generală a tiparului oltenesc, a cărților tipărite și a presei bisericești.

Burca, Gheorghe, drd., „Periodice religioase editate de Mitropolia Moldovei și Sucevei”, în: *TV* II (1992), 11-12, p. 155-164.

Cel dintâi periodic religios editat de Mitropolia Moldovei și Sucevei a fost „Albina românească”, scoasă sub îndrumarea lui Gheorghe Asache după anul 1829, posibil 1830. Periodicul a fost editat cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi, de sub teascurile tipografiei de la Sfinții Trei Ierarhi. Alte periodice pe lângă acesta sunt prezentate cu scurte comentarii, iar revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei” este expusă sub aspectul formatului, al copertii, al paginației și al cuprinsului.

IX. ÎNVĂȚĂMÂNTUL ȘI MONAHISMUL

***, „Act testamentar pentru fondarea unui seminar central în București cu titlul «Seminarul Nifon Mitropolitul»”, în: *BORom* I (1874-1875), 9, p. 681-688.

Mitropolitul primat Nifon lasă toată averea pe care a moștenit-o de la părinții săi, toate economiile sale pentru fondarea unui Seminar Central în București, ce avea să se numească „Seminarul Nifon Mitropolitul”

Erbiceanu, G., „Discurs la solemnitatea patronală a Seminarului Veniamin din Mănăstirea Socola pronunțat la 1873”, în: *BORom* II (1875-1876), 8, p. 526-548.

Discursul lui G. Erbiceanu are ca temă principală viața, activitatea, scrierile Sfântului Vasile cel Mare arhiepiscopul Cezareei Capadociei. Sfântul Vasile cel Mare prin viața și activitatea sa trebuie să fie un model demn de urmat pentru toți tinerii Seminarului Veniamin.

Romanu, „Punerea petrei de temelie a Seminarului din Roman”, în: *Revista Teologică* II (1884), 6, p. 48.

Informații asupra evenimentului din 23 aprilie 1884, când a fost fixată punerea pietrei de temelie a Seminarului din orașul Roman. Încă de dimineață toți elevii din toate școlile din acel oraș, împreună cu pedagogii și profesorii lor s-au adunat în fața episcopiei pentru Sf. Liturghie, ținută de P.S. Melchisedec.

După terminarea acesteia, mulțimea, în frunte cu miniștrii, prefectul, președintele comitetului, domnul inginer arhitect Orescu și alți funcționari au pornit către locul unde urma să se construiască noul Seminar. Profesorul Gheorghe Radu Melidon a ținut un discurs, urmat de cel al deputatului Paul Străjescu. După terminarea cuvântărilor, inginerul arhitect Orescu a sigilat actul comemorativ de construire a Seminarului pe care l-a așezat împreună cu piatra fundamentală. La sfârșit s-au trimis două telegrame de mulțumire către rege și primul-ministru I.C.Brătianu.

E., „Câteva cuvinte asupra învățământului religios la română din Moldova. Perioada de la Vasile Lupu Voevod până pe timpul Domnilor Fanarioți”, în: *Revista Teologică* II (1884), 27, p. 210-214.

Articolul conține în partea de început argumentarea de către autor a necesității acestor informații: urmărind să rezume istoricul Seminarului Socola, a cărui fondator a fost mitropolitul Veniamin Costache, autorul consideră oportună prezentarea timpurilor ce au determinat apariția instituțiilor de învățământ. Totodată, se prezintă importanța Bisericii în viața poporului român, ea fiind cea care a cultivat și păstrat simțul național și a făcut să ia naștere literatura română.

Pentru informațiile referitoare la dezvoltarea învățământului religios din timpul domnului Vasile Lupu, se folosesc ca sursă scrierile lui G. Misail, publicate în „Buletinul Instrucțiunii publice” din 1865-1866, datorită inițiativei lui V. Alex. Ureche. Se enumeră faptele bune făcute către țară de Vasile Lupu Voievod, care a înființat școală și tipografie în Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași. Toate faptele acestui voievod au fost trecute în hrisovul lui Duca Vodă din 9 februarie 1678. Se prezintă, de asemenea, toți cei care l-au ajutat pe voievod să consolideze procesul de cultivare a limbii române, aceștia fiind: mitropolitul Varlaam și mitropolitul Petru Movilă (se dau citate).

În 1650 mitropolitul Dosoftei a făcut altă tipografie la Iași cu numele „Tipografia Mitropoliei”. Tot în același timp se înființează alte tipografii la Mănăstirile Sf. Sava și Cetățuia, unde se află cărți valoroase pentru literatura noastră (se citează din dedicația pe care o face autorul „Psaltirii”, craiului Ardealului Gheorghe Racoviți). În 1656, la 2 aprilie, voievodul Grigorie Ștefan, întărește dania făcută de voievodul Vasile Lupu către cele trei școli înființate de acesta, Răchitenii, Tămășenii și Iuganii. La școlile ridicate de către Vasile Vodă au învățat Dosoftei, Dimitrie Cantemir, Eustratie și Miron Costin. Tipografia Mitropoliei Moldovei a funcționat și pe timpul fanarioților, dovadă fiind cărțile tipărite în acea perioadă. Chiar dacă nu există dovezi că până în secolul al XIX-lea nu s-a învățat a citi și a scrie, sub dominația fanariotă, totuși acest lucru s-a făcut în cadrul bisericii. Documente care atestă rolul bisericii în păstrarea limbii române se găsesc în bibliotecile din cadrul mănăstirilor, mai ales în Mănăstirea Neamțului. Articolul nu este finalizat.

E., „Periôda din timpul Fanarioților până la fondarea primei școle sistematice clericale în Mănăstirea Socola”, în: *Revista Teologică* II (1884), 28, p. 217-222.

Este continuat articolul din „Revista Teologică II (1884), 27, p. 210-214. În timpul fanarioților, nu s-au format școli naționale, ci școli împotriva intereselor neamului românesc! În timpul când grecii au stat pe teritoriul nostru, au înființat școli în limba greacă, nobilii români putând frecventa și ei aceste școli. Însă fanarioții și-au construit școlile pentru propriul lor interes, neținând seama că se aflau în alt spațiu decât al lor.

Trecând prin diferite contexte social-politice, unii dintre mitropoliți și episcopi, au înființat și au întreținut școli în care se învăța carte românească, de la ei rămânând prețiosul material literar-bisericesc de care dispunem. Acest lucru a reînviat simțul patriotic și literar al românului. Primul domn fanariot care a deschis școli românești a fost voievodul Grigore Ghica (1727-1733), fapt scris și în letopisețele țării-sunt consemnate câteva citate din letopisețe sau din diferite publicații ale vremii.

Școala românească s-a păstrat prin preoții care țineau lecțiile în cadrul bisericii, iar iarna copiii mergeau acasă la preoți sau la psaltul cărțurar. Acolo se învăța pe derost ceaslovul, psaltirea, scrierea, cântarea și, uneori, aritmetica. Și în perioada fanariotă limba română era tot cea a cărților bisericesti, fiindcă aceasta nu a fost înlocuită cu limba greacă, deși preoții erau siliți să cunoască și greaca. Limba s-a îmbogațit treptat, în manuscrise existând mai multe variante pentru același cuvânt. Au existat mai multe cărți vechi și manuscrise, printre care și cea dintâi gramatică românească care datează din 1756 și este scrisă de Dimitrie Eustatie Brașoveanu.

Constantin Mavrocordat a fost primul domn care a dat dispoziții potrivit cărora învățătura românească să fie predată de preoți, lucru făcut la îndemnul mitropolitului Iacob Putneanu- informații ce se păstrează în hrisovul intitulat „Așezământul țarei 1741”, din care sunt redată fragmente. În hrisovul lui Grigore Ghica se arată că în 1656 s-au pus bazele drepturilor juridice ale bisericii, iar în hrisovul din 1748 preoții erau puși de a plăti alte dări către stat pentru întreținerea școlilor formate sub domnia fanarioșilor – bugetul era de 360 lei dascălul cel mare elinesc, 120 de lei dascălul al doilea, 130 lei dascălul slavonesc și 100 lei dascălul românesc. Tot în acest hrisov, Grigore Ghica hotărăște înființarea a câte o școală la fiecare Episcopie cu doi dascăli de slavonă și română, plătiți tot de Mitropolie, profesorii fiind scutiți de orice taxă pentru stat. Mitropolitul Iacob Stamati propune o reformă în nouă capitole și o ameliorare a Academiei instituită la Iași. Apoi, în 1803, Constantin Alexandru Moruzi dă un hrisov cu douăzeci de capitole, stabilind bazele școlilor.

Pe lângă școala din Iași se înființează școli grecești și moldovenești, în Focșani, Bârlad, Galați, Chișinău, Roman și Huși. Acestea erau susținute de preoți, plata lor făcându-se de mitropolitul de la Iași care efectua și inspecția școlilor, alături de doi boieri, la sfârșitul fiecărei luni. Lucru de admirat la fanarioși e faptul că mitropolii au rămas de origine română. Din timpul domniei lui Vasile Lupu (1634) și până la înființarea Seminarului de la Socola (1804), biserica a susținut cultura și perfecționarea limbii române, a favorizat răspândirea limbii prin cărți tipărite și prin slujirea în română în biserică, prin menținerea unor școli de preoți, prin ajutorul bănesc și sprijinul moral dat școlilor civile de atunci. Mai există și astăzi manuscrise românești din acele timpuri care constituie un material foarte important pentru istoria culturii române.

E., „Înființarea Seminarului din Socola”, în: *Revista Teologică* II (1884), 31, p. 246-248.

Se elogiază personalitatea mitropolitului Veniamin Costache, așezat în această funcție încă din 15 martie 1803, care a fost respectat datorită calităților sale: iubea știința și o cultiva, iubea fapta bună, țara, contribuia la educarea copiilor orfani și talentați, a răspândit cultura religioasă în Biserica Națională.

Înainte de înființarea Seminarului de la Socola, în acel loc exista deja o mănăstire cu același nume (de călugărițe), fondată de către Ruxanda, fata domnului Alexandru Lăpușeanul. Maica superioară din acea vreme era sora mitropolitului Veniamin, iar viețuitoarele de la acest sfânt lăcaș au fost mutate la Mănăstirea Agapia. Transformarea mănăstirii în Seminar a avut loc în luna octombrie 1804, la ordinul lui Veniamin Costachi, care cere în acest scop un hrisov de la voievodul Alexandru Moruz. Este reprodus textul hrisovului domnesc prin care se instituie Seminarul de la Socola și se inaugurează deschiderea cursurilor acestei prime școli clericale sistematice hotărându-i-se următoarele: va beneficia de 2500 lei pe an, va fi condusă de o Epitropie pentru inspecția și îngrijirea școlii. Articolul conține informații din scrierile vremii despre conflictul avut de mitropolit cu câțiva boieri care nu doreau să ofere educație odraslelor lor alături de alți copii inferiori financiar. Acestea sunt argumentate citându-se dintr-o „Cronică a Episcopiei de Roman” scrisă de Preasfințitul Melchisedec, sau din

„Foie pentru minte, inimă și literatură”, din 1848. În finalul articolului este redată, dintr-un opis de la 1848, averea imobilă a Mănăstirii Socola.

E., „Înființarea Seminarului din Socola”, în: *Revista Teologică* II (1884), 32, p. 249-253.

Articolul continuă informațiile despre istoricul Seminarului de la Socola, preluându-se câteva informații dintr-un hrisov din 3 august 1806, dat de domnul Alexandru Constantin Moruz, dovedind că Seminarul și-a început activitatea din toamna anului 1804, oferind noi înlesniri școlii în 1806. Sunt detaliate anumite aspecte istorice din activitatea mitropolitului.

În 1812 se studia în Seminar: gramatica română, simbolul, catihisul, aritmetica, exegeza, istoria profană, filozofia, limba latină, teologia, cântările bisericești. În 1806, mitropolitul Veniamin a fost calomniat de rușii care ocupaseră țara, cum că ar fi de partea turcilor și, drept consecință, acesta se retrage din scaun și se duce la Mănăstirea Neamțului unde stă până în 1812, timp în care se ocupă cu traducerea mai multor cărți religioase. În acest timp, școala nu s-a întrerupt cu totul, dar nici nu face mari progrese sub Exarhatul lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, care a fost apoi expedit peste Prut de către voievodul Calimah, grec de neam. Exarhul Gavriil era originar din Transilvania, știa foarte bine româna, lucru exprimat în publicațiile din „Exarhi-ceasca tipografie Chișinău” din 1816 și în „Molitevnicul” din 1820, când era arhiepiscop acolo.

Revenirea mitropolitul Veniamin în 1812, a făcut posibilă îmbogățirea cu noi obiecte de studiu și cu noi profesori. De la Isaia Giușcă, zis și Socoleanul a rămas tradus și tipărit „Catahisul lui Platon”. Până la venirea pe tron a lui Mihail Sturza (1834), Seminarul Socola are puține date având în vedere faptul că în 1827 au ars clădirile Mitropoliei Moldovei, când s-au pierdut toate actele vechi ale Mitropoliei. În 1828 ia foc și Seminarul din cauza lagărului rusesc, arzând toate actele și arhiva școlii.

E., „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică* II (1884), 33, p. 257-261.

La 1815 mitropolitul Veniamin susține un discurs către Domn, în care dovedește interesele comune ale grecilor și românilor, arătând că „românii sunt nemuritori”. Între anii 1817-1820, școala nu merge foarte bine, existând numai un profesor la gramatica românescă. În 1820, mitropolitul Veniamin vrea să reorganizeze Seminarul, consultându-se cu G. Asachi, care studiasse în străinătate și căruia i s-a dat consimțământul de a merge în Transilvania pentru a angaja profesori pentru Știință și Morală. Abia începură a se vedea rezultatele reorganizării Seminarului și activitatea didactică a fost perturbată de izbucnirea Eteriei grecești din februarie 1821. Până în 1820 școala nu a avut rector, ci egumenii mănăstirii erau reprezentanții școlii sau un fel de inspectori școlari morali asupra ei, transmițându-i informații mitropolitului.

Primul director a fost Vasile Pop. Odată cu începerea Eteriei, școala încetează cu totul, cursurile se suspendă pe timp nelimitat, profesorii își încetează cariera. Mitropolitul Veniamin, fuge peste Prut de teama eteriștilor și se stabilește la Colin-

căuți. Elevii și profesorii rămași în țară s-au împrăștiat, fiecare pe unde a putut iar profesorii Ion Costea, Ion Mamfîe și Vasile Pop se reîntorc în Transilvania.

În 1826, Vasile Arbore arată că Seminarul funcționa ca școală, când Sfinția sa a fost hirotonit ca diacon. Odata cu venirea la tron, în 1834, a lui Mihail Sturdza, Seminarul începe din nou să funcționeze, existând acte formale de admitere a elevilor la învățătură.

G., „Înființarea Seminariului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 34, p. 265-269.

În 1832, mitropolitul Veniamin, voind a asigura școala și pentru a-i da o direcție mai bună, recurge la autoritatea sa și trece în Regulamentul Organic o lege specială pentru Seminar, impunând astfel eparhiilor și Mitropoliei participarea la întreținerea școlii.

În 1834 este numit director, Damaschin Bojinca care nu preda nici un obiect, dar venea în control duminica și în sărbătorile religioase, verifica prezența profesorilor la cursuri, verifica modul cum învățau elevii și purta corespondența cu Epitropia. Elevii erau recomandați de Mitropolie, după care directorul îi repartiza unei comisii în vederea examinării intrării lor la Seminar. Sunt enumerați directorii Seminarului.

Mitropolitul Veniamin a demisionat din scaunul mitropolitan pe 18 ianuarie 1842, după ce în 28 martie 1841 a dat o nouă lege în favoarea Seminarului care, dacă s-ar fi aplicat, ar fi dezvoltat foarte mult cultura clerului. În continuarea articolului se prezintă legea cu numele de „Pravila” urmând apoi însemnarea sărbătorilor școlare de peste an și a instrucțiunile pentru rectorul Seminarului (datate 27 septembrie 1842).

E., „Înființarea Seminariului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 36, p. 283-288.

Odată cu venirea la conducere a arhierelui Filaret Scriban (Preasfințitul a fost rector al Seminarului timp de 18 ani și două luni – de la 20 septembrie 1842 până pe 10 noiembrie 1860), Seminarul a avut o evoluție spectaculoasă, cu toate că în anii 1847, 1848 și 1849 s-au făcut încercări indirecte de desființare.

De la 1804 și până la reformele de sub Cuza (1860), toți profesorii erau „interni” ca și elevii. Datorită activității și inițiativelor lui Filaret Scriban, acesta a fost numit al doilea fondator al Seminarului. În 1842 el a protestat atât către „Epitropia Învățăturilor publice” cât și către mitropolit pentru a nu se mai face preoți necărturari și needucați, înființându-se astfel examenele și începutul externatului în Seminar. În 1843, cere ca candidații să facă un curs de trei ani regulat, cu vârsta obligatorie între 22-30 de ani.

În continuare se descrie modul de susținere a examenului final după primul ciclu, se amintește câte ceva despre profesori și modul lor de retribuție, modificările apărute în programa școlară referitoare la diverse materii, precum și modul de împărțire a examenelor și a semestrelor. În 1843 se face un amvon în biserica din Socola; se consemnează rezultatul învățământului școlar, 1842. Articolul se încheie cu o scrisoare către principele Mihail Sturdza.

E., „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 37, p. 289-292.

În scrisoarea trimisă pe 22 august 1846 către Teodor Sturdza se găsesc câteva indicii despre starea lucrurilor în Biserica Moldovei, descrise pe puncte. De asemenea este prezentată o altă scrisoare către același destinatar, scrisă în același an, în care se amintește de Seminarul de la Socola. Există 41 epistole reprezentând corespondența dintre Filaret Scriban și Alexandru Sturdza, din anii 1842-1853, scrise în limba franceză și rusă. Mitropolitul Meletie vroia să-l excludă pe Alexandru Sturdza de la Seminar sub diferite pretexte, lucru care l-a și obținut, deoarece Mihail Sturdza, vroind să-l aibă pe Meletie de partea sa, îi acceptă cererea. După acest moment școala a mers din ce în ce mai rău, iar din 1848-1849 numărul elevilor a scăzut foarte mult. În același timp, numărul candidaților a crescut foarte mult iar profesorii buni au fost înlocuiți cu alții prin „ordonanță”. Cursurile s-au redus la patru ani din 5; s-a desființat postul de „Egumen” al mănăstirii pentru a-l exclude pe Filaret din Seminar, numindu-l numai director fără a preda ceva, iar mai târziu va fi numit doar simplu profesor. Ideile de la 1848, în loc să-l împingă pe mitropolitul Meletie la un progres în cele bisericești, l-au determinat, din contră, să desființeze științele teologice și filozofice, limbile clasice, să excludă din programa școlară toate științele însemnate și să reducă învățământul clerical. Prin urmare din școala de altădată n-a mai rămas nimic.

E., „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 38, p. 297-299.

Este prezentată programa de la 1848 și obiectele de studiu care se fac în cei patru ani, propuse de mitropolitul Meletie, pentru a se vedea regresul Seminarului din acea perioadă. La acest regres, se va mai adăuga și holera, ocupația rusească, exilările din țară. Pe lângă toate acestea, mitropolitul a dat afară elevi pe motiv că nu au vârstă specifică, a redus Seminarul la școala de candidați, a suprimat științele principale din programă, a pus pe drumuri corpul didactic, însă nu a putut desființa institutul cu totul.

Scriban nu părăsește Seminarul cu totul și cere înființarea clasei a patra, lucru care se admite. Tot în 1848, i s-a cerut lui Scriban să dea Seminarul în primire economului Vitalie, cu toate bunurile sale, moment în care s-a făcut prima oară inventarul școlii, al bibliotecii și al bisericii. Tot în acel an, moare mitropolitul Meletie, iar domnul Mihail Sturdza este mazilit și lucrurile încep să-și revină la normal venind la domnie principele Grigore Ghica iar ca mitropolit Sofronie Miclescu. Pe 21 septembrie 1851, se aprobă o nouă lege de organizare a învățăturilor bisericești, de Divanul obștesc și de domnitor.

E., „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 39, p. 305-308.

Se programa Seminarului care pentru prima dată cuprinde științele naturale, fizica și matematica, apărând tot pentru prima dată clasa a patra, iar în 1852 a apărut și clasa a cincea, completându-se astfel cursul de opt ani. În continuare sunt prezentați profesorii existenți, examenul care s-a ținut public în 1852-1853 și numărul

de elevi care au ieșit cu atestat din școală. Se arată, de asemenea, că în anul școlar 1854 se începe clasa a șasea și se prezintă din nou lista profesorilor și a materiilor.

Examenele între 1852-1858 se fac de către comitetul școlii conform regulamentului unde sunt invitați și arhieriei și miniștrii bisericești de pe atunci. La urmă se prezintă epistole de laudă către Filaret, precum și evoluția elevilor după terminarea Seminarului.

E., „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 41, p. 321-323.

În 1858 din cauza că existau multe locuri de preoți în Moldova, s-au făcut iar preoți neînvățați dintre candidați ori dascăli de la biserici. În 1859 rectorul Seminarului face un „Memorium” despre starea culturală a clerului și lipsa mijloacelor materiale, care cuprinde șase capitole. În anul școlar 1859-1860 se desființează Epitropia Seminarului și școala intră sub grija Ministerului Instrucției Publice. Se prezintă din nou profesorii institutului din 1860. Ministrul cere reorganizarea Seminarului și începerea Facultății de Teologie la Universitatea din Iași, corespondența fiind ținută de Ministerul de Instrucție și Culte. Profesorii Necolai Ionescu și Ion Sacară sunt desemnați a prelua pe inventar, cancelaria Epitropiei, documentele, dosarele, condicele și a le depune la Minister pentru păstrarea lor. Este numit provizoriu, casier, Ion Buțureanu.

E., „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”, în: *Revista Teologică II* (1884), 42, p. 239-334.

Seminarul a furnizat în perioada 1842-1860 numeroși profesori de religie pe la gimnaziile și licee, profesori la Seminarile din Huși, Roman și Mănăstirea Neamțului, precum și numeroși preoți pentru Moldova. În 1860, ministrul Mihail Kogălniceanu a reformat învățământul. Se prezintă materia și salariul primit de fiecare profesor. Cu introducerea legii de instrucție sub ministrul Crețulescu, din 1864, s-a stabilizat starea școlilor, nemai făcându-se schimbări până în 1873, doar că învățământul religios a fost diminuat.

În continuare este prezentat bugetul în toate Seminarile din țară din 1873, precum și numele profesorilor care au existat la Seminarul Socola între anii 1860-1884. În final se prezintă elogiile autorului articolului către mitropolitul Veniamin și către Seminarul de la Socola. Se specifică sursele utilizate pentru conceperea articolului care au la bază documentele existente în arhiva școlii, cea mai bună demonstrație fiind anexele prezentate în mai multe numere. Aici se prezintă „Anexa I la istoricul Seminarului Socola. Cu mila lui D-zeu noi Alexandru Constantin Moruz Woevod Domn țarei Moldovei...”

Veniamin, „Anexa II la istoricul seminarului Socola”, în: *Revista Teologică II* (1884), 43, p. 342.

Articolul este o anexă a studiului „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”. Se confirmă anul înființării și denumirea Seminarului.

***, „Anexa III la istoricul ce au fost la Seminarul Veniamin din Monast. Socola de la înființarea ei 1804-1884”, în: *Revista Teologică II* (1884), 43, p. 342-344.

Articolul este o anexă a studiului „Înființarea Seminarului din Socola la anul 1804”.

***, „Inaugurarea cursurilor facultății de Teologie”, în: *Revista Teologică* II (1884), 35, p. 278-280.

Inaugurarea cursurilor de Teologie din București a avut loc la Universitate, la data de 4 noiembrie 1884. În continuare sunt prezentate discursurile celor participanți: mitropolitul primat, secretarul general al Ministerului de Culte, G. Tocilescu și decanul facultății, Ghenadie Enăceanu.

D., „Facultatea de Teologie”, în: *Revista Teologică* II (1884), 36, p. 282-283.

Autorul mulțumește tuturor celor care au făcut posibilă înființarea Facultății de Teologie pe trei catedre. Cursurile sunt de trei-patru ani, studenții promovând prin examene anuale; profesorii țin cursuri regulate cu studenții, parcurgând o anumită programă. O altă variantă de a se susține cursurile, este cea ciclică sau de rotație, care țin patru ani, profesorul având posibilitatea de a-și termina cursurile mai repede, studentul putându-se pregăti pentru examene, susținerea tezei și obținerea titlului. A doua ipoteză este mai avantajoasă, în ochii autorului, deoarece profesorul poate insista mai mult pe materia sa, acest sistem fiind mai academic și universitar.

C., E., „Material pentru istoria universală bisericească și laică a românilor. Oameni învățați și profesori greci din Academiiile din București și Iași amintiți de Sergiu Macreu în Istoria sa bisericească”, în: *BORom* XIII (1889-1890), 2, p. 74.

Personajele evocate în lucrarea amintită în titlu sunt: Alexandru, ucenicul lui Macreu, Nicolae de Metzov, Ioan din Agrafe, ieromonahul Nichifor Teotochi și Nicolae Barcosi.

Erbiceanu, Constantin, „Material pentru istoria universală bisericească și laică a românilor. Catalogul oamenilor învățați și a profesorilor din academiile din București și Iași, lucrat de Dimitrie Procopie și publicat în vol. III de Dl. Satha” în: *BORom* XIII (1889-1890), 2, p. 74-76.

În catalog sunt descrise următoarele personalități: Sevastos Chimenitul, Paisie Ligarid, Irotheiu Vizandiul, Marcu Cipriu, Nicolae Cârnu, Ioan Nicolae- fiul lui Alexandru Mavrocordat, Dimitrie Notara, Gheorghe Trapezundiul.

Georgescu, Ioan, „Istoricul Seminarului din Huși”, în: *BORom* XIV (1890-1891), 11, p. 926-933.

La începutul articolului Ioan Georgescu face un scurt istoric al școlilor din Moldova, insistând pe cel al Seminarului din Mănăstirea Socola. În 1846, s-a înființat la Huși o „Școală catehetică” cu scopul de a-i pregăti și educa pe viitorii slujitori ai altarului. Ioan Georgescu oferă informații, pe baza unui catalog și a unui raport al „catihetului duhovnicesc”, despre organizarea acestei școli. Potrivit unei scrisori trimise de către arhimandritul Filaret Scriban – scrisoare care este redată în articol, în 1846 s-au pus bazele viitoarei biblioteci a Seminarului. În finalul articolului Ioan

Georgescu înfățișează modul de organizare și evoluția școlii catehetice în perioada 1846-1851.

Voinescu, Benedict, seminarist, „Seminariile și cultura preotului în Moldova în secolul al 19”, în: *Amvonul* I (1891), 33, p. 2-5.

Se consemnează condițiile pe care trebuia să le îndeplinească cel care dorea să se învrednicească de darul preoției: frica de Dumnezeu, citire, scriere și cântare bisericească, studii de limba română. Pentru acest ultim aspect, înainte de înființarea Seminarului, existau școli cu predare a cunoștințelor elementare de limba română, școli ce erau atașate pe lângă biserici, dar înființarea Seminarului a avut ca scop înmulțirea capitalului intelectual, un aport deosebit la dezvoltarea progresivă a acestui tip de școală avându-l Gheorghe Asachi, dorindu-și astfel ducerea la bun sfârșit a operei începute: renașterea națională.

Mitropolitul Veniamin, prin articolul 2 de lege, admis de Divanul Domnesc și întărit de Domn la 28 martie 1841, din dorința ca preotul să fie pregătit pe măsura misiunii sale, oprește de a se mai hirotoni (în preoți) candidații ce nu au făcut cursul seminarial (este citat conținutul legii). După demisia lui Veniamin în ianuarie 1842 și retragerea sa la Mănăstirea Slatina, venind ca mitropolit Meletie, interesul pentru cultura preotului începe a se diminua, încercându-se a ignora propunerea făcută de antecesorul său.

Sunt prezentate poziții critice împotriva noului sistem, fiind rezumată scrisoarea din decembrie 1843, trimisă de Alexandru Sturza vărului său Mihail Sturza, domn în Moldova. Școala seminarială trece prin perioade diferite, ajungându-se ca în 1873 să se excludă din program unele obiecte de studiu, aceasta fiind în defavoarea formării preoților. Sunt menționate cauzele istorice ce au favorizat scăderea interesului pentru organizarea Seminarilor: 1806 – năvălirea rușilor în țară, 1821 – Eteria. Autorul susține necesitatea pregătirii intelectuale a viitorului preot prin școlarizare.

Voinescu, Benedict, seminarist, „Seminariile și cultura preotului în Moldova în secolul al 19”, în: *Amvonul* I (1891), 38, p. 2-4.

Se continuă articolul apărut în revista *Amvonul* I, nr. 33, 35, pe 1891, fiind indicate citate din Asachi care atrag atenția asupra importanței și necesității pregătirii viitorului preot. Se exprimă nemulțumirea că nu se învață în limba română, acest fapt fiind în detrimentul limbii naționale și al Bisericii. Este elogiată perioada 1840-1873, când Seminarului i s-a acordat atenția cuvenită și sunt trase semnale de alarmă pentru formarea tinerilor în Seminarii de la 1873 până la data publicării articolului, în această perioadă existând un număr mic de preoți instruiți.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom* XV (1891-1892) 8, p. 577-602.

Sunt redată nouă documente între care documentul nr. 1. este un hrisov din 1728, care amintește despre organizarea școlilor grecești din Moldova sub domnul Grigorie Ghica Voievod. Se arată că „domnul Grigorașu Ghica” a organizat școlile din Moldova după modelul școlilor din Țara Românească”, făcută de domnul Nicolae Mavrocordat. Se mai arată: că în Iași existau patru școli, dintre care două erau

grecești (aici toate materiile studiindu-se în limba greacă); modul în care erau organizate școlile; ce se studia în școli; că școlile erau întreținute din donații; că aceste școli erau puse sub oblăduirea Patriarhiei Ierusalimului și a Mitropoliei Moldovei. Din hrisov mai reiese și faptul că românii ajutau și școlile din Orient. Actul este întărit și de Hrisant, patriarhul Ierusalimului.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom XV* (1891-1892), 10, p. 769-800.

Se redă și Hrisovul domnului Alexandru Grigorie Ghica al Moldovei din 1766 care se referă la situația învățământului din Moldova amintindu-se rolul important al mănăstirilor în acest domeniu.

Erbiceanu, C., „Istoria învățământului la români. Documente inedite”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 2, p. 97-131.

Sunt redat 25 de documente care privesc învățământul românesc din perioada 1796-1816.

Documentul I este un document din 1796, care arată că în acest an, sub domnul Alexandru Constantin Moruzi, este înființată Școala din Focșani – școală care era de stat. Din act mai reiese și faptul că dascălul acestei școli își primea salariul de la Mănăstirea Sfântul Ioan din Focșani.

Documentul II se referă la procesul intentat de către profesorul Dimitrie de la școala grecească din Craiova pentru a-și primi salariul. Acesta nu-și primise salariul din cauza unor împrejurări – ciumă, schimbare de ierarh și schimbare de domnitor. Tot acest document cuprinde și rezoluția dată de domnitor care l-a însărcinat pe mitropolit să cerceteze cazul.

Documentul III, din 1796, semnat de către mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei, arată despre modul cum erau plătiți profesorii.

Documentul IV, din 1797 - prin acesta domnul cere lămuriri mitropolitului cu privire la ceea ce s-a făcut cu banii adunați de la preoți pentru școli în anul ciumei.

Documentul V cuprinde lămuririle mitropolitului oferite domnului. De aici aflăm că banii de la preoți pentru școli s-au strâns în perioada ciumei, dar ei s-au folosit la cadourile oferite după obicei la schimbarea ierarhilor.

Documentul VI cuprinde anafora chiriilor țării, în care se arată decăderea moravurilor poporului român – înmulțirea concubinajelor. Documentul datează din 1798.

Documentele VII, VIII și IX arată că școlile din secolul al XVIII-lea au fost întreținute cu banii proveniți de la cler și de la mănăstiri. Documentul VII datează din 1810 și este semnat de mitropolitul Gavriil. Documentul VIII este o scrisoare din 1812 trimisă de către Ignatie al Ungrovlahiei către Iosif al Argeșului, iar documentul IX este o scrisoare a mitropolitului Ignatie trimisă, către episcopul Râmnicului.

Documentele X și XI, din 1811, atestă că a existat o inițiativă de a se crea un Seminar la Mănăstirea Snagov. Tot aici se menționează că P.S. Cervan și P.S. Neofit s-au stabilit la Snagov.

Documentul XII, din 1812, semnat de către Ignatie al Ungrovlahiei, cuprinde ordinul acestuia dat către protoierei de a se strânge bani pentru școli.

Documentul XIII este un document din 1812, care arată numirea lui Macarie ca profesor de muzică și în el se amintește că Macarie Ieromonahul era de origine română și că a vrut să înființeze o școală de muzică pe care dorea s-o instaleze în Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul XIV cuprinde anaforaua chiriarhilor țării din 1813 către domnul I.C. Caragea, prin care îl roagă pe acesta să nu sporească numărul preoților care trebuie să dea bani pentru școli – bani ce erau folosiți la repararea școlilor și la salariile profesorilor. Oficial numărul preoților care contribuiau cu bani pentru școli era de 3500, însă din declarația vistierului țării, aflăm că numărul lor se ridica la 900, deși banii de la 3500 se dădeau pentru școli, restul banilor nu se știe unde mergeau.

Documentul XV, din 1813, este semnat de către Nectarie al Ungrovlahiei, Iosif al Argeșului și Costandie al Buzăului. Prin acest act cei trei ierarhi îi cer domnului să nu sporească numărul clericilor care trebuie să dea bani pentru școli, dar cei care dau (3500) să dea mai mulți bani.

Documentul XVI cuprinde circulara mitropolitului Nectarie al Ungrovlahiei, către toți episcopii cu privire la modul cum se vor percepe banii pentru școli.

Documentul XVII, din 1814, cuprinde un raport făcut la cererea domnului. Din el aflăm că școala de la Sfântul Sava din București, se afla într-o stare jalnică și că banii repartizați pentru refacerea ei proveneau de la mănăstiri.

Documentul XVIII, din 1814, cuprinde porunca lui Vodă Caragea ca mitropolitul să adune banii de la preoți pentru școli.

Documentul XIX, din 1815, cuprinde circulara mitropolitului Nectarie către episcopi pentru strângerea banilor pentru școli.

Documentul XX, din 1815, cuprinde circulara către protopopi pentru strângerea banilor pentru școli.

Documentul XXI, din 1815, cuprinde ordinul mitropolitului către protoierei de a achita imediat banii contribuției pentru școli.

Documentul XXII, din 1815, cuprinde ordinul mitropolitului către mănăstiri de a achita imediat banii contribuției pentru școli.

Documentul XXIII, din 1816, cuprinde circulara mitropolitului către protoierei, pentru ca aceștia să înceapă să strângă banii pentru școli.

Documentul XXIV, din 1815, cuprinde aprobarea domnului Caragea a raportului întocmit de boierii care compuneau „Comisia de reorganizare a școlii domnești”, raport ce conține importante date despre învățământul din acea perioadă. Se precizează că veniturile „Școlii domnești” se ridicau la 54,931 lei plus veniturile Mănăstirii Glavacioc.

Documentul XXV, din 1815, cuprinde anaforaua boierilor efori (boieri care se ocupau de învățământ – un fel de comisie pentru învățământ), prin care se arată motivele pentru care trebuiesc sporite veniturile școlii – sporirea salariilor profesorilor, înmulțirea numărului de elevi etc. Se precizează că eforul suprem era Constantin Brâncoveanu.

Erbiceanu, C., „Istoria învățământului la români în secolul trecut. Documente inedite”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 3, p. 208-234.

Sunt redat:

Document din 1816, care arată bugetul Academiei domnești de la Sfântul Sava pentru anul 1816.

Document din 1816, care cuprinde lista cu contribuția mănăstirilor pentru susținerea școlilor.

Document din 1816 din care aflăm că mitropolitul le face cunoscute episcopilor dispozițiile luate de Divan și suma care va fi percepută de la fiecare preot pentru școli.

Document din 1817, care cuprinde ordinul dat de un protoiereu pentru strângerea banilor necesari pentru școli.

Document din 1818, care cuprinde circulara mitropolitului Nectarie dată către episcopi pentru ca aceștia să dea ordin protoiereilor să înceapă să strângă banii pentru școli.

Document din 1818, care cuprinde ordinul mitropolitului Nectarie pentru ca episcopii să înceapă grăbirea strângerii banilor.

***, „Scrisoarea episcopului Chesarie al Buzăului”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 11, p. 865-869.

Este redată scrisoarea episcopului Chesarie al Buzăului trimisă către tinerii elevi adunați la deschiderea Seminarului, deschidere ce a avut loc la 15 august 1836. Scrisoarea a fost trimisă din București, deoarece P.S. Chesarie nu a putut ajunge la festivitate fiindcă a fost reținut cu treburi la Mitropolie.

De aceea, pentru a participa la deschidere a fost trimis de la București arhimandritul Eufrosin Poteca, egumenul Mănăstirii Motru (Gura Motrului). Scrisoarea conține îndemnuri către tinerii seminariști.

***, „Istoricul pe scurt al începutului Seminarilor în România.” în: *BORom XVII* (1893-1894), 1, 1-7.

În introducerea articolului aflăm că învățătura cărții se făcea în Academiile domnești din București și Iași, la școlile ținute uneori de boieri, pe prispele dascălilor și în tindele bisericilor. Sunt prezentate după aceea Seminariile din Moldova și Țara Românească.

Cea dintâi școală românească bisericească a fost „Seminarul Veniamin” din Iași, înființat de către mitropolitul Veniamin Costache în 1804 și așezat în Mănăstirea Socola. Acesta a funcționat în lăcașul inițial până în 1885-1886, când, din cauza faptului că starea clădirii era aproape de ruină, s-a mutat în Iași în fostul palat al domnului Mihail Sturza de lângă Mitropolie.

În Țara Românească, în urma unei dispoziții votate de adunarea obștească, s-au înființat în toate episcopiile Seminariile. Cel din Mănăstirea Antim a fost deschis la 2 februarie 1836. Acesta a funcționat aici până la 1840, când a fost mutat la Mănăstirea Radu-Vodă. Autorul scrie că la 1893 Seminarul era deja mutat în câteva încăperi din fața bisericii Sfântul Spiridon, iar încăperile Mănăstirii Radu Vodă au fost dărâmate.

Seminarul Episcopiei de Buzău a fost inaugurat la 15 august 1836, de către Eufrosin Poteca în Episcopia Buzăului. La 1893 școala clericală se află în palatul ridicat de episcopul Chesarie al Buzăului în 1837.

Seminarul Episcopiei de Argeș a fost inaugurat în 1836, în Episcopia Argeșului. Pentru acest Seminar P.S. Ilarion a zidit clădiri cu destinație exclusivă.

Seminarul Episcopiei de Râmnic a fost inaugurat la 8 noiembrie 1837 în Episcopia de Râmnic. După revoluția de la 1848 acesta a fost mutat la Craiova, după care a fost mutat iar la Râmnic. Clădirile de la Râmnic au ars în 1847, dar au fost restaurate de către P.S. Calinic Cernicanul.

În Moldova, Seminariile de la Roman și Huși au fost înființate la 1851-1852 sub guvernul lui Grigorie Ghica. Tot sub acest guvern s-a înființat și un Seminar în Mănăstirea Neamț, care a funcționat foarte puțin din cauza împrejurărilor vitrege. La 1862 această mănăstire a avut de suferit de pe urma unui incendiu.

P., V., „Seminarul „Nifon Mitropolitul”, în: *Vocea Bisericii* I (1895), 20 și 21, p. 9-10.

Fondatorul Seminarului din București a fost mitropolitul Nifon. Fondul Seminarului era constituit din imobile, moșii și capital bănesc. Partea bună consta în faptul că, de acest capital nu se atinge nimeni, se putea adăuga dar nu se putea retrage, astfel că ar fi trebuit să rămână mereu bani pentru consolidarea clădirii. Epitropi ai Seminarului erau C. Gogu, I. Rozescu și C. Enescu. Această școală ca și multe altele se afla sub supravegherea mitropolitului primat ca efor. Se prezintă clădirea și programul școlii. Profesorii cei mai renumiți ai acestei instituții erau Dimitrescu, dr. Georgian, dr. N. Nitzulescu. Elevii de la acest Seminar sunt veniți din toate colțurile țării dar și din Basarabia sau Macedonia. Absolvenții puteau profesia în mai multe domenii, dat fiind că se studiau două limbi străine. În finalul articolului i se aduc cuvinte de laudă mitropolitului Nifon.

***, „Cronică, «Școala primară rurală. Archimandritul Chiriac Nicolau din comuna Vânătorii Neamțului»”, în: *Candela* XV (1896), 6, p. 221-222.

Articolul conține informații referitoare la școala înființată de arhimandritul Chiriac Nicolau în comuna Vânătorii Neamțului. În ziua de 8 octombrie 1895 s-a făcut inaugurarea acestei școli, construcția costând 20.000 de lei.

***, „Cronica bisericească. O prețioasă donațiune”, în: *BORom* XX (1896-1897), 10, p. 1071.

P.S. Ghenadie al Râmnicului Noul Severin, a donat Facultății de Teologie din București următoarele: colecția completă a P.S.B. seria greacă, ediția Migne și „Arta Sanctorum” ediția Bolondiștilor.

***, „Cronica bisericească. Seminarul Veniamin Costache de la Iași”, în: *BORom* XXI (1897-1898), 8, p. 836-837.

În data de 21 octombrie 1897, Seminarul „Veniamin Costache” de la Iași a fost vizitat de regele și regina României. Aceștia au fost întâmpinați de arhimandritul Varlaam Răileanu directorul Seminarului, Spiru Haret și prim ministru D. A. Sturza. Este redată cuvântarea inspectorului Rășcan rostită cu această ocazie și este prezentat modul în care a decurs vizita.

Erbiceanu, C., „Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor” *BORom XXIII* (1899-1900), 1, p. 26-50.

Se prezintă un zăpis care atestă faptul că pe proprietățile bisericești erau școli întreținute de biserică, pentru învățământul copiilor de prin sate de unde rezultă faptul că odraslele țăranilor învățau gratis.

G., „Cronica bisericească Fapte laudabile”, în: *BORom XXIV* (1900-1901), 1, p. 91-93.

P.S. Silvestru Bălănescu al Hușilor a dăruit Facultății de Teologie două imobile situate în strada Plantelor din București iar P.S. Gherasim Timuș a dăruit suma de 10.000 lei. Sunt reproduse decretele regale prin care Senatul Universitar din București este autorizat de a primi acestea.

G., „Andrei Șaguna”, în: *BORom XXIV* (1900-1901), 6, p. 528-538.

Este prezentată atât situația învățământului românesc din Ardeal la venirea lui Șaguna, cât și ceea ce a făcut acesta pentru ridicarea învățământului românesc din Transilvania. A ridicat durata cursului pentru seminariști de la șase luni la un an, pentru ca mai apoi să o ridice la trei ani. Între anii 1850-1853 a separat învățământul teologic de cel pedagogic. Șaguna a înființat școli secundare în centrele locuite de români – ca de exemplu la 1850 a înființat „Gimnaziul” din Brașov. Este redată cuvântarea rostită de Șaguna cu prilejul deschiderii acestui „Gimnaziu”. Andrei Șaguna a luat și diferite măsuri care au privit direct școlile populare.

G., „Cronica bisericească. Seminarul din Curtea de Argeș”, în: *BORom XXIV* (1900-1901), 11, p. 911-912.

Pr. Stavrofor George C. Drăgănescu a publicat o broșură, care conține istoricul Seminarului din Curtea de Argeș. Seminarul a fost întemeiat de episcopul Ilarion în 1836, primul director fiind pitarul Stanciu din Curtea de Argeș. La 1864 Seminarul a fost reorganizat.

Nazarie, Constantin, iconom, „Din trecutul Seminarului Central din București”, în: *BORom XXVI* (1902-1903), 1, p. 99-103.

În 1834 domnul Alexandru Ghica înaintează Adunării Obștești proiectul pentru înființarea unui Seminar în București. În 1835 domnul aprobă proiectul pentru construirea Seminarului Central. Acest proiect prevedea ca Seminarul să aibă 3 clase superioare, pentru a completa cele patru clase din Seminariile preparatorii. Se prezintă apoi organizarea Seminarilor preparatorii. Seminarul a început să funcționeze din 1836, dar, după o scurtă perioadă, a fost închis, fiind redeschis în 1851.

Seminarul a avut următoarele locații: biserica Antim, biserica Radu-Vodă, Mănăstirea Văcărești, iar la 1902 era în locul de pe bulevardul Maria. În 1860 Seminarul trece de sub oblăduirea Mitropoliei sub oblăduirea Ministerului Cultelor. Din 1861 s-au înființat treptat clasele V, VI, VII-a. Legea din 1864 a dat Seminarelor o programă mai bună, programă care s-a modificat însă în 1894.

Savin, P., econom stavrofor, „Seminarul din Iași”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 1, p. 104-105.

În 1804 mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache, prin hrisovul dat de domnul Al. Moruzi, a înființat Seminarul ce-i poartă numele în Mănăstirea Socola. Seminarul a funcționat în această mănăstire până în 1885, când a fost mutat în Iași în case cu chirie, pentru ca mai apoi, în 1893, să fie așezat în palatul fostului domnitor Mihail Sturza.

Stănescu, B., „Din istoria Bisericii Romane”, în: *Școala și Biserica* VI (1903), 2, p. 18-20.

Se prezintă înființarea Seminarului în Moldova și în Muntenia după alcătuirea Regulamentului Organic. Veniamin pune bazele mai multor școli, precum și ale Academiei Mihăilene din Iași. Astfel, în octombrie 1804, ia ființă Seminarul de la Socola, mitropolitul Veniamin întreținând în școli mai mulți studenți ca: frații Asachi – Italia, Scriban Vasile – Kiev. În biserică se cânta românește și grecește, articolul conținând informații și despre școlile de muzică psaltică înființate: cea de la Mănăstirea Neamț, cea de la biserica Sf. Niculae Șelari din București, cea de la Mitropolia Moldovei și cea înființată de către Visarion arhimadritul, la București în timpul lui Alexandru Ghica.

C., E., „Iată cu privire la Seminarul Veniamin un cuvânt la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos 1816”, în: *BORom* XXVII (1903-1904), 6, p. 618-620.

Cuvântarea aceasta a fost rostită de dascălul Enache - unul dintre primii profesori ai Seminarului Veniamin. Este redată cuvântarea, în care dascălul Enache amintește despre patrie. Se amintește că Enache ar fi fost originar din Bucovina și că ar fi fost nepotul mitropolitului de acolo.

***, „Memoar despre starea *Seminarului Central al Moldovei* 1859”, în: *Cuvântul Adevărului* III (1904), 11, p. 107-109.

Se un extras din arhiva Seminarului Veniamin, ce conține memoriul adresat de către arhiepiscopul Filaret Scriban, ministrului Cultelor, prezentând situația Seminarului Central al Moldovei.

***, „Centenarul Seminarului «Veniamin», O publicație festivă”, în: *Cuvântul Adevărului* III (1904), 12, p. 117-119.

Sunt reproduse câteva notițe aparținând mitropolitului Moldovei Veniamin, a căror publicare a fost acceptată de către Sf. Sinod, aceasta realizându-se în momentul centenarului Seminarului Veniamin. Textul reproduce și cuvântări ale invitaților.

***, „Starea Seminarului Socola pe la 1840”, în: *Cuvântul Adevărului* III (1904), 12, p. 121-123.

Se reproduce, cu ocazia centenarului Seminarului Socola, discursul P.S. Filaret Scriban, rostit la 19 noiembrie 1844 la înmormântarea paharnicului Enachi, fost profesor al Seminarului Socola.

***, „Cuvântarea M. S. Regelui la serbarea centenarului Seminarului Veniamin Costache din Iași la 4 octombrie 1904”, în: *Cuvântul Adevărului III* (1904), 13, p. 121-123.

Regele, prezent la evenimentele serbării centenarului Seminarului Veniamin Costache din Iași, „elogiază istoria și personalitățile care au influențat-o religios, amintind de Ștefan cel Mare și Vasile Lupu a căror idealuri au fost continuate ulterior de mitropolitul Veniamin Costache”.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX, (continuare)”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 4, p. 372-385.

- La 25 martie 1813, se alcătuește lista cu veniturile școlilor din Iași. Din această listă aflăm că mănăstirile plăteau pentru școli suma de 31.195 lei.

- După un raport al Epitropiei școlilor din luna decembrie a anului 1815, venitul școlilor era de 54,931 lei plus veniturile Mănăstirii Glavacioc.

- La 1816 s-a fixat profesorilor de la Academia Sfântul Sava suma de 55 de mii lei. Tot atunci s-a fixat suma pe care trebuiau s-o dea școlilor mănăstirile închinare, care erau în număr de 43.

- La 23 aprilie 1816, mănăstirile au contribuit pentru școli cu suma de 12 000 lei. În finalul articolului sunt prezentate o serie de însemnări referitoare la veniturile Școlii Poliției din Craiova.

Atanasie al Râmnicului, „De centenarul Seminarului Veniamin”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 6, p. 601-627.

La începutul lunii octombrie a anului 1904 a avut loc în Iași serbarea Seminarului Veniamin. Sfântul Sinod a dispus a se tipări ultima traducere făcută de mitropolitul Veniamin Costache și anume „Tâlcuirea la cele 14 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel, făcută de fericitul Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei și prelucrată de învățatul monah Nicodim din Sfântul Munte Athos”. La această lucrare P.S. Atanasie episcopul Râmnicului a scris o frumoasă prefață, care este reprodușă în articol (mai exact este reprodușă partea I-a din prefață). Suntem astfel informați că Seminarul Veniamin este cea mai veche școală românească din țară și întâia școală bisericească. Se dau apoi diferite amănunte despre viața și activitatea lui Teofilact arhiepiscopul Bulgariei; amănunte despre biserica bulgară și se amintește că odată cu lucrarea mitropolitului Veniamin s-a hotărât să se publice și lucrarea „Tâlcuirea lui Teofilact la Evangheliile” tradusă de Gherontie în Mănăstirea Neamț și tipărită cu cheltuiala mitropolitului Veniamin Costache.

După acestea se prezintă amănunte despre viața monahului Nicodim cel care a prelucrat „Tâlcuirea la cele 14 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel făcută de Teofilact” – s-a născut în 1748 în Insulele Cyclade, a făcut studii la Smirna, în 1755 a intrat în monahism în Muntele Athos, a dorit să călătorească în Moldova pentru a-l întâlni pe Paisie Velicicovski, dar nu a reușit și s-a așezat în Mănăstirea Pantocrator din Sfântul Munte, unde s-a preocupat cu diferite activități cărturărești – traduceri, scrieri etc. Până în 1904 o parte din cărțile lui Nicodim au fost traduse în limba română – „Duhovniceștile nevoiște”, „Carte Sfătuitoare”, „Apanthisma”, „Pidalion”.

Atanasie al Râmnicului, „De centenarul Seminarului Veniamin”, în: *BORom* XXVIII (1904-1905), 7, p. 721-738 . Cu un facsimil.

În continuare este redată partea a doua din prefața la „Tâlcuirea la cele 14 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel, făcută de fericitul Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei și prelucrată de învățatul monah Nicodim din Sfântul Munte Athos” de P.S. Atanasie episcopul Râmnicului. Aflăm astfel că Nicodim Aghioritul nu a tradus numai literar lucrarea lui Teofilact, ci a și prelucrat-o și i-a adăugat unele idei.

Mitropolitul Veniamin, după izbucnirea Eteriei în 1821 a fugit din Iași, dar nu a stat numai în Basarabia ci și în Bucovina – fapt atestat de o însemnare de la sfârșitul tomului II al „Sfintei Istoriei a Vechiului Testament”, care este reprodușă în articol.

P.S. Atanasie al Râmnicului face după aceea o descriere generală a vieții monahale de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. O astfel de descriere întâlnim și în scrierea „Viața pe scurt a starețului Paisie” a lui Grigorie, cel care a fost mitropolit al Ungrovlahiei. De aici aflăm că Gherontie a fost un adevărat mentor a lui Grigorie. Gherontie a trecut la cele veșnice în 1814, la Filiopole.

Tot aici întâlnim o notă de subsol, în care este prezentată viața lui Paisie Velicicovski – acesta s-a născut în orașul Poltava în 1722, a studiat la Kiev de unde, după patru ani a fugit la o mănăstire de pe Nipru; în 1741 a fost făcut rasofoar, a revenit la Kiev în Lavra Pecerska de unde împreună cu alți monahi a mers în Țara Românească la Schitul Poiana Mărului. Merge apoi în Muntele Athos la Mănăstirea Pantocrator unde a îmbrăcat marea schimă monahală în 1750 după care împreună cu 60 de ucenici ai săi a mers în Moldova și s-a așezat la Mănăstirea Dragomirna în 1763. În 1775 a plecat la Secu, iar la 1779 i s-a dat și Mănăstirea Neamț. A trecut la cele veșnice în 1796.

În finalul acestei a doua părți a articolului este prezentată activitatea mitropolitului Veniamin pentru luminarea clerului și a poporului prin înființarea Seminarului de la Socola. Se precizează că anul oficial al înființării Seminarului este 1803 dar, se pare că Seminarul a început să funcționeze regulat din 1804. În 1820 Seminarul a fost reorganizat. Tot pentru luminarea clerului și a poporului, s-au tipărit numeroase cărți printre care se numără: „Didahii”, „Oglinda omului celui din lăuntru”, „Pidalion” etc.. În 28 ianuarie 1842, mitropolitul Veniamin demisionează și se stabilește la Mănăstirea Slatina unde a avut intense activități cărturărești. Se mai amintește că Mănăstirea Slatina a fost ctitorită de Alexandru Lăpușneanu, în 1566 și că la 1887 osemintele lui Veniamin Costache au fost mutate de la Slatina și puse într-o criptă în Mitropolia din Iași.

Atanasie al Râmnicului, „De centenarul Seminarului Veniamin”, în: *BORom* XXVIII (1904-1905), 8, p. 841-862. Cu facsimile.

Este redată partea a III-a din prefața la „Tâlcuirea la cele 14 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel, făcută de fericitul Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei și prelucrată de învățatul monah Nicodim din Sfântul Munte Athos” de P.S. Atanasie episcopul Râmnicului. În cuvântul său P.S. Atanasie face descrierea manuscrisului și o scurtă analiză a sa după care prezintă importanța acestei lucrări. La începutul acestei părți sunt prezentate două ipoteze referitoare la datarea manuscrisului.

Prima – manuscrisul ar fi din 1841-1842. Argument: în prefața „Istoriei Bisericești a lui Meletie” din 1841-1842, mitropolitul Veniamin Costache înșiră cărțile pe care le-a depus în biblioteca Seminarului Socola, printre acestea figurând și „Tâlcuirea Apostolului lui Nicodim Aghioritul”.

A doua ipoteză, în favoarea căreia este și P.S. Atanasie al Râmnicului - nu a fost scris înainte de anul 1845. Argument: manuscrisul conține o serie de însemnări din care rezultă care au fost ajutoarele mitropolitului la scrierea cărții și anume: arhidiaconul Meletie Istrate (ajuns episcop al Hușilor și trecut la cele veșnice în 1857), ieromonahul Calinic eclesiarhul Mănăstirii Slatina, Gheorghe Hășmaș se- cretarul mitropolitului și ieromonahul Veniamin Andreescu.

Din articol mai aflăm și că: - protosinghelul Neofit Scriban a tipărit la 1833 un „Catehism” cu litere latine; - „Tâlcuirea la cele 14 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel, făcută de fericitul Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei și prelucrată de învățatul monah Nicodim din Sfântul Munte Athos” este ultima lucrare a mitropolitului Veniamin Costache, care a trecut la cele veșnice la 18 decembrie 1846.

***, „Bibliografie, «Istoria Seminarului Central din București de la început până la instalarea în localul său propriu» întocmită de Ștefan Călinescu și de G. Boroianu, Iași 1904”, în: *BORom* XXVIII (1904-1905), 10, p. 1193-1194.
Recenzie

Lucrarea prezintă măsurile luate pentru întemeierea Seminarului Central din București, actele de fundare ale acestuia, lista cu profesorii care au activat aici, prima programă a Seminarului etc.

***, „Cronica bisericească”, în: *BORom* XXXI (1907-1908), 12, p. 1410-1426.

Este reprodus Ordinul circular din 8 februarie 1908 către direcțiunea Seminarului Central și către epitropii Seminarului „Nifon Mitropolitul”, din care aflăm o serie de amănunte legate de rânduiala internă a acestei instituții dar și faptul că seminariștii se îndeletniceau cu cântatul la vioară.

Iordăchescu, Cicerone, „Seminarul Sfântul Apostol Andrei din Galați”, în: *BORom* XXXII (1908-1909), 10, p. 1174-1183.

Se prezintă o dare de seamă despre înființarea Seminarului Sfântul Apostol Andrei din Galați și sărbătorirea patronului acestui Seminar.

În 1908 s-au înființat două Seminarii unul la Mănăstirea Bistrița din eparhia Râmnicului Noul Severin și unul la Galați. Ca director al Seminarului din Galați a fost numit arhimandritul Nicodim Munteanu.

P.S. Pimen al Dunării de Jos a intervenit la ministrul Cultelor, Spiru Haret, printr-o adresă reprodusă în articol, pentru ca acesta să mijlocească la regele Carol I ca să fie recunoscut printr-un decret regal ca patron al Seminarului nou înființat Sfântul Apostol Andrei. Regele a semnat decretul, prin care Seminarul din Galați va primi această numire. În finalul articolului sunt redată: telegrama prin care P.S. Pimen al Dunării de Jos i-a mulțumit regelui pentru decretul dat și răspunsul acestuia la telegramă; telegrama de mulțumire trimisă de arhimandritul Nicodim Munteanu

către ministrul Cultelor Spiru Haret; telegrama pr. Ec. Savin, director al Seminarului Veniamin din Iași către directorul Seminarului din Galați; telegrama pr. Gotcu profesor la Seminarul Veniamin din Iași.

T., G. B., „Centenarul Seminarului din Sibiu”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 9, p. 1048-1054.

La 15 septembrie 1911 a avut loc serbarea Seminarului din Sibiu. Se amintește la începutul articolului despre importanța acestei instituții. Protos. dr. Eusebiu Roșca a publicat o monografie a acestei școli. Pe lângă monografia Seminarului găsim în această lucrare și un studiu asupra situației clerului ardelean. Sub Ghedeon Nichitci s-a făcut prima încercare pentru înființarea unui Seminar la Timișoara, încercare ce a eșuat. Acesta s-a înființat abia în vremea episcopului Vasile Moga iar organizarea sa a fost desăvârșită de Andrei Șaguna.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XXXVII* (1913-1914), 7, p. 425-474.

Sunt redade: - la nr. 6. Copie după adresa nr. 4420/1913 a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, mijlocirea către Domnul Ministru al Instrucțiunii, relativ la trimiterea a șase tineri bursieri la facultățile teologice din străinătate.

7. Copie după adresa 4576/1913 a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei către Epitropia Așezămintelor „Nifon Mitropolitul”, relativ la aplicarea testamentului referitor la un fond pentru burse teologice în străinătate.

G., „Seminarul din Râmnicu-Vâlcea”, în: *BORom XXXVII* (1913-1914), 7, p. 498-518.

Duminică 22 septembrie 1913 a avut loc ceremonia punerii temeliei Seminarului din Râmnicu-Vâlcea. Festivitățile s-au desfășurat în prezența P.S. Sofronie Vulpescu al Râmnicului și a ministrului Cultelor, C. Disescu. Seminarul din localitate a fost înființat în 1837 dar, prin legea asupra clerului și a Seminarilor, a fost desființat în 1901 odată cu cele din Râmnicu Vâlcea, Curtea de Argeș și Roman. Anterior fiind desființate Seminariile din Buzău, Galați și Huși au rămas active după acest moment doar Seminariile „Nifon Mitropolitul” din București și „Veniamin Costache” din Iași.

Seminarul din această parte a Olteniei s-a (re)deschis în 1907 la Mănăstirea Bistrița, pentru ca în 1911 să fie mutat în orașul Râmnicu Vâlcea.

Este prezentată pe scurt ceremonia de punere a temeliei Seminarului și sunt redade următoarele cuvântări: cea a ec. G. Niculescu – în care se amintește despre credință, știință și biserică; cea a ministrului Cultelor, C. Disescu, din care aflăm că această școală s-a deschis prima dată la 8 noiembrie 1837 și că unul dintre cei doi profesori ai săi a fost Radu Tempea cel ce a ținut un discurs la acel început de drum. În final se amintește despre rolul cultural al Seminarului din Râmnicu-Vâlcea.

G., „Seminariile din Țara Românească”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 8, p. 819-827.

Prin Regulamentul Organic din Țara Românească s-a dispus înființarea de Seminarii pe lângă Mitropolie și fiecare Episcopie.

Barbu Știrbei a înaintat proiectul de lege pentru Seminarii cu un raport la adunarea obștească. Autorul redă fragmente din acest raport. În 1836 în baza unei noi legi s-au înființat Seminarile din București, Buzău și cel din Curtea de Argeș iar în 1837 s-a înființat Seminarul din Râmnicu-Vâlcea.

Seminarul din București a fost inaugurat la 2 februarie 1836 în localul bisericii Antim. La acea dată administratorii scaunului Mitropoliei Ungrovlahiei erau: Neofit episcopul Râmnicului, Ilarion episcopul Argeșului și Chesarie episcopul Buzăului. În finalul articolului este redat discursul rostit de Nicolae Bălășescu cu ocazia deschiderii Seminarului din București.

G., „Seminariile din Țara Românească (continuare)”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 9, p. 949-951. A se vedea articolul din *BORom XXXIX* (1915-1916), nr. 8, p. 819-827.

Seminarul din Buzău a fost inaugurat la data de 15 august 1836. Episcopul locului, Chesarie, nu a putut participa la acest eveniment, dar a trimis o scrisoare ce a fost citită seminariștilor de către egumenul Mănăstirii Gura Motrului - Eufrosin Poteca. Este redată scrisoarea arhierescă ce conține povețe pentru seminariști.

G., „Seminariile din Țara Românească (continuare)”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 10, p. 1039-1048. A se vedea articolul din *B.O.R. XXXIX* (1915-1916), nr. 9, p. 949-951.

Seminarul din Râmnicu Vâlcea a fost inaugurat la 8 noiembrie 1837. Cuvântarea inaugurală a fost rostită de protopopul Radu Tempea și este redată în articol. În această cuvântare oratorul tratează mai multe teme între care cele mai amintite au fost preoția și virtutea preoțească și adresează mai multe îndemnuri către tinerii seminariști.

***, „Cronica bisericească. Sărbătoarea pomenirii a doi pioși voievozi români”, în: *BORom XL* (1921-1922), 2, p. 138-139.

La 8 octombrie 1921 s-a sărbătorit la Curtea de Argeș 400 de ani de la trecerea la cele veșnice a domnului Neagoe Basarab și 7 de la trecerea la Domnul a regelui Carol I. Se descrie cum s-a desfășurat această sărbătoare. Cu acest prilej s-a inaugurat o „Casă de citire” și o bibliotecă în oraș și s-a citit decretul regal prin care i se conferă Seminarului de aici numirea de „Seminarul Neagoe Vodă Basarab”.

***, „Cronica bisericească. Înființare de Seminarii noi”, în: *BORom XLI* (1922-1923), 2, p. 137-139.

În 1922 s-au înființat două Seminarii noi – unu la Craiova și unul la Câmpulung. Acesta din urmă a fost inaugurat la 12 noiembrie 1922, de mitropolitul primat Miron. Elevii acestui Seminar nu erau alții decât orfanii de război din orfelinatul Dragoslavele. Este prezentată pe scurt desfășurarea acestui eveniment și este redată cuvântarea rostită în catedrala din Câmpulung de către mitropolitul primat

Miron la această ocazie. Discursul conține îndemnuri către tinerii seminariști și preoți ce se referă la păstrarea tradițiilor bisericești, a simțământului patriotic și la tot ceea ce este românesc.

Din această cuvântare mai aflăm că Mănăstirea Câmpulung a fost ridicată de Alexandru Basarab (†1364), fiind refăcută de Matei Basarab între anii 1635-1636. În această mănăstire (Câmpulung) Matei Basarab a înființat prima sa tipografie de cărți bisericești fiind reclădită din nou de domnul Grigorie Ghica, deoarece a fost grav afectată de cutremurul din 1802.

Tot aici s-a format duhovnicește atât monahul Dionisie – cel ce a fost corector la tipografia de aici și a ajuns apoi arhimandrit la Mănăstirea Radu Vodă, a călătorit în Rusia și la muntele Athos, iar în 1672 pentru o perioadă de șase luni a fost mitropolit, cât și starețul Daniil de la Mănăstirea Aninoasa ce a devenit mitropolit între anii 1720-1732.

În încheiere se face precizarea că Î.P.S. Miron a donat suma de 5000 de lei pentru a se constitui un fond din care să fie premiat cel mai bun elev al Seminarului.

Berechet, Șt., „Școlile bisericești din Basarabia”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 6, p. 433-442.

Este prezentat un istoric al Seminarului din Chișinău.

Din mărturiile mitropolitului Gavriil Bănulescu și ale lui Petru Kunițki aflăm că eparhia Basarabiei după ce a fost răpită de către ruși, a decăzut din cauza slabei instrucții a preoților. Pentru ca situația eparhiei Basarabiei să se îmbunătățească era necesară înființarea unui Seminar.

A. Silin scrie, referindu-se la școlile din Basarabia, că în 1811 a venit din Iași în Basarabia vicarul exarhului Gavriil – episcopul Dimitrie Sulima care s-a așezat în Mănăstirea Curki (Curchi). În această mănăstire, dar și în altele, precum Dobrușa și Hârjauca, el a deschis școli. Autorul confirmă că aceste școli au existat, dar spune că nu se știe cine le-a înființat și când. În sprijinul afirmației sale Șt. Berechet prezintă cererea preotului Petru Ghentus din 28 aprilie 1813, din care rezultă că la acea dată exista o școală în Mănăstirea Dobrușa. Mitropolitul Gavriil a primit o cerere de la negustorii din Chișinău prin care aceștia i-au cerut să înființeze o școală ai cărei profesori să fie întreținuți ca în vechime din venitul „Cotului”. Din această cerere reiese că în Chișinău exista o școală numită „domnească”. Se precizează că au existat școli în casele bisericii Sfântul Ilie și ale bisericii Adormirea Maicii Domnului.

Despre deschiderea Seminarului din Chișinău se scrie că s-au făcut demersuri pentru ca acesta să fie deschis în 1812, dar nu s-a reușit. Oficial, Seminarul a fost deschis la 31 ianuarie 1813. Mitropolitul Gavriil a cerut tuturor clericilor din Eparhia sa să-și trimită copii la această nou înființată instituție de învățământ. La început clericii s-au arătat reticenți față de cererea mitropolitului, dar până la urmă s-au conformat. În 1814 mitropolitul Gavriil s-a adresat Sinodului rus și i-a comunicat că Seminarul s-a mutat în casele catedralei. La 1817, localul noului Seminar a fost gata. Lângă Seminar se găsea și „Pensionul pentru copii nobililor” ce a fost deschis la 16 noiembrie 1816 și care a funcționat până în 1831. Ștefan Berechet prezintă pe scurt organizarea acestui „Pension”. Conform regulamentului dat de țarul Alexandru I în

1808 referitor la organizarea instituțiilor școlare spirituale, Seminarul din Chișinău trebuia să se supună Academiei din Kiev.

În ultima parte a articolului este redat modul în care era organizat Seminarul din Chișinău, modul de organizare al școlilor spirituale parohiale și câteva aspecte privind situația materială, morală și spirituală a elevilor. Mai este de amintit și faptul că arhiepiscopul Irinarh a încercat să înființeze o școală județeană în Bălți, dar nu a reușit.

***, „Însemnări mărunte. Noua Academie Teologică”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 6, p. 479.

P.S. Roman Ciorogariu al Oradiei Mari, pentru a compensa lipsa de preoți a hotărât înființarea unei Academii Teologice.

Berechet, Șt., „Școlile bisericești din Basarabia -continuare-”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 7, p. 514-521. A se vedea articolul din *BORom* XLI (1922-1923), 6, p. 433-442.

Ștefan Berechet prezintă situația Seminarului și a școlilor bisericești din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Vedem cum erau organizate școlile spirituale și Seminarul din Chișinău, în ce condiții intrau seminariștii la Universitate, care erau materiile studiate în Seminar, etc. Seminarul a fost reorganizat în anii 1863 și 1884, autorul articolului arătându-ne în ce au constat acestea.

Se precizează următoarele:

- pe lângă Seminar s-a deschis o școală duminicală pentru practica pedagogică;
- Antonie episcopul a construit o capelă pe lângă Seminar, ce a fost sfințită la 13 februarie 1862;
- în 1866 școala spirituală a fost despărțită de Seminar;
- în 1867 a început să apară în Basarabia prima revistă bisericească intitulată „Vestitorul eparhiei Chișinăului”;
- în 1868 s-au pus bazele unei biblioteci a Seminarului;
- un elev al Seminarului din Chișinău – Anatolie Tihai, a fugit în 1871 la Sfântul Munte pentru a se călugări, apoi s-a întors pentru a-și continua studiile.
- din 1895 a fost introdusă uniforma pentru elevii seminariști;
- în 1905 Seminarul din Chișinău a fost închis în urma unei petiții a seminariștilor ce conținea 27 de puncte – principalele cereri ale seminariștilor sunt redate în articol.

***, „Știri. Centenarul Seminarului Teologic din Arad”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 9, p. 669.

La 24 iunie 1923 Seminarul Teologic din Arad și-a sărbătorit 100 de ani de la înființare.

***, „Știri. Academia teologică la Oradia Mare”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 11, p. 788.

P.S. Roman Ciorogariu al Oradiei a cerut ministrului Instrucțiunii acordarea unui fond pentru pregătirea Seminarului Teologic din Oradia Mare, strămutat în localul fostei Facultăți de Drept.

***, „Știri. Noua Academie Teologică”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 13, p. 1015.

În urma demersurilor P.S. Roman Ciorogariu al Oradiei, Academia Teologică din Oradea și-a deschis porțile în toamna anului 1923.

***, „Bibliografie. «Anuarul istoric al Seminarului „Melchisedec Episcopul” din Ismail» de Pr. Leu”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 13, p. 1017.

Cartea are 116 pagini.

***, „Știri. Seminar bun”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 13, p. 1017.

În urma anchetei pr. Partenie și a dl. I. Gh. Savin s-a stabilit că Seminarul „Episcopul Melchisedec” din Ismail condus de pr. Grigorie Leu este cel mai bine cârmuit Seminar din țară.

***, „Știri. Seminar care stă pe loc”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 13, p. 1017.

Se anunță că Seminarul din Constanța nu s-a deschis.

***, „Însemnări mărunte. Seminariile răsadniță pentru începutul școlii primare în Țara Românească”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 14, p. 1081.

La 23 noiembrie 1923 în mahalaua Bădălan din Galați a avut loc slujba pentru punerea pietrei de temelie a unei școli primare. Această slujbă a fost făcută de P.S. Iacov al Dunării de Jos. Cu acest prilej P.S. Iacov a rostit o cuvântare din care aflăm că cea dintâi școală primară din Galați s-a deschis la 3 septembrie 1832 și l-a avut ca profesor pe Toma Giușcă acesta fiind absolvent al Seminarului „Veniamin” de la Socola.

Scriban, arhim., „Știri. Mănăstire ajunsă școală”, în: *BORom* XLII (1924), 11, p. 703.

În revista „Neamul Românesc” de la 18 octombrie 1924 citim că Mănăstirea Comana va fi reparată și prefăcută în școală normală de fete în care va funcționa și o secție de țesătorie artistică.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Clădirea noului seminar «Pimen Mitropolitul»”, în: *BORom* XLIII (1925), 6, p. 354.

Pe data de 30 mai 1925 s-a pus la Dorohoi piatra de temelie a noului Seminar. Fiindcă a fost înființat în timpul și prin stăruința Î.P.S. Pimen mitropolitul Moldovei acest Seminar îi poartă numele. Este redată ceremonia punerii pietrei de temelie.

***, „Cronica bisericească. Un nou seminar”, în: *BORom* XLIII (1925), 9, 558-559.

Legea unificării bisericii prevede înființarea de școli pentru călugări. La Mănăstirea Neamț s-a înființat un Seminar monahal. Acesta a fost înființat de către P.S. Nicodim și arhimandritul Daniil starețul Mănăstirii Neamț. Este redată adresa Mănăstirii Neamț către celelalte mănăstiri și Seminarii – prin care sunt informați toți superiorii mănăstirilor de înființarea acestui Seminar.

***, „Știri. Un Seminar înzestrat cum nu sunt multe”, în: *BORom XLIV* (1926), 3, p. 171.

Seminarul eparhiei Hotinului din Edineț are: cinematograf, sală de teatru, bibliotecă, iar directorul acestei instituții este pr. Nicolae Georgescu.

***, „Știri. Facultate de Teologie nouă”, în: *BORom XLIV* (1926), 9, p. 558.

Monitorul Oficial de la 17 septembrie 1926 a tipărit hotărârea Ministerului de Instrucțiune de la 17 septembrie 1926, prin care se înființează în orașul Chișinău o Facultate de Teologie, care să atârne de Universitatea din Iași.

***, „Știri. Înștiințările noii Facultăți de Teologie”, în: *BORom XLIV* (1926), 9, p. 558.

Decanatul Facultății de Teologie din Chișinău a adus la cunoștința eparhiilor Iași, Roman, Bălți, Huși, Constanța, Ismail, Galați că s-a înființat o nouă Facultate de Teologie.

***, „Știri. Bani pentru teologia de la Chișinău”, în: *BORom XLIV* (1926), 9, p. 559.

Consiliul clerului ortodox basarabean a hotărât să dea ca subvenție pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă din Chișinău suma de 500.000 lei.

***, „Știri. Pregătirea clădirii pentru Facultatea de Teologie din Chișinău”, în: *BORom XLIV* (1926), 11, p. 686.

În toată luna octombrie a anului 1926 s-au continuat lucrările de reparație la clădirea unde va funcționa Facultatea de Teologie din Chișinău.

***, „Știri. Deschiderea Facultății de Teologie din Chișinău”, în: *BORom XLIV* (1926), 11, p. 687.

La 8 noiembrie 1926 a avut loc deschiderea Facultății de Teologie din Chișinău.

Scriban, arhim., „Seminarul de la Neamț nu piere”, în: *BORom XLVI* (1928), 9, p. 833-834.

Este infirmată vestea care circula prin ziare, conform căreia noul Seminar monahal abia înființat în Mănăstirea Neamț se va desființa din cauza lipsei mijloacelor de întreținere. Mitropolia Moldovei a hotărât ca Seminarul să funcționeze cu doar patru clase în loc de 8.

Scriban, arhim., „Știri. Seminarul de la Mănăstirea Cernica”, în: *BORom XLVII* (1929), 2, p. 187.

Se anunță că într-o lună se va deschide Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica.

Scriban, arhim., „Știri. Deschiderea Seminarului de la Mănăstirea Cernica”, în: *BORom XLVII* (1929), 3, p. 283.

Deschiderea Seminarului monahal de la Mănăstirea Cernica, va avea loc pe data de 8 aprilie 1929.

Scriban, arhim., „Știri. Profesorii Seminarului din Mănăstirea Cernica”, în: *BORom XLVII* (1929), 7-8, p. 755-756.

Este redată o listă ce cuprinde numele celor ce au fost numiți de către Ministerul Cultelor ca profesori la Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica. Printre cei numiți se află: arhimandriții Scriban și Chesarie Păunescu, protosinghelul Chiril Arvinte ș.a.

Veniamin Bârlădeanu, arhiereu dr., „O pagină din istoria învățământului teologic. Școlile catehetice din Eparhia Hușilor”, în. *BORom XLVIII* (1930), 10, p. 945-950.

Se prezintă în acest studiu un scurt istoric al învățământului în Moldova și organizarea școlilor catehetice din Huși. Grigorie Ghica (1726-1733), în prima sa domnie, înființează o școală publică de slavonește și moldovenește la Iași cu scopul pregătirii clerului; Constantin Mavrocordat (1741-1743) a hotărât ca preoții să fie învățați de „obrazе înalte” iar Grigorie Ghica, la 1748, hotărăște a se înființa patru școli de limbile: românească, slavonească și elină pe lângă fiecare dintre cele trei episcopii – Rădăuți, Huși și Roman.

La 1804, mitropolitul Veniamin Costache a înființat Seminarul de la Mănăstirea Socola. Domnitorul Mihail Sturza a încuviințat deschiderea a 12 școli catehetice pentru pregătirea aspiranților la preoție. Ca urmare a acestui fapt în 1846 se înființează câte o școală catehetică în fiecare din orașele eparhiei Hușilor. Autorul arată modul de organizare al acestor școli.

Veniamin Bârlădeanu, arhiereu dr., „Școlile catehetice din Eparhia Hușilor”, în: *BORom XLVIII* (1930), 11, p. 1019-1029.

La 1851 s-a înființat Seminarul de la Huși. Ca urmare a acestui fapt școlile catehetice au trecut sub conducerea și supravegherea epitropiei acestuia. Se prezintă programa Seminarului din Huși alcătuită la 1853 de monahul Nifon Bălășescu, programa alcătuită de directorul Seminarului din Huși și îndrumările metodice date de arhimandritul Melchisedec în 1856. Autorul oferă apoi date despre „școlile ținutale de catehizație” care se aflau în Vaslui, Galați și Bârlad și despre organizarea școlii catehetice din Huși, aceasta deschizându-se în 1846.

Veniamin Bârlădeanu, arhiereu dr., „Școlile catehetice din Eparhia Hușilor”, în: *BORom XLVIII* (1930), 12, p. 1117-1129.

Se prezintă: situația școlară a școlii catehetice din Huși pe anii 1857-1858, se dau date despre organizarea școlilor catehetice din: Vaslui - școală care s-a înființat la 1846, Bârlad și Chițoc (jud. Vaslui), după care sunt prezentate informații despre Colegiul din Bârlad (care s-a înființat la 1858) și despre școala reală din Galați. În finalul articolului se precizează că școlile catehetice s-au desființat la 1859.

Scriban, arhim., „Știri. Seminarul din Constanța tot se duce”, în: *BORom XLIX* (1931), 1, p. 85.

Se anunță că Seminarul Teologic din Constanța se desființează.

***, „Știri. 60 de ani de la înființarea Seminarului «Nifon»”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 91.

Știrea anunță că Seminarului „Nifon”, sărbătorește împlinirea a 60 de ani de existență.

***, „Știri. Reforma învățământului teologic”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 91.

Textul proiectului de lege pentru reforma învățământului teologic, alcătuit de Sf. Sinod, a fost înaintat și discutat de către Ministerul Școlilor, întrunit în ziua de 21 ianuarie, urmând a fi supus Parlamentului.

***, „Știri. Hramul Facultății de Teologie din București”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 91.

Pe 25 ianuarie, în ziua Sfântului Grigorie Teologul, Facultatea de Teologie din București și-a sărbătorit hramul, slujba Sfintei Liturghii fiind săvârșită la biserica Sf. Spiridon, din Calea Șerban-Vodă, de către un sobor de preoți, în frunte cu P.S. Titu Târgovișteanu, vicar al Mitropoliei.

***, „Știri. Conferințe religioase populare în Chișinău”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 91.

Consiliul Eparhial al Mitropoliei din Chișinău a lansat o serie de conferințe religioase, având și sprijinul unor profesori ai Facultății de Teologie.

***, „Știri. Conferințele Facultății de Teologie din Chișinău”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 91.

În ziua de 6 decembrie 1931, profesorul Nichifor Crainic a început șirul conferințelor inițiate de Facultatea de Teologie din Chișinău, urmându-i arhimandritul Scriban și apoi alți propunători.

***, „Știri. Conferințe pentru ofițerii din Chișinău”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 91-92.

La cererea generalului comandant al Corpului 3 de Armată din Chișinău, Facultatea de Teologie a inițiat o serie de cuvântări pentru ofițerii din garnizoana Chișinăului.

***, „Știri. Hramul facultății de teologie din Chișinău”, în: *BORom L* (1932), 1, p. 92.

Pe 18 ianuarie, la praznicul Sfinților Atanasie și Chiril, Facultatea de Teologie din Chișinău și-a serbat hramul, la Sf. Liturghie, care a avut loc în paraclisul facultății, participând un sobor de preoți în frunte cu mitropolitul Gurie.

***, „Știri. Sporturile în Seminarii”, în: *BORom L* (1932), 3, p. 285.

Articolul ia în discuție o problemă ridicată de senatorul Lascarov-Moldoveanu și anume, ideea sportului pentru seminariști, faptul că nu ar fi indicat ca aceștia să fie văzuți public făcând sport, ci mai mult împlinind lucrurile spre care au fost chemați.

Ei pot face sport pentru sănătatea fizică, dar nu în lume. Chestiunea ridicată va fi luată în calcul și pe viitor.

***, „Știri. Sfântul Sinod”, în: *BORom L* (1932), 4, p. 332.

Articolul relatează despre sesiunile Sfântului Sinod din 30 martie și 11 aprilie, în Palatul patriarhal. Chestiunile discutate au vizat problemele învățământului teologic din Seminarii și academiile de teologie, precum și un proiect care să schimbe Legea alegerilor eparhiale.

Veniamim Bârlădeanu, Pocitan, arhiereu dr., „Episcopul Melchisedec ca școlar în Seminarul de la Socola”, în: *BORom L* (1932), 5, p. 337 -347.

Se comemorează împlinirea a 40 de ani de la moartea episcopului Melchisedec al Romanului, prilej cu care autorul face o incursiune asupra începuturilor vieții de studiu, admirând setea de cunoaștere ce caracteriza întreaga generație a episcopului. Elevii treceau de nivelul de a învăța din frică, pentru a respecta o datorie, deschizându-se către dragostea de carte, către dorința de a se ocupa cu cititul și în afara programei studiate ori după terminarea școlii, făcând din lectură o pasiune. Mulți dintre ei, tinde a evoca nostalgic autorul, știau multe limbi străine, lucru în afara pretențiilor Seminarului, dovedind o solidă cultură, din vaste domenii, confirmând proverbul oriental: „Învățătura e ca apa de mare: cu cât bei din ea, cu atâta ți-i mai sete”.

Un rol de bază jucau, alături de apetitul, din ce în ce mai ridicat pentru știință și profesorii dedicați, zeloși, modele care călăuzeau pașii doritorilor în marea aventură a cunoașterii. În sprijinul acestei afirmații, este evocată figura dascălului Ioan Gheorghiu Pionearu de la Seminarul din Socola, care dovedea cunoștințe din toate domeniile, impresionând, în plus și prin latura umană, verticală, dar delicată, toți elevii învățând de dragul de a nu-l supăra pe maestru, căci „îi sorbeau cuvintele și unul nu ar fi îndrăsnit să nu învețe lecția”, așteptându-l cu mare bucurie. Alte figuri importante de profesori amintite sunt Isaia Giușcă, prorector al Seminarului, Damaschin Bojincă, director, Andrei Teodorescu, care preda gratis lecții de franceză și iconomul Constantin. De la aceste remarcabile modele, venite în iureșul amintirilor proprii, scrisul autorului trece la evocarea pe care și-a propus-o, arhiereul Melchisedec, el însuși elev al Școlii-Seminar de la Socola.

Din fragedă pruncie, Mihail Ștefănescu a dovedit o puternică deschidere religioasă, toată familia, destul de numeroasă, având aplecare în acest sens, dar și culturală, printr-o curiozitate intelectuală ieșită din comun. Astfel, școala primară o face în satul său natal, pentru ca, la finele anului 1834, să ajungă la Seminarul Socola. Întrerupe școala atunci când are loc o schimbare în ceea ce privește direcțiunea, Bojincă fiind înlocuit de Suhopan. În acest răstimp se întoarce acasă, boierii Canta angajându-l ca învățător într-un sat.

Rânduilele Seminarului revin apoi la cele inițiale iar Mihail Ștefănescu se reîntoarce grabnic la Seminar, în 1842. Conduita acestuia era ireproșabilă, astfel încât condica disciplinară nu semnaleză nici măcar o abatere de la normă; dorința sa de învățatură fiind asemenea: pasiune pentru studiu, ore suplimentare de lectură,

învățarea limbii franceze, neinclusă în programa de atunci, a latinei și, mai presus de acestea, formarea unui caracter puternic, deschis și adăpat cu setea cunoașterii.

La absolvirea Seminarului, treapta superioară, la doar 20 de ani, Mihail Ștefănescu ține un discurs în limba latină, prin care oferă un pios omagiu, un cuvânt de mulțumire dascălilor, pasiune care se va păstra de-a lungul vieții, acesta obișnuind adesea să utilizeze latina, din trenea largă a limbilor pe care le cunoștea: greaca, latina, slavona, franceza, rusa și germana. Frumosul succes cu care terminase Seminarul a făcut ca, în chiar toamna aceluși an, 1843, să ocupe, la cererea direcțiunii, postul „supleant” al catedrei de Retorică, Pastorală și Istorie Națională, în cadrul Seminarului. Tot în acel an, la 24 decembrie, tânărul profesor de Seminar îmbracă haina monahală, schimbându-și numele în Melchisedec.

***, „Știri. Vicar demisionat și plecat”, în: *BORom L* (1932), 5, p. 397.

Cronica anunță plecarea părintelui arhimandrit Evghenie Laiu, vicarul Episcopiei Bălților, la Cernăuți, ca director al Internatului teologic de lângă Facultatea de Teologie din Chișinău.

***, „Bibliografie. Anuarul Seminarului «Veniamin Costache» din Iași pe anii școlari 1927-1931”, în: *BORom L* (1932), 7, p. 510.

Articolul semnaleză apariția la Iași, în 1932, a acestui anuar, într-un volum de 230 de pagini, ce cuprinde un bogat material din viața trecută a Seminarului.

***, „Știri. Împuținarea tinerilor în Seminarii”, în: *BORom L* (1932), 9, p. 617.

Articolul constată scăderea drastică a candidaților la Seminar, cu atât mai mult cu cât s-au desființat bursele și s-a trecut pe sistemul de plată a tuturor candidaților.

***, „Știri. Seminar care rămâne”, în: *BORom L* (1932), 9, p. 618.

Se anunță rămânerea în funcțiune a Seminarului „Miron Costin” din Câmpulung, pus pe lista celor propuse spre desființare, lucru hotărât în urma unei inspecții fulger a secretarului general al Ministerului Școalelor, I.C. Petrescu.

***, „Nou director de Seminar”, în: *BORom L* (1932), 11, p. 748.

Se anunță că părintele ieromonah Antonie Harghel din Chișinău, exarh al mănăstirilor din Eparhia Chișinăului, doctor în teologie, este noul director al Seminarului din Ismail. La Seminarul din Curtea de Argeș a fost numit ca director părintele Iulian Constantinescu, necunoscându-se motivul care l-a înlocuit pe vrednicul părinte Chiriță, prin străduința căruia Seminarul le întrece pe toate celelalte din țară. La Seminarul din Râmnicu-Vâlcea a fost desemnat director-delegat părintele I. Marin, iar la conducerea Seminarului din București a fost pus părintele I. Marinescu.

***, „Știri. Seminarii puse pe desființare”, în: *BORom LI* (1933), 3-4, p. 188.

Ministerul Școlilor a anunțat, prin ziare, că Seminariile din Roman, Curtea-de-Argeș și Galați vor fi desființate.

***, „Știri. Preoți profesori titulari”, în: *BORom LI* (1933), 3-4, p. 189.

Știrile Ministerului Școlilor anunță că părinții Șt. Popescu și I. Ionescu au fost numiți profesori titulari în învățământul secundar, nespecificând însă localitățile.

***, „Știri. Biblioteca teologică cumpărată”, în: *BORom LI* (1933), 3-4, p. 189.

Arhimandritul Scriban a cumpărat, pentru Facultatea de Teologie din Chișinău, biblioteca română de pe urma profesorului Vasile Oiaga, de la Seminarul Veniamin din Iași.

Gologan, Olga, monahia, „Cronica bisericească. Către Adunarea Generală a Societății «Acoperământul Maicii Domnului» din 11 iunie 1933”, în: *BORom LI* (1933), 11-12, p. 533-538.

Se reproduce un raport asupra activității Societății „Acoperământul Maicii Domnului”, pe anii 1931-1932, menționând totodată că respectiva Adunare generală are o însemnătate deosebită, dată de împlinirea a 21 de ani de când s-a înființat Societatea. Cu acest prilej, autoarea menționează că scopul Societății este ridicarea monahismului prin cultură, precum și punerea acestuia în slujba bisericii și a neamului. Astfel, înființarea Societății a fost ca o „trâmbiță de trezire”, căci prin ea s-a exprimat necesitatea înființării unui Seminar pentru folosul mănăstirilor. Autoarea arată că, după atâția ani, se văd și roadele: dintre copilele crescute, 14 sunt absolvente ale Seminarului (cu 7 clase secundare).

De asemenea, prin Școala de la Bistrița, călugărițele s-au pus cu trup și suflet în slujba Bisericii și a neamului, jertfindu-se pe sine în dragostea lui Dumnezeu. În continuarea articolului, se realizează o trecere în revistă a înfăptuirilor din ultimii doi ani, din așezămintele societății, referitoare la numărul de viețuitori (în orfelinat și Seminar), stare sanitară, învățământ. Referitor la cel din urmă, autoarea își exprimă nemulțumirea vizavi de faptul că Ministerul de Instrucție le-a impus să aibă profesori interni pentru fiecare obiect de învățământ, ceea ce este irealizabil din cauza situației financiare. Se continuă cu prezentarea situațiilor materiale ale societății, anunțându-se apoi înființarea unui cămin pentru maicile care au lucrat la Societatea „Adormirea Maicii Domnului”. Acesta se află la Sfânta Mănăstire Manuel, din județul Vâlcea, pe care le-a dat-o Episcopia Râmnicului, Noul Severin, în acord cu Comisiunea Monumentelor Istorice și pe care maicile au renovat-o, fiind ulterior, în 1952 refăcute unele chilii.

În final, autoarea își exprimă dorința de a înființa în București un mic pension, pentru tinerele din familii înstărite, cerând binecuvântarea și sprijinul episcopului.

† **Veniamin**, „Înființarea Seminarului din Huși”, în: *Buletinul Episcopiei Hușilor X* (1934), 1, p. 3-5.

În Moldova, cea mai veche școală bisericească sistematică, a fost Seminarul Central de la Mănăstirea Socola, lângă Iași, înființat de către mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache, în 1804 și care, din 1839, a purtat numele fondatorului său. Se dorea înființarea și altor școli bisericești, astfel încât, în 1851 se înființează Seminarul de Huși, aici fiind episcop Meletie Istrati, ucenicul lui Veniamin Costache. Meletie organizează Seminarul astfel: pentru conducerea superioară a Seminarului

institue o Epitropie din care făcea parte și el, iar pentru administrarea efectivă rânduiește un Comitet alcătuit din profesorii școlii. Înscrierile la Seminar se făceau printr-o cerere adresată episcopului, iar acesta le trimitea Comitetului, spre a examina candidații și a-i orându-i, după gradul lor de cunoștințe. Meletie trimite ministerului o adresă, în care se dau relații despre înființarea Seminarului și funcționarea acestuia, adresă care primește și răspuns (este reprodus textul adresei).

***, „Note bibliografice. †Veniamin «Localul Seminarului» în *Buletinul Episcopiei Hușilor*, IX (1933), nr. 10”, în: *BORom* LII (1934) 1-2, p. 127-128. Recenzie

Autorul face istoricul Seminarului din Huși care a fost desființat în data de 1 septembrie 1933.

***, „Note bibliografice †Veniamin «Înființarea Seminarului din Huși» în *Buletinul Episcopiei Hușilor*, X (1934), nr. 1”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 128. Recenzie.

Seminarul din Huși s-a înființat în toamna anului 1851, odată cu cel de la Roman în vremea episcopului Meletie Istrati, dar nu cu titulatura de Seminar, ci de „Școală Bisericească a Episcopiei Hușilor”. Primul director a fost Veniamin Arhipescu.

***, „Note bibliografice. Udișteanu Dionisie «Mănăstirile și Seminarul Monahal», în „Raze de lumină”, ian-feb. 1934, p. 20-35”, în: *BORom* LII (1934), 5-6, p. 556. Recenzie.

Din recenzie aflăm că în școala lui Vartolomei Mazereanu, egumenul Mănăstirii Solca învățau și candidații la preoție. Paisie Velicicovski făcea zilnic lecturi pentru călugări iar între anii 1843-1848 și 1855-1864 a funcționat la Neamț un Seminar monahal. În partea a doua a articolului Dionisie Udișteanu amintește despre Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica.

V., N. P., „Petre Gârboviceanu”, în: *BORom* LIII (1935), 1-2, p. 48-49.

Se anunță trecerea la cele veșnice a lui Petre Gârboveanu, în noaptea de 31 decembrie 1934. Acesta s-a născut la 27 iunie 1862, în comuna Gârbovățul-de-Jos, județul Mehedinți. După ce a făcut clasele primare la Turnu-Severin, a urmat Seminarul la Râmnicu-Vâlcea, clasele I-IV și la Seminarul Central din București, clasele V-VIII. Sub atenta îngrijire a mentorilor săi, Gherasim Safirim și Barbu Constantinescu, a fost trimis la Leipzig, de unde s-a întors în 1887, doctor în Filosofie și licențiat în Teologie. În același an, a fost numit profesor de Filosofie la Seminarul Central și de Limba Română la Școala normală, unde a fost ridicat ulterior, în 1889 în funcția de rector.

Cercul de activitate a fost unul în permanentă expansiune în cei 40 de ani de activitate, atât în domeniul bisericesc, prin elaborarea unor legi importante, cât și în cel școlar, urmărind o adâncire a culturii poporului. A contribuit la elaborarea Regulamentului pentru aplicarea legii „Casei Bisericii”, unde a fost administrator în mai

multe rânduri, la Regulamentul Legii Sinodale, al Seminarilor, contribuind și la redactarea Legii de organizare bisericească, din 1925.

Între anii 1895 și 1916 a fost redactor de revistă al „Cronicii interne”, unde a publicat articole de istorie, monografii, predici și cronici interne și externe. A întemeiat revista „Albina”, care începe să apară în 1897, beneficiind de colaborarea lui până la război. În 1904 a înlesnit traducerea operei lui Comenius, „Didactica magna”, iar în 1908 a tipărit „Șapte biserici cu averea lor proprie”. Omagiind întreaga lui activitate, Seminarul Central i-a închinat un volum omagial cu prilejul sărbătoririi sale, la 30 ianuarie 1929, odată cu retragerea la pensie după 41 de ani de activitate.

Balaur, D., „Note bibliografice. Armaș Gheorghe «Scurt istoric al Seminarului (Teologic din Chișinău) Mitropolit Gavriil Bănulescu», an I, 1935, nr. 3-4, p. 16-20, nr. 5-6, p. 17-18”, în: *BORom* LIV (1936), 1-2, p. 136.

Lucrarea cuprinde date despre acest Seminar Teologic.

Chiricuță, Toma, preot, „Scrisoare deschisă către Episcopi”, în: *Fântâna Darurilor* VIII (1936), 8-9, p. 337-340.

Autorul se adresează episcopilor mărturisindu-și gândurile, sentimentele și aspirațiile inimii și ale cugetului său. El face cunoscută tuturor dorința sa, născută încă de când era elev la Seminarul Teologic sau student la Facultatea de Teologie, de a fi învățat, susținut și îndrumat de Preasfințiții episcopi. În loc să le împărtășească din tainele bisericii, să le dea suflet din sufletul lor, episcopii au preferat să lase viitorii preoți în grija profesorilor reci și nepregătiți deplin. Din acest articol reiese dorința de unitate și de iubire a aproapelui resimțită de preotul Toma Chiricuță.

Ionescu, Dimitrie G., „Seminarul din Buzău”, în: *BORom* LV (1937), 3-4, p. 175-212.

Articolul de față anunță împlinirea a o sută de ani de la darea în folosință a Seminarului Teologic „Chesarie Episcopul”, de pe lângă sfânta Episcopie a Buzăului. Vechimea acestui așezământ de cultură este direct proporțională cu prestigiul de care acesta s-a bucurat. Grija pentru cultivarea sistematică a preoților români în contextul greutăților secolului al XIX-lea oferă o imagine vie despre conducătorii din vremea Regulamentului organic, doritori de o preoție luminată atât de Duhul Sfânt, cât și de cunoaștere, ei văzând în Biserică cea mai mare sprijinitoare a ideii de naționalitate. Gândul înființării Seminarilor preotești a pornit de la boierii ce se aflau în jurul lui Kisseleff: Barbu Știrbei, viitorul domn Alexandru Filipescu, Ștefan Bălăceanu, iar mai presus de toți, vegherea lui Grigorie Dascălul, mitropolitul Ungrovlahiei, care hotărî ca fiecare Episcopie să aibă alături cel puțin un Seminar. Se poate ca ideea să se fi dezvoltat ca urmare a cunoașterii rezultatelor pe care le-a adus Seminarul de la Socola, al lui Veniamin Costachi.

Actul de naștere al Seminarului din Buzău este Regulamentul organic din 1834, înfăptuirea rămând în grija episcopilor. Cel care a muncit pentru a duce la îndeplinire gândul mitropolitului Grigorie Dascălul a fost episcopul Chesarie, care

poate fi socotit al doilea ctitor al așezământului, ce-i poartă, din 1926, numele. A fost deschis pe 15 august 1936, fiind al doilea, în ordine cronologică, după Seminarul Central din București. După oferirea acestor date de ordin general, autorul își structurează lucrarea pe două mari secțiuni, tratând probleme diverse, prima parte urmărind anii 1836-1893. Așadar, în ceea ce privește locul de instalare, acesta a funcționat la început în casele domnești, după care cursurile s-au mutat în clădirea nou înființată. Planul adoptat este cel de stil francez, în care predomină elementele dactice, clădire masivă, supraîncărcată, sobră și rece, fiind unica construcție în acest stil până la 1880. Seminarul a adunat fețe bisericești bine pregătite, dintre care se păstrează memoria lui Dionisie Romano și cea a lui Gavriil Munteanu, împreună scriind și tipărind numeroase publicații, printre care și revista „Vestitorul bisericesc”. Pronia întâlnirii celor doi a reprezentat un pas important și pentru elevii de aici, prin dezvoltarea bibliotecii, care se îmbunătățește rapid, căci la 1878, când localul a fost transformat în spital de răniți, directorul afirma că nu are unde să depoziteze mobilierul și biblioteca.

Privitor la mijloacele de întreținere, Regulamentul organic făcea din Seminar o instituție de stat, măsură privită cu suspiciune de către mitropolit, la insistențele căruia se aprobă ca acesta să fie întreținut de Episcopie din veniturile sale, până în 1860. Înainte de acest an treburile conducerii Seminarului nu erau tocmai bine chivernisite de către Episcopie, începând a fi evitat și în 1860 ministrul Vasile Boerescu face cunoscută Episcopiei hotărârea de a-l trece în seama statului, lăsând episcopului dreptul de a veghea la buna ordine. Această măsură va reprezenta începutul unor serii de modificări, care vor transforma Seminarul într-o școală de stat, ce va suporta greutăți financiare notabile. Destinată la început doar fiilor de preoți, care erau obligați să-și aducă copiii aici, urmând oarecum tradiției că în conducerea parohiei fiul trebuie să urmeze tatălui, după doi ani de funcționare s-au primit și elevi solvenți, care, în schimbul unei plăți anuale, primeau întreținerea de la școală.

După 1860, oricine putea să candideze la bursele vacante, păstrându-se însă preferința pentru filiația preoțească, numărul lor crescând până la 80. Odată cu sosirea lui Dionisie Romano la cârja episcopală (1860-1873) are loc înființarea unui gimnaziu, pentru toți cei care vor să urmeze cursurile, elevi externi. Această decizie a determinat triplarea numărului de elevi, gest care a avut urmări funeste, aceștia nemaicunoscând niciun reper moral, fiind înregistrate și reclamații scandaloase. După o inspecție efectuată chiar de Spiru Haret, inspector al Ministerului, se hotărăște ca pe viitor să se renunțe la înscrierea elevilor externi la Seminarul din Buzău. Se instituie din 1860 chiar și un examen de admitere pentru bursierii interni, introducându-se tot în acest an cataloage și notele în calificative. De asemenea, ministerul a reușit să impună ca și criteriu de promovare media generală 6 și la niciun obiect o medie anuală mai mică de patru.

După această dată, se constată faptul că repetențiile ating un procentaj de 40-50 anual. La sfârșitul fiecărui an școlar elevii dădeau examene în fața unei comisii formate și din persoane străine, iar în ceea ce privește premiarea, aceasta se făcea în cadrul unei ceremonii fastuoase în care se distribuiau cărți. În linii mari, acesta rămânea un ciclu inferior, elevul neputându-și însuși temeinice învățături religioase, ci mai degrabă cunoștințe practice generale, precum scrisul, cititul și date incerte de

dogmatică, nespecifice vârstei. Profesorii, la început în număr de doi, ocupau diverse materii, fiind apoi numiți prin concurs. După 1872, observându-se o preocupare aparte a Ministerului Învățământului pentru numirea de cadre didactice la Seminarul de la Buzău, a avut loc diversificarea metodelor de predare, alcătuirea unui regulament interior, cerându-se ca elevii să dobândească o solidă cultură generală.

Se urmărea și o pregătire a viitorului preot pentru viața socială, prin studierea unor materii precum horticultura, medicina populară, etc. Se cereau și lecții de logică, psihologie, constatându-se, din toate acestea, că psihicul elevilor era supraîncărcat. Conducerea a fost încredințată la început lui Gavriil Munteanu, erudit dascăl, în perioada căruia Seminarul progresase vizibil, articolul oferind și o listă a profesorilor care au frecventat această școală. Pavel Călăceanu, a fost succesorul lui Gavriil, în timpul său se introduce catalogul și un regulament menit să îmbunătățească calitatea studiului. Măsurile acestuia vizau primirea elevilor în Seminar, disciplina interioară, situația externilor, împărțirea profesorilor pe materii și nu pe clase, propunând înființarea unei clase pregătitoare și a manualelor, anticipând astfel reforma școlară din 1864.

În seria directorilor se va înscrie și Nichifor, în 1869, în timpul conducerii acestuia nemaîntâlnindu-se proiecte și inițiative, considerându-se suficientă doar gospodărirea școlii. În această perioadă sunt semnalate grave abateri disciplinare. În 1878 acesta va fi înlocuit cu Ghelasio Ionescu, care nu s-a ridicat cu nimic peste nivelul comun, fiind destituit în urma unei vizite a regelui Carol I, în locul lui fiind propus Ioan Costescu Duca. Conducerea acestuia a fost meritorie prin încercarea de a arunca un nou val de lumină asupra studiului, prin aplicarea unei bune programe de studiu și a unei discipline severe, după principiul că „așa cum vor fi Seminariile, așa va fi și clerul și Biserica”. În țară se remarcase o inflație a clericilor, absolvenții nemaigăsindu-și parohie odată cu finalizarea studiilor, fapt pentru care, prin „Legea clerului mirean” din 1893, se desființează Seminariile inferioare, printre care și Seminarul de la Buzău, moment cu care se încheie și prima parte a studiului. Nerespectarea prevederilor amenința cu pedepse din codul penal, absolvenților din Seminarul inferior rezervându-li-se parohii în Dobrogea sau posturi de cântăreți.

Ultima parte a studiului cuprinde perioada de după 1914. Au trebuit să treacă peste douăzeci de ani pentru ca să se simtă nevoia reînființării Seminarului: Seminarul din Buzău a școlarizat din nou elevi începând cu august 1914. Programa a fost îmbunătățită, căutând să se alinieze la nivelul celei din liceele clasice de băieți, ca o școală profesională, pregătind în special preoți. La început, conducerea a fost încredințată lui Constantin Provian: „Idealul de preot spre care tindeau elevii”, alături de un mănunchi bine pregătit de profesori, care au făcut din cei doi ani baza pedagogică hotărâtoare pentru viitor. În 1916, odată cu izbucnirea războiului, școala a fost din nou închisă, oferind localul și întreaga zestre în folosul Crucii Roșii. Seminarul s-a redeschis în 1918, în condiții dintre cele mai grele. Buzăul era sub ocupație străină, precaritatea de după război și înrăirea oamenilor spunându-și cuvântul. Eforturile părintelui Constantin Provian au fost imense: ține conferințe cu suport educativ atât în Seminar cât și în oraș, editează revista „Muguri”, restabilește localul și se îngrijește de bibliotecă. Și după moartea acestui pilon colosal de entuziasm, se constată

o ascendență a vieții spirituale a Seminarului. Autorul oferă, în continuare, o listă a directorilor, părănd a se sustrage interpretării evenimentele apropiate ca timp.

Marinescu, Gheorghe, diacon, „Mitropolitul Grigorie Dascălul ctitorul Seminarilor din Muntenia”, în: *Păstorul Tutovei* I (1938), 2, p. 39-41.

Se menționează că în data de 30 ianuarie, Seminarul Central din București și Seminarul „Episcopului Chesarie” din Buzău sărbătoresc o sută de ani de la înființare. Pentru învățământul românesc aceasta constituie un eveniment însemnat pentru că este prima dată când Biserica colaborează cu Statul înființând școlii românești.

Între anii 1803-1804 mitropolitul Veniamin Costache înființează la Iași Seminarul ce-i poartă numele, iar în Muntenia Seminariile preoțești sunt înființate cu 33 de ani mai târziu. Adevăratul ctitor al Seminarilor din Muntenia este mitropolitul Grigorie IV Miculescu. Întocmirea rânduielilor acestor școli din punct de vedere al predării obiectelor și al administrației s-a făcut după modelul Seminarilor rusești. Mitropolitului Grigorie nu i-a fost scris să vadă deschise aceste Seminarii căci Dumnezeu l-a chemat la cele veșnice la două luni după întărirea legii de înființare. Școala pomenește numele acestui mare ierarh, el fiind ctitorul cel mai stăruitor.

Temelia învățământului primar la sate a fost pusă tot de primii absolvenți recrutați dintr-însele care, cu timpul, au îmbrăcat haina preoțească. Autorul atrage atenția asupra faptului că revoluțiile sociale au întotdeauna repercursiuni asupra problemei de ordin moral religios. O nouă orientare de gândire a unui popor atrage după sine o serie de reacții care fac loc unor crize și conflicte destul de actuale.

G., I. M., „Note bibliografice. Ionașcu I., «Un școlar al Seminarului Chesarie acum 100 de ani V. Caloianu 1819-1885». Extras din revista „Muguri”, nr. 7-10 (1936) și nr. 1-3 (1937), 47 p”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 131. Recenzie.

Vasile Caloianu este unul dintre primii 20 de elevi ai Seminarului din Buzău, Seminar ce s-a deschis la 15 august 1836. Vasile C. s-a născut în satul Stâlpul din Buzău, în Seminar a fost bun prieten cu ierodiaconul Naniescu (viitorul mitropolit al Moldovei), iar ca îndrumător l-a avut pe Gavriil Munteanu. După ce a terminat Seminarul din Buzău, Vasile Caloianu a urmat Colegiul Sf. Sava din București, a fost profesor la Seminarul din Rm. Vâlcea, școală care și-a reînceput cursurile la 20 mai 1851 în chiliile Mănăstirii Bucovăț. A trecut la cele veșnice în 1885. În finalul lucrării întâlnim și 23 de scrisori privitoare la legăturile lui Vasile Caloianu cu Iosif Naniescu.

G., I. M., „Note bibliografice. Ionașcu I., «Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836-1936», cu o introducere și 42 de planșe, București 1937, XXII +276 p”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 130-131. Recenzie.

Introducerea cuprinde un istoric al școlilor din Buzău până în 1836.

Moiescu, Gheorghe I., diaconul, „Cronica Externă. Sărbătorirea centenarului Seminarului din Buzău”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 179-180.

În zilele de 29 și 30 ianuarie 1938, la Seminarul din Buzău au avut loc manifestări realizate cu prilejul împlinirii a o sută de ani de existență rodnică. Cu această ocazie, prof. I. Ionașcu publicase anterior o temeinică lucrare – „Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836-1936”. Au participat profesori, elevi și foști elevi, care și-au exprimat gândurile alese și bucuria de a fi prezenți la această sărbătoare.

Ionașcu, I., „Școala de la Colțea”, în: *BORom* LVI (1938), 11-12, p. 810-822. Cu anexe.

Biserica și spitalul Colțea, fondate de Mihai Cantacuzino spătarul în jurul anului 1700, se află pe un loc ce a aparținut boierului Colțea Doicescu. Acesta ctitorise o bisericuță de lemn pe care o închinase Mitropoliei din București, cu locul din jurul său. Prețuind locația, Mihai Cantacuzino hotărî să ridice o mănăstire, care să cuprindă biserică, trei paraclise, două spitale și o școală, plătind pentru aceasta Mitropoliei 800 de taleri. Nu se știe cu exactitate anul zidirii așezământului, autorul presupunând că spitalul a fost construit în jurul anului 1695, în 1701 s-au început lucrările la biserică iar între 1703-1707 s-au pus bazele școlii, despre care, însă, nu s-a scris aproape nimic. Se știe însă că aici erau dascăli pentru cântări bisericești, pentru învățăturile începătoare, pentru științe și pentru limba slavonă. Așadar, școala era slavo-românească, dublată de una destinată învățământului muzicii bisericești.

La Academia Română există un catastif cu veniturile și cheltuielile așezămintelor de la Colțea pe anii 1732-1740, din care se pot afla și informații importante despre școală, cum ar fi faptul că în februarie 1739 a ars toată mănăstirea. Ulterior, se mai găsesc și alte documente, referitoare la dascălii școlii, sau la cei care au învățat carte, mai ales de la dascălul Ioan, care a profesat aici peste 40 de ani, dar la a cărui măsură nu a mai ajuns niciunul din succesorii săi.

Partenie, P., preot, „Măria Sa Regele Carol al II-lea și Seminariile”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 449-455.

La începutul articolului sunt prezentate câteva realizări ale regelui Carol al II-lea în cei 10 ani de domnie. Cu prilejul serbării centenarului Seminarului Central din București regele Carol al II-lea a ținut un discurs în care a arătat rolul pe care îl au Seminariile în viața neamului. În notele de subsol găsim informații despre: conducătorii Seminarului Central, personalitățile care au ieșit de pe băncile acestei școli și sediile pe care le-a avut acesta de-a lungul timpului – Mănăstirea Antim, biserica Măgureanu din Calea Victoriei, Mănăstirea Radu Vodă, Mănăstirea Văcărești.

Vasilache, Vasile, protos., „Întemeierea școlii superioare de pictură bisericească”, în: *BORom* LVIII (1940), 11-12, p. III-IV .

Patriarhul Nicodim a întemeiat o școală de pictură bisericească, profesorii ei fiind A.G. Verona și I.D. Ștefănescu.

D., Șt. P., „Crăciun Ioachim prof.dr., «Biblioteci și ctitori români în trecut și azi» în „Omagiu Î.P.S.S.dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului”, Sibiu, 1940, p. 355-367”, în: *BORom* LX (1942), 1-4, p. 108-109. Recenzie.

Cele mai vechi biblioteci din Țările Române le-au avut mănăstirile: Neamț, Voroneț, Bistrița (Oltenia) și Tismana. Biblioteci au avut domnitorii Despot Vodă și Petru Șchiopu, boierii: Luca Stroici (logofătul) care și-a dăruit biblioteca Mănăstirii Dragomirna, Grigorie Ureche, Miron Costin, Udriște Năsturel, C. Cantacuzino și mitropoliții Sava Brancovici, Dosoftei al Moldovei. În secolul al XVIII-lea biblioteci impresionante au avut domnitorii: Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir, Nicolae Mavrocordat – biblioteca acestuia era așezată la Mănăstirea Văcărești și în ea, printre numeroase volume, se găsea și o „Biblie” coptă datând din secolul III. În acest secol biblioteci mari se găseau și la mănăstirile: Neamț, Dragomirna, Bisericiani, Poiana Mărului, Cernica.

Manolache, Teodor N., „Note bibliografice. Șerbănescu Niculae I., «Școale la Mănăstirea Snagov în secolul XIX», în *Revista Generală a Învățământului*, an XXXI, nr. 1-2-3, 1943, p. 64-68.” În: *BORom LXI* (1943), 4-6, p. 290-291. Recenzie.

Se precizează că la 1811 era vorba să se înființeze un Seminar teologic la Snagov iar înainte de 23 noiembrie 1865 s-a înființat în temnița de la Mănăstirea Snagov o școală pentru învățătura tinerilor arestați.

Moiescu, Gheorghe I., „Note bibliografice. Popescu Grigore N., «Din trecutul Seminarului Nifon Mitropolitul din București», București 1943, 240 p”, în: *BORom XLI* (1943), 7-9, 407-409. Recenzie.

În cartea recenzată sunt prezentate istoricul Seminarului Nifon, biografia întemeietorului și elevii care au absolvit acest Seminar și au ajuns mari personalități. Cartea are cinci anexe.

Rezuș, Petru, prof. dr., „Vechea școală teologică de la Putna. O scrisoare inedită a lui Vartolomei Măzăreanu. La 225 de ani de la nașterea lui”, în: *MitrBan II* (1945), 3-4, p. 150.

Apărut la 225 de ani de la nașterea lui Vartolomei Mazereanu, studiul prezintă și redă în românește o scrisoare a acestuia, scrisă cu litere chirilice. Din epistolă reies informații despre Academia teologică de la Putna, întemeiată de mitropolitul Iacov Putneanu și condusă de Vartolomei Mazereanu, precum și date biografice despre acesta din urmă, născut în 1720, fost duhovnic la Kiev și egumen la Solca. Autorul oferă și titlurile traducerilor din rusă ale operelor sale.

† **Visarion, vicar patriarhal**, „Studenti teologi moldoveni la Academia spirituală din Kiev”, în: *BORom LXIII* (1945), 11-12, p. 561-570.

În memoria lui Petru Movilă s-au înființat la începutul secolului al XIX-lea burse pentru tinerii români, care au dorit să studieze la Academia Teologică din Kiev. Sunt prezentați cei care au studiat în Rusia, de către cine au fost trimiși aceștia și ce funcții au ocupat după întoarcerea în țară.

Aflăm astfel că: Filaret Scriban a fost trimis la Kiev de către mitropolitul Moldovei Veniamin Costache și la întoarcerea în țară a fost numit profesor și apoi rector al Seminarului din Socola;

-Melchisedec Ștefănescu a fost trimis la Kiev de către Scriban, iar la întoarcerea în țară a fost profesor la Socola, rector la Huși, locotenent de episcop al Hușilor, episcop al Dunării de Jos și episcop al Romanului și a fost membru activ al Academiei Române;

-Silvestru Bălănescu a studiat la Kiev, iar după întoarcere a fost profesor și rector al Seminarului Central din București, episcop al Hușilor;

-Ghenadie Enăceanu a studiat la Kiev, iar după întoarcere a fost profesor la Seminarul Central din București, apoi a devenit primul profesor și primul rector al Seminarului „Nifon Mitropolitul” și a fost episcop al Râmnicului Noul Severin;

-C. Nazarie a fost trimis de către Melchisedec Ștefănescu la Kiev, iar după întoarcere a fost profesor la Seminarul din Roman, conducător al Seminarului Central din București;

-N. Filip a fost trimis de episcopul Melchisedec Ștefănescu la Kiev, iar după întoarcere a fost director al Seminarului din Vâlcea;

- Arhimandritul Gherasim Miron a fost trimis la Kiev de către episcopul Silvestru Bălănescu, iar la întoarcere a urcat până la treapta de arhimandrit;

- Gheorghe Constantinescu a fost trimis la Kiev de episcopul Melchisedec Ștefănescu, iar după întoarcere a fost hirotonit preot;

-Victor Ghervescu a fost trimis de către episcopul Melchisedec Ștefănescu în Rusia, iar după întoarcere a ajuns preot la Rosnov ș.a.

Din articol mai aflăm că, vremelnic, pe la Academia din Kiev au trecut și Visarion Puiu, Galaction C. și Valeriu Moglan vicarul Mitropoliei din Iași. După aceea autorul prezintă tinerii care au studiat în Rusia, dar care nu au intrat în cler, ci au urmat cariera didactică – Petru Munteanu a fost trimis la Kiev de episcopul Melchisedec Ștefănescu, Teodor T. Ghiga a fost trimis la Kiev de episcopul Silvestru Bălănescu, Focșa Leon a fost un nepot de al lui Melchisedec Ștefănescu care a studiat la Kiev, Gavriil Musicescu a fost trimis de același arhiepiscop pentru a studia Conservatorul la Petersburg, Al. Răsmiriță a fost trimis de episcopul Melchisedec să studieze la Petersburg, C. Ene, I. Rădulescu, V. Irimia, Vespasian Erbiceanu ș.a.

În finalul articolului este prezentată o scurtă biografie a patriarhului Nicodim Munteanu care a studiat la Kiev. Nicodim Munteanu a fost originar din Pipirigul Neamțului, a urmat Seminarul Veniamin Costache din Iași după care a fost trimis de către mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iosif Naniescu, să studieze teologia la Kiev. După întoarcere a urcat în ierarhia bisericească ajungând vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei între anii 1909-1912, episcop al Hușilor între anii 1912-1924, iar în 1918 a condus pentru o vreme Arhiepiscopia Chișinăului în locul său fiind lăsat arhiepiscopul Iacob Antonovici Bârlădeanu. La 1924 s-a retras la Mănăstirea Neamț și a ajuns stareț al acestei mănăstiri; în 1935 a ajuns mitropolit al Moldovei, iar în 1939 a ajuns patriarh al României. Autorul face și o scurtă caracterizare a patriarhului Nicodim.

Ștefănescu, I. D., profesor, „Din înfăptuirile Î.P.S. Patriarh Nicodim”, în: *BORom* LXIII (1945), 11-12, p. 717-721.

În 1939 a luat ființă „Școala superioară de Artă bisericească a Arhiepiscopiei Bucureștilor”. Cea dintâi lucrare a unui elev al acestei școli, Nicolae Pană, a fost pictura bisericii Sfinții Împărați din Ploiești. Autorul analizează această lucrare.

Gheorghe, I. Moiescu, „Bursieri români la școlile teologice din Rusia 1845-1856”, în: *BORom* LXIII (1945), 11-12, p. 722-756.

Legea pentru seminariști, protopopi și preoți din 1834 hotăra nu numai numărul Seminarului, ci și mijloacele materiale cu care se întrețineau acestea. În 1835 s-a emis legea pentru înființarea Seminarului Central de pe lângă Mitropolie. Acesta avea menirea să pregătească un număr de 20 de elevi, care să fie aleși din toate eparhiile și care să învețe limbile clasice, o limbă străină etc., pentru ca mai apoi, după ce au absolvit să ajungă ori cadre didactice, ori pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei bisericești. Seminarul Central Superior s-a înființat abia după anul 1860 însă, până la înființarea sa a funcționat Seminarul pregătit de pe lângă Mitropolie cu patru clase, care avea denumirea greșită de Central.

O problemă acută a Seminarului din Muntenia o constituia lipsa de profesori. Mitropolitul Neofit al Râmnicului - locțiitor de mitropolit al Ungrovlahiei între 1829-1833 în vremea exilului mitropolitului Grigorie Dascălul și după trecerea acestuia la Domnul (22 iunie 1834), a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei la data de 29 iunie 1840. Neofit, pentru a împlini lipsa de profesori din Țara Românească trimite în 1843, patru tineri pentru studii la Budapesta – ierodiaconii Atanasie, Chesarie Constantinescu, Calistrat Dumitrescu și monahul Inochentie Chițulescu. Alți patru tineri au fost trimiși pentru studii la Atena. În 1844, tot Neofit și-a manifestat dorința de a trimite șapte tineri la studii în Rusia. În 1845 dorința acestuia se realizează.

Sunt prezentate demersurile și cheltuielile făcute de mitropolitul Neofit și de succesorul său în scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei pentru trimiterea în primă instanță a celor șapte tineri la studii în Rusia și pentru întreținerea lor, modul în care aceștia au ajuns în Rusia și greutățile pe care le-au întâmpinat pe meleaguri străine. Ei au stat o perioadă la Chișinău pentru a învăța limba rusă și abia apoi au mers la școlile din Moscova și Petersburg – fapt arătat de corespondența dintre Neofit și consulul rus, Dascov. Sunt prezentate și fragmente din scrisorile trimise de tineri mitropolitului Neofit și apoi mitropolitului Nifon; scrisorile lui Neofit către inspectorul Dionisie, consulul rus Dascov, Filaret al Moscovei, Pavel Kiselef, Antonie al Petersburgului și către arhiepiscopul Chișinăului, Irinarh. Acesta din urmă a păstorit eparhia Chișinăului de la 1844 până la 1858 și a reorganizat Seminarul din Chișinău. Sunt redată fragmente din scrisorile mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei trimise către tinerii din Rusia și către Calinic episcopul Râmnicului.

Dintr-o notă de subsol aflăm date despre Dionisie Romano, inspectorul Seminarului din București – s-a născut la 1806 în Săliștea Sibiului, a rămas orfan de tată și a mers în Moldova împreună cu mama sa care s-a călugărit la Mănăstirea Agapia cu numele de Mitrodora (†1860). S-a închinoviat apoi la Mănăstirea Neamț unde a fost tuns în monahism de starețul Dometian după care a venit în București unde a absolvit

școala de la Sfântul Sava, a fost numit profesor la Școala Națională din Buzău iar în 1842 a fost numit inspector. În 1848 s-a retras din cauza Revoluției la Mănăstirea Băbeni din Râmnicul Sărat, iar de la 1863 la 1873 a fost episcop al Buzăului. În finalul articolului autorul arată modul în care s-au întors în țară tinerii de la studiile din Rusia și ce cariere au urmat aceștia.

Ungureanu, Gh., „Episcopul Veniamin Costachi inițiatorul școlii pentru pregătirea preoților și a unei case pentru ocrotirea copiilor orfani și săraci, la 16 martie 1803”, în: *MitrMold* (1946), 10-12, p. 46-50.

Pentru a contura implicarea directă în viața culturală și socială a celor păstoriți a episcopului Veniamin Costachi, autorul articolului menționează faptul că într-o ședință la care a participat și Preasfințitul Gherasim de Huși, la Iași, în data de 16 martie 1803, Preasfințitul Veniamin a propus înființarea unei școli pentru preoți și a unei case pentru copiii orfani și săraci. Este redactat textul anaforalei lui Veniamin.

Pasoi, Gh., pr. consilier referent, „Deschiderea Cursurilor Seminarului monahal din Sf. Mănăstire Neamțu”, în: *GBis VIII* (1949), 3, p. 39-50.

Este suficient de anevoioasă descrierea vieții religioase, sociale, politice. Dar pe cât este de greu, pe atât este de important a înțelege starea sufletească a oamenilor dintr-un anumit moment istoric, căci faptele omului sunt urmarea credinței lui. Articolul devine, prin conținut, o lecție de istorie vie, însumând activitățile desfășurate, participanții, un scurt reportaj, precum și cuvântările rostite cu ocazia deschiderii cursurilor Seminarului Monahal din Sfânta Mănăstire Neamț, duminică 7 februarie 1949.

***, „La deschiderea cursurilor Seminarului Monahal din Sf. Mănăstire Plumbuita, București”, în: *GBis VIII* (1949), 3, p. 51-56.

Informații privind participarea călugărițelor la desfășurarea cursurilor Seminarului Monahal din Sfânta Mănăstire Plumbuita-București, eveniment datat 30 ianuarie.

***, „Prima serie de absolvenți dată de Seminarul Monahal de la Mănăstirea Neamț”, în: *BORom LXIX* (1951), 7-9, p. 340-346.

În perioada 4-6 octombrie 1951 s-a ținut la Institutul Teologic din București examenul de diplomă cu prima serie de absolvenți ai Seminarului Monahal de la Mănăstirea Neamț. Din îndemnul patriarhului Justinian acest examen a fost amânat pentru toamnă pentru ca cei 15 absolvenți să aibă posibilitatea să-și desăvârșească aptitudinile meșteșugărești în atelierile și în tipografiile Institutului Biblic și de Misiune sub supravegherea directă a specialiștilor și a maiștrilor.

După două luni absolvenții au susținut examenul de verificare a pregătirii meșteșugărești, înaintea a două comisii. La 4 octombrie candidații au susținut examenul de diplomă. Sunt menționați cei 15 absolvenți. Preotul profesorul Dumitru Stăniloae, în cuvântul adresat patriarhului, a făcut un scurt raport asupra examenului și câteva propuneri pentru seriile viitoare.

Andoni, Constantin, „Raportul general anual cultural și de învățământ”, în: *MitrMold XXIX* (1953), 1-2, p. 28.

Se amintesc directivele date pentru școlile monahale, care în 1953 aveau 203 monahi și monahii care dețineau ca studii cele șapte clase primare. Această activitate se desfășura sub îndrumarea directă a mitropolitului Sebastian. Cadrul didactic care desfășura în aceste instituții activitățile educative era bine pregătit, majoritatea profesorilor fiind licențiați sau, de exemplu cum e cazul Neamțului, toate cadrele didactice fiind licențiate.

Rotaru, Th., pr. consilier administrativ, „Contribuția clerului de mir din eparhie la pregătirea monahilor”, în: *GBis* XII (1953), 5-7, p. 702-704.

Rezultatele benefice ale îmbinării educației religioase cu cea științifică este exemplificată de existența unor lăcașuri de cult care, prin activitatea didactică desfășurată aici de către preoți, devin centre de spiritualitate și educație continuă.

***, „Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu funcționarea școlilor monahale prevăzute de articolul 78 din Statut”, în: *BORom* LXXI (1953), 7-8, p. 786-804.

Se conținutul legislativ al Hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la funcționarea unor școli monahale cu durata cursurilor de trei ani, pe lângă mănăstirile mari, școli monahale cu viață de obște și disciplină mănăstirească. Sunt consemnate materiile de studiu, îndeletnicirile practice, aspecte privind conducerea școlilor monahale, cursurile și examenele, personalul didactic fiind recrutat din clerul de mir și cel monahal, cu pregătire corespunzătoare, din Seminariile Moanahale și Institute Teologice Universitare, numirea acestora făcându-se de chiriariul locului.

Este prezentată, Programa de învățământ a școlilor monahale, întocmită de patriarhul Justinian și votată de Sfântul Sinod în ședința din 5 octombrie 1950.

Rotaru, Th., pr. consilier administrativ, „Contribuția clerului la pregătirea monahilor”, în: *GBis* XIII (1954), 1-2, p. 116-118.

În eparhia Buzăului, preoți de mir participă la școlarizarea monahilor și la buna desfășurare a activităților educative.

Floca, N. Ioan, magistrand, „Școlile teologice” în: *StTeol*, Seria a II-a, VI (1954), 5-6, p. 316-344.

Se prezintă Academia vasiliană de la Sfinții Trei Ierarhi (1644-Iași), prima Școală Teologică de la Socola (1803), organizată de Veniamin Costache, înființarea Seminarilor episcopale la Buzău (1836), Curtea de Argeș, Râmnicu Vâlcea (1830), la Câmpulung Muscel, la Huși (1851), transformările învățământului teologic în timpul lui Cuza, Facultatea de Teologie (se înființează ca încercare în 1881, autorizată de Minister în 1884, recunoscută prin lege în 1890). În Ardeal existau școli teologice: Făgăraș – 1657, Blaj - 1754, Seminariile ortodoxe: Sibiu - 1811, Arad – 1822.

Nicolaescu, N. I., diac. prof., „Reorganizarea învățământului teologic și așezarea lui sub oblăduirea Bisericii”, în: *MitrOlt* VI (1954), 7-8, p. 361-367.

Un pas important în reorganizarea învățământului teologic a fost trecerea școlilor sub jurisdicția nemijlocită a Bisericii Ortodoxe Române în toamna anului 1948. Sf. Sinod în frunte cu P.F. Justinian a hotărât să creeze instituții noi de învățământ – Institutele Teologice de grad universitar. Se prezintă procedura desfășurării admiterii și a cursurilor. Se aduc informații despre Școlile medii de cântăreți bisericești, care în această perioadă aveau cursurile dedoiani pentru parohiile rurale și de patru ani pentru cele urbane.

Un subcapitol se ocupă cu prezentarea Seminarilor monahale, descrinduse examenele și programa. Se aduc informații despre „Școala de pictură și sculptură bisericească a Patriarhiei Române” cu sediul la Mănăstirea Plumbuita.

Burlușeanu, Grigore, pr., „Învățământul și monahismul”, în: *GBis XIII* (1954), 8, p. 394-404.

Mănăstirile au fost, de-a lungul vremurilor, încărcate de istorie, principalul focar de cultură și civilizație tradițională românească. Astfel, evenimentele politice au favorizat stabilirea unor legături strânse între dezvoltarea învățământului și dezvoltarea monahismului sub aspect cultural, științific, material și spiritual, prin înființarea unor școli în cadrul bisericii, în special în mănăstiri.

Porcescu, Scarlat, „Știri noi privind învățământul religios din Moldova în prima jumătate a secolului XIX”, în: *MitrMold XXXI* (1955), 9, p. 522-528.

Buna organizare și dezvoltarea învățământului religios din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea este argumentată prin exemplele oferite de școala de la Mănăstirea Mavramol din Galați, școlile episcopale din Huși și Roman, Seminarul de la Socola, Școala de la Trei Ierarhi.

P., S., „N. Grigorescu și Școala de pictură de la Mănăstirea Agapia”, în: *MitrMold XXXII* (1956), 11-12, p. 758.

Pare sigur că școala amintită în titlu funcționa în 1859, pentru că maica stareță a Mănăstirii Agapia cere în februarie 1860 „Comisiei pentru regularizarea averilor bisericești” bani pentru buna funcționare a școlii. Își încheie existența prin 1861.

Marcu, Grigorie, „Un călugăr orb, dascăl al vechilor școli blăjene”, în: *MitrArd II* (1957), 11-12, p. 880-881.

Lucrarea aduce informații despre înființarea vechilor școli blăjene ce își desfășurau activitatea pe lângă Mănăstirea Sfânta Treime.

Dinculescu, Gh. N., „Seminarul craiovean din secolul XIX”, în: *MitrOlt X* (1958), 5-6, p. 389-394.

Articolul de față se referă la mutarea Episcopiei Râmnicului la Craiova în 1847 și la mutarea Seminarului în casele Dârzecinu din Craiova, între anii 1851-1854. Sunt prezentate istoricul și activitatea Seminarului.

Munteanu, Zeno, protopop dr., „Î.P.S. Mitropolit Vasile al Banatului ca organizator și îndrumător al învățământului teologic din Caransebeș”, în: *MitrBan VIII* (1958), 7-9, p. 205-212.

În încercarea de a contura acțiunile de organizare și îndrumare a învățământului teologic din Caransebeș realizate de Înalt Preasfințitul Vasile, mitropolit al Banatului, articolul consemnează implicarea acestuia în dezvoltarea relațiilor cu profesorii de la Institutul teologic. Sunt publicate anuare bogate și se reorganizează învățământul începând cu anul școlar 1955-1956.

***, „Sărbătorirea a zece ani de la înființarea Seminarelor monahale ale Bisericii Ortodoxe Române”, în: *BORom LXXVI* (1958), 10-11, p. 954-968.

Problema îmbunătățirii vieții monahale l-a preocupat mereu pe Preafericitul Justinian și o serie de măsuri luate de Sfinția Sa și introduse în noua legislație bisericească au contribuit la ridicarea nivelului intelectual și spiritual al monahiilor.

Au fost organizate cursuri pentru monahii care nu aveau gimnaziul absolvit, s-au înființat școli monahale în mănăstirile mai mari și trei Seminarii monahale: unul pentru monahi și două pentru monahii (în Moldova la Mănăstirea Agapia, iar în Muntenia, la Mănăstirea Hurezi). În 1958 s-au împlinit 10 ani de funcționare neîntreruptă a acestor Seminarii monahale, sărbătorindu-se existența acestor așezăminte creștine, la festivități participând însuși ctitorul acestor școli, patriarhul Justinian. Articolul publică o dare de seamă a festivităților care au avut loc la Mănăstirile Agapia și Hurezi și-n cadrul lor, inaugurarea anului școlar 1958-1959. La Agapia au participat: Preafericitul Iustinian, mitropolitul Iustin, Emilian Bârdaș, vicarul Episcopiei Romanului și autorități locale.

Sunt descrise slujbele oficiate cu acest prilej fiindu-i acordată „Crucea patriarhală” maicii Veronica Constantinescu, stareța mănăstirii și directoarea Seminarului „Cuvioasa Parascheva”. De asemenea s-a acordat și rangul de protosinghel preotului Calistrat Stoleru, profesor de muzică.

La Mănăstirea Hurezi, aniversarea a avut loc în ziua de 14 octombrie 1958, în prezența patriarhului Justinian și a altor înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române. Cu această ocazie s-a resfințit Schitul Sfântul Ștefan și chiliile rezidite din temelie ale Schitului Sfinții Apostoli. Au fost prezenți mitropolitul Firmilian, episcopii Antim al Buzăului, Iosif al Râmnicului și Argeșului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist Botoșăneanul, starețe ale mănăstirilor care aveau eleve și absolvenți la Seminarul de la Mănăstirea Hurezi. Se reproduce cuvântări, expuneri, vizite ale invitaților, specificând că Preafericitul a sfințit și biserica de la Olănești, adusă din Albacul lui Horea.

Diaconescu, Ilie Gh., pr., „Școala candidaților la preoție din Mănăstirea Glavacioc”, în: *GBis XIX* (1960), 7-8, p. 661-666.

Prezentul articol redă informații privitoare la existența unei școli ce pregătea monahi sau tineri mireni pentru preoție, înființată pe lângă Mănăstirea Glavacioc (1841-1843). Cursurile au început în 1844 și au ținut până în 1854 având durată de cinci luni.

Mănuță, Mihai, preot, „Facultatea de Teologie din Iași (1860-1864)”, în: *BORom* LXXVIII (1960), 9-10, p. 872-904.

Studiul consemnează în partea de început organizarea pe care a avut-o Seminarul Teologic Socola de-a lungul timpului. La 8 noiembrie 1859, Ministerul Cultelor a cerut efectuarea unui proiect pentru reorganizarea Seminarului și întemeierea unei Facultăți de Teologie, care se va înființa în cuprinsul Seminarului de la Socola. Aprecieri cu privire la Facultatea de Teologie de la Seminarul din Socola se găsesc în „Memoar pentru starea învățături publice în Moldova la 1859”, alcătuit de V. A. Urechia. Este reprodus conținutul unui memoriu al Comitetului Seminarului Central de la Socola, care cuprinde și lista profesorilor Facultății Teologice: episcopul Filaret Scriban, arhimandritul Neofit Scriban, ierodiaconul Inochentie Moisiu, ierodiaconul Ieronim Buțureanu, Ioan Mandinescu și August Scriban.

Când domnul Alexandru Ioan Cuza înființează Universitatea ieșeană, facultățile care o alcătuiau așezându-se în vechiul palat al domnilor Moruzi, Facultatea de Teologie s-a mutat și ea aici în cursul lunii septembrie 1860. Inaugurarea s-a făcut la Iași, în ziua de 26 octombrie 1860 (sunt descrise amănunțit evenimentele zilei festive).

Următoarele două capitole ale articolului vorbesc despre regulamentele interioare, legile, programele de studii și catedrele care au fost hotărâte pentru buna funcționare a cursurilor la Facultatea de Teologie din Iași, precum și despre cei ce le-au inițiat. La 6 noiembrie 1860, arhiereul Filaret Scriban este numit profesor pentru cursurile de „Arheologie evreică, biblică și creștină” și președintele Consiliului Academic al Universității ieșene, fiind și decan al Facultății de Teologie. Arhiereul Vladimir Suhopan este numit la 12 noiembrie 1860 de către Alexandru Ioan Cuza profesor pentru „catedra de Istorie Bisericească și Teologia Dogmatică la Facultatea Teologică de la Universitatea Națională din Iași”, fiind și decanul acestei Facultăți după demisionarea arhimandritului Scriban și până la desființarea ei. Se prezintă contribuția acestora la buna desfășurare a activităților școlare.

Următorul capitol amintește despre studenții care au urmat cursurile de la Iași. Din argumentele susținute documentar referitoare la desființarea facultății se constată că, la data de 6 decembrie 1864 se știa despre încetarea activității acesteia. Sunt laudabile intervențiile la Ministerul Cultelor din 6 octombrie 1866 ale mitropolitului locotenent Calinic Miclescu pentru reînființarea Facultății de Teologie de la Iași.

Rezuș, Petru, pr. prof., „Din istoria învățământului teologic în Moldova de nord. Școala duhovnicească de la Putna”, în: *MitrMold* XXXVII (1961), 1-2, p. 18-22.

În contextul mai larg al istoriei învățământului teologic din Moldova, în care este menționată existența unor școli pentru cler începând cu anul 1747 și este lămurit rolul episcopului Iacob Putneanu ca promotor al învățământului teologic, se amintește în amănunt despre Academia duhovnicească de la Putna, care și-a început activitatea în 1774.

Păcurariu, Mircea, „150 de ani de la înființarea primei școli teologice ortodoxe din Ardeal”, în: *BORom* LXXIX (1961), 3-4, p. 339-375.

Este cunoscut faptul că secole de-a rândul preoții din Ardeal își primeau puținele cunoștințe de carte în diferite mănăstiri ca Bălgrad, Prislop, Sâmbăta de Sus, Râmeți, Vad, în care, câte un călugăr cu mai multă învățătură preda tinerilor candidați la preoție scrisul, cititul, cântările bisericești și tipicul. Fiii de preoți dobândeau cunoștințele necesare chiar în familie. Înainte de 1811 a existat la Sibiu câte un curs de pregătire al viitorilor preoți, paralel cu cel de pregătire al învățătorilor. Un curs sistematic pentru pregătirea preoților ortodocși a început abia în 1811.

Din 1810, guvernul ardelean a aprobat alegerea unui episcop pentru românii ortodocși, înființarea unui Seminar și trimiterea câtorva tineri, absolvenți de gimnaziu, la Universitatea din Viena, în vederea pregătirii lor ca profesori la Seminar. Primul bursier care a fost trimis să studieze Teologie la Viena, cu bursă din Fondul Sidoxial a fost Gheorghe Lazăr, care, întorcându-se în țară, a devenit profesor la Sibiu, căutând să pregătească tinerii cât mai bine pentru viitoarea lor misiune preoțească. Neînțelegerile dintre acesta și episcopul Vasile Moga au determinat plecarea lui Gheorghe Lazăr la Brașov în 1815, acesta trecând apoi munții în Țara Românească.

Articolul surprinde detalii referitoare la organizarea și desfășurarea cursurilor la Seminarul Teologic din Sibiu. Starea de inferioritate a cursului de preoție a încetat odată cu moartea lui Vasile Moga, în 1845, în locul lui venind Andrei Șaguna, întâi ca vicar, apoi ca episcop titular și, începând din 1864, ca mitropolit. Ca om de cultură și profesor de teologie, starea de înapoiere a preoțimii l-a nemulțumit. A ridicat cursul de pregătire la un an și a introdus materii noi, au fost aprobate mai multe hotărâri cu privire la reorganizarea cursurilor clericale. Au fost numiți profesori noi, cu pregătire la Viena și Budapesta. La 1 octombrie 1852, Șaguna a primit aprobarea pentru ridicarea cursului clerical din Sibiu la durata dedoiani, cu materii noi, repartizate diferit în cei doi ani, ca preoții să poată funcționa și ca învățători. Începând cu anul școlar 1853-1854, programa a fost modificată, punându-se bazele cursului pedagogic de sine stătător cu o durată de studiu de un an, reorganizarea realizându-se și în anul școlar 1854-1855, aceasta durând până în 1861 (autorul precizează profesorii care au funcționat până atunci).

Deși între 1854-1861, cele două secțiuni au fost separate, ele purtau denumire comună de Institutul Teologic Pedagogic. Începând cu anul școlar 1861-1862 cursul clerical a fost ridicat la trei ani de studiu (hotărâre ce rămâne valabilă până în 1924-1925), iar din anul școlar 1862-1863 cursul pedagogic este ridicat la doi ani de studiu (hotărâre valabilă până în 1881-1882). În urma acestei organizări s-a făcut o nouă împărțire a materiilor, s-a reorganizat corpul profesoral, s-au tipărit și retipărit numeroase manuale de teologie sub îndrumarea lui Andrei Șaguna. Sunt precizate titlurile manualelor și data apariției. A fost amenajat corespunzător spațiul pentru susținerea cursurilor și pentru cazarea elevilor interni, prin cumpărarea unei noi clădiri. În 1865, Andrei Șaguna publică un „Regulament” pentru Institut, numind și un duhovnic, în persoana ieromonahului Gherman Bogdan, care a funcționat până în 1877. Un alt fapt important din vremea lui Andrei Șaguna a fost crearea unei „Societăți de lectură a elevilor”, care a scos mai întâi „Speranța” și apoi „Muza”. Din 10 aprilie 1874 s-a hotărât ca „Institutul Seminarial Teologic” din Sibiu să poarte numele de „Seminarul andreian”, în amintirea lui Andrei Șaguna.

Cu anul 1919 a început o nouă perioadă în istoria școlii teologice din Sibiu, dându-se o nouă organizare institutelor pedagogice, care se transformă în „Școli Normale” cu opt clase. Secțiunea pedagogică devine „Școala Normală Andrei Șaguna”, iar secțiunea teologică rămâne până în 1924 sub denumirea de „Seminarul Arhidiecezan Teologic Andreian Ortodox din Transilvania”. După ridicarea profesorului Nicolae Bălan la treapta de mitropolit al Ardealului, a început o nouă perioadă în viața Școlii Teologice sibiene - din 1921, cursurile Seminarului au fost ridicate la patru ani de studiu. Fostul Seminar s-a numit „Academia Teologică Andreiană”, denumire pe care a purtat-o până în 1948. Academia a avut un nou regulament și o nouă organizare. Sunt prezentate materiile care erau repartizate în cei patru ani de studii. În urma publicării „Legii pentru regimul general al cultelor religioase” din 4 august 1948, „Academia teologică Andreiană” devine „Institut Teologic de grad universitar”. Sunt prezentate noile modificări în numirea profesorilor. În 1952, patriarhul Justinian Marina a întocmit „Regulamentul pentru organizarea și funcționarea instituțiilor de învățământ pentru pregătirea personalului bisericesc”, aprobat de Sfântul Sinod și de Ministerul Cultelor. În același an Institutul Teologic din Cluj se contopește cu cel din Sibiu, făcându-se și câteva schimbări în componența grupului profesoral. Alte schimbări s-au produs în 1955.

În final, autorul precizează care au fost meritele pe care le-a avut școala sibiană în privința absolvenților pe care i-a dat.

Răuțescu, I., pr., „Școala domnească din Câmpulung-Muscel”, în: *GBis XX* (1961), 7-8, p. 698-705.

În 1670, printr-un hrisov, Antonie spune că mitropolitul trebuie să aibă grijă de Școala Domnească din Câmpulung-Muscel. Din cauza unor greutăți au fost rânduiți preoți de la biserica Domnească-Școala Domnească.

Potra, George, „Școala domnească de sloveni de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi din București”, în: *GBis XX* (1961), 9-10, p. 837-878.

Școala domnească de sloveni de la biserica Sfântul Gheorghe-Vechi din București, biserică ce a fost scaun mitropolitan până pe la 1660, funcționează până în 1775, în timpul primei domnii a lui Alexandru Ipsilant. Sunt cuprinse date despre ultimii ani din activitatea de aici, precum și o listă cu șirul dascălilor ce au profesat aici, cu semnăturile lor.

Cotoșman, Gh., prof. dr., „Școala gramaticească din Caransebeș ctitorită de episcopul Partenie II Cărturarul (1626-1638)”, în: *MitrBan XI* (1961), 7-12, p. 38- 43.

Informații despre începuturile Școlii gramaticești din Caransebeș, ctitorie a episcopului Partenie II Cărturarul (1626-1638, dârz luptător împotriva calvinilor) avem dintr-o scrisoare din 15 august 1635. Această școală își avea sediul la Mănăstirea Sfântul Gheorghe din Caransebeș, având inițial durata studiului de trei ani, iar ca limbă de predare limba română.

În 1741, Școala gramaticască suferă un incendiu. Se aduc informații despre daniile urmașilor lui Partenie II făcute pentru școala de la Sfântul Gheorghe, textul fiind însoțit de o bibliografie cu 32 de titluri.

***, „Despre bibliotecile teologice din țara noastră în secolele trecute”, în: *GBis* XXII (1963), 7-8, p. 813-814.

Primele biblioteci au fost cele teologice de pe lângă mănăstiri și episcopii. Sunt amintite bibliotecile de la Mărgineni, Cozia, Hurezi, Argeș și Râmnic. Sunt descrise bibliotecile unor mari ierarhi: Calinic Miclescu, Dionisie al Buzăului etc.

Scriban, N., pr., „Arhiereul Marchian Folescu. Școala «Marchian» din Botoșani”, în: *MitrMold* XL (1964), 1-2, p. 62-67.

Din biografia arhiereului Marchian Folescu aflăm despre donația făcută de acesta Școlii „Marchian”, deschisă în Botoșani în 1869, alături de alte aspecte din activitatea acestei școli și conturarea situației ei actuale. Biografia se încheie cu testamentul arhiereului.

Enescu, N. C., „Autenticitatea documentului dat de Gheorghe Ștefan Vodă la 2 aprilie 1659, privind dania Domnitorului Vasile Lupu pentru Școala de la Mănăstirea Trei Ierarhi”, în: *MitrMold* XL (1964), 5-6, p. 229-245.

Documentul dat de Gheorghe Ștefan Vodă la 2 aprilie 1659, privind dania domnului Vasile Lupu pentru școala de la Mănăstirea Trei Ierarhi, a stârnit anumite discuții în legătură cu autenticitatea sa. Autorul încearcă să lămurească această problemă, prezentând diferite ipoteze, obiecții și posibili falsificatori ai documentului. Aflăm, de asemenea, despre daniile primite de Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi.

Alexe, Ștefan C., „Învățământul teologic în Moldova în ultima vreme”, în: *MitrMold* XL (1964), 7-8, p. 427-431.

Discutarea problemei învățământului teologic în Moldova scoate în evidență mai ales contribuția Mănăstirii Neamț în acest sens, prin Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic.

Bulat, T. G., „Ioan Comnen. «Iatro – filosoful», profesor la Academia Domnească și Mitropolit al Dristei († 1719)”, în: *BORom* LXXXIV (1966), 3-4, p. 356-368.

Originar din Insula Lesbos, Ioan (devenit mai apoi Ierotei) Comnen a fost elevul învățatului Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care reformase vechea școală patriarhală din Țaringrad și unde Ioan Comnen a învățat limbile greacă, arabă, turcă și ebraică. Plecând în Italia, el își desăvârșește formarea intelectuală, învățând latina, italiana, filologia, teologia și medicina. Astfel a ajuns un „iatro-filosof”, cum li se spunea acelor enciclopediști timpurii. Se întoarce la Constantinopol, dar turcii nu priveau bine astfel de elemente, el plecând în Moldova, după cum afirmă D. Cantemir, la chemarea lui Gheorghe Vodă Duca (1578-1683), pentru educația și instrucția fiului acestuia Constantin Duca. Atras de strălucirea curții brâncovenești, I.

Comnen trece în Țara Românească, unde devine profesor la Academia Domnească. Apreciat de Constantin Brâncoveanu, este trimis în Muntele Athos spre a însemna darurile făcute acolo de către înaintașii săi. Se călugărește și devine mitropolit al Dristei (Silistra), unde păstorește până la sfârșitul vieții, în 1719.

Articolul amintește despre scrierile filozofului, în domenii diferite: „Pănegirice”, un imn pentru Constantin Stolnicul Cantacuzino, viața străbunului său - împăratul Ioan Cantacuzino, scrieri pentru creștinătatea arabă, publicând pe chel-tuiala sa, în 1701, „Proschinatarul Sfântului Munte al Atonului”, rodul vizitei sale în Sfântul Munte. Pe „Ceașlovul grecesc și arăbesc” tipărit de Antim Ivireanu în 1702 Ioan Comnen scrie versuri pentru a explica stema țării, iar pentru domn traduce în limba greacă, la București „Cazania grecească”, a lui Teofil, arhiepiscopul Bulgariei.

În bibliotecile Mănăstirilor Xiropotamu, Esfigmenu și Hilandar se găsesc scrieri semnate de doctorul Ioan Comnen, sau copii după scrisori adresate lui. Autorul face istoricul Mitropoliei Dristei, care își întindea jurisdicția în părțile Dobrogei, până la Varna. La începutul anului 1711, în scaunul Dristei se va așeza fostul doctor Ioan Comnen, cu noul nume Ierotei, despre a cărui activitate a rămas ca mărturie doar corespondența sa cu domnul Nicolae Mavrocordat și cu Hrisant Notara, patriarh al Ierusalimului. Prin vizitele la București are relații bune și cu noul domn, Ștefan Cantacuzino și admiră actele de cultură ale lui Nicolae Mavrocordat, fiind un membru activ al Sinodului de la Constantinopol.

Bulat, Toma G., prof., „Profesori bănățeni în serviciul școlilor clericale din principatele române, în secolul al XIX-lea”, în: *MitrBan XVI* (1966), 10-12, p. 632-642.

Acest studiu despre profesorii bănățeni care au contribuit la dezvoltarea școlilor clericale din Principatele Române în secolul al XIX-lea reunește informații biografice despre arhimandritul Ghenadie Popescu, director la Seminarul de la Mănăstirea Neamț. Născut pe 17 aprilie 1808 la Murani (Banat), a făcut studii juridice la Budapesta și studii teologice la Arad, iar în 1849 a fost numit administrator al Mănăstirii Hodoș – Bodrog. La 30 noiembrie 1855 a ajuns la Mănăstirea Neamț. Autorul menționează și opera arhimandritului Ghenadie, în special „Teologia dogmatică”.

Enescu, N. C., „Veniamin Costachi, ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova”, în: *MitrMold XLIII* (1967), 1-2, p. 32-48.

Veniamin Costachi a fost un îndrumător al școlilor moldovenești mănăstirești de o concepție despre politica școlară opusă celei a domnilor fanarioți, anume aceea de a sprijini educarea poporului. Se toate hrisoavele care țin de organizarea învățământului în timpul activității sale ca mitropolit, împreună cu acestea numărându-se și hrisovul dat de Alexandru Mavrocordat la 20 iunie 1785, pentru organizarea a două școli slavo-moldovene.

Aceasta a fost urmată de crearea a noi școli moldovenești și grecești, în care se ofereau burse și de înființarea Seminarului de la Socola. În anii 1803-1804 reorganizează tipografia de la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi, iar în anii 1834-1835 se

înființează Academia Mihăileană. Gheorghe Asachi a fost sprijinit de mitropolit în a ține un curs de inginerie.

Rezuș, Petru, pr. prof., „Academia movileană din Kiev și rolul ei în dezvoltarea învățământului teologic din Țările Române”, în: *MitrOlt XIX* (1967), 9-10, p. 699-708.

În partea introductivă a studiului aflăm despre situația Țărilor Române în perioada în care s-a înființat Academia din Kiev și despre activitatea lui Petru Movilă. Relațiile Moldovei cu profesorii kieveeni au dus la înființarea unei tipografii în Moldova în 1642. Petru Movilă i-a trimis și lui Matei Basarab o tiparniță la Câmpulung, autorul oferind informații și despre activitatea de aici, precum și despre cele realizate la Putna de arhimandritul Vartolomei Mazereanul, care și-a făcut studiile la Academia din Kiev.

Bulat, Toma G., „Contribuții la istoricul bibliotecii de la Mănăstirea Sf. Sava din București”, în: *GBis XXVII* (1968), 7-8, p. 879-902.

Paginile surprind activitatea bibliotecii de la Mănăstirea Sfântul Sava din București, pomenind și despre directorii acesteia. Se prezintă istoricul detaliat al perioadei cuprinse între 1843 și 1865.

Bulat, T. G., prof., „Documente rămase de la Sf. Episcop Calinic al Râmnicului în legătură cu seminarul eparhial”, în: *MitrOlt XX* (1968), 7-8, p. 568-572.

Seminarul eparhial a fost închis în 1848, iar unul dintre documentele analizate aici este cel din 12 martie 1851, care inaugurează redeschiderea lui. Un alt document din același an enunță condițiile pe care trebuie să le îndeplinească elevii acestei școli. Se și programa Seminarului.

***, „Deschiderea cursurilor Seminarului Teologic Special de la Curtea de Argeș”, în: *BORom LXXXVI*, (1968), 11-12, p. 1267-1268.

Din inițiativa patriarhului Iustinian Marina, prin hotărârea Sfântului Sinod din 8 august 1968, s-a aprobat înființarea unui Seminar Teologic Special pentru pregătirea preoților în vederea ocupării parohiilor vacante de mai multă vreme în eparhiile din mitropoliile Ardealului și Banatului.

Deschiderea cursurilor s-a făcut în ziua de 1 noiembrie 1968 în prezența Preafericitului Iustinian, a mitropolitului Nicolae Mladin, a episcopilor Visarion Ploieșteanul, Pavel Șerpe și alții. După slujbă, au vorbit patriarhul, mitropolitul, directorul Seminarului, pr. Ioan Craioveanu și elevul Gheorghe Grigore, toți îndemnând elevii să-și cultive vocația și talentul, să-și îndeplinească datoria cu seriozitate, adâncindu-se în studiul și în cultivarea dragostei, pentru a împlini chemarea Domnului Hristos.

Rezuș, Petru, „Din istoria învățământului teologic în Moldova”, în: *MitrMold XLV* (1969), 3-4, p. 166-180.

În istoria învățământului teologic din Moldova un moment important îl constituie Școala mănăstirească de la Rădăuți din timpul domnului Alexandru cel

Bun, la fel ca și Școala domnească de grămătică de la Suceava și Școala episcopală, care și-a desfășurat activitatea din secolul al XIV-lea până în 1781.

Enescu, N. C., „Ștefan vel dascăl de la Putna”, în: *MitrMold* XLV (1969), 5-6, p. 348-353.

Începuturile activității dascălului Ștefan de la Mănăstirea Putna sunt necunoscute, dar aflăm că este menționat pentru prima dată în 1778 de către un profesor de la Academia Duhovnicească a mănăstirii.

Ștefan este traducătorul din grecește al manuscrisului „Esopiei”, traducere realizată între anii 1769-1774. Acest manuscris, ale cărui particularități sunt analizate de către autor, cuprinde viața filozofului „Ezop” și pildele lui. În 1785 îl găsim pe Ștefan la Iași, iar în 1791 aflăm că se semnează pe un manuscris al unei „Alexandrii” muntene, păstrat la Mănăstirea Vorona din Botoșani.

Constantinescu, I. pr. prof., „Studiul Sfintei Scripturi în școlile noastre bisericești de-a lungul timpurilor”, în *BORom* LXXXIX (1971), 3-4, p. 289-299.

Articol de sinteză ce abordează tema enunțată în titlu încă din perioada existenței școlilor mănăstirești (Tismana, Neamț, Argeș, Rădăuți, Cozia, Bistrița Olteană, Putna, Moldovița etc.) continuându-se cu descrierea programelor școlare din Colegiile și Academii domnești (Sf. Trei Ierarhi, Sf. Sava), din primele Seminarii (Socola, Huși, Roman, București, Buzău, Curtea de Argeș), din centrele episcopale (Buzău) și, mai apoi, din Institutelor de învățământ teologic până în zilele noastre.

Enescu, N. C., „Data anaforalei mitropolitului Iacob II Stamati privitoare la școlile din Moldova”, în: *MitrMold* XLVII (1971), 3-4, p. 192-203.

Anaforaua mitropolitului Iacob al II-lea Stamati este un raport asupra situației școlilor din Moldova către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, alcătuit din nouă puncte. Acest raport a fost publicat pentru prima dată de Tiberiu Codrescu în „Uricariul”, vol. III, din 1853, între paginile 2-22.

În urma unei comparații a izvoarelor arhivistice autorul ajunge la concluzia că data redactării textului este 2 aprilie 1800. Textul este redat integral în anexa articolului.

Gheorghită, Ilie, „Grija deosebită a mitropolitului Veniamin Costachi pentru ridicarea nivelului cultural al clerului. Considerații în jurul unei scrisori inedite”, în: *MitrMold* XLVII (1971), 9-12, p. 645-659.

Mitropolitul Veniamin Costachi a întreprins numeroase eforturi prin care a urmărit ridicarea nivelului de cultură a clerului și sprijinirea culturii în general, autorul articolului referindu-se la câteva mărturii care îl prezintă în această ipostază. Dintre aceste activități, aflăm despre înființarea Seminarului de la Socola din 1803, care se adresa clerului, despre tinerii trimiși de mitropolit la Kiev, Moscova, Petrograd, Atena și Viena.

Se prezintă o mărturie care îl privește pe fiul său duhovnicesc, ierodiaconul Veniamin Cananău - o scrisoare a mitropolitului Veniamin către postelnici, ultima scrisoare cunoscută din viața sa, datată la 10 septembrie, în care mitropolitul încearcă

să grăbească obținerea unui pașaport pentru Atena pentru ucenicul său, pe care l-a trimis la studii în acest centru cultural.

Stănculescu, Ovid, „Constantin Moroiu, «profesor obștesc de legi la Școala rumânească de la Sfântul Sava»” (1800-1847)”, în *BORom* XC (1972), 7-8, p. 773-795.

Deși studiul de față nu face referire explicită la viața monahală rămâne, totuși, important prin bogatele informații pe care le aduce referitor la funcționarea celebrei școli de la Sf. Sava aflată în strânsă legătură cu numeroase personalități ale vieții monahale românești.

Bodogae, T., pr., „Documente inedite privitoare la istoria învățământului teologic din Transilvania”, în *BORom* XC (1972), 11-12, p. 1217-1226.

Sunt publicate șapte scrisori din corespondența lui Andrei Șaguna prin care se demonstrează rolul important jucat de acesta în școlarizarea unor tineri prin care urma să fie revigorat învățământul transilvănean.

Stănculescu, N., pr., „Începuturile culturii și învățământului în județul Dâmbovița”, în: *GBis* XXXI (1972), 11-12, p. 1320-1326. Recenzie.

Material informativ despre activitate tipografică de la Târgoviște, despre școlile care au funcționat aici, despre figurile cele mai importante ale culturii din zonă, fiind menționat episcopul Naum Râmnicănean (1764-1839).

Zugrav, Ioan, pr. prof., „Din istoria școlilor bisericești”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 1-2, p. 128-129.

Școala de cântăreți bisericești de la biserica mitropolitană Sfântul Ioan cel Nou din Suceava a fost înființată și întreținută de Veniamin Costachi. Această școală specială a fost înființată în 1828, timp în care un cântăreț a fost angajat temporar să predea tinerilor lipsiți de mijloace materiale. Această instituție nu a devenit niciodată școală publică. Se pare că în 1843 încă mai dăinuia.

Hristofora, H., monahie, „Forme de învățământ la Mănăstirea Văratec”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 5-6, p. 394-398.

Cea mai importantă școală înființată la Mănăstirea Văratec a fost atestată într-un document din 16 februarie 1860. Printre alte informații autorul oferă un exemplu de orar al acestei școli.

Itu, Maria, „Școlile de adulți din mănăstiri 1909-1916”, în: *MitrMold* XLIX (1973), 9-10, p. 692-697.

Articolul despre școlile mănăstirești de adulți de la începutul secolului al XX-lea se oprește asupra Școlii (de femei) de la Mănăstirile Văratec și Agapia și asupra Școlii de (bărbați) adulți a Mănăstirii Neamț. Descrierea generală a acestora conține și un exemplu de programă de învățământ.

Lițiu, Gheorghe, prof. dr., „Cultura clerului român din Banat și Crișana în veacul al XIX-lea”, în: *MitrBan* XXIV (1974), 1-3, p. 100-109.

Prima școală clericală pentru ortodocșii din Banat și Crișana ia ființă la Arad, în 1812. La Vârșeț este înființată la 20 septembrie 1800, o școală clericală, din inițiativa episcopului Iosif Ioanovici Șacabent (aici învață și Andrei Șaguna). Se realizează descrierea istoricului școlii din Arad pe mai multe perioade:

a) Începuturile - la început studiile erau de doi ani, printre profesori fiind menționați: Gavril Rațiu, viitorul episcop Gherasim și protopopul Gavril Guilani, apoi Ghenadie și Patrachie Popescu. Între 1848-1852 școala a fost închisă.

b) Perioada anilor 1852-1870 - perioadă nu foarte strălucită. Între anii 1869-1870 au funcționat aici ca profesori Moise Romanul - numele de botez, viitor episcop și mitropolit al Ardealului și Ioan Goldiș – viitorul episcop al Aradului.

c) În epoca Statului Organic, între anii 1870-1899. Se amintește aici despre înființarea bibliotecii Seminarului în 1840 - opera profesorilor Patrachie și Ghenadie Popescu. Biblioteca avea 339 de cărți în 1848. Tot aici găsim informații despre înființarea revistei „*Speranța*”.

Albu, C. „Învățământul bisericesc și laic pe lângă unele biserici și mănăstiri din Craiova de altădată”, în: *MitrOlt* XXVII (1975), 9-10, p. 682-686.

Printre informațiile pe care le aflăm din acest articol despre învățământul bisericesc și laic se numără și faptul că la Mănăstirea Gănescului, metoc al Episcopiei Râmnicului, a fost instituită Școala de muzică psaltică. Acest tip de școli de muzică au fost desființate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Avădani, M. I., conf., „Academia Domnească - treaptă nouă în dezvoltarea învățăturilor înalte din Moldova, în sec. al XVIII-lea”, în: *MitrMold* LII (1976), 7-8, p. 478-493.

Academia Domnească din Moldova prezentată în paginile de față este o puternică dovadă pentru legăturile strânse dintre mitropoliți și domnitori în secolul al XVIII-lea.

Semen, Petre, drd., „Istoria învățământului din Oltenia”, în: *GBis* XXXVII (1978), 3-4, p. 423-426.

Se face referire la principalele focare de cultură din Oltenia reprezentate de Mănăstirile Tismana, Govora, Râmnic și la contribuția mitropolitului Filaret în vederea dezvoltării învățământului prin înființarea de noi școli. Este surprinsă figura mitropolitului Antim Ivireanul, episcop de Râmnic în perioada 1705-1708).

Trăpcea, Theodor N., „O școală de slovenie la Mănăstirea Sveti Giurge - Sfântul Gheorghe”, în: *MitrBan* XXX (1980), 4-6, p. 349-351.

Întemeierea Mănăstirii sârbești Sveti Giurge este atribuită lui Ivan Brancovici. Într-o lucrare redactată la Mănăstirea Sf. Gheorghe există însemnări care atestă că a existat o școală de slovenie. Se prezintă și implicarea românilor în viața acestei mănăstiri.

Păcurariu, Mircea, pr. prof., „Istoria învățământului teologic în Biserica Ortodoxă Română”, în *BORom* XCIX (1981), 9-10, p. 979-1017.

Pentru început se subliniază rolul important al mănăstirilor și centrelor eparhiale în formarea și educarea tinerelor generații amintindu-se și de școlile mănăstirești începând cu cea de la Mănăstirea Putna, „Academia” de la Trei Ierarhi, școala de slavonă de la Târgoviște, Academia de la Sf. Sava din timpul lui Șerban Cantacuzino și până la modernele Facultăți de Teologie din secolul XX.

După o privire generală asupra începuturilor învățământului românesc se trece la dezvoltarea capitolului intitulat „Înființarea Seminarilor din Moldova” marcându-se aici contribuția mitropolitului Veniamin Costachi privitoare la ctitorirea celui de la Socola în 1803. Se face o prezentare detaliată a programei și a profesorilor acestui Seminar și a evoluției lor în timp. La 1852 se deschide Seminarul din Huși, la 1858 cel din Roman iar la 1856 a funcționat pentru scurt timp un Seminar la Mănăstirea Neamț. Sunt notate cele mai reprezentative manuale utilizate în epocă.

Cel de-al doilea capitol „Înființarea Seminarilor în Țara Românească” amintește mai întâi de școala de grămătică sau de țârcovnici de la Mănăstirea Antim. La 2 februarie 1836 se deschid cursurile „Seminarului Central” din București condus mai întâi de ieromonahul Ierotei primul profesor fiind Nicolae Bălășescu, călugărit mai târziu sub numele de Nifon căruia i se face și o scurtă biografie. La 1843 devine director Dionisie Romano amintindu-se numele colaboratorilor săi.

La 15 august 1836 se deschid cursurile Seminarului de la Buzău, episcopul Chesarie trimițând o scrisoare citită cu însuflețire de arhimandritul Eufrosin Poteca. Se dau apoi detalii despre funcționarea și evoluția acestui așezământ. Seminarul de la Argeș se deschide la 1836 iar în anul următor ia ființă cel de la Râmnicul Vâlcea.

Se menționează funcționarea în paralel a „școlilor de grămătică”, chiar pe lângă unele centre eparhiale, dar care dădeau absolvenți „fără altă știință decât a rânduielilor bisericesti”!

Dionisie Romano, episcopul Buzăului, înființează în 1859 la Dălhăuți o școală pentru pregătirea monahilor, mutată apoi la la Schitul Nifon (1861), precum și două școli pentru pregătirea călugărițelor, la schiturile Rătești și Cotești.

După anul 1860 Seminarile din România sunt reorganizate prin „Legea instrucțiunii publice” din 25 noiembrie 1864 legiferându-se existența a două tipuri de seminarii: de patru ani și, respectiv, de șapte ani de studiu. La 1893 prin „Legea clerului mirean și a seminariilor” se trece la învățământul seminarial de opt ani. Urmează apoi în articol menționarea unui mare număr de profesori ce s-au ostenit în acest tip de învățământ.

Următoarele două capitole sunt dedicate înființării Facultăților de Teologie de la Iași (1860) și București (1881) amintindu-se întemeietorii și cadrele ce au funcționat aici în diferite perioade. Pentru Bucovina se face o mențiune aparte în existența Școlii clericale de la Mănăstirea Sf. Ilie (1786) mutată apoi la Cernăuți și desființată la 1817. La 1827, sub Isaia Baloșescu ia ființă un Institut teologic ce primea numai absolvenți de liceu.

În Transilvania și Banat sunt subliniate eforturile episcopului Ghedeon Nichitici, ale brașoveanului Dimitrie Eustatievici și ale lui Gheorghe Lazăr de a învinga învățământul teologic românesc.

Sub episcopul Vasile Moga se consolidează o școală clericală sibiană transformată de Andrei Șaguna într-un Institut teologico-pedagogic în 1852 durata cursurilor ridicându-se de la șase luni la doi ani iar la 1861 s-a mai adăugat încă un an de studiu, situație rămasă până în 1921! Sunt prezentate apoi manualele mitropolitului Andrei Șaguna și contribuțiile celorlalți ierarhi ardeleni la dezvoltarea acestei școli superioare.

Preparandiile sau școlile pedagogice din Arad au fost urmate de „școlile clericale” cu durata școlarizării de doi ani, ridicată apoi la trei în cazul Institutului teologico-pedagogic. Se amintește implicarea

Ierarhiei superioare în dezvoltarea acestei școli românești, după care sunt înfățișate programele analitice și organizarea de la Sibiu și Caransebeș.

Ultimele două capitole sunt intitulate „Învățământul teologic românesc în perioada 1918-1948” și „Învățământul teologic după 1948” dar, din păcate, rolul monahilor și a monahismului în aceste perioade vor avea o influență tot mai mică în învățământul de grad universitar.

Cristea, †Gherasim Piteșteanul, „Primul proiect de școală înaltă cunoscut din vremea lui Matei Basarab”, în: *MitrOlt XXXV* (1983), 9-10, p. 632-634.

Abordând subiectul general al desfășurării învățământului în școlile mănăstirești autorul se concentrează pe primul proiect de școală înaltă, care a aparținut lui Matei Basarab. În mănăstirile cu școli unde se aflau instalate și tipografii, cum sunt Mănăstirile Câmpulung, Govora și Dealu, pe lângă activitatea tipografică, dascălii aveau obligația de a împărtăși și altora știința lor. De aceea Matei Basarab a dorit mai întâi ca școala să funcționeze la Mănăstirea Govora, dar în cele din urmă ea va fi întemeiată la Târgoviște.

Ionescu, Ion, pr., „150 de ani de la înființarea Seminarilor Teologice din Țara Românească”, în *BORom CIV* (1986), 3-4, p. 69-71.

Ionescu, Gion D., „Seminarul din Buzău la împlinirea a o sută de ani”, în: *MitrBan XXXIX* (1989), 1, p. 136-138.

Articolul cuprinde un scurt istoric al perioadei anterioare anului 1836, când pe lângă Episcopie a funcționat o școală „grecească și slavonească”, existând și o tipografie aici.

Cursurile Seminarului din Buzău încep la data de 15 august 1836, iar între anii 1893-1914 activitatea de aici a fost întreruptă, ajungând ca în 1914 școlarizarea să fie de opt ani. Articolul conține informații despre programa școlară, despre directorii și profesorii de aici, despre elevii care mai târziu s-au remarcat într-un anumit domeniu.

Popeangă, Vasile, prof., „Episcopul Ioan Mețianu, organizator și îndrumător al învățământului românesc din eparhia Aradului”, în: *MitrBan XXXIX* (1989), 4-6, 69-77.

Activitățile și acțiunile episcopului Ioan Mețianu, cel care a fost organizator și îndrumător al învățământului românesc din eparhia Aradului au vizat organizarea judicioasă a școlilor populare, mărirea numărului de școli, înființarea de instituții culturale:

biblioteca, tipografia diecezana, fundații școlare. În același timp, episcopul se îngrijește să înzestreze cu manuale școlare unitățile de învățământ, organizează conferințe cu caracter metodic, are un rol decisiv în apariția revistei „Biserica și Școala”.

Cherescu, Pavel, diacon drd., „Contribuția episcopului Vasile Moga la dezvoltarea învățământului românesc din Transilvania”, în: *MitrArd XXXV* (1990), 5, p. 10-27.

Se face cunoscută contribuția episcopului Vasile Moga la dezvoltarea învățământului românesc din Transilvania. Pe lângă datele biografice și informațiile referitoare la implicarea arhierelui în învățământul teologic sibian, autorul subliniază grija acestuia pentru elevi.

Grigoraș, C., pr., „Școala Vasiliană din Iași”, în: *TV II* (1992), 11-12, p. 134-147.

În contextul secolelor al XVI-lea – al XVII-lea, Vasile Lupu este perceput ca un prim promotor al umanismului. Școala sa din Iași este o dovadă în acest sens. Se prezintă istoricul și localizarea Școlii Vasiliene din care aflăm că a fost distrusă de un incendiu la 23 aprilie 1724, iar după acest eveniment și-a continuat activitatea la Sfântul Sava, apoi la Sfântul Nicolae Domnesc, urmând ca în 1762 mitropolitul Gavriil (Calimachi) să o așeze pe Ulița Mare, în fața zidului de incintă a Mitropoliei. De asemenea, sunt prezentate organizarea, învățământul și caracteristicile acestei școli și se trece în revistă corpul didactic, cu scurte prezentări a șapte dintre profesori. Mai amănunțit este expus planul de învățământ al Școlii Vasiliene.

Bădărău, Gabriel, „Contemporaneitatea Colegiului vasilian de la Trei Ierarhi, o nouă treaptă în dezvoltarea învățământului din Moldova”, în: *TV II* (1992), 11-12, p. 148-154.

Studiul asupra învățământului din Moldova debutează cu o retrospectivă care privește perioada de dinaintea secolului al XVI-lea. Aflăm că întâia preocupare și înfăptuire de organizare a unui învățământ colegial preuniversitar s-a petrecut între anii 1552-1561, când este atestat la Hârlău un prim colegiu medieval, înființat de Alexandru Lăpușneanu, autorul evidențind contemporaneitatea și importanța Academiei Vasiliene, ca instituție medievală și colegiu academic, în contextul istoric respectiv.

Vicovan, Ion, pr. asist., „Seminarul «Veniamin Costache» file din învățământul teologic din Moldova”, în: *TV V* (1995), 1-3, p. 123-138.

Se amintește despre înființarea și activitatea Seminarului din timpul lui Veniamin Costache, despre primii profesori ai acestuia, biblioteca, disciplina elevilor, starea Seminarului la retragerea lui Veniamin, și, în cele din urmă, despre ultimii ani din viața Seminarului. La finalul articolului este subliniată importanța pe care a avut-o această școală pentru învățământul teologic din Moldova.

Vasile, Vasile, „Veniamin Costache (1768-1846), promotor al muzicii în țara noastră”, în: *TV V* (1995), 1-3, p. 139-161.

Articol bibliografic despre viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costache, care a contribuit în mod decisiv la înființarea Școlii de Cântăreți în 1805. Este amintit, de asemenea și Petre Protopsaltul, cel care va contribui la redresarea muzicii bisericești din Moldova.

Dobrescu, Victor, prof., „Școala de dascăli din Caransebeș (1544-1658)”, în: *AltBan* VIII (1997), 4-6, p. 131-134.

Prima atestare documentară despre o școală românească de dascăli în Banat apare în prefața „Păliei de la Orăștie”, tipărită în 1582, iar o alta datează din 1635, când episcopul Partenie al II-lea al Caransebeșului a anunțat printr-o scrisoare că reorganizează vechea școală din chiliile Mănăstirii Sfântul Gheorghe, transformând-o în școală de grămătică cu ciclul de trei ani. Această școală a existat până în 1761, autorul oferind informații despre elevii și profesorii de aici.

Micle, Veniamin, arhim., „Primul seminar teologic din țară, școala de la Mănăstirea Obodeanu – Craiova”, în: *MitrOlt* LIV (2002), 1-4, p. 85-98

Primul Seminar teologic din România este prezentat în contextul tradiției școlare a orașului Craiova și al istoricului Mănăstirii Obodeanu, ctitorită în 1748 de paharnicul Obodeanu Constantin și închinată, în 1759, Episcopiei Râmnicului. Tot în acest an își pune bazele vestita școală, care a cunoscut o deosebită înflorire între anii 1774-1782, sub domnia lui Alexandru Ipsilanti. Școala a fost înființată special pentru pregătirea viitorilor preoți. Autorul menționează bursele acordate și alte scurte informații despre activitatea de acolo.

Petre-Govora, Gh. I., pr., „Prima școală de cultură generală din Țara Românească de la Govora”, în: *MitrOlt* LV (2003), 9-12, p. 79-80.

Școala de la Govora a fost înființată în 1635. Patriarhul Ierusalimului, Teofan, o așază pe același nivel cu gimnaziul lui Petru Movilă din Kiev. Elevii erau numiți „studenți” (spudei), iar științele predate erau gramatica, retorica, aritmetica, muzica, geometria și, cea mai importantă, teologia. Conducerea școlii a fost asigurată de egumenul Meletie. Nu se știe câtă vreme a funcționat.

X. LEGĂTURILE MONAHISMULUI ROMÂNESC CU SFÂNTUL MUNTE ATHOS

Enăceanu, Ghenadie, arhim., „Patriarhul Constantinopolului Ioachim confirmă ultima hotărâre a Patriarhiei de Constantinopol cu privire la raporturile Mănăstirii românești din Muntele Atonului cu Lavra cea Mare”, în: *BORom* III (1876-1877), 8, p. 319-332.

Nifon și Nectarie, doi monahi romani veniți din Moldova cumpără, în 1852, un loc lângă Lavra cea Mare din Muntele Atonului, numit „Kilia Tianicopol”. Ei au dorit să construiască un sfânt lăcaș, dar neavând bani s-au dus în Moldova și au obținut ajutor bănesc spre construirea bisericii de la mitropolitul Sofronie al Moldovei și domnul Grigorie Ghica. Schitul moldovenesc astfel întemeiat fost schimbat în chinovie românească din cauza Unirii Principatelor. La 1868 schitul avea peste 100 de călugări.

A existat o dispută între monahii moldoveni și cei valahi în legătură cu numirea schitului – unii doreau să rămână denumirea de „schit moldovenesc”, alții doreau să schimbe denumirea în „schit românesc”. Folosindu-se de pretextul disputelor din interiorul schitului, Lavra cea Mare a revendicat locul pe care acesta era ctitorit și a cerut ca schitul românesc să plătească lemnele pe care le lua din pădurea ce-i aparținea (era a Lavrei celei Mari). Hotărârea Constantinopolului la 1874 a fost favorabilă schitului românesc, dar în 1876 a fost dată o altă hotărâre, care obliga schitul românesc la plata sumei de 1000 de lei anual pentru folosirea locului și folosirea lemnului din pădurea ce aparținea Lavrei celei Mari.

***, „Schitul Român din Muntele Athos” în: *BORom* V (1880-1881), 9, p. 623-635.

„Mănăstirea Lavra” de care depinde Schitul românesc Sf. Ioan Prodrom (ctitorit în 1857) din Muntele Athos, stăruie pe lângă Patriarhia de Constantinopol să anuleze mai multe drepturi ale schitului românesc, printre care și acela de a avea un număr nelimitat de monahi (în 1881 schitul număra 90 de monahi). Este arătată atitudinea potrivnică a călugărilor greci față de monahii români. Articolul militează pentru ca Regatul României să facă demersuri pentru ca și românii să aibă o mănăstire în Sfântul Munte. În final sunt prezentate acte, în care se arată facerile de bine ale domnitorilor români din Muntele Athos.

***, „Schitul Român din Muntele Athos”, în: *BORom* V (1880-1881), 11, p. 765-778.

Este redat un articol din ziarul „Românul” privitor la procesul ce a avut loc între „Schitul Românesc Prodromul” și „Mănăstirea grecească Lavra”. Este redată și

o traducere în română după noua sentință dată de Patriarhia ecumenică, în ceea ce privește această chestiune. În 1874 schitul românesc, în procesul cu Marea Lavră, a primit o sentință nefavorabilă prin care era redus la starea unui metoc grecesc sub numele de „Schit Moldovenesc”, iar numărul monahilor nu putea fi mai mare de 20. În 1876, la o nouă judecată, are loc restabilirea drepturilor avute de schit înainte de 1874 și deci anularea sentinței nefavorabile din 1874. După mai multe presiuni Mănăstirea Lavra obține, în 1881, la o nouă judecată, restabilirea sentinței de la 1874.

Ghenadie al Râmnicului, „Trei manuscripte slavone”, în: *BORom X* (1886-1887), 12, p. 968-975. Cu text în slavonă.

Gr. Vosresenski a publicat în 1882 la Petersburg o lucrare care se numește „Manuscripte slavice, păstrate în Bibliotecile străine: a Berlinului, a Pragăi, a Ljubljanei, a Zagrebului și ale Belgradului”, în care descrie 71 de manuscrise slavone aflate în biblioteci din afara Rusiei. Sunt prezentate trei manuscrise care prezintă un deosebit interes pentru trecutul culturii noastre. Al doilea este un „Tetraevanghel” aflat într-o bibliotecă din Viena care este datat la 1502 și a fost scris în Mănăstirea Zgoraful din porunca lui Ștefan cel Mare. Articolul conține o descrierea acestui manuscris.

Erbiceanu, C., „Daponte numit Chesarie din călugărie”, în: *BORom XI* (1887-1888), 4, p. 332-347.

Sunt prezentate viața, activitatea și operele lui Chesarie Daponte.

Originar din Insula Scopela, Chesarie s-a născut în 1707, și-a început studiile la Constantinopol, dar fiind recomandat domnului Constantin Mavrocordat a fost luat de către acesta în București. Aici și-a continuat studiile și, după terminarea lor, a fost numit „secretar” a lui Constantin Mavrocordat. În această funcție a împlinit numeroase misiuni ce i-au fost încredințate, călătorind foarte mult. În 1751 intră în monahism la o mănăstire din Constantinopol unde primește numele de Chesarie. A murit în 1789 în Mănăstirea Xiropotam din Sfântul Munte.

Operele sale – a scris „Efimeridele Dacice”, „Explicarea Sfintei Liturghii”, „Masa spirituală”, „Catalogul bărbaților secolului al XVIII-lea”, „Oglinda femeilor”, poezii erotice, etc. În finalul articolului sunt prezentate: hrisovul mitropolitului Iacob al Moldovei din 1758, hrisovul lui Ioan Theodor Voievod din 1759 și hrisovul lui Scarlat Ghica Voievod din 1760. Toate aceste zapise arată că, în această perioadă, Chesarie a colindat Principatele Române cu o bucată din Sfânta Cruce, cu scopul de a obține ajutor pentru restaurarea Mănăstirii Xiropotam, care se afla la acea dată în paragină.

C., E., „Material pentru istoria bisericească a românilor”, în: *BORom XI* (1887-1888), 7, p. 620-628.

Lista de bani ce conține sumele date de români anual între anii 1690-1730 ca ofrande sau ca ajutor la bisericile din Orient sau la Muntele Athos.

C., E., „Câteva date asupra vieții părintelui ieroschimonah Nectarie, Protopsalt în Sfântul Munte la schitul românesc numit Prodromul”, în: *BORom XIII* (1889-1890), 7, p. 410-413.

Nicolae Crețu, Nectarie de mai târziu, era originar din Huși și avea un frate numit Atanasie care era călugăr la Mănăstirea Ciolanul. La un praznic ce a avut loc la Mănăstirea Căldărușani, tânărul Nicolae a fost remarcat de către Macarie cel care a compus și a tipărit „Anastimatarul”, „Theoreticonul”, „Irmologihul”, care i-a spus că-l va face mare dascăl și protopsalt.

De la Căldărușani, tânărul Nicolae a plecat la București, unde a stat o scurtă perioadă și apoi a plecat în Sfântul Munte. După ce a stat foarte puțin aici, Nicolae a vizitat Ierusalimul și s-a întors apoi în Moldova la Mănăstirea Neamț, unde a îmbrăcat haina monahală și a primit numele de Nectarie. Abia după călugărie s-a întors în Muntele Athos și s-a stabilit la Mănăstirea Sfânta Ana, unde a rămas 16 ani. Talentul său i-a uimit pe toți cei din Sfântul Munte, astfel încât Nectarie era chemat să cânte la toate mănăstirile, sărbătorile și hramurile. Faima sa a atras invidia grecilor care au uneltit și au încercat să-l otrăvească. Din 1852 Nectarie s-a stabilit la Schitul Prodromul, unde a tradus multe cântări din limba greacă în limba română.

Erbiceanu, C., „Material pentru istoria contemporană bisericească și națională. Scrierea Arhimandritului Chiriac Romniceanu, Egumenul Sfintei Mănăstiri Căluui”, în: *BORom XIII* (1889-1890), 8, p. 442-448.

Articolul cuprinde o notă aflată pe cartea mitropolitului Dosoftei al Moldovei, tipărită în 1682, în care sunt enumerați câțiva cuvioși ai neamului românesc - Sf. Daniil de la Voroneț, Rafail de la Agapia, Chiriac din Bisericani, Chiriac de la Tazlău, Epifanie de Voroneț, Partenie de la Agapia, Ioan de la Râșca, Inochentie de la Probota. Se precizează despre Chiriac Romniceanu că a tipărit în Mănăstirea Neamț „Mineiul pe luna decembrie”. Tot el a făcut o călătorie în Sfântul Munte, unde s-a întâlnit cu patriarhul Grigorie. Chiriac Romniceanu relatează despre cei patru sfinți martiri de la Schitul Prodromul al Mănăstirii Iviru din Sf. Munte Athos care au pătimit moarte martirică în 1810: Acachie, Ignatie, Eftimie și Onufrie (menționăm că o parte din sfințele lor moaște se află la Schitul românesc Prodromu din Athos). În finalul articolului sunt prezentate minunile și semnele care au avut loc în „Sfetagora” înainte de declanșarea Eteriei.

Erbiceanu, C., „Diverse documente”, în: *BORom XVII* (1894-1895), 10, p. 769-775.

Sunt rediate trei documente. Ultimul cuprinde enumerarea câtorva daruri ce au fost făcute de Matei Basarab la Sfântul Munte.

***, „Istoricul Sfântului Munte Athos” în: *BORom XVIII* (1894-1895), 10, p. 769-775.

Sunt prezentate mănăstirile din Sfântul Munte, istoricul lor și câteva date actuale (la 1895). Sunt prezentate astfel: Mănăstirea Dohiariul din al cărei istoric aflăm că a fost înnoită de Alexandru Lăpușeanu cu soția sa, doamna Ruxandra și de mitropolitul Teofan (mitropolit care este îngropat aici); Mănăstirea Costamonitul; Mănăstirea Zgoraful – mănăstire care are printre viețuitorii săi și 20 de monahi români și care are ca metoace în Basarabia Mănăstirile Căpriană și Condița.

După aceea sunt prezentate schiturile din Sfântul Munte – Schitul Sfântul Dimitrie care are printre viețuitorii săi și 20 de monahi români; Schitul Proorocul Ilie – despre care aflăm că a fost fondat în 1780 de Paisie Velicicovski; Schitul Saraiul; Schitul Cutlumușul; Schitul Ivirul – schit în care viețuiesc și șase români; Schitul Lacu – schit ce are hramul Sfântului Dimitrie, în el viețuiesc 70 de monahi români și datează de la 1800; Schitul Prodromul – schit de la 1857-1866 în care viețuiesc 100 de monahi români și care are un metoc în Insula Thasu (Thasos); Schitul Cav-socalivitul; Schitul Sfânta Ana; Schitul din Insula Thasu. Se oferă și câteva date despre Patriarhia din Constantinopol.

G., „Cronica bisericească”, în: *BORom XIX* (1895-1896), 7, p. 440-442.

O serbare în Schitul chinovial românesc Prodromul din Sfântul Munte Athos.

În data de 12 iulie 1895 la schitul românesc s-a serbat slujba icoanei Maicii Domnului. La slujbă a slujit fostul patriarh ecumenic Ioachim al III-lea. Este prezentat un scurt istoric al schitului.

Încercări de a se întemeia un schit românesc în Sfântul Munte s-au făcut înainte de anul 1820, de către călugărul român Iustin. Acesta s-a stabilit într-o chilie pe teritoriul Marii Lavre. Ucenicii lui Iustin, Patapie și Grigorie, fiind ajutați de către mitropolitul Veniamin Costache care a intervenit la Marea Lavră, au primit aprobare în 1820 pentru a preface chilia Sfântului Ioan Botezătorul în schit. Din cauza morții lui Patapie și a lipsei de mijloace materiale nu s-a realizat însă nimic. În urma stăruințelor mitropolitului Sofronie al Moldovei și a lui Grigorie Ghica, în 1852, Marea Lavră aprobă călugărilor români Nifon și Nectarie să întemeieze schitul. Cu ajutoare bănești din țară schitul este finalizat, iar la data de 21 mai 1866 a fost sfințit.

Din articol mai aflăm că în Sfântul Munte se mai află și Schitul românesc Sfântul Ioan Teologul, Chilia Cucuvinu al cărei întemeietor și superior este ieromonahul Teodosie Soroceanul (român basarabean).

***, „Cronica bisericească de la Sfântul Munte” în: *BORom XXVII* (1903-1904), 4, p. 422-433.

La începutul articolului se arată așezarea geografică și se descrie Sfântul Munte Athos după care sunt descrise mănăstirile de acolo și proprietățile lor. Sunt prezentate apoi și schiturile: Saraiul Rusesc, Sfântul Proroc Ilie (rusesc) – care a fost înființat de Paisie Velicikovski, Chinovial Bulgăresc Bogrodița și Schitul românesc Prodromul. Prezentarea acestora conține: așezarea lor geografică, descrierea lor, un mic istoric și raporturile pe care le au aceste schituri cu mănăstirile de care atârnă.

Schitul românesc Prodromul este situat pe moșia Marii Lavre. În 1806, ieromonahul Iustin a cumpărat o chilie. În urma intervențiilor mitropolitului Moldovei, Veniamin Costache, pe lângă Marea Lavră, s-a reușit să se dea numele la ceea ce a întemeiat Iustin - de schit moldovenesc. Din cauza evenimentelor de la 1821 și după ce Iustin a trecut la Domnul, urmașii săi Grigorie și Patapie au dus actele acestui schit în Moldova la Mănăstirea Neamț.

În 1846 au venit în Sfântul Munte ieromonahii Nifon și Nectarie și monahii: Isaia de la Mănăstirea Horaiața, Athanasie, Nectarie de la Mănăstirea Neamț ș.a. Ei s-au

așezat în Mănăstirea Sfânta Ana, unde monahul Isaia și-a luat chilie. După ce au stat la un grec, Nifon și Nectarie și-au luat chilie lângă Schitul Capsocaliviei, iar în 1852 părintele Nectarie a plecat în țară pentru a cere ajutor material pentru schitul pe care s-a apucat să-l facă. În 1856, patriarhul Constantinopolului a eliberat un singhiliu patriarhesc prin care recunoaște Schitul românesc Prodromul cu 20 de monahi. Printre cei care au venit să se închinovieze la acesta s-au numărat și părintele Isaia de la Sfânta Ana alături de vestitul cântăreț Nectarie cu fratele său Atanasie. Cu ajutoare din țară, în scurt timp, s-a isprăvit zidirea bisericii schitului. În 1889 s-a încheiat un nou act între schitul românesc și Marea Lavră. În Sfântul Munte, în 1903, mai erau 22 de chilii românești cu bisericuțe și 14 case fără bisericuță în care locuiau peste 160 de monahi. La Schitul Lacu trăiau 60 de români. În 1903 numărul românilor din Muntele Athos depășea cifra de 500. În finalul articolului se amintește despre administrația Schitului românesc Prodromul.

Erbiceanu., C., „Moartea părintelui Nifon Ieroschimonahul. Primul stareț și fondator al Schitului Românesc Prodromul din Muntele Athos.” În: *BORom XXVII* (1903-1904), 8, p. 952-958.

În peștera Vigla, în biserica făcută de el cu hramul Nașterea Domnului, la data de 5 decembrie 1899, ieroschimonahul Nifon a trecut la cele veșnice, având vârsta de 96 de ani. Nifon s-a născut în 1803 în Bârlad, a avut numele de botez Nicolae și de la o vârstă fragedă a intrat în monahism la Mănăstirea Horaița unde a primit numele de Natanail. A fost hirotonit preot duhovnic de mitropolitul Veniamin Costache.

În 1840 s-a dus în Sfântul Munte împreună cu prietenul său Nectarie schimonahul, unde s-a schimnicit și și-a luat numele de Nifon. În 1852, Nectarie și Nifon s-au întors în Moldova și au spus că vor să clădească un schit românesc în Sfântul Munte. Domnitorul Ghica auzind acestea a scris Marii Lavre și a obținut de la aceasta aprobarea pentru ridicarea unui schit pe moșiile ei. În urma ajutoarelor venite din țară, părintele Nifon a reușit să clădească Schitul Prodromul. Tot el a mai ctitorit alte șase biserici, în afară de Schitul Prodromul în București, Insula Thassu, Iași-Buciumeni și Galați. Spre finalul articolului este redată diata lui Nifon, ce a fost făcută în 1898. În acest testament remarcăm că Nifon își cere iertare de la ucenicii săi și, totodată, le adresează lor o serie de îndemnuri duhovnicești. În finalul articolului Constantin Erbiceanu spune că l-a vizitat pe părintele Nifon împreună cu Gherasim Timuș și cu P.S. Athanasie al Râmnicului.

***, „O frumoasă serbare în Sfântul Munte” în: *BORom XXIX* (1905-1906), 8, p. 936-938.

Este reprodusă darea de seamă din partea Societății Coloniei Române din Sfântul Munte referitoare la sărbătoarea care a avut loc la 12 iulie 1905. La această dată arhimandritul Antipa, superiorul Prodromului a invitat toți monahii români din Sfântul Munte să ia parte la soborul icoanei Maicii Domnului numită și „Prodromița”. Se prezintă desfășurarea sărbătorii la care au luat parte peste 300 de monahi români.

Cireșeanu, Badea, dr., „Călătoria mea la Sfântul Munte Athos, în Palestina și Egipt. La Sfântul Munte”, în: *BORom XXX* (1906-1907), 8, p. 930-945.

Articolul de față este structurat în mai multe părți intitulate astfel: „Descrierea Sfântului Munte”, „Cugetări ale monahismului”, „Principiile monahismului în creștinism”, „Feluri de monahi”, „Monahii din Sfântul Munte”, „Cearta isihastă”, „Monahismul din Muntele Athos în zilele noastre” (1906) și „Monahismul românesc din Muntele Athos”.

Din ultima parte, cea intitulată „Monahismul românesc din Muntele Athos” aflăm următoarele:

-Schitul românesc Prodromul este așezat pe teritoriul Mănăstirii Lavra. La 1906 în el viețuiau 90 de monahi și 10 ieromonahi, superior fiind Antipa Dinescu.

-Schitul românesc Lacul – se află situat pe pământul Mănăstirii grecești Sfântul Pavel - „el este făcut în forma unui sat monahal, are o biserică și 14 paraclise și vreo 75 de monahi”.

Tot în Sfântul Munte, pe lângă cele două schituri amintite mai sus, sunt și chilii românești.

-Chilia Cucuvinu – întemeiată de românii thesalieni din Cucuvinu, ea a rămas în posesia monahilor români din Basarabia, a fost extinsă de aceștia cu clădiri și o bibliotecă. În ea viețuiesc 22 de monahi și patru ieromonahi, superiorul ei fiind ieromonahul Teodosie Soroceanu, român din Basarabia.

-Chilia Catafighi sau Provata – a fost cumpărată de românii din Basarabia care stăpâneau chilia Cucuvinu, în ea viețuiesc șapte monahi și doi ieromonahi, iar superiorul ei este ieromonahul Ilarie Mârza.

-Chilia Vigla a fost întemeiată de ieromonahul Antim din Craiova în 1870, superior al ei este schimonahul Toma care are în ascultarea sa un monah.

-Chilia Morfonu – superiorul ei fiind monahul Climent care are în ascultarea sa un monah.

-Chilia Sfântul Prooroc Ilie – superiorul ei este românul basarabean arhimandritul Spiridon, în ea locuiesc doi români.

Alte chilii românești se află în ținuturile Sfântul Vasile, Catunachia, etc. Numărul monahilor români din Sfântul Munte se ridică la 584, iar al fraților români se ridică la 51.

Este amintit și vestitul cântăreț român Nectarie care s-a născut la Huși, a viețuit în Schitul Prodromul și a trecut la Domnul în 1898.

Cireșeanu, Badea, dr., „Călătoria mea la Sfântul Munte Athos în Palestina și Egipt. Chinoviile din Sfântul Munte. Schitul Românesc Prodromul (continuare)”, în: *BORom XXX* (1906-1907), 9, p. 1018-1031.

Badea Cireșeanu descrie călătoria pe care a făcut-o în 1904 la Sfântul Munte. Sunt descrise orașul Carea, Mănăstirea Cutlumuș, Schitul rusesc Saraiul, Mănăstirea Protatos, Mănăstirea Ivir, Marea Lavra a Sfântului Atanasie și Schitul românesc Prodromul. Unul dintre ghizii lui Badea Cireșeanu în această călătorie a fost părintele Dometie Ionescu.

Referitor la trecutul Schitului românesc Prodromul aflăm că în 1816 călugărul român Iustin a încercat să întemeieze un schit, iar ucenicii săi Patapie și Grigorie au încercat să ducă mai departe dorința superiorului lor trecut la cele veșnice. Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache i-a sprijinit pe Patapie și pe Grigorie în demersul lor și a mijlocit la Marea Lavră ca chilia Ianicopol să fie schimbată în schit românesc.

În 1820, Marea Lavră a dat un act prin care a consfințit înființarea schitului românesc în locul chiliei Ianicopol. Patapie a murit și proiectul nu s-a definitivat. Ideea înființării unui schit a reapărut în 1852, când domnul Moldovei, Grigorie Ghica a mijlocit la Marea Lavră pentru ca monahii Nifon și Nectarie să întemeieze schitul. Cu ajutoare din țară, de la domnul Ghica și de la mitropolitul Nifon s-a reușit întemeierea schitului. La 21 mai 1866 episcopul Romanului, Isaia, a sfințit Schitul românesc Prodromul.

C., „Mănăstirile din Sfântul Munte”, în: *BORom XXXVI* (1912-1913), 2, p. 151-163.

Articolul cuprinde un mic istoric și câteva date despre cele 20 de mănăstiri din Sfântul Munte.

1. Mănăstirea Lavra cea Mare – a fost zidită în 961 de Atanasie, a primit numeroase danii de la domnitorii români și pe teritoriul ei se afla Schitul românesc Prodromul. Dintr-o notă de subsol aflăm că, după Ghedeon, schitul românesc este amintit pentru prima dată în secolul al XVIII-lea, prima bisericuță a schitului a fost ridicată în 1754, iar întemeierea sa oficială a fost făcută în 1820. La 1912 stareț al Schitului românesc Prodromul era ieromonahul Ghedeon.

2. Mănăstirea Vatoped – a fost ridicată conform tradiției de trei creștini din Adrianopol: Atanasie, Nicolae și Antonie, a primit mai multe danii printre care se numără și cea de la doamna Ana Golia ce i-a închinat acestei mănăstiri biserica „Adormirea” din Iași, danie ce a fost întărită în 1606 de domnul Ieremia Movilă.

3. Mănăstirea Ivir – a fost zidită de Ioan Tornic în 1030.

4. Mănăstirea Hilandar – a fost ridicată în 1197 de domnul Serbiei, Ștefan.

5. Mănăstirea Dionisiu – a fost ridicată de Dionisie iar domnul Neagoe Basarab a înfrumusețat-o.

6. Mănăstirea Cutlumuș – a fost zidită în vremea lui Alexie Comnenul. În 1625 domnul Alexandru al Țării Românești i-a dăruit acesteia mănăstirea cu satul Clocociov.

7. Mănăstirea Pantocrator – a fost ridicată în secolul al XIV-lea.

8. Mănăstirea Xiropotam – a fost ridicată odată cu Marea Lavră, a fost rezidită de domnul țării Alexandru Vodă, aici și-a petrecut zilele Chesarie Daponte, iar domnul Moldovei, Nicolae Mavrocordat, în 1713 i-a închinat acesteia Mănăstirea Dancul din Iași.

9. Mănăstirea Zograf – a fost refăcută de Ștefan cel Mare.

10. Mănăstirea Dohiaru – a fost zidită în secolul al XI-lea. Mitropolitul Moldovei - Teofan și-a petrecut aici ultimele zile ca monah, el trecând la cele veșnice în 1598.

11. Mănăstirea Caracalu – a fost zidită în secolul al XI-lea și a fost refăcută de Petru, domnul Moldovei.

12. Mănăstirea Filotei – contemporană cu Lavra cea Mare.

13. Mănăstirea Simon Petra – a fost zidită de cuviosul Simeon în secolul al XIV-lea.

14. Mănăstirea Sfântul Pavel – a fost zidită în secolul al XI-lea. Constantin Brâncoveanu a refăcut-o în 1700.

15. Mănăstirea Stavronichita – a fost refăcută în secolul al XVI-lea prin stăruința patriarhului Ieremia.

16. Mănăstirea Xenofon – a fost construită în secolul al XI-lea și rezidită apoi de frații români Duca și Radu.

17. Mănăstirea lui Grigorie (Grigoriu) – a fost zidită în secolul al XIV-lea și rezidită apoi în 1497 de Alexandru Basarab.

18. Mănăstirea Esfigmenu – a fost zidită în secolul al XI-lea.

19. Mănăstirea Sfântul Pantelimon – la 1912 era locuită numai de ruși.

20. Mănăstirea Costamonitul – a fost zidită în secolul al XI-lea.

G., „Bibliografie”, în: *BORom* XXXVI (1912-1913), 12, p. 1048-1055. Recenzii.

Sunt prezentate pe scurt cinci lucrări din care atrage atenția cea de-a patra, „Macedonia Macedonenilor de Societatea de cultură macedo-română.” „Les Roumains de Macedoine”, de Alexandru Rubin, este o lucrare care amintește despre aromâni. În această mică recenzie este reprodusă scrisoarea mitropolitului primat către guvern în care se arată pe scurt ce au făcut românii pentru Sfântul Munte și în care îl roagă pe ministru să-i ia sub ocrotirea sa pe călugării români din Sfântul Munte.

***, „Cronică, «Memorialul mitropolitului primat al României pentru scutirea mănăstirilor de pe Sf. Munte Athos adresat Ministerului de Culte»”, în: *Candela* XXXII (1913), 4, p. 221-224.

Este reprodus memorialul mitropolitului primat al României pentru scutirea mănăstirilor de pe Sf. Munte Athos adresat Ministerului de Culte. Se face o scurtă prezentare a mănăstirilor ce au fost zidite sau întreținute de domnitori sau boieri români și anume: Mănăstirea Zografu ctitorită de Ștefan cel Mare (1502), Mănăstirea Rusescu (Rusicon) zidită de Scarlat Calimah al Moldovei, Mănăstirea Cutlumușului de Radu cel Mare și Neagoe Basarab, paraclisul de la Mănăstirea Dionisului zidit de Neagoe Basarab, biserica catedrală de la Mănăstirea Marea Lavră, zidită de Neagoe Basarab.

De asemenea, se amintește că s-au făcut restaurări, de-a lungul timpului, la mănăstirile: Lavra Caracalu, Vatoped, Dohiariu, Stavro-Nichita, Xenofon, Dionisiului, Grigoriu, Xeropotamu, Sfântului Pavel, Pantocratorul, Ivirul.

Schitul Lacul, Prodromul, Provata, Colonia Română sunt trecute în bugetul Ministerului Cultelor. Prin existența acestor lăcașuri și a contribuției românilor, mitropolitul primat demonstrează că sunt mari interese românești de apărare, atât din punctul de vedere al dreptului, cât și în vederea țelului de a menține pe monahii acestor lăcașuri în calitate de cea mai veche avangardă a românismului în Orient.

Scriban, arhim., „Știri. Împăcare între călugări greci și români.” în: *BORom* XLIII (1925), 1, p. 63.

Ziarul „Universul” scrie despre măsurile luate pentru împăcarea dintre călugării greci și români la Sfântul Munte și despre un proces între ei, care s-a ținut la Iași.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Călugării români din Sfântul Munte amenințați să li se ia averea”, în: *BORom* XLVI (1928), 3, p. 263.

Profesorul de „slavitică” Ștefan Nicolaescu a publicat în ziarul „Dimineața” un articol în care spune că monahii noștri din Sfântul Munte sunt amenințați că li se ia averea de către noua cârmuire a Republicii grecești. Se menționează că grecii vor să pună mâna pe metocul nostru din insula Tasos ce are hramul Sfântul Dimitrie. Acest metoc valorează peste 100 de milioane de lei.

***, „Știri. Prosinodul dela Athos”, în: *BORom* L (1932), 6, p. 460.

Se anunță amânarea Prosinodului de la Athos, deși se intenționa ținerea lui de Rusalii.

***, „Cronică internă. Călătorie la Sfântul Munte”, în: *BORom* LI (1933), 7-8, p. 380.

Se anunță călătoria în Sfântul Munte, inițiată la sfârșitul lui iulie 1933, de către părintele Gala Galaction, fiind a doua, după cea din luna mai.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Ctitorii mănăstirii Cutlumuz”, în: *BORom* LIII (1935), 5-6, p. 255-259.

Acest studiu tratează sorgintea uneia dintre mănăstirile din Sfântul Munte Athos, Mănăstirea Cutlumuz. O importantă lucrare a lui Lemerie rectifică anumite erori intrate deja în uz. Una dintre acestea se referă la greșeala de datare a lăcașului, articolul sus numit dovedind că secolul ctitoririi acesteia nu poate fi cel de-al XII-lea, ci precedentul.

Mergând mai în profunzime, documentul sesizează că domnul cunoscut sub denumirea de Alexis Comnenul nu este Alexis Comnenul I, ci Alexis al III-lea, Marele Comnen de Trapezunt, care a condus între 1349-1390, lucru indicat și de corespondența numelui soției, inscripționată în cadrul tabloului votiv al mănăstirii. Studiul arată că este vorba despre un tipic falsificat, undeva după 1428. Acesta ar fi indus ideea că mănăstirea nu ar fi luat ființă înainte de această vreme. Actele cercetate îi dovedesc însă existența. Este cazul „Vieții sfântului Patriarh Nifon”, scrisă de Gavriil Protul, primul autor care menționează acest fapt.

El amintește despre un al doilea ctitor al mănăstirii, domnul român Vlaicu, primul fiind aproape necunoscut. Acest document mărturisește faptul că desăvârșirea în timp a așezământului a fost realizată de către Neagoe Basarab, care a înzestrat lăcașul cu podoabele necesare, numindu-o „lavra cea mare a Munteniei”. Mai târziu, încep să apară și actele de la Patriarhia Constantinopolului, prin care se ajunge a se completa, treptat, istoria Bisericii noastre și legăturile acesteia cu Sfântul Munte, care devin din ce în ce mai cunoscute. În istoriografia română, Stoica Nicolaescu aduce importante lămuriri despre zidirea ei, specificându-l pe Alexie Comnenul drept ctitor.

Giuglea, G., „Călătoriile călugărului Chiriac dela Mănăstirea Secul. I.», Câteva lămuriri asupra textului”, în: *BORom* LIV (1936), 3-4, p. 153-158.

Studiul de față se constituie ca un preambul necesar publicării pentru prima dată a însemnărilor de călătorie, scrise de călugărul Chiriac de la Mănăstirea Secu. Motivarea publicării acestora este susținută de puținătatea documentelor de tip memorialistic existente în literatura română și, cu atât mai mult, în ceea ce privește scrierile monahilor, deși aceștia au efectuat de-a lungul timpului nenumărate deplasări peste hotare. Însemnările călugărului Chiriac au fost făcute între 1851 și 1864, la Mănăstirea Chițcani (Noul Neamț), autorul lor hotărând ca acestea să rămână în sfântul lăcaș ca un bun comun, folositor obștei din care făcea parte.

Despre autorul acestor însemnări nu se cunosc foarte multe date. Singurele informații care pot fi însă deduse sunt din însemnările de călătorie, din care se configurează un neobosit drumet, admirator naiv al monumentelor bisericești, desigur traducător, tipograf, compilator și copist, puternic ancorat în credința ortodoxă.

Giuglea, G., „Călătoria la muntele Athos și la Ierusalim. Călătoria ieromonahului Chiriac din Sfânta Monastire Secul la Sfântul Munte Athos”, în: *BORom* LIV (1936), 3-4, p. 158-182.

După cum informează și titlul articolului, studiul redă, de fapt, textul lui Chiriac despre călătoria la Sf. Munte Athos și la Ierusalim. Paginile sale surprind itinerariul din 1840, schițând drumul către Dunăre, apoi spre Țarigrad. În această localitate privirea lui Chiriac este atrasă de Balaclia, sau Izvorul Maicii Domnului, minunată biserică din marmură, unde vin mulți oameni pentru a se tămădui. Muntele Athos reprezintă, pentru început, ținta descrierilor sale. Pe lângă însemnări sumare, autorul este interesat de alcătuirea mănăstirilor ce le cuprinde.

Astfel, despre Caracalu notează faptul că este o mănăstire cu viață de obște, cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. A fost construită de boierii Antonie și Roman Caracal, ajutor oferind însă și Petru Vodă al Moldovei și spătarul acestuia, care s-au călugărit mai apoi în acest lăcaș.

Cutlumuș are hramul Schimbării la Față și, deși nu este foarte încăpătoare, e împrejmuțată de un zid temeinic. Ctitorul ei a fost Alexie Commnen, dar sunt cunoscuți ca ctitori, la cea de-a doua construcție, Radu și Negru Vodă, domnii Țării Muntenesti.

Mănăstirea Pantocrator se remarcă prin același hram al Schimbării la Față, cunoscând ca ctitor pe Alexie Stratopetarh, fiind înnoită de Barbul Munteanu care a și intrat aici în cinul monahal.

Sigmen Opștie (Esfigmenu) a fost construită de Sfânta Pulcheria împărăteasa, fiind sfințită de Înălțarea Domnului. Acest lăcaș adăpostește și câteva moaște, printre care se numără capul Sfântului Apostol Iacov a lui Alfeu, mâna Sfântului Grigorie Nisis (de Nazianz), piciorul Sfintei Maria Magdalena, o parte din cotul mâinii Sfântului Haralambie pe lângă alte părțile de sfinte relicve. Arhiepiscopul Veniamin al Moldovei a dăruit pământuri mănăstirii, intenționând să se retragă acolo la bătrânețe.

Helindar Diortom (Hilandar) cunoaște ctitori sârbi, Sfinții Împărați Sava și Simeon, fiind frumos înfrumusețată și împodobită cu marmură. De la această mănăstire monahul Chirac reține vița-de-vie cu struguri tămăduitori de neputințe.

Mănăstirea Xenofont Obștie poartă numele ctitorului, înnoită fiind ulterior de domnitori munteni, cu hramul Sf. Gheorghe.

Din seria lăcașurilor monahale menționate fac parte și Lacul și Podromu, schituri românești, alături de altele doar consemnate.

Pe a doua parte a textului se întinde descrierea itinerariului spre Ierusalim. În drum spre Verut, se amintește despre biserica Sfântul Lazăr, care deține mormântul acestuia în altarul așezământului. Aflându-se apoi lângă cetatea de prin părțile Palestinei, el nu uită să precizeze tradiția conform căreia se spune că acolo Sfântul Gheorghe a ucis balaurul. Drumul către Ierusalim este făcut împreună cu un grup de pelerini, având drept însoțitori câțiva angajați ai Patriarhiei. Primul obiectiv a fost Mormântul Domnului, în care se află și icoana Mântuitorului, care a îndemnat-o pe Cuvioasa Maria Egipteanca să petreacă în pustie. Tot aici se poate vedea icoana Învierii, ipostaza arătării lui Hristos Sfintei Maria Magdalena, apoi Sfântul Mormânt propriu-zis, înapoia căruia se află și mormintele Sfinților Iosif și Nicodim, apoi două încăperi „Plângerea și leșinarea Maicii Domnului”, în care se spune că ar fi îngrijit-o mironosițele pe Preasfânta Fecioară, unde slujesc numai grecii. Aproape se găsește și locul Sfintei Elena care aștepta găsirea Sfintei Cruci, după care urmează drumul către Golgota.

Sub Golgota se află o deschizătură în care se spune că ar fi fost așezată căpățâna lui Adam. Amintite sunt și pârâul Cedrilor, locul unde Hristos a stat la masă cu ucenicii săi, poarta care duce spre Ghetsimani, peștera Adormirii Maicii Domnului cu biserica care poartă acest hram. Împrejurimile Ierusalimului readuc locuri cunoscute precum Valea plângerii, Ierihonul, biserica Vitileemului, Iordanul, Cana Galileii, Nazaret, Betleem și Sf. Peșteră, ca și biserica Sfântului Prooroc Ilie, Sfânta Cruce, Muntele Taborului, biserica Sfinților Arhangheli s-au aflat și ele printre obiectivele călătoriei lui Chiril.

În legătură cu organizarea Bisericii din Ierusalim, autorul menționează întâistătătorul, patriarhul de Ierusalim, care stă în Țarigrad, apoi 12 arhieriei, după modelul celor 12 apostoli, fiecare dintre ei având în sarcină anumite chestiuni, fie politice, fie administrative, fie duhovnicești.

G., I. M., „Note bibliografice. Vârtosu Emil «Odoare românești la Sтамbul» în Buletinul Com. Mon. Ist. XXVIII, 1935, fasc 83 și extras Vălenii de Munte 1936, 26 p”, în: *BORom* LIV (1936), 11-12, p. 784. Recenzie.

Sunt prezentate câteva obiecte găsite de domnul Vârtosu Emil în Muzeul Vechiul Serai din Istanbul – trei săbii cu pisanii bizantine care au fost ale lui Constantin Brâncoveanu, săbii moldovenești din secolul al XV-lea și un chivot de aur ferecat cu pietre prețioase în care se păstrează capul Sfântului Ioan Botezătorul.

Din pisania slavonească aflată pe capac reiese că acest chivot a fost făcut de Neagoe Basarab (1512-1521) și dăruit Mănăstirii Dionisiu din Muntele Athos.

Camariano, Nestor, „«Toate sfintele așezăminte din Sfântul Munte, care se ridică în total la 726 și serviciile lor aduse neamului subjugat» de Ktenas Hristofor, Arhimandrit.” în: *BORom* LIX (1941), 1-2 p. 76-80. Recenzie.

În această carte sunt cuprinse istoria și originile monahismului, descrierea Atosului, nașterea monahismului în Athos, istoricul monahismului atonit și Academia Atonită. De la pagina 621 la pagina 627 autorul dă lista mănăstirilor din Athos cu chiliile lor, arătând în dreptul fiecărei chilii naționalitatea călugărilor care trăiesc acolo. De la arhimandrirul Hristofor aflăm că la data scrierii cărții, în Athos, se aflau 240 de călugări români. Capitolul 51 al cărții se intitulează „Schiturile care au dispărut și cele care se află la Sfântul Munte” - în acest capitol este cuprins și un scurt istoric al Schitului românesc Prodromul. Cartea mai cuprinde și un articol intitulat „Daniile mari ale domnitorilor din Țara Românească și Moldova făcute Sfântului Munte”. În acest capitol se amintește despre mănăstirile și schiturile din Țările Române care au fost închinat principalelor mănăstiri din Athos

Chirileanu, T. G., „O scrisoare despre schitul moldovenesc din Sfântul Munte și despre Grigorie Ghica domnul Moldovei.” în: *BORom* LIX (1941), 3-4, p. 160-163.

„Schitul românesc din Muntele Athos” a fost înființat de către ieroschimonahul Nifon și ieromonahul Nectarie din Mănăstirea Horaița din Moldova. Este redată o scrisoare din 1857, a ieromonahului Nifon trimisă lui Agatanghel care face referire la făgăduiala lui Grigorie Ghica de a se face călugăr. Această făgăduință o mai găsim, spune autorul și la finele scrisorii lui Grigorie Ghica trimisă către părinții Nifon și Nectarie, în 1853. Despre credința lui Grigorie Ghica mai aflăm și dintr-o scrisoare a lui Alexandru Sturza în care amintește că acesta a vizitat Locurile Sfinte.

Popescu, Șt. D., „Note bibliografice, Turdeanu Emile «La broderie religieuse en Roumanie. Les etoiles des XV-e et XVI-e siècle», în „Buletinul Institutului Român din Sofia”, an I, nr. 1, București 1941, p. 5-62”, în: *BORom* LX (1942), 7-8, p. 373-375. Recenzie.

Din articol aflăm că de la Petru Rareș avem patru epitrahile: primul a fost dăruit de către domnitor Mănăstirii Dionisiu în 1545, al doilea se află tot la Mănăstirea Dionisiu, al treilea a fost dăruit Mănăstirii Vatoped, iar al patrulea a fost trimis Mănăstirii Esfigmenu. Toate aceste epitrahile sunt descrise în mod amănunțit de autor.

Ierimia, Ion, pr., „Câteva figuri de români athoniți”, în: *GBis* XI (1952), 8-10, p. 418-426.

Date despre călugări români, întorși de la Muntele Athos: Sfântul Antipa (Alexandru Lucian, 1816-1882), Visarion, ucenicul lui Paisie Velicicovschi, Atanasie de la Cavsocalivia, ieromonahul Daniel, ieromonahul Macarie de la Neamț, Nectarie, Nifon. Prin intermediul acestor „români athoniți” monahismul ortodox românesc a contribuit la consolidarea și afirmarea tezaurului de credință și a viețuirii ortodoxe.

Bodogae, Teodor, prof. dr., „Considerațiuni istorice privind legăturile Bisericii Române cu mănăstirile din Muntele Athos”, în: *MitrBan* XIII (1963), 3-4, p. 160-170.

În contextul mai larg al unor considerații istorice privind legăturile Bisericii Române cu mănăstirile din Muntele Athos aflăm și despre Sfântul Nicodim, organizatorul monahismului românesc. Viața de obște în ctitoriile sale, Tismana și Vodița, a fost organizată după modele athonite. Se prezintă tradiția daniilor către mănăstiri ca fiind de influență athonită și amintește câteva dintre cele mai importante donații. De asemenea, oferă o analiză a faptului că, până în secolul al XVI-lea, Athosul a reprezentat un model pentru pictura și artele minore din Țările Române și a procesului prin care începând cu secolul al XVI-lea această situație se inversează.

Bodogae, T., prof., „Din comorile Sf. Munte”, în: *BORom* LXXXI (1963), 9-10, p. 1013-1021.

„Din comorile Sf. Munte” este un album publicat în 1959, la Atena, de călugărul Sofronie, de la mănăstirea Sf. Pavel. Albumul cuprinde 218 pagini de text și 150 reproduceri din istoria și descrierea a tot ceea ce merită să fie cunoscut despre mănăstirile din Sf. Munte. Lucrarea are trei părți: istorică, topografică și de informație generală.

În prima parte autorul trece în revistă așezările aghiorite începând din epoca antică și până în vremurile respective. Se arată lupta și greutățile pe care le-a întâlnit viața spirituală de aici în tot cursul ei. Partea mai importantă o formează topografia fiecăreia din cele 20 de mănăstiri athonite, a schiturilor și a altor așezări mai importante. După ce descrie, pe scurt, întemeierea și evoluția fiecărei mănăstiri, autorul dă informații despre biserici, despre arhive și despre biblioteci, despre odoarele mai de preț din cuprinsul fiecăreia.

Partea a treia precizează ce este o mănăstire, un schit, o chilie, o sihăstrie, precum și modul de conducere a fiecăreia. Dintre odoare, autorul descrie mai ales pe cele de ordin spiritual: icoanele făcătoare de minuni, moaștele. Mai puțin amintește de arta propriu-zisă, de biblioteci și de arhive. Se menționează că aici trebuie să se insiste mai mult. De aceea în recenzie se aduc completări în acest domeniu. Despre arhitectură se fac o serie de afirmații pornind de la lucrările lui Brockhaus, Wulf, Gh. Balș, G. Millet, Dölger și alții. Împrejurările istorice vitrege, dar și condițiile legate de specificul retragerilor monahale au impus construirea mănăstirilor în formă de cetăți, cu porți fortificate, uneori cu turnuri la poartă. În incinta aproape pătrată, de regulă, la mijloc se află catoliconul, biserica centrală, în jur alte bisericuțe mai mici numite paraclise, iar pe margine, chiliile călugărești. Tot în incintă de găsește trapeza care are diferite forme. În apropiere se găsesc bucătăria, cămara, fântâna, moara. Cele mai multe mănăstiri au și construcții portuare, uneori cu turn întărit după moda medievală. Se aduc precizări în legătură cu arhitectura bisericilor. Pictura are un caracter monumental fiind executată în mozaic sau în frescă. Sunt enumerate picturile în mozaic. Se întâlnesc două stiluri de pictură în frescă: școala macedoneană și școala cretană. Sunt explicate și exemplificate cele două maniere de pictură. Cele mai bine executate sunt lucrările din secolul al XVI-lea și al XVII-lea. Se amintește și despre restaurările din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea.

După aceea sunt prezentate o parte din icoanele celebre ale Sfântului Munte. Dintre obiectele de cult sunt amintite potirele, discurile, cădelnițele, chivotele, raclele, în care se păstrează moaștele sfinților, o bucată din lemnul sfânt al Crucii

Mântuitorului, precum și o mulțime de cruci ferecate în metal filigranat ori sculptate în lemn sau alt material, odăjdii și haine de tot felul lucrate în fir de aur provenite de la aproape toate popoarele ortodoxe. Dintre raclelele sau cutiile cu moaște din metal încrustat se amintesc numai câteva din cele lucrate la noi în țară. Șirul broderiilor este reprezentat de patrafire, epitafe, poale de altar, acoperăminte și alte stoffe lucrate de meșteri bizantini, sârbi, români și ruși. Sunt amintite piesele remarcabile de la voievozii munteni și moldoveni.

Unul dintre capitolele cele mai bogat reprezentate este cel al manuscriselor unice sau rare scrise pe pergament, pline de inițiale înflorate sau sub formă de păsări ori alte animale, dar mai ales bogate în ilustrații miniaturale. Sunt prezentate o serie dintre rarități, locul unde se află și din ce perioadă datează. Se precizează că cele mai multe manuscrise aflate în bibliotecile Athosului n-au fost scrise acolo, ci au fost aduse sau donate fiind însă strâns legate de viața spirituală din Sf. Munte. Faptul că în acest spațiu sacru al Ortodoxiei se adună experiența spirituală din toate țările și Bisericele Ortodoxe și că de acolo se întoarce la fiecare din ele, a contribuit cel mai mult la formarea conștiinței unitare ortodoxe.

Elian, Alexandru, prof., „Biserica Moldovei și Muntele Athos la începutul veacului al XIX-lea” în: *StTeol*, Seria a II-a, XIX (1967), 7-8, p. 391-402.

Se dau informații din „Viața Sf. Nifon Patriarhul Constantinopolului”, din care reies binefacerile domnului Neagoe la Cutlumuș numită „Lavră cea mare a Țării Muntenestești”. Se menționează de asemenea și ajutoarele primite de Mănăstirea Cutlumuș de la Vladislav I.

Ionescu, Virgil D., doctorand, „Studiile și cercetările lui Nicolae Iorga despre Muntele Athos”, în *BORom* LXXXIX (1971), 5-6, p. 634-643.

Nicolae Iorga nu a vizitat niciodată Muntele Athos! Cele mai importante date sub formă de notițe provenite de la savantul român au fost publicate în volumul XIX/1-2 din colecția Hurmuzachi alături de alte documente grecești ce privesc istoria românilor. Rodul, în parte, al cercetărilor lui Iorga va fi înglobat în lucrarea „Muntele Athos în legătură cu țările noastre”, comunicare făcută la Academia Română la 13 noiembrie 1913. Mai târziu va publica câteva articole legate de ajutorul românilor pentru Muntele Athos și două comunicări la Academie în legătură cu portretele voievozilor români la Athos și cu două opere de artă românești din secolul al XVI-lea aflate acolo. Referiri la această temă sunt întâlnite și în lucrarea „Byzance après Byzance”.

Mihail, Paul, pr., „Noi mărturii românești de la Athos”, în *BORom* C (1982), 5-6, p. 550-564.

Mai întâi se face un scurt istoric al prezenței manuscriselor românești în diferite lăcașe monahale athonite cum ar fi: mănăstirile Hilandar și Xenofont, chilia Intrarea Maicii Domnului în Biserică, de pe moșia mănăstirii Dionisiu, chilia Adormirii Maicii Domnului etc. După aceea se purcede la descrierea amănunțită a unor manuscrise miscelane cu scrieri din Sfinții Părinți ce au circulat pe la Karulia, Kapsokalivia, Katunakia, schiturile Lacu, Provata, Sf. Ana etc.

Studiul este însoțit de numeroase fotografii, integrate în text, analiza manuscriselor mergând uneori până la studiu comparativ la nivel de amănunt. Interesant este că într-unul din ele este amintită „mănăstirea Mirăuți” (din Suceava)!

Porcescu, Scarlat, pr., „Știri inedite referitoare la zidirea bisericii „Sf. Ioan Botezătorul” din Schitul chinovial Prodom de la Sf. Munte Athos”, în *BORom* CII (1984), 3-4, p. 258-272.

Galeriu, Constantin, pr. prof., „Mesaje ale Sfântului Munte Athos”, în *BORom* CV (1987), 3-4, p. 104-109.

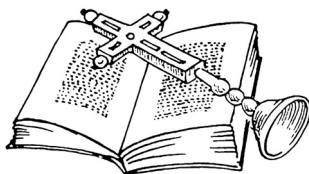
Dură, Ioan, pr. dr., „Proschinitare ale sfântului munte Athos tipărită pe pământul românesc”, în *BORom* CVII (1989), 3-4, p. 123-126.

Moldoveanu, Ioan, pr. dr., „Mănăstirea Xiropotamu de la Muntele Athos și Țările Române (1650-1863)” în: *StTeol*, Seria a II-a, LII (2000), 1-2, p. 84-99.

Se prezintă un istoric al Mănăstirii Xiropotamu amintindu-se că legăturile cu Țările Române încep în prima jumătate a secolului al XV-lea. Există 2585 de documente românești care atestă legăturile cu această mănăstire fiind enumerate diferite dării făcute de domnii români (21 oct. 1585-Mihnea Turcitul al Țării Românești închină Mănăstirea Colentina). Se amintește despre venirea cu sfinte moaște pe teritoriul României, iar prezentarea acestor relații ajunge până în sec. al XIX-lea, în timpul domnului Mihail Șuțu al Moldovei.

Moldoveanu, Ioan, pr. dr., „Documente românești din Sf. Munte” în: *StTeol*, Seria a II-a, LII (2000), 1-2, p. 116-118.

Recenzie la lucrarea lui Florin Marinescu, lucrare de 740 de pagini, ce conține rezumatul a 984 de documente românești din cele 2585 existente din perioada 1432-1877. Se face prezentarea lucrării.

XI. LEGĂTURILE MONAHISMULUI ROMÂNESC CU BISERICILE ORTODOXE

XI.1. STUDII CU CARACTER GENERAL

***, „Acte oficiale”, în: *BORom* XXXVII (1913-1914), 3, p. 209-234. Cu text în limba greacă. Cu text în limba sârbă.

Sunt reproduse următoarele acte:

1. Scrisoarea patriarhului Ghermanos al Constantinopolului trimisă către mitropolitul primat Conon, prin care îl înștiințează pe acesta că s-a suit în scaunul de patriarh al Constantinopolului și răspunsul mitropolitului primat Conon la scrisoare.

2. Răspunsurile următorilor: patriarhului Ierusalimului Damian, patriarhului Antiohiei Grigorie, patriarhului sârb Luchian, mitropolitului Serbiei Dimitrie, mitropolitului Transilvaniei Ioan Mețianu, arhiepiscopului Sinaiului Porfirie la scrisoarea Î.P.S. Conon prin care îi înștiințează pe aceștia că s-a suit în scaunul de Primat al României.

3. Două scrisori ale patriarhului Ierusalimului Damian, prin care trimite felicitări cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului și ale Învierii Domnului către mitropolitul primat Conon și către membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom* XXXVII (1913-1914), 7, p. 425-474. Cu text în limba greacă. Cu text în limba sârbă.

Sunt redată următoarele acte: 1. Scrisoarea patriarhului Constantinopolului Gherman către mitropolitul primat Conon, prin care sunt aduse mulțumiri pentru scăparea episcopului Polyanei, Fotio, de către armata română și pentru cum a fost primit acest episcop de înaltele fețe bisericești din România. De asemenea este redat și răspunsul mitropolitului primat Conon la scrisoare.

***, „Cronica bisericească externă. Arhiepiscopia Ciprului către Patriarhul României”, în: *BORom* XLIV (1926), 7, p. 421-422.

Este reprodusă scrisoarea de la 1 iulie 1925 a lui Chiril al Ciprului care a fost trimisă către patriarhul României. Prin această epistolă Chiril al Ciprului îl roagă pe Miron Cristea ca atunci când trimite o scrisoare către Arhiepiscopia Ciprului să o trimită cu o traducere în limbile de circulație europeană. Tot aici sunt abordate două chestiuni și anume: cea privitoare la valabilitatea hirotoniilor anglicane și cea privitoare la viitoarea adunare a unui Sinod ecumenic.

Jocu, Filaret D., arhimandritul, „Cronica bisericească. Dare de seamă către Î.P.S. Patriarh-Regent D.D.dr. Miron despre călătoria Arhimandritului dr. Filaret Jocu în Răsăritul Ortodox, în zilele de la 4 aprilie-12 iunie 1929”, în: *BORom XLVIII* (1930), 7-8, p. 731-752.

Arhimandritul Filaret Jocu relatează despre vizitele sale la Constantinopol – unde a avut o întrevedere cu patriarhul Vasile, Atena, Pireu, Alexandria – unde s-a întâlnit cu patriarhul Meletie, Cairo, Ierusalim-unde s-a întâlnit cu patriarhul Meletie.

Bulat, T. G., „Românii și creștinătatea răsăriteană”, în: *BORom LXI* (1943), 7-9, p. 335-357. Cu bibliografie.

Sunt prezentate daniile făcute de către poporul român către întreaga biserică ortodoxă răsăriteană și către bisericile din Polonia, Cipru, Serbia, Bulgaria. Spre sfârșitul anului 1700, Ioan Comnen a fost trimis la Muntele Athos spre a cataloga daniile făcute aici de poporul român.

Raportul a fost tipărit la tipografia de la Snagov în 1701 sub numele de „Proschinitar”. La începutul articolului sunt enumerați o serie de patriarhi care au trecut prin țările române în secolele XVI-XVIII și ierarhii care se aflau la un moment dat la curtea lui Constantin Brâncoveanu. Apoi sunt enumerate daniile făcute de români Patriarhiei de Alexandria printre care se numără și dania lui Nicolae Mavrocordat care a dăruit Mănăstirea Hangu-Buhalnița, în 1715. După aceea sunt enumerate mănăstirile deținute de Patriarhia Alexandriei în Țara Românească: Stănești, Segarcea, Sfinții Arhangheli, Schitul Dâlga, biserica Zlătari din București.

În continuare, autorul prezintă daniile făcute de români Patriarhiei de Antiohia – printre acestea se numără și dania făcută de domnul Radu care a închinat Mănăstirea Aron Vodă la 1624, Constantin Mavrocordat a dăruit în 1746 biserica Sfântul Spiridon Vechi din București.

Patriarhiei de Ierusalim i-a fost închinată, în 1527, Mănăstirea Dobrușa de către Petru Rareș. La 1617, Radu Vodă a închinat acestei Patriarhii Mănăstirea Galata din Iași, iar la 1633 i-a fost închinată Mănăstirea Barnovski. La 1643, biserica din Ismail cu hramul Adormirea Maicii Domnului a fost închinată Patriarhiei de Ierusalim, iar la 1676 mitropolitul Dosoftei al Moldovei a închinat Sfântului Mormânt Mănăstirea Pobrata (Probota). La 1693 Patriarhia de Ierusalim deținea în Moldova următoarele mănăstiri: Galata, Barnovski, Sfântul Sava, Cetățuia, Hlincea, Bistrița, Tazlău și Cașin.

Sunt prezentate apoi daniile care au fost făcute pentru Sfântul Munte de către domnitorii Mircea Vodă, Matei Basarab, Ștefan cel Mare, Șerban Cantacuzino - care a închinat aici Mănăstirea Cotroceni, Alexandru cel Bun, Bogdan al III-lea cel Orb, Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Alexandru Lăpușeanu, Petru, Rareș, Vasile Lupu și alți domnitori precum și de boierii: Craiovești, boierul Golea care a închinat Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului din Iași la Mănăstirea Vatoped, vameșul Păun care a închinat Mănăstirii Xiropotamului Mănăstirea sa Clatia ș.a.

Este prezentată și o listă de la 1845 a mănăstirilor închinat la Muntele Athos. Aceasta conține următoarele mănăstiri: Cotroceni cu Pârlita și Budișteni, Vălenii de Munte, Radu-Vodă cu Stelea (București) și Tutana, Mihai Vodă cu Beșteleiu, Iz-

vorani, Sf. Apostoli din București, Slobozia cu Apostolache, Căscioarele, Plumbuita, Clocociov, Slatina, Jitia, Roaba, Baia de Aramă, Hotărani, Spirea din București.

Sunt făcute cunoscute apoi daniile făcute de români la Muntele Sinai. Pe lângă numeroasele sume de bani dăruite aflăm că aici au fost închinat: Mănăstirea lui Pană Vistier din București (azi Sfânta Ecaterina), Mănăstirea Râmnicul Sărat la 1688 de către Constantin Brâncoveanu, Mănăstirea Mărgineni din Prahova la 1731.

Se prezintă apoi daniile făcute de români la mănăstiri mai mici precum: Meteorele – i-a fost închinată Mănăstirea Coșuna; Mănăstirea Sfântul Ilie din Ianina căruia Duca Vodă i-a închinat Mănăstirea Sfântul Ioan din București; Mănăstirea Pogonianeii din Ianina căreia i-a fost închinat în 1688 Schitul Bradu (Secuieni). Mănăstirii de la Sozopole i-a fost închinată de către Radu Mihnea la 1624 Mănăstirea Aron Vodă din Iași. În finalul articolului sunt prezentate alte daniile făcute de români pentru bisericile din Serbia, Muntenegru, Polonia și Transilvania și un tabel a lui I. Brezoianu care arată numărul de mănăstiri care au fost închinat la fiecare centru ortodox (Constantinopol, Alexandria, etc.) și metoacele și moșiile dăruite.

***, „Consfătuirea de la Moscova a Întâi Stărilor Bisericii Ortodoxe din Antiohia, Rusia Georgia, România și Bulgaria. Călătoria patriarhului Justinian în Uniunea Sovietică”, în: *BORom* LXIX (1951), 7-9, p. 285-302.

Din inițiativa P.F. Alexei al Moscovei și a toată Rusia, în perioada 15 iulie – 27 iulie 1951, s-a ținut la Moscova o Consfătuire a Întâi Stărilor Bisericii Ortodoxe Autocefale din Antiohia, Rusia, Georgia, România și Bulgaria. Biserica Ortodoxă Română a participat la această Consfătuire printr-o delegație condusă de patriarhul Justinian și formată din P.S. Andrei al Aradului, P.S. Teoctist, vicar al Patriarhiei, având ca traducător pe preotul Simion Neaga, consilier al Administrației și al Sfintei Episcopii. Au fost întâmpinați pe aeroportul din Moscova de o delegație, iar mitropolitul Nicolae Krutițchi a rostit un cuvânt de bun venit. Se consemnează amănunțit activitățile zilnice ale delegației Bisericii Ortodoxe Române în perioada mai sus amintită. Articolul conține imagini.

***, „Vizita unor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe din Siria și Liban în țara noastră”, în: *BORom* LXXI (1953), 5-6, p. 605-608.

Articolul aduce detalii asupra vizitei pe care a făcut-o o delegație de ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din Siria și Liban la București. Delegația a fost formată din Întal Preasfințitul Ignatie al Epifaniei, Athanasie al Khauranului și Alexandru al Emessiei, Preacuviosul Arhimandrit Vasile Samaha, reprezentantul permanent al Preafericitului Alexandru al III-lea al Antiohiei și al întregului Orient. Delegația a fost întâmpinată la aeroport de P.S. Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal și de reprezentanții Ministerului Cultelor. Membrii delegației l-au felicitat pe patriarhul Justinian și i-au înmănat scrisoarea și darurile, reprezentând un rând de „odăjdii arhipăstorești” trimise de Întâi Stătorul Bisericii Ortodoxe din Siria și Liban.

În timpul șederii în țară, oaspeții au vizitat Mănăstirea Antim, Institutul Teologic de grad Universitar din București, ateliere de obiecte bisericești, tipografia și redacția revistelor Patriarhiei Române, biserica Siriană din București, Galeria

Națională de Artă Plastică din București. Din însemnările pe care le-au făcut oaspeții în Cartea de Aur a palatului patriarhal reiese că au fost plăcut impresionați de dezvoltarea benefică a Bisericii Ortodoxe din România, înflorirea ce au cunoscut Școlile Teologice, Seminariile și Institutele Teologice.

Ivan, Ioan, diac., „Patriarhi ortodocși în Moldova”, în: *MitrMold* LI (1975), 9-12, p. 668-698.

Acest studiu amplu prezintă vizitele unor patriarhi ortodocși străini în Moldova în secolele XVI-XVII. Cele mai vechi legături ale Bisericii Ortodoxe Române au fost cu Patriarhia Constantinopolului. Cei care au fost siguri în Moldova (ca patriarh ecumenic) sunt: Teolipt I (1498-1502), Pahomie I (1503-1504; 1505-1514), Ioasaf II (1555-1565), Mitrofan III (1565-1575), Teolipt II (1585-1586), Ieremia II (1572-1595 cudouănteruperi), Meletie Pigas, cu care s-au realizat strânse legături și Chiril Lucaris - locțiitor de patriarh.

Sunt prezentate după aceea legăturile cu Patriarhia Alexandriei, punându-se accent pe patriarhiile ce au vizitat Moldova, începând cu Chiril Lucaris (1601 - 1612; 1612-1620) și până la Fotie (1899-1925). Pentru relațiile cu Patriarhia Antiohiei se prezintă vizitele a patru patriarhi: Ioachim (sec. XVI), Macarie (1647-1672), Atanasie IV Dabas (sec. XVIII), Silvestru (jum. sec. XVIII). Legăturile cu Patriarhia Ierusalimului încep odată cu vizita lui Teofan (sec. XVII), continuă cu cea a lui Dosoftei cu care s-au creat legături strânse și Hrisant Notara. Sunt trecute apoi în revistă și legăturile cu patriarhiile sud-dunărene ai Bisericii Ruse și cu cei ai Bisericii Bulgare. Se prezintă și activitățile avute de toți aceștia în Moldova și reacțiile domnilor moldoveni.

Bălașa, D., pr., „Însemnări dintr-o călătorie de la Mănăstirea Ciolanu la Constantinopol, Muntele Athos, Ierusalim, Alexandria (1860-1861)”, în *BORom* XCVI (1978), 7-8, p. 854-880.

Păcurariu, Mircea, pr. prof., „Biserica Ortodoxă Română, sprijinitoare a luptei altor popoare pentru libertate și independență națională”, în *BORom* XCVII (1979), 1-2, p. 184-196.

Simionescu, Const., „Prezențe românești în Orientul Ortodox”, în *BORom* XCVIII (1980), 11-12, p. 1183-1193.

Printre piesele de artă dăruite de români la Sfântul Mormânt sunt amintite cele două chivote reprezentând Mănăstirea Cetățuia dăruite la 1859 de protosinghelul și egumenul de la Cetățuia, Dionisie Filipopolitul; „Evanghelia” manuscrisă realizată de Luca de la Buzău în 1616, „Evangheliarul” scris de ieromonahul Antim la comanda lui Matei Basarab, cel dăruit de mitropolitul Nicolae al Ungrovlahiei la 1660 etc.

La mănăstirea Sf. Sava pronaosul bisericii a fost pictat de Anania Valahu în 1893.

În mănăstirea Sf. Ecaterina din Peninsula Sinai se află o „Evanghelie” dăruită de Ieremia Movilă la 1598. Sunt amintite apoi o serie de obiecte de uz liturgic, „Evangheliare” și documente ce se găsesc în insula Patmos, „Evangheliarul” donat la 1643 de Matei Basarab ce se află acum la Atena; broderiile-odoare trimise din Țările

Române în Muntele Athos: epitrahile la Esfigmenu, Stavronichita, Iviru, Dionisiu, Xenofont; „aerele” sau „epitafurile” date la Dionisiu și Zografu; „poala de altar” dată la Vatopedi și Stavronichita etc.

Evangheliare au fost donate și la Xenofont (de Alexandru Lăpușneanu), la Iviru și la Marea Lavră (de Matei Voievod), la Zografu (de Ștefan cel Mare și Sfânt).

Rămureanu, Ioan, pr. prof., „Rolul Bisericii Ortodoxe Române în Biserica Răsăritului în secolele XIV și XV”, în *BORom* XCIX (1981), 1-2, p. 131-143.

Articol de sinteză ce abordează mai întâi problema întemeierii mitropoliilor din Țările Române în contextul relațiilor cu Bizanțul și a ofensivei catolice spre Răsărit. Se amintește că mitropolitul Țării Românești era numit și „Exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor (al Transilvaniei, n.n.)”. Sunt apoi amintiți o serie de episcopi și episcopii din Transilvania și Maramureș din diferite perioade istorice.

La 1378, ca titlu onorific, mitropolitul Țării Românești era numit și „locțiitor al Amasiei” iar patru ani mai târziu primește din partea Patriarhiei Ecumenice titlul de „locțiitor al Nicomidiei” iar la sfârșitul secolului al XIV-lea i s-a acordat titlul de „locțiitor al Ancirei” care-l situa pe a treia treaptă după patriarhul ecumenic. La 10 octombrie 1776 scaunul Mitropoliei Țării Românești este ridicat la treapta de „locțiitor al scaunului de Cezareea Capadociei”, cel dintâi scaun dintre mitropoliile Bisericii de Constantinopol.

Se amintesc participările delegațiilor române la diferite concilii și sinoade de importanță majoră pentru istoria bisericească universală (Constanța, Ferrara-Florența etc.). Viața monahală, ctitorirea de noi mănăstiri, realizările artistice (manuscrise, broderii etc) din acestea precum și schimburile culturale cu Muntele Athos și celelalte centre ortodoxe din Răsărit fac obiectul celei de-a doua părți a articolului finalizat cu unele citate și considerații preluate de la Nicolae Iorga.

Bălan, A. M. și Radu Dumitru, pr. prof., „Un apărător al Ortodoxiei – Gherasim Vlahul. Teolog, filozof și lexicograf (1605/7-1685)”, în *BORom* CIII (1985), 7-8, p. 544-549.

XI.2. RELAȚIILE CU PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

***, „Epistola Î.S.S. Ioachim Patriarhul de Constantinopol către Mitropolitul Primat Calinic Miclescu”, în: *BORom* VI(1881-1882), 12, p. 736-737.

Ioachim patriarhul Constantinopolului a aflat din ziare că în Mitropolia din București, la data de 24 martie 1882, s-a săvârșit sfințirea Marelui Mir fără acordul Sanctității Sale. Sanctitatea Sa îi cere mitropolitului primat explicații în ceea ce privește această chestiune.

Erbiceanu, C., „Material pentru istoria contemporană bisericească și națională. Scrierea Arhimandritului Chiriac Romniceanu, Egumenul Sfintei Mănăstiri Căluu”, în: *BORom* XII (1888-1889), 11, p. 782-789.

Este prezentat „Cuvântul funebru rostit la înmormântarea patriarhul Constantinopolului Grigorie” tradus din limba greacă. Din această parte a discursului aflăm despre moartea martirică pe care a suferit-o patriarhul Grigorie. O notă a lui Constantin Erbiceanu menționează că acest discurs nu se potrivește cu cel original publicat în 1833, în limba greacă, la Berlin. Se precizează că autorul discursului rostit în Odessa cu ocazia înmormântării patriarhului Grigorie a fost Constantin Iconomul.

C., E., „Hotărârea Sinodală a Patriarhului ecumenic”, în: *BORom XIII* (1889-1890), 9, p. 509-513.

Hotărârea (circulara) amintită a fost trimisă în 1798, de către patriarhul ecumenic Grigorie, mitropolitului Moldovei. Aceasta prevede ca episcopul să ia seama ca cei care sunt hirotoniți să nu fie din alte eparhii, să nu fie cununați străinii al căror trecut nu se cunoaște, fiindcă e posibil ca aceștia să mai fi fost căsătoriți (aluzie la obiceiul pe care îl aveau cei din Peninsula Balcanică, mai ales grecii, care se căsătoreau și în țările noastre, deși erau căsătoriți în țara lor) și să nu aprobe divorțul, decât după foarte mari cercetări.

Erbiceanu, C., „Documente inedite.” în: *BORom XV* (1891-1892), 6, p. 385-402.

Sunt redată 10 scrisori.

Cea de-a zecea este scrisoarea patriarhală și sinodală din 1717 despre Mănăstirea Tuturor Sfinților din București, ctitorită de mitropolitul Antim Ivireanu. Prin această epistolă sunt anulate testamentul și dispozițiile mitropolitului Antim Ivireanu și sunt ridicate pedepsele canonice și blestemele bisericesti pentru cel ce încalcă deciziile fondatorului.

Prin aceste hotărâri se permite, practic, înstrăinarea averii imobile a mănăstirii sub pretextul că aceasta avea datorii. Scrisoarea mai prevede și faptul ca biserica să fie trecută sub administrarea mitropolitului de București.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom XV* (1891-1892) 8, p. 577-602.

Documentul nr. 2. Scrisoarea din 1824 a mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei trimisă către patriarhul Constantinopolului Antim, prin care Grigorie îl informează pe patriarh despre faptul că episcopul Vidinului hirotonește preoți dintre supușii Valahiei, încălcând astfel grav sfintele canoane ale bisericii.

Documentul nr. 3. Hotărârea patriarhului Constantinopolului și a Sinodului din 1824, cu privire la faptul că episcopul Vidinului hirotonea preoți pe oamenii care proveneau dintr-o altă eparhie pentru a primi daruri, prin care i se interzice episcopului de Vidin să mai hirotonească preoți pe cei ce provin dintr-o altă eparhie.

Documentul nr. 4. Anafora mitropolitului către domnul Grigorie Dimitrie Ghica tot în această problemă, deoarece episcopul Vidinului a continuat să hirotonească preoți dintre supușii aflați sub jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei și după hotărârea patriarhului ecumenic.

Documentele nr. 5-9. Acte privitoare la Uniați - Manuscript din 1741, care conține mai multe acte. Scrisoarea prin care mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei, îl întreabă pe patriarhul Constantinopolului pe care dintreeretici (uniați, luterani,

calvini) din cei care s-au reîntors la dreapta credință, să îi boteze. Patriarhul îi răspunde mitropolitului că nu trebuie să-i boteze, ci doar să îi ungă cu Sfântul Mir.

Datorită faptului că mai mulți preoți uniați s-au reîntors la Ortodoxie, mitropolitul Neofit îl întreabă pe patriarhul ecumenic dacă aceștia trebuie să fie botezați și hirotoniți a doua oară sau nu. Din nou, patriarhul răspunde că aceștia nu trebuie nici botezați, nici hirotoniți, ei trebuind doar să dea o mărturisire de credință. Sunt prezentate câteva declarații de mărturisiri de credință și răspunsurile patriarhului la întrebările mitropolitului Neofit. De asemenea, sunt redată și două dezlegări ale patriarhului ecumenic din anii 1778 și 1792, pentru cei care au primit Uniația cu forța și după aceea s-au reîntors la Ortodoxie.

***, „Noul Patriarh ecumenic Neofit”, în: *Amvonul I* (1891), 45, p. 2-3.

Se prezintă amănunte referitoare la protocolul respectat pentru alegerea patriarhului de Constantinopol, pe lista candidaților fiind trecuți 15 mitropoliți, între care au rămas, după eliminare, doar Neofit, mitropolitul Nicopolei, Constantin al Mitilenei și Dorothei. Neofit întruni 12 din 15 voturi și a fost proclamat patriarh. Sunt expuse câteva detalii biografice ale noului patriarh ecumenic: bulgar de origine, născut într-un sat la nord de Seres, are vârsta de 60 ani, studii teologice la Halchi și Germania; ajunge mitropolit al Filipopolei, apoi al Adrianopolei, ulterior al Pelagoniei și în cele din urmă al Nicopolei. Până la 1860, patriarhii de Constantinopol se alegeau după o altă rânduială descrisă de Simion Tesalonicianu încă de la începutul veacului al XV-lea.

Erbiceanu, C., „Documente inedite Extrase din «Acta Patriarhatus Constantinopolitani», referitoare la istoria politică și bisericească a românilor de la finele secolului al XIV-lea”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 9, p. 678-707.

Sunt reproduse 14 documente.

1. Document care arată că mitropolitul grec trimis de patriarhul Constantinopolului la Suceava a fost alungat de către arhiepiscopii români Iosif și Meletie. Această faptă a celor doi ierarhi din Moldova (Mavrovlahia) a atras afurisirea lor de către patriarh. Evenimentul a avut loc între 1391-1394, în perioada în care a domnit Petru Mușat.

2. Document din care aflăm că în 1395, în timpul domniei lui Ștefan I Mușat, mitropolitul românilor moldoveni Ioachim închină două mănăstiri românești patriarhului Constantinopolului. Acest document atestă existența unei ierarhii în Moldova și a unor mănăstiri în secolul al XIV-lea.

3. Nota pusă la 1395 în Condica Patriarhiei, în care se spune că protopopul Petru a fost numit exarh patriarhal în Mavrovlahia (Moldova), cei doi ierarhi Meletie și Iosif au fost afurisiți, iar mitropolitul grec ce a fost trimis de Patriarhie în Moldova s-a retras la Târnovo.

4. Document de la 1395, prin care Petru este numit exarh patriarhal în Moldova.

5. Document de la 1395, prin care patriarhul îl înștiințează pe domnul Ștefan I Mușat de numirea oficială a lui Petru ca exarh patriarhal.

6. Document de la 1395, care cuprinde înștiințarea redactată de către Sinodul Patriarhal și trimisă către cei doi ierarhi Iosif și Meletie, prin care li se aduce acestora la cunoștință că au fost afurisiți și îi invită la Constantinopol ca să fie judecați.

7. Document de la 1395, care cuprinde scrisoarea patriarhului Constantinopolului adresată clerului și poporului din Moldova, prin care le cere să-i alunge pe cei doi episcopi afurisiți (Iosif și Meletie) și să-l recunoască pe exarhul Petru.

8. Document care arată că la 1395 patriarhul Constantinopolului l-a trimis pe mitropolitul Metilenei în Țara Românească și Moldova pentru a face „anumite așezări”.

9. Document care arată că la 1397, patriarhul l-a trimis pe mitropolitul Betleemului în Moldova pentru a hirotoni preoți și a sfinți biserici, dar fără a fi mitropolit în toată regula. Documentul mai cuprinde și istoria afurisirii celor doi ierarhi Iosif și Meletie. Din document aflăm un fapt interesant și anume că mitropolitul Betleemului știa limba română. (.)

10. Document în care se amintește despre situația Bisericii Ortodoxe la sfârșitul secolului al XIV-lea.

11. Se prezintă o notă referitoare la mitropolitul Ungrovlahiei din partea Severinului.

12. Document care cuprinde scrisoarea patriarhului Constantinopolului trimisă către mitropolitul Ungrovlahiei, prin care îl îndeamnă pe acesta să-l ierte pe un preot pe care l-a suspendat.

13. Alexandru cel Bun trimite la Constantinopol în 1401 o solie formată din boieri și reprezentanți ai clerului moldovean pentru obținerea împăcării bisericii Moldovei cu Patriarhia ecumenică. Această solie s-a prezentat în fața Sinodului Patriarhal și a susținut canonicitatea mitropolitului Iosif prin următoarele argumente: el era localnic, era rudă cu domnul Alexandru cel Bun, era hirotonit de mitropolitul Galiției. Sinodul hotărăște să trimită oameni în Moldova pentru a cerceta această problemă la fața locului.

14. Document dat de patriarhul Constantinopolului care arată pașii care au dus la reabilitarea mitropolitului Iosif și la instalarea sa în scaunul Mitropoliei Moldovei. După părerea autorului articolului acest document ar data din 1401.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XIX* (1895-1896), 5, p. 193-196.

Este redată scrisoarea mitropolitului primat al României, Ghenadie, din data de 29 mai 1895, trimisă către patriarhul ecumenic Antim al VII-lea, ca răspuns la scrisoarea patriarhului ecumenic, prin care acesta înștiința Biserica Ortodoxă Română de suirea sa în scaunul de patriarh ecumenic. Prin scrisoare Ghenadie îl felicită pe Antim pentru suirea sa în scaunul de patriarh ecumenic.

E., „Acte Oficiale”, în: *BORom XIX* (1895-1896), 11, p. 673-681. Cu text în limba greacă.

Sunt reproduse trei scrisori. Toate trei au fost trimise către mitropolitul primat al României de către Patriarhia ecumenică.

C., E., „Cuvânt istoric”, în: *BORom XXI* (1897-1898), 9, p. 946-949.

Cuvântul amintit în titlu este despre viața patriarhului Constantinopolului Dionisie Comnen și a fost scris de ieromonahul Gherasim Cacavela și afierosit fostului

patriarh al Constantinopolului, Dionisie cel Bătrân, de Ilie Miniat. Autorul prezintă aici, doar acea parte din cuvânt care se referă la istoria națională. Despre Dionisie (care avea numele de mirean de Dimitrie) aflăm că în tinerețea sa a fost, pentru o scurtă perioadă, secretar al lui Matei Voievod, domnul Țării Românești.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 7, p. 625-635. Cu text în limba greacă.

Este reprodusă epistola lui Ioachim al III-lea trimisă mitropolitului primat Iosif Gheorghian, cu ocazia alegerii S. Sale pentru a doua oară ca patriarh ecumenic. De asemenea este redat și răspunsul mitropolitului primat Iosif Gheorghian la această epistolă.

C., E., „Documente referitoare la istoria bisericii române”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 8, p. 689-714.

Sunt reproduse 16 documente.

5. Document ce cuprinde porunca dată în 1805 de mitropolitul Dositei, pentru ajutorarea Mănăstirii Halchi și a bisericii Stavrodromu din Constantinopol.

G., „Cronica bisericească. Nicolae Iorga și studiile bisericești.”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 12, p. 1407-1409.

Se amintește despre o comunicare făcută de Nicolae Iorga Academiei Române, în care este tratată viața și activitatea lui Nichifor Dascălul. Acesta a trăit în secolul al XVI-lea, era originar din Tesalia, a făcut studii la Veneția și Padova, a fost luat de Ieremia (viitorul patriarh al Constantinopolului) la Constantinopol și aici a jucat un rol important în mai multe evenimente care privesc istoria politică și bisericească a românilor. În 1593, Nichifor l-a îndemnat pe patriarhul Ieremia să facă o călătorie în Principatele Române și în Rusia pentru a strânge bani pentru Patriarhia din Constantinopol.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 3, p. 241-242. Cu text în limba greacă.

Este reprodusă scrisoarea patriarhului Constantinopolului Ioachim IV trimisă către mitropolitul primat Atanasie cu prilejul Sfintelor Sărbători de Paști.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XXXVI* (1912-1913), 8, p. 729-737. Cu text în limba greacă.

Este reprodusă scrisoarea mitropolitului primat Conon Arămescu-Donici trimisă către întâistătătorii bisericilor ortodoxe surori, prin care înștiințează că s-a suit în scaunul de mitropolit primat al României și se redau răspunsurile venite la scrisoare din partea patriarhului Constantinopolului Ioachim IV și din partea mitropolitului Bucovinei, Vladimir de Repta.

***, „Cronică, «Noul patriarh ecumenic din Constantinople», în: *Candela XXXII* (1913), 3, p. 161.

Este consemnată alegerea, în data de 10 februarie 1913, a Î.P.S. Arhiepiscopul de Chalcedon Germanos ca patriarh ecumenic. Instalarea nou alesului pe Scaunul patriarhal din Constantinopole a avut loc în 17 februarie/2 martie 1913.

Demetrescu, Drag., dr., „Acte oficiale”, în: *BORom XXXVII* (1913-1914), 9, p. 617-622.

Sunt reproduse scrisoarea din luna august a anului 1913, trimisă de către patriarhul Constantinopolului, Ghermanos, către regele Carol I, prin care îi mulțumește și îi adresează cuvinte de recunoștință pentru ocrotirea acordată de armata română P.S. Fotios episcopul Polyanei și răspunsul regelui Carol I la scrisoare.

G., „Literatura religioasă”, în: *BORom XXXVII* (1913-1914), 10, p. 795-796. Recenzie.

Este vorba despre prezentarea cărții „Corespondența dintre Patriarhia din Constantinopol și mitropolitul Ungrovlahiei Nifon, între domnul Al. I. Cuza și între toate bisericile cu privire la legile aprobate de guvernul român pentru Sinodul din 1864”, tradusă din grecește de arhimandritul F. Balamaci, București, 1913.

Lucrarea cuprinde actele privitoare la sinodul bisericesc ce s-a ținut în vremea lui Alexandru Ioan Cuza.

Demetrescu, Drag., dr., „Trimișii Patriarhiei ecumenice din Constantinopol”, în: *BORom XXXVIII* (1914-1915), 4, p. 325-333.

În perioada 11-22 iulie 1914, au fost în România P.S. Hristofor, episcopul Stavropoliei și arhimandritul Patriarhiei ecumenice, Alexandru Papadopol, cu misiunea de a face cunoscută Bisericii Ortodoxe Române, starea creștinilor ortodocși din Biserica Patriarhiei ecumenice. Delegația Patriarhiei ecumenice a vizitat și mănăstirile: Cernica, Pasărea, Căldărușani, Țigănești și Curtea de Argeș.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 3, p. 227-233. Cu text în limba greacă.

Sunt redată două acte și anume, scrisoarea Sinodului din Constantinopol trimisă către mitropolitul primat al României Conon, prin care cere ca bisericile ortodoxe să facă rugăciuni pentru pace și scrisoarea patriarhului ecumenic trimisă către mitropolitul primat cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XL* (1921-1922), 9, p. 686-688.

Sunt reproduse patru documente, din care primul este scrisoarea patriarhului Meletie al Constantinopolului trimisă către mitropolitul primat Miron la 26 aprilie 1922, referitoare la ridicarea Bisericii Ortodoxe Sârbe la rangul de Patriarhat.

***, „Mulțumirea Patriarhului Constantinopolului trimisă către Mitropolitul Primat”, în: *BORom XLI* (1922-1923), 5, p. 377-379.

Sunt redată două scrisori trimise de patriarhul Constantinopolului Meletie din 1922 către mitropolitul primat Miron. Prima scrisoare a fost trimisă cu ocazia

sărbătorilor Nașterii Domnului și a doua scrisoare se referă la relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

***, „Scrisoarea Patriarhului ecumenic către Primatul României”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 7, p. 534-535.

Este redată scrisoarea patriarhului ecumenic Meletie din data de 3 februarie 1923 trimisă către mitropolitul primat Miron referitoare la chestiunea schimbării calendarului și a convocării unei conferințe la Constantinopol pentru a dezbate această problemă. Dintr-o notă de la sfârșitul articolului aflăm că pentru această conferință mitropolitul primat l-a delegat pe arhimandritul Scriban.

***, „Mulțumirea Guvernului grecesc către Primatul României”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 12, p. 939.

Este reprodusă mulțumirea guvernului Greciei către Primatul României pentru intervenția Sinodului Regatului României în chestiunea menținerii patriarhului ecumenic la Constantinopol. Tot în articol este reprodus și textul protestului Bisericii Ortodoxe Române referitor la această chestiune.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Scrisoarea Patriarhului Grigorie al VII-lea al Constantinopolului către Primatul României și Răspunsul Primatului României către Patriarhul Grigorie al VII-lea al Constantinopolului ” în: *BORom* XLII (1924), 4, p. 240-241.

Prin scrisoare patriarhul Constantinopolului Grigorie al VII-lea îl înștiințează pe mitropolitul primat al României Miron despre suirea sa pe tronul patriarhal.

***, „Cronica”, în: *Apostolul* II (1925), 3-4, p. 25-27.

Articolul conține informații despre faptul că Patriarhia ecumenică din Constantinopol trece prin grele încercări. Murind patriarhul Grigorie al VII-lea, este ales noul patriarh Constantin, ce are probleme mari cu turcii și, nu după mult timp, ziarele din 31 ianuarie vestesc că patriarhul a fost expulzat cu forța din Turcia. Acest act este văzut ca o consecință a tratatului de la Lausanne prin care s-a hotărât soarta minorităților nemulsumane din Turcia. Sf. Sinod al României a protestat față de atentatul ce s-a încercat de turci împotriva scaunului ecumenic din Constantinopol prin izgonirea patriarhului Constantin care s-a stabilit, pentru moment, în Muntele Athos.

Scriban, arhim., „Oaspeții investiției”, în: *BORom* XLIII (1925), 11, p. 689-690. Cu o fotografie a patriarhului ecumenic Vasile II al Constantinopolului.

La ceremonia investiției au participat: mitropolitul sârb, toți mitropoliții greci și alții. Patriarhul ecumenic a fost reprezentat de către trei mitropoliți.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească internă. Patriarhul la locurile sfinte”, în: *BORom* XLV (1927), 6, p. 355-358.

Este relatată prima călătorie a unui cap al Bisericii noastre la Locurile Sfinte. Patriarhul Miron cu prilejul acestei vizite a trecut prin Constantinopol, în articol fiind

relatăată întrevederea dintre cei doi patriarhi, al României și cel ecumenic, Vasile III. Călătoria a continuat apoi la Atena, Alexandria (este relatată întrevederea avută cu patriarhul Alexandriei Meletie) și Ierusalim.

Pimen, mitropolitul Moldovei, „Cronica bisericească internă. Patriarhul regent felicitat de Patriarhul ecumenic”, în: *BORom* XLV (1927), 9, p. 548.

Este redată scrisoarea patriarhului ecumenic Vasile III al Constantinopolului, prin care acesta îl felicită pe patriarhul României Miron pentru regența sa.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Scrisorile dintre Patriarhul României și Patriarhul ecumenic la suirea pe tron a Patriarhului ecumenic.”, în: *BORom* XLVII (1929), 12, p. 1114-1117. Cu text în limba greacă.

Sunt redată scrisoarea patriarhului ecumenic către patriarhul României – prin scrisoare patriarhul ecumenic Fotie îl înștiințează pe patriarhul României despre suirea sa în scaunul Patriarhiei ecumenice și răspunsul patriarhului României la scrisoarea mai sus menționată.

Scriban, arhim., „Bibliografie. Iconomul Coman Vasilescu «Istoricul mănăstirilor închinată și secularizarea averilor lor», București 1932, 127 p”, în: *BORom* LI (1933), 1-2, p. 94. Recenzie.

Cartea bine documentată și importantă pentru istoricul relațiilor româno-grecești are 127 de pagini.

G., I. M., „Note bibliografice Savrami I., Evang., «Din corespondența mitropolitului Ignatie al Iracliei», în *Εχχλ. Φαροξ* 1933, p. 543-553”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 127. Recenzie.

Sunt prezentate câteva scrisori ale mitropolitului Ignatie fost efor al bisericii patriarhale din Constantinopol între 1821-1830. Autorul publică porunca Înaltei Porți trimisă prin Ignatie domnului Grigore Ghica Vodă în 1826, poruncă ce privea reducerea egumenilor greci la conducerea și administrarea mănăstirilor închinatăe.

***, „Note bibliografice Gherman Mitropolitul Sardelor «Cataloagele episcopale ale bisericilor Cretei, Dodecanes și celorlalte insule grecești», în *Εχχλ. Φαροξ*, an. 28 (1935), t. 34, p. 80-89, 292-316. Recenzie”, în: *BORom* LIII (1935), 7-8, p. 424-425.

Articolul cuprinde cataloagele eparhiilor aflate în Creta, Dodecanes și insulele grecești din Arhipelag și Marea Ionică. În șirul mitropolițiilor Cretei îl găsim pe Neofit ales în 1652. Din cauza unor neînțelegeri locale va pleca în Țara Românească.

G., C., „Note bibliografice. Gherman Mitropolitul Sardelor «Contribuții la listele patriarhale din Constantinopol», în revista *Ortodoxia*, an X, 1935, p. 231-243, 312-320, 411-418, 450-458, 494-502”, în: *BORom* LIV (1936), 1-2, p. 138-139.

În lucrare, pe lângă date referitoare la diferiți patriarhi ai Constantinopolului găsim și amănunte despre cei care au venit în Țările Române. Patriarhul Dionisie al

IV-lea care a păstorit de cinci ori (1671-1673, 1676-1679, 1682-1684, 1686-1687, 1693-1694), a plecat în 1681, în misiune, în Principatele Române. El i-a împăcat pe Gheorghe Duca și pe Șerban Cantacuzino în 1682. Dionisie a stat în Țara Românească până la 30 iulie 1682, când a fost chemat să ocupe scaunul patriarhal pentru a treia oară, pentru a-l înlocui pe Iacov care a demisionat.

Iacov l-a bătut pe domnul Șerban Cantacuzino că a avut un amestec la înlăturarea sa din scaunul patriarhal. După ce a păstorit a patra oară Dionisie s-a întors în Țara Românească, unde a fost oaspetele lui Constantin Brâncoveanu. Cu sprijinul acestui domnitor Dionisie obține și pentru a V-a oară scaunul de patriarh al Constantinopolului, dar nu reușește să păstorească decât șase luni. Și după această a V-a păstorire Dionisie a revenit în Țara Românească unde a și decedat la 23 septembrie 1696 fiind îngropat în Mănăstirea Radu-Vodă din Târgoviște.

Alt patriarh al Constantinopolului care a venit în Țările Române a fost Iacov – cel care a păstorit de trei ori între anii 1679-1682, 1685-1686, 1687-1688. Iacov se afla la Iași în iunie 1684, iar la 1691 se găsea în Țara Românească. A murit la Iași și a fost înmormântat în Mănăstirea Golia.

Patriarhul Constantinopolului Chiril al IV-lea a venit la Iași în 1712 pentru a face o colectă pentru Patriarhie. Alt patriarh care a venit în Țările Române a fost Cosma al III-lea. El a fost mai întâi patriarh al Alexandriei și apoi a ajuns patriarh al Constantinopolului. După ce a fost scos din scaun, el a mers în Moldova unde a stat pentru o scurtă perioadă de timp.

G., I. M., „Note bibliografice. Beza Marcu, «Biblioteci mănăstirești în Patmos», în *Anal. Acad. Rom. Seria III, tom VIII*, 1936, p. 1-6”, în: *BORom LIV* (1936), 7-8, p. 543. Recenzie.

Articolul cuprinde informații despre cercetările făcute de domnul Beza la biblioteca Mănăstirii Sfântul Ioan Teologul din Insula Patmos. Printre numeroasele doaze din acea mănăstire se află și o Evanghelie ce poartă data București 1787 și însemnarea că a fost adusă acolo de Daniil mitropolitul Sevastiei.

Mai sunt prezentate: un vas aurit în care se păstrează capul Sf. Apostol Toma care a fost trimis din Iași la 1817 de serdarul Sava Patmiotul; un omofor asemănător cu cel păstrat la Mănăstirea Putna și două ripide aurii lucrate în filigran purtând în inscripție numele lui Ștefan cel Mare și anul 1488.

G., C., „Note bibliografice Iliades H., «O enciclică inedită a Patriarhului Constantinopolului Ieremia al II-lea» în revista *Εχχλ. Φαρος*, an XXIX, 1936 fascicola 3, p. 343-349”, în: *BORom LIV* (1936), 11-12, p. 779. Recenzie.

Pe lângă datele despre enciclica patriarhului Alexandriei Ieremia al II-lea întâlnim în această recenzie și amănunte despre Chiril Lucaris. Acesta s-a aflat în 1616 la Târgoviște unde a rostit o omilie împotriva învățăturilor eterodoxe ale catolicilor. Această omilie denumită „Tomos” cuprindea șase anatematisme.

G., I. M., „Note bibliografice. Iorga N., «Știri noi despre sfârșitul secolului al XVI-lea românesc», în *Analele Academiei Române*, ist. seria III, tom XIX (1937), p. 33-46 și extras 14 p. + V pl”, în: *BORom LVII* (1939), 5-6, p. 350.

Știrile amintite în titlu se referă la daniile românești făcute Mănăstirii Sfântul Ioan Evanghelistul din Insula Patmos. Din cuprinsul lor se desprind câteva nume care întregesc genealogia lui Petru Șchiopul. Cel mai vechi document datează din 1584 făcut cu binecuvântarea ierarhilor moldoveni Teofan, mitropolitul Sucevei, Agafon, episcop de Roman și Gheorghe, episcop de Rădăuți.

Prin acest act Petru Șchiopu dăruiește Mănăstirii din Patmos 5000 de aspri pe an. Dania lui Petru Vodă a fost întărită mai târziu de Duca Vodă prin hrisovul său din 1670 în care sunt amintiți ierarhii Moldovei și anume: mitropolitul Sucevei Ghedeon, Dosoftei al Romanului, Efrem(?) al Rădăuților și Ioan al Hușilor. La 29 iunie 1706, Antioh Cantemir cu binecuvântarea mitropolitului Misail și a episcopilor Lavrentie de Roman, Ghedeon de Rădăuți, Varlaam de Huși, rânduește ca Mănăstirea din Patmos să-și primească dania în fiecare lună a lui septembrie.

G., I. M., „Note bibliografice. Popescu Anton I. Pr., «Viața și nevoițele prea cuviosului părintelui nostru Nifon patriarhul Țarigardului, dată pe înțelesul tuturor», Huși 1938, 48 p”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 134. Recenzie.

Lucrarea cuprinde descrierea vieții pline de sfințenie a patriarhului Constantinopolului, Nifon.

Moiescu, Iustin I., dr., „Note bibliografice Hrisostom Arhiepiscopul Atenei «Chiril Lucaris. La aniversarea a 300 de ani de la moartea lui» în revista *Εκκλησια*, an XIV (1938), nr. 25-26, p. 193-198”, în: *BORom* LVII (1939), 1-2, p. 75-77. Recenzie.

Recenzia amintește despre viața și activitatea lui Chiril Lucaris.

Constantin Lucaris s-a născut în insula Creta în 1572, la 21 de ani a fost hirotonit diacon de către patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas, după care a fost trimis de către acesta în Polonia și Rusia pentru a combate propaganda catolică. Chiril Lucaris a luat parte la Sinodul de la Brest din 1596 de unde a plecat la Liov unde a înființat o școală bisericească și o tipografie. În 1599 a fost trimis iar de către patriarhul Meletie Pigas cu aceeași misiune (de a combate propaganda catolică).

Întors în Alexandria, Chiril Lucaris a fost ales patriarh în locul lui Meletie Pigas. În 1612, după îndepărtarea din scaun a patriarhului ecumenic Neofit al II-lea, Chiril a fost ales ca loțiitor de patriarh.

Din cauza atitudinii potrivnice a unor mitropoliți Chiril Lucaris merge la Muntele Athos și în Țara Românească. În 1615 el pleacă din Țara Românească. Se amintește apoi despre legăturile lui Chiril Lucaris cu arhiepiscopul de Canterbury Abbot și cu regele Angliei Iacob I(1603-1625).

Deși au circulat unele zvonuri conform cărora Chiril s-ar fi depărtat de la dreapta credință, el a fost ales în 1620, la 4 februarie, ca patriarh al Constantinopolului. Într-o scrisoare din 1629 se arată că guvernatorul Transilvaniei, Bethlen Gabor, a vrut să introducă calvinismul în Transilvania, el cerându-i părerea lui Chiril Lucaris în această privință. Din scrisoare reiese clar că patriarhul Chiril s-a împotrivit acestui demers, pe motiv că învățăturile bisericii ortodoxe se deosebesc clar de învățăturile protestante.

Pentru că circulau diferite zvonuri conform cărora Chiril a îmbrățișat protestantismul, în 1633 Chiril și-a mărturisit credința în fața mitropolitului de Kiev și a altor reprezentanți ai bisericii ortodoxe, veniți la Constantinopol pentru a vedea dacă aceste zvonuri sunt reale. În 1635 iezuiții l-au dat jos din scaun pe Chiril și au încercat chiar să-l otrăvească și să-l orbească. Chiril a fost exilat în Insula Hios. În 1637 Chiril a revenit pe scaunul Patriarhiei din Constantinopol și a început să lucreze împotriva propagandei catolice și protestante. În urma uneltirilor iezuiților Chiril Lucaris a fost ucis în 1638.

Popescu, Nicolae M., preotul, „Chiril Lucaris și ortodoxia română ardeleană”, în: *BORom* LXIV (1946), 7-9, p. 425-446. Cu text în limba greacă.

În condițiile în care luteranii și calvinii făceau eforturi deosebite pentru a-i atrage pe românii ortodocși din Ardeal la credința lor, au hotărât să apeleze, paradoxal, s-ar putea spune și la Chiril Lucaris, patriarhul ecumenic de atunci. În acest scop, Gavriil Bethlen îi trimite acestuia o scrisoare, care, însă, nu se mai păstrează. Rolul studiului de față este de a prezenta textul original latin al răspunsului, negativ, al patriarhului, scris la 2 septembrie 1629, însoțit și de o nouă traducere română. Înainte de a insera textul propriu-zis, autorul articolului oferă câteva date preliminare despre Gavriil Bethlen și despre legăturile patriarhului Chiril Lucaris cu Țările Române. Astfel, se face cunoscut faptul că Gavriil Bethlen, principele Transilvaniei timp de 16 ani, a ajutat la întărirea și răspândirea calvinismului, al cărui adept era.

În continuare, articolul oferă mai multe date despre Chiril Lucaris. Pe baza unor documente, mai ales corespondență, aflăm că acesta a trăit o perioadă în Polonia, unde a luptat împotriva unirii cu catolicii. Patriarhul Meletie, obosit și bolnav, îl cheamă în Alexandria, unde ajunge cu două zile înainte de moartea acestuia; astfel că, în 1601, îi succede în scaun. Diverse intrigi împiedică ridicarea lui, în 1612, la treapta de patriarh ecumenic, ceea ce-l determină să demisioneze și să vină în Muntenia, apoi în Moldova. Aici ține cuvântări bisericești și poartă corespondență cu patriarhul Timotei II și cu un pastor olandez de la Haga. Înainte de a pleca în Egipt, în toamna anului 1615, lasă creștinilor din Târgoviște o enciclică în care îi îndeamnă, mai ales, să-și apere ortodoxia. În 1620, pe când se afla din nou în Țara Românească, a fost ales, prin vot, patriarh ecumenic de Constantinopol. Din acel moment, nu a mai venit în țară, însă primea de aici acte de dănie, spre întărirea lor.

Este prezentată scrisoarea cu răspunsul patriarhului Chiril Lucaris către Gavriil Bethlen. În aceasta, patriarhul aduce câte o obiecție pentru fiecare din ideile principelui Transilvaniei, care nu urmărea altceva decât trecerea românilor din Ardeal la calvinism.

La finalul articolului, este reprodusă în întregime scrisoarea patriarhului Chiril Lucaris către Gavriil Bethlen, precum și traducerea sa în limba română.

Năsturel, Petre S., „Urmările căderii Țarigradului pentru Biserica Românească”, în: *MitrOlt* XI (1959), 1-2, p. 45-73.

Acest studiu istoric amplu cuprinde prezentarea unei scrisori a episcopului Samuil, datată la 6 august 1453, către cei din Sibiu, în care este descrisă cruzimea

turcilor suferită de greci și a unei enciclice a mitropolitului Ioachim al Moldovei. Prezentarea acesteia din urmă este bazată pe documente: „Analele de la Putna” și „Cronologia științifică” care îl situează temporal pe Ioachim ca mitropolit. Se mai amintește despre grecii care au pibegit pe teritoriul țării, despre episcopul Ioan de Caffa, precum și despre iconografia românească din Moldova de Nord (devenită Bucovina sub austrieci) reprezentativă pentru acest episod istoric.

Elian, Alexandru, prof. „Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelate biserici ortodoxe. De la Întemeiere până la 1800”, în: *BORom* LXXVII (1959), 7-10, p. 904-935.

Articolul este structurat în două părți, cu autori diferiți. În prima parte se amintește despre activitatea Mitropoliei Ungrovlahiei de la întemeierea acesteia până în 1800.

Relațiile dintre Constantinopol și Mitropolia nou creată a Ungrovlahiei au fost active în veacul întemeierii și s-au continuat în perioadele următoare. Așezat din octombrie 1370 ca mitropolit, Antim va păstori în Țara Românească până în 1394, luând parte la ședințele sinodale la Constantinopol, fiind singurul ierarh ale cărui legături cu Patriarhia Târnovei sunt cunoscute în perioada arhipăstoririi patriarhului Eftimie. Pe mitropolitul Severinului, Atanasie, îl găsim în actele sinodale începând din iulie 1389. După mitropolitul Antim, urmează o perioadă despre care există puține informații, știindu-se doar că cei ce-au urmat în scaunul ierarhic au fost personalități strămutate pe considerente de ordin politic.

După căderea Constantinopolului, în Țara Românească s-a manifestat o reacție împotriva Patriarhiei ecumenice, compromisă în ochii ortodocșilor prin zelul ei unionist. Se poate lua în considerare o întrerupere a legăturilor canonice cu Constantinopolul. Instabilitatea Scaunului ecumenic, dificultatea comunicării au fost factori care au putut duce la înfripirea unor legături trecătoare cu alte scaune ierarhice și îndeosebi cu Arhiepiscopia de Ohrida. Articolul amintește de legături muntene cu această Arhiepiscopie în timpul mitropolitului Macarie.

Secolul al XVI-lea se deschide pentru Țara Românească și Biserica ei, sub semnul unor legături cu Scaunul ecumenic, care, chiar dacă nu sunt puternice, surprind personalitatea lui patriarhului Nifon II, care, după scoaterea sa din scaun, în 1498, e adus în 1503 în Țara Românească de către Radu cel Mare cu menirea de a (re)organiza Biserica țării. Se păstrează din timpul lui Nifon întocmirea unui program de organizare a vieții bisericești, bazat pe canoane, întemeierea a două episcopii (de Râmnic și Buzău) și hirotonirea chiriarhilor necesari. După Nifon au urmat și alți patriarhi ecumenici, astfel încât se vor găsi în Țara Românească, cu binecuvântarea Scaunului ecumenic: Ioachim (1505-1506), Pahomie (1513), Teolipt (1517), Ioasaf II (1564), Teolipt II (1586), Pahomie II (1587).

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea, legăturile bisericii române cu Patriarhia ecumenică sporesc în intensitate și capătă o semnificație nouă. După Macarie, un alt mitropolit al Ungrovlahiei, care poate fi cunoscut din activitatea, însemnările și legăturile domnului Mihnea Turcitul cu Constantinopolul, este Mihail. Prin sfințirea de însuși patriarhul Teolipt II de la Constantinopol se face un pas către recunoașterea deplină a drepturilor canonice ale Patriarhiei ecumenice asupra Mitropoliei Ungro-

vlahiei. Este semnificativă și prezența patriarhului Ieremia II, în Țara Românească la prima adunare sinodală de aici, în 1591 și acordarea primului statut de „stavropighie” (era o procedură excepțională pentru asigurarea libertății mănăstirilor) unei mănăstiri din eparhia Ungrovlahiei.

Vremurile istorice nefavorabile au fost obstacole pentru realizarea unor contacte cu Patriarhia ecumenică în timpul domniei lui Mihai Viteazul, abia după venirea în scaunul domnesc al Țării Românești a lui Radu Mihnea observându-se iarăși influențe grecești în țară și realizându-se legături mai strânse cu biserici și ierarhi ortodocși din Orient. Secolul al XVII-lea este marcat, din acest punct de vedere, de puternica personalitate a lui Chiril Lucaris, care cercetează Țările Române în anii 1613-1615, perioadă în care mitropolit al Ungrovlahiei era cărturarul grec Luca din Cipru. După 1630, lucrurile iau o întorsătură nefavorabilă elementului grecesc.

În timpul domniei lui Matei Basarab, momente importante în evoluția raporturilor dintre Patriarhia ecumenică și Mitropolia Ungrovlahiei sunt reprezentate de modalitățile de alegere și confirmare a mitropolitului. Corespondența lui Matei Basarab cu Patriarhia și actele sinodale prin care patriarhul ecumenic Ioanichie desemnează la cârma Mitropoliei Țării Românești mai întâi pe Ștefan și apoi pe Ignatie Sârbul, reprezentanți aleși de țară, sunt semne grăitoare și dovezi ale acestor vechi raporturi.

După Ioanichie, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, la Scaunul ecumenic se ridică patriarhul Macarie, care va avea contacte certe cu ierarhia ecleziastică a Țării Românești, participând la diferite ceremonii, precum a fost înscăunarea lui Constantin Șerban sau înmormântarea lui Matei Vodă. Un spor de influență la Constantinopol îl au Cantacuzinii, perioadă în care la cârma Patriarhiei se afla Dionisie IV. Secolul al XVII-lea, care cunoaște o extindere considerabilă a legăturilor Mitropoliei Ungrovlahiei cu biserici ortodoxe din răsărit, aduce cu sine și stabilirea de contacte cu biserica rusă. A doua jumătate a secolului al XVII-lea, cunoaște prezența la Moscova a doi viitori mitropoliți ai Ungrovlahiei, Dionisie și Teodosie.

Dositei, arhipăstor al Ierusalimului, rămâne o mare figură a ortodoxiei din vremea sa, iar legăturile acestuia cu Mitropolia Ungrovlahiei sunt surprinse în prezentul articol. Pasiunea sa anticatolică l-a determinat pe Dositei să prezideze Sinodul din 1705 din București pentru caterisirea lui Ilarion al Râmnicului, condamnat mai ales pentru îngăduința față de închinătorii Papei. Abolirea domniilor pământene și înscăunarea în Țara Românească a unor domni fanarioți vor da un nou caracter legăturilor dintre Biserica Țării Românești și lumea ecleziastică grecească. Mitropolia Ungrovlahiei va avea astfel între 1716 și 1800 cinci arhipăstori de obârșie, limbă și cultură greacă (Mitrofan al Nissei; Neofit I, 1738-1754; Grigorie II; Ignatie, 1810-1812; Nectarie Moraitul, 1812-1818). Articolul conține fotografii.

Rămureanu, Ioan I., preot prof., „Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelate biserici ortodoxe. De la 1800 până la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre”, în: *BORom LXXVII* (1959), 7-10, p. 935-960.

După un șir de mitropoliți de origine greacă, la 1 mai 1819, în timpul domnului fanariot Alexandru Șuțu (1818-1821), a fost ales ca mitropolit al Ungrovlahiei Dionisie Lupu (1819-1823), român de origine, fost egumen la Mănăstirea Dealul (1795-1807), apoi la Tismana (1807-1819), de la care începe șirul mitropoliților români. Dionisie ia măsuri împotriva abuzurilor ce se făceau la hirotonia preoților. Urmează o perioadă de frământări în Țara Românească și după venirea primului domn pământean, Grigorie IV Ghica (1822-1828), la 4 ianuarie 1823, s-a făcut alegerea mitropolitului Grigorie IV Dascălușul (1823-1834), fost ierodiacon la Mănăstirea Căldărușani. Noul mitropolit îl înștiințează pe patriarhul Antim III al Constantinopolului despre continuarea abuzurilor în hirotonire, acesta interzicând mitropoliților greci de peste Dunăre să mai hirotonească preoți în Țara Românească.

Ca și mitropoliții Ungrovlahiei din trecut, Grigorie IV va ajuta cu bani, la 10 martie 1827, Sfântul Mormânt, la cererea patriarhului Atanasie V al Ierusalimului. S-a îngrijit, de asemenea, de ridicarea nivelului religios al creștinilor bulgari, tipărend, pe cheltuiala sa, în 1828, o traducere a Noului Testament în limba bulgară vorbită: „Tetraevanghelul (se redă în articol conținutul unei corespondențe între mitropolit și Patriarhia ecumenică pe tema editării „Tetraevanghelului”). La 22 iunie 1834, Grigorie IV Dascălușul moare, scaunul mitropolitan fiind ocupat vremelnice de episcopul Neofit al Râmnicului până când, la 29 iunie 1840, acesta a fost ales ca mitropolit al Ungrovlahiei și confirmat de către domnul Alexandru Dimitrie Ghica.

Neofit a desfășurat o intensă activitatea bisericească, în timpul său Seminariile bisericești cunoscând o dezvoltare amplă, fiind trimiși numeroși tineri la studii teologice în Rusia și la Atena, a păstrat raporturi de colaborare și ajutorare cu Patriarhia de Constantinopol și cea a Ierusalimului.

Cea de-a doua parte a articolului amintește despre însemnătatea reformelor lui Alexandru Ioan Cuza pentru Biserica Ortodoxă Română. Se amintesc: „Legea pentru secularizarea averilor mănăstirilor închinată la Locurile Sfinte”, „Decretul organic pentru regularea schimei monahicești”, „Legea călugăriei”, „Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române”, „Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți din România”. Aceste legi au determinat pe patriarhul ecumenic Sofronie al III-lea să trimită numeroase scrisori de muștrare mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei. Se consemnează corespondențele dintre înalții prelați înainte și după abdicarea domnului Alexandru Ioan Cuza. La 14 decembrie 1872, s-a promulgat „Legea Organică a Bisericii Ortodoxe Române” prin care s-a hotărât alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți și constituirea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe, cu reședința la București. De la această dată înainte, istoria Mitropoliei Ungrovlahiei se identifică cu însăși istoria Bisericii Ortodoxe Române. La 31 mai 1875 este ales mitropolit primat al României Calinic Miclescu (1875-1886), mitropolitul Moldovei, sub care Biserica Română a dobândit autocefalia.

După 1880 a urmat un schimb de corespondență între patriarhul de Constantinopol Ioachim III (1878-1884) și mitropolitul Calinic Miclescu, prin care patriarhul ecumenic încerca să apere drepturile sale jurisdicționale asupra Bisericii Române, iar mitropolitul primat apăra autocefalia ei. În 1925, Mitropolia Ungrovlahiei este ridi-

cată la treapta de Patriarhie, act recunoscut de patriarhul ecumenic Vasile III al Constantinopolului. Proclamarea oficială a ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie s-a făcut în cadrul unor festivități din 27 septembrie 1925 în Catedrala Patriarhiei Române din București. Articolul conține numeroase imagini.

Coman, Ioan G., pr. prof., Căciulă, Olimp N., pr. prof., „Sărbătorirea Mileniului Sf. Munte și participarea Bisericii Ortodoxe Române la festivitățile comemorative”, în: *BORom* LXXXI (1963), 7-8, p. 598-649.

Cu prilejul împlinirii a o mie de ani de la înființarea Mănăstirii Marea Lavră și de la organizarea vieții monahale, din Sfântul Munte de către Sf. Atanasie Atonitul, la invitația pe care patriarhul ecumenic Atenagora a trimis-o P.F. Justinian Marina, Biserica Ortodoxă Română a hotărât participarea la festivitățile „Mileniului atonit”. Delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de părintele patriarh a fost alcătuită din: Î.P.S. Firmilian al Olteniei, P.S. Partenie al Romanului, pr. Ioan G. Coman, profesor la Institutul Teologic din București, arhimandritul Nicolae Mladin, profesor la Institutul Teologic din Sibiu, preot Olimp Căciulă, inspector patriarhal și arhidiaconul Mihai Marinescu de la catedrala patriarhiei.

Festivitățile au început la Fanar și Halki, în Duminica Ortodoxiei, au continuat la Atena și Tesalonic în celelalte duminici ale Postului Mare și s-au încheiat cu slujbele și festivitățile de la Sf. Munte din zilele de 23 și 24 iunie 1963. Au fost invitate toate Bisericile Ortodoxe, precum și reprezentanți ai celorlalte Biserici și Organizații creștine. Au participat și regele Paul cu prințul moștenitor Constantin și prințul Mihai. Se face o prezentare a Muntelui Athos, referitoare la primele începuturi de viață monahală creștină, dezvoltarea monahismului. Se precizează importanța monahismului athonit pentru Ortodoxie și se prezintă trăsăturile caracteristice.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a plecat în ziua de 20 iunie 1963 cu avionul spre Atena. După o escală de trei ore la Sofia, unde a fost întâmpinată de P.F. Chiril al Bulgariei, cu o numeroasă suită, au plecat împreună spre Atena. După o ședere de o zi la Atena, au plecat cu vaporul din portul Pireu spre Sf. Munte sosirea aici având loc în dimineața zilei de 22 iunie în portul Dafne (Dafni). Într-un convoi impunător de mașini, au pornit spre capitala Sf. Munte, Caryae (Karyes), unde au fost întâmpinați de autorități, în frunte cu guvernatorul Sfântului Munte, de monahi, de elevii școlii „Atoniada”. Este prezentată primirea oficială de către patriarhul ecumenic a delegațiilor Bisericilor Ortodoxe. Ziua s-a terminat cu slujba vecerniei din biserica Protatonului oficiată de către patriarhul ecumenic la care au participat toți oaspeții.

Sunt prezentate în continuarea articolului festivitățile care au avut loc în ziua de duminică, 23 iunie, Sf. Liturghie din biserica Protatonului, săvârșirea parastasului pentru întemeietorii, înnoitorii și părinții răposați din Sf. Munte, procesiunea cu icoane care a înconjurat biserica Protatonului. Masa a fost oferită de școala „Atoniada”. Au avut loc cuvântări, întâlniri. În dimineața de 24 iunie 1963, membrii delegațiilor Bisericilor Ortodoxe au sosit la Marea Lavră. Sf. Liturghie a fost oficiată de cinci patriarhi, 11 mitropoliți și episcopi și numeroși ieromonahi și ierodiaconi. Din partea delegației române au slujit P.F. Justinian Marian și arhidiaconul M. Mari-

nescu. La sfârșitul Sf. Liturghii s-a făcut parastasul pentru pomenirea morților, în frunte cu P.F. Atanasie. Mănăstirea a oferit o masă la trapeză. P.F. Justinian și arhidiaconul M. Marinescu au slujit vecernia. S-a vizitat Muzeul Tezaur al Marii Lavre, unde se află colecții de icoane din aproape toate secolele, începând cu secolul al XII-lea, manuscrise numeroase și de mare valoare, odăjdii și obiecte scumpe. După cină, în sala recepție a Marii Lavre a avut loc o consfătuire a căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe, în cadrul căreia s-au discutat o serie de probleme de interes panortodox. Discuțiile au continuat și în ziua următoare într-un cadru mai restrâns. În dimineața zilei de 25 iunie, P.F. Justinian a alcătuit împreună cu guvernatorul Sf. Munte programul vizitării mănăstirilor din acest spațiu sacru al Ortodoxiei în perioada 26-29 iunie. Zilele de 30 iunie- 1 iulie au fost rezervate pentru Salonic iar perioada 2-5 iulie pentru Atena.

Delegația română a vizitat mai întâi mănăstirile Iviron, Pantocrator, Vatoped. Au fost întâmpinați cu bucurie de conducătorii și obștile mănăstirilor. S-au subliniat legăturile istorice ale Țărilor Române cu Muntele Athos. S-a vizitat chilia Sf. Ipatie unde au fost întâmpinați de cei patru călugări viețuitori. În zilele următoare au vizitat Mănăstirea Hilandar și Schitul românesc Prodromul. Drumul de la Marea Lavră până la Schitul Prodromul a fost făcut pe catări. La Prodromu au fost întâmpinați de către părintele Veniamin, de monahul Stoica Matias și de alți viețuitori. După oficierea Sf. Liturghii au vizitat Biblioteca bogată în cărți vechi românești. A urmat vizitarea mănăstirilor Dionisiu, Grigoriu, Sf. Pantelimon, Dochiariu. Ceremoniile „Mileniului atonit” la Caryae (Karyes) și Marea Lavră, vizitarea atâtor mănăstiri cu considerabile bogății istorice, artistice și spirituale, contactul cu viața monahală cea mai autentică au lăsat impresii profunde asupra delegației române.

Vizita la Salonic a început prin pelerinajul la biserica închinată Sfântului Dumitru Izvorătorul de Mir, o capodoperă de artă, refăcută după planul inițial și păstrând numeroase vestigii din mozaicul original și s-a continuat la biserica Sf. Sofia, refăcută în forma actuală între anii 1907-1910. Au avut loc întâlniri între P.F. Justinian și mitropolitul Pantelimon al Salonicului și alte personalități din Tesalonic s-a vizitat sediul Mitropoliei Salonicului, s-a întors vizita ministrului Greciei de Nord la Minister, s-a vizitat cartierul universitar al orașului și noul Muzeu.

După acestea delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost antrenată în programul vizitei la Atena a patriarhului ecumenic Atenagora care era în plină desfășurare. Au participat la slujba vecerniei de la Mănăstirea Panteli, urmată de o întâlnire cu diferite personalități bisericești. În ziua următoare, delegația română a vizitat Muzeul Benaki, înființat în 1930-1932, a făcut o vizită la Ministerul Culturii, Cultelor și Monumentelor Istorice, la Muzeul Bizantin, la ambasada țării noastre din Atena. Masa de prânz a fost oferită de Arhiepiscopia Atenei la Școala Teologică „Rizarios”. Primirea oficială a avut loc în Catedrala Mitropoliei din Atena. În dimineața zilei de 5 iulie, delegația română a plecat spre țară.

După o escală de 40 minute la Sofia, delegația română a ajuns pe aeroportul Băneasa, unde a fost întâmpinată de Î.P.S. Iustin al Moldovei și Sucevei, împreună cu alți membri ai Sf. Sinod. La sfârșitul articolului este prezentat bilanțul spiritual al Sf. Munte, la împlinirea unui mileniu de viață monahală organizată. Sunt prezentate de

asemenea perspectivele Muntelui Athos. Se arată că este necesar să se îngăduie intrarea în Sf. Munte a unui număr de monahi din toate Bisericile Ortodoxe, să se atribuie și Bisericii Ortodoxe Române una din mănăstirile istorice la care au contribuit mai mulți voievozi și domnitori români din trecut, putând astfel și Biserica Ortodoxă Română să facă parte din conducerea Sf. Munte. Sunt prezentate și alte puncte de vedere a Bisericii Ortodoxe Române. Articolul conține imagini.

***, „Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora I al Constantinopolului a vizitat Biserica Ortodoxă Română și pe Întâistătătorul ei, Preafericitul Patriarh Justinian”, în: *BORom* LXXXV (1967), 9-10, p. 848-914.

Înfrățite cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol, Bisericile Ortodoxe au format o singură familie, socotindu-se egale între ele, iar când au acordat o întâietate Bisericii de la Constantinopol, aceasta a fost una de onoare și nu jurisdicție. Pe linia unor înalte preocupări ale ortodoxiei se înscriu și vizitele pe care patriarhul Atenagora le-a făcut în octombrie 1967, Bisericii Ortodoxe bulgare, sârbe și române.

Articolul surprinde vizita făcută în România. În ziua de 16 octombrie 1967, patriarhul Justinian, împreună cu mitropoliții țării au întâmpinat delegația sosită de la Belgrad. S-au făcut vizite la Mănăstirea Cernica, la biserica Sfântul Elefterie, biserica „Parcul Domeniilor”, Mănăstirea Curtea de Argeș, biserica domnească din Curtea de Argeș, biserica vechii Mitropolii din Târgoviște, mănăstirile Dealul, Ghighiu, Suzana, Țigănești și Antim. Se redă conținutul cuvântărilor ținute, ședințele și discuțiile la care au participat cei doi înalți prelați. Articolul conține numeroase imagini.

***, „Vizita Preafericitului Patriarh Iustinian la Patriarhia ecumenică din Constantinopol (2-6 mai 1968)”, în: *BORom* LXXXVI (1968), 3-5, p. 268-301.

La invitația patriarhului ecumenic Atenagora I, în fruntea unei delegații din care au făcut parte mitropoliții Iustin al Moldovei și Nicolae al Banatului, episcopul Iosif al Râmnicului și Argeșului, episcopul vicar patriarhal Visarion Ploieșteanul și arhidiaconul Evghenie Dascălul, patriarhul Iustinian a făcut o vizită la Patriarhia din Constantinopol între 2-6 mai 1968, plecând cu avionul prin Viena, la Instambul. Articolul conține informații referitoare la primirea delegației și activitățile desfășurate – slujba desfășurată la catedrala patriarhală Sfântul Gheorghe, ședința de la palatul Patriarhal, discursurile ținute de patriarhul Atenagora I, de P.F. Iustinian, vizitele efectuate.

Istambul sau Constantinopol, Bizanț sau „Noua Romă”, sunt denumirile aceluiași oraș istoric multiseclar, care a fost inaugurat în mod solemn pe malul Bosforului la 11 mai 330, de către împăratul Constantin cel Mare, cu ocazia celei de a 25-a aniversări a împărăției sale. Împărțit de strâmtoarea Bosforului în două părți neegale, cea asiatică, mai mare și cea europeană, Istambulul adăpostește, pe malul european, cele mai importante monumente istorice și de artă. Partea europeană este și ea divizată în două cartiere de frumosul golf „Cornul de aur” și Istambulul propriu-zis, cu catedrala ortodoxă Sfântul Gheorghe a Patriarhiei ecumenice și cu reședința Sanctității Sale Atenagora I. Articolul conține imagini.

XI.3. RELAȚIILE CU PATRIARHIA IERUSALIMULUI

C., E., „Un document de la Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanu”, în: *BORom XV*, 1891-1892, 1, p. 60-64.

Este redată „Epistola mitropolitului Antim Ivireanu către patriarhul ecumenic Atanasie în care se face cunoscut că este anticanonică pomenirea patriarhului Ierusalimului în bisericile Ungrovlahiei”.

Prin această epistolă de la 1710, Antim Ivireanu protestează la patriarhul ecumenic Atanasie față de amestecul necanonic al patriarhului Ierusalimului, Dosoftei. Acesta din urmă a cerut ca să fie pomenit la serviciul divin, în virtutea dreptului pe care îl are datorită faptului că în Țara Românească Patriarhia de Ierusalim avea stavropighii. Antim Ivireanu îi spune patriarhului ecumenic că nu mai poate tolera aceste abuzuri și îi cere acestuia să aleagă cine să fie pomenit, el sau patriarhul Ierusalimului.

Erbiceanu, C., „Documente inedite.”, în: *BORom XV* (1891-1892), 6, p. 385-402.

Sunt redată 10 scrisori.

1. Scrisoarea din 1712, trimisă de mitropolitul Moldovei, Ghedeon, patriarhului de Ierusalim, Hrisant – prin care Ghedeon îi spune patriarhului că va acorda sprijin celor doi egumeni trimiși de către patriarh, la mănăstirile închinată Sfântului Mormânt: Barnovski și Sfântul Sava din Iași.

2. Scrisoarea din 1712, a mitropolitului Antim Ivireanu prin care acesta reîncepe corespondența cu patriarhul Ierusalimului Hrisant. Corespondența dintre cei doi ierarhi a fost întreruptă din motive politice.

3. Scrisoarea din 1712 a mitropolitului Antim trimisă către patriarhul Ierusalimului Hrisant – scrisoarea amintește despre întreruperea și reînceperea corespondenței dintre cei doi ierarhi. Autorul spune că una dintre principalele cauze care au dus la „răceala” relațiilor, a fost refuzul mitropolitului și a domnului de a închina unele mănăstiri la Sfântul Mormânt, ca de exemplu Mănăstirea Snagov.

4. Scrisoarea din 1713 a mitropolitului Antim Ivireanu trimisă către patriarhul Ierusalimului Hrisant. Prin scrisoare Antim îl încurajează pe Hrisant să lupte contra tendințelor iezuiților de prozelitism în Orient. De asemenea, Antim îi spune patriarhului că își va îndeplini promisiunea dată și anume aceea de a-i da tipografia din Târgoviște, dar deocamdată aceasta e deteriorată și va trebui reparată.

5. Scrisoarea din 1713 a mitropolitului Antim Ivireanu către patriarhul Hrisant al Ierusalimului. La recomandarea lui Hrisant, l-a pus pe arhidiaconul acestuia ca egumen al Mănăstirii Căluui. Din scrisoare reiese că patriarhul Hrisant, i-a trimis mitropolitului Antim un tipograf din Constantinopol, spre a se perfecționa în arta tipografiei, iar ucenicul Mihail a fost trimis în Olanda spre a se perfecționa în același domeniu.

6. Scrisoarea din 1714 a mitropolitului Antim către patriarhul Hrisant al Ierusalimului. Antim îi spune patriarhului Ierusalimului că a terminat de tipărit cartea care i-a fost lăsată de către acesta și că a mutat tipografia din Târgoviște la București, dar în timpul transportării de la Târgoviște la București, s-au pierdut câteva litere. Se mai amintește faptul că în țară exista o turnătorie de clopote, iar materialul necesar

turnării acestora era luat de la literele uzate. patriarhul Hrisant a dăruit pentru turnarea clopotelor 50 de ocale de litere uzate.

7. Scrisoarea din 1714 a mitropolitului Antim către patriarhul Ierusalimului Hrisant. Mitropolitul Antim scrie că a dat 24 de cărți din cele tipărite profesorului Mitrofan (cel care va ajunge peste câțiva ani mitropolit al Ungrovlahiei), că a terminat de turnat literele necesare pentru tipografie și că îi mulțumește pentru darul de 50 de ocale de plumb.

8. Scrisoarea din 1716 a mitropolitului Antim către patriarhul Ierusalimului Hrisant. Prin această epistolă Antim arată împrejurările care au dus la încetarea corespondenței dintre cei doi ierarhi. Principala cauză - evenimentele din 1714.

9. Scrisoarea din 1716 a mitropolitului Mitrofan al Ungrovlahiei către patriarhul Hrisant al Ierusalimului din care reiese că Mitrofan a fost pus mitropolit de Nicolae Mavrocordat și că îl roagă pe patriarhul Hrisant să-l povățuiască în noua sa misiune de mitropolit.

10. Scrisoarea din 1717 patriarhală și sinodală despre Sfânta Mănăstire a Tuturor Sfinților din București, ctitorită de mitropolitul Antim Ivireanu. Prin scrisoare sunt anulate testamentul și dispozițiile mitropolitului Antim Ivireanu și sunt ridicate pedepsele canonice și blestemele bisericești pentru cel ce încalcă deciziile fondatorului. Prin scrisoare se permite înstrăinarea averii imobile a mănăstirii sub pretextul că avea datorii. Scrisoarea prevede și faptul ca biserica să fie trecută sub administrarea mitropolitului de București.

Erbiceanu, C., „Documente inedite”, în: *BORom XV* (1891-1892), 7, p. 486-494.

Sunt prezentate trei documente.

Documentul 1. Epistola domnului Constantin Brâncoveanu trimisă patriarhul Ierusalimului Hrisant. Este abordată o problemă teologică și anume folosirea pâinii dospite sau nedospite la Sfânta Euharistie. Domnitorul Constantin Brâncoveanu arată că la Sfânta Euharistie se va folosi numai pâine dospită, aducând argumente scripturistice în favoarea acestui fapt. Această epistolă atestă că domnul Constantin Brâncoveanu a fost cărturar, menționându-se că a tradus din Plutarh „Viețile paralele” în limba greacă vorbitoare.

Documentul 2. Hrisovul domnului Constantin Brâncoveanu din 1708 adresat vameșilor de la Greaca. Actul prevedea ca vameșii să dea anual suma de 500 de lei școlii din Sfântul Sava. Acești bani erau folosiți pentru întreținerea școlărilor străini sau pământeni. Din hrisov reies următoarele: biserica Sfântul Sava a fost metoc al bisericii Sfântul Gheorghe, care era închinată la Sfântul Mormânt. Astfel, școala din Sfântul Sava se afla sub îngrijirea Sfântului Mormânt. Constantin Brâncoveanu a clădit o casă în metocul Sfântul Sava din București anume pentru școală iar salariile profesorilor erau plătite de țară prin mănăstiri și eparhii, fiind încredințate profesorilor prin mitropolitul timpului.

Documentul 3. Regulamentul Școlii Sfântul Sava din București și Programul pentru studiile cu care erau însărcinați profesorii timpului de a le preda școlărilor. Prevederile conținute atestă că școala Sf. Sava era o școală superioară.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom* XV (1891-1892), 9, p. 673-705.

Este redată scrisoarea lui Gheorghe Ramadam către patriarhul Ierusalimului Hrisant. Autorul scrie că Gheorghe Ramadam, om foarte învățat, era confidentul lui Constantin Brâncoveanu. Din epistolă reiese că domnul Constantin Brâncoveanu știa grecește, italienește și latinește. Patriarhul Hrisant trimitea cărți în Valahia spre a se forma primele biblioteci prin mănăstiri și școlile grecești.

Mai departe se amintește despre scrisoarea din 1728 trimisă de Hrisant mitropolitului Belgradului, Moise. Astfel, patriarhul îi răspunde lui Moise la întrebarea dacă este sau nu permis ca acolo unde nu sunt biserici, să se facă Sfânta Liturghie. Hrisant spune că la nevoi și necazuri se poate face oriunde Sfânta Liturghie, dând următorul exemplu: la el în eparhie, la arabii deșertului, Liturghia se face în peșteri, caverne etc. și că la nevoi și necazuri (războaie, invazii barbare etc.) preoții luau Sfintele Antimise și săvârșeau Sfânta Liturghie oriunde se aflau. Se amintește că așa procedau domnii Valahiei și ai Moldovei în caz de războaie. În continuare se înfățișează cititorului conținutul altor scrisori:

5. Epistola lui Radu Dudescu din 1714, trimisă către patriarhul Ierusalimului Hrisant conține câteva detalii despre clădirile școlii Sfântul Sava și despre reparații făcute la câteva biserici.

6. Scrisoarea lui Constantin Cantacuzino din 1715, trimisă către patriarhul Hrisant, prin care arată că oamenii luminați erau foarte interesați de politica Porții.

7. Document din 1701, care arată cum a fost primit Inochentie (primul episcop uniat) la Viena și ce instrucțiuni a primit acesta de la papistași, cu privire la cum trebuie să se prezinte la împărat. Sunt arătate și beneficiile financiare de care trebuia să se bucure Inochentie în viitor.

8. Scrisoarea lui Dimitrie Ramadam din 1715, trimisă către patriarhul Hrisant, ce arată exact anul în care a fost închinată Mănăstirea Soveja la Sfântul Mormânt (1715). Din epistolă mai aflăm că la această mănăstire erau trimiși boierii în surghiun de către domnitorii Moldovei.

9. Epistola din 1664 a lui Nectarie patriarhul Ierusalimului, epistolă prin care monahul Macarie este numit ca egumen al Mănăstirii Prahovița – mănăstire închinată la Sfântul Mormânt.

10. Scrisoarea din 1701 a patriarhului de Ierusalim trimisă către Atanasie, mitropolitul Transilvaniei, prin care Dosoftei îl sfătuiește pe Atanasie să se întoarcă la Ortodoxie.

11. Scrisoarea lui Dosoftei al Ierusalimului din 1701, trimisă către Ștefan Ratz, prin care Dosoftei îl mustră amarnic pe Ștefan Ratz pentru trecerea sa la uniaticism și pentru faptul că încerca să-i atragă și pe alți ortodocși.

12. Scrisoarea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului din 1693, care confirmă că Mănăstirea Polovragi este metoc al Mănăstirii Constantin și Elena ctitorită de domnul Constantin Brâncoveanu. Din epistolă aflăm că Mănăstirea Polovragi a fost zidită de Danciul Milescu și a fost închinată la Sfântul Mormânt la 1650. Din cauza vremurilor de restriște această mănăstire aproape că era ruinată. Domnitorul Constantin Brâncoveanu a răscumpărat mănăstirea de la patriarhul de Constantinopol – oferindu-i acestuia suma de 1500 de aslani, spre a fi metoc al ctitoriei sale

Mănăstirea Sfinților Constantin și Elena. Cu suma primită pe Mănăstirea Polovragi, patriarhul de Constantinopol a reparat biserica Sfântul Gheorghe din București și a făcut chiliile din jurul acestei biserici.

La finalul articolului este prezentat tipicul serviciilor bisericești la români în sărbătorile mari, atunci când trebuia să fie de față și domnul țării. Tipicul conține serbarea și ordinea la: Botezul Domnului, Sfânta și Marea Vineri, Duminica Paștelui și la Izvorul Tămăduirii.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom* XV (1891-1892), 10, p. 769-800.

Sunt redate:

1. Scrisoarea din 1707, prin care este numit noul egumen al metocului din Ismail, care aparținea Sfântului Mormânt. Se arată că egumenii greci de la mănăstirile închinataveau instrucțiuni speciale asupra modului lor de comportare față de ierarhia țării de unde erau închinatave mănăstirile.

2. Scrisoarea lui Mihail Voievod pentru mănăstirile din Moldova. Aceasta arată că Sfântul Mormânt avea la Iași și Galați șase mănăstiri: Galata, Cetățuia, Barnovski, Sfântul Sava, Bârnova și Sfântul Gheorghe. Sunt arătate privilegiile de care se bucurau egumenii mănăstirilor. Se precizează că Hlincea era metoc al Mănăstirii Cetățuia.

3. Hrisov dat de domnitor în 1704 pentru ca Mănăstirea Hadâmbu să devină metoc al Mănăstirii Sfântul Sava. În acest act sunt arătate: a) că această Mănăstire Hadâmbu, a fost aferosită Sfântului Mormânt de către Ioan Hadâmbu, b) că această mănăstire avea hramul Nașterea Maicii Domnului și c) că Hadâmbu este o localitate situată lângă Dealu Mare, Iași.

4. Scrisoare pecetluită din 1777 despre Sfânta Mănăstire a Arhanghelilor, de la Cașin, din Moldova. Această misivă amintește despre două moșii ale mănăstirii: Buțulești și Rosnovul și despre faptul că la 1777, sfântul lăcaș ajunsese într-o stare deplorabilă din cauza năvălirilor străine. Documentul mai arată și faptul că judecata asupra averilor mănăstirești din țară se făcea la Constantinopol.

5. Scrisoarea din 1718 a mitropolitului Ungrovlahiei, Mitrofan, trimisă către patriarhul Hrisant prin care mitropolitul îl înștiințează pe patriarh că nu se poate ocupa de unele probleme, deoarece era bolnav.

6. Scrisoarea mitropolitului Moldovei, Ghedeon, din 1718, trimisă către patriarhul Ierusalimului Hrisant. Mitropolitul precizează că se va îngriji de noul egumen trimis la Mănăstirea Sfântul Sava și va stăruii ca fostul egumen al acestei mănăstiri să se ducă la Ierusalim.

7. Epistola mitropolitului Ungrovlahiei, Mitrofan, trimisă către patriarhul Ierusalimului Hrisant. Prin aceasta Mitrofan îl înștiințează pe Hrisant despre faptul că țara ajunsese la „sapă de lemn” și că în cazul în care noul domnitor va aduce mai mulți greci din Constantinopol în țară, se va isca o revoltă.

8. Scrisoarea doctorului Gh. Notara trimisă către patriarhul Ierusalimului Hrisant, în 1717. Doctorul Notara îi spune patriarhului despre suferințele pe care le-au avut ceilalți membrii ai familiei Brâncoveanu, după decapitarea domnului și a fiilor acestuia, din 1714.

9. Scrisoare de mulțumire trimisă în 1707 către patriarhul Ierusalimului Hrisant, de către un membru al familiei Brâncovenilor.

10. Hrisovul domnului Alexandru Grigorie Ghica al Moldovei din 1766. Hrisovul se referă la învățământul din Moldova.

11. Scrisoarea din 1712 trimisă de C. Cantacuzino, patriarhului Hrisant al Ierusalimului. Din scrisoare reiese că la curtea lui Constantin Brâncoveanu exista o cancelarie, în care se primeau și traduceau știrile ce erau primite de la agenții din străinătate.

12. Scrisoarea Elenei Cantacuzino, fiica lui Dumitrașcu Vodă, din 1713, trimisă către patriarhul Hrisant al Ierusalimului. Elena Cantacuzino îl roagă pe patriarh să o lase să rămână într-o casă a Patriarhiei.

13. Tratat de drept bisericesc preluat din Constantin Armenopol. Tratatul conține o serie de nomocanoane care au fost aplicate mult timp în țările noastre și se referă la hirotonia episcopilor și a preoților.

Erbiceanu, C., „Documente inedite. Privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 4, p. 289-302.

Sunt rediate trei scrisori.

1. Scrisoarea din aprilie 1714 a domnului Ștefan Cantacuzino trimisă către patriarhul Dositei al Ierusalimului. Prin aceasta domnul se dezvinovățește de acuzele conform cărora el ar fi uneltit împotriva lui Brâncoveanu. Se dau informații despre situația țării după mazilirea lui Constantin Brâncoveanu. Sunt oferite detalii despre uneltirile făcute de Ștefan Cantacuzino, se arată ce rol a jucat în decapitarea lui Constantin Brâncoveanu și se amintește despre valiza aflată la Mănăstirea Colțea.

2. Scrisoarea din aprilie 1714, trimisă de către Constantin Cantacuzino (tatăl lui Ștefan Cantacuzino) patriarhului Ierusalimului Dositei prin care Constantin Cantacuzino descrie starea tristă a țării și arată încercările făcute de către turci spre a-i afla averea lui Constantin Brâncoveanu. Tonul scrisorii arată că Constantin Cantacuzino nu era străin de uneltirile împotriva lui Brâncoveanu.

3. Domnitorul Ștefan Cantacuzino este înștiințat prin două scrisori trimise de către patriarhul Ierusalimului că domnul Constantin Brâncoveanu a fost decapitat. Este redată scrisoarea din septembrie 1714, care cuprinde răspunsul lui Ștefan Cantacuzino la aceste scrisori.

C., E., „Documente inedite. Privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 9, p. 716-723.

Sunt rediate trei scrisori.

1. Scrisoarea din 1712, trimisă de către Ștefan Brâncoveanu (fiul lui Constantin Brâncoveanu) patriarhului de Ierusalim Hrisant – prin care Ștefan îl recomandă pe profesorul său, Ierotei, patriarhului de Ierusalim și îl roagă pe patriarh ca să-l sprijine pe profesor.

2. Scrisoarea din 1712, trimisă de către Ștefan Brâncoveanu patriarhului de Ierusalim, Hrisant, prin care îl recomandă pe profesorul de la Sfântul Sava, Anastasie și îl roagă pe patriarh ca acesta să-i ofere tot sprijinul.

3. Scrisoare din 1712, care cuprinde răspunsul lui Constantin Cantacuzino la epistolele patriarhului de Ierusalim. Aflăm că boierul Constantin Cantacuzino stătea mai mult la Filipești.

G., „Dare de seamă. «Călătoria la Locurile Sfinte de Gherasim Timuș, episcopul Argeșului», București, 1896. «O călătorie în Orient dedr. Atanasie Mironescu Craioveanu», București 1896. «O călătorie prin Occident la Egipt, Muntele Sinai și Ierusalim de arhim. Nifon, superiorul Mănăstirii Sinaia», Ploiești 1896”, în: *BORom XX* (1896-1897), 6, p. 592-595.

Toți cei trei autori descriu călătoriile pe care le-au făcut la Locurile Sfinte. Se reproduce câte un mic fragment din aceste scrieri.

Episcopul Argeșului, Gherasim Timuș, a plecat în data de 20 mai 1895 din București. El a trecut prin Alexandria (Egipt) unde l-a întâlnit pe patriarh, despre care scria că este „un bătrân la 90 de ani care a fost egumen la Mănăstirea Sfântul Spiridon din București”. A ajuns apoi la Ierusalim unde l-a întâlnit și pe patriarhul de acolo.

Atanasie Mironescu Craioveanu descrie călătoria pe care a făcut-o la Constantinopol și Sfântul Munte.

Arhimandritul Nifon descrie itinerariul pe care l-a urmat în călătoria sa și locurile pe care le-a vizitat.

Gârboviceanu, P., „Caritatea creștină în România”, în: *BORom XXXI* (1907-1908), 11, p. 1363-1374.

P. Gârboviceanu face prin acest articol un apel la români, pentru ca ei să nu mai ajute bisericele străine, ci să ajute în primul rând bisericele românești, deoarece multe dintre ele au nevoie de ajutor. Se dau ca exemple: biserica din Gravin, biserica din Râmnicu Sărat, biserica din Brăila etc.

În trecut românii au ajutat toate locurile din Orientul ortodox. Călugării greci colindau țările noastre și vindeau indulgențe – de exemplu patriarhul Ierusalimului Dositei a dat multe indulgențe în țară! La fel și patriarhul Ierusalimului, Partenie, împărțea contra cost, părțile din Sfânta Cruce, moaște, etc. P. Gârboviceanu spune că în Țările Române la moartea lui Constantin Cantemir s-au aflat patru patriarhi.

La 1907, P.S. Ștefan, arhiepiscopul Betleemului a trimis în România o carte de pomenire ce este reprodusă în articol, iar cine dorea să fie pomenit trebuia să trimită o sumă de bani la Betleem. La fel a făcut și un preot Avraam de la Ierusalim.

S., R. D., ac., „Hrisov din 7213 (1704) Septembrie 12”, în: *Școala și Biserica XIII* (1910), 6-7, p. 107- 113.

Se redă conținutul unui hrisov, considerat deosebit de important, prin care mitropolitul, episcopii și boierii mari ai Moldovei arată modul cum să se administreze mănăstirile închinat Sfântului Mormânt, făcând cunoscut birul pe care aceste mănăstiri îl vor da către țară, scutirea de dări, valabile pentru toată țara, precum și precizarea că Domnul nu se va împrumuta niciodată la aceste mănăstiri.

Gheorghiu, Vasile, prof. univ. dr., „Două documente relative la satul Toporăuți”, în: *Candela XXXII* (1913), 10, p. 524-527.

Sunt reproduse două documente referitoare la satul Toporăuți ce era al Mănăstirii Barnovshi, lăcaș închinat Sfântului Mormânt. În primul document, din 17 noiembrie 1707, voievodul Ioan Mihai Racoviță al Moldovei scutește locuitorii satului de orice taxă și dă egumenului mănăstirii dreptul de a-i judeca și pedepsi pe cei răufăcători. Actul a fost scris de Axentie Uricariul și semnat de patriarhul Ierusalimului.

În cel de al doilea document, din data de 21 aprilie 1732, voievodul Moldovei, Ioan Grigorie Ghica scutește de dări pe doi preoți din Toporăuți și unul din Volcineț, ambele sate aparținând Mănăstirii Barnovshi. Hrisovul este semnat de patriarhul Ierusalimului, Meletie.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Misiunea Patriarhului Ierusalimului în România. Patriarhul Ierusalimului în România”, în: *BORom* XLII (1924), 9, p. 546-555.

Patriarhul Ierusalimului Damianos a trimis la jumătatea lunii septembrie, la București, o delegație avându-l în frunte pe mitropolitul Sevastiei, Dositei. Se prezintă primirea acestei delegații de către mitropolitul primat Miron și ducerea ei la Sinaia. Este relatată primirea delegației de către rege care a primit de la mitropolitul Dositei distincția „Marea Cruce a Sfântului Mormânt” și a fost proclamat ocrotitorul acestui sfânt lăcaș. În urma acestui fapt regele i-a trimis o telegramă patriarhului de Ierusalim prin care l-a invitat să vină în România. Mai este redată și ceremonia de primire a delegației în București.

Pe data de 24 septembrie 1924, patriarhul Ierusalimului, Damianos a sosit în București. Sunt redată: primirea patriarhului, ceremonia ce a avut loc cu ocazia sosirii, Te-Deumul și ospățul, cum s-a desfășurat ceremonia de a doua zi, interviurile patriarhului – interviuri care au fost acordate ziarelor „Universul” și „Dimineața”.

Lupaș, I., „Cronica Bisericească. Cuvântarea prin care mitropolitul primat Miron a salutat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Damianos al Ierusalimului, în catedrala Mitropoliei din București, la 1924. Cuvântarea mitropolitului primat Miron cu ocazia sfințirii pietrei fundamentale de la catedrala episcopală din Bălți, în Basarabia rostită duminică 29 septembrie 1924”, în: *BORom* XLII (1924), 10, p. 612-615.

Mitropolitul Miron Cristea își exprimă bucuria pe care o resimte în urma venirii Sanctității Sale Damianos în România. Sfințirea temeliei catedralei din Bălți a avut loc în prezența patriarhului Ierusalimului, Damianos.

Busuioc, Laurențiu, ierodiacon, „Cronica Bisericească. Solemnitatea punerii pietrelor de temelie ale Catedralei, capelei și reședinței episcopale din Bălți”, în: *BORom* XLII (1924), 11, p. 687-690.

Este redată desfășurarea ceremoniei amintite în titlu și cuvântarea rostită de P.S. Visarion al Hotinului cu această ocazie. Solemnitatea a avut loc în data de 28 septembrie, în prezența principelui Carol și a patriarhului Ierusalimului Damian.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Patriarhul Ierusalimului la Iași”, în: *BORom* XLII (1924), 11, p. 691-692.

Este prezentată ceremonia de primire a patriarhului Ierusalimului la Iași. Aceasta a avut loc în data de 29 septembrie 1924. Cu ocazia venirii în Iași, părintele I. Gotcu i-a oferit înaltului oaspete diploma de membru de onoare al „Societății Preoțești Ocrotirea” și a rostit un discurs.

Jocu, Filaret, arhim., „Cronica bisericească. De la primirea Patriarhului Ierusalimului”, în: *BORom* XLII (1924), 12, p. 745-746.

Sunt redată în articol rugăciunea citită în limba greacă de arhimandritul Filaret L. Jocu, în catedrala mitropolitană din București, la Te-Deumul ce s-a săvârșit cu prilejul vizitei patriarhul Ierusalimului Damian și cuvântarea mitropolitului Sevastiei, rostită în catedrala Sfintei Mitropolii cu prilejul decorării mitropolitului primat D.D.dr. Miron, cu „Marele Cordon al Crucii Sfântului Mormânt”.

Miron, patriarh, „Referatul Î.P.S. Patriarh Miron către Sfântul Sinod al României despre călătoria sa la locurile sfinte. Cu șapte fotografii”, în: *BORom* XLV (1927), 7, p. 388-396.

Patriarhul Miron, în raport, prezintă programul călătoriei la Locurile Sfinte.

Ursăcescu, V., econom, „Pășania unui Patriarh la Bârlad.”, în: *BORom* XLVI (1928), 4, p. 339-348.

Este descrisă o întâmplare care a avut loc atunci când patriarhul Ierusalimului a vizitat Moldova în 1774. Se face mai întâi descrierea situației serviciului poștal din Moldova – serviciul menzilorilor și serviciul cailor de olac. Din câteva documente aflate în arhiva Episcopiei Hușilor, se relatează pășania patriarhului Avramie al Ierusalimului.

În 1774, starea serviciului menzilorilor era dezastruoasă deoarece Principatele au fost ocupate de ruși între 1769-1774. În 1774 patriarhul se afla în Bârlad. În timpul cât aceasta a slujit în catedrala orașului, câțiva curieri turci aveau nevoie urgentă de cai, și, cum Moldova reintrase sub stăpânire turcească, iar serviciul menzilorilor încă se afla dezorganizat, frunțașii orașului Bârlad le-au dat curierilor turci caii patriarhului. Acesta aflând, la plecare, a blestemat orașul Bârlad. Episcopul Meletie al Hușilor (1851-1857) a aflat de acest fapt de la cetățenii orașului Bârlad și i-a sfătuit să ceară dezlegare de la urmașul patriarhului de Ierusalim.

***, „Viața și activitatea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești”, în: *Candela* XL (1929), 4-6, p. 208-276.

„Introducere” - Dosoftei, patriarhul Ierusalimului de la sfârșitul secolului al XVII-lea, a jucat în vremea sa, fără îndoială un rol de frunte în viața Bisericii Ortodoxe.

Din capitolul 1, „Tinerețea lui Dosoftei”, reiese că acesta s-a născut în 31 mai 1641, în Arahove, un sat în apropierea Corintului. Fiind hirotonit diacon la vârsta de 16 ani, de către mitropolitul Corintului, pleacă la Constantinopol unde a fost angajat de patriarhul Paisie ca diacon la Metocul Sfântului Mormânt. După moartea P.S.

Paisie, Dosoftei ajunge mâna dreaptă a noului patriarh, Nectarie (ales în 1661), cu care ajunge în Moldova (Iași) și în Muntenia în 1663. Numit mitropolit al Cezareei (23 sept. 1666), este ales ca urmaș la scaunul patriarhal (23 ian. 1669) la nici 28 de ani.

Capitolul 2 prezintă „Prima călătorie a lui Dosoftei ca patriarh”, el ajungând în București, Iași și Constantinopol.

Al treilea capitol se referă la „Sinodul de la Ierusalim”. Mărturisirea lui Kiril Lucaris patriarhul Constantinopolului, produs al luptelor dintre catolici și protestanți (căutând și unii și alții să prezinte doctrina Bisericii Ortodoxe, ca fiind mai apropiată de a lor) a fost condamnată în diferite sinoade imediat după moartea acestuia, învățătura Bisericii fiind formulată în „Mărturisirea ortodoxă” a lui Petru Movilă.

În agitația din jurul acestei dispute s-au format două curente extremiste. Unul prietenos catolicilor, reprezentat de Chiril Condritis și elevii Colegiului Sf. Atanasie din Roma care, ajutați de catolici, încercau să ducă Biserica Ortodoxă spre catholicism, iar altul prietenos protestanților având ca reprezentanți pe Teofil Coridaleu și Ioan Cariofil. Împotriva acestor curente au luptat ortodocșii riguroși, în fruntea lor fiind Meletie Sirigul și Nectarie. Dosoftei al Ierusalimului era ucenicul lor în toate, deci și în tendința de a reliefa precis învățătura ortodoxă atât față de cea catolică, cât și față de cea protestantă. În Franța era în punctul culminant o polemică între Janseniști și Calvinii, ultimii făcând uz de „Mărturisirea lui Kiril Lucaris” pentru a arăta că ortodocșii cred asemenea lor. Polemica era purtată de F. Claude, P. Nicole și A. Arnauld.

Dosoftei organizează un sinod la Constantinopol unde era patriarh Dionisie IV Seroglanul, în 1672, unde 71 de episcopi au decis că mărturisirile lui Kiril Lucaris nu reprezintă mărturisirea Bisericii Ortodoxe și au formulat anumite învățături ale Bisericii pentru liniștirea ei internă și pentru a lua catolicilor și protestanților orice prilej de exploatare.

Prin Sinodul de la Ierusalim, patriarhul Dosoftei dă o lovitură puternică protestanților, învingându-l pe Cariofil care se refugiază în București, unde e primit de stolnicul Constantin Cantacuzino.

Capitolul 4 „Călătorii după Sinodul din Ierusalim” menționează vizitele patriarhului în Muntenia, în Iași, București, Adrianopol și Constantinopol, în toată peninsula Balcanică și Țările Românești, între anii 1673-1679.

Capitolul 5 face referire la „Tipografia grecească de la Iași”, numită „Tipografia patriarhală și domnească” ce avea sediul la reședința patriarhului Dosoftei, în Mănăstirea Cetățuia. Prima lucrare care iese de sub tipar în iulie 1682, este o scurtă „Respingere a lucrurilor aduse de „frații” din Ierusalim, prin căpetenia lor Petru, pentru sprijinirea primatului papal”, scriere împotriva catolicilor.

În capitolul 6 sunt consemnate „Relațiile patriarhului Dosoftei cu Șerban Vodă”. Orașul Iași nemaifiind prielnic unei activități culturale, Dosoftei își întoarce atenția spre Șerban Vodă în care regăsește ajutorul ortodoxiei și al culturii, pierdut de Gheorghe Ghica. Prin intervenția domnului, Dosoftei a obținut confirmarea drepturilor ortodocșilor asupra Locurilor de Închinare.

Capitolul 7, intitulat „Școlile grecești din Iași și București” conține informații despre școlile întemeiate în vremea lui Vasile Lupu care au ajuns cele mai înalte școli

grecești din tot Răsăritul. Ca profesori ai școlii de la Iași sunt amintiți: Nicolae Kera-meus, Ieremia Cacavela, Ioan Molivdul Comninul, Spandonis, Teodor Simeon Trapezundinul. Aceștia au profesat și la București. Școala de la București o întrecea pe cea de la Iași în vreme lui Constantin Brâncoveanu. Numindu-se „Academia sau Frontististiriul domnesc” avea un program compus din toate științele vremii. Profesorii erau recrutați dintre cei mai celebri învățați greci: Ioan Comninul, Savastos Kiminitul Trapezundiul cel mai strălucit reprezentant al literelor eline, Gheorghe Maiotul din Creta, Marcu Cipreanul Porfiro-pulos.

Capitolul 8 face referire la două subiecte și anume „Tipografia grecească din București, Snagov, Râmnic” și „Relațiile lui Dosoftei cu Constantin Brâncoveanu”. Tipografia românească exista înainte de a se înființa cea grecească și funcționa fără să-i pese de elinismul din jurul ei. Funcționa sub octrotirea mitropolitului Teodosie, fiind alimentată de traducerea fraților Șerban și Radu Greceanu și a stolnicului Constantin Cantacuzino. Sub tiparul, adus de mitropolitul Varlaam, la anul 1678, se tipărește Biblia întreagă în 1688. În 1690, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, patriarhul înființează la București o nouă tipografie grecească, cea din Iași fiind închisă. La această tipografie au fost tipărite, în 1690, lucrările: „Manualul împotriva schismei papistașilor”, „Respingerea capitolelor și întrebărilor calvine ale lui Ciril Lucaris”, „Mărturisirea lui Dosofteiu”. Dosoftei găsește în Țara Românească un sprijin în persoana lui Antim Ivireanul care se va îngriji de tipografie între anii 1693 și 1697, mutând-o la Snagov, în Mănăstirea Intrării în Biserică, el fiind egumenul acestui lăcaș. După moartea lui Constantin Cantemir (1693) și venirea la tron a lui Constantin Duca, tipografia de la Iași ia avânt prin publicarea „Tomului Împăcării”.

Dosoftei luptă cu cu toate armele împotriva unirii Bisericii ortodoxe cu catolicii. Ales ca episcop al Râmnicului (1705), Antim Ivireanul ia tipografia cu el, făcând, pentru câțiva ani, din eparhia sa un focar de răspândire a literaturii anticatolice. Patriarhul are relații cu Mihail Racoviță, care oferă ajutor Bisericii Sf. Mormânt. În luna septembrie 1705, Ivireanul publică la Râmnic ultima carte editată de Dosoftei „Tomul Bucuriei”. Spre finalul vieții, patriarhul avea pregătită pentru tipar opera sa personală: „Istoria patriarhilor din Ierusalim”, ultimul an din viață petrecându-l la Constantinopol. Patriarhul Dosoftei a făcut din Țările Române un al doilea Patriarhat al Scaunului din Ierusalim.

***, „Știri. Mitropolit în călătorie la Locurile Sfinte”, în: *BORom* XLVIII (1930), 4, p. 382.

Se anunță că mitropolitul Nectarie al Bucovinei a plecat la Locurile Sfinte.

***, „Note bibliografice. † Visarion episcopul de Hotin, «În chestiunea căminului românesc din Ierusalim», Chișinău, 1933, p. 46. Recenzie”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 128.

În primăvara anului 1931 autorul a făcut o călătorie la Ierusalim, cu scopul de a dobândi o mănăstire din cele care le posedă în orașul sfânt Patriarhia respectivă, pentru înființarea unui cămin românesc. Se rezultatul acestei călătorii.

G., I. M., „Note bibliografice, Mihailovici Paul Diac., «Regestele actelor moldovenești din arhiva de la Constantinopol a Sf. Mormânt», Chișinău, 1934, 56 p. extras din revista Soc. Istorico-arheologice bisericești din Basarbia, vol. XXIV (1934)”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 573-574.

Mihailovici Paul prezintă aceste regeste din anii 1609-1863.

Iorga, Nicolae, „Mitropolitul Antim Ivireanu în luptă cu Ierusalimul pentru drepturile Bisericii sale”, în: *BORom* LII (1934), 9-10, p. 721-724.

Articolul aduce în prim plan acțiunile patriarhului Ierusalimului Dosoftei, care a lăsat moștenirea sa nepotului, Hrisant Notara, înrâurind toată viața Bisericii Ortodoxe Române din Principate, ca și activitatea cărturărească de aici. Cei doi urmăreau ridicarea scaunului lor mai presus decât acela al ecumenicului din Constantinopol. În acest sens, Aghiotafiții se considerau singurele legături cu Sfântul Mormânt, fără a pomeni de arhierii locali, mănăstirile închinare lor fiind văzute ca proprietăți ale acestora. Până în vremea lui Antim, se constată o atitudine smerită, îngăduitoare din partea vlădicilor români: mitropolitul Teodosie, venit cu ajutorul Constantinopolului și mitropolitul moldovean Ghedeon.

În ceea ce-l privește pe Antim Ivireanu însă, pe lângă consonanța deschiderii teologice și culturale, în legătură cu care trimise prin epistole felicitările cuvenite, întrevădem și trena largă a unui conflict, atunci când vine vorba despre mănăstirile închinare. Dintr-o scrisoare din 1710, Antim își deschide cu totul inima în fața patriarhului ecumenic, expunând pe larg temeiurile nemulțumirii sale: Dosoftei pretinde că e stăpân pe mănăstirile închinare, înlăturând pe episcopii locali, lucru care nu se poate îngădui de vreme ce ctitorii înșiși au acordat această cinste, motivând și pe baza sfintelor canoane ale Bisericii. În 1712, dintr-o altă epistolă aflăm că punctul de vedere al lui Antim rămâne același.

La începutul anului 1713 Antim se solidarizează cu patriarhul în ceea ce privește necazurile pe care i le fac Apusenii la Sfântul Mormânt. În aprilie avem o altă scrisoare, ca răspuns a celei adusă de egumenul Mănăstirii Călușul, prin care Dosoftei arată că a luat unele odoare. Antim promite litere pentru înființarea unei tipografii, pe care ar fi voit să o întemeieze Hrisant. De asemenea, îi scoate la tipar o carte acestuia, cel din urmă făcând în schimb o donație de metal pentru clopotele bisericii noastre, păstrându-și opinia în legătură cu mănăstirile închinare. Peste câteva luni, Antim era mort, neclintit însă în ceea ce privește apărarea drepturilor Mitropoliei țării față de uzurpatorii Patriarhiei, deși împărțind cu ei anumite afinități culturale.

Luca, Gherasim, protos., „Act de vânzare”, în: *BORom* LIV (1936), Supliment pe anul 1936, p. 192.

Articolul reprezintă un act de cumpărare a unui teren, Miri, din Palestina, de către Gherasim Luca, reprezentantul Patriarhiei Române la Ierusalim, în schimbul sumei de bani precizate. Actul este însoțit de legenda terenului și de semnăturile directorului guvernamental al Palestinei, respectiv a reprezentantul român.

Luca, Gherasim, protos., „Act de donațiune”, în: *BORom* LIV (1936), Supliment pe anul 1936, p. 193.

Articolul sus numit redă actul de donație a unor terenuri, din partea lui Gherasim Luca, trimis special al Patriarhiei Române la Ierusalim, către Biserica Ortodoxă Română, cu dorința de a-și păstra calitatea de administrator în folosul bisericii. Articolul este suplimentat de semnăturile necesare unui asemenea act.

Luca, Gherasim, protos., „Testament”, în: *BORom* LIV (1936), Supliment pe anul 1936, p. 194.

Articolul reia întocmai textul testamentului lui Gherasim Luca, trimis special al Patriarhiei Române la Ierusalim, către Biserica Ortodoxă Română, care își exprimă oficial dorința ca, după trecerea la cele veșnice, averea sa să fie încredințată Bisericii Ortodoxe Române pentru într-ajutorarea căminelor și a bisericilor române ortodoxe din Ierusalim. Urmează semnăturile, tipice redactării unui asemenea act.

G., I. M., „Note bibliografice. Iorga N. «Neamul lui Petru Șchiopul și vechi documente de limbă mai nouă», în *Analele Academiei Române*, ist. seria III, tom XVIII (1936), p. 371-8 și extras 8 p. + II pl”, în: *BORom* LVII (1939), 5-6, p. 349-350. Recenzie.

Se amintește și despre actul prin care Maria, fiica lui Petru Șchiopul și soția lui Zota Spătarul, închină Mănăstirea Hlincea Mănăstirii Galata; actul din 1619 semnat de aceeași Maria prin care închină Mănăstirea Galata (zidită de tatăl său) Patriarhiei de Ierusalim; actul din 1626 dat de Miron Barnovschi în care se amintește despre călugării de la Mănăstirea lui Aron Vodă din Iași, călugări care au fost scoși de acolo de Radu Vodă și înlocuiți cu călugări greci și care rățesc din mănăstire în mănăstire și cărora domnul le dă Mănăstirea Hlincea.

G., I. M., „Note bibliografice. Rașcu G., «O călătorie în Mănăstirea Sinai», revista *Misionarul*, an IX, 1937, p. 306-317”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 575. Recenzie.

Rașcu G. descrie călătoria pe care a făcut-o la Mănăstirea Sinai. Aceasta are numeroase odoare dintre care și unele dăruite de domnitorii: Vasile Lupu, Ieremia Movilă, Nicolae Mavrocordat, Mihai Racoviță etc. Tot în acest articol al lui Rașcu G. este amintită și călătoria lui Mihail Cantacuzino, cel care a zidit Mănăstirea Sinaia.

Veniamin, Ploieșteanu, „Noile așezăminte românești din Țara Sfântă”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 340-356. Cudouăfotografii.

La începutul articolului se arată unde se adăposteau românii când se duceau la Ierusalim – chiliile Mănăstirii cu hramul Sfinților Arhangheli. Acolo exista un paraclis care a fost reparat de maica Porfîria din Rășinari în 1926. Autorul face o descriere a acestei mănăstiri. Se amintește apoi despre așezămintele românești din Țara Sfântă. Teodor Burada a cumpărat un loc la Ierusalim. În 1927 patriarhul Miron a călătorit la Ierusalim. În cuvântarea rostită acolo patriarhul Miron și-a arătat dorința

ca și românii să aibă acolo un lăcaș de închinăciune al lor. În scurt timp a avut loc achiziționarea unui teren la Iordan. Pe acest loc a fost zidită o capelă românească.

În 1935, la Ierusalim s-a pus piatra de temelie a unui așezământ românesc. În 1937 patriarhul Ierusalimului s-a învoit pentru sfințirea bisericilor românești. Sunt prezentați pașii care au dus în cele din urmă la ctitorirea celor două lăcașuri românești. De asemenea sunt redată: diferite telegrame cu privire la lăcașurile de închinăciune românești din Țara Sfântă și hrisovul de întemeiere a unui lăcaș românesc la Ierusalim.

D., Șt. P., „Note bibliografice. Velichi Constantin N. «Documente moldovenești 1607-1673) din arhiva metohului Sfântului Mormânt din Constantinopol», în *Buletinul Institutului Român din Sofia* an 1, nr. 1, București 1941, p. 211-258”, în: *BORom LX* (1942), 1-4, p. 120-121. Recenzie.

Se menționează că cel mai vechi document din arhiva metohului Sfântului Mormânt din Constantinopol este din vremea lui Constantin Movilă și datează din data de 7 februarie 1607. Prin acesta Constantin Movilă îi confirmă Mănăstirii Bistrița o braniște și două poieni. Mai sunt pomenite și câteva documente referitoare la daniile făcute de Constantin Movilă Mănăstirii Pobrata, întărirea făcută Mănăstirii Pantocrator din Suceava de către Ștefan Tomșa – mănăstire ce a fost zidită de Toader Movilă, etc.

Chițescu, N., „O dispută dogmatică din veacul al XVII-lea la care au luat parte Dositei al Ierusalimului, Constantin Brâncoveanu și Antim Ivireanu”, în: *BORom LXIII* (1945), 7-8, p. 319-352. Cu text în limba greacă.

În studiul de față, autorul se oprește asupra unui aspect controversat apărut la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Acesta viza o problemă de teologie dogmatică și implica personalități marcante, de vreme ce domnul Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Antim Ivireanu îl înfruntă pe însuși patriarhul Ierusalimului, Dositei. Este vorba despre azilul pe care ei îl oferă și de apărarea pe care o iau profesorului Ioan Cariofil, osândit pentru erezie de Sinodul întrunit ad-hoc la Constantinopol în 1691, prezidat de patriarh și în prezența lui Dositei, ca judecător de instrucție și procuror.

Astfel, domnul Constantin Brâncoveanu intervine pentru împăcare și Antim Ivireanu publică o lucrare a celui socotit eretic. În continuarea articolului, autorul prezintă circumstanțele în care a avut loc condamnarea lui Ioan Cariofil, folosind ca bază documentară un studiu al profesorului Demostene Russo, din care rezultă concret ideea că, de fapt, interese meschine au fost cele care au dus la situația respectivă. Această ipoteză vine, însă, în opoziție cu cea emisă de prof. Constantin Erbiceanu, potrivit căreia osândirea implicită a lui Cariofil e datorată unor idei luterano-calviniste, pe care acesta le moștenise de la Coridaleu, fostul său profesor. Pentru clarificare, autorul a cercetat minuțios publicațiile și manuscrisele existente la Academia Română, în care este istorisită viața lui Cariofil, precum și „Dispozițiile canonice”. Redă, apoi, foarte detaliat învinuirile pe care patriarhul Dositei i le aduce lui Cariofil, legate, mai ales, de teoria transsubstanțierii, de „prezența reală” a lui

Hristos în Sfânta Euharistie, așa cum apar ele într-un interogatoriu din „Manualul împotriva lui Cariofil”.

Autorul nu se limitează la această prezentare, ci încadrează problema într-un vast context teologico-dogmatic, cu referiri atât la biserica apuseană, cât și la cea răsăriteană, oferind trimiteri bibliografice substanțiale. Prezintă, apoi, cele trei mari categorii de teologi răsăriteni, care s-au exprimat cu privire la însemnătatea doctrinară a termenului „transsubstanțiere” în Dogmatica ortodoxă. În următoarea parte a articolului, autorul emite propriile judecăți în legătură cu această teorie a transsubstanțierii și totodată mărturisește că el respinge ambele păreri, atât pe cea a lui D. Russo, cât și pe cea a lui Constantin Erbiceanu, cu privire la profesorul Ioan Cariofil, adăugând că niciodată mintea omenească nu va putea pătrunde Taina Prefacerii.

Panaitescu, P.P., „Patriarhul Dositei al Ierusalimului și Mitropolitul Dosoftei al Moldovei cu prilejul unei scrisori inedite”, în: *BORom* LXIV (1946), 1-3, p. 93-109. Cu text în limba greacă.

În prima parte a articolului, se face referire la personalitatea mitropolitului Dosoftei al Moldovei și la locul său în istoria vechii noastre culturi, aducându-se informații suplimentare găsite cu prilejul publicării unei scrisori inedite, primită de acesta de la patriarhul Dositei al Ierusalimului și pe care autorul o redă în întregime. Pe lângă aceasta, nu trebuie ignorate nici condițiile speciale de dezvoltare a bisericii românești în secolul al XVII-lea, când ortodoxia era amenințată atât de turci, cât și de calvini și de catolici. Ierarhii Răsăritului au înțeles că doar prin cultură și învățatură pot lupta împotriva acestora.

În acest context, se înțelege și deschiderea mitropolitului Dosoftei spre învățăturile și lecturile în limba latină, traduceri din grecește, interpretarea unor pasaje din Psalmi, sau importanța acordată tipografiilor. În vremea sa, adevăratul conducător spiritual al bisericii ortodoxe era patriarhul Dositei al Ierusalimului (1641-1707), care a avut legături personale foarte strânse cu mitropolitul Moldovei. Astfel, opera de cultură a ierarhului nostru trebuie înțeleasă în directivele ei generale sub patronajul scaunului patriarhal din Ierusalim, apărând, deci, ca o operă de valoare general ortodoxă.

În continuarea articolului, autorul realizează o prezentare a legăturilor patriarhului Dositei cu rușii și cu românii, prilej cu care aflăm râvna neîncetată a acestui mare erudit în apărarea credinței ortodoxe. Istoricii ruși Capterev și Matcenko au studiat legăturile patriarhului cu Rusia, pe baza unui mare număr de scrisori ale acestuia, adresate țarilor ruși și oamenilor de cultură din acea vreme. Ele îl arată, în același timp și ca pe un convins apărător al elenismului, ceea ce nu-l împiedică, totuși, să utilizeze rezultatele științei apusene. Legăturile lui politice cu Rusia sunt îndreptate în vederea unei cruciade împotriva Turciei, pentru libertatea Principatelor Române, a Ierusalimului și a grecilor.

Aceleași legături strânse le avea patriarhul Dositei și cu Țările Române, căci vizitase Moldova încă din 1664, pe când era arhidiaconul patriarhului Nectarie. Astfel, el înființează, la Iași și București, două tipografii grecești. A avut, de asemenea, o intervenție deosebit de energică împotriva unirii bisericii românești din Ardeal cu Roma.

În următoarea parte a articolului, se face referire la întoarcerea în scaun a mitropolitului Dosoftei în 1675 (informație preluată din scrisoarea patriarhului Dositei, dataată din 7 iulie 1675), după ce fusese în pribegie și închis la Mănăstirea Sf. Sava. Odată revenit, el pregătește tipărirea Liturghierului în limba română, la 1679.

Studiind în continuare scrisoarea patriarhală, autorul articolului îi numește și pe boierii Miron Costin și Apostol Milescu, pomeniți de Dositei, care-și dovedește astfel aprecierea pentru acești oameni de cultură. În aceeași scrisoare, se aduce în discuție și Mănăstirea Cetățuia, închinată Sfântului Mormânt din Ierusalim, lăcașul de predilecție al patriarhului Dositei, unde a și înființat singura tipografie ortodoxă din acea vreme. Cu acest prilej, este pomenit și arhitectul lucrărilor din mănăstire.

Concluzionând, se poate constata că scrisoarea patriarhului Dositei adresată mitropolitului Moldovei lămurește o serie de amănunte din istoria Bisericii și a culturii Moldovei în secolul al XVII-lea.

Căciulă, Olimp N., preot „Din viața Bisericii Ortodoxe Române de la Ierusalim”, în: *BORom*, LXXXII, (1964), 9-10, p. 856-853.

Patriarhia Română a intrat în posesia bunurilor sale de la Ierusalim, iar la 28 august 1963, biserica a fost dată în primirea ieromonahului Lucian Florea, cel care a fost trimis de P.F. Iustinian la Locurile Sfinte. A fost pus în aplicare un larg program de reparații, amenajări și înfrumusețări. S-au luat măsuri pentru repararea catapetesmei, pentru confecționarea mobilierului necesar, pentru pictarea bisericii și toate măsurile pentru repararea, zugrăvirea și mobilarea celor 25 de camere ale căminului pentru a fi folosit de închinătorii la Locurile Sfinte. La propunerea P.F. Iustinian, ieromonahul Lucian Florea a fost hirotonit arhimandrit de către P.F. Benedict al Ierusalimului.

Arhimandritul Lucian Florea a oferit P.F. Benedict volumul tipărit în țară, „Monografia istorică-artistică a mănăstirii Sucevița”. Biserica și căminul românesc de la Ierusalim a fost vizitat de un grup de pelerini ruși. Timp de o lună de zile, 14 dintre aceștia, conduși de părintele arhimandrit Juvenalie, superiorul Misiunii Bisericii Ortodoxe Ruse de la Ierusalim, au vizitat Egiptul, Locurile Sfinte, Grecia și Cipru. La biserica românească au fost întâmpinați de arhimandritul Lucian Florea.

Grigoraș, N., „Paul Mihail, «Documente inedite ale cancelariei Moldovenești din veacul al XVI-lea (din arhiva Sf. Mormânt de la Constantinopol)», în *Studii, Revistă de istorie*, anul XVII (1964), nr. 2, p. 335-362”, în: *MitrMold* XLI (1965), 3-4, p. 247-248. Recenzie.

Documentul care atrage atenția autorului recenziei la studiul lui Paul Mihail este cel mai vechi act intern care atestă existența unei mănăstirii bizantine, datat la 25 februarie 1577 și publicat pentru prima oară în această carte.

Căciulă, Olimp, preot, „Din viața Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim”, în: *BORom* LXXXV (1967), 5-6, p. 570-571.

Se prezintă viața Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim, cu slujbele religioase care se țin zilnic în acest sfânt lăcaș. La 27 decembrie 1966, după oficierea

slujbei Utreniei, la biserică s-a desfășurat un program de colinde românești sub conducerea monahiei Nazaria Niță, în prezența multor români credincioși, prilej cu care arhimadritul Lucian Florea, superiorul bisericii a ținut un cuvânt. Articolul mai face referire la vizita la această biserică a unei delegații formată din mitropolitul Isidor al Nazaretului și a toată Galileia, Î.P.S. Ghermanos, ajutor de patriarh din Iordania, Î.P.S. arhiepiscop Hrisant din Patriarhia Ierusalimului, superiori ai mănăstirilor catolice din Israel și Iordania. Se amintește apoi de invitația făcută arhimadritului Lucian Florea de a participa la unele slujbe religioase din afară și la unele recepții și serbări din Israel.

Herșcovici, Malca, „Biserica Ortodoxă Română din Ierusalim”, în: *BORom* LXXXV (1967), 9-10, p. 942-943.

În Ierusalim, alături de Biserica Italiană se află Biserica Ortodoxă Română refăcută, după ce a fost avariata în 1948, de războiul israelit de independență. Se două lăcașe de cult. Deoarece, cu secole în urmă, credincioșii care veneau să se închine la Locurile Sfinte nu aveau un loc de rugăciune în limba română și un cămin unde să se odihnească, s-a luat hotărârea, în 1906, să se cumpere teren în Ierusalim, Nazaret și Ierihon, pe malul Iordanului. Patriarhia Română a trimis specialiști și în 1935 s-au construit cele două biserici, cea de la Ierusalim și cea de pe malul Iordanului.

Arhitectura lor e românească, din epoca brâncovenească. Pictura bisericii din Ierusalim, executată în „fresco” în anii 1964-1965 de către pictori români, profesor universitar Gheorghe Popescu și Niculina Dona din București, are o valoare artistică excepțională și unică în regiune. Caracterul ei bizantin este împletit cu specificul popular românesc. În afară de scenele cu sfinți și subiecte din Noul Testament, pictorii au introdus multe scene inspirate din Cartea Cărților. Se mai aduc informații despre mobilierul și catapeteasma bisericii, policandre, sfeșnice, candelile și toate celelate obiecte de cult, toate lucrate în atelierile Patriarhiei Române din București.

Florea, Lucian, arhim., „Așezările ortodoxe române de la Locurile Sfinte”, în: *BORom* LXXXVI, (1968), 6, p. 776-779.

Manifestând respect și evlavie pentru Locurile Sfinte, Biserica Ortodoxă Română, voievozii, ierarhii și pelerinii au făcut generoase donații pentru ajutorarea lor materială. Unii din patriarhii Ierusalimului au călătorit în Principatele Române, în special la curtea lui Constantin Brâncoveanu, întorcându-se cu ajutoare și daruri pentru menținerea Patriarhiei și a Locurilor Sfinte de pe cuprinsul Palestinei. Patriarhiei Ierusalimului i-au fost închinat, în Țările Române, peste 30 de mănăstiri. Totuși, Biserica Română nu avea nicio biserică, iar în 1910, s-a format în țară un comitet în frunte cu prof. Teodor Burada din Iași, care a cumpărat un teren la Ierusalim. În 1927, patriarhul Miron Cristea face o vizită Patriarhiei Ierusalimului și, la cererea călugărilor și credincioșilor români aflați atunci în Țara Sfântă, a hotărât construirea a două biserici: una în Ierusalim, cu un cămin de primire a pelerinilor și una pe malul Iordanului. Punerea pietrei fundamentale a bisericilor românești s-a făcut la 28 martie 1935 de către o delegație bisericească venită cu prilejul sărbătorilor de Paști la Locurile Sfinte, în frunte cu episcopul Lucian Triteanu al Romanului,

episcopul Cosma al Dunării de Jos și episcopul Gherontie al Tomisului, împreună cu 150 de pelerini. Lucrările s-au terminat în 1938, cheltuielile fiind suportate de Statul Român și Patriarhia Română, la care s-au adăugat contribuțiile multor credincioși.

Arhitectura bisericii e inspirată din epoca brâncovenească iar în interior este pictată în întregime. Deteriorată în 1948 de războiul israelo-arab, biserica și căminul din Ierusalim au fost restaurate, patriarhul Iustinian trimițând în 1965 pictorii prof. Gheorghe Popescu și Niculina Dona din București, care au realizat o pictură în frescă de o valoare artistică excepțională și unică în regiune. Catapeteasma bisericii, icoanele pictate de Ioan Keber, mobilierul sculptat în lemn de stejar și toate obiectele bisericești lucrute artistic în atelierelor Patriarhiei Române, demonstrează gustul artistic al poporului nostru.

La 45 km de Ierusalim, pe malul Iordanului, în apropiere de locul unde a fost botezat Mântuitorul, s-a ridicat a doua biserică românească. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, aici s-au nevoit și călugări români, cărora în 1936 li s-a ridicat un lăcaș de rugăciune. Chiliile au fost făcute, pe parcurs, de viețuitori de aici. Biserica e învecinată cu o biserică greacă, una etiopiană și una siriacă. Biserica de la Iordan a fost populată de la început cu călugări sau călugărițe. Arhitectura ei are aceleași trăsături și influențe românești ca și cea din Ierusalim, având în plus un pridvor deschis. Catapeteasma e sculptată în lemn de stejar, iar icoanele de pe ea sunt pictate, în 1936, de pictorul român Dimitrie Belizarie. După terminarea picturii, se vor sfinți ambele biserici. Patriarhia Română a trimis preoți și personal ecleziastic, care să officieze serviciile religioase și să primească pelerinii.

Prin inaugurarea acestor două instituții religioase și prin continuarea bunelor relații cu Patriarhia Ierusalimului și cu celelalte Biserici și confesiuni creștine, biserica și reprezentanța Patriarhiei Române de la Locurile Sfinte se ridică la înălțimea și prestigiul țării și Bisericii noastre strămoșești.

Dima-Drăgan, Corneliu, „Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notaras și cultura română. Contributii documentare”, în: *MitrMold* LI (1975), 9-12, p. 699-704.

Legăturile patriarhului Ierusalimului Hrisant Notaras cu Țările Române sunt anterioare numirii sale ca patriarh în 1707, dar cele mai importante relații au fost întemeiate în special după această dată, atât pe plan politic, cât și cultural și în mod deosebit cu domnul Constantin Cantacuzino. Patriarhul Hrisant a fost fondatorul Academiei Sfântul Sava, căreia i-a făcut numeroase danii. Conlucrând cu domnul Nicolae Mavrocordat, a devenit și fondator al Bibliotecii Academiei Domnești din Iași, autorul prezentând și daniile făcute aici.

Dură, Ioan V., drd., „Știri despre Țările Române în «Istoria Patriarhilor Ierusalimului» a patriarhului Dositei al Ierusalimului” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXVIII (1976), 1-2, p. 120-129.

Patriarhul Dositei al Ierusalimului n-a apucat să-și tipărească „Istoria” și a lăsat sarcina nepotului său Hrisant Notara să o tipărească. O va face la București începând cu 1715 (va dura câțiva ani). Nu se știe exact tipografia. Pentru istoria noastră importante sunt cărțile 11 și 12 și cap. 5 și 6 din cartea 13, în care avem

informații despre Mănăstirea Gruia (jud. Ilfov)-închinată Patriarhiei de Ierusalim (aprox.1579-1608), despre Sinodul de la Iași din 1642 și rolul domnului Vasile Lupu în organizarea acestuia, despre ajutorul dat de Vasile Lupu patriarhului ecumenic Partenie cel Bătrân, ce-i va da moaștele Cuvioasei Paraschieva, despre ajutorul dat patriarhului Teofan al III-lea al Ierusalimului (1608-1644), despre faptul că în 1645 mănăstirile din Iași: Galata, Barnovschi, Sf. Sava, Nicorița erau închinare Sf. Mormânt, iar în 1673 sunt închinare și mănăstirile Călui și Ungurei (sau Unghereni sau Unguriu).

Bulat, T. G., prof., „«Gramata» a Patriarhului Paisie al Ierusalimului pentru Mănăstirea Tismana (1658)”, în: *MitrOlt XXVIII* (1976), 11-12, p. 1050-1053.

Sunt prezentate circumstanțele în care patriarhul Paisie a dat această Gramată la trecerea sa prin Țările Române și textul integral al acesteia.

Caratașu, Mihail, „Câteva scrisori inedite ale patriarhului Hrisant al Ierusalimului, adresate «Companiei grecești» din Sibiu”, în *BORom C* (1982), 3-4, p. 380-393.

Scrisorile analizate în acest studiu au fost trimise între 1713 și 1728 și conțin date despre ajutoarele bănești trimise Patriarhiei Ierusalimului, despre cărțile trimise „Companiei” de patriarhul Hrisant, despre eforturile acestuia de a-i feri pe com-paniști de influențele străine Ortodoxiei precum și despre persoanele ce sprijineau legăturile dintre Ierusalim și spațiul românesc. Este analizat și reprodus conținutul fiecărei scrisori în parte. Anexele redau în limba română, integral, conținutul fiecărei scrisori

XI.4. RELAȚIILE CU PATRIARHIA ANTIOHIEI

Radu, Vasile, pr. și Chiril, Koralevsky, „Istoria Patriarhilor de Antiohia de Atanasie Dabbas. Cu text în greacă”, în: *BORom XLVIII* (1930), 9, p. 851-864.

La începutul studiului cei doi autori arată motivele care l-au determinat pe Atanasie Dabbas, fostul patriarh al Antiohiei să vină la curtea lui Constantin Brâncoveanu. Se precizează că acest Atanasie, cât a stat la curtea lui Brâncoveanu, a tradus din limba arabă „Istoria Patriarhilor de Antiohia” și a tipărit un „Liturghier” în limbile greacă și arabă, în 1701, la Mănăstirea Snagov. Se face apoi o descriere a Liturghierului. După aceea a urmat, la 1702, tipărirea unui „Ceaslov” tot în limbile greacă și arabă. Autorii fac apoi o scurtă analiză a cărții lui Atanasie „Istoria Patriarhilor de Antiohia”. Este reprodusă prefața acestei cărți.

† **T., S.,** „Note bibliografice. Radu Vasile «Voyage du Patriarche Macaire d’ Antioche», Text arabe et traduction francaise în *Patrologia Orientalis*, t., XXII – Fasc., 1 Paris, 1930, p 1-200. Recenzie”, în: *BORom LII* (1934), 5-6, p. 554-555.

Se amintește despre călătoria patriarhului Antiohiei, Macarie, făcută la jumătatea secolului al XVII-lea (1652-1659). În călătoria sa acesta a trecut și prin Țările Române.

† T., S., „Note bibliografice Radu V. Pr., «Mănăstirea Sf. Spiridon și Patriarhul Silvestru al Antiohiei», extras din *Revista Istorică Română*, III (1933), p. 23”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 126-127 Recenzie.

Actele de dani dovedesc că „Biserica Sfântului Spiridon” exista pe același loc, înainte de anul 1747, când Constantin Mavrocordat o reclădește din nou și o înzestrea cu moșii, după ce în anul precedent a închinat-o Patriarhiei Antiohiei. La târnosirea acestei biserici a luat parte și patriarhul Silvestru al Antiohiei care se afla pe atunci în țară. Silvestru a imprimat la Iași la 1730 și 1733 o „Liturgie greco-arabă” și o carte de propagandă împotriva catolicilor intitulată „Despre adevăr și dreptate”.

Pisania bisericii Sf. Spiridon Vechi este scrisă în limbile greacă și arabă. Autorul mai prezintă și unele amănunte referitoare la starea în care se găsea Patriarhia din Antiohia, în vremea păstoririi patriarhului Silvestru.

S., T., „Cronica internă. Vizită frățească”, în: *BORom* LIII (1935), 11-12, p. 506.

Imediat după încheierea sesiunii Congresului Național Bisericesc, a avut sosit în București o delegație trimisă de patriarhul Alexandru al Antiohiei, compusă din mitropolitul Atanasie al Hauranului Djebel-Druz și arhimandritul Vasilie Sidaul, vicar al patriarhului în Holms (Siria). Aceasta a fost condusă de noul mitropolit Visarion, prezentându-se la Patriarhie la data de 18 octombrie. Scopul vizitei a constat în reînnoirea legăturilor frățești între cele două biserici surori, legături începute în secolul al XVII-lea prin patriarhul Macarie.

G., I. M., „Note bibliografice Ghenadie al Heliopolei Mitropolit «Scrisori ale Patriarhului Antiohiei Silvestru», în revista *Ελληνικά*, an VIII, 1935, p. 239-245”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 130. Recenzie.

Sunt redată șase scrisori în legătură cu credincioșii din Insula Hios. Scrisorile dovedesc că, după anul 1749, când îl întâlnim pentru ultima dată amintit în țara noastră, patriarhul Silvestru a plecat la scurt timp spre Răsărit de îndată ce, în 1751, se afla în Smirna. Șederea sa în Țara Românească a „fost în legătură cu Mănăstirea Sf. Spiridon Vechi din București, mănăstire ce a fost rezidită și afierosită de Constantin Vodă Mavrocordat”.

G., I. M., „Note bibliografice. Simonescu Dan și Emil M. «Tipar românesc pentru arabi în secolul XVIII», extras din *Cercetări literare*, III 1939, București, 32 p”, în: *BORom*, LX (1942), 1-4, p. 114-115. Recenzie.

În studiul recenzat se amintește despre tipăriturile făcute în Țara Românească pentru credincioșii aflați sub oblăduirea Patriarhiei de Antiohia. Antim Ivireanu, în perioada în care era stareț al Mănăstirii Snagov, a înființat acolo o tipografie cu litere arabe. La această tipografie s-a tipărit un „Liturgier greco-arab” în 1701. A mai fost tipărit și un „Ceaslov greco-arab” la București în 1701. Patriarhul Atanasie IV Dabbas ia această tipografie arabă din Țara Românească și o duce în Siria. Este prezentat istoricul acestei tiparnițe arabe și sunt enumerate cărțile bisericești tipărite de patriarhul Atanasie IV Dabbas cu aceasta.

***, „Vizita Î.P.S. Patriarh Alexandru III al Antiohiei în țara noastră”, în: *BORom* LXIX (1951), 7-9, p. 305-321.

În perioada 22 august- 3 septembrie 1951, Î.P.S. Alexandru al II-lea, patriarhul Antiohiei și al întregului Orient a făcut o vizită în țara noastră, fiind oaspetele Î.P.S. Justinian, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Duminică, 26 august, cei doi, înconjuțați de un sobor de preoți, în frunte cu mitropolitul Alexandru al Emesei au săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala Patriarhiei Române. La sfârșitul slujbei au urmat cuvântările patriarhilor, articolul reproducând aceste discursuri.

La Institutul Universitar Teologic din București, în cadrul unei ceremonii s-a decernat patriarhului Alexandru al III-lea al Antiohiei diploma „Doctor honoris causa” în telogia ortodoxă, la festivitate luând parte diferite personalități. Articolul elogiază activitatea acestui patriarh în timpul celor 21 de ani de păstorire a bisericii Antiohiei. Articolul cuprinde imagini din timpul vizitei, precum și textul diplomei.

Simionescu, Dan, „Cărți arabe tipărite de români în secolul al XVIII-lea (1701-1747)”, în: *BORom* LXXXII (1964), 5-6, p. 524-561.

Autorul înfățișează în ce constă rolul Valahiei și al Moldovei în legătură cu activitatea cultural-tipografică desfășurată în limbile arabă și turcă în secolul al XVIII-lea. Studiul cuprinde patru perioade. Așezați între Eufrat și Marea Mediterană, arabii au construit o mulțime de mănăstiri, mai ales în apropierea mării. Centrele lor creștine cele mai de seamă sunt: Ierusalimul, Antiohia, Damascul, Beirutul și Alepul. Caracterul bizantin al credinței și cultului l-au păstrat arabii și pentru că au fost multă vreme sub puternica influență a stăpânirii bizantine, care a impus vechile ei tradiții dogmatice și de cult ecleziastic.

În secolul al XVI-lea și al XVII-lea cărțile arabe au fost tipărite în Apus, la Veneția, la Roma și la Oxford. Într-o perioadă de stagnare a vieții lor culturale, dar și de frământări religioase, a venit din Siria, la Curtea lui Constantin Brâncoveanu, patriarhul Antiohiei, Atanasie IV Dabbas care a obținut ajutorul moral și material al domnului român ca să tipărească pentru arabi cărți bisericești ortodoxe. Antim din Georgia, starețul Mănăstirii Snagov, a înființat o tipografie în limba arabă. Se cunosc două cărți din această perioadă tipărite în limba grecească și arabă: „Liturghierul” tipărit la Mănăstirea Snagov, în 1701 și „Ceaslovul”, tipărit la București, în 1701. Datorită domnului Constantin Brâncoveanu, arabii credincioși din Siria au reușit să aibă, pentru prima dată, cărți tipărite în limba lor. Atanasie a transportat, cu învoirea lui Brâncoveanu, tipografia arabă de la București și a tipărit aici cărți până în 1724.

II. Tipografia de la Alep

Alepul a fost centrul economic cel mai important al Siriei vechi. Aflat sub mai multe stăpâniri, Alepul și-a păstrat tradiția lui intelectuală, ca centru al renașterii naționale arabe. Atanasie a desfășurat o frumoasă și rodnică activitate. A tipărit în 1705 o „Evanghelie” și o „Psaltire” numai în limba arabă. Alte cărți tipărite în această perioadă au fost: „Octoihul mare”, „Mărgăritare alese”, traducere din „Omi-liile” Sf. Ioan Hrisostom, făcute de patriarhul Atanasie, „Profețiile”, „Explicarea Evangheliilor de peste an”, „Stânca îndoielii”. A tipărit cărți în limba arabă în acea perioadă era destul de greu și de aceea sprijinul cultural și dărnicia lui Constantin

Brâncoveanu au fost des menționate cu recunoștință de către Atanasie. După moartea acestuia din urmă, în 1724, din cauza rivalității dintre arabii ortodocși și cei catolici, tipografia a fost mutată în mai multe locuri, în Siria arabă.

III. Activitatea lui Silvestru

A treia etapă din activitatea tiparului a fost la fel de importantă ca primele două, dar nu a fost prea cunoscută. După moartea lui Atanasie, a fost ales patriarh al Antiohiei, în 1724, Silvestru, originar din Cipru, discipolul defunctului predecesor și al învățătorilor din Muntele Athos și care a pășorit aproape 42 de ani. A vizitat țările române în mai multe rânduri și a stat între români, atât la Iași cât și la București. În timpul șederii aici el a organizat o nouă tipografie arabă și a tipărit la Iași și la București, în perioada 1745-1747, mai multe cărți arabe. Dintre cărțile tipărite de Silvestru se cunosc următoarele: „Condac”, tipărit în Iași, la Mănăstirea Sfântul Sava, în 1745, în limbile greacă și arabă, cu cheltuiala lui Ioan Mavrocordat; „Psaltirea”, tipărită la București, în 1747, „Colecția scrierilor celor două sinoade convocate la Constantinopol, despre Catolicismul în Siria”, „Cina cea divină”, tipărită la Iași în 1747, „Cartea arbitru adevărului și expunerea dreptății”, tipărită la Iași în 1746. Țările române erau cunoscute de toată lumea ca protectoare ale credinței ortodoxe și de aceea multe opere dogmatice și polemice, scrise de prelați ortodocși contra catolicilor și pentru susținerea ortodoxiei, au văzut lumina tiparului la noi în țară unde se tipăreau cu cheltuiala domnitorilor români ortodocși. Din această categorie face parte și lucrarea patriarhului Nectarie „Întâmpinare în contra argumentelor aduse de Frații din Ierusalim, prin magistrul lor Petru, despre primatul Papii”. Așa cum Atanasie a găsit la curtea lui Constantin Brâncoveanu ocrotire și ajutor material pentru susținerea Ortodoxiei, așa a găsit și Silvestru la curtea Mavrocordaților mijloacele necesare pentru combaterea propagandei catolice și apărarea Ortodoxiei. Opera lui Silvestru a interesat mult nu numai pe cititorii din Orient, dar și pe cei din Occident. El a fost preocupat mai ales de opere polemice în contra propagandei catolice și de întărire a ortodoxismului amenințat.

IV. Cărți „Karamanlidika” imprimate la București

„Karamanlidica” se numesc cărțile tipărite în limba turcă, dar cu caractere grecești. Ele au fost tipărite în diferite localități din Europa pentru a fi folosite de grecii din Karamania. Ele se adresau tuturor creștinilor ortodocși, care aveau ca limbă maternă limba turcă. Se prezintă prima carte karamanlidică tipărită la București, în 1768. A doua tipăritură este o mică scrisoare enciclică a lui Paisie, patriarh al Constantinopolului.

În acest studiu se vede rolul important pe care l-au avut țările române în sud-estul Europei și sprijinul moral și material pe care l-au dat popoarelor creștine ortodoxe din Asia Mică. În Anexe sunt prezentate o parte din cărțile tipărite în această perioadă. Studiul cuprinde imagini.

Păcurariu, Mircea, asist., „Legăturile Țării Române cu Patriarhia Antiohiei” în: *StTeol*, Seria a II-a, XVI (1964), 9-10, p. 593-619.

Se face un scurt istoric al Patriarhiei Antiohiei și se prezintă date despre primul patriarh al Antiohiei care a călătorit prin țările noastre, Ioachim (sec. al XVI-lea). Se

amintește apoi de patriarhul care a avut legăturile cele mai strânse cu Țările Române, Macarie al III-lea Zaim – patru călătorii în țară și se face descrierea acestora. Ieromonahul Antim Ivireanu primește de la Constantin Brâncoveanu sarcina să lucreze literele arabe necesare pentru tiparele din Patriarhia Antiohiei. Studiul se continuă cu descrierea legăturilor bisericești până în 1960.

XI.5. RELAȚIILE CU PATRIARHIA ALEXANDRIEI

***, Cronică, „Moartea lui Sofronie patriarhul Alexandriei”, în: *Candela* XVIII (1899), 10, p. 699-703.

Este consemnat decesul bătrânului Sofronie, patriarh al Alexandriei, la vârsta de 105 ani. În data de 22 august 1899, acesta trece la Domnul fiind cuprins de cumplita ciumă. Născut în Țibali, suburbie a Constantinopolului, îmbrățișează schima monahală în decembrie 1820. Este numit arhidiacon (1821), arhieru (1839), mitropolit al Hiului, membru al marii Adunări Naționale de la Constantinopol (1858), patriarh ecumenic în Constantinopol (1863), patriarh al Alexandriei (1870).

Multe au fost realizările acestui Sofronie: a reedificat biserica Sf. Sava, biserica Adormirii Maicii Domnului, a construit Spitalul Național grecesc din Alexandria și Școala Dositeiană, a reînnoit biserica Patriarhală Sf. Nicolae din Cairo, lângă aceasta zidind un paraclis, a reedificat biserica Sf. Marcu din Cairo, a înființat biserici și școli în toate comunitățile de creștini pentru ca aceștia să aibă un centru de pietate și cultură.

Mușțeanu, Ioan, pr., „Documente grecești privitoare la mănăstirile închinat”, în: *BORom* XLIX (1931), 9, p. 518-522. Cu text în limba greacă.

Este reprodusă o scrisoare de la 5 ianuarie 1781 a patriarhului Alexandriei, Chiprianos trimisă către egumenul grec Meletie al Mănăstirii Zlătari din București. Se precizează că egumenul grec luase de la Patriarhie în arendă trei moșii ale Zlătarilor: Segarcea, Arhanghelul și Stănești.

Mușțeanu, Ioan, pr. „Documente grecești privitoare la mănăstirile închinat. II. Gramata patriarhului Chiprianos al Alexandriei către egumenul Meletie dela Mănăstirea Zlătari din București, din 1779, August 22”, în: *BORom* L (1932), 2, p. 139-143.

Se redă textul scrisorii patriarhului Chiprianos al Alexandriei către egumenul Meletie de la Mănăstirea Zlătari din București, din 1779. Pentru început, patriarhul înștiințează că a primit epistola trimisă de egumen, împreună cu suma ce reprezenta arenda pe anul ce a trecut, oferind răgaz de plată pentru cea pe anul în curs. Chiprianos se plânge că deși ajutorul domnesc este prevăzut de lege, ei nu au primit nimic până în acel moment, înființând totuși, din bugetul lor, trei școli: obștească, arabă și grecească și întreținând alte șase cu hrană.

Rugămintea se adresează egumenului în vederea susținerii cu „un cuvânt bun” pe lângă boierul căminar Alexandru, care, la rândul-i, să sprijine această cerere către domnul țării, cerere care comportă o grabnică soluționare.

I., M., „Note bibliografice. Caramires Ioan N., «Mitrofan Critopulos și corespondența sa inedită», Atena 1937, 302 p”, în: *BORom* LV (1937), 7-8, p. 568-570. Recenzie.

Cartea recenzată publică o serie de scrisori ale patriarhului Alexandriei, Mitrofan Critopulos, din care reies ideile acestuia cu privire la unirea protestanților cu Biserica Ortodoxă. În recenzie este prezentată viața lui Mitrofan – s-a născut în 1589, și-a petrecut copilăria în Macedonia, la vârsta de 17 ani a fost dus de un unchi al său în Sfântul Munte unde a fost tuns în monahism, a fost ucenic al patriarhului Chiril Lucaris, a mers împreună cu acesta în Moldova și în Țara Românească unde au stat între anii 1614-1615. În 1617, a fost trimis în Anglia pentru studii teologice, a mers apoi în Germania, iar în 1636 a fost ales patriarh al Alexandriei în locul lui Gherasim Spartaliotul. Mitrofan a decedat în Țara Românească în 1639.

Șerbănescu, Nicolae I., diaconul, „Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române”, în: *BORom* LXIV (1946), 7-9, p. 352-372.

Meletie, patriarhul Alexandriei și al Constantinopolului, unul din cei mai culti și mai activi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, a avut legături strânse cu bisericile ortodoxe surori, printre care și cu voievozii și vlădicii Țărilor Române. Aceste legături au fost determinate atât de faptul că a avut nevoie de sprijin material, pentru a-i mulțumi pe turcii care îi luau bisericile una câte una, cât și din cauza propagandei romano-catolice din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ce i-a dat multe bătăi de cap, căci era foarte întinsă în Țările Române. Legăturile cu acestea au mai avut drept cauză și faptul că sultanii l-au folosit pe patriarhul Meletie ca mijlocitor, mai ales cu Mihai Viteazul, căci doreau să cadă la pace cu creștinii, nesimțindu-se în stare să poarte războaie la hotare.

Prima atestare documentară a acestor legături este dintr-o scrisoare din 11 octombrie 1583, pe care patriarhul, aflat în Alexandria, i-o trimite voievodului Țării Românești, Mihnea Turcitul, care fusese mazilit și surghiunit în insula Rodos. Cam în aceeași perioadă, intră în corespondență și cu Petru Șchiopul, domnul Moldovei. Începând cu anul 1591, legăturile devin mai strânse, mai ales din cauza situației politice a vremii, când se schimbă domniile: Mihai Viteazul în Muntenia și Ieremia Movilă în Moldova.

Este redată corespondența dintre Mihai Viteazul și Meletie, care era mediator între turci și români, precum și contextul istoric în care se desfășura. Din toate aceste scrisori, reiese, mai ales, grija patriarhului pentru ca domnul țării să se păstreze în dreapta credință și să o apere. Aflăm, de asemenea, că la rugămintea mitropolitului Eftimie, patriarhul Meletie îi trimite o Biblie și, mai târziu, „Nomocanonul”.

În continuare, autorul prezintă corespondența patriarhul Meletie cu domnul Moldovei, Ieremia Movilă și cu mitropolitul țării, Gheorghe Movilă.

Botez, Al. A., „O scrisoare inedită a lui Mihai Viteazul către Patriarhul Alexandriei Meletie Pigas”, în: *BORom* LXXXIII (1965), 5-6, p. 584-592.

Autorul, după ce face o prezentare sumară a colecției de 218 documente ale englezului E.D. Tappe, privind istoria poporului român în secolele XV – XVI și

extrase de la Hogo, se oprește în mod special asupra unei scrisori a lui Mihai Viteazul către patriarhul Meletie.

În scrisoare, Mihai arată că revine asupra subiectului tratat în scrisorile anterioare, manifestându-și neliniștea cu privire la intențiile turcilor, subliniind intențiile sale pacifice, dar în același timp și hotărârea fermă de a-și apăra această pace cu forțele sale armate, fiind interesantă prin precizia termenilor cu care Mihai își definește țelurile sale politice. Este redat conținutul scrisorii.

XI.6. RELAȚIILE CU MITROPOLIA KIEVULUI ȘI PATRIARHIA MOSCOVEI

G., „Cronica bisericească. Corespondență”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 8, p. 793-794.

Sunt reproduse atât scrisoarea trimisă de Î.P.S. Serghie al Vladimirului și Suzdahului din Rusia către mitropolitul primat Iosif, cât și răspunsul acestuia. Corespondența dintre cei doi ierarhi are ca temă principală „Almanahul răsăritului”.

***, „Cronica bisericească. Două scrisori”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 2, p. 206-208.

Sunt reproduse atât scrisoarea trimisă de mitropolitul Petersburgului, Antonie, către mitropolitul primat Iosif Gheorghian cu prilejul sărbătorilor de Paști, cât și răspunsul la scrisoare.

T., G. B., „Două scrisori”, în: *BORom XXXVI* (1912-1913), 2, p. 196-198.

Este vorba despre două scrisori din partea a doi ierarhi ruși, referitoare la primii seminariști bursieri la școlile rusești. Se menționează că s-au trimis la studii, în străinătate, tineri în frunte cu Eufrosin Poteca, încă de pe vremea mitropolitului Dionisie Lupu.

Sunt reproduse acestedouă scrisori din 1847. Prima, cea a mitropolitului Novgorodului și Sankt Petersburgului, Antonie, adresată mitropolitului Ungrovlahiei, Neofit, se referă la cei patru tineri care au fost trimiși la studii în Rusia. A doua este epistola lui Filaret al Moscovei trimisă către același Neofit, prin care îl înștiințează că doar trei tineri au fost primiți la studii la Moscova.

***, „Cronica bisericească internă. Biserica Românească la marele Sobor al Bisericii Rusești în Moscova 1917”, în: *BORom XL* (1921-1922), 9, p. 689-692.

În urma evenimentelor petrecute la începutul anului 1917 în Rusia, în vara și toamna aceluiași an s-a ținut un sobor al Bisericii Ruse la care a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Române formate din P.S. Nicodim Munteanu al Hușilor și pr. ec. Ioan Țincoca. Cei doi au prezentat la întoarcerea din Rusia, mitropolitului Moldovei un raport despre participarea lor la Soborul Bisericii Ruse. Este raportul din 26 septembrie 1917 referitor la această chestiune. Raportul conține o

desfășurare a evenimentelor și cuvântarea ținută de P.S. Nicodim al Hușilor în acel Sobor și răspunsul la acea cuvântare dat de Î.P.S. Arsenie.

***, „Note bibliografice, Ionescu G. Dimitrie, «Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu rușii în 1656. Contribuții la cunoașterea legăturilor noastre politice cu Rusia» în „Revista Istorică Română”, III (1933), p. 234-247”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 124. Recenzie.

Din recenzie aflăm că tratativele dintre cele două părți au fost inițiate de patriarhul Ierusalimului Paisie, fost egumen la Galata care, în 1656, se afla la Moscova. Delegația moldoveană trimisă de Gheorghe Ștefan în Rusia îl avea în frunte pe mitropolitul Ghedeon I al Moldovei. Actul este semnat de acesta din urmă, un demnitar mirean, Grigore Neaninul și de Macarie, patriarhul Antiohiei care se afla și el la Moscova la acea dată.

Giuglea, G., „Călătoria călugărului Chiriac dela Mănăstirea Secul. II. Călătoriile în Rusia, Polonia, Austria, Ungaria și Transilvania”, în: *BORom* LIV (1936), 5-6, p. 305-336.

Articolul sus numit reia textul însemnărilor de călătorie și reprezintă o altă fațetă a acestora, formulate sub formă de epistolă, deci de răspuns la anumite solicitări din partea unor frați. Închegată ca o dorință încă din vremea copilăriei, prilejul de a vedea Rusia s-a concretizat în 1849, atunci când ieromonahul Chiril a fost însărcinat cu această misiune de către starețul mănăstirii, la rându-i aflat sub ascultarea Mitropoliei de la Iași, care trebuia să trimită doi preoți la Kiev pentru a aduce Sfântul Mir.

Călătoria efectuată împreună cu preotul Natanael a durat șase zile, putând astfel vedea Kievul, peștera Sfântului Antonie și a Sfântului Teodosie, biserica Sfânta Sofia și Lavra dimprejurul acestui oraș, numită Pecerska. Biserica mare a Pecersckii este detaliat descrisă, amintind și icoanele deosebite ale acestui lăcaș, două ale Maicii Domnului, a Sfântului Iosif logodnicul, donată lavrei de însuși împăratul Pavel, a Mântuitorului care binecuvintează, a sfințelor Patimi, a lui Hristos-copil, apoi icoana Sfântului Antonie al Pecersckii. De asemenea, autorul nu uită menționarea sfințelor moaște existente aici, capul Sfântului Vladimir, considerat luminătorul Rusiei, identificat de Petru Movilă, degetul arhidiaconului Ștefan care a fost adus de la Mănăstirea Neamțului ca și alte părțile ale sfinților.

Chiril subliniază bogăția mănăstirii și felurile cărți bisericești care se tipăresc în acest loc. O altă biserică care a rămas întipărită în memoria scriitorului este Sfânta Sofia. Vestită prin vechimea sa, ea a suferit unele reconsolidări, un exemplu concludent în acest sens fiind restaurarea din timpul lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului. Dintre sfințele icoane, autorul enumeră pe cea a Maicii Domnului, a Sfântului Dimitrie al Rostovului, a Mântuitorului, a Sfântului Nicolae Macri, ca și câteva morminte ale unor cneji. Spre apus de soborul Sf. Sofia se află auritul acoperământ al „Mănăstirii lui Mihail”, adăpostind moaștele Sfintei Mucenițe Varvara. Din împrejurimile Kievului mai face parte și biserica Sfântul Andrei, datând din 1744, dar având la bază o proorocie din 1212 a unui cneaj pe nume Mstislav. Un alt așezământ este cel numit „Desetin” (sau Deseatna), ctitorit chiar de Sfântul Vladimir al Kie-

vului, unde se află și mormântul acestuia, biserică numită și „zeciuală”, după chipul bisericii lui Solomon, în care toți iudeii dădeau zeciuală preoților. Biserica Bratschii din Podolia, zidită de către Petru Movilă pe la 1600, este una dintre cele mai de seamă din zona în care este plasată și Academia.

Giuglea, G., „Călătoriile călugărului Chiriac dela Mănăstirea Secul”, în: *BORom LIV* (1936), 7-8, p. 432-464.

Articolul de față continuă istorisirea călugărului Chiriac despre călătoria în Rusia, începută anterior. După ce însoțitorii acestuia s-au întors cu Sfântul Mir în Moldova, ascultare dată lor de la Mănăstirea Neamțului, ieromonahul Chiriac cere permisiunea de a călători, spre închinare, mai departe. Paginile diaristice reiau astfel alte însemnări din această țară. Printre acestea, se numără ținutul Voronej, cu orașul Kursk, locul de obârșie al cuviosului Serafim, făcătorul de minuni, Mănăstirea Corenaia, care adăpostește o importantă icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, biserică renumită prin cele 153 de trepte pe care trebuie să le cobori, ca și Mănăstirea Voronej, împrejmuită de ziduri puternice, în care se găsesc moaștele Sfântului Mitrofan, a căror aflare a fost în 1838, pricinuind o mare creștere a faimei orașului.

Pașii călătorului se îndreaptă apoi spre Moscova, în drum spre care remarcă ținutul Zadonski, recunoscut pentru moaștele Sfântului Tihon. În Elet ochii privitorului puteau întâlni o biserică alături de care exista un monument pe care era zugrăvit Dimitrie Zadonskii, împăratul Rusiei, cu toți magistrații săi, rememorând momentul bătăliei de la Mamae, care a marcat izbăvirea rosianilor de sub jugul tătar. Acest monument datează încă din 1850, anul sfințirii sale, comemorând totodată și pe toți strămoșii care s-au jertfit pentru credință și pentru patrie. Minunile Moscovei s-au făcut descoperite mai întâi prin clopotnița numită Ivanovna, apoi prin Mănăstirea Simonțkii, în care se găsește o icoană a Mântuitorului încă din timpul împăratului Dimitrie Zadonskii. După un scurt istoric al orașului Moscova, autorul acestor însemnări remarcă zona Kremlinului, ca fiind cea mai de seamă din cele patru regiuni ale Moscovei, mai ales prin salba de biserici.

Prima, dintre cele șase, este Soborul Adormirii Maicii Domnului, lăcaș unde se încoronează împărații, deținând mai multe icoane făcătoare de minuni și sfinte moaște: Sfântul Iona și Sfântul Petru, mitropoliții Moscovei. Se spune că atunci când au năvălit francezii, Sfântul Petru s-a arătat în vis unui creștin zicându-i să nu îi ascundă trupul de acolo. Aceștia, venind, au dezbrăcat biserica de odoare, dar atunci când au vrut să ia racla sfântului, o furtună iscată pe neașteptate i-a împiedicat să ducă lucrul la bun sfârșit. De asemenea, printre odoare mai pot fi întâlnite și Cămașa alături de pironul Domnului, fiind închipuită și icoana Înmormântării lui Hristos, asemănătoare celei de la Ierusalim, ca și cele unsprezece morminte de patriarhi ai Moscovei.

O altă mănăstire din Kremlin este cea de călugărițe, unde monahul Chiriac a fost uimit de portul deosebit al călugărițelor. Tot aici se află și un clopot supranumit „împăratul clopotelor”, dăruit de Ana împărăteasa. Totodată, împrejurimile adăpostesc și trei palate, un arsenal cu diferite feluri de arme, o bibliotecă aleasă, îngrădite de zidurile Kremlinului. Deasupra porții zidului se afla o icoană a Mântuitorului, despre care ieromonahul notează legenda conform căreia francezii ar fi dorit foarte

mult să o ia cu ei, dar, de fiecare dată, cei care se urcau acolo nu se mai puteau coborî. De la această întâmplare se zvonește că s-a întipărit în memoria poporului o lege care spune că oricine intră pe acea poartă să-și lase acoperământul din cap. De o parte și de alta a zidului sunt construite două biserițe, pline de icoane făcătoare de minuni, printre care una a fericitului Vasile cel nebun pentru Hristos, ale cărui moaște se găsesc tot în acest așezământ, care cuprinde în total 11 biserici. Moscova se mai remarcă și prin faptul că în fiecare uliță rușii au montat fie câte o icoană, fie câte o troiță. Un itinerariu interesant îl reprezintă și acela către lavra Sfântului Serghie.

Giuglea, G., „Călătoriile călugărului Chiriac dela Mănăstirea Secul”, în: *BORom LIV* (1936), 9-10, p. 577-608.

Rândurile de mai sus reprezintă o descriere a călătoriei continuate de călugărul moldovean în Rusia. Prima destinație din apropierea Petersburgului este Novgorodul, supranumit cetatea mitropolitului Ioan, mai veche chiar decât Moscova, despre care se spune că a fost întemeiat de către Igor. Ieromonahul Chiriac este apoi surprins de măreția bisericii, împodobită cu racle ale sfințelor moaște. Ajuns la St. Petersburg, călătorul se minunează de bogăția orașului, asistând chiar la o vizită a împăratului în acea localitate. O altă noutate pentru ochiul românului a fost biserica Kazanski, în care a putut admira icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului. Ruta s-a intersectat și cu orașul Kronștat (Kronstadt), așezare care conține populație de diferite confesiuni, locul care îl va impresiona puternic prin modalitatea alcătuirii sale. Observă și împrejurimile, pregătite pentru venirea feței împărătești în anumite anotimpuri ale anului spre a se antrena în vederea unei bătălii pe mare. Chiriac revine la St. Petersburg, vizitând, înainte de întoarcere, Mănăstirea Serghieva-Pustinea. Aceasta adăpostește monumente istorice, morminte ale grafilor, cnejilor și cneghinelor, având ca stareț pe Ignatie, care deținea o mare evlavie la părinții din Mănăstirea Neamțului. Dorința arzătoare a ieromonahului călător, aceea de a-l vedea pe împărat, a fost curând îndeplinită, prin participarea la un prohod la Pustinia, unde acesta a venit împreună cu fii săi, Mihail și Nicolae.

Frumusețea Petersburgului îl determină pe călugăr să noteze și ceva despre farmecul aparte, dat, după părerea sa, de regularitatea arhitectonică, care îl situează în trena marilor orașe ale lumii de atunci. Zidită la 1703, cetatea aduna în jurul ei, la acea dată, circa cinci sute de mii de locuitori. Ea era împărțită în 15 părți, avea 63 de biserici mari și 110 paraclise. Dintre acestea, cea mai însemnată era biserica Nevskiei, unde se găseau și moaștele sfântului cneaz Alexandru Nevski. Nu departe de aceasta se găsea Academia Domnească, Seminarul, Curtea împăratului, Senatul și Sfântul Sinod. De asemenea, îi mai atrage atenția și Soborul Kazanski, unde se regăsesc două monumente, al lui Kutuzov și al lui Barclai de Tole, feldmareșali în timpul bătăliei cu francezii, descrierile fiind încărcate, de multe ori, de simpatia crescândă pentru Rusia.

Giuglea, G., „Călătoriile călugărului Chiriac dela Mănăstirea Secul”, în: *BORom LIV* (1936), 11-12, p. 697-720. Cu o fotografie.

Articolul este alcătuit din două părți, prima constituindu-o redarea textului călătoriilor părintelui Chiriac, iar cea de-a doua, interpretarea acestuia de către autorul

sus numit. Astfel, în prima parte este descrisă continuarea drumeției ieromonahului Chiriac, respectiv drumul spre casă, transcris conform manuscrisului călătorului. Drumul dinspre Moscova spre Polonia este străbătut cu caleașca, iar vederea Varșoviei îi provoacă o uimire continuă, numindu-o chiar „fiică a Petersburgului”. Monumente istorice, care marchează participarea armatei leșești în cadrul mare al celei rusești, statui ale unor crai și crăieșe, ansamblul verde al grădinilor îl determină pe monah să noteze cât mai multe amănunte. Varșoviei îi urmează Cracovia, de unde itinerariul apucă către Viena, cu vaporul. Dunărea, poduri și corăbii, împrejmuirea cu ziduri și catedrale, grădini împăratești născocesc mintea vie a călătorului, doritor de a compara acum locurile vizitate.

Orizontul călătorului se lărgește apoi prin străbaterea Budapestei, până la aflarea granițelor românești. De la Cluj, apoi Bistrița, călugărul Chiriac ajunge acasă, la Mănăstirea Neamț. Textul se încheie cu o adresare către virtualul cititor, imaginându-și un cuvânt de mulțumire pentru cele aflate din cartea sa, căci, neputând parcurge întreg itinerariul cu pași fizici, cititorul a realizat-o cu cei ai minții, prin intermediul relatărilor sale. Autorul se iscălește, menționând durata călătoriei, 25 iulie 1850 – 17 decembrie 1850, totalul fiind de „patru luni și 25 de zile”, făcând mențiunea că a început a scrie din ianuarie 1851, pentru „obștescul folos”.

Partea a doua însumează câteva note pe marginea acestor însemnări finalizate, venind ca o completare a celor spuse în introducere. Astfel, autorul tinde a sublinia încă o dată tenacitatea, spiritul viu de care a dat dovadă Chiriac, pasiunea călătoriei care îl va motiva de fiecare dată în greutățile întâlnite printre străini. Sunt reluate anumite elemente legate de motivul drumului, itinerariul propriu-zis al fiecărei călătorii, detalii exemplificate cu ajutorul unei hărți. Psihologia călugărului ilustrează câteva notații interesante ale autorului, acesta identificând un dor al călătoriei, duhul ortodox ce însuflețește drumețiile, un sentiment religios, aproape mistic care îi provoacă adeseori sincere mărturisiri. Ieromonahul român este permanent interesat de treburile gospodărești, puternic impresionat de civilizația altor țări (vederea telegrafului îi provoacă o curiozitate maximă), dar și de vederea monumentelor, deținând și cunoștințe de artă veche, vizibile în descrierile unor mănăstiri din Petersburg.

Dintre toate țările vizitate, de Rusia pare a se atașa în chip cu totul deosebit. Stilul redactării propriu-zise vădește multe neajunsuri, dar acestea reușesc să se facă trecute cu vederea tocmai datorită pasiunii și cunoștințelor celui care scrie. El rămâne fascinant prin modul naiv și simplu, adeseori patriarhal, de raportare la tot ceea ce îl înconjoară. Limbajul redactării este uneori căutat, vădindu-se preocuparea pentru utilizarea unor termeni de arhitectură, predominând însă graiul popular, care colorează țesătura scriiturii. O conștiință interogatoare, asociativă, făcând permanent comparații între ceea ce vede și ceea ce știe că există în Moldova. În ceea ce privește arealul de răspândire a acestor însemnări, autorul studiului de față crede că ele ar fi fost răspândite în așezămintele din jurul Mănăstirii Secu, în trei-patru exemplare, lucru atestat chiar de prefața lui Chiriac, unde acesta mărturisește că i-au fost cerute de către frați, dar autentificat și de către un articol al diaconului Paul Mihailovici, care amintește despre împrejurările în care s-a format „Noul Neamț”, unde între alți călugări s-a refugiat și Andronic, cel care a copiat însemnările publicate.

Manolache, Teodor N., „Note bibliografice. Bedreag C. G., «Mitropolii Moldoveni în Rusia veche», în „Transnistria”, an II, 1942, nr. 60”, în: *BORom* LXI (1943), 1-3, p. 128-129. Recenzie.

Se amintește despre relațiile bisericești între Moldova și Rusia. Mihail Feodorovici, primul Romanov, l-a făcut mitropolit al Kievului pe Petru Movilă. Mitropolitul Dosoftei a fost atras în Rusia de către Petru cel Mare și a fost numit, în 1696, mitropolit de Azov și Tagarog unde a și murit la 1711. Călugărul Pahomie din Neamț a fost o lungă perioadă de timp mitropolit de Voronej. Episcopul Pahomie al Romanului (1707-1714) s-a retras la Mănăstirea Pecersca din Kiev, unde a și murit în 1724. Mitropolitul Moldovei Antonie care a plecat în Rusia la 1739 a fost numit mitropolit de Bielgorod și Obobian unde a păstorit până în 1748. Mitropolitul Moscovei Ambrozie era nepot de fiu al moldoveanului Zertis Camenschi.

***, „Raportul delegației la alegerea Patriarhului Alexei a toată Rusia de către Î.P.S. Patriarh Nicodim al României”, în: *BORom* LXIII (1945), 1-3, p. 5-12.

Cu ocazia alegerii și întronizării Î.P.S. Alexei ca patriarh al Bisericii Pravoslavnice Rusești, care a avut loc în zilele de 2 și 4 februarie 1945, a fost invitat și Î.P.S. Nicodim, patriarhul României. Invitația a fost primită cu bucurie de Înaltpreasfinția sa, cunoscător și prețuitor al literaturii teologice, a pravilelor, slujbelor și tradițiilor rusești, pe care le aprecia încă din perioada studiilor făcute în Rusia. Cu toate acestea, vârsta înaintată (aproape 80 de ani) și lungimea drumului (mai ales pe timp de iarnă), l-au împiedicat să fie prezent, motiv pentru care a numit o delegație care să-l reprezinte, formată din: P.S. Iosif, episcop Argeșului și doi preoți din București. La înapoierea în țară, delegația a prezentat un raport asupra vizitei în Rusia.

Ștefănescu, I. D., „Cronica bisericească. Delegația Preafericitului Alexei Patriarhul Moscovei și a toată Rusia în România”, în: *BORom* LXIII (1945), 4-5, p. 184-186.

În perioada 12-22 mai 1945 o delegație a patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia a vizitat țara noastră. Delegația era formată din: Ieronim al Chișinăului, protoiereul Alexei Smirnov al Moscovei, etc. Este arătat modul cum a decurs vizita. Printre numeroasele obiective delegația patriarhală a vizitat și mănăstirile Cernica, Țigănești și Sinaia. La finalul articolului este înfățișată cititorului telegrama patriarhului Alexei al Moscovei trimisă către patriarhul Nicodim Munteanu al României prin care acesta mulțumește întâi-stătătorului bisericii noastre pentru modul în care a fost primită și tratată delegația sa.

Spiru, Gr., „Cronica internă Corespondență” în: *BORom* LXIII (1945), 9, p. 463-464.

Sunt redate telegrama duhovnicească a patriarhului Nicodim trimisă către patriarhul Rusiei Alexei și răspunsul acestuia.

† **Visarion, vicar patriarhal**, „Studenti teologi moldoveni la Academia spirituală din Kiev”, în: *BORom* LXIII (1945), 11-12, p. 561-570.

În memoria lui Petru Movilă s-au înființat la începutul secolului al XIX-lea burse pentru tinerii români care au dorit să studieze la Academia Teologică din Kiev. Sunt prezentați cei care au studiat în Rusia, de către cine au fost trimiși aceștia și ce funcții au ocupat ei după întoarcerea în țară.

- Filaret Scriban a fost trimis la Kiev de către mitropolitul Moldovei Veniamin Costache, iar la întoarcerea în țară a fost numit profesor și apoi rector al Seminarului din Socola;

- Melchisedec Ștefănescu a fost trimis la Kiev de către Scriban și la întoarcerea în țară a devenit profesor la Socola, rector la Huși, locotenent de episcop al Hușilor, episcop al Dunării de Jos și episcop al Romanului fiind și membru activ al Academiei Române;

- Silvestru Bălănescu a studiat la Kiev, iar la întoarcere a fost profesor și rector al Seminarului Central din București, episcop al Hușilor;

- Ghenadie Enăceanu a studiat la Kiev, iar la întoarcere a fost profesor la Seminarul Central din București, apoi a fost primul profesor și primul rector al Seminarului „Nifon Mitropolitul” și a devenit episcop al Râmnicului noul Severin;

- C. Nazarie a fost trimis de către Melchisedec Ștefănescu la Kiev, iar la întoarcere a fost profesor la Seminarul din Roman, conducător al Seminarului Central din București;

- N. Filip a fost trimis de episcopul Melchisedec Ștefănescu la Kiev, iar la întoarcere a fost director al Seminarului din Vâlcea;

- Arhimandritul Gherasim Miron a fost trimis la Kiev de către episcopul Silvestru Bălănescu, iar la întoarcere a urcat până la treapta de arhimandrit;

- Gheorghe Constantinescu a fost trimis la Kiev de episcopul Melchisedec Ștefănescu, iar la întoarcere a fost hirotonit preot;

- Victor Ghervescu a fost trimis de către episcopul Melchisedec Ștefănescu în Rusia, iar la întoarcere a ajuns preot la Rosnov ș.a.

Din articol mai aflăm că, vremelnice, pe la Academia din Kiev au trecut și Visarion Puiu, Galaction C. și Valeriu Moglan vicarul Mitropoliei din Iași.

După aceea autorul prezintă tinerii care au studiat în Rusia, dar care nu au intrat în cler, ci au urmat cariera didactică: – Petru Munteanu a fost trimis la Kiev de episcopul Melchisedec Ștefănescu, Teodor T. Ghiga a fost trimis la Kiev de episcopul Silvestru Bălănescu, Foțșă Leon a fost un nepot de al lui Melchisedec Ștefănescu care a studiat la Kiev, Gavriil Musicescu a fost trimis de Melchisedec Ștefănescu pentru a studia Conservatorul la Petersburg, Al. Răsmiriță care a fost trimis de episcopul Melchisedec Ștefănescu să studieze la Sankt Petersburg, C. Ene, I. Rădulescu, V. Irimia, Vespasian Erbiceanu ș.a.

În final este prezentată o scurtă biografie a patriarhului Nicodim Munteanu care a studiat și el la Kiev. Originar din Pipirigul Neamțului, a urmat Seminarul Veniamin Costache din Iași și a fost trimis de către mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iosif Naniescu, să studieze teologia la Kiev. După ce s-a întors de la studii a urcat în ierarhia bisericească ajungând vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei între anii 1909-1912, episcop al Hușilor între anii 1912-1924 iar în 1918 a condus pentru o vreme Arhiepiscopia Chișinăului, în locul său fiind lăsat arhiepiscopul Iacob Antonovici

Bârlădeanu. La 1924 s-a retras la Mănăstirea Neamț și a ajuns stareț al acestei mănăstiri. În 1935 este ales mitropolit al Moldovei, iar patru ani mai târziu ajunge patriarh al României. Autorul face și o scurtă caracterizare a patriarhului Nicodim.

Coman, Gheorghe Ioan, pr. prof., „Călătoria delegației Bisericii Ortodoxe Române în U.R.S.S”, în: *BORom* LXXIII (1955),8-9, p. 814-854.

Articolul conține informații despre călătoria făcută în U.R.S.S. de către delegația Bisericii Ortodoxe Române, în perioada 16 iulie – 4 august 1955, ca răspuns la invitația făcută de către patriarhul Moscovei și al întregii Rusii de a participa la serbarea hramului Lavrei Sf. Serghie de Radonej.

Delegația a fost formată din Preafericitul Justinian, P.S. Valerian Zaharia, episcopul Oradiei, părintele Simion Neaga și părintele profesor Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București.

Din notele de călătorie pot fi desprinse amănunte referitoare la eveniment. Plecarea are loc pe 16 iulie, delegația fiind întâmpinată la Moscova de mitropolitul Nicolae Krutișchi, însoțit de arhiepiscopul Flavian al Orelului și Brianscului și de alte oficialități. În ziua de 17 iulie se ia parte la slujba Sfintei Liturghii la Mănăstirea Novo-Devicii (înființată la 1425, acesta fiind locul în care Petru cel Mare o încheie pe sora sa Sofia care urmărea tronul), apoi delegația participă la slujba Acatistului realizată în biserica Învierii, apoi pe seară, se asistă la slujba Privegherii de la biserica Sf. Nicolae Fierarul, unde Preafericitul Justinian a ținut o cuvântare.

Pe 18 iulie a avut loc prăznuirea hramului Sfântului Serghie de Radonej de la Mănăstirea Sfânta Treime. Celelate zile au fost rezervate diferitelor vizite în capitala Rusiei, Moscova. În 21 iulie patriarhul Justinian a slujit Sfânta Liturghie în catedrala patriarhală, pe 24 iulie slujind în biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Sunt consemnate și alte vizite la metrou, la Leningrad, la Kremlin, la Universitate, la diferite muzee, la Kiev, apoi la Odesa. Se reproduce notele de călătorie ale autorului, conținând numeroase fotografii.

Mihail, Paul, pr., „Legăturile culturale bisericești ale episcopului Melchisedec cu Rusia. Corespondența din anii 1849-1892”, în: *MitrMold* XXXVII (1961), 3-4, p. 261-296.

Se prezintă corespondența episcopului Melchisedec din anii 1849-1892 care stă drept dovadă a legăturilor sale culturale bisericești cu Rusia, redând câteva dintre scrisori integral. Articolul cuprinde și o fotocopie.

I. N., „În amintirea mitropolitului Nicolae”, în: *BORom* LXXX (1962), 3-4, p. 315-318

Articolul a fost publicat cu prilejul încetării din viață a mitropolitului Nicolae, marele ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, care a încetat din viață la 13 decembrie 1961, în spitalul Batkim din Moscova. Sunt evocate date din viața și activitatea acestuia. S-a născut la 13 ianuarie 1892, într-o familie de preot din orașul Korno. După terminarea liceului și absolvirea primului an de universitate s-a înscris la Academia duhovnicească din Petersburg, pe care a terminat-o cu rezultate strălucite

în 1914. După terminarea Academiei, s-a tuns călugăr și a devenit ieromonahul Nicolae la Mănăstirea Valaam. În timpul războiului a participat ca preot pe front iar din cauza unei boli s-a întors la Petersburg, unde și-a continuat activitatea sa științifico-teologică la Academie, devenind profesor la Seminarul duhovnicesc. În 1917 și-a susținut disertația de Magistru cu tema „Judecata bisericească în Rusia înainte de tipărirea *Pravilei sobornicești* a lui Alexei Mihailovici”. A slujit ca preot la spitalul de copii, preot paroh, a fost ridicat la rangul de arhimandrit în Lavra Alexandru Nevski. În 1922, la vârsta de 30 ani a fost numit episcop de Preterhof. În 1935 a fost înălțat la rangul de arhiepiscop. În 1941 a fost numit mitropolit de Luțk. Tot în același an a rămas pe front și a încurajat pe credincioși în lupta de rezistență fiind numit mitropolit al Kievului și Galiției și exarh al Ucrainei.

În 1944 a fost numit mitropolit de Krutița și conducător al eparhiei Moscova, devenind ajutorul cel mai apropiat al patriarhului în conducerea Bisericii Ortodoxe Ruse. A fost apreciată activitatea patriotică a mitropolitului Nicolae în Ucraina și Moscova. A fost membru și apoi președintele Direcției editoriale a Revistei Patriarhiei din Moscova unde s-au publicat, ani de-a rândul, articolele, predicile și cuvântările sale, care au fost apoi reunite, în 1957, în patru volume „Predici și cuvântări bisericești ale mitropolitului Nicolae”. A avut și funcția de președinte a Direcției Raporturilor Bisericești Externe ale Patriarhiei din Moscova. În această calitate a întreprins adeseori călătorii în străinătate unde, prin cuvântările sale, a contribuit la revenirea emigranților ortodocși ruși în sânul bisericii mame, a contribuit la restabilirea legăturilor și contactului cu bisericile ortodoxe autocefale, precum și cu comunitățile bisericești din alte culte.

În 1949 a reprezentat Biserica Ortodoxă Rusă, în mișcarea mondială a partizanilor păcii. În această calitate, în decurs de 12 ani, a luat mereu cuvântul la diferite ședințe, precum și la adunările publice pentru apărarea păcii, convocate în diferite țări din Europa și Asia. A propovăduit pacea de pe tribunele adunărilor internaționale și cuvântul lui Dumnezeu de pe amvonul bisericesc. Predicile sale au atras numeroși credincioși. I s-au acordat numeroase titluri științifice și distincții. A avut numeroase medalii acordate cu prilejul vizitării diferitelor țări și biserici.

Ceremonia înmormântării mitropolitului Nicolae a avut loc la 15 decembrie 1961, în Lavra Trivița-Sergheeva și a fost săvârșită de patriarhul Alexei alături de un sobor de mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi. Înainte de începerea slujbei, patriarhul Alexei a ținut o cuvântare.

Vornicescu, Nestor, „Arhimandritul Leon Asachi. Relațiile sale cu Rusia și cu Austria în cursul anilor 1787-1821”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 3-4, p. 213-242.

Arhimandritul Leon Asachi a fost o personalitate remarcabilă, care s-a remarcat în primii ani de pastorație, ca preot la spitalul din Ilfov, ca protopresbiter a toată Moldova (1803-1820) și ca arhimandrit-vicar al Mitropoliei Moldovei (1820-1825). Din biografie aflăm despre preocupările literare și despre relațiile sale cu Rusia și Austria.

Pleșia, Dan, „Noi contribuții la cunoașterea legăturilor dintre Rusia și Țara Românească în secolul al XVII-lea”, în: *BORom LXXXI* (1963), 9-10, p. 951-958.

Hrisovul, publicat în acest articol, este o nouă dovadă a mărturiilor despre legăturile ce au existat între Rusia și Țara Românească, în secolul al XVII-lea. Documentul contribuie la precizarea evenimentelor politice în care sprijinul rusesc dat Țărilor Române a susținut lupta acestora pentru libertate, dând ajutor atunci când acesta era solicitat. Suma de 800 de galbeni adunată de arhimandritul Isaia era considerabilă pentru acele vremuri. Misiunea arhimandritului Isaia nu a avut ca scop principal adunarea de ajutoare. El a jucat un rol important în evenimentele politice la care se referă documentul ca sol al lui Șerban Vodă Cantacuzino și al fruntașilor Bisericii Ortodoxe la Moscova. Pentru a putea rezista presiunilor austriece, Șerban Vodă și-a îndreptat privirile spre Rusia, cu care încercase încă din 1686 să intre în legătură. Prima încercare temeinică a făcut-o către sfârșitul anului 1687, când a trimis în solie la Moscova pe arhimandritul Isaia, egumenul Mănăstirii Sf. Pavel de la Athos cu scrisori de la el, de la fostul patriarh Dionisie de Constantinopol și de la mitropolitul Teodosie al Țării Românești.

Scrisorile nu s-au păstrat, dar sensul lor poate fi înțeles din textul scrisorii de răspuns prin care patriarhul Ioachim asigură pe mitropolitul Teodosie de sprijinul Rusiei. După revenirea la București cu acest răspuns, arhimandritul Isaia a fost trimis din nou la Moscova fiind purtătorul unei corespondențe voluminoase. La întoarcere, după o perioadă de timp petrecută la Moscova, el a fost oprit la Brașov, corespondența i-a fost confiscată, iar el a fost arestat și dus la Sibiu și apoi la Viena. A fost eliberat cu sprijinul țarului și s-a înapoiat în Rusia, unde a fost primit cu răceală, deoarece se credea că ar fi trădat austriecilor toate secretele misiunii sale și că ar fi căzut în mrejele unui călugăr iezuit.

Autorul nu împărtășește părerea identității arhimandritului Isaia cu acel Isaia de la Athos și nici ipoteza morții lui survenită în urma asasinării de către tâlhari, la Mănăstirea Bicsadului, din Țara Oașului. Sunt prezentate evenimentele din țară. Austriecii au pus stăpânire pe Ardeal. Domnitorul Țării Românești este nevoit să încheie cu Viena un tratat de supunere a țării. Urmează moartea lui Șerban Vodă și alegerea ca domn a lui Constantin Brâncoveanu.

Ivan, I., „Din relațiile călugărilor de la Mănăstirea Neamț cu Biserica și societatea rusă pe la jumătatea secolului al XIX-lea”, în: *MitrMold XXXIX* (1963), 9-10, p. 620-622.

Există anumite dovezi care întăresc ipoteza unor relații strânse între călugării de la Mănăstirea Neamț și Biserica și societatea rusă la jumătatea secolului al XIX-lea. La 20 noiembrie 1851, mitropolitul Sofronie a cerut starețului mănăstirii să trimită cântăreți ruși. Ieroschimomahul Chiriac amintește despre un obicei al preoților din Moldova de a aduce Sfântul Mir de la Kiev, în preajma anului 1850. De asemenea, o altă dovadă este intersul pentru revistele și cărțile rusești citite și traduse în Mănăstirea Neamț.

Ionescu-Nișcov, Tr., „Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a secolului al XVII-lea” în: *BORom LXXXIII* (1965), 11-12, p. 1083-1096.

La sfârșitul secolului al XVI-lea nu existau relații politice directe între Țările Române și Rusia, dar existau legături cu populațiile din Ucraina. În urma unirii cu

Biserica Romei (1596), populația ucraineană se împarte în două: o minoritate a vârfurilor societății, împreună cu clerul superior, îmbrățișează uniația, dar marea masă rămâne fidelă tradițiilor ortodoxe.

Pentru a putea rezista în fața asupririlor sociale și religioase, pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, au luat ființă asociațiile numite „frății” ortodoxe. Se exemplifică activitatea „frăției ortodoxe” din Liov, care a cerut Patriarhiei de Antiohia să ia sub ocrotirea ei jurisdicțională biserica din Liov, veche ctitorie a voievozilor moldoveni, care, în decursul secolului al XVI-lea a fost reconstruită și ajutată de Alexandru Lăpușneanu, primind danii ulterioare făcute de Movilești (de exemplu Ieremia Movilă cere permisiunea regelui la 15 aprilie 1598, de a repara și împodobi biserica ortodoxă a stavropighiei din Liov, trimițând ulterior un ajutor bănesc din 1595 până în 1606).

În iulie 1606 moare Ieremia Movilă și Moldova e supusă unor lupte pentru domnie, clasa conducătoare fiind împărțită în două tabere, reprezentând interesele polonilor și turcilor. Elisabeta, doamna lui Ieremia, continuă legăturile cu Liovul dar și ajutorul dat „frăției” (primăvara lui 1610 - 400 zloți, iunie 1611 - 600 zloți), iar după așezarea fiului Constantin în scaunul țării, acesta, împreună cu mama sa, acordă stavropighiei din Liov, la 30 iulie 1611, un privilegiu prin care se obliga să-i dea fiecare câte 600 zloți anual, din venitul moșiilor de la Ustie. Turcii îl vor scoate de la domnie, în 1611, pe Constantin Movilă (acesta moare în iulie 1612 în urma luptei de la Cornu lui Sas) și numesc în locul lui pe Ștefan al II-lea Tomșa, dar și în urma acestor evenimente, Elisabeta continuă ajutorul dat liovenilor, până în 1616, când aceasta este dusă la Țarigrad, de unde nu se mai întoarce.

Legăturile cu „frăția” din Liov au fost întreținute și de boieri: în 1610 panul Nicoară Prăjescu, mare vistier în timpul lui Constantin Movilă dăruiește bisericii Sfântul Onofrei din Liov, un „Tetraevanghel”, ferecat în argint; în 1612, boierul Iurie, logofăt, dăruiește și el bisericii stavropighie 100 taleri; logofătul Gavril Moțoc dă și el Mănăstirii din Uniev un „Apostol”, tipărit în 1573. Pentru diferite servicii și daruri pe care boierii moldoveni le fac lăcașurilor religioase din aceste țări, ei sunt trecuți în pomelnice și cercetând aceste pomelnice ale bisericilor și mănăstirilor din regiunilor apusene ale Ucrainei întâlnim nume de români pomeniți ca ctitori și donatori, pe tot parcursul secolului al XVII-lea (este prezentată contribuția logofătului Luca Stroici pentru consolidarea legăturilor moldo-ucrainene).

Mai sunt amintite, în continuarea studiului, contribuțiile lui Radu Mihnea, Miron Barnovschi, care în martie 1629 trimite stavropighiei 30 de zloți, dar și contribuția mamei sale Elisabeta Barnovschi. La începutul anului 1631 reconstrucția bisericii din Liov este finalizată și va fi sfințită, festivitate la care va lua parte și arhimadritul (pe atunci) Petru Movilă. Din aprilie 1634 biserica Uspeniei din Liov și „frăția” de aici este ajutată de domnul Vasile Lupu. La 29 octombrie 1646 Vasile Lupu cumpără o „ocină” pe care o dăruiește călugărilor de la Sfântul Vasile din Liov, loc unde se va ridica ulterior Mănăstirea de maici Vovidenia. La 13 martie 1648, Vasile Lupu, sfătuit de mitropolitul Varlaam, a închinat Mănăstirea Sucevița (zidită și împodobită de Ieremia Movilă) Mănăstirii stavropighiale „Schitul” din Rusia. Astfel legăturile dintre „frăția ortodoxă” din Liov au continuat pe tot cursul secolului

al XVII-lea, până la 5 aprilie 1709, când comunitatea ortodoxă din Liov s-a unit cu biserica Romei.

Păcurariu, Mircea, pr. prof. dr., „Legăturile culturale bisericești între români și ruși în secolul al XIX-lea” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXXIX (1987), 2, p. 89-95.

În sec. al XIX-lea au existat multe legături culturale româno-ruse datorate în special traducerilor din rusă în română. În 1817 la Petesburg se tipărește Noul Testament în românește iar manualele folosite în Seminarii erau traduse sau preluate din rusește.

Păcurariu, Mircea, pr. prof. dr., „Legăturile culturale bisericești ale românilor cu Kievul” în: *StTeol*, Seria a II-a, XXXIX (1987), 6, p. 61-69.

Se face o descriere amănunțită a legăturilor cu Kievul în sec. al XVII-lea, despre rolul jucat de mitropolitului Petru Movilă în aceste relații; despre cărțile pe care acesta le scrie și tipărește amintindu-se și faptul că două dintre ele erau închinare domnilor români. După aceea se amintește despre tipărițele trimise în 1635 lui Matei Basarab și lui Vasile Lupu (prima din Moldova).

O altă etapă a relațiilor românilor cu Kievul, pe linie bisericească a fost epoca mitropolitului Dosoftei (1671-1686) după care urmează amintirea activității arhimandritului Vartolomei Mazereanu și misiunea din Kiev (1757), înființarea școlii de la Putna care avea program asemănător cu Academia din Kiev și câte ceva despre clericii români care au vizitat Kievul.

Popescu, Emilian, prof. dr., „Câteva date privind relațiile dintre biserica Dobrogei și a Moldovei cu Biserica Rusă în sec. XII- XIV” în: *StTeol*, Seria a II-a, XLIII (1991), 3, p. 106-113.

Sunt analizate relațiile bisericii din Moldova și Dobrogea cu biserica rusă având ca punct de plecare câteva descoperiri arheologice: sigilii, cruci rusești și alte relieve. Este prezentat un sigiliu de plumb din sec. al XII-lea, descoperit la Dinogetia, care-l indică pe mitropolitul Mihail al Kievului.

XI.7. RELAȚIILE CU BISERICA BULGARĂ

Scriban, arhim., „Cronica bisericească externă. Sfințirea bisericii românești din Sofia”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 15, p. 1136.

O delegație românească avându-l în frunte pe P.S. Visarion Puiu al Hotinului s-a aflat la 6 decembrie 1923 în Sofia pentru a sfinți biserica românească de acolo. Este redată o parte dintr-un articol apărut în ziarul „Bulgarie” în care se detaliază despre acest eveniment. Este redată apoi cuvântarea rostită cu acest prilej de Î.P.S. Boris din partea părții bulgare.

***, „Note bibliografice †Visarion Episcop de Hotin «Sfințirea bisericii române din Sofia» (1933), Chișinău, p. 18”, în: *BORom* LII (1934), 1-2, p. 128. Recenzie.

P.S. Visarion a fost delegat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să meargă să sfințească biserica ortodoxă română din Sofia. Se descrie această călătorie.

V., D., „Note bibliografice. Evloghie, episcop de Smolensk, «Sofronie al Vraței», în revista *Духовно* nr. 3, 1938”, în: *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 129. Recenzie.

Sofronie al Vraței (1739-1813) s-a refugiat spre sfârșitul vieții de frica turcilor în Țara Românească. El a stat mai întâi la Craiova și apoi la București unde a trecut la cele veșnice în 1813.

Simeonov, S., „Patriarhul Miron și Biserica bulgară”, în: *BORom* LVI (1938), 11-12, p. 703-712.

Două mari fapte, deosebit de importante, vizează istoria Bisericii ortodoxe bulgare: înființarea „Exarhiei bulgare” la 20 februarie 1870 și declararea schismei de către Sinodul Patriarhal din Constantinopol, la 16 septembrie 1872. Deși cercetările obiective au demonstrat că actul schismei a fost nedrept față de scopul pe care îl urmărea și că avea baza ideologică greșită, schisma fusese proclamată și rămânea în vigoare. Din cauza împrejurărilor istorice, Biserica bulgară nu-și putuse primi autocefalia, prin binecuvântarea Patriarhiei ecumenice, sub jurisdicția căreia se afla, astfel că, prin actul schismei, ea a rămas izolată în cercul Bisericilor ortodoxe autocefale. Bisericile rusă, română și sârbă au ținut o linie conciliantă; diplomații ruși din Constantinopol și Sofia străduindu-se pentru ridicarea schismei.

Războiul mondial aduce însă unele schimbări în viața politică și bisericească, fiind vizibilă o mișcare spirituală de emancipare, de unire și de regenerare în conștiința întregii Ortodoxii. Astfel, cu sprijinul deosebit al mitropolitului primat Miron, dar și al prof. Dragomir Demetrescu, Biserica Ortodoxă Română a fost prima care a intrat în comuniune oficială și deplină cu Biserica bulgară, anunțând oficial, printr-o scrisoare din 3 ianuarie 1922, că trimite Bisericii bulgare Sfântul și Marele Mir. Spre mulțumire, Sinodul Bisericii bulgare l-a trimis la București pe secretarul său, protopresbiterul St. Tancov, dăruind mitropolitului Miron un modest dar – un vas cu esență de trandafir și o icoană a Sfintei Mucenițe Filoteia.

Pentru ca această comuniune între cele două biserici să fie deplină, trebuia să se petreacă un act de unire sacramentală între arhierii români și cei bulgari, fapt realizat cu ocazia sfințirii bisericii Legațiunii regale a României din Sofia, la 19 august 1923. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat episcopul Visarion al Hotinului, iar din partea Bisericii Ortodoxe al Bulgariei, mitropolitul Ștefan al Sofiei. Afirmarea acestei comuniuni în fața întregii lumi ortodoxe s-a înfăptuit în 1925, cu prilejul ridicării Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhat.

Astfel, patriarhul Miron a trimis o scrisoare, la 19 martie 1925, invitând Biserica bulgară să trimită un reprezentant la învestirea celui dintâi patriarh al României. Delegația bulgară, condusă de mitropolitul Neofit al Vidinului, a fost înconjurată de o deosebită atenție și dragoste. La slujba de întronizare, din 1 noiembrie, întrucât ierarhii greci nu au vrut să slujească la un loc cu cei bulgari, nici patriarhul Miron nu a slujit, pentru ca delegația bulgară să nu rămână izolată. Acest

act al intrării în comuniune cu Biserica bulgară a fost imitat și de celelalte Biserici ortodoxe naționale. Patriarhul Miron a intervenit stăruitor și pe lângă Patriarhia ecumenică din Constantinopol, pentru ridicarea schismei bulgare. Într-o conferință pan-ortodoxă din București, patriarhul Miron arată că a fost primul care a întins o mână frățască Bisericii bulgare. El a avut un rol de seamă pentru pacificarea și unitatea Bisericii Ortodoxe și pentru normalizarea situației interbisericești a Bisericii Ortodoxe bulgare.

Iufu, I., „Vizita Preasfințitului Episcop Nicolae al Macariopolei, Rectorul Academiei Teologice din Sofia”, în: *BORom* LXXXI (1963), 7-8, p. 728-730.

Înaltul oaspete P.S. Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei Teologice din Sofia, a sosit la București la 5 august 1963 la invitația P.F. Justinian Marina. A fost întâmpinat la aeroportul Băneasa de P.S. Visarion, vicar patriarhal, pr. dr. Gheorghe Soare, consilier patriarhal, Ioan Iufu, secretarul cancelariei Sf. Sinod. Vizita a avut ca scop cercetarea unor fonduri de manuscrise slavone din Moldova, a unor icoane din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de la unele biserici din Dobrogea, opera unor bulgari și căutarea unor informații noi asupra activității desfășurate de Eparhia Buzăului de către episcopul bulgar Policarp al Potorei din secolul al XIX-lea. După scurtul popas de o zi la București, înaltul oaspete a plecat la Buzău însoțit de P.S. Antim al Buzăului și de Ioan Iufu.

Timp de două zile oaspetele a vizitat câteva biserici și Mănăstirea de călugări Ciolanu, în arhiva căreia s-au găsit documente noi despre episcopul bulgar Policarp al Potorei. Timp de două zile a stat la Galați. În cuprinsul Eparhiei Dunării de Jos, ca invitat al P.S. Chesarie, P.S. Nicolae a vizitat câteva biserici din Galați, Brăila și Tulcea, precum și mănăstirile Celic-Dere și Cocoș. La fosta biserică bulgară din Tulcea s-au identificat icoane realizate de pictori bulgari.

La Iași, P.S. Nicolae a fost întâmpinat de arhimandritul Irineu Crăciunaș, vicarul Sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevei. Oaspetele a vizitat câteva biserici și mănăstiri din împrejurimi, precum și monumente de artă, muzee. A întreprins o călătoria prin Moldova, vizitând mănăstirile Neamț, Dragomirna, Sucevița și Putna. La Putna, împreună cu un sobor de preoți a slujit seara la vecernie, iar a doua zi a oficiat Sf. Liturghie în ziua de 15 august, de hramul mănăstirii. După ce a vizitat câteva biserici din Rădăuți și Suceava, s-a întors la București. În dimineața zilei de 17 august P.S. Nicolae al Macariopolei s-a întors în Bulgaria. Cărturar cu alese cunoștințe în domeniul iconografiei și vechii literaturi slavone, cunoscător al muzicii psaltice și compozitor, P.S. Nicolae, prin vizita efectuată în țara noastră, a contribuit la întărirea legăturilor frățești între cele două Biserici.

Norocel, Epifanie, magistrand ierod., „Sfântul Eftimie, ultimul Patriarh de Târnova și legăturile lui cu biserica românească”, în: *BORom* LXXXIV (1966), 5-6, p. 552-573.

Între poporul român și cel bulgar au existat întotdeauna relații de prietenie și colaborare în toate domeniile. În 1359, prin mutarea mitropolitului grec Iachint de Vicina în Țara Românească, la Curtea de Argeș, Biserica Otodoxă Română intră în

legături canonice cu Patriarhia ecumenică de Constantinopol în timpul domniei lui Alexandru Nicolae I Basarab (1352-1364), iar această recunoaștere poate fi pusă în legătură cu un proiect de coaliție balcanică antiotomană.

Bulgarii aveau din 1232 o Patriarhie proprie cu reședința la Târnova (Târnovo), dar aveau și rămășițe păgâne din care au luat naștere, din secolul al X-lea, bogomilismul și adomitismul, secte eretice, combătute de Teodosie al II-lea de la Târnova în două sinoade. Între 1375-1393, a păstorit la Târnova patriarhul cărturar Eftimie, care a intrat în relații cu Biserica din Țara Românească. Se aduc informații despre viitorul patriarh care s-a născut în credincioasa familie Țamblac din Târnova, fiind rudă cu viitorul mitropolit al Kievului, Grigorie Țamblac și cu Ciprian, care a ajuns mitropolit al Moscovei. Vocația religioasă l-a determinat să intre în Mănăstirea Kilifar, având ca duhovnic pe starețul Teodosie, care, apreciindu-l îi încredințează problemele administrative și duhovnicești ale mănăstirii.

După moartea lui Teodosie, Eftimie rămâne la Mănăstirea Studion, plecând ulterior în Muntele Athos, unde, în Mănăstirea Zografu, și-a desăvârșit formarea sa teologică și duhovnicească. Este exilat din cauza unor uneltiri, de către împăratul Ioan al V-lea Paleologul în Insula Lemnos și apoi, eliberat de către patriarhul Filotei al Constantinopolului, se stabilește la Mănăstirea Sfânta Treime din apropierea Târnovei, adunând aici mulți ucenici bulgari, sârbi și ruși. Sfântul Eftimie s-a remarcat prin îndreptarea cărților de cult în limba slavonă și prin traduceri din greacă în slavonă a multor cărți pe care le-a trimis bisericilor din Bulgaria.

Ca patriarh la Târnova (1375-1393) a creat o nouă școală de literatură paleoslavă (și redacția de la Târnova), numele său fiind legat și de marea operă „Liturgierul”, din care s-au descoperit trei manuscrise și de alte lucrări teologice: vieți de sfinți, explicarea unor epistole din Noul Testament, etc. Eftimie s-a remarcat și ca mare predicator, având modele pe Teodosie, patriarhul Calist, etc. instruindu-se în arta oratoriei bisericești în Sfântul Munte. În biblioteca Mănăstirii Putna se află un manuscris din secolul al XVI-lea, în limba slavonă, cu titlul „Pravila lui Zonara”, în care se găsește epistola patriarhului Eftimie către călugărul Ciprian, pe care l-a întâlnit în Sfântul Munte și care a devenit, mitropolit al Kievului și Moscovei. O bogată corespondență a avut patriarhul Eftimie cu Sfântul Nicodim de la Tismana, corespondență păstrată la Mănăstirea Neamț. O scrisoare se află și în manuscrisul de la Putna. Autorul redă în articol conținutul întrebărilor adresate de Sfântul Nicodim și răspunsurile date de Sfântul Eftimie în scrisori. Se afirmă că, după coteropirea Târnovei de către turci, patriarhul Eftimie este exilat într-o mănăstire din Macedonia, neștiindu-se locul exilului și al morții. O informație indică un mormânt din biserica Mănăstirii Prodromul.

Norocel, Epifanie, ierom. doctorand, „Relațiile bisericești și culturale între Bisericile Ortodoxe Română și Bulgară în secolul al XIX-lea”, în: *BORom* LXXXV (1967), 9-10, p. 1004-1016.

Articolul este structurat în cinci părți ce cuprind informații referitoare la: „Relațiile bisericești și culturale din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ierarhi bulgari în România”, „Tipăritul și publicații bisericești bulgare, în Țările Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, „Tipărituri și publicații bulgare în Țările

Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, „Lupta dusă de patrioții bulgari în România pentru independența Bulgariei” și „Vizita episcopului Melchisedec în Bulgaria”. Relațiile bisericești și culturale dintre Bisericile Ortodoxe Română și Bulgară sunt cunoscute încă din secolul al XIV-lea, din timpul patriarhului Eftimie din Târnova, care purta corespondență cu mitropolitul Antim Critopolos (1370-1382) și cu Sfântul Nicodim de la Tismana. Ele au continuat și-n secolele următoare prin sprijinul moral și material dat bulgarilor de domnitorii și arhierii români. În secolul al XIX-lea, Bulgaria se ridică în vederea eliberării de sub turci și fanarioți. La începutul articolului se afirmă că, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ierarhii și cărturarii bulgari s-au refugiat în Țările Române, de unde au primit ajutor în lupta lor pentru culturalizarea poporului bulgar și eliberarea de sub turci.

Episcopul bulgar Sofronie a fost primit frățește de mitropolitul Dositei (1793-1810) la București, iar domnul Constantin Ipsilanti l-a ajutat să se elibereze de eparhia sa, fiindcă nu mai fusese de 11 ani în ea și datora Patriarhiei mulți bani. Mitropolitul Dositei i-a acordat dreptul de a sluji și de a hirotoni în bisericile din București, săvârșind 60 de hirotonii în perioada 1802-1809. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, fiind președinte al Comitetului bulgar din București, a desfășurat o intensă activitate de eliberare a poporului bulgar, scriind în 1810, la cererea generalului rus Kamenski, „Proclamația către poporul bulgar”. A murit în 1813 la Mănăstirea Mărcuța de lângă București.

Ilarion arhierul, bulgar la origine, s-a născut în 1777 la București și a fost urmașul episcopului Iosif la Argeș, fiind hirotonit episcop la 21 noiembrie 1820. A sprijinit mult mișcarea de la 1821, fiind sfetnicul lui Tudor Vladimirescu acesta eliberându-l în 1821 pe când era închis împreună cu mitropolitul și o parte din boieri. Dintre monahii bulgari veniți la noi, majoritatea necunoscuți, se amintește de călugărul Spiridon, venit la Mănăstirea Neamț, în jurul lui 1790, unde a scris întreaga istorie slavo-bulgară, de duhovnicul bulgar Chiriac și alți câțiva despre care s-au găsit însemnări. Iosif monahul, originar din Bulgaria, este consemnat în biblioteca Mănăstirii Neamț pe un volum din 1690, că a venit de la Galați și a fost călugărit la Neamț în 1841. „Veniamin Ot vu Graba” (expresia ot vu Garba pare a indica orașul bulgar Gabrovo) dăruiește un „Anastasimatar” grecesc de Constantinopol din 1839, ierodiaconului Policarp, care face această însemnare pe cartea respectivă. Sofronie Garbovschi, arhimadrit patriot, cunoscător al limbii grecești, traduce „Hexameronul” Sfântului Vasile cel Mare, iar după nume pare a fi fost tot bulgar. Chiriac duhovnicul, născut în 1796 în Bulgaria, fiu de preot, a venit în timpul războiului ruso-turc și s-a stabilit la Bârlad cu tatăl său. La 18 ani se călugărește la Secu, iar de la el au rămas câteva manuscrise, traduceri din slavonă în română („Rozik”- 1854; „Viața și facerile de minuni ale Sfântului Mitrofan, Arhiepiscopul Voronejului” – 1839; „Cinstitele Condace și iacoase către Preacuvioasa Maica noastră Paraschiva”).

În partea a doua a studiului se aduc informații despre ajutorul dat de români la tipărirea de cărți în România, dar și la Buda, Viena sau Veneția. La București, Brăila și în alte centre se deschid școli elementare bulgare. Episcopul cărturar Sofronie a scris și tipărit un „Nedelnic” în 1806, iar în manuscrise au rămas alte cărți. Mitropolitul Grigorie IV Dascălul (1823-1834) sprijină ridicarea nivelului religios și

cultural al bulgarilor, care sufereau de lipsă de cărți bisericești în limba bulgară, punând să se traducă în bulgară Noul Testament, tipărit la București în 1828, opera lui Petru Sapunov, originar din Bulgaria și retipărit în 1833.

Se amintesc după aceea și alte tipăriri: „Noul Testament” al arhimandritului român Teodosie de la Bistrița, „Istoria Bibliei” tipărită de Nenovici în 1825, un „Bucovar” - 1826, primul „Calendar- almanah bulgar” în 1840, abecedare, gramatici și manuale pentru formarea copiilor.

Partea a treia a studiului menționează că numărul publicațiilor bulgare a crescut: în 1851, la București, a fost tipărit primul manual de geografie, apărând și câteva săptămânale: „Viitorul”, „Aurora Dunării”, „Albina bulgărească”. Revoluționarul român C. A. Rosetti a întemeiat cu Ivan Casabov, în București „Comitetul româno-bulgar”, iar la Brăila, în 1869, apare societatea „Prietenia cărturărească bulgară”, având ca secretar pe viitorul mitropolit Climent al Târnovei. Societatea brăileană a fost mutată în 1880 la Sofia, unde a devenit Academia din Bulgaria. Tinerii bulgari se formau în școlile din România și apoi plecau în sudul Dunării, între aceștia fiind și monahul Neofit de la Rila, devenit conducătorul primului liceu bulgăresc de la Gabrovo, în 1835.

Cea de-a patra parte are caracter istoric. Pe pământul românesc s-au format comitetele revoluționare bulgare, unele chiar româno- bulgare, care vor lupta pentru independența Bulgariei, fiind susținute printre alții de C. Dobrogeanu Gherea. Mănăstirile bulgărești s-au întărit cu monahi ce trăiseră la noi și le-au aprovizionat cu cărți religioase și istorice tipărite în România. Biserica bulgară a luptat odată cu poporul, ea luptând și pentru dobândirea autocefaliei, deoarece era socotită schismatică de la 16 septembrie 1872, de către Patriarhia ecumenică. Arhiepiscopul Natanail al Olvrdei, sub jurisdicția căruia se aflau numeroși români macedonieni, a întrerupt legătura cu grecii locului, care îl socoteau schismatic. Toți preoții bulgari numiți de ierarhul bulgar la parohiile bulgare din România au fost recunoscuți și întăriți cu carte legiuită. Ultima parte informează că, cavând binecuvântarea mitropolitului Calinic al Ungrovlahiei, episcopul Melchisedec a vizitat Bulgaria, din simpatie pentru bulgari, la 5 mai 1885, unde a fost întâmpinat la Rusciuk, de la Dunăre, de singurul mitropolit, Grigorie.

Lăudat, I. D., „Eftimie de Târnovo și literatura slavo-română”, în: *MitrBan* XXIII (1973), 7-9, p. 421-434.

Date care consemnează viața și activitatea patriarhului Eftimie, prezentându-se relațiile româno-bulgare stabilite în perioada păstoririi sale. Este amintită, în acest sens, existența unui manuscris din biblioteca Mănăstirii Putna „Pravila lui Zonara”. Este consemnată epistola patriarhului Eftimie de Târnovo trimisă călugărului Ciprian, pe care l-a întâlnit la Athos, fiind detaliate și datele referitoare la relațiile stabilite între mitropolitul Țării Românești, Antim Critopol și Eftimi precum și la relația acestuia din urmă stabilită cu Nicodim de la Tismana. Manuscrisele de la mănăstirile Moldovița și Neamț sunt exemple clare ale modalităților prin care a pătruns la români moștenirea culturală a patriarhului Eftimie.

Vornicescu, Nestor, mitropolit dr., „Din istoria relațiilor frățești ortodoxe româno-bulgare. „Chiriadromionul” tipărit de Sfântul Sofronie Vraceanski în 1806, la Râmnicu-Vâlcea, în raport cu scrieri similare din Sud-Estul european”, în *BORom* CVII (1989), 5-6, p. 168-191.

XI.8. RELAȚIILE CU BISERICA SÂRBĂ

***, „Știri. Înțelegerea între Românie și Serbia”, în: *BORom* LI (1933), 3-4, p. 189.

Articolul se referă la românii din Banat, rămași sub stăpânirea sârbească. În ceea ce privește partea bisericească, s-a hotărât înființarea unui loc de episcop vicar pentru românii de sub sârbi, precum și un loc asemănător pentru sârbii de la noi, însă lucrurile nu au fost finalizate.

Bărbulescu, C., „Recenzii: Vechi legături de artă și cultură între români și sârbi”, în: *BORom* LXXXI (1963), 7-8, p. 803-811.

S. Rodojcic în cartea sa a considerat că cercetările istorice și literare de la începutul secolului al XX-lea au adus elemente noi în privința legăturilor dintre români și sârbi. Primele cercetări în domeniul artei vechi au arătat legăturile dintre bisericile românești și cele sârbești potrivit istoricului de artă G. Balș în studiile sale cunoscute asupra arhitecturii române vechi.

Se recunoaște că nimeni n-a încercat să cuprindă problema complexă și multiplă a legăturilor artistice dintre Țările Românești și Serbia. Acestea nu pot fi examinate ca o problemă izolată și închisă, iar influențele și curente de artă ale popoarelor ortodoxe balcanice adeseori s-au încrucișat și s-au succedat. Singura cale rămasă este de a expune faptele și operele necunoscute sau insuficient cunoscute, aparținând istoriei comune, ale artei românești și ale celei sârbești mai vechi, care au suportat adesea, deopotrivă, influențele Muntelui Athos, Veneției, Rusiei și Europei Centrale. Influențele culturale ce se întind din Macedonia, trecând prin Serbia, din Moravia până spre nord, au fost bănuite, precizându-se calea pe care se făcea emigrația pictorilor iconari spre regiuni mai sigure.

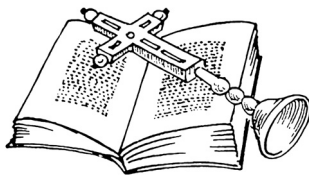
S-a putut stabili de unde este originar Macarie, pictorul principal din Mănăstirea Ljubastinja; etapele migrației lui Nicodim, întemeietorul primelor mănăstiri din Țara Românească, venit din Castoria. Pe acest drum lung, ce duce din Castoria spre provinciile românești vor circula mai târziu diferiți artiști. Curente artistice din Balcani, în secolul al XVI-lea și al XVII-lea, se împart în două direcții: unul spre sud-est întinzându-se din Muntele Athos către partea orientală a Balcanilor și altul pornind de la litoralul adriatic de-a lungul Herțegovinei până în Muntenia și mai departe până în Moldova. Au fost clasificate legăturile evidente între Italia, Ragusa, Herțegovina și Muntenia.

Un grup de meșteri de la curtea domnului Neagor Basarab erau, majoritatea, de origine slavă, din Herțegovina, avându-și atelierile la Ragusa (Raguza). Sunt prezentate relațiile dintre Țările Românești și Serbia în perioada lui Neagoe Basarab. Până în primele decenii ale secolului al XVI-lea arta sârbă mai veche influențează arta românească, iar mai târziu această influență merge descrescând. Elementele sârbești

se mențin ceva mai mult în domeniul artelor aplicate, în aurărie, broderie și miniatură. În sens opus, cresc influențele românești asupra artei sârbești. Începând cu secolul al XVI-lea au apărut aurari sârbi care s-au stabilit în Banat. Cercetările lui B. Rodojkhenk au arătat că cea mai mare parte dintre acești meșteri sunt de origine din Smedereva. Dintre operele executate de meșterii artizani ai acestui grup se amintește una singură - Chivotul ortoforin al lui Dimitrie din Lipova destinat Mănăstirii din Șișatovac. Se prezintă influențele dintre arta sârbă și cea românească în lucrarea chivotelor, a cădelnițelor. Legăturile literare intense între mănăstirile românești și sârbești au influențat mult asupra artei miniaturale. Aceste legături au fost subliniate și în cartea lui S. Radojic. Sunt prezentate exemple. Sunt supuse atenției cititorului și frescele secolului al XVI-lea și al XVII-lea.

Anuichi, Silviu, diac. prof., Relații bisericești româno-sârbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, „Prefață” de Rămureanu, I., pr. prof.”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 869-876.

„Introducere”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 877-882; „Capitolul I: Informații despre legăturile Bisericii Române cu Patriarhia Sârbă de Peci”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 883-900; „Capitolul II: Înființarea Mitropoliei de Karloviț (Sremski Karlovici). Primele legături ale românilor cu Mitropolia de Karloviț”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 901-914; „Capitolul III: Legăturile Bisericii Române cu Biserica Sârbă în timpul ocupației Olteniei de către Austria (1718-1739)”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 915-929; „Capitolul IV: Sprijinul acordat de clerul Bisericii Sârbe românilor ortodocși din Transilvania în prima jumătate a sec. XVIII”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 930-943; „Capitolul V: Activitatea mitropolitului Pavel Nenadovici de Karloviț (1749-1768) în slujba Ortodoxiei din Imperiul habsburgic”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 944-976; „Capitolul VI: Comunitatea ierarhică de la Sremski Karlovci (Karloviț). Episcopii exceptați și dependenți de Mitropolia de Karloviț care au păstorit în Transilvania”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 977-996; „Capitolul VII: Instituții de învățământ pentru pregătirea clerului ortodox sârb și român din Imperiul habsburgic”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 997-1013; „Capitolul VIII: Soborul de la Timișoara din 1790. Începutul unei noi epoci în raporturile bisericești româno-sârbe”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 1014-1030; „Concluzii”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 1031-1033.

XII. RELAȚIILE CU ETERODOCȘII

XII.1. RELAȚIILE CU CATOLICII

Erbiceanu, C., „Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor” *BORom XXIII* (1899-1900), 1, p. 26-50.

Mitropolitul Ungrovlahiei, Dionisie Lupu îl reclamă papei pe episcopul latin Fortunat din Nicopole, pentru prozelitism sau vreun amestec în afacerile interne ale bisericii Ungrovlahiei. Din răspunsul papei Pius al VII-lea, reiese că Fortunat a fost suspendat.

Erbiceanu, C., „Documente referitoare la istoria bisericească și politică a românilor”, în: *BORom XXIII* (1899-1900), 2, p. 126-156.

13. Document din 1794, prin care un preot franciscan îi cere voie domnului să finalizeze clădirea neterminată a unei biserici romano-catolice la Craiova. Se precizează că episcopul Ilarion al Râmnicului, care a păstorit în zilele domnului Constantin Brâncoveanu, a fost caterisit pentru că le-a dat voie catolicilor să-și ridice o biserică la Râmnic.

Stănescu, B., „Din istoria Bisericii Române”, în: *Școala și Biserica V* (1902), 8, p. 114-117.

Sunt prezentate cultele străine. Ispilanti, în 1803, ianuarie 3, reînnoiește hrisovul de miluire al bisericii catolice din Târgoviște ca să obțină bunuri de la Domn. Catolicii de la Bărăția din București, văzând bunăvoința domnului pentru culturile străine, cer și ei miluire.

S-au stabilit numeroase centre papistașe în Moldova și Muntenia. Catolicii îi cer lui Meletie să-și construiască o biserică, însă acesta i-a refuzat, înțelegând scopul lor de extindere. Moldovenii au avut mult de luptat contra catolicilor pe care, din interese politice, au început să-i susțină.

Erbiceanu, C., „Combaterea unei scrieri papistașe ce tratează despre clerul și biserica română în special”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 7, p. 727-741.

Din articol aflăm următoarele:

-un principe al Moldovei, Iuga, împreună cu mitropolitul său Grigorie, ar fi trecut la catolicism iar dintr-o notă de subsol aflăm că aceasta a fost de fapt „o înșelătorie diplomatică”;

- mitropolitul Moldovei Damian a semnat la Sinodul de la Ferrara-Florența unirea cu Roma dar, la un an, a fost dat afară din scaun și în locul său a fost numit grecul Macarie;

G., „Catholicismul în România”, în: *BORom XXXVI* (1912-1913), 7, p. 649-658.

Sunt prezentate conform scrierilor lui Gheorghe Șincai foloasele pe care le-au avut românii din Transilvania după ce au acceptat unirea cu Roma. Se precizează că în 1692, în vremea mitropolitului Teofil, li s-a promis românilor că, dacă vor accepta unirea cu Roma, vor avea mai multe drepturi; în 1713 a murit mitropolitul apostat Atanasie Anghel, cel care a acceptat unirea, iar în locul său a fost ales Patachi (1715-1727) în timpul căruia s-a desființat Mitropolia română de la Alba-Iulia; între anii 1732-1751 Inochentie Micu a păstorit românii uniți – este prezentată pe scurt situația acestora în timpul său.

G., „Un sfânt român în Italia”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 3, p. 316.

Nicolae Iorga a publicat o dare de seamă despre Sfântul Eremia Valahul. Acesta a plecat din Suceava și a ajuns în Napoli unde a intrat în ordinul capucinilor. A trecut la cele veșnice în 5 martie 1625 și a fost recunoscut ca sfânt de catolici.

***, „Însemnări mărunte. Scăpăm de Glattfelder”, în: *BORom XLI* (1922-1923), 6, p. 478.

Se anunță că episcopul catolic de Timișoara numit Glattfelder care s-a manifestat ca un mare dușman al românilor, va trece la Kalocsa.

***, „Știri. Congrese catolice în România”, în: *BORom XLI* (1922-1923), 11, p. 788.

Din ziarul „Lumina” aflăm că episcopul catolic din Iași, Alexandru Cizar dorește să convoace două congrese catolice unde să participe și nunțiul papal Monseniorul Dolci. Tot în articol este prezentată și o statistică referitoare la catolicii din Moldova.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească. Luptele dintre uniți și ortodocși”, în: *BORom XLIV* (1926), 10, p. 671-673.

Este redată în articol o scrisoare ce a fost trimisă de M. Ciupagea lui Nae Ionescu care a publicat-o în ziarul „Cuvântul” sub titlul „Povestea bisericii ortodoxe din Sângiorz”. Biserica ortodoxă din Sângiorz este prima biserică ortodoxă ridicată pe Valea Someșului. Ctitorul acesteia a fost un țăran localnic pe nume Bâznog, care s-a călugărit și a ajuns ieromonah. Împotriva lui Bâznog, uniții au stârnit tot felul de prigoniri. Autorul înfățișează ce a pățit acest călugăr până a ridicat biserica și ce greutăți a întâmpinat în vederea realizării proiectului său. Cu toate împotrivirile, biserica a fost, totuși, sfințită la 15 august 1926.

Speranță, Gheorghe, magistrand, „Dovezi de toleranță religioasă în Țările Române”, în: *BORom LXXXIII* (1965), 7-8, p. 735-751.

Poporul român și Biserica Ortodoxă Română au dat dovadă în trecut de înțelegere și bunăvoință în raporturile lor cu reprezentanții și credincioșii celorlalte religii și confesiuni creștine, dându-și silința totodată să păstreze și să apere Ortodoxia. În continuare, articolul redă mai amănunțit dovezi de „toleranță religioasă” în Țările Române, prezentându-le pe religii și confesiuni.

Față de catolici - Primul document care atestă atitudinea de bunăvoință a românilor față de catolici aparține domnului Ladislau (25 octombrie 1369) și seamănă mai mult cu o lecție de conduită adresată românilor ortodocși de orice stare socială. Cam în același timp, în Moldova, Lațcu Vodă a înființat, la încuviințarea Papei Urban al V-lea, în 1370, o Episcopie latină la Siret, numind episcop pe Andrei din Cracovia, propagandă care a continuat și sub urmașul său Petru, ridicându-se în timpul său la Siret o biserică pentru călugării catolici.

Mai târziu, centrul de gravitate al propagandei catolice din Moldova se mută la Baia, unde Alexandru cel Bun, în 1413, întemeiază o nouă Episcopie catolică și ridică o biserică de acest rit în 1420. În secolul al XV-lea, în Țara Românească, Vlad Dracul recunoaște drepturile preoților catolici ca fiind aceleași cu cele ale clerului român, propaganda catolică făcând progrese, dându-se sprijin de la Curtea Domnească. Mai târziu, în secolul al XVI-lea, atât în timpul lui Mihai Viteazul cât și al lui Șerban Cantacuzino, anumite cronică certifică restaurarea unor biserici catolice. În secolul al XVIII-lea, când au început domniile fanariote, catolicii au fost înlăturați din vechile funcții dar s-au bucurat mai departe de libertatea cultului. Documente cuprinse între anii 1750-1823 arată prerogativele pe care domnii le acordau comunităților catolice:

a) Hrisovul domnului Grigore Ghica către prefectorul și preoții catolice din Iași (1777);

b) Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782) prin care se acordă favoruri bisericii băraților din Câmpulung Muscel (1775);

c) Două hrisoave ale domnului Mihail Șuțu (1783-1786).

Hrisoavele nu se refereau întotdeauna numai la lăcașurile de cult sau la anumite scutiri de impozite, ci și la alte aspecte ale vieții religioase ale catolicilor. Raporturile dintre cultele religioase din Țările Române aveau să fie reglementate propriu-zis abia prin legiurile din 1872, 1892, 1923, 1948 prin diferite regulamente concepute în duh de înțelegere și bunăvoință.

XII.2. RELAȚIILE CU ANGLICANII ȘI ALTE DENOMINAȚIUNI CREȘTINE

Scriban, arhim., „Vizita episcopului Gore în România”, în: *BORom* XLI (1922-1923), 8, p. 592-593.

La 27 aprilie 1923 a venit în România episcopul anglicandr. Charles Gore. El a fost primit de mitropolitul primat Miron. Este redată cuvântarea ce a fost rostită în cinstea înaltului oaspete de către Î.P.S. Miron, la data de 29 aprilie 1923, în catedrala mitropolitană.

Grigorie Botoșăneanu, L., arhiereul, „Cronica bisericească. Vizite prețioase”, în: *BORom* XLVI (1928), 6, p. 541-543.

Este redată vizita părintelui Douglas, preot anglican, reprezentantul arhiepiscopului de Canterbury. Cu această ocazie părintele Douglas a rostit și un discurs în fața Sfântului Sinod – discurs care a avut ca temă înfrățirea și unirea celor două biserici cea ortodoxă și cea anglicană.

Const., Al. N., „Însemnări mărunte. P.C. Arhimandrit Scriban și Anglicanii”, în: *BORom* XLIX (1931), 5, p. 463-465.

Arhimandritul Scriban a publicat în revista „Biserica Ortodoxă Română” pe anul 1930 un articol intitulat „Episcopii Anglicani în România” în care amintește despre relațiile dintre ortodocși și anglicani.

A., S., „Știri. Mitropolitul Nectarie la Londra”, în: *BORom* XLIX (1931), 10, p. 671.

La 7 octombrie 1931, mitropolitul Nectarie Cotlarciuc al Bucovinei a plecat la Londra pentru a lua parte la discuțiile dogmatice ale adunării anglicane de la Lambeth.

S., R., „O delegație oficială a Bisericii Anglicane vizitează Biserica Română”, în: *BORom* LIII (1935), 3-4, p. 176-177.

Se prezintă contextul în care Patriarhia Română a recunoscut, în 1922, validitatea hirotoniilor anglicane, recunoaștere care a fost ulterior urmată de cea de la Ierusalim și de cea din Alexandria. În acest sens, Sfântul Sinod al Bisericii române, la propunerea Î.P.S. Nicolae Ardeleanul, a insistat – înainte de a da un răspuns definitiv Bisericii Anglicane – asupra formulării poziției pe care aceasta o adoptă față de sfintele taine, în special asupra tainei hirotoniei. Biserica Anglicană și-a precizat concepția cu prilejul Congresului de la Lambeth Palace și anume, faptul că ea recunoaște ideea de sacrament numai celor două taine: botezul și euharistia, deși orice sfântă taină înseamnă împărtășirea grației divine printr-un semn vizibil. Astfel și sfânta hirotonisire ar intra în aceeași categorie, căci în cadrul ei se invocă prezența Sfântului Duh și intenția de a-l împărți în „ordinații”.

Patriarhul observă că cele 39 de articole din formularul hirotoniei conțin elemente calvine, având numeroase asemănări cu această învățătură. În acest sens, s-a cerut ca taina hirotoniei să fie declarată nu doar ca „o instituire în slujbă”, ci ca un act fundamental prin care se acordă harul special acelei persoane chemate la preoție. Anglicanii răspund la acestea recunoscând ambiguitatea prezentă în declarația lor, susținând, în același timp, că aceasta devine interpretabilă în conformitate cu „The Book of Prayer”. Sfântul Sinod nu a fost mulțumit de acest răspuns, iar la insistența Patriarhiei ecumenice de a se pronunța asupra validității hirotoniei anglicane, a hotărât trimiterea unei comisii formate din profesori și preoți care să aprofundeze problema. Printre aceștia se numărau: Î.P.S. Nicolae Ardeleanu, Nectarie al Bucovinei, Lucian al Romanului, Visarion al Hotinului, Vasile al Caransebeșului etc.

Episcopul de Cantenbury, informat despre instituirea acestei comisii, și-a exprimat, printr-o scrisoare din 25 februarie, dorința de a trimite o delegație oficială a Bisericii Anglicane în România, care să ofere răspunsuri cu privire la taina hirotoniei

ori asupra altor chestiuni referitoare la dogma credinței anglicane. Sfântul Sinod a acceptat această propunere, urmând ca în ziua de 31 mai să sosească respectiva delegație, formată din episcopi ai Bisericii Anglicane.

***, „Cronica internă. Conferința anglo-ortodoxă de la București”, în: *BORom* LIII (1935), 5-6, p. 264-270.

Lucrările acestei conferințe s-au desfășurat în Sala mare de festivități, odată cu sosirea invitaților, printre care J.L.F. Gregg și Frank Gavin. Patriarhul a deschis lucrările conferinței printr-un discurs, căruia i-a răspuns reprezentantul delegației anglicane, lordul episcop de Lincoln, F. Nugent Hicks.

***, „Un preot ortodox din India, oaspete al Bisericii noastre”, în: *BORom* LXXIV (1956), 12, p. 1141-1142.

Cu prilejul sesiunii Consiliului Mondial al Bisericii din luna august 1956 de la Matrahaza, în Republica Populară Ungară, părintele indian Cora a venit în Europa și a dorit să viziteze și țara noastră pentru a cunoaște câteva dintre realitățile religioase de aici și a prezenta Preafericitului Justinian omagiul bisericii pe care o reprezenta. Articolul surprinde detalii referitoare la această vizită din data de 19 august 1956.

Cazacu, N., pr., „Vizita unui episcop al Bisericii Anglicane la Patriarhia Română”, în: *BORom* LXXIV (1956), 12, p. 1143-1144.

În ziua de 4 decembrie 1956, la Patriarhia Română, a sosit în vizită episcopul anglican Thomas de Gibraltar, care avea sub jurisdicția sa comunitățile anglicane din sudul Europei, inclusiv pe cele din țara noastră (din București, Constanța și Ploiești). Articolul surprinde întâlnirea și discuțiile patriarhului Justinian cu episcopul bisericii anglicane.

Speranță, Gheorghe, magistrand, „Dovezi de toleranță religioasă în Țările Române”, în: *BORom* LXXXIII (1965), 7-8, p. 735-751.

Poporul român și Biserica Ortodoxă Română au dat dovadă în trecut de înțelegere și bunăvoință în raporturile lor cu reprezentanții și credincioșii celorlalte religii și confesiuni creștine, dându-și silința totodată să păstreze și să apere Ortodoxia. În continuare, articolul redă mai amănunțit dovezi de „toleranță religioasă” în Țările Române, prezentându-le pe religii și confesiuni.

Față de protestanți - Date despre mișcarea protestantă sunt furnizate începând chiar cu sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun, vorbindu-se despre imigrația numeroasă a sectarilor husiți în Moldova. Apoi în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, o nouă masă de husiți persecutați în Ungaria, găsesc ospitalitate la români și se așează în apropierea Prutului sau se găsesc în zona Troțușului. O perioadă de înflorire a protestanților se cunoaște din timpul lui Iancu Sasul (1579-1582) – „Luteranul”.

Din secolele XVI și XVII - articolul prezintă informații despre evoluția protestantă numai în Transilvania, unde numărul protestanților crește foarte mult. În secolul al XVIII-lea, protestanților din Țara Românească și din Moldova li se recunoaște libera practică a cultului începând a se acorda chiar și favoruri din partea domnitorilor. Se diferite documente și hrisoave din vremea mai multor domnitori din cele două țări românești din care reiese ceea ce s-a precizat mai sus.

XIII. RELAȚIA DINTRE MONAHISM ȘI STAT

XIII.1. DOMNITORI ȘI BOIERI CA DONATORI ȘI CTITORI ȘI LEGĂTURILE LOR CU PERSONALITĂȚI ALE VIEȚII MONAHALE

XIII.1.1. Muntenia, Oltenia și Dobrogea

Dumitrescu, Marin, pr., „Matei Basarab”, în: *Consolatorul I* (1898), 8, pp. 125-127.

Matei Basarab a fost fiul vornicului Danciu și al jupânesei Stanca, din satul Brâncoveni, județul Romanați. Acesta se trage din familia Basarabenilor de peste Olt, iar suirea sa pe tron s-a făcut cu ajutorul oltenilor, domnind de la data de 10 martie 1633 în locul lui Leon Tomșa. Matei Basarab fost însurat cu Elena Năsturel, sora lui Udriște Năsturel, moștenitoarea lui Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazu. În timpul domniei sale a scos din biserică limba slavonă înlocuind-o în acte și corespondență cu limba română. A împiedicat abuzurile clerului grec iar în 1639 împreună cu arhieriei Teofil, Ignatie și cu Ștefan episcopul Buzăului smulge din mâinile grecilor mănăstirile: Tismana, Cozia, Argeș, Bistrița, Govora, Dealul, Glavaciog, Snagov, Cotmeana, Râncociov, Câmpu-Lung, Căldărușani, Brâncoveni, Sadova, Arnota, Gura Motrului, Potoc, Nucet și Tânganu.

Va reconstrui cetatea Târgoviște și înființează tipografia românească la Târgoviște; pune să se tipărească cărți românești; adună într-un volum toate legile, obiceiurile țării; înființează școala pentru preoți și cântăreți; construiește și repară peste 40 de mănăstiri, cele mai multe căzute în ruină din cauza vechimii și a cutremurelor. Este reproducă inscripția ultimei sale mănăstiri, Sarindar, din București, care a fost dărâmată.

Ca orice domnitor Matei Basarab a avut și dușmani, iar majoritatea boierilor greci au început să-l prefere pe Radu, fiul lui Alexandru Iliș care, împreună cu boierii care-l susțineau și cu o adunătură de tătari și turci plătiți, porniră către București pentru a-l detrona pe Matei Basarab. Acesta din urmă a ieșit însă învingător și, în cinstea victoriei, a rezidit Mănăstirea Plumbuita. În 1645 Matei Basarab se împacă cu Vasile Lupu, domnul Moldovei după ce s-au luptat de două ori iar în semn de împăcare Vasile Vodă zidește Mănăstirea Stelea din Târgoviște unde este îngropat tatăl său Nicolae Vel Aga. Semnul de mulțumire pentru împăcare din partea lui Matei a fost zidirea în Moldova a Mănăstirii Soveja, în ținutul Putnei, plaiul

Zăbrăuți, așezat în fundul munților Vrancei, în valea Dragomirna (sunt redade inscripțiile de pe ușile celor două lăcașe de cult). Schitul Soveja fusese zidit întâi, la 1613, de ieromonahul Partenie de la Mănăstirea Bisericiani, cu ajutorul Țarului Moscovei Mihail al III-lea. După cinci ani, cei doi domnitori se bat din nou, în bătălia de la Finta, pe Ialomița. Articolul nu este finalizat.

Dumitrescu, Marin, pr., „Matei Basarab”, în: *Consolatorul I* (1898), 9, p. 136-137.

Articolul continuă materialul informațional prezentat în *Consolatorul I* (1898), 8, p. 125-127. Matei Basarab a murit pe 8 aprilie 1654, la 70 de ani, după 31 de ani de domnie și a fost înmormântat la biserica Domnească din Târgoviște; după care osemintele au fost mutate la Mănăstirea Arnota ctitorită de el. În memoria lui s-a ridicat pe locul Sf. Mesei (unde a fost a 40-a biserică zidită de el), o statuie a sa, pe care sunt inscripționate faptele sale eroice. Textul prezintă și conținutul inscripției de pe piatra funerară.

Popescu, Nicolae M., diaconul, „Viața și traiul domnului Țării Românești Constantin Brâncoveanu”, în: *BORom XXXVIII* (1914-1915), 4, p. 355-382.

Constantin se trăgea din neamul boierilor Brâncoveni după tată, iar mama sa, Stanca, se trăgea din neamul Cantacuzinilor. Constantin s-a căsătorit cu Maria, nepoata lui Antonie Vodă, cu care a avut 11 copii. În vremea domnului Șerban Cantacuzino, a ajuns Mare Logofăt, iar la 20 octombrie 1688 a fost ales ca domnitor al Țării Românești.

Constantin Brâncoveanu a ctitorit, a refăcut și a înzestrat numeroase biserici astfel - a dăruit odoare Mănăstirii Tismana, a refăcut mănăstirile Strehaiia, Gura Motrului, Bistrița, Dealu, a făcut o fântână la Mănăstirea Arnota, a ridicat Mănăstirea Brâncoveni, a zidit Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului din Vâlcea, a zidit Mănăstirea Mamul din Vâlcea, a făcut adaos-uri la Mănăstirea Argeș, a înălțat din nou Mitropolia din Târgoviște, a ridicat biserici la Potlogi, Mogoșoaia, Poiana Mărului (Transilvania), Ocna Sibiului și Sâmbăta de Sus, a rezidit biserica Sfântul Ioan din București, a zidit Mănăstirea Sfântul Sava din București, a rezidit biserica Sfântul Gheorghe Nou din București (în 1707 această biserică a fost sfințită de patriarhul Ierusalimului Hrisant dar a fost puternic afectată de cutremurul din 1802 și de incendiul din 1847), a ridicat Mănăstirea Hurezi ce a fost sfințită în 1693 de mitropolitul Teodosie. În jurul acesteia din urmă s-au ridicat schiturile: Sfântul Ioan Botezătorul, Sfinții Petru și Pavel și Sfântul Ștefan, ultimul fiind ctitorit de fiul lui Constantin Brâncoveanu, Ștefan. Biserica bolniță a Mănăstirii Hurezi a fost ridicată de Maria, soția lui Constantin Brâncoveanu, care pe lângă acest sfânt lăcaș a mai făcut (sau refăcut) Mănăstirea Surpatele, biserica „Dintr-o zi” din București și Mănăstirea Viforâta.

Ilustrul domnitor a refăcut palatul din Târgoviște, a zidit Palatul de la Mogoșoaia și, tot în timpul său, mitropolitul Antim a întemeiat tipografia la Mănăstirea Snagov unde a fost timp de 7 ani egumen. Râvna pentru tipărituri a lui Antim Ivireanu a dus la întemeierea tipografiei de la Râmnic unde a fost trei ani episcop după care a refăcut tipografia din București. În această perioadă de înflorire culturală s-au tipărit: „Biblia

românească”, „Psaltirea”, „Octoiul”, „Sfânta Evanghelie”, „Ceașlovul”, „Floarea Darurilor”, „Învățătura bisericească”, „Capete de poruncă”, „Alexandria”.

În limba arabă s-a tipărit la Snagov un „Liturghier” și un „Ceașlov”. De asemenea, cu banii domnului, s-a întemeiat o tipografie la Alep unde s-a tipărit cu pecetea brâncovenească o „Psaltire arabească”.

Copii lui Constantin Brâncoveanu au fost 11 la număr – șapte fete și patru băieți.

Fiul cel mare, Constantin a fost căsătorit cu Ana. El este cel care a ridicat întru pomenirea bunicului său crucea din piatră care se află pe drumul ce duce din Piață către Mitropolie.

Ștefan – a fost căsătorit cu Bălașa, fiica lui Ilie Cantacuzino iar la nunta lor a slujit patriarhul Alexandriei, Gherasim, care se afla în București. Bălașa a murit la 2 ani de la căsătorie.

Ceilalțidoibăieți ai lui Constantin Brâncoveanu au fost Radu și Mateiaș.

Fetele lui Constantin Brâncoveanu – Stanca a fost căsătorită cu Radu fiul lui Iliăș Vodă.

-Maria a fost căsătorită cu Constantin Duca al Moldovei și a murit de ciumă în Constantinopol.

-Ilinca a fost soția lui Scarlat Mavrocordat, a rămas văduvă și s-a recăsătorit cu Scarlat Greceanu.

-Safta s-a căsătorit cu Iordache Crețulescu.

-Ancuța s-a măritat cu Nicolae Ruset.

-Bălașa s-a căsătorit cu Manolache Lambrino.

-Smaranda s-a căsătorit cu postelnicul Constantin Băleanu.

În finalul articolului este descris sfârșitul tragic al domnului Constantin Brâncoveanu și al fiilor săi.

G., „Un hrisov important”, în: *BORom* XXXIX (1915-1916), 11, p. 1144-1153.

Pe locul bisericii Sărindar se va ridica Cercul Militar. Fosta mănăstire a fost ridicată de Matei Basarab în 1652 și a avut hramul Adormirea Maicii Domnului. După dărâmare tâmpla bisericii a ajuns la biserica catedrala din Rucăr. Matei Basarab a dat un hrisov în 1640, prin care toate mănăstirile închinete au fost luate din mâinile călugărilor greci și date în mâinile românilor.

În partea a doua a articolului se redă introducerea la hrisovul lui Matei Basarab, act ce a fost publicat în 1889 de către un credincios. Aici întâlnim, pe lângă alte informații valoroase și inscripția bisericii Sărindar (pisania) alături de inscripția de pe mormântul domnului Matei din Târgoviște – ulterior osemintele lui Matei Basarab fiind duse la Arnota.

În ultima parte a articolului este prezentat hrisovul din 1640 a lui Matei Basarab, prin care sunt scoase din mâinile călugărilor greci mănăstirile închinete. Acest important act de dreptate a fost întărit și de domnul Constantin Șerban – ctitorul Mitropoliei din București.

***, „Cronica internă. Reînhumarea osemintelor Voevodului Constantin Brâncoveanu”, în: *BORom* LII (1934), 5-6, p. 483-484.

Articolul vestește reînhumarea Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu în biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, tocmai în ziua sărbătoririi onomasticii sale, Sfinții Împărați și întocmai cu Apostolii Constantin și mama sa Elena. Osemintele, aflate în același mormânt cu ale altora din neamul său, au fost dezgropate în 1933 de către Comisiunea Monumentelor Istorice.

Slujba reînhumării a început în curtea din fața bisericii mitropolitane din București, săvârșită fiind de către patriarh și alți membri ai Sfântului Sinod, de față cu regele, voievodul Mihai, principele Nicolae, membri ai guvernului, cler, oaste și popor. Osemintele au fost readuse în catedrala Sfântul Gheorghe Nou, (de unde cu o zi înainte fuseseră duse la Mitropolie) și reînhumate după rânduiala bisericii. Autorul mai notează și profunda impresie pe care ceremonia a produs-o în rândul păturii de jos.

Ghenadie, episcop al Buzăului, „Înfăptuiri din Eparhia Buzăului în timpul domniei Măriei Sale Regelui Carol al II-lea”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 304-312.

În 1937 regele Carol al II-lea a asistat la inaugurarea cimitirului eroilor din Buzău. Între 1930-1940 au avut loc următoarele realizări:

- s-au zidit biserici în Joseni, Gura Sărății, Berilești, Râmnicu Sărat, Tichilești etc;
- s-au restaurat: catedrala episcopală, biserica Gârlași din Buzău, biserica Stâlpu din Buzău, biserica Bradului din Parohia Tisău;
- s-a stabilit ca fiecare școala secundară să aibă paraclis; s-au înființat parohii și posturi de preoți noi;
- s-a avut grijă de educarea creștină a tineretului.

De asemenea, sunt prezentate realizările episcopiei în ceea ce privește misiunea creștină, realizările eparhiei în cadrul operei filantropice și al asistenței sociale.

Cosma al Dunării de Jos, episcop, „Înfăptuiri în Eparhia Dunării de Jos în timpul Măriei Sale Regelui Carol al II-lea”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 313-318.

Au avut loc următoarele înfăptuiri: sfințirea bisericii Mănăstirii Celic-Dere în 1932 – biserică ce a fost începută în 1902; diferite sfințiri de biserici; s-a început construirea bisericilor din: Schitul Gologanu, Mănăstirea Saon, Babadag, Vameș, Sulina, etc.; s-au făcut reparații la catedrala din Galați – în articol este reprodușă pisania de la intrarea în catedrală; s-a construit un internat de fete, etc. Este precizat și faptul că se găsesc pepiniere de pomi la Mănăstirea Cocoșu și de viță de vie la Mănăstirea Saon. De asemenea sunt prezentate și câteva realizări culturale.

Savin, Ioan G., „Pe vechile urme ale ortodoxiei voievodale”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 422-431.

Sunt prezentate câteva realizări ale lui Carol al II-lea în ceea ce privește biserica, gândurile regelui. față de Biserică – să fie vie și dinamică; să apere credința strămoșească; „să înalțe patria”. În final este înfățișat rolul Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Ortodoxiei și sunt prezentați românii ca moștenitori ai Bizanțului.

Vasile, Vasilache, protos., „Biserici și alte așezăminte zidite în cei 10 ani de domnie ai Regelui Carol al II-lea”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 507-510.

Este prezentată o listă cu numărul de biserici construite, restaurate sau aflate în construcție din fiecare eparhie a țării.

Berechet, Șt. Gr., „O precizare mai mult în legătură cu mormântul lui Constantin Brâncoveanu Voievod: un act de danie din 20 iulie 1742”, în: *BORom* LXIV (1946), 7-9, p. 325-332.

În contextul istoric al urmărilor conflictului austro-sârb din vara anului 1914, Mitropolia, condusă de mitropolitul Conon Arămescu-Donici, hotărâse prăznuirea împlinirii a 200 de ani de la moartea de martir a lui Constantin Brâncoveanu, la Mănăstirea Hurez din Râmnicu-Vâlcea. Acolo se credea a fi mormântul voievodului Țării Românești. Cu această ocazie, pr. prof. univ. N. M. Popescu a compus o broșură comemorativă intitulată „Viața și faptele Domnului Țării Românești Constantin Vodă Brâncoveanu, care a fost tăiat de turci la Țarigrad”.

Domnul Virgil Drăghiceanu, prin referatul cu nr. 196/10.07.1914, a comunicat Comisiei Monumentelor Istorice că descoperise adevăratul mormânt al lui Constantin Brâncoveanu în biserica Sfântul Gheorghe Nou din București. Indiciul l-a constituit o inscripție aflată pe o candelă de argint din mijlocul bisericii. Pe lespede mormântului din dreapta nu era nicio inscripție, având săpată numai pajura țării. Paracliserul Ioan Ungureanu de la biserica Sfântul Gheorghe Nou a alcătuit o petiție la 10.09.1914, în care solicită Mitropoliei Ungrovlahiei să nu se mai serbeze bicentenarul la Mănăstirea Hurezi, ci la biserica Sfântul Gheorghe Nou, pretinzând a fi el cel care a descoperit mormântul. Cercetând acest caz, mitropolitul Conon constată că cercetarea e în favoarea paracliserului.

Contrazicerile și încercările de a dovedi adevăratul descoperitor al mormântului au continuat în presa vremii, în articole ca cele din: revista „Miron Costin”, nr. 8-9/1914, din septembrie, notița redacțională a locot. T. Pamfil – directorul revistei – dându-i crezare lui Virgil Drăghiceanu; ziarul „Neamul Românesc” - care-l avea drept conducător pe N. Iorga - articol în care Virgil Drăghiceanu adresează o plângere către minister, numită „O îndreptățire publică”; „Neamul Românesc”, din 19.10.1914, în articolul intitulat „Cu privire la mormântul lui Constantin Brâncoveanu”, ce-l avea ca autor pe pr. N. M. Popescu, rememorând afirmațiile lui Constantin St. Bilciurescu din 1890 și cele ale pr. Marin Dumitrescu din 1898, conform cărora mormântul ar fi în biserica Sf. Gheorghe Nou. La 2.11.1914, sub titlul „Tot mormântul lui Vodă Brâncoveanu”, V. Drăghiceanu îi răspunde pr. N. M. Popescu, încheind cu o maximă franceză: „Descoperirile aparțin celor ce le probează, nu celor ce le afirmă”.

Autorul prezentat aici continuă discuția, oferind argumente în sprijinul paracliserului, descoperite la N. Iorga, care publicase în „Studii și documente cu privire la Istoria Românilor”, vol. V, București 1903, la paginile 194-196, un act de danie din 20.07.1742 a unui nepot de fiu al domnului martir, prin care donează o parte dintr-o moșie din județul Olt Mănăstirii Sf. Gheorghe Nou, unde moșul său este ctitor „desăvârșit” și unde-i sunt oasele „astrucate”. Se pare că N. Iorga a uitat că făcuse

aceste afirmații, interpretate în articolul prezentat aici a fi argumentul logic că Virgil Drăghiceanu ar fi auzit despre mormântul lui Constantin Brâncoveanu de la paracliser, asumându-și informația ca pe o descoperire proprie, deși, cumva, ea fusese deja făcută și publicată.

Giurescu, C. Constantin, „La 450 de ani de la moartea lui Radu cel Mare, domnul Țării Românești (1495-1508)”, în: *BORom* LXXVI (1958), 3-4, p. 366-386.

În aprilie 1958, s-au împlinit 450 de ani de la moartea voievodului Radu cel Mare, care s-a remarcat în istoria Țării Românești prin activitatea de ordin bisericesc și cultural, prin organizarea bisericii, prin ctitoriile și milosteniile sale și prin introducerea tiparului.

Radu cel Mare era fiul lui Vlad Călugărul, predecesorul său la domnie, nepotul lui Vlad Dracul și strănepotul lui Mircea cel Bătrân. Se aduc informații despre istoricul domniei lui Radu cel Mare. Se amintește apoi că Nifon, călugăr de la Sfântul Munte, fost mitropolit la Salonic și patriarh la Constantinopol, surghiunit la Adrianopol, este chemat în Țara Românească de către Radu Vodă la 1503. Împreună cu domnul reorganizează ierarhia bisericească munteană mutând reședința Mitropoliei la Târgoviște. Pe lângă Episcopia Râmnicului a înființat Episcopia de Buzău. După aceea, intrând în conflict cu domnul pleacă la Sfântul Munte în 1505, unde va trece la cele veșnice în 1508.

Ulterior, Neagoe Basarab, în încercarea de a repara greșeala predecesorului său, aduce în țară moaștele Sfântului Nifon. Cu ajutorul călugărului sârb Macarie, care cunoștea meșteșugul tiparului, Radu cel Mare înființează o tipografie, prima carte apărută în limba slavonă fiind „Liturghierul” din 1508. Același voievod a construit biserici în țară și peste hotare, mila sa domnească ajungând la mănăstirile de la Athos și Sinai. În țară este de amintit Schitul Babele din județul Vlașca, mănăstirile Govora și Dealul. Daniile a făcut și la mănăstirile Tismana, Cozia și Bistrița. Domnitorul moare în 1508, fiind înmormântat la ctitoria sa de la Dealul. Articolul conține imagini.

Metzulescu, Stelian, „În jurul unui ctitor bisericesc”, în: *GBis* XVIII (1959), 7-12, p. 657-672.

Articolul se referă la banul Barbu Craiovescu, numit prin calugărie Pahomie. Sunt prezentate daniile sale și ale soției, Salomeia, făcute unor mănăstiri: Bistrița, Xenofon (Muntele Athos) Tismana și imagini cu „patrafirul” donat Mănăstirii Bistrița, cu picturi din biserică și bolniță, cu amănunte în piatră. Anexa conține un tabel de chipuri și înscricțiuni în legătură cu Barbu I. Craiovescu.

Bălașa, D., pr., „Dobromir, marele Ban al Craiovei (1568-1583)”, în: *MitrOlt* XII (1960), 1-2, p. 24-41.

Informații cu privire la ctitorul Mănăstirii Stănești, logofătul Giura, care a zidit-o în 1537, dar și despre atestarea documentară a bisericii Mănăstirii Coșuna între anii 1573-1574.

Metzulescu, Stelian, „Două contribuții la istoria religioasă din Țara Românească în sec. al XVII-lea”, în: *GBis* XIX (1960), 3-4, p. 305-315.

Autorul redă hrisovul lui Matei Basarab din 1639 prin care se interzice înstrăinarea bunurilor din mănăstiri și schituri și transformarea lor în metocuri ale mănăstirilor din afara țării, altfel decât cum au hotărât ctitorii mănăstirii sau schitului respectiv.

Document ce cuprinde o listă cu mănăstiri care nu erau închinat și nici nu vor fi vreodată închinat: Tismana, Cozia, Argeș, Bistrița, Govora, Dealul, Glavacioc, Snagovul, Cotmeana, Valea, Râncăciiov, Mislea, Bolintin, Căldărușani, Brâncovenii, Sadova, Arnota, Gura-Motruului, Potocol, Nucetul.

Hotărârea lui Matei Basarab e întărită de enumerarea unor episcopi din acea vreme: „Arhimitropolit Vlădică Teofil a toată Țara Românească”, episcopii Ignatie al Râmnicului și Ștefan al Buzăului și alți sfințici ai domnului și de prezentarea conținutului unui alt hrisov din 27 noiembrie 1640, care adaugă la lista dată anterior și alte mănăstiri: Dintr-un Lemn, Brebul, Plătărești. Se prezintă și o listă cu sigilii și steme din secolul al XVII-lea din Țara Românească cu reprezentări religioase. Regăsim imagini cu sigilii, steme și semnături din secolul al XVII-lea și o imagine cu Matei Basarab, frescă din Mănăstirea Arnota-Vâlcea.

Năsturel, Petre Ș., „Diata Doamnei Marica a lui Constantin Vodă Brâncoveanu”, în: *GBis* XIX (1960), 3-4, p. 316-320.

Se prezintă testamentul doamnei Marica, soția lui Constantin Brâncoveanu. Printre informațiile interesante din testament găsim și dorința acesteia de a dăruia Mănăstirii Sărindar două sfeșnice mici de argint, Mănăstirii Târgșorului cinci pungi de bani și demararea unor lucrări de renovare la Mănăstirile Viforâta și Surpatele.

Vâlcea, Popescu G., „Inițiator și protector al unui nou stil de artă românească: Stilul Brâncovenesc”, în: *BORom* LXXXII (1964), 9- 10, p. 900- 915.

Articolul a fost publicat cu prilejul comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi. Brâncoveanu a făcut din domnia lui o epocă de glorie, nu numai pentru propriul său popor și pentru Biserica românească, dar și pentru întreaga Ortodoxie. Sensul artei brâncovenești nu a fost altul, decât acela de a prezenta în fața lumii posibilitățile geniului poporului român și specificul peisajului românesc, iar noutatea pe care o aduce această artă nu este alta decât perfecta asimilare a influențelor străine, punerea în valoare a artei populare și formarea unei arte naționale culte.

Arta brâncovenească îmbrățișează toate manifestările artistice, atât în domeniul religios: construcții; pictură; sculptură; argintărie; broderie; manuscrise cu miniaturi; icoane; gravură, tot mobilierul necesar unui așezământ bisericesc, cât și în domeniul construcțiilor civile: palate, case domnește, conace. Îmbogățită cu elemente noi, pe care le combină, arta ajunge la o perfecțiune demnă de remarcat, se conturează în forme precise, formând un stil nou, îmbrăcat într-o haină nouă: stilul brâncovenesc.

Descrierea stilului brâncovenesc. În privința arhitecturii, atât la monumentele religioase cât și la cele laice, caracteristicile noului stil se pot remarca după pridvorul

deschis, spijinit pe zece coloane de piatră, câteodată pe șase, în general răsucite sau decorate cu sculpturi admirabile. Arcadele sunt așezate, în cele mai multe cazuri, în formă trilobată. Trecerea din pronaos în naos se face pe sub trei arcade, element specific stilului brâncovenesc. Fațadele noilor construcții sunt, în general acoperite cu zugrăveli policrome, pe care le întâlnim mai ales la arcade, cornișe și acolo unde chenarele ușilor nu sunt din piatră sculptate. Se întâlnesc și arcade oarbe. Piatra sculptată cu ornamente se întrebuințează la coloanele pridvorului, la cadrele ușilor și ferestrelor, la brâul care înconjoară clădirea, la balcoanele palatelor, la frumoasele inscripții înflorate de la intrare și la stemele țării: un corp sau vultur cu crucea-n cioc - stema Munteniei, sau un vultur bicefal - stema Cantacuzinilor, moștenită de doamna Stanca, mama lui Brâncoveanu, sora lui Constantin Cantacuzino. Motivele preferate sunt cele florale: coardă de viță de vie cu struguri, vreji întinși cu frunze și flori, rozete, garoafe, trandafiri etc.; motive de ordin zoomorfic: păsări, șerpi, dragoni, insecte; motive antropomorfe: figuri omenești, sfinți, îngeri, arhangheli, heruvimi, serafimi.

Se enumeră apoi principalele monumente zidite de Brâncoveanu: mănăstiri, biserici, palate, restaurări. Se insistă asupra palatului Mogoșoaia și asupra Mănăstirii Hurez, pentru că ele concretizează pe deplin stilul brâncovenesc în arta românească. Se insistă asupra tabloului pictorilor de la Mănăstirea Hurez, reprezentat în pronaos, care cuprinde figurile lui Brâncoveanu și soției sale, Maria, cu cei patru fii și cele șapte fiice. Portretele de la Hurez se pot grupa în trei categorii:

- a) portretele meșterilor care au zidit și pictat biserica - peretele de răsărit al pridvorului;
- b) portretele străbunilor și părinților lui Brâncoveanu - peretele de sud și apus, în pronaos;
- c) portretele familiei Brâncoveanu.

Se precizează că artiștii epocii lui Brâncoveanu creează și transmit urmașilor gustul portretului și al adevăratului sens al fizionomiei care aduc viață și prosperitate. Se remarcă contribuția lui Brâncoveanu față de celelalte arte: sculptura în lemn, broderiile, argintăria, miniaturile, icoanele, gravurile. Și în acest domeniu s-a lucrat mult și cu aceeași grijă pentru frumos. Se face o descriere succintă a acestor arte. Se mai amintește că arta brâncovenească se prezintă ca o sinteză a influențelor orientale și occidentale care au fost asimilate și redată printr-o artă nouă, care manifestă aspirațiile și vigoarea sufletului românesc.

Ansamblul operelor de artă patronate de Brâncoveanu sunt însuflețite, de la un capăt la celălalt, de gustul frumosului, de linii armonioase, de culori cu tonuri calde, compuse din roșu, albastru, câteodată verde și aur din belșug. Artă brâncovenească este străbătută de la un capăt la celălalt de motivele artei populare, din care meșterii lui Brâncoveanu au cules ceea ce era mai strălucitor. Această contribuție a artei populare în formarea artei brâncovenești s-a manifestat atât în domeniul arhitecturii, cât și în cel al decorației. Artă brâncovenească ocupă locul cel mai de frunte în patrimoniul artistic românesc și se fixează pe pozițiile realiste cele mai înaintate ale artei noastre vechi.

Șerbănescu, Niculae, preot, „Constantin Brâncoveanu - ctitor de cultură românească”, în: *BORom*, LXXXII, (1964), 9- 10, p. 879- 899.

Articolul scoate în evidență strădania depusă de Constantin Brâncoveanu în promovarea culturii românești. El însuși fiind om învățat și cu gust pentru tot ceea ce era frumos, a sprijinit mișcarea culturală românească din acea vreme ca nici un altul din voievozii Țării Românești. La curtea lui s-au încrucișat două influențe diferite: influența italiană și cea grecească. Sunt menționați câțiva reprezentanți a celor două curente - care au avut un rol important în mișcarea culturală din epoca brâncovenească, alături de câțiva erudiți români: stolnicul Constantin Cantacuzino, mitropolitul Antim Ivireanul, episcopii Mitrofan și Damaschin de la Buzău, frații Radu și Șerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu.

Iubitor de cultură și dornic să vină în ajutorul celor ce vroiau să-și lumineze mintea, Constantin Brâncoveanu s-a îngrijit de școli. A clădit un local nou pentru „Academia grecească” la Mănăstirea Sf. Sava. A hotărât, printr-un act emis, ca această instituție de cultură, să aibă trei dascăli plătiți cu leafa anuală. Sunt precizate atribuțiile fiecărui dascăl. Dintre școlarii cei mai sârguincioși ai Academiei, pe unii Constantin Brâncoveanu i-a trimis la studii peste hotare, mai ales în Italia. Tot în timpul domniei lui s-a înființat „Școala de la Colțea”, de către spătarul Mihai Cantacuzino. A fost un mare ctitor de mănăstiri și biserici și un mare ocrotitor al culturii românești, prin scris și tipar. Unele cărți au fost tipărite cu voia și cu cheltuiala domnului. În vremea sa au funcționat tipografiile în cinci localități din Țara Românească. Una era la București și funcționa înainte de a ajunge Constantin Brâncoveanu domn, iar celelalte se aflau la Mănăstirea Snagov, la episcopiile din Buzău și Râmnic și în Târgoviște. La înființarea lor și-a dat contribuția și voievodul.

Constantin Brâncoveanu a purtat de grijă imprimării de cărți și pentru nevoile creștinilor de dincolo de hotarele țării. A încercat să tipărească cărți cu conținut ortodox pentru românii din Ardeal. Numele lui este legat și de înființarea tipografiilor arabă și georgiană. El s-a preocupat și de strângerea în jurul său a oamenilor de cultură și a meșterilor tipografi care să-l ajute la îndeplinirea planului său cultural. Printre meșterii tipografi care au lucrat la tiparnițele epocii brâncovenești au fost: Mitrofan, Damaschin, Mihai Iștvanovici și Gheorghe Radovici. Ultimii doi au fost ucenicii lui Antim Ivireanul. În afară de tipografi și-au adus contribuția și o seamă de autori ale unora din cărțile tipărite de tâlmăcitori și diortositori. Un rol important l-a avut chiar Antim Ivireanul. Urmând pilda și îndemnul voievodului, multe din personalitățile vremii, români și străini, au ajutat la imprimarea unora dintre cărți, contribuind, în acest fel, la strălucirea epocii brâncovenești. Se precizează numele personalităților respective.

Ajutat mai ales de mitropolitul Antim Ivireanul și de episcopul Mitrofan al Buzăului, domnul a reușit să tipărească un număr mare de cărți de slujbă bisericească. Acestea, tipărite în limbile română, greacă, slavonă, arabă și georgiană au fost în măsură să satisfacă nevoile cultice ale sfintelor lăcașuri de pe pământul românesc și ale celor ortodoxe din Balcani și din Orientul apropiat. Au fost tipărite o serie de opere de natură filozofică și teologică ce puteau fi folosite și în școală ca manuale. S-a căutat să se dezvolte și gustul pentru citit în popor, tipărindu-se pentru prima dată scrierea populară „Alexandria”. Majoritatea cărților sunt frumos împodobite cu frontispicii și gravuri. Epoca lui Brâncoveanu, prin multele cărți tipărite în

limba română, a contribuit atât la desăvârșirea introducerii limbii române în serviciul divin al Bisericii Ortodoxe Române, cât și la o mai trainică fixare a limbii literare române.

Alături de literatura religioasă, a înflorit și literatura istorică. Cronicarul Radu Popescu a întocmit o cronică cu titlul „Istoriile domnilor Țării Românești”. Cronicarul oficial al lui Brâncoveanu a fost Radu Greceanu. S-a remarcat și activitatea desfășurată, în domeniul istoric, de stolnicul Constantin Cantacuzino care a întocmit o lucrare intitulată „Istoria Țării Românești dintru început”, dar care a rămas neterminată. N. Iorga a afirmat că domnul Constantin Brâncoveanu nu a făcut politica armelor, dar a făcut în schimb marea politică a culturii.

Rămureanu, I., preot profesor, „Constantin Brâncoveanu - sprijinitor al Ortodoxiei”, în: *BORom LXXXII*, (1964), 9- 10, p. 916- 930.

Studiul scoate în evidență grija deosebită pe care a avut-o Constantin Brâncoveanu față de Biserica Ortodoxă în general și față de Biserica românească, în special. Permanent a fost preocupat de a sprijini Ortodoxia prin: ctitorii, daniile generoase, ajutoare bănești, numeroase cărți religioase tipărite în diferite limbi. Ortodoxia se găsea într-o situație grea; pe de o parte era oprimată de Imperiul Otoman, iar pe de altă parte suferea asaltul unui prozelitism agresiv, declanșat de emisarii Romei Papale și chiar de unii reprezentanți ai protestantismului. Se subliniază, în trei capitole, ajutorul dat de Constantin Brâncoveanu Bisericii Ortodoxe din Țara Românească, din Transilvania și din Orientul Apropiat.

I. Biserica Ortodoxă din Țara Românească s-a bucurat, în mod deosebit, de bunăvoința și de purtarea de grijă a lui Constantin Brâncoveanu. Pentru consolidarea ei, domnul a ridicat numeroase lăcașuri de cult, a refăcut multe altele și le-a înzestrat cu podoabe, moșii și daniile. Încă înainte de a primi domnia, Constantin Brâncoveanu a înălțat două biserici: una la Potlogi și alta la Mogoșoaia. În anul al II-lea al domniei sale, domnul a început lucrările Mănăstirii Hurez din Vâlcea, una dintre cele mai de seamă și mai frumoase ctitorii ale sale. Sunt enumerate celelalte lăcașuri de cult ridicate de Constantin Brâncoveanu.

În afara ctitoriilor ridicate în întregime, Constantin Brâncoveanu a făcut îmbunătățiri reparații, adăose, înnoiri și daniile la o mulțime de alte biserici și mănăstiri: Mănăstirea Tismana, Mănăstirea Strehăia, mănăstirile de la Sadova și Gura Motrului, Mănăstirea Bistrița, Mănăstirea Negru-Vodă, biserica domnească de la Târgoviște, biserica Sf. Dumitru, Mitropolia, Mănăstirea Dealu. La fel și Doamna Maria, soția lui Brâncoveanu, a ridicat Bolnița de la Hurez, a restaurat biserica Schitului Viforâta de lângă Târgoviște, a ridicat „Biserica dintr-o zi”, la București și a refăcut, din temelie biserica Mănăstirii de la Surpatele. Domnitorul s-a îngrijit și de tipărirea unor cărți religioase, de slujbă, de învățătură sau de zidire duhovnicească.

II. Constantin Brâncoveanu a acordat un sprijin deosebit Bisericii din Ardeal, care trecea prin momente grele, trimitând ajutoare și daniile. A dăruit Mitropoliei Ortodoxe de Alba Iulia satul și moșia Merișani din Argeș. S-a îngrijit și de nevoile culturale ale românilor ardeleni. A trimis în Ardeal pe Mihai Iștvanovici, tipograful, spre a veni în ajutorul românilor ortodocși prin tipărituri de cărți religioase. A ridicat biserici noi la Făgăraș, Sâmbăta de Sus, a restaurat la Ocna Sibiului biserica ridicată

de Mihai Viteazul, înzestrându-le cu podoabe, cărți, obiecte religioase, moșii. Sprijinul lui n-a încetat nici după ce o parte din preoți au semnat actul de unire cu Roma fapt care l-a întristat mult. El s-a adresat chiar împăratului Leopold I al Germaniei, pentru cauza românilor ortodocși din Transilvania. Cu aceeași râvnă, ca și Constantin Brâncoveanu, s-a străduit pentru apărarea și menținerea credinței ortodoxe în Transilvania și învățatul mitropolit al Țării Românești, din timpul său, Antim Ivireanul.

III. Grija lui Constantin Brâncoveanu față de nevoile și strămtorarea prin care treceau Bisericele Ortodoxe s-a manifestat și față de ierarhii, clerul și credincioșii Patriarhiei Antiohiei. Patriarhul Atanasie Dabbas a adus la cunoștința lui Brâncoveanu că preoții Siriei sunt lipsiți și săraci, Sf. Liturghie n-o pot săvârși după rânduială, deoarece nu-și pot cumpăra cărțile de slujbă în manuscrise arabe. Pentru a înlătura această situație, Constantin Brâncoveanu a pus pe priceputul său tipograf Antim Ivireanul să tipărească, la Snagov, „Liturghierul” grecesc și arăbesc, apoi un „Ceaslov” grecesc și arăbesc. La plecarea din Țara Românească a patriarhului Atanasie Dabbas, în 1704, Constantin Brâncoveanu i-a dăruit și tipografia arabă de la Snagov cu litere artistice săpate de Antim Ivireanul, pe care a transportat-o în orașul Alep din Siria, unde s-a tipărit o „Evanghelie” și o „Psaltire arabă”. Constantin Brâncoveanu a făcut bogate danii în bani și moșii, în odoare, cărți și obiecte bisericești la Patriarhia ecumenică din Constantinopol și Insulele Halchi, la mănăstirile Sf. Munte Athos, la Locurile Sfinte de la Ierusalim și Muntele Sinai, la Patriarhia din Alexandria. El a venit și în ajutorul clericilor și credincioșilor ortodocși ai Georgiei sau Iviriei, prin mijlocirea lui Antim Ivireanul. A trimis în Georgia pe Mihail Iștvanovici, cu o echipă de lucrători tipografi din Țara Românească, unde au tipărit nouă cărți bisericești.

Opera lui Constantin Brâncoveanu de sprijinitor al Bisericii Ortodoxe, cât și sfârșitul lui de martir al credinței a impresionat întreaga lume creștină. La o vreme după moartea sa, mitropolitul de Heraclit, Calinic - cel care avea să fie ales patriarh al Constantinopolului - a alcătuit, în grecește, spre lauda și cinstirea binecredinciosului voievod al Țării Românești un „Canon de pomenire”.

Bulat, T. S., „Daniile lui Constantin Vodă Brâncoveanu pentru Orientul Ortodox”, în: *BORom* LXXXII (1964), 9-10, p. 931-944.

Domnitorul Constantin Brâncoveanu a fost un generos dăruitor față de Biserica Ortodoxă, mai ales față de creștinii din Orientul apropiat. Datorită unei „Condicii”, păstrate la Arhivele Statului, în care s-au trecut toate actele ieșite din cancelaria domnească a lui Constantin Vodă, se cunosc, în parte, aceste binefaceri. Se prezintă documentele și hrisoavele prin care domnul face anumite danii unor mănăstiri de la Ierusalim, Turcia sau Sfântul Munte. Constantin Brâncoveanu, pe lângă jertfele făcute pentru marile sale ctitorii din țară, a găsit mijloace pentru a ajuta îndestulător toate patriarhiile orientale, Ierusalimul fiind cel mai preferat, urmând apoi mănăstirile din Muntele Athos, mănăstirile și bisericile creștine din Turcia, Serbia, Bulgaria și Grecia. Cu gândul de a salva Ortodoxia din Ardeal, domnul a făcut multe daruri în această parte a țării.

În studiul de față, se prezintă documentele și scrisorile prin care Constantin Brâncoveanu face anumite daruri acestor mănăstiri, atât celor din țară, cât și celor de peste hotare. Documentele sunt datate, începând cu anul 1694, iar ultimul datează din 1713, când voievodul se afla în cel de-al 25-lea an al domniei sale. Sunt prezentate cele dăruite și condițiile puse.

Patra, George, „Câteva documente inedite de la Constantin Brâncoveanu”, în: *BORom* LXXXII, (1964), 9-10, p. 945-952.

Fiind un foarte priceput diplomat, Constantin Brâncoveanu a avut o domnie îndelungată și liniștită. El și-a menținut tronul manevrând cu multă îndemânare între Turcia și Austria care se luptau pentru stăpânirea țărilor române. Pe unii i-a mulțumit cu stimă și promisiuni, iar pe turci cu numeroase sume de bani, pe care le plătea sultanului și vizirului. Atunci când a ajuns la convingerea că nu poate să se încreadă nici în turci, nici în austrieci și-a îndreptat gândurile spre Petru I, căutând să facă o alianță între Țara Românească și Rusia cu dorința de a elibera țara de sub jugul otoman.

Din documentele inedite, care sunt publicate, se pot observa o serie de aspecte ale orânduirii feudale din Țara Românească. Este perioada când marea boierime caută să-și mărească pe orice cale averea. Desele cumpărări de moșii, pe care le făceau boierii în special cei din sfatul domnesc, arată veniturile pe care aceștia le aveau, precum și situația țărănimii libere ajunsă în stare grea cu dări împovărătoare, pusă în starea de a-și pierde pământul și libertatea, devenind țărani șerbi la dispoziția și bunul plac al boierilor.

Printre boierii care și-au înmulțit moșiile sunt amintiți marele paharnic Barbu Urdăreanu și marele vornic Grigore Băleanu. Primul a cumpărat o moșie, destul de mare în satul Stănești, cu o sumă destul de mică, provocând neînțelegeri între noul stăpân și rudele vânzătorilor. Totul s-a rezolvat în favoarea boierului care a căpătat cuvenita carte de confirmare din partea domnului. Al doilea boier este marele vornic Grigore Băleanu, care făcea parte din divanul domnesc, când domnul i-a întărit stăpânirea peste moșia Petrești, împotriva celor care au ridicat pretenția că au și ei parte în acea moșie. Anexele cuprind documente inedite prin care domnul Constantin Brâncoveanu întărește celor doi boieri stăpânire peste moșiile respective.

Patra, George, „O cruce puțin cunoscută ridicată de voievodul Constantin Brâncoveanu” în: *BORom*, LXXXII (1964), 9-10, p. 953-954.

Articolul conturează câteva date despre o cruce ridicată de voievodul Constantin Brâncoveanu, păstrată într-o stare foarte bună, aflată pe teritoriul comunei Podul Dâmboviței, la 6 km nord de Rucăr și cam tot atât de Peștera Dâmbovicioara. Sunt prezentate cuvintele și semnele care se află pe inscripția de pe partea din față. Crucea are aproape 2 m înălțime, cu un masiv soclu de piatră care formează o singură bucată. După cum arată inscripția, Constantin Brâncoveanu a făcut aici un pod peste apa Dâmboviței. Podul construit a asigurat drumul des străbătut de carele cu mărfuri care treceau spre Transilvania, la Rucăr fiind și o importantă stație de vamă. Prin construirea acestui pod, a împlinit o necesitate nu numai locală, dar și una de interes

economic și chiar de interes strategic, asigurându-și ieșire spre Transilvania. Articolul conține cuvintele și semnele aflate pe cruce.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Constantin Brâncoveanu și ctitoriile sale din Oltenia”, în: *MitrOlt XVI* (1964), 9-10, p. 708-727.

Autorul amintește despre domnia lui Constantin Brâncoveanu și descrie ctitoriile sale: Mănăstirea Hurez, Mănăstirea Bistrița, Schitul Sfinții Apostoli, mănăstirile Arnota, Mamul, Brâncoveni, Govora, Polovragi, Gura Motrului, Surpatele, Cozia. Sunt prezentate inscripții de la aceste mănăstiri.

Copăcianu, Emanuel, pr., „Constantin Brâncoveanu 250 de ani de la moartea sa”, în: *MitrBan XIV* (1964), 11-12, p. 763-772.

Articol omagial prilejuit de împlinirea a 250 de ani de la moartea lui Constantin Brâncoveanu este conturat portretul acestui mare domnitor și a epocii sale, dintr-o multitudine de perspective: politic, cultural, arhitectural, etc. Constantin Brâncoveanu a fost cel care a reorganizat Academia grecească din Mănăstirea Sfântul Sava. Se amintește după aceea și despre activitatea călugărului tipograf Antim, ajuns mitropolit în timpul lui Brâncoveanu și despre sfârșitul său mucenicesc, precum și despre tipografiile de la Snagov, Râmnic și Târgoviște.

Șerbănescu, Nicolae, preot, „550 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrân 1418 – 31 ianuarie 1968”, în: *BORom LXXXVI* (1968), 1-2, p. 86-99.

Mircea cel Bătrân a murit la 31 ianuarie 1418, fiind înmormântat în ctitoria sa de la Cozia. Fiu a lui Radu I Basarab (1377-1384) și al doamnei sale Calinichia, Mircea a urcat pe tronul Țării Românești în 1386, domnind până la moarte, deci 32 de ani. Domnia sa, considerată de istorici o „fericită sinteză” a domnitorilor anteriori reprezintă „monumentul cel mai înalt al dezvoltării statului muntean” din toate punctele de vedere.

Expansiunea otomană ajunsă până la Dunăre constituia un pericol iminent pentru Țara Românească. Prevăzător, Mircea a dus o intensă activitate diplomatică încheind alianțe cu regele Poloniei, Vladislav Iagello și cu Sigismund de Luxembourg, regele Ungariei. Iscusit comandant de oști, dând dovadă de vitejie personală și de iscusință în tactica militară, Mircea cel Bătrân a luptat în toți anii domniei pentru apărarea independenței țării sale. Astfel, cronicarii bulgari, sârbi, italieni, turci și alții, vorbesc despre victoria sa asupra sultanului Baiazid Fulgerul la Rovine, în octombrie 1394, urmată de altele, care l-au determinat pe sultan să renunțe la planul ofensivei sale la nord de Dunăre. Noul sultan însă, Mahomed I, în 1414 și 1417 a năvălit iarăși în Muntenia, prădând și luând în robie mult tineret. Prudent, voievodul văzându-se singur în fața dușmanului a hotărât să plătească tribut Porții Otomane, în schimbul respectării integrității statale. În puținul răgaz înțeleptul domnitor a realizat unele reforme politice și administrative, a creat un dregător special, banul, care exercita în părțile Severinului și ale Olteniei atribuțiile domniei, în special în organizarea militară a acestui ținut, a încurajat comerțul, a întărit cetățile de la Dunăre, a bătut monede, a protejat dezvoltarea agriculturii, a alcătuit o oaste mare formată din toate

categoriile sociale și a înființat un sistem de apărare a țării printr-un șir de mănăstiri întărite ca: Tismana, Cozia, Vișina, Cotmeana, Argeș, Dealul și altele. Pentru o mai bună administrare a ținuturilor Mircea a făcut o judicioasă și clară delimitare a județelor Țării Românești, care a dăinuit de-a lungul secolelor, până aproape de zilele noastre.

Om evlavios și plin de credință în Dumnezeu, Mircea a manifestat permanent o grijă deosebită față de Biserică, ca principal for de cultură al epocii. Biserica era bine organizată când a ajuns el la domnie, căci exista la Argeș o Mitropolie înființată în 1359 și alta la Severin, datând din 1370. Mitropoliți ai țării au fost Antim Critopulos (1381-1402) urmat de Teodor și prin 1412 de Eftimie. Actele vremii informează că cele două eparhii românești aveau și unități bisericești în subordine, iar Mircea cel Bătrân, ca și Alexandru cel Bun, ar fi obținut de la Patriarhia ecumenică dreptul de a numi, el și urmașii săi, pe prelații țării.

Acum monahismul românesc cunoaște o stare de înflorire, fiind organizat de Nicodim de la Tismana, sârb, venit de la Athos în Țara Românească după 1360 și care a ajuns sfetnicul voievodului. Nicodim a pus să se refacă din piatră sfințele lăcașuri și a ridicat mănăstiri ca: Vodița, Tismana, Gura Motrului, Prislop, Ilovăț și altele, reformând administrația lor, interzicând chiar voievodului și mitropolitului să intervină în alegerea starețului și unind sub o singură conducere Vodița cu Tismana și Cozia cu Cotmeana. Mircea cel Bătrân, fiind un mare ctitor de mănăstiri și biserici construiește între 1387 -1388 Mănăstirea Cozia, pictată în 1391, având în tabloul votiv și chipul voievodului Mircea, alături de fiul său Mihail Voievod. Multe sate, mori, bălți și altele au format zestrea ctitoriei sale, fiind a doua din țară ca venituri. Mircea a înzestrat multe biserici și mănăstiri din țară printre care și Tismana unde, în 1406, va fi înmormântat Sfântul Nicodim, apoi ctitoria bunicului și tatălui său, Cotmeana și vechea Mitropolie de la Argeș.

Tot Mircea cel Bătrân a rectitorit Schitul Brădet și a dăruit Mănăstirii Snagov numeroase danii. Stăpânind și peste munți în Ardeal, Amlașul și Făgărașul, Mircea a întărit ortodoxia în Ardealul Românesc, ajutând la înălțarea Mănăstirii Prislop, ctitoria Sfântului Nicodim.

La Muntele Athos a înnoit ctitoria Țării Românești, Mănăstirea Cutlumuș. În țară el a arătat bunăvoință cultului romano-catolic care, se pare că în vremea lui, avea comunități la Câmpulung, Argeș și Târgoviște și pentru care, în 1381, se înființase o Episcopie la Argeș ai cărei titulari, schimbați des, n-au funcționat și n-au stat în țară. În vremea lui mitropoliții de la Argeș și Severin au participat cu regularitate la ședințele sinodului patriarhal de la Constantinopol. Primul fusese socotit la început locțiitor al mitropolitului din Amasia, din 1382, al celui din Nicomedia, iar de prin 1401 era exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor. Cel de-al doilea ținea locul mitropolitului din Meletina (Armenia).

Călugării români au fost trimiși la Sfântul Munte ca să învețe carte și să se perfecționeze în virtuțile vieții monahale. Sfântul Nicodim se pare că a fost în corespondență cu patriarhul bulgar Eftimie de Târnova (1375-1393), cu care a corespondat prin anii 1389-1390 și cu mitropolitul Antim al Ungrovlahiei.

De la Târnova (Târnovo), în timpul lui Mircea cel Bătrân, au fost aduse la Argeș moaștele Sfintei Mucenițe Filoteia după ce ele, între anii 1393-1396, au fost în

orașul Vidin. Viața și slujba Sfintei Filoteia au fost scrise de patriarhul Eftimie și de mitropolitul Ioasaf al Vidinului. Între anii 1414-1418 s-a ținut în orașul Constanța un Conciliu care avea să discute unirea dintre ortodocși și catolici, unde a trimis și domnul Mircea cel Bătrân cel o solie în frunte cu boierul Dobromir, fiind prima participare a românilor la un congres internațional, dar unirea nu s-a împlinit. Călugării au fost primii cărturari ai țării. Unul din roadele școlii de caligrafi înființată de Sfântul Nicodim de la Tismana a fost „Teraevanghelul slavon”, copiat de însuși Sfântul Nicodim în 1404-1405.

La Cozia, fostul logofăt Filos, devenit monahul Filotei, a scris pe la 1400 o lucrare iconografică „Pripeale”, el fiind primul iconograf român cunoscut. Scrisă în grecește și tradusă în slavonă, lucrarea a circulat de la noi la toți slavii din Balcani, până la Moscova. Ele s-au tipărit în slavonește în „Psaltirea de la Govora” din 1637 și apoi în românește pentru prima dată în „Psaltirea de la Buzău” din 1703, fiind înserate apoi în „Catavasier” și ajungând până astăzi. Acum a început să se scrie și Pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei. Arhitectura e reprezentată de unica sculptură în piatră a bisericii de la Cozia, iar broderia prin vestitul epitaf cozian din 1396, descris în articol în toată frumusețea lui. Articolul conține imagini.

Sacerdoțeanu, Aurelian, „Mircea cel Bătrân și Biserica Ortodoxă a țării sale”, în: *BORom LXXXVI* (1968), 1-2, p. 100-106.

În cei 32 de ani de domnie glorioasă (1386-1418) Mircea cel Bătrân a așezat țara sa „pe un înalt pedestal de istorie universală”, el fiind „un erou al creștinătății întregi”. Cele două mitropolii existente în vremea sa la Argeș (1359) și Severin (1370) presupun o structură ierarhică bine dezvoltată și o consolidare a vieții bisericești. Mitropolit la Argeș era Antim, iar la Severin, Atanasie. Rânduiala monahală stabilită de Sfântul Nicodim de la Tismana și Vodița a fost confirmată și aplicată de Mircea cel Bătrân și la mănăstirile Cozia și Cotmeana. Se amintește și de regula ce interzicea domnului sau mitropolitului să se amestece în alegerea starețului mănăstirilor amintite. Toate mănăstirile existente (Snagov, Strugalea cea din Țara Făgărașului, Vișina din Gorj, Govora, Iezerul Vâlcii, Dealul) și bisericițe consătești confirmă o înflorire a vieții religioase superioare în țară.

Consultând hrisoavele, autorul articolului comentează împrejurările și timpul când a fost construită Mănăstirea Cozia, ctitorie a lui Mircea cel Bătrân, afirmând că la 1388, mănăstirea exista, fie una mai veche, fie chiar cea a voievodului. Alte date sigure despre arhieriei în Țara Românească neexistând, nu pot fi amintiți decât cei aflați în pomelnicul Mitropoliei: Teodor, Eftimie la 1412, cu titulatura de „Arhiepiscop și Mitropolit”, ceea ce presupune că acum încetase dualismul mitropolitan. Prin acest act, făcut de Mircea Vodă de acord cu Patriarhia ecumenică, Mitropolia țării capătă mai mult prestigiu în afară și mai multă autoritate înăuntru.

Evenimentul cel mai important din domnia lui Mircea cel Bătrân îl constituie aducerea moaștelor Sfintei Filoteia din Bulgaria la Curtea de Argeș, la 1396, fiind primele moaște adăpostite pe pământul țării noastre. Originară din Pamfilia Asiei Mici, moaștele au fost aduse mai întâi la Târnova (Târnovo) de împăratul Ioniță (1197-1207), fiind apoi strămutate la Vidin în 1393, din cauza căderii Târnovei sub

turci. De evidențiat, din viața monahală, sunt „Evangheliarul”, copiat de Sfântul Nicodim și opera imnografică „Pripeale” a lui Filotei, monahul de la Cozia, cel mai vechi manuscris cunoscut până acum fiind din 1437, scris la Cozia.

Surprinzător, autorul afirmă că din vremea lui Mircea cel Bătrân avem și cele dintâi pagini de literatură laică, deși cu conținut religios, referindu-se la două hrisoave acordate de domn ctitoriei sale la 20 mai 1388 și la un alt text literar, unde este exprimată voința pentru viitor a voievodului. Alegerea temelor și compunerea arată nivelul cultural ridicat al logofătului Filos- Filotei și prin el remarcăm educația pe care o primeau contemporanii lui.

Dură, Ioan V., doctorand, „Biserica în Țara Românească în epoca lui Matei Basarab”, în *BORom LXXXIX* (1971), 5-6, p. 577-592.

Se face mai întâi o introducere generală în atmosfera epocii în care a trăit Matei Basarab după care, în primul capitol, este descrisă pe scurt viața și activitatea ierarhilor ce au păstorit în timpul domniei acestui voievod: mitropolitul Grigorie (1629-1637), episcopul și mitropolitul Teofil (1619-1637; 1637-1648), episcopul și mitropolitul Ștefan (1637-1648; 1648-1653; 1656-1668), episcopul și mitropolitul Ignatie (1637-1653; 1653-1656).

Cel de-al doilea capitol al studiului face referire la reședința Mitropoliei Țării Românești, la titulatura și jurisdicția acesteia după care, în capitole separate, se amintește despre starea materială a preoților, despre mănăstiri (cu menționarea documentului de dezînchinare emis la 1639), despre cultură și artă cu tot ce înseamnă acestea: manuscrise, miniaturi, tipărituri, arhitectură, pictură, sculptură, argintărie, broderii.

O atenție aparte, pentru perioada domniei lui Matei Basarab, este acordată, în acest studiu, legăturilor Bisericii din Țara Românească cu alte Biserici: a Transilvaniei, cu Patriarhia Ecumenică, cu Patriarhia Alexandriei, cu Patriarhia Antiohiei, cu Sfântul Munte Athos, cu Biserica Rusiei, cu Biserica Serbiei, cu Biserica Bulgariei și cu catolicii.

Constantinescu, Alexandru, „Un ctitor de cultură: Neagoe Basarab”, în *BORom LXXXIX* (1971), 9-10, p. 1076-1083.

Neagoe Basarab face parte din puternicul neam al Craioveștilor, „cari și Basarabi se cheamă”, boieri olteni cu întinse domenii dregători de frunte ai țării și ctitori de biserici și mănăstiri între care Mănăstirile Bistrița, Brâncoveni, Sadova, Strehaia, Zdreală (Roaba) etc. A fost fiul sufletesc al lui Nifon patriarhul de Constantinopol, a cunoscut limbile greacă și slavonă, a avut preocupări literare, fiind „un iubitor de frumos și de artă”. Zidește o nouă catedrală la Târgoviște mutând aici Mitropolia aflată la Curtea de Argeș. Ridică apoi schitul de la Ostrov Călimănești și o biserică cu hramul Sf. Gheorghe în Târgoviște după care restaurează, înnoiește și împodobește cu sfinte odoare mănăstirile Cozia, Snagov, Tismana, Nucet, Glavacioc, Comana, Strehaia, Bistrița Olteană, Schitul Bălteni Ilfov.

Ctitoria coronară a fost însă catedrala episcopală de la Curtea de Argeș, o „capodoperă a arhitecturii din întreaga lume”. Se amintesc pe larg daniile și ctitoriile domnului pe cuprinsul întregii creștinătăți: Athos, Peninsula Balcanică, Asia Mică și Egipt.

„Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”, operă a cărei paternitate este adusă în discuție, reflectă într-o măsură bine definită valențele creștine ale domnului.

Stoicescu, N., „«Învățăturile» lui Neagoe Basarab și activitatea sa de domnitor al Țării Românești”, în *BORom* LXXXIX (1971), 9-10, p. 1084-1091.

Studiul de față, care are ca temă centrală autenticitatea operei „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”, pledează în favoarea voievodului aducând din textul propriu-zis dar și de la alți critici și istorici literari, numeroase citate ce demontează teoriile lui Demostene Russo și a ale lui P.P. Panaitescu potrivit cărora opera ar fi fost opera unui „călugăr admirator al domnului”.

Ionescu, I. pr., „Neagoe Basarab și ctitoriile sale (23-25 ian. 1512 - 15 sept. 1521)”, în: *MitrOlt* XXIII (1971), 9-10, p. 652-675.

Material biografic despre Neagoe Basarab, născut cu aproximație în 1482. Cuprinde date despre doamna Despina și despre preocupările lui Neagoe pentru carte – a tipărit „Evangheliarul” în limba slavonă, Mănăstirea Bistrița fiind un puternic centru cărturăresc de limbă slavonă. Neagoe i-a donat lui Dionisie în 1514 sau 1515 un chivot și a sprijinit lucrări la biserici și mănăstiri. Se descriu câteva icoane „de familie” - Sfântul Nicolae, Coborârea de pe Cruce, Sfinții Simion și Sava.

Tudoran, O., „Arta brâncovenească la Craiova”, în: *MitrOlt* XXVII (1975), 9-10, p. 687-692.

Constantin Brâncoveanu a fost cel care a înființat tipografiile la București, Snagov, Târgoviște, Râmnic și la Episcopia Buzăului. Autorul descrie stilul brâncovenesc, icoanele brâncovenești, câteva piese care se află în Muzeul din Craiova, sfeșnicul de la Mănăstirea Jitianu și ușile împărătești.

Rădulescu, Toma, prof., „Daniile făcute mănăstirilor din Oltenia în vremea lui Mihai Viteazul”, în: *MitrOlt* XXVIII (1976), 5-6, p. 354-359.

Articolul își propune să facă o trecere în revistă a daniilor făcute de Mihai Viteazul și boierii săi mănăstirilor Coșuna, Stănești, Tismana, Ostrov, Cozia, Bistrița, Strâmba (Gorj), Govora, Căluu. Se fac referiri și la modul în care s-a desfășurat viața monahală în timpul domniei sale.

Ivaniuc, Florența, „Tipar de carte bisericească pentru arabi în vremea domnului Constantin Brâncoveanu”, în: *BORom* XCIV (1976), 7-8, p. 792-797.

Constantin Brâncoveanu a îndrăgit slovele încă din tinerețe, dedicându-se cu mult zel tipăririi Bibliei, acțiune pornită din porunca lui Șerban-Vodă Cantacuzino la 1687. La această lucrare a colaborat alături de alte figuri luminate ale epocii sale, precum stolnicul Constantin Cantacuzino, frații Greceanu, dar și caligrafi, tipografi și monahi simpli.

Antim Ivireanul a fost pus de către Brâncoveanu să tipărească serviciul Sfintei Liturghii în amândouă limbile, elenă și arabică. Astfel, începutul veacului al XVIII-lea a

marcat pătrunderea cărții arabe în paleta largă a tipăriturilor românești din acel veac. În ianuarie 1701 au fost prezentate domnului trei exemplare ale „Liturghierului greco-arab”. Un exemplar l-a dăruit patriarhului Atanasie al IV-lea Dabbas, care-și dăduse osteneala pentru apariția lui, un altul unchiului său, Constantin Cantacuzino (este singurul rămas în țară), iar despre soarta celui de al treilea exemplar nu se știe nimic.

La 11 iulie 1703 s-a oficiat la București o slujbă în cinstea lui Brâncoveanu ce a fost confirmat domn pe viață. Atanasie al IV-lea Dabbas venise în Țara Românească pentru a-i cere domnului Țării Românești mutarea tiparului arab de la Snagov în Antiohia. În 1745, Silvestru de Cipru, urmașul lui Atanasie al IV-lea de Dabbas în scaunul Patriarhiei de Antiohia, a preluat ideea predecesorului său.

Bulat, T. G., prof., „Buzeștii și ctitoriile lor oltene”, în: *MitrOlt XXIX* (1977), 1-3, p. 110-118.

Sunt trecute în revistă ctitoriile fraților Buzești (Radu, Preda, Stroe): mănăstirile Stănești, Dobrușa, Schitul Jgheabul, oprindu-se la Mănăstirea Căliuiu sau Ceptura, la care face referire pe tot parcursul articolului. Sunt menționate daniile făcute ulterior ctitoririi, întărite cu documente și hrisoave anexate la textul integral a două astfel de danii.

Șerbănescu, Nicolae, pr. prof., „Mănăstiri și biserici ctitorite de Mihai Viteazul”, în: *MitrBan XXVII* (1977), 10-12, p. 692-703.

Vorbind despre ctitoriile lui Mihai Viteazul, se amintește de biserica de mir Mihai Vodă din București, fostă mănăstire, prezentând istoricul ridicării ei. O altă ctitorie o reprezintă Mănăstirea „Sf. Nicolae ce e din susul orașului București”. Începutul ei trebuie căutat în secolul al XV-lea. Mihai Viteazul o reface din temelie și, la 21 august 1599, acesta închină sfântul lăcaș la Mănăstirea Simon Petras din Athos. Tot voievodul este ctitorul Mănăstirii Clocociov din orașul Slatina (prima mărturie documentară despre acest lăcaș de cult este între anii 1593-1594), dar și ctitor al Mănăstirii Sfânta Treime din Alba-Iulia, care va deveni reședința mitropolitană (sunt aduse informații despre complexul mănăstiresc construit aici). O tradiție spune că ar fi și ctitor al Mănăstirii Strehaiia, dar nu există documente în acest sens.

Bulat, T. G., prof., „Mihai Vodă Viteazul și Biserica din Țara Românească după izvoare noi”, în *BORom XCVI* (1978), 5-6, p. 581-587.

Chiaia, Pavel, „Romanul «Varlaam și Ioasaf» în epoca voievodului Neagoe Basarab”, în *BORom XCVI* (1978), 5-6, p. 594-607.

Ivaniuc, Florența, „Aspecte ale unității culturale la români în vremea lui Mihai Viteazul”, în *BORom XCVI* (1978), 9-10, p. 1172-1176.

Porcescu, Scarlat, pr., „Capul domnului Mihai Viteazul la Iași, în 1916-1928”, în *BORom XCVI* (1978), 11-12, p. 1306-1313.

Șerbănescu, Nicolae, pr. prof., „Mormântul voievodului martir Constantin Brâncoveanu”, în *BORom XCVIII* (1980), 1-2, p. 109-144.

Articolul debutează cu un amplu citat din cronicarul Radu Greceanu care prezintă târnosirea (sfințirea) bisericii mănăstirii Sf. Gheorghe Nou din București la data de 29 iunie 1707, în ziua prăznuirii Sf. Apostoli Petru și Pavel. Din soborul slujitorilor au făcut parte: Hrisant al Ierusalimului, Dionisie Târnoveanu (de Târnovo), Axentie de Sofian, Maxim de Ierapole, Neofit al Sevastiei, Mitrofan Nisis, Macarie Varnis, Antim al Râmnicului, Ilarion proin episcopul Râmnicului.

Vechea mănăstire Sf. Gheorghe Nou fusese închinată la Ierusalim încă de la 1625 și a fost refăcută de Constantin Brâncoveanu la îndemnul patriarhului Dositei al Ierusalimului (1669-1707). Se face o scurtă descriere a noii ctitorii brâncovenesti amintindu-se că a fost pictată de zugravul Pârveu Mutul. Biserica a suferit apoi de pe urma numeroaselor incendii (1718, 1804, 1847) sau cutremure (1802, 1827, 1838, 1940, 1977) care până astăzi i-au schimbat mult înfățișarea originală.

Se descrie apoi cu numeroase amănunte scoaterea de la domnie a voievodului și pătımirea familiei Brâncoveanu la Constantinopol finalizată cu moartea mucenicească. Din cauza vremurilor tulburi abia în vara anului 1720, Maria Brâncoveanu reușește să aducă în țară osemintele soțului său. Din cauza intrării Olteniei (de la 21 iulie 1718) sub ocupație habsburgică (deci și a mănăstirii Hurezi ce ar fi trebuit să fie necropola Brâncovenilor) acestea vor fi înhumate în mare taină în biserica Mănăstirii Sf. Gheorghe Nou, în stânga gropniței domnești a lui Ioan Mavrocordat. La 12 iulie 1720 soția domnului martir atârnă deasupra mormântului soțului său o candelă pe care pune o inscripție: „Această candelă ce s-au dat la s(ve)ți Gheorghie cel Nou, luminează unde odihnescu oasele fericitului Domnu Io Constandin Brâncoveanu Basarab Voievod și iaste făcută de Doamna Mării Sale Mariia, carea și Măria Sa nădăjduiaște în Domnul iarăși aici să i se odihnească oasele”. Nu se amintește însă nimic de osemintele copiilor familiei Brâncoveanu martirizați odată cu tatăl lor.

Între 19 și 16 decembrie 1932 au avut loc săpături sub cele două lespezi de marmură din dreapta sânelui bisericii Sfântul Gheorghe Nou, în „dosul stâlpului tronului domnesc”, prilej cu care s-a certificat medico-legal (se aduc numeroase și interesante argumente de acest gen!!!) existența în criptă a osemintelor lui Constantin Brâncoveanu ce au fost apoi păstrate în Sf. Altar al acelei biserici. La 21 mai 1934, în prezența patriarhului Miron Cristea, în cadrul unei procesiuni impresionante moaștele mucenicului au fost reșezate în cripta vechii mănăstiri.

În partea finală a studiului se citează părerile unor istorici, cercetători și oameni de cultură privitoare la locația mormântului lui Constantin Brâncoveanu: N. Iorga, A.D. Xenopol, Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu, Niculae M. Popescu, Ioan Lupaș, Nicolae Crtojan, T.G. Bulat, Virgiliu N. Drăghiceanu, Olga Greceanu etc.

Ciurea, Al. I., pr. prof., „Tudor Vladimirescu, ctitor și ajutor de lăcașuri străbune”, în: *MitrOlt XXXIII* (1981), 4-6, p. 186-196.

Autorul îl prezintă pe Tudor Vladimirescu în calitate de ctitor și ajutor de lăcașuri sfinte. Pe lângă bisericile de mir, sunt menționate și două schituri zidite de acesta: Schitul Cioclovina din Gorj și Schitul Topolnița din Mehedinți.

Stoicescu, Nicolae, „Epoca lui Matei Basarab (1632-1654)-350 de ani de la urcarea sa pe tron”, în: *GBis XXXXI* (1982), 7-8, p. 515-535.

Dintre oamenii care au sfințit locul prin care au trecut se numără și domnul Matei Basarab, care a dus o politică prin care a sprijinit popoarele ortodoxe din Peninsula Balcanică. Se înfațosează despre înscripția de pe piatra de mormânt a lui Matei Basarab de la Mănăstirea Arnota și despre tipăriturile din vremea sa. Dintre cele 30 de ctitorii ale domnului sunt enumerate: Arnota (aproximativ 1638) Brebu-Prahova (1640-1650), Bâncoveanu-Olt (1640), Plumbuita (1647), Sfinții Apostoli-București (greu de datat), clădirile și biserica Episcopiei din Buzău (1649), Caldărușani (1637-1638), Negru-Vodă din Câmpulung (1635-1636), Drăgănești-Teleorman (1647), Schitul Lăculețe-Dâmbovița (1645-1646), Măxineni-Brăila (1637-1639), biserica domnească din Mănăstirea Cornățelul-Călărași (1648), Negoiești-județul Călărași (1648-1649), Pinul-Buzău (1647), Plătărești-județul Călărași (1640), Sadova-Dolj (1640), Slobozia-Ialomița (1634), Soveja-Vrancea (1645), Strehaia-Mehedinți (1645).

Ioniță, Alexandru M., „350 de ani de la urcarea lui Matei Basarab pe tronul Țării Românești”, în *BORom CI* (1983), 1-2, p. 98-105.

Șerbănescu, Nicolae, preotul, „Constantin Vodă Brâncoveanu, domnul Țării Românești (1688-1714), cu prilejul comemorării a 330 de ani de la nașterea sa și a 270 de ani de la moarte, 1654-1714 – 1984-15 august”, în *BORom CII* (1984), 8-10, p. 660-683.

Ciurea, Al. I., pr. prof. dr., „Tudor Vladimirescu ctitor și ajutor de lăcașuri străbune”, în: *MitrMold LXII* (1986), 3, p. 104-117.

Aceste pagini cuprind un portret al lui Tudor Vladimirescu ca ajutor și ctitor de lăcașuri sfinte. El a fost ctitorul principal al Mănăstirii Preajna din Mehedinți, al Schitului Cioclovina din Gorj și ajutor la biserica Cerna, la Cloșani din Gorj, la Schitul Topolnița din Mehedinți și la alte schituri ale Tismanei. Articolul se încheie cu testamentul lăsat de Tudor Vladimirescu.

Anghelescu, Gheorghe, F., „Aspecte ale culturii și civilizației românești în vremea lui Mircea cel Mare”, în: *MitrOlt XXXVIII* (1986), 5, p. 11-17.

Informații despre câteva ctitorii ale lui Mircea cel Bătrân. Conform cercetărilor autorului, zidirea Mănăstirii Cozia a început în 1388 și a fost terminată în 1391. În 1388 Mănăstirea Cotmeana a devenit metoc al Coziei. Pe peretele sudic al Mănăstirii Cotmeana putem vedea o acvilă bicefală, simbol al bizantinilor. Alte ctitorii sunt Mănăstirea Vișina, aproape de Parâng, întemeiată în secolul al XIV-lea și refăcută de Neagoe Basarab și Mănăstirea Snagov, întemeiată la sfârșitul aceluiași secol.

Duicu, Sebastian Sorin, prof., „Epoca lui Mircea cel Mare moment de referință în contextual european”, în: *MitrOlt XXXVIII* (1986), 5, p. 18-21.

Despre Mănăstirea Cozia suntem informați că ar fi fost terminată în preajma anilor 1387-1388. Alte ctitorii amintite: Mănăstirea Cotmeana, Mănăstirea Vodița - pe care o reface și, foarte probabil, biserica fostului Schit Brădet „singurul monument integral păstrat de la începutul secolului al XV-lea”. Articolul cuprinde o amplă bibliografie.

Stoicescu, N., prof., „Mircea Vodă cel Mare”, în: *MitrBan* XXXVI (1986), 5, p. 35-47.

Se menționează faptul că în epoca lui Mircea Vodă cel Mare, biserica susține lupta pentru apărarea independenței statului atât împotriva turcilor, cât și a tendințelor de expansiune ale statului catolic maghiar. Ctitoria cea mai importantă a lui Mircea Vodă cel Mare a fost Mănăstirea Cozia, construită între anii 1387-1388, prima dată fiind atestată documentar la 20 mai 1388. Se evidențiază daniile făcute acestei mănăstiri. Despre alte danii și despre grija acestuia manifestată față de sfințele lăcașuri aflăm din informațiile referitoare la Mănăstirea Cotmeana, construită de Radu I, înainte de anul 1385, aici Mircea terminând construcțiile începute.

Grijă deosebită a avut voievodul Mircea și pentru Tismana, textul aducând informații și despre alte danii făcute Mănăstirii Snagov. Mănăstirea Glavacioc datează din aceeași epocă, fiind cunoscută în acte pentru prima dată la 14 mai 1441, ctitor fiind Radu Banul, dregător al lui Mircea. Mănăstirea Vișina este amintită în documente în epoca lui Mircea, dar este anterioară acestei perioade. Nu se cunoaște exact ctitorul. Sunt precizate documente în care este amintită Mănăstirea Strugalea, azi dispărută și neidentificată și sunt aduse date despre Mănăstirea Bolintin, construită de Filos (Pilea) logofătul lui Mircea, dar nu s-au păstrat documente originale, aceasta dispărând în secolul al XVII-lea. Nu a putut fi localizată nici Mănăstirea Brădet, ctitorie a lui Mircea, articolul conținând și documente de atestare. Despre Mănăstirea Dealu se presupune că datează tot din vremea lui Mircea Vodă, fiind menționată prima dată în documente la 17 noiembrie 1431.

Bălașa, Dumitru, pr., „Mircea cel Mare și cuviosul Nicodim cel sfințit”, în: *MitrBan* XXXVI (1986), 5, p. 72-76.

Se arată că Sfântul Nicodim a fost izgonit de la Tismana, dar nu de Mircea, ci de autoritatea bisericească, motivul fiind că, după regula athonită, în Tismana exista dualitatea egumen-mitropolit și, odată cu mutarea scaunului de Siveria (Severin), aici s-au creat tulburări. Chiar și dreptul dat arhimandritului de Patriarhia ecumenică a fost un motiv al conflictului, dar este foarte clar că motivul plecării sale trebuie căutat în relațiile cu Atanasie, mitropolitul Severinului și cu Antim Critopulos, mitropolit al Ungrovlahiei, greci de neam. Cuviosul Nicodim revine la Tismana în 1406.

Ionescu, I., pr., „La aniversarea a 300 de ani de la urcarea lui Constantin Brâncoveanu pe tronul Țării Românești, 1688 – 1988”, în: *MitrOlt* XL (1988), 2, p. 29-38.

Paginile de față cuprind un istoric comemorativ al vieții de domnitor a lui Constantin Brâncoveanu și a epocii în care a trăit. În acea perioadă cea mai mare nevoie pentru lumea ortodoxă era nevoia de carte, care nu se putea tipări în Imperiul

Otoman. În timpul domniei sale s-au tipărit 31 de cărți în grecește. A înființat tipografiile de la Snagov, Râmnic și Târgoviște. Tipărește „Chiriadromionul” în Transilvania, la Alba-Iulia în 1699. A fost ctitor al bisericilor Potlogi (1683), Mogoșoia (1688), Hurezi (1690-1697). Între anii 1691-1697, împreună cu unchiul său, Mihai Cantacuzino, ridică Mănăstirea Râmnicu Sărat. În București zidește trei mănăstiri: Sfântul Gheorghe Nou, Sfântul Ioan Grecesc (1703-1704), Sfântul Sava (1707) și a poruncit lucrări de restaurare.

Șerbănescu, Nicolae, pr., „Constantin Brâncoveanu, Domnul Țării Românești (1688-1714)”, în *BORom* CVII (1989), 7-10, p. 98-158.

Coravu, † Damaschin Severianul, „Ctitoriile religioase ale lui Mircea cel Mare (1386-1418)”, în: *MitrOlt* XLV (1993), 1-6, p. 45-47.

Cea mai importantă ctitorie a lui Mircea cel Bătrân a fost Cozia (1387-1388). Biserica a fost zidită pe temeliele uneia mai modeste care „exista în prima jumătate a secolului al XIV-lea”. Prima mențiune documentară despre Mănăstirea Cozia este constituită de două hrisoave, ambele din 20 mai 1388. Mănăstirea Cotmeana a devenit metocul Coziei. Alte ctitorii ale lui Mircea au fost Mănăstirile Brădet-Argeș și Dealu.

Păcurariu, Mircea, pr. prof. dr., „Cultura bisericească în Oltenia în trecut și astăzi”, în: *MitrOlt* L (1998), 1-6, p. 68-94.

În acest studiu, care abordează cultura bisericească în Oltenia, sunt prezentate ctitoriile Sfântului Nicodim și ale domnitorilor și boierilor din secolul al XVI-lea, precum și cele mai importante ctitorii din secolul al XVII-lea. Se arată faptul că, în 1374, Mănăstirea Vodița apare pentru prima oară într-un act de danie și o carte, actul fiind de la Vladislav I.

Un alt aspect important vizat de autor este cultura manuscriselor și a tipăriturilor. Găsim, așadar, informații despre centrul de caligrafie al manuscriselor de la Mănăstirea Bistrița, ctitorie a Craioveștilor și despre biblioteca de la Mănăstirea Cozia. Se prezintă un istoric al tipografiilor românești în contextul epocii lui Constantin Brâncoveanu, o atenție deosebită acordându-li-se celor de la Govora și Râmnic.

Pentru cultura bisericească din toate timpurile un fapt fundamental a fost sprijinirea învățământului. Pentru a ilustra aceasta, autorul trece în revistă școlile care s-au aflat sub îndrumarea bisericilor.

Moga, Nicolae, pr., „Viața Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu și a celor împreună pătimitori cu dânsul”, în: *Rteol* XII (2002), 3, p. 80-82. Recenzie.

Cartea are drept subiect viața și acțiunile Sfântului Constantin Brâncoveanu, cu un „Cuvânt înainte” scris de academicianul Virgil Câdea, fiecare capitol având ca motto un verset scripturistic.

XIII.1.2. Moldova

Erbiceanu, G., „Descoperirea Statuei lui Ștefan cel Mare”, în: *Revista Teologică* I (1883), 11, p. 81-84.

Se începe cu elogiul personalității lui Ștefan cel Mare. Trecuseră 150 de ani de la descălecatul lui Dragoș în Molodova și situația internă a țării era nestabilă și tulbură. Astfel, regele Poloniei, Cazimir cu doi ani înainte ca Ștefan să devină domnitor, dorea să anexeze Molodova la regatul său. Între timp turcii și tătarii începeau să cucerească Țara de Jos, ocupând Chilia și Cetatea Alba. Ștefan cel Mare, nepotul lui Alexandru cel Bun, ajungând la tron cu voia tuturor, începe să câștige bătălii cu turcii, și-și deschide drum de negoț către Marea Neagră, luând înapoi teritoriile Chilia și Cetatea Alba. După aceea îl învinge la Baia pe Matei Corvin, regele Ungariei și ocupă în Transilvania cetățile Ciceiu și Balta.

În luptele cu Radu al Munteniei, pentru trasarea teritoriilor Moldovei la Milcov, ocupă ținutul Putnei și atrage atenția lui Mahomed al II-lea, din cauza puterii sale. Luptele cu turcii de la Constantinopol au avut dublu caracter: apărarea Moldovei și a creștinătății. Adesea domnul se arăta generos cu oștenii: la Hârlău, împarte daruri și arme ostașilor săi. După victoria asupra turcilor este nevoit să țină piept Ungariei, Poloniei, tătarilor, turcilor și vrea să cucerească Muntenia.

Arcurile de triumf ale lui Ștefan sunt cele 40 de mănăstiri ridicate. Articolul surprinde și admirația românilor pentru faptele eroice și personalitatea marelui voievod. În cinstea lui oamenii au ridicat o statuie.

E., „Religiositatea Marelui Ștefan”, în: *Revista Teologică* I (1883), 11, p. 84-86.

Cu toate că Ștefan era un mare luptător, el avea credința adânc tipărită în suflet, căci astfel orice victorie o considera voința lui Dumnezeu și drept mulțumire la fiecare luptă pe care o avea ridica câte o mănăstire. Astfel că, la 1456, fondează Mănăstirea Pătrăuți din Bucovina; la 1470 Mănăstirea Putna; la 1475 catedrala din Vaslui și biserica Sf. Dimitrie din Suceava; la 1480 Mănăstirea Voroneț; la 1481 biserica Sf. Procopie din satul Bădeuți; la 1491 Mănăstirea Humorul din Bucovina; la 1492 biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iași; la 1495 Episcopia de Huși; la 1496 Mănăstirea Războeni din Roman; la 1497 biserica catedrală din Piatra și Mănăstirea Tazlău și repară Mănăstirea Neamț; iar la 1504, anul morții, sale ridică Mănăstirea Dobrovăț.

A mai reparat Mănăstirea Zografu și Mănăstirea Sf. Gheorghe din muntele Athos (1497). În total Ștefan a zidit 44 de biserici și mănăstiri în timpul domniei sale de 47 de ani 2 luni și 3 săptămâni. De astfel, domnul era iubit de poporul său pentru că îl ajuta în nevoile sale, dar și pentru că păstra integritatea religiei ortodoxe. Articolul se încheie cu o poezie dedicată lui Ștefan cel Mare.

D., „Serbarea istorică și națională a desvălirii Statuei lui Ștefan cel mare în Iași la 5 Iunie 1883”, în: *Revista Teologică* I (1883), 12, p. 89-91.

În cinstea marelui Ștefan cel Mare, care a scăpat țara de turci și care l-a izgonit pe Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, oamenii i-au ridicat o statuie cu chipul său, în data de 5 iunie 1883, cu zilele de 3, 4 și 6 iunie ca zile de festivitate. La dezvelirea statuii au luat parte regele Carol I împreună cu toată suita, iar „slujba ofierii statuii” a fost susținută la Sfânta Mitropolie de către mitropolitul Moldovei și Sucevei. Evenimentul a fost scris în toate ziarele de atunci.

Sunt redată detalii ale festivităților, pe zile. Au mai fost prezenți episcopii de Argeș și de Huși, arhierii Calistrat Bârlădeanu și Narcis (Crețulescu) Botoșăneanul, Ieremia Gălățeanu și Valerian Râmniceanu.

Ștefănescu, I. D., „Majestatea Sa Regele României Carol al II-lea primește omagiul de recunoștință al Sfintei Mănăstiri Neamț”, în: *BORom* LVIII (1940), 3-4, p. 105-111. Cu cinci fotografii.

Patriarhul Nicodim și arhimandritul mitrofor Melchisedec, starețul Mănăstirii Neamț, au fost primiți în audiență în ziua de 26 martie 1940 de regele Carol al II-lea. Acesta a primit o medalie și un pergament (care arată importanța mănăstirii pentru cultura românească), dăruit în semn de prețuire și respectuoasă recunoștință din partea obștii Mănăstirii Neamț, fiindcă „Majestatea Sa a dat înapoi Mănăstirii Neamț o parte din averea ei”.

Se precizează că patriarhul Nicodim, fiind călugăr de la Neamț și ucenic al mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu, s-a zbatut și a izbutit să obțină pentru această mănăstire (precum și pentru altele) o parte din mijloacele de întreținere a vieții monahale și culturale.

Puiu, D. C., preot, „Înfăptuiri în Mitropolia Bucovinei în timpul domniei Regelui Carol al II-lea”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 473-479.

Eparhia Bucovinei este proprietară a averilor cunoscute sub numele de „Fondul Bisericesc ortodox român al Bucovinei”. În 1933 regele a vizitat Mănăstirea Putna. Cu această ocazie a dispus ca mausoleul lui Ștefan cel Mare să fie renovat și să fie amenajat în mănăstire un muzeu. A mai vizitat: mănăstirile Sucevița, Humor, Voroneț. În articol sunt prezentate o listă cu bisericile ce au fost construite în cei 10 ani de domnie ai regelui Carol al II-lea, o listă cu monumentele istorice restaurate, o listă cu sumele alocate pentru construcții de imobile în interes cultural, național și social și o listă cu sume alocate pentru binefaceri.

Popescu, Dumitru Șt., „Note bibliografice. Bulat T. G., «Biserica Moldovei în vremea lui Bogdan al III-lea cel Orb (1504-1517)», în revista *Mitropolia Moldovei* nr. 2-3, 1941, p. 23”, în: *BORom* LIX (1941), 5-6, p. 319-320. Recenzie.

Sunt înfățișate împrejurările și concesiile făcute de Bogdan al III-lea cel Orb regelui Alexandru al Poloniei pentru a obține mâna surorii acestuia Elisabeta. Autorul, după ce înfățișează cadrul istoric, prezintă apoi informații despre ctitoriile și daniile fiului lui Ștefan cel Mare. A terminat Mănăstirea Reuseni, a început zidirea bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava și a făcut diverse danii mănăstirilor: Putna, Dobrovăț, Moldovița. În final sunt prezentate câteva date despre organizarea bisericii în timpul lui Bogdan al III-lea.

***, „450 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare - Expunerea Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași în ședința comemorativă de la Ateneul R.P.R.”, în: *BORom* LXXII (1954), 7, p. 691-699.

Se face referire la manifestările care au avut loc cu ocazia împlinirii a 450 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și anume:

a) La 27 iunie 1954, în apropierea orașului Vaslui, la Podul Înalt, s-a ținut o mare adunare populară, la care au luat parte reprezentanți ai guvernului, ai Academiei Române, ai autorităților locale, precum și un număr mare de cetățeni și a fost așezată o placă comemorativă;

b) La 2 iulie 1954, la Iași, numeroși cetățeni s-au adunat la statuia lui Ștefan cel Mare, unde au depus buchete de flori, prilej cu care președintele Comitetului Executiv al Sfatului Popular Orășenesc a vorbit despre viața și luptele viteazului voievod moldovean, iar în sala Teatrului Național, filiala Academiei Române din Iași a organizat o adunare comemorativă;

c) La 2 iulie 1954, la București, a avut loc la Ateneul Român, o ședință comemorativă. La masa prezidiului au luat loc membri ai Academiei Române, în frunte cu acad. prof. dr. C. I. Parhon și acad. Mihail Sadoveanu, precum și membri ai guvernului. După ce ședința a fost deschisă de acad. N. Profiri, vicepreședinte al Academiei Române, a luat cuvântul acad. prof. P. Constantinescu-Iași care a prezentat lucrarea „Viața și lupta lui Ștefan cel Mare”. În lucrare se arată pe scurt condițiile istorice în care s-au desfășurat evenimentele din a doua jumătate a secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea și cadrul în care a domnit Ștefan cel Mare.

Brătulescu, Victor, prof., Ciurea, Al. I., pr. conf., Moisescu, Gh. I., diac. prof., Pulpea, I., diac. lector, Șerbănescu, N., pr. și Stan, Liviu, pr. Prof., „Ștefan cel Mare binecredincios domn și apărător al dreptei credințe - cu prilejul împlinirii a 450 ani de la moartea lui”, în: *BORom LXXII* (1954), 7, p. 700-742.

Articolul cuprinde trei părți: „Sprijinitor al Bisericii Ortodoxe din Moldova”; „Apărător al Ortodoxiei”; „Apărător al întregii creștinătăți”.

I. În prima parte se arată modul de organizare a Bisericii moldovenești care cuprindea trei eparhii: Mitropolia din Suceava, Episcopia din Roman și Episcopia din Rădăuți. Conducătorii credincioșilor erau preoții, iar peste mai multe sate era protopopul, care făcea legătura între preoți și vlădici. Preoții erau supuși episcopului. În ce privește viața călugărească din Moldova, în veacul al XV-lea, ea se afla organizată în două feluri de mănăstiri : a) mănăstiri mari, zidite și înzestrate de domni cu nenumărate bunuri și b) mănăstiri mici, fără averi sau cu averi puține, zidite de diferiți credincioși. Deosebirea dintre ele consta în faptul că mănăstirile mici puteau fi vândute.

În fruntea obștii era egumenul ales de sobor. Spre deosebire de alte mănăstiri, egumenii Bistriței, Teodor (1464-1490) și Grigorie (1491-1500), au fost arhimandriți. Din documentele vremii reiese că Ștefan cel Mare s-a îngrijit și de bunăstarea Bisericii moldovenești, întărindu-i stăpânirea peste satele, viile, morile și veniturile ce dobândise de la alți domni sau dăruindu-i averi cumpărate de el în acest scop. Daniile făcute bisericilor și mănăstirilor moldovenești, în urma cărora acestea stăpâneau o bună parte din țară, sunt prezentate în partea I. Din cele 400 sate cunoscute în Moldova din documentele lui Ștefan cel Mare, cam 100 din ele erau în stăpânirea mănăstirilor. Cele mai multe dobândiseră dreptul să strângă birurile din

satele dăruite lor, să judece pricinile de judecată, aveau scutiri de vamă pentru pește, bucate și alte mărfuri, luau dijele de ceară sau de miere.

Ștefan cel Mare a fost și ctitor de lăcașuri sfinte precum și creatorul unui stil original în arhitectura noastră veche, stilul moldovenesc. Materialul de construcție este piatra de râu și cărămida pentru ziduri iar pentru colțuri piatra cioplită. În ceea ce privește acoperișul bisericilor, acesta apare în mai multe planuri și marchează fiecare element arhitectural. Materialul folosit era șindrila. G. Balș, autorul studiului asupra bisericilor lui Ștefan cel Mare, aproape 30 la număr, împarte în cinci clase bisericile respective, după caracteristicile generale, clasificare prezentată pe scurt tot în partea I. Se face referire, de asemenea și la pictura bisericilor, trecându-se în revistă cele pictate în timpul lui Ștefan cel Mare.

II. În partea a doua a lucrării se precizează faptul că, ținând seama de condițiile epocii respective, lupta pentru păzirea și întărirea Ortodoxiei reprezenta o împotrivire dreaptă și legitimă față de tendințele cotropitoare ale Romei papale, mai primejdioase pentru existența națională a popoarelor din răsăritul Europei, decât însăși robia otomană. Se prezintă aici legăturile lui Ștefan cel Mare cu familiile imperiale bizantine, cu Biserica Ortodoxă Rusă și cu familiile cnezilor de Kiev și Moscova. Ca urmare a acestor legături, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare a pătruns în Moldova iconografia rusă și meșterii ziditori de biserici din aceste ținuturi. Tot în șirul mărturiilor acestor legături se amintesc: clopotul cel mic păstrat la Mănăstirea Bistrița (1490), o cruce a mitropolitului Sucevei, Teoctist, un medalion de aur al vornicului Țării de sus, Nicolae, făcut pentru soția sa, Teodosia, (1493).

De asemenea, se face referire la grija pe care a avut-o voievodul Moldovei față de rutenii ortodocși din Pocuția, împotriva catolicizării lor silite. Astfel, în 1490, Ștefan cel Mare a trimis pe un „mercenar” al său, numit Mucha, să pună la cale o răscoală printre ortodocșii ruteni din Pocuția contra marilor proprietari poloni catolici. Apoi, incursiunile repetate făcute de moldoveni, în ținuturile din sudul Poloniei (Pocuția), produc multe neajunsuri marilor proprietari. Cu prilejul incursiunii din 1498, Ștefan cel Mare a ridicat un însemnat număr de ruteni ortodocși, pe care i-a așezat în județele din partea de nord a țării sale, acordându-le însemnate avantaje economice. În 1502, Ștefan cel Mare năvălește în sudul Poloniei, unde mare parte dintre ținuturi i se supun de bună voie. În aceste condiții, el ia o seamă de măsuri administrative în Pocuția, organizând-o după obiceiul moldovenesc, așezând vameși prin orașe și târguri și recrutând o armată de călăreți și pedestri pe care îi și înarmează. Pentru nevoile religioase ale populației ortodoxe din Pocuția se hirotoniseau preoți în țara Moldovei. Tot în partea a doua sunt prezentate cele mai de seamă ctitorii și danii pe care le-a făcut Ștefan cel Mare unor așezăminte ortodoxe de peste hotarele Moldovei. Amintim aici Mănăstirea Zograful din Sf. Munte Athos, biserica Sf. Paraschiva din Râmnicul Sărat, mănăstirea de la Vad din Transilvania, etc.

III. În partea a treia a studiului găsim explicația pentru denumirile de „cel Mare și Sfânt” atribuite voievodului Moldovei, menționându-se că acesta s-a ridicat chiar mai sus decât interesele imediate ale țării și poporului său. El a luptat și a apărut nu numai țara sa și pe ai săi, ci chiar Apusul întreg, Europa toată, cultura și civilizația lor, creștinătatea amenințată de robie și de trecere la islamism cu forța. După victoria

de la Podul Înalt, din ianuarie 1495, Ștefan cel Mare adresează o scrisoare către toți principii și suveranii creștini din Europa, spre a se uni cu dânsul în lupta contra turcilor, dușmanii creștinătății. Scrisoarea este prezentată în întregime, ilustrând conștiința voievodului despre soarta creștinătății, despre rolul țării sale de „poartă a creștinătății”, precum și faptul că numai unirea tuturor conducătorilor și a popoarelor creștine ar putea îndepărta pericolul otoman. Din nefericire însă, Ștefan n-a primit niciun fel de ajutor, din nicio parte, rămânând mai departe singur cu țărani, plăieșii, răzeșii, orășenii și dregătorii săi să înfrunte mânia turcilor. Mai mult, polonii fac prietenie cu dușmanii în 1476, venețienii încheie și ei pace în 1479, iar Ungaria semnează un pact de neagresiune cu Baiazid, în 1483, pe termen de cinci ani.

Rămas izolat și singur Ștefan își schimbă politica externă. Începând din 1486, el nu mai luptă cu turcii, iar din 1492 plătește tribut acestora. Alianțele sale se îndreaptă către statele din nord-est, adică către Moscova și Lituania. De asemenea, stabilește raporturi de prietenie cu tătarii din Crimeia. Ideea creștină nu este însă părăsită; el se concentrează mai mult asupra ortodoxiei sale, a poporului său și a vecinilor săi din nord-est susținând-o împotriva catolicismului polon. Articolul conține imagini.

Porcescu, Sc., „Ștefan cel Mare în înfăptuirile sale bisericești; 450 de ani de la moartea sa”, în: *MitrMold XXX* (1954), 7-8, p. 68-75.

Sunt amintite mănăstiri ridicate în întregime de Ștefan cel Mare: Putna construită între 1446-1468, Voroneț la 1488 (fiind precizat faptul că, în același loc, mai înainte fusese o mănăstire de lemn), Volovăț, cu hramul Sf. Cruce (14 septembrie), zidită între anii 1500-1502. Sunt amintite și mănăstirile care își au începuturile cu mult înaintea perioadei de domnie a lui Ștefan cel Mare, acestea fiind doar înnoite de domnitor: Dobrovăț (biserica fiind zidită în perioada 1503-1504); Bistrița (Ștefan a adăugat clopotnița și un paraclis în 1498 cu hramul Sfântului Martir Ioan cel Nou de la Suceava); Neamț (termină în 1497 construirea unei biserici mari cu hramul Înălțarea Domnului). Mănăstirile Probota, Moldovița, Humorul și Horodnic primesc scutiri, privilegii și danii.

Donații au fost făcute de către domnitor și la mănăstirile existente în Sfântul Munte. Astfel, la Protaton este pomenit ca și ctitor, la Vatoped, în 1496 zidește arsana de la mare (fapt consemnat de către pisania cu capul de zimbri), Mănăstirii Zograf, începând cu 16 iunie 1466 îi dăruiește anual 100 galbeni ungurești, iar în 1475 îi zidește turnul, Zograf, numindu-se „mănăstire moldovenească”; la Sfântul Pavel, între anii 1500-1501 a construit apeductul și a făcut o fântână și o moară. Se precizează că, din inițiativa domnului Ștefan cel Mare, Mănăstirea Grigoriu a fost refăcută din temelie după ce fusese distrusă.

Zamfirescu, Ioan, „Lucrările Sinodului Mitropolitan (Ședința de la 28 martie 1955)”, în: *MitrMold XXXI* (1955), 4, p. 237-242.

Este redat conținutul dezbaterilor din cadrul ședinței din data de 28 martie 1955, când Sinodul mitropolitan a avut în discuție reacțiile de la mănăstirile Vladimirești și Bogdana, dar și problema canonizării Sfântului Voievod Ștefan cel Mare și a Sfântului Daniil Sihuștru, ce s-a nevoit în secolul al XV-lea în zona mănăstirilor Putna și Voroneț.

Botoșăneanu, Teoctist, episcop vicar patriarhal, „Cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la înscăunarea lui Ștefan cel Mare și Sfânt”, în: *BORom LXXV* (1957), 5, p. 410-413.

Poporul român a sărbătorit în 1957 împlinirea a 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a domnului Ștefan cel Mare. Articolele și studiile din reviste au evocat figura marelui voievod al Moldovei sub toate laturile sale: „de mare conducător de oști pentru apărarea independenței țării”, „de neîntrecut iubitor de patrie și popor”, „de iscusit diplomat”, „de mare ziditor de lăcașuri sfinte”.

Se afirmă că cei 47 de ani de domnie sunt anii ce au adus lumină, pace și sfințenie pe pământul românesc. Dezvoltarea tuturor artelor din vremea sa a fost menită să înfrumusețeze impresionanta sa operă constructivă, săvârșită în condiții atât de grele. Obiectele de artă dăruite de Ștefan cel Mare se produceau în atelierele locale, fapt ce dovedește că îndeletnicirile practice se împlteau cu înalta viață duhovnicească.

Manolache, N. Teodor, „Ștefan cel Mare și viața religioasă din vremea sa”, în: *BORom LXXV* (1957), 5, p. 414-437.

La București, Iași, Suceava, Putna, Bacău și Cluj au avut loc manifestări aniversare în cinstea sărbătoririi a 500 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare. Articolul elogiază personalitatea domnului, accentuând legătura acestuia cu Biserica, fiind ctitor al multor lăcașuri de închinare, pe care le-a înzestrat cu moșii, obiecte și cărți de cult. Personalitatea religioasă a lui Ștefan cel Mare este atestată de toți cronicarii vremii, în special de Grigore Ureche. A înălțat 44 de biserici și mănăstiri, a făcut danii în țară și la Sfântul Munte, pentru a fi pomenit împreună cu familia sa.

Articolul conține referințe istorice despre timpul în care a domnit Ștefan cel Mare, despre politica sa externă (cu rușii) și legătura cu poporul. De exemplu, se relatează faptul după căsătoria fiicei sale Elena cu fiul marelui cneaz rus Ivan Vasilievici, legăturile dintre cele două biserici ortodoxe se adâncesc, formând un front împotriva expansionismului catolic. Episcopiei de la Rădăuți, condusă de episcopul Ioanichie îi dăruiește șase sate din ținutul Cernăuțiului pentru ca rutenii ortodocși să aibă un scaun episcopal în apropiere.

Se face după aceea o prezentare pentru fiecare mănăstire și biserică construită exclusiv de Ștefan cel Mare, pentru cele existente și restaurate de voievod și pentru cele cărora le-a făcut numai danii. Referitor la arhitectură, s-a creat un stil propriu în vremea sa prin îmbinarea influențelor bizantine și gotice. Totodată se pun bazele istoriografiei românești. Organizarea Bisericii și-a păstrat structura din timpul lui Alexandru cel Bun: Mitropolie la Suceava, Episcopie la Roman și, din 1472, la Rădăuți. La 2 iulie 1504, Ștefan cel Mare și Sfânt a trecut la cele veșnice.

Gonța, I. Alexandru, „Domeniile feudale și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare”, în: *BORom LXXV* (1957), 5, p. 438-445.

Presărate în toată Moldova, mănăstirile au constituit, prin scopul pentru care au fost construite, forța morală a Statului și a poporului. Se menționează faptul că toate domniile, începând de la Petru Mușat și până la Ștefan cel Mare, le-au acordat

oamenilor rămași credincioși ritualului ortodox, indiferent de influențele străine, privilegiile variate sub diferite forme: economice, juridice și comerciale, constând în donații de sate, prisăci, mori, iazuri sau scutiri de vamă.

Aceste privilegii, după cum se observă din documente, diferă de la o mănăstire la alta. Egumenul avea dreptul de a lua de la preoții din satele mănăstirești dările cuvenite, în mod normal, episcopului sau mitropolitului. Pentru mănăstirea de călugărițe de la Horodnic, oamenii din satele mănăstirii erau obligați să lucreze pentru ea, fiind scutiți, însă, de obligațiile către Stat. Din punct de vedere comercial, carele care transportau pește de la Nistru, Dunăre și Prut, sau miere de albine și ceară de la prisăcile mănăstirii aveau scutire de vamă. Călugării primesc dreptul de a judeca crimele și delictele săvârșite de oamenii din satele mănăstirii și de a strânge dările cuvenite.

Mănăstirile erau independente din punct de vedere economic, juridic, cultural și spiritual, dispunând de mari averi în sate și de case de comerț în Baia și Suceava. Se prezintă istoricul și privilegiile principalelor mănăstiri din timpul lui Ștefan cel Mare: Neamț, Probota, Humor, Moldovați, Horodnic, Bistrița, mănăstirea lui Iațco din țarina Sucevei, Putna, Voroneț, Tazlău și Dobrovăț. Făcându-se o scară ierarhică după averi, în frunte se situa Mănăstirea Bistrița, urmată de Putna, Neamț, Moldovați, Probota, Tazlău, Humor și Voroneț. Privite după drepturile spirituale, Mănăstirile Bistrița, Neamț, Probota și Putna sunt la egalitate cu Episcopii de la Rădăuți și Roman. Ștefan cel Mare a întărit puterea Bisericii și a Domniei, iar situația creată de el a durat încă o jumătate de secol după moartea sa, până în timpul domniei lui Iliăș Rareș și a lui Ioan Vodă cel Cumplit, când Biserica moldovenească a fost zdruncinată în însăși structura sa și când s-au confiscat averile mănăstirești.

Godeanu, Virgil, pr., „Recenzie. « Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare »”, în: *BORom* LXXVII (1959), 3-4, p. 413-420.

Articolul este o recenzie la volumului cu titlul de mai sus, apărut în 1958, volum ce conține și o bibliografie generală de 419 cărți consultate. Se menționează faptul că volumul începe cu o introducere semnată de M. Berza și că are următoarele capitole: „Arhitectura și decorația sculptată a monumentelor”; „Ceramica”; „Pictura”; „Sculptura pietrelor de mormânt”; „Broderii și țesături”; „Argintărie și obiecte de metal”; „Miniaturi și manuscrise”.

Referitor la capitolul inițial se precizează că bisericile din epoca de construcții a lui Ștefan cel Mare erau de două tipuri: dreptunghiular (bisericele Dolheștii-Mari, Bălinești, Volovăț-Rădăuți, Arbore, Reuseni, Dobrovăț, Borzești, Războieni și Piatra) și trilobat (Mănăstirea Neamț). Se constată că informațiile referitoare la pictură nu pot determina stadiul evoluției acesteia. Cercetătorii picturii acestei epoci au constatat că toate bisericile ctitorite de marele voievod au fost pictate în întregime și în interior, meșterii de pictură bisericească ai timpului necesitând să adapteze pictura bizantină la structura arhitecturală a edificiului, existând un echilibru perfect între figurativ și ornamental. Același echilibru se regăsește și în broderie. Autorii volumului se ocupă amănunțit de miniaturile și ornamentele manuscriselor din vremea domnului. Se precizează că producția de manuscrise copiate în timpul domniei lui Ștefan cel Mare a fost masivă și se face precizarea că se scriau pe hârtie de perga-

ment, având titluri și inițiale în aur și în culori, cu frontispicii late, cu ornamente florale exterioare și cu motive geometrice.

Boldur, A. V., „Biserica în timpul domniei lui Ștefan cel Mare» (Cu prilejul împlinirii a 460 de ani de la moartea marelui voievod)”, în: *BORom LXXXII* (1964), 7-8, p. 717-723.

Articolul își propune să scoată în evidență raporturile dintre Ștefan cel Mare și Biserica. În perioada domniei lui Ștefan cel Mare, Biserica moldovenească a fost condusă de doi mitropoliți: până la 1477 de Teoctist și de la această dată până la moartea domnului, de Gheorghe „cel Bătrân”. Prima perioadă se concretizează printr-o energie deosebită a mitropolitului Teoctist. Se prezintă afirmațiile în legătură cu originea acestuia. Se precizează rolul pe care l-a avut în domnia care precede timpul lui Ștefan cel Mare și după aceea. Se disting trei categorii de chestiuni, în care amestecul Bisericii era iminent:

- 1) principiul moral al libertății omului și al existenței lui;
- 2) întărirea prestigiului domnesc prin aprobarea acțiunilor domnului;
- 3) acte de îmbunătățire a situației materiale a Bisericii.

Se prezintă exemple pentru toate trei categoriile de chestiuni, pe rând. Se constată că, din punct de vedere al reprezentării bisericii moldovenești, în domnia lui Ștefan cel Mare, au existat două perioade distincte: prima perioadă de 20 de ani, de la 1457 la 1477 și a doua de 27 de ani de 1478 până la 1504. Ele se deosebesc una de cealaltă.

În prima perioadă Biserica era prezentă în mai toate afacerile lumești, iar în a doua s-a închis în sfera intereselor pur bisericești. Nicolae Iorga a afirmat că Ștefan cel Mare a înțeles să stăpânească Biserica, ceea ce niciun alt domnitor n-a cutezat și nici n-a putut face după el. Mitropolitul Teoctist a aprobat politica internă și externă a lui Ștefan cel Mare. Lupta domnului împotriva turcilor, în mod direct sau indirect, însemna apărarea Bisericii strămoșești și a Ortodoxiei. Biserica a avut o deosebită stimă față de Ștefan cel Mare, în ciuda deselor dezacorduri dintre domn și boieri. Politica lui s-a bucurat de popularitate în sânul Bisericii. Domnitorul nu s-a amestecat în amănuntele vieții interne bisericești, era preocupat mai mult de înzestrarea materială a instituțiilor bisericești. Aceasta era o preocupare constatată a domnului.

Donații și privilegiile au fost acordate Bisericii de Ștefan cel Mare în decursul întregii domnii, cu unele intermitențe. Deși s-a afirmat că în ultima perioadă a domniei sale Ștefan a avut mai multă grijă de Biserica și, în special, de mănăstiri, documentele nu confirmă această afirmație. Biruințele obținute nu le atribuia propriei sale persoane, ci harului dumnezeiesc. Și-a creat un obicei, ca după fiecare izbândă să zidească o biserică. În total a zidit 44 de mănăstiri și biserici. La toate acestea se adaugă caracterul drept al domnului. Se prezintă și câteva acte de cruzime a domnului care trebuie să fie judecate în lumina moravurilor din acele timpuri.

Andreescu, Ștefan, Cazacu, M., „Recenzie. «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare»”, în: *BORom LXXXII*, (1964), 11- 12, p. 1153-1159.

Volumul respectiv: „Culegere de studii”, îngrijit de M. Berza a apărut editat în condiții grafice excepționale sub auspiciile Institutului de istorie al Academiei Ro-

mâne, în 1964, cel care publicase în 1956 lucrarea colectivă „Studii cu privire la Ștefan cel Mare”. În „Cuvânt înainte”, prof. M. Berza arată rațiunea legării unei perioade din istoria culturii moldovenești de numele unui domnitor. „Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare” de Eugen Stănescu, tratează, în special, creațiile laice și religioase identificate ca aparținând mediului mănăstiresc sau curții domnești. Autorul insistă asupra împrejurărilor istorice specifice secolului al XV-lea, caracterizat prin criza acută a fărâmițării feudale. Sunt stabilite trei etape distincte în cuprinsul domniei lui Ștefan cel Mare. Autorul încadrează în aceste perioade creațiile istorice și literare scrise, considerând că dezvoltarea culturii este determinată de situația social-economică și politică. Se precizează că mediul istoric nu poate fi diferențiat categoric în mănăstiresc și domnesc, deoarece în timpul lui Ștefan cel Mare biserica a fost un aliat fidel al politicii domnești.

Un alt aspect al culturii moldovenești este tratat de Radu Manolescu în „Cultura orășenească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea”. Autorul subliniază starea înfloritoare a orașelor moldovenești în cursul secolului al XV-lea, legăturile lor cu orașe din Polonia, până în Rusia și din Ungaria până la Constantinopol. Sunt studiate toate manifestările culturale ale orășenilor moldoveni.

Studiul lui Alexandru Elian „Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea” își propune o sumară trecere în revistă a raporturilor româno-bizantine. Un alt aspect al dezvoltării societății moldovenești este prezentat de studiul lui Octavian Iliescu „Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare”. Autorul reușește să stabilească succesiunea în timp a două tipuri monetare: tipul cu crucea dublă, în scut și tipul cu scutul despicat, sau muntean. O altă problemă importantă o constituie rezultatul săpăturilor întreprinse la cetatea de scaun de la Suceava. Aceasta este consemnată în lucrarea profesorului I. Nistor, în studiul „Epoca lui Ștefan cel Mare în lumina săpăturilor arheologice”.

Studiul „Arta în epoca lui Ștefan cel Mare” de Corina Nicolescu analizează evoluția artelor în timpul lui Ștefan cel Mare. Îndelungata domnie a lui Ștefan cel Mare este împărțită în trei perioade. O altă idee se referă la delimitarea epocii lui Ștefan cel Mare, socotind că această epocă, de excepțională înflorire artistică, nu poate fi considerată încheiată odată cu moartea marelui domn, ci se continuă în vremea succesorilor săi imediați. De asemenea, se insistă și asupra faptului că stilul epocii lui Ștefan cel Mare este dificil de analizat, dacă nu se efectuează o trecere în revistă a perioadei anterioare. Autoarea folosește pentru reconstituirea evoluției artei moldovenești rezultatele săpăturilor arheologice, precum și observațiile directe asupra monumentelor conservate. Se precizează că cele mai vechi monumente păstrate sunt biserica episcopală din Rădăuți și paraclisul Curții Domnești din Siret. Sunt abordate, în continuare, legând de arhitectura vremii și celelate domenii ale artei: pictura, broderia, ceramica, miniatura.

Partea a doua a studiului este consacrată exclusiv, domniei lui Ștefan cel Mare. Maria Ana Musicescu în studiul „Considerații asupra picturii din altarul și naosul Voronețului” aduce câteva date noi în legătură cu pictura ctitoriei lui Ștefan cel Mare de la Voroneț. Sorin Ulea în „Gavril ieromonahul, autorul frescelor de la Bălinești” conturează personalitatea unuia dintre cei mai mari artiști și stabilește rolul pe care

acesta l-a jucat în dezvoltarea picturii voievodale moldovenești. În studiul „Portretele lui Ștefan cel Mare în arta epocii sale” de Teodora Voinescu sunt trecute în revistă reprezentările marelui domn aflate în bisericile sale sau pe obiectele donate de el.

I.D. Ștefănescu în „Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a secolului al XV-lea” prezintă documentat și sistematic numeroasele broderii din vremea lui Ștefan cel Mare.

Emil Lăzărescu în articolul „Trei manuscrise moldovenești de la Muzeul de Artă R.P.R.” abordează științific trei manuscrise: unul anterior domniei lui Ștefan cel Mare, al doilea de la sfârșitul acestei domnii și al treilea din timpul lui Bogdan cel Orb.

Profesorul Mihai Berza studiază „Trei Tetraevanghele ale lui Teodor Mărișescu în muzeul istoric din Moscova”.

În încheierea volumului, Șerban Popacostea dă o valoroasă „Bibliografie istorică” pentru epoca lui Ștefan cel Mare.

Grigoraș, N., „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, în: *MitrMold* XLI (1965), 3-4, p. 236-239.

Recenzie a unei culegeri de studii care tratează câte un aspect al culturii moldovenești în perioada lui Ștefan cel Mare. Sunt surprinse elemente legate de cultura scrisă, cultura orășenească, emisiunile monetare, săpăturile arheologice și artă, cu accent pe broderii. Mai sunt amintite pictura din altarul și naosul Mănăstirii Voroneț, precum și portretele lui Ștefan cel Mare.

Constantinescu, Horia, „O ctitorie a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească”, în: *GBis* XXIV (1965), 7-8, p. 684-690.

Documentul informează despre existența unei ctitorii a lui Ștefan cel Mare, cu hramul „Sânta Parascheva”, a cărei pisanii datează din 1704, situată în Râmnicu-Sărat, închinată Episcopiei Buzăului.

Turcu, Constantin, „Literatura bisericească în timpul lui Ștefan cel Mare”, în: *MitrMold* XLII (1966), 7-8, p. 550-556.

Autorul urmărește să contureze un tablou al literaturii bisericești din timpul lui Ștefan cel Mare, motiv pentru care, analizează după diverse criterii cele 59 de opere cunoscute din acea epocă, care constituie, probabil, o mică parte păstrată din totalitatea lucrărilor scrise atunci. Dintre acestea, 34 se află pe teritoriul țării, iar 25 sunt peste hotare.

Vornicescu, Nestor, „Ștefan cel Mare și Daniil Sisastrul”, în: *MitrMold* XLII (1966), 7-8, p. 566-573.

Cele mai multe date despre Sf. Daniil Sisastrul le aflăm din tradiții, însă știm cu certitudine că a fost viețuitor al Putnei, luând la călugărie numele de David și devenind apoi schimonahul Daniil. De asemenea, știm că Ștefan cel Mare obișnuia să-l viziteze pentru a primi sfaturi. Tradiția amintește despre săgeata trasă de Ștefan pentru a alege locul zidirii Mănăstirii Putna. Se precizează despre viețuirea Sf. Daniil

la Mănăstirea Voroneț, alte date fiind culese din opera lui Ion Neculce. În scrisorile vremii, Daniil Sihastru apare și sub numele de „Sf. Daniil cel Nou”.

Boldur, A. V., „Biserica ortodoxă din Moldova în timpul domniilor lui Bogdan al III-lea și Ștefăniță”, în: *MitrMold* XLIII (1967), 3-4, p. 245-258.

Studiul asupra Bisericii Ortodoxe din Moldova în timpul domniilor lui Bogdan al III-lea și Ștefăniță debutează cu o trecere în revistă a istoricilor care s-au ocupat de această problemă. În continuare este prezentată situația de la începutul domniei lui Ștefăniță, când acesta avea doar nouă ani și conducerea era în mâinile Sfaturii domnesc, apoi se dă șirul mitropoliților din timpul lui Ștefan cel Mare și din timpul lui Bogdan, când apar trei mitropolii - Suceava, Rădăuți și Roman. Sunt date precizări despre daniile lui Bogdan din anii 1514-1515 din toată țara și de la Mănăstirea Zografu, despre biserica din Arbore, ridicată de boierul Luca Arbore și despre daniile acestuia din anii 1517-1522, despre biserica Mirăuți și despre daniile din a doua jumătate a domniei lui Ștefăniță. Biserica ortodoxă în acea perioadă a fost întărită duhovnicește de egumeni precum Macarie de la Neamț, Isaia de la Slatina și Eftimie de la Neamț.

Porcescu, Scarlat, pr., „Înfăptuiri culturale, artistice, bisericesti pe vremea domnului Petru Rareș”, în: *MitrMold* LIII (1977), 10-12, p. 776-796.

În vremea domnului Petru Rareș, cele mai importante mănăstiri, ca vetre de cultură românești, au fost Putna, Moldovița, Neamț, Bistrița și ctitoriile lui Petru Rareș însuși. Autorul amintește daniile mănăstirești și școlile în care cultura românească a luat avânt.

***, „475 de ani de la moartea domnului Ștefan cel Mare”, în *BORom* XCVII (1979), 7-8, p. 844-846.

Porcescu, Scarlat, pr., „«Din mila lui Dumnezeu, noi Alexandru Voievod, Domn al Țării Moldovei». 550 de ani de la moartea sa (1432-1982)”, în: *MitrMold* LVIII (1982), 1-2, p. 118-121.

După 550 de ani de la moartea domnului Alexandru cel Bun, autorul ni-l reamintește pe acesta în calitatea sa de ctitor și sprijinitor de mănăstiri, dintre care cele mai importante sunt Bistrița și Neamț.

Gabor, Adrian, drd., „Ctitoriile de Biserici și Mănăstiri ale dregătorilor domnești din județul Vrancea”, în: *GBis* XXXXVIII (1989), 6, p. 73-106.

Lucrarea își propune să prezinte ctitoriile de biserici și mănăstiri ale dregătorilor domnești din județul Vrancea în ordinea ridicării lor. Pe lângă bisericile de mir apar și mănăstirile: Adormirea Maicii Domnului- Vărzărești (Urechești), Schitul Galbeni-Tănăsoaia, Schitul Trestieni-Gârbovi, Schitul Jitia, biserica fostei Mănăstiri Bordești, Schitul Vârteșcoi, Mănăstirea Sihastru, schiturile Rogozu, Ivăncești și Scânteia.

Ciocan, Nistor, „Domni ai Moldovei ctitori și sprijinitori ai Episcopiei de Huși”, în: *TV VI* (1996), 7-12, p. 95-104.

Primul dintre domnitorii Moldovei care au sprijinit Episcopia de Huși este Ștefan cel Mare, care în 1495 a zidit biserica episcopală Sfinții Apostoli Petru și Pavel, care în 1598 devine Catedrală episcopală în timpul lui Ieremia Movilă. Alte date privesc daniile primite de-a lungul secolelor, mai detaliată fiind prezentarea perioadei lui Vasile Lupu. Ultima binefacere datează din 1852 și îi aparține lui Grigore Ghica.

Danielescu, Daniel, pr., „Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan Voievod”, în: *TV XIV* (2004), 1-6, p. 271-273.

Recenzie. Se prezintă daniile făcute la mănăstirile: Putna, Dragomirna, Trei Ierarhi, Golia, Pion, Hangu, Bârnova, Aron Vodă, Pângărați, Neamț, Tazlău, Sucevița, Slatina, Dobromira, Bisericani, Bistrița, Văratec, Vizantea, Todireni și Mănăstirea Doamnei de lângă Botoșani. Un subcapitol al cărții se ocupă special de Mănăstirea Cașin, ctitoria lui.

Rizea, Ion, pr. dr., „Ștefan cel Mare și Sfânt”, în: *MitrOlt LVI* (2004), 5-8, p. 125-141.

Acest amplu articol documentar prezintă șase așezăminte athonite care s-au bucurat, conform tradiției și a izvoarelor istorice, de binefacerile lui Ștefan cel Mare:

a) Mănăstirea Zografu, ctitorie a domnilor Moldovei - manuscrisul slavon „Faptele Apostolilor”, datat în 1463 (leat 6971), aflat la Muzeul de Istorie din Moscova arată că Sfântul Ștefan a dat poruncă să fie copiat „pentru mănăstirea noastră Zografu”. În actele de la Zografu este numită „mănăstirea moldavă”. Sunt prezentate toate donațiile date de voievod, steaguri, broderii, icoane, manuscrise și cărți;

b) Mănăstirea Grigoriu - prima mărturie despre relațiile cu Sfântul Ștefan cel Mare datează din 1476. Ștefan restaurează „cu măreție” Katholikonul mănăstirii în 1496-1497. Un document din 16 iunie 1513 al Sinaxei Sfântului Munte arată cum călugării atoniți au cerut ajutorul Sfântului Ștefan când au năvălit „agarenii”;

c) Mănăstirea Vatopedu - aici ridică, în 1472, o arsana pentru corăbii în partea de sud a mănăstirii;

d) Mănăstirea Sfântul Pavel - două inscripții (1499-1500 și 1500-1501) confirmă că primul voievod român ctitor la această mănăstire a fost Ștefan cel Mare;

e) Mănăstirea Costamonitu - în documente sunt consemnate ajutoarele date de Ștefan în 1493: 4000 de aspri.

f) Mănăstirea Pratatton - Ștefan a donat un diptic de lemn pe două coloane, cu numele donatorilor. Aici s-a găsit trecut și numele Sfântului Ștefan alături de Neagoe Basarab, Bogdan al III-lea și Petru Rareș;

Studiul are foarte multe note de subsol (106) care trimit la documente, manuscrise și alte studii relevante pentru subiectul cercetat.

Vicovan, Ion, pr. lect. dr., „Preasfințitul mitropolit chir Teoctist I (1453-1477) «pomăzuitorul» Sfântului Voievod Ștefan cel Mare”, în: *TV XIV* (2004), 7-12, p. 306-319.

Articolul prezintă informațiile ce se cunosc despre „chir Theocist I”. Primul act documentar este din 7 iunie 1455 și este emis la Suceava, în vremea lui Petru Aron. Sursele unde găsim date despre el sunt „letopisețele” și cronicile vremii. De subliniat este faptul că din 58 de acte prezentate aici, 14 sunt acte de întărire, de dani, de scutiri de taxă – toate arătând o grijă mare a mitropolitului față de Biserică prin conlucrarea riguroasă cu domnul țării, Ștefan cel Mare.

Țușcanu, Florin, pr. drd., „Ștefan cel Mare și episcopii Romanului”, în: *TV XIV* (2004), 7-12, p. 326-331.

Sunt prezentate aici relațiile avute de Sf. Voievod Ștefan cel Mare cu episcopii Romanului: Tarasie (ante 1464-după 1473), Vasile (ante 1484-1500) și Teoctist (1500-?). Din activitatea lor, cel mai mult sunt prezentate sfințiri de biserici și mănăstiri la care au participat. Se menționează faptul că Sf. Ștefan a devenit ctitor al Episcopiei Romanului prin darurile și privilegiile acordate.

XIII.2. PARTICIPAREA MĂNĂSTIRILOR ȘI A MONAHIILOR LA EVENIMENTELE ISTORICE IMPORTANTE: RĂSCOALE, RĂZBOAIE, REVOLUȚII

***, „Cronica Ecleziastică”, în: *BORom III* (1876-1877), 11, p. 530-546.

Având în vedere izbucnirea Războiului de Independență în 1877, revista „Biserica Ortodoxă Română” relatează câteva „fapte eroice ale clerului român”. Sunt evocate ajutoarele bănești cu care clerul le-a venit în ajutor răniților de pe câmpul de luptă, sumele donate de mitropolitul primat al României (1000 de lei), de mitropolitul Moldovei și Sucevei, de P.S. Melchisedec al Romanului (200 de lei), de corpul profesoral al Seminarului din București. Sunt evocate serviciile ce au fost aduse de biserică prin clerul monahal ostașilor români răniți pe câmpul de luptă.

În urma apelului făcut de mitropolitul primat și de către mitropolitul Moldovei și Sucevei către mănăstirile din țară, 50 de monahi și monahii au fost puși în serviciul ambulanțelor, 20 de monahi pentru a servi ambulanțelor în calitate de brancardieri, 30 de monahii din Mănăstirile Pasărea și Țigănești s-au pus în serviciul Crucii Roșii, 30 de monahi din Mănăstirile Căldărușani și Cernica au fost trimiși spre a merge în serviciul Ambulanței Române. Sunt redată apoi listele care conțin numele și prenumele monahilor care s-au dus în serviciul Ambulanței Române din Mănăstirile Cernica și Căldărușani și lista care conține numele monahiilor din Mănăstirile Țigănești și Pasărea care au intrat în serviciul Crucii Roșii. În urma apelului făcut de către mitropolitul Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Agapia a oferit atât ajutoare materiale, cât și 20 de monahii în sprijinul Crucii Roșii. Se prezintă apoi lista persoanelor care s-au găsit apte pentru serviciul infirmeriilor armatei, din mănăstirile Dintr-un Lemn, Hurez, Bistrița și Adam din Eparhia Hușilor, județul Tutova.

Silvestru Piteșteanu, B., arhiepiscopul, „Discursul pronunțat în biserica Sfintei Mitropolii din capitală la 28 noiembrie cu ocazia parastasului pentru sufletele

soldatilor căzuți în război și a Te-Deumului pentru victoria repurtată la Plevna”, în: *BORom* V (1880-1881), 3, p. 178-181.

Națiunea română este amintită în discurs ca fiind recunoscătoare celor ce s-au sacrificat pentru țară, biserica înălțând rugăciuni pentru iertarea păcatelor eroilor căzuți la Plevna și pentru toți cei ce au murit în Războiul de Independență. România nu trebuie să se oprească la independența sa, ci aceasta trebuie să constituie începutul dezvoltării naționale, culturale, economice și spirituale.

***, „Activitatea călugărilor din Eparhia Moldovei în timpul Războiului”, în: *Viața Monahală* I (1933), 10, p. 315-324.

Articolul este structurat pe mai multe capitole. Se dă la lumină inițiativa Î.P.S. Pimen Georgescu, prin care, în vara anului 1913, după o serioasă pregătire, zece călugări din Mănăstirea Neamț sunt puși la dispoziția Societății Crucea Roșie. Textul conține o scrisoare a președintelui Societății, prin care laudă activitatea călugărilor care au fost răsplătiți cu diferite decorații.

O inițiativă asemănătoare s-a luat și în campania din 1916, călugării pregătiți fiind din Mănăstirea Cetățuia și din alte mănăstiri din Eparhia Moldovei, aceștia urmând cursurile de infirmieri timp de șase luni, fiind apoi supuși unui examen. Astfel, în campania din 1916, Crucea Roșie a format cinci spitale cu cei aproape 100 de călugări voluntari (sunt prezentate destinațiile celor cinci spitale mobile, fiind menționate și numele călugărilor participanți). Articolul conține fotografii.

G., I. M., „Note bibliografice Stupcanu Teoctist, Arhim., «Activitatea călugărilor din Eparhia Moldovei în timpul războiului» în *Viața Monahală*, I (1934), p. 315-327”, în: *BORom* LII (1934), 3-4, p. 252. Recenzie.

Sunt evocați călugării și călugărițele din mănăstirile Moldovei, care în timpul campaniilor din 1913 și 1916-1918, au luat parte ca „îngrijitori de război”, în Spitalele Crucii Roșii.

G., I. M., „Note bibliografice. Filitti Jean C., «Grecs et roumains en 1821», revista *Ελληνικά*, 1934, p. 209-220”, în *BORom* LVI (1938), 1-4, p. 129-130. Recenzie.

Este prezentat modul în care a luat naștere mișcarea eteristă în Țările Române și rolul ierarhilor români în această mișcare.

***, „Note bibliografice. Diaconu, Gh. C., «Popa Șapcă», în „Telegraful Român”, Sibiu, an XCVI, nr. 11-12, iunie 1948, p. 5”, în: *BORom* LXVI (1948), 5-8, p. 369.

Se face cunoscut faptul că articolul publicat în ziarul „Telegraful român” constituie doar un rezumat după lucrarea profesorului P. Constinescu – Iași, apărută în 1945, la editura Apărării Patriotice, „Popa Radu Șapcă, un conducător de frunte al revoluției din 1848”.

***, „Note bibliografice. Georgesco-Buzău, Gh. I., «Aspect de l’année 1848 dans les Principautés Roumaines», în „Arcades, cahiers de lettres et des arts”,

5, 1948, 7-20 + 6 pl.; text în limba rusă, p. I – VIII + 1 pl.; text în limba engleză, p. XVI-XXIII”, în: *BORom* LXVI (1948), 5-8, p. 370.

Prezentând Revoluția din Muntenia, autorul se oprește și asupra clerului, a cărui contribuție a fost evidențiată cu obiectivitate, insistându-se asupra figurii lui Popa Șapcă, care are și o fotografie la pag. 13 și a părintelui Ambrosie, de la Episcopia Buzăului, supranumit „Popa Tun”. Mai sunt amintiți și Ghenadie Poenaru, din Prahova și Neagu Benescu din satul Domnița.

***, „Note bibliografice. Georgesco-Buzău, Gh. I., «Preoți luptători», în „Albina”, foaie săptămânală (editată de) „Așezămintele pentru Cultura Poporului”, an 51, no. 23-24, 6 iunie 1948, număr special închinat revoluției de la 1848, p. 7”, în: *BORom* LXVI (1948), 5-8, p. 370.

Se face cunoscut că în articol sunt prezentați câțiva slujitori ai altarului care s-au remarcat în revoluția de la 1848, situându-se printre fruntații și eroii acesteia. Este vorba despre călugărul Ambrosie, de la Episcopia Buzăului (poreclit „Popa Tun”), Popa Șapcă din Celei, arhimandritul Iosafat Snagoveanu, arhimandritul Ghenadie Poenaru (pe care autorul îl numește greșit „preot”) și preotul Neagu Benescu. De asemenea, aflăm că autorul articolului consacră capitol special pentru Popa Tun, Popa Șapcă și Popa Neagu, aducându-se astfel un omagiu binemeritat clerului ortodox.

***, „Note bibliografice. Matei, Gh., «Revoluția de la 1848 și țărănimea», București, 1948, 45 p., 21x14cm. (Apărut sub îngrijirea Comitetului de Direcție a Sărbătoririi Centenarului Anului Revoluționar 1848)”, în *BORom* LXVI (1948), 5-8, p. 371.

Prevăzător, autorul acestui articol dorește să preîntâmpine o eroare istorică ce ar putea apărea. Astfel, el afirmă că i se pare ciudat faptul că Matei Gh. folosește, în cazul preotului Neagu Benescu, titulatura de Popa Neagu sau Neagu Popa, apărând posibilitatea de a se crede că acesta a fost o persoană cu acest nume și nu un preot cu numele de Neagu. Menționează, de asemenea, că aceeași tendință s-a observat și la alți autori.

***, „Note bibliografice. Manolache, Teodor N., «Preoții și călugării Bisericii strămoșești în revoluția de la 1848», în ziarul „Universul”, nr. 129, 6 iunie 1948, pagina „Biserica” (pag. 4)”, în: *BORom* LXVI (1948), 5-8, p. 371.

Articolul îi menționează pe preoții care s-au remarcat în Revoluția de 1848, autorul aducând câteva lămuriri sau corectări la afirmațiile lui T. Manolache. Astfel sunt enumerați preotul Radu Șapcă, apoi călugărul Ambrosie (supranumit Popa Tun), ierodiaconul Varlam de la Mănăstirea Sinaia, arhimandritul Ioasaf Snagoveanu, arhimandritul Ghenadie Pârvulescu (Ghenadie Poenaru) și preotul Neagu Benescu. Autorul consideră ca ar fi fost necesar să se menționeze și faptul că membrii clerului au continuat lupta de dezrobire și după înăbușirea Revoluției, trecând de partea generalului Magheru.

***, „Note bibliografice. Manolache, Teodor N., «Chipuri de revoluționari din 1848: Ieromonahul Ambrosie (Popa Tun), Preotul Neagu Benescu, Arhimandritul Ghenadie Pârvulescu (Poenu), Preotul Gheorghe Bodescu și Arhimandritul Ioasaf Znogoveanu», în ziarul „Universul”, nr. 65, nr. 140, 20 iunie 1948, p. 2; nr. 175, 31 iulie 1948, p. 2 și nr. 199, 28 august 1948, p. 2 (toate în pagina „Biserica”)”, în: *BORom LXVI* (1948), 5-8, p. 372-373.

Autorul acestui articol realizează în mod clar câteva corectări și completări la informațiile apărute anterior despre clericii luptători în Revoluția de la 1848. Astfel, numele corect al lui Ambrosie este cu „s”, deci „Ambrosie”, știindu-se sigur doar că e călugăr, nu și ieromonah. De asemenea, dintr-o corespondență a sa, purtată cu Episcopia Buzăului, se știe că, până la 21 martie 1863, a fost îngrijitor al metohului Sfântul Dumitru din București, de la această dată nemaexistând informații despre el.

De asemenea, se menționează că nu este sigură nici porecla acestuia de „Popa Tun”, autorul articolului sprijinindu-se pe documentele oficiale existente. Se mai fac câteva precizări referitoare la preotul Gheorghe Bodescu, dar și la arhimandritul Ioasaf Snagoveanu, care a fost și un autor fecund.

Corivan, N., „Clerici ortodocși din Moldova și Muntenia care au luat parte la revoluția din 1848”, în: *MitrMold XXXIV* (1958), 7-8, p. 624-647.

Dintre clericii ortodocși din Moldova și Muntenia care au luat parte la Revoluția din 1848, articolul consemnează numele episcopului de Roman Veniamin Roset, dar și a arhimandritului Paisie din Târgu Ocna.

Porcescu, Scarlat, pr., „Clerici ortodocși din Moldova luptători pentru unire Țărilor Române”, în: *MitrMold XXXV* (1959), 1-2, p. 37-49.

Informații despre rolul activităților pastorale desfășurate de către episcopii Filaret Scriban, Sofronie Miclescu, arhimandriții Antonie Dumbravă, Marchian Ieropoleos, Constandie de la Iași, Nil egumenul de la Sfântul Ioan Hrisostom. Se mai menționează că „Actul de adeziune la Comitetul Unirii din Iași” este semnat de mulți viețuitori ai Mănăstirii Neamț în frunte cu starețul Dionisie arhimandritul.

Lupaș, I., prof., „Rolul episcopului Gheorghe Lepeș, din Alba-Iulia și al Inchizitorului Iacob de Marchia în răscoalele țărănești din anii 1437-1438”, în: *MitrArd IV* (1959), 1-2, p. 116-118.

Lucrarea aduce în prim plan activitatea episcopului Gheorghe Lepeș din Alba-Iulia și rolul pe care l-a avut acesta împreună cu Inchizitorul Iacob de Marchia în răscoalele țărănești din perioada cuprinsă între anii 1437-1438.

Cotoșman, Gh., prof. dr., „Biserica Banatului în epoca turcească. Episcopii Ioan I și Ioan II ai Caransebeșului și Vârșetului. Soarta mănăstirilor și a școlii gramaticesti”, în: *MitrBan X* (1960), 7-12, p. 32-41.

Materialul publicat are drept subiect situația Bisericii Banatului în epoca turcească, cu referiri la hotărârile legate de mănăstiri și la situația Școlii gramaticesti. În acest context este prezentată viața și activitatea episcopului Ioan I (1668-1670),

incluzând faptul că la Mănăstirea Vodița în 1600 „Ioan al Caransebeșului a făcut rânduială instituind ca egumen pe Andrei Cerbu”.

Despre Ioan al II-lea (1671-1680) aflăm că a fost numit episcop cu binecuvântarea mitropolitului Țării Banatului, Visarion, care în 1676 îl va așeza episcop și peste scaunul Vârșetului. Epoca respectivă a adus multe neazuri pricinuite de turci mănăstirilor bănățene, în special Mănăstirii Vodița, despre care avem documente, dar și mănăstirilor Mraconia și Vărădia. Situația Școlii gramaticești este prezentată atât sub păstoria Vlădiciei Ioan al II-lea, cât și în preajma anului 1688, cu alte documente din anii 1672, 1978 și 1980.

Brădulescu, Victor, prof., „Hagi Constantin Pop din Sibiu păstrătorul unor odoare de la Tismana”, în: *MitrArd IX* (1964), 9-10, p. 673-675.

Autorul conturează imaginea vieții mănăstirești în timpul războaielor prin prezentarea într-un mod general al situațiilor mănăstirilor Sinaia și Predeal în timpul războiului austro-turc desfășurat între anii 1786-1788. Nucleul relațiilor sale este Mănăstirea Tismana și odoarele acesteia ce au fost duse la Sibiu, el fiind păstrător al unor bogății ce aparțineau acestui sfânt lăcaș.

Velicu, Dudu, „Pentru consolidarea unirii principatelor Române. Pastorală mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei”, în: *MitrOlt XVIII* (1966), 1-2, p. 136-138.

Pastorală mitropolitului Nifon a fost trimisă la 24 iulie 1860, având drept scop consolidarea Unirii Principatelor Române. Este redat textul integral al pastoralei.

Cândrea, Spiridon, pr. prof. dr., „Călugărul Visarion Sarai, mobilizatorul conștiinței ortodoxe în Ardeal la anul 1744”, în: *MitrArd XI* (1966), 1-3, p. 133-137.

Numindu-l „mobilizator al conștiinței ortodoxe în Ardeal”, autorul urmărește informarea cititorilor cu privire la strădaniile călugărului Visarion Sarai și a altor clerici în lupta pentru apărarea ortodoxiei în Ardeal, în 1744.

Cândeș, Sp., pr. prof., „Revoluția lui Tudor Vladimirescu și episcopul Ilarion al Argeșului”, în: *MitrArd XII* (1967), 8-9, p. 715-726.

Pe lângă informații despre Revoluția lui Tudor Vladimirescu, sunt prezente și datele biografice ale episcopului Ilarion (1777-1845), păstor al Argeșului în perioada desfășurată între anii 1820-1845.

Cosma, Aurel, dr., „Biserica Română din Banat și unirea de la Alba-Iulia”, în: *MitrBan XVIII* (1968), 10-12, p. 594- 611.

Articolul conține prezentarea detaliată a acțiunilor legate de Unire. Biserica s-a implicat pozitiv în desfășurarea acestora. La data de 1 noiembrie 1918, din inițiativa episcopului Miron Cristea s-a făcut o adunare a românilor la Caransebeș, iar la 8 noiembrie 1918 toți arhieriei semnează declarația de adeziune. După Unire, episcopul de Caransebeș Miron Cristea devine mitropolit al Munteniei și apoi întâiul patriarh.

Păcurariu, Mircea, dr., „Preoțimea hunedoreană sprijinitoare a năzuințelor poporului în cursul veacurilor”, în: *MitrBan XVIII* (1968), 10- 12, p. 612-638.

Se prezintă cele mai vechi știri din viața bisericească hunedoreană, atestate documentar de-a lungul veacurilor. Din informațiile despre Mănăstirea Prislop aflăm că aceasta este numită și Silvaș, ctitor fiind Sfântul Nicodim, în secolul al XVI-lea. Există date despre conflictul dintre închizitorului Ioan de Capistrana și Vlădica Ioan de Hunedoara. Trei clerici hunedoreni ajung mitropoliți ai Transilvaniei: Teofil de la Prislop, Ghenadie de Brad și Ilie Iorest. Se consemnează informații și despre episcopul Sava Brancovici și călugărul Visarion Sarai.

Teodorescu, Fluor R., pr., „Chestiuni de organizare bisericească în veacul al XIX-lea”, în: *BORom LXXXVIII* (1970), 1-2, p. 152-174.

Sunt abordate: dezideratele bisericești din vremea Revoluției de la 1848, dezideratele Divanurilor Ad-hoc în epoca Unirii Principatelor și legile de organizare bisericească.

a) Dezideratele bisericești din vremea Revoluției de la 1848. Se prezintă pe scurt istoria evenimentelor de la 1848 în Țările Române și se face o analiză a conținutului revendicărilor care prevedeau independența sau neatârnarea bisericească față de chiriarhii străini și constituirea unei Biserici unice în Transilvania. Aceste deziderate au privit în mod direct sau indirect Biserica Ortodoxă Română în cele trei Principate.

Clericii, la 1848, în Moldova și Țara Românească au susținut neatârnarea bisericească față de Patriarhia din Constantinopol, iar cei din Transilvania au susținut neatârnarea față de ierarhia sârbească din Carlovitz. Autorul scrie că moldovenii și-au afirmat dorința de emancipare bisericească încă de pe vremea domnitorilor mușatini și în plină epocă fanariotă prin Sinodul de la Iași, întrunit la 1753, sub mitropolitul Iacov Putneanul. În Țara Românească se susține mai ales neatârnarea mănăstirilor față de locurile la care au fost închinat. În Transilvania, mitropolitul Andrei Șaguna a fost un apărător al drepturilor bisericești, el fiind unul dintre principalii exponenți ai luptei românilor transilvăneni pentru libertate religioasă. În lucrările „Promemoria dreptului istoric al Mitropoliei” și „Adaos la Promemorie”, Andrei Șaguna leagă ideea națională de cea bisericească.

Un alt scop al Revoluției de la 1848 a fost sprijinirea de pe poziția bisericească a luptei pentru neatârnare a Principatelor și pentru dobândirea de drepturi politice de către românii din Transilvania și apoi lupta în toate cele trei țări pentru eliberare socială, de șerbie, iobăgie etc. Mitropolitul Meletie al Moldovei a luptat pentru neatârnare națională.

Un alt obiectiv a fost constituirea unui Sinod și alte reforme în Biserica din Transilvania.

b) Dezideratele Divanurilor Ad-hoc în epoca Unirii Principatelor - Divanurile Ad-hoc și dezideratele lor bisericești.

Mitropolitul Sofronie Miculescu al Moldovei a fost un mare susținător al Unirii alături de frații Filaret și Neofit Scriban și Melchisedec Ștefănescu. În Țara Românească egumenii mănăstirilor, deși au avut drept de participare, nu au participat la Divanurile Ad-hoc. Principalele deziderate bisericești ale Divanurilor Ad-hoc din Moldova au privit: înființarea unei autorități sinodale, recunoașterea neatârnării

Mitropoliei Moldovei de Patriarhia de Constantinopol, autocefalia Bisericii Moldo-României, organizarea monahismului astfel încât acesta să fie de folos Statului și Bisericii, problema înaintării în funcții și în ranguri bisericești, organizarea învățământului, averile bisericești, așezămintele speciale, norme statutare pentru episcopi, conducerea mănăstirilor – să fie puși egumeni pământeni, problema mănăstirilor închinat.

În Transilvania dezideratele aveau în vedere apărarea ortodoxiei de romano-catolici și încercarea emancipării Bisericii Ortodoxe Române de sub jurisdicția Bisericii sârbești. Frământările și demersurile din Transilvania au avut ca rezultat reînființarea Mitropoliei Ortodoxe a Românilor din Transilvania în 1864.

Legi de organizare bisericească – la 13 decembrie 1863, în timpul lui Alexandru Ioan Cuza este dată legea prin care s-au desființat Mănăstirile Doljești, Zagavia și alte 31 de schituri și prin care s-au secularizat averile mănăstirești. Alte legi care au fost date pe timpul lui Cuza priveau obligația ca serviciul divin să se țină în limba română, unificarea bisericii române, decretul organic pentru înființarea unei autorități centrale sinodale. O lege care a fost emisă și care a generat „lupta pentru canonicitate” a fost „Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți din România”.

În final articolului sunt prezentate, în rezumat, câteva cuvântări din epoca respectivă (1847-1864) și anume cuvântarea lui Sofronie Miclescu, Neofit Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Mihail Kogălniceanu, precum și un bilanț pozitiv al reformelor bisericești și concluziile autorului.

Mărculescu, Octavian, „Participarea unor clerici ai Mănăstirii Negru-Vodă din Câmpu-Lung Muscel la Revoluția din 1848”, în: *BORom LXXXVIII* (1970), 1-2, p. 215-224. Cu 14 anexe.

Din documentele din arhiva protoieriei și a Mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel reiese faptul că la Revoluția de la 1848, pe lângă numeroși cetățeni ai orașului Câmpulung; au participat și doi clerici ce slujeau la Mănăstirea Negru-Vodă: ieromonahii Meletie și Ilarion acesta din urmă făcând multă propagandă pentru Revoluție. În urma înăbușirii mișcării revoluționare, ieromonahul Ilarion s-a ascuns, iar mitropolitul Neofit al Țării Românești a primit poruncă să ia măsuri pentru prinderea și predarea clericilor care au participat la Revoluție. Din cauza înăbușirii Revoluției și în Transilvania, câțiva preoți de acolo împreună cu familiile lor s-au refugiat în orașul Câmpulung.

În urma apelului făcut de mitropolitul Neofit, egumenul Mănăstirii Negru-Vodă a avut grijă de familiile preoților și chiar a donat o sumă de bani pentru întreținerea acestora. În 1849, în urma unor demersuri ieromonahul Ilarion a fost reprimat în Mănăstirea Negru-Vodă și a ocupat funcția pe care a deținut-o și mai înainte de Revoluție – aceea de ecleziarh.

Într-una din cele 14 anexe este prezentată plăcuța aflată în Mănăstirea Negru-Vodă pe care sunt înscrise numele cetățenilor orașului Câmpulung care au luat parte la Revoluția din 1848, iar în celelalte 13 anexe sunt prezentate diferite documente referitoare la cei doi ieromonahi: Meletie și Ilarion.

Ivan, I., pr. prof., „Atitudinea Mănăstirii Neamț-Secu în războiul de Independență 1877”, în: *MitrMold* XLVI (1970), 7-8, p. 447-448.

Războiul de Independență din 1877 i-a găsit pe monahii Mănăstirii Neamț-Secu pregătiți pentru înscrierea în serviciul de ambulanță. Consemnarea acestui fapt aduce o dovadă pentru atitudinea de implicare și susținere pe care au avut-o viețuitorii lăcașelor monahale în acele vremuri.

Porcescu, Sc., pr., „Organizarea Bisericii din Moldova pe vremea domniei lui Mihai Viteazul”, în: *MitrMold* LI (1975), 5-8, p. 415-430.

Situația politică a epocii lui Mihai Viteazul a determinat câteva schimbări importante în organizarea Bisericii Moldovei, începând cu părăsirea scaunelor mitropolitane și episcopale de către mitropolitul Gheorghe Movilă și episcopii de Roman și Rădăuți, Agaton și Teodosie Barbovschi. Locțiitor de mitropolit a fost numit atunci Dionisie Radu al Târnovei, moment în care s-a constituit Sinodul ocazional care a ales noii episcopi. Autorul menționează ierarhii care au luat parte la acest Sinod și redă declarația semnată de Filotei al Romanului la alegerea episcopilor, din 15 iunie 1600. Articolul se încheie cu prezentarea măsurilor luate de Mihai Viteazul după stabilizarea situației organizatorice a Bisericii moldovenești.

Mălinaș, Marin, „O circulară inedită a episcopului Sinesie Ivanovici al Aradului (1751- 1768)”, în: *MitrBan* XXVI (1976), 10-12, p. 243-249.

Ivanovici al Aradului (1751-1768) este instalat episcop al acestei zone la 3 august 1751, iar după două săptămâni trimite bihorenilor o circulară prin care își anunță vizita. Articolul aduce informații despre conflictul cu episcopul romano-catolic din Oradea. Circulara care se analizează aici datează din 1759, prin care îndeamnă pe credincioșii din Bihor să nu se abată de la hotărârile publicate la Curtea din Viena în legătură cu libertățile religioase. În aceasta el tratează Bihorul ca o dieceză aparte. Se redă textul în format bilingv latin / român.

Cronț, C., pr., „Contribuția Episcopiei Dunării de Jos pentru susținerea în războiul de independență din 1877-1878”, în: *GBis* XXXVI (1977), 1-2, p. 358-361.

Se menționează faptul că, în scopul susținerii Războiului de Independență, în cadrul Episcopiei Dunării de Jos s-au făcut colecte. Un rol important în acest sens l-a avut episcopul Melchisedec.

Ganea, Ioasaf, arhid. prof., „Decorațiuni și medalii acordate slujitorilor bisericești din eparhia Râmnicului Noul Severin cu prilejul Razboiului de Independență”, în: *MitrOlt* XXIX (1977), 4-6, p. 364-368.

Aflăm numele unora dintre clericii decorați cu acest prilej, printre care și monahi - protosinghelul Agatanghel Guțu, episcopul Atanasie al Râmnicului și unele monahii de la Mănăstirile Hurez și Dintr-un Lemn.

Tamaș, V., prof., „Prizonieri turci internați la Mănăstirea Bistrița (Vâlcea) în 1878”, în: *MitrOlt* XXIX (1977), 4-6, p. 369-372.

Relatarea de față are drept subiect aducerea prizonierilor turci la Bistrița și Arnota pentru cazare, masă și tratament și modul în care s-a desfășurat această acțiune.

†**Eftimie Bârlădeanu, arhieru-vicar**, „Episcopul Melchisedec Ștefănescu și Independența de stat a României”, în: *MitrMold* LIII (1977), 5-6, p. 312-316.

Lupta pentru independență a României a fost susținută de Biserica Ortodoxă Română, lucru pe care autorul încearcă să-l scoată în evidență în mod special prin implicarea unuia dintre oamenii ei cei mai de preț, episcopul Melchisedec Ștefănescu.

Ivan, I., diac., „Referire despre episcopul Melchisedec Ștefănescu și despre războiul din 1877 într-o corespondență de epocă”, în: *MitrMold* LIII (1977), 5-6, p. 391-396.

Implicarea episcopului Melchisedec Ștefănescu în lupta pentru independența României reiese și din corespondența de epocă. Autorul enumeră câteva scrisori în care se amintește despre acțiunile arhierului.

Porcescu, Scarlat, pr., „Participarea slujitorilor, monahilor și monahiilor din eparhia Iașilor la lupta pentru Independența României”, în: *MitrMold* LIII (1977), 5-6, p. 417-428.

Studiind activitatea Eparhiei Iașului în timpul Războiului de Independență, autorul constată implicarea clerului în lupta României, în special a mitropolitului Iosif Naniescu, dar și a altor preoți și ieromonahi. Cea mai importantă direcție în care ajutorul Bisericii s-a manifestat a fost susținerea armatei atât prin ajutor material cât și prin personal pentru asistență medicală.

Cocora, Gavril, pr., „Funerariile unui erou de la Plevna-monahul Gherasim Cosma din Mănăstirea Ciolanu”, în: *GBis* XXXVI (1977), 7-9, p. 672-681.

Necrolog. Anexele conțin cuvântările diferitelor personalități participante la înmormântarea monahului de la Mănăstirea Ciolanu.

Octavian, Nicu, prof., „Prezența clerului Bisericii Ortodoxe Române în luptele poporului pentru dreptate socială și independență Națională”, în: *GBis* XXXVI I(1978), 1-2, p. 139-155.

Se face referire la „clerul superior” în frunte cu Dionisie Lupu și Veniamin Costache care au sprijinit Revoluția de la 1821. De asemenea, este amintit un anume ieromonah Nicodim din Făgăraș care ține legătura cu Rusia pentru apărarea credinței.

Octavian, Nicu D., prof., „Revoluția de la 1848 din Țara Românească și participarea clerului din Mitropolia Ungrovlahiei la această mișcare socială”, în: *GBis* XXXVII (1978), 5-6, p. 585-600.

Incursiune rapidă prin istorie însoțită de consemnarea suportului oferit de Mitropolia Ungrovlahiei în vederea sprijinirii Revoluției de la 1848. Mitropolitul Neofit a fost ales chiar președinte al guvernului.

Luca, Eftimie, „Clerici ortodocși din eparhia Romanului și Hușilor în războiul din 1916-1918”, în *BORom* XCVI (1978), 11-12, p. 1264-1273.

Plămădeală, Antonie, „Marina Hociotă – Maica Mina de la Săliștea-Sibiului – o „nouă Ecaterina Teodoroiu” în războiul din 1916-1918”, în *BORom* XCVI (1978), 11-12, p. 1274-1283.

Toacă, I., „Aportul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române la lupta contra regimului de ocupație, pentru eliberarea pământului străbun (1916-1918)”, în *BORom* XCVI (1978), 11-12, p. 1284-1290.

Porcescu, Scarlat, „Contribuții aduse de slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Iașilor, în anii 1916-1918, pentru făurirea statului național unitar român”, în: *MitrMold* LIV (1978), 9-12, p. 685-714.

Implicarea Arhiepiscopiei Iașilor în timpul Primului Război Mondial în formarea Statului Național Unitar Român este demonstrată și prin activitatea mitropolitului Pimen Georgescu, ale cărui inițiative, acțiuni, cuvântări și scrisori pastorale sunt evocate în paginile de față.

***, „Clerul ortodox participant la lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916-1918”, în: *GBis* XXXVII (1978), 9-12, p. 1110-1137.

Studiul are un subcapitol care se întitulează „Activitatea călugărilor în mănăstiri și la spitalele Crucii Roșii”, accentuându-se importanța acțiunilor de acest fel realizate în Moldova (aici insistându-se asupra contribuției avute de mitropolitul Pimen), acțiuni în care au fost implicați viețuitori ai Mănăstirilor Neamț, Văratec, Agapia, Secu, Râșca, Bistrița, Agafton, Cetățuia.

Răileanu, C., „Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Banat la Alba-Iulia”, în: *MitrBan* XXVIII (1978), 10-12, p. 613-619.

Pentru a contura implicarea activă a Bisericii în acțiunile subsumate Unirii, în studiul de față se prezintă activă prezență a preoților din Banat la Alba-Iulia, accentuându-se rolul activ al episcopului de Caransebeș, Miron Cristea care transmitea parohiilor din eparhia sa circulara din 23 noiembrie, prin care indica să înlocuiască la slujbe pomenirea „Împăratului Austro-Ungariei” cu „Înalta noastră stăpânire națională”. Sunt redată fragmente din discursul acestuia, prin care susține Unirea.

Moisiu, Al., pr. prof., „Rolul monahismului ortodox-transilvănean în păstrarea conștiinței de unitate națională și bisericească”, în: *MitrArd* XXIII (1978), 10-12, p. 746-753.

Având ca nucleu de dezbatere monahismul, articolul cuprinde date despre monahism în general, monahismul transilvănean și rolul monahismului ortodox – transilvănean în lupta pentru păstrarea conștiinței de unitate națională și bisericească. Sunt oferite informații cu privire la mănăstirile importante din Țările Române care au luptat pentru menținerea unității naționale bisericești, respectiv Mănăstirea din Feleac, Mănăstirile Sâmbăta de Sus, Prislop, Silvaș, Mănăstirea din Șinca, Mănăs-

tirea Râmeț, precum și date despre ierarhi și monahi apărători ai ortodoxiei, respectiv Ilie Iorest, Sava Brancovici și Sofronie de la Cioara.

Dincă, George, diac., „Episcopul Melchisedec, Apostol al Unirii Principatelor Române și mai mare erudit al vremurilor”, în: *GBis* XXXX (1981), 1-2, p. 167-175.

Material care aduce informații despre episcopul Melchisedec care a fost numit de către Mihail Kogălniceanu Ministru al Cultelor, funcție în care a stat doar în perioada 30 aprilie- 6 mai, după care a demisionat. Se descrie activitatea de sprijinire a acțiunilor închinată Unirii.

† **Gherasim Piteșteanu, arhiereu vicar al Episcopiei Râmnicului și Argeșului**, „Mănăstirile vâlcene în timpul Revoluției din 1821”, în: *MitrOlt* XXXIII (1981), 4-6, p. 182-186.

Se prezintă o serie de mănăstiri care s-au implicat sau au fost implicate în desfășurarea Revoluției lui Tudor Vladimirescu din 1821: Slatina, Hurezi, Cozia.

Vasilescu, Gh., „Tudor Vladimirescu și pandurii săi la mănăstirile Tismana, Strehaia, Gura-Motrului și Țânțăreni în 1821”, în: *MitrOlt* XXXIII (1981), 7-9, p. 391-402.

În contextul evocării cronologice a evenimentelor Revoluției lui Tudor Vladimirescu din 1821, autorul accentuează rolul jucat de mănăstirile Tismana, Strehaia, Gura-Motrului și Țânțăreni în desfășurarea lor.

Bălașa, D., pr., „Arhimandritul Theodosie Bistriceanu participant la Revoluția din 1821”, în: *MitrOlt* XXXVI (1984), 7-8, p. 518-519.

Lucrarea are ca scop evocarea personalității arhimandritului Theodosie, cărturar și egumen al Mănăstirii Bistrița, care a fost participant la Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821.

Redacția, „225 de ani de la mișcarea populară condusă de Cuviosul Sofronie de la Cioara (1759-1761)”, în: *MitrArd* XXX (1985), 1-2, p. 112-123.

Cu ocazia împlinirii a 225 de ani de la mișcarea condusă de Cuviosul Sofronie de la Cioara între anii 1759-1761, autorul prezintă în linii generale contextul istoric și mișcarea desfășurată în acea perioadă. Articolul cuprinde scurte note biografice despre Cuviosul Sofronie.

Mateescu, Tudor și Ciucă, Marcel, „Mănăstirile din Țara Românească și Moldova ca locuri de depunere a documentelor”, în: *MitrOlt* XXXVII (1985), 5-6, p. 445-451.

Se enumeră o serie de mănăstiri din Moldova și Țara Românească în care, mai ales la vremuri de restriște, au fost depuse documente spre păstrare: Bistrița, Bisericiani, Tismana, Neamț, Secu, Horezu etc.

Moraru, Alexandru, pr. prof. dr., „Participarea clerului român din Transilvania la evenimentele din 1848 și 1918” în: *StTeol* Seria a II-a XXXIX (1987), 1, p. 108-114.

Sunt prezentate informații despre Marea Adunare a națiunii române transilvănene care s-a ținut în data de 3/15 mai 1848 după care se menționează faptul că Adunarea de la Blaj s-a ținut sub conducerea episcopilor români: Andrei Șaguna și Ioan Lemeni. Se menționează clericii ce făceau parte din Comitetul Național Român (preoți de mir) și se amintește cronologia desfășurării acțiunilor din 1848.

Referitor la evenimentele din 1918 este precizată implicarea unor ierarhi ca Miron Cristea al Caransebeșului, Dimitrie Radu al Oradiei, Valeriu al Lugojului care au fost susținători ai Unirii ce a avut ca urmări înființarea Episcopiei Oradiei (1920) și reînființarea vechii Episcopii a Vadului și Feleacului, cu sediul la Cluj (1921).

Mureșianu, Ion B., prof., „Lupta împotriva deznaționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Romanul după acte, documente și corespondențe inedite”, în: *MitrBan XXXVII* (1987), 2, p. 119-124.

Se prezintă condițiile de viață de la Mitropolia din Sibiu sub regimul dualist austro-maghiar, se prezintă scrisorile trimise către mitropolitul Miron Romanul, măsurile luate de acesta pentru a stopa acțiunile de maghiarizare (în învățământ și în presă, în „Addendă. Scrisori către Miron Romanul”). Se 151 de scrisori primite de la personalități, având și un indice de nume.

Vasilescu, Gheorghe, „Arhimandritul Ioasaf Snagoveanul-participant la Revoluția din 1848”, în: *GBis XXXXVIII* (1989), 4-5, p. 97-108.

Se face evocarea arhimandritului Ioasaf Snagoveanul (22 aprilie 1797-3 martie 1872), fost stareț al Mănăstirii Snagov. Sunt consemnate informații cu privire la implicarea sa în desfășurarea Revoluției de la 1848 și urmările acesteia.

Brătescu, Constantin, „Activitatea episcopului dr. Miron Cristea între 1910-1918 pentru apărarea ființei naționale și făurirea României Mari”, în: *AltBan VII* (1996), 4-6, p. 110-114.

Miron Cristea a fost episcop al Caransebeșului între anii 1910-1920. În această perioadă a intensificat legăturile între societățile culturale bănățene și cele din Regatul României, a încurajat manifestările teatrale românești, a apărat învățământul românesc, articolul prezentând atitudinea sa din timpul Primului Război Mondial. Toate aceste acțiuni îl prezintă ca pe un înfocat sprijinitor al unității statale.

Păcurariu, Mircea, pr. prof. dr., „Biserica și Marea Unire”, în: *RTeol VIII* (1998), 4, p. 172-188.

Lucrarea aduce informații despre participarea Bisericii la înfăptuirea Unirii în 1918, clericii participanți la Marea Unire și despre circulația tipăriturilor românești, respectiv „Cazania” mitropolitului Varlaam. În paginile acestei lucrări sunt menționate ctitoriile domnitorilor români pe cuprinsul țării indiferent de zona geografică.

David, Aurel, „Reacția Ortodoxiei din Transilvania la «Unirea» cu Biserica Romei: Răscoala condusă de călugărul Sofronie (1759-1761)”, în: *RTeol IX* (1999), 2, p. 39-66.

Studiul aduce informații despre motivele uniției, urmările ei, persecuțiile religioase, „ura între frați” și „mustrarea cugetului”. Este prezentată răscoala condusă de călugărul Sofronie, apărător al Ortodoxiei (1759-1761) împreună cu colaboratorii săi și situația clericilor, a laicilor și a unor mănăstiri: Plosca, Strâmba, Fizeșului, Măgina, Râmeți, Arpașul de Jos, Berivoiul Mare, Bucium, Comana de Jos, Dijani, Căciulata, Drăguș, Lisa, Mărgineni, Notat, Ghaba, Opre-Cârțișoara, Porumbacul de Sus, Scorei, Recea, Mintiul Român, Trămea, Feleac, Săsciori, Băița, Mohora, Berchiș, Chiced, Toplița.

Isai, Daniel, „Implicarea monahismului din Moldova în alinarea suferinței din perioada Primului Război Mondial (1916-1918)”, în: *TV XIII* (2003), 7-12, p. 236-251.

O activitate intensă în această perioadă a avut-o mitropolitul Pimen Georgescu care a patronat concerte la Teatrul Național pentru a strânge fonduri, redactează o „Pastorală” prin care cheamă pe viețuitorii de la Neamț, Secu, Văratec, Agapia, Cetățuia, Agafton, Durău la instruire medicală.

XIII.3. MONAHISMUL ROMÂN ÎN TIMPUL COMUNISMULUI

Vasile, Cristian, „Mănăstirile în perioada comunistă”, în: *AltBan XI* (2000), 7-9, p. 165-170.

Se face referire la situația controversată a anilor 1950. În 1948, Securitatea emite un document în care se specifică că în România erau 176 mănăstiri, existând 5941 de călugări. Paradoxal, numărul călugărilor și a călugărițelor din Seminarii a crescut la 143 în intervalul 1941 – 1948, față de doar 90 cât era înainte. Se aduc informații despre acțiunile realizate de mănăstiri și care deranjau Securitatea, adăpostirea celor urmăriți de Securitate (un exemplu elocvent fiind Mănăstirea Vladimi-rești), despre conflictul dintre mișcarea „Rugul aprins” și Securitate.

Cilibia, Constantin, pr., „Preoți ortodocși bănățeni în închisorile comuniste”, în: *AltBan XIV* (2003), 1-3, p. 82-88.

Articolul are drept subiect condamnările pe care preoții bănățeni le-au suferit în timpul comunismului. Din cinul monahal sunt amintiți mitropolitul Banatului, Vasile Lăzărescu cu domiciliu obligatoriu la Mănăstirea Cernica, episcopul Caransebeșului, Veniamin Nistor, care în februarie 1949 este scos din scaun și ieromonahul Alexandru Eftimie Bilan care, cât a fost civil, a fost arestat și închis la Jilava, Aiud, Gherla și Balta Brăilei.

Cârstea, Sebastian-Dumitru, dr., „Aspecte ale vieții monahale ortodoxe în timpul perioadei comuniste”, în: *Rteol XVII* (2007), 3, p. 406-430.

Articolul are drept subiect general viața monahală ortodoxă din timpul perioadei comuniste, referindu-se în special la anii 1944–1959, când patriarhul Iustinian Marina s-a confruntat cu problema reorganizării monahismului românesc și la modul în care apare ea în datele și statisticile vremii. O altă problemă abordată în acest articol este aceea a Decretului nr. 410 din 1959.

XIV. IMPLICAREA MĂNĂSTIRILOR ȘI PERSONALITĂȚILOR VIEȚII MONAHALE ÎN VIAȚA SOCIALĂ ȘI ACTIVITĂȚI FILANTROPICE

XIV.1. BOLNIȚE, SPITALE, ORFELINATE ȘI AZILE

***, „Cuvânt compus și pronunțat de Arhiepiscopul Filaret Stavropoleos Scribanu la inaugurarea ospiciului de săraci din Mănăstirea Galata de lângă orașul Iași, în 1855 Septembrie 1”, în: *BORom* V (1880-1881), 10, p. 657-673.

Tema centrală a discursului prezentat este milostivirea și grija pe care trebuie să-o manifestăm față de cei săraci și neputincioși. Din discursul arhiepiscopului Filaret referitor la Mănăstirea Galata aflăm că „Petru Vodă întemeind Mănăstirea Galata a așezat în ea și un ospiciu pentru săraci”, temei pentru urmași de a-i urma exemplul dragostei creștine.

***, „Serviciul Sanitar al episcopului Ghenadie II al Argeșului”, în: *BORom* XV (1891-1892), 8, p. 666-668.

Sunt redată două copii după două adrese oficiale: copie după adresa ministrului de interne către P.S. Ghenadie, episcop de Argeș din 1891 – în care ministrul de interne îi mulțumește pentru înființarea Serviciului Sanitar în localul Episcopiei; copia după adresa cuviosului monah și doctor Benedict Becescu adresată P.S. Ghenadie II al Argeșului – în care se amintește despre faptul că Episcopia a înființat acest serviciu și face un raport al consultărilor făcute.

Erbiceanu, C., „Documente inedite”, în: *BORom* XVI (1892-1893), 3, p. 193-208.

Sunt prezentate 10 documente din care câteva au referiri la Spitalul Colțea:

1. Document din 1811, semnat de către mitropolitul Ignatie al Ungrovlahiei. Din acesta aflăm că în instituția amintită funcționa, pe lângă spital și un ospiciu pentru săraci și bătrâni. Din cauza faptului că banii erau insuficienți, mitropolitul, în calitate de efor suprem al spitalelor din capitală, cere de la creștinii cei mai avuți bani pentru aceste așezăminte – instituie ceea ce se numește „disc”. Autorul oferă explicații asupra ceea ce înseamnă acest „disc”.

2. Document din 1811, semnat de Ignatie al Ungrovlahiei, din care reiese că un protoiereu care se ocupa cu strângerea de bani pentru așezămintele bisericesti – ospicii, spitale, școli, a furat din banii pe care i-a strâns. Documentul cuprinde ordinul

mitropolitului către un alt protoiereu de a cerceta și de a-l trimite pe cel învinuit la închisoare.

6. Document din 1812, din care reiese că la Spitalul Colțea exista și o casă pentru ajutorarea străinilor (sârbi, greci etc.). Noua organizare a spitalului a făcut să nu mai existe fonduri și pentru această casă. Mitropolitul a dispus ca banii ce se vor strânge din „discurile” („cutia milei” de astăzi) așezate pe la biserici, să se cheltuiască în acest scop la Spitalul Prozoveștii, unde s-au așezat străinii.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom* XXVIII (1904-1905), 4, p. 372-385.

Document - la 2 iulie 1814, s-a făcut un raport pentru „deschicarea” a trei mănăstiri din spitalul de ciumă. Se precizează că se făceau abuzuri la luarea contribuțiilor pentru Spitalul Colțea.

Scriban, arhim., „Cărți, reviste ziare. «Într-o mănăstire» articol de D.I. în revista „Neamul Românesc”, în: *BORom* XLII (1924), 8, p. 501-502. Recenzie.

Autorul (D.I.) a vizitat o mănăstire și spune că a văzut acolo cum au fost fetele orfane de război îngrijite și tratate de către călugărițele de acolo.

***, „Deschiderea cursurilor pentru pregătirea călugărițelor și călugărilor ca îngrijitori de bolnavi în spitale”, în: *MitrMold* IX (1933), 9, p. 220.

Cursurile pentru pregătirea călugărițelor și călugărilor ca îngrijitori de bolnavi în spitale s-au deschis la Mănăstirile Agapia și Vărațic sub conducerea doamnei doctor Popa. Dispozițiile pentru înființarea acestor cursuri au fost date de Î.P.S. Pimen, în acord cu Societatea Crucea Roșie.

Tighineanu, Efrem, locotenent de arhiepiscop al Chișinăului, arhiereu, „Dezvoltarea operei samaritane a Bisericii Ortodoxe Române prin înființarea institutelor de călugărițe infirmiere”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 294-303.

Se amintește despre instituțiile de caritate ale Bisericii în general. Aflăm că în țară sunt trei mănăstiri dedicate exclusiv îngrijirii bolnavilor: Sfântul Pantelimon și Mărcuța din București și Sfântul Spiridon din Iași. Articolul 88 din Statutul Bisericii Ortodoxe Române, din 1925, prevede ca mănăstirile de maici să înființeze, pe lângă alte așezăminte de folos obștesc și institute pentru pregătirea surorilor de caritate necesare spitalelor și bolnavilor particulari.

Patriarhul Miron plănuia să facă o școală pentru surori de caritate la Mănăstirea Țigănești. Ministerul Apărării Naționale i-a cerut patriarhului aceasta. Este redată propunerea. În urma unor demersuri a luat ființă lângă Spitalul Militar „Regina Elisabeta” din București, primul institut de călugărițe ortodoxe infirmiere. Este redată organizarea acestui institut. Al doilea institut de călugărițe infirmiere a luat naștere la Chișinău prin stăruința locotenentului de arhiepiscop Efrem Tighineanu în 1938, în Mănăstirea Frumoasa. De asemenea, este prezentată organizarea acestui institut. Și la Cluj a luat ființă o școală de infirmiere, dar sub formă de mănăstire la inițiativa episcopului Nicolae Colan. La Cernăuți Î.P.S. Visarion a înființat o ase-

menea mănăstire, după ce a transformat Mănăstirea Sucevița în mănăstire de maici. La Iași, la inițiativa Î.P.S. Irineu a luat ființă un asemenea institut.

Din articol mai aflăm că soția lui Neagoe Basarab, Despina, (după unele tradiții locale) s-ar fi călugărit la Schitul Ostrov din Călimănești, schit a cărui construcție ar fi fost finalizată de ea. Matei Basarab ar fi zidit pentru soția sa, Elena, Schitul Slătioarele din Vâlcea, pentru ca aceasta să-și ducă acolo viața, după ce el va trece la cele veșnice.

Ilarion Băcăoanu, egumenul Mănăstirii Precista Mare din Roman, arhiepiscop, „Egumenii și așezările spitalicești din Mitropolia Moldovei”, în: *BORom* LVIII (1940), 5-6, p. 361-369.

Cele dintâi așezăminte spitalicești din Mitropolia Moldovei au fost bolnițele mănăstirești. Administrația și îngrijirea acestor bolnițe era în sarcina mănăstirilor în care se aflau, iar egumenul era îngrijitorul. El numea pe medic și tot cu binecuvântarea lui se numeau părinții și frații pentru îngrijirea bolnavilor. Autorul enumeră câteva mănăstiri care aveau bolnițe: Neamț, Slatina, Râșca, Precista Mare (din Roman), Barnovski, Profetul Samuil (din Focșani), Agapia, Adam (jud. Tutova).

La mijlocul secolului al XVIII-lea a luat ființă instituția Sfântul Spiridon. Autorul arată cum s-a înființat această instituție, împrejurările care i-au dat naștere, dezvoltarea ei și cine i-a fost fondatorul.

În 1721 în Iași a izbucnit o epidemie de ciumă, iar morții erau îngropați în locul numit Măgura Iașilor. După trecerea epidemiei, Ștefan Bosie a clădit pe Măgura Iașilor o biserică, care după câțiva ani a fost făcută schit și a primit numele Tărăța. Ceva mai târziu, același Ștefan Bosie, alături de Anastasie Lipscanu și Vasile Roset au făcut la 1752 biserica Sfântul Spiridon din Iași, care a devenit mănăstire. Ea a fost sfințită în 1758. Tot aici s-a făcut și o bolniță.

Mănăstirea Precista Mare din Roman, ctitorită la 1569 de Ruxandra soția lui Alexandru Lăpușneanu, avea bolniță. În 1764 domnul Moldovei închină această mănăstire din Bacău Mănăstirii Sfântul Spiridon din Iași, care avea statut de stavropighie de la 1763. În 1788, Gherasim Putneanu, egumenul Mănăstirii Precista Mare, clădește cu proprii săi bani un spital în curtea acestei mănăstiri.

Mănăstirile Neamț și Golia aveau bolnițe pentru alienați. Mănăstirea Profetul Samuil din Focșani avea și ea, o mică bolniță. Toate acestea a fost „afiliate la Epitropia Sfântul Spiridon”. În finalul articolului este prezentată întinderea așezămintelor spitalicești ale Epitropiei Sfântul Spiridon și starea actuală a spitalelor din cuprinsul Mitropoliei Moldovei.

Lăncrăjan, Ioan, diac. dr., „Sensul creștin al asistenței sociale”, în: *BORom* LVIII (1940), 11-12, p. 826-831.

La începutul articolului se amintește despre sensul creștin al asistenței sociale în general și despre trecutul acestuia. Apoi autorul enumeră câțiva ierarhi filantropi: Andrei Șaguna, Varlaam, Veniamin Costache, Antim Ivireanu, Melchisedec Ștefănescu, voievozi: Ștefan cel Mare, Petru Rareș Constantin Brâncoveanu, Grigorie Ghica – Spitalul Pantelimon 1735, Domnița Bălașa – spitalul, biserica, azilul de

bătrâni. Al. Ipsilanti a înființat un spital pentru copii, iar spătarul Cantacuzino, Spitalul Colțea. Autorul redă și fragmente din testamentele mitropoliților Antim Ivireanu și Andrei Șaguna.

Moiescu, Gheorghe I., diaconul, „Cronica bisericească. Un nou așezământ creștinesc ortodox”, în: *BORom LXI* (1943), 1-3, p. 151-153 .

Patriarhul Nicodim a hotărât înființarea unui așezământ pentru pregătirea surorilor de caritate care se vor îngriji de bolnavi, școală care va funcționa în Mănăstirea Plumbuita. Toate absolventele școlii sunt obligate să îngrijească bolnavii din spitalele și dispensarele Casei Naționale a Asigurărilor de Sănătate timp de cel puțin 10 ani. Pe data de 10 martie 1943, patriarhul și mareșalul Antonescu au vizitat Mănăstirea Plumbuita spre a stabili locul unde va fi așezământul.

Moiescu, Gheorghe I., diaconul, „Cronica bisericească. Deschiderea Institutului surorilor de caritate de la Mănăstirea Țigănești”, în: *BORom LXI* (1943), 1-3, p. 153-154.

Pe data de 24 februarie 1943, a avut loc ceremonia de deschidere a „Institutului surorilor de caritate” de la Mănăstirea Țigănești. La deschidere a luat parte și patriarhul Nicodim. Este redată desfășurarea acestei festivități.

Ioachim, „Pilduri pentru vremurile ce străbatem...Orfelinate de la Sf. Mănăstiri”, în: *GBis IV* (1945), 1-3, p. 24-27.

Se face o prezentare a orfelinatelor din cadrul Mănăstirilor Cernica și Țigănești.

Ungureanu, Gh., „Episcopul Veniamin Costachi inițiatorul școlii pentru pregătirea preoților și a unei case pentru ocrotirea copiilor orfani și săraci, la 16 martie 1803”, în: *MitrMold* (1946), 10-12, p. 46-50.

Pentru a contura implicarea directă în viața culturală și socială a celor păstoriți a episcopului Veniamin Costachi, autorul articolului menționează faptul că într-o sedință la care a participat și P.S. Gherasim de Huși la Iași, în data de 16 martie 1803, P.S. Veniamin propune înființarea unei școli pentru preoți și a unei case pentru copiii orfani și săraci. Este redactat textul anaforalei lui Veniamin

Molin, Virgil, „Bolnița de la Colțea acum două veacuri și jumătate”, în: *GBis XIX* (1960), 11-12, p. 1005-1022.

Pe lângă informațiile despre bolnița, care va deveni mai apoi Spitalul Colțea din București, găsim prezentate aspecte și despre ceea ce este numit „Așezământul Colțea”, incluzând și o mănăstire cu același nume. Articolul cuprinde și imagini cu așezământul și cu mănăstirea.

Gonța, V. și Gonța, Al., „Mitropolitul Anastasie Crimca fondatorul celui dintâi spital în Moldova”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 1-2, p. 33-40.

Înainte de a vorbi despre situația spitalelor din Moldova, se amintește că în Țara Românească cel dintâi spital a fost înființat de Vladislav în 1523, lângă Mănăstirea

Curtea de Argeș. Mitropolitul Anastasie a înființat două spitale - unul la Dragomirna în 1602, sub numele de „biserița bolniță” și unul la Suceava. Sunt redată câteva mărturii ale criticilor care au analizat documentele privitoare la primul dintre aceste spitale.

Brătulescu, Victor, prof., „Bisericile și casa Sanatorială de la Viforâta”, în: *GBis XXII* (1963), 3-4, p. 269-292.

Mănunchi de informații ce vizează cărți vechi cu zugrăvi și însemnări, manuscrise psaltice, inscripții pe cruci, icoane aparținând „sfintei Mănăstiri Viforâta”.

Vătamanu, Nicolae, „Contribuții la istoricul bolniței de la Simidreni și al Xenodochiului de la Argeș”, în: *BORom LXXXVI*, (1968), 11-12, p. 1382-1391.

În tabloul votiv al Mănăstirii Curtea de Argeș, pe biserița pe care Neagoe și Despina o înfățișează lui Dumnezeu, se observă silueta unui cavaler îmbrăcat în zale, probabil Radu I Basarab și lângă el, pe alt panou urma să fie soția lui, Ana, în călugărie, Calinichia. Dar pictorul a înfățișat-o pe Calinichia în rasa ei de călugăriță, lângă scară. Radu și Calinichia au fost ctitorii celei dintâi Mitropolii a Țării Românești, înălțată pe locul unde, ulterior, Neagoe și-a clădit fundația ctitoriei sale, Radu determinând zidirea Mitropoliei, ea a fost continuată de soția sa, care, după moartea soțului, s-a călugărit, fiind ajutată de fiul lor, Mircea cel Bătrân.

Dacă în 1359 a fost înființată Mitropolia Ungrovlahiei și Iachint de Vicina a fost recunoscut ca arhipăstor al Țării Românești, era necesară o clădire a unei Mitropolii la Argeș. Dar în intervalul de peste 25 de ani, cât s-au scurs între înființarea formală a Mitropoliei și domnia lui Mircea cel Bătrân, Iachint a trebuit să aibă undeva o reședință. Autorul afirmă că aceasta a fost o mănăstire (sau schit) mai veche, anterioară Vodiței, situată pe platforma de deasupra vărsării Văii Iașului în râul Argeș.

Pentru a demonstra care a fost această mănăstire, premergătoare vechii mitropolii argeșene, autorul se folosește de un act de danie, din 24 iulie 1542, prin care Vladislav al II-lea dădea bolniței de la Simidreni și alăturatului adăpost de călători, adică xenodochiului de la Argeș, toată cășăria din județul Pădurețului. Deși localitatea Simidreni nu este cunoscută geografic, așezarea pare veche, cu o mănăstire sau schit și o bolniță existentă înaintea mănăstirii de la Argeș. Bolnița era rezervată exclusiv călugărilor bătrâni și bolnavi, așezată în afara mănăstirii, cu biseriță proprie, cu chilii și cimitir, cărora li se aducea la nevoie medic de la spitalul pentru laici. Deci bolnițele nu erau spitale, ci azile călugărești, cum a fost și la Mănăstirea Neamț.

Mergând pe firul istoriei, autorul afirmă că Iachint de Vicina a venit ca mitropolit într-o mănăstire existentă la acea dată, bolnița de la Simidreni, cu hramul Sân Medru. Clădită alături, noua Mitropolie de la Argeș a căpătat hram nou, Adormirea Maicii Domnului, hram menținut și de Neagoe Basarab când și-a înălțat ctitoria la Argeș. Xenodochiul de la Argeș este un adăpost pentru călători, unde acești pelerini primeau loc de cazare pentru câteva zile și îngrijiri medicală în caz de nevoie. Și în alte țări existau aceste locuri de binefacere, unde se perindau o mulțime de călători. Dania lui Vladislav fusese anticipată de Radu cel Mare în 1498, tot cu cășăria pădurețului, dată Mănăstirii Râncăcirov. Autorul conchide că bolnița și xenodochiul erau întreținute de Mitropolia de la Argeș, de care țineau, iar prin plecarea Mitro-

poliei de la Târgoviște, cele două instituții au trebuit să fie ajutate și atunci s-a trecut dania de la Râncăciuv asupra lor.

În curtea Mănăstirii Argeș au existat până în secolul trecut două capele, din care una avea hramul Sf. Dimitrie, ceea ce-l determină pe autor să creadă că aceasta ar fi fost capela bolniței de la Simidreni. Despre xenodochiu este precizat locul de hrisovul lui Vladislav, că era situat în fața porților bisericii de la Mănăstirea Argeș, deci pe latura de vest a incintei mănăstirii. Acolo a identificat, în 1860, Al. Odobescu o sală lungă, a cărei descriere înfățișează unicul xenodochiu documentat din istoria noastră.

Al. Pelimon, în descrierea mănăstirii de la Argeș, oferă o informație interesantă. El identifică micul paraclis, Sf. Dumitru, unde a văzut zugrăviți pe Radu Voievod și soția sa, călugărită Calinichia, ținând în mână o biserică, probabil vechea Mitropolie a țării, ctitoria lor. Neagoe, când a poruncit să se dărâme Mitropolia, a avut grijă de a pune să se scoată izvod de pe vechiul tablou al ctitorilor, care apoi a fost trecut pe zidurile uneia dintre clădirile ce mai rămăneau în picioare din complexul vechii mitropolii, pe pereții paraclisului bolniței de la Simidreni. Din neînțelegerile urmașilor, cineva a pus să se șteargă chipul voievodului, zugrăvind în loc chipul sfinției sale, iar altcineva, neinspirat, a șters numele personajului înveșmântat călugărește. După mutarea capitalei și a Mitropoliei la Târgoviște, circulația de pe șoseaua Câmpulung - Curtea de Argeș a scăzut, iar importanța xenodochiului s-a micșorat, instituția devenind inutilă și suferind transformările gospodărești cunoscute, neputând să se transforme în spital, ca pretutindeni în Europa. Bolnița a avut același destin, atribuindu-i-se o altă destinație, iar cimitirul călugărilor a fost mutat peste șosea, la Flămânzești.

Bulat, T. G., prof., „Biserica Moldovei și așezămintele spitalicești în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, în *BORom XC* (1972), 11-12, p. 1227-1237.

Centrul de greutate al articolului îl constituie demersurile realizate pentru construirea de către mănăstirea Neamț-Secu a unui spital în Târgu Neamț, lucrare realizată în 1852. Este redată corespondența purtată între conducerea bisericească și cea lumească pentru realizarea acestui obiectiv, precum și „Așezământul” spitalului imediat după înființare. Se amintește și de intenția mitropolitului Veniamin Costachi, din octombrie 1845, de a dedica o parte din veniturile mănăstirii Slatina construirii unui spital în orașul Fălticeni, proiect nerealizat datorită decesului inițiatorului.

Popescu, Ion, „Contribuția Bisericii la istoria veche a medicinei oltene”, în: *MitrOlt XXIX* (1977), 10-12, p. 810-812.

În aceste pagini aflăm că primele spitalele au fost inaugurate pe lângă biserică, în special pe lângă mănăstiri. Sunt menționate Mănăstirile Vodița, Tismana, Cozia, Bistrița Olteană și Obedeau – cu hramul Sf. Împărați Constantin și mama sa Elena.

Protopopescu, C. A., diac., „Înființarea primelor spitale rurale de stat, în jurul unor mănăstiri. Spitalul din Strehăia. (1883-1983)”, în: *MitrOlt XXXV* (1983), 9-10, p. 642-649.

Se activitatea desfășurată pe lângă mănăstiri pe plan social-medical, concretizată de-a lungul timpului în înființarea de bolnițe, farmacii și spitale, cum sunt Spitalul Colțea, Spitalul Sfântul Pantelimon din București, spitalul Nifon, Sfântul Spiridon, cele de la Hurezi și Slatina. Punctul principal al expunerii este însă activitatea spitalului din Strehaiia, desfășurată între anii 1883-1983.

XIV.2. DIVERSE ALTE IMPLICAȚII

Vartolomeu al Râmnicului, „Cronica bisericească. Raportul P.S. Episcop Vartolomei al Râmnicului către Consiliul Central al Bisericii Ortodoxe Române. Privitor la atelierile din mănăstirile și schiturile de maici din Eparhia Olteniei”, în: *BORom XLVII* (1929), 1, p. 1212-1216.

P.S. Vartolomeu al Râmnicului înfățișează în acest raport către Consiliul Central al Bisericii Ortodoxe Române, 12 chestiuni referitoare la introducerea atelierelor în toate mănăstirile de călugărițe, cine va lucra în aceste ateliere, ce se va lucra, cum vor fi organizate, cum vor fi procurate materialele și cine va înființa aceste ateliere.

Liviu, Stan, pr. prof., „Cooperative și ateliere mănăstirești”, în: *MitrOlt VI* (1954), 9-10, p. 478-487.

În cadrul acestui articol se amintește despre importanța muncii (a rucodeliei) în viața călugărească și despre atelierile mănăstirești (cu exemple). Sunt prezentate mănăstirile în care existau cooperative: Agapia, Hurezi, Cernica, Pasărea, Țigănești, Samurcășești, Viforâta, Zamfira, Suzana, Nămăiești, Tudor Vladimirescu, Rătești, Barbu, Buciumeni, Celic-Dere, Saon, Văratec, Agafton, Râșca, Adam etc.

Enescu, N. C., „Un proces dintre epitropia Mănăstirii Trei Ierarhi - Iași și Epitropia învățăturilor publice din Moldova, în timpul Regulamentului Organic”, în: *MitrMold XXXVII* (1961), 9-12, p. 634-665.

Procesul din perioada Regulamentului Organic evocat de autor se referă la persecutarea Bisericii autohtone de către elemente fanariote.

Turcu, Constantin, „Biserica și fiscalitatea feudală”, în: *MitrMold XXXVIII* (1962), 1-2, p. 58-61.

Autorul amintește în aceste pagini despre relația dintre Biserică și fiscalitatea feudală, cu accent pe efectele fiscalității asupra Mănăstirii Putna la anul 1679.

Băileanu, Gh., „Iașiul în secolul al XVII-lea”, în: *MitrMold XL* (1964), 11-12, p. 649-654.

Iașiul în secolul al XVII-lea este prezentat din perspectivă socială și religios-culturală. Aflăm despre evenimentele de la Curte, despre bisericile și mănăstirile acestui oraș, precum și despre viața culturală din acea vreme.

Cocora, Gabriel, pr., „Un veac de la înființarea Academiei: clerici ortodocși din Moldova în acest înalt for de cultură”, în: *MitrMold XLII* (1966), 9-12, p. 691-693.

Însemnarea de față debutează cu un scurt istoric al Academiei Române, după care sunt prezentați câțiva dintre slujitorii moldoveni ai Bisericii Ortodoxe Române care au făcut parte din acest for de cultură.

Episcopul Melchisedec al Romanului a lăsat Academiei biblioteca sa, care cuprindea 2511 de cărți, 82 de manuscrise și 114 monede. Printre cele mai importante activități pe care le-a prestat ca membru al Academiei se numără câteva comunicări cu caracter istoric. Alți clerici, membri de onoare ai Academiei, au fost mitropolitul Pimen Georgescu și episcopul Iacov Antonovici al Hușilor.

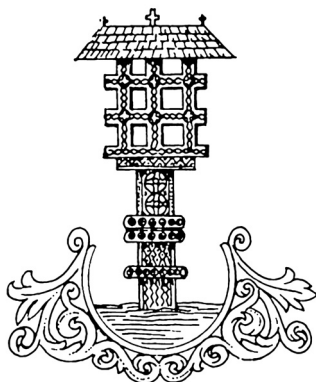
Ciurea, Al. I., pr. prof., „Clerici și personalități ale Bisericii Ortodoxe din Transilvania și Banat, membrii ai Academiei Române, înainte de 1 decembrie 1918”, în: *MitrOlt XXI* (1969), 1-2, p. 13-35.

Printre clericii care au fost numiți membri ai Academiei Române se numără episcopul Ardealului - Iosif Goldiș (numit episcop în 1899), episcopul Caransebeșului din 1899- Nicolae Popea, arhiepiscopul dr. Ilarion Pușcașu (arhiepiscopul din 1921) și mitropolitul Andrei Șaguna, membru din 7 septembrie 1871.

Naghiu, Iosif E., „Ierarhi și preoți bănățeni și crișeni la Academia Română (1866-1947)”, în: *MitrBan XXIX* (1979), 1-3, p. 71-78.

În studiul „Ierarhi și preoți bănățeni și crișeni la Academia Română (1866-1947)” sunt prezentați:

Nicolae Popea, episcop al Caransebeșului, membru al Academiei din 1877. Textul face prezentarea celor cinci cărți scrise de el; Vasile Mangra, vicar episcopal și președinte al Consistoriului Ortodox Român din Oradea. Se prezintă datele biografice. A fost un înfocat susținător al naționalismului, vorbindu-se și despre cercetările lui literar – istorice; Miron Cristea, primul patriarh, membru de onoare din 1919. Sunt expuse date biografice, iar în ceea ce privește activitatea este menționat faptul că, în calitate de episcop, se arată a fi susținător al publicisticii române.

XV. MĂRTURISIRI DE CREDINȚĂ, PRAVILE ȘI CULEGERI DE LEGI BISERICEȘTI

XV.1. MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ A LUI PETRU MOVILĂ ȘI SINODUL DE LA IAȘI (1642)

E., „Notițe istorice asupra timpului și împrejurărilor religioase în care s'au ținut Sinodul din Iași”, în: *Revista Teologică* I (1883), 26, p. 202-208.

Între secolele IX- XVI, în cadrul Bisericii Ortodoxe nu se observă nicio mișcare teologică și literară, cu excepția câtorva canoniști (Balsamon Zonora, Vlastaris). Cauzele progresului cultural-spiritual sunt: căderea școlilor teologice prin cuceririle musulmane din Asia, Europa și Africa; degradarea spiritului elen în Grecia; refugiul învățaților în Occident; corupția moravurilor și depărtarea de la spiritul bisericii antice.

Prelații erudiți își făceau studiile în Occident, mai ales în Italia, iar odată cu apariția lutheranismului și calvinismului, aceștia se instruiău singuri din doctrinele Ortodoxiei. Persoana care a agitat Ortodoxia mai mult de un secol a fost patriarhul Constantinopolului, Chiril Lucaris, care s-a născut în Creta în 1572. După ce a terminat studiile începătoare în țara sa a fost trimis în Veneția, urmând apoi Universitatea de Patavia, unde a terminat studiile literare și teologice. A călătorit prin toată Europa, în special prin Belgia și Italia, după care a fost chemat în țară de Meletie Pigas, protosinghelul Patriarhiei de Alexandria, care l-a hirotonit ieromonah, apoi arhimandrit. Patriarhul ecumenic Neofit l-a însărcinat cu apărarea Ortodoxiei în Lituania, care era bântuită de uniști. În 1603 a fost proclamat patriarh de Alexandria. În 1612, patriarhul Constantinopolului Neofit al II-lea se exilează, iar Chiril e proclamat locțiitorul patriarhului de Constantinopol. La 1614, a fost ales patriarh Timotei, iar Chiril Lucaris a trecut în Valahia, apoi în Alexandria; iar după opt ani, în 1621, a murit patriarhul Timotei și în locul lui a fost numit Chiril care se afla atunci în România. A îndeplinit această funcție doar un an și patru luni, fiind răsturnat de o intrigă iezuită, sprijinită de trei arhieri (Grigorie al Amasiei; Mitrofan al Ahridei și Iosaf al Serrei). Aceștia aveau ciudă el pentru că Chiril era un opozant puternic al scopurilor lor prozelitice, drept pentru care îl calomniău la Poartă, cum că ar avea relații secrete cu prinții germani protestanți. Astfel, a fost exilat în Insula Rhodos și înlocuit cu Grigorie. Cel din urmă a rezistat trei luni, fiind înlocuit cu Authim care a demisionat și acesta după 50 de zile.

Lucaris revine la patriarhat cu ajutorul ambasadorului Angliei, a doua oară, în 1624, iar în 1627 fondează tipografia patriarhală aducând-o din Londra. Însă ereticii

au reușit să-l exileze din nou în Tened, dar după câteva zile este rechemat la tron pe 11 octombrie 1632. Athanasie Patelarie îl dă din nou jos timp de 40 zile, după care în Joia Mare, Chiril Lucaris revine pentru a patra oară. Însă Athanasie nu se liniștește și ajunge pentru a doua oară patriarh, dar este înlocuit cu Chiril din Verra (Verria?), care la rândul lui a fost înlocuit cu Neofit al Iracleiei, fiind și acesta înlocuit cu Lucaris pentru a cincea oară. Va fi din nou calomniat la Poartă precum că ar avea legături cu Rusia, iar sultanul, după un an și șase luni, ordonă moartea lui.

Cu toate calitățile sale eminente, Chiril Lucaris este presupus de Biserica Ortodoxă ca suspect și exclus până la justificare dintre ortodocși, pentru că se presupune că este autorul unei confesiuni (mărturisiri de credință) care conține 18 capitole și a fost publicată în cartea polemică a lui Meletie Sirigul în 1690 la București. Cartea cunoaște mai multe ediții: Londra – 1629, Constantinopol – 1631, apoi Geneva, articolul conținând amănunte despre posibilitatea tipăririi în acele vremuri ale unei astfel de ediții. Afând Biserica Ortodoxă că un patriarh ecumenic publică o „Mărturisire de credință” cu tendințe calvine, Sinodul de la Constantinopol condamnă cele 18 capitole și patru întrebări și răspunsuri care par a fi publicate de Lucaris ca eretice.

Spre final sunt expuse părerile mitropolitului Varlaam și a patriarhului Dosoftei despre Vasile Lupu, apărător al ortodoxismului contra influențelor protestantiste occidentale, menționându-se și efortul acestuia de a aduce moaștele Sfintei Cuvioase Paraschiva la Iași, de a organiza o întrunire a Sfântului Sinod Panortodox la Iași, contra capitolelor lui Chiril Lucaris. Astfel, cel dintâi Sinod a fost ținut la Constantinopol contra ereziilor lui Lucaris, pe timpul patriarhului Chiril din Verra, la 1638, 24 septembrie, participând 44 de persoane. Sinodul din Iași care s-a ținut în 1642 sau 1643 este mai însemnat deoarece au participat atât grecii, cât și românii și rușii.

E., „Practicalele Sinodului din Iași, care este al II-lea contra Capitulilor lui Ciril”, în: *Revista Teologică* I (1883), 27, p. 213-216.

Aceste „practicale” sunt traduse din grecește din cartea „Contra capitulilor calvinice și a întrebărilor lui Ciril Lucaris”, al cărei autor este Meletie Sirig, profesor și protosinghel a Marii Biserici din Constantinopol. Cartea este imprimată în luna septembrie la București, în 1650, iar la finalul cărții este adăugată și expunerea credinței patriarhului Dosoftei, combătându-se doctrinele calviniste și protestante. Articolul descrie unsprezece capitole ale cărții lui Meletie și nu este finalizat.

E., „Practicalele Sinodului din Iași, care este al II-lea contra Capitulilor lui Ciril”, în: *Revista Teologică* I (1883), 28, p. 220-222.

Paragraful este o continuare a „Contra capitulilor calvinice și a întrebărilor lui Ciril Lucaris” din „*Revista Teologică*” I (1883), 27, p. 213-216, cuprinzând descrierea ultimelor șapte capitole.

E., „Practicalele Sinodului din Iași, care este al II-lea contra Capitulilor lui Ciril”, în: *Revista Teologică* I (1883), 30, p. 239-240.

Articolul cuprinde „Epistola Sinodului din Iași”, în care este lăudat domnul „Ioan Vasile Voievod”, care a luptat împotriva „capitolelor calvinice ale lui Lucaris”.

Se face referire la „practicele” Sinodului din Constantinopol din 1638, pe care le expune în opera sa, după care enumără toate persoanele care au subscris acele „practicele”.

Ghenadie al Râmnicului, „Istoria Mărturisirii Ortodoxe”, în: *BORom XXII* (1898-1899), 8, p. 803-822.

Sfântul Sinod a hotărât traducerea din grecește și republicarea „Mărturisirii Ortodoxe”. Este redat procesul verbal al Comisiei Sfântului Sinod, care arată atât modul în care a procedat Comisia la traducerea din nou a cărții, cât și istoricul ei.

Cartea „Mărturisirea Ortodoxă” are un caracter simbolic, însă spre deosebire de celelalte mărturisiri, aceasta este mai completă și ușor de înțeles. Ne sunt redată numirile celorlalte cărți simbolice din Biserica Ortodoxă și anume: „Mărturisirea Ortodoxă a lui Ghenadie Scholarios”, „Mărturisirea Bisericii Ortodoxe și Apostolice a Răsăritului” de Mitrofan Critopol, „Expunerea Doctrinei Bisericii Ortodoxe cu deosebirile ce se întâlnesc în alte biserici creștine”. Este arătată însemnătatea teologico-literară pe care a avut-o Mărturisirea Ortodoxă la Români.

Istoria „Mărturisirii Ortodoxe” - sunt prezentate cauzele istorice care au determinat schimbarea numelui cărții; Petru Movilă a numit-o „Catehism” la Sinodul de la Kiev ținut la 1640, iar Sinodul de la Iași i-a schimbat numele în „Mărturisirea Ortodoxă”.

Sunt prezentate împrejurările istorice din Biserica Rusă, cu privire la „Mărturisirea ortodoxă” și anume faptul care l-a determinat pe Petru Movilă să înceapă lucrul la „Catehismul” său încă din 1628, ca răspuns la „Confesiunea de la Geneva” a lui Chiril Lucaris. Tot lucrarea acestuia din urmă l-a determinat pe Petru Movilă să convoace Sinodul de la 1640 de la Kiev, în care s-a dezbătut această problemă. Sunt redată ședințele sinodului care au fost în număr de 10, șase dintre ele fiind dedicate citirii și analizării „Catehismului” lui Petru Movilă. S-au analizat părțile referitoare la: starea sufletelor după moarte, Tatăl Nostru, cele 9 Fericiri, credință, nădejde, dragoste.

În final, autorul combate părerea lui Î.P.S. Macarie autorul „Istoriei Bisericii Ruse”, potrivit căreia „Catehismul” a fost făcut de Isaia Trofimovici – care tocmai pentru aceasta ar fi fost ridicat la rangul de doctor în teologie. Părerea este greșită, deoarece Isaia Trofimovici, la deschiderea Sinodului spune „Petru Movilă a scris un Catehism”. Sunt arătate apoi adevăratele motivele pentru care Isaia Trofimovici a fost ridicat la rangul de doctor în teologie.

Ghenadie al Râmnicului, „Istoria Mărturisirii Ortodoxe”, în: *BORom XXII* (1898-1899), 9, p. 853-873. Cu text în greacă.

Se prezintă împrejurările istorice ale „Mărturisirii Ortodoxe” din Sinodul de la Iași. După Sinodul de la 1640, „Catehismul” lui Petru Movilă a fost trimis la Patriarhia de Constantinopol pentru a fi analizat. Sinodul de la Iași s-a ocupat cu combaterea „Confesiunii de la Geneva”. Acest Sinod a fost convocat în decembrie 1641 – argumente în favoarea acestei afirmații găsim în cartea lui Teodor Scuminovici și într-un manuscris al lui Meletie Sirigul al „Mărturisirii Ortodoxe”.

La Sinodul de la Iași Petru Movilă a participat prin delegații: Isaia Trofimovici și Iosif Canonovici, patriarhul Constantinopolului a participat prin delegații: Porfirie fostul mitropolit al Niceei și Meletie Sirigul; au mai participat ierarhii și clerici ai

Moldovei. Ședințele Sinodului au fost în număr de 20, în care s-au respins cele 18 capitole calvine și s-a tradus în limba greacă „Mărturisirea Ortodoxă”.

Sinodul a confirmat și aprobat „Mărturisirea Ortodoxă”. La fel și patriarhul Constantinopolului a confirmat-o în 1643, printr-o enciclică confirmată atât de Petru Movilă și de prelații moldoveni cât și de Sofronie ieromonahul, egumenul Mănăstirii Trei Ierarhi din Iași.

Soarta „Mărturisirii Ortodoxe” după Sinodul de la Iași este următoarea: „Mărturisirea Ortodoxă” aprobată la Iași a primit „întărirea” din partea Patriarhiei de Constantinopol numai în textul grec și în stare de manuscris. În 1662 „Mărturisirea Ortodoxă” a fost tipărită în textul greco-latin, la Amsterdam de către Panaiot.

În finalul studiului este prezentat un catalog al edițiilor cărții „Mărturisirea Ortodoxă” de la 1662 la 1879.

G., „Cronica bisericească Mărturisirea Ortodoxă”, în: *BORom XXIII* (1899-1900), 6, p. 592.

A apărut „Mărturisirea Ortodoxă” - o ediție a Sfântului Sinod.

***, „Cu mila lui Dumnezeu Noi Mihail Grigoriu Sturza Voievod, Domn al Țarei Moldaviei”, în: *Păstorul I* (1904), 1, p. 22-23.

Se publică mai multe legi date de către domnitor mănăstirilor Neamț și Secu. Domnitorul își îndreaptă atenția către aceste lăcașuri de cult, susținând pricipiul potrivit căruia aici trebuiau respectate poruncile lui Dumnezeu, să fie pentru mântuirea sufletească, adăpostul celor săraci și izvor de învățătură pentru credincioși.

***, „Regulamentări Domnești pentru Monastirea Neamțu-Secu”, în: *Păstorul I* (1904), 7-8, p. 33-34.

Articolul urmează celui publicat în *Păstorul I* (1904), 1, p. 22-23. Se elogiază atât personalitatea, cât și contribuția pe care a avut-o cuviosul arhimandit și stareț Paisie la cârmuirea celor două lăcașe de cult, după ce primește în grijă mănăstirile Secu și Neamț. În 18 februarie 1843 s-a binevoit ca Preasfințitul să dea învoire soborului să-și întemeieze un așezământ după regulile lui Paisie.

***, „Acte oficiale”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 4, p. 361-374. Cu text în limba greacă.

Este reprodusă corespondența oficială privitoare la hotărârile Sinodului de la Iași din 1642, unde a fost combătută scrierea apărută sub pseudonimul Chiril Lucaris, după care s-a găsit un exemplar original în Biblioteca Națională din Paris. Mai exact sunt reproduse două scrisori referitoare la Sinodul de la Iași din 1642. În articol sunt redade adresa Academiei Române către mitropolitul primat, adresa Sfântului Sinod către patriarhul ecumenic al Constantinopolului Ioachim IV, adresa Sfântului Sinod către Ministerul de Externe, adresa Sfântului Sinod către președintele Academiei Române. Prin aceste adrese persoanele amintite sunt înștiințate că li s-au trimis fotografiile după originalul referitor la Sinodul de la 1642, găsit în Biblioteca Națională din Paris.

De asemenea, sunt reproduse: și răspunsul patriarhului Constantinopolului, răspunsul Decanatului Facultății de Teologie din Cernăuți, răspunsul Ministerului de Externe la adresele trimise cu privire la trimiterea fotografiilor după originalul referitor la Sinodul de la Iași 1642 găsit în Biblioteca Națională din Paris.

Mangâru, B., „Câteva însemnări din istoria bisericii române cu privire la Sinodul de la Iași 1642”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 2, p. 150-162.

Se amintește despre „atmosfera deschiderii Sinodului de la Iași”.

La începutul articolului se prezintă situația politico-bisericească la acea vreme.

În secolul al XVII-lea limba de cult dominantă în Țările Române era slavona. La 1631 a ajuns ca domn al Țării Românești Matei Basarab care l-a avut alături pe mitropolitul Teofil. Întemeierea tipografiei domnești din Țara Românească s-a făcut cu ajutorul lui Petru Movilă despre care se amintește în continuare descriind situația Bisericii la suirea acestuia în scaunul de mitropolit al Kievului. Sunt abordate mai departe situația din Transilvania, cazul lui Chiril Lucaris și câteva aspecte legate de mitropolitul Varlaam al Moldovei.

Petru Movilă – a îmbrăcat haina monahală și a ajuns mitropolit al Kievului, înființând tipografia și Academia din Kiev. În 1635 a venit în Țara Românească un călugăr numit Meletie Macedoneanul ce a slujit la tipografia întemeiată de Matei Basarab - cu ajutorul literelor trimise de Petru Movilă – și astfel s-a început „mișcarea literară” din acea epocă.

În Transilvania mitropolit era Ghenadie care, sesizând lipsa de cărți bisericești, i s-a adresat mitropolitului Țării Românești, Teofil. Acesta (Teofil) a mers în fruntea unei solii în 1640 în Transilvania. La 1632 a apărut la Geneva sub pseudonimul Chiril Lucaris un catehism care propovăduia credința calvină. Chiril Lucaris – a fost ales în 1612 ca locțiitor de patriarh ecumenic, calitate în care a făcut mai multe vizite în Rusia, Polonia și Țările Române. La 1612-1613 acesta se afla în Țara Românească. În 1621 Chiril ajunge patriarh ecumenic, după care a fost exilat pentru scurt timp în Rodos. Revenit pe scaunul de patriarh în 1624, pe seama lui s-au răspândit zvonuri cum că ar fi calvin și de aceea Teofan, patriarhul Ierusalimului, aflat în Moldova, a trimis o delegație spre a afla dacă Chiril este sau nu calvin. Teofan a adunat un sinod la Iași prin care Chiril a fost disculpat de toate acuzele. În 1638, din cauza unor intrigi, Chiril Lucaris a fost executat.

Mitropolitul Varlaam al Moldovei – fiu de țăran, a intrat din tinerețe la Mănăstirea Secu, a fost egumen al acesteia, la vârsta de 55 de ani a ajuns mitropolit al Moldovei. În vremea sa s-a construit Mănăstirea Trei Ierarhi unde s-au înființat o școală și o tipografie.

La Sinodul de la Iași din 1642 au participat: Isaia Trofimovici, episcopul Niceei, Porfirie, Meletie Sirigul (pentru care Vasile Lupu a întemeiat Episcopia Proilaviei), Varlaam al Moldovei, Evloghie al Romanului, Anastasie al Rădăuților, Georgiu al Hușilor, egumenul Sofronie.

Mangâru, B., „Câteva însemnări din istoria bisericii române cu privire la Sinodul de la Iași 1642”, în: *BORom XXXIX* (1915-1916), 3, p. 259-275.

Sinodul de la Iași 1642 a ținut trei luni și s-a deschis cu citirea scrisorii patriarhului Partenie – scrisoare ce este redată în articol și care se referă la punctele ce trebuiau dezbătute. Autorul amintește apoi despre două texte pe care ni le redă în articol. Acestea sunt: scrisoarea patriarhului Nectarie al Ierusalimului referitoare la Sinodul de la Iași 1642 și la „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă; scrisoarea patriarhului Constantinopolului prin care spune că este de acord cu „Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă”.

La ședințele Sinodului de la Iași, Meletie Sirigul și grecii au susținut condamnarea lui Chiril Lucaris, iar rușii spuneau că nu sunt dovezi în acest sens. Înainte de plecare participanții la Sinod i-au scris o scrisoare de mulțumire domnului Vasile Lupu, care este de asemenea redată în articol. În 1643, patriarhul Constantinopolului a aprobat „Mărturisirea lui Petru Movilă”. Spre finalul articolului se amintește despre edițiile „Mărturisirii Ortodoxe”. Prima ediție a acestei cărți a apărut în limbile greacă și latină în 1643 la Kiev. La 1662, prin osteneala lui Panaiot Nicusios cartea a apărut într-o a doua ediție la Amsterdam, o a treia apărând în 1672 la Constantinopol, iar la 1695, la Lipsca, a văzut lumina tiparului cea de-a patra ediție etc.. Din finalul articolului aflăm că după ce Vasile Lupu s-a împăcat cu Matei Basarab, mitropolitul Varlaam al Moldovei s-a împrietenit cu Udriște Năsturel. Varlaam a găsit la Udriște catehismul eretic din Belgrad, catehism ce a generat o „Carte de răspuns” a mitropolitului Varlaam.

Scriban, arhim., „Cronica bisericească internă. Marile serbări de la Iași pentru pomenirea Sinodului de la Niceea”, în: *BORom* XLIII (1925), 10, p. 648-652.

Serbările de pomenire a Sinodului de la Niceea au avut loc în Iași, deoarece aici în 1642 a avut loc Sinodul care a aprobat „Mărturisirea de credință” a lui Petru Movilă. Aceste serbări au avut loc între 11 și 14 octombrie și la ele au participat: tot Sinodul Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu patriarhul Miron și regele Ferdinand. Se precizează că pe data de 13 octombrie 1925 a avut loc inaugurarea Seminarului de la Mănăstirea Neamț. Sunt redată cuvântul Î.P.S. Pimen mitropolitul Moldovei, discursul patriarhului Miron, alocuțiunea lui Alexandru Lepădatu.

***, „Reflexiuni în legătură cu Sinodul de la Niceea și Sinodul de la Iași din 1642”, în: *BORom* XLIII (1925), 10, p. 652-658.

Sunt redată desfășurarea Sinodului de la Niceea din anul 325 și desfășurarea Sinodului de la Iași din 1642. Referitor la desfășurarea Sinodului de la Iași este arătată contribuția pe care a avut-o Petru Movilă la acest Sinod și importanța scrierii sale „Mărturisirea ortodoxă”.

D., Șt. P., „Note bibliografice. Bulat T. G. «Petru Movilă, prinț de Moldova, apărător al ortodoxismului». Cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la Sinodul de la Iași (1641-1941), în „Buletinul nr. 1 al Institutului de Istorie a României A.D. Xenopol, Iași 1941, p. 9-14”, în: *BORom* LX (1942), 1-4, p. 112-113. Recenzie.

Petru Movilă s-a născut în 1596, iar în 1612 pleacă în Polonia împreună cu mama lui, Margareta și cu fratele său Moise. Între anii 1624-1627 Petru Movilă vizi-

tează Kievul, intră în monahism în 1627, ajunge arhimandrit, apoi în 1633 ajunge mitropolit al Kievului. El a luat atitudine împotriva „Catehismului calvinesc” a lui Chiril Lucaris. El a alcătuit o mărturisire de credință ce a fost aprobată la Sinodul de la Iași și confirmată la 11 mai 1643 de către Patriarhia ecumenică, iar la 11 martie 1645 „Mărturisirea Ortodoxă” a fost confirmată de toate Patriarhiile Ortodoxe.

Redacția, „Întru pomenirea Sinodului de la Iași 1642-1942”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 385-386. Cu o fotografie.

Două numere 9-10 din 1942 ale revistei „Biserica Ortodoxă Română” au fost închinat lui Petru Movilă și Sinodului de la Iași din 1642. Sunt înfățișate pe scurt: cauzele care l-au determinat pe Petru Movilă să scrie „Mărturisirea Ortodoxă” și evenimentele de la Iași din 1642.

Popescu, Nicolae M., pr., „Pomenirea mitropolitului Petru Movilă și a Sinodului de la Iași”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 387-402.

La începutul articolului, Nicolae M. Popescu prezintă situația Bisericii Ortodoxe din Polonia în vremea regelui Sigismund al III-lea, date despre familia lui Petru Movilă și datele sale biografice.

Bunicul său, Ioan, s-a călugărit la bătrânețe, iar unchiul său Ioanichie a fost mitropolit al Moldovei. Tatăl său, Simeon, a domnit în Moldova și în Tara Românească, pe mama sa o chema Melania, iar un alt unchi, Ieremia, a fost domnitor la Moldovei. Petru Movilă s-a născut la 21 decembrie 1596 și a rămas orfan de tată la 11 ani. În 1611, Petru Movilă ajunge în Polonia, unde urmează școala din Liov, ajunge ostaș sub Stanislav Jolkievski (acesta moare în 1620 la Țuțora), apoi își continuă cariera militară sub Hotkevici. Se retrage apoi din viața lumească și se călugărește în 1627 în Lavra Pecerska din Kiev. A fost ucenic al mitropolitului Iov al Kievului, în scurt timp a ajuns arhimandrit și egumen al Lavrei, iar la 1633 ajunge mitropolit al Kievului și este hirotonit la Liov.

Petru Movilă a ctitorit o biserică în Polonia pe care a închinat-o Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, a înființat un colegiu la Mănăstirea Brațca din Kiev și l-a cununat pe Ianuș Radziwil cu fiica lui Vasile Lupu. În 1630, Petru Movilă a alcătuit un „Octoih” pentru care a folosit mai multe manuscrise, printre care se numără și unul de preț de la Mănăstirea Neamț, scris ce i-a fost împrumutat de către domnul Miron Barnovski..

Se înfățișează apoi împrejurările care l-au determinat pe Petru Movilă să scrie „Mărturisirea Ortodoxă”. Această carte are trei părți: în prima sunt cuprinse Crezul și tâlcuirea la el, în partea a doua sunt cuprinse tălmăcirii la cele 9 Fericiri, la rugăciunea Tatăl Nostru și se amintește despre nădejde, iar în ultima parte se amintește despre dragostea către Dumnezeu și către aproape. Cartea a fost corectată și cercetată la un Sinod ce s-a ținut la Kiev în 1640. Se abordează apoi informațiile despre Sinodul de la Iași, arătându-se perioada în care a avut loc Sinodul – lunile septembrie-octombrie ale anului 1642 și cum s-a desfășurat acesta. Nicolae Popescu spune că Ghenadie Enăceanu a greșit când a afirmat că Sinodul de la Iași s-a ținut în ultimele luni ale anului 1641.

Delegații Patriarhiei ecumenice la acest Sinod au fost: Porfirie fostul mitropolit al Niceei și Meletie Sirigul, iar delegații lui Petru Movilă au fost: Isaia Trofimovici – egumen al Mănăstirii Sfântul Nicolae din Kiev, Ignatie Oxenovici și Iosif Canonovici. Toți aceștia au fost găzduiți în chiliile de la Trei Ierarhi, mănăstire care a fost sfințită în 1639 și în care domnul Vasile Lupu a înființat, în 1640, un colegiu asemănător cu cel de la Kiev, având patru profesori trimiși de Petru Movilă printre care se număra și Sofronie Pociatski. Acesta din urmă a fost numit de către Vasile Lupu rector al colegiului de la Trei Ierarhi, conducător al tipografiei înființate de curând acolo și egumen al acestei mănăstiri (Trei –Ierarhi).

În 1641 Vasile Lupu a adus moaștele Sfintei Cuvioasei Parascheva la Trei Ierarhi. Sinodul s-a ținut în sala gotică din această mănăstire. El a durat de la 15 septembrie până la 27 octombrie 1642. Cartea lui Petru Movilă a fost tradusă în limba greacă de către Meletie Sirigul și aprobată de către acest Sinod. În 1643 în urma altui Sinod, ținut de data aceasta la Constantinopol, este aprobată și confirmată această carte. În finalul articolului este prezentată soarta „Mărturisirii Ortodoxe”. Aceasta a fost tipărită în 1667, în Olanda de Panait Nikussios – un exemplar fiind trimis și regelui Franței, Ludovic al XIV-lea. În 1691 a fost tipărită la Buzău traducerea în limba română a „Mărturisirii Ortodoxe” a lui Petru Movilă făcută de către Radu Greceanu.

Scriban, Iuliu, arhim., „Mărturisirea ortodoxă a Mitropolitului Petru Movilă, izvor de învățătură pentru predicare și viețuire creștinească”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 439-454.

Articolul este structurat în opt părți. În cea dintâi, numită „Însemnat prilej nefolosit”, autorul arată că este demnă de rememorat întâlnirea desfășurată cu 300 de ani în urmă, între 15 septembrie 1642 și 27 octombrie 1642, în timpul domniei lui Vasile Lupu, în cadrul Sinodului de la Iași, unde a fost primită „Mărturisirea Ortodoxă” a mitropolitului Kievului, Petru Movilă. Cu această prilej, unic la noi până atunci și în ciuda vremurilor de neliniște, cu amenințări de năvăliri între neamuri, la Iași s-au întâlnit delegații ale Patriarhiei ecumenice și ale creștinătății din Rusia.

Domnitorul Vasile Lupu aprobase propunerea lui Petru Movilă, ca teologi de seamă ai Răsăritului să se întâlnească la Iași, întrucât, din cauza Reformei din Apus, atât protestanții cât și catolicii căutau să atragă Ortodoxia de partea lor. Într-o vreme când înșiși frunzașii țării, precum Udriște Năsturel, se tulburau văzând pătrunderea învățăturilor străine între noi, Petru Movilă reușește să lumineze și să îndrume lucrurile, astfel încât lumea să știe ce trebuie să păstreze și ce trebuie să înlăture.

În cea de-a doua parte, intitulată „Spre știința creștinilor”, autorul accentuează ideea că este foarte important ca poporul să afle informații cât mai multe despre Sinodul de la Iași, din 1642 și despre „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă, considerând insuficiente scurtele cuvântări de la Academia Română – cea a profesorului Nichifor Crainic, urmată de cea a părintelui profesor Niculae M. Popescu.

În partea a III-a a articolului, „Mărturisirea Ortodoxă ca izvor de învățătură pentru obștea creștinească” se arată că lucrarea mitropolitului Kievului nu este altceva decât o tâlcuire a Sfintei Scripturi, venită în sprijinul credincioșilor pentru a-i

pătrunde corect tainele. În continuare, autorul realizează o prezentare succintă a celor trei părți ale „Mărturisirii Ortodoxe”, în care se regăsesc tâlcuiri ale Crezului, ale rugăciunii „Tatăl nostru”, ale Fericitirilor și ale altor învățături din Evanghelie, mai cu seamă a celor referitoare la păcat.

În partea a IV-a a articolului, „Lucrarea prin Mărturisirea Ortodoxă”, autorul îi sfătuiește pe preoți ca ei să fie cei dintâi care să prezinte credincioșilor „Mărturisirea de credință”. Și pentru o mai bună înțelegere a acesteia, consideră necesar ca, pentru început, să fie descrise împrejurările în care a fost scris textul, apoi să se vorbească despre autorul său și ulterior să se treacă la prezentarea conținutului în sine.

Ca model, autorul oferă în partea a V-a, o cuvântare despre „Mărturisirea Ortodoxă”. În ultima parte a articolului, „După Mărturisirea lui Petru Movilă”, arhimandritul Iuliu Scriban arată că, după lucrarea mitropolitului Kievului, au mai apărut și alte lucrări ce ajută la cunoașterea credinței noastre, cum ar fi mărturisirea făcută de patriarhul Nicodim („Ce să crezi și cum să trăiești”), sau „Catehismul Bisericii Ortodoxe” de Î.P.S. Irineu al Moldovei, însă cea dintâi datorie a noastră este să cunoaștem „Mărturisirea” lui Petru Movilă.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice Grosu N. A. Pr.dr., «Sinodul de la Iași (1642)», în revista „Cronica Hușilor”, an IX, nr.8-9, p. 7-24”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 476. Recenzie.

Se prezintă aspectul simbolic și canonic al Sinodului de la Iași.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice Grosu N. A. Pr.dr., «Sinodul de la Iași (1642)», în revista „Cronica Hușilor”, an IX, nr. 8-9, p. 7-24”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 476-480. Recenzie.

Sinodul de la Iași aparține unei epoci de mari frământări a Bisericii Ortodoxe. Autorul înfățișează împrejurările în care a apărut „Catehismul” lui Chiril Lucaris. Despre Petru Movilă aflăm că el a restaurat catedrale, biserici și mănăstiri, a întemeiat școli și frății misionare, a înființat tipografii și a obținut recunoașterea libertății Bisericii Ortodoxe în stat. Apoi autorul înfățișează împrejurările în care a apărut „Mărturisirea ortodoxă”. Ea a fost aprobată în perioada 8-15 septembrie 1640. Referitor la perioada în care a avut loc Sinodul de la Iași autorul scrie, bazându-se pe mărturia medicului Scogardi aflată într-o scrisoare trimisă de acesta către un anume Schmidt și pe manuscrisul lui Meletie Sirigul, că în luna august a anului 1642 au sosit delegațiile la Iași, iar lucrările Sinodului au debutat ori la sfârșitul lunii august, ori la începutul lunii septembrie a aceluiași an.

După unii autori Sinodul a fost convocat în 1641, părere ce este infirmată de către autor. În ceea ce privește participanții aflăm că din partea Patriarhiei ecumenice au sosit la Iași: mitropolitul Porfirie al Niceei și Meletie Sirigul, iar din partea lui Petru Movilă au participat: Isaia Trofimovici, Ignatie Oxenovici și Iosif Canonovici. Ierarhia din Moldova a fost reprezentată prin: mitropolitul Varlaam, Ambrozie al Rădăuților, Gheorghe al Hușilor, Evloghie al Romanului, Sofronie Pociatki egumenul Mănăstirii Trei Ierarhi.

Dezbaterile s-au concentrat pe două chestiuni: condamnarea mărturisirii atribuite lui Chiril Lucaris și aprobarea „Mărturisirii” trimise de Petru Movilă. Textul acesteia din urmă a fost tradus de către Meletie Sirigul în limba greacă. Bazându-se pe scrisoarea mitropolitului Nectarie al Proilaviei, autorul înclină spre părerea că la Sinod s-au discutat și alte chestiuni cum ar fi: valabilitatea botezului ereticilor și reprimirea lor în biserică. Dezbaterile s-au închis la mijlocul lunii noiembrie. În data de 11 martie 1643, Sinodul de la Constantinopol aprobă „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice Ionescu Teofil Arhim., «Sinodul de la Iași, în 1642», în revista „Vestitorul”, an III, nr. 7-8, 1942, p. 1-4”, în: *BORom LX* (1942), 9-10 p. 480. Recenzie.

Autorul descrie evenimentele din 1642, considerând Sinodul drept o serie de conferințe care ar fi început în luna martie a anului 1642 și ar fi durat 9 sau 10 luni.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Iloae J., «Prințul Petru Movilă, Mitropolitul Kievului», în revista „Vestitorul”, an III, nr. 7-8, p. 5-9”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 481. Recenzie.

Autorul consideră că Petru Movilă și-a petrecut toată copilăria și tinerețea în Polonia unde a urmat școli catolice sub îndrumarea iezuiților. În opinia autorului exemplul culturii catolice ar fi fost hotărâtor. Conform lui Iloae J., Petru Movilă ar fi avut dorința de a fi patriarh.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Ionescu Teofil Arhim., «Mitropolitul Petru Movilă și catolicismul», în revista „Vestitorul”, an III, nr. 7-8, p. 10-19”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 481-482. Recenzie.

Autorul scrie că: „Mărturisirea Ortodoxă” a fost supusă aprobării Sinodului de la Iași după ce ar fi fost examinată în prealabil de către patriarhul ecumenic Partenie I; Petru Movilă ar fi trăit într-un mediu religios străin față de religia strămoșilor săi. În final se amintește despre scrisoarea pe care Petru Movilă ar fi adresat-o papei.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Ionescu Teofil, Arhim., «Codex Parisinus 1265», în revista „Vestitorul”, an III, nr. 7-8, iulie august 1942, p. 20-23”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 482. Recenzie.

Codexul cuprinde „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă. Autorul descrie acest Codex.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Petreuță I. «Sinodul de la Iași și Mărturisirea Ortodoxă», în revista „Biserica Bănățeană” an 1941, nr. 9, p. 17”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 482-484. Recenzie.

Autorul descrie împrejurările care au dus la convocarea Sinodului din 1642 și desfășurarea evenimentelor din acel an. Petru Movilă a fost devotat scaunului ecumenic. Petreuță I. susține că Petru Movilă ar fi călătorit la Constantinopol în 1642 - afirmație ce este combătută de către autorul recenziei.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Petrovici T. «În amintirea mitropolitului Petru Movilă», în revista „Luminătorul”, an 74, nr. 1-2, p. 92”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 484. Recenzie.

Sunt publicate următoarele propuneri pe care autorul le-a făcut Sfântului Sinod: să se aducă de la Kiev în țară rămășițele lui Petru Movilă și să fie așezate în Biserica Trei Ierarhi, să se alcătuiască un catehism nou corespunzător cerințelor vieții de astăzi, să se convoace un Sinod panortodox la Iași.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Popescu Simion, Pr., «Sinodul de la Iași din 1642», în revista „Renașterea”, an XXI, nr. 10, p. 557-565”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 484. Recenzie.

Autorul preia principalele informații cu privire la evenimentele din 1642, din articolul lui G. Enăceanu din revista „Biserica Ortodoxă Română” din 1882 (în *BORom* an VII).

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Porcescu Scarlat Pr., «Sinodul de la Iași 1642», în revista „Cronica Românilor”, an XIX, nr. 1, 1942, p. 2-12”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 485-486. Recenzie.

Se prezintă împrejurările în care a fost convocat Sinodul de la Iași, data și durata acestuia. El afirmă că Meletie Sirigul ar fi avut un interpret la Sinod și că discuțiile Sinodului de la Iași din 1642 s-au purtat în limba latină.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Savin Ioan Gh. «Mitropolitul Petru Movilă și Sinodul de la Iași. Contribuții românești la viața spirituală rusă», extras din revista „Cetatea Moldovei”, an II, vol. II, nr. 11-12, Iași, 1941, 7 p.”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 486. Recenzie.

Autorul face cunoscută contribuția românească la viața spirituală rusă în ceea ce privește latura bisericească. El amintește apoi despre Academia din Kiev – înființarea ei și despre „Mărturisirea Ortodoxă”. I. G. Savin combate încercările teologilor ruși și greci de a atribui meritul compunerii acestei scrieri („Mărturisirea Ortodoxă”) lui Isaia Trofimovici sau Meletie Sirigul.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Tomescu Constantin N., Prof. «Sinodul de la Iași 1642-1942», în revista „Luminătorul”, an 74, nr. 5-6, p. 259-262”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 487. Recenzie.

Autorul amintește despre însemnătatea Sinodului de la Iași, descriindu-ne împrejurările grele în care s-a ținut acesta și urmările pe care le-a avut. Se presupune că lucrările Sinodului au durat un an.

Moiescu, Gheorghe I., diac., „Note bibliografice. Vasilescu Emilian, «Petru Movilă apărător al ortodoxiei», în revista „Gândirea”, an XX, 1941, nr. 10, p. 563-568”, în: *BORom LX* (1942), 9-10, p. 487-488. Recenzie.

După ce se prezintă o situație detaliată a Bisericii Ortodoxe în perioada 1620-1640, se arată ce a însemnat Petru Movilă pentru apărarea dreptei credințe.

Popescu, Teodor M., „Mărturisirea Ortodoxă” – Text grec inedit ms. Parisinus 1265. Text românesc ed. Buzău 1699. Editată de Preotul Niculae M. Popescu și Diac. Gheorghe I. Moisescu, cu o Precuvântare de Tit Simeirea Mitropolitul Bucovinei, Ed. Mitropoliei Bucovinei, 1942, form. LXVIII +352 p.+8 planșe”, în: *BORom* LXIII (1945), 7-8, p. 378-386. Recenzie.

„Precuvântarea” mitropolitului Tit Simeirea este un mic studiu asupra edițiilor grecești și a traducerilor „Mărturisirii Ortodoxe”. În introducerea acestui volum este prezentată istoria „Mărturisirii Ortodoxe” – împrejurările în care s-a scris și aprobat această carte. Prima oară s-a tipărit în Olanda cu cheltuiala lui Panaiot Nicusios în 1667; alte ediții ale acestei cărți au fost Lipsca 1695, Snagov 1699 etc.

Textul cel mai bun al „Mărturisirii Ortodoxe” este manuscrisul Parisinus de la Biblioteca Națională din Paris. Despre acesta aflăm că este o copie făcută după textul traducerii lui Meletie Syrigos, copie ce a fost cerută de ambasadorul Olier de Nointel prin marele dragoman Panait Nicusios și pe care a trimis-o regelui Franței Ludovic al XIV-lea în 1673. În lucrare găsim numeroase îndreptări din care menționăm: Petru Movilă nu a studiat la Paris; titlul de „Catehism” dat „Mărturisirii Ortodoxe” nu vine de la Petru Movilă, ci de la uniatul Cassian Sakovici; autorul „Mărturisirii Ortodoxe” nu este Isaia Trofimovici ci Petru Movilă; Sinodul de la Iași s-a ținut între 15 septembrie - 27 octombrie 1642 și nu între luna decembrie a anului 1641 și luna septembrie a anului 1642; foaia volantă tipărită la 20 decembrie 1642 nu cuprinde actele Sinodului de la Iași etc.

În lucrarea celor doi autori găsim și date biografice ale unor personalități ca: Meletie Syrigos, Nectarie al Ierusalimului, Panait Nicusios, patriarhul ecumenic Dionisie Muselim – care a fost îngropat în vechea Mitropolie din Târgoviște. După acestea cei doi autori vorbesc despre edițiile „Mărturisirii Ortodoxe” apărute în românește: 1691 – traducere făcută de Radu Greceanu și apărută în tipografia Episcopiei Buzăului; 1745 – ediție apărută din porunca lui Constantin Mavrocordat; 1827 – ediție ce este întregită cu scrisoarea patriarhului Ierusalimului din 1662 și cu aprobarea dată de patriarhul ecumenic Partenie I și de Sinodul din Constantinopol în 1643; 1844 – traducerea lui Filaret Scriban; 1872 – „Mărturisirea Ortodoxă” a apărut pentru prima dată cu litere latine în traducerea lui Barbu Constantinescu, traducere făcută după textul ediției din Olanda etc. Apoi sunt reproduse și apoi traduse în limba română, în lucrarea celor doi: scrisoarea patriarhului Dionisie Muselin (1672), textul grec al „Mărturisirii Ortodoxe” după manuscrisul Parisinus, nota scrisă a lui Meletie Syrigos, scrisoarea patriarhului Partenie despre aprobarea „Mărturisirii Ortodoxe” din martie 1643.

Șerbănescu, Nicolae, pr., „S-a ținut un Sinod antiunionist la Iași în 1595?”, în: *BORom* LXXXI (1963), 7-8, p. 768-780.

Autorul aduce câteva precizări în legătură cu întrebarea dacă s-a ținut un Sinod antiunionist la Iași în 1595. Se știe că, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea conducătorii Bisericii romano catolice au întreprins o acțiune vie de convertire printre credincioșii Bisericilor Ortodoxe și Eterodoxe. De această propagandă n-au

scăpat nici Țările Române și nici rutenii ajuși ceva mai înainte sub coroana catolică a Poloniei. În fața acestei situații, Biserica Ortodoxă nu a stat pasivă.

În vremea când iezuiții încercau atragerea ruteniilor ortodoxe la catolicism, Patriarhia ecumenică a trimis în acele părți ca exarh patriarhal pe protosinghelul Nichifor Dascălul, iar cea din Alexandria pe învățatul ieromonah Chiril Lucaris. Nichifor Dascălul a dus o apreciabilă luptă împotriva acțiunilor de convertire desfășurate de iezuiți. Tot lui i se atribuie convocarea și prezidarea unui Sinod anti-unionist, care s-ar fi ținut pe pământ românesc, la Iași în ziua de 17 august 1595. Din partea acestui Sinod, s-ar fi trimis o scrisoare către clerul și poporul dreptcredincios din Rutenia, cu îndemnul de a rămâne statornici în credința ortodoxă. Este prezentat textul scrisorii. Se precizează că acest text nu s-a păstrat în original.

Profesorul P.P. Panaitescu s-a ocupat în 1936 de problema Sinodului în cauză. Ținând seama de întâmplările politice petrecute în acel an în țările noastre și mai ales argumentând că președintele Sinodului, protosinghelul Nicolae Dascălul, nu putea fi în august 1595 la Iași, se trage concluzia că ar fi fost imposibilă ținerea acestui Sobor în ziua de 17 august 1595. A socotit deci această dată greșită și a propus ca ea să fie schimbată cu un an mai devreme, adică la 17 august 1594. Dar, lipsa de mărturie privind prezența lui Nichifor Dascălul în Țările Române în anii 1593-1594 și mai ales faptul că patru dintre prelații români, semnatari ai actului, nu păstoreau în 1594 în scaunele precizate în text, arată imposibilitatea ținerii Sinodului în 1594.

Autorul susține că s-ar putea ca actul sinodal prezentat în articolul respectiv, al cărui original nu se cunoaște, să fie opera vreo unuia dintre ortodocșii ruteni cu scopul de a da mai multă tărie rezistenței alor săi împotriva unirii bisericești cu Roma.

Suttner, Christian Ernest, prof., „Noi date și precizări în legătură cu Sinodul de la Iași din 1642”, în: *BORom* XCIII (1975), 9-10, p. 1107-1113.

Informații referitoare la viața bisericească de la greci, ruteni și românii din Moldova. Pe vremea când Chiril Lucaris se afla în scaunul de patriarh al Constantinopolului, partida catolico-protestantă avea mare influență la Poartă asupra grecilor. „Mărturisirea” lui Chiril Lucaris apărută în 1629 la Geneva dovedește că acest patriarh înclina spre calvinism. La moartea acestuia, Chiril Kontaris a reunit un sinod în Constantinopol, la 23 septembrie 1638, pentru a-l declara eretic datorită existenței unor idei calvine în scrierile sale. Dar, în anul următor Chiril Kontaris a fost ucis prin violență pentru a nu se reîntoarce în scaun. Pentru rutenii din Lituania, teologia apuseană devenise o problemă de viață și de moarte, iar către jumătatea secolului al XVI-lea, calvinismul trăia o adevărată epocă de glorie în acest ținut în dauna atât a Bisericii romano - catolice, cât și a celei Ortodoxe.

Petru Movilă a obținut ca Biserica Ortodoxă să fie recunoscută din punct de vedere juridic din partea Poloniei și Lituaniei. Sinodul de la Iași și-a început activitatea în 1641 și a extins-o până la 27 octombrie 1642. Lucrările Sinodului au început la 25 august 1642. Actele Sinodului n-au ajuns până la noi, totuși izvoarele sunt numeroase. Sunt prezentate două scrisori sinodale și succesiunea evenimentelor.

XV.2. DIFERITE PRAVILE, CULEGERI DE LEGI, ACTE ȘI PREVEDERI JURIDICE BISERICEȘTI

C., E., „Bibliografie. Descrierea a două Nomocanoane din Biblioteca Internatului Facultății de Teologie”, în: *BORom XXII* (1898-1899), 9, p. 920-927. Cu text în limba greacă.

Vorbind despre nomocanoane, autorul spune că „cel mai aproape manuscris ca formă și ca fond după care s-ar fi tradus „Îndreptarea Legii” în românește este cel al mitropolitului Niceei, Porfirie, scris la anul 1600”, manuscris pe care autorul l-a găsit în Mănăstirea Golia din Iași.

C.E. face o descriere și prezintă cuprinsul celor două nomocanoane. La al doilea este prezentat nu numai manuscrisul ci și conținutul său și, de asemenea, este redată prefața și stihurile de pe ea.

M., P., „Dare de seamă”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 2, p. 219-226. Recenzie.

Este abordată teza de licență a lui Ștefan Basgan ce are titlul „Studiu canonicoliterar asupra părții I din Îndreptarea Legii”, tipărită la Târgoviște în 1652. În prima parte a lucrării se arată: numele legislațiilor din Țările Române până la apariția pravilelor lui Matei Basarab și Vasile Lupu – românii se ghidau după obiceiul pământului, iar din secolul al XIV-lea până la jumătatea secolului al XVII-lea, după nomocanoane grecești și slavone.

În a doua parte a lucrării se amintește despre epoca lui Matei Basarab și a lui Vasile Lupu – legile din timpul celor doi domnitori. În această epocă se începe introducerea limbii române în cult. Tot aici aflăm că cel mai vechi nomocanon slavon ce s-a găsit, data din 1578 și era de la Mănăstirea Putna. Apoi Ștefan Basgan amintește despre: „Pravila de la Govora 1640”, „Pravila lui Vasile Lupu 1646”, „Pravila cea Mare 1652” („Îndreptarea Legii”). Tot aici mai aflăm și ce manuscrise s-au folosit la traducerea în românește a „Îndreptării Legii”. În ultima parte a lucrării este prezentat cuprinsul „Îndreptării Legii”.

Ursăcescu, V., ec., „Cărțile de blăstăm din trecutul nostru”, în: *BORom XLIV* (1926), 9, p. 506-514. Cu text în limba latină. Cu text în limba greacă.

În trecut oamenii se conduceau după legi vechi de secole sau după obiceiul pământului. În prefața cărții de legi numită „Codicele Calimah” găsim un fragment (reprodus în articol) referitor la istoricul întocmirii de legi scrise. În „Codicele de legi” a lui Ipsilanti din 1780 găsim un fragment referitor la istoricul întocmirii de legi – fragment ce este redat de asemenea în articol. În „Codicele” lui Caragea din 1817 găsim „glava 54”, care fixează rolul Bisericii în practica împărțirii dreptății – acela de a da „cărți de blestem”. Prin „Codul civil” din 1865 s-a hotărât ca toate legile vechi să se abroge. După aceea, V. Ursăcescu amintește despre procesele pe terenuri și prezintă ce spune Andronache Donici în prefața cărții sale „Adunare de Pravile” despre ele. În multe cazuri de judecată Divanul era depășit și cerea ajutor de la Biserică – pentru acest fapt dându-se „carte de blestem” asupra cazului. Astfel de cărți au început să se dea pentru judecățile pentru pământ în secolul al XVI-lea,

practica ajungând la apogeu în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Cărțile de blestem nu s-au dat numai pentru judecățile pentru pământ, ci și pentru chestiuni care priveau: înstrăinarea averilor mănăstirești sau punerea de noi biruri asupra poporului. Ele erau date de ierarhii țării, de patriarhul de Constantinopol sau de alți patriarhi, de domnitori împreună cu ierarhii țării, de creștinii care făceau daniile bisericii.

V. Ursăcescu istorisește despre originea acestei datini – întâlnită la vechii greci și la romani făcând apoi o incursiune și în practica blestemului în primele secole creștine, prezentându-ne chiar câteva exemple. Primul blestem oficial dat de Biserică a fost cel din anul 325, rostit la Sinodul I ecumenic de la Niceea.

Blestemul documentelor noastre vechi este asemănător cu cel al sârbilor, care e un împrumut de origine bizantină. Sunt prezentate câteva exemple de cărți de blestem: cea dată de mitropolitul Gavriil al Moldovei în 1766, cea dată de mitropolitul Veniamin al Moldovei în 1818, cea dată în 1709 de Sinodul țării pentru a întări ajutoarele date de Mihail Racoviță Episcopiei Hușilor.

Se arată apoi ce întâlnim într-o „carte de blestem” a episcopului Hușilor, Ierotei, din 1745, în afară de formula standard. Referitor la momentul în care se citeau aceste „cărți de blestem”, autorul deduce dintr-un hrisov a lui Matei Basarab din 1639 (dat cu ocazia reluării celor 20 de mănăstiri din Muntenia închinat Sfintelor Locuri) și din ce spune Grigorie Ureche în „Letopisețul Moldovei”, că acestea se citeau la ieșirea cu Sfintele Daruri sau imediat după ducerea lor în Sf. Altar. În cazul în care judecățile urmau să se sfârșească la fața locului, preotul citea acea carte chiar acolo sau în biserica satului. V. Ursăcescu arată cum a procedat episcopul Hușilor, Inochentie (1752-1782), atunci când a avut o judecată cu răzeșii din Brădicești. De la cronicarul Ureche aflăm că mitropolitul Moldovei Iacov (Putneanul) a refuzat să dezlege un blestem (asupra văcăritului) și pentru acest fapt a fost forțat de domnul Constantin Racoviță să se retragă. În finalul articolului sunt date câteva exemple despre ceea ce au pățit cei care au călcat blesteme.

Furtună, D., econ., „Cinci cărți de blestem din Moldova”, în: *BORom* LIV (1936), 7-8, p. 423-431.

Autorul constată, prin inventarierea câtorva exemple de cărți de blestem, anumite modulații ale sentimentului religios specific poporului român, care, deși absoarbe anumite influențe străine, revine la un fond blând, înțelegător. Această veche tradiție, venită de la slavi, atestă o importantă coordonată a mecanismului de gândire din acea vreme, fiind o mentalitate în care orice fărădelege afecta nu doar o singură persoană, direct vizată, ci întreaga comunitate din care aceasta făcea parte.

Astfel, obiectivul fundamental al acestora era cel moralizator, de păstrare a dimensiunii morale prin credință, conjugat cu cel justițiar, de facere a dreptății, prin urmare, un mijloc religios de a descoperi vinovatul. În Moldova, cel mai vechi act se găsește în limba slavonă, datând de la 1400, prin care voievodul Iuga dăruiește unui boier pământ; apoi, la 1553 este atestat de „Tetraevanghelul” vistiernicului Matiaș, pentru ca în 1611 să se înregistreze un act de danie din partea lui Constantin Voievod, urmat de aceleași imprecății formulate într-un ton cât mai simplu. Acestea se fac remarcate și ulterior, pe la 1642, pe vremea voievodului Vasile Lupu.

În ceea ce privește regiunea Muntenia, autorul studiului observă un document asemănător, redactat cu ocazia închinării unei mănăstiri Sfântului Munte Athos, într-un (același) timbru ponderat. Odată cu secolul al XVIII-lea se evidențiază intrarea pe filieră grecească a unor expresii, străine fondului nostru spiritual și care utilizează anumite analogii cu fierul, lemnul ori piatra, invocate a putezi, în contrapondere cu trupul celui vinovat, chemat la neputezire, dar care nu vor fi îndelung folosite. Această „metodă” este atestată atât în Moldova, cât și în Basarabia, cea mai cunoscută fiind cea datată în 1752, la Sinodul de la Iași, îndreptată împotriva străinilor care ar fi încercat să ocupe scaunele episcopale. În acest sens, autorul investighează cinci cărți de imprecăție, cu perioade cuprinse între 1780 și 1860, din regiunea Moldovei, care uzează aceste formulări provenite de la greci.

Prima dintre acestea aparține lui Gavriil Calimachi, mitropolitul Moldovei; un alt exemplu provine de la Iacov Stamati, 1795; al treilea document fiind din perioada lui Veniamin Costachi, de la 1809. Aceluiași an aparține și cel de la exarhul Gavriil Bănulescu, apoi urmează cea de-a cincea carte, din vremea lui Sofronie Miclescu, 1860. Obiceiul cărților de blestem va fi întâlnit și în secolul viitor, remarcându-se însă renunțarea la împrumuturile formelor străine, schimbate și în ceea ce privește tonul de redactare, în special între anii 1780-1860. Importantă în construirea acestei afirmații este o mărturie istorică a mitropolitului Veniamin Costache, care condamnă abuzurile pe care le făceau grecii. De aceea și cărțile de blestem păstrate din acea perioadă nu mai cunosc exagerări stilistice, conținutul raportându-se strict la găsirea vinovatului. În plus, unele dintre actele explorate păstrează doar denumirea de „cărți de blestem”. Astfel, în acest ultim an nu se mai poate vorbi de o carte de justiție propriu-zisă, ci de una duhovnicească, de sfătuire.

Berechet, Șt. Gr., „Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor”, în: *BORom* LVI (1938), 11-12, p. 743-761.

Autorul se referă mai întâi la tipăriturile și copiile de legi canonic-mirenești, precizând că acelea din 1512, 1567 și 1581, cuprinzând „Syntagma lui Vlastarie”, sunt, de fapt, rămășițe din Pravile copiate pentru folosul judecăților bisericești de la mitropolii, episcopii și mănăstiri. Și în secolele XVII – XVIII mitropoliții din Țările Române s-au implicat cu mult zel în ceea ce privește tipăriturile și copiile de legi canonic-mirenești, dovadă fiind prefetele de la „Pravila de la Govora” (1640) și „Îndreptarea legii” (1652), sau preocupările mitropoliților Varlaam din Moldova, Iacov Putneanul, mitropolitul Grigorie sau Veniamin Costache, precum și ale altor fețe bisericești.

Observăm așadar că, în trecut, materia juridică bisericească era împletită cu cea mirenească, aproape tot codul civil penal și comercial intrând și în competența Bisericii, după cea domnească. Ierarhii din Principatele române judecau toate procesele de cuprins curat canonic. De asemenea, mitropolitul țării îl însoțea permanent pe domnitor, inclusiv atunci când acesta prezida divanul de judecată, după cum se arată în diverse scrieri, printre care și cea a lui Dimitrie Cantemir, din 1715. Clerul inferior alcătuia actele de drept privat, iar ierarhii le autentificau, așa cum era prevăzut în diverse Pravile, sau în „Capetele de poruncă” ale lui Antim Ivireanul.

Dicasteriile judecau procesele de divorț și comunicau domnului rezultatul, iar executarea hotărârii se făcea prin slujbașii domnești. Episcopii și egumenii mănăstirilor judecau procesele locuitorilor de pe moșiile pe care le administrau, însă, în caz de abuz, domnitorii le retrăgeau egumenilor acest drept. La suirea pe scaunul episcopal sau mitropolitan, ierarhii confirmau catastifele breslelor și le judecau. În unele situații, clerul slujea ca mijlocitor între instanțele civile și părțile în litigiu. Uneori, la oficializarea unor acte, clerul asista la depunerea unui jurământ, ca mijloc de dovedire a adevărului. Nu trebuie ignorată constatarea autorului că majoritatea actelor se termină cu o formulă de blestem, prin care se impunea respectarea clauzelor prevăzute în acestea. Asemănător, în anumite cazuri, partea în litigiu, interesată să smulgă adevărul de la adversar, putea solicita ierarhului eliberarea unei cărți de blestem sau de afurisanie, care se termina cu un groaznic blestem. Eliberarea acestora a încetat la noi odată cu aplicarea în viața juridică a codului de procedură francez, introdus în 1865.

Spre finalul articolului, autorul menționează că, până la începutul secolului al XVII-lea, ierarhii și boierii judecători făceau apel în judecata lor la așa-numitul „obicei al pământului”, iar în cazurile grele foloseau legislația bizantină, interesant fiind faptul că, uneori, în aceeași carte de judecată, se găseau pasaje juridice din mai multe Pravile, fie vechi, fie noi. El își manifestă speranța că, într-o zi, va apărea un manual de „Drept canonic bisericesc”, care să înfățișeze orânduirea bogatului tezaur al vieții juridice de la noi.

Berechet, Șt., prof., „Biserica, ctitoră a vechii legislații”, în: *BORom* LXIII (1945), 6, p. 221-241. Cu text în limba greacă.

La începutul articolului, autorul face cunoscut că, până în secolul al XII-lea, Biserica noastră nu are o bază documentară suficientă, adăugând și faptul că nu a avut o ierarhizare a clerului decât după creștinarea bulgarilor. Se poate vorbi despre o ierarhie încheată a Bisericii după 1359, în Muntenia, și la începutul secolului al XV-lea, în Moldova, când există mitropoliți și episcopi și când sunt aduse în țară moaștele Sfintei Filoteia și ale Sfântului Ioan cel Nou. Astfel, s-a pus temeiul politic al vieții de stat românesc, ocrotit de susținerea Bisericii, impunându-se, totodată, necesitatea unui scaun de judecată a poporului, prin legi normative, izvorâte din învățăturile morale evanghelice.

Biserica, fiind legată de patriarhia din Constantinopol, a primit de acolo materialul necesar pentru judecata credincioșilor. În continuare, se realizează o succintă prezentare a unor cărți canonice bisericești. Astfel, primul ierarh bizantin care a redactat o serie de canoane este Serghie (610-638), patriarhul Constantinopolului, căruia i se atribuie „Nomocanonul în XIV titluri”, părți din această lucrare regăsimuse prin legile publicate în românește în secolul al XVII-lea. Pentru a dovedi că principiile morale creștine au fost reguli de drept pentru comunitățile creștine începătoare, autorul ia ca exemplu corespondența dintre Nicodim, (cel care, în secolul al XV-lea a reînsuflețit viața monahală din Muntenia), cu patriarhul Eftimie din Târnova Bulgariei, precum și o lucrare canonică-profană, din prima jumătate a secolului al XIV-lea, aparținând învățatului călugăr Matei Vlastaris.

Al doilea ierarh bizantin a cărui operă („Canonarul”) a fost tradusă și în românește este Ioan Postnicul din Antiohia, ajuns, mai târziu, patriarh de Constantinopol (†598). Astfel, traducerea primelor cărți canonice cu reguli de purtare a oamenilor dovedește strânsa legătură între Biserica noastră și statul român. Autorul amintește și de 12 foi dintr-o carte tipărită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de către diaconul Gheorghe Coresi la Brașov și care constituie prima pravilă tipărită în românește. O altă lucrare cu material canonic-mirenesc este „Pravila Mică”, de la 1640, publicată în tipografia Mănăstirii Govora, prin grija egumenilor Meletie Macedoneanu și Ștefan de la Ohrida și tradusă de călugărul oltean Mihail Moxalie. Următoarea lucrare, ce privește spovedania, a fost întocmită în 1794, în neogreacă, de doi călugări învățați de la Athos, Agapie și Nicodim Aghioritul. A fost tipărită la București în 1799, în traducerea călugărilor Grigorie și Gherontie, având un titlu amplu, ce-i redă și conținutul și constituind un adevărat tezaur de argumentație canonică.

În următoarele pagini ale articolului, autorul se oprește asupra „Pravilei celei mari”, publicată la Târgoviște, în vremea lui Matei Basarab, având titlul „Îndreptarea legei”. Din ascultare față de mitropolitul Ștefan, impresionanta operă a fost tradusă de călugărul Daniil Andrei Panoneanu, ajutat de ieromonahii Petriți și Pantelimon Ligaridis, dascăli și predicatori ai curții domnești și cuprinde materia canonică și cea profană necesară judecăților civile și penale, precum și Nomocanonul cu comentariile lui Alexe Aristen. În introducerea reprodușă parțial în articol, mitropolitul Ștefan realizează un istoric al legislației bizantine canonice, menționând totodată faptul că rolul pravilelor este de a instrui cititorul, prin aplicarea lor. Autorul adaugă și faptul că această pravilă s-a aplicat în tot pământul românesc, nu doar în Principatele Române, ci și în teritoriile supuse altor neamuri, enumerând apoi câteva exemplare.

O altă operă bogată și amănunțită a apărut la 1645, în Ianina Epirului – o „Sintagma nomocanonică” – „Cârja arhierilor” – scrisă de arhimandritul (viitor episcop) Iacob, din îndemnul patriarhului Partenie al II-lea. Lucrarea a fost tradusă în românește de monahul Cosma Vlahul, din îndemnul mitropolitului Iacob Putneanu și se regăsește la Academia Română în trei copii grecești și două românești.

Și în secolul al XVIII-lea s-a continuat scrierea în domeniul legislației, autorul articolului enumerând câteva lucrări: cea a monahului Spiridon Milia, editată în 1761-1762, la Paris, într-o colecție folio în două volume, o alta editată în 1787 la Veneția de monahul Neofit Peloponesianul, colecția canonică numită „Pidalion”, scrisă de învățații monahi Nicodim Aghioritul și Agapie, editată în 1793 și apoi în mai multe ediții. Aceasta a fost tălmăcită la noi de mitropolitul Veniamin Costache și tipărită la Mănăstirea Neamț în 1844. Are trei prefețe, iar ordinea canoanelor este cronologică. În 1871, mitropolitul Andrei Șaguna a declarat „Pidalionul” carte normativă pentru biserica din Ardeal. Autorul adaugă și faptul că, pe lângă această legislație canonic-profană, clerul nostru a primit diverse pastorale și cărțuții referitoare la aspecte de drept civil, însă, din păcate, acestea nu au fost adunate, după cum propusese prof. Constantin Erbiceanu.

Se amintește de „Capetele de poruncă” trimise preoților la 1714 de către mitropolitul Antim Ivireanu, prin care învăța preoții cum să scrie foile de zestre și

testamentele. Acestea s-au reeditat în 1775, sub mitropolitul Filaret al II-lea. Pentru credincioșii din Moldova, aceste instrucțiuni se făceau cunoscute prin broșuri, pastorale sau enciclice. Același Antim Ivireanu le dă diverse sfaturi preoților, prin intermediul unei lucrări „Cartea păstorului către preoți”, din 1710. Tot material juridic conține și așa-numitele „anaforale-rapoarte” ale ierarhilor către domnitori, prin care se atrăgea atenția asupra unor încălcări ale legii. Spre exemplificare, autorul reproduce în articol conținutul unei anaforale a mitropolitului Iacob Putneanu către Matei Ghica, domnul Moldovei, precum și răspunsul acestuia din urmă. De asemenea, ierarhii își sfătuiesc subalternii în domeniul canonic sub forma unor „pravile”, sau chiar scrisori particulare, de instruire moralo-juridică. Autorul aduce ca exemple câteva scrisori din 1825 ale mitropolitului Grigore al Ungrovlahiei către episcopul de Râmnic, Neofit, sau către un preot. Se constată, așadar, că lucrările amintite constituie o parte din adevăratele izvoare ale unui drept canonic românesc.

Berechet, Șt. Gr., „Încă un «Nomocanon» a lui Malaxos», în: *BORom* LXIII (1945), 11-12, p. 590-598. Cu text în limba greacă.

Emanuil Malaxos a alcătuit un „Nomocanon” din toate canoanele Sinoadelor ecumenice și a celor locale cu comentariile lor, la anul 1561. În articol sunt prezentate amănunte despre acest „Nomocanon”. Se precizează că, „Îndreptarea Legii” a lui Matei Basarab, a fost tradusă nu după vreo copie a originalului lui Malaxos, ci după o copie a „Nomocanonului” alcătuit de mitropolitul Niceei, Porfirie, în 1600, având ca model lucrarea lui Malaxos. Constantin Erbiceanu infirmă afirmația prof. Constantin Popovici, conform căreia „Îndreptarea Legii” a lui Matei Basarab ar fi fost tradusă după originalul sau după vreo copie a „Nomocanonului” lui Malaxos. Constantin Erbiceanu crede că traducerea „Îndreptării Legii”, pusă în paralel cu capitolele „Nomocanonului” a lui Malaxos, nu se potrivește și demonstrează că numai materia din „Nomocanonul” lui Porfirie din 1600 s-ar potrivi cu traducerea „Îndreptării Legii” a lui Matei Basarab.

Stan, Liviu, pr. prof., „Importanța canonică și juridică a Pravilei de la Târговиște (1652)”, în: *StTeol* Seria a II-a IV (1952), 9-10, p. 561-579.

Se face un istoric al apariției „Pravilei”, al tipăririi, abordându-se problema împărțirii după dispozițiile ce le cuprinde. Este analizat conținutul culegerii de legi.

Izvoranu, Stelian, „Literatura Dreptului Bisericesc în veacul XIX. Colecții canonice, manuale, studii și monografii”, în: *BORom* LXXVIII (1960), 5-6, p. 468-495.

Odată cu începutul secolului al XIX-lea se constată o creștere accentuată a literaturii canonice, literatură alcătuită atât din pravile sau alte legi bisericești, cât și din studii și monografii și care era foarte strâns legată de transformările sociale și politice care survin și influențează și viața bisericească (prin Legea Organică din 1872 se instituie Sfântul Sinod al Bisericii Române pentru Ungrovlahia și Moldova, se reglementează numirea și alegerea episcopilor și mitropoliților, se recunoaște autocefalia Bisericii Române față de Biserica din Constantinopol, se reorganizează

învățământul religios prin înființarea Seminarelor, se pune problema îmbunătățirii situației clerului de mir.

Studiul de față este împărțit în trei capitole: „Publicații de canoane și legi bisericești”; „Manuale de drept bisericesc”; „Studii și cercetări de drept bisericesc”. Este realizată o prezentare detaliată a tuturor acestor lucrări.

Coverca, Ioan V., „Legi bisericești cu privire la cler, în veacul al XIX-lea până la Cuza-Vodă”, în: *BORom* LXXVIII (1960), 5-6, p. 496-509.

Se face o prezentare a legilor bisericești referitoare la cler, fiind împărțit în trei părți: „Organizarea învățământului bisericesc prin înființarea de Seminarii teologice”; „Condițiile pentru intrarea în cler: religioase, morale, culturale și sociale”; „Rostul protopopilor în organizarea Bisericii din veacul al XIX-lea și îndatoririle obștești ale clerului”.

În prima parte autorul informează despre înființarea, în Moldova, de către mitropolitul Veniamin Costache a Seminarului teologic de la Socola, lângă Iași, căruia la 1 ianuarie, 1840, domnul Mihail Sturza îi dă numele mitropolitului. Cursurile erau în limba română, aici pregătindu-se viitorii preoții moldoveni. În Muntenia se deschid Seminarii la: București (2 septembrie 1836, fiind așezat în chiliile vechii tipografii de la Antim, unde-și desfășoară activitatea până în 1840, apoi în 1842 e mutat la Schitul Măgureanului); Buzău (15 august 1836); Râmnic (8 noiembrie 1837); Argeș.

În ceea ce privesc condițiile pentru intrarea în cler, articolul dezbate problema Regulamentelor Organice ce prevedeau ca niciun candidat la preoție să nu fie hirononit dacă nu a urmat cursurile unui Seminar, să prezinte o aprobare scrisă din partea domnului și a logofătului bisericesc, să prezinte certificate la visterie că sunt scoși din listele celor impuși la bir. În ultima parte autorul prezintă atribuțiile protopopilor, ca organe de legătură în administrația eparhială.

Dumitru, Găină I., magistrand, „Pravila bisericească de la Iași-Șapte Taine (1644)”, în: *BORom* LXXXI (1963), 5-6, p. 558-569.

Pravila bisericească „Șapte Taine” este cea dintâi pravilă tipărită în românește în Moldova, cu litere chirilice. Toate eforturile sunt îndreptate în direcția folosirii limbii române vorbite, ca scrierile bisericești să fie accesibile tuturor românilor. În Moldova, întreaga lucrare de afirmare a limbii române, ca limbă a Bisericii și a Statului, este legată de mitropolitul Varlaam și de logofătul Eustratie. Pravila bisericească nu este numai o alcătuire originală, ci este și reproducerea, pentru uzul clerului și a credincioșilor moldoveni, a unor prescurtări din manuscrisul „Pravila aleasă” din 1632 a lui Eustratie.

a) Descrierea cărții: se dă titlul complet al acestei lucrări, se precizează numărul de pagini, numărul de rânduri pe fiecare pagină; are câteva inițiale ornate și câteva frontispicii; pe verso foii de titlu se află stema Moldovei. Urmează „Prefața” mitropolitului Varlaam al Moldovei de șase pagini, care precizează importanța celor șapte Sfinte Taine și meritele domnului Vasile Lupu la tipărirea acestei pravile. Se prezintă cel de-al doilea titlu. Sunt prezentate cele Șapte Taine care însumează 300 de pagini, redactate sub formă catehetică-socratică, de întrebări și răspunsuri: Taina

Botezului, Taina Mirului, Taina Liturghiei, Taina Preoției, Taina Pocăinței, Taina Nunții, Taina Sf. Maslu. Urmează o listă cu sărbătorile anului și 14 pagini cu „Tocmeala posturilor”, apoi „Tabla cuprinsului”. Se prezintă părerile privind originea cărții. Se precizează că multe capitole din manuscrisul lui Eustratie „Pravila aleasă”, de la 1632 sunt scoase și puse fără nicio modificare în „Șapte Taine”. Se citează, pentru comparație, câteva paragrafe. Se ajunge la concluzia că autorul pravilei „Șapte Taine” este fostul logofăt Eustratie. Nu se exclude nici contribuția mitropolitului Varlaam la definitivarea cărții a cărei prefață o semnează.

b) Chestiuni privitoare la Sfintele Taine. Problema Sfintelor Taine a fost tratată la Sinodul de la Iași, din 1642 în „Mărturisirea de credință” a lui Petru Movilă. Aceasta a fost folosită și de autorul pravilei „Șapte Taine”, deoarece multe din cele precizate în „Mărturisire” cu privire la Sf. Taine au fost incluse și în „Pravila Bisericească”. Sunt prezentate, pe scurt, cele Șapte Taine. Se precizează că, în timp ce „Mărturisirea” lui Petru Movilă se ocupă mai mult de aspectul dogmatic și liturgic al Tainelor, pravila „Șapte Taine” pune accentul pe cel moral, disciplinar și juridic. Ea vine cu o mulțime de norme canonice și reglementează viața clericală și mirenească.

c) Chestiuni privitoare la slujitorii Bisericești. Pe lângă îndatoririle obișnuite privitoare la săvârșirea Sf. Taine, pravila subliniază unele îndatoriri pastorale ale episcopilor, preoților și diaconilor, obligându-i, sub sancțiuni, să slujească cu dreptate. Ea prescrie caterisiri ale preotului și ale episcopului în anumite situații. Se dau exemplificări. De asemenea, asigură dreptul episcopilor de a aplica pedepse bisericești. Despre diaconi și arhieri se amintește mai puțin. Pedepse referitoare la diacon sunt amintite în legătură cu săvârșirea Sf. Taine, iar pentru arhieri în legătură cu Botezul, cămăta și refuzul de a primi pe penitent în scaunul spovedaniei. Despre mitropolit se amintește o singură dată.

d) Chestiuni privitoare la viața credincioșilor mireni. Credincioșii participă efectiv la toate Sf. Taine. Cu privire la atitudinea care trebuie să o aibă credincioșii în viața lor bisericească, se arată îndatoririle credincioșilor, amenințând cu pedepse grele. Sunt precizate câteva îndatoriri ale laicilor. Pravila bisericească este importantă din punct de vedere juridic, întrucât a contribuit, într-o oarecare măsură, la alcătuirea anumitor legi bisericești de mai târziu. Din punct de vedere al limbii, importanța pravilei constă în faptul că ea arată cum era graiul moldovenesc la jumătatea secolului al XVII-lea. Nu exista la nivelul anului 1963 o ediție critică a pravilei „Șapte Taine”. Nu a mai fost reeditată după apariția ei.

Smochină, N. Nicolae și Smochină, N., „O Pravilă românească din veacul al XVI-lea: «Pravila Sfinților Părinți după învățătura lui Vasile cel Mare», întocmită de ritorul și scolasticul Lucaci, în 1581”, în: *BORom* LXXXIII (1965), 11-12, p. 1043-1062.

În partea de început a articolului se amintește contribuția culturală a cărturarilor din Mănăstirea Putna, o vatră de cultură a Moldovei. Este amintită activitatea lui Eustație, ritor, protopsalt, preocupat de muzica bisericească bizantină, cel care a dirijat și corul la înmormântarea lui Ștefan cel Mare. Operele sale, lăsate în ma-

nuscris cuprind, pe lângă notația muzicală bizantină și unele compoziții proprii („Cântarea către Ioan cel Nou de la Suceava”, „Stihirile Sfântului Dumitru”).

În 1545-1546 urmașul lui Eustație Protopsaltul, ieromonahul Antonie de la Mănăstirea Putna, pe timpul arhimadritului Gheorghe, lasă un alt manuscris de muzică greacă cuprinzând și unele compoziții de ale lui Eustație și de ale altor cântăreți români. În 1543 este menționat un tratat de medicină pentru spitalul aflat sub îngrijirea Mănăstirii Putna, un „Tratat de algebră” (Iași, 1543), o „Psaltichie greacă” și două manuscrise turcești.

Printre cărturarii de la Putna din secolul al XVI-lea, se remarcă și figura lui Lucaci, „ritor și scolastic”, un reprezentant de seamă al culturii românești vechi, cu studii făcute în Polonia. La cererea episcopului Eustație al Romanului, ritorul Lucaci întocmește o „Pravilă”. Despre arhiereul Eustație știm că a primit metania la Mănăstirea Putna la 30 martie 1575, a fost egumen la această mănăstire, devine la 1577 episcop al Romanului iar la 8 iulie 1581 a primit schimnicia, retrăgându-se la Mănăstirea Putna, unde își va petrece restul vieții. Se precizează că „Pravila” lui Lucaci este cuprinsă în manuscrisul slav nr. 692 din Biblioteca Academiei Române, care mai cuprinde: „Despre Dreptul matrimonial” (text bilingv interliniar slav român), „Cuvânt despre Dumnezeu” (bilingv, din opera lui Ioan Damaschin), o pravilă în limba slavă, fragmente din „Nomocanonul lui Zonara” și un alt „Nomocanon”.

Conținutul „Pravilei Sfinților Părinți după învățătura lui Vasile cel Mare”, scrisă de ritorul Lucaci, provine în cea mai mare parte dintr-un „Nomocanon” prescurtat, dar și din alte pravile românești scrise în limba slavă. Pe baza acestor texte, Lucaci a întocmit o nouă „Pravilă” ce conține pedepse pentru: omucidere, furt, falsificarea băuturilor, mărturie falsă, viol, incest, adulter, recăsătorii, măsuri de igienă și de sănătate. Aportul pe care îl are Lucaci la redactarea acestei lucrări constă în renunțarea la unele pasaje din textul slav, adăugarea textului românesc pe care îl reformulează, rezumatul anumitor părți din textul slav. Autorul dă câteva exemple din conținutul „Pravilei”, comparându-le cu textele slave, care au stat la baza acestei lucrări.

Partea a doua a „Pravilei” cuprinde îndrumări cu privire la comportamentul clerului, în special pentru îndeplinirea serviciului divin, dar și unele indicații tipiconale pentru preoți. În partea finală, Lucaci își completează „Pravila” sa cu un tabel cu titlul „De se va ispovedi de toate păcatele sale duhovnicului său”, în care arată modul în care cel căzut în păcat poate să fie iertat prin rugăciune. Concluziile la care a ajuns autorul sunt următoarele: „Pravila” lui Lucaci este un manual practic de îndrumare necesar clerului, pentru a ști cum să se comporte cu mireni și ce canoane să aplice; fiind o prelucrare și nu o traducere fidelă. Lucaci redă „Pravila” într-o limbă mai clară, care se apropie de limba română de astăzi omițând din textul slav, pe care îl folosește ca sursă de inspirație, ceea ce nu corespundea cu nevoile sociale de atunci ale poporului român și adăugând alte pasaje din canoanele Sfântului Vasile cel Mare.

Mănăstirea Putna dispunea în timpul „scolasticului” Lucaci de un bogat tezaur de manuscrise ce i-a servit ca mijloc de informare. Inițiativa acestuia de a îmbogăți textul slav cu numeroase completări precum și limba curgătoare în care este scrisă „Pravila” sa îl situează printre fruntașii culturii românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Marinescu, Stelian, pr., „«Învățătura Bisericească» a lui Antim din 1710”, în: *GBis XXXV* (1976), 5-6, p. 555-564.

Autorul conturează importanța textului din 1710, în care sunt prezentate în 11 puncte învățături despre cum trebuie să se comporte preoții. Alte informații sunt referitoare la „Pravila de la Govora” și la alte pravile.

Marinescu, Stelian, „Pravila de ispravă oamenilor și de toate păcatele...”, în *BORom XCVI* (1978), 1-2, p. 112-126.

Sunt amintite la început o serie de culegeri de nomocanoane, de „pravile” (de la Biserici și de la Neamț), ce au premers apariției „Pravilei de la Govora” (1640-1641) punându-se accentul pe manuscrisele „Sintagmei” lui Matei Vlastares. Mai sunt amintite apoi Pravila ritorului Lucaci, Pravila din Codex Negoianus etc. După aceea se trece la prezentarea „Pravilei de ispravă oamenilor și de toate păcatele și greșalele” făcându-se o detaliată și interesantă analiză comparativă cu altele similare.

Dudaș, Florian, „Vechi pravile românești descoperite în vestul Transilvaniei”, în *BORom XCVI* (1978), 7-8, p. 797-811.

Constantinescu, Alex., „Contribuții ale Bisericii în justiția Țării Românești sub Alexandru Ipsilanti”, în *BORom XCVII* (1979), 1-2, p. 165-178.

Dură, Nicolae V., pr. asist., „Preocupări canonice ale ierarhilor români din sec. XVII-XIX, în lumina Pravilioarelor”, în *BORom CII* (1984), 3-4, p. 217-232.

Olteanu, Pandelescu, prof. dr., „Reconstrucția și editarea științifică a textului celor mai vechi pravile românești, pe baza izvoarelor și a versiunilor”, în *BORom CVI* (1988), 9-10, p. 145-155.

Bellu, Nicolae, prof., „350 de ani de la apariția «Pravilei de la Govora»”, în: *MitrOlt XLII* (1990), 1-3, p. 115-122.

Articolul comemorativ marchează 350 de ani de la apariția „Pravilei” de la Mănăstirea Govora, sub Matei Basarab. În cuprinsul acestuia aflăm despre contextul istoric, despre meritul mitropolitului Teofil (1636-1648) în tipărirea ei, despre foaia de frontispiciu și despre cuprinsul ei. În acest context se relevă importanța cărții „Bibliografia românească veche”, scrisă de Ion Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, care cuprinde toate cărțile tipărite la Govora. Articolul cuprinde și un scurt istoric al cărții juridice în Țările Române și o bibliografie importantă.

Dură, Nicolae V., pr. prof. dr., „350 de ani de la apariția *Pravilei de la Govora*. Contribuții privind identificarea izvoarelor”, în: *AltBan I* (1990), 3-4, p. 58-69.

„Pravila de la Govora” este cea de a doua pravilă tipărită în românește după cea a lui Coresi din anii 1560-1580. La Mănăstirea Govora exista tipografie încă din 1637. Cercetările efectuate demonstrează faptul că Udriște Năsturel nu a avut nicio contribuție la redactarea sau tipărirea „Pravilei de la Govora”.

Datele prezentate în studiu fac referire și la predoslavia mitropolitului Teofil și la exemplarele destinate Transilvaniei, vorbindu-se despre manuscrisul original (până în 1884 a circulat în copii manuscrise, cu excepția formei tipărite), despre utilizarea pravilei de către preoții de atunci. Se prezintă și se analizează izvoarele.

Drăgușin, Constantin, pr., „Teză de doctorat. Pravila cea Mare”, în: *BORom* CXIX (2001), 1-6, p. 255-368.

Lucrarea este alcătuită din „Prefață”, „Considerații preliminare” și următoarele capitole: „Situția economică socială și religioasă a Țării Românești în secolul XVII”; „Despre Pravilă în general”; „Apariția și aplicarea pravilelor românești”; „Cultura românească și bisericească în prima jumătate a secolului XVII”; „Date privind formarea legiuirilor românești sub influența celor de sorginte bizantină”; „Istoric. Locul și data scrierii textului”; „Izvoarele textului”; „Autorii și alcătuitoarii textului Pravilei celei Mari. Ediții”; „Cuprins – după elemente de drept laic și canonic pe care le conține”; „Elemente cu conținut dogmatic în Pravila cea Mare”; „Chestiuni liturgice”; „Norme privind organizarea bisericii și a membrilor ei”; „Raportul dintre clerici și mireni”.

Drăgușin, Constantin, pr., „Teză de doctorat. Pravila cea Mare”, în: *BORom* CXIX (2001), 7-12, p. 253-321. Cu o bibliografie. Cu text în limba franceză. Cu text în limba engleză. (A se vedea articolul anterior)

În continuare sunt prezentate următoarele capitole din teza de doctorat: „Importanța Pravilei celei Mari pentru biserică și pentru Țara Românească”; „Influența Pravilei celei Mari asupra legiuirilor laice și bisericești ulterioare”; „Concluzii”.

XV.3. REGULAMENTE, LEGIURI ȘI AȘEZĂMINTE MONAHALE

***, „Regulamentul pentru disciplina monahală”, în: *BORom* I (1874-1875), 3, p. 159-176.

Articolul cuprinde „Regulamentul” votat de Sfântul Sinod referitor la disciplina monahală. Textul noului normativ este structurat pe nouă capitole intitulate astfel: „Primirea în viața monahală”; „Disciplina mănăstirească”; „Superiorii mănăstirilor” – conține date referitoare la procesul alegerii superiorului mănăstirii; „Consiliul spiritual al mănăstirii” – cu date referitoare la membrii componenți, alegerea lor și atribuțiile Consiliului; „Administrația economică a mănăstirilor” – cu referire la membrii Consiliului economic al mănăstirii (econom, ecleziarh, casier și arhondar); „Ocupațiile monahilor”; „Despre ospitalitate”; „Despre infirmerii sau bolnițe”; „Despre biblioteca mănăstirii”.

Calinic, Arhiepiscopul și Mitropolitul Primat al României, „Circulară către toți stareții și starețele de mănăstiri din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei”, în: *BORom* VI (1881-1882), 3, p. 54-59.

În circulară este prezentată starea de „decădere a disciplinei monahale din mănăstiri”, datorată lipsei de cultură, religiozitate și ascultare, stare de care sunt vinovați superiorii mănăstirilor respective, care nu au pus în aplicare „Regulamentul” întocmit de Sfântul Sinod cu privire la disciplina monahală. Toți stareții sunt îndemnați la citirea „măcar o dată pe săptămână”, în fața obștii mănăstirii, a Regulamentului stabilit de Sfântul Sinod, numai a capitolelor ce se referă la disciplina monahală. Aceste capitole conțin norme referitoare la activitatea pe care trebuie s-o ducă fiecare monah în mănăstire (activitate spirituală, activitate cărturărească, cât și „lucru cu mâinile” în folosul obștii mănăstirii sau al comunității) și la condițiile părăsirii mănăstirii.

***, „Cronica bisericească. Regulamentul privitor la primirea vizitatorilor sau a oaspeților în sfintele mănăstiri din cuprinsul Regatului Român”, în: *BORom XXXI* (1907-1908), 4, p. 424-427.

***, „Cronica bisericească”, în: *BORom XXXI* (1907-1908), 11, p. 1302-1305.

Sunt redată următoarele:

1. Adresa mitropolitului Primat Iosif către Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice referitoare la sporirea bugetului individual al fiecărui monah.

2. Adresa mitropolitului Primat Iosif către Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice referitoare la construirea unei reședințe pentru Primatul României.

3. Raportul îngrijitorului Bisericii Ortodoxe Române din N. Dakota, proto-singhelul Benedict Iliescu din luna decembrie 1907, trimis către Mitropolia Moldovei și Sucevei prin care îl înștiințează pe mitropolitul Moldovei despre starea românilor de acolo.

Este reprodus, de asemenea, „Regulamentul privitor la primirea vizitatorilor sau a oaspeților în sfintele mănăstiri din cuprinsul Regatului Român”, ce a fost realizat de Sfântul Sinod în ședința din 14 mai 1907. Regulamentul are 12 articole și se referă la conduita pe care trebuie s-o aibă atât monahii sau monahiile mănăstirii vizitate, cât și cea pe care trebuie s-o aibă vizitatorii mănăstirii.

***, „Important hrisov al Domnitorului Mihai-Vodă Domnul Țării Românești 7104 (1596)”, în: *Școala și Biserica XIV* (1911), 1, p. 12-14.

Se hrisovul domnului Mihai Vodă, feciorul marelui Pătrașcu Voievod, care văzând obiceiurile care nu sunt în porunca sfintei pravile la Mănăstirea Cozia, a strâns sobor și s-a sfătuit împreună cu arhimetropolitul Chir Vlădică Eftimie și cu părinții arhiepiscopi Chir Teofil Râmnicăneanul, Chir Luca episcopul Buzăului și cu tot sfatul domniei au hotărât câteva reguli pentru îndreptare. Astfel, prin acest hrisov se orânduiește alegerea egumenilor la mănăstiri, arătând starea jalnică în care se află unele mănăstiri din cauza schimbării dese a egumenilor, sau a alegerii egumenilor străini de mănăstire, se stabilesc reguli de viețuire pentru egumeni, judecata pentru greșelile lor și datoriile la care sunt supuse mănăstirile.

S., D., „Domnul Țării Românești Leon Vodă oprește a se mai face egumeni dintre călugării străini-1630, Aprilie 30”, în: *Școala și Biserica XIV* (1911), 5-6, p. 19-24.

Prin documentul prezentat domnul Țării Românești, Leon Vodă, „întocmește” legea prin care se interzice a se face egumeni dintre călugări străini, aceștia trebuind a fi aleși din mănăstire, în sobor, cu voia tuturor călugărilor. De asemenea se dau orânduiele în privința judecării călugărilor și a traiului lor.

S., D., „Hrisovul lui Costandin Nicolae Voievod”, în: *Școala și Biserica XV* (1912), 4, p. 7-10.

Se hrisovul lui Constantin Nicolae Voievod al Moldovei, prin care consemnează câteva reguli pentru organizarea în Biserică, de exemplu: cei neînvățați să nu preoțească, preotul care va scrie în anatefimirul visteriei să aibă la îndemână cartea arhierului. Totodată, văzându-se că preoții bisericilor și mănăstirilor sunt împovărați de biruri, se hotărăște să se renunțe la acestea.

Berechet, Șt., „Reformele bisericești sub Cuza Vodă după presa străină”, în: *BORom XLIII* (1925), 8, p. 476-479.

Este redată legea privitoare: la independența Bisericii Române, la formarea Sinodului Central General și al sinoadelor eparhiale și la organizarea vieții monahale. Referitor la acest din urmă subiect în lege sunt prevăzute: condițiile pentru ca cineva să poată intra în cinul monahal și sumele fixate pentru întreținerea monahilor

***, „Bibliografie «Vechile rânduieli ale vieții monahale» de Episcopul Teofan”, în: *BORom XLVIII* (1930), 10, p. 1008.

Rânduielile monahale de la Sf. Pahomie, Vasile cel Mare etc. Cartea are peste 700 de pagini.

G., I. M., „Note bibliografice Berechet St. Gr., «Deux lois byzantines en traduction roumaine» în Actes du III-ème Congrès Internationale d'études byzantines, Atena, 1932, p. 179-183”, în: *BORom LII* (1934), 3-4, p. 265. Recenzie.

Prima legiuire este o traducere în românește a „Vasilicalelor”, făcută la începutul secolului al XIX-lea, în Basarabia. A doua legiuire este „Sintagma” lui Iacob din Ianina. Traducerea este făcută de Popa Cozma în 1754, din porunca mitropolitului Iacob Putneanu.

† **T., S.,** „Note bibliografice. Enăchescu Efreim Arhim. «Privire generală asupra monahismului creștin». Partea a II-a. Râmnicu-Vâlcea 1934, 234 p”, în: *BORom LIII* (1935), 3-4, p. 223. Recenzie.

Efreim Enăchescu prezintă în lucrarea sa legislația canonică ce guvernează monahismul ortodox răsăritean, legislația politico-bisericească actuală după care se conduc mănăstirile din România și legislația canonică a monahismului apusean.

***, „Legea cu privire la noua orânduire de conducere a Mănăstirii Neamț-Secu”, în: *BORom LVIII* (1940), 1-2, p. 38-39.

Este reprodus integral textul acestei legi, care a fost emisă la data de 21 septembrie 1939.

†Irineu, mitropolitul Moldovei și Sucevei, „Constituirea forurilor monahale de judecată”, în: *MitrMold XXII* (1946), 3-4, p. 20-22.

În document este prezentată decizia numărul 88, prin care fiecare schit sau mănăstire cu o obște de cel puțin 12 membri trebuie să aibă un sobor de judecată. Tot în același scop, la nivel de Mitropolie ia ființă „Juriul Central Episcopal”.

***, „Hotărârile Sf. Sinod privitoare la viața de obște în mănăstire”, în: *GBis IX* (1950), 9-10, p. 84.

Sfântul Sinod a dat în cursul anului 1950 o serie de hotărâri în ceea ce privește viața de obște din mănăstiri care sunt prezentate în aceste rânduri.

***, „Decizia Ministerului Cultelor pentru aprobarea regulamentului mănăstirilor”, în: *BORom LXXI* (1953), 4, p. 394-420.

Se reproduce conținutul legilor aprobate de Ministerul Cultelor și cuprins în „Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor”, votat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința din 25 februarie 1950.

Capitolele din regulament sunt următoarele: „Mănăstirea”; „Primirea în viața monahală”; „Conducerea Mănăstirii”; „Ocupațiunile călugărilor”; „Viața de obște”; „Ospitalitatea sau primirea străinilor”; „Biblioteca și Muzeul mănăstirii”; „Organele de control”; „Instanțele de judecată pentru monahi”; „Infirmeria sau bolnița”; „Dispozițiuni generale”.

Stan, Liviu, pr., „Legislația bisericească a Î.P.S. Patriarh Justinian”, în: *BORom LXXI* (1953), 5-6, p. 503-516.

După un veac de frământări în jurul canonicității și legislației bisericești, frământări care au început în 1849 și au continuat cu reformele din timpul lui A.I. Cuza, în Biserică a început să se defînească un nou cadru legal în care să se miște viața bisericească. Aceasta a fost posibil să se realizeze odată cu „Noul Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române” din 25 februarie 1949, inițiat de patriarhul Justinian.

Se evidențiază importanța noului statut, subliniindu-se următoarele principii:

1. Principiul autocefaliei - este pentru prima dată când conștiința autocefaliei se afirmă în Biserica noastră și se soluționează într-un mod just problema religioasă a românilor din diaspora – s-a reușit ca în 1950 să se hirotonească episcopul românilor ortodocși din America în persoana P.S. Andrei Moldovanu, hirotonie făcută de membrii Sfântului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române;

2 Principiul autonomiei – pe baza căruia se reglementează poziția Bisericii Ortodoxe în raporturile ei cu Statul – prin independența Bisericii față de Stat s-a realizat trecerea învățământului teologic în subordinea directă a Bisericii, iar domeniul religios s-a separat total de domeniul politic;

3. Principiul sinodalității sau sobornicității – elementelor cunoscute li s-au adăugat prin noul statut principiul revocabilității organelor de conducere, al autonomiei unităților administrative ale Bisericii.

În afară de aceste principii, „Statutul” din 1949 mai cuprinde și unele particularități, dintre care se amintesc: reactualizarea instituției canonice a sinodului mitropolitan, instituția patriarhatului (existând până atunci numai titlul onorific de patriarh); se generalizează sistemul alegerii protopopilor; se organizează cursuri speciale pentru cler; se reorganizează monahismul; se organizează justiția bisericească.

De asemenea, se amintește faptul că, în ianuarie 1950, s-a emis „Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române”, care, față de vechiul regulament, cuprinde o serie de dispoziții noi, prin care s-a urmărit să se reazeze viața bisericească pe vechile ei temelii canonice și să se dea posibilitatea autorităților bisericești de a pune ordine în viața clerului. Din august până în septembrie 1950 s-au mai emis și alte regulamente: „Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative, în parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română”; „Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului și funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Ortodoxă Română”; „Regulamentul pentru administrarea averilor din Patriarhia Română”; „Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului din parohii, examenele de capacitate, definitivare și selecționare pentru capitală, ale diaconilor și preoților din Biserica Ortodoxă Română”; „Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor”. Se menționează că prin aplicarea acestor regulamente în decursul anilor s-a confirmat continuu utilitatea și justețea lor.

Popa, Ioasaf, ieromonah, „Regulamentul pentru organizarea vieții monahale”, în: *BORom LXXI* (1953), 11-12, p. 1159-1185.

Regulamentul pentru organizarea vieții monahale se preocupă de dezvoltarea pe linie patristică și canonică a principiilor de bază înscrise în Statutul Bisericii Ortodoxe Române din 1949, aplicarea consecventă a principiului fundamental din Legea Cultelor Religioase din 1948. Regulamentul a fost întocmit de patriarhul Justinian Marina și votat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Din punct de vedere al conținutului, „Regulamentul” era mai degrabă o „prăvilă monahală”, întocmită pe fondul duhovnicesc al monahismului tradițional. Principiile fundamentale descrise în acest articol vizează:

1. Mănăstirea sau schitul – un așezământ duhovnicesc de rugăciune și de muncă, în care trăiește o comunitate de călugări sau călugărițe. S-a pus accent pe problema unității comunității monahale, cele mai recomandate fiind mănăstirile cetate sau cele împrejmuite cu zid sau gard, cuprinzând în aceeași incintă biserica, chiliile și clădirile anexe pentru meserii.;

2. Făgăduințele monahale – se împart în trei categorii: înfrânarea sau castitatea, sărăcia de bunăvoie sau neagoniseala, ascultarea sau supunerea necondiționată. Toate aceste făgăduințe au ca temelie neclintită ascultarea de Dumnezeu și apoi de cei ce sfătuiesc sau poruncesc. Apărea o prevedere nouă în acest „Regulament”, o condiționare a ascultării de viața duhovnicească și devotamentul starețului față de obște, evitându-se astfel abuzurile ce erau săvârșite de unii conducători de mănăstiri;

3. Referitor la viața de obște se desprind două părți constructive, respectiv cea spirituală și cea materială. Obștea duhovnicească înseamnă „unirea în duh și legătura dragostei între frați”, prin folosirea în comun a celor pământești necesare vieții. Principiile după care se realizează obștea duhovnicească sunt: curățirea de patimi prin lupta continuă pentru omorârea omului vechi și biruirea celui nou, apoi hrănirea zilnică a sufletului prin citirea și adâncirea învățăturilor Sfințelor Scripturi și ale Sfinților Părinți, spovedania și împărtășirea cel puțin în fiecare Duminică și cercetarea vieții de evlavie. În ceea ce privește bunurile materiale ale obștei, „Regulamentul” specifică că întreg rodul muncii trebuie întrebuințat după regula vieții de obște, fiecărui viețuitor oferindu-i-se cele de trebuință, fără a se face vinovat de lăcomie, poftă, trufie, înlăturându-se și zgârcenia, criteriul unic de conviețuire fiind dreapta socoteală, iar principiul de bază, unitatea. S-a rânduit ca masa să fie de obște. Se precizează că acest regulament a fost întocmit după temeiurile vieții de obște rânduite de Sfântul Vasile cel Mare.

4. Conducerea mănăstirii – potrivit „Regulamentului”, conducătorul suprem al oricărei mănăstiri este chiriarhul, iar în lipsa lui, starețul, acesta fiind ajutat de soborul mănăstirii, consiliul duhovnicesc, consiliul economic și cel de judecată. „Regulamentul” scoate în evidență caracterul de autonomie a vieții de mănăstire, nicio autoritate, în afara ierarhului, neputându-se amesteca în treburile mănăstirești. Se precizează, de asemenea, că stareții mănăstirilor și ai schiturilor se alegeau de către monahi, dintre părinții mănăstirii, prin vot secret. Dintre cei trei candidați aleși de sobor episcopul numea pe unul. Sunt amintite sarcinile și îndatoririle pe care le au stareții în conducere, conform canoanelor în vigoare.

5. Îndeletnicirile monahale – mănăstirea este un așezământ duhovnicesc de rugăciune și de muncă, aceste elemente împletindu-se, dar se cere ca cele două aspecte ale vieții monahale să fie deopotrivă existente în programul zilnic al călugărului. Concluzia care se desprinde din acest „Regulament” este aceea că obștea monahală trebuie să fie dominată de duhul trăirii „pentru Hristos și pentru Evanghelia Sa”.

Ivan, Ioan, „Actualitatea «Așezământului» Starețului Paisie Velicicovschi”, în: *MitrMold XXXIII* (1957), 8-9, p. 607-610.

Articolul conține date și detalii din traducerea din 1867, după izvodul din 1763, „scris în limba slavonă de schimonahul Platon, ucenicul lui Paisie, care încă din viața sa au fost scriitoriu starețului”. Acesta este un regulament monahal, cunoscut sub numele de «*Așezământul Starețului Paisie*», în opt puncte, care introducea rânduiala în viața călugărilor.

Lupaș, I., „Fragment din jurământul arhieresc făcut de Anastasie Crimca în calitate de episcop al Rădăuților, la 19 iunie 1600, lui Mihai Viteazul și fiului său Nicolae Pătrașcu”, în: *MitrMold XXXVII* (1961), 1-2, p. 96-99.

Pe lângă textul jurământului arhieresc făcut de Anastasie Crimca în 1600, sunt menționate și aspectele politice care au dus la exprimarea acestui jurământ. Găsim,

de asemenea, date biografice în legătură cu Anastasie Crimca și sunt analizate amănunțit părți din jurământ.

Stan, Liviu, pr. prof., „*Pravila Sfântului Calinic*”, în: *MitrOlt XIV* (1962), 3-4, p. 209-223.

Cartea descrisă în studiul de față, din punct de vedere al structurii și al însemnătății istorice, a fost tipărită în 1862 în tipografia Kaliniku. Ea cuprinde 112 pagini de legiuiri.

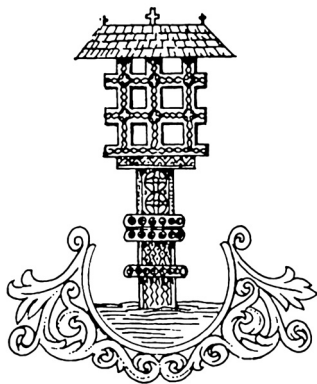
Simonescu, Dan, prof., „Cea mai veche colecție tipărită de documente românești”, în: *MitrOlt XXII* (1970), 5-6, p. 493-523.

Cea mai veche colecție tipărită de documente românești datează din secolul al XVIII-lea, iar documentele sale provin din perioada 1593-1667. Această colecție este foarte importantă pentru cunoașterea vieții interne și administrative a mănăstirilor din Țara Românească din acea perioadă. Sunt prezentate actele care privesc organizarea mănăstirilor Cozia și Câmpulung Muscel și se editează nouă documente. Ele redau de fapt primele rânduieli monahale românești.

Ivan, Ioan, „Așezămintele monahale”, în: *TV VII* (1997), 7, p. 121- 160.

Articolul debutează cu date generale privind monahismul românesc, exemplificate cu detalii din „Așezământul” Sfântului Paisie. Alte două așezăminte importante asupra cărora se oprește autorul sunt cel al mitropolitului Anastasie Crimca, dintre anii 1626-1627, și cel hărăzit de domnul Mihail Grigore Sturza în data de 4 mai 1843.

La final sunt prezentate regulamente monahale de la sfârșitul secolului al al XIX-lea – lea și din secolul al XX-lea.

XVI. APENDICE CU DIVERSE DOCUMENTE, NOTE ȘI SCRISORI REFERITOARE LA ISTORIA POLITICĂ ȘI BISERICESCĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE

C.,E., „Material pentru istoria bisericească a românilor”, în: *BORom* XI (1887-1888), 7, p. 620-628.

Sunt prezentate:

1. Hrisovul domnesc din 1698, al domnului Constantin Brâncoveanu, hrisov prin care, în urma cererii preoților din Buzău și Râmnicul Sărat, îi ușurează de dări pe toți preoții Țării Românești – în act se spune: „preoții să-și plătească birul separat față de ceilalți oameni” și acest bir se stabilea „în funcție întinderea eparhiei”;

2. Hrisovul din 1698, a lui Constantin Brâncoveanu, prin care se stabilea ca preoților și grămăticilor din biserica domnească să li se plătească anual suma de 100 de taleri;

3. Documentul de la 1727, în care se face referire la vama mierii și la câtă ceară dădea țara Porții în fiecare an; (...)

5. Lista din 1695 în care se spune suma pe care o dădea domnul în Joia cea Mare la Maslul Domnesc.

Erbiceanu, Constantin, „Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor”, în: *BORom* XIII (1889-1890), 11, p. 677-688.

Se prezintă șapte documente.

Documentele 5 și 6 sunt din anii 1819 și 1820 și se referă la reglementarea prin care cei care se hirotoneau nu mai trebuiau să dea bani. Aceste două documente sunt împotriva practicii simoniei.

Documentul 7 este un document prin care este arătată purtarea și abuzurile comise de turci față de români.

Erbiceanu, C., „Documente inedite”, în: *BORom* XVI (1892-1893), 3, p. 193-208.

3. Document din 1812 semnat de Ignatie al Ungrovlahiei, în care se amintește despre o dare anuală a preoților – numită darea Sfântului Constantin. Prin această dare, preoții contribuiau cu bani pentru hramul Sfintei Mitropolii.

4. Document din 1812, semnat de Ignatie, care conține dispoziția acestuia dată contra hirotoniilor abuzive – hirotonii ce se săvârșeau mai ales în Oltenia.

5. Document din 1812, care cuprinde dispozițiile lui Gavriil, exarhul rușilor, prin care acesta încerca să reorganizeze clerul după modelul rusesc. Dispozițiile sale priveau și hirotoniile abuzive. După plecarea sa lucrurile au revenit la normal.

7. Circulara episcopului Costandie al Buzăului dată în numele mitropolitului, prin care spune că războiul a încetat și cere ca în rugăciunile bisericești să fie pomenit Gheorghe Caragea Voievod și doamna sa Elena.

8. Document din 1812. Ca urmare a izbucnirii unei epidemii de ciumă în Imperiul Otoman, în Țara Românească s-au dat o serie de dispoziții pentru evitarea răspândirii acestui flagel. Acest document arată dispozițiile date pentru prevenirea izbucnirii epidemiei.

9. Acest document cuprinde o anafora – „Anaforaua ierarhilor”, din care se vede câtă cultură avea un preot. Din acest document aflăm că, pe lângă preot, la biserică mai erau și doi gramatici, doi dascăli și un paraclisier. Aceștia erau scutiți de dări și aveau pământ.

C., E., „Documente inedite. Privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 4, p. 302-318.

Sunt redată 11 documente.

1. Document din 1813, ce cuprinde hrisovul domnului I.G. Caragea, prin care acesta oprește abuzul hirotoniilor. Se precizează condițiile pe care trebuia să le îndeplinească candidatul la hirotonie și cum influența poporul și mănăstirile alegerea candidatului la preoție.

2. Document din 1813, ce cuprinde dispoziția domnească a lui I.G. Caragea, prin care li se interzice copiilor de a se angaja la evrei, deoarece pe vremea aceea circulau diferite zvonuri cu privire la aceștia.

3. Document din 1813, ce cuprinde dispoziția domnului I.G. Caragea, trimisă mitropolitului, referitoare la împărtășirea cu Sfintele Taine, în perioada ciumei.

4. Document din 1813, în care se amintește de suma adunată de la mănăstiri pentru îngrijirea bolnavilor de ciumă.

5. Document din 1814, care atestă existența taxei ce era plătită de cei ce se căsătoreau la protoierei. Acești bani ajungeau la Mitropolie și se foloseau la diferite milostenii.

6. Document din 1815. Din acesta reiese că salariile doctorilor care se îngrijeau de săraci, de văduve și mai ales de copiii proveniți din familiile sărace, erau plătite din cutia milei.

7. Document din 1815, care atestă că, uneori, preoții îndeplineau și activități specifice poliției.

8. Document din 1815, care cuprinde ordinul mitropolitului Nectarie trimis protopopilor, de a nu abuza la strângerea „dării bastonului”. Aceasta era o taxă pe care o plăteau preoții. Din această dare erau plătiți protopopii.

9-10. Două documente din 1809, care vorbesc despre reforma făcută de Gavriil, reprezentatul Rusiei în Principate pentru afacerile bisericești.

C., E., „Documente inedite. Privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor”, în: *BORom XVI* (1892-1893), 11, p. 870-911.

Sunt prezentate 19 documente.

1. Acest document cuprinde hatîșeriful, prin care a fost numit domnitor în Țara Românească Alexandru Ipsilanti. Sunt precizate drepturile și îndatoririle pe care le avea domnul.

19. Document prin care domnul Nicolae Șuțu cere boierilor Divanului Țării să-și dea cu părerea, în ceea ce privește chestiunea de a opri sau nu ca ierarhii țării, să poată contracta datorii în contul Mitropoliei.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 1, p. 8-42.

Sunt reproduse 14 documente. Aceste documente sunt:

1. Petiția din 1814 a românilor din Transilvania, petiție ce a fost trimisă împăratului Austriei. Prin aceasta românii transilvăneni îi cer împăratului ca păstorii lor bisericești să fie numiți dintre români și ca slujbele bisericești să se țină în graiul românesc. În document sunt amintite câteva evenimente din istoria Transilvaniei și este prezentată situația clerului românesc din Transilvania.

2. Documentul datează din 1821 și conține câteva dispoziții date de Alexandru Callimah privitoare la modul cum trebuie să se poarte populația față de Eterie. Poarta l-a numit pe Alexandru Callimah ca domnitor imediat după ce a trecut la cele veșnice domnul Șuțu.

3. Documentul al treilea conține anaforaua boierilor Divanului din 1823, prin care se recomandă domnului trei candidați dintre clericii țării, candidați dintre care domnul are dreptul să aleagă doar unul pentru scaunul de mitropolit. Se precizează că, la desemnarea și alegerea celor trei candidați nu a participat niciun episcop al Ungrovlahiei. Unul dintre cei trei a fost diaconul Grigorie de la Mănăstirea Căldărușani. Despre acesta din urmă se spune că a fost pus pentru „a fi la număr”, însă tocmai acesta a fost ales ca mitropolit, în locul fugarului Dionisie Lupu.

4. Documentul datează din 1822 și conține scrisoarea prin care Grigorie Ghica le aduce la cunoștință boierilor și ierarhilor fugari, aflați peste hotare, că a fost numit domn și le cere acestora să se întoarcă în țară.

5. Documentul datează din 1822 și cuprinde scrisoarea lui Barbu Văcărescu trimisă către boierii fugari aflați în Transilvania. Prin această epistolă le cere fugarilor să se întoarcă în țară și îi înștiințează că până la venirea lor, au fost numiți câțiva caimacami.

6. Documentul datează din 1822 și cuprinde o altă scrisoare, prin care domnul Ghica îi îndeamnă pe boierii fugari și pe mitropolit să se întoarcă în țară.

8. Documentul datează din 1822 și cuprinde prima înștiințare dată de domnitor episcopilor și boierilor prin care la spune că s-a ales în această funcție și prin care îi roagă să se întoarcă în țară. Înștiințarea aceasta a fost trimisă din Silistra.

C., E., „Documente inedite”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 2, p. 97-129.

Sunt reproduse 24 de documente. Mai importante sunt sunt:

3. Document din 1825, din care aflăm că ultimul mitropolitul grec al Ungrovlahiei, Nectarie, s-a retras la Brașov, unde a trecut la cele veșnice. Directorul Mitropoliei, Nicolae, a fost trimis la Brașov spre a lua parte la catagrafierea averii răposatului. Se precizează că mitropolitul Nectarie, în ajunul ieșirii sale din scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei, a ars un număr însemnat de documente privitoare la perioada fanariotă.

4. În 1822, sultanul i-a suspendat din funcție pe toți egumenii greci din mănăstirile închinat, însă Patriarhiile din Orient au cerut ca să li se trimită anual de la mănăstirile românești o sumă de bani. Document care cuprinde jalba trimisă de români sultanului, prin care cer ca egumenii greci să nu mai revină în Principate. În această jalbă sunt arătate abuzurile făcute de egumenii greci.

15. Scrisoarea din 1831, a lui Alexandru Scarlat Ghica, către locțiitorul de mitropolit, episcopul de Râmnic, Neofit, prin care îi cere acestuia să fie prezent la plecarea trupelor rusești din Valahia Mică.

22,23,24. Aceste trei documente se referă la raporturile ierarhiei române cu administrația rusă.

Erbiceanu, C., „Documente inedite”, în: *BORom XVII* (1893-1894), 6, p. 385-417.

Sunt redată 18 documente.

1. Document ce cuprinde o scrisoare anonimă din 1821, scrisoare din care reiese ca mulți boieri de frica arnăuților lui Al. Ipsilanti, s-au adăpostit în mănăstiri ca: Cernica, Căldărușani etc. Se precizează că mitropolitul se afla la Bel-vedere (pe șoseaua Kiseleff), fiind păzit de arnăuții lui Tudor Vladimirescu care se afla la Cotroceni.

2. Document ce cuprinde o scrisoare anonimă care amintește despre raportul de forțe dintre cele două tabere. Se amintește că episcopul Argeșului, Ilarion, a fost unul dintre cei doi consilieri ai lui Tudor Vladimirescu.

3. Documentul este din august 1821 și cuprinde dispozițiile luate de guvernul austriac în ceea ce-i privește pe eteriștii fugari care s-au refugiat în Imperiul Austriac. Dispozițiile prevedeau ca ei să se întoarcă imediat de unde au venit.

4. Document ce cuprinde dispozițiile date de guvernul austriac pentru boierii români și românii care s-au refugiat în Transilvania la 1821.

5. Document ce cuprinde alte dispoziții date de guvernul Transilvaniei pentru boierii refugiați.

6. Document ce cuprinde pitacul domnului Al. Șuțu din 1819, care spune că episcopul Buzăului, Costandie, a fost destituit pentru comitere de fărădelegi.

9. Document – scrisoare, care arată că tinerii din România, cu ocazia evenimentelor de la 1821 au format o societate care avea ca scop principal apărarea prin mijloace diplomatice a drepturilor naționale. Tinerii s-au adresat boierilor mai în etate pentru sprijin. Cei care le-au acordat sprijin au fost: Bălăceanu, Brâncoveanu și Crețulescu. Scrisoarea este anonimă și redă lista boierilor tineri ce au aderat la această societate.

12. Documentul datează din 1819 și cuprinde anaforaia ierarhilor țării și a Divanului pentru destituirea episcopului de Buzău, Constandie, pe motiv că acesta era imoral.

13. În urma anaforalei de mai sus domnul l-a destituit pe Constandie și a dispus ca acesta să fie dus și închis la Mănăstirea Tismana.

17. Trei documente din 1831, care arată că: mitropolitul Veniamin Costache a fost decorat de către împăratul Rusiei, Nicolae, cu „Ordinul Sfânta Ana în Grad I”, locțiitorul de mitropolit al Ungrovlahiei a fost decorat cu „Ordinul Sfânta Ana în Grad I” și episcopul Ilarion al Argeșului a fost decorat cu „Ordinul Sfânta Ana în Grad II”.

Erbiceanu, C., „Documente inedite”, în: *BORom* XVII (1893-1894), 7, p. 481-512.

Sunt reproduse 17 documente.

11. În urma izbucnirii unui nou război ruso-turc, comandantul armatei rusești îi scrie mitropolitului la 1828, o prin care îi cere ca să-i îndemne pe bucureșteni să nu fugă din oraș, ci să stea să-l apere de turci până la venirea sa.

12. Din cauza faptului că turcii au fost alungați de ruși, generalul rus îi mulțumește mitropolitului printr-o scrisoare pentru aportul său la victoria armatei rusești.

13. Document care arată că, graful Palina fost înlocuit cu generalul Jaltuchin (Joltuhin) în funcția de „Președinte al Divanurilor Moldovei și Țării Românești”.

Erbiceanu, C., „Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor”, în: *BORom* (1899-1900), 1, p. 26-50.

Sunt redate 11 documente din care aflăm:

Document din 1777, din care aflăm de la duhovnicul mitropolitului Grigorie că „țărani noștri beau mult rachiu”.

Anafora mitropolitului Cosma al Ungrovlahiei, a episcopului Filaret al Râmnicului și a lui Dosoftei al Buzăului, care conține intervenția pe lângă domn de a se „da oarecare ușurare de biruri văduvelor de preoți și diaconi când au copii”.

Document care atestă faptul că Mitropolia și Episcopiile se serveau de curieri, care transmiteau ordinele administrative și de preoți, care erau plătiți pentru această însărcinare.

Domnitorul Constantin Nicolae Mavrocordat renunță la dreptul ce-l aveau domnii, de a se folosi de veniturile celor avuți care au murit fără testament sau fără moștenitori.

Document referitor la Constantin Brâncoveanu, din care reiese că acesta era în bune raporturi cu Austria, dar nu și că ar fi fost aliatul ei. Documentul a fost folosit de dușmanii lui Constantin Brâncoveanu împotriva acestuia la Poartă.

Hrisovul prin care Constantin Moruzi reglementează situația clericilor din Țara Românească față de ierarhie și față de fisc. Documentul conține date importante referitoare la starea clerului și la cum și pe ce criterii se săvârșeau hirotoniile în Țara Românească.

Erbiceanu, C., „Documente referitoare la istoria bisericească și politică a românilor”, în: *BORom* XXIII (1899-1900), 2, p. 126-156.

Sunt reproduse 20 documente.

2. Document prin care mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei face o schimbare de protopopi.

3. Document care arată cine și cât să ia la hirotonirea preotului și a străinilor ungureni.

4. Document din 1787 referitor la procedura de judecată în desfacerea căsătoriei.

5. Document din 1788, din care aflăm că un preot l-a agresat pe un protopop și a fost iertat de mitropolit.

6. Document din 1788, prin care doi martori se pun chezași pentru un anume Hagi Mihai Caramalău.

7. Document din 1766, prin care câțiva martori îi arată mitropolitului ce s-a întâmplat cu cartea de hirotonire a unui anume popa Matei din Olt.

8, 9. Două documente din 1790, referitoare la un preot care a avut un comportament neadecvat statutului său.

10. Document din 1790, care amintește despre un preot care a băut prea mult și a fost pedepsit de mitropolit cu bătaia cu toiege la falangă.

12. Document din 1793, prin care domnul Constantin Moruzi reglementează problema „Casei Milelor”, instituție ce se alimenta cu fonduri din testamentele celor ce decedau fără a avea rude.

15. Document din care aflăm că Episcopia Râmnicului avea datorii foarte mari în timpul ocupației austriece, iar domnul Alexandru Moruzi a dat un hrisov prin care îi recunoaște acesteia dreptul pe timp de opt ani ca să se ia veniturile mănăstirilor: Bistrița, Sadova și Strehaia.

16. Document prin care mitropolitul Dositei Filitis îl reclamă la domnitor pe episcopul Râmnicului că nu trimite la timp banii milosteniei și ai școlilor și că din această cauză nu se pot plăti la timp profesorii și împărți mile la săraci de Sfintele Paști.

18. Document care arată că un profesor din Craiova nu și-a primit salariul său de mai mulți ani. El nu a fost plătit din cauza împrejurărilor.

Erbiceanu, C., „Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor”, în: *BORom XXIII* (1899-1900), 3, p. 260-283.

Sunt reproduse șapte documente.

2. Document ce cuprinde dispoziția domnului Caragea din 1815, referitoare la cheltuielile de judecată și daune. Din acest document mai reiese că mitropolitul și episcopii luau parte la judecățile civile. Domnitorul, prin această dispoziție, a stabilit „că dacă cineva îl dă în judecată pe altcineva pentru ceva și nu are dovezi, atunci el va trebui să plătească daune și cheltuielile de judecată”.

3. Document care amintește despre 12 vineri din an. El cuprinde o serie de superstiții ale românilor.

4. Document ce cuprinde catagrafia din 1772, a averii Mitropoliei Ungrovlahiei.

C., E., „Material pentru istoria bisericească a românilor”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 6, p. 449-489.

Sunt redată 18 documente. Cele mai importante sunt:

3. Document din 1794, care arată că mitropolitul lua „darea cârjei” nu numai din eparhia sa ci și din celelalte eparhii.

6. Document din 1794, care arată că la vremuri grele episcopia strângeau bani de la toți cetățenii țării.

7. Document din 1799, care amintește despre „darea bastonului” protopopilor.

8. Document ce cuprinde dispoziția exarhului Rusiei, Gavriil, din 1810, referitoare la ce trebuiau să încaseze protopopii.

9. Document ce cuprinde enciclica episcopului Iosif al Argeșului, referitoare la cununii.

10. Pitac în care se vede cât dădeau clericii pentru întreținerea școlilor grecești.

11. Document din 1823, care cuprinde cartea dată de episcopul Grigorie al Argeșului, îndată după alegerea sa în această funcție, prin care se dispune urmărirea eteriștilor aflați în munți.

12. Document ce cuprinde o poruncă pentru strângerea banilor necesari pentru școli.

13. Document din 1829, în care sunt arătate dispozițiile date de episcopul Ilarion al Argeșului protosinghelului Vasile (vicarul său) care prevedeau cercetarea bisericilor din Eparhia Argeșului.

14. Document din 1837, care cuprinde porunca dată către clerici pentru strângerea banilor pentru Seminarii.

18. Prefața unei cărți din 1693, ce a fost tradusă de un anume Ion pentru trebuința bisericească.

C., E., „Documente referitoare la istoria bisericii române”, în: *BORom XXV* (1901-1902), 8, p. 689-714.

Sunt reproduse 16 documente. Cele mai importante sunt:

1. Pitacul lui Al. Moruzi din 1795, trimis către mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei, în care se amintește despre abuzurile protopopilor și în care îi cere mitropolitului ca să fie dați afară cei care comit asemenea abuzuri și să fie înlocuiți cu protopopi vrednici.

2. Pitac din 1796, prin care domnul a oprit adunările de oameni cu ocazia: pomnirii, îngropării celor morți de ciumă, pentru ca boala (ciuma) să nu se răspândească.

3. Document din 1796, în care se amintește despre abuzurile săvârșite de protopopi, abuzuri care din păcate nu puteau fi stăvilite doar de administrația bisericească superioară ci, deseori, aceasta recurgea la intervenția domnului.

4. Pitacul din 1796 dat de domnul Al. Ipsilanti, prin care se opresc hirotoniile de prisos.

6. Document în care se amintește despre câteva reforme ale exarhului Gavriil al Rusiei.

7. Document în care se amintește despre o dare impusă la 1810 asupra clerului.

8. Document prin care țarul Rusiei, Alexandru, îi mulțumește exarhului Gavriil pentru sumele de bani cu care au contribuit clericii din Principate, pentru cheltuiala armatei.

9. Din inițiativa exarhului Gavriil se dă poruncă ca clericii să nu fie judecați în procese civile de către judecători laici, ci clericul învinuit să fie chemat la protopop, acesta să asiste la judecata civilă, iar executarea sentinței să se facă tot de către protopop.

10. Mitropolitul Dositei Filittis a fost înlocuit cu mitropolitul Ignatie al Artei, care în 1813 a fost înlocuit cu Nectarie. Documentul cuprinde circulara dată de mitropolitul Ignatie, imediat după suirea sa în scaunul Ungrovlahiei, circulară pe care episcopul Iosif al Argeșului o face cunoscută clerului și credincioșilor eparhiei sale.

11. Document din 1810, prin care Ignatie cere de la cler „darea cârjei”.

12. Document din 1812, care cuprinde dispoziția mitropolitului Ungrovlahiei, Ignatie, trimisă către episcopul Argeșului, Iosif, prin care se solicită ca protopopii să observe starea sănătății cetățenilor, să supravegheze slujbașii laici și să raporteze orice abuz.

13. Porunca din 1812 a exarhului Gavriil, prin care se cerea ca să se facă o catagrafie a averii clerului Ungrovlahiei.

14. Document din 1812 în care se amintește despre dări ce au fost puse asupra cetățenilor țării din ordinul comandantului armatei rusești Ciceacov.

15. Document ce cuprinde poruncă dată protopopilor, prin care li se solicită acestora să-i raporteze pe slujbașii civili care comiteau abuzuri.

16. Document care amintește despre contribuții ale clerului și ale cetățenilor țării.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 9, p. 989-1005.

Sunt prezentate note care conțin date și fapte referitoare la istoria națională și bisericească a românilor din perioada anilor 1800-1900. Scopul articolului este acela de a prezenta publicului român contribuția clerului și a bisericii la renașterea națională. La începutul articolului Constantin Erbiceanu arată necesitatea cunoașterii de către români a istoriei bisericești și însemnătatea notelor pe care le publică în acest articol.

PRECIZARE: Notele sunt trecute într-un tabel în care sunt menționate: data, luna și întâmplarea petrecută. Au fost trecute aici sub formă de rezumate cu numerotarea dată de noi.

1. La 29 septembrie 1800 Mănăstirea Dealu a dat pentru trebuința cumpărării proviziilor, pentru plata norodului, suma de 1500 de taleri.

2. La 23 august 1800, mitropolitul Iacob Stamati arată ce disciplină canonică exista în țară.

3. La 23 septembrie 1800, mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei, împreună cu: Nectarie al Râmnicului, Costandie al Buzăului și Iosif al Argeșului fac o anafora către domnul Al. Moruzi, prin care cer ca toți preoții, diaconii și mănăstirile să contribuie cu bani pentru lefurile ostașilor care apărau țara.

4. La 11 aprilie 1801, domnul Moruzi îi confirmă pe egumenii greci în posturile lor.

5. La 12 iunie 1801, mitropolitul Dositei a dat poruncă protopopilor de a face cataografie tuturor bisericilor.

6. La 12 iunie 1801, mitropolitul Dositei îi cere protopopului Grigorie din Dâmbovița, ca să nu mai trimită candidați nepregătiți pentru a intra în clerul bisericesc.

7. La 25 septembrie 1801, spătăria țării cere lămurire de la mitropolitul Dositei cu privire la jurământul evreilor.

8. La 25 iunie 1801, domnul Al. Moruzi dă următoarele dispoziții: mănăstirile să nu mai aibă metocuri în București, egumenii ori călugării să nu mai umble prin orașe și mănăstirile să nu mai facă schimburi de terenuri fără învoirea mitropolitului sau a domnului.

9. La 12 iulie 1801, Iosif, episcopul Argeșului, îl înștiințează pe domnitor că locuitorii din satul Stroiești și-au dezgropat morții sub pretext că erau vârcolaci. Vodă a dat ordin ca cei care au comis o astfel de nelegiuire să fie pedepsiți.

10. La 15 septembrie 1802, s-au dat o serie de porunci pentru a se cerceta în fiecare regiune, dacă s-a întâmplat vreo primejdie de moarte cu răzvrătirea trecută. Aceste porunci sunt reproduse în articol.

11. Aflăm că la 6 octombrie 1802, preoții care dădeau postav la Mitropolie erau scutiți de dări.

12. La 15 decembrie 1802, Dionisie Lupu este hirotonit episcop titular cu titlul de „Sevastis”. Era pe atunci năstavnîc al Mănăstirii Dealu.

13. Se amintește despre hatișeriful împărațesc din 1802, care conținea următoarele:

- dregătoriile țării să fie date la pământeni,

- să se orânduiască la acelea și din grecii cinstiți,

- dintre călugării care mor la Mitropolie averea lor să nu se ceară de la nimeni, ci să se dea la săraci, iar cei care mor și sunt legați de mănăstiri averea lor să se ia ca un venit mănăstirii la care au fost închinați.

14. La 1802 i s-a scris mitropolitului Dositei să stea ascuns, fiindcă consulul rus „manevrează în favoarea lui”. Consulul dorește ca să afle persoanele care îl amenință.

15. La 12 mai 1802, domnul Mihai Șutu a fugit la Brașov împreună cu boierii și cu ierarhii țării de frica unei năvăliri.

16. În 1802 domnul Al. Ipsilanti a pus „darea hesemtelor” asupra episcopiiilor, mănăstirilor și a tuturor boierilor.

17. Este reprodușă cartea dată de Dositei al Ungrovlahiei în 1802, unei femei numită Ilinca, care a suferit o serie de nenorociri și prin care mitropolitul le cere clericilor din eparhia sa să o ajute pe sărmană.

18. Este reproduc documentul dat la 1802 lui popa Gavrilă care a dat postav.

19. Reproduș un act care cuprinde ponturile Vorniciei. În act este descris modul în care se dădea la mezat districtele și funcțiile statului. Actul datează din 1803.

20. La 17 martie 1803, domnul Moruzi a întărit anaforaua episcopilor pentru datoriile Mitropoliei, datorii ce au fost făcute în anii trecuți. Anaforaua este redată în articol.

21. În data de 9 martie 1803, a trecut la cele veșnice mitropolitul Moldovei Iacob, iar în locul său a fost ales la data de 19 martie 1803, episcopul Romanului, Veniamin, ca mitropolit al Moldovei.

În locul lui Veniamin la cârma Episcopiei Romanului a trecut Gherasim al Hușilor. Se prezintă o notă din care aflăm că la moartea mitropolitului Iacob, toate scaunele episcopale, Mitropolia și mai multe mănăstiri aveau datorii. Domnitorul a chemat pe episcopii țării pentru a se sfătui asupra acestor datorii, care erau făcute pe seama scaunelor și nu a persoanelor și se numeau aulice. Mitropolitul Veniamin, la aceste discuții, a arătat că Biserica are nevoie de o școală pentru pregătirea candidaților la preoție. Veniamin a propus ca după ce se vor plăti datoriile aulice din veniturile așezămintelor bisericești, să se înființeze o școală pentru pregătirea candidaților la preoție.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 10, p. 1119-1132.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și națională a românilor.

22. Rezoluția pusă la 1 mai 1803 de domnul Moruzi, pe anaforaua mitropolitului Veniamin Costache. Prin această rezoluție domnul aprobă ca biserica Tuturor

Sfinților (din Iași) să fie metoc al Episcopiei Romanului și biserica Sfântul Ioan Botezătorul (din Iași) să fie metoc al Episcopiei Hușilor.

23. La 1 septembrie 1803, Alexandru Constantin Moruzi a dat un hrisov, prin care maicile de la Mănăstirea Socola erau transferate la Mănăstirea Agapia – mănăstire care era de monahi, iar monahii de la Agapia au fost transferați la Mănăstirea Secu.

24. Notă pe care am reprodus-o în întregime. „De la 1792 Iacob II Stamati a fost numit mitropolit al Moldovei. El a fost un om curajos și foarte bun econom. Era de origine transilvăneană și nu îi îndrăgea deloc pe greci”.

25. La 24 mai 1803, Constantin Moruzi a dat un hrisov care arată starea școlilor.

26. La 1 septembrie 1803, Constantin Moruzi a dat un hrisov, care reglementează statutul unor mănăstiri – Mănăstirea Agapia să devină mănăstire de maici la fel și Mănăstirea Văratice, iar Mănăstirea Socola să fie școală bisericească.

27. Este reprodusă anafora din 1804 a mitropolitului Dositei al Ungrovlahiei, referitoare la circulația unor cărți bisericești, care au fost tipărite de către uniția din Transilvania, despre care însă se spunea că au fost tipărite în Episcopia Râmnicului, în vremea lui Nicolae Mavrogheni.

28. Sunt reproduse două documente din 1804, referitoare la caterisirea unui preot pe nume Ioan din Eparhia Argeșului și trimiterea sa la Mănăstirea Snagov.

29. Este reprodusă declarația lui popa Alexie din satul Pițigoi, județul Ilfov, cu privire la viața sa. În urma acestei declarații popa Alexie a fost caterisit.

30. Este reprodusă circulara mitropolitului Dositei al Ungrovlahiei dată către protopopi, circulară prin care le cere acestora să facă o catagrafie a preoților și a diaconilor din eparhie.

31. La 15 februarie 1804, domnul Alexandru Moruzi a dat un hrisov în urma cererii mitropolitului Veniamin, pentru scutirea de dări a 22 de persoane. Aceste persoane se preocupau de tipografia Mitropoliei.

32. În luna octombrie a anului 1804, domnul Al. Moruzi a dat un hrisov, prin care declară ca Mănăstirea Socola să fie lăcaș de Seminar.

33. La 22 decembrie 1804, mitropolitul Veniamin al Moldovei, i-a trimis domnului o anafora prin care îi cere acestuia ca lipovenii să nu fie deranjați de ispravnici, în ceea ce privește rânduiala legii lor. Această anafora arată ce toleranță religioasă exista în Moldova.

34. La 15 februarie 1804, domnul Al. Moruzi a recunoscut noi prerogative pentru Mitropolia din Iași.

35. În luna august a anului 1805 negustorii greci din Iași și din Moldova au înființat o societate intitulată „Adeltaton” care avea scopuri politice. Societatea a fost autorizată de episcopul Romanului și de mitropolitul Moldovei. Constantin Erbicenu spune că această societate exista și la Spitalul Colțea.

35. La 4 octombrie 1805, mitropolitul Veniamin Costache a cerut domnului, printr-o anafora, înființarea unei școli de muzică psaltică. Dascălul acestei școli a fost protopsaltul Petru.

36. La 15 decembrie 1806, armatele rusești ocupă Țările Române.

37. În 1806 Moruzi este numit pentru a treia oară domnitor al Moldovei.

38. La 17 august 1806, Al. Moruzi a dat un hrisov pentru școlile din Botoșani.

39. Este reprodusă o parte din hrisovul dat de Al. Moruzi în data de 2 august 1806, prin care i se dă Seminarului o sumă de bani. Din această parte aflăm că egumen la Socola era arhimandritul Sofronie.

40. La 23 decembrie 1806, s-a citit manifestul Rusiei în Divan.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 11, p. 1272-1281. Cu text în limba greacă.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și națională a românilor.

41. La 1807 Nectarie al Râmnicului, Iosif al Argeșului și Costandie al Buzăului au trimis consulului rus o jalbă, prin care îi cer să nu ia toate produsele țării pentru armată, fiindcă poporul ar muri de foame.

42. Este reprodusă o notă pusă pe o „Evanghelie învățătoare”, imprimată la Govora, în 1642. Nota a fost scrisă de ieromonahul Ilarion în 1807. Acesta spune că turcii, la 1807, au venit la Buzău și au produs stricăciuni și că el a scăpat doar cu nasul tăiat.

43. La 10 ianuarie 1807, boierii și poporul au făcut jurământ în Mitropolie de supunere către împărat.

44. La 24 aprilie 1807, domnul a dat o serie de dispoziții cu privire la „iratiile”.

45. La 3 iulie 1807, domnul l-a trimis la Brașov pe vistierul Costache Xantopol cu pitac către mitropolit și către boieri, prin care îi roagă pe aceștia să vină la București.

46. La 2 mai 1807, Dimitrie Sturza, prin intrigi rusești, încearcă să-l scoată din scaun pe mitropolitul Veniamin Costache, sub pretext că mitropolitul era prea tânăr și că nu oficia serviciul bisericesc după tipic.

47. În luna iulie a anului 1807 boierii țării l-au apărat pe mitropolitul Veniamin de acuzele aduse, prin următoarele argumente: de la venirea mitropolitului Veniamin Costache s-a pus cea mai bună rânduială în Biserică, mitropolitul Veniamin a înființat Seminarul de la Socola, mitropolitul Veniamin este un mare patriot.

48. La data de 31 mai 1807, mitropolitul Veniamin Costache a arătat că armatele rusești consumă nutrețul din țară și că în urma secetei din mai anul trecut (1806), țăranii vor rămâne fără vite.

49. La 20 august 1807, baronul rus Menendor îl înștiințează pe mitropolitul Veniamin Costache, că împăratul Rusiei l-a însărcinat (pe Veniamin) să păstorească și Biserica Basarabiei.

50. La 27 iulie 1807, arhieriei țării și boierii i-au trimis șefului armatelor rusești Ioanovici Amhelson o petiție, prin care îl roagă pe acesta să o înmâneze împăratului și prin care cer mântuirea de jugul turcilor.

51. În 1808 exarhul rușilor Gavriil a dat ordin ca monahii să fie supuși unei discipline canonice stricte.

52. La 20 ianuarie 1808, episcopul Nectarie i-a dat ordin protoiereului Matei pentru strângerea dăjdiilor.

53. La 1 martie 1808, mitropolitul Veniamin Costache s-a retras din scaun și a cerut Divanului să-i dea Mănăstirea Slatina. Veniamin s-a retras la Mănăstirea Neamț, unde a rămas până în 1812.

54. În 1808 Mănăstirea Neamț era un mare focar de cultură, aici activând dascăli ca: Ilarion, Isaac, Iosif, Gherontie, Grigorie care se preocupau de traducerea și imprimarea cărților. Paisie Velicikovski este cel care a imprimat un nou duh în această mănăstire. Grigorie, viitorul mitropolit al Ungrovlahiei s-a călugărit și și-a făcut ucenicia în această mănăstire (Neamț).

55. Tot în 1808 a venit exarhul rușilor Gavriil, care a stat până în 1812.

56. La 23 noiembrie 1808, exarhul Gavriil a dispus ca să fie tradusă din limba rusă în limba română „Cărtică pentru datoria și stăpânirea blagocinilor și protopopilor”.

57. În 1808 din cauza impozitelor mari puse de Ipsilanti, poporul s-a răsculat.

58. La 19 aprilie 1808, mitropolitul Ungrovlahiei, împreună cu boierii, au trimis o anafora către împăratul Rusiei.

59. La 22 aprilie 1808, consulul francez Sebastian l-a vizitat pe mitropolitul Ungrovlahiei.

60. La 19 iulie 1808, a intrat în București exarhul Gavriil, acesta avându-l alături pe arhimandritul Filotei de la Iași (ciracul mitropolitului Veniamin). Gavriil a ridicat toate dările impuse asupra clerului.

61. La 6 septembrie 1808, s-a citit în Mitropolie nota lui Prozanovschi și a lui Cușnicov, din care aflăm că în comitetul administrativ al Țării Românești se aflau printre alții și mitropolitul.

62. Deși mitropolitul Veniamin Costache a demisionat din scaun, familia sa era foarte rău văzută în Rusia, ea fiind socotită chiar eretică și din cauza acestui fapt, ea a fost anatematizată. Demisionând, Veniamin a scris o epistolă episcopului de Roman, prin care îi cerea să-i protejeze oamenii.

63. În luna martie a anului 1808 boierii Divanului îi recunosc mitropolitului Veniamin dreptul de a beneficia de veniturile Mănăstirii Slatina.

64. În 1808 exarhul Gavriil a dat o enciclică valabilă în ambele Principate, referitoare la modul în care cineva putea fi primit în cinul monahal.

65. La 11 aprilie 1808, Divanul l-a rânduit pe Nicodim Stolnicul Enache ca „Epistat al Grămăticilor”.

66. Sunt reproduse aici: răspunsurile mitropolitului Dositei date ispravnicilor din Teleorman și Muscel și un alt document care arată ce abuzuri săvârșeau ispravnicii asupra preoților. Constantin Erbiceanu arată că Dositei, deși era mitropolit, totuși se consulta cu exarhul Gavriil care stătea la Iași.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul al XIX-lea”, în: *BORom XXVII* (1903-1904), 12, p. 1373-1388. 7. Cu text în limba greacă.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

67. Sunt reproduse două scrisori ale mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei, din 1809, trimise către protopopi, prin care îi roagă pe aceștia să facă rugăciuni pentru biruința armatelor rusești și să aibă grijă ca nimeni să nu întrețină corespondență cu turcii. Mai este reprodusă și o scrisoare a mitropolitului Dositei către un protopop prin care îi cere să facă o catagrafie a preoților și a diaconilor.

68. În 1809 li s-a pus preoților în vedere să-și plătească „Sfertul Sfântului Gheorghe”.

69. Se arată cât s-a cheltuit pentru tipografie.

70. Se arată cât se lua pentru hirotonia preoților și a diaconilor.

71. Este reprodusă cererea făcută în data de 12 iulie 1809, de mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei către exarhul Gavriil, pentru ca acesta să dea o carte de milostenie obștii Mănăstirii Cernica, obște care îl avea în fruntea sa pe Timotei și care s-a apucat să rezidească biserica sfântului lăcaș.

72. În luna septembrie a anului 1809, mitropolitul Dositei al Ungrovlahiei îl înștiințează pe starețul de la Cernica, Timotei, că vel logofătul Costache Samurcaș a zidit o biserică în satul Samurcășești, pe care vrea să o facă mănăstire de maici. Mitropolitul Dositei nu numai că-l înștiințează pe Timotei despre acest lucru, îl și roagă pe acesta ca să o trimită pe sora sa împreună cu alte 11 maici la această mănăstire.

73. La 23 decembrie 1809, mitropolitul Dositei îi răspunde lui Constantin Samurcaș că a trimis 12 maici la Samurcășești și că stareța lor este Chipriana Shimonahia.

74. Este descrisă închisoarea din Moldova, din 1809.

75. Este reprodusă declarația dată de popa Ion, din București, în 7 iulie 1809. Din aceasta aflăm că Ion a fost închis în închisoarea Sfintei Mitropolii pentru preacurvie și oprit de la a mai săvârși cele sfinte.

76. La 1 ianuarie 1809, Dionisie Lupu era mare ecleziarh al Mitropoliei.

77. La 14 martie 1809, exarhul Gavriil a reformat consistoriile Principatelor după modelul rusesc.

78. La 29 ianuarie 1809, mitropolitul Ungrovlahiei și episcopul de Argeș au fost decorați de Rusia cu ordinul Sfânta Ana.

79. La 5 februarie 1809, episcopul Argeșului Iosif al plecat la Iași fiind chemat de exarhul Gavriil.

80. La 28 februarie 1809, exarhul Gavriil a dat ordin ca monahii să nu se mai amestece în treburile lumești și mănăstirile să nu mai facă datorii fără aprobarea sa.

81. Din cauza abuzurilor, la 23 martie 1809, episcopul Iosif al Argeșului este numit efor asupra tuturor mănăstirilor din Țara Românească.

82. În 1809 s-a imprimat în tipografia Mitropoliei din Iași o „Carte de Te-Deum-uri „tradusă din limba rusă în limba greacă de Grigorie, mitropolitul de Irinopole (egumenul Mănăstirii Golia). În 1808 exarhul Gavriil a tipărit o broșură care cuprinde instrucțiuni bisericești. În finalul acestei cărți se găsește o notă, care este reprodusă în articol și din care aflăm cât luau protopopii la judecarea unui caz.

83. Sunt reproduse părți dintr-un manuscris intitulat „Pentru depărtarea din Mitropolie a P.S. Mitropolit Dositei”. Dositei a fost îndepărtat din scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei, iar în locul său a venit Ignatie al Artei.

84. Este reprodusă catagrafia din 1810 a tuturor lucrurilor și cărților ce au fost găsite în bolta (podul) tipografiei. Printre numeroasele lucruri găsite se număra și: o pecete a mitropolitului Antim și o condică a Schitului Tătăraș.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 1, p. 4-16.

În continuare sunt reproduse alte note referitoare la istoria bisericească națională și politică a românilor.

85. Este prezentată o dare de seamă despre ce cele se aflau în bolta și chilia tipografiei Mitropoliei.

86. La 20 ianuarie 1810, s-a făcut catagrafia averii Mitropoliei cu mănăstirile și schiturile sale.

87. În luna ianuarie a anului 1810, mitropolitul Gavriil a trimis o adresă către episcopi (reprodusă în articol), în care îi atenționa despre abuzurile pe care le săvârșeau protopopii, abuzuri care erau generate de suma mare pe care protopopul trebuia s-o dea arhiereului. Mai este reprodusă și adresa mitropolitului către mănăstiri, prin care le cerea să strângă banii pentru școli și spitale.

88. Este reprodusă copia de la 1810 de la întâiul Divan și Comitet, referitoare la cum erau tratați preoții care aveau diferite litigii, de către ispravnici. Se precizează că, dacă un mirean avea un litigiu cu un cleric, la judecata dintre ei trebuia să participe un protopop. Fiecare biserică era obligată să aibă doi țârcovnici.

89. Ignatie le aduce la cunoștință clerului și oamenilor din Mitropolia Ungrovlahiei, că a ajuns mitropolit al acestei Eparhii. .

90. La 8 ianuarie 1810, a venit în București exarhul Gavriil și a stat în casă la Antim.

91. La 15 ianuarie 1810, s-au citit în Divan „ucazurile” (decretele) împărătești prin care mitropolitul Dositei este înlăturat din scaun, iar în locul său este numit Ignatie al Artei.

92. La 8 martie 1810, mitropolitul Dositei a plecat din București la o mănăstire din Moldova.

93. La 5 mai 1810, mitropolitul Ignatie al Artei a intrat în București și s-a așezat în scaun.

94. La 18 iunie 1810, mitropolitul Veniamin Costache pe vremea când se afla la Mănăstirea Neamț a dat o carte de stăpânire locuitorilor din Rădășani. Constantin Erbiceanu spune că Veniamin avea în vedere întoarcerea sa în scaunul Mitropoliei Moldovei.

95. Sunt reproduse hotărârile mitropolitului Gavriil referitoare la veniturile pe care trebuie să le aibă logofeții cancelariei mitropolitane.

96. La 1 mai 1810, mitropolitul Gavriil a luat decizia ca monahii să nu mai părăsească incinta Mitropoliei.

97. La 10 mai 1810, ieromonahul Gavriil din Episcopia Buzăului este ridicat la rangul de arhimandrit mitrofor, datorită recomandării generalilor ruși.

98. La 1810 exarhul Gavriil a hotărât că mitropolitul Dositei este chemat spre a se odihni în Rusia și că averea Mitropoliei este încredințată episcopului Iosif al Argeșului.

99. Notă care amintește despre preoții din Mitropolia Ungrovlahiei.

100. La 26 aprilie 1810, exarhul Gavriil îi cere episcopului Râmnicului să-i trimită neapărat banii pentru școli.

101. La 21 ianuarie 1810, exarhul Gavriil declară Divanurilor Principatelor că dicasteriile bisericești trebuie să fie considerate ca tribunale civile.

102. La 10 februarie 1810, Iosif al Argeșului este trimis de exarhul Gavriil cu o misiune în Moldova.

103. La 14 ianuarie 1810, exarhul Gavriil dă ordin episcopilor Țării Românești ca aceștia să-l recunoască pe Ignatie al Artei ca mitropolit al Ungrovlahiei.

104. La 20 ianuarie 1810, s-a constituit o comisie care să-i ceară socoteală mitropolitului Dositei Filitis de averea Mitropoliei. Despre Dositei aflăm că, la plecarea din scaunul Mitropoliei, a luat cu el documentele acesteia. Dositei a fost trimis la Mănăstirea Dobrovăț dar, prin rugăminți, l-a înduplecat pe exarhul Gavriil să-l lase la Mănăstirea Aninoasa. La Aninoasa Dositei a stat o perioadă dar, din cauza unor probleme de sănătate, a fost mutat la Mănăstirea Târșor (Târgșor).

105. La 30 mai 1810, mitropolitul Ignatie cere de la episcopul Râmnicului banii pentru școli.

106. La 1810 Mănăstirea Snagov era menită spre a fi Seminar, dar mitropolitul Ignatie a hotărât ca această mănăstire să fie pentru episcopul Neofit Cervano ca lăcaș de odihnă.

107. În luna octombrie a anului 1810, mitropolitul Ignatie, în calitate de primul „Efor al Spitalelor”, a dat ordin episcopilor să strângă banii pentru întreținerea spitalelor.

Erbiceanu C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în *BORom XXVIII* (1904-1905), 2, p. 183-192.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria națională și bisericească a românilor.

108. La 24 iunie 1811, exarhul Gavriil a luat o serie de decizii referitoare la dările pe care trebuiau să le plătească preoții. Acestea sunt prezentate în articol.

109. Este reprodusă hotărârea din 27 septembrie 1811, a exarhului Gavriil, cu privire la organizarea dicasteriilor după modelul celor din Rusia.

110. La 10 septembrie 1811, se dă poruncă „întâiului Comitet al Principatului Valahiei” ca toți preoții și diaconii din țară să care provizii pentru armata rusă.

111. În 12 septembrie 1811, li se cere mănăstirilor să contribuie cu bani pentru armata rusă.

112. La 16 decembrie mitropolitul, din cauza stării de sănătate, demisionează iar în locul său Divanul îl recomandă spre a fi mitropolit pe Nectarie, episcopul Râmnicului. Constantin Erbiceanu susține că această dată este greșită.

113. La 10 ianuarie 1812, mitropolitul Nectarie cere printr-o anafora domnului să fie înapoiate moșiile Mitropoliei - care au fost arendate pentru datorii de către fostul mitropolit Ignatie. Se menționează că Dionisie Lupu nu a recunoscut datoriile personale ale lui Nectarie ca datorii ale Mitropoliei Ungrovlahiei.

114. La 15 decembrie 1812, mitropolitul Nectarie și episcopii țării au semnat un document pentru a împrumuta bani pe numele Mitropoliei.

115. La 16 decembrie 1812, mitropolitul Veniamin Costache este recunoscut de patriarh ca mitropolit al Moldovei în toate drepturile sale. Se prezintă și o altă notă din care aflăm că arhimandritul Inochentie, egumenul de la Sfântul Nicolae din Botoșani de la Mănăstirea Popăuți, s-a declarat cleric al Patriarhiei Antiohiei. Inochentie a fost hirotonit arhieru cu titlul Iliopoleos, în 1819.

116. La 8 mai 1812, exarhul Gavriil l-a înștiințat pe președintele Crasno Miloșevici cu privire la hirotoniile abuzive.

117. La 16 noiembrie 1812, boierii Divanului i-au trimis domnului Caragea o anafora prin care i-au cerut ca episcopul Râmnicului, Nectarie, să fie numit mitropolit.

118. Este reprodusă decizia din data de 20 noiembrie 1812, către boierii caimacami, din care aflăm că psaltul Macarie a fost adus la Mitropolie.

119. La 16 decembrie 1812, Nectarie înștiințează clerul despre suirea sa în scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei.

120. Este reprodus un document din 1812, prin care mitropolitul Moldovei îl însărcinează pe sachelarul Antonie să cerceteze bisericile din eparhia sa.

121. La 21 iunie 1812, mitropolitul Veniamin Costache a dat un document, prin care biserica cu hramul Nașterea Maicii Domnului din mahalaua Talpalarilor de lângă Iași devine metoc al Episcopiei Hușilor.

122. La 30 martie 1812, mitropolitul Ignatie cere banii pentru școli.

123. La 20 noiembrie 1812, episcopul Iosif al Argeșului îl numește pe Macarie dascăl de psaltică și îl așează la școala sa din Mitropolie.

124. La 30 martie 1812, li s-au cerut preoților banii pentru școli.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 3, p. 285-297.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria națională și bisericească a românilor.

124. La 14 iunie 1812, s-a impus Bisericii suma de 12000 pentru întreținerea armatei.

125. Este reprodus un document, care conține o poruncă dată de mitropolitul Ignatie către toți episcopii.

126. Este reprodusă o epistolă din 14 iulie 1812, trimisă de mitropolitul Ignatie episcopului de Argeș Iosif, referitoare la jefuirea locuitorilor de către slujbași.

127. Este reprodusă circulara din 1 iulie 1812, a mitropolitului Ignatie trimisă către protopopul Ivan din plasa de sud, prin care i se cere să cheme oameni spre a înjgheba un mic corp de armată.

128. Este reprodusă cererea făcută către Divan, prin care se solicită acordarea de despăgubiri preoților cărora le-au murit animalele în timpul mutării proviziilor de la Brăila la Ploiești.

129. La 4 februarie 1813, domnul Caragea a dat un hrisov prin care se opreau hirotoniile abuzive.

130. Fratele mitropolitului Veniamin Costache – spătarul Șerban Negel împreună cu boierii moldoveni, i-au înlesnit revenirea lui Veniamin în scaunul Mitropoliei Moldovei. Este relatată o faptă care arată popularitatea de care se bucura mitropolitul Veniamin.

131. La 2 octombrie 1812, adunarea obștească îi prezintă domnului Scarlat Calimah o anafora – în care se amintește despre veniturile și bogățiile țării.

132. La 15 octombrie 1812, mitropolitul Veniamin Costache este chemat de la Mănăstirea Neamț, de domnul Scarlat Calimah să-și reia scaunul înapoi.

133. La 1 octombrie 1812, mitropolitul Veniamin este chemat cu insistență să-și reia scaunul înapoi.

134. La 9 aprilie 1812, exarhul Gavriil îi scrie episcopului Nectarie al Râmnicului o scrisoare, prin care îl înștiințează pe acesta că mitropolitul a fost chemat în

Rusia, iar în locul său, ca locțiitor de mitropolit, a fost numit Iosif al Argeșului, care va administra averea Mitropoliei.

135. La 29 decembrie, patriarhul acceptă ridicarea episcopului Râmnicului, Nectarie, în scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei.

136. La 10 iunie 1812, Nectarie al Râmnicului a făcut o anafora către domnitor, în care se amintește despre datoriile Mitropoliei făcute de Ignatie.

137. La 27 martie 1812, mitropolitul Ignatie dă bisericile Mănescului și Precupeții Noi sub privegherea lui Dionisie Lupu.

138. La 5 octombrie 1812, se instituie un „disc” la sărbători pentru ajutarea Mănăstirii Colțea.

139. În 1812 mănăstirile și episcopiile au fost puse la dări pentru ajutarea oștii rusești.

140. Este reprodus un document din 1812, semnat de mitropolitul Ignatie, referitor la hirotoniile abuzive.

141. Este reprodus regulamentul din 29 aprilie 1812, al mitropolitului Ignatie, privitor la hirotonii.

142. Este redat un document emis de domnul Caragea referitor la urcarea în scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei a lui Nectarie, episcopul Râmnicului.

143. La 29 martie 1813, mitropolitul și episcopii au trimis domnului o anafora referitoare la preoți.

144. Este redat apostilul lui Vodă pus pe anaforaua boierilor și a mitropolitului, cu privire la datoriile mitropolitului Ignatie.

145. În 1813 mitropolitul Ignatie a dat o circulară, prin care înștiințează clerul Eparhiei Ungrovlahiei că s-a ales în această funcție.

146. Este reprodusă cartea dată de mitropolitul Veniamin Costache în 1813, preotului Eftimie, prin care acesta este scutit de dări.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 4, p. 372-385.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria națională și bisericească a românilor.

- Din hrisovul domnului Caragea din 6 aprilie 1813, aflăm că în țară erau 3500 de preoți, în afară de călugări.

- La 29 iulie 1813, Gheorghe Caragea a dat un hrisov în favoarea episcopiei pentru vinăria.

- În luna aprilie a anului 1813 domnul Caragea a dat un hrisov, prin care se hotăra ca fiecare preot să dea suma de cinci taleri pentru școli.

- În luna ianuarie a anului 1813 ierarhia Ungrovlahiei îi cere domnului printr-o anafora, ca țârcovnicii de la biserici să fie scutiți de dări.

- La 4 februarie 1813, domnul Caragea a dat un hrisov, prin care se opreau hirotoniile abuzive și se stabileau condițiile pe care trebuia să le îndeplinească candidatul la hirotonie.

- La 13 iunie 1813, Al. Calimah a dat un hrisov, care conține orânduielele pe care trebuiau să le păzească cei din orașul Huși față de Episcopie.

- La 10 aprilie 1814, mitropolitul Nectarie a dat o circulară cu privire la perceperea banilor pentru școli.

- La 27 august 1814 și 8 octombrie 1814, s-a vorbit despre repararea școlilor distruse în timpul ocupației rusești.

- La 18 septembrie 1814, mitropolitul Nectarie le-a cerut protopopilor să nu le mai „jefuiască” pe femeile care au căzut în fațe de curvie.

- În 1814 mitropolitul Nectarie a dat o circulară către protopopi, pentru a-i înștiința pe preoți ca să se abțină de la viața neregulată și de la băutură.

- La 23 februarie 1814, s-a impus o taxă pentru clasele avute la căsătorie, care se percepea de către preoți și era trimisă la Mitropolie.

- La 20 iunie 1814, Scarlat Calimah a dat un hrisov de miluire a Seminarului de la Socola.

- La 2 iulie 1814, s-a făcut un raport pentru „deschicarea” a trei mănăstiri din Spitalul de ciumă. Se precizează că se făceau abuzuri la luarea contribuțiilor pentru Spitalul Colțea.

- mitropolitul Ignatie le-a interzis preoților poliției Bucureștilor de a intra în cârciumi.

- Este reproducă anafora mitropolitului și a boierilor din 15 august 1814, către domnitor, prin care îi cer ca feciorii de boieri risipitori, care au sub 25 de ani, să fie puși sub epitropia mitropolitului și a unui dintre episcopi.

- În 1815 consulul rusesc a mijlocit la domnitor ca să rămână bine arendate moșiile date de mitropolitul Ignatie rușilor arendași.

- La 12 octombrie 1815, mitropolitul Nectarie le-a cerut protopopilor să-i trimită banii pentru școli.

- Aflăm că la 3 iunie 1815, preoții luau parte la administrația civilă și la poliția sanitară.

- La 24 decembrie 1815, mitropolitul Nectarie a dat ordin către protoierei, ca să nu se abuzeze la perceperea „dării bastonului”.

- La 1815 domnul Calimah a fost mazilit. Tot în același an a izbucnit o epidemie de ciumă, drept pentru care mitropolitul Veniamin Costache a ordonat o săptămână de post. În urma acestui fapt epidemia de ciumă a trecut.

- În 1815 mitropolitul Veniamin Costache a trimis o anafora către domnitor, prin care îi cerea oprirea abuzurilor săvârșite la judecăți.

- La 12 octombrie 1816, mitropolitul a protestat asupra numărului preoților care se ridica la peste 3500.

- În tipografia exarhicească din Chișinău s-a imprimat în limba română un „Catehism”.

- La 1 aprilie 1816, țarul Rusiei, Alexandru, le-a recunoscut basarabenilor dreptul de a se guverna după legile strămoșești.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom* XXVIII (1904-1905), 5, p. 516-527.

(A se vedea articolul din *BORom*. XXVIII (1904-1905), 4, p. 372-385).

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

186. Sunt prezentate în continuare, însemnări referitoare la veniturile școlii din Craiova.

187. La 26 martie 1817, mitropolitul Nectarie I-a declarat suspendat pe arhierul grec Acachie Laodichis, pentru că l-a bârfit pe mitropolit și s-a arătat a fi șchiop.

188. În 1817 diaconul Grigorie (viitorul mitropolit al Ungrovlahiei) a scris în limba greacă o combatere dialogurilor lui Neofit Duca.

189. În 1817 domnul Scarlat Calimah a primit de la Ruf Pașa instrucțiuni cu privire la conduita pe care trebuie s-o aibă față de Austria, care încerca să așeze în Moldova episcop latin.

190. La 20 iulie 1817, mitropolitul Nectarie al Ungrovlahiei a dat o circulară pentru trimiterea banilor pentru școli.

191. La 20 februarie 1818, se dă prin carte domnească episcopului de Argeș Mănăstirea Cozia.

192. La 27 iulie 1818, aflăm că Dionisie Lupu a fost egumen la Mănăstirea Tismana purtând titlul de „Sevastis”.

193. La 2 martie 1818, mitropolitul Nectarie ordonă scoaterea banilor pentru școli.

194. În 1818 se publică legile lui Ioan Caragea, din care vedem că legiuirile pentru căsătorie și desfacerea căsătoriei sunt întocmai după „Nomocanoane” și „Pravila din Târgoviște”.

195. La 20 februarie 1818, episcopul Iosif al Argeșului primește Mănăstirea Cozia.

196. La 12 mai 1818, 26 de locuitori care erau ai Mănăstirii Tismana sunt scutiți de dări, cu condiția ca aceștia să apere mănăstirea de hoți.

197. La 23 iulie 1819, mitropolitul Dionisie îl rânduieste pe arhimandritul Gherasim să gireze afacerile Episcopiei Buzăului, iar veniturile să fie percepute de mitropolit pentru plata datoriilor.

198. La 27 iulie 1819, episcopul Costandie al Buzăului își dă demisia invocând motive de sănătate. Constantin Erbiceanu arată că demisia lui Costandie a fost determinată de faptul că acesta nu s-a purtat conform canoanelor deși era nepot al mitropolitului Dositei Fillitis.

199. În luna august a anului 1819, episcopul Galaction al Râmnicului declară că Episcopia sa nu avea nicio datorie.

200. La 1 mai 1819, Marele Logofăt convoacă Divanul pentru alegerea unui nou mitropolit.

201. La 9 mai 1819, patriarhul confirmă alegerea lui Dionisie Lupu ca mitropolit al Ungrovlahiei.

202. La 24 octombrie 1819, vine din partea Sinodului din Constantinopol recunoașterea lui Dionisie ca mitropolit.

203. În luna mai a anului 1819, Dionisie Lupu îl înștiințează pe consulul rus din București, că a fost ales ca mitropolit.

204. La 9 august 1819, mitropolitul Dionisie arată starea materială dezastuoasă, rămasă de pe urma mitropoliților fanarioți.

205. În luna august a anului 1819, domnul dă un hrisov, prin care reglementează modul în care Mitropolia sau episcopiile puteau face împrumuturi.

206. La 23 aprilie 1819, mitropolitul Dionisie a dat un înscris domnului, în care îi spunea că-l va asculta întru toate.

207. La 1 mai 1819, Dionisie Lupu este întărit ca mitropolit.

208. La 8 iunie 1819, a avut loc o mică revoltă în Iași.
209. La 13 iunie 1819, a fost mazilit Scarlat Calimah, în locul său fiind numit domn Mihail Grigorie Șuțu.
210. La 15 iulie 1819, mitropolitul Dionisie a reclamat la autoritatea civilă cercetarea cu rigurozitate a călugărilor străini – de unde provin aceștia și unde au fost călugăriți.
211. La 4 decembrie 1819, se suspendă funcția de ecleziarh al Mitropoliei Ungrovlahiei, aceasta fiind cerută de mitropolitul Dionisie Lupu.
212. La 25 mai 1819, Dionisie Lupu se împrumută cu 2000 lei.
213. La 20 iulie și la 1 august 1819, Galaction al Râmnicului se împrumută cu suma de 3900 de lei în două tranșe. În prima tranșă la 20 iulie s-a împrumutat cu 3333 lei, iar în a doua la 1 august s-a împrumutat cu 567 lei.
214. La 19 iulie 1819, arhimandritul Gherasim este însărcinat să administreze Episcopia Buzăului până la alegerea unui nou episcop.
215. La 29 decembrie 1819, arhimandritul Gherasim s-a împrumutat pentru Episcopia Buzăului cu suma de 100.000.
216. La 1 septembrie 1819, i se dă prin hrisov, fostului mitropolit Nectarie, Mănăstirea Sadova.
217. La 27 iulie 1819, nepotul fostului mitropolit Dositei Fillitis, episcopul Costandie al Buzăului și-a dat demisia pentru purtare necanonică și a fost trimis sub pază la Mănăstirea Tismana.
218. La 4 august 1819, episcopul Galaction al Râmnicului declară că Episcopia nu avea nicio datorie aulicească.
219. La 9 mai 1819, Patriarhia votează strămutarea lui Dionisie Sevastis la Mitropolia din București.
220. În 1819 mitropolitul Dionisie Lupu, Iosif al Argeșului, Costandie al Buzăului și Galaction al Râmnicului au trimis o anafora domnului, prin care îl înștiințează pe acesta de faptul că catolicii și-au mai făcut o biserică în țară la Dudești, fără acordul nimănui și că au început intensificarea propagandei prozelitiste.
221. La 27 octombrie 1819, domnul Nicolae Șuțu îi recunoaște episcopului de Râmnic dreptul de a lua vin de la toți cei care au vie pe moștile episcopiei.
222. La 22 aprilie 1819, Dionisie Lupu a dat înscris domnului că nu va face nimic fără să-l consulte.
223. În luna august a anului 1819, domnul Șuțu a dat un hrisov, prin care sunt oprite împrumuturile făcute pe numele Mitropoliei.
224. La 20 iunie ierarhia țării face o anafora către domnitor, prin care îl înștiințează pe acesta despre faptul că papistașii și-au intensificat propaganda.
225. La 4 octombrie 1819, mitropolitului Nectarie i se dă prin hrisov Mănăstirea Sadova.
226. La 12 martie 1819, psalt la Mitropolia din București era ieromonahul Nectarie din Mănăstirea Ivir din Muntele Athos..

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 6, p. 639-652.

(A se vedea articolul din *BORom. XXVIII* (1904-1905), 5, p. 516-527)

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și politică a românilor.

227. La 20 august 1820, Sinodul Patriarhal din Constantinopol laudă măsurile luate de Dionisie Lupu în ceea ce privește combaterea abuzurilor.

228. La fel și patriarhul Ierusalimului.

229. La 18-19 iulie 1820, domnul Șuțu laudă măsurile luate de mitropolitul Dionisie Lupu contra simoniei.

230. La 1 august 1820, Divanul a trimis o anafora domnului Șuțu, pentru a întări cererea mitropolitului Dionisie Lupu și a episcopilor asupra hirotoniilor.

231. La 20 noiembrie 1820 și 21 decembrie 1820, Galaction al Râmnicului s-a împrumutat cu suma de 40.000 lei. Se arată că domnul Șuțu a luat în timpul domniei lui, numai de la Episcopia Râmnicului, suma de 419.800 lei.

232. În 1820 Ilarion (viitorul episcop al Argeșului) a declarat că îi va fi credincios domnului spre a putea candida la scaunul Episcopiei Argeșului. Tot în același an mitropolitul Dionisie Lupu a făgăduit că va face totul pentru îmbunătățirea stării clerului și a Bisericii.

233. La 6 august 1820, boierii țării fac o anafora către domnitor, prin care îi cer încetarea hirotoniilor abuzive.

234. La 20 august 1820 patriarhul Grigorie împreună cu Sinodul laudă măsurile luate de mitropolitul Dionisie Lupu pentru combaterea simoniei și a abuzurilor.

235. La 22 august 1820 patriarhul Ierusalimului, Policarp, îi răspunde mitropolitului Dionisie la înștiințarea sa și îi laudă demersurile făcute pentru combaterea abuzurilor.

236. La 5 martie 1820 domnul Mihail Șuțu a dat un hrisov de întărire pentru școala grecească din Botoșani.

237. În 1820 Adunarea Moldovei face o anafora către domnitor în care îi spune că poporul nu a primit niciodată episcop latin.

238. Tot în 1820 Ilarion depune mărturisirea de credință și ajunge episcop al Argeșului.

239. Este reprodusă anafora boierilor din București din 1821, trimisă către „Marea Biserică” asupra mitropolitului Dionisie, a episcopului de Buzău, Gherasim și a episcopului de Argeș Ilarion. În această anafora se spune că: mitropolitul și episcopii au colaborat cu eteriștii după care, din cauza desfășurării evenimentelor, au fugit la Brașov. Mitropolitul a fost chemat în mai multe rânduri să se întoarcă dar nu a acceptat și drept urmare boierii l-au ales ca administrator al Mitropoliei pe Benedict de Troados. Tot în această anafora boierii cer un ecdos patriarhal pentru Benedict. De asemenea este reprodusă și anafora din același an a boierilor trimisă către Mehmed Selim Pașa, Valiul Silistrei. Se face precizarea că mișcarea de opoziție a boierilor rămași în țară a fost instigată de mitropolitul Benedict Troados.

240. La 20 iulie 1821 consulul Rusiei l-a muștrat pe Dionisie Lupu fiindcă a semnat un act prin care se cerea intervenția Porții.

241. La 17 martie 1821 consulul rusesc s-a retras din țară.

242. La 27 martie 1821 țara a trimis o jalbă la Poartă, prin care îl apără pe Tudor Vladimirescu și justifică răscoala sa contra eteriștilor.

243. La 7 iulie 1821 mitropolitul și boierii au primit asigurări că vor fi apărați în Transilvania.

244. La 8 iulie 1821 mitropolitul Dionisie căuta mijloace pentru a transporta documentele și odoarele Mitropoliei la Brașov.

245. La 21 septembrie 1821 mitropolitul este înștiințat că averea Mitropoliei a fost jefuită.

246. În luna martie a anului 1821 a fost numit domnitor în Țara Românească Al. Calimah, acesta a dat un ordin prin care erau iertați cei ce l-au părăsit pe Ipsilanti.

247. La 18 septembrie 1821 se face cunoscut faptul că numai asociații lui Ipsilanti vor fi izgoniți.

248. La 1 octombrie 1821 se face apel la Sinodul din Rusia pentru ca acesta să mijlocească la țar pentru oprirea batjocoririlor din țară.

249. În 1821 reprezentantul Rusiei l-a muștrat pe mitropolitul Dionisie Lupu, fiindcă nu a făcut publice cărțile de afurisenie venite de la Constantinopol.

250. La 12 iulie 1821 Al. Galițin îi răspunde mitropolitului Dionisie referitor la starea țării.

251. La 25 martie 1821 Dionisie îi răspunde lui Eustație.

252. În 1821 venitul Mitropoliei era de 134.644 taleri.

253. La 22 februarie 1821 a venit de peste Prut Al. Ipsilanti și intrând în Iași a omorât mulți turci – astfel s-au declanșat evenimentele din acel an.

254. La 25 noiembrie 1821, Caragea îl sfătuiește pe Dionisie să-i protejeze pe grecii din țară. Acesta descrie situația țării după eterie către Sinodul din Petersburg.

255. Este reprodușă relatarea dată de mitropolitul Dionisie și de boierii țării către principele Meternih – ministrul de externe al Austriei. În această relatare sunt descrise pe larg evenimentele din 1821.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 7, p. 739-746.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

256. La 2 iulie 1821, consulul rus Pini l-a muștrat pe mitropolitul Dionisie Lupu, fiindcă a îndrăznit să dea o informație Porții despre Tudor Vladimirescu.

257. La 17 martie 1821, consulul rus Pini a plecat din București la Sibiu.

258. La 27 martie 1821, s-a trimis la Poartă o plângere în care sunt descrise cauzele răsculării poporului contra eteriștilor sub Tudor Vladimirescu.

259. În 1821 mitropolitul Dionisie înainte de a pleca la Brașov, a încercat să asigure arhiva și odoarele Mitropoliei. Mitropolitul Dionisie a solicitat azil la austrieci și, împreună cu boierii, a cerut împăratului Rusiei protectoratul asupra țării.

260. La 21 septembrie 1821, consulul austriac la București i-a scris mitropolitului Dionisie despre pierderile și jafurile suferite de arhiva și averea Mitropoliei.

261. În 1821 Al. Calimah a venit până la Dunăre și le-a cerut mitropolitului și boierilor să oprească eteria.

262. La 26 februarie 1821, Alexandru Ipsilanti l-a chemat pe mitropolitul Irinupolei, Grigorie, care era egumen la Mănăstirea Golia, să vină să slujească la Trei

Ierarhi și să-l încingă cu sabia ca șef al eteriștilor. În acea zi mitropolitul Veniamin Costache a oficiat el această slujbă.

263. Sunt reproduse: o parte din plângerea locuitorilor țării către consulul rus – în care aceștia îi cer Rusiei protecția; un document referitor la moldovenii răsculați; o scrisoare către episcopul Romanului și Meletie al Hușilor.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 8, p. 886-892.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

264. Este reprodus hrisovul domnului Ștefan Racoviță din data de 30 iulie 1764, prin care se stabilea ca străinii să nu mai poată să se căsătorească pe pământul Țării Românești.

265. La 8 noiembrie 1822, Sandu Sturza pe când se afla la Constantinopol, l-a invitat pe mitropolitul Veniamin Costache să se întoarcă în țară. Acesta se afla în Basarabia.

266. În 1821, din cauza faptului că mitropolitul Veniamin Costache împreună cu episcopul Romanului Gherasim au lipsit din țară, hatmanul Vogrodi l-a pus pe episcopul Meletie al Hușilor, care a rămas la datorie, să conducă întreaga Eparhie a Moldovei. La Roman a fost pus ca episcop, protosinghelul Meletie, care a fost hirotonit arhieru cu titlul de Stavropoleos.

267. La 11 martie 1821, patriarhul Grigorie a trimis cartea sinodală de blestem contra eteriștilor, ce a fost tradusă de mitropolitul Veniamin Costache, Gherasim al Romanului și Meletie al Hușilor.

268. În 1821 Gherontie de la Neamț a tradus „Întrebări și răspunsuri teologhicești ale Sfântului Athanasie cel Mare”. Cartea a fost tipărită sub mitropolitul Dionisie Lupu și a fost folosită ca manual de seminariști.

269. La 30 aprilie 1821, mitropolitul Veniamin Costache a îndemnat locuitorii Moldovei să se apuce să lucreze pământul, căci tulburările au încetat. Ștefan Vogrodi i-a scris mitropolitului să se întoarcă în țară din Basarabia.

270. La 23 februarie 1821, Al. Ipsilanti l-a rugat pe mitropolitul Veniamin Costache să înmormânteze un eterist picat în luptă și apoi să vină la Trei Ierarhi, spre a face un Te-Deum pentru izbânda eteriștilor. Mitropolitul a dat ca dar eteriștilor suma de 10.000 lei.

271. La 20 martie 1821, mai mulți boieri i-au cerut mitropolitului Veniamin Costache să dea explicații pentru faptul că el a părăsit țara în aceste vremuri tulburi.

272. La 29 martie 1821, domnul Mihail Șuțu, i-a spus mitropolitului că trebuie să părăsească țara fiindcă a intrat în țară Al. Ipsilanti.

273. La 1 aprilie 1821, mitropolitul Veniamin a primit cartea sinodală de blestem, pe care a tradus-o, a imprimat-o și a publicat-o în toată țara.

274. Mitropolitul Dionisie Lupu i-a cerut lui Veniamin Costache părerea despre politica pe care trebuie s-o ducă în timpul Eteriei. Mitropolitul Veniamin Costache l-a îndemnat pe Dionisie Lupu să se retragă în așteptare, până ce lucrurile se vor liniști. Se arată că Dionisie a fost partizan a lui Tudor Vladimirescu dar, după ce acesta a fost ucis și după ce evenimentele au evoluat nefavorabil, a fost silit să părăsească țara.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 9, p. 1002-1015.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

275. La 30 septembrie 1821, mitropolitul Veniamin Costache este înștiințat de Iordache Roset Roznovanu că eteriștii au ucis monahii și monahi nevinovați.

276. La 1 octombrie 1821, Ștefan Vogrodi îl numește pe Meletie al Hușilor ca vechil și epitrop al bisericii Moldovei, deoarece mitropolitul Veniamin și cu episcopul Romanului, Gherasim, nu se mai aflau în țară.

277. La 5 noiembrie 1821, boierii Moldovei îl chemă pe mitropolitul Veniamin Costache să se reîntoarcă în țară pentru a-l întâmpina pe noul domn la Galata.

278. În 1821, mitropolitul Veniamin a fost înștiințat de fratele său Negel despre tot ceea ce se petrece în Moldova.

279. La 29 septembrie 1821, caimacamul Vogoride îi dă ordin epitropului Moldovei, pentru ca acesta să pună anumite dări asupra preoților pentru ajutorarea țării.

280. La 1 iunie 1822, mitropolitul Dionisie este înștiințat de către Ghica că acesta a ajuns domn.

281. La 13 iulie 1822, mitropolitul Dionisie spune că se va întoarce în țară.

282. La 2 octombrie 1822, domnul l-a invitat pe mitropolit să se întoarcă în țară.

283. La 19 august 1822, domnul l-a invitat pe mitropolit să se întoarcă în țară.

284. În 1822 mitropolitul Dionisie a fost invitat spre a se asocia la editarea și corectarea Mineelor în Transilvania.

285. La 28 decembrie 1822, mitropolitul Dionisie reclamă că unele datorii ale Mitropoliei sunt nedrepte, deoarece acestea îl priveau direct pe fostul mitropolit.

286. Din cauza faptului că în timpul răzmeriței din 1821 episcopul Romanului, Gherasim, a plecat în Basarabia, ieromonahul Meletie din Episcopia Romanului a fost trimis la Târnovo pentru a fi hirotonit arhiereu spre a conduce Episcopia Romanului. Episcopul canonic al Romanului s-a întors și și-a primit scaunul înapoi, iar lui Meletie i s-a îngăduit a se numi doar Meletie arhiereu. Se precizează că mitropolitul Veniamin l-a rugat pe Gherasim să-l ierte pe Meletie pentru greșeala sa, dar acesta nu a vrut, deși Meletie era frate bun cu Gherasim.

287. La 13 iulie 1822, mitropolitul i-a spus domnului că se pregătea să vină în țară.

288. La 2 iulie 1822, domnul l-a invitat a treia oară pe mitropolit să vină în țară.

289. La 19 august 1822, domnul, pe când se afla în Siliștra, i-a invitat pe ierarhii plecați să se întoarcă în țară.

290. În luna noiembrie a anului 1822, Meletie, episcopul Hușilor în calitate de epitrop al bisericii Moldovei, a fost îndemnat de domnul Sandu Sturza să traducă și să tipărească învățătura patriarhului Ierusalimului Antim, referitoare la creștinii din Imperiul Otoman.

291. În luna noiembrie a anului 1822 domnul Sandu Sturza l-a chemat pe mitropolitul Veniamin să se întoarcă în țară. Mitropolitul Veniamin se afla în satul Colincăuți din Basarabia.

292. La 22 mai 1822, caimacamul Moldovei i-a cerut lui Meletie, epitropul Bisericii Moldovei să strângă banii de la mănăstiri.

293. La 23 iunie 1822, mitropolitul Dionisie i-a scris din Braşov mitropolitului Veniamin Costache că cele două Principate au fost unite prin tradiţii şi obiceiuri şi că acum pentru a trece de împrejurările grele trebuie să fie uniţi.

294. La 14 octombrie 1822, Sandu Sturza l-a obligat pe Meletie vechilul Mitropoliei de a plăti creditorilor Mitropoliei suma de 100.000 lei .

295. La 7 decembrie 1822, s-a format o „Casă” aparte pentru a administra veniturile Mitropoliei, episcopiilor şi mănăstirilor. Preşedintele ei era episcopul de Buzău, iar trei boieri era casieri.

296. Este reprodusă o mulţumire a boierilor din 25 ianuarie 1823, către mitropolitul Dionisie.

297. La 9 februarie 1823, mitropolitul Grigorie a dat cartea canonică episcopului de Argeş Grigorie, în locul episcopului fugar Ilarion care se afla în Braşov.

298. În 1823 mitropolitul Dionisie a protestat la consulul rus din Bucureşti şi la ţarul Rusiei fiindcă a fost destituit.

299. La 4 ianuarie 1823, bisericile fac o anafora pentru alegerea lui Grigorie ca mitropolit.

300. La 8 mai 1823, mitropolitul Grigorie a protestat pentru dările care erau puse asupra preoţilor.

301. În 1823 avem ierarhie nouă în Ungrovlahia - Grigorie mitropolit, alt Grigorie ca episcop al Argeşului şi Galaction ca episcop Râmnicului.

302. Tot în 1823 s-a format o „Casă Epiptropească” spre a se vedea datoriile Mitropoliei şi a se plăti cele ce erau în regulă. Preşedintele acestei case era Galaction al Râmnicului.

303. La 25 ianuarie 1823, câţiva boieri îi aduc mulţumire mitropolitului Dionisie Lupu .

304. La 20 decembrie 1823, datoriile mitropolitului Nectarie fac reclamaţie la Mitropolie.

305. La 19 februarie 1823, mitropolitul Grigorie i-a dat carte de arhierie episcopului Grigore al Argeşului.

306. La 19 februarie 1823, mitropolitul Grigorie arată Divanului cum s-a făcut în Moldova cu moşiile mănăstirilor închinat şi cere ca acestea să fie date prin licitaţie, nu după cuprinsul şi voinţa călugărilor greci.

307. La 4 ianuarie 1823, a avut alegerea de mitropolit, deoarece Dionisie nu s-a întors din Braşov.

308. La 1 februarie 1823, boierii au făcut o anafora pentru alegerea unui nou episcop al Argeşului în locul lui Ilarion. Domnitorul aprobă.

309. La 8 mai 1823, mitropolitul Grigorie a cerut prin anafora egalizarea dărilor pentru preoţi.

310. În 1823 mitropolitul Dionisie i-a scris ambasadorului rus din Constantinopol, spunându-i: că presimte că va fi înlocuit, că nu a putut fi de faţă la venirea domnului fiindcă era bolnav şi că l-a trimis spre întâmpinarea domnului pe episcopul de Buzău.

311. La 4 ianuarie 1823, boierii Divanului fac o anafora pentru alegerea unui nou mitropolit, fiind desemnaţi trei candidaţi. Dintre cei trei a fost ales ca mitropolit diaconul Grigorie.

312. În luna aprilie a anului 1823, domnul Sandu Sturza a dat un hrisov prin care sunt arătați cei care sunt scutiți de dări și cei care trebuie să plătească dări.

313. La 15 ianuarie 1823, mitropolitul Veniamin Costache i-a mulțumit guvernatorului Bucovinei pentru că i-a adăpostit pe boierii fugiți în timpul eteriei.

314. În luna aprilie a anului 1823 pașa Muhamed Selim din Silistra l-a felicitat pe mitropolitul Veniamin pentru întoarcerea sa în patrie și pentru că s-a arătat a fi credincios Porții.

315. Sunt redată câteva legende istorice de principele Mitică Ghica, referitoare la mitropolitul Grigorie.

316. În 1823, mănăstirile închinată și neînchinată au fost puse să plătească datoria țării – suma de 1.266.495 lei.

317. În 1823, mitropolitul Grigorie a cerut să se facă catagrafia tuturor schiturilor și a metocurilor Mitropoliei.

318. La 11 februarie 1823, Sinodul Patriarhal recunoaște alegerea și dă ecdoșul de hirotonie.

319. La 24 ianuarie 1823, fostul mitropolit Nectarie, l-a felicitat pe Grigorie pentru alegerea sa ca mitropolit.

320. La 20 decembrie 1823, s-a stopat facerea de împrumuturi pe numele Mitropoliei și ale episcopiiilor.

321. La 31 ianuarie 1823, mitropolitul Grigorie, împreună cu episcopii, au făcut o anafora către vodă, prin care îi arată că Episcopia Argeșului este fără păstor.

322. La 14 iunie 1824, în urma intervenției mitropolitului Grigorie și a guvernului către Austria, s-a făcut la Brașov catagrafia averii Mitropoliei luate de Dionisie Lupu la 1821.

323. Este reprodusă scrisoarea din 4 iunie 1824 a mitropolitului Dionisie Lupu către un magistrat, referitoare la averea Mitropoliei.

324. La 5 mai 1824, fiindcă mitropolitul de Vidin hirotonea preoți pentru Țara Românească, mitropolitul Grigorie a protestat la patriarh. Drept urmare, patriarhul l-a atenționat pe mitropolitul de Vidin.

325. La 19 iunie 1824, călugării mănăstirilor închinată reclamă veniturile moșiilor arendate, dar boierii Divanului îi arată lui Vodă că acesta venituri au fost folosite pentru a plăti datoriile mănăstirilor.

326. În luna aprilie a anului 1824, Galaction, episcopul Râmnicului, a dat pe seamă toată dota Sfintei Episcopii.

327. La 2 septembrie 1824, Neofit al Râmnicului plătește 25.000 datorii vechi.

328. La 4 septembrie 1824, Neofit al Râmnicului se împrumută cu 15.000 lei.

329. În 1824 veniturile Episcopiei Râmnicului erau de 71.761 lei, iar cheltuielile 76.608 lei.

330. La 4 septembrie 1824, Grigorie Ghica a dat un hrisov pentru dreptul episcopului de a lua vin și sare de la Ocele Mari.

331. La 1 septembrie 1824, Sandu Sturza l-a înștiințat pe mitropolitul Veniamin despre următorul fapt: căsătoriile dintre sudiții străini trăitori în țară cu forme române sunt oprite.

332. La 22 august 1824, Sandu Sturza a dat un pitac prin care se prevedea numirea de egumeni români la mănăstirile închinat.

333. La 1824 s-a luat sub domnia lui Șuțu de la Episcopia Buzăului suma de 419.800 lei. Când Galaction a părăsit Episcopia Râmnicului a lăsat-o pe aceasta datoare cu suma de 154.200 lei. Șuțu a luat de la Episcopia Râmnicului suma de 419.800.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 10, p. 1106-1120.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

334. Este reprodusă anafora din luna decembrie a anului 1824 a ierarhilor țării și a boierilor către domnitor. Din această anafora aflăm că atât mănăstirile închinat, cât și veniturile lor erau date românilor prin ordinul sultanului.

335. În luna aprilie a anului 1824, episcopul de Râmnic a dat pe seama noului episcop de Râmnic Neofit averea episcopiei cu inventar.

336. La 6 mai 1824, patriarhul Constantinopolului, Antim, îi răspunde mitropolitului Grigorie la problema hirotoniilor făcute de mitropolitul Vidinului.

337. La 4 octombrie 1824, mitropolitul Nectarie a trecut la cele veșnice, datornicii săi au cerut banii de la mitropolitul Grigorie, acesta a refuzat, trimițând în schimb un om să facă catagrafia averii rămase.

338. La 23 octombrie 1825, fiindcă fostul mitropolit Nectarie a murit în Brașov, au fost trimiși oameni acolo pentru a face catagrafia averii rămase.

339. La 26 iulie 1825, tâlharii rămași de la Eterie îi jefuiau pe egumeni.

340. La 25 septembrie 1825, egumenii s-au bătut cu locuitorii.

341. La 3 august 1825, mitropolitul Grigorie îi trimitea bani mitropolitului Dionisie Lupu, aflat în Brașov.

342. La 20 septembrie 1825, mitropolitul Grigorie a suspendat darea ce se lua de la preoți pentru Sfântul Mir.

343. La 11 august 1825, mitropolitul Grigorie combate abuzurile săvârșite de călugări în sate.

344. La 29 iulie 1825, un egumen bate la falangă pe un diacon.

345. La 14 ianuarie 1825, li se interzice episcopilor de a fi nași.

346. La 7 februarie 1825, mitropolitul Dionisie îi trimite consulului rus o relatare, care este reprodusă în articol și care se referă la averea și odoarele Mitropoliei. Din această relatare reiese că o parte dintre odoarele și averea Mitropoliei s-a pierdut în timpul Eteriei, iar o altă parte a fost dusă la Brașov.

347. La 15 aprilie 1825, aflăm că datoriile Episcopiei Râmnicului se ridicau la suma de 40.000 lei.

348. La 14 octombrie 1825, a fost făcută o anafora către domnitor, că datoriile făcute de mitropolitul Nectarie (cel care a demisionat în 1819) nu se pot plăti. Datoria Mitropoliei a fost recunoscută că se ridică la suma de 43.500 lei – făcută de mitropolitul Dositei și suma de 12.500 lei făcută de mitropolitul Ignatie. Înscrierile aulice nu au valoare.

349. În luna noiembrie a anului 1825, grafului Rusiei i s-au arătat jafurile și datoriile făcute de egumenii greci la mănăstirile închinat.

350. Este reprodusă anaforaua din 5 decembrie 1825, a mitropolitului către domnul Dimitrie Ghica, referitoare la hirotoniile făcute de mitropolitul Vidinului.

351. În 1825, Chesarie rostește un discurs la învestirea sa ca episcop al Buzăului.

352. La 6 noiembrie 1825, mitropolitul și boierii țării au trimis către domnitor o petiție împotriva grecilor care au corupt ierarhia prin simonie, au sărăcit țara și au jefuit mănăstirile.

353. La 11 martie 1825, mitropolitul Veniamin dă 11 sate Episcopiei Hușilor.

354. La 11 august 1825, mitropolitul Grigorie îi scrie episcopului de Râmnic, Neofit, ca preoții hirotoniți în afară să fie supuși dărilor.

355. La 9 august 1825, mitropolitul Grigorie i-a trimis bani lui Dionisie Lupu aflat în Brașov. Tot mitropolitul Grigorie a mijlocit la episcopul de Râmnic Neofit, ca acesta să-i trimită bani lui Ilarion fostul episcop al Argeșului, aflat tot în Brașov.

356. La 11 august 1825, mitropolitul Grigorie a combătut obiceiul conform căruia, dacă cineva se călugărea înainte de moarte, se mântuia.

357. La 24 ianuarie 1825, mitropolitul Grigorie i-a dat învățături duhovnicești lui Neofit al Râmnicului, zicându-i că Sfinții Părinți interzic ca un episcop să fie naș de botez sau de cununie.

358. În 1825 mitropolitul Veniamin a imprimat în tipografia din Iași „Tabele pentru povățuirea copiilor după noul chip a se învăța unul pe altul”.

359. La 19 octombrie 1825, mitropolitul Dositei Fillitis și-a făcut testamentul. Din acest testament aflăm că o parte din banii rămași de la el să fie folosiți pentru cumpărarea unei moșii în Țara Românească și din veniturile acestei moșii să fie trimiși tineri români la studii în străinătate.

360. La 13 septembrie 1825, se arată că mitropolitul Dionisie a recunoscut după demisia lui Nectarie, că Mitropolia avea datorii de 43.500 lei.

361. Este reprodusă scrisoarea din 6 noiembrie 1825, a ierarhiei și a boierilor țării către împărăție. În scrisoare se arată starea jalnică a mănăstirilor, îi sunt aduse mulțumiri sultanului pentru decizia luată ca la mănăstiri să fie puși egumeni români.

362. Este reprodusă epistola din 17 august 1826, a lui Eufrosin Poteca trimisă către episcopul de Argeș. În această epistolă Eufrosin Poteca arată cât de mult suferea poporul din cauza clasei boierilor.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 11, p. 1254-1268.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

363. La 18 februarie 1826, mitropolitul Vasile Moga care primise lăzile cu odoarele Mitropoliei din București, le trimite mitropolitului Dionisie la Brașov.

364. În 1826 mitropolitul Nectarie a dăruit Mitropoliei din Sibiu câteva odăjdii, dar logofătul Mitropoliei, Neculai, a protestat. Mitropolitul l-a rugat pe Dionisie să mijlocească pentru ca să i se lase acele odăjdii.

365. La 2 octombrie 1826, mitropolitul Dionisie i-a scris consulului rus din București, cerându-i să mijlocească pentru a fi repus în scaun. Același lucru i-a cerut mitropolitul Dionisie și ministrului de externe din Petersburg.

366. La 17 august 1826, Eufrosin Poteca i-a trimis mitropolitului o epistolă, prin care l-a informat pe acesta despre faptul că școlile sunt închise.

367. În 1826 mitropolitul Veniamin Costache a avut o dispută cu postelnicul Lascarache Sturza.

368. La 1 iulie 1826, la propunerea mitropolitului Veniamin Costache, ieromonahul Sofronie Miclescu a fost ales episcop al Hușilor. Prin firmanul împăărătesc sunt trimiși la mănăstiri egumeni străini, invocându-se motivul că egumenii români nu sunt buni.

369. La 8 august 1826, la îndemnul mitropolitului Veniamin Costache, domnul Sandu Sturza a dat un hrisov care prevedea clădirea unei noi catedrale, deoarece bisericile Sfântul Gheorghe și Stratenia, care existau, se dovedeau a fi neîncăpătoare.

370. La 10 aprilie 1826, mitropolitul Veniamin le-a dat îndrumări egumenilor români de la mănăstirile închinat, privitoare la conduita lor.

371. La 20 martie 1826, mitropolitul, episcopii și boierii au făcut o anafora către vodă, pe care acesta a aprobat-o. Anaforaua prevedea ca din cauza cererilor neîncetate ale Patriarhiilor pentru veniturile mănăstirilor închinat, să se ia măsuri ca să se dea moșiile acestor mănăstiri în arendă și să se trimită la Patriarhii doar prisosul veniturilor.

372. La 12 septembrie 1826, mitropolitul Nectarie și-a făcut testamentul. O parte din acest testament este reprodușă în articol. Se arată că mitropolitul Nectarie că a ars hărțile Mitropoliei prin care se opreau grecii de a ajunge la episcopii sau la Mitropolie. Tot la 1826, mitropolitul Grigorie a pus de s-a tradus din slavonă în limba bulgară Sfânta Evanghelie și a trimis-o la Constantinopol spre a fi aprobată.

373. La 16 decembrie 1827, a venit firman de la Poartă pentru ca monahii greci să reintre la mănăstirile închinat în locul celor români, după cum au fost orânduți după Eterie. La Iași s-a făcut o anafora despre situația acestei chestiuni și mitropolitul Grigorie i-a cerut mitropolitului Veniamin să-i trimită o copie.

Anaforaua propune: darea în arendă a moșiilor mănăstirești pe trei ani, prin mezat public; darea socotelilor anual; să se respecte testamentele și să se administreze averile prin exarhi; călugării fugiți și vinovați în timpul Eteriei să nu fie primiți în mănăstiri; să se repare mănăstirile ruinate, să se schimbe egumenii răi și altele.

374. La 3 februarie 1827, mitropolitul Veniamin i-a scris mitropolitului Grigorie, o scrisoare referitoare la chestiunea mănăstirilor închinat, în care spune următoarele: consulul Rusiei i-ar fi spus ca mănăstirile să rămână așa cum au fost – în seama pământenilor.

375. În 1827 mitropolitul Grigorie a permis o căsătorie cu dispensă.

376. La 11 decembrie 1827, domnul Grigorie Ghica le-a făcut cunoscut mitropolitului și episcopilor faptul că țara a fost iertată de dări pentru doi ani.

377. Este reprodușă epistola mitropolitului Veniamin către mitropolitul Grigorie, din data de 3 februarie 1827. Epistola se referă la chestiunea mănăstirilor închinat.

378. La 10 martie 1827, patriarhul Ierusalimului a cerut ajutor pentru Sfântul Mormânt.

379. La 4 mai 1827, patriarhul Alexandriei a cerut ajutor pentru răscumpărarea creștinilor aflați în sclavie.

380. La 4 aprilie 1827, patriarhul Constantinopolului i-a cerut mitropolitului Grigorie, ca să-l înștiințeze pe mitropolitul Antim al Pogoniane spre a se întoarce la eparhie. Acesta trăia de ani buni în Țara Românească.

380. La 29 iunie 1827, mitropolitul Grigorie I-a dojenit pe Neofit al Râmnicului pentru cazuri de indisciplină.

381. Este reprodusă anafora din 10 iulie 1827, către vodă, referitoare la egumenii mănăstirilor închinată și la călugării greci.

382. În 1827 patriarhul Agatangel I-a oprit pe mitropolitul Grigorie în demersul său de a tipări Sfânta Evanghelie în limba bulgară.

383. Este reprodusă scrisoarea din 24 ianuarie 1829, trimisă către mitropolitul Grigorie, referitoare la proviziile pentru armata rusă. Mitropolitul s-a opus cererii rușilor, conform căreia trebuia ca fiecare din clerul bisericesc să contribuie pentru armata rusă. Această opoziție a mitropolitului Grigorie, precum și alte lucruri, au contribuit decisiv la exilarea sa în Basarabia. Tot în scrisoare este cuprins ordinul rușilor, prin care i se cere mitropolitului Grigorie să plece în exil în Basarabia.

384. La 16 decembrie 1827, Sandu Sturza i-a dat hrisov mitropolitului Veniamin Costache de a regula prin mezat, darea în arendă a moșiilor închinată.

385. Este reprodusă scrisoarea lui Grigorie Ghica către mitropolit, episcop și boieri - referitoare la strângerea dărilor.

386. În 1827, s-au redat grecilor prin firman împărătesc, mănăstirile închinată.

387. La 16 decembrie 1827, domnul Sandu Sturza i-a făcut cunoscut mitropolitului Veniamin Costache, faptul că egumenii greci vor fi puși, iar la mănăstirile închinată, iar moșiile să fie date în arendă pe trei ani.

388. La 20 februarie 1827, s-a făcut o anafora referitoare la averea rămasă de pe urma mitropolitului Nectarie. Este reprodusă această anafora.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXVIII* (1904-1905), 12, p. 1361-1377.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și națională a românilor.

389. La 16 septembrie 1828, mitropolitul Grigorie I-a numit pe arhimandritul Vlasie, egumen al Mănăstirii Berislăvești.

390. La 7 februarie 1828, s-a hotărât prin firman împărătesc, ca mănăstirile închinată să revină grecilor. Este reprodusă o mică parte din această decizie împărătească.

391. Mitropolitul Nectarie a trecut la cele veșnice, iar în urma sa au rămas multe datorii pe care episcopul Râmnicului Galaction le-a luat asupra sa.

392. La 6 martie 1828, aflăm că Mănăstirea Dealu a fost dată prin hrisov mitropolitului Dionisie Lupu în 1819, dar în perioada în care aceasta a stat la Brașov mănăstirea a fost dată arhierelui Asachie al Laodichiei, după care i-a revenit lui Dionisie.

393. În luna februarie a anului 1828, domnul Sandu Sturza a dat un decret care prevedea aplicarea hotărârilor Porții în ceea ce privește chestiunea mănăstirilor închinată.

394. La 15 noiembrie 1828, graful Palin I-a înștiințat pe mitropolit cu privire la deciziile pe care le-a luat împăratul Rusiei în ceea ce privește chestiunea mănăstirilor închinată.

395. La 25 iulie 1828, Ilarion episcopul Argeșului a cerut consulului Rusiei ca să mijlocească pentru a dobândi scaunul Episcopiei Argeșului. Fiindcă Ilarion se afla

la Brașov, s-a hotărât înlocuirea sa cu Grigorie. Episcopul Grigorie a păstorit Eparhia Argeșului până în 1828, când a trecut la cele veșnice.

396. La 5 martie 1828, s-au trimis filade imprimate pentru ca să se pomească familia împărătească în toate bisericile.

397. Aflăm amănunte de la 1828 despre situația numerică a clerului din Iași – 40 de ieromonahi, 32 de ierodiaconi, 19 monahi și 23 de monahii.

398. Sunt prezentate propunerile făcute domnului Sandu Sturza în data de 28 martie 1828, în anafora mitropolitului și a membrilor „Comitetului Școlilor” – refacerea școlii de la Trei Ierarhi, construirea unei clădiri pentru școală, etc. De asemenea sunt prezentate și deciziile lui Vodă cu privire la această anafora.

399. În luna februarie a anului 1828, boierii țării au făcut o anafora către domnitor, prin care i-au cerut ca egumenii greci care au primit înapoi mănăstirile închinete să prezinte hrisoavele și documentele originale, spre a se pune în aplicare voința testatorilor și a nu se mai îngădui abuzuri ca până acum. Domnitorul a întărit această anafora.

400. La 27 aprilie 1828, mitropolitul Veniamin a fost îndemnat de consulul Rusiei, ca să ia decizia, ca cimitirele să fie situate în afara orașelor.

401. La 23 mai 1828, mitropolitul Veniamin a fost invitat de reprezentatii Rusiei de a da ordin și a se citi în toate orașele din țară de către preoți, de a se pregăti proviziile de grâu care trebuiau pentru armata rusă.

402. La 10 mai 1828, mitropolitul Veniamin a declarat că a plătit o sumă de bani câtorva greci învățați pentru publicarea scrierilor Sfinților Vasile și Grigorie.

403. Aflăm că la 23 ianuarie 1828, i s-a sechestrat lucrurile răposatului mitropolit Nectarie care a trecut la cele veșnice în Brașov, iar Mitropolia a plătit datoriile acestuia pentru a-și scoate lucrurile sale.

404. La 20 ianuarie 1828, rudele răposatului mitropolit Nectarie au vrut ca să-l moștenească, dar cum aceasta a lăsat în urmă multe datorii, rudele s-au înțeles cu episcopul Galaction al Râmnicului ca acesta să plătească datoriile răposatului.

405. La 11 februarie 1828, patriarhul Agatangel a trimis două vase cu Sfântul Mir și a înapoiat și traducerea corectată la Patriarhie a Sfintei Evanghelii în limba bulgară, spre a fi dată la tipărire.

406. Este reprodus răspunsul mitropolitului Grigorie din data de 22 iulie 1828, trimis la scrisoarea grafului Palin. Din acest răspuns aflăm că o parte din raiaua Brăilei va intra sub jurisdicția Episcopiei Buzăului. De asemenea este reprodusă și enciclica mitropolitului Grigorie, prin care acesta le aduce la cunoștință creștinilor din raiaua Brăilei, despre faptul că o parte aceasta va intra sub jurisdicția Episcopiei Buzăului.

407. În luna februarie a anului 1829, mitropolitul Grigorie a intrat în surghiun în Basarabia și a cerut ospitalitatea generalului Basarabiei.

408. În luna ianuarie a anului 1829, mitropolitul Grigorie a cerut un termen de 15 zile pentru a se pregăti de exil.

409. În luna iulie a anului 1829, au fost trimise în Basarabia cărți de cult în limba română. În Basarabia mitropolitul Grigorie i-a tradus pe Teofilact și pe Teodoret.

410. În 14 septembrie 1829, mitropolitul Grigorie a cerut un pașaport pentru un servitor de al său.

411. În 9 decembrie 1829, Divanul a trimis către Kiselef o rugămintă pentru a mijloci eliberarea mitropolitului Grigorie.

412. Mitropolitul Grigorie a descris cauzele exilului, abuzurile și politica țării.

413. Episcopul de Argeș Ilarion a cerut să i se înapoieze Mănăstirea Cozia.

414. La 30 iulie 1829, arhiepiscopul de Chișinău i-a scris episcopului Neofit al Râmnicului cerându-i să-i trimită mitropolitului Grigorie cărțile bisericești.

415. La 6 februarie 1829, s-a cerut de la adunarea țării cheltuiala drumului pentru mitropolitul Grigorie.

416. În 1829 s-a hotărât a se trimite bani anual pentru susținerea mitropolitului Grigorie în Basarabia.

417. La 4 februarie 1829, mitropolitul Grigorie a arătat care era datoria totală a Mitropoliei.

418. La 21 ianuarie 1829, graful Palin a fost înlocuit cu Jaltuchin.

419. La 27 martie 1829, episcopul de Buzău era obligat să inspecteze carele cu provizii.

420. La 8 iunie 1829, s-au cerut numeroase care pentru transportul proviziilor.

421. La 10 noiembrie 1829, „obșteasca adunare” a obligat Mitropolia, episcopii și mănăstirile închinat să contribuie cu suma de 45.875 lei pentru refacerea Spitalului Mărceței, deoarece era ciumă.

422. La 23 iunie 1829, mitropolitul Veniamin i-a trimis mitropolitului Grigorie copie de pe pricina mănăstirilor pământene.

423. La 4 februarie 1829, graful Palin l-a chemat pe episcopul Râmnicului Neofit la cârmuirea Mitropoliei Ungrovlahiei. Este reprodusă această chemare.

424. La 14 decembrie 1829, locțiitorul de mitropolit îl felicită pe reprezentantul Rusiei pentru pacea de la Adrianopol.

425. La 4 februarie 1829, mitropolitul Grigorie înainte de a pleca în Basarabia a stabilit că datoria Mitropoliei se ridică la suma de 125.830 lei.

426. În 1829 pentru dezinfectarea bisericilor din cauza ciumei s-au luat următoarele măsuri: icoanele să fie stropite cu apă, veșmintele să se aerisească, cărțile să fie afumate cu gaz.

427. În 1829, mitropolitul Veniamin a mulțumit reprezentantului Rusiei, pentru că a dăruit patru tunuri luate de la turci cu ocazia victoriei de la Brăila pentru facerea unui clopot numit Brăileanu. Tot atunci s-au dăruit și la București tunuri cu ocazia victoriei de la Silistra pentru facerea unui clopot numit Silistreanu.

428. La 24 ianuarie 1829, reprezentantul Rusiei i-a scris mitropolitului Grigorie, că dacă nu este capabil să aprovizioneze armata rusă, să se retragă în Basarabia.

429. Este reprodusă scrisoarea trimisă de mitropolitul Grigorie în luna februarie a anului 1829, către guvernatorul Basarabiei – prin care îl înștiințează pe acesta că a fost trimis în exil în țara sa. Este reprodus și răspunsul guvernatorului Basarabiei la scrisoare. De asemenea este redată și scrisoarea către poliția din Chișinău, prin care aceasta este înștiințată de faptul că mitropolitul Grigorie a fost exilat în Basarabia.

430. La 17 august 1832, mitropolitul țării i-a scris lui Kiselef că episcopul catolic de Nicopole, Fortunat, s-a mutat în satul Cioplea.

432. La 3 septembrie 1832, protoiereul i-a raportat mitropolitului că la satul Popeștilor, pe moșia lui Costache Condurescu, s-a zidit o capiște doar cu voia proprietarului.

433. La 30 iulie 1829, mitropolitul Grigorie i-a scris lui Neofit al Râmnicului, cerându-i cărți românești pentru Basarabia. Mitropolitul Veniamin a contribuit și el ca acesta cărți să ajungă în Basarabia.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 1, p. 53-66.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

434. La 14 ianuarie 1830, mitropolitul Grigorie l-a muștrat pe Neofit al Râmnicului și i-a dat Sfântul Mir.

435. Sunt redată deciziile luate de Kiselef în ceea ce privește modul de desfășurare al judecăților.

436. La 1830 mitropolitul Dionisie a trimis boierilor Divanului o jalbă prin care le cere acestora să i se înapoieze Mitropolia iar de nu să se facă cercetare.

437. La 14 aprilie 1830, Divanul țării i-a făcut lui Kiselef un raport despre modul în care se făceau hirotoniile în țară.

438. La 11 decembrie 1830, mitropolitul Neofit a cheltuit pentru o masă dată soldaților români suma de 1477 lei.

439. La 1830, mitropolitul Veniamin, în calitate de președinte al „Epitropiei școlilor”, îi cere egumenului de la Trei Ierarhi ca să deschidă școala de la această mănăstire – școală ce a fost fondată de Vasile Lupu și gimnaziul, conform hrisovului fondatorului. O parte din acest hrisov este redată în articol. De asemenea, la acest punct se prezintă părerea mitropolitului Veniamin cu privire la purtarea egumenilor greci față de așezământul de la Trei Ierarhi din Iași.

440. La 12 octombrie 1830, mitropolitul a fost înștiințat că arhiepiscopul de la Vidin hirotonea preoți pentru Țara Românească.

441. Este reprodușă o scrisoare a lui Alexandru Ghica, în care se spune că arhiepiscopul de la Vidin a hirotonit preoți pentru Țara Românească.

442. La 15 august 1830, aflăm că venitul mănăstirilor închinată, date în arendă de egumeni, era de 73.900. Mănăstirile au fost date apoi în arendă publică, veniturile lor ridicându-se la suma de 119.853 taleri.

443. La 1831 mitropolitul Grigorie, aflat în Basarabia în exil, descria exilul și starea sa sufletească – el se preocupa cu traduceri.

444. În luna martie a anului 1831, mitropolitul Grigorie a dispus ca după moartea lui Dionisie Lupu să se ia măsuri cu averea și lucrurile Mitropoliei ce sunt în casa fostului mitropolit. Lucrurile care se vor găsi să fie luate și aduse la Mitropolie.

445. În 1831, mitropolitul Veniamin Costache a tradus scrierea dogmatică a lui Sergie Macreu. Este reprodușă declarația din prefața acestei scrieri – din care reiese că mitropolitul Veniamin era un mare iubitor de țară.

446. La 30 martie 1831, Regulamentul Organic s-a pus în aplicare în Moldova.

447. În luna martie a anului 1831, s-a stabilit ca mănăstirile să fie cârmuite în conformitate cu prevederile Regulamentului Organic.

448. La 1 mai 1831, Kiselef a hotărât ca pricinile bisericești să fie cercetate numai de „Logofeția pricinilor bisericești”.

449. La 7 octombrie 1831, loțiitorul de mitropolit, Neofit, a dispus închiderea unei biserici pentru că un anume Dionisie s-a autoproclamat egumen al acelu sfânt lăcaș.

450. În 1831 Vornicia Mare din Țara Românească a mijlocit ca să se cedeze Schitul Buliga pentru școala începătoare, conform articolului 85 din Regulamentul Organic.

451. La 20 mai 1831, Grigorie Brâncoveanu i-a propus mitropolitului să schimbe numele orașului Giurgiu în Kiselef.

452. Este reprodusă scrisoarea din 17 mai 1831, a lui Alexandru Scarlat Ghica, banul Craiovei, referitoare la semnarea unor hârtii de către episcopul Neofit al Râmnicului.

453. La 20 decembrie 1831, mitropolitul Veniamin i-a spus lui Neofit că a trimis cărțile de cultmitropolitului Grigorie în Basarabia.

454. La 25 octombrie 1831, mitropolitul Grigorie a spus că a fost exilat pe nedrept.

455. La 9 martie 1831, mitropolitul Dionisie Lupu a trecut la cele veșnice.

456. La 6 decembrie 1831, mitropolitul Grigorie s-a adresat sfetnicului grafului Palin, pentru a mijloci eliberarea sa.

457. La 24 februarie 1831, mitropolitul Grigorie a declarat că a primit banii, prin bancherul Calenderoglu.

458. La 3 septembrie 1831, Neofit îi prezintă mitropolitului Grigorie amănunte despre Mitropolie și îi descrie holera care bântuia în acel an.

459. În 1831, mitropolitul Veniamin și loțiitorul de mitropolit al Ungrovlahiei, Neofit, au fost decorați de ruși.

460. La 7 decembrie 1831, i se aduce la cunoștință mitropolitului Grigorie că a fost eliberat din exil.

461. La 11 ianuarie 1831, Vornicia Mare din Țara Românească a mijlocit către mitropolit de a i se da pentru școala publică, casele Mănăstirii Buliga, metocul Mitropoliei de la Pitești.

462. În 1831 Logofeția țării a mijlocit la mitropolit de a se face o catagrafie a averii rămase de la mitropolitul Dionisie Lupu acesta decedând la data de 5 februarie.

463. La 7 octombrie 1831, cârmuitorul Mitropoliei l-a suspendat pe călugărul Dionisie, care fără voia mitropolitului a ocupat samavolnic Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul.

464. La 16 decembrie 1831, Eforia școlilor a mijlocit la Mitropolie ca să se dea restul de taleri – 11.000 la casieria școlilor.

465. În 1831, reprezentantul Rusiei l-a muștrat pe mitropolit fiindcă acesta, după venirea sfetnicului Badeșnicov, s-a dus la consulul francez împreună cu boierii și s-au sfătuit asupra împrejurărilor.

466. La 11 ianuarie 1831, s-au înființat avocați pentru căutarea proceselor mănăstirilor neînchinat. Se mai amintește că: Seminarul Mitropoliei s-a deschis la 2 februarie 1836, al Episcopiei Buzăului s-a deschis la 16 august 1836, al Episcopiei Râmnicului la 8 noiembrie 1837.

467. Este reprodusă scrisoarea mitropolitului Veniamin din data de 30 decembrie 1831, în care se amintește de primirea mitropolitului exilat Grigorie.

468. La 17 mai 1831, armatele rusești s-au retras din Valahia Mică.

469. La 1 februarie 1831, Neofit este decorat cu ordinul Sf. Ana.

470. La 7 decembrie 1831, se face cunoscut Mitropoliei, de către Kiselef, că Grigorie mitropolitul poate părăsi Basarabia.

471. La 16 septembrie 1831, Kiselef l-a întrebat pe Neofit despre ceea ce este de făcut atunci când un episcop sau mitropolit ar fi vinovat de lucruri politice și bisericești. Neofit a spus că mitropolitul sau episcopul respectiv nu poate fi judecat decât de arhierii.

472. La 6 octombrie 1831, creditorii mitropolitului Nectarie cer de la Mitropolie banii lor.

473. În 1831 a avut loc reforma veche a reorganizării țării înainte de punerea în aplicare a Regulamentului Organic. Sunt reproduse câteva capitole care privesc acest fapt.

474. La 25 mai 1831, Crețulescu l-a sfătuit pe mitropolitul Grigorie să-i trimită pe Filipescu și pe episcopul de Argeș, Ilarion, la Petersburg pentru a mijloci eliberarea sa din Basarabia.

475. La 1831 mitropolitul era președintele „Adunării obștești”, iar episcopii erau membrii de drept.

476. În 1831 moșiile mănăstirești plăteau către stat anual suma de 450.000 lei. Mitropolia cu episcopiile plăteau 60.00 lei. Veniturile totale ale statului (Țării Românești) se ridicau la suma de 6.652.575 lei.

477. Notă referitoare la alegerea mitropolitului și a episcopului.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 2, p. 153-168.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria politică și bisericească a românilor.

478. La 31 ianuarie 1832, mitropolitul Grigorie i-a cerut lui Neofit al Râmnicului să-i trimită în Basarabia cărțile Sfântului Ioan Hrisostom.

479. La 10 septembrie 1832, mitropolitul Grigorie a regulat afacerile unor egumeni în Mitropolia Ungrovlahiei.

480. La 1 aprilie 1832, Cușnicov i-a trimis un plic mitropolitului Grigorie, care se afla la Focșani.

481. La 9 mai 1832, mitropolitul Grigorie i-a cerut lui Neofit al Râmnicului să-i trimită cărți și teascuri de imprimat la Buzău.

482. La 9 septembrie 1832, mitropolitul a cerut ca să i se trimită și restul de 10 volume din Sfântul Ioan Hrisostom.

483. În 1832, în urma jalbei date și de către mitropolitul Grigorie, i se permite acestuia întoarcerea din exil.

484. La 1 februarie 1832, Kiselef l-a înștiințat pe mitropolit că se poate întoarce în țară și i-a arătat traseul pe care acesta trebuia să-l urmeze pentru a reveni în țară.

485. La 14 ianuarie, mitropolitul Grigorie i-a mulțumit lui Kiselef.

486. La 10 februarie 1832, Neofit apără prerogativele Mitropoliei față de Regulamentul Organic.

487. La 24 ianuarie 1832, mitropolitul Grigorie i-a scris lui Neofit că a ajuns la Focșani și că are să mai stea în Buzău, fiindcă așa a primit ordin.

488. La 10 ianuarie 1832, episcopul de Chișinău a scris o epistolă ca răspuns la înștiințarea pe care i-a făcut-o mitropolitul Grigorie, că se va întoarce în țară.

489. La 1 februarie 1832, Kiselef i-a dat ordin mitropolitului Grigorie să rămână la Episcopia Buzăului.

490. La 9 septembrie 1832, Kiselef a întrebat Mitropolia ce egumenate sunt libere, pentru a-i da un astfel de post lui Eufrosin Poteca.

491. La 23 septembrie 1832, Neofit al Râmnicului a cerut ca să nu se știrbească întru nimic drepturile și prerogativele bisericii Valahiei, prin noua legislație a Regulamentului Organic.

492. La 14 decembrie 1832, Neofit a intrat în conflict cu Kiselef pentru că nu a dorit să-l instaleze pe un anume Clement ca egumen la o mănăstire.

493. La 21 ianuarie 1833, Kiselef, văzând că Neofit își însușește drepturi ca de patriarh, cere a se preciza acele drepturi pentru numirea de egumeni și a raporturilor dintre logofătul bisericesc și ierarhie.

494. În 1832, Iosif episcopul catolic al Nicopolului, a dat ordin unui preot catolic, de a căsători un catolic cu o ortodoxă. Pentru acest fapt mitropolitul a cerut ca episcopul să fie trimis la Nicopole.

495. Pol-polcovnicul stab Fonton a scris către cârmuirea Mitropoliei: să se copieze toate hrisoavele vechi, pisaniile de la biserici mănăstiri, schituri, etc. să se spună cine sunt ctitorii, manuscrisele slavone să se dea președintelui (lui Kiselef).

496. La 13 iulie 1832, i s-a dat lui Kiselef o carte scrisă în românește intitulată „Istoria țării până la descălecarea domnitorilor” și un calendar în care sunt puse note scrise de mâna lui Constantin Brâncoveanu.

497. În 1832 i s-a dat lui Kiselef o carte de la episcopul de Argeș, Ilarion, care conține sfaturi ale domnului Neagoe Vodă. Constantin Erbiceanu arată că această carte era manuscris.

498. La 23 iulie 1832, Ilarion al Argeșului a declarat că exista cartea lui Neagoe, care conține sfaturile acestuia către fii săi și că o va trimite lui Kiselef. Îngrijitorul Hurezi-ului spunea că are „Calendarul lui Constantin Brâncoveanu” și „Istoria țării până la descălecarea domnitorilor” și că le va trimite la București.

499. La 29 iulie 1832, Fonton a dat adeverință că a primit cartea de la Argeș.

500. Notă reprodușă în întregime: „Mănăstirea din Câmpulung este făcută de Filaret Apamias, apoi neajungându-i banii și împrumutându-se au reclamat datornicii, apoi i s-a iertat datoria și s-a dat pe șapte ani veniturile mănăstirii spre a polei și tâmpla ca cea de la Sărdinar. Pentru zidirea mănăstirii i s-a dat de Grigorie Ghica, veniturile mănăstirii pe 10 ani”.

501. La 16 noiembrie 1832, s-a constatat că mitropolitul Dositei a lăsat suma de 12.000 lei la „spitalul iubirii de oameni”.

502. La 12 decembrie 1832, Costandie, episcopul de Buzău, a dat două sinete economicoase unor rude ale sale în valoare de 5000 lei și le reclamă erezii, dar se constată a fi false.

503. La 29 mai 1832, aflăm că episcopul Proilavei, Calinic, a mers la Târgoviște unde, din motive necunoscute s-a împușcat cu mâna sa.

504. La 12 aprilie 1832, s-au făcut Te-Deum-uri pentru familia împărătească și pentru armată.

505. La 22 februarie 1832, lui Kiselef i s-au dezmințit zvonurile false privitoare la greutățile și dările care s-au pus pe locuitori.

506. La 28 februarie 1832, s-au trimis cărți tipărite prin care s-au declarat că se vor plăti în bani produsele ce au fost luate de oștile rusești în anii 1828, 1829.

507. La 28 noiembrie 1832, s-au dat porunci Mitropoliei ca preoții să citească locuitorilor toate publicațiile ce vor fi trimise de stăpânire.

508. La 3 septembrie 1832, a fost hirotonit arhiereu titular Atanasie Sevastis. Tot în 1832 Biserica Serbiei a devenit autocefală.

509. Aflăm că la 20 martie 1832, populația Bucureștiului se ridică la cifra de 70000 de oameni, erau 10074 de case, 26 de mănăstiri, 65 de biserici ortodoxe și 7 străine – una armenească, două catolice, una luterană, una reformată și o sinagogă .

510. La 20 ianuarie 1832, arhiepiscopul Chișinăului, Dimitrie, i-a răspuns locțiitorului de mitropolit Neofit, că a primit de la acesta scrisoarea pe care i-a trimis-o prin Dometie la data de 8 ianuarie, prin care i spune despre întoarcerea mitropolitului Grigorie în țară.

511. Veniturile Mitropoliei între anii 1829-1832 s-au ridicat în total la suma de 642.315 lei.

512. La 4 octombrie 1832, locotenentul de mitropolit Neofit i-a trimis mitropolitului Grigorie socotelile cu privire la veniturile Mitropoliei.

513. Este reprodusă scrisoarea din data de 22 martie 1832, a lui Neofit al Râmnicului către Pavel Kiselef.

514. Este reprodus pitacul „Obșteștii adunări”, de la 8 februarie 1829, către Neofit al Râmnicului, locțiitorul de mitropolit.

515. La 14 aprilie 1833, vornicia a pus la dispoziția mitropolitului Grigorie trăsura pentru a se duce la Mănăstirea Căldărușani.

516. Kiselef a stabilit traseul pe care trebuia să-l urmeze mitropolitul Grigorie în deplasarea sa de la Buzău la Mănăstirea Căldărușani.

517. La 18 ianuarie 1833, mitropolitul Grigorie este oprit la Buzău.

518. La 22 august 1833, mitropolitul Grigorie este chemat la scaun prin Kiselef.

519. La 1 septembrie i se comunică mitropolitului că poate veni la scaun.

520. La 23 august 1833, s-au admis condițiile impuse de mitropolitul Grigorie.

521. La 2 septembrie 1833, li s-a prezentat patriarhului Constantinopolului și patriarhului Ierusalimului, o expunere în ceea ce privește chestiunea mănăstirilor închinată.

522. În luna octombrie a anului 1833, Kiselef a încercat să-i împace pe pământeni cu grecii, în ceea ce privește chestiunea mănăstirilor închinată. S-a propus instituirea de epitropii cu membrii din țară și reprezentanții mănăstirilor.

Pământenii au cerut să se repare mănăstirile și să fie bine întreținute, să ia o parte din venit egumenii, să se contribuie la acte de binefaceri formându-se astfel o casă, restul de bani să fie trimiși numai la locurile sfinte, egumenii să nu aibă dreptul de a contracta datorii,arendarea imobilelor să se facă prin licitație publică și aceasta să fie aprobată de mitropolit și epitropie. La aceasta Patriarhiile le-au răspuns

românilor, că nu au niciun amestec asupra acestor mănăstiri, fiind în drept numai cei ce le posedă.

523. La 26 martie 1833, s-a încheiat conflictul dintre Neofit și Kiselef printr-un regulament care prevedea: egumenii greci să fie numiți de greci, privegherea duhovnicească să o aibă mitropolitul, egumenii români să fie aleși de sobor și întăriți de mitropolit, iar partea materială îl privea pe logofătul bisericesc.

524. Notă despre angajații și cheltuielile Mitropoliei.

525. Este reprodusă adresa lui Kiselef din 10 iunie 1833, către mitropolit, prin care acesta îl înștiințează pe mitropolit, că a primit o carte, care se folosește în Seminariile din Rusia și pe care o recomandă și Seminarelor românești ce urmează a fi deschise în curând.

526. La 16 august 1833, Neofit a fost însărcinat cu o misiune. El trebuia să se ducă la mitropolitul Grigorie aflat la Mănăstirea Căldărușani și să-i arate ce condiții trebuia să îndeplinească pentru a reveni în scaunul de mitropolit. Este reprodus acest raport. Din el aflăm că mitropolitul Grigorie se afla într-o avansată stare de slăbiciune, dar era în afara oricărui pericol. Tot aici sunt arătate și observațiile mitropolitului Grigorie cu privire la unele chestiuni – mănăstirile închinată, hirotonia preoților și a diaconilor etc.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 3, p. 242-257.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și politică a românilor.

527. Este reprodusă adresa din 22 august 1833, a lui Pavel Kiselef către cârmuitorul Mitropoliei, în care se amintește despre reinstalarea mitropolitului Grigorie în scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei și în care îi sunt aduse mulțumiri lui Neofit al Râmnicului.

528. La 1 septembrie 1833, Logofeția treburilor bisericești l-a înștiințat pe mitropolit că Pavel Kiselef a primit punctele din memoriul ocârmuirii Mitropoliei. Aceste puncte erau:

a) Mitropolia și episcopiile nu vor contribui cu nimic în folosul caselor de binefaceri, dar vor întreține un Seminar pe contul lor și se vor retrage de la bugetul statului;

b) Colegiul alcătuit pentru darea în arendă a moșiilor mănăstirești reprezintă o binefacere;

c) Hirotoniile trebuie să depindă de chiriarhi;

d) Chestiunea poslușnicilor se va rezolva prin adunarea administrativă.

529. Este reprodusă cererea lui Pavel Kiselef, din data de 21 ianuarie 1833, trimisă către cârmuitorul Mitropoliei, prin care îi solicită participarea la o adunare, la care se vor întocmi regulile pe care trebuie să le respecte stareții și egumenii de mănăstiri.

530. Notă din care aflăm: amănunte legate de organizarea Seminarelor și despre salariile clericilor; că nu se pot înființa schituri sau mănăstiri fără voia guvernului; că logofătul bisericesc, împreună cu eparhistul, au privegherea asupra mănăstirilor, schiturilor și școlilor teologice; că mănăstirile pământene erau de patru categorii a) Tismana, Bistrița, Cozia; b) Hurezi, Dealu, Câmpu-Lung, Motru; c) Mărcuța,

Glavacioc, Brâncoveni, Sadova, Snagov; d) Râncăciiov, Arnota, Strehaia, Govora; că mănăstirile pot să-și dea moșiile în arendă, dar în fiecare an trebuie să dea socoteală mitropolitului; că sunt interzise împrumuturile pe numele episcopilor; că veniturile mănăstirilor se ridicau la suma de 750.000 lei.

531. La 20 septembrie 1833, mitropolitul Veniamin a dat o circulară în care spunea că în tipografia Mitropoliei s-au imprimat: „Psaltirea”, „Molitfelnicul” și „Apostolul”.

532. Tot în 1833 mitropolitul a înzestrat tipografia cu literă nouă și a publicat foi de abonamente pentru a putea imprima „Istoria bisericească” a lui Meletie al Atenei, tradusă de el însuși.

533. În 1834 Pavel Kiselef a prezentat un regulament pentru Seminarii.

534. În 1834 mitropolitul Veniamin Costache a imprimat un „Catehism popularnic”.

535. La 22 iulie 1834, mitropolitul Veniamin Costache a fost întrebat de comisia pentru ceremonia înscăunării lui Mihail Sturza despre această ceremonie. În notă este descris ceremonialul înscăunării domnului.

536. Este reprodusă scrisoarea din 28 iunie 1834, a lui Neofit către Pavel Kiselef, prin care îl înștiințează pe acesta, că în noaptea de 22 spre 23 iunie 1834, mitropolitul Grigorie a trecut la cele veșnice.

537. La 12 ianuarie 1834, s-a cerut ca arhimandritul Meletie Sinandon, egumenul bisericii Sfântul Spiridon, să fie hirotont arhiereu.

538. La 7 mai 1834, un general rus i-a cerut mitropolitului Veniamin ca unter-ofițerilor și muzicanților ruși să li se predea limba moldovenească în Seminarul Socola.

539. La 10 septembrie 1834, li s-a impus angajaților Mitropoliei să poarte uniformă.

540. La 10 octombrie 1834, li s-a cerut preoților să-și facă peceti în care să treacă numele satului, iar cei de la târguri să treacă hramul bisericii.

541. La 31 ianuarie 1834, Mitropolia și fiecare Episcopie trebuiau să plătească suma de 60.000 lei pentru Seminarul Socola.

542. În 1834 episcopul Romanului a dat suma de 2000 pentru întreținerea Seminarului.

543. Este reprodusă o notă pusă pe „Pravila mică a lui Matei Basarab” de Popa Stancu din mahalaua Vlădicăi. Din aceasta aflăm că mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei a trecut la cele veșnice în noaptea de 22 spre 23 iunie 1834 și că a fost îngropat la 24 iunie 1834.

544. În 1834 mitropolitul Veniamin împreună cu episcopul de Roman, Meletie, și cu episcopul de Huși, Sofronie, au dat o enciclică în 11 puncte, prin care se reglementează modul săvârșirii formalităților la căsătorie și la despărțire. Aceste puncte sunt redată în articol.

545. Notă din care aflăm despre ce se învăța la 1835 în școala Sfintei Mitropolii și faptul că Ierotei a fost inspector până în 1844.

546. La 26 mai 1835, Neofit al Râmnicului s-a dus la băi peste hotare și l-a lăsat pe Nifon, atât ca locțiitor al Episcopiei Râmnicului, cât și ca locțiitor de mitropolit.

547. La 14 noiembrie 1835, serviciul bisericesc în satele locuite de români din Basarabia se ținea în limba română.

548. La 11 octombrie 1835, veniturile mănăstirilor închinat se ridicau la suma de 2.700.000, iar cheltuielile anuale se ridicau la suma de 700.000. Restul din aceste sume era trimis la locurile în care aceste mănăstiri erau închinat.

549. Notă din care aflăm numărul călugărilor de la Mănăstirile Neamț, Secu, Sihăstria, Sihla - la data de 26 decembrie 1835 erau 725 de călugări.

550. La 12 august 1836, episcopul de Buzău, Chesarie, a trimis o scrisoare către seminariștii de acolo pentru a se consulta.

551. La 5 mai 1836, Melchisedec, arhimandritul Mitropoliei din Suceava a primit bani de la mitropolitul Veniamin Costache pentru a face reparații la vechea Mitropolie din Suceava. Veniamin a mai dăruit și un engolpion episcopului din Bucovina.

552. La 8 mai 1836, episcopul Chișinăului, Dimitrie, i-a scris mitropolitului Veniamin, pentru a mijloci ca să se dea pământ preoților de pe moșiile Sf. Sava din Basarabia.

553. La 16 august 1836, mitropolitul Veniamin a dat o circulară către toate mănăstirile de maici, prin care le cerea acestora de a se purta conform cinului din care fac parte și să se îmbrace cu hainele făcute de ele.

554. La 14 octombrie 1836, directorul Teatrului Borotzi l-a rugat pe mitropolitul Veniamin să desemneze zilele în care trebuiau suspendate reprezentațiile de teatru, datorită sărbătorilor bisericești.

555. La 24 octombrie 1836, „Comitetul Sănătății” i-a cerut mitropolitului Veniamin să facă rugăciuni pentru încetarea epidemiei de holeră care bântuia: Bucovina, Transilvania și Țara Românească.

556. La 14 noiembrie 1836, mitropolitul Veniamin, în urma mijlocirii episcopului Hușilor Sofronie, l-a ridicat la rangul de arhimandrit pe ieromonahul Irinarh Miclescu.

557. La 4 decembrie 1836, secretarul principatului Moldovei a abonat direct pe persoanele bisericești, administrative și judecătorești la gazeta „Albina românească”.

558. La 26 martie 1837, paharnicul Damaschin Bojinea, directorul Seminarului Socola a declarat că toți candidații la preoție vor fi examinați înaintea hirotoniei.

559. În luna aprilie a anului 1837 episcopul Meletie a dat din partea episcopiei, suma de 1000 de galbeni sultanului Mahmud.

560. La 7 iulie 1837, episcopul Meletie l-a rugat pe mitropolitul Veniamin ca toți cei care termină Seminarul să fie hirotoniți în Iași.

561. La 27 iulie 1837, mitropolitul Veniamin a cerut aprobarea episcopului Meletie pentru a se duce la Galați, deoarece Galați-ul era în eparhia lui Meletie.

562. La 13 aprilie 1838, episcopul Hușilor, Sofronie, a refuzat să hirotonească un candidat la preoție, fiindcă acesta nu avea atestatul Seminarului.

563. La 13 decembrie 1837, un incendiu a izbucnit la Mănăstirea Socola.

564. În luna martie a anului 1837, arhimandritul Veniamin Velișcu – pentru abuz în serviciu și altele, a fost retrogradat la rangul de ieromonah și trimis la Mănăstirea Bogdana, neavând drept de a sluji Sfânta Liturghie. În același an, la data de 7 iulie, mitropolitul Veniamin l-a iertat.

565. La 1 septembrie 1837, mitropolitul Veniamin a împărțit în toată țara „Catehismul mare”.

566. În luna octombrie a anului 1837, mitropolitul Veniamin a luat măsura motivată de guvern de a desființa chiliile din munți, deoarece acolo sălășluiau hoți.

567. La 24 februarie 1837, mitropolitul Veniamin i-a impus episcopului de Huși, Sofronie, să întrețină bine și să îngrezească școala de acolo.

568. La 23 martie 1837, în afară de cinul bisericesc, erau în Moldova 254.829 de familii.

569. La 12 octombrie 1837, episcopul Râmnicului Neofit a fost decorat de sultan cu „Nizan Ifthar”.

570. La 29 septembrie 1837, Neofit al Râmnicului a făcut o anafora către domn, pentru ca acesta să lase libere hirotoniile de țârcovnici și de grămățici.

571. La 1 aprilie 1837, Logofeția bisericească a făcut un proiect de buget și un regulament în 29 de puncte, privitor la veniturile și cheltuielile Mitropoliei, episcopiilor și mănăstirilor.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 4, p. 377-392.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

572. La 1 septembrie 1838, a fost numit ca egumen la Mănăstirea Văcărești, Modest, pe o perioadă de șase ani.

573. În 1838, singhelul Neofit Scriban a tipărit cu litere latine „Catihis sau învățătură de căpetenie a bisericii răsăritene”. Acest „Catihis” a fost dedicat mitropolitului Veniamin Costache.

574. În 1838, aga G. Asachi a făcut o relatare istorică asupra bisericii din Moldova. Din această relatare aflăm că mitropolitul Veniamin Costache a întemeiat în 1804 Seminarul Socola.

575. În 1838, Vornicia cea Mare a recomandat ca mijloc pentru realizarea școlilor sătești, o înțelegere cu proprietarii de moșii. Sunt reproduse în această notă hotărârile Eforiei cu privire la realizarea școlilor sătești.

576. La 14 februarie 1838, Eforia împreună cu Logofeția bisericească, le-au solicitat mitropolitului, episcopilor și mănăstirilor să hotărască case pe la moșiile lor pentru școlile sătești.

577. La 13 mai 1838, Eforia le-a scris profesorilor din Buzău și Giurgiu, arătându-le cum trebuie să fie pregătiți învățătorii sătești.

578. La 28 martie 1838, Neofit Scriban a botezat un evreu, după ce tot el l-a catehizat.

579. La 5 mai 1839, i s-a spus mitropolitului Veniamin că se va înființa o tipografie la departamentul dinlăuntru.

580. La 8 mai 1838, mitropolitul Veniamin a făcut cunoscut episcopilor de Roman și Huși că a pus să se tipărească din limba greacă în limba română toată rânduiala Sfintei Liturghii și să fie pusă pe muzică psaltică și i-a invitat pe cei doi episcopi să achite a III-a parte din prețul tipăriturilor.

581. La 25 aprilie 1838, episcopul Hușilor Sofronie i-a raportat mitropolitului Veniamin că ierodiaconul Nectarie de la Episcopia sa și stolnicul Neculai au tradus din limba greacă în limba română toată slujba Sfintei Liturghii și au pus-o pe notație psaltică.

582. La 1 februarie 1838, „Epitropia învățăturilor teologice” a scris către Seminarul Socola și a luat o serie de decizii referitoare la preoții, care din diferite motive se retrăgeau de la învățătură.

583. La 22 mai 1838, mitropolitul a hotărât înlocuirea paharnicului Săulescu de la tipografia Mitropoliei, cu protosinghelul Ghermano Vita.

584. La 3 septembrie 1839, prin hrisovul domnesc de la 30 mai același an, s-a instituit o dicasterie pentru ocârmuirea averilor mănăstirești de la fiecare mănăstire.

585. La 4 septembrie 1839, s-a hotărât a se face buget pentru anul 1840 privitor la cheltuielile mănăstirilor.

586. La 4 iulie 1839, consulul rus l-a înștiințat pe mitropolitul Veniamin că Popescu Scriban (Filaret Scriban) a fost primit la studii la Academia din Kiev.

587. În 1839, a trecut la cele veșnice Naum Râmniceanu ca schimnic la Mănăstirea Cernica.

588. În 1839, a apărut ziarul „Vestitorul Bisericesc”. În această notă nu sunt reproduse: o parte din cuvântarea ținută în fața domnului de Ierotei, inspectorul Seminarului, referitoare la situația Seminarului; o parte din discursul rostit de Ilarion al Argeșului la 6 mai 1839, cu prilejul sfințirii Mitropoliei din București.

589. În 1840, s-au scos la licitație moșiile Mitropoliei spre a fi date în arendă.

590. În 1840, Neofit a fost ales ca mitropolit al Ungrovlahiei. Cu acest prilej el a fost felicitat de: Aristarh și patriarhul de Ierusalim la data de 3 mai 1840 și de mitropolitul Veniamin Costache la data de 14 iulie 1840.

591. Este prezentată o notă referitoare la bugetul Mitropoliei.

592. În 1840, s-a făcut un regulament de procedură pentru alegerea mitropolitului.

593. În 1840, s-a făcut un proiect privitor la cârmuirea și regularizarea averii Mitropoliei și a episcopiiilor. Acest proiect este reprodus în articol.

594. Din această notă aflăm că episcopii, la 1840, aveau datoria de a trimite la Seminarul Mitropoliei tineri bine pregătiți, în vederea absolvirii cursului superior.

595. La 22 august 1840, ministrul justiției i-a cerut mitropolitului Veniamin să-i facă o listă a sărbătorilor, fiindcă atunci nu vor avea loc procese.

596. La 17 iulie 1840, mitropolitul Veniamin a adus Sfântul Mir de la Chișinău.

597. La 17 iulie 1840, arhimandritul Vladimir Suhopan a primit de la Mitropolie spre a cerceta „Istoria sfântă” tradusă de Glicheria Asache, pentru uzul școlilor și a recomandat-o spre tipărire.

598. Din această notă aflăm că la 28 martie 1840, țiganii mănăstirilor care nu erau servitori la mănăstiri, trebuiau să plătească o dare de 30 de lei. Din 1846 această dare s-a majorat la suma de 40 de lei.

599. La 25 iunie 1840, moșiile Mitropoliei și ale episcopiei s-au dat în arendă. Venitul se va împărți în șapte părți. O parte va fi destinată Seminarului, iar o altă parte va fi destinată pentru întreținerea metocurilor Mitropoliei.

600. Este reprodusă scrisoarea din 1840, a mitropolitului Veniamin Costache, trimisă lui Neofit al Ungrovlahiei, prin care mitropolitul Veniamin îl felicită pe Neofit pentru suirea în scaunul de mitropolit.

601. La 21 iulie 1840, Aristarh a trimis ecdosul patriarhal pentru ridicarea lui Neofit al Râmnicului la rangul de mitropolit al Ungrovlahiei.

602. La 28 ianuarie 1841, Gh. Ghenadie directorul a două gimnazii din Atena, i-a scris mitropolitului despre studenții români trimiși la studii acolo.

603. La 7 iulie 1841, s-a format o comisie pentru: alegerea, lămurirea documentelor mănăstirilor închinată și neînchinată, traducerea lor din limbile slavonă și greacă și extragerea din conținutul lor de date de importanță națională.

604. În 1841, Ilarion al Argeșului a imprimat la Buzău slujba patriarhului Nifon al Constantinopolului. Prefața acestei cărți a fost scrisă de ierodiaconul Dionisie, care a ajuns mai târziu episcop al Buzăului.

605. La 1 decembrie, mitropolitul Neofit i-a scris patriarhului spunându-i că este bolnav și că vrea să se retragă din scaun.

606. La 16 septembrie 1841, mitropolitul Neofit a fost primit ca membru fondator al „Societății Regale de Antichități din Copenhaga”.

607. La 3 iunie 1841, conform hotărârii domnești, au fost date în arendă moșiile Mănăstirii Neamț.

608. Este reprodusă scrisoarea mitropolitul Veniamin către starețul de la Neamț, din data de 13 august 1841.

609. La data de 5 septembrie 1841, episcopul Chișinăului, Dimitrie, a cerut pentru Basarabia toate cărțile de cult în limba română.

610. La 8 septembrie 1841, mitropolitul Veniamin a dat o serie de instrucțiuni privitoare la aplicarea regulamentului organizării și cârmuirii „Casei Mitropoliei și a mănăstirilor”.

611. Notă referitoare la Seminarul Socola – întreținerea sa și elevii săi.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 5, p. 490-505. Cu text în limba franceză. Cu text în limba greacă.

În continuare sunt prezentate alte note privitoare la istoria bisericească a românilor.

612. În 1842, s-a făcut un proiect pentru clădirea unui Seminar mare în București, lucrat de Franz Loch, care din păcate a rămas doar la stadiul de proiect.

613. Notă din care aflăm că în 1842, prin darea în arendă a moșiilor Mitropoliei, veniturile acesteia se ridicau la suma de 1.270.200.

614. La 18 ianuarie 1842, mitropolitul Veniamin Costache a demisionat.

615. În urma corespondenței dintre domnitor și patriarh, la 19 decembrie 1842, Sinodul Patriarhal a răspuns pentru alegerea unui nou mitropolit în locul mitropolitului Veniamin Costache care a demisionat.

616. La 17 februarie 1842, s-au cerut amănunte despre Seminarul Socola și i s-a făcut acestuia buget regulat.

617. La 6 aprilie 1842, s-a instituit „Comitetul Sfintei Mitropolii și al mănăstirilor pământene”. Comitetul era compus din: Filaret Apamias (președinte), arhimandritul Teodoret, arhimandritul Veniamin Roset, arhimandritul Teofilact, ieromonahul Clement.

618. Notă în care vedem ce se spune în firmanul împărațesc de destituire a lui Alexandru Ghica și de alegere a domnului Bibescu, despre drepturile mitropolitului. Acesta era președinte al adunărilor ordinare și extraordinare.

619. În 1842, mitropolitul Veniamin a demisionat. Acest fapt a generat un val de nemulțumire al poporului față de Mihail Sturza. Folosindu-se de acest prilej, unii boieri chiar au dorit să-l răstoarne pe domnitor. Se arată că motivul demisiei ar fi fost desființarea dreptului bisericesc asupra moșiilor Mitropoliei, moșii care urmau să treacă la administrația vorniciei bisericești. În notă este descrisă scena în care blândul

și smeritul mitropolit Veniamin Costache și-a luat rămas bun de la popor și a plecat la Mănăstirea Slatina.

620. În urma uneltirilor lui Canta, Mihail Sturza la 18 ianuarie 1842, a pus mâna pe demisia mitropolitului Veniamin Costache. Acesta din urmă a fost înduplecat de nepotul său Canta, să semneze o hârtie obișnuită, dar care de fapt era demisia sa. Mihail Sturza îndată ce a avut demisia lui Veniamin în mână a publicat-o, manifestându-și părerea de rău. Se precizează că Mihail Sturza, cu Veniamin în scaunul de mitropolit, nu putea pune mâna pe averea Mitropoliei și a episcopiiilor. Domnitorul a dat bani la patriarhul Constantinopolului pentru ca acesta să accepte demisia lui Veniamin și se scrie că și familia lui Veniamin a dat bani la patriarhul Constantinopolului pentru ca să nu fie acceptată demisia, După ce a demisionat Veniamin s-a dus la Mănăstirea Slatina, unde a mai trăit până la data de 18 decembrie 1846.

621. La 8 septembrie 1842, dragomanul Porții l-a anunțat pe mitropolitul Neofit, că domnul Ghica a fost scos din domnie.

622. La 4 mai 1842, „Comitetul Mitropoliei” a dat o circulară în țară către toate mănăstirile și schiturile, fiindcă domnul Sturza a trecut peste hotare.

623. Notă despre bugetul Mitropoliei Moldovei în 1842.

624. La 4 mai 1842, aflăm că exista cenzură pentru cărțile bisericești ce urmau a fi tipărite.

625. La 18 aprilie 1842, s-au dat în arendă moșiile episcopiiilor și ale Mitropoliei Ungrovlahiei.

626. La 3 noiembrie 1843, sultanul i-a trimis mitropolitului Neofit o tabacheră, ca semn de prețuire pentru serviciile pe care le-a adus pentru Poartă.

627. La 1 august 1843, s-a alcătuit un memoriu pentru mănăstirile închinat din Țara Românească și Moldova. Memoriul prevedea: să fie date în arendă moșiile; în timp de câțiva ani să fie reparate și înzestrate mănăstirile cu tot ceea ce trebuie; să se dea pentru școlile naționale a patra parte din venituri; 250.000 să fie date pentru școlile din Constantinopol și alte școli; să fie numiți în Țara Românească și Moldova doi exarhi care să conlucreze cu mitropoliții. Grecii s-au opus acestui proiect.

628. La 30 mai 1843, mitropolitul Neofit s-a dus la băi la Viena.

629. Este prezentată o listă cu banii care s-au cheltuit pentru studenții români, care s-au dus la studii la Pesta. Din această listă aflăm că în acest oraș s-au dus să studieze următorii: Chesarie, Atanasie, Calistrat, Inochentie (care a ajuns episcop al Buzăului).

630. La 30 ianuarie 1843, patriarhul s-a învoit iar pentru alegerea unui mitropolit în locul lui Veniamin, care a demisionat.

631. În 1843, au început să funcționeze în Moldova școlile catehetice.

632. La 15 mai 1843, egumenii mănăstirilor închinat și neînchinat sunt opriți de a da cu embaticuri locuri bisericești.

633. La 4 mai 1843, domnul Mihail Sturza a promulgat un statut în 43 de puncte pentru călugării din Mănăstirile Neamț și Secu.

634. La 1 august 1843, a avut loc o discuție între greci, români și ruși referitoare la mănăstirile închinat.

635. La 4 septembrie 1844, patriarhul a cerut ajutor financiar de la mitropolit pentru școala din Halchi.

636. La 16 septembrie 1844, mitropolitul Neofit a fost numit membru fondator al „Societății Anticarilor din Copenhaga”.

637. În 1844, mitropolitul Neofit l-a trimis pe Neculai Băluță să studieze arhitectura la Paris.

638. La 10 mai 1844, călugării mănăstirilor închinat au protestat contra hotărârii adunării generale pentru dezrobirea Țiganilor.

639. Notă din care aflăm cât s-a cheltuit cu studenții care studiau la Atena. Aceștia se numeau: Dositei, Ionică Niculescu și Ilie Benescu.

640. În 1844, veniturile și economiile Episcopiei Râmnicului se ridicau la suma de 276.899 lei.

641. La 27 ianuarie 1844, a fost chemat episcopul Romanului, Meletie, să prezideze adunarea Divanului pentru alegerea unui nou mitropolit. A fost ales ca mitropolit al Moldovei, episcopul Romanului Meletie. Alegerea a fost întărită de domnitor, la data de 2 februarie 1844.

642. Fiindcă scaunul Episcopiei Romanului a rămas vacant, la 5 februarie 1844, a fost ales Veniamin Roset, egumenul Mănăstirii Doljești.

643. Notă reprodușă în totalitate: La 9 iulie 1844, mitropolitul Veniamin a trimis „Epitropiei Seminarului Veniamin cartea „Piatra scandalului”, tradusă și tipărită de el la Biblioteca Seminarului Socola. Iar de la 1840 s-au bătut trei medalii pentru a se pune în temelie catedralei. Două dintre ele Veniamin le-a depus spre conservare în Biblioteca Seminarului Socola”.

644. La data de 20 martie 1844, mitropolitul Veniamin Costache și-a făcut testamentul în Mănăstirea Slatina.

645. La 28 ianuarie 1846, în urma cererii „Epitropiei Seminarului”, Mihail Sturza a confirmat prin hrisov, conform voinței mitropolitului Veniamin, că schiturile Rafaila și Duca cu averilor lor sunt în proprietatea Seminarului.

646. La 10 mai 1844, reprezentanții mănăstirilor închinat au protestat contra hotărârilor luate de Divanul Moldovei, de a elibera Țiganii mănăstirești din robie. Argumentele protestatarilor au fost: boierii nu i-au eliberat pe Țigani din robie și că mănăstirile au un „drept sfânt” asupra acestor Țigani.

647. În luna iulie a anului 1844, mitropolitul Neofit a trimis la Petersburg suma de 1000 de galbeni, doamnei Pangrati Zoia.

648. În 1845 mitropolitul Neofit i-a cerut domnului voie să meargă în străinătate pentru a-și căuta de sănătate. Vicarul Nifon a fost lăsat să cămăuiască Mitropolia.

649. La 2 aprilie 1845, protosinghelul Ierotei profesorul, l-a recomandat cu atestat pe Bucur Popa spre a fi hirotonit.

650. În 1845, mitropolitul Neofit a scris o scrisoare secretă împotriva domnului, referitoare la o căsătorie necanonică.

651. În luna mai a anului 1845 s-a desfășurat căsătoria dintre Maria Ghica (născută Văcărescu) și bărbatul ei, fiindcă aceasta voia să se căsătorească cu domnul Bibescu.

652. La 9 august 1845, Gheorghe Baritz i-a scris mitropolitului, mulțumindu-i pentru „Istoria bisericească”.

653. La 6 octombrie 1845, Eufrosin Poteca egumenul Mănăstirii Motru, i-a scris mitropolitului, mulțumindu-i că a trimis tineri la studii în străinătate.

654. La 19 iulie 1845, patriarhul Constantinopolului i-a scris mitropolitului Neofit că Seminarul Halchi a fost deschis. Întreabă dacă vrea să contribuie cu ceva pentru susținerea acestui Seminar și să trimită tineri la studii acolo.

655. În 1845, mitropolitul a ajutat cu bani un student la medicină, pe nume Ștefan Capșa, care era din Brașov.

656. În 1845, mitropolitul Neofit a adus de la Milano arbori și arbuști pentru suma de 1560 de franci.

657. La 1 mai 1845, Mihail Apostolid, profesor de teologie la Atena, a scris o scrisoare referitoare la studenții români.

658. La 26 august 1845, mitropolitului Neofit i se aduce la cunoștință că domnul Gheorghe Bibescu s-a despărțit de soția sa Zoița prin hotărârea patriarhului de Constantinopol, împotriva opiniei mitropolitului Neofit care nu a vrut să-l despartă. Domnitorul a luat-o în căsătorie pe Marița născută Văcărescu, fosta soție a spătarului Costache Ghica.

659. La 19 mai 1845, Mardarie a fost ales ca arhiereu titular în capitală și a purtat numele de Apamias.

660. La 26 mai 1845, protosinghelul Nectarie a fost hirotonit arhiereu cu titlul Tripoleos.

661. La 2 aprilie 1845, protosinghelul Ierotei le-a cerut candidaților la hirotonie să cerceteze sfintele slujbe și să cunoască dogmele.

662. La 19 iulie 1845, mitropolitul a făcut proiectul prin care erau trimiși tineri români ca bursieri pentru a studia la Halchi.

663. La 16 martie 1845, mitropolitul Neofit a înmănat consulului rus un memoriu asupra căsătoriei domnului cu Maria Ghica. Este reprodusă o parte din acest memoriu

664. Este reprodusă o scrisoare a „arhimandritului Motreanu” de la Mănăstirea (Gura) Motrului trimisă către un ierarh.

665. La 3 noiembrie 1845, mitropolitul Neofit a denunțat la Patriarhie purtarea necuvioasă a arhiereului Avraam al Trimitundei.

666. La 29 ianuarie 1846, Gh. Ghenadie a trimis o scrisoare către mitropolit, referitoare la studenții români trimiși la studii la Atena.

În 1846 Dosoftei ieromonahul și ierodiaconul Dionisie i-au scris mitropolitului. Aceștia împreună cu Ioan Niculescu și Lazăr Drugeanu se aflau la studii la Atena.

667. La 30 noiembrie 1846, a trecut la cele veșnice Chesarie episcopul Buzăului. Iosif Naniescu este cel care a ținut un discurs funebru la înmormântarea lui Chesarie.

668. Este reprodusă o parte din discursul domnului Bibescu, ce a fost rostit la deschiderea „Adunării generale” care aduce la cunoștință: - că starea mănăstirilor noastre a început să se amelioreze încet, încet; - că Mănăstirea Bistrița a fost restaurată; - că Mănăstirea Dealu este în curs de restaurare; - că la Mănăstirile Tismana, Cozia și Argeș vor fi demarate lucrările de restaurare primăvara viitoare (1847).

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 6, 627-642.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

669. La 18 octombrie 1846, mitropolitul Meletie i-a scris o scrisoare mitropolitului Neofit. O parte din aceasta este reprodusă în articol. În ea se amintește despre iubirea duhovnicească.

670. La 6 iulie 1846, a avut loc examinarea seminariștilor Sfintei Mitropolii. La examen a luat parte și mitropolitul.

671. Sunt prezentate îmbunătățirile prezentate de directorul Seminarului din Vâlcea, Munteanu, la data de 6 ianuarie 1846.

672. La 8 ianuarie 1846, cei trei tineri trimiși la studii la Atena i-au scris mitropolitului.

673. La 25 iunie 1846, Aristarh i-a lăudat calitățile mitropolitului Neofit, dar totodată a și remarcat faptul că acesta are o fire bolnăvicioasă.

674. La 26 ianuarie 1846, reprezentantul studenților la Pesta, Iosif Nestor, a făcut un raport despre cum cei trei studenți își desfășurau activitatea.

675. La 13 martie 1847, patriarhul Ierusalimului a scris că de Paști au ars Mănăstirile Sfântul Gheorghe și Răzvan precum și documentele lor originale ale Sfântului Mormânt (a mănăstirilor închinat acolo).

676. În 1847, patriarhul Antim, prin hotărârea sinodală a ridicat pedeapsa de caterisire dată asupra arhieriei Iosif, Gherman și ieromonahul Dionisie pentru faptul că nu au dat socoteală de banii încasați de la mănăstirile închinat.

677. La 3 mai 1847, mitropolitul Neofit a protestat la împăratul Rusiei împotriva „Comitetului mănăstirilor închinat”.

678. În 1847, a existat un proiect care prevedea construirea unui Seminar la Hurezi, care din păcate nu s-a realizat.

679. Într-o notă a mitropolitului Neofit din 1847, acesta spune că A Vilara i-a făcut câteva propuneri inadmisibile.

680. La 29 iunie 1848, mitropolitul Neofit a spus că, între 28 și 29 iunie, rebelii au fugit din capitală și că armatele vin.

681. În 1847, mitropolitul Neofit a corespondat cu mitropolitul Meletie.

682. Veniturile Mitropoliei se ridicau în 1847, la suma de 1.181.332, iar cele ale Episcopiei Râmnicului se ridicau la suma de 367.810 lei.

683. La 14 iunie 1847, a fost hirotonit arhimandritul Chesarie cu titlul de „Sinandon”.

684. La 21 iunie 1847, a fost hirotonit ca arhiepiscop protosinghelul Iustin cu titlul de „Edesa”, fost locotenent al Episcopiei Romanului, care, după hirotonie a înnebunit.

685. La 13 februarie 1847, sunt declarați liberi de robie toți țiganii Mitropoliei, Episcopiei, mănăstirilor, metoacelor, bisericilor și ai așezămintelor statului.

686. În luna martie a anului 1847, s-au concentrat toate veniturile Mitropoliei într-o „Casă obștească”.

687. La 8 martie 1847, aflăm că Seminarile vor fi în număr de patru, plus unul „Central”. La „Seminarul Central” al Mitropoliei vor fi 100 de interni.

688. La 24 mai 1847, Eufrosin Poteca a retipărit „Catihisul mare” la Buzău.

689. Notă din care aflăm că mitropolitul Neofit a fost decorat cu distincția turcească Nizan İftihar, cu „Ordinul Sfânta Ana și că a primit de la împăratul Rusiei un engolpion de aur cu briliante.

690. La 5 mai 1847, Aristarh i l-a recomandat mitropolitului Neofit pe Manuel Tesalonicianu spre a fi dascăl în București.

691. La 13 mai 1847, patriarhul Ierusalimului l-a rugat pe mitropolitul Neofit să i se dea copii după documentele care au ars la bisericile Sfântul Gheorghe și Răzvan Vodă.

692. În 1847, Ioasaf Mavromati preotul din Pesta i-a făcut o poezie, în acrostih, mitropolitului Neofit.

693. Este reprodusă adresa din 1848 către reprezentantul Porții, referitoare la revoluția din acel an.

694. În 1848, mitropolitul Neofit s-a plâns țarului Rusiei că este amenințat să fie scos din scaun.

695. Sunt reproduse două epistole din 1848, ale lui Christian Tel către popor și către mitropolit.

696. Este reprodusă adresa mitropolitului, din 1848, către autoritățile ruse, referitoare la revoluția de la 1848.

697. Este reprodusă scrisoarea mitropolitului Neofit către patriarh referitoare la evenimentele de la 1848.

698. Dintr-o relatare a mitropolitului Neofit, din data de 31 decembrie 1848, către consulul Neselrod, referitoare la evenimentele de la 1848, aflăm că mitropolitul a participat silit la această răzvrătire.

699. La 3 iulie 1848, mitropolitul Neofit a scris căminarului Moiescu Beghiari și comisarului Porții, Gallad Efendi.

700. La 31 decembrie 1848, mitropolitul Neofit s-a plâns patriarhului de starea sa de sănătate, care era precară și i-a spus că ar vrea să se retragă din scaun.

701. După demisia mitropolitului Neofit, Nifon, vicarul Mitropoliei, a fost cărmuitorul acesteia până la alegerea sa ca mitropolit.

702. La 22 aprilie, arhimandritul Ghenadie Șendrea a fost hirotonit cu titlul Tripoleos.

703. La 20 iulie 1848, mitropolitul Meletie a trecut la cele veșnice din cauza holerei.

704. La 1 decembrie 1848, mitropolitul i-a cerut patriarhului să i se primească demisia, fiindcă era bolnav.

705. Este reprodusă scrisoarea, din 6 iulie 1848, a mitropolitului Neofit către consulul general al Porții.

706. La 8 iunie 1848, mitropolitul Neofit a plecat la băi în Transilvania. Cu acest prilej i-a luat cu el pe Chesarie, Calistrat (ambii diaconi) și pe monahul Iustin.

707. Este reprodusă adresa mitropolitului Neofit din 30 iulie 1848, referitoare la evenimentele care s-au petrecut în acel an.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 7, p. 740-755.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

708. La 11 septembrie 1849, Nifon Sevastis i-a scris mitropolitului Neofit să nu vină în Mitropolie, ci să-și ia alt conac, după cum s-a înțeles cu Vodă.

709. La 12 septembrie 1849, Nifon i-a scris mitropolitului Neofit spunându-i că părerea boierilor și a lui Vodă este ca să nu vină în București la vreo casă a

Mitropoliei sau a Episcopiiilor. Ar fi mai bine ca Neofit să stea în afara capitalei, cel mai indicat fiind să stea la Mănăstirea Slobozia.

710. La 11 septembrie 1849, Nifon Sevastis, vicarul Mitropoliei, i-a scris predecesorului său - mitropolitului Neofit să-și ia conac la metocul Râmnicului sau al Buzăului, pentru că în locul unde trăgea până acum, trebuia să stea viitorul mitropolit. Neofit a fost la Constantinopol, unde a fost suspendat pentru că a fost amestecat în evenimentele de la 1848.

711. Este reprodusă epistola mitropolitului Neofit către Nifon Sevastis, referitoare la sosirea sa de la Constantinopol.

712. La 5 iunie 1849, mitropolitul Neofit, pentru caz de boală, cere de la Căimăcămia țării de a se duce în ostroavele din Constantinopol pentru băi. I s-a admis. mitropolitul a stat în insula Antigoni până la 18 iulie 1849.

713. Notă în care este amintită o lucrare a mitropolitului Neofit intitulată „Despre fireasca de Dumnezeu cunoștință, care povățuiește către evanghelică credință”.

714. La 22 octombrie 1849, Nifon Sevastis era cărmuitorul Mitropoliei Ungrovlahiei.

715. La 27 octombrie 1849, Aristarh i-a scris mitropolitului că i se va admite cererea de demisie, după înțelegerea avută cu Vodă.

716. Este reprodusă scrisoarea din 27 iulie 1849, a lui Neofit către Vodă, referitoare la demisia sa.

717. Este reprodusă o parte preluată dintr-un articol din ziarul grec „Amalteia” – în care se spune că mitropolitul Neofit a fost înlocuit pentru că a luat parte la evenimentele de la 1848.

718. La 5 iulie 1849, mitropolitul Neofit văzându-și situația zdruncinată a pretextat că este bolnav și că medicii l-au sfătuit să se ducă în Italia pentru a-și căuta de sănătate, dar el a preferat Constantinopolul. Mitropolitul a spus că va sta la Princhipo, Halchi și în Antigone.

718. Este reprodus actul de demisie, din data de 27 iulie 1849, a mitropolitului Neofit, din care reiese că: Neofit a demisionat din cauza stării sale de sănătate și că va beneficia, după retragere, de veniturile Mănăstirii Aninoasa.

719. În 1850, s-a recunoscut autocefalia bisericii Greciei.

720. La 20 februarie 1851, mitropolitul Nifon a dat ordin să se facă o catagrafie de veniturile pe care le au bisericile din oraș.

721. La 1 mai 1851, a sosit recunoașterea patriarhală pentru mitropolitul Sofronie.

722. La 11 februarie 1851, i s-a dat decretul de mitropolit de către domnitor.

723. La 11 decembrie 1851, Iosif Rășcanu este numit arhiepiscop cu titlul de „Evhaiton”. Hirotonia s-a făcut însă cu titlul de „Sevastis”.

724. La 12 noiembrie 1851, a venit permisiunea patriarhală pentru Iosif Rășcanu.

725. La 31 decembrie 1851, a fost recomandat pentru a fi arhiepiscop titular, arhimandritul Filaret Scriban.

726. La 13 ianuarie 1852, a fost hirotonit ca arhiepiscop titular Nectarie Hermeziu, cu titlul de Sotiriupoleos.

727. La 1 februarie 1855, arhimandritul Calinic Miculescu a fost hirotonit arhiepiscop cu titlul Hariupoleos.

728. La 12 februarie 1855, arhimandritul Marchian a fost hirotonit cu titlul Ierapoleos.

729. La 1 septembrie 1855, Filaret Scriban a rostit un discurs cu ocazia deschiderii „Ospiciului pentru săraci” de la Mănăstirea Galata.

730. La 28 mai 1855, Grigorie Ghica a dat un hrisov intitulat „Așezământul școlilor din Mănăstirea Neamț”, prin care s-a înființat un Seminar Teologic. Superiorul Mănăstirii Neamț era la acea vreme arhimandritul Dionisie Romano. Din cauza călugărilor de la Mănăstirea Neamț, această școală a fost desființată înainte de a se întemeia. În notă mai găsim și amănunte de referitoare la organizarea acestui Seminar.

731. Este reprodusă o parte dintr-un articol din ziarul „Zimbrul” în care este tratată chestiunea mănăstirilor închinat din Moldova. În această parte este înfățișată starea generală a mănăstirilor închinat din Moldova în secolele XVIII- XIX.

732. Notă în care aflăm despre cererea episcopului de Râmnic, făcută la 22 decembrie 1855, către domnitor pentru cele 10 școli ce au fost înființate la sate.

733. La 30 martie 1856, domnul Grigorie Ghica a dat un hrisov prin care este reformat hrisovul dat la 28 mai 1855. Sunt reproduse prevederile acestuia – prevederi care privesc Seminarul de la Târgu-Neamț și pe cel de la Mănăstirea Neamț. Seminarul a fost curând inaugurat, dar din cauza problemelor de ordin financiar a fost închis. Veniturile Mănăstirii Neamț la 1855, se ridicau la suma de 1.533.324 lei. Din notă mai aflăm că Sofronie Vârnab a încercat să reformeze așezămintele călugărești.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 9, p. 969-984.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și politică a românilor.

734. În 1856, Filaret Scriban a tradus o Ermineutică din limba latină, pe care a imprimat-o pentru uzul Seminaristilor de la Socola.

735. La 1 august 1857 a încetat din viață episcopul Meletie Istrati. Discursul funebru la înmormântarea sa, a fost rostit de arhimandritul Melchisedec.

736. În 1857, caimacamul Vogoride l-a amenințat prin toate mijloacele pe mitropolitul Moldovei, Sofronie, pentru ca acesta să nu favorizeze unirea și să fie de partea partidului național. Mitropolitul i se pregătea, prin Constantinopol, înlocuirea sa din scaun cu altul. El s-a bizuit pe puterea partidului național și pe nepotul său Anastasie Panu. În această notă se arată ce spunea Fotiade într-o epistolă a sa către Vogoride, privind această chestiune.

737. La 19 aprilie 1857, patriarhul Constantinopolului i-a trimis o epistolă mitropolitului Sofronie, prin care îl avertiza că, dacă acesta nu își schimbă atitudinea, patriarhul va fi nevoit să folosească mijloace de sancționare mai aspre. Tot patriarhul îi spune lui Sofronie că îi sunt aduse acuzații foarte grave. În notă este reprodusă o parte din această epistolă.

738. La 27 martie 1857, arhimandritul Neofit Scriban este ales ca reprezentant al clerului Iașiului pentru Divanul Ad-hoc.

739. În 1857, arhimandritul Neofit Scriban a scris „Scurtă istorisire și cronologie despre Mitropolia Moldovei”.

740. Notă în care sunt prezentați clericii care au participat ca deputați în Divanul Ad-hoc de la Iași, la data de 22 septembrie 1857. Aceștia sunt: mitropolitul

Moldovei, Sofronie, Ghenadie Tripoleos, Filaret Scriban, Neofit Scriban, Melchisedec al Hușiului. De asemenea, este prezentat și o parte din discursul rostit de mitropolitul Moldovei la deschiderea Divanului Ad-hoc, fragment în care se arată necesitatea Unirii.

741. Notă în care este prezentată poziția lui Neofit Scriban față de principiul: „religia dominantă în România este religia ortodoxă a răsăritului, exercițiul celorlalte culturi este liber, însă cu restricția prevăzută în Capitulații”. Neofit Scriban militează pentru instituirea unui Sinod al Bisericii și arată că preoții Moldovei nu caută bogății.

742. La 4 noiembrie 1857, a avut loc ședința Divanului Ad-hoc, la care s-a pus bazele organizării Bisericii Române. S-a vorbit despre:

1) Recunoașterea neatârării Bisericii Române față de orice chiriarhie, păstrându-se însă unitatea credinței cu Biserica Ortodoxă a Răsăritului în ceea ce privește dogmele;

2) Înființarea unei autorități Sinodale;

3) Mitropoliții și episcopii țării să fie aleși doar dintre pământeni. La această ședință a mai luat cuvântul arhimandritul Melchisedec care a susținut câteva drepturi ale preoțimii de mir.

743. Notă în care este prezentată poziția clerului Moldovei, față de viitoarea organizare a țării. Acesta dorea să se ia de bază următoarele principii: 1) autocefalia Bisericii Ortodoxe a Moldovei; 2) organizarea învățăturilor clericale; 3) organizarea monahismului după condiții folositoare statului și religiei, potrivit cu sfintele canoane; 4) înaintarea în rangurile bisericești să fie bazată pe erudiție și moralitate; 5) la alegerea mitropolitului și a episcopilor să ia parte și clerul mirean; 6) toți servitorii bisericești să aibă salarii și drepturi la fel ca ceilalți cetățeni; 7) fondul clerical al mănăstirilor, schiturilor, Episcopiei să formeze o singură „Casă” care să fie sub controlul Sinodului; 8) catedrele de religie să fie ținute de preoți; 9) egumenii mănăstirilor din țară și directorii Seminarilor să fie români; 10) toate bisericile și mănăstirile din țară să fie sub jurisdicția episcopilor eparhioți; 11) nimeni din cler să nu fie condamnat fără a fi judecat; 12) așezămintele speciale și diferitele statute pentru Episcopii, mănăstiri, Seminarii etc. să fie făcute de Sf. Sinod. La aceste dorințe ale Comitetului clerului a prezentat un contra amendament Calinic Hariopoleos, egumenul Mănăstirii Slatina. Un alt amendament a propus și Nectarie Sotiriupoleos, locotenentul de episcop al Romanului. A existat și un alt amendament a lui Anastasie Panu, care a fost sprijinit de A. Cuza, N. Carp, C. Sturza, A. Aslan, G. Miculescu, Col. Emandi. O parte din prevederile acestui amendament sunt prezentate în notă. M. Kogălniceanu a propus și el un alt amendament, care este prezentat în rezumat. Un sub amendament la cel al lui Kogălniceanu a prezentat și M. Costache. Toate acestea au fost votate de Divanul Ad-hoc.

744. În 1857, Neofit Scriban a cerut libertatea presei.

745. La 1 aprilie 1857, mitropolitul Moldovei este înștiințat de caimacamul Moldovei, că acesta a rânduit ca partea din Basarabia cedată să fie anexată din punct de vedere bisericesc la Eparhia Hușilor.

746. Este prezentat răspunsul din data de 3 aprilie 1857, al mitropolitului dat caimacamului, privind această chestiune. A se vedea punctul 745.

747. La 4 aprilie 1857, Departamentul averilor clerului l-a înștiințat pe mitropolit că, pentru Divanul Ad-hoc mănăstirile închinat și neînchinat trebuie să aleagă câte doi deputați.

748. La 5 aprilie 1857, Mitropolia a dat mănăstirilor o circulară în acest scop. A se vedea punctul 747.

749. La 6 aprilie 1857, comisarul rus Basili l-a înștiințat pe mitropolitul Nifon, că este gata să-i ofere serviciile sale.

750. La 8 aprilie 1857, mitropolitul a răspuns Caimacamiei că a invitat și mănăstirile închinat să trimită deputați.

751. La 9 aprilie 1857, egumenii mănăstirilor închinat au declarat mitropolitului că firmanul nu-i privește pe ei, ci numai mănăstirile pământene și că nu vor trimite reprezentanți.

752. La 22 aprilie 1857, unioniștii din Moldova au făcut un apel către mitropolit spre a fi cu ei.

753. La 11 aprilie 1857, episcopul locotenent Nectarie al Romanului l-a destituit pe Protoiereul de Bacău fiindcă acesta propaga Unirea.

754. La 24 aprilie 1857, caimacamul Conachi Vogoride i-a atras atenția mitropolitului, că unii dintre clerici propagă unirea.

755. La 15 aprilie 1857, episcopul de Râmnic, Filotei, a dat o circulară în Eparhia sa către cler îndemnându-l la Unire.

756. La 19 aprilie 1857, caimacamul Vogoride a mijlocit la Patriarhie să i se facă muștrări mitropolitului Sofronie, fiindcă acesta era cu unioniștii.

757. La 4 mai 1857, caimacamul Balș s-a dus la mitropolit spre a-l atrage pe acesta de partea neunioniștilor, tabără în care era și episcopul de Huși, Meletie. Balș nu a reușit aceasta și, ca răspuns, i-a făcut pe egumenii mănăstirilor să se revolte contra mitropolitului. Balș a încercat apoi, prin diferite metode, să-l atragă pe mitropolit de partea partidei neunioniștilor, dar nu a reușit.

758. La 10 mai 1857, Fotiade, capucehaia Moldovei la Constantinopol, i-a scris lui Vogoride, cu privire la purtarea mitropolitului.

759. La 16 mai 1857, Caimacamia era plină de ură contra fraților Scriban, aceștia fiind cei mai aprigi susținători ai Unirii.

760. La 23 mai 1857, Departamentul Cultelor l-a înștiințat pe mitropolitul Sofronie, printr-o adresă, că pe listele electorale sunt trecute și persoane din cinul monahal, care nu au drept de vot. Se arată că această observație era îndreptată împotriva fraților Scriban.

761. La 26 mai, mitropolitul a răspuns la adresa Departamentului Cultelor. A se vedea punctul 760.

762. La 29 mai 1857, Caimacamul Moldovei, Vogoride, a primit un raport, prin care se cerea înlocuirea rectorului Seminarului Socola – Filaret, cu Vladimir Suhopan. Vogoride a acceptat, dar lucrul nu s-a realizat. Scriban a rămas rector al Seminarului și a fost ales și în Divanul Ad-hoc.

763. La 31 mai 1857, mitropolitul Sofronie a protestat la Comisia europeană împotriva purtării caimacamului Vogoride și a guvernului său. Acesta arată modul în care s-a purtat Vogoride față de el, față de frații Scriban și față de nepotul său, Calinic Miclescu.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 10, p. 1094-1109.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și politică a românilor.

764. La 1 iunie 1857, i se face cunoscut mitropolitului de către Departamentul Cultelor, că arhiepiscopul Vladimir Suhopan este numit director al Seminarului Socola.

765. La 3 iunie 1857, mitropolitul Sofronie a răspuns Ministerului la adresa prin care i se aduce la cunoștință, că Valdimir Suhopan a fost numit director al Seminarului Socola. Sofronie a făcut pe larg istoricul acestei intrigi politice și a constatat că Filaret Scriban este nevinovat.

766. La 4 iunie 1857, Victor Place i-a scris lui Walesvchi dându-i instrucțiuni cu privire la afacerile Seminariei și a mitropolitului Sofronie. Aceste instrucțiuni sunt prezentate în notă.

767. În 1857, arhimandritul Neofit Scriban a protestat că a fost șters de pe listele electorale, pe motiv că este din afara Mitropoliei. Neofit a arătat că nu este numai monah, ci și profesor al Seminarului.

768. În 1857, Filaret Scriban l-a apărât pe mitropolitul Sofronie, de acuzele ce i s-au adus.

769. La 18 iunie 1857, mitropolitul Sofronie a scris Comisiei europene a organizării Principatelor. În această adresă mitropolitul a denunțat faptele antiunioniștilor, l-a apărât pe arhiepiscopul Filaret Scriban și a lăudat meritele arhimandritului Neofit Scriban. Tot în această adresă mitropolitul descrie starea jalnică a mănăstirilor închinat și arată că mănăstirile pământene au fost clasificate în patru categorii: 1) Neamț, Secu, Slatina și Râșca; 2) Bisericieni, Agapia, Coșula și Adam; 3) Bogdana, Doljești și Pângărați; 4) Hangu, Socola, Văratice și Vorona.

770. La 17 iulie 1857, egumenii de la Socola, Slatina, Coșula și Bogdana au declarat că nu pot lua parte la alegeri, până nu vor primi chemarea mitropolitului țării.

771. La 18 iulie 1857, mitropolitul a declarat guvernului că se abține de la alegeri, până când clericilor nu li se va lăsa deplină libertate. Egumenii de la Mănăstirile Neamț și Vorona s-au abținut de la vot, drept protest, fiindcă au fost excluși mai mulți clerici.

772. În vara anului 1857, arhimandritul Neofit Arbore și iconomul Vasile Arbore au declarat că li s-au promis de către guvern suma de 200 de galbeni și două decrete de boierie pentru rudele lor, pentru a vota într-un anume fel.

773. În 1857, arhimandritul Costandie a declarat că a fost invitat la Caimacam, unde a primit bani și decretul de egumen la Mănăstirea Bogdana, în schimbul votului său.

774. La 22 iulie 1857, Victor Place i-a raportat lui Walewski toată situația din țară – amenințările la adresa mitropolitului și ilegalitățile comise de guvern la alegerea membrilor clerului ca deputați. Se mai consemnează că egumenul de la Vorona și cel de la Neamț nu au dorit să primească mandatul de deputat fiindcă alegerile nu s-au făcut sub președinția mitropolitului și că numărul preoților în Moldova era de 3263, iar guvernul a pus pe liste doar 193.

775. La 2 august 1857, mai mulți preoți au protestat față de neregulile care s-au produs la alegeri.

776. La 31 iulie 1857, a încetat din viață episcopul Hușilor, Meletie Istrati. Despre acesta aflăm că a ucenicit lângă mitropolitul Veniamin Costache fiind un bun cunoscător al limbilor franceză și greacă. Din cauza fratelui său, Neculaie Istrati, a fost partizan al antiunioniștilor. A fost înmormântat la Huși de Ghenadie Tripoleos, iar discursul funebru la înmormântarea sa a fost rostit de arhimandritul Melchisedec.

777. La 12 august 1857, Victor Place i-a raportat lui Walewski situația mănăstirilor închinată și i-a spus: că abținerea egumenilor greci de la vot a fost ordonată de la Constantinopol și că Basil, consulul rus, lucrează în favoarea grecilor. Se precizează că mitropolitul Sofronie l-a trimis la București pe arhimandritul Neofit Scriban pentru a se înțelege și a fi de acord cu mitropolitul Nifon, în ceea ce privește chestiunea mănăstirilor închinată, dar acesta era „captivat de influența grecilor și de politica rusească”.

778. În luna august a anului 1857, alegerile organizate de guvern s-au anulat, dar au fost organizate altele sub președinția mitropolitului și a episcopilor.

779. La 28 august 1857, jurnalul „The Times”, din Londra, a evaluat veniturile mănăstirilor închinată la suma de 600.000 de lire sterline.

780. La 5 septembrie 1857, mitropolitul și episcopii Țării Românești au convocat clerul pentru data de 22 septembrie (același an), spre a alege deputații din partea clerului.

781. La 10 septembrie 1857, au fost aleși, sub președinția mitropolitului, Filaret Scriban și Calinic ca egumeni, iar clerul orașului l-a ales pe Neofit Scriban ca deputat. La Huși a fost ales arhimandritul Melchisedec.

782. La 2 octombrie 1857, mitropolitul Sofronie a fost invitat să deschidă și să prezideze Divanul Ad-hoc alcătuit din 87 de membrii.

783. Este reprodus raportul lui George le Sourd către Talleyrand.

Cităm: „Prima clasă, aceea a clerului din Valahia numără la Divan 10 reprezentanți, cei ai Mitropoliei, cei trei sufragani Argeș, Buzău și Râmnic, arhimandritul Atanasie Egumen al Mănăstirii neînchinată Sadova(?), Ieronim, egumenul Bistriței, protopopul Iancu de București, Vasile de Buzău, Constantin de Argeș și Constantin de Râmnic. Cât despre egumenii mănăstirilor închinată, ei au refuzat, cum era de așteptat de a nu se duce la convocare ce li s-a adresat și nu au ales deputați. Dintre acești 10 clerici Eminentă Sa, mitropolitul Nifon, episcopul de Argeș și Protopopul de București, fac parte din partidul ultraconservatorilor. Departate de a înțelege, asemenea omologului său din Moldova, rolul de conciliațiune ce i s-a arătat, mitropolitul Nifon se făcu partizanul îndărătnic al ideilor pe care opinia generală a clerului le reprobă. Cât despre episcopul de Argeș și Protopopul Iancu din București, ei s-au supus influenței șefului lor spiritual. Toți ceilalți aleși din clerul Valahiei sunt, din contră, animați de ideile cele mai naționale. Episcopul de Buzău, care este un om prudent și înțelept, se află în fruntea lor. Totodată, domnule Baron, superioritatea marcantă, pe care și dumneavoastră ați constatat-o, a valorii clerului moldovean asupra clerului din Valahia, se va găsi încă reprodusă în reprezentăția acestor două corpuri, în sânul Divanului Ad-hoc.

Frații Scribani, unul arhieru și altul arhimandrit la Seminarul Socola de lângă Iași, sunt oameni de un spirit înalt și de o erudiție însemnată, care nu au egal în

Valahia. Este greu de a desemna o cauză a acestei inferiorități a Valahiei. Ceea ce se poate zice cu toate acestea, ar fi că educația religioasă și teologică este mai puțin serioasă, că studiile sunt mai puțin serioase și se simt prin indiferența mitropolitului. În Moldova, din contră, casele de educație sunt mai numeroase și profită de direcțiunea vigilentă a mitropolitului Sofronie. Seminarul Socola, este mult mai înflorit și formează anual oameni distinși. În Valahia nu se poate vorbi de nici un așezământ de felul acesta. Episcopul de Buzău, să revenim, iar la clerul valah, ar fi ca episcopul Scriban la Iași, prelatul care dirijează toții preoții liberali”.

784. La 23 februarie 1858, episcopul de Buzău, Filotei, i-a trimis baronului Talleyrand condoleanțele sale asupra atentatului împotriva lui Napoleon.

785. La 30 octombrie 1858, aflăm că influența mitropolitului Nifon, a paralizat mult mersul regulat al clerului, fiindcă se știe că marea majoritate a clerului era pentru Unire.

786. La 9 decembrie 1857, caimacamii Valahiei, l-au amenințat și l-au declarat pe episcopul de Argeș responsabil de faptele pe care le-a săvârșit protopopul Neculai.

787. La 22 decembrie 1858, caimacamii Moldovei, Sturza V și A. Panu l-au rugat pe mitropolitul Sofronie să-i dezlege de jurăminte pe partizanii lui Mihail Sturza și ai lui Grigorie Sturza și să le ceară să voteze liber așa cum le dictează lor conștiința.

788. La 16 decembrie 1858, cu ocazia ținerii unui Te-Deum, arhimandritul Melchisedec a ținut în biserica Episcopiei un frumos discurs patriotic.

789. Este reprodușă o parte din discursul ținut de arhimandritul Melchisedec, la 18 decembrie 1858, în catedrala episcopală în prezența proprietarilor din ținutul Fălciu și a lui Alexandru Ioan Cuza.

790. La 10 septembrie 1850, mitropolitul Sofronie Miclescu a înaintat o anafora domnului Alexandru Ioan Cuza, prin care îi spune că prin decretul domnesc s-a constituit o Comisie pentru a administra averile mănăstirilor chinoviale: Neamț, Secu, Vărativ, Agapia, Adam și Vorona. Prin acest protest, mitropolitul atacă decretul guvernului prin trei argumente și anume: 1) dreptul și dreptatea care sunt temelii ale statului 2) că astfel s-a deschis drum nelegiuirilor 3) că s-a surpat cu totul moralitatea.

791. În 1859, a apărut broșura „Necesitatea clerului în societate” de arhimandritul Neofit Scriban. Se descrie ce conține această broșură.

792. În 1859, Neofit Scriban, împreună cu fratele său Filaret au înaintat domnului un proiect de organizare bisericească, care era în conformitate cu ideile votate în Divanul Ad-hoc la 1857, dar care, din păcate, nu a fost pus în aplicare.

793. La 24 ianuarie 1859, președintele Adunării Elective a Țării Românești l-a felicitat pe Alexandru Ioan Cuza, pentru alegerea ca domnitor.

794. În 1860, arhimandritul Scriban a apărut în „Steaua Dunării” interesele și drepturile clerului român față de articolul 46 din Constituție. Este prezentat în rezumat acest articol.

795. La 24 martie 1860, mitropolitul Sofronie, prin adresa nr. 384, arată starea de destrăbălare existentă între clerici și mai ales între călugări. Această stare era generată de proiectele de reformă făcute de stat, fără învoirea Chiriarhului.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 11, p. 1232-1247.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria politică și bisericească a românilor.

796. Notă în care sunt prezentate fazele care au precedat și care au condus la secularizarea averilor mănăstirilor pământene:

- Veniamin Costache, influențat de nepotul său Canta, i-a cerut domnului M. Sturza să se constituie un Comitet care să se ocupe cu girarea treburilor bisericești dar, ulterior, mitropolitul și-a dat seama că a fost înșelat. Aceasta a constituit unul din motivele care a determinat demisia sa din scaunul mitropolitan;

- Meletie a ajuns la cârma Mitropoliei prin simonie și a rămas cu doar 4/7 din averile Mitropoliei;

- de la 1845 la 1860 s-au făcut multe abuzuri în ceea ce privește chestiunea averilor mănăstirilor;

- la 1858 s-a încercat atacarea independenței mănăstirilor pământene și numai datorită mitropolitului Sofronie s-a respins această tentativă;

- în 1859, Manolache Costache Epureanu și Lascăr Catargiu i-au cerut mitropolitului informații cu privire la averile mănăstirilor independente;

- Ministrul Cultelor, Alecu, i-a spus mitropolitului că proprietățile mănăstirilor independente vor trece în administrarea Departamentului Cultelor;

- s-a instituit o comisie, fără permisiunea chiriarhului, din care au făcut parte și rectorii Seminarilor de la Huși și Roman, care a secularizat averile mănăstirilor.

Constantin Erbiceanu arată, în continuare, că un „călugăr confident al mitropolitului Sofronie” a fugit peste Prut, unde a publicat mai multe proteste contra secularizării și unde a înființat o mănăstire românească ca sucursală a Mănăstirii Neamț. La 8 noiembrie 1860, Alexandru Ioan Cuza l-a exilat pe mitropolitul Sofronie la Mănăstirea Slatina, iar pe egumenul Mănăstirii Neamț la Mănăstirea Coșula.

797. La 24 mai 1860, s-a publicat un proiect de lege pentru reorganizarea clerului român.

798. În 1860, mitropolitul Nifon a tipărit rânduiala ce se va săvârși în toți anii la data de 24 ianuarie – ziua alegerii lui Al. Ioan Cuza.

799. La 22 decembrie 1861, a venit ecdos pentru hirotonirea în „Episcop titular Sevastis”, pe numele lui Iosif Bobulescu. A mai venit și ecdos pentru hirotonirea arhimandritului Melchisedec Ștefănescu cu titlul „Tripoleos”.

800. La 9 decembrie 1864, Neofit Scriban, episcop de Edesa și locotenent al Episcopiei Argeșului, i-a scris lui Al. Ioan Cuza o epistolă, prin care îl sfătuia pe acesta să nu facă vreo greșală în ceea ce privește organizarea Bisericii. Se arată că Neofit Scriban a fost prieten apropiat a lui Alexandru Ioan Cuza dar, deoarece cei doi aveau viziuni diferite asupra chestiunilor bisericești, Neofit Scriban a fost scos din scaunul arhieresc.

801. La 8 februarie 1864, patriarhul Constantinopolului i-a trimis mitropolitului Nifon o scrisoare, în care se referă la reformele făcute de domnul Cuza și în care spune că în Principate ar exista o tendință de catolicizare. Sunt reproduse o parte din scrisoare și răspunsul mitropolitului Nifon.

802. În 1864, mitropolitul Nifon a dat o circulară în Ungrovlahia, în care spunea că actul din 2 mai are ca scop fericirea și mărirea neamului românesc.

803. P.S. Melchisedec a dat o circulară către creștinii din eparhia sa, pentru ca aceștia să contribuie la ajutorarea celor afectați de revărsarea apelor Prutului.

804. În luna noiembrie a anului 1864, s-a înființat Episcopia Ismailului. În jurisdicția acesteia erau cuprinse: Ismail, Bolgrad, Covurlui și Brăila. Ca titular fost numit P.S. Melchisedec Ștefănescu.

805. Este reprodus un proiect de decret care privea înființarea autorității Sinodale Centrale. De asemenea este reprodusă și „Legea pentru călugări”.

806. În luna aprilie a anului 1865, Sinodul din Constantinopol a dezbătut legislația Bisericii Române promulgate de Al. I. Cuza. Sinodul a combătut acele legi care se abăteau de la așezămintele canonice.

807. La 17 aprilie 1865, patriarhul i-a trimis lui Al. Ioan Cuza o scrisoare, în care îi înfățișează părerea Sinodului, cu privire la legile pe care le-a adoptat. Este reprodusă o parte din scrisoare. Se arată că epistola a fost generată de secularizarea averilor mănăstirilor închinată.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXIX* (1905-1906), 12, p. 1376-1390.

În continuare, sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și politică a românilor.

807. Domnitorul Cuza a convocat Sinodul pentru data 1 decembrie 1865, pe termen de o lună. Din notă vedem care au fost obiectivele lucrărilor acestuia. Sunt precizate prevederile din „Regulamentul pentru alegerea membrilor Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române”.

808. În luna iunie a anului 1865 – arhiepiscopul Ghenadie este mutat de la Roman la Argeș, Atanasie este mutat de la Buzău la Roman, iar Dionisie este mutat de la Huși la Buzău.

809. Este reprodusă legea din 16 mai 1865, pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România.

810. În luna iulie a anului 1864, a fost promulgată o lege care prevedea la articolul I: ca pentru soluționarea definitivă a chestiunii secularizării mănăstirilor închinată, guvernul să facă un împrumut de 150 de milioane de lei.

811. Deoarece mitropolitul nu a răspuns la scrisoarea patriarhului, a fost trimis în România arhimandritul Cleobul cu adrese către mitropolit și către Domnitor. guvernul, aflând de acest lucru, i-a cerut mitropolitului să nu primească adresa adusă de Cleobul. În notă este înfățișat modul în care a decurs și s-a sfârșit misiunea trimisului Patriarhiei de Constantinopol în România.

812. La 8 mai 1865, mitropolitul Nifon i-a răspuns patriarhului la scrisoarea, pe care acesta o trimisese cu ceva timp în urmă și în care se referea la proiectele de legi, care priveau Biserica Română.

813. La 1 iulie 1865, patriarhul Constantinopolului a denunțat proiectele de lege ale lui Cuza și a încercat să se amestece în treburile interne ale Bisericii Române. Domnitorul Al. Ioan Cuza a ripostat și i-a trimis o scrisoare. O parte din

aceasta este reprodusă în articol. Fragmentul se referă la raportul dintre Biserică și Stat. Tot în această notă mai găsim și câteva opinii ale lui Constantin Erbiceanu cu privire la secularizarea averilor mănăstirești.

814. La 16 iulie 1865, locotenentul de mitropolit al Moldovei i-a răspuns patriarhului la scrisoarea pe care acesta a trimis-o prin arhimandritul Cleobul. În notă este reprodusă o parte din acest răspuns.

815. La 30 octombrie 1865, patriarhul Constantinopolului i-a trimis o scrisoare lui Al. Ioan Cuza, ca replică la scrisoarea pe care acesta o trimisese în luna iulie a anului 1865. A se vedea punctul 813.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXX* (1906-1907), 1, p. 111-116.

În continuare, sunt prezentate alte note referitoare la istoria politică și bisericească a românilor.

816. La 5 februarie 1865, senatorul Scarlat Rosetti a combătut în Senat proiectul de lege al guvernului pentru numirea de mitropolit și episcopi eparhioți prin simpla recomandare a miniștrilor și cu decret domnesc. În notă este reprodusă partea discursului senatorului în care sunt prezentate cauzele care au dus la generarea acestui proiect de lege. Proiectul a fost votat și, drept urmare, toți membrii ierarhiei române de la 1865, în afară de mitropolitul Ungrovlahiei și de episcopul Râmnicului, au fost numiți. Această stare a durat 15 ani și a avut următoarele efecte: a)suprimarea unor vechi prerogative ale episcopatului; b)supunerea ierarhilor la ordinele Ministerului Culturii; c)creșterea egoismului și pierderea celor mai frumoase însușiri – abnegația și sacrificiul pentru Biserică; d)mulți călugări au părăsit cinul monahal; e)mulți tineri care au studiat în străinătate și s-au întors au fost calificați drept răzvrățiți și au fost înfundați prin mănăstiri sau duși la sărăcie extremă – tânărul călugăr Filaret Dimitrie s-a sinucis, Damaschin care a studiat la Halchi a rămas doare profesor, însuși Constantin Erbiceanu nu a rămas decât profesor!

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXX* (1906-1907), 3, p. 313-319.

În continuare sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească și politică a românilor.

817. La 24 decembrie 1865, arhieriei Filaret Scriban și Iosif Bobulescu au trimis un protest către Sinodul convocat la București. Este reprodus acest protest.

818. La 3 aprilie 1866, a avut loc în Iași o mișcare antiunionistă care i-a avut în frunte pe mitropolitul Moldovei, Calinic și pe Roznovanu. Mișcarea a avut sprijinul Rusiei și prin ea se plănuia ca să fie pus domn Roznovanu. Se descrie desfășurarea evenimentelor.

819. La 18 februarie 1866, Sinodul Rusiei i-a răspuns patriarhului Constantinopolului, că este necanonic că un principe să-i numească pe mitropoliți și pe episcopi.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXX* (1906-1907), 4, p. 463-472.

În continuare, sunt prezentate alte note referitoare la istoria politică și bisericească a românilor.

820. Notă referitoare la „Lupta pentru canonicitate”. Această luptă a fost generată de „Legea pentru numirea de Episcopi și de Mitropoliți” promulgată de Cuza și a durat până în 1872. Cei care au luptat pentru canonicitate au fost: Filaret și Neofit Scriban, Iosif Bobulescu, Atanasie Sevastis, Melchisedec Ștefănescu (aceasta din urmă a fost doar la început pentru canonicitate) etc... Fiindcă în lupta pentru canonicitate Neofit Scriban a fost calificat drept nebun, în notă, sunt reproduse părți din două scrisori adresate de Neofit Scriban, domnului Al. Ioan Cuza, una la 7 aprilie 1862 și cealaltă la 9 decembrie 1864. În ambele se amintește despre legile care priveau organizarea bisericii.

821. La 8 februarie 1866 patriarhul Constantinopolului le-a trimis lui Filaret Scriban și Iosif Bobulescu, o scrisoare, ca răspuns la scrisoarea lor anterioară, cu privire la reformele lui Cuza. La 27 februarie 1866, Sinodul din Constantinopol a trimis o altă scrisoare către cei doi ierarhi români. În ambele, atât patriarhul cât și Sinodul Patriarhal, declarau că-i sprijineau pe cei care luptau pentru canonicitate.

Erbiceanu, C., „Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru secolul XIX”, în: *BORom XXX* (1906-1907), 7, p. 815-831.

În continuare, sunt prezentate alte note referitoare la istoria bisericească a românilor.

822. La 14 decembrie 1872, s-a promulgat „Legea Fundamentală a Bisericii Ortodoxe Române” prin care se hotăra: reglementarea alegerii mitropolitului și a episcopilor, înființarea a câte unui post de arhieru pe lângă fiecare Eparhiot cu titlu românesc etc.

823. În 1873 s-a publicat regulamentul pentru disciplina monahală.

824. La 7 iunie 1873, regele Carol I a cerut ca să se ia măsuri de restaurare pentru biserica de la Argeș, care a avut de suferit de pe urma unui incendiu.

825. La 27 mai 1874, s-a înființat, prin decret regal, revista „Biserica Ortodoxă Română”.

826. La 24 aprilie 1874, s-a încheiat contractul pentru restaurarea bisericii din Argeș, cu arhitectul A. Lecomte.

827. La 5 mai 1875, a încetat din viață mitropolitul Nifon.

828. La 1 iunie 1875, a fost ales ca Primat, mitropolitul Moldovei, Calinic Miculescu.

829. La 12 iunie 1875, a fost ales ca mitropolit al Moldovei, episcopul de Argeș, Iosif Naniescu.

830. La 23 iunie 1875, se promulgă legea pentru arhieriei titulari.

831. La 27 iunie 1875, au fost trimiși ca reprezentanți ai Bisericii Române la Conferința Religioasă de la Bonn P.S. Melchisedec și Ghenadie (fost Argeșiu).

832. În 1875, Neofit Scriban a scris o broșură în versuri intitulată „Plângerea unui sihastru”.

833. La 8 octombrie 1876, a trecut la cele veșnice arhieru Policarp Bârlădeanu.

834. La 27 septembrie 1877, mitropolitul primat a trimis călugări și călugărițe pentru a lucra în serviciul Ambulanței Române.

835. La 30 noiembrie 1877, a trecut la cele veșnice Ghenadie, fost Argeșiu. Despre acesta aflăm că s-a născut în 1813 și că a intrat în monahism la vârsta de 20 de ani la schitul Nifon. A fost slujitor la Capela din Lipsca, iar în 1862 s-a întors în țară.

836. La 6 mai 1878, Iosif Bobulescu, superiorul Mănăstirii Trei-Ierarhi din Iași, a cerut restaurarea acestui sfânt lăcaș.

837. În 1881, Episcopia Ismailului a fost ocupată de ruși. Episcopia Dunării de Jos s-a stabilit în orașul Galați.

838. La 14 martie 1881, România s-a proclamat Regat.

839. La 12 noiembrie 1881, s-au deschis cursurile Facultății de Teologie din București.

840. În 1882, P.S. Melchisedec Ștefănescu a prezentat un memoriu referitor la cântarea bisericească.

841. În 1882, fostul episcop de Argeș, Ghenadie Petrescu a anunțat că va da un fond de 30.000 lei pentru Facultatea de Teologie, dar nu l-a dat atunci.

842. În 1882, prin osârdia și activitatea arhimandritului Ghenadie Enăceanu s-a inaugurat „Tipografia cărților bisericești”.

843. La 10 iulie 1882, patriarhul Ioachim al Constantinopolului i-a trimis o scrisoare mitropolitului primat, în care i-a reproșat: că a sfințit Sfântul și Marele Mir fără aprobare, că face botezul prin stropire, că folosește calendarul gregorian. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a formulat un răspuns prin P.S. Melchisedec al Romanului, prin care s-au combătut toate acuzațiile care s-au adus Bisericii noastre.

844. În 1883, P.S. Melchisedec al Romanului a prezentat Sfântului Sinod tratatul: „Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe din Regatul României”.

845. La 4 septembrie 1883, s-a pus piatra fundamentală a bisericii catedrale din Constanța.

846. La 13 aprilie 1884, s-a pus piatra fundamentală a clădirii Seminarului din Roman, deoarece își avea lăcașul în clădiri închiriate.

847. La 9 octombrie 1884, a trecut la cele veșnice Neofit Scriban și a fost înmormântat în biserica Sfinții Voievozi, zidită de fratele său, Filaret Scriban.

848. La 24 februarie 1884, arhiepiscopul Calistrat Bârlădeanu a făcut recurs la Curtea de Casație, contra hotărârii Sfântului Sinod prin care era oprit de a mai oficia, sub acuzația că ar fi săvârșit acte anticanonice în Eparhia Hușilor. Recursul a fost respins.

849. În 1884 s-au reînceput cursurile în Facultatea de Teologie. Acestea au fost întrerupte din lipsă de studenți.

850. La 17 iunie 1885, arhiepiscopul Calist Băcăoanu a trecut la cele veșnice la vârsta de 80 de ani.

851. La 20 decembrie 1885, s-a mutat Seminarul Veniamin din clădirile Mănăstirii Socola, în Iași.

852. La 13 decembrie 1885, s-a votat în Sinod un regulament prin care li se interzicea arhiepiscopilor de a ieși din țară fără voia guvernului, ori să treacă în altă Eparhie fără să ceară voie acelui episcop eparhial.

853. La 2 februarie 1885, arhimandritul Ghenadie Enăceanu a fost hirotonit arhiepiscop.

854. În luna mai a anului 1885, mitropolitul primat i-a scris o epistolă patriarhului Constantinopolului, Ioachim al IV-lea, prin care îi mulțumea pentru recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și pentru trimiterea tomos-ului de

recunoaștere. La 25 aprilie 1885 patriarhul Constantinopolului a înștiințat celelalte Biserici autocefale, despre recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

855. La 29 martie 1885, guvernul a pus în restaurare: Curtea de Argeș, Trei Ierarhi, fosta Mitropolie din Târgoviște, biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Iași, biserica Sfântul Dimitrie din Craiova.

856. La 10 decembrie 1885 au fost aleși: Partenie Clinceni ca episcop al Dunării de Jos, Silvestru Piteșteanu ca episcop al Hușilor, Ghenadie Craioveanu ca episcop al Râmnicului.

857. În luna august a anului 1886, a trecut la cele veșnice mitropolitul primat Calinic.

858. În 1886, a fost ales ca mitropolit primat Iosif Gheorghian.

859. În 1886, s-a terminat de restaurat Mănăstirea Argeș.

860. În luna decembrie a anului 1886, au fost aduse de la Mănăstirea Slatina rămășițele pământești ale mitropolitului Veniamin și au fost puse în catedrala din Iași.

861. La 23 aprilie 1887, a fost sfințită Mitropolia Moldovei, după ce a fost restaurată.

862. În 1888, a fost inaugurat clopotul cel mare al Mitropoliei Ungrovlahiei.

863. La 17 august 1888, mitropolitul Moldovei a protestat contra deciziei dărâmării turnului de la Trei Ierarhi.

864. La 5 februarie 1889, a trecut la cele veșnice Ioan Popasu al Caransebeșului.

865. La 10 ianuarie 1890, a trecut la cele veșnice Teoctist Scriban.

866. În luna ianuarie a anului 1890, P.S. Melchisedec al Romanului a publicat un tratat despre cinstirea icoanelor.

867. La 17 martie 1890, P.S. Melchisedec a prezentat Academiei Române un tratat intitulat: „Biserica Ortodoxă Română în luptă cu protestantismul, în special cu calvinismul în secolul XVII”. Tratatul conține dezbaterile și hotărârile Sinodului de la Iași 1642, ținut sub Vasile Lupu și mitropolitul Varlaam.

868. La 16 mai 1892, a trecut la cele veșnice P.S. Melchisedec al Romanului.

869. În 1893 a fost investit mitropolitul Ghenadie Petrescu.

870. La 13 noiembrie 1893, a trecut la cele veșnice arhiepiscopul Inochentie Chițulescu.

871. La 27 decembrie 1893, a trecut la cele veșnice arhiepiscopul Ieremia Dârțu Gălățeanu.

Erbiceanu, C., „Documente de mare însemnătate politică și religioasă privitoare la românii din ambele Principate Moldova și Țara Românească”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 2, p. 126-137.

Sunt reproduse șase documente.

1. Scrisoarea din 23 mai 1597 a patriarhului Meletie Pigas (care se afla la Constantinopol și care era locțiitor de patriarh ecumenic) trimisă către domnul Țării Românești, Mihai Viteazul, în care se amintește despre raporturile lui Mihai cu turcii.

2. Scrisoarea din 14 iunie 1597 a patriarhului Meletie Pigas (din Constantinopol) trimisă către domnul Moldovei, Ieremia Movilă, prin care îi cere să-i sprijine pe ortodocși.

3. Scrisoarea din 5 august 1597 a patriarhului Meletie Pigas (din Constantinopol) trimisă către domnul Mihai Viteazu, prin care îl înștiințează că un pașă a fost destituit, deoarece a încălcat hotarele țării după ce Mihai a încheiat pacea cu turcii.

4. Scrisoarea patriarhului Meletie Pigas trimisă către mitropolitul Ungrovlahiei, Eftimie, la 7 august 1597, prin care îi dă unele povețe în ceea ce privește păstorirea. Tot aici se amintește și despre un „Nomocanon”.

5. Scrisoarea patriarhului Meletie Pigas către mitropolitul Moldovei, Gheorghe, de la 7 septembrie 1597, referitoare la trimiterea unor cărți de iertare.

6. Scrisoarea lui Meletie Pigas către domnul Moldovei, Ieremia Movilă, de la 7 august 1598, prin care îi mulțumește pentru banii trimiși și îl roagă pe Ieremia să intervină pe lângă regele Poloniei pentru ca să înceteze persecuția asupra ortodocșilor din Polonia.

Erbiceanu, C., „Documente de mare însemnătate politică și religioasă privitoare la românii din ambele Principate Moldova și Țara Românească (continuare)”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 3, p. 297-304. (A se vedea articolul din *BORom XXXIV* (1910-1911), 2, p. 126-137.)

Sunt reproduse trei documente.

1. Scrisoarea lui Meletie Pigas din Constantinopol de la data de 29 august 1597 trimisă către domnul Mihai Viteazul, în care îi cere ajutor pentru ortodocși și îl numește pe Mihai: „Apărător al Ortodoxiei”.

2. Scrisoarea lui Meletie Pigas din Alexandria de la 3 noiembrie 1598 trimisă către mitropolitul Gheorghe Movilă prin care îl înștiințează că i-a trimis mantia cu patru râuri ce le era rezervată numai celor patru patriarhi apostolici și că i-a trimis o scrisoare arhiepiscopului din Liow.

3. Scrisoarea lui Meletie Pigas din Alexandria, de la 7 noiembrie 1598, trimisă către domnul Ieremia Movilă din care aflăm că acesta și-a schimbat hotărârea de a construi o casă pentru Patriarhie (aceasta nu avea locuință) și în care se amintește despre recunoașterea Mitropoliei Moldovei ca Patriarhat.

Erbiceanu, C., „Documente bisericești”, în: *BORom XXXV* (1911-1912), 12, p. 1381-1389.

Sunt reproduse cinci documente.

1. Document din 8 august 1826, care cuprinde pitacul domnului Ion Sandu Sturza referitor la zidirea unui nou lăcaș al Mitropoliei. Constantin Erbiceanu arată că: „existau două biserici în locul Mitropoliei Moldovei la 1811 – biserica Stratenia (biserica Albă) care de la 1821-1825 a servit ca depozit, ea a fost dărâmată și în locul său mitropolitul Veniamin Costache a ridicat Mitropolia la 1833 ce a fost terminată sub mitropolitul Iosif Naniescu; - cealaltă biserică cu hramul Sfântul Gheorghe a fost ridicată de mitropolitul Moldovei, Gavriil Calimah.

2. Document ce cuprinde adresa lui Pavel Kiseleff referitoare la întrunirea Divanului într-una din mănăstiri, deoarece băntuia epidemia de ciumă.

3. Document din 25 iulie 1826, ce cuprinde pitacul domnului Ion Sandu Sturza referitor la întrunirea la Mitropolie.

4. Documentul domnului Grigorie din 20 mai 1827, referitor la datorii.

5. Document ce cuprinde hotărârea sinodală dată în Patriarhia din Constantinopol, referitoare la cât li se permite arhierilor a mări sau a micșora epitiimiile canonice.

XVII. DATE ȘI DOCUMENTE DIN CONDICA SFÂNTĂ A MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 3, p. 171-176. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative.

Condica Sfântă cuprinde o serie de documente care conțin, pe lângă faptele istorice și un număr de semnături ale persoanelor ce au avut un rol important în Biserica Ungrovlahiei. În condică sunt trecute actele de alegere ale arhierilor, actele relative la judecățile persoanelor ierarhice cu semnăturile originale ale fiecărei persoane. Condica este alcătuită din două registre: cel mai vechi datând de la 1668 cuprinde actele respective până la 1820, iar cel de al doilea cuprinde actele de la 1820 până la 1880.

Autorul oferă date tehnice despre această condică și anume: despre marca foilor, numărul și formatul lor, fabrica de la care provin acestea. Sunt redată apoi documente care conțin: rânduiala alegerii episcopului, rânduiala strămutării mitropolitului, rânduiala tragerii la sorți la hirotonia arhierelui, rânduiala alegerii arhierilor titulari ai unei eparhii sau ai altei eparhii.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române. Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 4, p. 241-254. Cu text în slavonă. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul I cuprinde actul alegerii la Episcopia de Râmnic a episcopului Serafim, care era episcop al Buzăului. Actul este semnat de Petronie, egumenul de la Tismana, Antim al Varnei, Gherasim egumenul de la Bistrița, Teodosie egumen la Cozia. Din notele explicative aflăm că predecesorul lui Serafim la Episcopia Râmnicului a fost Ignatie, care a păstorit 29 de ani și nu cum afirmă scriitorul D. Lesvioudacs că a păstorit doar 10. Este redat un facsimil reprezentând blazonul (emblema) mitropolii Ungrovlahiei în secolul al XVII-lea.

Documentul II cuprinde actul alegerii bisericești a egumenului Mănăstirii Brâncovenilor, Grigorie, la Episcopia de Buzău. Documentul este semnat de Ștefan și Serafim al Râmnicului. Din notele explicative aflăm că Serafim era partizan al curentului slavofil, fiind singurul episcop care numește eparhia Râmnicului – Eparhia Râmnic, iar în biserica catedrală a Ungrovlahiei nu s-a oficiat slujbă, deoarece aceasta era nepictată.

Documentul III cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției ortodoxe de episcopul Buzăului, Grigorie, la hirotonie.

Documentul IV cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Teodosie la Mitropolia Ungrovlahiei. Documentul este semnat de: Ieronim al Târnovului, Emanoil al Patrelor, Serafim al Râmnicului, Grigorie al Buzăului, Partenie fost al Adrianopolului, Iosif al Cervenilor. Din notele explicative aflăm date biografice despre Teodosie.

Documentul V cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Ungrovlahiei, Teodosie, la hirotonie. Din notele explicative aflăm că acesta a fost hirotonit la 21 mai 1669 și, cu acest prilej, a rostit Simbolul de Credință în limba română, aceasta fiind una dintre primele traduceri în română a Crezului utilizată în Muntenia, alături de cea a lui Ștefan (din 1657). Această variantă a fost utilizată până la 1705, când a fost înlocuită cu traducerea lui Antim.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 5, p. 321-334. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul VI cuprinde actul alegerii bisericești a arhiepiscopului Partenie la Arhiepiscopia Sotiriupolei. Documentul este semnat de mitropolitul Teodosie, Emanoil al Patrelor, Grigorie episcop de Buzău. Din notele explicative aflăm că mitropolitul Teodosie a fost alegător, iar episcopul de Râmnic nu a luat parte la alegere, fiindcă se retrăsese din scaun.

Documentul VII cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către arhiepiscopul Sotiriupolei, Partenie, la hirotonie.

Documentul VIII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Varlaam la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de Partenie al Sotiriupolei, Emanoil al Patrelor, Grigorie al Buzăului, Teodosie, Ipolit, Arhiepiscopul Moreei. Din notele explicative reiese că Varlaam a fost episcop al Râmnicului, de la 1671 până la 1673, iar în această perioadă el a sporit averea bisericii și a ctitorit Schitul Cetățuia.

Documentul IX cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Varlaam, la hirotonie.

Documentul X cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Ungrovlahiei, Dionisie, la hirotonie. Este redat Crezul rostit de acesta în limba greacă și slavonă.

Din notele explicative aflăm că Dionisie era grec de neam și, înainte de a fi hirotonit mitropolit, a fost egumen al Mănăstirii Sfânta Treime (la 1884 numită Văcărești), iar perioada sa de păstorire a fost foarte scurtă.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 6, p. 395-409. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul XI cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Varlaam, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul XII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ștefan la Episcopia Râmnicului. Din notele explicative aflăm că Ștefan a fost episcop de Râmnic, de la 1673 până la 1693. În această perioadă el a făcut pomelnicul Episcopiei de Râmnic și a stabilit regulile de înscriere în acesta, iar la 1674 Ștefan s-a ocupat de schiturile Cetățuia și Traian.

Documentul XIII cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Ștefan, la hirotonie.

Documentul XIV cuprinde actul reintegrării caterisitului mitropolit Teodosie la Mitropolia Ungrovlahiei. Din notele explicative aflăm că Teodosie, după înlăturarea sa din scaunul mitropolitan, s-a retras la Mănăstirea Cozia sau „după cum spune D. Fotino „la Tismana”. De aici, el a avut grijă de Schitul Cetățuia care, de la 1680, devine metoc al Mitropoliei Ungrovlahiei. Teodosie revine în scaunul mitropolitan la 1679 prezentându-se unele date despre păstoria sa.

Documentul XV cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Iosif la Mitropolia Ardealului.

Documentul este semnat de mitropolitul Teodosie, Ioasaf fost al Lacedemoniei. Din notele explicative aflăm că predecesorul lui Iosif a fost mitropolitul Sava Brancovici (1656-1680). Este arătată importanța pe care a avut-o acesta pentru Biserica Transilvaniei; sub el aceasta și-a recăpătat toate provinciile răpite de calvini, a publicat un edict prin care a interzis oficierea slujbelor în slavonă, a reușit să-i scutească pe preoți de dări.

Documentul XVI cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești, de către mitropolitul Ardealului, Iosif, la hirotonie.

Documentul XVII cuprinde actul alegerii mitropolitului Ioasaf la Mitropolia Alba-Iuliei. Actul este semnat de: Teodosie, Avcsentie fost al Sofiei, Iona al Chiului, Gherman al Nisei. Din notele explicative aflăm că autorul aduce argumente în favoarea afirmației conform căreia Ioasaf este fostul mitropolit al Lacedemoniei.

Documentul XVIII cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Albei-Iuliei la hirotonie.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom* VIII (1884-1885), 9, p. 625-642. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul XIX cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Sava la Mitropolia Ardealului. Documentul este semnat de: Teodosie, Gherman al Nisei, Avcsentie fost al Sofiei.

Documentul XX cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Ardealului, Sava, la hirotonie..

Documentul XXI cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Varlaam la Mitropolia Ardealului. Document semnat de mitropolitul Teodosie. Din notele explicative aflăm că după moartea lui Sava III în 1687 este ales ca mitropolit Varlaam, unul din clericii inferiori ai Bisericii din Transilvania.

Documentul XXII cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Varlaam la hirotonie.

Documentul XXIII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Mitrofan la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de Teodosie, Gherasim fost al Dristrei, Ioachim fost al Loftei. Din notele explicative aflăm că predecesorul lui Mitrofan a fost Grigorie, care a păstorit între 1669-1691. Mitrofan a fost episcop de Huși între 1683-1686, care din cauza împrejurărilor politice nefavorabile s-a retras în Țara Românească la Târgoviște, unde a pregătit tipărirea Bibliei, care s-a continuat și după ce Mitrofan a fost ales episcop al Buzăului la 1691. Biblia s-a terminat de tipărit la 1699. Mitrofan a păstorit Episcopia Buzăului până la 1703.

Documentul este semnat de: Avcsentie fost al Sofiei, Ghenadie fost al Dristrei. Teofil a fost mitropolit de la 1693 la 1698, fiind urmat de Atanasie. Din notele de subsol aflăm atât despre starea Bisericii din Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea, cât și despre Sinodul eparhial convocat de Teofil și întrunit la 1697, cu privirea la acceptarea sau nu a Unirii cu Roma. Sunt redată cele trei ședințe ale Sinodului cu hotărârile lor.

Documentul XXV cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Belgradului din Ardeal la hirotonie.

Documentul XXVI cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ilarion la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Teodosie, Avcsentie fost al Sofiei, Ghenadie fost al Dristrei. Notele explicative oferă informații cu privire la: păstoria lui Ștefan, predecesorul lui Ilarion și anii păstoririi acestuia din urmă, 1693-1705.

Documentul XXVII cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Ilarion, la hirotonie.

Documentul XXVIII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Atanasie la Episcopia Ardealului.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 10, 713-732. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul XIX cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunile tradiției bisericești de către episcopul Ardealului, Atanasie, la hirotonie. Din notele explicative aflăm că Mitropolia Transilvaniei este redusă la rangul de Episcopie, aceasta fiind o formă de precauție (în cazul în care Atanasie s-ar uni cu Biserica Romei să se poată afirma că a fost făcută de un episcop și nu de un mitropolit), alături de alte reguli de conduită, care au fost elaborate de mitropolitul Teodosie și de patriarhul Ierusalimului, Dositei, aflat în acea perioadă în Țara Românească și care au fost impuse lui Atanasie.

Documentul XXX cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Ierapolei, Maxim, la hirotonie.

Documentul XXXI cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către arhiepiscopul Pogoniane, Eutimie, la hirotonie. Documentul conține semnătura lui Eutimie.

Documentul XXXII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Damschin la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de Avcsentie fost al Sofiei, Eutimie

al Pogonianiei, Dionisie fost al Tirupolei. Din notele explicative aflăm că Damaschin a fost episcop al Buzăului între 1703-1708, iar în 1704 Damaschin a tradus din grecește „Apostolul” și l-a tipărit în tipografia din Buzău.

Documentul XXXIII cuprinde mărturisirea Simbolului Crediinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Damaschin la hirotonie.

Documentul XXXIV cuprinde actul destituirii și caterisirii lui Ilarion, episcopul de Râmnic. Documentul este semnat de: Teodosie fost al Târnovului, Clement al Adrianopolului, Maxim al Ierapolei, Eutimie al Pogonianiei, Teodosie.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Conдика Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 11, p. 809-829. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul XXXV cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Antim la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Eutimie al Pogonianiei, Clement fost al Adrianoplei, Metodie fost al Sofiei. Din notele explicative aflăm că predecesorul lui Antim la Episcopia Râmnicului, a fost caterisit și s-a numit Ilarion. Antim provenea din Iviria și, înainte de a fi ales episcop al Râmnicului, a fost egumen la Mănăstirea Snagov. Antim a fost episcop al Râmnicului din 1705 până în 1708, când a fost ridicat la treaptă de mitropolit al Ungrovlahiei.

Documentul XXXVI cuprinde mărturisirea Simbolului Crediinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Antim, la hirotonie. Din notele explicative aflăm că Simbolul de Crediință prezentat în document reprezintă a doua traducere a Crezului în limba română. Această traducere diferă de cea a lui Teodosie și se poate afirma că se apropie foarte mult de textul grec. Pe scurt, sunt prezentate câteva particularități ale acestui Simbol.

Documentul XXXVII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ioasaf la Episcopia Buzăului. Actul este semnat de: Damaschin episcopul Râmnicului, Eutimie al Pogonianiei, Neofit al Sevastiei și Avcsentie fost al Sofiei. Din notele explicative aflăm că Damaschin a fost strămutat de la Episcopia Buzăului la cea de Râmnic. În calitate de episcop al Râmnicului, Damaschin s-a îngrijit de averea Episcopiei, a înmulțit-o și a răscumpărat Schitul Traian. Damaschin a fost episcop al Râmnicului de la 1708-1726, fiind urmat de Inocenție. D. Lesviodacs afirmă că Damaschin s-a urcat pe scaunul Episcopiei Râmnicului în 1710 – afirmație sa fiind neîntemeiată. Activitatea literară a lui Damaschin: – în calitate de dascăl Damaschin a contribuit la tipărirea „Bibliei lui Șerban Cantacuzino” de la 1688 și a tradus de pe grecește și a tipărit, la Buzău, „Apostolul”, după Biblia lui Șerban. În calitate de episcop traduce „Antologhiul”, „Penticostarul”, „Triodul”, „Octoihul cel Mic”.

După Damaschin, la păstoria Episcopiei Buzăului a urmat Ioasaf – egumenul Mănăstirii Argeș. El a fost episcop al Buzăului de la 1708 la 1717.

Documentul XXXVIII cuprinde mărturisirea Simbolului Crediinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Ioasaf, la hirotonie. Suntem informați din notele explicative despre versiunile Simbolului de Crediință în limba română. Acestea au fost: a) mitropolitul Ștefan, înainte de 1668, a făcut prima

încercare de a traduce Crezul în limba română; b) Teodosie, la alegerea sa ca mitropolit al Ungrovlahiei, a rostit o traducere proprie a Crezului; c) la 1705, de asemenea și Antim Ivireanul a rostit Crezul, după o traducere proprie – care se apropie foarte mult de textul grecesc și este conformă cu cea folosită în zilele noastre; d) la 1708, Ioasaf folosește o traducere similară cu cea folosită astăzi.

Documentul XXIX cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Daniil la Episcopia Buzăului. Actul este semnat de: Mitrofan al Ungrovlahiei, Serafim al Turnovei, Clement fost al Adrianopolei. Din notele explicative aflăm că Daniil a fost egumen al Mănăstirii Aninoasa, fiind un discipol al ctitorului acesteia – monahul Teodosie.

Documentul XL cuprinde mărturisirea Simbolului de Credință și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Daniil, la hirotonie.

Documentul XLI cuprinde o copie după caterisirea lui Antim Ivireanul. Din notele explicative aflăm de ce se făcea vinovat Antim - complot împotriva Porții și a domnului Nicolae Mavrocordat! Antim a protestat împotriva regimului fanariot și, ca urmare a acestui fapt, a fost caterisit și condamnat la exil. Pe drumul către Constantinopol, din ordinul lui Nicolae Mavrocordat, a fost înecat în Dunăre.

Tot în notele explicative este redat, alături de meritele lui Antim ca mitropolit al Ungrovlahiei și un catalog al enciclicelor sale, din 1714. Se amintește și faptul că după ce a terminat în 1713 mănăstirea, care îi poartă numele, Antim Ivireanul a început construirea alteia (Biserica cu Sevelele).

Documentul XLII – actul alegerii bisericești a mitropolitului Mitrofan la Mitropolia Ungrovlahiei. Din notele explicative aflăm că acesta ocupă tronul Mitropoliei Ungrovlahiei până la 1720, când se retrage la Mănăstirea Sinaia unde, la 1723, devine egumen.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom VIII* (1884-1885), 12, p. 905-924. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul XLIII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ștefan la Episcopia Buzăului. Din notele explicative aflăm că acesta era de origine română și că a păstorit Episcopia Buzăului din 1720 până în 1730. Se amintesc și unele date despre mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei (1720-1732), ce a fost urmat în scaunul Mitropoliei de Ștefan, cel ales acum episcop de Buzău. Referitor la activitatea lui Daniil putem spune că a tipărit o parte din „Triod” în românește (rânduiala săptămânii patimilor), a reparat paraclisul Mitropoliei și a zidit biserica Sfântul Dimitrie, din suburbia Bucureștilor, numită astăzi Vergul.

Documentul XLIV cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Ștefan, la hirotonie.

Documentul XLV – actul alegerii bisericești a arhiepiscopului Ioanichie la Mitropolia Stavropoliei.

Documentul XLVI cuprinde Mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către arhiepiscopul Ioanichie la hirotonie.

Documentul XLVII – actul alegerii bisericești a episcopului Mihail la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de: Calinic al Dristei, Neofit al Nisei, Ioanikie al Stavropoliei. Din notele explicative aflăm că Mihail a fost episcop al Buzăului, între anii 1738-1741.

Documentul XLVIII cuprinde mărturisirea Simbolului de Credință și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Mihail, la hirotonie.

Documentul XLIX cuprinde actul alegerii bisericești a arhiepiscopului Neofit la Mitropolia Mira Lichiei. Documentul este semnat de: Neofit al Nisei și Macarie al Ierapolei

Documentul L cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către arhiepiscopul Mirei, Neofit, la hirotonie.

Documentul LI – actul alegerii bisericești a mitropolitului Neofit la Mitropolia Ungrovlahiei. Din notele explicative aflăm că Neofit a păstorit aici în perioada 1738-1754.

Documentul LII cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Metodie la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de: Clement al Râmnicului, Ioanichie al Stavropoliei, Nicodim, egumenul de la Mănăstirea Argeș, Rafail egumenul de la Mănăstirea Snagov, Mihail egumenul de la Mănăstirea Văcărești, Ilarion, egumenul de la Mănăstirea Bistrița, Varlaam, egumenul de la Mănăstirea Aninoasa, Dosoftei, egumenul de la Fedelescior. Din notele explicative aflăm că Metodie a fost episcop al Buzăului de la 1741-1748.

Documentul LIII cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Metodie, la hirotonie.

Documentul LIV cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Calinic la Mitropolia Mirelor. Documentul este semnat de: Neofit al Ungrovlahiei, Paisie al Cezareei, Metodie, episcopul Buzăului, Damaschin al Tebaidei.

Documentul LV cuprinde mărturisirea Simbolului de Credință și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Mirelor, Calinic, la hirotonie.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom* IX (1885-1886), 1, p. 28-41. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul LVI – cuprinde actul strămutării mitropolitului Libiei, Matei, ca patriarh de Alexandria. Documentul este semnat de Neofit al Ungrovlahiei.

Documentul LVII – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Filaret la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de: Neofit al Ungrovlahiei, Clement al Cervenilor, Dionisie fost al Paflagoniei.

Documentul LVIII – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Filaret, la hirotonie. Documentul este semnat de Filaret însuși.

Documentul LIX – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Grigorie la Mitropolia Mirelor. Documentul este semnat de Neofit al Ungrovlahiei, Clement al Cervenilor.

Documentul LX – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Mirelor, Grigorie, la hirotonie.

Documentul LXI – actul strămutării mitropolitului Mirelor, Grigorie, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul LXII – cuprinde actul demisionării episcopului Clement de la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Neofit al Ungrovlahiei, Clement al Râmnicului, Grigorie al Mirelor, Dionisie fost al Paflagoniei.

Ghenadie, Enăceanu, arhimandrit, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 2, p. 89-104. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul LXIII – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Grigorie la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Neofit al Ungrovlahiei, Vartolomei al Dristei, Grigorie al Mirelor, Dionisie fost al Paflagoniei, Clement, episcopul Râmnicului. Din notele explicative aflăm că actul alegerii lui Grigorie, la Episcopia Râmnicului, a avut loc în aceeași zi, în care Clement și-a dat demisia. Acesta din urmă a fost episcop al Râmnicului de la 1729 până la 1749.

D. Lesviodacs în catalogul Episcopilor Râmnicului punându-l pe Clement ca episcop de la 1735 face o confuzie! Urcarea lui în scaun a fost facilitată de oștile nemțești. În calitate de episcop al Râmnicului Clement a reparat clopotnița episcopiei. O notă explicativă redă notele biografice ale episcopului acestuia extrase din pomelnicul ei de Râmnic.

Documentul LXIV – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Grigorie, la hirotonie. Din notele explicative aflăm că el a păstorit de la 1748 la 1764. A fost un bun ierarh care a sporit averea episcopiei și care, în 1750, a tipărit, în tipografia Episcopiei, „Octoiul”.

Documentul LXV – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Matei la Mitropolia Ierapolei. Documentul este semnat de: Neofit al Ungrovlahiei, Grigorie al Mirelor, Clement al Cervenilor, Dionisie fost al Paflagoniei.

Documentul LXVI – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Ierapolei, Matei, la hirotonie. Documentul este semnat de Matei însuși.

Documentul LXVII – cuprinde actul demisiei episcopului Clement de la Episcopia Cervenilor. Documentul este semnat de Clement fost al Cervenilor, Matei al Ierapolei, Grigorie al Mirelor.

Documentul LXVIII – cuprinde actul alegerii episcopului Neofit la Episcopia Cervenilor. Documentul este semnat de: Neofit al Ungrovlahiei, Grigorie al Mirelor, Matei al Ierapolei, Clement al Cervenilor.

Documentul LXIX – cuprinde actul învoirii, date de mitropolitul Târnovului mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei, de a hirotoni pe Neofit ca episcop al Cervenilor. Documentul este semnat de: Teofil al Târnovului, Ioachim fost al Ioniei, Grigorie al Mirelor, Matei al Ierapolei, Clement fost al Cervenilor.

Documentul LXX – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Cervenilor, Neofit, la hirotonie.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 3, p. 177-189. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul LXXI – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Timotei la Mitropolia Sardei. Documentul este semnat de: Grigorie al Ungrovlahiei, Partenie al Dristei, Filaret al Mirelor, Antim al Buzăului, Matei fost al Ierapolei, Antim al Adrianopolului.

Documentul LXXII – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Sardei, Timotei, la hirotonie. Acest act cuprinde semnătura lui Timotei.

Documentul LXXIII – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Rafail la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de Vartolomei al Dristei, Grigorie al Mirelor, Matei al Ierapolei, Nicodim al Nisei.

Documentul LXXIV – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Rafail, la hirotonie. Documentul este semnat de Rafail însuși.

Documentul LXXV – cuprinde actul demisionării episcopului Rafail de la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de: Matei al Ierapolei, Hrisant fost al Cervenilor, Macarie al Edessei, Grigorie fost al Iașului, Nicodim al Nisei.

Documentul LXXVI – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Cosma la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de Nicodim al Nisei, Matei al Ierapolei, Antim fost al Buzăului. Din notele explicative aflăm: Cosma a fost episcop de Buzău, de la 1764 până la 1787, când a ajuns pe tronul Mitropoliei Ungrovlahiei.

Documentul LXXVII – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Cosma, la hirotonie.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 4, p. 237-251. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil

Documentul LXXVIII – cuprinde actul demisionării episcopului Grigorie de la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Grigorie fost episcopul Râmnicului, Neofit al Cervenilor, Matei al Ierapolei., Nicodim al Sardelor, Partenie al Pogonianiei, Cosma al Buzăului, Rafail fost al Buzăului, Grigorie fost al Iașului, Serafim fost al Nisei. Din notele explicative aflăm că Grigorie a fost episcop al Râmnicului între 1748-1764 și că a tipărit „Octoihul”. Actul demisiei a fost confirmat de însuși mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei. Referitor la acesta din urmă suntem informați că: a fost egumen al Mănăstirii Trei Ierarhi din București (supranumită Colțea), s-a ridicat la tronul Mitropoliei în 1760, fiind ales cu titlul de mitropolit al Mirelor. A păstorit Mitropolia de la 1760 până la 1787, dar din 1768

până în 1770, în urma războiului ruso-turc, Grigorie a stat la Petersburg. În 1774 mitropolitul Grigorie a primit de la generalul rus Petru Salticov moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov pe care le-a așezat în biserica Mitropoliei Ungrovlahiei, stabilind data prăznuirii acestui Cuvios la 27 octombrie. La 1786 primește de la patriarhul Constantinopolului titlul de „loctiitor al Cezareei Capadociei”.

Documentul LXXVIII bis – actul prin care mitropolitul Ungrovlahiei primește titlul de onoare de „loctiitor al Cezareei Capadociei”.

Documentul LXXIX – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Partenie la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Grigorie fost al Râmnicului, Matei al Ierapolei, Nicodim al Sardelor, Partenie al Pogonianiei, Cosma al Buzăului, Rafail fost al Buzăului, Grigorie fost al Iașiului, Serafim fost al Nisei. Din notele explicative aflăm că Partenie a fost episcop al Râmnicului de la 1764-1771, când a fost pus loctiitor în locul său Chesarie care, mai apoi, a fost ales episcop al Râmnicului, în 1774.

Documentul LXXX – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Partenie, la hirotonie.

Documentul LXXXI – actul prin care se rânduieste de către turci, în urma războiului ruso-turc din 1769, ca domn al țării Ioan Manuil Roset și acesta alege ca mitropolit al Ungrovlahiei pe fostul episcop al Râmnicului, Grigorie.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 6, p. 397-412. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul LXXXII – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Chesarie la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Serafim fost al Nisei, Antim al Buzăului, Antim fost al Tripolei, Grigorie, egumenul Bistriței, Partenie, egumenul Strehaiei, Damaschin, arhimandritul Argeșului. Din notele explicative aflăm că Chesarie a păstorit Episcopia Râmnicului între 1774 și 1780. În 1776 a tipărit „Mineiul pe luna octombrie”, în 1777 a tipărit „Mineiul pe luna noiembrie”, iar peste doi ani a tipărit „Mineiele pe lunile: decembrie, ianuarie, februarie și martie”. Într-o notă explicativă este prezentat un discurs al lui Chesarie rostit cu ocazia serbării patronului episcopiei.

Documentul LXXXIII – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Chesarie, la hirotonie.

Documentul LXXXIV – cuprinde actul prin care se zice că se va expune călătoria mitropolitului Grigorie la Petersburg. Din notele explicative aflăm că în Țara Românească, în 1770, erau doi mitropoliți cu numele Grigorie – cel despre care se amintește în documentul LXXXI și altul care între 1768-1770 a stat la Petersburg.

Documentul LXXXV – cuprinde actul patriarhal, prin care se confirmă ca mitropolit al Ungrovlahiei, Grigorie, fostul episcop al Râmnicului.

Documentul LXXXVI – cuprinde noi amănunte pentru punerea în aplicare a actului de mai sus (a se vedea documentul LXXXV).

Documentul LXXXVII – cuprinde actul prin care se arată sinceritatea și dragostea domnului țării Ioan Manuil, către mitropolitul Ungrovlahiei.

Documentul LXXXVIII – cuprinde actul prin care patriarhul Samuil îl iartă pe mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 7, p. 457-466. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul LXXXIX – cuprinde copia exactă după ecdosul patriarhal, prin care se permite ca Mitropoliții Ungrovlahiei să se numească „Loțțiitori ai Cezareei Capadociei”.

Documentul XC – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite Mitropoliților Ungrovlahiei de a-l hirotoni arhieru titular cu numele simplu „al Mitropoliei Stavrupoliei”, pe arhimandritul Grigorie.

Documentul XCI – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului titular, Grigorie, la Mitropolia Stavrupoliei. Documentul este semnat de: Grigorie al Ungrovlahiei, Calinic la Dristei, Antim fost al Ioaninei, Meletie al Tebaidei, Daniil al Ohridei, Serafim fost al Nisei, Metodie al Iordanului.

Documentul XCII – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Stavrupoliei, Grigorie, la hirotonie.

Documentul XCIII – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Dositei la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de: Calinic al Dristei, Filaret al Râmnicului, Antim fost al Ioaninei, Meletie al Tebaidei, Chiril al Amasiei, Ioan Văcărescu mare spătar. Din notele explicative aflăm că Dositei a fost episcop al Buzăului de la 1787 la 1793, când a fost mutat la cârma Mitropoliei Ungrovlahiei.

Documentul XCIV – cuprinde mărturisirea Simbolului de credință și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Dositei, la hirotonie.

Documentul XCV – cuprinde actul strămutării episcopului Buzăului, Dositei, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 9, p. 649-662. Cu text în greacă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul XCVI – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhieru și a proclama ca mitropolit titular al Traianopolei pe arhimandritul Dorotei.

Documentul XCVII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului titular Dorotei la Mitropolia Traianopolei. Documentul este semnat de: Filaret al Râmnicului, Dositei al Buzăului, Grigorie al Stavrupoliei, Matei al Mirelor, Meletie al Tebaidei, Grigorie al Sidei.

Documentul XCVIII – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul titular al Traianopolei, Dorotei, la hirotonie.

Documentul XCIX – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului titular Filaret la Mitropolia Mirelor. Documentul este semnat de: Grigorie al Ungrovlahiei,

Serafim fost al Ierapolei, Antim al Pogonianiei, Cosma al Buzăului, Chesarie al Râmnicului.

Documentul C – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul titular al Mirelor, Filaret, la hirotonie.

Documentul CI – cuprinde o notă pentru alegerea mitropolitului titular al Mirelor, Filaret, la Episcopia Râmnicului.

Documentul CII – cuprinde actul patriarhal, prin care se aprobă alegerea mitropolitului Mirelor, Filaret, la Episcopia Râmnicului.

Documentul CIII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului titular al Mirelor, Filaret, la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Grigorie al Ungrovlahiei, Chiril al Dristei, Meletie al Sardei, Cosma al Buzăului, Serafim fost al Ierapolei, Antim al Pogonianiei.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Conдика Sfântă”, în: *BORom IX* (1885-1886), 10, p. 745-767. Cu text în greacă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CIV – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Grigorie la Mitropolia Sidei. Documentul este semnat de: Grigorie al Ungrovlahiei, Hrisant fost al Grevenilor, Cosma al Buzăului, Serafim fost al Ierapolei, Filaret al Râmnicului, Paisie al Rodopei, Antim al Pogonianiei, Daniil al Lichnidelor.

Documentul CV – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Sidei, Grigorie, la hirotonie.

Documentul CVI – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Cosma la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CVII – cuprinde o notă a patriarhului ecumenic pentru alegerea mitropolitului Cosma la Mitropolia Ungrovlahiei. Din notele explicative aflăm următoarele: Cosma, înainte de a fi ales mitropolit al Ungrovlahiei, a păstorit Episcopia Buzăului timp de 23 de ani și a eămas în noua funcție de la 1787 până la 1792.

Documentul CVIII – cuprinde actul permisiunii patriarhale de a se hirotoni, ca episcop titular, Iosif, la Episcopia Sevastiei.

Documentul CIX – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului titular, Iosif, la Episcopia Sevastiei. Documentul este semnat de: Filaret al Râmnicului, Grigorie al Stavrupoliei, Meletie al Tebaidei, Dositei al Buzăului.

Documentul CX – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul titular al Sevastiei, Iosif, la hirotonie.

Documentul CXI – cuprinde epistola domnului Ioan Mihail Șuțu către patriarhul Constantinopolului, pentru alegerea mitropolitului Filaret la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CXII – cuprinde răspunsul patriarhului la epistola de mai sus.

Documentul CXIII – cuprinde actul permisiunii patriarhale de a alege ca mitropolit al Ungrovlahiei pe episcopul Râmnicului, Filaret.

Documentul CXIV – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Filaret la Mitropolia Ungrovlahiei. Documentul este semnat de: Grigorie al Stavrupoliei, Antim al Pogonianiei, Meletie al Tebaidei, Dositei al Buzăului, Ioan Văcărescu mare spătar.

Documentul CXV – cuprinde actul strămutării episcopului Râmnicului, Filaret, la Mitropolia Ungrovlahiei. Documentul este semnat de: Grigorie al Stavrupoliei, Antim al Pogonianiei, Meletie al Tebaidei, Dositei al Buzăului, Ioan Văcărescu mare spătar.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom* IX (1885-1886), 11, p. 841-861. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CXVI – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Nectarie la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Grigorie al Stavrupoliei, Dositei al Buzăului, Antim al Pogonianiei, Meletie al Tebaidei.

Documentul CXVII – cuprinde mărturisirea Simbolului Credenței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Nectarie, la hirotonie.

Documentul CXVIII – cuprinde actul prin care patriarhul Constantinopolului permite de a se hirotoni episcop titular la Episcopia Chariupolei, pe arhimandritul Grigorie.

Documentul CXIX – cuprinde epistola patriarhului Constantinopolului către domnul țării, pe lângă care îi anexează documentul CXVIII, prin care îi permite cele anunțate mai sus

Documentul CXX – cuprinde pitacul capuchehaielor domnului țării, pentru a se putea hirotonisi Episcopi titulari pe numele simplu „Chariupole”.

Documentul CXXI – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului titular Grigorie la Episcopia Chariupolei.

Documentul CXXII – cuprinde actul demisiei mitropolitului Filaret de la Mitropolia Ungrovlahiei. Documentul este semnat de: Filaret însuși, Matei al Mirelor, Iosif al Sevastiei.

Documentul CXXIII – cuprinde anaforaua boierilor cu rezoluția domnească pentru alegerea mitropolitului Dositei la Mitropolia Ungrovlahiei. Din notele explicative aflăm că anaforaua datează de la 1793 și că ea atestă atât faptul că ușor, ușor, boierii au început să reintre în drepturile lor (drepturi care au fost suprimate de domnitorii fanarioți), cât și că alegerea mitropolitului era făcută de cei ai țării.

Documentul CXXIV – cuprinde actul prin care patriarhul Constantinopolului permite strămutarea episcopului Buzăului, Dositei, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CXXV – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Dositei la Mitropolia Ungrovlahiei. Documentul este semnat de: Filaret fost al Ungrovlahiei, Grigorie al Stavrupoliei, Nectarie al Râmnicului, Iosif episcopul Sevastiei.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom* X (1886-1887), 1, p. 1-20. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CXXVI – cuprinde anaforaua boierilor cu rezoluția domnească pentru înființarea Episcopiei Argeșului, pentru alegerea primului ei episcop, Iosif al Sevastiei și pentru alegerea episcopului Constandie la Episcopia Buzăului.

Documentul CXXVII – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Constandie la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de: Dositei al Ungrovlahiei, Grigorie al Sidei, Matei al Mirelor, Grigorie al Stavrupoliei, Meletie al Tebaidei, Nectarie al Râmnicului, Antim al Ioaninei. Din notele explicative aflăm că Dositei Filitis a fost episcop al Buzăului de la 1787 la 1793, când devine mitropolit al Ungrovlahiei, păstorindaici de la 1793 până la 1810 când, din cauza invaziei ruse, s-a retras la Brașov unde a murit în 1826.

Documentul CXXVIII – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Constandie, la hirotonie.

Documentul CXXIX – cuprinde actul patriarhal prin care se recunoaște înființarea Episcopiei de Argeș și alegerea lui Iosif al Sevastiei ca primul episcop al ei.

Documentul CXXX – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Iosif al Sevastiei la Episcopia Argeșului. Documentul este semnat de: Meletie al Tebaidei, Antim al Pogonianiei, Matei al Mirelor, Constandie al Buzăului, Grigorie al Stavrupoliei. Actul a fost confirmat de mitropolitul Ungrovlahiei, Dositei Filitis.

Documentul CXXXI – cuprinde declarația de instalare în scaunul episcopal a episcopului Argeșului, Iosif al Sevastiei. Din notele explicative aflăm că această declarație a fost dată la 13 decembrie 1793. Iosif a fost episcop al Argeșului de la 13 decembrie 1793 până în 1820.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom X* (1886-1887), 2, p. 66-81. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CXXXII – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhiereu titular, cu numele simplu al „mitropolitului Sevastiei”, pe ieromonahul Gherman.

Documentul CXXXIII – cuprinde actul domnesc, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a face hirotonia aceasta (a se vedea documentul CXXXII).

Documentul CXXXIV – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Gherman la Mitropolia Sevastiei. Documentul este semnat de: Dositei al Ungrovlahiei, Grigorie al Stavrupoliei, Antim al Pogonianiei, Iosif al Argeșului, Constandie al Buzăului.

Documentul CXXXV – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Sevastiei, Gherman, la hirotonie.

Documentul CXXXVI – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhiereu titular cu numele simplu al Mitropoliei Sevastupolei, pe arhimandritul Calinic.

Documentul CXXXVII – cuprinde actul domnesc, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a face hirotonia de mai sus (a se vedea documentul CXXXVI).

Documentul CXXXVIII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Calinic la Mitropolia Sevastupolei. Documentul este semnat de: Teofilact al Titupolei, Antim al Pogonianiei, Meletie al Tebaidei, Daniil al Lichnidelor, Nicodim al Iliupolei.

Documentul CXXXIX – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Sevastupolei, Calinic, la hirotonie.

Documentul CXL – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhiereu titular, cu numele simplu al „Mitropoliei Chariupolei” pe ieromonahul Lavrentie.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom* X (1886-1887), 3, p. 131-152. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CXLI – cuprinde actul domnesc, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a face hirotonisirea de mai sus (a se vedea documentul CXL).

Documentul CXLII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Lavrentie la Mitropolia Chariupolei. Documentul este semnat de: Teofilact al Titupolei, Antim al Pogonianiei, Meletie al Tebaidei, Nicodim al Iliupolei, Calinic al Sevastupolei.

Documentul CLIII – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhiereu și proclama ca arhiepiscop al Pogonianiei pe ieromonahul Dionisie.

Documentul CLIV – cuprinde actul domnesc prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a face hirotonirea de mai sus (a se vedea documentul CLIII).

Documentul CLV – cuprinde actul alegerii bisericești a arhiepiscopului Dionisie la Arhiepiscopia Pogonianiei. Documentul este semnat de Nectarie al Râmnicului, Iosif al Argeșului, Constandie al Buzăului, Meletie al Tebaidei, Antim al Pogonianiei, Teofilact al Titupolei, Daniil al Lichnidelor.

Documentul CLVI – cuprinde mărturisirea Simbolului de Credință și confesiunea tradiției bisericești de către arhiepiscopul Pogonianiei, Dionisie, la hirotonie.

Documentul CLVII – cuprinde actul demisiei mitropolitului Ungrovlahiei, Dositei.

Documentul CLVIII – cuprinde anafora boierilor cu rezoluția domnească pentru alegerea mitropolitului Nectarie la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CLIX – cuprinde o scrisoare a fostului mitropolit al Ungrovlahiei, Dositei, către mitropolitul Ungrovlahiei, Nectarie.

Documentul CLX – (documentul corespunde documentului CXLVIII din Tabela Condiții Sfinte – a se vedea în *BORom* an X, nr. 10 pag. X.) cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhiereu și a proclama ca mitropolit al Vidinului pe ieromonahul Calinic.

Documentul CLXI - (corespunde cu cel marcat CLI din Tabela Condiții Sfinte – a se vedea în *BORom* an X, nr. 10 pag. X.) cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Vidinului, Calinic, la hirotonie.

Documentul CLXII - (corespunde cu cel marcat CLII din Tabela Condiții Sfinte – a se vedea în *BORom* an X, nr. 10 pag. X.) cuprinde actul demisionării Arhiepiscopului Pogonianiei, Antim.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom X* (1886-1887), 4, p. 207-223. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CLXIII - (corespunde cu cel marcat CLIII din Tabela Condiții Sfinte – a se vedea în *BORom* an X, nr. 10 pag. X.) cuprinde actul patriarhului, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotoni arhieru și proclama ca arhiepiscop al Pogonianiei, pe ieromonahul Dionisie.

Documentul CLXIV – cuprinde actul domnesc, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a face hirotonia menționată mai sus (a se vedea documentul CLXIII).

Documentul CLXV – (corespunde cu cel marcat CLIX din Tabela Condiții Sfinte – a se vedea în *BORom* an X, nr. 10 pag. X.) cuprinde actul alegerii bisericești a arhiepiscopului Dionisie la Arhiepiscopia Pogonianiei.

Documentul CLXX – cuprinde o copie după epistola fostului mitropolit al Ungrovlahiei, Dositei, către doctorul Silvestru, nepotul său.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom X* (1886-1887), 5, p. 303-323. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CLXXI – cuprinde actul patriarhal prin care se permite domnului țării strămutarea episcopului Râmnicului, Nectarie, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CLXXII – cuprinde actul patriarhului, prin care li se permite Arhierilor țării strămutarea episcopului Râmnicului, Nectarie, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CLXXIII – cuprinde actul domnesc, prin care se ordonă episcopilor și arhierilor țării, a strămuta pe episcopul Râmnicului, Nectarie, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CLXXIV – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Nectarie la Mitropolia Ungrovlahiei. Actul este semnat de: Costandie al Buzăului, Dionisie al Pogonianiei, Chesarie al Sardei.

Documentul CLXXV – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Galaction la Episcopia Râmnicului. Documentul este semnat de: Costandie al Buzăului, Dionisie al Pogonianiei, Lavrentie al Chrisopolei.

Documentul CLXXVI – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Râmnicului, Galaction, la hirotonie.

Documentul CLXXVII – cuprinde o notă despre hirotonirea episcopului Râmnicului, Galaction.

Documentul CLXXVIII – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi cu numele simplu al „Episcopului Tebaidei”, pe ieromonahul Ioan.

Documentul CLXXIX – cuprinde epistola spătarului Mihail Șuțu cu învoirea domnească, către mitropolitul Nectarie, de a hirotonisi pe ieromonahul Ioan ca episcop al Tebaidei.

Documentul CLXXX – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ioan la Episcopia Tebaidei. Documentul este semnat de: Iosif al Argeșului, Costandie al Buzăului, Dionisie al Sevastiei, Dionisie al Pogonianiei.

Documentul CLXXXI – cuprinde declarația confesorului lui Ioan Chiril, din care rezultă ca Ioan este vrednic de a deveni episcop al Tebaidei.

Documentul CLXXXI – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul titular al Tebaidei, Ioan, la hirotonie.

Documentul CLXXXIII – cuprinde o notă despre hirotonirea episcopului Tebaidei, Ioan.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom X* (1886-1887), 7, p. 487-507. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CLXXXIV – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei a hirotonisi ca episcop al Stratonikiei pe arhimandritul Ioanichie.

Documentul CLXXXV – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ioanichie la Episcopia Stratonikiei. Documentul este semnat de: Galaction al Râmnicului, Dionisie al Pogonianiei.

Documentul CLXXXVI – cuprinde mărturisirea Simbolului de Credință și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Stratonikiei, Ioan, la hirotonie.

Documentul CLXXXVII – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi episcop, cu numele simplu al „Episcopiei Mirelor”, pe arhimandritul Neofit.

Documentul CLXXXVIII – cuprinde declarația confesorului lui Dionisie, Chiril, din care reiese că Dionisie este vrednic de a fi hirotonit episcop al Mirelor.

Documentul CLXXXIX – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Dionisie, la Episcopia Mirelor. Documentul este semnat de: Dionisie al Pogonianiei, Sofronie fost al Vraței

Documentul CXC – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Mirelor, Dionisie, la hirotonie.

Documentul CXCI – cuprinde o notă despre hirotonisirea episcopului Mirelor, Dionisie.

Documentul CXCII – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhieru și proclama mitropolit titular al Apamiei, pe ieromonahul Filaret.

Documentul CXCIII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Filaret la Mitropolia Apamiei. Documentul este semnat de: Dionisie al Pogonianiei, Benedict al Troadei.

Documentul CXCV – cuprinde mărturisirea Simbolului Credinței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul titular al Apamiei, Filaret, la hirotonie.

Documentul CXCV – cuprinde o notă despre hirotonirea mitropolitului Apamiei, Filaret.

Documentul CXCVI - cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhieru și proclama mitropolit al Tralei pe arhimandritul Partenie.

Documentul CXCVII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Partenie la Mitropolia Tralei.

Documentul CXCVIII – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul Tralei, Partenie, la hirotonie.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom X* (1886-1887), 8, p. 567-580. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CXCIX – cuprinde actul patriarhului, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotoni episcop cu numele simplu al „Episcopiei Cratiei”, pe arhimandritul Dionisie.

Documentul CC – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Dionisie la Episcopia Cratiei. Documentul este semnat de: Dionisie al Pogonianiei, Benedict al Troadei.

Documentul CCI – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Cratiei, Dionisie, la hirotonie.

Documentul CCII – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhieru și proclama mitropolit Laodichiei, pe arhimandritul Acachie.

Documentul CCIII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Acachie la Mitropolia Laodichiei. Documentul este semnat de: Costandie al Buzăului, Dionisie al Cratiei, Dionisie al Sevastiei, Dionisie al Pogonianiei, Benedict al Troadei, Neofit al Euchariopolei.

Documentul CCIV – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de mitropolitul titular al Laodichiei, Acachie, la hirotonie.

Documentul CCV – cuprinde actul patriarhal, prin care se permite mitropolitului Ungrovlahiei de a hirotonisi arhieru și proclama mitropolit titular al Ierapolei, pe arhimandritul Neofit.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom X* (1886-1887), 9, p. 663-686. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CCVI – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Neofit la Mitropolia Ierapolei. Documentul este semnat de: Dionisie al Sevastiei, Dionisie al Pogonianiei, Partenie al Tralelor.

Documentul CCVII – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către mitropolitul titular al Ierapolei, Neofit, la hirotonie.

Documentul CCVIII – cuprinde actul demisionării episcopului Antim de la Episcopia Buzăului. Din notele explicative aflăm că Antim a fost episcop al Buzăului

până în 1757, el fiind urmat în scaunul acestei Episcopii de Rafail, care a păstorit între anii 1757-1764.

Documentul CCIX – cuprinde hrisovul mitropolitului Luca, prin care Mănăstirea Cotmeana este închinată Mănăstirii Cozia.

Documentul CCX – cuprinde cartea pastorală referitoare la nunți a mitropolitului Ungrovlahiei, Mitrofan.

Documentul CCXI – cuprinde actul demisionării mitropolitului Nectarie de la Mitropolia Ungrovlahiei. Din notele explicative aflăm că Nectarie a fost mitropolit al Ungrovlahiei de la 1813 la 1819.

Documentul CCXII – cuprinde actul domnesc, prin care domnul Alexandru Șuțu îi invită pe boierii țării să aleagă un succesor în locul celui care a demisionat (mitropolitul Nectarie).

Documentul CCXIII – cuprinde anaforaua boierilor cu rezoluția domnească pentru alegerea lui Dionisie la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CCXIV – cuprinde pitacul Logofeției Domnești către Dionisie al Sevastiei, prin care îi face cunoscută alegerea sa ca mitropolit al Ungrovlahiei.

Documentul CCXV – cuprinde actul patriarhal, prin care se aprobă alegerea și se permite strămutarea lui Dionisie al Sevastiei la Mitropolia Ungrovlahiei.

Ghenadie, Craioveanu, „Din Istoria Bisericii Române, Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă”, în: *BORom* X (1886-1887), 10, p. 759-778. Cu text în greacă. Cu text în slavonă. Cu note explicative. Semnăturile consemnate sunt prezentate în facsimil.

Documentul CCXVI – cuprinde actul patriarhal, prin care se invită arhieriei țării de a efectua sorții canonici pentru strămutarea lui Dionisie al Sevastiei, la Mitropolia Ungrovlahiei.

Documentul CCXVII – cuprinde actul alegerii bisericești a mitropolitului Dionisie la Mitropolia Ungrovlahiei. Documentul este semnat de: Nectarie fost al Ungrovlahiei, Iosif al Argeșului, Costandie al Buzăului, Ioan al Laodichiei, Dionisie al Pogonaniei, Ioanichie al Stratonikiei, Nectarie al Ierapolei.

Documentul CCXVIII – cuprinde actul demisionării episcopului Constandie de la Episcopia Buzăului. Din notele explicative aflăm că episcopul Constandie a păstorit Episcopia Buzăului de la 1793 până la 1819.

Documentul CCXIX – cuprinde ordinul domnesc către mitropolitul, episcopii și boierii țării de a alege un nou episcop în locul lui Constandie, la Episcopia Buzăului.

Documentul CCXX – cuprinde anaforaua boierilor cu rezoluția domnească pentru alegerea episcopului Gherasim la Episcopia Buzăului.

Documentul CCXXI – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Gherasim la Episcopia Buzăului. Documentul este semnat de Galaction al Râmnicului, Dionisie al Pogonaniei, Ioan al Sirigului, Ioanichie al Stratonikiei. Din notele explicative aflăm că episcopul Gherasim a păstorit Episcopia Buzăului între 1819 și 1824. În 1824 el s-a retras la Mănăstirea Căldărușani, unde a murit în 1844, în calitate de schimnic.

Documentul CCXXII – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Buzăului, Gherasim, la hirotonie.

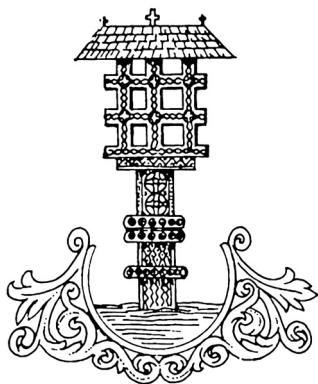
Documentul CCXXIII – cuprinde anafora boierilor cu rezoluția domnească pentru alegerea episcopului Ilarion la Episcopia Argeșului.

Documentul CCXXIV – cuprinde actul alegerii bisericești a episcopului Ilarion la Episcopia Argeșului. Din notele explicative aflăm că Ilarion a fost episcop al Argeșului de două ori – o dată de la 1820 până la 1821, când din cauza Eteriei s-a retras la Brașov și o dată de la 1827 la 1845.

Documentul CCXXV – cuprinde mărturisirea Simbolului Crediței și confesiunea tradiției bisericești de către episcopul Argeșului, Ilarion, la hirotonie.

Ghenadie, Craioveanu, „Mitropolia Ungrovlahiei, Condica Sfântă Tabela”, în: *BORom* X (1886-1887), 10, p. I- XIV.

Articolul cuprinde un tabel cu două coloane care conțin, la rândul lor, numărul documentului și cuprinsul. În tabel sunt prezentate toate cele 225 de documente

XVIII. DATE ȘI DOCUMENTE DIN CONDICA SFÂNTĂ A MITROPOLIEI MOLDOVEI

C., E., „Date din Conдика Sfântă”, în: *BORom* XXVI (1902-1903), 12, p. 1367-1374.

Sunt reproduse în articol date din Conдика Sfânta a Mitropoliei din Iași.

1. Mitropolitul Nichifor este confirmat de Patriarhie ca mitropolit al Moldovei în 1750.

2. În 13 noiembrie 1750, episcopul Iacov al Rădăuților a fost ales ca mitropolit al Moldovei

3. Ierotei, episcopul Rădăuților se retrage din scaun în 1752.

4. La 1752 au fost propuși candidații pentru Episcopia Hușilor al cărei scaun era vacant.

5. În luna aprilie a anului 1760 este ales ca mitropolit al Moldovei, Gavriil Callimachi.

6. În 1769 episcopul Romanului, Ioanichie, a trecut la cele veșnice, iar în locul său au fost propuși trei candidați: Leon, Antonie și Veniamin.

7. Episcopia Romanului a rămas vacantă prin alegerea episcopului Leon al Romanului ca mitropolit al Moldovei, iar pentru Episcopia vacantă au fost propuși trei candidați, între care și Iacob.

8. Episcopia Romanului a rămas vacantă, fiindcă episcopul Iacob a trecut la cele veșnice, în 1786.

9. În vreme de război, mitropolitul Leon al Moldovei a trecut la cele veșnice, iar cneazul Grigorie Potemchin l-a adus pe Arhiepiscopul Poltaviei, Ambrozie, cu sine și l-a pus exarh al Mitropoliei Moldovei. Arhimandritul său, Gavriil, de origine moldoveană a fost hirotonit cu aprobarea Sinodului Rusesc ca episcop al Akermanului. În 1792 Ambrozie a fost scos din scaunul Mitropoliei Moldovei, iar în locul său a fost pus Gavriil (cel de mai sus), care a fost caterisit de patriarh și înlocuit cu Iacob al Hușilor.

10. În 1796 episcopul Antonie al Romanului a încetat din viață și în scaunul acestei episcopii a ajuns Veniamin, episcopul Hușilor.

11. La 9 martie 1803, a încetat din viață mitropolitul Moldovei, Iacob, iar în locul său a fost ales la data de 19 martie 1803 episcopul Veniamin al Romanului, iar în locul lui Veniamin la Episcopia Romanului a venit episcopul Hușilor, Gherasim.

12. La data de 24 martie 1803, Veniamin primește confirmarea Sinodului Patriarhal.

13. În 1819, Inochentie arhimandritul, egumenul de la Sfântul Nicolae din Botoșani, Mănăstirea Popăuți, se declară cleric al Patriarhiei Antiohiei.

14. În 1826, Nectarie Sardeon, egumenul de la Sfântul Spiridon, se retrage din cauza bătrâneților, iar în locul său a fost hirotonit Varlaam Cuza cu titlul „Sardeon”.

15. În 1826, episcopul Hușilor, Meletie, este ales ca episcop al Romanului, iar în locul său, în scaunul Episcopiei Hușilor, este ales ieromonahul Sofronie.

16. În 1822, Meletie a fost hirotonit la Târnovo, fără știrea patriarhului, ca episcop al Romanului, dar după revenirea episcopului canonic, lui Meletie i s-a îngăduit a se numi doar Meletie Arhiereu.

17. În data de 18 ianuarie 1842, a demisionat mitropolitul Moldovei, Veniamin.

18. La 24 ianuarie 1844 este ales ca mitropolit al Moldovei, episcopul Romanului, Meletie.

19. La 5 februarie 1844 este ales ca episcop al Romanului, arhimandritul Veniamin, egumenul Mănăstirii Doljești.

20. Fiind trebuință în capitala Principatului de un arhiereu titular, este ales Mardarie cu titlul „Apamias”, care a fost hirotonit la 19 mai 1845.

21. La 26 mai 1845, protosinghelul Nectarie a fost hirotonit cu titlul de „Tripoleos”.

22. La 14 iunie 1847, se hirotonește arhiereu Chesarie cu titlul de „Sinandon”.

23. La 21 iunie 1847, se hirotonește protosinghelul Iustin cu titlul de „Odessa”.

24. La 12 februarie 1851, Episcopia Hușilor a rămas vacantă prin alegerea acestui episcop ca mitropolit al Moldovei. A fost ales arhimandritul Meletie, egumenul Slatinei.

25. La 22 aprilie 1848, arhimandritul Ghenadie se hirotonește cu titlul de „Tripoleos”.

26. La 10 februarie 1851, se face alegerea de mitropolit al Moldovei, fiind ales Sofronie, episcopul Hușilor.

27. La 11 decembrie 1851, Iosif Rășcanu este hirotonit arhiereu cu titlul de „Evhaiton”.

28. La 26 decembrie 1851, Isaia Vicol este hirotonit cu titlul de „Dioclias”.

29. La 10 februarie 1851, se alege ca episcop al Hușilor, Meletie Istrati.

30. La 31 decembrie 1851, se recomandă pentru arhierie arhimandritul Filaret Scriban, iar la 13 ianuarie 1852 se hirotonește arhiereu de Sotiriopoleos, Nectarie Hermezin.

31. La 1 februarie 1855, Calinic Miclescu este hirotonit arhiereu cu titlul „Hariopoleos”.

32. La 12 februarie 1855, arhimandritul Marchion este hirotonit arhiereu cu titlul „Erapoleos”.

33. La 3 februarie 1862, este hirotonit arhiereu Dionisie al Buzăului.

34. La 3 martie 1862, este hirotonit arhiereu Neofit Scriban.

35. La 29 decembrie 1862, este hirotonit Melchisedec Ștefănescu cu titlul de „Tripoleos”.

36. Mitropolia din Iași a devenit vacantă, iar Calinic Miclescu a fost numit de către domn ca mitropolit al Moldovei.

37. La 21 decembrie 1874, arhimandritul Calinic Dima a fost hirotonit arhiereu.

38. La 12 octombrie 1879, sunt hirotoniți Arhieriei: Calistrat Orleanu, Valerian Ștefănescu și Silvestru Bălănescu.

39. La 28 decembrie 1886, este hirotonit arhiepiscopul Dositei Periețenu.

40. La 1 ianuarie este hirotonit arhiepiscopul Ioanichie Flor.

Erbiceanu, C., „Condica Sfântă a Mitropoliei de Iași”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 4, p. 463-468.

Condica Mitropoliei de Iași este scrisă cu litere chirilice până la anul 1862 și începe de la 1750. Constantin Erbiceanu presupune că vechea condică a Mitropoliei din Iași a fost luată de mitropolitul Dosoftei al Moldovei când a plecat în Polonia. Sunt reproduse patru documente.

1. Document care conține actul demisiei mitropolitului grec Nichifor al Moldovei (1729-1730, 1740-1750) de la 27 octombrie 1751. La 1730 mitropolitul Nichifor a fost înlocuit cu Antonie.

2. Document de la 13 noiembrie 1750 care cuprinde actul alegerii episcopului Iacov al Rădăuților ca mitropolit al Moldovei. Constantin Erbiceanu spune că Iacov a convocat în 1752 un Sinod la Iași în care s-a hotărât ca ierarhii Moldovei să fie aleși doar dintre români. Iacov a păstorit Mitropolia Moldovei între anii 1750-1758. Acest document este semnat de Inochentie al Romanului și Ierotei al Hușilor.

3. Document din 1750 care arată că în locul episcopului Iacov al Rădăuților, ridicat la treapta de mitropolit al Moldovei, a fost ales ca episcop al Rădăuților, Dositei, fostul egumen al Mănăstirii Putna.

4. Document din 1752 care arată că episcopul Ierotei al Hușilor a demisionat din cauza bătrâneților, iar în locul său a fost ales ca episcop al acestei eparhii Inochentie, duchiul Episcopiei Rădăuților. Inochentie a avut contracandidați pe: ieromonahul Orest și ieromonahul Ghedeon. Documentul este semnat de Nicodim, mitropolitul Sardelor, Maxim al Iracliei cu voturile episcopilor Ioanichie al Romanului și Dositei al Rădăuților.

Erbiceanu, C., „Condica Sfântă a Mitropoliei de Iași- continuare-”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 5, p. 574-585.

Constantin Erbiceanu afirmă la începutul articolului că, la 26 decembrie 1754, Ioanichie, egumenul Mănăstirii Dancul, a fost hirotonit arhiepiscopul cu titlul „Sardeen”.

Sunt reproduse opt documente.

1. Document de la 15 septembrie 1753, care arată că Gherasim, egumenul Mănăstirii Golia, a fost hirotonit arhiepiscopul titular cu titlul „Sevastias”. Documentul este semnat de: Iacob mitropolitul Moldovei, Gherasim fost al Dristei, Dionisie Apamias, Nicodim al Sardelor.

2. Document, de la 10 mai 1752, care cuprinde demisia episcopului Hușilor, Ierotei. Cauza demisiei era vârsta înaintată.

3. Document, din 1760, care arată că în locul mitropolitului Moldovei, Iacov, care a demisionat, a fost ales fratele domnului Gavriil, mitropolitul Thesalonicului. Actul este semnat de Ioanichie al Romanului și Dositei al Rădăuților. Constantin Erbiceanu scrie că acest Gavriil a clădit vechea Mitropolie, cu hramul Sfântul Gheorghe.

4. Document, din 2 februarie 1769, care arată că în locul răposatului episcop al Romanului, Ioanichie, a fost ales protosinghelul Mitropoliei, Leon. Contracandidații

săi au fost egumenul Mănăstirii Moldovița, Antonie și egumenul Mănăstirii Solca, Veniamin.

5. Document din 9 decembrie 1782 care arată că, în locul răposatului episcop al Hușilor, Inochentie, a fost ales duchiul Sfintei Mitropolii, Iacov. Contracandidații săi au fost Macarie egumenul Slatinei și Iorest duchiul Episcopiei Hușilor. Documentul este semnat de Leon, episcopul Romanului și Antonie al Rădăuților.

6. Document de la 1 martie 1786 care arată că în locul episcopului Leon al Romanului, ajuns mitropolit al Moldovei, a fost ales Iacov, egumenul Mănăstirii Barnovski. Contracandidații săi au fost Benedict, egumenul Mănăstirii Râșca și ieromonahul Iorest, duchiul Episcopiei Hușilor. Documentul este semnat de Gherasie, Sofronie Irinupoleos și Iacov al Hușilor.

7. Mitropolitul Moldovei, Gavriil, a trecut la cele veșnice iar în locul său a fost ales episcopul Romanului, Leon. Este reprodus actul scris către împărăție pentru alegerea la Mitropolia Moldovei a episcopului Romanului, Leon. Actul este din data de 23 martie 1786.

8. Document ce cuprinde firmanul împărătesc, venit ca răspuns la cerere de mai sus, (a se vedea documentul 7). Constantin Erbiceanu afirmă că mitropolitul Leon al Moldovei, împreună cu Divanul, a reclamat la Poartă ca să nu mai fie aleși mitropoliți străini la Mitropolia Moldovei, ci să se păzească vechea datină, adică alegerea să se facă numai dintre pământeni. După mitropolitul Leon, în 1788, la cârma Mitropoliei Moldovei a venit Ambrozie, Arhiepiscopul Poltavei. În 1792 ca mitropolit al Moldovei a fost instalat Gavriil Bănulescu.

Erbiceanu, C., „Condica Sfântă a Mitropoliei de Iași- continuare-”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 6, p. 617-629. A se vedea articolul din *BORom XXXIV* (1910-1911), 5, p. 574-585.

Sunt reproduse 17 documente și câteva însemnări din Condica Sfântă a Mitropoliei de Iași.

1. Document din 26 iunie 1792, semnat de Ioachim al Sinadelor, Antonie al Romanului și Grigorie al Iracliei, din care aflăm că în locul lui Iacov al Hușilor, care a ajuns mitropolit al Moldovei, Veniamin egumenul Mănăstirii Sfântul Spiridon. Contracandidații lui Veniamin au fost Atanasie, egumenul Mănăstirii Bogdana și Ioasaf, egumenul Mănăstirii Neamț.

2. În 1796, episcopul Romanului, Antonie, a trecut la cele veșnice, iar în locul său la cârma Episcopiei Romanului a trecut Veniamin al Hușilor.

3. După ce Leon, mitropolitul Moldovei, a trecut la cele veșnice, în locul său a fost pus de ruși Ambrozie, Arhiepiscopul Poltavei, care l-a avut lângă el pe arhimandritul Gavriil. Acesta din urmă era moldovean.

4. Document ce cuprinde anaforaua către domnul Constantin Moruzi de la 18 martie 1803, prin care Veniamin al Romanului a fost ales ca mitropolit al Moldovei.

5. Document ce cuprinde anaforaua către domnitor a boierilor țării, prin care aceștia îl cer ca mitropolit al Moldovei pe Veniamin Costache.

6. La 27 martie 1803, a fost ales ca episcop al Hușilor, Meletie.

7. În locul arhiereului titular Apamias trecut la cele veșnice, a fost hirotonit Paisie didascălul.

8. La 16 decembrie 1812, a fost din nou recunoscut Veniamin Costache ca mitropolit al Moldovei.

9. La 20 decembrie 1819, a fost sfințit ca arhiereu cu ecdosul Patriarhal, Serafim cu titlul „Iliupoleos”.

10. Document din care aflăm că, la cererea mitropolitului Sardeonului, Nectarie, care era egumen la Sfântul Spiridon din Iași, a fost așezat în locul său la egumenia mănăstirii mai sus amintite și ca mitropolit al Sardeonului, arhimandritul Varlaam Cuza. Acesta a fost hirotonit arhiereu la 16 februarie 1826..

11. La 26 februarie 1754 a fost ales arhiereu cu titlul „Sinandon”, egumenul Mănăstirii Dancu din Iași, Ioanichie.

12. În 1760, a fost ales ca mitropolit al Moldovei fostul mitropolit al Thesalonicului, Gavriil Callimachi.

13. În luna mai a anului 1763 a fost hirotonit Anania ca arhiereu titular.

14. La 2 februarie 1769, Protosinghelul Mitropoliei Moldovei, Leon ajunge episcop al Romanului.

15. La 9 decembrie 1782, Iacov, dichiul Mitropoliei, a fost ales ca episcop al Hușilor.

16. La 1 martie 1786, Leon trecând ca mitropolit a fost făcut arhiereu Iacov, egumenul Mănăstirii Barnovski.

17. La 9 iulie 1786, Iacov al Romanului a trecut la cele veșnice, iar în locul său a fost ales Antonie, egumenul Mănăstirii Putna.

18. La 26 iunie 1792, Iacov al Hușilor a ajuns mitropolit al Moldovei, iar în locul său a fost ales ca episcop al Hușilor, Veniamin egumenul Mănăstirii Sfântul Spiridon.

19. La 1 iunie 1796, Antonie al Romanului a trecut la cele veșnice iar în locul său a fost ales Veniamin al Hușilor.

20. La 2 iunie 1796, Gherasim dichiul Mitropoliei Moldovei a fost ales ca episcop al Hușilor.

21. În 1792, a fost hirotonit ca arhiereu titular, Nectarie, egumenul Mănăstirii Sfântul Spiridon.

22. La 9 martie 1803, mitropolitul Moldovei, Iacov, a trecut la cele veșnice, în locul său a fost ales Veniamin al Romanului iar la cârma Episcopiei Romanului a trecut Gherasim al Hușilor.

23. Între anii 1808-1812 mitropolitul Veniamin Costache s-a retras la Mănăstirea Neamț iar în locul său a fost pus Gavriil Bănulescu ca Exarh al Rusiei.

24. Documentul este de la 16 decembrie 1812 și cuprinde ecdosul patriarhului Ieremia al Constantinopolului, prin care Veniamin este recunoscut, din nou, ca mitropolit al Moldovei.

25, 26, 27. Documente de la anul 1826, din care aflăm că Meletie al Hușilor a trecut ca episcop al Romanului, iar la cârma Eparhiei Hușilor a fost ales ieromonahul Sofronie, care făcea parte din obștea Mănăstirii Neamț.

28. La 3 septembrie 1832, arhimandritul Atanasie a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Sevastias”.

29. La 20 ianuarie 1834, Meletie a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Sardeon”.

30. Constantin Erbiceanu scrie că: „Meletie, episcopul Romanului este numit președinte la alegerea de mitropolit ce demisionează la 18 ianuarie 1842. La vot el a ieșit ca mitropolit. Domnitorul Mihai Sturza a pus următorul apostil: „Se întărește de mitropolit a acestei de Dumnezeu păzite țări Meletie și acest act se va depune în arhiva Sfintei Mitropolii, în 2 februarie 1844. La 3 februarie 1844 domnul a trimis decretul său nr. 12 prin care Meletie este recunoscut ca mitropolit al Moldovei”.

31, 32. Documente din care aflăm că, la 5 februarie 1844, a fost ales ca episcop al Romanului arhimandritul Veniamin, egumenul Mănăstirii Doljești.

33. La 19 mai 1845, arhimandritul Mardarie, duhovnicul Sfintei Mitropolii a fost hirotonit arhieru cu titlul „Apamias”.

34. La 23 mai 1845, este hirotonit arhieru cu titlul „Dioclias”, arhimandritul Irinarh.

35. La 26 mai 1846, protosinghelul Nectarie a fost hirotonit arhieru cu titlul „Tripoleos”.

36. La 14 mai 1847, a fost hirotonit arhieru titular cu titlul „Sinandon”, arhimandritul Chesarie.

37. La 21 iunie 1847, proiestosul Iustin a fost hirotonit arhieru cu titlul „Edesis”.

38. Document din care aflăm că Sofronie al Hușilor a ajuns mitropolit al Moldovei, iar în locul său a fost ales egumenul Mănăstirii Slatina, Meletie. Documentul este din 12 februarie 1851.

39. La 22 aprilie 1848 arhimandritul Ghenadie a fost hirotonit arhieru cu titlul „Tripoleos”.

40. Document ce cuprinde anaforaua boierilor către domnitor, prin care îl înștiințează pe acesta de alegerea lui Sofronie al Hușilor ca mitropolit al Moldovei.

Erbiceanu, C., „Condica Sfântă a Mitropoliei de Iași- continuare-”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 7, p. 747-751. A se vedea articolul din *BORom XXXIV* (1910-1911), 6, p. 617-629.

Sunt redată trei documente.

1, 2. Documente din anii 1826-1827 din care aflăm că la 1822 un ieromonah numit Meletie, din Episcopia Romanului, a fost trimis la Târnovo spre a fi hirotonit episcop al acestei Eparhii. După ce s-a restabilit ordinea în țară (tulburată de Eterie), episcopul canonic al Romanului a revenit, iar lui Meletie i s-a luat Episcopia, dar i s-a îngăduit a rămâne arhieru cu titlul Meletie.

3. Documentul este de la 18 ianuarie 1842 și cuprinde actul demisiei mitropolitului Veniamin Costache trimis către domnul Mihail Sturza. În document se poate observa că Veniamin i-a cerut domnului veniturile Mănăstirii Slatina. Dintr-o notă de subsol aflăm că această demisie a fost determinată de politica domnului Mihail Sturza.

Erbiceanu, C., „Condica Sfântă a Mitropoliei de Iași - continuare-”, în: *BORom XXXIV* (1910-1911), 8, p. 875-884. A se vedea articolul din *BORom XXXIV* (1910-1911), 7, p. 747-751.

Sunt reproduse câteva documente și mai multe însemnări.

1,2,3. Documente ce cuprind actul prin care este întărit ca mitropolit al Moldovei, Sofronie, ecdosul Patriarhicesc, decretul de întărire dat pentru acesta de către domnitor. Toate cele trei documente au fost emise în 1851.

4,5,6. Documente ce cuprind cererea locuitorilor din Galați către mitropolit și către domnitor, prin care li se solicită acestora ca egumenul Mănăstirii Mavromolu, Iosif Rășcanu, să fie hirotonit arhiereu cu titlul „Evhaiton”. Documentele sunt din 1851.

7. La 20 ianuarie 1862, Iosif Bobulescu a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Sevastias”. Acesta a ajuns episcop al Râmnicului și era rudă cu Filaret Scriban.

8. Document care arată că la data de 10 februarie 1851 a fost ales ca episcop al Hușilor Meletie Istrati.

9. La 31 decembrie 1851, a fost hirotonit arhiereu titular Filaret Scriban cu titlul „Stavropoleos”. Acesta a fost rector al Seminarului Socola, între anii 1852-1858, a trecut la cele veșnice în 1873 și a fost înmormântat în biserica ridicată de el în Burdujeni.

10. La 13 ianuarie 1852, Nectarie Hermeziu a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Sotiriupoleos”. El a murit dement.

11. La 1 februarie 1855 egumenul Mănăstirii Slatina, Calinic Miclescu, a fost hirotonit arhiereu titular.

12. La 12 februarie 1855, arhimandritul Marchion a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Ierapoleos”. Acesta a clădit o școală la Botoșani.

13. Document care arată că mulți cetățeni ai Iașului doreau să ajungă arhieriei.

14. La 27 ianuarie 1862, Isaia Vicol este hirotonit arhiereu cu titlul „Dioclias”. Acesta a ajuns episcop al Romanului.

15. Document de la 3 februarie 1862 din care reiese că Dionisie Romano a fost chemat la Iași spre a fi hirotonit arhiereu cu titlul „Trianupoleos”. Acesta a fost episcop al Buzăului.

16. La 3 martie 1862, arhimandritul Neofit Scriban a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Edesis”.

17. La 29 decembrie 1862, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Tripoleos”.

18. La 4 iulie 1865, Preasfințitul Calinic Miclescu a fost întărit de domnul Alexandru Ioan Cuza ca mitropolit al Moldovei și Sucevei.

19. La 19 iulie 1865, episcopul Romanului, Veniamin a trecut la cele veșnice, iar în locul său domnul Alexandru Ioan Cuza l-a numit ca episcop al Romanului pe Atanasie Troados.

20. La 10 iunie 1865, Melchisedec Ștefănescu este numit ca episcop al Dunării de Jos. Această Eparhie s-a înființat în 1864.

21. La 10 iulie 1865 episcopul Hușilor, Meletie Istrati, a trecut la cele veșnice iar în locul său a fost ales Iosif Gheorghian, egumenul Mănăstirii Popăuți.

22. La 21 decembrie 1874, arhimandritul Calinic Dima a fost hirotonit arhiereu titular cu titlul „Sarleon”. Acesta a ajuns episcop al Hușilor.

23. La 31 mai 1875 a fost ales ca Primat al României mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, în locul răposatului Nifon. La 10 iunie 1875, a fost ales ca mitropolit al Moldovei, Iosif Naniescu.

24. La 27 octombrie 1879, au fost recomandați de Sfântul Sinod spre a se hirotoni ca arhieri arhimandritul Calistrat Orleanu cu titlul „Bârlădeanu” și Valerian Ștefănescu cu titlul „Piteșteanu”.

25. La 15 august 1881, a fost hirotonit arhiereu arhimandritul Narcis cu titlul de Botoșăneanu.

26. La 10 decembrie 1886, Partenie S. Clinceni a fost ales ca episcop al Dunării de Jos, în locul lui Iosif Gheorghian care a fost ales, la rândul său, ca mitropolit primat.

27. La 31 decembrie 1886, arhimandritul Ioanichie Flor este hirotonit arhiereu cu titlul „Băcăoanu”. Acesta a ajuns episcop al Romanului.

28. La 5 iulie 1897, arhimandritul Conon Aramescu Donici este hirotonit arhiereu cu titlul „Băcăoanu”.

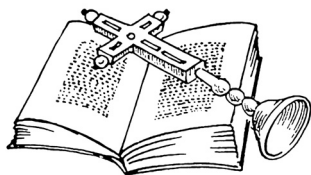
29. La 30 mai 1898, arhimandritul Varlaam Răileanu este hirotonit arhiereu cu titlul „Băcăoanu”.

30. La 3 iulie 1899, ieromonahul Calist Ialomițeanu este hirotonit arhiereu cu titlul „Botoșăneanu”.

31. La 8 februarie 1902, Partenie S. Clinceni a fost ales mitropolit al Moldovei în locul răposatului Iosif Naniescu. Tot la aceeași dată, Conon Aramescu Donici a fost ales ca episcop al Hușilor. La 11 februarie 1902, Pimen Georgescu a fost ales ca episcop al Dunării de Jos.

32. Gheorghe Gheorghiescu având numele de călugărie Ghenadie a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Băcăoanu” în 1902.

33. La 23 mai 1909, arhimandritul Nicodim Munteanu a fost hirotonit arhiereu cu titlul „Băcăoanu”.

ABREVIERI

BORom – Revista *Biserica Ortodoxă Română*.

MitrMold / TV - Revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei / Teologie și Viață*.

MitrArd / RTeol - Revista *Mitropolia Ardealului / Revista Teologică*.

MitrOlt - Revista *Mitropolia Olteniei*.

MitrBan / AltBan - Revista *Mitropolia Banatului / Altarul Banatului*.

GBis - Revista *Glasul Bisericii*.

StTeol - Revista *Studii Teologice*.

Ort - Revista *Ortodoxia*.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
PREFAȚĂ.....	9
I. STUDII ȘI MATERIALE DESPRE CULTURĂ ȘI ARTĂ LA NIVEL GENERAL.....	11
II. ARHITECTURA LĂCAȘURILOR MONAHALE	37
III. PICTURA, SCULPTURA ȘI GRAVURA ȘI REPREZENTANȚII LOR.....	51
III. 1. PICTURA MURALĂ.....	51
III. 2. ICOANE ȘI ICONOGRAFIE	64
III. 3. GRAVURĂ ȘI XILOGRAVURĂ	81
III. 4. SCULPTURA.....	82
IV. BRODERII, ANTIMISE, ORFEVRĂRIE, CLOPOTE ȘI ALTE ODOARE.....	85
IV. 1. BRODERII.....	85
IV. 2. ANTIMISE.....	91
IV.3. ORFEVRĂRIE.....	94
IV. 4. CLOPOTE ȘI CLOPOTARI.....	96
IV.5. PANAGHIARE.....	97
V. ACTIVITATEA MUZICALĂ ȘI REPREZENTANȚII EI.....	99
VI. POMELNICE ȘI ÎNSEMNĂRI	122
VII. MANUSCRISELE: REALIZAREA ȘI CIRCULAȚIA LOR	137
VIII. TIPAR, TIPOGRAFII, TIPĂRITURI	188
VIII. 1. TIPĂRIREA SFINTEI SCRIPTURI	188
VIII. 2. NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAĐ	194
VIII. 3. BIBLIA DE LA BUCUREȘTI	196
VIII. 4. CAZANIA LUI VARLAAM	200
VIII. 5. TIPĂRIREA CĂRȚILOR DE CULT, DE PREDICI ȘI A MANUALELOR.....	204
VIII. 6. CENTRE TIPOGRAFICE, MEȘTERI TIPOGRAFI ȘI CIRCULAȚIA TIPĂRITURILOR.....	229

VIII. 7. LUCRĂRI CE SE REFERĂ LA INTRODUCEREA LIMBII ROMÂNE ȘI A GRAFIEI LATINE ÎN CULT	260
VIII. 8. DIVERSE TIPĂRITURI	262
VIII. 9. BIBLIOGRAFII	277
VIII. 10. PERIODICE BISERICEȘTI.....	295
IX. ÎNVĂȚĂMÂNTUL ȘI MONAHISMUL	300
X. LEGĂTURILE MONAHISMULUI ROMÂNESC CU SFÂNTUL MUNTE ATHOS	355
XI. LEGĂTURILE MONAHISMULUI ROMÂNESC CU BISERICILE ORTODOXE	370
XI. 1. STUDII CU CARACTER GENERAL	370
XI. 1. RELAȚIILE CU PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI	374
XI. 3. RELAȚIILE CU PATRIARHIA IERUSALIMULUI.....	391
XI. 4. RELAȚIILE CU PATRIARHIA ANTIOHIEI	408
XI. 5. RELAȚIILE CU PATRIARHIA ALEXANDRIEI.....	412
XI. 6. RELAȚIILE CU MITROPOLIA KIEVULUI ȘI PATRIARHIA MOSCOVEI	414
XI. 7. RELAȚIILE CU BISERICA BULGARĂ	425
XI. 8. RELAȚIILE CU BISERICA SÂRBA	431
XII. RELAȚIILE CU ETERODOCȘII	433
XII. 1. RELAȚIILE CU CATOLICII.....	433
XII. 2. RELAȚIILE CU ANGLICANII ȘI ALTE DENOMINAȚIUNI CREȘTINE	435
XIII. RELAȚIA DINTRE MONAHISM ȘI STAT.....	438
XIII. 1. DOMNITORI ȘI BOIERI CA DONATORI ȘI CTITORI ȘI LEGĂTURILE LOR CU PERSONALITĂȚI ALE VIEȚII MONAHALE	438
XIII. 1.1. MUNTENIA, OLTENIA ȘI DOBROGEA	438
XIII. 1.2. MOLDOVA	459
XIII. 2. PARTICIPAREA MĂNĂSTIRILOR ȘI A MONAHIILOR LA EVENIMENTELE ISTORICE IMPORTANTE: RĂSCOALE, RĂZBOAIE, REVOLUȚII.....	472
XIII. 3. MONAHISMUL ROMÂN ÎN TIMPUL COMUNISMULUI	484
XIV. IMPLICAREA MĂNĂSTIRILOR ȘI PERSONALITĂȚILOR VIEȚII MONAHALE ÎN VIAȚA SOCIALĂ ȘI ACTIVITĂȚI FILANTROPICE.....	485
XIV. 1. BOLNIȚE, SPITALE, ORFELINATE ȘI AZILE	485
XIV. 2. DIVERSE ALTE IMPLICAȚII	491
XV. MĂRTURISIRI DE CREDINȚĂ, PRAVILE ȘI CULEGERI DE LEGI BISERICEȘTI.....	493
XV. 1. MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ A LUI PETRU MOVILĂ ȘI SINODUL DE LA IAȘI (1642).....	493
XV.2. DIFERITE PRAVILE, CULEGERI DE LEGI, ACTE ȘI PREVEDERI JURIDICE BISERICEȘTI.....	506
XV. 3. REGULAMENTE, LEGIURI ȘI AȘEZĂMINTE MONAHALE	516

XVI. APENDICE CU DIVERSE DOCUMENTE, NOTE ȘI SCRISORI REFERITOARE LA ISTORIA POLITICĂ ȘI BISERICESCĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE.....	523
XVII. DATE ȘI DOCUMENTE DIN CONDICA SFÂNTĂ A MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI.....	585
XVIII. DATE ȘI DOCUMENTE DIN CONDICA SFÂNTĂ A MITROPOLIEI MOLDOVEI.....	605
ABREVIERI	613
CUPRINS.....	614

